MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEŞ

ARGESSIS

X

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2001

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ

ARGESSIS

Studii şi comunicări
Seria Istorie
X

PITEŞTI
2001

ARGESSIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Județean Argeș
Pitești

ARGESSIS
History series
Annals of the District Argeș Museum
Pitești

Comitetul de redacție

Prof. univ. dr. **Radu STANCU** Director
Lector dr. **Spiridon CRISTOCEA** Redactor responsabil
Drd. **Dragoș MÂNDESCU** Secretar de redacție
Dr. **Sergiu I. NICOLAESCU**

EDITORI: MINISTERUL CULTURII, CONSILIUL JUDEȚEAN
ARGEȘ ȘI MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
Adresa redacției: Str. Armand Călinescu nr. 44,
telefon 048/220254; fax 048/220254; e-mail: Museuarg@geostar.ro

---

EDITORIAL STAFF: MINISTRY OF CULTURE, THE DISTRICT
ARGEȘ COUNCIL AND THE COUNTY ARGEȘ MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, No. 44;
phone 048/220254; fax 048/220254; e-mail: Museuarg@geostar.ro
PITEȘTI - ROMÂNIA

Culegere și tehnoredactare computerizată:
Ionel DOBRE, Gabriel DUMITRU
Corectura: **Dragoș CHISTOL**

I.S.S.N. 1453 - 2182

Responsabilitatea asupra conținutului științific al studiilor și comunicărilor revine exclusiv autorilor.

SUMAR

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ŞI MEDIE

DRAGOŞ MĂNDESCU – Tellul gumelniţean de la Ziduri (com. Mozăceni, jud. Argeş) 7
CONSTANTIN C. PETOLESCU – Originea numelui râului Argeş 21
VALENTIN MARIN – Campania lui Alexandru Macedon la Dunărea de Jos (335 î.Hr.). O nouă interpretare 25
ION PĂTRAŞCU – Aşezarea geto-dacică de la Poroschia (judeţul Teleorman) 41
MARIN BĂDESCU – Val, troian, sau drum roman, între Argeş - Piteşti şi Rucăr 47
COSTIN CROITORU – Câteva consideraţii cu privire la rolul valurilor de pământ de pe teritoriul Daciei 55
ION BICA – Biserici ortodoxe din secolul al XIII-lea descoperite în regiunea Argeş-Muscel 65
ION NANIA – A fost satul românesc o fortificaţie militară prevăzută cu şanţuri de apărare? 73
RADU ŞTEFAN VERGATTI – Argeşul în politica lui Mircea cel Bătrân 81
ROMEO MASCHIO, SPIRIDON CRISTOCEA – Monede emise de Mircea cel Bătrân descoperite în biserica fostei mănăstiri Tutana, jud. Argeş 87
ION NANIA – Localizarea celor trei lupte purtate de Doamna Chiajna 91
CLAUDIU NEAGOE, MARIUS PĂDURARU – Mărturii controversate despre tabăra lui Mihai Viteazul de la Stoeneşti (septembrie-octombrie 1595) 103
SPIRIDON CRISTOCEA – Cercetările arheologice şi problema Casei domneşti de la Mănăstirea Tutana, jud. Argeş 113
MARIA VENERA RĂDULESCU – Cahle cu reprezentări heraldice descoperite la Câmpulung Muscel - „Acvila bicefală“ 123
SPIRIDON CRISTOCEA – Cercetările arheologice de la Piscani, judeţul Argeş 127
ION NANIA, ROMEO MASCHIO – Monete turceşti descoperite pe teritoriul comunei Mozăceni şi pe Mozacu 131
SPIRIDON CRISTOCEA, ECATERINA ŢÂNŢĂREANU, PAVEL MIREA – Cercetările arheologice de la biserica fostei mănăstiri Plăviceni, judeţul Teleorman (1995) 139

MARIA MULȚESCU, ALEXANDRU MULȚESCU – Probleme legate de Palatul de la Curtea Domnească din Argeș (sec. XIV)........................ 157
TOMA RĂDULESCU – Câteva mărturii documentare privitoare la județul istoric Argeș din condica mănăstirii Pantelimon................................. 173
CLAUDIU NEAGOE – Câmpulung, 1737 181
SPIRIDON CRISTOCEA, ROMEO MASCHIO, TEODOR CIOFLAN – Vechea biserică de lemn din Turculești, comuna Călinești, județul Argeș.. 185
GEORGE GEORGESCU – Cronica Râmnicului din 1764........................ 191
SPIRIDON CRISTOCEA, ROMEO MASCHIO – Vechea biserică de lemn din Schiau, com. Bascov, jud. Argeș (sec. XVIII)................................... 205

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

VASILE NOVAC – Viața locuitorilor din plasa Argeș în anii 1833-1834.. 209
FLORENTINA COJOCARU, RADU GAVA – Ocupațiile locuitorilor din Albești-Muscel reflectate în Catagrafia din 1838................................ 231
VASILE NOVAC – Activitatea politică a argeșenilor și mușcelenilor reflectată în paginile ziarului „Românul“ în perioada august 1857 - iunie 1859.. 233
CONSTANTIN ȘERBAN – Un manuscris inedit cuprinzând o descriere amplă a orașului Pitești din 1860. 257
TEODOR DINA – Școlile din satele Piscani și Negreni, județul Argeș, între anii 1838 - 1864 269
SEVASTIAN TUDOR – Învățământul în Argeș și Muscel între anii 1864 - 1892.. 279
REMUS PETRE CÂRSTEA – Date inedite despre construcția reședinței familiei Brătianu de la Florica.. 291
DRAGOȘ CHISTOL – Concepția lui Ion C. Brătianu privind politica și statutul internațional al României în timpul guvernării conservatoare (1871-1876).. 293
DAN PINTILIE – Elena Perticari Davila – Din viața suveranilor la mănăstirea Sinaia în 1882.. 301
IONEL BURLACU, CORNEL ȚUCĂ – Un document inedit: „Memoriu asupra recunoașterii șoselei ce leagă Curtea de Argeșiu cu Câmpu Lung“ (mai 1884)... 307
GHEORGHE ȘOVAR – Aspecte privind situația edilitară din Pitești în preajma primului război mondial.. 313

CHIRA JURCA – Regimentul 44 Argeş în luptele din Ţara Loviştei 1915-1916 317
NICOLAE PETRESCU – Hidroaviaţia română în cel de-al II-lea război mondial. Campania din est. (Partea I) 329
IULIAN BOŢOGHINĂ – Un document inedit despre greva de la depoul C.F.R. Piteşti din 1920 339
ADINA GERMAN, IOAN GERMAN – Ultima întâlnire a lui Alexandru Vaida Voevod cu Ionel I. C. Brătianu 345
VICTOR RĂZVAN MARTIN – Spitalul Militar Piteşti activitate şi organizare între anii 1926-1938 353
TEODOR CIOFLAN – Raporturile lui Gheorghe Tătărescu cu Nicolae Titulescu, în problema încheierii unui pact de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică 361
PAUL I. DICU – Din activitatea politică a prof. univ. Gheorghe Brătianu la Piteşti (1930-1938) 373
FLORIAN TUCĂ – Un locaş de cult din Bucureşti, ctitoria mareşalului Ion Antonescu 379
CONSTANTIN URLUIANU – Raporturile armatei române cu populaţia civilă din Basarabia şi nordul Bucovinei; aspecte ale stării de spirit. 22 iunie - 26 iulie 1941 383
NARCIS GHERGHINA – 6 mai 1944 în istoria Argeşului 395
MIHAIL M. ROBEA – Monografiile săteşti argeşene în manuscris din deceniile 4 şi 5 ale secolului al XX-lea – valoroase surse de documentare pentru istorici şi etnologi 403
AURICĂ SMARANDA – Precizări cu privire la „Împrumutul refacerii naţionale“ şi emisiunea medaliei comemorative de aur din 1945 „Ardealul Nostru“ 413
PAUL DIDIŢĂ, VIOREL DRUGĂ – Lagărul de prizonieri nr. 10 de la Corbeni 417
AURELIAN CHISTOL – Elemente ale desfăşurării campaniei electorale în armată în 1946 421

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

CONSTANTIN BĂLĂCEANU-STOLNICI – Aspecte ecologice în tradiţiile religioase 431
VICTOR ANTIPA – Îngerii lui Dobromir 435
FILOFTEIA PALLY – Simbolismul numerelor în civilizaţiile lumii 439
MARGARETA TUDOR – Pentru un catalog al cărţii româneşti vechi 445

EUGENIA CONSTANTINESCU, GRIGORE CONSTANTINESCU – Ardealul în «Memorialul de călătorie» al lui Dinicu Golescu 449
NICOLAE MOISESCU – Contribuţia lui Nicolae Iorga la cunoaşterea oraşului Curtea de Argeş 457
NICOLAE P. LEONĂCHESCU – Stroeşti-Argeş, cinci secole de existenţă documentară 467
CARMEN OPRESCU – Funcţiunea rezidenţială şi rolul ei în modernizarea oraşului Câmpulung Muscel 497
CARMEN OPRESCU – Un aspect inedit al istoriei oraşului Câmpulung Muscel: Nomenclatorul străzilor 511
AUGUSTIN LUCICI – Mari desene şi gravuri din secolul al XX-lea 527
SILVESTRU VOINESCU – Cartea anului 2000 529

PERSONALITĂŢI

SERGIU I. NICOLAESCU – Reevaluări: Neagoe Basarab - scepticul 533
OCTAVIAN UNGUREANU – Purtători de făclii elenistice prin Argeşul istoric: Ioan Mavrodolu, un sprijinitor al revoluţiei de la 1821 541
SERGIU I. NICOLAESCU – Ion Pillat despre Dinicu Golescu 543
ELENA ROTARU, VASILE NOVAC – Funeraliile lui C. A. Rosetti 547
PAUL I. DICU – Avocatul Nicolae Dimancea (1838-1921) din Piteşti, militant pentru unire şi independenţă 553
MIHAELA ORJANU – Povestiri despre Ecaterina Teodoroiu 563
FLORENTINA COJOCARU – Amintirea lui Dinu Lipatti – 50 de ani de la moarte 567
ELENA ROTARU – Ludovic Dauş – un nume peste care s-a aşternut uitarea 577
VALERIU FLORIN DOBRINESCU – Istrate N. Micescu – Ministru de externe al României 583
CORNEL ŢUCĂ – General de divizie doctor Marinescu Nicolae (2 septembrie 1884 - 28 aprilie 1963) 587
VINTILĂ N. PURNICHI – Mihai Moşandrei – Pagini din jurnal, de la Gherla, acasă la Câmpulung 595
PETRE POPA – In Memoriam: Iulian Ilie Rizea şi Constantin I. Dumitrescu 603
DRAGOŞ MĂNDESCU – Sumarul sumarelor 611

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ŞI MEDIE

TELLUL GUMELNIŢEAN DE LA ZIDURI (COM. MOZĂCENI, JUD. ARGEŞ)

DRAGOŞ MĂNDESCU

Comuna Mozăceni (fig. 1) se află situată în extremitatea sud-estică a judeţului Argeş, la 50 km de Piteşti. Pe islazul satului Ziduri, la aproximativ 1, 5 km nord-vest de vatra satului, în punctul „Măgura de Sub Cetate" era cunoscut de mai multă vreme obiectivul de care ne ocupăm aici. Tellul are astăzi un diametru maxim de 45 m şi o înălţime maximă, în zona central-vestică, de 2 m (fig. 2). Se află situat chiar în lunca plată a Dâmbovnicului, râu care curge la 500 m vest, şi este înconjurat de o terasă înaltă (promontoriu) atât la nord (200 m distanţă), dar mult mai aproape la est (doar 10-15 m). Este foarte probabil ca şi pe această terasă înaltă din apropierea tellului să existe urme de locuire din eneolitic. Măgura a fost străpunsă în câteva locuri, mai ales spre centrul său, de gropi recente, superficiale, făcute de către localnici, în zonă circulând numeroase legende despre „comorile" ascunse aici. O periegheză efectuată de către subsemnatul împreună cu dl. I. Nania în acest punct în primăvara anului 2000 s-a încheiat cu recoltarea câtorva fragmente ceramice de factură eneolitică, precum şi a unei lamele de silex [1]

De reţinut că în întreaga zonă sudică a judeţului Argeş locuirea eneolitică este bine reprezentată. Tellul de la Ziduri este plasat într-o arie bogată în aşezări de acest tip, contemporane: la Teiu (8 km nord-est de Ziduri) au fost cercetate două telluri gumelniţene[2], la Popeşti (12 km sud) un tell foarte bogat a beneficiat de cercetări arheologice[3] înainte de a fi distrus de lucrările de sistematizare şi amenajare teritorială, la Negraşi – „Fântâna Ilinii" (3 km nord) un alt tell („Măgura Căluşarilor") similar celui de la Ziduri a fost reperat prin cercetări de suprafaţă[4], ca şi la Morteni (jud. Dâmboviţa)[5] (10 km nord-est de Ziduri, 4 km est de Teiu).

---

[1] Datorez mulţumiri domnului prof. Ion Nania, care cu bunăvoinţă mi-a semnalat, conducându-mă pe teren, mai multe puncte cu potenţial arheologic deosebit din comunele: Căteasca, Teiu, Negraşi şi Mozăceni, inclusiv tellul de la Ziduri.

[2] S. Morintz, *Tipuri de aşezări şi sisteme de fortificaţie şi împrejmuire în cultura Gumelniţa*, în „SCIV", 12, 1962, 2, p. 278-280; I. Nania, *Locuitorii gumelniţeni în lumina cercetărilor de la Teiu*, în „Studii şi articole de istorie", IX, 1967, p. 7-24.

[3] T. Cioflan, *Cercetările arheologice de la Popeşti, jud. Argeş*, în „Argessis, Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, VII, 1995, p. 5-12.

[4] Reperat iniţial de dl. I. Nania, ulterior cercetări de suprafaţă I. Nania şi D. Măndescu.

[5] Cercetări de suprafaţă I. Nania.

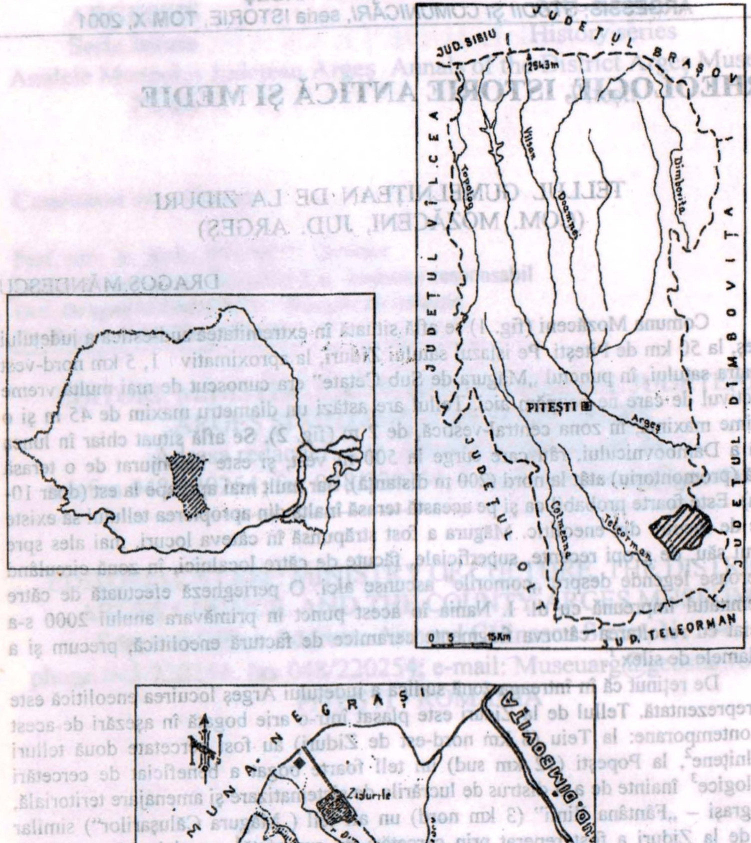
JUD. SIBIU
2543m
JUDEȚUL BRAȘOV
JUDEȚUL VÎLCEA
Topolog
Vîlsan
Doamnei
Dîmbovița
PITEȘTI
Argeș
Cotmeana
Teleorman
JUDEȚUL OLT
JUD. TELEORMAN
JUDEȚUL DÎMBOVIȚA
0 5 15Km
COMUNA NEGRAȘI
DÎMBOVIȚA
Zidurile
MOZĂCENI
Babaroaga
COMUNA IZVORU
COMUNA SLOBOZIA
COMUNA MOZĂCENI

Fig. 1. Comuna Mozăceni, județul Argeș (◆ - tellul de la Ziduri).

În perioada 3 - 29 iulie 2000, Muzeul Judeţean Argeş a executat la Ziduri, punctul „Măgura" o săpătură arheologică cu caracter de sondaj. A fost trasată o secţiune cu orientarea est-vest, de la est de tell până în centrul său, având dimensiunile 2 m × 28 m. Secţiunea a fost dispusă uşor lateral (spre nord) faţă de diametrul maxim al tellului (fig. 3).

A. Elementele de fortificaţie. Deşi tellul se afla situat într-o zonă uşor inundabilă ce devenea mlăştinoasă cel puţin după revărsarea apelor râului din apropiere (şi astăzi este înconjurat de smârc), acest element de siguranţă natural a fost dublat de unul artificial: şanţ şi val de apărare (fig. 4). Şanţul are o deschidere la gură de 6, 2 m, iar lăţimea la bază este de 2, 4 m. Adâncimea este modestă: doar 1, 15 m. Probabil că eneoliticii l-ar fi adâncit mai mult, însă au fost nevoiţi să se oprească atunci când au întâmpinat rezistenţa unui strat geologic din pietriş foarte compact şi dur, pe care l-am surprins la – 1, 8 m adâncime de la nivelul actual de călcare. Pământul scos la săparea şanţului a fost aşezat spre interior, formând valul. Acesta are lăţimea la bază de 7 m şi înălţimea maximă surprinsă în profil de 1, 4 m. Suprapune direct pământul virgin, fiind astfel cel puţin contemporan, dacă nu chiar anterior primului nivel de locuire. Între şanţ şi val, un fel de *berma* cu o lăţime de 1 m este posibil să fi servit pentru amenajarea unei palisade din lemn. Sistemul artificial de fortificaţie a fost utilizat doar pe parcursul primei faze de locuire (a se vedea mai jos stratigrafia), ulterior valul şi şanţul fiind dezafectate, suprapuse de nivelurile celei de-a doua faze a aşezării.

B. Stratigrafia. Au fost evidenţiate stratigrafic şi înregistrate două faze de locuire, fiecare dintre acestea fiind alcătuite din câte trei straturi de cultură (fig. 4). Imediat sub stratul vegetal actual (cu o grosime de 0, 10 - 0, 15 m) succesiunea straturilor se prezintă astfel, de sus în jos:

1. strat cenuşiu cu o grosime de maximum 0, 95 m, cu o prezenţă abundentă a fragmentelor ceramice şi a granulelor de chirpici. În acest nivel superior au fost descoperite şi parţial dezvelite două locuinţe;
2. strat galben-cenuşiu cu fragmente de chirpici, fragmente ceramice şi urme puternice de arsură, având grosimea maximă de 0, 40 m;
3. strat gri-vineţiu cu multă cenuşă şi cu foarte rare fragmente ceramice, cu grosimea maximă de 0, 45 m;
4. strat galben închis cu grosimea maximă de 0, 60 m;
5. strat negru având grosimea maximă de 0, 45 m, cu ceva mai abundente urme de locuire (fragmente ceramice şi sporadic bulgări de chirpici) între care şi o vatră, dispusă în apropierea valului, care s-a putut păstra pe jumătate în profilul sudic al secţiunii;
6. strat vineţiu cu pigment galben, foarte sărac în fragmente ceramice şi urme de locuire, cu grosimea maximă de 0, 35 m.

Acest ultim strat suprapune direct pământul viu (humă neagră), care începe la -2, 90 m ; - 3 m (la capătul vestic al secţiunii).

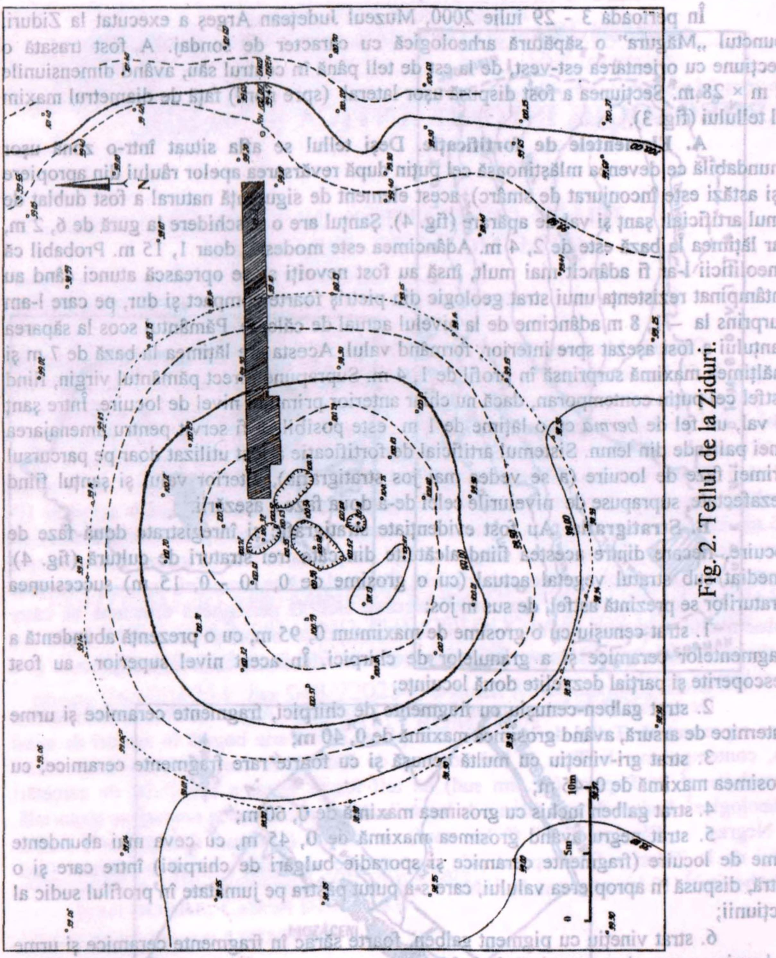

Fig. 2. Tellul de la Ziduri.

În urma analizei inventarului recoltat (ce va fi prezentat mai jos) coroborată cu datele stratigrafice, au putut fi stabilite două faze ale aşezării: cele trei niveluri superioare aparţin fazei secunde a locuirii (Gumelniţa B 1), iar celelalte trei straturi alcătuiesc prima fază a locuirii tellului (Gumelniţa A 2). Dacă în prima fază (Gumelniţa A 2) aria locuibilă a fost delimitată de sistemul de apărare alcătuit din val şi şanţ, în cea de-a doua fază (Gumelniţa B 1) fortificaţia nu a mai fost refăcută, deci nici utilizată, aria locuibilă extinzându-se şi suprapunând vechiul şanţ (umplut) şi val (mult aplatizat).

C. Locuinţele. Ambele locuinţe descoperite în această campanie aparţin nivelului ultim de locuire. Iniţial, datorită stării în care se aflau resturile acestora (răvăşite, împrăştiate), am crezut că este vorba de o singură locuinţă mai mare, însă ulterior acestea au putut fi clar delimitate, deşi spaţiul ce le separă era redus (doar aproximativ 1 m). Nici una dintre ele nu a fost dezvelită integral, chiar dacă pentru a putea surprinde cât mai mult din locuinţa 1 a fost trasată o casetă în partea de sud a secţiunii, cu dimensiunile 6 m × 1 m. Resturile locuinţelor au apărut sub forma unor aglomeraţii masive de bucăţi de chirpici. *Locuinţa 1* era uşor adâncită faţă de nivelul de călcare corespunzător. Podina, din lut galben bine bătătorit, cu o grosime de 0, 15 – 0, 20 m, a fost surprinsă la - 0, 45 m - 0, 60 m în partea de sud a secţiunii, pentru ca în jumătatea nordică să coboare la - 0, 80 m. Aglomerarea de chirpici (cu o grosime cuprinsă între 0, 20 m – 0, 45 m, răspândită pe o lungime de 4, 2 m, pe toată lăţimea secţiunii) marchează resturile suprastructurii prăbuşite în urma incendiului care a pus capăt locuirii, aşa cum arată urmele de ardere secundară de pe fragmentele ceramice şi culoarea puternic roşietică a bucăţilor de lutuială. Masa de chirpici prăbuşită, cu un aspect compact, conţinea şi multe pietre şi fragmente ceramice. Inventarul recuperat este relativ bogat: piese din silex, o râşniţă, foarte multe fragmente ceramice, un vas *askos* întregibil (fig. 7/1). *Locuinţa 2* a fost dezvelită parţial. Podina, tot dintr-un strat de lut gălbui bine bătătorit, se afla la - 0, 45 m - 0, 50 m adâncime faţă de nivelul actual de călcare. Peste aceasta, aglomeraţia de chirpici roşcat cu grosimea de 0, 3 m a fost surprinsă pe o lungime de 2, 9 m şi o lăţime de 0, 8 m, în colţul de sud-vest al secţiunii. La 0, 8 m de limita nord-estică a masei de chirpici se afla o groapă menajeră (diametrul maxim la gură = 0, 7 m, adâncimea = 1, 25 m), umplutura acesteia fiind alcătuită din fragmente ceramice, cenuşă şi pietre. Inventarul locuinţei 2 s-a dovedit a fi mai modest. S-a recuperat, în afară de numeroase fragmente ceramice neîntregibile, doar o greutate de lut ars pentru războiul de ţesut (fig. 5/7).

D. Inventarul este cel întâlnit în mod obişnuit în cadrul locuirilor eneolitice. Nu a fost descoperit nici un obiect din metal, os sau corn.

Ceramica (Olăria). În privinţa fazei Gumelniţa A 2, se disting două specii ceramice:
- ceramica din pastă grosieră, cenuşie, cu decor din barbotină ori alveolat, uneori cu butoni (eventual perforaţi) reprezentată în special de categorii ceramice precum vasele mari de provizii ori vasele cu corp bombat şi gât scurt;
- ceramica din pastă fină, cu lustru negru-metalic la exterior, bine arsă (fig. 8/2-6), reprezentată prin următoarele categorii ceramice: castroane cu buza invazată, străchini, boluri, vase cu umăr lat. Sporadic au apărut şi fragmente ceramice tot dintr-o pastă fină, fără impurităţi, bine arsă, dar cu o culoare gălbuie. Decorul ceramicii din specia fină este alcătuit din alveole mărunte, dispuse sub buză sau sub umărul vasului, benzi incizate în diagonală sub umăr, dar şi brâul realizat prin impresiuni succesive. Sunt prezenţi şi butonii perforaţi.

Pentru faza Gumelniţa B 1, speciile ceramice sunt aceleaşi, numai că raportul se inversează:
- ceramica fină este foarte rară: câteva fragmente cu lustru negru la exterior provenind de la un văscior mic, ori fragmente ceramice cenuşii;

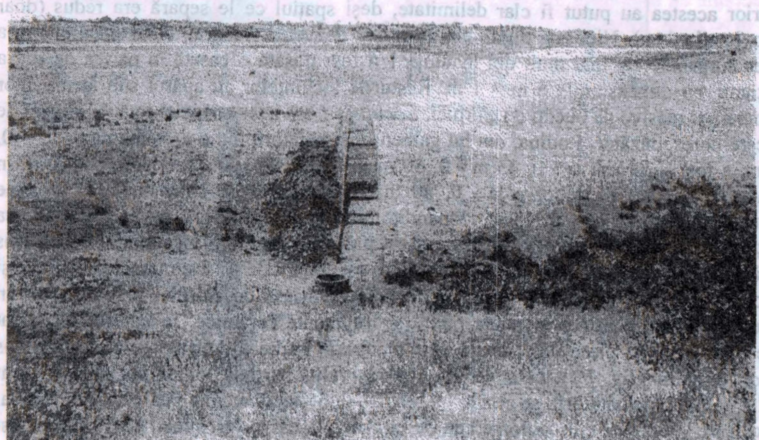

1

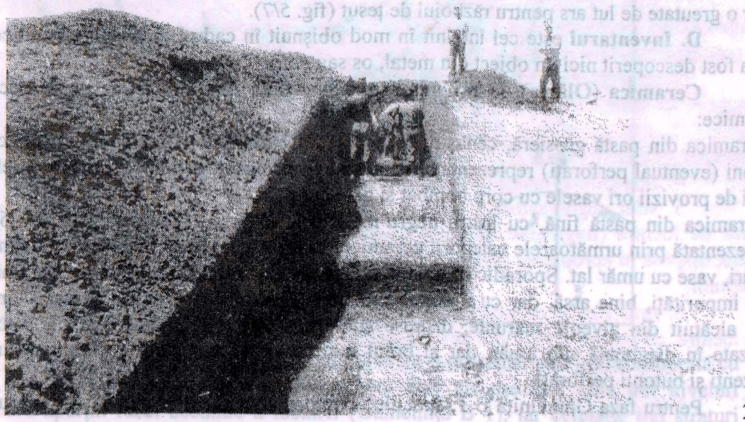

2

Fig. 3. Ziduri: 1 Tellul, cu secțiunea 2000. Vedere dinspre est; 2 Aspect din timpul săpăturilor. Vedere dinspre est.

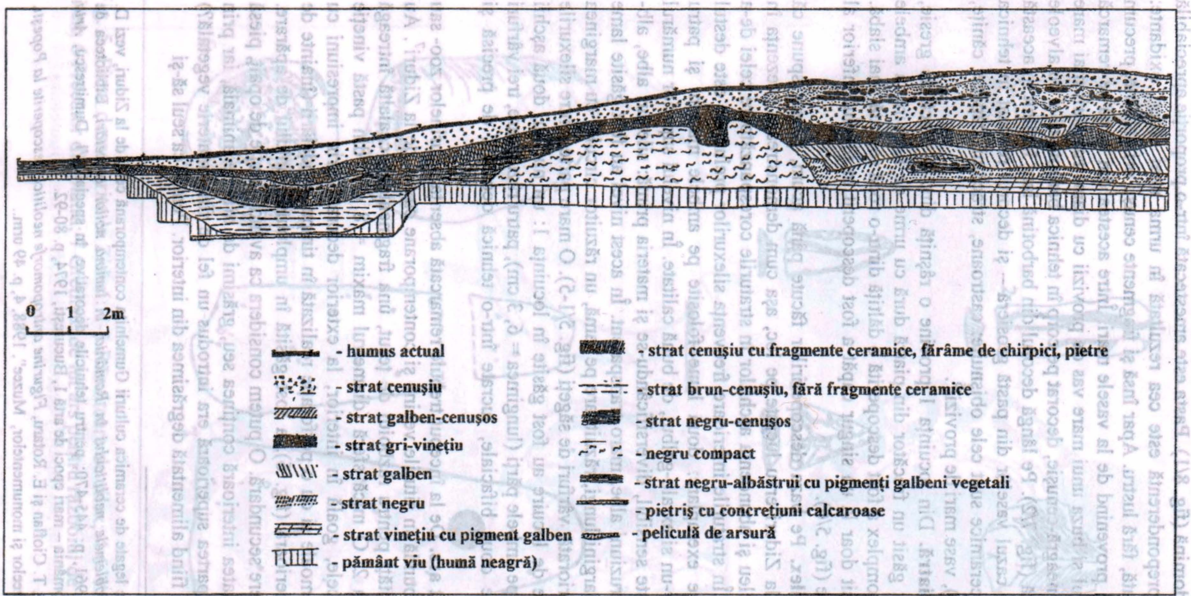
0
1
2m
- humus actual
- strat cenușiu
- strat galben-cenușos
- strat gri-vinețiu
- strat galben
- strat negru
- strat vinețiu cu pigment galben
- pământ viu (humă neagră)
- strat cenușiu cu fragmente ceramice, fărâme de chirpici, pietre
- strat brun-cenușiu, fără fragmente ceramice
- strat negru-cenușos
- negru compact
- strat negru-albăstrui cu pigmenți galbeni vegetali
- pietriș cu concrețiuni calcaroase
- peliculă de arsură

Fig. 4. Ziduri. Profilul peretelui sudic al sectiunii 2000.

eramica grosieră predomină (fig. 8/1). Pasta este amestecată într-o proporţie apreciabilă cu nisip. Culoarea preponderentă este cea rezultată în urma unei arderi oxidante: roşcată ori brun-roşcată, fără lustru. Apar însă şi fragmente cenuşii ori galbene, precum şi cele negre-cenuşii, provenind de la vasele mari. Între acestea din urmă se remarcă fragmentele din corpul şi buza unui mare vas de provizii cu diametrul gurii mai mare de 1 m, dintr-o pastă neagră-cenuşie, decorat pe corp în tehnica barbotinei şi cu alveole mari dispuse sub buză (fig. 7/2). Pe lângă decorul din barbotină larg întâlnit în această etapă, figurează – în cazul vaselor din pastă grosieră – şi decorul realizat în tehnica inciziei. Categoriile ceramice sunt cele obişnuite: castroane, străchini, capace, căniţe, un vas askos (fig. 7/1), vase mari de provizii[6].

Piese din piatră. Din locuinţa 1 provine o râşniţă dintr-o placă de gresie, alături de care a fost găsit un frecător din piatră dură cu urme de folosire la ambele capete. Tot în acest complex a fost descoperită o dălţiţă dintr-o rocă roşcată, mai slabă. Un alt frecător, folosit doar la un singur capăt a fost descoperit în nivelul inferior al ultimei faze de locuire (fig. 5/6).

Piese din silex. Pe baza descoperirilor făcute până acum, putem spune că piesele din silex de la Ziduri erau lucrate pe loc, aşa cum demonstrează prezenţa în locuinţa 1 a unui nucleu şi abundenţa aşchiilor în straturile corespunzătoare celei de-a doua faze a locuirii. În straturile inferioare frecvenţa silexurilor prelucrate este destul de mică – doar şase exemplare: două lame folosite pe ambele margini şi patru răzuitoare, toate dintr-un silex alb-gălbui, de bună calitate. În nivelul superior numărul pieselor de silex creşte sensibil, diversificându-se şi materia primă: silexuri albe, alb-gălbui, vineţiu cu intruziuni albe, maro transparent. În acest nivel au fost găsite lame ascuţite pe ambele margini lungi, răzuitoare pe lamă, un răzuitor circular cu marginea foarte subţiată şi deteriorată, vârfuri de săgeţi (fig. 5/1-5). O mare parte dintre silexurile celei de-a doua etape de locuire au fost găsite în locuinţa 1: un nucleu, două aşchii mari, o lamă folosită pe ambele părţi (lungimea = 6, 3 cm), patru răzuitoare, trei vârfuri de săgeţi dintre care două bifaciale, lucrate într-o tehnică deosebit de precisă şi îngrijită.

Piese din lut ars. De la început trebuie remarcată absenţa figurinelor zoo- sau antropomorfe, care abundă în siturile vecine şi contemporane cu cel de la Ziduri[7] Au fost găsite două greutăţi pentru războiul de ţesut, una fragmentară, cealaltă întreagă (fig. 5/7), în locuinţa 2. O mică sferă (diametrul maxim = 8 cm) din pastă vineţie amestecată cu pietricele, goală în interior, la exterior decorată prin impresiuni cu degetul în lutul încă moale şi cu o perforaţie realizată în timpul modelării (înainte de ardere) la partea superioară (fig. 6), a fost găsită în umplutura şanţului de apărare. Prezintă urme de ardere secundară. O putem considera ca având funcţie de opaiţ, piesă pentru iluminat: cavitatea interioară conţinea seu, grăsimi de origine animală, iar prin spaţiul liber lăsat în partea superioară era introdus un fel de fitil (materie vegetală?) care ardea, combustia fiind alimentată degrăsimea din interior. Pentru ca seul să-şi

---

[6] Pentru probleme generale legate de ceramica culturii Gumelniţa contemporană celei de la Ziduri, vezi D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România, în lumina noilor cercetări*, Biblioteca de arheologie 5, Bucureşti, 1961, p. 445-470; pentru tehnicile decorative, în special: Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, România – mari epoci de artă 1, Bucureşti, 1974, p. 80-92.

[7] I. Nania, *op.cit.*, p. 18-19; T Cioflan şi E. Rotaru, *Figurine antropomorfe neolitice descoperite la Popeşti, jud. Argeş*, în „Revista muzeelor şi monumentelor, Muzee", 1988, 4, p. 49 urm..

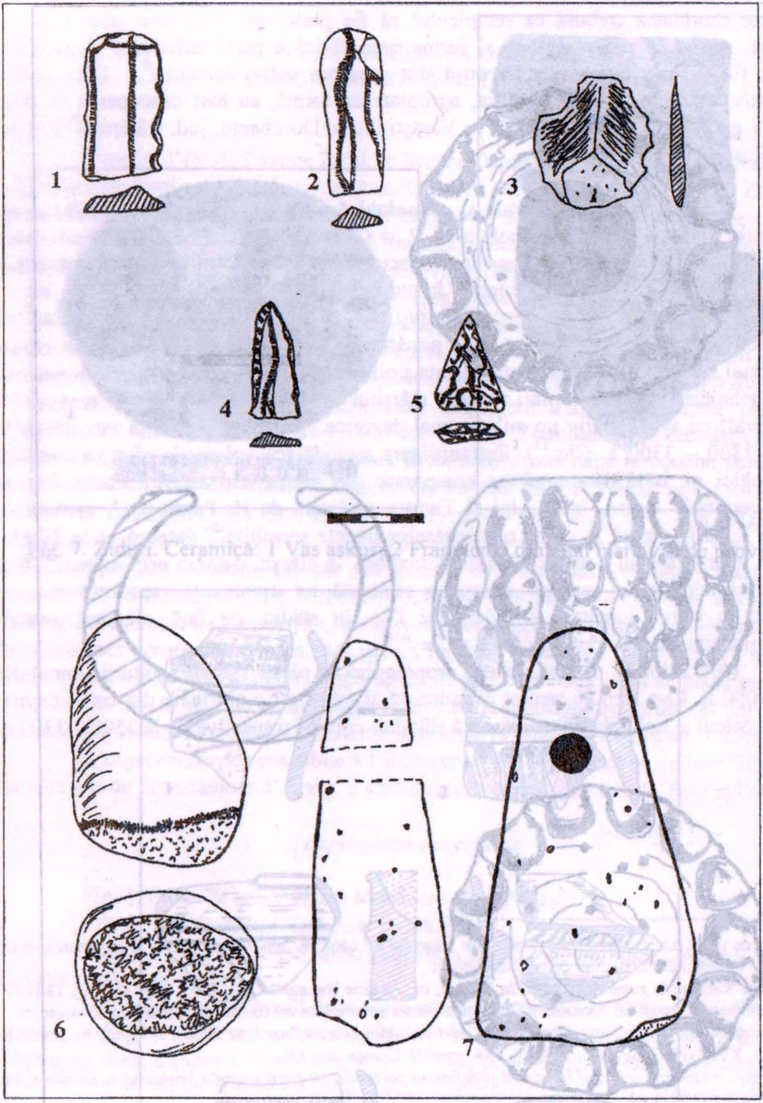

Fig. 5. Piese descoperite la Ziduri: 1-3 Răzuitoare de silex; 4-5 Vârfuri de săgeată din silex; 6 Frecător din piatră; 7 Greutate de lut ars pentru războiul de țesut.

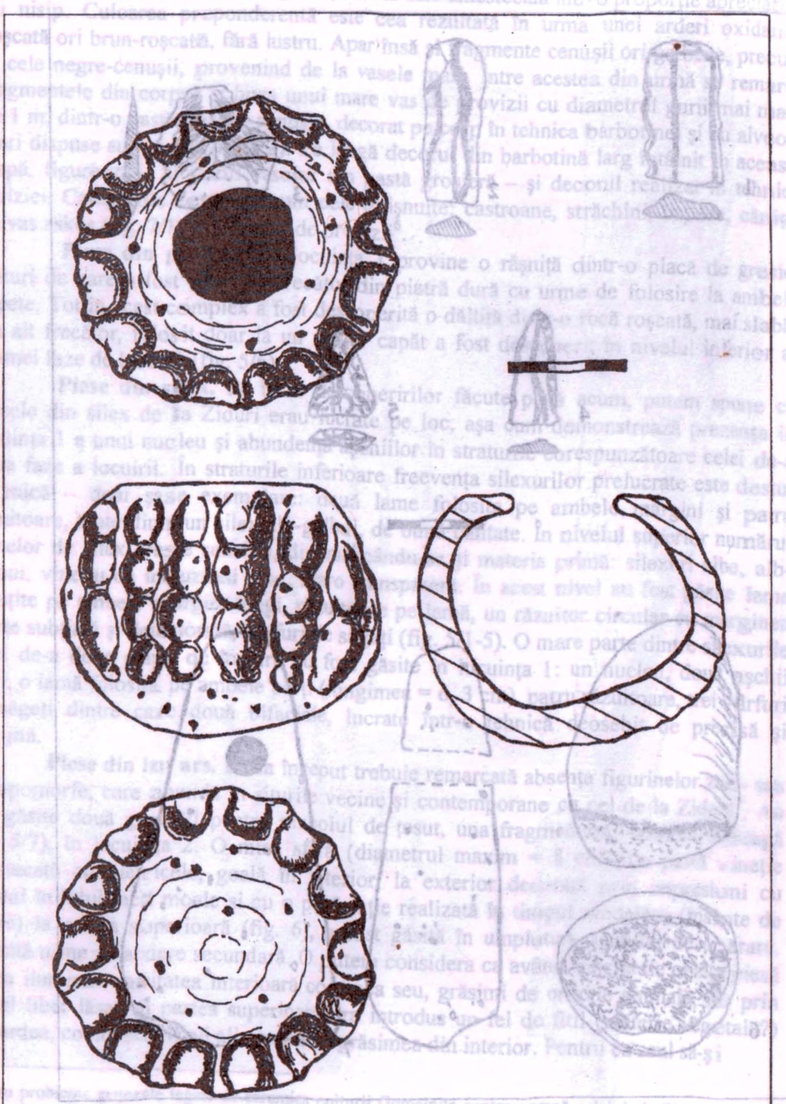

Fig. 6, Mică sferă din lut ars (opaiţ?) descoperită la Ziduri - strat Gumelniţa B1

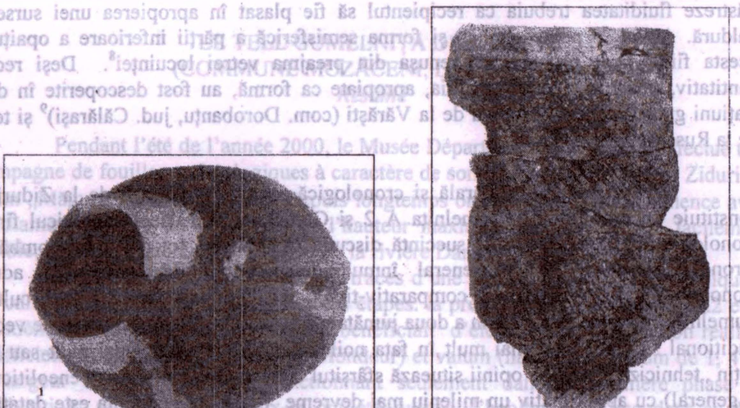

Fig. 7. Ziduri. Ceramică: 1 Vas askos; 2 Fragmente dintr-un mare vas de provizii.

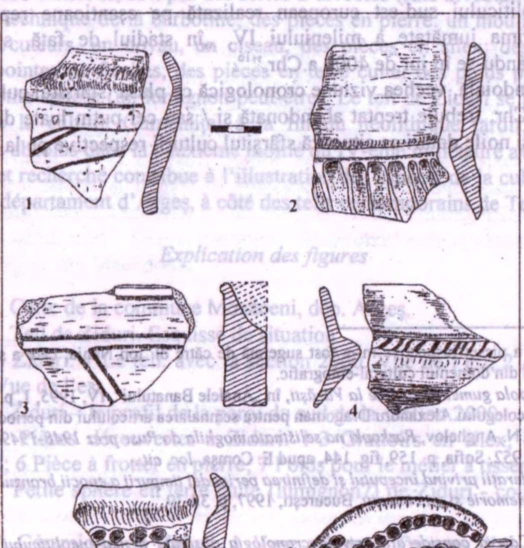

Fig. 8. Ziduri. Fragmente ceramice: 1 Strat Gumelnița B1; 2-6 Strat Gumelnița A2

păstreze fluiditatea trebuia ca recipientul să fie plasat în apropierea unei surse de căldură. Astfel se poate explica şi forma semisferică a părţii inferioare a opaiţului, acesta fiind fixat probabil în cenuşa din preajma vetrei locuinţei[8] Deşi reduse cantitativ, opaiţe de genul acestuia, apropiate ca formă, au fost descoperite în două staţiuni gumelniţene: necropola de la Vărăşti (com. Dorobanţu, jud. Călăraşi)[9] şi tellul de la Ruse (Bulgaria)[10].

E. Cronologia

Dacă încadrarea culturală şi cronologică **relativă a aşezării** de la Ziduri nu constituie **un efort dificil** (Gumelniţa A 2 şi Gumelniţa B 1, deci eneoliticul final), cronologia **absolută necesită** o succintă discuţie. **Astăzi este** tot **mai** mult **combătută** „cronologia **troiană**"[11] (în general înmulţindu-se atitudinile critice „la adresa cronologiei bazate pe criterii comparativ-tipologice"[12]) după care sfârşitul culturii Gumelniţa s-ar situa la o dată în a doua jumătate a mileniului III. Acest punct de vedere tradiţional se clatină tot mai mult în faţa noilor metode de datare mai mult sau mai puţin „tehnicizate". Noile opinii situează sfârşitul culturii Gumelniţa (şi al eneoliticului în general) cu aproximativ un mileniu mai devreme (cultura Gumelniţa este datată în jur de 3800 – 3300 a. Chr.[13]). Extraordinara metodă (ca volum de efort) a stabilirii cronologiei pe baza stratigrafiilor comparate din numeroase aşezări situate într-un cadru geografic extins, între Alpi şi Taurus, realizată de H. Parzinger[14], metodă ce trebuie luată în seamă în ciuda numeroaselor puncte sensibile[15], datează pe la 3700 – 3400 a. Chr. sfârşitul neoliticului (eneoliticului). În sfârşit, datarea prin metoda ^{14}C a sfârşitului neoliticului sud-est european realizată pe eşantioane reprezentative, se situează în prima jumătate a mileniului IV, „în stadiul de faţă, sfârşitul culturii Gumelniţa situându-se în jur de 4000 a.Chr."[16].

Fără îndoială, vechea viziune cronologică ce plasa sfârşitul culturii Gumelniţa pe la 2000 a. Chr. trebuie treptat abandonată şi / sau cel puţin luate din ce în ce mai mult în calcul şi noile datări ce situează sfârşitul culturii respective pe la 3500 – 3300 a. Chr..

---

[8] Funcţia de opaiţ a piesei respective mi-a fost sugerată de către dl. Ion Nania, care a şi argumentat-o cu exemple şi analogii din domeniul cultural-etnografic.

[9] E. Comşa, *Necropola gumelniţeană de la Vărăşti*, în „Analele Banatului", IV, 1995, 1, p. 113, fig. 18 şi 27. Datorez mulţumiri colegului Alexandru Dragoman pentru semnalarea articolului din periodicul timişorean.

[10] G. Gheorghiev şi N. Anghelov, *Razkopki na selišinata moghila do Ruse prez 1948-1949 god.*, în „Izvestija Selestina", XVIII, 1952, Sofia, p. 159, fig. 144, apud E. Comşa, *loc. cit.*.

[11] A. Vulpe, *Consideraţii privind începutul şi definirea perioadei timpurii a epocii bronzului în România*, în: *Timpul istoriei*, I, *Memorie şi patrimoniu*, Bucureşti, 1997, p. 38-39.

[12] *Ibidem*

[13] C.-M. Mantu, *Câteva consideraţii privind cronologia absolută a neo-eneoliticului din România*, în „SCIVA", 46, 1995, 3-4, p. 218, fig. 2.

[14] H. Parzinger, *Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein-, Kupfer- und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und Mittlerem Taurus*, în „Römisch-Germanische Forschungen", 52, 1993, Mainz.

[15] A. Vulpe, *op. cit*, p. 39.

[16] *Ibidem*, p. 40.

LE TELL GUMELNIŢA DE ZIDURI
(COMMUNE MOZĂCENI, DÉP. ARGEŞ)

Résumé

Pendant l'été de l'année 2000, le Musée Départamental d'Argeş a effectué une campagne de fouilles archéologiques à caractère de sondage au tell de village Ziduri, le point „Măgura", com. Mozăceni. Depuis longtemps on connaissait ici l'éminence avec le diamètre maxim de 45 mètres et l'hauteur maximum de 2 mètres , facilement visible, trouvée même dans le pré plat de la rivière Dâmbovnic.

Les fouilles ont mis au jour les traces d'une intense habitation énéolithique – la culture Gumelniţa, avec deux grandes étapes: la première phase Gumelniţa A2 et la deuxième phase Gumelniţa B1. Le tell bénéficiait d'éléments de fortification réalisés artifficiellement: fosse (1, 15 m de profondeur) et valum (hauteur maximum de 1, 4 m, la largeur de 7 m), ceux-ci fonctionnant seulement dans la première phase de l'habitation; ultérieurement ceux-ci ont été quittés, l'habitation s'étendant au-déla d'eux. Ont été partiellement découvertes deux habitations dans la couche supérieure. L'inventaire récolté est celui ordinaire: céramique fine à vernis noir-métalique à l'extérieur (des bols, des écuelles, des couvercles, des vases à épaule large, etc.) céramique grossière (de grands vases pour des provisions,des bols, un vase askos), ornée soit par des incisions, soit par des séries d'alvéoles (raie alvéolaire), mais le plus souvent par la technique de la barbotine; des pièces en pierre: un moulin, des pièces à frotter, des percuteurs, un noyau, un ciseau, des pièces en silex: des grattoirs, des lamelles, des pointes de flèches, des pièces en terre cuite: des poids pour le métier à tisser et une petite sphère (un lumignon peut-être). Le tell de Ziduri se place au milieu et à la fin de la culture Gumelniţa, à la fin du néolithique tardif, et en termes chronologiques absolus dans la deuxième moitié du IV-ème millénaire av. J. Chr..

L'objet recherché contribue à l'illustration des aspects de la culture Gumelniţa dans le sud du département d'Argeş, à côté des tells contamporains de Teiu et Popeşti.

Explication des figures

Fig. 1. Carte de la commune Mozăceni, dép. Argeş.

Fig. 2. Tell de Ziduri. Esquisse de situation .

Fig. 3. Ziduri: 1 Le tell, avec la section 2000. Vue de l'est; 2 Aspect pendant l'exploration. Vue de l'est.

Fig. 4. Ziduri – le profil de la paroi du sud de la section 2000.

Fig. 5. Pièces découvertes à Ziduri: 1-3 Grattoirs en silex; 4-5 Pointes de flèches en silex; 6 Pièce à frotter en pierre; 7 Poids pour le métier à tisser en terre cuite.

Fig. 6. Petite sphère en terre cuite (lumignon?) de Ziduri - couche Gumelniţa B1.

Fig. 7. Céramique de Ziduri: 1 Vase askos; 2 Tessons d'un vase pour des provisions.

Fig. 8. Tessons de Ziduri: 1 Couche Gumelniţa B1; 2-6 Couche Gumelniţa A2.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ORIGINEA NUMELUI RÂULUI ARGEŞ

CONSTANTIN C. PETOLESCU

După cum se ştie, o serie de nume de râuri din România sunt moştenite din hidronimia geto-dacică[1]: Tisa (Strabo, VII 5,2: *Parisos*, sic; Pliniu cel Bătrân, *Naturalis historia* IV 12 [24], 78: *Pathissus* ; Priscus Panites, *Tigas*, sic; Iordanes, *Getica* 178: *Tisia* ; Geograful din Ravenna, IV 14: *Tisia*), Someş (*Samus*, atestat epigrafic[2]), Mureş (Herodot, IV 48: *Maris*; Strabo, VII 3,13: *Marisos*; Geogr. Rav., IV 14: *Marisia*), Criş (Geogr. Rav., IV 14: *Cresia* sic; Constantin Porphyrogenitul, 40, 35-44; *Crisos*), Timiş (Herodot, IV 49: *Tibisis* ; Strabo, III 8, 1: *Tibiscos* ; Priscus Panites, *Tifisas* ; Iordanes, *Getica* 178: *Tibisia* ; Geogr. Rav., IV 14: *Tibisia*), Olt (Ptolemeu, III 8,2: *Alouta* ; Iordanes, *Getica* 73: *Aluta*; vezi şi Tabula Peutingeriana, VII 4: *Pons Aluti*), Prut (Herodot, IV 48: *Pyretos* sau *Porata*).

Aceeaşi origine antică se atribuie altor două hidronime, Ampoi (*Ampelus, Ampeius)* şi Motru *(Mutrius)*, ale căror prototipuri au fost reconstituite, cu maximă certitudine, pe baza unor toponime antice: *Ampelum* (azi Zlatna)[3] şi *Ad Mutrium* (Tabula Peutingeriana, VII 4: *Amutria* ; Ptolemeu, III 8,4: *Amoutrion*). În această categorie trebuie de asemenea considerat râul Argeş; numele antic ar fi **Argesis*, hidronim reconstituit de V. Pârvan[4]. Marele nostru savant îşi însoţea ipoteza de un amplu comentariu istoric şi lingvistic, invocând şi o importantă analogie: toponimul *Argesis* din Mysia (vestul Asiei Mici), menţionat în Tabula Peutingeriana (dar *Argiza* la Hierocles, în *Synekdemos*)[5] Se mai poate cita, în sprijinul acestei reconstituiri, numele unui mic râu, *Argya*, din Macedonia[6]

---

[1] Pentru sursele citate, a se vedea cele două volume de izvoare privind istoria veche a României: *Fontes ad historiam Dacoromaniae pertinentes*, I, Bucureşti, 1964; *Fontes historiae Dacoromanae*, II, Bucureşti, 1970.

[2] CIL, III, 7633 (= 827): *agens sub sig(nis) Samum cum reg(ione) Ans(amensium)*.

[3] Pentru toponim, vezi I. I. Russu, *Inscripţiile Daciei romane*, III/3, Bucureşti, 1984, p. 280-281 şi inscripţiile nr. 280 şi 282.

[4] V Pârvan, *Consideraţii asupra unor nume de râuri daco-scitice*, în „Academia Română. Memoriile Secţiunii Istorice", seria III, tomul I, p. 12-16; idem, *Getica*, Bucureşti, 1926, p. 42, 81, 235.

[5] Vezi Konrad Miller, *Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*, Stuttgart, 1916, col. 714.

[6] CIL, III, 600 (= ILS, 2724; C. C. Petolescu, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie*, II, Bucureşti, 2000, nr. 361), inscripţie din care aflăm că un ofiţer de rang ecvestru a reparat drumurile din teritoriul coloniei Byllis (în provincia Macedonia): *viam pub[licam] quae a col(onia) Byllid(i) per Astacias ducit angostam fragosam [pe]riculosamq(ue) ita munit, ut vehiculis cometur item [pon]tes in Argya flumine et rivis d(e) s(ua) [f(ecit)] et inscr[ip]sit d(ecreto) d(ecurionum)*. Despre *Argyas fl.* (identificat cu Shushicë,

Dar cea mai importantă legătură s-a făcut cu toponimul *Argedava* (din inscripţia de la Dionysopolis)[7], reşedinţa tatălui lui Burebista şi poate chiar a marelui rege[8] Această enigmatică *dava* s-ar situa astfel pe Argeş[9]; în sprijinul acestei identificări s-au adus argumente arheologice demne de luat în consideraţie: existenţa unei importante aşezări getice la Popeşti (com. Mihăileşti, jud. Ilfov), pe malul stâng al acestui râu, explorată, cu rezultate fructuoase, timp de mai multe decenii[10]

Totodată, V. Pârvan[11] a identificat acest râu cu *Ordessos*, menţionat de Herodot (Istorii, IV 48: "Istrul, care este cel mai mare dintre toate fluviile pe care le cunoaştem, curge mereu cu acelaşi debit, vara şi iarna. E cel dintâi fluviu din Sciţia venind dinspre apus; el ajunge fluviul cel mai mare, deoarece primeşte apele mai multor râuri. Printre acelea care îl fac să fie mare sunt cinci mari cursuri de apă care curg în Sciţia; unul numit de sciţi Porata, iar de eleni Pyretos, apoi Tiarantos, Araros, Naparis şi *Ordessos*. Cel dintâi amintit dintre aceste râuri e mare şi, curgând el spre răsărit, îşi uneşte apele cu ale Istrului. Al doilea, căruia i se spune Tiarantos, curge mai spre apus, fiind şi mai mic. Araros, Naparis şi *Ordessos* curg între aceste două rânduri, vărsându-se şi ele în Istru" Probabil că forma *Ordessos* nu este greşită[12] (sau în totalitate greşită[13]); ne permitem a atrage atenţia asupra toponimului *Orgame* din Scythia Minor (menţionat de Hecataios din Milet; apud Ştefan din Bizanţ[14]), care apare mai târziu sub forma *Argamum*[15] În mod asemănător, *Ordessos* va fi evoluat spre *Ardessos-Argessos*; forma cea mai potrivită ni se pare *Argesis* (reconstituită de V. Pârvan), care a devenit în limba română *Argeş*[16]

în Albania), vezi: *Tabula Imperii Romani, K-34*, Ljubljana, 1970, p. 18. După I. I. Russu, *Illirii*, Bucureşti, 1969, p. 82, 95, 100, 169, acest hidronim ar fi illiric.

[7] Cea mai completă ediţie a acestei inscripţii: G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, I, Sofia, 1970, nr 13.

[8] V Pârvan, *Getica*, 1926, p. 81: "Fie că *Argedava* din inscripţia citată de la Dionysopolis e *Arcidava* din Banat, fie că ea e undeva pe râul cu al cărui nume seamănă, Argeşul, *Arge-sis Arge-dava*, este foarte probabil că oraşul de frunte al marelui rege a trebuit să fie la Sudul sau Sudvestul Carpaţilor" Pledând pentru localizarea acestei *dava* pe râul Argeş, R. Vulpe (în studiul *Argedava* din vol. *Studia Thracologica*, Bucureşti, 1976, p. 69-79) respinge categoric identitatea dintre Argedava (din inscripţia de la Dionysopolis) şi Arcidava bănăţeană (*Arcidava* în Tabula Peutingeriana, VII 3; dar *Argidaua* la Ptolemeu, III 8,4). O localitate oarecum omonimă este atestată într-o inscripţie latină din teritoriul Histriei: Al. Suceveanu, Revue roumaine d'histoire, 14, 1975, p. 111-118 (cu o amplă discuţie) (de unde inscripţia este preluată de D. M. Pippidi, *Inscripţiile din Scythia Minor*, I, Bucureşti, 1983, nr. 358).

[9] R. Vulpe, *op. cit.*, p. 75 şi urm.

[10] Vezi o succintă prezentare semnată de Al. Vulpe, în *Dicţionar de istorie veche a României*, Bucureşti, 1976, p. 481-482.

[11] V Pârvan, *Consideraţii...*, p. 12-13.

[12] Pornind de la impresia (împărtăşită şi de W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II,2, p. 94) [reimprimare: Wien, 1980] că terminaţia acestui hidronim ar fi de aspect "carian", V Pârvan *(loc. cit.*, p. 12) îşi punea întrebarea: "Care este atunci adevăratul nume antic al Argeşului, pe care Herodot îl va fi auzit fals - el care era din părţile Cariei - ca un nume «carian» ?".

[13] Vezi astfel *portus Ordesus* (azi probabil Oceakov), la Pliniu cel Bătrân, *Naturalis historia*, IV 12 (26), 82 (*Fontes*, I, p. 404).

[14] Vezi *Fontes*, I, p. 9.

[15] Vezi *[fines] Argamensium* din *horothesia* Histriei (D. M. Pippidi, *Inscripţiile din Scythia Minor*, I, nr. 68) şi *Argamo*, menţionat de Procopius din Caesarea (*De aedificiis*, IV 11,20).

[16] Cea mai veche atestare (dar indirectă) a Argeşului se găseşte într-o diplomă a lui Carol Robert de Anjou din noiembrie 1336, în care se menţionează întâlnirea regelui (în 1330) cu un vasal al său *sub castro Argyas*

A PROPOS DU NOM DE LA RIVIÈRE D'ARGEŞ

Résumé

Selon une opinion générale, le hydronyme *Ordessos,* mentionné par Hérodote (IV, 48), serait identique avec la rivière d'Argeş. Ce hydronyme a été aussi rapproché par V. Pârvan (note 4) du toponyme *Argedava* de l'inscription de Dionysopolis (IGB, I, 13); selon ce savant, la nom ancien de la rivière serait **Argesis*. À l'appui de cette reconstitution, l'auteur de cet article invoque aussi le hydronyme *Argyas* mentionné dans une inscription latine de Macédoine (CIL, III, 600 = ILS 2724; *supra,* note 6); de même, pour l'évolution d'*Ordessos* à *Argessos (Argesis)*, cf. *Orgame* (chez Hécatée) - *Argamum* (voir note 15), en Scythie Mineure.

(capitala lui Basarab I); vezi: *Documente privind istoria României.* Veacul XIV. C. Transilvania, vol. III, Bucureşti, 1954, p. 398-399, nr. 308.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CAMPANIA LUI ALEXANDRU MACEDON LA DUNĂREA DE JOS (335 î.Hr.). O NOUĂ INTERPRETARE

VALENTIN MARIN

Campania lui Alexandru cel Mare din primăvara anului 335 î. Hr., deși sumar tratată în izvoare[1], reprezintă un moment de referință pentru istoria Dunării de Jos și poate fi considerată ca parte distinctă a acțiunilor militare întreprinse de către regele Macedoniei „împotriva tribalilor și ilirilor"[2] în spațiul geostrategic balcanic.

Comandantul suprem al armatei macedonene a conceput campania ca pe o manevră ingenioasă de învăluire la flancul stâng al teritoriului ocupat de tribali, având, după cum remarca Vasile Pârvan, „flancul drept apărat de regiunile de penetrație elenică și de imediat contact cu flota, întâi pe Marea Egee și Marea Neagră până La Haemus, apoi pe Dunăre, de la coborârea din Haemus către ținutul tribalilor"[3], cu scopul de a supune și a controla acest teritoriu până la fluviu.

Pe parcursul relatării evenimentelor de către Arrianus, nu rezultă că Alexandru ar fi primit întăriri sau ajutoare pe itinerarul de deplasare către Dunărea de Jos, ceea ce ne face să credem că trupele s-au adunat într-un raion de concentrare cu centrul la

---

[1] Fragmente din aceste izvoare au fost publicate în *IIR* într-o ediție coordonată de Radu Hâncu și Vladimir Iliescu, astfel: Arrian, *Expediția lui Alexandru*, I, 1-5, cf. *IIR*, I, p. 579-587, Strabon, *Geografia*, I. 2,1; VII, 3,8; 3,13; 5, 11-12, cf. *IIR*, I, p. 216-217, 233-235, 239-241, 247-249; Pseudo-Calistene, *Viața și faptele lui Alexandru Macedon*, I, 26, cf. *IIR*, I, p. 127, Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XVII, 8,1, cf. *IIR*, I, p. 191-193, Trogus Pompeius – Iustinus, *Istoria lui Filip*, XI, 6, 20, cf, *IIR*, I, p.355, Curtius Rufus, *Istoria lui Alexandru cel Mare Macedoneanul*, IX, 6, 20, cf. *IIR*, I, p. 363, Frontinus, *Stratagemele*, II, 11, 3, cf. IIR, I, p. 433, Plutarh, *Alexandru*, 1, cf. *IIR*, I, p. 459. Primii doi autori (Arrianus și Strabon) folosesc drept sursă relatarea lui Ptolemaios Lagos, participant la campania dunăreană a lui Alexandru și care, după moartea acestuia, a ajuns rege al Egiptului. Relatările celorlalți autori antici prezintă știri extrem de sumare și aduc prea puține lămuriri suplimentare în ceea ce privește desfășurarea acestei campanii.

De asemenea, având în vedere imensul material bibliografic referitor la Alexandru cel Mare, în modestul nostru studiu, vom încerca să prezentăm o analiză din punct de vedere militar a acestei campanii printr-o reîntoarcere la izvoarele de bază (Arrianus, Strabon și Quintus Curtius Rufus), folosindu-ne de două lucrări magistrale ale istoriografiei românești, datorate iluștrilor magiștri, Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1982 (ediție îngrijită de Radu Florescu) și Alexandru Suceveanu, *Alexandru cel Mare*, București, 1993, la care vom adăuga, pentru discuții și un alt punct de vedere foarte interesant, aparținând lui Florin Medeleț, *În legătură cu expediția întreprinsă de Alexandru Macedon la Dunăre în 335 i.e.n.*, în „Acta MN", XIX, 1982.

[2] Flavius Arrianus, *Expediția lui Alexandru cel Mare în Asia*, traducere și indice de nume, Radu Alexandrescu, studiu introductiv, note, indice de termeni, Alexandru Suceveanu, Editura științifică și Enciclopedică, București, I, 1.

[3] Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 33.

Amphipolis, unde s-a trecut la antrenarea lor prin exerciţii zilnice. În acest sens, reţinem observaţia lui Diododor din Sicilia că Alexandru „trecea adesea trupele sale în revistă; le-a pus să facă exerciţii militare, creându-şi astfel o armată disciplinată“ [4].

Având în vedere că aceste trupe ne sunt dezvăluite progresiv, pe parcursul desfăşurării acţiunilor de luptă, putem să ne facem o părere privind componenţa şi prezenţa acestora în raionul de concentrare amintit. Astfel, aici se vor fi găsit numai forţele terestre, deoarece forţa navală se afla în zona Bizantion, sprijinind probabil acţiunile lui Parmenion în capul de pod de la Abydos. Din forţele terestre făceau parte: două falange, arcaşii, trupele de elită, gărzile, agrianii cavaleria: macedoneană, bottiană, amphipolitană, precum şi alţi călăreţi; formaţiunile de logistică (dacă avem în vedere că Arrianus face referiri la animalele de povară sau la corturi), precum şi trupele tehnice (maşinile de război).

Probabil că această instruire a trupelor se făcea sub supravegherea comandanţilor, care sunt pomeniţi tot progresiv, pe măsură ce se derulează acţiunile militare. Astfel sunt menţionaţi: Lysanias, Philotas, Heraclides, Sopolis, Nicanor, Filip, Meleagru, Perdicass şi Coinos.

La începutul primăverii anului 355 î. Hr., după ce l-a lăsat pe Antipatros regent la Pella, Alexandru a părăsit Amphipolisul în fruntea armatei sale şi s-a îndreptat spre Haemus.

Acţiunile întreprinse de Alexandru Macedon s-au desfăşurat cu preponderenţă pe teatrul de operaţiuni balcanic. Acest teatru are câteva caracteristici geo-climatice de care trebuie să ţinem seama atunci când încercăm să analizăm această campanie.

Din punct de vedere *orografic*, zona balcanică este compusă din două feluri de munţi; pe de-o parte munţi vechi precum masivele Rila, Rodopi şi Pirin (anticul Orbelos sau Orbelon) dar şi din munţi tineri ca Stara Planina (Balcani - Haemus) şi Sredna Zagora (Antibalcani). Aceşti munţi au o orientare diferită. Dacă munţii mai vechi, au o orientare NV - SE, ceilalţi au o orientare paralelă cu linia Dunării (Istrului). În nordul Bulgariei de astăzi, între munţii Stara Planina şi teritoriul actual al ţării noastre, se întinde câmpia înaltă a Dunării, cunoscută şi sub numele de Platforma Moesică.* Aceasta are o înălţime variabilă, ajungând de la 100-120 de m în E, la 30-40 de m spre V, aproape de litoralul pontic. Principalul lanţ de munţi al Bulgariei de astăzi, Stara Planina, ocupă o poziţie centrală în acest spaţiu geografic şi are o lungime de aproape 555 km, întinzându-se între Valea Timocului (în V) şi ţărmul Mării Negre (Pontul Euxin) în E, având altitudinea maximă în vârful Botev (2376 m), fiind străbătut de o multitudine de trecători, dintre care cele mai importante sunt cele prezentate în Anexa nr. 2. Între munţii Sredna Gora (Antibalcani), care au a altitudine de maximum 1605 m (Vârful Bogdan) şi munţii Rila, cu altitudinea maximă de 2925 m (Vârful Musala) sau mai precis, Munţii Rodopi, cu altitudinea maximă de 2914 m (Vârful Goljam Perelik), se individualizează Câmpia Traciei superioare, drenată de fluviul Mariţa (anticul Hebron Hebrus). Aceasta este despărţită de ţărmul Mării Negre (Pontul Euxin), prin colinele Tundja şi masivul Strandza.

Reţeaua hidrografică este foarte densă, în special în Platforma Moesică, Dunărea primind dinspre Haemus, numeroşi afluenţi precum: Timok, Topoloviţa,

---

[4] Diodor din Sicilia, XVII, 2 (traducere V. M. în manuscris).

*cu o înălţime variabilă între 30-120 m.

Vidbol, Arcar, Lom, Cibriţa, Bârzija, Ogosta, Iskâr, Vit, Osâm, Jantra, Rusenski Lom etc. Începând de la izvoare, cu excepţia Timokului care are un traseu de la S spre N, ceilalţi afluenţi au o orientare de la SV către NE până în dreptul ostrovulului Carlovăţ, sau mai precis, până la vărsarea Oltului de pe malul românesc şi o orientare de la SE către NV, în aval de acest sector, creându-se impresia că râurile Vit şi Osâm formează un uriaş triunghi isoscel, cu vârful la vărsarea acestora în Dunăre.

În partea centrală a acestui teatru de acţiuni militare, trebuie remarcat bazinul hidrografic al fluviului Mariţa (Hebros - Hebron), care izvorăşte din masivul Rila şi care, după ce străbate Câmpia Tracă, descriind o uriaşă buclă spre sud, se varsă în Marea Traciei. Tot în această mare se varsă Strymonul (Struma) şi Mesta (Nestos), râuri care au o orientare aproape de la Nord la Sud şi care cuprind între ele Munţii Pirin (Orbelon - Orbelos).

Atât zona muntoasă, cât şi bogata reţea hidrografică influenţează foarte mult acţiunile militare, înlesnind acţiunile defensive şi defavorizându-le pe cele cu caracter ofensiv. În acest sens trebuie remarcat faptul că atât cursurile de apă, cât şi numeroasele pasuri sau trecători constituie veritabile puncte de trecere obligatorie fiind uşor de apărat cu forţe relativ puţine. Pentru adversarul care execută deplasarea este necesară luarea unor măsuri de siguranţă a marşului în vederea preîntâmpinării unui atac prin surprindere din partea apărătorului, precum şi coordonarea tuturor forţelor şi mijloacelor pe care le are la dispoziţie în vederea realizării unui raport de forţe corespunzător, în special la trecerea cursurilor de apă, prin zonele împădurite şi cu vegetaţie abundentă sau pe la punctele de trecere obligatorie atunci când acestea sunt sub controlul adversarului.

Având în vedere informaţiile care ne-au parvenit de la Arrianus, putem aprecia că, iniţial, Alexandru cel Mare a pornit împotriva tribalilor, populaţie tracă localizată între Munţii Haemus şi Istru, ştirea răzvrătirii neamurilor ilirice primind-o de la iscoade de-abia după încununarea cu succes a campaniei de la Dunărea de Jos, când se pregătea să se întoarcă prin ţinuturile agrianilor şi peonilor[5].

Din punct de vedere militar, în opinia noastră, acţiunile întreprinse de Alexandru cel Mare la Dunărea de Jos pot fi etapizate astfel:

etapa I – plecarea din raionul de concentrare, executarea marşului spre Munţii Haemus şi nimicirea tracilor autonomi;
etapa a II-a – traversarea Munţilor Haemus, lupta împotriva tribalilor şi urmărirea acestora până la Istru;
etapa a III-a – realizarea joncţiunii cu flota şi forţarea Istrului;
etapa a IV-a – incursiunea împotriva geţilor;
etapa a V-a – revenirea în Macedonia.

Etapa I – *plecarea din raionul de concentrare, executarea marşului spre Munţii Haemus şi nimicirea tracilor autonomi*

Alexandru părăseşte raionul de concentrare de la Amphipolis la sfârşitul primăverii anului 335 î.Hr., având probabil următorul dispozitiv de marş: avangarda, forţele principale constituite din cavaleria regală, falanga şi pedestrimea uşoară, formațiunile de logistică[6], printre care se vor fi aflat și trupele tehnice, precum și ariergarda formată din trupe ușoare.

---

[5] *Ibidem*, I, 5. La fel prezintă acest aspect şi Curtius Rufus (I, 12), p. 66 care spune: "*Pe când Alexandru se întorcea în Macedonia prin ţinutul agrienilor şi peonilor, află de răscoala illirilor*" În legătură cu aspectele referitoare la campania danubiană întreprinsă de Alexandru, spusele celor doi autori antici coincid.

Deși aceste formațiuni de logistică, indispensabile oricărei acțiuni militare, indiferent de amploarea lor, nu sunt pomenite în mod explicit de Arrianus, putem deduce existența lor din faptul că pe timpul retragerii, când Alexandru a avut de înfruntat ilirii lui Cleitos și taulantienii lui Glaucias, „îi dădu ordin lui Philotas ca, escortat de o avangardă călare, să plece cu animalele de povară din tabără după nutreț“ Tot în același context sunt pomenite și trupele tehnice care utilizau mașinile de război „Văzând însă că ultimele coloane sunt amenințate de dușmani, dispuse ca mașinile de război să fie așezate pe mal și dădu ordin ca proiectilele să fie aruncate cât se poate de departe...“ [7] Având în vedere prezența acestor mașini de asediu, precum și faptul că nicăieri pe parcursul întregii acțiuni la Dunărea de Jos nu sunt pomenite, considerăm că Alexandru le avea încă de la plecarea din Amphipolis. Fiind puțin probabil ca pe parcursul deplasării să ordone confecționarea acestora, datorită rapidității cu care s-au executat acțiunile, suntem îndreptățiți să considerăm că Alexandru își pregătise campania cu minuțiozitate și intenționa să se îndrepte spre capitala tribalilor.

Itinerarul urmat de Alexandru este sumar descris de Arrianus.

„Pornind din Amphipolis, el invadă teritoriul trac ocupat de tracii autonomi, lăsând în stânga orașul Philippi și muntele Orbelos, și se zice că după ce a trecut pe celălalt mal al Nestosului, în zece zile a ajuns la poalele munților Haemus“[8].

Având în vedere nevoile de aprovizionare cu hrană și apă potabilă, atât pentru efective, cai, dar și pentru celelalte animale de povară trebuie să remarcăm faptul că deplasarea s-a executat ori de-a lungul unor ape, ori în apropierea acestora. Este greu de calculat necesarul de asemenea provizii pentru întreaga armată, însă ne putem da seama de greutățile unei asemenea activități apreciind numai că unui cal îi trebuiesc cel puțin 10-15 litri de apă pe zi, precum și 25-27 kilograme de nutreț.

De la Amphipolis până la Philippi, oastea macedoneană a avut două variante de deplasare: o variantă prin nordul Munților Pangaion și o a doua care ni se pare mai veridică - printre munții Pangaion și Simpholon. Este puțin probabil să fi urmat linia de coastă până în dreptul cetății Philippi. În continuare, este posibil să fi ajuns la râul Nestos (Mesta de astăzi), probabil pe un traseu care astăzi se află pe comunicația Adriani - Paranestio și de aici să se fi deplasat în amonte pe Nestos, până în dreptul localității actuale Goda Delcev, unde este posibil să-l fi trecut[9]. De aici, spune Arrianus, în zece zile de marș, trupele macedonene au ajuns la poalele Munților Haemus.

Pentru această etapă este caracteristic faptul că trupele s-au deplasat într-un teritoriu controlat de macedoneni, posibilitatea întâlnirii unor elemente ostile fiind mai redusă, deci și măsurile de siguranța marșului au fost mai sumare, având ca efect mărirea vitezei de deplasare a coloanelor forţelor principale. De asemenea, este posibil ca pe traseu, Alexandru să fi organizat popasuri pentru odihna efectivelor şi animalelor. Putem aprecia, în baza unui studiu recent, că viteza medie de deplasase a trupelor nu putea fi mai mare de 25-30 km pe zi de marş[10].

---

[6] Arrianus, I, 5.

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem*, I, 1

[9] Florin Medeleț , *op., cit.*, p. 18, consideră că Alexandru a urcat spre nord, spre izvoarele râului Nestos, pe care-l trece. Considerăm că este posibilă și o asemenea variantă care se justifică din punct de vedere militar, având în vedere că Alexandru își deplasează armata într-o zonă controlată de macedoneni, însă revenind la textul lui Arrianus, acesta spune doar că Alexandru trece râul Nestos, fără a numi și locul pe unde s-a desfășurat o asemenea acțiune.

Lungimea itinerarului parcurs o putem aproxima la 350 - 400 km, iar ca timp, la 14-15 zile. Ajungând la munţii Haemus, Alexandru are o primă confruntare cu tracii autonomi care ocupaseră trecătoarea[11]. Aceştia, slab înarmaţi, dar ocupând un punct de trecere obligatorie, pot zădărnici înaintarea macedoneană prăvălind carele împotriva falangei.

Prezenţa adversarului pe culmile munţilor îi oferă prilejul lui Alexandru de a lua hotărârea de a acţiona cu rapiditate în câmpul tactic şi de a-şi restructura dispozitivul din mişcare, evitând surprinderea. Cu acest prilej, trebuie să remarcăm gradul înalt de instruire al armatei macedonene, nu numai din punct de vedere al meseriei armelor, cât şi din punct de vedere psihologic.

Alexandru îşi fixează adversarul pe flancul stâng cu arcaşii, apoi de front cu falanga, el intenţionând să atace flancul drept al acestuia, comandând personal flancul stâng al dispozitivului său, format din agriani, trupele de elită şi gărzi[12].

Etapa a II-a – *traversarea Munţilor Haemus, lupta împotriva tribalilor şi urmărirea acestora până la Istru*

După această primă confruntare, Alexandru „... porni împotriva tribalilor, străbătând munţii Haemus. Astfel ajunse la malul Lyginosului – cale de trei zile de la cursul Istrosului, dacă mergi în direcţia munţilor Haemus“[13].

Cu toată rapiditatea executării trecerii Hemusului, Alexandru nu a putut să-i surprindă pe tribali, deoarece aflăm de la Arrianus că regele acestora, Syrmos, aflase din vreme de mişcările trupelor macedonene. Acesta din urmă se retrage spre Istru, evacuând populaţia necombatantă pe o insulă, numită Peuce[14], unde se retrag şi alte neamuri trace. După trecerea Lyginosului de către Alexandru, se constată că un detaşament destul de numeros de tribali, execută o manevră de învăluire în scopul de a intercepta căile de retragere a oastei macedonene. Alexandru s-a întors şi a adoptat un dispozitiv de luptă care i-a asigurat succesul, acesta prezentându-se astfel: aripa dreaptă - cavaleria macedoneană comandată de către Philotas; aripa stângă - Heraclides şi Sopolis care comandau cavaleria bottiană şi amphipolitană iar pe centru - Alexandru care, precedat de restul cavaleriei, comanda falanga macedoneană (Anexa nr. 3).

Dispozitivul ales de Alexandru este suplu, având elementele mobile pe flancuri, ceea ce înlesnea cooperarea între ele, conferea rapiditate în execuţie, un pronunţat caracter manevrier, dar şi o protecţie deosebită a flancurilor falangei împotriva unei eventuale manevre de învăluire din partea tribalilor. Nici la această confruntare nu putem stabili raportul de forțe, neștiind mărimea forțelor angrenate în încleștare. Cunoaștem doar pierderile pe care le prezentăm în aceeași anexă.

---

[10] În modestul nostru studiu „*Cunaxa (401 î.Hr.)*“, publicat în „RIM“, nr. 4-5 (32-33)/1995, analizând traseul lui Cyrus cel Tânăr de la Sardes la Cunaxa, au rezultat aceste date.

[11] În majoritatea surselor bibliografice, această trecătoare este identificată ca fiind, probabil, actualul pas Şipca.

[12] Arrianus, I, 1.

[13] *Ibidem*, I, 2.

[14] Vasile Pârvan, *op. cit*, p.. 34, amendează această informaţie, bazându-se pe Strabon şi consideră că numele de Peuce al insulei este un adaos târziu.

De asemenea, nu se cunoaște cu exactitate locul prin care au fost trecuți Munții Haemus de către armata macedoneană și nici insula pe care s-au refugiat tribalii.

Majoritatea istoricilor lui Alexandru sunt de părere că trecerea s-a făcut prin pasul Șipca, dar și unii care sunt de părere că trecerea s-ar fi efectuat prin pasul Nișului[15].

În anexa nr. 2 sunt prezentate 19 dintre principalele trecători din Munții Haemus. Ne vom opri doar la cele mai importante dintre acestea care traversează Balcanii Centrali și pe care le considerăm probabile de a fi trecute de armata lui Alexandru și anume: Șipca, Trojanski, Ribariski și Zlatinski.

Primul dintre acestea, pasul Șipka, traversează Balcanii Centrali între vârfurile Ispolin (1524 m) și Hadzi Dimităr (1441 m) și face legătura între localitățile actuale Kazanlâk și Gabrovo. De aici se deschid mai multe posibilități de deplasare către Dunăre, dintre care mai importante sunt cele către Ostrov, traversându-se râurile Roșița, Osâm, Vit și Isker, către Ghighen, traversând aceleași râuri, mai puțin Iskerul și spre Sviștov sau Belene, traversând doar râul Roșița, afluent al Iantrei. În acest caz, dacă armata macedoneană ar fi trecut prin pasul Șipka, anticul Lyginos[16] ar putea fi identificat cu Roșița sau Iantra.

Pasul Trojanski, aflat la 60 km în linie dreaptă spre vest de pasul Șipka, traversează munții între localitățile Kârnare și Trojan. De aici până la vărsarea râului Vit în Dunăre, sunt aproximativ 105 km în linie dreaptă, fapt care ar fi permis ca aceștia să fie parcurși în 3-4 (5-7) zile de marș. În această variantă, Lyginosul ar putea fi identificat cu râul Osâm sau cu unul dintre afluenții acestuia, iar insula pe care s-ar fi refugiat tribalii ar putea fi identificată cu ostrovul Carlovăț, aflat la o distanță de 610 km de la vărsarea Dunării în mare. Această insulă are o suprafață de 900 ha și ar fi permis retragerea unei populații destul de numeroase.

Al treilea pas la care ne referim este pasul Ribariski aflat la aproximativ 15 km vest de pasul Trojanski și cu o orientare SE-NV, între localitățile Klisura și Ribarica, la nord de munții Zlatisko-Teetevenska. Distanța prin această trecătoare până la Dunăre este aproximativ aceeași ca în cazul precedent. În această variantă, Lyginosul ar putea fi identificat cu râul Vit, sau cu vreunul dintre afluenții săi, în cazul în care direcția de deplasare a armatei lui Alexandru ar fi fost spre ostrovul Carlovăț, sau cu Iskerul, dacă direcția ar fi fost spre localitatea Ostrov.

În fine, cel de-al patrulea pas, Zlatinski, se află cam la aceeași distanță față de Dunăre ca și precedentele. În acest caz, râul Lyginos ar putea fi identificat cu râul Topolnița care izvorăște din vârful Bunaja (1572 m) și după un curs spre est de vreo 10 km se îndreaptă spre NV față de vârful Bogdan (1604 m) și ale munților Koznica, apoi își schimbă cursul spre V, pe la poalele munților Sâstinska Sredna Gora. În varianta în care direcția de deplasare ar fi fost spre Ostrov, Lyginosul ar putea fi identificat cu Iskerul sau cu Malki, unul dintre afluenții săi.

---

[15] Florin Medeleț, *op.cit.*, p. 21.

[16] *Ibidem*, probabil cu râul Nișava.

Etapa a III-a – *realizarea joncțiunii cu flota și forțarea Istrului.* Conflictul cu tribalii nefiind încheiat, aceștia s-au retras împreună cu femeile și copiii, precum și cu alți traci din zona amenințată pe o insulă de pe Istru, sub comanda lui Syrmos, încercând probabil să organizeze apărarea împotriva unei eventuale debarcări.

La Dunăre, „în acest punct Alexandru dădu de un număr de corăbii de război plecate din Bizanț, care navigaseră în Pontul Euxin și urcaseră în susul fluviului ca să se întâlnească cu el“[17]

În legătură cu acest aspect suntem de părere că între cele două componente, terestră și navală, ale armatei lui Alexandru, a existat o coordonare în timp și spațiu calculându-se astfel plecarea de la Byzantion a acesteia, încât să sosească aproximativ în același timp și loc cu forțele terestre, în așa fel ca acestea să facă joncțiunea într-un sector cuprins gurile Jiului și Vedei de pe malul românesc, sau Ogosta și Iantra, de pe malul bulgar al Dunării.

Traseul urmat de flotă este prezentat în Anexa nr. 1. În ceea ce privește coordonarea deplasării flotei trebuie să avem în vedere un aspect. Până la Gura Sacră a Istrului, cum numește Strabon brațul Sfântu Gheorghe, flota a parcurs un traseu de aproape 800 de km urmând un traiect de-a lungul coastei. Dacă până la gurile Dunării, navigația nu a creat probleme datorită zonei de penetrație elenică pe care au străbătut-o, în schimb, de la intrarea pe fluviu au început să apară unele greutăți de ordin tehnic, sau chiar de natură militară atunci când navigau în zona în care această penetrație elenică era mai puțin influentă. În acest sens, trebuie avut în vedere că navigația s-a făcut în amonte, pe un fluviu care are un coeficient mare de meandrare în unele porțiuni, și nu de puține ori, trebuia să se navigheze pe șenal, unde curentul apei este mai puternic, spre a evita incendierea pânzelor sau a lemnului corăbiilor, prin lansarea săgeților de pe mal atunci când treceau printr-un teritoriu ostil. În general, o triremă se deplasa cu 7-8 noduri, ceea ce reprezintă cam 14-15 km/h.

Aceste corăbii au avut, probabil, misiunea de a efectua aprovizionarea forțelor terestre, reîmprospătarea lor cu noi efective, fie pentru intimidarea neamurilor getice riverane[18].

După o încercare nereușită de debarcare, Alexandru hotărăște să treacă Dunărea pe timp de noapte, având în vedere iminența pericolului getic de pe malul drept al fluviului (14 000) de luptători.

Această încercare, este prezentată astfel de către Arrianus: „Barbarii însă alergară pe mal pretutindeni unde corăbiile atingeau uscatul. Corăbiile erau doar câteva, și oaste, pe ele, puțină la număr; coasta insulei este și ea aproape toată povârnită și greu de atacat; în sfârșit apa fluviului curge năvalnică și amenințătoare, fiind gâtuită în acest punct“[19].

Acest pasaj a creat o aprigă controversă printre istorici în sensul că s-a încercat să se identifice în teren această insulă având în vedere informațiile primite de la Arrianus. Dacă majoritatea istoricilor sunt de părere că insula „*Peuce*“ trebuie localizată în aval de Porţile de Fier, alţii, puţini la număr, consideră că aceasta ar trebui localizată undeva în amonte[20]

---

[17] Arrianus, I, 3.

[18] * * * *Istoria militară a poporului român vol. I (Din cele mai vechi timpuri până în secolul al XIV-lea)*, Editura militară, București, 1984, p. 67.

[19] Arrianus, I, 3.

Suntem de părere că ostrovul respectiv trebuie căutat în aval de cazanele Dunării şi nu în amonte. Avem în vedere faptul că Strabon, referindu-se la acest aspect, ne transmite următoarea informaţie: „Alexandru, fiul lui Philippos, în timpul expediţiei sale împotriva tracilor situaţi dincolo de muntele Haemus, a ajuns până la tribali şi, văzând că aceştia se întind până la **Istru** (subln. n.) şi în insula fluviului numită Peuke, că dincolo de fluviu stăpânesc geţii, se spune că a înaintat până acolo, dar n-a putut să treacă în insulă din lipsă de bărci (căci Syrmos, regele tribalilor, care s-a refugiat în insulă, s-a împotrivit atacului)“[21] Din acest pasaj rezultă faptul că un autor de probitatea lui Strabon, nu poate fi pus la îndoială, mai ales că într-un alt fragment, face o distincţie clară între Danubius şi Istru, chiar dacă în realitate se referă la acelaşi fluviu. „Căci părţile de sus şi de la izvoare ale fluviului, până la cataracte şi mai cu seamă pe porţiunea lui de la daci, se cheamă Danubius; părţile lui de jos, care se află la geţi, şi până la Pont, se numeşte Istru“[22].

Pe Dunăre, între Baziaş şi Călăraşi sunt 57 de ostroave de dimensiuni variabile. Trebuie avut în vedere ca ostrovul pe care s-au refugiat tribalii, împreună cu familiile lor, precum şi alţi traci, deci o populaţie numeroasă să aibă o anumită suprafaţă ca să o adăpostească, să-i confere un minimum de siguranţă şi în acelaşi timp, să asigure posibilitatea organizării unei apărări în cazul unui eventual atac din partea adversarului. Dintre ostroavele care se pretează cel mai bine acestor condiţii de minimă siguranţă sunt cele care au o suprafaţă de peste 500 ha. Ele sunt în număr de 10, dar cel care corespunde mai bine din punct de vedere geografic-natural, cât şi militar, ar fi ostrovul Carlovăţ care se găseşte la o distanţă de 610 km faţă de Gura Sacră a Istrului şi are o suprafaţă de 900 ha. De asemenea, este amplasat în apropierea capitalei tribalilor, Oescus (actualul Ghighen) şi ar fi putut permite adăpostirea în grabă a populaţiei, precum şi a bunurilor de subzistenţă. Să nu uităm că o asemenea operaţiune de evacuare nu s-a putut face la voia întâmplării, mai ales că tribalii, suferiseră o înfrângere zdrobitoare, dar nu decisivă şi erau presaţi îndeaproape de către armata macedoneană. De la Oescus la ostrov nu trebuiau să existe obstacole în teren care să îngreuneze această activitate. Ostrovul Carlovăţ se află mai aproape de malul stâng al Istrului şi la Est de acesta se varsă doi afluenţi, Vitul şi Osâmul. Chiar dacă suntem la începutul verii şi este exclusă o cantitate prea mare de precipitaţii, s-ar putea ca acea scurgere năvalnică a apei la care se referea Arrianus, să fie de fapt curentul produs de vărsarea celor două râuri.

În majoritatea lucrărilor consultate, se vorbeşte despre trecerea Istrului de către Alexandru cel Mare. Având în vedere că tribalii nu fuseseră înfrânţi definitiv (încă nu se dăduse bătălia decisivă, iar conducătorul lor, Syrmos încercase să organizeze rezistenţa pe ostrov), iar pe malul opus, fusese semnalată prezenţa unei numeroase oştiri getice de circa 14 000 de luptători (din care 4 000 erau călăreţi) care

---

[20] Florin Medeleţ,, *op. cit*, p. 21, este de părere că insula „*Peuce*" ar putea fi identificată cu „*marea insulă Ostrovo, al cărei vârf estic este amplasat la vărsarea râului Caraş şi unde, în sfârşit, va fi ajuns, poate, prin locuri cu Dunărea aflată la strâmtoare, şi flota macedoneană*"

[21] Strabon, *Geografia*, VII, 3, 8.

[22] *Ibidem*, VII, 3, 13.

„voiau să-l împiedice pe regele macedonean, dacă ar fi încercat să treacă la dânşii“ [23], mai potrivit ni se pare termenul de forţare, care înseamnă trecerea peste un curs de apă apărat de către inamic.[24]

Sesizând pericolul grupării getice, Alexandru cel Mare a renunţat la cucerirea ostrovului şi a hotărât să înceapă acţiunea la Nord de Dunăre împotriva oştirii geţilor. Într-o nouă fază, trupele macedonene au forţat prin surprindere fluviul, pe timp de noapte, în aval de ostrov[25], cu un corp de cavalerie de circa 1 500 ostaşi şi 4 000 de pedestraşi.

În contextul prezenţei unei atât de numeroase şi consistente forţe aparţinând geţilor, acţiunea lui Alexandru a fost dictată de considerente tactice şi nu trebuie interpretată ca o extravaganţă strategică. Dacă un asemenea potenţial nu era diminuat printr-o acţiune directă şi rapidă, oricând s-ar fi ivit pericolul unui atac din partea geţilor.

Organizarea şi executarea acţiunii de forţare a Dunării demonstrează încă odată supleţea gândirii tactice a lui Alexandru, precum şi adaptarea extrem de rapidă la orice gen de situaţie.

Pe malul Istrului, în dreptul ostrovului pe care s-au refugiat tribalii lasă o parte din trupele terestre, cealaltă parte, fie îmbarcată pe corăbii, folosind monoxilele din zonă[26], fie folosind mijloace improvizate de trecere (corturi umplute cu paie), a trecut pe malul opus pe timpul nopţii şi a ocupat un cap de pod, pe care l-au dezvoltat ulterior. (Anexa nr. 4).

Etapa a IV-a – *incursiunea împotriva geţilor*

Incursiunea este un termen tactic şi constă în pătrunderea în ascuns şi de scurtă durată în dispozitivul (teritoriului) inamicului, cu scopul de a distruge obiective, a face capturi sau a procura date de cercetare[27]

După traversare, gruparea macedoneană s-a concentrat pe malul stâng al Dunării apoi a început deplasarea către raionul unde se găseau forţele getice care, deşi impresionate de trecerea peste fluviu într-o singură noapte a armatei macedonene au hotărât să susţină lupta cu armata duşmană, într-un loc favorabil. Spre acest raion macedonenii au mărşăluit având în avangardă falanga ai căror soldaţi, cu lăncile înclinate, culcau holdele de grâu[28] şi în ariergardă - cavaleria.(Anexa nr. 4).

---

[23] Arrian, *Anabasis*, I, 3,5.

[24] * * * *Dicţionar militar, termeni tactic-operativi*, Editura militară, Bucureşti, 1972, p. 145.

[25] Col.dr., Nicolae Ciobanu, Col. dr. Costică Popa, Mr. Ion Giurcă, *Curs de istoria artei militare*, vol. I, *Arta militară românească şi universală în epoca veche şi medie*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, Bucureşti, 1991. În această lucrare se acreditează ideea că trecerea, de fapt forţarea s-a efectuat în două sectoare, în amonte şi în aval de ostrov. Fără a-i contesta pe distinşii autori, considerăm că forţarea în sectorul aflat în amonte de ostrov nu ar fi avut şanse de reuşită, din cauza curentului apei care ar fi deviat direcţia de înaintare şi mai ales datorită faptului că acea parte a malului stâng al Istrului era chiar în dreptul oastei geţilor.

[26] Aici este o mică nepotrivire între Arrianus şi Strabon, vezi mai sus nota 21. Se pare că Strabon avea dreptate. Când s-au refugiat tribalii pe ostrov, în mod cert au folosit toate monoxilele din zonă pentru a nu lăsa inamicului nici o posibilitate să-i ajungă din urmă. Dar dacă refugierea acestora s-ar fi făcut pe ostrovul Carlovăţ, ar fi existat posibilitatea ca tribalii să folosească bărcile aflate pe mal în stânga gurii de vărsare a râului Vit, iar macedonenii pe cele din dreapta râului, care nu au mai putut fi folosite de tribali din cauza grabei.

[27] * * * *Dicţionar militar, termeni tactic-operativi*, Editura militară, Bucureşti, 1972, p. 160-161.

[28] Arrianus, I, 4..

Şi de această dată se remarcă ingeniozitatea lui Alexandru, care transformă acest dispozitiv premergător de luptă într-un dispozitiv de luptă, plasând cavaleria la flancul drept al falangei desfăşurate, comandate de către Nicanor. Din spusele lui Arrianus rezultă că flancul stâng al falangei se sprijinea pe malul Istrului, deci apare justificată intenţia cavaleriei getice de a executa o manevră de învăluire pe la acest flanc, însă Alexandru, comandând cavaleria macedoneană a executat o şarjă şi le-a dejucat această intenţie.

Nereuşindu-i această manevră, oastea geto-dacă a părăsit localitatea evacuând întreaga populaţie şi s-a retras mai la nord, „în locuri singuratice", unde trupele macedonene nu au îndrăznit să pătrundă. După ce a prădat cetatea de bunurile pe care geto-dacii nu au reuşit să le ia cu ei, macedonenii au distrus aşezarea până la temelie, apoi s-au retras la sud de Istru.

Rezultă de aici că direcţia de acţiune a armatei macedonene a fost îndreptată în amonte faţă de sectorul de forţare, deci spre NV, şi nu spre NE, aşa cum apare pe schema de la p. 66 din tratatul de istorie militară, iar cetatea getică aflată la o parasangă de Istru (cca. 5,5 km), trebuie căutată la nord de ostrovul Carlovăţ, într-un semicerc cu raza de 15 km, ceea ce ar corespunde localităţii Islaz şi nu localităţii Zimnicea, propusă spre identificare de Vasile Pârvan.

Acest episod, al luptei împotriva geţilor este singurul de până acum care ne permite să stabilim raportul de forţe. Din acest punct de vedere, trupele lui Alexandru cel Mare sunt mult inferioare din punct de vedere numeric, raportul de 2,5/1 în trupe pedestre, respectiv, de 2,7/1 în cavalerie, în favoarea geţilor fiind edificator, însă prin succesul obţinut demonstrează o temeinică pregătire şi o mare abilitate în realizarea surprinderii.

Reîntorcându-se în tabără, în aceeaşi zi, şi după ce a adus jertfe zeilor, Alexandru a primit soli „din partea celorlalte neamuri libere din vecinătatea Istrosului, ca şi din partea lui Syrmos, regele tribalilor, şi a celţilor aşezaţi în regiunea Golfului Ionic"[29]

Din acest moment, putem considera că scopul strategic pe care şi l-a propus Alexandru cel Mare la începutul campaniei sale la Dunărea de Jos de a fixa graniţa pe fluviu, a fost realizat.

Concluzii

Campania lui Alexandru cel Mare la Dunărea de Jos s-a încheiat cu rezultatele scontate de macedoneni. Temerara uniune de triburi condusă de Syrmos, care dăduse atât de furcă regilor odrisi şi apoi lui Filip al II-lea, fusese înfrântă. Tracii liberi şi geţii dintre Haemus şi Istru au devenit supuşi sau prieteni ai regelui macedonean. Ca urmare, frontiera nordică a regatului macedonean a fost asigurată în preziua pornirii războaielor de cucerire a Imperiului ahemenid.

Pe plan militar, armata macedoneană s-a dovedit capabilă să execute acţiuni de mare anvergură cu pierderi foarte puţine, datorită instruirii temeinice. Comandanţii de formaţiuni şi detaşamente şi-au perfecţionat deprinderile de a acţiona în câmpul tactic.

---

[29] *Ibidem.*

Comandantul suprem al armatei macedonene, Alexandru cel Mare, a făcut dovada abilității strategice prin conceperea campaniei ca pe o manevră ingenioasă de învăluire la flancul stâng al teritoriului ocupat de tribali[30], cu scopul de a controla acest teritoriu până la fluviu.

În câmpul tactic a dat dovadă de inițiativă, luând măsuri rapide pentru rezolvarea unor situații neprevăzute. De asemenea, în acțiunile întreprinse împotriva tracilor autonomi, tribalilor, geților și ilirilor a condus personal diferite elemente de dispozitiv (împotriva tracilor autonomi – flancul stâng; în luptele cu tribalii – falanga, centrul dispozitivului sau forțele principale; în luptele cu geții - aripa stângă, apoi forțele principale; împotriva ilirilor - avangarda și forțele principale), asigurând o bună coordonare și cooperare a elementelor de dispozitiv. O mențiune specială se cuvine a fi făcută în legătură cu realizarea cooperării dintre diferitele categorii de forțe în sensul că este pentru prima dată în istoria artei militare când un comandant reușește realizarea joncțiunii în timpul oportun dintre flotă și forțele terestre.

Ca un corolar, la această campanie au participat numai trupe macedonene cu foarte puțini aliați (agriani, bottieni, amphipolitani), iar acțiunile au fost concepute, conduse și executate personal de către Alexandru și chiar dacă vreodată în câmpul tactic se consulta cu ceilalți comandanți (episodul cu tracii autonomi) lua hotărâri surprinzătoare.

Ca o privire generală, campania din anul 335 î.Hr., având de toate, de la simpla acțiune ofensivă până la asediul unei cetăți (Pelion) a reprezentat de fapt, un fel de repetiție generală în vederea marii confruntări cu Imperiul ahemenid.

---

[30] Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 33.

Anexa nr. 1

ITINERARIUL FLOTEI MACEDONENE DE-A LUNGUL ŢĂRMULUI PONTULUI EUXIN

Nr crt	DENUMIRE ANTICĂ	DENUMIRE ACTUALĂ	DIST. (Stadii)	DIST. (în km)	OBS.
1	Byzantion	Istanbul	0	0	
2	Insulele Cyanee	Urek şi Iaki		30	măsurată pe hartă
3	Salmidessos	Midia (Turcia)	1500	300	Traseul flotei macedonene a fost reconstituit după descrierea ţărmului Pontului Euxin făcută de către Strabon în *Geografia,* vol, II, Cartea a VII-a, iar distanţele, din necesităţi de calcul, au fost rotunjite prin adaos, considerându-se că un stadiu are aproximativ 200 m
4	Andriake	?			
5	Phinopolis	?			
6	Thynias	Capul Ineada			
7	Apollonia	Sozopolis			
8	Anchialos	Pomorin	1 300	260	
9	Mesembria	Nesebar			
10	Naulochos	Gbzor			
11	Odessos	Varna			
12	Crunoi	Balcic			
13	Bizone	Kavarna			
14	Callatis	Mangalia			
15	Tomis	Constanţa	280	56	
16	Istros	Histria	250	50	
17	Gura Sfântă a Istrului	Braţul Sfântu Gheorghe	500	100	
TOTAL DISTANŢĂ PARCURSĂ				796 km	Până la gura Istrului

Anexa nr 2

PRINCIPALELE TRECĂTORI DIN MUNŢII HAEMUS

Nr crt	DENUMIREA	DISTANŢA		OBSERVAŢII
		de la Pont (km)	De la Istru (km)	
1	Djulianski	25	150	Pentru măsurare am folosit harta turistică a Bulgariei, la scara de 1/1000000, ediţie poloneză din anul 1981. Distanţele au fost rotunjite de regulă la 5, din nevoia efectuării unui calcul mai rapid. În principal, distanţele de la Pontul Euxin au fost măsurate de la cetatea antică Naulochos, până la pasul Zlatiski, iar cele până la Istru au fost măsurate, de regulă, pe verticala locului. De la nr. crt. 15 s-a luat în calcul distanţa cea mai scurtă faţă de fluviu.
2	Aitoş	50	150	
3	Karnobatski	80	145	
4	Avramovski	105	145	
5	Kotlenski	120	125	
6	Vralnik	143	125	
7	Tvardiski	163	105	
8	Trevnenska	185	95	
9	Şipka	199	95	
10	Trojanski	265	105	
11	Ribariski	275	105	
12	Zlatiski	310	105	
13	Botevgradski	332	105	
14	Vitinja	338	110	
15	Defileul Iskerului	385	90	
16	Petrobanski	410	80	
17	Sveti Nicola	468	50	
18	Belogradejski	489	40	
19	Vraska	510	35	

Anexa nr 3

DISPOZITIVUL DE LUPTĂ AL LUI ALEXANDRU
În confruntarea cu
TRIBALII

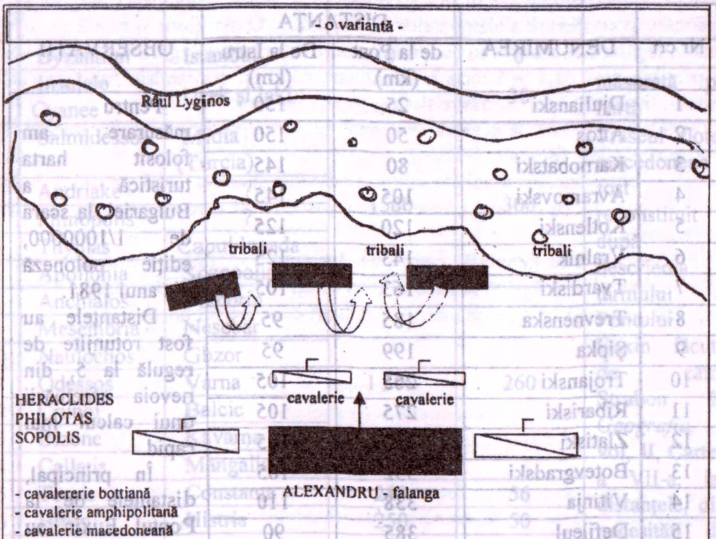
- o variantă -
Râul Lyginos
tribali
tribali
tribali
cavalerie
cavalerie
HERACLIDES
PHILOTAS
SOPOLIS
ALEXANDRU - falanga
- cavalererie bottiană
- cavalerie amphipolitană
- cavalerie macedoneană

PIERDERI

CATEGORII	ALEXANDRU	TRIBALI
Morți	51 (11 călăreți și 40 pedestrași)	35000
Răniți	?	?
Captivi	-	- bărbați (foarte puțini)

Anexa nr 4

DISPOZITIVUL DE LUPTĂ AL LUI ALEXANDRU
În confruntarea cu
GEȚII DE LA DUNĂREA DE JOS

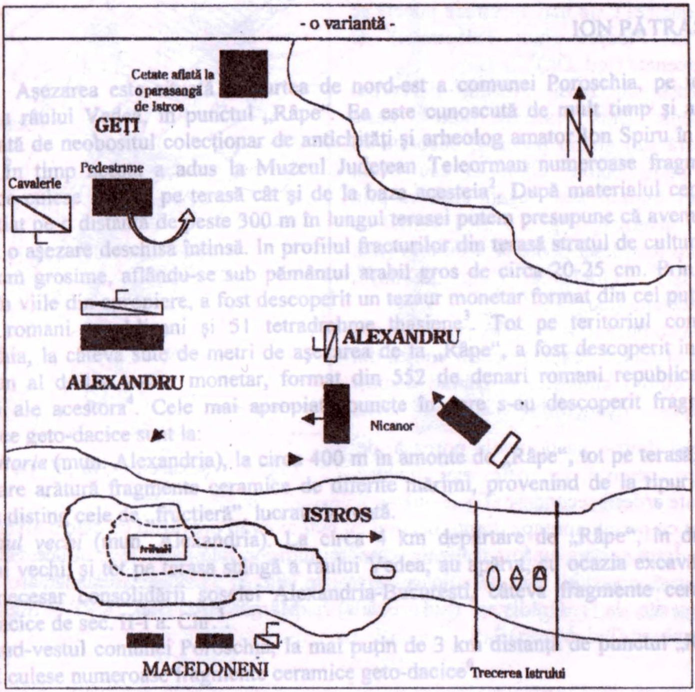
- o variantă -
Cetate aflată la o parasangă de Istros
GEȚI
Pedestrime
Cavalerie
ALEXANDRU
ALEXANDRU
Nicanor
ISTROS
Triballi
MACEDONENI
Trecerea Istrului

RAPORT DE FORȚE

CATEGORII	ALEXANDRU	GEȚI	Raport de forțe
- Pedestrime	4000	10000	1 / 2,5
- Cavalerie	1500	4000	1 / 2,7

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

AȘEZAREA GETO-DACICĂ DE LA POROSCHIA (JUD. TELEORMAN)

ION PĂTRAȘCU

Așezarea este situată în partea de nord-est a comunei Poroschia, pe terasa stângă a râului Vedea, în punctul „Râpe“. Ea este cunoscută de mult timp și a fost semnalată de neobositul colecționar de antichități și arheolog amator Ion Spiru în anul 1969[1]. În timp acesta a adus la Muzeul Județean Teleorman numeroase fragmente ceramice culese atât de pe terasă cât și de la baza acesteia[2]. După materialul ceramic împrăștiat pe o distanță de peste 300 m în lungul terasei putem presupune că avem de a face cu o așezare deschisă întinsă. In profilul fracturilor din terasă stratul de cultură are 80-90 cm grosime, aflându-se sub pământul arabil gros de circa 20-25 cm. Prin anul 1938, în viile din apropiere, a fost descoperit un tezaur monetar format din cel puțin 87 denari romani republicani și 51 tetradrahme thasiene[3] Tot pe teritoriul comunei Poroschia, la câteva sute de metri de așezarea de la „Râpe“, a fost descoperit în anul 1964 un al doilea tezaur monetar, format din 552 de denari romani republicani și imitații ale acestora[4]. Cele mai apropiate puncte în care s-au descoperit fragmente ceramice geto-dacice sunt la:

1. *Topitorie* (mun. Alexandria), la circa 400 m în amonte de „Râpe“, tot pe terasă, apar la fiecare arătură fragmente ceramice de diferite mărimi, provenind de la tipuri între care se disting cele de „fructieră”, lucrate la roată.
2. *Podul vechi* (mun. Alexandria). La circa 4 km depărtare de „Râpe“, în dreptul podului vechi, și tot pe terasa stângă a râului Vedea, au apărut, cu ocazia excavării de nisip necesar consolidării șoselei Alexandria-București, câteva fragmente ceramice geto-dacice de sec. II-I a. Chr.[5].
3. In sud-vestul comunei Poroschia, la mai puțin de 3 km distanță de punctul „Râpe“, au fost culese numeroase fragmente ceramice geto-dacice[6].

---

[1] I. Spiru, în „Revista Muzeelor“, 2, 1969, p. 161.

[2] Unele dintre fragmentele ceramice nu au număr de inventar, altele sunt depozitate sub nr. de inv. 8223-8230; 8564-8614; 9613-9652; 9660-9700.

[3] I. Spiru, în „SCN“, III, 1960, p. 553; M. Chițescu, în „SCIV“, 16, 1965, 1, p. 169.

[4] M. Chițescu, în „SCIV“, 16, 1965, 1, p. 169-175; idem, în „SCN“, VII, 1980, p. 53-70.

[5] I. Pătrașcu, în „Arhivele Prahovei“, V, 2000, p. 15.

[6] I. Spiru, *File de istorie teleormăneană*, Alexandria, 1996, p. 14; în luna mai 2001 a fost efectuată o periegheză în sud-vestul com. Poroschia, pe ambele maluri ale bălții create de pârâul Nanov. Cu această ocazie au fost recoltate materiale ceramice geto-dacice de sec. II-I a. Chr. din trei puncte diferite.

Revenind la materialul ceramic descoperit la Poroschia-„Râpe“, se constată că acesta este de o mare varietate tipologică:

Ceramica lucrată de mână:

1. Fragment de castron cu buza evazată, umăr în unghi drept şi corp tronconic. Este realizat dintr-o pastă mediu poroasă (fig. 2 / 1). Vase de acest tip au fost descoperite în aproape toate aşezările geto-dacice. Cele mai apropiate puncte se află la: Pleaşov (jud. Teleorman)[7] şi Sprâncenata (jud. Olt)[8].
2. Vase cu buza evazată şi corpul tronconic. Sunt realizate dintr-o pastă grosieră sau mediu poroasă, decorate cu câte patru butoni cilindrici sau ovali. Uneori butonii sunt legaţi între ei prin brâuri alveolare (fig. 2 / 2-5). Astfel de vase au fost descoperite la: Chirnogi (jud. Călăraşi)[9], Grădiştea (jud. Brăila)[10], Sprâncenata (jud. Olt)[11].
3. Vas cu buza uşor evazată, profilul puţin arcuit şi fundul drept. Decorul constă din patru butoni cilindrici orizontali dispuşi deasupra diametrului maxim. Este modelat dintr-o pastă mediu poroasă, de culoare cenuşie cu pete mai închise datorate arderii secundare (fig. 2 / 6).
4. Vas cu pereţii aproape drepţi, decorat cu butoni ovali prevăzuţi cu câte o alveolare în capăt. Între aceştia au fost realizate câte trei linii incizate paralele şi oblice. Suprafaţa exterioară a vasului este de culoare cărămizie (fig. 3/ 1). Vase asemănătoare au fost descoperite la : Grădiştea (jud. Brăila)[12], Mărgăriteşti (jud. Olt)[13], Sighişoara-Wietemberg (jud. Mureş)[14].

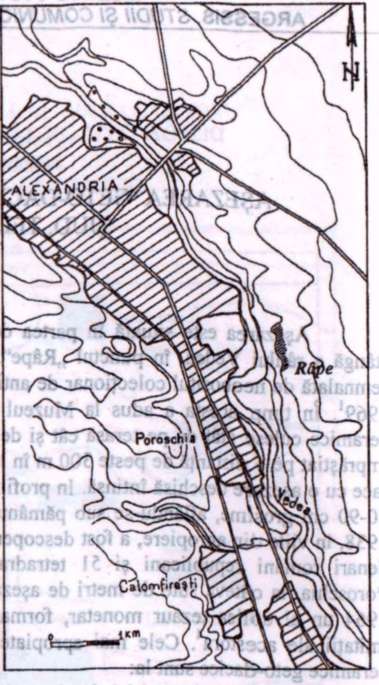

Fig. 1. Aşezarea de la „Râpe“.

---

[7] C. Preda, în „Thraco-Dacica“, VII, 1986, p. 82, fig. 11 / 4) (= Preda 1986).

[8] Idem, *Aşezările din bazinul Oltului Inferior. Dava de la Sprâncenata*, 1986, p. 154, pl. XXIV / 1,3 (= Preda 1986a).

[9] G. Trohani, în „CAMNI“, I, 1975, fig. 10 / 5).

[10] V. Sârbu, *Dava getică de la Grădiştea, jud. Brăila (I)*, Brăila, 1996, p. 199, fig 43 / 1-2 (=Sârbu 1996).

[11] Preda 1986a, pl. V / 3.

[12] Sârbu 1996, p. 216, fig. 60 / 6.

[13] Preda 1986a, p. 194, pl. LXII / 3.

[14] I. Andriţoiu, A. Rustoiu, *Sighişoara-Wietemberg. Descoperirile preistorice şi aşezarea dacică*, Bucureşti, 1997, p. 217, fig. 47 / 9, p. 248, fig. 78 / 4.

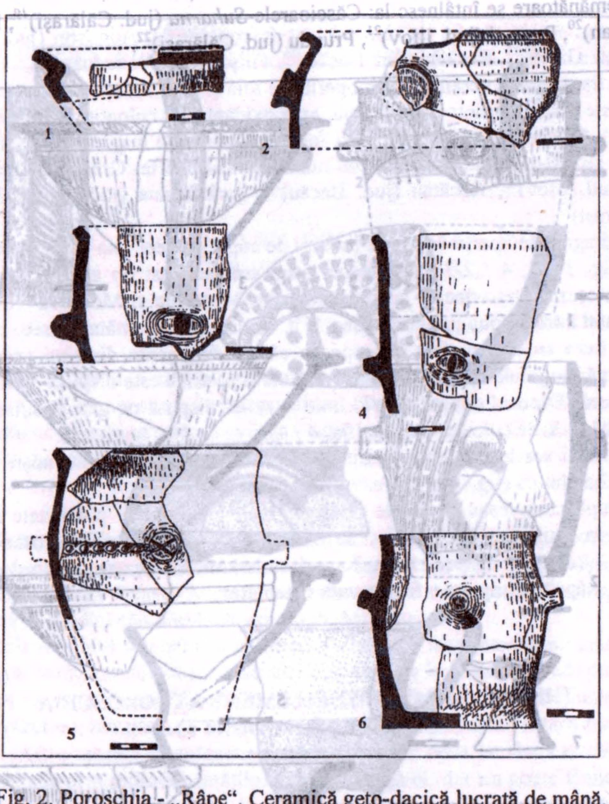

Fig. 2. Poroschia - „Râpe“. Ceramică geto-dacică lucrată de mână.

5. Vas cu buza dreaptă, profilul uşor arcuit şi fundul drept. Este decorat cu patru butoni cilindrici dispuşi diametral între care se găsesc grupuri de câte trei linii incizate oblice şi paralele (fig. 3 / 2). Acest tip de vas apare în numeroase aşezări geto-dace din sec. II-I a. Chr., precum cele de la: Grădiştea (jud. Brăila)[15], Pleaşov (jud. Teleorman)[16], Sprâncenata (jud. Olt)[17], Vlădiceasca (jud. Călăraşi)[18].

6. „Fructieră” realizată dintr-o pastă fină, având suprafaţa lustruită şi de culoare cărămizie. Decorul constă din patru butoni plaţi, orizontali, traşi din buză (fig. 3 / 6).

---

[15] Sârbu 1996, p. 214, fig. 58 / 1-2; p. 216, fig. 60 / 3.

[16] Preda 1986, p. 79, fig. 7 / 1,4.

[17] Preda 1986a, p.139, pl. VIII / 1,4.

[18] G. Trohani, în „CAMNI“, II, 1976, p.104, fig. 11 / 3-4.

Vase asemănătoare se întâlnesc la: Căscioarele-*Suharna* (jud. Călăraşi)[19], Pleaşov (jud. Teleorman)[20], Popeşti (jud. Ilfov)[21], Prundu (jud. Călăraşi)[22].

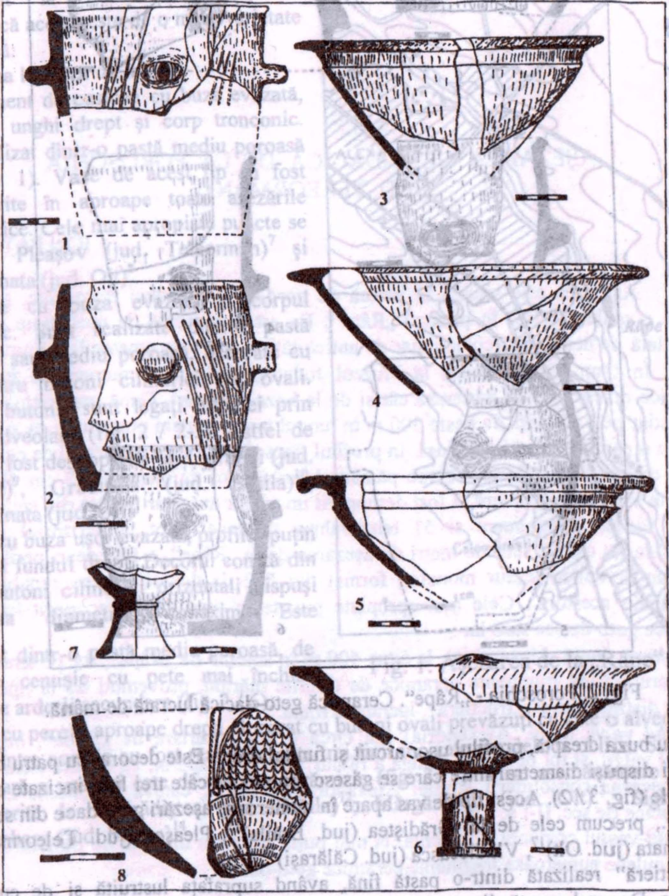

Fig. 3. Poroschia - „Râpe". Ceramică geto-dacică lucrată de mână (1-2; 6) şi la roată (3-5; 7-8).

---

[19] V. Sârbu şi colab., *Aşezări din zona Căscioarele-Greaca-Prundu-mileniile I î.Hr.-I d.Hr.*, Brăila, 1996, p. 227, fig. 50 / 16 (=Sârbu şi colab.1996).

[20] Preda 1986, p. 87, fig. 15 / 2, 6.

[21] Al. Vulpe, M. Gheorghiţă, în „CAMNI", III, 1979, p. 102, pl. IV / 8.

[22] Sârbu şi colab.1996, p. 300, fig. 123 / 2.

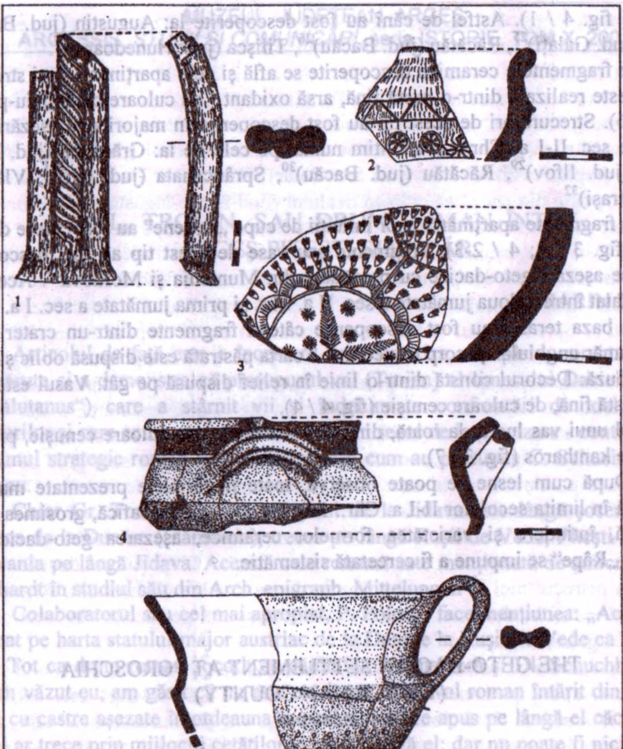

Fig. 4. Poroschia - „„„Râpe“““. Ceramică geto-dacică lucrată la roată.

Ceramica lucrată la roată:

1. „Fructiere” realizate dintr-o pastă fină, având suprafaţa lustruită şi de culoare cenuşie (fig. 3 / 3-5). Astfel de vase au fost descoperite în toate aşezările geto-dacice de epocă „clasică”.

2. Toartă de cană, găsită de I. Spiru în 1969 la baza terasei, realizată din trei bucăţi, lipite între ele, iar cea din mijloc executată în „torsadă”[23]. Această toartă provine, probabil, de la o cană „de lux”, modelată dintr-o pastă fină, având suprafaţa de culoare

---

[23] Muzeul Judeţean Teleorman, Alexandria, inv. nr. 8601.

cenuşie (fig. 4 / 1). Astfel de căni au fost descoperite la: Augustin (jud. Braşov)[24], Poiana (jud. Galaţi)[25], Răcătău (jud. Bacău)[26], Tilişca (jud. Hunedoara)[27]

3. Printre fragmentele ceramice descoperite se află şi cele aparţinând unei strecurători. Aceasta este realizată dintr-o pastă fină, arsă oxidant, de culoare cărămiziu-portocalie (fig. 2 / 6). Strecurători de acest tip au fost descoperite în majoritatea aşezărilor geto-dacice de sec. II-I a. Chr. Le amintim numai pe cele de la: Grădiştea (jud. Brăila)[28], Popeşti (jud. Ilfov)[29], Răcătău (jud. Bacău)[30], Sprâncenata (jud. Olt)[31], Vlădiceasca (jud. Călăraşi)[32].

4. Câteva fragmente aparţinând unor imitaţii de cupe „deliene" au fost culese de la baza terasei (fig. 3 / 8; 4 / 2-3). Fragmente sau vase de acest tip au fost descoperite în numeroase aşezări geto-dacice cu precădere din Muntenia şi Moldova[33]. Acest tip de vas este datat între a doua jumătate a sec. II a. Chr. şi prima jumătate a sec. I a. Chr..

5. Tot la baza terasei au fost descoperite câteva fragmente dintr-un crater cu buza evazată, umăr unghiular şi corp tronconic. Toarta păstrată este dispusă oblic şi aproape lipită de buză. Decorul constă dintr-o linie în relief dispusă pe gât. Vasul este realizat dintr-o pastă fină, de culoare cenuşie (fig. 4 / 4).

6. Piciorul unui vas lucrat la roată, dintr-o pastă fină şi de culoare cenuşie, probabil o imitaţie de kantharos (fig. 3 / 7).

După cum lesne se poate observa, toate materialele prezentate mai sus se încadrează în limita secolelor II-I a. Chr.. Prin poziţia sa geografică, grosimea stratului de cultură, întindere şi varietatea formelor ceramice, aşezarea geto-dacică de la Poroschia-„Râpe" se impune a fi cercetată sistematic.

THE GETO-DACIAN SETTLEMENT AT POROSCHIA (TELEORMAN COUNTY)

Abstract

In the north-eastern limit of Poroschia locality, on the left terrace of Vedea river, in the place called „Râpe", in the year 1969 was signaled an open settlement, attributed following the pottery to Geto-Dacians. Here was incidental discovered, too, two monetary hoards composed by Roman republicans *denarii*, imitations and Thasos coins. The pottery harvested from various field researches at Poroschia is hand-made and wheel-made, too. The geto-dacian settlement is dated between 2-1 centuries BC.

---

[24] I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică*, Bucureşti, 1969, pl. LXIV / 3.

[25] R. Vulpe şi colab., în „SCIV", III, 1952, 1-2, fig. 15; R. Vulpe, în „Dacia, N. S.", I, 1957, fig. 7 / 6.

[26] V. Căpitani, V. Ursachi, în „Carpica", II, 1969, 112, fig. 18.

[27] N. Lupu, *Tilişca. Aşezările arheologice de pe Căţănaş*, Cluj Napoca, 1989, pl. 9 / 3.

[28] Sârbu 1996, p. 242, fig. 86 / 1.

[29] Al. Vulpe, M. Gheorghiţă, *op.cit*, p. 101, pl. III / 7-8.

[30] V Căpitanu, în „Carpica", XVIII-XIX, 1986-1987, p. 187, fig. 139 / 6.

[31] Preda 1986a, p. 173, pl. XLI / 1-6.

[32] G. Trohani, în „CAMNI", II, 1976, p. 113, fig. 19 / 3.

[33] I. Casan-Franga, în „Arheologia Moldovei", 5, 1967, p. 7-35; Al Vulpe, M. Gheorghiţă, în „Dacia, N. S.", XX, 1976, p. 167-198; M. Turcu, în „Dacia, N. S.", XX, 1976, p. 199-204.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

VAL, TROIAN, SAU DRUM ROMAN, ÎNTRE ARGEŞ-PITEŞTI ŞI RUCĂR

MARIN BĂDESCU

Articolul de faţă este o încercare de a sintetiza, completa, corecta inerentele erori apărute şi a demonstra că presupusul val (Troian) al limesului Daciei de sud-est („Transalutanus“) care a stârnit vii şi îndelungate confruntări de idei în rândul cercetătorilor şi care acum - după mai bine de un secol de la precizare - continuă, era de fapt drumul strategic roman (via militaris) aşa cum au presupus C. Schuchhardt şi V. Christescu.

Chiar Gr. Tocilescu nota: „Lagărul de la Jidava este lângă şoseaua romană care pleca de la Dunăre (Flămânda), trecea pe lângă Ruşii de Vede, Piteşti şi merge în Transilvania pe lângă Jidava. Această cale romană este menţionată de amicul nostru C. Schuchhardt în studiul său din Arch. epigraph. Mittelungen“[1].

Colaboratorul său cel mai apropiat, P. Polonic face menţiunea: „Acest val este menţionat pe harta statului major austriac de la Dunăre la Ruşii de Vede ca *Drumul lui Traian*. Tot ca drum roman socotit cu cărămidă îl consideră şi Dl. Schuchhardt. Când însă l-am văzut eu, am găsit că nu este un drum, ci un val roman întărit din distanţă în distanţă cu castre aşezate întotdeauna în partea dinspre apus pe lângă el căci dacă ar fi drum, el ar trece prin mijlocul cetăţilor şi nu pe lângă el; dar nu poate fi nici o îndoială că este val mai ales că şi acolo unde suie pe dealuri cu pante repezi, merge în vad în linie dreaptă şi e bombat“[2].

În Marele Dicţionar Geografic al României, II, p. 97, la cuvântul „Troianul“, Gr. Tocilescu după ce îl prezintă în detaliu, între Dunăre (Flămânda) - Piteşti, notează: „De aici (malul râpos al Argeşului, unde sfârşeşte), el apare spre Câmpulung şi apoi trece prin pasul Bran în Transilvania“. Afirmaţie contestată de P. Polonic, care în „Troianul de la Dunăre la Bucureşti“, menţionează: „Traseul valului stabilit de Tocilescu este exact până în cazul Piteşti - dar de aici spre nord în mod arbitrar el a fost îndreptat greşit spre Câmpulung, Valea Mare prin pasul Bran în Transilvania, întemeindu-se numai pe o bucată de val în satul Valea Mare, la nord de Câmpulung; de la Piteşti spre Transilvania valul trebuie urmărit în linie dreaptă spre apus de Câmpulung, unde de fapt îl şi descoperim la Berevoieşti, graţie hrisoavelor vechi (Hris. 22. I. 1572 al lui Al. Voievod şi un altul din 27. V. 1606“[3].

---

[1] Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), mss. 5137, pe marginea filei 267.

[2] B.A.R., mss. 10, caiet II, *Fortificaţii romane*, p. 114-115.

[3] B.A.R., mss. 1, p. 28.

Tot Polonic - „Cercetări după Troian“, afirmă: „ Dincolo de Argeş nu l-am găsit şi cred că din cauza inundaţiilor a fost distrus de apă. Se pare că la nord lângă râul Doamnei a rămas încă urma valului pe o întindere de 100 m ca un fel de movilă îngustă, de 2 m înaltă, care nu se pare a fin naturală, cu direcţia contra cursului apei“[4]. Într-un alt loc („Troianul“): „Troian se numeşte culmea dealului dintre râul Târgului şi râul Bughea şi care face şi hotar între moşiile satului Godeni (pe Bughea) şi Schitul Goleşti (în dreptul castrului Jidava nu face hotar). Numele de Troian poate că i s-a dat întâmplător, poate din cauză că culmea dealului fiind foarte îngustă încât se prezintă ca un val, dar se poate ca chiar Troianul (frontiera Daciei) a fost pe aici“[5].

Şi D. Tudor, atunci când vorbeşte de castrul de la Purcăreni îl menţionează: „...Deşi construit numai din pământ, avea un rol de seamă, fiindcă numai în apropierea lui era ridicat valul limesului transalutan“[6]. Pentru prof. Paul Dicu din Piteşti „...valul limesului nu se oprea pe râul vedea, nu se termina în malul drept al Argeşului la est de gara Piteşti şi nu urma cursul râului Doamnei pe la confluenţa cu râul Argeş, ci se continua cu unele întreruperi prin parcul Argeş din Piteşti est - până la castru [este vorba de castrul de la Piteşti, n. red.]. De aici, peste Argeş, înainta pe malul stâng...la aşezarea fortificată geto-dacică (La Cetate, dealul Văcăreasca, Budeasa Mică), înainta pe culme la Purcăreni...“. Presupunerile şi afirmaţiile prezentate sunt greu de acceptat: nu se bazează pe dovezi certe care să confirme caracteristicile valului / Troianului (lăţimea, înălţimea şi nici caracteristica de bază, acel pământ ars - de culoare roşietică); în lipsa acestora se aduc doar referiri la hrisoave şi hotărnicii vechi, care nu sunt concludente. Supoziţia că valul ar fi urmat cursul Râului Târgului este de neînţeles: aşa ceva nu s-a petrecut nici în zona de câmpie dintre Dunăre (Flămânda), Argeş-Piteşti; nici în cazul râului Vedea, nici a râului Cotmeana şi nici pe râurile din zona colinară: Doamnei, Târgului, Argeşel şi Dâmboviţa.

Considerăm că afirmaţia lui Gr. Tocilescu, că „... de aici, din malul râpos al Argeşului... el apare în satul Valea Mare din sus de Câmpulung“ este corectă, dar lapidară şi incompletă. P. Polonic descrie acelaşi val (în manuscrisele sale, păstrate acum la Academia Română) în mai multe variante: „... după cum am mai spus deja, am găsit în satul Valea Mare iarăşi Troianul pe o lungime de 2 km; valul este mai puţin ridicat în creasta lui, însă se cunoaşte stratul de pământ ars. De aici înainte Troianul dispare cu desăvârşire şi negăsind nici un castru până la frontieră, nu se poate închipui care direcţie a luat prin munţi“[7]. În alt manuscris notează: „La sud de Câmpulung şi la sud lângă satul Mărcuşu se găseşte o cetate romană de piatră foarte bine conservată; pe aici trebuie să treacă limesul Alutanus, valul roman, pe care l-am găsit conservat până la Piteşti, şi într-adevăr am găsit o bucată de val de 500 m lungime pe coasta dealului, la sud de Valea Mare“[8]. Cea mai completă şi concretă relatare se regăseşte în următoarea descriere: „... Cercetând pe linia aceasta, am dat în satul Valea Mare, la sud-vest de Valea Bărăţiei, care curge prin sat, de urmele Troianului. Şi aici este construit numai din pământ, având în mijlocul lui, ca totdeauna, un strat de pământ ars;

---

[4] B.A.R., mss. 5137, p. 267-268.

[5] *Ibidem*, p. 235.

[6] D. Tudor, *Oltenia romană*, Ed. 4, Bucureşti, 1978, p. 290.

[7] B.A.R., mss. 10, caiet II, *Fortificaţii romane*, p. 126.

[8] B.A.R., mss. 13, caiet I, *Kronstadt*.

trece chiar prin casa lui Niţă Onea, trece în grădina lui Niţă Măcărescu, apoi în grădina lui Gheorghe Mondoc şi are direcţia de la Câmpulung spre Piatra Nămăeştilor. Valul are aici tot formă bombată, este de 10 paşi lat şi de 1/2 m înălţime şi l-am regăsit pe o lungime de 1/2 km; cu toate încercările, nu s-a putut da de aici înainte de val...“[9]

Această relatare o regăsim preluată incomplet dar completată cu observaţii personale şi la alţi cercetători. D. Tudor o redă în toate cele patru ediţii ale *Olteniei romane*: „Urmele Troianului reapar tocmi la Valea Mare (la nord de Câmpulung Muscel), acolo unde drumul natural spre Bran părăsea vadul râului Târgului, P. Polonic a descoperit urmele valului roman cu aceleaşi caracteristici şi miez de arsură, pe o lăţime de 1 km (cu lăţimea de 10 paşi şi cu înălţimea de 0, 5 m) la sud-vest de Valea Bărăţiei din aria comunei Valea Mare, apoi dincolo de Argeşel, spre Valea Pietrosă. Drumul şi valul ar fi continuat pe vechea cale a Pravăţului (prin Nămăeşti), la Dragoslavele (judeţul Argeş)“[10]

În 1972 am identificat două segmente de val roman: în nord-estul Câmpulungului (Calea Pietroasă) şi pe platoul „Bazinului de apă“ la sud-vest de Valea Bărăţiei. Această identificare a valului roman a fost preluată şi prezentată de D. Tudor: „Cercetări recente ale prof. M. Bădescu din Câmpulung Muscel au identificat un segment al Troianului pe „Calea Pietroasă“ la nord-est de Câmpulung, unde se păstra pe o lungime de aproximativ un km şi avea înălţimea de 3 m. Din nenorocire, el a fost distrus de exploatări pentru pietriş. În structura lui am putut vedea, împreună cu profesorul M. Bădescu, urmele de arsură ale chirpiciului şi urmele de pari de la palisadă, aşa cum le-a notat şi Polonic. Înspre nord-vest de acest loc se găseau castrul şi termele de la Voineşti“[11]

Aceste segmente de val roman se regăsesc prezentate de I. Bogdan-Cătăniciu în mai multe publicaţii[12]: „Nos recherches efectuée sur le terrain nous donnent lieu de croire qu'il s'agirait, aussi bien, à Lereşti Câmpulung qu'à Rucăr, de formes naturelles du relief qu' on a prise pour le vallum construit en terre cuite par suite de la couleur rouge de la terre - grès ferrugineux, specifique de la règion“. Într-o altă comunicare afirma: „... ceea ce trecea drept vallum transalutan în nord-est pe lângă satul „Măilătoaia“ era o alunecare de teren obişnuită în zona de munte, de dată recentă, căci resturile de lemn prinse sub stratul alunecat abia intraseră în putrefacţie. Locul pe care se află castellum a fost identificat de M. Bădescu“[13]. Şi în lucrarea de doctorat[14] notează: „Au fost semnalate şi se susţine cu obstinaţie existenţa a două porţiuni de val la Voineşti, la Valea Mare-Pravăţ, la sud-vest de Valea Bărăţiei, că Polonic a găsit „Troianul“ cu mijlocul de pământ ars şi are direcţia Câmpulung-Piatra Nămăeştilor, fiind lat de 10 paşi şi înalt de 0, 5 m şi vizibil pe o distanţă de 0, 5 km D. Tudor acoperă cu girul său observaţiile diletantului căutător de comori". În aceeaşi lucrare[15], găsim relatarea: „... la nord de Câmpulung este încă neclar dacă drumul urmează acelaşi traseu sau nu... cele mai multe şanse sunt să el să cotească spre vest, deoarece la Voineşti, comuna Lereşti s-au descoperit ruinele unui castellum databil încă din timpul războaielor dacice. Probabil drumul nu urca pieptiş muntele Mateiaş, el urma culmea lui vestică".

---

[9] B.A.R., mss. 5137, *Cercetări după Troian*, fila 267/verso.

[10] D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. 2, Bucureşti, 1952, p. 211; *ibidem*, ed. 3, 1968, p. 263; *ibidem*, ed. 4, 1978, p.255).

[11] *Ibidem*, ed. 4, 1978, p. 255.

[12] I. Bogdan-Cătăniciu, *Nouvelles donées sur le Limes Transalutanus*, în: *Actes du IX-e congrès international d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6-13 septembrie 1972*, p. 261.

[13] Eadem, *Cu privire la Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman*, în „Acta Musei Napocensis“, XXI, 1984, p. 28.

[14] Eadem, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman*, Alexandria, 1999, p. 85.

Recentele noastre investigaţii de teren din această toamnă (2000) pe teritoriul comunei Valea Mare-Pravăţ, au dus la reidentificarea segmentului de val roman prezentat de Polonic în Mss. 5137, care pentru prima oară precizează locul şi direcţia spre care se îndrepta:„... trece chiar prin casa lui Niţă Onea, trece în grădina lui Niţă Măcărescu, apoi în grădina lui Gheorghe Mondoc şi are direcţia de la Câmpulung spre Piatra Nămăeştilor" Această relatare nu se regăseşte la D. Tudor şi I. Bogdan-Cătăniciu.

Ceea ce surprinde este faptul că nici D. Tudor şi nici I. Bogdan-Cătăniciu, în cercetările întreprinse, nu au sesizat eroarea comisă de Polonic care afirma că: „valul (Troianul) se află la sud-vest de valea Bărăţiei", când, în realitate, se afla la nord-est de această vale, fapt confirmat de cercetările noastre, în urma cărora a fost identificată casa lui Niţă Onea prin care trecea valul, acum demolată. Se mai văd încă o parte din ruinele temeliei, dar este păstrată în fotografie de fiica cea mică a lui Niţă Onea (Ecaterina Neaţă). Locul în cauză (casa) se află în punctul „Costiţă" - uliţa Onea, în apropierea km 57 / DN 73 şi a punctului de intersecţie a drumurilor care duc spre Braşov (DN 73), drumul spre Târgovişte (DN 72 / A) şi drumul care duce spre Nămăieşti. Deci la nord-est de Valea Bărăţiei. La sud-vest de Valea Bărăţiei se află „Calea Pietroasă" din nord-estul Câmpulungului şi „Bazinul de apă", unde au fost identificate segmente de val roman în 1972. Am constatat de asemenea, că denumirea de „Valea Bărăţiei" este improprie; localnicii o numesc „Valea Bărăcei" (de la mlaştinile ce o însoţesc).

Trecând peste erorile semnalate, considerăm că această reidentificare a segmentului de val roman din punctul „Costiţă" (Uliţa Onea), nord-estul comunei Valea Mare-Pravăţ, are o mare importanţă pentru întregul limes d sud-est al Daciei: localizarea segmentului de val în zona de interferenţă a celor două localităţi: Valea Mare şi Nămăeşti, din apropierea impottantului punct de răscruce de drumuri din valea Argeşului şi indicarea sigură a direcţiei: „de la Câmpulung spre Piatra Nămăeştilor", ca şi menţiunea: „pe o distanţă de 0, 5 km" - ne oferă mărturia sigură că valul se sfârşea în valea Argeşului (malul drept, la cca. 500 m nord pe drumul Nămăeştilor). Lăsând la o parte ambiguităţile, că „valul ar fi trecut dincolo de Argeşel pe Valea Pietroasă, sau că valul şi drumul ar fi urmat vechea cale a Pravăţului"; sau că „drumul nu urca pieptiş muntele Mateiaş... ci culmea sa vestică", avem acum dovada de netăgăduit a direcţiei sale din punctul de unde el nu a mai fost regăsit.

Nici nu mei era de regăsit, deoarece valul prin caracteristicile sale menţionate: „avea înălţimea de 0, 5 m, lăţimea de 10 paşi, era bombat şi având în mijlocul său, ca întotdeauna, un strat de pământ ars" - toate aceste caracteristici duc la constatarea că valul a constituit el însuşi drumul strategic roman (via militaris) care, de aici unde se sfârşea valul, drumul urma malul drept al Argeşelului spre nord; trecea dincolo de

---

[15] *Ibidem*, p. 80.

Nămăeşti pe cel stâng, pe care îl abandona la confluenţa pârâului Valea Pravăţului cu Argeşelul. De aici, peste culmea Pravăţului, cobora în valea Dâmboviţei (malul drept) la Dragoslavele, unde intersecta actualul DN 73, în dreptul cimitirului eroilor din 1916. De aici urma valea Dâmboviţei, până la Rucăr.

La Rucăr, valea Dâmboviţei este abandonată şi din nou reapare valul roman (calea militară romană), în nord-estul localităţii (Câmpul Rucărului - Scărişoara), unde este menţionat de D. Băjan şi apoi prezentat cu ocazia descoperirii presupusului castru: „Dovada cea mai sigură despre aceasta e calea romană e care am descoperit-o în apropiere de castru, constatată prin prezenţa unui strat gros de pământ ars-roşu“[16] Această relatare nu se regăseşte la Gr. Tocilescu şi nici la P. Polonic. D. Tudor, când dă publicităţii descoperirile arheologice ale lui D. Băjan, consideră această cale romană ca fiind valul roman, notând: „Resturile troianului mai apar la nord-est de Rucăr (Argeş), în lunca pe care se găseşte şi micuţul castel roman de la Scărişoara, construit de coh. II Flavia Bessorum...“[17]

Un punct de vedere ambiguu despre acest val roman, îl regăsim la I. Bogdan Cătăniciu, care afirmă: „... au nord de la rivière Argeş, on n'a plus retrouvée traces du vallum qu'a deux endroits: au N-E de la ville de Câmpulung et à nord de la localité Rucăr, et seulement sur quelques tronçons“[18]. În teza de doctorat publicată în 1999 (*Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului roman*) prezintă alt punct de vedere, la pagina 85: „Şi la Rucăr am avut posibilitatea să cercetăm toate denivelările de teren şi este sigur că sunt alunecări de teren. Urma drumului roman şerpuieşte pe culme spre Podul Dâmboviţei şi nu poate fi confundat cu vallum, socotim ca atare că informaţia este o interpretare greşită a microreliefului“[19].

Din observaţiile noastre de teren efectuate în 1972 şi coroborate cu cele de la Valea Mare-Pravăţ, putem afirma că şi la Rucăr se poate vorbi de două tronsoane de val roman: unul în Câmpul Rucărului (Roghină) - luncă mlăştinoasă, unde au fost identificate termele de D. Băjan şi micuţul castellum de pământ de I. Bogdan Cătăniciu[20]; un altul pe panta dealului Scărişoara. Ambele confirmare de prezenţa acelui miez de arsură menţionat de D. Băjan, D. Tudor şi chiar observat de noi, cu ocazia perieghezei din 1972, când am parcurs acest traseu (Câmpul Rucărului Scărişoara-Pleaşa - Podul Dâmboviţei - Dealul Sasului (Cetatea Oratea). Menţionăm că şi aici valul a servit ca drum roman (vechiul drum al Carului) care pornea de aici şi ajungea la Drumul Carului de la Moeciu de Jos (jud. Braşov), unde a fost descoperit un alt mic castellum de pământ[21].

Aşadar, val, troian sau drum roman? Iată întrebarea incitantă, care de mai bine de un secol îşi caută răspunsul.

Din datele pe care cercetările arheologice din ultimul timp ni le oferă, urmare a unei adevărate suite de descoperiri arheologice, unele inedite, cum sunt cele de la

---

[16] D. Băjan, *Relaţiune despre castrul de la Scărişoara*, în: Gr. Tocilescu, mss. 5137, f. 239 şi 241).

[17] D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. 4, Bucureşti, 1978, p. 255.

[18] I. Bogdan Cătăniciu, *Nouvelles données sur le Limes Transalutanus*, în: *Actes du IX-e congrès international d'etudes sur les frontières romaines, Mamaia 6-13 sept. 1972*, Bucureşti, 1974, p. 262.

[19] D. Tudor, *op. cit.*, p. 255.

[20] I. Bogdan Cătăniciu, *Cercetări în castellum de la Rucăr*, în „SCIVA“, 25, 1974, 2, p. 277-288.

[21] Fl. Costea şi St. Coşuleţ, *Castellum de la Drumul Carului şi drumul roman prin Pasul Bran*, comunicare la Muzeul Câmpulung-Muscel, 30-31 oct. 1982.

Voineşti-Muscel (complex roman, castru şi terme)[22], a micuţelor castella de la Rucăr-Drumul Carului[23], a primelor ştampile tegulare cu unităţi militare de pe acest limes, din castella de la Voineşti[24] şi Jidava[25], a tronsoanelor de val roman din nord-estul Câmpulungului Calea Pietroasă[26], la care se adaugă cel recent reidentificat din punctul „Costiţă" (uliţa Onea) - nord-estul comunei Valea Mare-Pravăţ par să arunce o nouă lumină în clarificarea mult controversatului val roman.

Toate aceste cercetări duc la constatarea că valul nu a fost ridicat acolo unde întâlnea cursuri de apă, râuri precum: Vedea, Cotmeana (zona de câmpie), Doamnei, Târgului, Argeşel, Dâmboviţa (zona colinară), şi nu cum s-a presupus până acum, că valul roman (troianul) nu s-a conservat pe râul Vedea şi al Cotmenei din cauza inundaţiilor care l-au şters; „...pe marginea Burdei s-a şters prin arături; în valea Argeşului, fiind arătură, s-a şters cu desăvârşire; prin numiţi idem, din cauza inundaţiilor şi a schimbării terenului (coastele dealurilor se spală); abia s-a găsit la Valea Mare iarăşi, 500 m; ar fi de făcut încă o excursiune în Muscel"[27]

Se poate demonstra acum de ce reapare valul / troianul după o întrerupere de peste 50 km între Argeş-Piteşti şi Câmpulung, tocmai la Valea Mare, pe o lungime de circa 2 km, cât măsura din punctul unde începea: str. Calea Pietroasă (confluenţa pârâului Valea Mare cu râul Târgului - Podul lui Gobej) şi celălalt punct unde dispărea (Valea Argeşelului - malul drept, 0, 5 km pe drumul actual care duce la Nămăeşti) - a fost ridicat doar pe dealurile Vişoi şi Valea Mare, care separă cele două râuri, Târgului şi Argeşel.

Apariţia unor tronsoane de val în Câmpul Rucărului (punctul „Roghină") şi panta dealului Scărişoara (nord-vest de complexul roman) este similară cu a valului de la Valea Mare-Pravăţ, pentru că şi aici Valea Dâmboviţei este abandonată, iar valul s-a ridicat în lunca mlăştinoasă şi pe panta dealului Scărişoara, unde l-am identificat în 1972. Este posibil ca alte tronsoane de val / troian să fie identificate pe culmea Pravăţului, culme care desparte Valea Argeşului de Valea Dâmboviţei, situaţie asemănătoare cu cea de la Valea Mare. Cercetări viitoare vor confirma sau infirma această ipoteză.

Între Argeş-Piteşti, Berevoieşti-Godeni nu poate fi vorba despre val / troian, care dealtfel nici nu a putut fi demonstrat; nici de drumul roman de la Purcăreni la Godeni-Jidava. Drumul roman (via militaris) de la Argeş-Piteşti a urmat cursul Râului Doamnei până la confluenţa acestuia cu Râul Târgului (castrul de la Purcăreni); de aici până la Câmpulung a continuat pe valea Râului Târgului, trecând pe lângă cetatea

---

[22] M. Bădescu, *Termele romane de la Voineşti-Muscel*, comunicare la cea de-a X-a sesiune de comunicări ştiinţifice a Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, 12-13 mai 1979; D. Tudor, *op. cit.*, p. 309 şi 320; C. C. Petolescu, M. Bădescu, T Cioflan, *Castrul roman de la Voineşti*, în „Secera şi ciocanul", an XXX, nr. 6540, 8 august 1980)

[23] I. Bogdan Cătăniciu, *op. cit.*; Fl. Costea şi St. Coşuleţ, *op. cit.*.

[24] M. Bădescu, *Ştampile tegulare de la Voineşti-Muscel, com. Lereşti, jud. Argeş*, în „SCIVA", 32, 1981, 2, p. 291-295.

[25] C. C. Petolescu şi T. Cioflan, *Câmpulung „Jidava", Castrul roman, jud. Argeş*, în *Cronica cercetărilor arheologice*, a XXVIII-a sesiune de rapoarte arheologice, Satu Mare, 12-15 mai 1994, p. 15-16.

[26] M. Bădescu, *Valul roman în nord-estul Câmpulungului Muscel*, în „Tribuna Şcolii", an II, nr. 40, 18 martie 1972; idem, *Valul roman în zona Câmpulungului Muscel*, comunicare la Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, 4-5 noiembrie 1982; D. Tudor, *op. cit.*, p 255.

[27] B. A. R., mss. 5139, p. 130.

Jidava, cum corect a sesizat Gr. Tocilescu[28] La punctul de confluenţă a pârâului Valea Mare cu Râul Târgului (Podul lui Gobej) reapare troianul, pentru că, de aici, drumul urca panta dealului Vişoi, ajungea pe platoul dealului Valea Mare, cobora în Valea Bărăţiei / Bărăcei, traversa D.N. 73 / km 57, urca în Costiţă (casa Niţă Onea) şi cobora în Valea Argeşelului (actualul drum Nămăeşti). Tot din acest punct (Podul lui Gobej - Calea Pietreoasă / Vişoi), un altul urma valea Râului Târgului, pe care o abandona la confluenţa pârâului Valea Foii / Neamţului, urca pe platoul dealului Voineşti (punctul „Măilătoaia“ - Malul lui Cocoş) unde se afla complexul roman; de aici se îndrepta spre sud-est, ajungea pe platoul din Valea Mare (în faţa bisericii), unde se intersecta cu cel de pe Calea Pietroasă.

Concluzia care se poate desprinde în urma acestor cercetări de peste 30 de ani este una singură: valul / troianul, cel puţin între Argeş-Piteşti şi Râşnov, dacă nu pe întreaga sa întindere (235 km de la Dunăre-Flămânda, până la Râşnov) ne face să credem că a fost conceput ca drum strategic (via militaris) şi nu ca element de fortificaţie. Caracteristicile lui: înălţime, lăţime, bombare şi pământul ars la roşu de culoarea cărămizii (3-4 m lăţime şi 40-50 cm grosime) pare să confirme ipoteza drumului roman avansată de C. Schuchhardt[29] şi V. Christescu[30]

Se poate vorbi, în actualul stadiu al cercetărilor, de o cale militară / drum pe val şi pe văile râurilor: Vedea, Cotmeana, Râul Doamnei, Târgului, Argeşel şi Dâmboviţa, unde s-a presupus că ar fi fost distrus de inundaţii. Acest drum roman era flancat, supravegheat şi apărat de unităţi militare din legiunea XI-a Claudia, cohorta Flavia I Commagenorum din castella de la Voineşti şi Jidava[31], de unităţi din cohors II Flavia Bessorum[32] şi de alte unităţi auxiliare din castella de la Drumul Carului şi Râşnov. Pe acest drum au mărşăluit unităţi din armata Moesiei Inferior în primăvara 102, când Sarmisegetusa a fost atacată şi dinspre est, pentru a nu mai da posibilitatea lui Decebal să întreprindă o nouă diversiune, sau să fugă[33]

---

[28] B. A. R., mss. 5137, fila 267 / adnotare.

[29] C. Schuchhardt, *Wälle und chausseen in süd und östlichen Dacien*, în „Arh. Epigraph. Mittelungen“, 1895, p. 228-229.

[30] V. Christescu, *Istoria militară a Daciei Romane*, Bucureşti, 1937, p. 124-125.

[31] Vezi supra, notele 24 şi 25.

[32] D. Tudor, *op. cit.*, p. 255; *IDR*, II, p. 254.

[33] Gr. Florescu, *Problema castrelor romane de la Mălăeşti, Drajna de Sus şi Pietroasa*, în *Omagiu lui C. Daicoviciu*, Bucureşti, 1960, p. 225-232; C. C. Petolescu, *Cu privire la castrele din Oltenia şi Muntena*, în „Studii şi comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel“, 1981, p. 295-295.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

CÂTEVA CONSIDERAŢII CU PRIVIRE LA ROLUL VALURILOR DE PĂMÂNT DE PE TERITORIUL DACIEI

COSTIN CROITORU

Augustus hotărâse, după eşecul din Germania, stoparea expansiunii Imperiului şi trecerea la o politică defensivă pe frontierele lui naturale: Atlantic, Rhin, Dunăre, Eufrat, deşertul african (Tacitus, *Anale*, 1, 3, 6; 6, 11, 4; Cassius Dio, 56, 33). La graniţa dunăreană, pentru realizarea acestui deziderat, politica imperială, ân funcţie de raportul de forţe existent, prezintă trei importante trăsături[1]:

a) transferarea populaţiilor existente aici în Imperiu şi crearea unor „spaţii de siguranţă";

b) plătirea de stipendii acestor populaţii, atât pentru a nu întreprinde expediţii în Imperiu, cât şi pentru a opri avansarea altor neamuri spre această zonă;

c) anexarea la Imperiu.

Pentru ca aceste măsuri să fie respectate, ele trebuiau concretizate în teren printr-un sistem de marcaţie. În epoca romană, principalul sistem de a fixa linii de demarcaţie, în lipsa frontierelor naturale (*ripa*), era valul de pământ (*vallum*), cu şanţul aferent (*fossa*).

Determinarea datării, apartenenţei etnice, a rolului unor astfel de lucrări, cât şi a circumstanţelor în care ele au fost ridicate, în lipsa unor izvoare scrise sau a unor descoperiri arheologice elocvente, rămâne la stadiul de ipoteză. Primele încercări de explicare ale unor construcţii de acest gen vin din partea cronicarilor secolelor XVII - XVIII[2], conform cărora toate valurile din Dacia ar fi opera împăratului Traian[3] Seria analizelor ştiinţifice, bazate pe informaţiile oferite de arheologie şi de tradiţia literară, consacrate acestui subiect este deschisă de V. Pârvan[4], în 1926, şi ea continuă şi astăzi[5]

---

[1] V. Sîrbu, *Despre unele probleme de arheologie şi istorie ale Câmpiei Brăilei în sec. I - III e.n.*, în „Cultură şi civilizaţie la Dunărea de Jos", II, 1986, p. 189-197.

[2] Aceştia sunt citaţi de C. S. Plopşor, *Troianul*, Arhivele Olteniei, VI, 29-30, 1927, p. 69-80 şi A. Armbruster, *Romanitatea românilor - istoria unei idei*, Bucureşti, 1972, p. 15, 105, 107-108, 169, 223-224.

[3] Vezi Al. Philippide, *Originea românilor*, Iaşi, I, 1925, II, 1928, p. 276; M. Drăganu, *Românii în veacurile IV – XIV pe baza toponimiei şi onomasticii*, Bucureşti, 1933, p. 186, n. 1; Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 299; C. C. Petolescu, *Troianus în epigrafia latină*, Thraco-Dacica, 4, 1983, p. 143-145.

[4] V Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice", III, 2, Bucureşti, 1926, p. 127-128.

[5] I. Ioniţă, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii din spaţiul est-carpatic în sec. II – IV e.n.*, Iaşi, 1982, p. 47-59, 114-115; I. Bogdan Cătăniciu, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman, sec. I-III p. Chr.*, Alexandria, 1997, p. 31-32, 5-112, 118-135; E. M. Constantinescu, *Memoria pământului dintre Carpaţi*

Deşi istoriografia modernă a înregistrat numeroase contribuţii la cunoaşterea valurilor de pământ, până în prezent nu avem cunoştinţe despre existenţa unui studiu dedicat rolului acestor construcţii[6].

În timp s-au fundamentat două orientări majore în această privinţă. V Pârvan[7] considera că rolul valurilor ar fi exclusiv de natură birocratică: „şanţurile şi valurile din Moldova, Muntenia şi Dobrogea au fost ridicate de localnici şi de armata romană, pentru a sluji nu atât ca apărare, cât mai ales ca o ameninţare poliţienească, arătând hotarul până la care romanii îngăduiau ridicarea şi bătaia valurilor năprasnice, ale lumii barbare de la miazănoapte ...”. La rândul său, R. Vulpe[8] enunţa ipoteza conform căreia, chiar şi atunci când trasarea lor coincide cu o linie de demarcaţie teritorială de ordin juridic, rolul valurilor este prin excelenţă defensiv, elementele *vallum* *fossa*, reprezentând, prin însăşi natura lor, obstacole artificiale în calea vehiculelor sau cavaleriei. Recent s-a optat pentru contopirea celor două teze, rolul unui val de pământ fiind considerat a fi deopotrivă birocratic şi defensiv[9].

Cert este că anticii făceau, cel puţin în primele două secole creştine, o deosebire clară între cele două tipuri de valuri, pentru care aveau şi noţiuni distincte. Astfel, termenul *limes*[10] desemna o frontieră artificială, dotată cu ansamblul *vallum*, *castra*, *via militaris*, *castella*, *specula*[11], destinată apărării limitelor Imperiului, extinsă în completarea unei graniţe naturale - *ripa*[12], pe când cel de *limitibus* definea un simplu hotar artificial de natură convenţională[13] Abia către secolul IV, cele două noţiuni vor fi contopite sub denumirea generală de *fines*[14], prin aceasta înţelegându-se fie ansamblul structurilor defensive permanente, fie o organizare militară şi administrativă formală, dar, aproape invariabil, un ţinut de margine situat în majoritatea cazurilor, de o parte şi de alta a unei graniţe[15]

şi Dunăre, Bucureşti, 1999, p. 27, 35; C. C. Petolescu, *Dacia şi Imperiul roman*, Bucureşti, 2000, p. 194, 196-208 etc.

[6] Unele discuţii cu privire la natura, semnificaţia şi procesul de transformare a frontierelor romane, se regăsesc la C. H. Opreanu, *Dacia romană şi Barbaricum*, Timişoara, 1998, p. 14-15, 17-20, totuşi istoricul citat face referire la realităţi de ordin general şi mai puţin la situaţia concretă a Daciei.

[7] V. Pârvan, *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării*, ed. a II-a, îngrijită de R. Vulpe, Bucureşti, 1974, p. 47-48.

[8] R. Vulpe, *Les Valla de la Valachie, de la Basse-Moldavie et du Boudjak*, în: *Actes du IX-e Congrès International d'Études sur les Frontières Romaines, Mamaia, 6-13 septembrie 1972*, Bucarest - Cologne - Vienne, 1974, p. 267.

[9] M. D. Liuşnea, *Consideraţii privind limesul roman în perioada Principatului, la Dunărea de Jos*, în „Carpica“, XXIX, 2000, p. 71-82.

[10] Tacitus, *Agricola*, 41, 1: *„nec iam de limite imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatumi”*; Rufius Festus, VIII, 1: *„... et limes inter Romanos et barbaros ab Augusta Vindelicorum per Noricum, Pannoniam et Moesiam constitutus”*

[11] Vezi D. Tudor, *Arheologia Romană*, Bucureşti, 1976, p. 132-133.

[12] Tacitus, *Anale*, IV, 5, : *„ripamque Danuvii legiones duae in Pannonia, duae in Moesia attinebant”*: Ovidius, *Pontice*, IV, 9, 76: *„et illo ripa ferox Histri sub duce tuta fuit”*- frază tradusă de C. C. Petolescu, *op. cit.* (n. 5), p. 33: „cumplita râpă a Dunării a devenit sigură” Ni se pare dincolo de orice îndoială faptul că sintagma *ripa* *Histri* se referă la tipul de frontieră romană şi nu la aspectul cursului fluviului.

[13] O diferenţiere clară între cele două tipuri de frontiere se regăseşte în *Vita Hadriani*, 12.

[14] Eutropius, *Breviarum ab urbe condita*, 8, 6, 2: *„Hadrianus* *revocavit exercitus ac finem imperii esse voluit Euphraten. Idem de Dacia...”*

[15] C. R. Whittaker, *Les frontières de l'Empire Romain*, Paris, 1989, p. 22.

În cele ce urmează ne vom opri asupra rolului valurilor de pământ din spaţiul Daciei romane, sub aspect sincronic, adică vom sublinia raţiunile care au stat la baza ridicării lor şi diacronic, aici urmând a fi evidenţiat rolul pe care aceste construcţii l-au jucat în timp, în cadrul relaţiilor ce aveau să se stabilească între populaţiile aşezate de o parte şi de alta a lor.

În funcţie de necesităţile care au stat la baza ridicării lor, valurile pot fi grupate în trei categorii, după cum urmează:

1. Valuri care îndeplinesc o funcţie de *limes*. Aceste construcţii apar acolo unde relieful nu conferă veleităţi defensive, cu alte cuvinte sunt ridicate în completarea unei frontiere naturale (*ripa*). Specifică acestui tip de valuri este ridicarea în imediata lor vecinătate a unor *turres* destinate ţinerii sub observaţie a zonei şi a unor *speculae*, prezente uneori chiar în *Barbaricum*, menite să anunţe prin semnale acustice ori vizuale apropierea unui pericol. Indisolubil legate de funcţionalitatea *limes*-ului sunt castrele, poziţionate în spatele valului, la distanţe variabile, în funcţie de necesităţile strategice din teren. Legătura dintre acestea se făcea prin intermediul unei *via militaris*. Din loc în loc existau puncte de trecere controlate. Exemple de valuri construite după cerinţele strategice ale unui *limes* sunt: *vallum*-ul *limes*-ului *Transalutanus*[16], ***Brazda lui Novac de nord***[17] şi ***Brazda lui Novac de sud***[18]. Dacă funcţionalitatea primelor două valuri ca elemente ale unui sistem defensiv nu poate fi pusă la îndoială, cea a ***Brazdei lui Novac de sud*** este cel puţin discutabilă, datorită nesiguranţei existente în privinţa stabilirii traseului exact şi a cronologiei. C. Schuchhardt[19], Gr. Tocilescu[20], V. Pârvan[21] şi V Christescu[22] au susţinut existenţa *vallum*-ului pînă în apropiere de Calafat, iar D. Tudor[23] şi R. Vulpe[24] au negat trasarea sa la vest de râul Olt. Totuşi, dacă avem în vedere principiile strategice după care romanii ridicau aceste fortificaţii liniare, şi cu atât mai mult faptul că în zona de câmpie urmele valului ar fi putut dispare, atunci capătul vestic al ***Brazdei lui Novac de sud*** ar trebui căutat undeva pe malul Dunării, poate chiar la Calafat. În acest caz, în spatele valului rămân următoarele capete de pod de pe cursul fluviului: Desa-Ratiaria, Bistreţ-Cebros, Zăvalul-Augusta, Sucidava-Oescus, Pietroşani-Novae. Nu este exclus, astfel, ca ***Brazda lui Novac de sud*** să fi avut rolul de graniţă a teritoriului păstrat de administraţia romană în stânga Dunării, după retragerea aureliană, deci să fi fost ridicat în a doua jumătate a secolului III p. Chr.[25]

---

[16] D. Tudor, *Consideraţii asupra unor cercetări arheologice făcute pe limesul transalutanus*, în „SCIV", VI, 1-2, 1955, p. 87-98; I. Bogdan-Cătăniciu, op. cit. (n. 5), p. 78-91.

[17] C. Croitoru, *Câteva consideraţii cu privire la traseul şi cronologia „Brazdei lui Novac de nord"*, în „Istros", X, (sub tipar), cu bibliografia temei.

[18] D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. a III-a, Bucureşti, 1968, p. 256-258; R. Vulpe, op. cit. (n. 8), p. 271-272.

[19] C. Schuchhardt, *Wälle und Chausseen in südlichen und östlichen Dacien*, în „Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich", IX, 1855, p. 219.

[20] Gr. Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, Bucureşti, 1900, p. 188.

[21] V Pârvan, *op. cit.* (n. 4), p. 127-129.

[22] V Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, Bucureşti, 1937, p. 161.

[23] D. Tudor, *op. cit.* (n. 18), p. 256.

[24] R. Vulpe, *op. cit.* (n. 8), p. 271.

[25] D. Tudor, *op. cit.* (n. 18), p. 258, credea că *Brazda lui Novac de sud* ar fi anterioară valului „*transalutan*" deoarece acesta o taie în zona satului Traian (jud. Teleorman). Cercetările ulterioare au demonstrat faptul că intersectarea celor două valuri este pur teoretică, în teren neputîndu-se stabili cu precizie raportul dintre ele. I.

În privința *limes*-ului de est al Daciei, se pare că romanii nu au construit aici un val de pământ continuu, aşa cum credea C. Daicoviciu[26], ci s-au limitat la ridicarea unor valuri, uneori cu şanțuri pe ambele părți şi întărite cu bucăți de rocă nefasonate şi nelegate între ele, numai pe alocuri, pentru a bloca accesul prin văi, depresiuni, pasuri. În mod ciudat, István Ferenczi şi Mihai Petică[27] pun sub semnul întrebării originea romană a acestor valuri, pe baza „aspectului general": „se poate observa că dimensiunile se schimbă din porțiune în porțiune, aspectul, n.n.ş nefiind aşa de uniform ca o porțiune de val roman construită cu acribie inginerească". Interesant este faptul că cei doi istorici amintiți, remarcând asimetria celorlalte elemente defensive de pe *limes*-ul dacic (*speculae, burgus*-uri, *castra*), conchid[28]: „rigiditatea de principiu aplicată pe o lungime de aprox. 50 de km, în lungimea porțiunii cercetate, n.n.ş într-o zonă geografică cu aspect foarte variat... corespunde *unei flexibilități uluitoare de execuție şi unui spirit remarcabil de adaptare la condițiile naturale* (sublinierea noastră)...". În continuarea studiului citat se propune datarea valurilor de pe *limes*-ul de est al Daciei în perioada feudalismului timpuriu, undeva în ultimul sfert al secolului al XI-lea[29], fără a se preciza contextul în care acestea ar fi fost ridicate, ori identificarea altor elemente defensive cu care ar putea fi puse în legătură. Fără a insista prea mult asupra acestei ipoteze originale în istoriografia chestiunii, după cum recunoşteau şi autorii ei, remarcăm doar faptul că valurile luate în discuție corespund noțiunii de *limes* pe care o aveau romanii şi în plus se încadrează perfect în dispozitivul defensiv creat de aceştia în zonă.

2. Valuri care îndeplinesc o funcție de *limitibus*. Rolul acestor valuri este de natură „birocratică", marcând lățimea „cordonului sanitar" instituit de romani între zona de contact dintre *limes*-ul propriu-zis şi *Barbaricum*. Acest tip de valuri făcea parte din instrumentarul juridic care reglementa relațiile Imperiului cu populațiile din *Barbaricum*[30]. Ele sunt lipsite de turnuri de supraveghere şi semnalizare de tip *turres* sau *specula* şi de fortificații de tip *castra* ori *castela*. În cazul acestor valuri existența unor puncte de trecere controlate peste linia de demarcație, în lipsa identificării în teren a unor turnuri de supraveghere şi a unei cercetări prin intermediul unor fotografii aeriene, este doar probabilă. La baza ridicării lor stau câteva principii comune[31]: a) principiul strategic, capetele valului se sprijină pe limite naturale, râuri sau lacuri; b) principiul topo-geografic, traseul valului urmează cu strictețe formele de relief, separând o zonă de câmpie de una colinară; c) principiul hidrologic, valul închide în

---

Bogdan-Cătăniciu, *Cu privire la Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman*, în „Acta Musei Napocensis", XXI, 1984, p. 136.

[26] C. Daicoviciu, *Dacica. În jurul unor probleme din Dacia Romană. II. Există un „Limes Dacicus" în Munții Meseşului ?*, în „Anuarul Institutului de Studii Clasice", II, 1933-1935, p. 255-256; idem, *Dacica. Studii şi articole privind istoria veche a pământului românesc*, în „Biblioteca Musei Napocensis", I, 1969, p. 248-249.

[27] I. Ferenczi, M. Petică, *Limes-ul Daciei. Contribuții la cunoaşterea sectoarelor Brâncoveneşti-Călugăreni şi Călugăreni-Sărățeni (jud. Mureş)*, (I), în „Apulum", XXXI, 1994, p. 139-166; *Ibidem*, (II), în „Apulum", XXXII, 1995, p. 121-143.

[28] *Ibidem*, p. 141.

[29] *Ibidem*, p. 131, 133; 140.

[30] C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 6), p. 20.

[31] M. Brudiu, *Cercetări privind valurile antice din sudul Moldovei*, în: *Din istoria Europei romane*, 1995, p. 232.

incinta sa marile surse de apă. Specifice acestui tip sunt: valul Vadul lui Isac - Lacul Sasîc[32], valul Stoicani - Ploscuţeni[33].

3. Valuri care fac parte din sistemul defensiv al unui perimetru strategic. De dimensiuni ceva mai reduse decât primele, acestea au o formă specifică - arcuită, centrată pe obiectivul pe care îl protejează. Dintre principiile arătate, ridicarea lor îl respectă numai pe cel strategic. Sunt specifice sudului Moldovei, unde datorită intenselor frământări din zonă a fost necesară ridicarea unor „capete de pod" în *Barbaricum*. Pe lângă ţinerea sub observaţie a populaţiilor din zonă, aceste valuri, împreună cu sistemul de fortificaţii din jurul lor şi trupele dislocate, trebuiau să asigure vadurile de trecere ale fluviului. În acelaşi timp, nu se exclude posibilitatea ca acestea să delimiteze şi *prata legionis*[34] Reprezentative pentru acest tip de valuri sunt: valul Traian - Tuluceşti[35] şi valul Lacul Cahul - Lacul Cartal[36]

În timp, funcţionarea valurilor cu punctele lor de trecere controlate, unde acestea existau, a polarizat treptat grupuri tot mai însemnate de barbari spre această zonă, chiar şi acolo unde, iniţial, datorită politicii „spaţiului de siguranţă", regiunile translimitane erau mai slab populate. Astfel, funcţia valurilor se diversifică, acestea urmând a juca un rol pregătitor în cadrul unei eventuale integrări ulterioare a zonei în *Orbis Romanus*. În acest context, pot fi identificate alte funcţii ale valurilor de pământ, fără a putea fi făcută însă o delimitare clară între ele deoarece acestea se condiţionează reciproc, aflîndu-se într-o indisolubilă legătură.

1. Funcţia „economică" a valului. Prezenţa în izvoarele epocii romane a Daciei a unor denumiri de birouri vamale (*statio*) deservite de funcţionari de rang imperial (*procuratores*), nu de puţine ori grupaţi într-o *societas*, şi a unor misiuni ale beneficiarilor consulari, atestate tocmai la periferiile provinciei, demonstrează că şi la marginea Imperiului, de o parte şi de alta a liniilor de demarcaţie, pulsa o vie activitate economică. Existenţa unor activităţi de schimb este presupusă şi pe baza distribuţiei monedelor romane şi a altor artefacte în zona de frontieră[37] Controlul grupurilor barbare avea desigur şi o dimensiune economică, permiţând romanilor să reglementeze relaţiile comerciale şi să perceapă taxe pe mărfurile ce traversau linia de demarcaţie[38]

Evoluţia sistemului de percepere a taxelor vamale cunoaşte mai multe etape. În prima fază, sarcina arendării acestor venituri intra în competenţa unor *socii* sau *conductores*[39] Pentru problema care ne interesează, importantă este atestarea unor *conductores pascui et salinarum*, în patru localităţi: *Apulum*, *Micia* (jud. Hunedoara), *Domneşti* (jud. Bistriţa-Năsăud), *Sînpaul* (jud. Harghita)[40] Elocvent este faptul că respectivele birouri se găseau în vecinătatea regiunilor în care existau cele mai bune terenuri pentru păşunat, adică la periferiile provinciei, localităţile Domneşti şi Sînpaul aflându-se chiar pe *limes*-ul răsăritean al Daciei. În cazul acestora impozitul pentru păşunat şi sare era perceput de la păstorii daci aflaţi la marginea provinciei, care pe timpul verii foloseau păşunile submontane. Aceleaşi păşuni trebuie să fi fost puse în valoare şi de păstorii daci neromanizaţi[41]. Probabil că sustragerea acestora din urmă de la plata taxelor a atras asupra lor interdicţia de a se stabili ori de a-şi paşte vitele sau oile pe un teritoriu de patruzeci de stadii de la graniţa Daciei (Cassius Dio, 72, 3, 2). O altă etapă este atestată în timpul domniei lui Gordianus III (238-244), prin inscripţiile votive ridicate de către beneficiarii consulari de pe *limes*-ul de nord al Daciei. Misiunea acestora pe graniţa provinciei este redată în inscripţii prin formula *agens Samo cum reg(ione) ans sub seg(nis), agens sub sig(nis) Samum cum reg(ione) ans* sau *agens sub sig(nis) reg(ione) ans*[42] Printre alte atribuţii, beneficiarii consulari aveau şi misiunea de a supraveghea schimburile comerciale cu barbarii[43]. Elocventă este în această privinţă mărturia lui Cassius Dio (71, 19, 2), care spune că împăratul Marcus[44] „le-a îngăduit îiazigilorş să facă negoţ cu roxolanii, prin teritoriul Daciei, ori de câte ori guvernatorul acestei provincii le va da voie”. Există dovezi care atestă că, uneori, anumite mărfuri erau prohibite schimbului cu populaţiile din afara *limes*-ului[45]. Astfel, două pasaje din *Corpus Iuris Civilis* şi *Codex Theodosianus*[46] sunt edificatoare: 1. „augustii împăraţi Valentinianus, Valens şi Gratianus către Theodotos, comandant militar. Nimeni să nu aibă dreptul de a transporta în ţinuturile barbarilor vin, ulei şi băuturi nici măcar de gust sau pentru destinaţii comerciale”; 2. „împăratul Marcianus către propretorul Constantinus. Barbarilor din afară... nimeni să nu cuteze a le vinde zale, scuturi, săgeţi, săbii sau orice alte arme şi nici un fel de proiectile şi să nu fie înstrăinată de cineva nici măcar o bucată de fier, lucrat sau încă nelucrat”.

---

[32] R. Vulpe, *op. cit.* (n. 8), p. 274-275; idem, *La Valachie et la Basse-Moldavie sous les Romains*, în: *Studia Thracologica*, Bucureşti, 1976, p. 137, 157, 178; M. Brudiu, *op. cit.* (n. 31), p. 228-233.

[33] I. Ioniţă, *op. cit.* (n. 5), p. 53-59, 114-115; M. Brudiu, *Cercetări arheologice din zona valului lui Athanaric*, în „Danubius", XVIII-XIX, 1979, p. 151-165.

[34] E. D. Boilă, *Teritoriul militar al legiunii V Macedonica la Dunărea de Jos*, în „SCIV", 23, 1, 1972, p. 48.

[35] M. Brudiu, *Tuluceşti, valul antic Traian*, în: *Cronica cercetărilor arheologice, a XXXII-a Sesiune Naţională de rapoarte arheologice, Călăraşi, 20 - 24 mai, 1998*, p. 48.

[36] V. P. Vancugov, I. T. Niculiţă, V. Sîrbu, V. Cojocaru, *Rezultatele perieghezelor arheologice în stepele Bugeacului din anul 1997*, în „Cercetări arheologice în aria nord-tracă", III, Bucureşti, 1999, p. 117-134.

[37] C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 6), p. 19.

[38] *Ibidem*, p. 17.

[39] CIL, III, 1121; IDR, III, 37; D. Tudor, *op. cit.* (n. 11), p. 173; C. C. Petolescu, *op. cit.* (n. 5), p. 243.

[40] CIL, III, 1209; CIL, III, 1363; M. Macrea, *Viaţa în Dacia romană*, Bucureşti, 1969, p. 298.

Valurile care îndeplineau o funcţie „economică” sunt specifice epocii imperiale a Daciei. Cele mai multe exemple se găsesc pe *limes*-ul de răsărit şi de nord al Daciei. În privinţa Moldovei, datorită relaţiilor comerciale mai timpurii stabilite în zonă, se poate afirma că aici apar primele cazuri de astfel de valuri, funcţionarea lor fiind legată şi de prezenţa trupelor imperiale în zonă. Desigur că atribuirea cu precizie a unei funcţii „economice” unor valuri din Moldova este aproape imposibilă atâta timp cât discuţiile privind apartenenţa lor etnică nu se vor fi încheiat. În acelaşi timp, ştiut fiind faptul că în condiţiile istorice cunoscute *limes*-ul moesic este extins către nordul Mării Negre sau retras spre gurile fluviului, părăsit ori refăcut, probabil că toate valurile care vor fi avut la un moment dat rolul de a limita stăpânirea romană pot fi creditate cu o funcţie „economică” Singura atestare documentară a unui funcţionar vamal însărcinat cu supravegherea şi impozitarea schimburilor care se desfăşurau în zona Tyras-ului este rescriptul din 21 februarie 201[47], adresat de împăratul Lucius Septimius Severus lui Heraclius, *procurator vectigalis Illyrici*[48].

---

[41] N. Gostar, *The ancient character of the Roman element in the east of the Carpathians*, ed. V. Lica, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol”, XVII, 1980, p. 1-10 = *Vechimea elementului roman la est de Carpaţi*, ed. V. Lica, în „Istros“, II-III, 1981-1983, p. 265-234.

[42] C. H. Opreanu, *Misiunile beneficiarilor consulari pe limes-ul de nord al Daciei în secolul al III-lea*, în „Acta Musei Napocensis“, 31, 1994, p. 69-78.

[43] M. Macrea, *op. cit.* (n. 40), p. 326.

[44] Vezi *Izvoare privind istoria României*, I, Bucureşti, 1964, p. 703, n. 193.

[45] C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 42), p. 75-76 şi n. 44.

[46] *Izvoarele istoriei României*, II, Bucureşti, 1970, p. 373.

2. Funcţia politico-diplomatică a valului. Stabilirea unor grupuri de barbari în vecinătatea graniţelor imperiale, cu acordul tacit al administraţiei provinciale, a dus treptat la dezvoltarea unor mijloace concrete de presiune care să impună interesul roman în zonă. Lipsită de posibilitatea controlării acestor populaţii, administraţia romană nu ar fi permis sub nici o formă aşezarea lor în apropierea frontierelor Imperiului. Existenţa în cadrul instrumentarului juridic roman a unor delimitări clare în privinţa zonelor, populaţiilor şi mărfurilor care puteau participa la comerţul provincial demonstrează stricteţea controlului exercitat de funcţionarii imperiali. Acest control reprezenta, fără îndoială, şi o pârghie politico-diplomatică, putând fi utilizat pentru pedepsirea sau, după caz, pentru recompensarea barbarilor din sfera comerţului de frontieră, vital pentru o serie de neamuri din afara Imperiului[49] Impunerea unor regulii clare în acest sens, indiferent de natura lor, reprezenta de fapt o delimitare *de iure* a teritoriului roman.

3. Funcţia culturală a valului. Din cele expuse mai sus rezultă cu precădere faptul că, în antichitate, ca şi în cazul marilor fluvii, valurile de pământ n-au reprezentat bariere, ci factori principali în evoluţia istorică a populaţiilor ce au trăit pe ambele maluri. În Dacia, ridicarea şi dotarea valurilor, cu scopul de a funcţiona ca *limes* sau ca *limitibus* la un moment dat, n-a avut repercusiuni negative asupra societăţii locale şi n-a întrerupt vechea unitate culturală. Mai mult, liniile de demarcaţie trasate în teren sub forma unor valuri de pământ cu punctele lor de trecere controlate, vor deveni cu timpul elemente de simbioză pe plan cultural, altfel spus, „elemente agregante".

*

Pentru a înţelege procesul complex de funcţionare al valurilor de pământ de pe teritoriul Daciei, trebuie avută în vedere nu numai realitatea istorică concretă care a stat la baza ridicării lor, ci se impune şi studierea evoluţiei ulterioare a raporturilor dintre romani şi populaţiile rămase *extra prouinciam*. Fără îndoială că ridicarea unor elemente, în ultimă instanţă defensive, deci prezenţa efectivă în teren a unor mijloace de presiune, a schimbat atitudinea unor populaţii, după cum, aflaţi la adăpostul acestor avantaje, romanii puteau negocia de pe alte poziţii acordarea unui anumit statut neamurilor vecine. Prin urmare, aşa cum este recunoscut rolul plurivalent al armatei, utilizată ca forţă defensivă sau ofensivă, ca mână de lucru ori ca instrument al politicii de romanizare, ridicarea valurilor de pământ, ca linii de frontieră, avea relevanţă nu numai pe plan administrativ-birocratic, ci şi ca vector al schimburilor economice şi culturale.

---

[47] CIL, III, 781 = ILS, 423.

[48] Dacia făcea parte dintr-o circumscripţie vamală dunăreană, *Publicum Portorii Illyrici*, N. Gudea, *Contribuţii epigrafice la cunoaşterea sistemului vamal din provinciile dacice. Vama de la Porolissum*, în „Acta Musei Porolissensis“, 12, 1988, p. 175-189.

[49] C. H. Opreanu, *op. cit.* (n. 6), p. 17.

A FEW CONSIDERATIONS ABOUT THE ROLE OF THE TURF-WALLS FROM THE TERRITORY OF DACIA

Abstract

Augustus, after the settling of the Danubian frontier and consolidation of those formed by the Rhine and the Euphrates, decided to maintain the Empire within these borders. At the end of his reign, he thought his successor should not extend the existing frontiers but protect them. For these issues to be respected, they needed to realize some demarcation system. In the roman époque, when the natural borders (*ripa*) were absent, the land was marked by a turf-wall (*vallum*) with its ditch (*fossa*).

Taking into account the needs that made possible the construction of these turf-walls, they can be grouped in three categories such as:

1. **Turf-walls that have the function of a *limes*.** This type is often met where the natural border (*ripa*) needs to be completed. Such examples are the *vallum* of the *Transalutan limes*, *„Brazda lui Novac de Nord*", and *„Brazda lui Novac de Sud*"
2. **Turf-walls that have function as *limitibus*.** These turf-walls role is "bureaucratic", making the breath of the controlled area made by the Romans between the *limes* and *Barbaricum*. Examples of this kind of turf-walls are Isac's ford - Sasac's Lake and the one from Stoicani - Ploscuţeni.
3. **Turf-walls which work as a defensive element for a strategic area.** They are smaller than the others and have a specific form - as an arch being centered upon the protection objective. This turf-walls are characteristic to the south of Moldavia where there was a need for some „bridge ends" build in *Barbaricum* because of the conditions. Examples are: Traian-Tuluceşti and Cahul Lake-Cartal Lake turf-walls.

In time, because of the existence and functioning of the controlled passing areas, more barbarians went there even if there were territories with a very small number of populations in the first place because of the „security zone" policy. This leads to the diversification of the turf-walls role, becoming now one of the factor for enclosing other areas in *Orbis romanus*. We will enlist them now, although they are very connected and there can not be made a clear distinction between them:

1. **The "economic" function of the turf-walls.** We can say that there was a vivid economy because of the existence of some custom offices (*statio*) runned by imperial functionaries (*procuratores*) who were often grouped in a *societas* and of some consular beneficiaries missions. Another element for sustaining our idea is that Roman coins circled in the area together with another Roman artifacts. By controlling the barbarians, the Romans could establish commercial relationships and take charges for the products that passed through the demarcation line. The turf-walls that have an "economic" function are specific to the imperial period of Dacia.
2. **The politico-diplomatic function of the turf-walls.** The setting of some barbarians near the borders with the agreement of the Roman administration has to make part of the pressure system, which imposed the Roman point of view. If the imperials did not have the opportunity to control the barbarians, they would not have allowed them to settle near the border. This control was very strict and this is stated by the clear delimitation of the territories, the peoples, and the products that were allowed

to be traded. This was both a possibility to punish the barbarians and to reward them for being part of trade which was very important for this peoples remained outside the Empire. By espousing clear rules, the Romans delimited their territory in fact.

3. **The cultural function of the turf-walls.** From what we have stated above, we can draw the conclusion that the turf-walls were not obstacles but important factors in the evolution of the peoples living on both sides of them. When talking about Dacia we have to say that their raising for functioning as a *limes* or as a *limitibus* did not interrupt the cultural life in the area. More than that they will become factors of unifying the cultural manifestations.

In order to understand the complex function of these turf-walls we must take into consideration not only the historical events from their raising period but also the evolution of the relationships between the Romans and the *extra prouinciam* peoples. There is no doubt that the raising of these turf-walls represented a pressure over the locals, who changed their attitude towards the Romans. So, the building of these turf-walls, as borders, had not only an administrative-bureaucratic origin, but there is also a factor in the development of the commerce and by this to the relationships between the peoples from both sides of a border.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

BISERICI ORTODOXE DIN SECOLUL AL XIII-LEA DESCOPERITE ÎN REGIUNEA ARGEŞ-MUSCEL

ION BICA

Din analiza documentului intitulat „Diploma Ioaniţilor“ (Alba regală) din 2 iunie 1247, act de „o importanţă covârşitoare pentru istoria neamului nostru“[1], luăm cunoştinţă despre dezvoltarea forţelor de producţie în regiunea dintre Carpaţi şi Dunăre, apariţia claselor antagoniste, precum şi a unor instituţii cu caracter feudal-cnezate şi voievodate[2]. Conform documentului menţionat, care reflectă o situaţie existentă înainte de marea invazie tătară din anul 1241[3], în schimbul ajutorului acordat pentru apărarea regatului împotriva pericolului tătar, regele maghiar Bella al IV-lea (1235-1270) dăruia Cavalerilor Ioaniţi-ordin ce aparţinea Casei ospitalierilor din Ierusalim-ţara Severinului (terra de Zeurino) împreună cu cnezatele lui Ioan şi Farcaş (cum kenezatibus Ioannis et Farcasii) până la râul Olt, în afară de ţara lui Litovoi (terra kenezatus Lyotuoy woiavode), care era lăsată pe mai departe în stăpânirea românilor[4].

În aceleaşi condiţii în care le era cedată ţara Severinului[5], Cavalerii Ioaniţi primeau în stăpânire toată Cumania de la răsărit de Olt, cu excepţia ţării lui Seneslau, voievodul românilor:„Ad hec contulimus preceptori antedicto et per ipsum domui Hospitalis a fluvio Olth et alpibus Ultrasilvanis totam Cumaniam, sub eisdem conditionibus, que de terra Zeurino superius sunt expresse, excerpta terra Szeneslai woivode Olatorum, que eisdem relinwuimus, prout iidem hactenus tenuerunt sub eisdem“ (Pe lângă acestea, am dăruit amintitului preceptor şi prin el Casei Ospitalierilor toată Cumania, de la râul Olt şi munţii Transilvaniei sub aceleaşi îndatoriri ce sunt arătate mai sus cu privire la ţara Severinului în afară de ţara lui Seneslau, voievodul românilor, pe care le-am lăsat-o acelora, aşa cum au stăpânit-o şi până acum[6]).

---

[1] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor* I. Din cele mai vechi timpuri până la întemeierea statelor feudale româneşti, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1974, p. 215.

[2] *Documente privind istoria României-veacul XIII, XIV, XV*. B. Ţara Românească (1247-1500), Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1953 *(DIR, B*, mai departe), p. 1-5; *Documenta Romaniae Historica*. B. Ţara Românească, vol. I (1247-1570), întocmit de P. P. Panaitescu şi Damaschin Mioc, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1966 (*DRH, B*, mai departe), p. 3-11; *Documenta Romaniae Historica*. D. Relaţiile între Ţările Române, vol. I (1222-1456), volum întocmit de acad. Ştefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1977 (*DRH, D*, mai departe), p. 21-28, cf Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*. I. Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432), ediţia a III-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1938, p. 352-356; Ştefan Pascu, *Feudalismul timpuriu între Carpaţi şi Dunăre în secolul al XII-lea şi prima jumătate a secolului al XIII-lea*, în: *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1962, p. 142; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 218-219; Sergiu Iosipescu, *Românii din Carpaţii Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea domniei a toată Ţara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotropirii ungare*, în vol.*Constituirea statelor feudale româneşti*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1980, p. 41-44.

[3] Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 116; Nicolae Iorga, *Cele dintâi cristalizări de stat ale românilor*, în: *Studii asupra Evului Mediu românesc*, ediţie îngrijită de Şerban Papacostea, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p. 42; Şerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea între cruciadă şi Imperiul mongol*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1993, p. 61.

[4] *DIR, B*, p. 1-3; *DRH, B*, p. 4-5, 8-9; *DRH, D*, p. 21-23,26-27; cf. Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 143-144.

[5] B. Câmpina, Şt. Pascu, *Formarea statelor feudale Ţara Românească şi Moldova*, în *Istoria României*, vol. II, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1962, p. 145, consideră că Ioaniţii n-au intrat de fapt în stăpânirea

Voievodul, cuvânt de origine slavă (vojevoda = conducător militar), prin atribuţiile sale politice, era superior cneazului[7] Titlul de voievod, înainte de întemeierea statelor feudale româneşti, s-a acordat cârmuitorilor unor formaţiuni teritoriale întinse, care cuprindeau bazinul unui râu, incluzând mai multe cnezate. Teritoriul aflat sub conducerea unui voievod purta denumirea de voievodat, instituţie feudală cu caracter ereditar[8].

Toate aceste formaţiuni, menţionate în „Diploma Ioaniţilor“, se aflau în raporturi de vasalitate faţă de regele Ungariei, însă, spre deosebire de celelalte trei (ţara Severinului, cnezatele lui Ioan şi Farcaş), voievodatul lui Seneslau - ca de fapt şi cel al lui Litovoi - era lăsat românilor aşa cum îl stăpâniseră aceştia până atunci, bucurându-se astfel de o autonomie mai largă. Seneslau trebuia să dea jumătate din foloasele şi veniturile voievodatului său, dar nu era obligat să presteze anumite slujbe. Din analiza textului reiese că voievodatul avea oaste capabilă să lupte alături de cea a regelui şi a cavalerilor, precum şi o nobilime locală din rândul căreia voievodul îşi alegea dregătorii[9] Centrul formaţiunii statale condusă de Seneslau se afla în regiunea subcarpatică, la Curtea de Argeş[10], iar teritoriul său cuprindea cel mai probabil regiunea muntoasă, deluroasă şi de câmpie a Munteniei vestice, adică judeţele Argeş, Muscel, Dâmboviţa, Olt, Teleorman, Vlaşca şi eventual Prahova[11]

---

teritoriilor dăruite de regele maghiar, deoarece „nici o dovadă sigură, nici o urmă materială nu atestă prezenţa lor între Carpaţi şi Dunăre înainte de sfârşitul anului 1250“, vezi o altă părere, la Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 219.

[6] *DIR, B*, p. 3; *DRH, B*, p. 4-5,8-9; *DRH,D* p. 23,26, cu traducerea; după opinia lui Constantin C. Giurescu, Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXVIII, 1959, 7-10, p. 675, acestora trebuie adăugată o altă formaţiune statală-cnezat sau voievodat-existentă în partea de răsărit a Ţării Româneşti; cf. Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 219.

[7] Cneazul era conducătorul unui teritoriu care cuprindea, în general, mai multe sate, situate de obicei pe malul unui râu. El avea atribuţiuni de ordin administrativ-fiscal, judecătoresc şi militar (Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 216).

[8] *Ibidem*, p. 217; Dinu C. Giurescu, *Ţara Românească în secolele XIV-XV*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1973, p. 265; Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 62.

[9] B. Câmpina, Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 144; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 217,219 Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 62.

[10] N. Constantinescu, *Curtea de Argeş (1200-1400)*. Asupra începuturilor Ţării Româneşti, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1984, p. 9, 145; Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 51; pentru o localizare a centrului politic al lui Seneslau în depresiunea Titeştilor (Brezoi)sau a Arefului, vezi: B. Câmpina, Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 144.

[11] Constantin C. Giurescu, Istoria românilor I. p. 354; idem, Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei.. p. 675; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 217.

Populaţia română (vlahă) dintre Carpaţi şi Dunăre, care în secolul al XIII-lea era o populaţie majoritară creştin-ortodoxă[12], pentru oficierea slujbelor religioase avea nevoie de locaşuri de cult, adică de biserici. Dacă într-o perioadă anterioară acestea erau construite din lemn sau adăpostite în interiorul unor bordeie construite din nuiele şi lut (biserici-bordeie)[13], în această epocă apar edificii de zid[14].

Din documentul emis de cancelaria regelui Ungariei Bella al IV-lea la 2 iunie 1247, concomitent cu atestarea documentară a cnezatelor şi voievodatelor româneşti la sud de Carpaţi în secolul al XIII-lea, constatăm că dezvoltarea relaţiilor de producţie feudale şi crearea unei suprastructuri politice au făcut posibilă apariţia unei arhitecturi de zid. Astfel, aflăm că formaţiunile politice sud-carpatice erau obligate să plătească anumite impozite „afară de bisericile clădite şi de cele ce se vor clădi în ţările mai sus zise" (exceptis ecclesiis constructis et construendis in omnibuz terris supradictis)[15]

Informaţiile cuprinse în documentul din anul 1247, referitoare la existenţa unor biserici de zid la sud de Carpaţi în secolul al XIII-lea, au fost confirmate de cercetările arheologice efectuate, în ultimele decenii, în unele aşezări din regiunea Argeş-Muscel.

În interiorul bisericii Sfântul Nicolae din Curtea de Argeş, care datează din secolul al XIV-lea (Biserica domnească), cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate în anul 1969 (19 mai -10 septembrie) au fost scoase la iveală vestigiile unei mici biserici (14 x 8 m) din secolul al XIII-lea. Temeliile, cu dimensiuni variabile (înălţime 0,12 - 0,72 m; grosime 0,90 - 1,20 m), se păstrează numai pe anumite porţiuni. Ca materiale de construcţie au fost folosite cărămida, bolovani de râu, piatra locală de carieră (un şist cenuşiu-vânăt, provenit cel mai probabil, din împrejurimile oraşului Curtea de Argeş, Oeşti-Albeşti), iar ca liant un mortar de nuanţă roşiatică, compus din var, nisip şi cărămidă pisată. La talpa fundaţiilor şi în miezul acestora se aflau tiranţi de stejar (longitudinali şi transversali) care asigurau stabilitatea zidurilor.

Locaşul ortodox de la Argeş, al cărui plan se încadrează în tipul denumit „în cruce greacă", se compune din pronaos, ale cărui ziduri prelungesc parcă pe cele ale naosului; naos, sub formă de cruce cu braţele aproximativ egale; altar poligonal, în trei laturi şi rotunjit în interior. Având în vedere forma planului cel mai probabil bolţile constau dintr-o semicalotă transversală în pronaos, întreg edificiul fiind încoronat de o turlă sau cupolă peste încăperea centrală. La exterior, legătura dintre naos şi pronaos se efectua nu printr-un zid drept, ci printr-un decroş, care făcea vizibil şi în afară planul cruciform, dând monumentului un caracter de originalitate. Biserica documentează o variantă a tipului de locaş bizantin în cruce liberă, fără puncte interioare de sprijin pentru boltirea naosului, reprezentând „un unicat tipologic în vechea arhitectură din spațiul carpato-danubian“[16]. Biserica era împodobită în interior cu „splendide picturi murale“[17], iar fațadele prezentau elemente decorative din piese ceramice smălțuite. Demn de subliniat este faptul că în pictură au fost semnalate urme ale utilizării foiței de aur, iar unele fragmente arată că au fost refăcute, ceea ce ar constitui o dovadă pentru existența îndelungată a locașului[18].

---

[12] *DRH, D*, p. 20

[13] Ion Barnea, *Arta creştină în România*, 2 (secolele VII-XIII), Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981, p. 13-14; N. Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, vol. I. Ed. Ministerului de Culte, Bucureşti, 1928, p. 33-34.

[14] Pentru existenţa unor biserici de zid pe teritoriul ţării noastre, în secolele XII-XIII, vezi: Ion Barnea, *op. cit.*, p. 110-121; Vasile Drăguţ, *Creaţia artistică in epoca întemeietorilor de ţară*, în vol. „Constituirea satelor feudale româneşti", Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1980 p. 266-270; Victor Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 107; Dan Gh. Teodor, *Creştinismul la est de Carpaţi, De la origini până în secolul al XIV-lea*, Ed. Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Iaşi, 1991, p. 103-104.

[15] *DIR, B*, p. 2; *DRH, B*, p. 4, 8; *DRH, D*, p. 22, 25, cu traducerea

Planul bisericii de la Curtea de Argeş (denumită de către arheologi „Argeş I“) prezintă o serie de analogii cu unele monumente mai vechi de la sud de Dunăre, cum este, de exemplu, biserica Sfinților Apostoli Petru şi Pavel de lângă Nicopole (Bulgaria), datată în secolele XIII-XIV[19], sau cea de la Sapareva Banja (Bulgaria) cu hramul Sfântul Nicolae[20]. Istoricul de artă Răzvan Theodorescu face observația că fiecare din aceste două monumente (cel de la Argeş şi cel de la Nicopole), în contextul mai larg al monumentelor bizantino-balcanice, aparține câte unui alt grup de plan cu trăsături şi spații bine precizate[21]. Pe lângă faptul că este mai mare, lăcaşul ridicat în secolul al XIII-lea pe lângă reşedința voievodului din Muntenia se deosebeşte de planul bisericii din Nicopole prin vizibilitatea crucii în exterior, ceea cei conferă astfel un aspect cruciform şi pe dinafară[22].

Pe baza studierii materialului arheologic şi mai ales, a celui numismatic o monedă de bronz atribuită împăratului bizantin Alexios al III-lea Anghelos (1195-1203)-N. Constantinescu datează construirea bisericii în jurul anului 1200, sau, cel mai probabil, în prima jumătate a secolului al XIII-lea, până la marea invazie tătară din anul 1241[23] Pavel Chihaia are însă o altă părere, considerând că edificiul ecleziastic de la

---

[16] N Constantinescu, *Cronologia monumentelor de la Curtea de Argeş (sec. XII-XIV) - semnificația lor istorică*, în „Revista de istorie“, 34, 1981,4, p. 686; Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X- XIV)*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1974, p. 274.

[17] N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeş, probleme de geneză şi evoluție*, în „Buletinul monumentelor istorice“, XL, 1971, 3, p. 22

[18] Pentru descrierea bisericii, vezi următoarele bibliografii: N. Constantinescu, *La résidence d'Argeş des voivodes roumains des XIII et XIV siécles. Problémes de choronologie à la lumiére des récentes recherches archéologiques*, în „Revue des études du sud-est européen“, VIII, 1970, 1, p. 24-26; idem, *Curtea domnească din Argeş*......p. 22-23; idem *Cronologia monumentelor de la Argeş*....p. 687; idem, *Curtea deArgeş (1200-1400)* ......p. 84-92; Răzvan Theodorescu, *op.cit.* , p. 270-274; Ion Barnea, *op. cit.* , p. 100-101; Vasile Drăguț, *op. cit.* , p. 270; Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Ed. academiei Române, Bucureşti, 1982, p. 129.

[19] N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeş*...... p. 23; Răzvan Theodorescu *op. cit.*, p. 271-272.

[20] Răzvan Threodorescu, *op. cit.*, p. 272; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 129.

[21] *Ibidem*, p. 272, edificiul de la Nicopole, prin configurația naosului, aminteşte de micile biserici cu aspect cubic din secolele XI-XII, întâlnite în provinciile bulgare şi paristriene ale Imperiului bizantin, cum sunt cele de la Boiana şi Dinogeția-Garvăn.

[22] *Ibidem*, p. 272-273; idem, *Un mileniu de artă creştină la Dunărea de Jos, (400-1400)*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1976, p. 160-161, sub acest aspect se apropie de biserica de la Sapareva Banja.

[23] N. Constantinescu, *Cronologia monumentelor de la Argeş*...... p. 688; istoricul citat opinează că biserica voievodală din secolul al XIII-lea a fost demolată abia în a doua jumătate a secolului al XIV-lea de către domnitorul Vladislav I. (Vlaicu Vodă, 1364-1376), în locul ei fiind construită actuala biserică Sfântul Nicolae; alți istorici, însă, consideră că biserica Argeş I a fost dărâmată după evenimentele din anul 1330 de către Basarab I, fondatorul statului feudal Țara Românească, în locul ei fiind înălțat actualul lăcaş de rugăciune (vezi, o prezentare a acestor opinii Ion Bica, *Mărturii ale influenței civilizației bizantine în regiunea Argeş-Muscel (secolele X-XIV)*, în „Argessis. Studii şi comunicări“, seria istorie, Piteşti, IX, 2000, p. 143, nota 21).

Curtea de Argeş a fost ridicat în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, cel mai probabil între anii 1272-1279[24].

Această importantă mărturie arheologică din secolul al XIII-lea arată că „mediul socio-politic al voievodatului argeşean era capabil să ridice un monument reprezentativ şi că exigenţele sale artistice se aflau la un nivel îndeajuns de înalt, încât mijloacele de realizare să fie din cele mai elevate[25]

În complexul de monumente feudale de zid de la Cetăţenii din Vale, cu prilejul cercetărilor efectuate, cu unele întreruperi, între anii 1940-1949 şi continuate în 1981, au fost scoase la iveală temeliile a trei biserici, dintre care două datează din secolul al XIII-lea[26].

Prima biserică (denumită de către arheologi biserica nr. 3) este un edificiu din categoria bisericilor sală, cu absidă semicirculară, păstrată până la înălţimea de 1,40 m faţă de podea, având deschiderea interioară de 4,14 m, naos dreptunghiular cu dimensiunile interioare de 7,55 m x 6,20 m şi grosimea zidurilor de 1,10 m[27] Pereţii erau acoperiţi cu „o splendidă pictură de factură bizantină, de cea mai bună calitate“[28] În altar şi naos au fost găsite numeroase fragmente de frescă pictată în diferite culori de la negru, albastru şi verde până la roşu şi galben. În colţul de sud-vest au apărut fragmente de frescă identice cu cele din interior, ceea ce a condus la concluzia că biserica a fost pictată şi pe dinafară[29] Pe baza studierii materialului arheologic şi numismatic s-a ajuns la concluzia că edificiul datează din prima jumătate a secolului al XIII-lea[30]. Locaşul şi-a încheiat existenţa către mijlocul aceluiaşi secol, cel mai probabil, ca urmare a unui cutremur[31].

Tot în aşezarea de la Cetăţeni a fost descoperită o biserică (nr. 2) treflată, cu abside semicirculare atât în interior cât şi în exterior[32]. Edificiul are ziduri groase de 1 m, construite din pietre mari, parţial cioplite sau pietre mai mărunte prinse cu mortar şi var. Pe peretele exterior au fost găsite resturi de tencuială de culoare alb-gălbuie, iar pe cel din interior bucăţi de tencuială zugrăvită cu dungi subţiri albastre şi una de culoare roşie[33] Pigmenţii utilizaţi de către meşterii anonimi care au lucrat aici fiind de o calitate „excelentă“, s-a tras concluzia că „numai relaţiile economice şi artistice cu lumea bizantină le permitea importul unor materiale foarte preţioase“[34].

---

[24] Pavel Chihaia, *Despre biserica domnească din Curtea de Argeş şi confesiunea primilor voievozi ai Ţării Româneşti,* în: *Tradiţii răsăritene şi influenţe occidentale în Ţara Românească*, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, 1973, p. 24: „Mult mai firesc mi se pare a data această biserică dispărută cu moneda lui Ladislav I Cumanul (1272-1292) a cărei identificare este mai sigură şi care a fost găsită în altarul actualei biserici, deci lângă zidul fostului monument“.

[25] Vasile Drăguţ, *op. cit.*, p. 270.

[26] Cea de a treia biserică datează din secolul al XIV-lea (Lucian Chiţescu, Spiridon Cristocea, Anişoara Sion, *Cercetările arheologice de la complexul monumentelor feudale de la Cetăţeni, jud. Argeş*, în „Materiale şi cercetări arheologice“, XVI, 1982, p. 275-281).

[27] *Ibidem,* p. 277; Dinu V. Rosetti, *Şantierul arheologic Cetăţeni*, în „Materiale şi cercetări arheologice“, VIII, 1962, p. 84, care n-a realizat decât o dezvelire parţială a monumentului (jumătatea nordică). Dinu V Rosetti credea că biserica nr. 2 are un plan bazilical.

[28] Lucian Chiţescu, Siridon Cristocea, Anişoara Sion, *op. cit.*, p. 278.

[29] *Ibidem*, p. 278-279.

[30] *Ibidem.*

[31] *Ibidem*, p. 277

[32] *Ibidem*, p. 277; Dinu V Rosetti, *op. cit.*, p. 79.

[33] Vasile Drăguţ, *op. cit.*, p. 271.

Pe baza informaţiilor de ordin stratigrafic, numismatic-monede de la Ioan al III-lea Ducas Vatatzes (1222-1254) şi Bella al IV-lea (1254-1270); arheologic (fragmente ceramice) şi stilistic, monumentul a fost datat în prima jumătate a secolului al XIII-lea[35]

Ruinele unei bisericuţe de plan treflat au fost descoperite şi în Dobrogea, la Niculiţel (jud. Tulcea), pe platoul de pe dealul de la „Cetăţuia“[36] Acest edificiu ecleziastic reprezintă cea mai veche construcţie de acest tip de pe teritoriul ţării noastre şi datează cel mai probabil din a doua jumătate a secolului al XII-lea[37] sau începutul celui de al XIII-lea[38] O grupare a istoricilor (Ion Barnea[39], Corina Nicolescu[40], Virgil Vătăşianu[41]) este de părere că monumentul de la Niculiţel are o importanţă deosebită pentru evoluţia arhitecturii româneşti din veacul următor. Istoricul de artă Răzvan Theodorescu consideră însă că modestul edificiu ecleziastic descoperit în nordul Dobrogei n-a putut influenţa arhitectura din teritoriile nord-dunărene, apariţia triconcului pe teritoriul ţării noastre ne-având nici un fel de legătură directă cu bisericuţa de la Niculiţel[42].

---

[34] *Ibidem*, p. 277.

[35] Pentru descrierea bisericuţei de la Niculiţel, vezi următoarea Bibliografie: Gh. Ştefan şi colaboratorii, *Şantierul arheologic de la Garvăn-Dinogeţia*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", VI, 1955, 3-4, p. 741-743; I. Barnea, *Monumente de artă creştină descoperite pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în „Studii Teologice", X, 1958, 5-6, p. 305-306; *Ibidem* în: *Din istoria Dobrogei*. III. Bizantini, români şi bulgari la Dunărea de Jos, Ed. academiei Române, Bucureşti, 1971, p. 238-242; idem, *Arta creştină*... p. 96-97; idem, *Monumente creştine şi viaţa bisericească în secolele VII-XIII* în: *Monumente istorice şi izvoare creştine. Mărturii de străveche existenţă şi de continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos şi al Dobrogei*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, Galaţi, 1987, p. 109-112; Corina Nicolescu, *Aspecte ale relaţiilor culturale cu Bizanţul la Dunărea de Jos în secolele X-XIV*, în „Studii şi materiale de istorie medie", V, 1962, p. 42-43; Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident* p. 101-103.

[36] Petre Diaconu, *Despre datarea „circumvalaţiei" şi a „bisericii treflate" de la Niculiţel*, în „Studii şi cercetări de istorie veche", 23,1972,2, p. 737; idem, *Despre organizarea eclesiastică a regiunii de la Dunărea de Jos (ultima treime a secolului X-secolul XII)*, în „Studii Teologice", XLIII, 1990, 1, p. 119; I. Barnea, *Arta creştină*...... p. 96; idem, *Monumente creştine*..... p. 111.

[37] Ernest Oberländer-Târnoveanu, *Pentru o nouă datare a bisericuţei cu plan treflat de la Niculiţel*, în „Peuce", VIII, 1980, p. 452.

[38] I. Barnea, *Monumente creştine*.... p. 112: „Temeliile oricât de rău păstrate ale bisericuţei de la Cetăţuia-Niculiţel pun într-o nouă lumină originea acestui tip de construcţie pe teritoriul ţării noastre, socotit ca împrumutat din arhitectura veche sârbească (şcoala Morava)"

[39] Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 43: „Deşi acest tip de monument a fost atribuit de cercetătorii mai vechi, exclusiv influenţei sârbo-athonite, pătrunsă în nordul Olteniei prin meşteri aduşi de călugărul Nicodim, în ultima treime a secolului al XIV-lea, el apare la Niculiţel cu două veacuri mai înainte. Împământenirea lui într-o etapă mai timpurie ne permite să înţelegem mai clar răspândirea în veacul al XIV-lea a unui tip similar deplin constituit, în Ţara Românească, Transilvania şi Moldova"; cf, idem, *Începuturile artei feudale din ţara noastră în lumina ultimelor descoperiri arheologice, în* „Studii şi cercetări de istoria artei", I, 1959, 1, p. 56.

[40] Virgil Vătăşianu, *Istoria artei feudale în România*. I. Arta în perioada de dezvoltarea feudalismului, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1959, p. 129.

[41] După opinia lui Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 103, monumentul de la Niculiţel reprezintă ecoul arhitecturii bizantino-balcanice din secolele XI-XII „într-un mediu provincial, cu posibilităţi economice reduse, datorat unor meşteşugari, mai degrabă, decât unui arhitect".

[42] *Ibidem*, p. 105; idem, *A propos du plan triconque dans l'architecture du sud-est européen au haut Moyen-Âge*, în „Revue des études du sud-est européen", XIV, 1976, 1, p. 12-13; Răzvan Theodorescu, Radu Florescu, *Arta pe teritoriul României de la mijlocul secolului al VI-lea până în primele decenii ale secolului*

Descoperirea bisericii treflate de la Cetăţenii din Vale are o importanţă deosebită, deoarece, pe lângă faptul că reprezintă „cel mai vechi monument de acest gen după biserica de la Niculiţel“[43] descoperit în regiunea nord-dunăreană, după opinia noastră, pune într-o nouă lumină rolul teritoriului dintre Dunăre şi mare în difuzarea influenţelor bizantine în spaţiul românesc, în secolele XI-XIII.

Existenţa acestor biserici (eclesiae) de zid ne permite să putem vorbi şi despre o organizare ecleziastică în regiunea Argeş-Muscel, încă din prima jumătate a secolului al XIII-lea: „Trebuie să admitem prezenţa unor ierarhi în dreapta şi în stânga Oltului, unde, la 1247, existau mai multe formaţiuni politice româneşti, cnezate şi voievodate, cu o clasă dominantă constituită, cu forţe armate proprii“[44] De fapt acest aspect este confirmat şi de documentul din 14 noiembrie 1234, în care papa Grigorie al IX-lea scria principelui de coroană al Ungariei Bella (viitorul rege Bella al IV-lea) că populaţia română (walati=vlahii) primeşte tainele bisericeşti de la nişte pseudo-episcopi care ţin de ritul grecilor (quisbusdam pseudoepiscopis, Grecorum ritum tenentibus, universarecipiunt ecclesiastic sacramenta)[45].

După opinia unor istorici (Răzvan Theodorescu[46], Dan gh. Teodor[47], Victor Spinei[48]) nu este exclus ca, după constituirea statului vlaho-bulgar al Asăneştilor şi înfiinţarea Patriarhiei de Târnovo, unele centre episcopale existente în regiunea carpato-dunăreană, în secdolul al XIII-lea, să fi depins direct de autoritatea acestui important centru ecleziastic sud-dunărean. În acelaşi timp, însă, nu trebuie să uităm nici rolul deosebit al Mitropoliei de Vicina pentru teritoriile româneşti, în secolul al XIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIV-lea[49] Ultimul ierarh de la Vicina, Hiakynth, a fost

---

al XIV-lea, în „Istoria artelor plastice în România“, vol. 1, redactat de un colectiv de autori sub îngrijirea acad. prof. George Oprescu, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1986, p. 105

[43] Lucian Chiţescu, Sp.Cristocea, Anişoara Sion, *op. cit.*, p. 277.

[44] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 353, cf. Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 342; Şerban Papacostea, *op. cit.*, p. 58; Sergiu Iosipescu, *op. cit.*, p. 42; Ilie Catrinoiu, *Influenţa bizantină pe teritoriul Munteniei în secolele VII-VIII în lumina izvoarelor literare, arheologice şi numismatice*, în „Biserica Ortodoxă Română“, CII, 1984, 8-10, p. 632; Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediţia a II-a, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1991, p. 245, 246, presupune că ierarhul de pe lângă curtea voievodului Seneslau „ar fi purtat titlul de arhiepiscop“.

[45] *DRH, D*, p. 9-10:„In Cumanorul episcppatu, sicut accepimus, quidam populi qui Walati vocantur, existunt, qui etsicenseantur nomine christiano, sub una tamen fide varios ritus habentes et mores, illa comittunt, qui hunc sunt nomini inimica. Nam Romanum ecclesiam contempnentes, non a venerabili fratre nostro.... episcopo Cumanorum, qui loci diocesanus existit, sed quisbusdam pseudoepiscopis, Grecorum ritum tenentibus, universa recipiunt ecclesiastica sacramenta „(După cum am aflat, în episcopatul cumanilor sunt nişte oameni care se numesc români, care, deşi după nume se socot creştini, îmbrăţişând diferite rituri şi obiceiuri, într-o singură credinţă, săvârşesc fapte ce sunt potrivnice acestui nume. Căci nesocotind Bisericas romană, primesc toate tainele bisericeşti, nu de la venerabilul nostru frate.... episcopul cumanilor, care e diecezan al acelui ţinut, ci de la nişte pseudoepiscopi, care ţin de ritul grecilor)

[46] Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 269.

[47] Dan Gh. teodor, *op. cit.*, p. 66.

[48] Victor Spinei, *op. cit.*, p. 106; idem, Piese de cult din regiunile carpato-dunărene în secolele X-XV, în „Teologie şi viaţă“, revistă de gândire şi spiritualitate a Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, seria nouă, III, 1993, 4-7, p. 75.

[49] Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Mitropolia Vicinei şi rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ţinuturile româneşti*, In:*De la Dunăre la mare. Mărturii istorice şi monumente de artă creştine*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, Galaţi, 1977, p. 163; Mihai Spătărelu, *Viaţa religioasă a românilor dobrogeni în secolele VII-XIII*, în „Biserica Ortodoxă Română “, CIV, 1986, 1-2, p. 91; Vasile v. Muntean, *Bizantinologie*, II, Editura Învierea, Timişoara, 2000, p. 44.

transferat, în anul 1359, în funcţia de mitropolit al Ungro-Vlahiei, cu reşedinţa la Curtea de Argeş, eveniment ce reprezintă urmarea firească a unor relaţii care dăinuiau de mai multă vreme.

În secolul al XIII-lea, populaţia română (vlahă) din regiunea Argeş-Muscel împărtăşea credinţa creştină a Bizanţului (ritus grecorum). În acest sens, mărturie sunt cele trei biserici de zid ortodoxe, scoase la iveală de cercetările arheologice efectuate în ultimele decenii, toate prezentând elemente artistice specifice lumii bizantino-balcanice.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, ***STUDII ȘI COMUNICĂRI***, **seria ISTORIE, TOM X, 2001**

A FOST SATUL ROMÂNESC O FORTIFICAȚIE MILITARĂ PREVĂZUTĂ CU ȘANȚURI DE APĂRARE?[1]

ION NANIA

Conform ultimei definiții, satul este o „Așezare rurală a cărei populație se ocupă în cea mai mare parte cu agricultura“, prin același cuvânt înțelegându-se și „Locuitorii dintr-un sat; sătenii, țăranii“, precum și „Țărănimea cu specificul ei de viață economică și culturală“, cuvântul avându-și obârșia în „Lat. *Fossatum*“[2]

Etimologia acestui cuvânt a fost mult discutată și concluziile majorității lingviștilor au dus spre același cuvânt latin. O discuție largă a problemei a abordat-o Vasile Bogrea, arătând că „Filologia românească oscilează încă în ce privește originea acestui cuvânt, între lat. *satus* și alb. *fšat* (din lat. *fossatum*)“ și, după ce aduce în discuție toată bibliografia pentru ambele propuneri, conchide: „Etimonul lat. *fossatum* ni se pare, de fapt, preferabil rivalului său *satus*: tot atât de potrivit ca înțeles fundamental (chiar sensul de „ar, cultiv“ nu lipsește din lat. *fodere*!), perfect clar ca evoluție semantică (dacă *grad* „oraș“, lit.:„loc împrejmuit cu gard“, a putut fi numit după gardul împrejmuitor, de ce nu s-ar fi putut numi și *fšat*, „sat“, după *fossatum*, „șanțul înconjurător“?), formal el are netăgăduitul avantagiu de a explica varianta arhaică *fsat*, fără a trebui să recurgem la mijlocirea alb. fšat și , cu atât mai puțin, la ipoteza, neverosimilă, a unei duble proveniențe“[3]

I. Aurel Candrea, după ce menționa că apelativul sat a mai avut și înțelesul de ogor, sens dispărut din grai, susținea că vechiul „*fsat* provine din lat. *fossatum* „șanț“, satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un șanț ca mijloc de apărare împotriva dușmanilor sau fiarelor sălbatice“[4]. Ideea era întărită și de Sextil Pușcariu care de asemenea susținea că „numele satului românesc vine din *fossatum*, care însemna „înconjurat de șanțuri“, deci: loc întărit“[5]. Al. Rosetti enumeră printre termenii care au în limba română alt sens decât în celelalte limbi romanice și „sat (ar. *fussat*) s. m. „*village*“: *fossatum* „*Graben, Kastell*“ (Romanische etymologisches Wörterbuch, von Meyer-Lübke, Heidelberg, 1935, 3461). Forma cu f conservat se regăsește în albaneză (*fshat*) şi în dacoromână, în sec. al XVI-lea (*fsat*). Sensul de „*village*“ s-a dezvoltat numai în română şi albaneză“[6], arătând că „Grupul iniţial *fs*, în fsat (din fossatum), e conservat în Psaltirea Scheiană şi în Codicele Voroneţean; dar Psaltirea Scheiană cunoaşte şi forma sat, cu modificarea grupului, prin suprimarea lui f“[7]

---

[1] Comunicare prezentată la sesiunea de comunicări științifice „Satul românesc tradiție și modernitate“, Ediția a II-a, Giurgiu, 28-29 mai 1987 cu titlul modificat: *Vechimea cuvântului sat și sensul său, cu exemplificări din zona istorică Vlașca*. Modificată cu exemple din Argeș a fost susținută la cea de a XXX-a Sesiune anuală de comunicări științifice a Muzeului Județean Argeș (2000).

[2] *DEX*, 1975, p. 827.

[3] „Dacoromania“, Anul I, Cluj, 1920-1921, p. 253-257.

[4] I. Aurel Candrea, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească“*, București, 1931, p. 1105.

[5] Sextil Pușcariu, *Limba română, I, Privire generală*, București, 1976, p. 356.

I. I. Russu susţine aceeaşi origine şi acelaşi sens al cuvântului „Pentru denumirea aşezării (rurale prin excelenţă, în trecut, a populaţiei româneşti) termenul latin - romanic *fossatum* > vechi românesc fsat > sat (paralel în albaneză *fshat*) care prezintă o transformare semantică originală şi interesantă din sensul militar„loc întărit cu şanţuri“ (*fossa*) la cel mai larg de „aşezare deschisă, neântărită, civilă“[8], aşadar, conchide autorul, rom. „Sat (forma arhaică fsat în cele mai vechi texte româneşti) din lat. *fossatum* „loc întărit, populat, cu un şanţ de apărare“, care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii“[9]. Deşi numărul autorilor care susţin originea rom. sat din lat. *fossatum* poate fi continuat, ne oprim la aceste exemple, amintind că au fost şi mulţi istorici care au explicat provenienţa termenului sat din alb. *fshat*, cei mai cunoscuţi fiind Constantin C. Diculescu[10] şi romanistul german G. Reichenkron despre care s-a spus că abordează o serie de idei artificioase şi confuze[11]

Aşadar din tot ce s-a scris până în prezent despre originea termenului românesc sat se desprinde o singură idee şi anume că îşi trage numele de la „şanţul înconjurător“ (Bogrea), fiind „loc întărit“, „înconjurat de şanţuri“ (Puşcariu), „*Graben, Kastell*“ (Meyer-Lübke, Rosetti), „satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un şanţ ca mijloc de apărare împotriva duşmanilor sau fiarelor sălbatice „(Candrea), un „loc întărit, populat, cu un şanţ de apărare, care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii“(I. I. Russu).

Toate aceste discuţii care converg la o singură idee au dus la concluzia şi mai eronată că *fossatum* „se numea în limba traco-dacilor dava“[12], iar sub influenţa limbii latine a noilor stăpâni dava a primit numele de *fossaton* (scris în gr., n. n.) sau *fossatum*, teritoriu apărut (sic!) printr-un şanţ cu valuri şi întărit cu pari, păstrat de români în cuvântul sat, de albanezi în *psat* sau *fsat* şi de neogreci în *fussaton*“[13], deoarece „Mai târziu, *dava* sau *daýa* (ambele cuvinte scrise cu litere greceşti, n. n.) ca şi Tapae sau Tabae, a devenit un loc împrejmuit şi fortificat, folosit în Moldova şi de Miron Costin în secolul al XVII-lea, sub forma tabie“[14]. Şi cum în nici o limbă romanică *fossatum* nu are sensul de *vicus* (it. *villa*, *villaggio*; fr. *villa*, *village* etc.),se apelează tot la sensul militar de fortificaţie, întăritură, retranşament, (înv.) apărătură, zămcă, exemplificându-se: „În Spania, termenul *fossatum* a fost păstrat pentru tabără fortificată de oameni liberi. În Austria, locuitorii foloseau cuvântul *fossatum* cu acest sens şi între anii 711-

---

[6] Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 194.

[7] *Ibidem*, p. 524.

[8] I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Bucureşti, 1981, p. 212.

[9] *Ibidem*, p. 228.

[10] Const. C. Diculescu, *Originile limbii române*, An. Acad. Rom., Mem. Secţ. Lit.,Seria II, tom. XXIX, 1906-1907.

[11] I. I. Russu, *op. cit.*, p. 62-63.

[12] Alexandru I. Gonţa, *Satul în Moldova medievală*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 38.

[13] *Ibidem*, p. 39.

[14] *Ibidem*.

1037, în timpul războiului contra maurilor. Tactica spaniolă de luptă în acești ani se va axa mai ales pe tabăra fortificată, în terenul muntos. De la un timp, *fossatum* = *capamiento* va fi folosit în sensul de expediție războinică. Din secolul al IX-lea, *ir al fossatum* va fi egal cu *ir a la guerra*. Tabăra *fossatum* fusese folosită de ultimul rege vizigot, Rodrigo, ucis de arabi în bătălia de la Xeres de la Frontera, în anul 711, din Austria, care, conform tradiției vizigote, chemase sub steag pe toți oamenii liberi[15], deoarece „Astfel de așezări întărite, fossata cu fossae limitales = șanțuri cu valuri și garduri de copaci, erau făcute în evul mediu și de către locuitorii așezărilor românești“[16]

Așa cum aprecia însuși I. I. Russu, „Tipologia așezărilor, a caselor și gospodăriilor precum și modul de organizare, în etapele dezvoltării istorice, constituie unul dintre obiectivele principale de cercetare ale etnologiei și etnografiei românești, ca atare ale istoriei societății în general“[17]

Absolut toate cercetările arheologice întreprinse până în prezent dovedesc că niciodată și nicăieri satul românesc nu a fost o aglomerare de locuințe fortificate cu șanțuri și valuri. Cele mai vechi așezări care s-au limitat la suprafețe restrânse, cu locuire aglomerată, fără posibilități de extindere datorită șanțurilor și valurilor de apărare s-au constatat în neoliticul târziu[18], cele mai tipice fiind tell-urile gumelnițene, dar și „locuirea gumelnițeană folosea adesea și alte spații exterioare tell-ului, respectiv margini de terase din apropiere“, ceea ce „ne îndreptățește să credem că tell-urile mai aveau rolul de cetățui de refugiu în cazuri de primejdie“[19] Cercetările noastre în zona istorică Vlașca, de-a lungul râurilor Neajlov, Mozacu și Drâmbovnic[20], arată că în epoca bronzului locuitorii trăiau în sate răsfirate, uneori chiar în locuințe izolate, astfel de așezări întinzându-se adeseori pe lungimi de sute de metri fără a fi fortificate cu șanțuri, așa cum o dovedesc și așezările din preajma Piteștilor, fiecare locuință sau grupuri de 2-4 locuințe fiind probabil apărate de sălbăticiuni prin garduri de pari îngrădiți, situație dovedită în două puncte de pe Valea Mozacului prin bucățelele de cărbuni aflate aproximativ în cerc la circa 15-20 m de centrul locuinței sau grupului de cel mult 2-3 locuințe.

În aceeași zonă istorică situația satelor este similară atât în Hallstatt cât și în La Téne, geții locuind în așezări răsfirate de-a lungul teraselor ori luncilor respective, satele getice fiind tipice în acest sens. În același tip de sate îi găsim și pe daco-romani după retragerea aureliană în secolele al III-lea și al IV-lea. Pe Valea Mozacului, în sudul județului Argeș, un astfel de sat, aflat pe teritoriul satelor Teiu din Vale și Leșile, se întindea pe aproximativ un kilometru lungime, deși nu am depistat decât 11 puncte cu una sau cel mult trei locuințe în fiecare loc. O așezare similară aflăm și pe Valea Drâmbovnicului, în zona comunelor Negrași-Mozăceni. Cercetările noastre în zona istorică Vlașca nu lasă nici un dubiu asupra tipului de sat getic răsfirat pe văile și terasele râurilor, anulând ceea ce presupunea Pârvan la începuturile cercetărilor arheologice românești, că „satele din La Téne păstrează în multe privințe străvechile tradiții de așezare încă din neolitic“, că „Un sat e în aceeași vreme un mic fort întărit - E adică, aceea ce și mai târziu era un *fossatum* -; așezat îndeobște pe malul cât mai abrupt al unei ape, sau pe vreun promontoriu care înaintează într-un lac sau râu, sau, de e posibil, pe o insulă ori măcar o peninsulă, satul e apărat spre partea unde se unește cu restul ținutului înconjurător cu un mare șanț, care pe alocurea (Poiana, Zimnicea, Tinosul) e dublat spre interior de valul respectiv“, care „sistem de așezare nu diferă de cel din neolitic și eneolitic“[21]. Observațiile lui Pârvan, la nivelul cercetărilor din anii 1920-1925, au fost preluate de Al. I. Gonța drept adevăr pentru a susține sinonimia dava = fossatum și pentru a dovedi că al doilea termen a înlocuit, după românizare, pe primul[22], deși ar trebui să cunoască faptul că investigațiile arheologice de după al doilea război mondial au dovedit clar că presupusele sate din La Téne de la Crăsani, Poiana, Tinosul și Zimnicea sunt de fapt dave[23], dava fiind „denumirea geto-dacă pentru oraș. Dava era de fapt un centru tribal, respectiv o așezare mai însemnată, de obicei întărită, asemănătoare cu *oppidum*-ul celtic“[24], de care depindea satele și teritoriile din jur. Astăzi nimic nu mai îndreptățește afirmația că țăranii daci ar fi trăit în dave și cu toate că „acest domeniu este încă insuficient studiat“, s-a constatat că fiecare dava are în jur „un teritoriu în care s-au depistat mai multe așezări de tip rural - grupuri modeste de locuințe, fără vreo întăritură, situate pe o rază de până la circa 20 km de așezarea centrală. Aceste atribute arată că o dava semnifica un centru tribal“[25], așezările „de tip dava având în jurul lor așezări „rurale“ mai modeste“[26], fiind deci clară deosebirea dintre dava și sat.

---

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem.*

[17] I. I. Russu, *op. cit.*, p. 212.

[18] Sebastian Morintz, *Tipuri de așezări și sisteme de fortificație și de împrejmuire în cultura Gumelnița*, în „SCIV“, XIII, 1962, 2, p. 273-284.

[19] *Ibidem.*

[20] La 5 august 1451 hidronimul apare scris Dâmbrovnic (*DRH*, B, I, 1966, doc. 105, p. 184 și 185); la 5 mai 1632 este consemnată „apa Drâmbovnecului“ (*DRH*, B, XXIII, 1969, doc. 368, p. 558), iar la 12 martie 1634 numită apa Drâmbovnecului“ (*DRH*, B, XXIV, doc. 218, p. 295), numele păstrându-se până azi în graiul bătrânilor localnici. Râul a fost botezat de planta meliferă drâmbovnic (*Melittis melissophyllum* L.) care, până în jumătatea secolului al XX-lea, forma adevărate covoare pe terasele împădurite. Așadar numele corect este Drâmbovnic și nu Dâmbovnic, și nu provine din sl. dîbi „stejar“ (Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Ceres, București, 1976, p. 31 și 279), ci de la planta meliferă amintită, cum stă mărturie vie tradiția.

În ceea ce privește satul românesc, începând din secolele al VIII-lea - al IX-lea și până azi nu există nici măcar un caz izolat de existență a unui sat fortificat cu șanțuri și valuri. Așezările medievale rurale din țara noastră au fost în general răsfirate, risipite, fiecare gospodărie posedând, pe lângă curtea închisă , și o livadă de pomi sau de fân și chiar ogoare.

Cercetând datina cu privire la satul românesc, în numeroase zone, în perioada 1956-1976 și în special Țara Vlașca, putem trage următoarele concluzii:

Pretutindeni tradiția păstrează memoria unor sate cu gospodării foarte distanțate, pe Valea Drâmbovnicului și pe Valea Mozacului această așezare motivându-se prin câinii numeroși pe care-i deținea fiecare gospodărie, distanța mare între acestea fiind necesară evitării încăierării câinilor şi deci ale unor eventuale certuri care s-ar fi iscat din această cauză.

---

[21] Vasile Pârvan, *Getica*, Cultura Națională, București, 1926, p. 470.
[22] Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 38.
[23] *Dicționar de istorie veche a României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 192, 475, 573, 624.
[24] *Ibidem*, p. 225.
[25] Al. Vulpe, Mihail Zahariade, *Geto-dacii în istoria militară a lumii*, Editura Militară, București, 1987, p. 46.
[26] *Ibidem*, p. 44.

Conform memoriei colective, satul cuprindea un vast teritoriu format din două părţi distincte: vatra, unde se aflau locuinţele cu livezile şi o parte a ogoarelor, şi moşia, care cuprindea pădurile, fâneţele, apele şi majoritatea ogoarelor, vaste spaţii ale satelor fiind precis delimitate prin hotare care nu s-au modificat niciodată până prin anii 1962-1968. Cât de puternică era cunoaşterea şi păstrarea hotarului unui sat, aflăm din obiceiul care a dăinuit până în pragul secolului al XX-lea în satul Leşile, judeţul Argeş, aflat în Ţara Vlaşca până la 1829. Deşi din 1629 a devenit sat de clăcaşi[27], s-a păstrat cu sfinţenie ceremonialul tragerii brazdei de hotar din şapte în şapte ani, ultima dată în 1894 când cei doi băieţi din sat, Micu Ilie şi Sisu Ion[28] au împlinit vârsta de şapte ani. Cu această ocazie toţi bărbaţii satului, de la vârsta de opt ani până la cel mai bătrân, în ziua de Sf. Gheorghe (23 aprilie) porneau brazda pe hotarul satului, plecând din punctul cel mai sud-estic spre apus şi ajungând în acelaşi punct după ce brăzdau hotarul de sud, vest, nord şi est. La fiecare din cele patru colţuri ale hotarului, băieţii care împlineau vârsta de şapte ani în anul respectiv, erau dezbrăcaţi în pielea goală şi primeau de la fiecare bătrân al satului câte o lovitură de codilie la spate, încât „multe zile nu mai putea să stea pe cur". Plugul era tras de patru boi negri, iar după ce se ocolea hotarul în întregime şi se ajungea în locul de plecare, boii erau tăiaţi, carnea împărţită sătenilor care plăteau costul, iar căpăţânile (craniile) erau duse, cu întregul colectiv şi cu băieţii ce fuseseră bătuţi, puse ciuhe în câte un stejar din cele patru colţuri ale hotarului, după care urma o petrecere comună a întregului sat, la care bătrânii povesteau tinerilor toate evenimentele petrecute în sat de-a lungul timpurilor. La fiecare din cei patru copaci, numiţi „tufani cu bouri", băieţii de şapte ani, care fuseseră bătuţi în aceleaşi locuri, luau copacul în braţe şi lipind fruntea de el spunea cu glas tare: „N-am să uit niciodată hotarul satului"[29], după care continua restul ritualului. Lăsând la o parte implicaţiile totemice ale craniilor de boi, care erau neapărat negri, obiceiul tragerii brazdei de hotar îl găsim atestat la 1893-1894 la Cioara-Doiceşti - judeţul Brăila, Elisa Stoeneşti - judeţul Ialomiţa, Cioceşti şi Saelele, judeţul Teleorman, Poiana şi Vârtopu - judeţul Dolj, Climeşti - judeţul Neamţ, în Vlaşca şi în Transilvania[30] Ritualul tragerii brazdei de hotar îşi are obârşia în fondul credinţelor şi obiceiurilor autohtone, ceea ce înlătură presupunerea locuirii ţăranilor geto-daci în micuţele şi aglomeratele dave.

O a treia constatare a cercetărilor noastre de teren este aceea că tradiţia păstrează amintirea unor moşi întemeietori ai satelor, ştiindu-se cu precizie unde erau aşezaţi bătrânii ctitori, la distanţe destul de mari; proprietate strict individuală era doar vatra; moşia, spaţiul vast, fiind, conform legii din bătrâni, în cea mai mare parte, proprietate obştească.

---

[27] După tradiţie, „Nania ăl bătrân (un înaintaş al autorului acestui articol) s-a vândut rumân boierului Trufanda într-o zi de Sf. Gheorghe", fără să se transmită şi anul. În realitate moşnenii s-au vândut lui Trufanda mare vistier la 20 aprilie 1629; vezi *DRH*, B, XXII, doc. 252, p. 478-479.

[28] Micu Ilie, n. 1887 şi înregistrat cu numele Micu Ion Merin şi Sisu Ion, n. la 2 septembrie 1887, devenit în numată Buică Ioniţă - Arh. Primăriei comunei Negraşi, judeţul Argeş.

[29] Ion Nania, *Datarea şi localizarea celor două lupte de la Fântâna Ţiganului date între Radu Paisie şi Laiotă Basarab*, în „Revista istorică", V, 1994, 1-2, Ianuarie - Februarie, p. 159-160.

[30] Nicolae Densuşianu, *Chestionarele*, Ed. Adrian Fochi, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, p 137

Interesantă, pentru problema luată în discuţie, rămâne legenda întemeierii cătunelor Boieni, numit până la jumătatea secolului al XX-lea şi Boiani, şi Boblegi din satul Cerşani, comuna Suseni, judeţul Argeş.

Satul Cerşani este menţionat de documente la 26 noiembrie 1520, când, Neagoe Basarab, întărind lui Baldovin pârcălab ocine la Balta Neagră (după 1962 această baltă din Broşteni se va numi „La Vărzaru"), consemnează: „în jos pe hotarul Cereşanilor, până la Crăceana" (ceva mai jos: Criceana)[31], azi Cârceana. La 2 mai 1571 este consemnat ca martor „Necula vătaf din Cerişani"[32], numele autentic al satului, păstrat astfel în graiul multor localnici până la jumătatea secolului al XX-lea: „Satul Cerişani s-a numit aşa după marea pădure de ceriş ce se-ntindea altădată de la Argeş, peste Drâmbovnic, peste Raţa, peste Vălceaua Pârvului şi Cârceana, până-n Teleorman"[33]. „Adevăratul nume al Cerşanilor este Cerişani, adică satul din ceriş. Tot aşa s-a numit şi apa Drâmbovnicului, de la floarea drâmbovnic, căutată de stupari, pentru albinele lor. Nu ştiu când şi de ce s-au schimbat numele locurilor. Poate de vină sunt cei ce-au făcut hărţile şi n-au cunoscut adevăratele nume"[34]. Satul Cerşani este format din următoarele cătune: Burdeşti, Călinei (Călineşti), Cerşani, Gâscani, Predeşti, Boieni şi Boblegi. În 1958 Petre Mateescu, ţăran cu o memorie formidabilă, ne mărturisea: „Toate satele, dar mai ales cătunele lor, s-au format cam după neamuri. Aşa, bunăoară, cătunele Boieni şi Boblegi au fost aşezate de doi fraţi boieri, adică vânători de boi sălbatici, dar şi crescători de cirezi. Şi-au săpat acolo heleştee să-şi adape cirezile, dar veneau şi boi sălbatici mari, numiţi bouri; veneau la cirezile lor; veneau şi la apă. Unu era mai viteaz şi-i răpunea repede-repede; ălălalt, mai bleg, de unde şi numele de Boblegi, de la porecla Bobleagă"[35]. Să fi fost oare posibilă înconjurarea satului Cerşani, sau măcar a cătunelor, cu şanţuri şi valuri pentru apărare? Fără comentarii!

Toate constatările de mai sus dovedesc că noţiunea de sat avea iniţial sensul de aşezare a oamenilor din acelaşi neam, urmaş ai aceluiaşi strămoş, de unde fiecare sat românesc îşi are legenda sa; spaţiul satului era vast, iar locuitorii, înrudiţi pe neamuri, după întemeietori, îşi arau şi semănau pământurile moşiei în obşte, prin rotaţie, „să se odihnească pământul". În caz de primejdie, în timpul năvălirilor barbare, ţăranii se retrăgeau în pădurile imediat învecinate[36], care până la sfârşitul secolului al XVIII-lea ocupau cam 70% din suprafaţa ţării; Ţara Vlaşca este tipică în acest sens, codri legendari ai Vlăsiei rămânând şi azi o permanenţă în conştiinţa bătrânilor.

Toate acestea sunt dovezi grăitoare că satul românesc nu a fost niciodată o fortificaţie militară cu şanţuri şi valuri de apărare, iar apelativul nu-şi poate avea obârşia în lat. *fossatum*. Tradiţia, viaţa satului, precum şi alcătuirea sa teritorială, ne dovedesc provenienţa sigură din lat. *satus*, cuvânt prin care strămoşii romani înţelegeau „semănatul, plantatul, săditul" (deci activitatea de bază a celor din sat), dar şi „neamul, naşterea dintr-un înaintaş", exact sensurile cuvântului românesc în concepţia ţăranului de acum câteva decenii, sfătos şi ştiutor, dar neşcolit, întrucât „În orice zonă a ţării, la baza relaţiilor interumane stă familia mare - neamul, în înţelesul în care poporul a păstrat până astăzi conceptul“[37]

---

[31] *DRH*, B, II, 1972, doc. 203, p. 392-393 şi 394.

[32] *DRH*, B, VII, 1988, doc. 22, p. 32.

[33] Date culese în septembrie 1958 de la Pavel Stănescu, născut în 1877 în Ţuţuleşti.

[34] Date culese în septembrie 1958 de la Petre Mateescu, născut la 4 noiembrie 1900; absolvent a cinci clase primare, a funcţionat ca secretar la Primăria comunei Ţuţuleşti 26 de ani.

[35] *Ibidem*.

[36] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 29-47.

Având în vedere că principalele cuvinte referitoare la aşezările rurale, cum ar fi: argea (cu o largă folosire în trecut), bordei, cătun, gard, leagăn, măgură (cu sensul de colibă, partea de la suprafaţă a bordeiului), moşie (din: moş), stână, ţarc, ţarină, ţăruş, vatră, zestre, sunt de origine autohtonă, iar derivarea lui sat din *fossatum* nu corespunde realităţii, nu ne surprinde faptul că lingvistul danez Kristian Sandfeld-Jensen (1873-1942) considera cuvântul sat de origine latină, dar împrumutat din albaneză[38], iar romanistul german Günter Reichenkron (1907-1966) socotea cuvântul sat ca fiind preroman, din fondul indigen[39] Deşi au fost combătuţi cu tărie, nici noi nu excludem posibilitatea existenţei cuvântului sat în geto-dacă. Sensurile iniţiale ale apelativului sat, asemănătoare cu cele ale lat. *satus*, nu exclud ca geto-dacii să fi avut cuvântul sat, termen prin care denumeau aşezarea rurală, cu oameni înrudiţi ca neam, care-şi semănau ogoarele în obşte. Tocmai de aceea nu s-a impus termenul *vicus*. Trcând peste faptul că dacă limba română ar poseda pe sat din *fossatum* ar trebui să posede şi lat. *fossa* şi nu germ. *Schanze*, două sunt argumentele de bază ale originii autohtone pentru rom. sat. În greacă exista cuvântul (împrumutat probabil din lumea geto-tracă) *saton* (tó) „suprafaţă pentru semănături, o anumită măsură“. În baza preţioasei ştiri a lui Herodot că geţii carpi „sunt eleno-sciţi“ dar „se comportă în toate ca sciţii“[40], nu încape nici o îndoială că gr. *saton* şi rom. sat provin din străvechiul fond traco-elen. Un alt argument în sprijinul originii autohtone a termenului sat l-ar putea constitui toponimul illir Sation, numele unei aşezări străvechi[41], precum şi hidronimul Satnioeis[42], pentru care se pot compara actualele denumiri: Satnoeni- judeţul Ialomiţa, Satnoieni- judeţul Brăila, Sat Bătrân, Satulung, Satu Costi, Satu Nou etc[43]

Oare istoricii şi lingviştii popoarelor din jurul nostru, dacă ar deţine pe teritoriul statelor lor asemenea dovezi, tot ca istoricii şi lingviştii români ar proceda? Ar fi timpul ca măcar în mileniul al III-lea să ne trezim la realitate.

---

[37] Mihai Pop, *Cartea vie a culturii orale*, în „Magazin istoric“, XII, 1978, 9 (138), p. 18.

[38] I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Editura Academiei, Bucureşti, 1970, p. 27.

[39] Ibidem, p. 41-42.

[40] Herodot, *Istorii*, IV, 17. Despre această problemă: Ion Nania, *Un certificat autentic al obârşiei limbii geţilor carpi dat de Herodot* - comunicare, simpozionul anual al Muzeului Câmpulung Muscel, 25-26 octombrie 1986, manuscris.

[41] I. I. Russu, *Illirii. Istoria, limba şi onomastica-romanizarea*, Editura Academiei, Bucureşti, 1969, p. 244.

[42] Strabon, *Geografia*, VII, 7.

[43] Ion Iordan, Petre Gâştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 223-224.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

ARGEŞUL ÎN POLITICA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

RADU ŞTEFAN VERGATTI

Titlul ar putea părea temerar, dar orice specialist sau om de cultură care urmăreşte seria lucrărilor dedicate lui Mircea cel Bătrân remarcă uşor că, în curgerea vremii, nu s-a abordat un subiect referitor la raporturile dintre domn şi vatra lui de obârşie[1]. Temeiul documentar pentru discuţia de faţă îl constituie atât hrisoavele emanate din cancelaria domnului, cât şi ansamblul celorlalte mărturii ale epocii care completează cuvântul scris, din păcate sărac datorită depărtării în timp şi a distrugerii lui prin inconştienţa oamenilor.

Se poate susţine că, în raport cu lungimea domniei, numărul documentelor provenite din cancelaria lui Mircea este relativ modest, deoarece acesta se rezumă la numai 28 acte interne certe[2] Dintre acestea, patru au fost emise la Argeş, unul la Râmnic, unul la Tismana, unul la Giurgiu şi unul la Cozia[3]. S-a simţit nevoia să se facă această precizare, deoarece mulţi amatori de statistici, nu totdeauna concludente, judecă situaţia prin prisma lor.

Ţinând seama de caracterul itinerant al domniei la cumpăna dintre secolul al XIV-lea şi al XV-lea[4], este greu să se aprecieze ponderea unei aşezări pe baza numărului documentelor emise (din porunca domnului) de pe teritoriul ei. Cazul de faţă este concludent: în Curtea de Argeş domnul a poruncit singurului grămătic al cărui nume îl cunoaştem (Mihail), să scrie cel mai mare număr de hrisoave păstrate, patru. Chiar dacă reşedinţa domnească a avut un caracter itinerant, prin prisma documentelor emise, Curtea da Argeş a avut cea mai mare pondere în Ţara Românească în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân .

În schimb, cruciatul Johann Schiltbrger, aflat în trecere prin Ţara Românească în 1396, a notat în memoriile lui că prima capitală -caput regnis- a lui Mircea era Curtea da Argeş, iar a doua, secundară, se găsea la Târgovişte[5]

---

[1] În acest sens, se poate urmări bibliografia aproape exhaustivă a lucrărilor despre Mircea cel Bătrân în Al. V Diţă, *Mircea cel Mare între realitatea medievală şi ficţiunea istoriografică modernă*, Bucureşti, 2000 passim

[2] Cf. *Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească*, vol. I, Bucureşti, 1966, doc. nr. 8-18, 20-30, 32-35, 37, 38.

[3] *Ibidem* . S-a făcut referire la documentele localizate în mod sigur

[4] D. C. Giurescu, *Ţara Românească în secolele XIV-XV*, Bucureşti, 1973, p. 381 şi urm.

[5] Cf. *Călători străini despre ţările române*, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 30.

Dacă se privesc actele întocmite şi din punctul de vedere al conţinutului şi al sigiliului, cele emise de la Argeş vădesc o pondere aparte. Ele arată că acolo se aflau sediul sfatului boieresc, al cancelariei şi al scaunului de judecată, locul de păstrare a marelui sigiliu[6], precum şi sediul mitropoliei[7]. Reunirea normală a tuturor aceste instituţii în preajma domnului a impus ca tot la Argeş să fie şi visteria ţării, unde s-au bătut monedele emise în vremea lui Mircea[8], inclusiv celebrii ducaţi de cruciadă[9].

Existenţa reşedinţei principale la Curtea de Argeş, nu la Câmpulung Muscel[10] sau Târgovişte, este demonstrată şi de aflarea primei mitropolii a ţării în acest oraş[11]. În momentul când s-a folosit termenul de „prima mitropolie", s-a avut vedere atât aspectul temporal, cât şi cel derivat din rang, deoarece a doua mitropolie, creată în 1370, era sufragantă faţă de Argeş, fiind probabil cu un caracter itinerant între Severin şi Râmnic[12]. Sediul mitropoliei la Argeş a reprezentat o necesitate, căci în concepţia epocii un cap încoronat trebuia să aibă alături un ierarh de rang corespunzător[13] Aceasta făcea ca în Curtea de Argeş să fie nu numai centrul vieţii politice, prin reşedinţa principală a domniei, ci şi cel al vieţii spirituale.

În fine, din aceste două aspecte a mai derivat unul: în Curtea de Argeş au fost atraşi numeroşi negustori şi meşteşugari, necesari şi utili pentru domn, boieri şi ierarhi. Existenţa lor este atestată în primul rând prin descoperirile arheologice. Ele au scos la lumină veştminte, podoabe, fragmente de armuri catafracte, arme[14] şi chiar sigilii de postav din Flandra[15] Una dintre ultimele descoperiri, relativ recentă, puţin cunoscută şi exploatată, confirmă teza că la Curtea lui Mircea era o viaţă la fel de fastuoasă ca la celelalte reşedinţe regale, despotale sau principiare din centrul şi orientul continentului. Este bine ştiut că postavul din Flandra era scump, iar cumpărarea lui putea fi făcută numai de cei din ordinele privilegiate[16]. Judecând în mod optimist datarea sediului meşteşugarilor olari, Biserica Olari, se poate afirma că el exista în anii lui Mircea[17] Este o situaţie ce poate indica nu o breaslă cu regulamente precise, ca în occidentul continentului ori în Transilvania, ci o comunitate reunită prin interese comune, economice şi de apărare. Este una dintre dovezile de urbanism şi de modernizare ale aşezării.

---

[6] Cf. Al. V Diţă, *op. cit.*, passim ; P. P. Panaitescu , *Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, 2000, ed. A II-a , passim.

[7] C. C. Giurescu, *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în „B. O. R.", an LXXVII, nr. 7-10, 1967.

[8] Cf. C Ştirbu , P. Stancu, *Date noi privind emisiunile monetare ale lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea voievod*, Bucureşti, 1986.

[9] *Ibidem*

[10] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Curtea de Argeş şi Câmpulung Muscel, reşedinţe domneşti în report de anterioritate sau de contemporaneitate*, în „Studii şi Comunicări. Muzeul Câmpulung Muscel", 5, 1989.

[11] C. C. Giurescu , *op. cit.*, passim.

[12] Cf. M Păcurariu , *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Bucureşti, 1980, p. 248 şi urm.

[13] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 77.

[14] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Noi opinii asupra bătăliei de la Posada*, în„ Studii şi Comunicări. Muzeul Orăşenesc Curtea de Argeş", I, 1980.

[15] Cf. L. A. Bătrâna, *Un sigiliu de postav din Flandra*, în „ Studii şi Comunicări. Muzeul Orăşenesc Curtea de Argeş", I, 1980.

[16] *Ibidem.*

[17] P Chihaia, *Din cetăţile de Scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, passim.

Rolul de centru spiritual al Curţii de Argeş se relevă în special printr-un act cu valenţe deosebite pentru românism. Aici, la Argeş s-au reunit mesagerul Ţării Româneşti -jupan Dragomir -pârcălabul Cetăţii Dâmboviţa, mesagerul Moldovei Grigore Ţamblac -sfetnic al lui Alexandru cel Bun şi mesagerul Transilvaniei voievodul Ştibor, care în anul 1415 au reprezentat lumea românească la conciliul de la Constanţa[18]. A fost atunci o dovadă de unitate a latinităţii orientale, care, pornită de la Argeş şi-a expus punctul de vedere în faţa occidentului: necesitatea unirii Europei creştine în faţa pericolului otoman. A fost o dovadă de conştienţă şi responsabilitate care a uimit participanţii la conciliu, în general, pierduţi în discutarea unor probleme dogmatice, oţioase[19]. Practic, atunci, delegaţia românească a relevat gândirea politică de la Argeş a lui Mircea şi a boierilor lui: necesitatea şi dorinţa de a crea un front unic românesc antiotoman, apărut în germene de la finele secolului al XIV-lea[20].El urma să fie axa în jurul căreia să se reunească lumea creştină europeană, sub mantia bisericii pentru a opri invazia otomană. Poziţia dobândită de Curtea de Argeş în anii lui Mircea a fost deosebită şi pe plan sud-est european. Reprezentând un oraş european de mărime mijlocie[21], reşedinţa domnului Ţării Româneşti s-a impus prin ponderea politică.

Numai astfel se explică îndreptarea expediţiei sultanale a lui Bayazid I Ildîrîm către Argeş şi lupta de la Rovine (17 mai 1395)[22], în apropiere, probabil lângă actualul sat Merişani[23].

Victoria totală a românilor, cu pondere europeană[24]a mărit greutatea politică a Curţii de Argeş a lui Mircea, ea neputând fi diminuată de episodul pasagerului Vlad (1395-1396), nedrept numit„Uzurpatorul“[25]. Nici fulgerele îndreptate contra Argeşului de basileii constantinopolitani prin cronicari[26], prin ierarhi, sau prin oameni politici bizantini nu au putut umbri rolul capitalei lui Mircea, devenită între 1402- înfrângerea lui Bayazid la Angora[27] şi 1418 - moartea lui Mircea[28] - centru politic al sud-estului Europei. S-a făcut afirmaţia, prin prisma documentelor epocii, că de aici a condus Mircea lupta pentru detronarea fiului major al lui Bayazid I Ildîrîm, Suleyman (1403-1411), pe care l-a înlocuit cu favoritul său, Musa (1411-1413), un frate mezin al sultanului, după unii devenit ginere al domnului Ţării Româneşti[29] Apoi din acelaşi centru a luptat cu succes împotriva noului sultan Mehmet I Celebi (1413-1421). La

---

[18] Cf. M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 319-321.

[19] *Ibidem*.

[20] Cf. C. Mureşan, *Iancu de Hunedoara*, Bucureşti, 1968, p. 29.

[21] Cf. D. C. Giurescu, *op. cit.* p. 80.

[22] Cf. Al. V Diţă , *op. cit.*, p. 165-242.

[23] *Ibidem*, p. 285-296.

[24] *Ibidem*, p. 243-284.

[25] *Ibidem*, p. 297-386.

[26] Cf. ,*Fontes Historiae Daco Romane*, vol. IV, Bucureşti, 1982, p. 163, 315, 341, 419, 423, 425, 443, 445.

[27] H. Inalcik, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, New York -Washington, 1973.

[28] Cf. I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie* în „Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice“, seria II, tom XXXI (1908-1909), Bucureşti, 1909, p. 143. Domnul Ţării Româneşti a încetat din viaţă la 31 ianuarie 1481 şi a fost înmormântat în incinta ctitoriei sale, mănăstirea Cozia .

[29] Cf. R. Şt. Vergatti (Cibanu), *Some Genealogical Considerations upon the Evolution of the Romanian Basarab Dynasty in the 14 and 15 Centuries*, în: *Recueil d'etudes genealogiques et heraldiques roumanis*, Bucureşti, 1988 p. 22-35.

Argeş au fost primiţi atât noul candidat la tronul sultanilor, un oarecare Mustafa, alt fiu al lui Bayazid[30], cât şi şeicul Bedr-ed'din, atât de periculos pentru sistemul de guvernare otoman[31]. Nu trebuie să se uite nici o clipă că Mircea a putut manevra astfel viaţa politică deoarece s-a bazat pe alianţa fermă cu celelalte ţări române. În Transilvania, după 1395, martie, 7, după semnarea tratatului de la Braşov a avut un aliat permanent în voievodul Ştibor[32]. În Moldova situaţia a evoluat mai ciudat ţi inegal. După bunele raporturi cu Petru I Muşat, exprimate prin tratatele din 1389-1390 şi încheierea prin intermediul lui a acordurilor cu Polonia[33], a urmat o perioadă de răcire a relaţiilor în anii lui Roman I (1391-1394)[34]. Imediat s-a revenit la sentimente mai calde, iar în 1399 Mircea l-a ajutat pe viitorul Alexandru cel Bun să preia tronul de la Suceava[35]. Prin intermediul noului domn al Moldovei, după unele ipoteze căsătorit la început cu o fiică naturală a lui Mircea[36], de la Curtea de Argeş s-a dat un ajutor Poloniei în lupta contra cavalerilor teutoni în bătălia de la Grünwald (15 iulie 1410)[37]. A fost o acţiune care a depăşit sfera sud-est europeană, înscriindu-se într-una mai largă, a orientului şi a centrului continentului. De altfel tot în această sferă se vor înscrie şi tratativele cu acel fantezist împărat al Germaniei, Sigismund de Luxembourg (1411-1437), dornic să construiască un drum până la Chilia, pornind din zonele Ţării Româneşti.

Legăturile de rudenie, cu atâta însemnătate pentru lumea vârstei de mijloc, atestă şi ele marea pondere a lui Mircea şi a reşedinţei lui. Domnul a fost însurat cu Mara de Tolmay, din familia conţilor Cili, atotputernici în Regatul Maghiar. Fiul său natural Vlad, ulterior supranumit Vlad Dracul, a fost crescut la curtea împăratului Germaniei, Sigismund de Luxembourg, iar ulterior a intrat între cei 24 de membri ai Ordinului Dragonului, confrerie secretă ce-şi atribuia menirea să cucerească lumea[38]. O fiică, Arina, s-ar părea să fi fost căsătorită cu sultanul Musa, iar altă fiică, Ana, cu marele cetnic sârb Radoicici[39]. Sunt numai câţiva din numeroşii copii ai lui Mircea[40] care făceau. ca la Curtea de Argeş să se întâlnească iţele rudeniilor, generatoare de interese, alianţe şi în revanşă, chiar de conflicte. În vremea lui Mircea, în pofida unor păreri preconcepute, caduce, nu Bizanţul, ci Curtea de Argeş a fost centrul care a ţinut în mână relaţiile genealogice sud-est europene .

---

[30] Cf. *Documenta Romaniae Historica, B. Ţara Românească*, I, ed. cit., doc. 38.

[31] Cf. M. Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, ed. V. Grecu, Bucureşti, 1958, p.......

[32] Cf. C. M. Cogălniceanu, *Cercetări critice cu privire la istoria românilor. Vlad I voievodul Basarabiei 1396-1397*, în „Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie", XI, partea a I-a, 1910, p. 331-333 .

[33] Cf. *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, I, Partea II, 1346-1450, Bucureşti, 1890, doc. 258.

[34] Cf. P. P Panaitescu, *op. cit.*, p. 260.

[35] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Some Genealogical Considerations upon the Evolution of the Romanian Basarab Dynasty in the 14 and the 15 Centuries*, loc cit.

[36] *Ibidem*.

[37] Al. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, II, ed. 1, Iaşi, 1889, p. 96-97.

[38] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1996, p. 5.

[39] Cf. R. Şt. Vergatti (Ciobanu), *Some Genealogical Considerations upon the Evolution of the Romanian Basarab Dynasty in the 14 and the 15 Centuries*, loc cit.

[40] *Ibidem* După cronicarii bizantini el ar fi avut 300 copii naturali; până în prezent se cunoaşte un singur fiu născut din căsătoria lui Mircea cel Bătrân cu Mara de Tolmay, domnul Ţării Româneşti, Mihail (1418-1420).

În concluzie, se poate afirma că reşedinţa principală a marelui Mircea Voievod a avut, la cumpăna dintre secolele al XIV-lea şi al XV-lea, valoare în trei planuri: al Ţării Româneşti, al românismului şi al Europei de sud-est. Pentru ţara Basarabilor, Curtea de Argeş a reprezentat centrul de unde au pornit iniţiativele şi măsurile de organizare şi reorganizare a societăţii româneşti, aşa cum a fost ea până la finele secolului al XVI-lea, adică până la Mihai vodă Viteazul (1593-1601), după care s-a produs o cotitură. În al doilea plan se poate considera că atunci Argeşul a constituit nucleul către care s-au îndreptat privirile tuturor românilor. El a reuşit să reunească toate firele românismului în domeniul economic, spiritual şi politic. În fine, în ultim plan, Curtea de Argeş a reprezentat centrul rezistenţei şi al speranţei celor care luptau împotriva otomanilor, unii -ca sârbii şi bulgarii -aflându-se chiar la începutul lungii perioade de dominaţie a Semilunei. Mai mult, românii din Curtea de Argeş au condus şi lupta primei linii de rezistenţă a creştinătăţii pe Dunăre, pe care otomanii se străduiau să o tracă, în timp ce mari forţe occidentale se iroseau în al doilea război de 100 ani.

În seria scurtelor evocări ce ne preocupă, pe tema Argeşul în politica marilor voievozi români, locul deţinut de Curtea de Argeş şi de ecoul său în anii marelui Mircea voievod apare ca neobişnuit. El a atins atunci o strălucire şi o originalitate în crearea de civilizaţie care au rămas singulare, negăsindu-şi echivalentul în alte epoci, anterioare, nici posterioare.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

MONEDE EMISE DE MIRCEA CEL BĂTRÂN DESCOPERITE ÎN BISERICA FOSTEI MĂNĂSTIRI TUTANA, JUD. ARGEŞ

ROMEO MASCHIO
SPIRIDON CRISTOCEA

În aul 1987, ca urmare a necesității unor lucrări de consolidare şi restaurare, s-au efectuat cercetări arheologice la fosta mănăstire Tutana, acum locaş de mir*

Acest locaş de cult se învecinează cu două alte importante ctitorii din timpul întemeierii statale şi spirituale româneşti: mănăstirile Curtea de Argeş şi Cotmeana. Cel mai vechi document referitor la mănăstirea Tutana este un hrisov, din 1 aprilie 1497, prin care domnitorul Radu cel Mare confirmă un schimb de proprietate ce se petrecuse în vremea domnitorului Basarab cel Tânăr (1477-1482)[1]

Pe baza informațiilor furnizate de documente, până la începerea cercetării arheologice, se putea afirma că mănăstirea exista în a doua jumătate a secolului al XV-lea.

Biserica actuală a fost construită în anul 1582 de Mihnea Turcitul, domnul Țării Româneşti (1577-1583, 1585-1591), ispravnic al lucrărilor fiind „jupanul Mihai ban“, viitorul voievod Mihai Viteazul[2]. Cercetările arheologice practicate în cadrul ansamblului monastic au confirmat existența unei biserici mai vechi, anterioară celei construite în 1582**

Săpăturile efectuate în interiorul bisericii Tutana II, pentru stabilirea planului de consolidare, cât şi pentru reconstituirea planului şi datarea bisericii Tutana I, au avut ca rezultat printre alte descoperiri însemnate şi recuperarea a 11 monede, emise de Mircea cel Bătrân.

Practicându-se o casetă[3] delimitată de zidurile absidelor de nord ale celor două biserici şi peretele de est al pridvorului supralărgit au fost găsite aceste monede, care sunt importante şi pentru că ajută la datarea bisericii Tutana I.

---

* Cercetările arheologice au fost efectuate de Spiridon Cristocea, iar considerațiile de ordin arhitectural au fost făcute de Carmen Oprescu. Vezi Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *Cercetările arheologice de la mănăstirea Tutana (jud. Argeş) şi problema încadrării unui nou triconc de la cumpăna veacurilor XIV-XV*, în „Revista muzeelor şi monumentelor, Monumente istorice şi de artă“, XIX, 1988, 2, p. 45-58.

[1] *DRH*. B, Țara Românească, vol. I, nr. 274, p. 447-478.

[2] Ştefan Andreescu, *Contribuții cu privire la trecutul mănăstirii Tutana*, în „Mitropolia Olteniei“, anul XVIII nr. 3-4, martie - aprilie 1966, p. 261.

** Autorii cercetărilor - Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu - în studiul lor au numit, biserica ridicată în 1582 Tutana II, iar pe cea anterioară Tutana I.

[3] Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *op. cit.* p. 46, fig. 3.

Cele 11 monede sunt extrem de interesante pentru că au fost bătute din aramă şi, deşi tocite, după tratare şi conservare au putut fi identificate[***]

Mircea cel Bătrân a bătut două specii monetare: ducaţi şi bani. Ducaţii au fost de două categorii: în prima categorie se încadrează tipul nr. 1, cel comun cu legenda în limba latină cât şi în limba slavă; a doua categorie cuprinde ducaţi cu efigia lui Mircea. În această categorie se disting mai multe tipuri, funcţie de reprezentările iconografice sau heraldice care apar pe avers şi revers[4].

Cele 11 monede descoperite la Tutana sunt ducaţi, din a doua categorie, cu efigia lui Mircea cel Bătrân. Pentru gruparea şi datarea acestor monede - care nu prezintă an de emisie - am folosit schema clasificării monedelor din Ţara Românească propusă de Octavian Iliescu[5] şi studiul *Efigiile monetare ale voievozilor Radu I şi Mircea cel Bătrân* din lucrarea lui Pavel Chihaia[6].

Autorul menţionat stabileşte criterii de datare ale monedelor respective cu ajutorul reprezentărilor heraldice şi iconografice, ajutând astfel la operaţia de clasificare a monedelor cu efigie emise de Mircea cel Bătrân.

Descrierea cronologică a monedelor:

1) 1399-1400.

Avers: I ω m - v a

Mircea în picioare, din faţă, cu barbă şi mustăţi îmbrăcat cu un veşmânt de origine bizantină. Pe cap poartă coroană, în mâna stângă ţine globul cruciger, iar cu mâna dreaptă ţine o lance, oblic, cu vârful în sus având la extremitatea superioară o ureche romboidală.

Revers: I ω - m a

Stema Ţării Româneşti. Scut înclinat spre dreapta, despicat, primul cartier plin, în al doilea 3 grinzi, timbrat de un coif tip „oală" în profil spre dreapta. Deasupra stă o acvilă cu aripile strânse.

D = 1,2 cm; G = 0,31 g, ↑↑ Nr. inv. 16718.

2) 1401-1415.

Avers: I ( ) - V ( ) B

Mircea în picioare într-un veşmânt de modă occidentală - „surcotă" cu jupă plisată, având deasupra o mantie prinsă cu o agrafă la mijloc. În mâna stângă ţine globul cruciger, iar în mâna dreaptă lancea cu vârful în sus cu piroane transversale pentru ca loviturile să aibă o nocivitate mai mare.

Revers: I ω( ) - V

Stema Ţării Româneşti. Scut despicat, înclinat spre dreapta. În primul cartier trei grinzi, în al doilea sigla r'. Pe scut coif în formă de „cap de broască" numit aşa după aspectul mai turtit al calotei, în profil spre dreapta. Deasupra acvila cu aripile strânse.

D = 1,3 cm; G = 0,20 g. ↑↓ Nr. inv. 16715.

3) Avers: ( ).- aB

[***] Tratarea şi conservarea monedelor au fost realizate de Elena Rotaru de la Muzeul Judeţean Argeş.

[4] Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1970, p. 20-21. Vezi George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin C. Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti*, Ed. Sport - Turism, Bucureşti, 1977, p. 18-28.

[5] Octavian Iliescu, *Cu privire la problema realizării unui „corpus" al monedelor feudale româneşti* în Studii şi materiale de istorie medie, Ed. Academiei R.P.R., vol. I, 1956, p. 285-321.

[6] Pavel Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1974, p. 161-191.

Ca mai sus. Piroanele de pe lance sunt sub mână.
Revers: ( ) - з ѵ в
Ca mai sus. În primul cartier al scutului trei grinzi, în al doilea stea cu cinci raze.
D = 1,3 cm; G = 0,10 g. ↑↑ Nr. inv. 16716
4) Avers: / ѡ - а в
Ca mai sus.
Revers: / ѡ: ( )
Ca mai sus. Al doilea cartier de la scut nu se distinge.
D = 1,2 cm; G = 0,26 g. ↑↑ Nr. inv. 16717.
5) Avers: / ѡ - а в
Ca mai sus.
Revers: / ѡ - в
Ca mai sus. În al doilea cartier al scutului stea.
D = 1,3 cm; G = 0,33 g. ↑↓ Nr. inv. 16719.
6) Avers: ( ) - а в
Ca mai sus.
Revers: / ѡ - ( )
Ruptă, nu se vede scutul.
D = 1,3 cm; G = 0,19 g. ↑ ↑ Nr. inv. 16720.
7) Avers: Tocită, nu se vede legenda.
Ca mai sus.
Revers: ( ) - а
Ca mai sus. Tocită, nu se vede scutul.
D = 1,2 cm; G = 0,11 g. ↑↓ Nr. inv. 16721.
8) Avers: / ѡ - а в
Ca mai sus.
Revers: / ѡ - а - в а
Ca mai sus. Scutul are în al doilea cartier stea.
D = 1,2 cm; G = 0,21 g. ↑↑ Nr. inv. 16722.
9) Avers: / ѡ - м а - в а
Ca mai sus. Lancea are piroanele deasupra mâinii.
Revers: / ѡ м - го в
Ca mai sus. În cel de al doilea cartier al scutului sigla
D = 1,2 cm; G = 0,22 g. ↑↓ Nr. inv. 16723.
10) Avers: / ѡ - м - а в о
Ca mai sus.
Revers: / ѡ м - в а
Ca mai sus. Scutul are în primul cartier stea, în al doilea trei grinzi.
D = 1,4 cm; G = 0,39 g. ↑ ↑ Nr. inv. 16724.
11) Avers: / ѡ м - ( )
Ca mai sus.
Revers: / ѡ м - а
Ca mai sus. Moneda ruptă. La scut nu se vede primul cartier, în al doilea trei grinzi.
D = 1,3 cm; G = 0,20 g. ↑ ↓ Nr. inv. 16725.

Ducaţii descoperiţi la Tutana sunt de tipul cu efigie cu legenda în limba slavă, atât pe avers cât şi pe revers, şi reprezintă emisiuni din anii 1396-1418, când Mircea cel Bătrân obţine o mare autoritate la Dunărea de Jos.

Pe moneda cu efigie, rară, datată 1399-1400, Mircea apare cu un veşmânt de origine bizantină, ce nu corespunde reprezentării sale reale, pentru că acesta purta veşminte occidentale.

Elemente de veşmânt bizantin apar şi pe monedele bulgăreşti şi sârbeşti din vremea respectivă Mircea adoptându-l probabil din spirit de solidaritate ortodoxă împotriva islamismului expansionist[7].

Ducaţii emişi între 1401-1415 se caracterizează prin faptul că Mircea apare în veşmânt occidental. Această monedă s-a bătut în mai multe serii care se succed în intervalul mai sus amintit, întărind ideea că acest tip s-a statornicit pentru multă vreme în Ţara Românească şi a circulat intens, apărând în momentul când Bulgaria şi Serbia fiind ocupate de turci, orientarea politică şi economică a lui Mircea s-a îndreptat către Ungaria şi Polonia[8].

Ducaţii emişi de Mircea cel Bătrân descoperiţi la mânăstirea Tutana, în urma cercetărilor arheologice, susţin afirmaţia autorilor că biserica Tutana I poate fi datată din punct de vedere al perioadei de construcţie la sfârşitul secolului al XIV-lea - începutul secolului al XV-lea.

---

[7] *Ibidem*, p. 187-188.

[8] *Ibidem*, p. 187.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

LOCALIZAREA CELOR TREI LUPTE PURTATE DE DOAMNA CHIAJNA

ION NANIA

În rândurile de faţă ne propunem să amintim doar câteva aspecte despre un personaj nedreptăţit de istoriografia noastră şi să corectăm trei evenimente total eronate[1] ca localizare, socotite mărunte de către istorici, fără să se aibă în vedere că faptele mici au făcut istoria mare; ele au constituit clocotul în care s-au plămădit şi au izbucnit momentele cruciale ale fiecărui popor.

Unul din personajele cu care s-ar putea mândri orice popor este Doamna Chiajna care „avea, pe lângă strălucirea neamului din care se trăgea, şi o marcată personalitate a ei, care explica îndeajuns vaza de care s-a bucurat în ochii contimporanilor“[2]. Dintr-o pornire patriotică deosebită, bazându-se pe un studiu pe măsură, C. Gane a repus în drepturile cuvenite „Trecute vieţi de doamne şi domniţe“, studiind cu migală şi viaţa Doamnei Chiajna, singura femeie-domnitor din istoria noastră, care a domnit cu adevărat în numele fiului său Petru cel Tânăr, urcat pe tronul Ţării Româneşti la vârsta de 12 ani. Venit la domnie atunci când tatăl său Mircea Vodă „Îngropatu-s-au în Biserica Domnească în Bucureşti, septembrie 21 deni, 7068“[3] şi „Domnit-au ani 8“[4], în realitate 8 ani, 8 luni şi 19-21 zile, timp în care adevăratul domn al ţării a fost mama sa, Doamna Chiajna. Născut prin 1547, ajuns în surghiun la Alep, în Siria, apoi la Konieh, în Asia Mică, „ În acest din urmă oraş surprinde moartea, la 19 August 1569, pe tânărul şi bolnăviciosul Petru; nu e exclus să fi fost otrăvit. Piatra sa de mormânt se păstrează şi astăzi în biserica grecească, cu hramul Schimbării la Faţă, din Konieh“[5].

În ceea ce priveşte pe singura femeie „domnitor“ din ţara noastră, „Din nefericire, însă Istoria ne-a falsificat-o. Începând cu cronicarii cei mai vechi, Stoica Ludescu şi Radu Popescu, urmând cu Gheorghe Şincai, cu Engel, cu Laurian, cu

---

[1] Nu ne propunem să analizăm eroarea prin care Petru cel Tânăr este numit, sau uneori chiar confundat, cu Petru Şchiopul.

[2] C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, vol. I, Ediţia a IV-a, Edit. Ziarului „Universul“ S. A., Bucureşti, 1941, p. 77.

[3] *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul cantacuzinesc*, Ediţie critică întocmită de C. Grecescu şi D. Simonescu, Editura Academiei, Bucureşti, 1960, p. 50; în continuare cit.: *Letopiseţul cantacuzinesc*. Vezi şi: *Cronicari munteni*, Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 118.

[4] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 51.

[5] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor, II, Partea întâi*, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II“, Bucureşti, 1937, p. 209.

Xenopol, cu poetul - căci a fost un poet - Alexandru Odobescu, s-a format în jurul acestei figuri o legendă care, ca orice legendă este o fantezie. S-a spus de Doamna Kiajna c-a fost personificarea ambiţiei, a răutăţii şi a cruzimei. Un monstru. Nu e adevărat. Nici nu rezultă de nicăieri c-ar fi putut fi rea. Ambiţioasă şi crudă poate. Dar nu întru atât, încât să facă din ea un tip, o personificare. A fost omul, femeia vremei, a unor vremi când viaţa omenească, nu numai în Orient, în lumea întreagă (să ne gândim la noaptea sfântului Bartholomei), era desconsiderată; când curgea, prin şanţurile străzilor, sângele omenesc fără ca nimeni aproape să-l bage în seamă. Aşa încât această Doamnă română n-a fost în afară de mentalitatea normală a epocei în care a trăit, şi în tot cazul a fost sub ceea ce legenda a făcut din ea"[6].

Nu ne-am propus să analizăm documentele, în general cunoscute, referitoare la viaţa Doamnei Chiajna. O trecere în revistă a acuzaţiilor lui C. Gane şi a principalelor opinii se impun totuşi. De la bun început amintim că nici Letopiseţul cantacuzinesc[7], nici Radu Popescu şi nici Gheorghe Şincai, nu aduc în nici un fel atingere morală Doamnei Chiajna.

În 1905, luând în considerare o serie de scrisori particulare, printre care şi una din 1564, N. Iorga caracterizează astfel pe părinţii lui Petru cel Tânăr[8], Mircea şi Chiajna: „Tatăl său şi mama sa erau amândoi oameni răi, violenţi: tiranul Mircea fu un bărbat potrivit pentru intriganta, lacoma, desfrânata - „femeie foarte uşoară", scria principele Transilvaniei în 1564, „monstru de desfrâu", zicea un german la 1568 - Chiajna"[9] În 1937 N. Iorga renunţă la aceste calomnii aduse Chiajnei, amintind despre acel pamflet grec vulgar[10] după care ea „avea şi sfetnici greci, ca acela care-i presintat de un pamflet grecesc în versuri ca ibovnic"[11]. Ar fi fost imposibil ca grecii lui Şaitan Oglu s-o vorbească de bine pe Doamna Chiajna. Tot în 1937 se consemnează într-un dicţionar: „Doamna lui Mircea II (Ciobanul) al Ţării Româneşti, fiica lui Petru Rareş al Moldovei şi a Elenei. Femeie ambiţioasă şi intrigantă..."[12]. Cel care o denigrează cel mai mult pe „femeia domnitor" Doamna Chiajna, luând de bune toate scrisorile duşmănoase ale străinilor, este A.D. Xenopol, deşi îşi începe expunerea cu aprecieri şi scuze: „... veni la putere în Muntenia una din femeile cele mai deştepte ce s-au perindat pe tronurile popoarelor, atâta numai că împrejurimile în care a trăit şi făptuit făcuseră să înflorească în sufletul ei contrapartea însuşirilor ce ne-am aştepta să regăsim în firea lui Petru Rareş, şi nepoata lui Ştefan cel Mare. ... moştenise mai mult părţile rele ale caracterului marilor ei născători şi anume ambiţia nesăţioasă fără scopuri măreţe, talentul de intrigi şi ghibăcia întorsăturilor puse însă în slujba unor interese mai mult personale, şi atrofierea simţului moral. ... Kiajna era ... de o corupţie înspăimântătoare, după cum o caracterizează Ioan Zápolya, principele Ardealului[13], în o scrisoare către sultanul în care spune despre Kiajna că ar fi „o femeie prea uşoară înconjurată de o droae de curteni, Români şi Greci“[14] şi alte asemenea lucruri, ca şi când ne-am fi aşteptat ca dinastia Zápolya să-l iubească şi să-l laude pe Mircea Ciobanul, despre care se ştia că în timpul expediţiei din 1550 în Transilvania, ar fi avut o înţelegere cu George Martinuzzi, care urmărea înlăturarea dinastiei[15] Toate acestea vin în contradicţie cu cele afirmate de călătorul german, doctorul Leonhardt Rauchwolfen, în 1579, că „a văzut în Alep o bătrână regină a Valahiei... Este o femeie cuminte care cunoaşte bine limbile turcă şi arabă. Din această pricină are o mare vază la supuşii din ţara ei, şi aceştia au credinţa că Dumnezeu se va milostivi cu dânsa şi le-o va dărui din nou, sau cel puţin îi va trimite cu timpul o alinare“[16], caracterizare cunoscută şi de Xenopol[17]

---

[6] C. Gane, *op. cit.*, loc. cit.

[7] Atribuit de N. Iorga lui Stoica Ludescu: N. Iorga, *Cronicile muntene*, întâiul memoriu: *Cronicile din secolul al XVII-lea*, Anal. Acad. Rom., Secţ. Ist., 1898-1899, Seria a II-a, tom. XXI, p. 303-462. I. Ionaşcu sugerează că autorul posibil al Letopiseţului ar fi Dumitraşco Dumbrovici: I. Ionaşcu, *Despre logofătul Stoica Ludescu şi paternitatea cronicii „Istoria Ţării Româneşti"*, în „Analele Universităţii «C.I. Parhon»", Bucureşti, Seria Şt. Soc., Istorie, nr. 5, 1956, p. 261-299. Dan Simonescu consideră că autorul Letopiseţului cantacuzinesc rămâne deocamdată anonim: *Letopiseţul cantacuzinesc, Introducere*, p. XVII-XIX.

[8] N. Iorga face o gravă confuzie, socotind că Petru cel Tânăr, fiul Chiajnei, „moare la 1 iulie 1594 - vârsta de peste 60 de ani": *Oameni şi fapte din trecutul românesc*, Bucureşti, 1905, vezi: N. Iorga, *Scrieri istorice*, vol. I, Ediţie îngrijită şi tabel cronologic de Barbu Theodorescu. Studiu introductiv de Aurel Sacerdoţeanu, Editura Albatros, (Bucureşti), 1971, p. 236.

[9] *Ibidem*.

[10] N. Bănescu, *Un poème en prose vulgaire relatif à Pièrre le Boiteux de Valachie*, Bucureşti, 1912.

[11] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, Bucureşti, 1937, p. 11.

[12] O.G. Lecca, *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României*, Editura „Universul" S.A., Bucureşti, 1937, p. 289.

Marele istoric Constantin C. Giurescu, deşi recunoaşte meritele Doamnei Chiajna, o descrie astfel: „„... contemporanii îi mai spuneau şi „Mirceoaia“, adică soţia lui Mircea (Ciobanul). Era o femeie energică, de mare voinţă, aprigă faţă de duşmani, cultă, dar fără scrupule şi lipsită complet de moralitate şi de pudoare. Un fel de Caterină a noastră. Ştia turceşte; în exil la Alep a învăţat şi limba arabă“[18].

Alexandru Odobescu, poetul, cum îl califică C. Gane, creează în 1860 o strălucită nuvelă istorică despre acest mare personaj al istoriei noastre, despre care ulterior avea să scrie: „„... doamna Chiajna, femeie cu deosebire energică şi intrigantă, căreia negreşit timpul îi era prea scump spre a-l răsipi în podoabe şi găteli. Am cercat, sunt câţiva ani, a reprezenta, în această doamnă, un caracter de muiere aspră, vitează şi ambiţioasă. Poate că atunci, într-o nuvelă istorică, am exagerat puţin trăsurile portretului; dar cronica şi relaţiunile ambasadorilor străini la Constantinopol ne stau dovadă spre a-ncredinţa despre curagiul şi despre uneltirile zavistioase ale doamnei Chiajna sau Cesarine“[19]

Aşadar toţi istoricii sunt de acord că Doamna Chiajna era o femeie energică, vitează, aprigă, curajoasă, calităţi demne de un conducător de ţară. A pus mare bază pe armată şi a ştiut să o organizeze, poate mai bine decât un bărbat. Chiar dacă exagerează, italianul Giovan Andrea Gromo, care ajunsese să aibă comanda oştilor din garda principelui Transilvaniei, Ioan Sigismund, funcţie pe care a deţinut-o până la plecarea sa din Transilvania, la 6 aprilie 1565[20], scrie cu admiraţie despre „îmbelşugata Ţară Românească“, care „este sub stăpânirea unui Pătraşcu (Pitrazzo - Petru cel Tânăr, fiul lui Mircea Ciobanul - nota 40), tânăr de vreo 19 ani, de o fire foarte fricoasă - având ca - mamă (Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareş, văduva lui Mircea Ciobanul, nota 41) o femeie fără pic de ruşine, dar cu o minte de bărbat, care duce totul. Această ţară va ridica 200 de mii de călăreţi ... caii sunt minunat de buni"[21]. Chiar dacă numărul călăreţilor este fantezist[22], cu siguranţă această fantezie a izvorât din numărul mare de ostaşi ai armatei de cavalerie organizată şi pe care se baza Doamna Chiajna. Într-o descriere ulterioară Gromo consemnează că Valahia este „cârmuită de Pătraşcu (Petrazzo - Petru cel Tânăr...., nota 24), un tânăr de vreo 22 de ani sau mai bine zis, de mama lui, înzestrată cu fire bărbătească şi care-l ţine pe fiul ei în ascultare ca pe orice supus"[23]

---

[13] Ioan Zápolya nu a fost principe, ci voevod între 1510-1526 şi rege al Ungariei între 1526-1540.

[14] A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Triană*, Ediţia a III-a, vol. V, Editura „Cartea Românească“, Bucureşti, (1927), p. 18.

[15] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor, II, Partea întâi*, 1937, p. 203.

[16] N. Bănescu, *op. cit.*, p. 8, nota 2.

[17] A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 21-22.

[18] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 207.

[19] Alexandru Odobescu, *Opere*, II, Text critic şi variante de Marta Anineanu. Note de Virgil Cândea, Editura Academiei, Bucureşti, 1967, p. 217

[20] *Călători străini despre ţările române*, II, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, p. 295.

Aşadar adevăratul domn al ţării era Doamna Chiajna, „cu fire bărbătească" şi „cu o minte de bărbat", care uimea prin armata de cavalerie pe care o putea ridica. Bazându-se pe această armată şi pe micii boieri credincioşi, a purtat trei lupte, ultimele două fiind victorii strălucite, care au curmat îndrăzneala opozanţilor din marea boierime de a mai încerca să ocupe tronul Ţării Româneşti prin forţa armelor. Din nefericire, localizările acestor lupte au rămas până azi, necunoscute.

După înmormântarea lui Mircea Ciobanul, „când au fosta doao săptămână, puţinei boiari, ce au fost scăpat preste munte, ei au venit cu puţinea oaste, de au făcut războiu cu boiarii Mircii vodă, la satul Rumâneşti, şi fu izbânda pribegilor"[24] Radu Popescu ne spune şi el că „boiarii pribegi, auzind că au murit Mircea-vodă, au strâns câtăva oaste, şi au venit peste munte. Boiarii Mircii-vodă încă ş-au strâns oştile, şi le-au ieşât înainte la sat la Româneşti; acolo, având război, au biruit pribegii"[25]

După cum vedem, doar un singur cronicar datează această luptă „când au fost a doao săptămână" după 21 septembrie 1559, ceea ce înseamnă că lupta s-a dat între 28 septembrie şi 4 octombrie 1559 şi nu „două săptămâni după ce prigonitul Domn (Mircea Ciobanul, n.n.) fusese coborât în mormântul său", cum credea N. Iorga[26]. Lupta s-a dat în primele zile ale lunii octombrie 1559, cum a fixat-o Constantin C. Giurescu[27]

În ceea ce priveşte locul luptei, Letopiseţul cantacuzinesc o precizează „la satul Rumâneşti", iar Radu Popescu „la sat la Româneşti". Aproape toţi istoricii noştri fixează această luptă „la Româneşti"; amintim printre aceştia: Constantin C. Giurescu[28], N. Iorga[29], C. Gane[30], precum şi colectivul Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu, Constantin Cihodaru şi Gheorghe Georgescu-Buzău[31], ori Florin Constantiniu şi Marcel

---

[21] *Ibidem*, p. 319.

[22] *Ibidem*, nota 42.

[23] *Ibidem*, p. 327

[24] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 50; în *Cronicari munteni*, 1961, p. 118.

[25] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţărâi Rumâneşti*, în: *Cronicari munteni*, Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, p. 295.

[26] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, Bucureşti, 1937, p. 10.

[27] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 207.

[28] *Ibidem*.

[29] N. Iorga, *op. cit.*, loc. cit.

[30] C. Gane, *op .cit.*, p. 80

[31] Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu, Constantin Cihodaru, Gheorghe Georgescu-Buzău, *Istoria medie a României. Partea întâi (sec. al X-lea - sfârşitul sec. al XVI-lea)*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1966, p. 327

D. Popa[32]. A.D. Xenopol o fixează „la sat la Româneşti“[33]. D. Mioc comentează evenimentul astfel: „Moartea lui Mircea Ciobanul, survenită în septembrie 1559, şi numirea de către turci a fiului său minor Petru (1559-1568) ca domn al ţării, sub tutele (sic!) mamei sale Chiajna, au prilejuit dezlănţuirea a noi şi violente lupte, feudale interne (sic!), în care se înfruntau puterea centrală, având în jurul ei grupuri de boiernaşi, şi vechea boierime mare, răzvrătită. Cu ajutor de peste munţi, pribegii năvălesc în ţară, ... de la Braşov coborând pe Valea Prahovei“ şi „ Se dă ... o luptă la Româneşti, în care boierii şi mercenarii maghiari ce luptau în solda lor sunt învingători“[34]. Deosebirea ar fi că oastea boierilor pribegi vin „de la Braşov coborând pe Valea Prahovei“, fără să ni se spună din ce sursă provine ştirea. Singurul care încearcă o localizare mai precisă este Alexandru Odobescu: „Amândouă părţile se loviră la satul Romaneştii din Dâmboviţă“, dând în nota 9 explicaţia: Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim“[35] Constantin C. Giurescu, deşi nu ne spune în text unde se afla satul Româneşti, fixează locul luptei de la acest sat pe dreapta Dâmboviţei[36], dar satul se află pe Sabar, azi în comuna Potlogi, judeţul Dâmboviţa[37]. Noi nu putem lua în considerare localizările de pe această hartă pe care lupta de la Gubavi este fixată la aproximativ 40 km sud-est de Piteşti[38], cam pe unde se află comuna Morteni. Oricum, şi Constantin C. Giurescu, ca şi A.I. Odobescu, stabilesc satul Româneşti în judeţul Dâmboviţa. Afirmaţia că oastea pribegilor ar fi năvălit în ţară pe Valea Prahovei nu poate fi luată în consideraţie. În acest caz lupta s-ar fi dat la Româneşti în judeţul Prahova; azi satul aparţine comunei Bărcăneşti[39] Din nefericire, până în prezent, istoriografia noastră nu posedă o hartă a drumurilor medievale. Este adevărat că munca pentru alcătuirea unei astfel de hărţi nu este uşoară, dar întocmirea ei se impunea. Atlasul istoric[40] în harta nr. 68, „Ţările Române de la jumătatea secolului al XVI-lea începutul secolului al XVIII-lea“, trasează „Căi principale de comerţ“ şi „Drumul triumfal al lui Mihai Viteazul în Transilvania“, iar cel pentru istoria României[41] în harta „Dezvoltarea economică a ţărilor române în secolele XIV-XVI“[42] indică „Drumuri comerciale“; şi într-un caz şi în celălalt drumurile sunt redactate incomplet şi cu multe erori. Pentru fixarea locului unei lupte trebuie să se aibă în vedere în primul rând traseele acestor drumuri; nici marile bătălii şi nici ciocnirile de mică amploare nu au avut loc la distanţe prea mari de aceste căi. Dacă la sfârşitul secolului al XVI-lea Mihai Viteazul, pentru a ajunge la Braşov, porneşte de la Teişani spre pasul Buzăului, Valea

---

[32] *Istoria României în date* elaborată de Florin Constantiniu, Marcel D. Popa (istorie medie) sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 123.

[33] A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 19.

[34] D. Mioc, în: *Istoria României*, II, Editura Academiei, Bucureşti, 1962, p. 911.

[35] A.I. Odobescu, *Doamna Chiajna*, ediţia a II-a revăzută, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1990, p. 65.

[36] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, Harta N° 1.

[37] Ion Iordan, Petre Gâştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 219.

[38] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, loc. cit.

[39] Ion Iordan, Petre Gâştescu, D. I. Oancea, *op. cit.*, loc. cit.

Atlas istoric, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971.

[41] *Atlas pentru istoria României*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983.

[42] *Ibidem*, p. 35.

Prahovei fiind inaccesibilă deplasării unei oştiri[43], singurul drum pe care au pornit boierii pribegi cu oastea lor, la 1559, a fost prin Bran. Având în vedere că la sfârşit de septembrie şi început de octombrie apele Dâmboviţei sunt crescute datorită ploilor, iar drumul din zona Cetăţii Dâmboviţei, de pe teritoriul actualei comune Cetăţeni, era foarte greu de parcurs[44], existând şi riscul ca paza din această cetate să se opună, sau să dea de veste la Bucureşti, oastea pribegilor trebuia obligatoriu să treacă prin Câmpulung. De aici alegeau drumul cel mai sigur, mai uşor de parcurs şi pe care se putea realiza surprinderea Bucureştilor şi acesta nu putea fi decât vechiul drum medieval spre Piteşti. Ajunşi pe malul Argeşului, pribegii au trecut pe malul drept prin punctul „La Vamă“, aflat ceva mai la nord de vărsarea Dârţului - Valea Teiului - în Argeş[45] Este adevărat că din punctul „La Vamă“, de pe stânga Argeşului, în secolul al XVI-lea pornea şi un alt drum, care mergea spre Goleşti - Cârcinov - Găeşti Bucureşti, dar oastea pribegilor căuta drumul cel mai sigur, mai ferit şi deci mai bun pentru asigurarea loviturii prin surprindere. Este vorba de cel mai vechi drum din Ţara Românească atestat într-un itinerar străin, cel de la Bruges[46], redactat între anii 1380-1390[47], care lega Sibiul de Giurgiu prin Piteşti, Drumul Mare, care trecea prin Ciupa, pe terasa dreaptă a Neajlovului, intra în actuala pădure Zidureanca prin apropiere de Tufa lui Falcă, cu direcţia spre sud, pe partea de apus a Romanaţilor, pe lângă satul Romanaţi, apoi pe stânga Vălcelei Mari, traversa actuala şosea Mozacu-Vultureasca, mergea spre Valea Mozacului, intrând pe teritoriul satului Misi, de unde Drumul Mare era numit de locuitorii Mozăcenilor, Drumul Guşaţilor, iar de „guşaţi“, bunăoară de olarii din Stroeşti[48], de pe Valea Vâlsanului, dar şi de locuitorii satelor Romanaţi şi Româneşti[49], Drumul Misii; Drumul Misii trecea pe la est de Balta Mare (Balta Iancului) şi Balta Mică, traversa Bâtia înainte de vărsarea sa în Mozacu şi tot aici se întretăia cu Drumul Bucureştenilor (Drumul Sării, Drumul Olarului, Drumul Cureştilor) care lega Slatina, prin Mozăceni, de Bucureşti. Lupta s-a dat la est de satul Româneşti, azi satul Mozacu, pe Drumul Mare, până la intrarea pe teritoriul Mozăcenilor, pe Drumul Misii (Drumul Guşaţilor). Aici este singurul loc care corespunde celor trei variante ale numelui satului: Româneşti, cum scrie Radu Popescu, Romaneşti cum îl consemnează Odobescu, după Constantin Căpitanul, ambele nume păstrându-se până la sfârşitul secolului al XIX-lea[50] şi Rumâneşti, cum îl aflăm din

---

[43] În 1548 Mircea Ciobanul zdrobeşte la Periş pe pribegii veniţi din Ardeal „pre gura Prahovei“, ceea ce nu înseamnă „izvoarele Prahovei“, cum cred unii istorici. De altfel zona de sub Vârful Cocoşului - Clăbucetul Taurului la est şi muntele „La Cleşte“ spre vest era foarte primejdioasă pentru orice călător.

[44] Ion Nania, *Cruceburg-Episcopatul Cumaniei-Cetatea Dâmboviţei-Cetăţeni*, în „Arhiva Valachica“, Muzeul Judeţean Dâmboviţa, Târgovişte, 1976, p. 91-92.

[45] Ion Nania, *Iulie 1534 - Episodul Aloisio Gritti*, în „Studii şi comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel“, V, 1989, p. 25.

[46] J. Lelewel, *Géographie du Moyen Âge*, Bruxelles, 1857, IV, p. 285-308.

[47] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 21-22.

[48] Inf. culese în septembrie 1965 de la învăţătorul Gheorghe T. Ionescu (n. 30 noiembrie 1888 în Stroeşti - Argeş), un foarte bun cunoscător al drumurilor din Ţara Vlaşca pe care, în copilărie, le străbătea în căruţa încărcată cu fructe sau cu oale, obiecte din lemn etc.

[49] Inf. auzite în 1941 de la Ştefan Dumitru Tantană (n. 12 septembrie 1861) şi mai târziu de la Stian Şt. Tantană (n. 19 august 1888).

[50] La 1888 satul Romanaţi, deşi era mutat pe stânga Mozacului, unde se află familiile Niţă, Tantană şi Trandafir, îşi menţinea încă numele; la fel îşi păstra numele satul Româneşti-Rumâneşti prin câteva familii unde se află azi familia Dicu, în punctul „La Gâscani“ din satul Mozacu. Vezi şi: George Ion Lahovari,

Letopisețul cantacuzinesc, deoarece în graiul locuitorilor, satul Românești era numit Rumânești, iar satul Romanești era numit când Romanești, când Romanați, nume cunoscute de noi din copilărie de la bunicul mamei, Ștefan D. Tantană.

Lupta s-a păstrat în memoria colectivă a țăranilor din Romanați și Românești sub formă de legendă, Doamna Chiajna devenind una din ielele locale: „Pe vremuri, lume era puțină, iar pădurile acopereau aproape tot ce azi văd ochii câmpie; cât nu era pădure, era pășune. Arau oamenii anul asta aici, apoi lăsau pământul să se odihnească și arau dincolo, ori mai departe, un an-doi. Pădurea și vitele erau viața celor de pe Mozac. Acú, pe-aici, își pășuna, din când în când, boii și oile, un boier cu turme multe, așa cum aveau Mozăcenii, că ei mari boieri au fost de la Vodă ăl Bătrân încoace; romănățenii și rumânățenii nici toți la un loc n-aveau vite și oi câte găseai la un singur boier din Misi ori din Dumbrăveni, până să-i mute ocârmuirea unde se află acú'. Aveau și-ntindere: de la Vultureanca - Răscăeți până-n Colnicul Negru și Mănăila. Pe vremea aceea, zic, un tânăr boier înalt și fălos, cum nu găseai flăcău ca el nici în șapte sate, tot abătându-se cu turmele pe-aici, și-a așezat stână-ntr-un muzan. Dar n-a fost pocit; se vede treaba că și ielele s-au îndrăgostit de el. Așa s-a și-ntâmplat, că una din iele l-a plăcut așa de tare, că i-a devenit nevastă; s-a făcut muiere, din zână. Da' tot cu puteri mari a rămas, că pe cioban l-a făcut vodă, adică rege, și ea mare doamnă, regină tânără și frumoasă, cum sunt ielele. Dar ciobanul, adică regele, a murit; era mai bătrân ca doamna; și-apoi zânele, ielele, și muieri devenind, nu prea îmbătrânesc curând. Acu, auzind boierii țării că a murit vodă, regele, s-au răsculat cu armii numeroase de-au făcut război acolo pe izlazul Româneștilor, pe Drumul Mare, și-au alungat pe regină. Se vede treaba că ielele ălelalte, care au rămas tot iele, părăsiseră muzanul lor de când ciobanul îl cotropise cu stâna; altfel n-o învingeau, c-o ajutau pe zâna regină. A dat ea dosu de pe izlazul Româneștilor, dar n-au lăsat-o suratele ei. Se zice c-au ajutat-o de i-a-nfrânt până la urmă pe dușmani și a venit doamnă pe tronul țării, regină, și a domnit vitează cum nu s-a mai pomenit. De, cine se poate-mpotrivi puterii ielelor? Și dacă n-ar fi, nu s-ar povesti“[51]

Avem convingerea că legenda se referă la Doamna Chiajna, pe care țăranii din Romanați, Românești, Misi și Dumbrăveni - azi Mozacu și Mozăceni - crescători de turme și iubitori de natură, admiratori ai lui Mircea Ciobanul, au transmis peste generații povestea ciobanului însurat cu una din iele, ființele mitologice cele mai întipărite în memoria colectivă a acestor sate.

Concluzia noastră, că lupta s-a dat la Românești pe Mozacu și nu la Românești pe Sabar, este consolidată și prin lipsa oricărei tradiții privind o luptă pe teritoriul Vlăsceni - Podlogi - Românești, cu toate cercetările insistente întreprinse în această zonă în perioada 1956-1960 când memoria colectivă nu era încă ștearsă de opresiunea bolșevică, dar și ulterior. Constantin Căpitanul, boier din Țara Românească în secolul al XVII-lea, care ar fi scris (sau copiat) cronica de la descălecare (1290) până la 1688[52]

Dicționar geografic al județului Argeș, Societatea Geografică Română, București, 1888, p. 112; din recunoaștere pe teren ambele sate sunt numite Romanești sau Romanați, iar moșia și Românești: *ibidem*, p. 131.

[51] Legendă cunoscută din copilărie de la bunicul mamei, Ștefan Dumitru Tantană. În 1961 am reauzit această legendă de la Florea Șerban zis și Șerbănescu (n. 1883 în Mozăceni) care adăuga în plus doar limitele estice și vestice ale moșiei Mozăcenilor.

[52] O.G. Lecca, *op. cit.*, p. 152.

şi care „se numeşte (după părerea lui N. Iorga, combătut de I. G. Sbiera) Constantin Filipescu (n. cca 1655 - m. 1696)[53], nu avea cum să cunoască şi să afirme că lupta de la Româneşti s-ar fi dat în judeţul Dâmboviţa, deoarece atât zona Mozacu-Mozceni, cât şi cea de la Potlogi, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, când a trăit şi a scris sau copiat cronica, făceau parte din judeţul Vlaşca; aşadar afirmaţia că „Amândouă părţile se loviră la satul Romaneştii din Dâmboviţa"[54] nu corepunde împărţirii administrative din secolele al XVI-lea - al XVII-lea; la consemnarea cronicii că lupta s-a dat „la satul Romaneştii", s-a adăugat târziu, după 1829, şi judeţul: „din Dâmboviţa". Nu este însă lipsit de importanţă nici faptul că teritoriul satelor Romanaţi şi Româneşti se află la limita estică în hotar cu teritoriul judeţului Dâmboviţa.

După victoria boierilor pribegi în lupta de la satul Româneşti, din Letopiseţul cantacuzinesc aflăm că „Doamna Chiajna a Mircii-vodă şi cu fie-său Pătru-vodă au fugit peste Dunăre; iar boierii ei au rămas în Giurgiuv. Şi iar au venit al doilea rând de au făcut războiu cu pribégii la sat la Şărpăteşti, şi fu izbânda a boiarilor Mircii. Atuncea au perit Badea clucerul şi alţi oameni ai pribégilor"[55], ştirea fiind identică şi la Radu Popescu, cu singura deosebire că boierii Doamnei Chiajna nu au rămas în Giurgiu, trecând şi ei Dunărea: „şi au fugit boiarii Mircii-vodă, cu doamnă-sa Mircioaie, şi cu fie-său Pătru-vodă, peste Dunăre; şi iar s-au întorsu boiarii Mircioaii cu oşti îndărăt, şi s-au întâmpinat cu pribegii la Şărpăteşti şi, bătându-se, au biruit pă pribegi..."[56]. Toţi istoricii din secolul al XX-lea au acceptat această localizare fără a căuta şi o datare mai precisă, în afară de Constantin C. Giurescu care o datează „înainte de 5 noiembrie"[57] 1559, când „situaţia era restabilită"[58], datare acceptată şi de alţii[59] şi pe care nici o sursă nu o poate contrazice.

Dacă datarea luptei este admisă cu această aproximaţie, înainte de 5 noiembrie 1559, localizarea la Şerpăteşti este greşită. Cunoaştem că atât Letopiseţul cantacuzinesc, cât şi cronica lui Radu Popescu (cca. 1650 - cca. 1729)[60] sunt scrise la peste 100 de ani de la eveniment, localitatea şi amintirea satului Şerpăteşti fiind sub puternica influenţă a victoriei strălucite obţinută la 16 ianuarie 1595 de oştile lui Mihai Viteazul conduse de paharnicul Manta[61]. De altfel istoricii din secolul al XX-lea cad şi ei sub confuzia produsă de marile victorii obţinute de primul unificator al ţărilor româneşti; N. Iorga, vorbind despre Doamna Chiajna, asociază astfel aceste două victorii: „Întoarsă cu ajutor turcesc, ea dă a doua luptă la Şerpăteşti, în aceste părţi de jos, unde peste trei decenii se va frământa Mihai Viteazul cu Tătarii, şi ea birue, perind şi acel Clucer Badea pe care-l însemnă anume, ca pe un boier important, cronica ţerii"[62]. Estomparea faptelor de vitejie mai vechi, în memoria colectivă, nu trebuie să ne surprindă dacă avem în vedere că până şi marea bătălie din 10 octombrie 1394, purtată de Mircea cel Bătrân la Rovine - Ţuţuleşti, în judeţul Argeş, este pusă adeseori tot pe seama lui Mihai Viteazul[63] Aşadar confuzia localităţii Şerpăteşti cu locul luptei purtată de Doamna Chiajna ni se pare firească dacă avem în vedere că marea boierime o ura de moarte, iar cronicarii, care făceau parte din rândurile ei, au scris operele la peste un secol de la eveniment.

---

[53] Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească" Partea II - Dicţionarul istoric şi geografic universal*, Editura „Cartea Românească" S. A., Bucureşti, 1931, p. 1566.

[54] A.I. Odobescu, *op. cit.*, loc. cit.

[55] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 50; *Cronicari munteni*, 1961, p. 118.

[56] Radu Popescu, *op. cit.*, loc. cit.

[57] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 207.

[58] *Ibidem.*

[59] Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, *Istoria României în date*, p. 123.

[60] Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 1818.

[61] Constantin C. Giurescu *op. cit.*, p. 244.

[62] N. Iorga, *op. cit.*, loc. cit.

Locul luptei îl aflăm de la Gheorghe Şincai care cunoştea ce scria „preavestitul Enghel" (Engel, Hist. Val., Partea I, p. 222 şi urm) şi „hronica lui Filştih" şi anume că după înfrângerea Doamnei Chiajna, aceasta „cu fiii săi au fugit preste Dunăre, iar boierii carii ţinea cu dânsa au remas în Giurgi ca se capete oaste turcească, care căpătând-o s-au înturnat şi bătându-se la Şărpăneşti (nu Şerpeşti) au perdut pribegii şi au perit Beda cluciariul cu mai mulţi boieri. Iar Chiajna cu fiul său Petru s-au înturnat în Bucureşti"[64]. Aşadar se specifică foarte clar: „la Şărpăneşti (nu Şerpeşti)", adică nu la locul al cărui nume derivă de la şarpe, cum este toponimul Şerpăteşti. C. Gane susţine şi el că Doamna Chiajna „Căpătând la Rusciuc ajutor de la Turci, se întoarce în ţară, bătu pe duşmani la Şerpăneşti şi-i alungă peste munţi"[65]

De altfel ar fi fost imposibil ca boierii, abia sosiţi în Bucureşti să poată strânge o oaste numeroasă, pentru a înfrunta oastea turcească venită să-l reinstaleze pe Petru cel Tânăr. Pe de altă parte nu trebuie pierdut din vedere că Doamna Chiajna „cu o minte de bărbat" nu putea să nu pregătească starea psihologică a momentului, prin răspândirea zvonurilor, că vine cu oştiri turceşti mari, cu ostaşi devotaţi, creând panică în rândurile boierilor. Ar fi fost imposibil ca boierii s-o întâmpine cu o mână de ostaşi la graniţa raialei Giurgiu, la Şerpăteşti. Ei trebuie să fi sperat în ajutoare din Oltenia, determinându-i să se retragă în apropierea drumului pe care ar fi venit aceste ajutoare. Acest lucru l-a cercetat şi l-a consemnat aşa cum se cuvine Alexandru Odobescu: „Doamna trecu Dunărea ca să ceară ajutor de la paşa de Rusciuc. Adunându-şi apoi toate puterile pământene, şi roşiorii, şi ferentarii, şi lefegii, şi toate crucile de pedestraşi, sprijinită, pre de altă parte, de spahii turceşti, Chiajna, în fruntea oştirei sale, apucă drumul înapoi către Bucureşti, răsipind groază înainte-i numai prin gloata năprasnicei sale oştiri. Boierii, prinzând de veste despre aceasta, se traseră înapoi pe drumul Craiovei, aşteptând ajutoare de dincolo de Olt; dar oastea domnească îi nimeri pe priporul satului Şerbăneşti (Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim)"[66] Mai departe Odobescu descrie cu o imaginaţie scriitoricească magistrală lupta, dovedind, credem, că a vizitat personal locul pe care s-a dat lupta de la Şerbăneşti, pe Valea Drâmbovnicului: „Un râuleţ ce şerpuieşte sub o coastă despărţea amândouă taberile. Cluciarul Badea, căpetenia pribegilor, se văzu strâmtorat la poalele dealului şi fără leac de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbăteşte şi purtând zale de piept ş-un hanger în mână, străbătea rândurile, îmbărbăta pe români cu vorbe linguşitoare, pe turci cu bogate făgăduieli, şi le insufla tuturor aspra sa voinicie. Ostaşii, minunaţi şi îmbiaţi de învierşunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga şi le da pildă ca să lovească pre vrăşmaşi, deteră năvală, trecură într-o mică clipă micul pârâu şi, printr-o crâncenă măcelărie, zdrobiră cu desăvârşire mica oaste boierească. Acolo pieiră, luptându-se vitejeşte, Badea cluciarul şi mulţi alţi oameni dintre pribegi (Idem)“[67].

---

[63] Ion Nania, *Contribuţii la problema localizării luptei de la Rovine*, în „Studii şi Articole de Istorie", V, 1963, p. 433.

[64] Gheorghe Şincai, *Opere, II, Hronica Românilor*, tom. II, Ediţie îngrijită de Florea Fugariu. Note de Manole Neagoe, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1969, p. 275-276.

[65] C. Gane, *op. cit.*, p. 80.

[66] A. I. Odobescu, *op. cit.*, p. 65.

Aşadar lupta s-a dat pe Valea Drâmbovnicului, la Şerbăneşti, judeţul Argeş, la nord de Drumul Craiovei[68], care se întretăia cu Drumul Giurgiului, pe care au venit oştile Doamnei Chiajna. Prin Şerbăneşti trece o variantă a Drumului Craiovei, care iese prin partea de est cu numele de Drumul Şireanului, iar la nord de acesta, memoria colectivă a păstrat amintirea unei lupte purtată de Mihai Viteazul[69] (tot Mihai Viteazul!).

Concluzia noastră este consolidată şi de observaţia din îndelungata carieră de dascăl; mulţi elevi confundau la extemporale şi teze consoanele „b“ şi „p“. Nu de puţine ori am avut amărăciunea să observăm această confuzie chiar şi la persoane cu pretenţii, posesori de diplome[70], ceea ce nu ne mai surprinde că Engel, care nu cunoştea limba română, a scris Şerpăneşti în loc de Şerbăneşti; interesantă rămâne specificaţia: „la Şerpăneşti (nu Şerpeşti)“, adică Şerbăneşti, nu Şărpeşti sau Şerpăteşti, deci înrtr-un loc care nu are nimic comun cu şarpele.

A treia luptă purtată de Doamna Chiajna este tot atât de greşit plasată de toţi istoricii noştri, deşi aceasta este bine precizată de cronicari. După reinstaurarea lui Petru cel Tânăr în scaun, după lupta de la Şerbăneşti, „trecând o săptămână, iar au venit alţi boiari pribégi, pre apa Oltului, anume: Stanciul Bengăi şi Matei al Margăi, i Radul, i Vâlsan şi alţii, făcând războiu cu Pătru vodă la sat la Boiani, având lângă dânsul mulţime de turci, şi fu izbânda lui Pătru vodă, perind mulţi oameni“[71]. La fel ne spune şi Radu Popescu: „Deci n-au trecut vréme multă, ci au venit alţi pribegi, pe apa Oltului, anume Stanciul Bengăi, Matei al Margăi, Radul logofăt, Vâlcan, şi alţii cu ei, cărora le-au şi ieşit Pătru-vodă la Boiani şi, având Pătru-vodă mulţi turci cu el, bătându-se oştile, au biruit pe pribegi, şi s-au întorsu domnu la scaun“[72]. „Mai cercat-au şi a doaoa oară pribegii intrând în Valahia, pre albia Oltului şi având căpetenii pe Stanciul Béngăi, pre Matheiu Mérghe, pre Radul logofătul, pre Vulcan şi pre alţii, dară iarăşi s-au învins la Boiani de turcii lui Petru Vodă“, scrie Gheorghe Şincai[73]. Aşadar la o săptămână după 5 noiembrie, adică la 12 noiembrie 1559[74], lupta s-a dat „la sat la Boiani“, „la Boiani“. Istoricii contemporani consemnează şi ei lapidar că lupta s-a dat „la sat la Boiani“[75], „la Boiani“[76], ori, total greşit, „la satul Boian“[77], „la Boian“[78], fără să caute o localizare a satului respectiv. Cu toate acestea „Atlasul istoric“ plasează lupta de la Boian aproximativ la 26-28 km spre nord-vest de Ruşii de Vede[79] Localizarea este total greşită. Aici este vorba de măgura Boian, cu o altitudine de 14,7 m, aflată pe dreapta Călmăţuiului Sec, de la nord de şoseaua Stoicăneşti-Văleni, din Câmpia Boian, punct pe unde în evul mediu trecea o variantă a Drumului Mare care mergea de la Turnu Măgurele spre Piteşti - Curtea de Argeş. Probabil că istoricii care au fixat lupta în acest punct au avut în vedere drumul medieval amintit. Este o aberaţie să se creadă că oastea boierilor adversari ai Doamnei Chiajna, care veneau de la Sibiu, ar fi coborât pe Drumul Mare pentru ca apoi să se îndrepte prin Ruşii de Vede şi de aici să meargă spre est, continuând spre nord-est, spre Bucureşti, pe un drum foarte ocolit şi, pe vremea aceea încă necirculat, când, ar fi fost normal, ca ajungând pe la vest de Mozăceni, să se îndrepte direct spre răsărit, pe Drumul Bucureştilor (Drumul Sării, Drumul Olarului) spre Bucureşti. Locul luptei trebuie căutat aşadar pe Drumul Mare între Piteşti şi Mozăceni. Oastea lui Petru cel Tânăr care venea de la Mozăceni spre nord supraveghea atât Drumul Mare, cât şi Drumul Giurgiului. Lupta s-a dat cu certitudine pe Drumul Mare, în imediata apropiere vestică a satului Boieni, rostit până la jumătatea secolului al XX-lea şi Boiani, din fosta comună Cerşani, actualmente în comuna Suseni, judeţul Argeş, la aproximativ 12-13 km sud de Piteşti. De altfel Drumul Mare, pe porţiunea Mozăceni Turnu Măgurele îşi pierduse importanţa după mutarea capitalei la Bucureşti, pentru a fi părăsit în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Acest lucru îl aflăm dintr-un document din 11 ianuarie 1636 prin care Preda Brâncoveanul marele spătar dăruieşte Mănăstirii Vieroş ocina Ştiubeele din judeţul Teleorman, ocină care se întindea „...până în Drumul cel Mare, care este părăsit...“[80]. Drumul Mare a rămas intens circulat pe porţiunea Piteşti - Mozăceni, până în secolul al XIX-lea, fiind în secolele al XVI-lea - al XVII-lea, pe această porţiune, încă drum intens circulat. A nu se confunda însă cu Drumul Mare atestat în secolul al XIV-lea, Piteşti - Giurgiu, care trecea pe la est de Mozăceni şi care lega Piteştii de Giurgiu şi pe care a avut loc lupta de la Româneşti.

---

[67] *Ibidem.*

[68] Drumul lega Banatul cu Craiova - Slatina - Târgovişte, întretăindu-se cu Drumul Mare „La Menzilul Olacului“ din Câmpia Goleasca: Ion Nania, *Iulie 1534 - episodul Aloisio Gritti*, în „Studii şi comunicări, Muzeul Câmpulung Muscel“, V, 1989, p. 18.

[69] Inf. Florea I. Necula (n. 1926 în comuna Ţuţuleşti), iulie 1960.

[70] Amintim pe I. Mozăceanu, primar al comunei Negraşi, pe care l-am văzut în mai 1992 scriind Şerpănescu, în loc de Şerbănescu. D-l primar are diplomă de inginer agronom, după ce a fost mai întâi tractorist. Şi mai gravă este eroarea prof. I. Luca, absolvent al facultăţii de limba română la Piteşti (fost muncitor, cu liceul la seral); acesta a scris în condica de predare Tobârceanu, în loc de Topârceanu!

[71] *Letopiseţul cantacuzinesc*, p. 51; în *Cronicari munteni*, 1961, p. 118.

[72] Radu Popescu, *op. cit.*, loc. cit.

[73] Gheoghe Şincai, *op. cit.*, p. 276.

[74] Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, *Istoria României în date*, p. 123.

[75] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 19.

[76] N. Iorga, *op. cit.*, p. 11.

[77] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 207.

Lupta de la Boieni a fost de o violenţă deosebită, lăsând o puternică amintire până la jumătatea secolului al XX-lea, şi chiar până la începutul acestui nou mileniu. În septembrie 1958 Pavel Stănescu[81], fost mulţi ani cantonier, ne povestea cu uimire că oamenii nici nu voiau să ia piatră din vâlceaua Strâmba, de la Boiani, „de frică să nu-i ia benga“, „pentru că acolo, pe malul drept al vâlcelei, a fost omorât benga de către un crai tânăr“. Întrebat de noi cine a fost Benga, omul ne-a răspuns plin de mirare: „Păi cine să fie? Dracu, necuratul, ăl cu coarne!“ Nu încape nici o îndoială că lupta dintre boierii pribegi în frunte cu Stanciu Benga, căzut în luptă împotriva adolescentului domn Petru cel Tânăr, a dat naştere poveştii care s-a păstrat în memoria colectivă cu uciderea lui benga (dracu) de către un crai tânăr. Până azi locuitorii satelor Boieni şi Boblegi, mai puţin cei din Predeşti şi Cerşani, spun „Lua-te-ar benga“ sau „Te ia benga“, în loc de „Te ia dracu“, ne mărturisea o bună cunoscătoare a traseului

---

[78] D. Mioc, *op. cit.*, loc. cit.; Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu, Constantin Cihodaru, Gheorghe Georgescu -Buzău, *op cit.*, p. 328; Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, *op. cit.*, loc. cit.

[79] *Atlas istoric*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971, harta: ***Ţările Române de la jumătatea sec. XVI- inceputul sec. XVIII***, 5 F

[80] *DRH*, B, XXV, 1985, doc. 186, p. 198.

[81] Născut în anul 1877 în comuna Ţuţuleşti, azi comuna Suseni.

Drumului Mare[82], drum care trecea prin Pârvu Roşu, pe dulul heleşteului „La Grecu“, iar la ieşirea din acest sat se îndrepta pe la vest de satul Boieni şi mergea în jos pe lângă pădurea Tomşanca - Regep; trecea cam pe la 120 metri vest de sat.

Domnia lui Petru cel Tânăr, din 21 septembrie 1559, până după 8 iunie 1568, timp de opt ani, opt luni şi 19-21 zile, „în care timp copilul abia se făcea flăcăiandru, domnind numai cu numele într-o ţară în care Chiajna era acum necontestată stăpână“[83], a însemnat domnia Doamnei Chiajna. Urâtă şi bârfită de marea boierime, sprijinită de micii boieri şi iubită de poporul care avea s-o păstreze în memoria colectivă ca una dintre iele, măritată cu un cioban bogat, mare posesor de turme, nu s-a bucurat nici de aprecierea şi studiile istoricilor care l-au confundat adesea şi pe Petru cel Tânăr cu Petru Şchiopul, a purtat trei lupte rămase neidentificate pe teren până în prezent; ultima luptă, cea de la Boiani (azi Boieni), a fost de o rară violenţă, asigurându-i liniştea pentru întreaga domnie. Prin inteligenţa, curajul şi vitejia ei, Doamna Chiajna merită să fie un simbol al româncelor, să stea alături de marile noastre personalităţi politice.

---

[82] Dumitrescu Viorica, n. 12 iunie 1942; inf. culese miercuri, 3 oct. 2001; nu cunoaşte povestea omorârii lui benga de către un crai.

[83] C. Gane, *op. cit.*, p. 81.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

MĂRTURII CONTROVERSATE DESPRE TABĂRA LUI MIHAI VITEAZUL DE LA STOENEȘTI (SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1595)

CLAUDIU NEAGOE
MARIUS PĂDURARU

Deși în secolul al XVI-lea, Imperiul Otoman domină Europa prin personalitatea remarcabilă a sultanului Soliman Magnificul (1520-1566), al cărui vis era acela de a instaura o supremație otomană universală, *Pax Ottomanica*[1], din a doua jumătate a acestuia asistăm la o lentă criză politică și militară. Urmașii lui Soliman, Selim II (1566-1574), Murad III (1574-1595) și Mehmed III (1595-1603) nu vor mai fi în stare să facă față luptelor pe cele două mari fronturi: în Europa cu Habsburgii[2] și în Asia cu Iranul safavid[3] Această criză politică și militară va fi dublată de una economică, socială și religioasă[4].

Profitând cu abilitate de instabilitatea din cadrul Imperiul Otoman, deși era un slab comandant militar, împăratul Rudolf al II-lea de Habsburg[5] (1576-1612), va iniția alături de papa Clement al VIII-lea[6] (1592-1605), între 1590-1592 un proiect diplomatic de mare anvergură, cunoscut sub numele de Liga Sfântă sau Liga Creștină. Din păcate, ca de atâtea alte ori, creștinii n-au fructificat momentul, și, pe lângă promotori, doar câteva state europene[7] au răspuns acestei noi chemări la cruciadă:

---

[1] Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 137.

[2] Halil Inalcik, *Imperiul otoman. Epoca clasică*, ediție și studiu introductiv de Mihai Maxim, București, 1996, p. 90, passim.

[3] *Ibidem*.

[4] Halil Inalcik, *op. cit.*, p. 96-104.

[5] Jean Bérenger, *Istoria Imperiului Habsburgilor 1273-1918*, București, 2000, p. 200

[6] Cardinalul Hippolito Aldobrandini, fost nunțiu papal în Polonia, în 1588 (D. Ciurea, *Relațiile externe ale Moldovei în secolul al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie *A. D. Xenopol*", X (1973), p. 39).

[7] Anglia, Franța, Moscova și Polonia s-au dovedit reticente la idee, deși cea din urmă a primit sume mari din partea papei și s-a încercat o mediere între aceasta și Habsburgi pe seama Moldovei și a Țării Românești (Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană. Secolele XIV-XVI*, București, 2001, p. 357).

Spania[8], Veneţia[9], ducatele italiene Toscana, Mantova şi Ferrara, un rol important revenind din 1594 celor trei ţări române Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, în antrenarea cărora s-a mizat pe principele celei dintâi, Sigismund Báthory[10].

Bănuit la început de ligă ca preaplecat turcilor, domnitorul Ţării Româneşti, Mihai Viteazul (1593-1601), a fost spre surprinderea tuturor, cel dintâi care a dat semnalul luptei antiotomane, prin suprimarea creditorilor levantini şi a garnizoanei otomane de la Bucureşti în ziua de 13 noiembrie 1594[11]. Pentru a-şi consolida domnia, vădit ostilă Porţii, Mihai a trecut în iarna lui 1594-1595 la cucerirea sistemului militar organizat de otomani pe cursul inferior al Dunării[12]. A atacat întâi Giurgiul, cetate pe care „nu o au putut dobândi"[13] din lipsă de tunuri. Au urmat în acelaşi an, cucerirea Cetăţii de Floci (10 decembrie)[14] şi atacarea Şiştovului (30 decembrie)[15] la sudul Dunării, operaţiuni conduse de ungurul Albert Király şi soldate cu prăzi bogate.

Anul 1595 a fost pentru Ţara Românească, anul marilor confruntări cu Imperiul Otoman. Oştile turceşti şi tătăreşti au fost înfrânte de trupele lui Mihai Viteazul în luptele de la Hârşova (1 ianuarie)[16], Silistra (8 ianuarie)[17] arsă de banul Mihalcea, Putinei (14 ianuarie)[18], Stăneşti (16 ianuarie)[19] şi Şerpăteşti (23 ianuarie)[20]. Armata Ţării Româneşti ajutată de contingente transilvănene, s-a remarcat şi în campaniile victorioase de la Rusciuc[21], Şiştov[22], Razgrad[23], Babadag[24], Silistra[25], Brăila[26], Cervena, Turtucaia, Nicopol[27] şi Vidin[28], continuate şi mai departe până-n

---

[8] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, Bucureşti, 1978, p. 260.

[9] Deşi membră a ligii n-a intrat într-o confruntare directă cu turcii (P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1936, p. 36).

[10] Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Şerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, Bucureşti, 1998, p. 230.

[11] Manole Neagoe, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1994, p. 73.

[12] *Ibidem*, p. 76.

[13] *Cronica domniei lui Mihai Viteazul (Cronica Buzeştilor)*, cu text şi note de Dan Zamfirescu în: *Contribuţii la istoria literaturii române vechi*, Bucureşti, 1981, p. 406, apud M. Neagoe, *op. cit.*, p. 76.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

[16] Ion Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Ţării Româneşti*, ediţie îngrijită de Damaschin Mioc, Bucureşti, 1976, p. 119. Oştirea românească condusă de marele spătar Preda Buzescu şi de comisul Radu Buzescu n-a putut cuceri cetatea.

[17] *Ibidem*.

[18] Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campanii*, Bucureşti, 1972, p. 133;

[19] *Ibidem*.

[20] *Ibidem*, p. 134-136; *Cronici turceşti privind ţările române*, vol. I, p. 549.

[21] N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, *Vitejii*, volum îngrijit de Constantin Rezachevici, Bucureşti, 1998, p. 266.

[22] V Anastasiu, *op. cit.*, p. 139.

[23] *Ibidem*.

[24] *Ibidem*; N. Iorga, *op. cit.*, p. 270.

[25] V Anastasiu, *op. cit.*, p. 139.

[26] *Ibidem*, p. 141-142; N. Iorga, *op. cit.*, p. 269.

[27] M. Neagoe, *op. cit.*, p. 82.

[28] V Atanasiu, *op. cit.*, p. 141-142.

Balcani[29] Astfel, faptele lui Mihai, principele Valahiei, arătau cu prisosinţă credinţa şi fidelitatea acestuia faţă de Liga Sfântă[30]. Foarte curând el ajunge să fie prezentat în Apus drept „zidul creştinătăţii şi răzbunătorul ei"[31].

Neliniştiţi, turcii au hotărât să pornească în mare grabă împotriva domnului „cel rătăcit şi răufăcător"[32], concentrând la Dunăre importante trupe. Pentru a putea face faţă viitoarelor confruntări, Mihai Viteazul a căutat să strângă relaţiile cu principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, încheind tratatul de la Alba Iulia (20 mai 1595)[33]

În ciuda faptului că Mihai Viteazul dispunea de efective militare inferioare celor otomane, iar ajutorul transilvănenilor a fost extrem de mic, acesta a obţinut o strălucită victorie la Călugăreni, pe Neajlov (13/23 august 1595)[34]. Mihai Viteazul n-a putut fructifica victoria[35] şi a fost nevoit să se retragă: mai întâi la Copăceni, pe Argeş (14/24 august)[36], apoi la Văcăreşti (15/25 august)[37] şi ulterior la Târgovişte (16/26-17/27 august)[38].

După ce oştile lui Sinan Paşa vor ocupa Bucureştiul[39], Mihai Viteazul părăseşte şi cetatea de scaun de la Târgovişte[40], retrăgându-se la Stoeneşti[41], pe

---

[29] *Ibidem*, p. 139.

[30] Claudiu Neagoe, *Război şi pace la români (IV)* în „Gazeta de Muscel", V, 1998, nr 153, p. 6.

[31] Dan Simonescu, *Cronica lui Balthasar Walther despre Mihai Viteazul, în raport cu cronicile interne contemporane* în SMIM, III, 1959, p. 95.

[32] *Cronici turceşti privind Ţările Române*, vol. II, ediţie de M. Guboglu şi M. Mehmet, Bucureşti, 1974, p. 430.

[33] I. Ionaşcu, *Mihai Viteazul şi autorii tratatului de la Alba Iulia (1595)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj", V (1962), p. 115-138; V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 160-167.

[34] Marin Alexandru Cristian, *Despre locul şi desfăşurarea bătăliei de la Călugăreni*, în „Revista arhivelor", XLVII (1970), nr. 2, p. 630-636; *Călugăreni – 400*, Bucureşti, 1996. V Atanasiu, *op. cit.*, p. 160-167.

[35] Faptul s-a datorat în cea mai mare parte ritmului deosebit de lent în care s-au deplasat trupele lui Sigismund Báthory. Vestea victoriei de la Călugăreni l-a prins pe acesta în tabăra sa de la Sebeşul Săsesc. El pleacă de aici la 1 septembrie şi ajunge la Codlea, lângă Braşov pe 7 septembrie unde staţionează trei săptămâni, în aşteptarea ajutoarelor străine (I. Sârbu, *op. cit.*, p. 186).

[36] V Atanasiu, *op. cit.*, p. 168. Despre retragerea lui Mihai Vodă şi a lui Albert Király „pe râul Argeş" aflăm din scrisoarea lui Alfonso Visconti, episcop de Cervia, către Gianbattista Genga, datată 28 august 1595 (*Mihai Viteazul în conştiinţa europeană. Mărturii*, vol. V, Bucureşti, 1990, p. 65); N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, vol. I (până la 1599), Vălenii de Munte, 1910, p. 381.

[37] V Anastasiu, *op. cit.*, p. 168.

[38] Liviu Ştefănescu, Alexandru Ligor, *În legătură cu palanca lui Sinan Paşa de la Bucureşti şi retragerea lui Mihai Viteazul la Târgovişte*, în „Studii şi comunicări", Piteşti, 1972, p. 277-284.

[39] V Atanasiu, *Ibidem*, p. 169-170. După ce Sinan a părăsit Bucureştiul s-a îndreptat spre Târgovişte pe care l-a organizat militar, lăsând o garnizoană de 1500 de oameni, cu circa 30 de tunuri, sub comanda lui Ali, beiul de Trapezunt, iar apoi a plecat pe urmele lui Mihai, (Ion Ionaşcu, Victor Atanasiu, *Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1975, p. 79). Vezi şi A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. V, Iaşi, 1890, p. 166

[40] Damaschin Mioc, *„Letopiseţul brâncovicesc" şi Mihai Viteazul*, în: *Mihai Viteazul. Culegere de studii*, Bucureşti, 1975, p. 221.

[41] Hurmuzaki, XII, p. 57-58.

Dâmbovița[42], lângă pasul Branului. De aici oștenii săi vor face, în dese rânduri, incursiuni de hărțuire asupra oștilor turcești[43]

Cu privire la retragerea lui Mihai Viteazul la Stoenești, pe Dâmbovița, relatările contemporane și ulterioare sunt diferite: unele susțin că Mihai Vodă s-a retras aici, în tabăra de la Stoenești, altele susțin că a trecut munții, în Transilvania, stabilindu-se lângă Brașov. Această controversă nu face decât să ne suscite interesul și, totodată, să pună sub semnul întrebării existența acestei tabere a lui Mihai Viteazul de la Stoenești-Muscel. Iată de ce ne propunem, în cele ce urmează, o analiză exhaustivă a acestei probleme.

Prima relatare despre tabăra de la Stoenești este cea de la 12/22 septembrie 1595[44] și aparține însuși voievodului Mihai, care trimite o scrisoare hatmanului de câmp Stanislaw Zółkiewski din „lagărul de la Dâmbovița"[45] Cel ce avea să fie domnul primei uniri se retrăsese aici, „sub munți la hotarele țării mele..."[46], pentru a aștepta ajutorul principelui Sigismund Báthory[47] Acesta din urmă aflat la Codlea, lângă

---

[42] V Atanasiu, *op. cit.*, p. 171; *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 966; P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 119-120; Elena Teodorescu, *Mihai Viteazul și Argeșul* în „Studii și comunicări. Muzeul orășenesc Curtea de Argeș", I, 1980, Curtea de Argeș, p. 71-78.

[43] *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Istoriografia străină din secolul al XIX-lea. Texte alese*, vol. III, 1984, p. 58; N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, București, 1887, p. 143. Ion Ionașcu, Victor Atanasiu, *op. cit.*, p. 78.

[44] *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, vol. I, București, 1982, doc. 21, p. 119-121.

[45] Vezi traducerea scrisorii și în „Literatura română veche, 1402-1647", vol. II, București, 1969, introducere, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă și D, Zamfirescu, 1969, p. 75

[46] *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuși*, în „Literatura română...", vol. II, p. 44.

[47] *Cronica domniei lui Mihai Viteazul (Cronica Buzeștilor)*, în „Literatura română...", vol. II, p. 93: „Ci să dederă înapoi și puseră tabăra în sus pre apa Dâmboviții la sat la Stoenești ca să aștepte până le va veni agiutoriul de la Bator Jicmont craiu..." Tabăra de la Stoenești este menționată și în izvoarele târzii, din secolele XVII, XVIII și XIX, care bineînțeles, n-au făcut altceva decât să preia informații mai vechi. De pildă, Johan Filstich, cunoscând cronicile și relatările contemporane străine, spune, în a sa *Încercare de istorie a Valahiei* că Mihai Viteazul, sub influența sfetnicilor săi hotărî „să-și mute tabăra în satul Stoenești, lângă apa Dâmboviței fără grabă, unde să aștepte ajutoarele cele atât de dorite ale lui Báthory" (*Mihai Viteazul în conștiința europeană. Cronicari și istorici străini. Secolele XVI-XVIII. Texte alese*, vol. II, București, 1983, p. 380). Johan Christian von Engel preia informațiile lui Filstich, dar face și o confuzie: „armata s-a întărit în munți la Negru Vodă, în fortăreața accesibilă numai de pe una din părți, numită după voievodul cu același nume..." (*Ibidem*, vol. III, p. 58). Și silezianul Baltasar Walther, indică ca loc al retragerii o cetate întărită a lui „Negru vodă – numită pe latinește <<Apa cea neagră>>, dar dărâmată odinioară de turci", (Baltasar Walther, *Scurtă și adevărată descriere a faptelor săvârșite de Ioan Mihai, domnul Țării Românești*, în: *Literatura română...*, vol. II, p. 168. La această confuzie au contribuit, foarte posibil, și anumite toponime care amintesc aceste evenimente. În fața cetății lui Negru Vodă de la Cetățeni-Muscel, de pildă se află o piatră mare cunoscută sub numele de „Căciula lui Mihai" (Cf. Ion C. Nițescu, Gh. Pârnuță, *Nume de locuri din zona Muscel – Cursul superior al râului Dâmbovița*, în „Studii și comunicări", V, Muzeul Câmpulung Muscel, 1989, p. 256). Fortificațiile de la Negru Vodă au fost confundate, se pare cu fortificațiile lui Mihai Viteazul, „în valuri de pământ" de la Stoenești, din Poiana Mălăiștea, lângă Piscul Bufniței (*Ibidem*). Potrivit tradiției locale, Mihai Viteazul ar fi ridicat, între Stoenești și Cetățeni, un „stăvilar" de care s-ar fi folosit împotriva tătarilor (Vezi C. Rădulescu-Codin, *Din trecutul nostru. Legende, tradiții și amintiri istorice*. București, f.a., p. 109). Confuzia legată de cele două „fortificații", de la Stoenești și Cetățeni, continuă să se facă și astăzi, ca dovadă un studiu recent care arată că la „Cetatea Dâmboviței de la

Braşov, la 19 septembrie avea să se mute la sud de Bran, unde sosea la 24 septembrie Ştefan Răzvan[48]. Abia la 4 octombrie Sigismund se afla la Rucăr[49], unde a staţionat 8 zile aşteptând carele cu muniţii şi provizii şi ajutoarele împăratului[50].

Aici, „în cheile munţilor"[51], Mihai Viteazul stă bine ascuns încât „turcii care au mers după dânsul nu l-au putut găsi"[52].

O altă relatare pe care o găsim într-o frumoasă cronică în versuri aparţinând tot unui contemporan, Stavrinos, vistiernicului grec al lui Mihai Viteazul, indică drept loc de tabără a voievodului român, Rucărul[53], evident o confuzie, preluată mai târziu şi de cronicarul Radu Popescu[54].

Unele relatări îl menţionează pe Mihai Viteazul în Transilvania, înainte de 15 octombrie. Silvio Piccolomini, comandantul celor „o sută de toscani" veniţi în ajutorul

---

Cetăţeni-Muscel a găsit adăpost şi o meritată odihnă, în august 1595[?], după lupta de la Călugăreni, domnitorul Mihai Viteazul în aşteptarea ajutorului din Transilvania..." (Ionel Batali, *Cetatea Dâmboviţei – fortificaţie – încercare de localizare şi datare*, în „Revista de istorie a Muscelului. Studii şi comunicări", VI, Muzeul Câmpulung Muscel, Bucureşti, 2001, p. 21). Ceea ce putem face noi este să întărim afirmaţia d-lui Gheorghe Cristache, făcută cu prilejul sesiunii ştiinţifice de la Muzeul Municipal Câmpulung, din 2000, cum, că dacă „cetatea de lângă râu" (adică cetatea de lângă Dâmboviţa) de la Stoeneşti a dispărut la sfârşitul secolului al XVII-lea, „tradiţia a început să confunde zidurile schitului de pe vârful dealului cu cetatea" (Gheorghe Cristache, *Mihai Viteazul şi meleagurile muscelene*, în *Ibidem*, p. 71; vezi şi Pavel Chihaia, *Cetatea şi schitul lui Negru vodă de la Cetăţeni – Muscel* în „Glasul Bisericii", 1969, nr. 1-2, p. 128). Totuşi, în 1930, spre vârful Bufniţii, în poiana Mălăiştea se mai vedeau încă clar urmele cetăţii de apărare cu valuri de pământ, ce susţineau pe timpuri ziduri de lemn (G. M. Raşcu, *Stoeneşti – Muscel cu valea superioară a Dâmboviţei descriere şi călăuză practică*, Chişinău, 1931, p. 20.)

[48] I Sârbu, *op. cit.*, p. 186.

[49] Aici are loc, două zile mai târziu, pe 6 octombrie, celebrul episod cu „vulturul" care s-a coborât, ca un semn divin, asupra principelui: „a zburat spre el de pe o stâncă înaltă... pe care lumea o numeşte Piatra Craiului o acvilă foarte mare şi a coborât atât de mult asupra acestuia încât a fost prinsă de ai noştri, care o ţin şi o hrănesc în tabără pentru că ar fi un semn bun...", (relatare a iezuitului Carrillo, din 19 octombrie 1595, care preia, pe cea a părintelui iezuit Valentin Ládo, din 6 octombrie: în „Călători străini", p. 704). Vezi şi A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. IV, Bucureşti, 1932, p. 308-309, doc. 168 şi 169. „Pe lângă aceasta, a apărut noaptea ceva ca o făclie aprinsă pe cer, pe care când a văzut-o / cu bucurie ca un semn sigur al victoriei" (scrisoarea părintelui Giacomo Uniesi, din 2 noiembrie 1595, în *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană. Documente externe*, p. 126).

[50] *Ibidem*. Ritmul lent al lui Sigismund trebuie pus şi pe seama faptului că Jan Zamoyski, cancelarul şi marele hatman al Poloniei pătrundea în Moldova pentru a-l impune pe Ieremia Movilă, ceea ce putea reprezenta un real pericol şi pentru Transilvania, a cărei armată urma să fie antrenată într-un conflict cu otomanii la sud de Carpaţi.

[51] Baltasar Walther, în *loc. cit.*, p. 168.

[52] Vezi relatarea lui Nichifor Dascălul din 26 octombrie 1595, în „Călători străini despre Ţările Române", vol III, Bucureşti, 1971, p. 612. O altă opinie o întâlnim la Ion Ionaşcu şi Victor Atanasiu, *op. cit.*, p. 79, care sunt de părere că turcii ar fi descoperit tabăra lui Mihai: „Ajungând în zona Stoeneşti (Sinan n.n.) şi-a aşezat tabăra pe o înălţime de pe care se putea vedea tabăra voievodului român"

[53] Stavrinos, *Vitejiile lui Mihai voievod*, în: *Literatura română...*, vol. II, p. 200-201 Pentru frumuseţea versificaţiei redăm versurile în care este indicat drept loc al taberei lui Mihai Rucărul: „Călugărenii îi lasă/ şi spre Rucăr se-ndeasă/ unde de dinainte-avea conac/ aşteptând de la Jicman olac/ vroind ştire/ când îi trimite oştire." (*Cronica lui Stavrinos*, tradusă şi îngrijită de Gh. Tomozei, Bucureşti, 1975, p. 38-39).

[54] Vezi nota 57

principelui valah, arată că la această dată Mihai Viteazul se afla în Transilvania, de unde, împreună cu Sigismund, „au trecut muntele cel mare care desparte Ardealul de Ţara Românească"[55] Însuşi Sinan Paşa relata, în octombrie 1595, cum că „blestematul de voievod al Transilvaniei" s-a unit cu nelegiuitul de Mihai..., în marginea Braşovului"[56], urmărind să vină împotriva sa. Tot despre prezenţa voievodului muntean în Transilvania, înainte de 15 octombrie, vorbeşte şi Petru Pellérdi[57], în vreme ce un alt călător străin, Diego Galan, arată, exagerând însă, că Mihai a stat în Transilvania două luni[58] Toate aceste relatări, referitoare la aşa-zisa retragere a lui Mihai Viteazul în Transilvania, sunt infirmate de relatările italianului Filippo Pigafetta, în scrisoarea sa către Belizarie Vinta, cancelarul marelui duce de Toscana, din 18 octombrie 1595. Acesta arată că la 14 octombrie, venind din Transilvania în Ţara Românească, găseşte trupele principelui Mihai cantonate „prin strâmtorile şi pasurile care se îndreaptă într-acolo, de-a lungul râului Dâmboviţa"[59], această tabără militară aflându-se „la o depărtare de două zile de Braşov"[60]. Tot pentru trecerea lui Sigismund în Ţara Românească şi nu a lui Mihai Viteazul în Transilvania se pronunţă şi I. Sârbu[61], care citându-i pe Baronius şi pe Iacobinus indică cu exactitate locul unde s-au întâlnit cele două oştiri: Stoeneşti[62].

Principalele cronici ale Ţării Româneşti, *Letopiseţul Cantacuzinesc* şi *Istoria Ţării Româneşti* a lui Radu Popescu, ulterioare însă evenimentelor, indică locuri diferite pentru tabăra lui Mihai Viteazul, astfel: prima se pronunţă pentru Stoeneşti[63], iar cea de a doua pentru Rucăr[64].

Este clar că locul taberei lui Mihai Viteazul a fost la Stoeneşti[65] aşa cum o indică majoritatea surselor contemporane. Un argument în plus îl reprezintă tradiţia locală care altfel nu ar fi păstrat toponime clare în acest sens[66]. Confuzia cu Rucărul a fost făcută întâi de grecul Stavrinos şi ulterior de cei care l-au citat, pe de o parte, iar pe de altă parte dintr-o consultare superficială a documentelor şi izvoarelor existente. De altfel istoriografia secolului al XX-lea a clarificat pe deplin problema pronunţându-se clar pentru Stoeneşti. Din reprezentanţii acesteia ne mărginim a-i numi numai pe: N. Iorga[67], C. C. Giurescu şi Dinu C. Giurescu[68], Victor Atanasiu[69]

---

[55] *Călători străini*, vol. III, Bucureşti, 1971, p. 583.

[56] *Ibidem*, p. 604.

[57] *Ibidem*, p. 621

[58] *Ibidem*, p. 534.

[59] *Ibidem*, p. 543 şi 545; *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană. Documente externe*, vol. I, Bucureşti, 1982, doc. 22, p. 123.

[60] *Călători străini*, vol. III, p. 543

[61] I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187: „Sosind toate acestea (ajutoarele imperiale, carele cu muniţii şi proviziile, căci secuii şi moldovenii se aflau deja în tabără n.n.), principele (Sigismund Báthory n.n.) îşi porni oastea şi din acel loc şi veni unde se afla Mihai cu oastea sa, la Stoeneşti"

[62] Vezi şi Radu Gioglovan, *Itinerariul expediţiei aliaţilor conduşi de Mihai Viteazul în octombrie 1595 de la Bran până la Giurgiu*, în „Bibliotheca Valachica", VII, Târgovişte, 1975, p. 43-47.

[63] *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, Bucureşti, 1960, p. 61-62: „Ci să dederă înapoi, pre apa Dâmboviţii în sus, la sat la Stoeneşti, aşteptând de la Batăr să le vie ajutoriul"

[64] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, introducere şi ediţie critică de Constantin Grecescu, Bucureşti, 1963, p. 74: „Mihaiu vodă... s-au tras spre Rucăr, de au aşteptat pe craiul cu oştile ungureşti"

[65] În sprijinul afirmaţiei noastre vine şi faptul că în centrul satului, vizavi de primărie există o cruce cunoscută sub numele de *Crucea lui Mihai Viteazul*, cu text în limba slavonă care aminteşte de retragerea acestuia la Stoeneşti. Ridicată potrivit tradiţie orale în timpul domniei lui Mihai Viteazul, dar având inscripţionat leatul 7149 (1640/1641) care corespunde domniei lui Matei Basarab (1632-1654), crucea prezintă următorul text: *„Ridicatu-s-au această cinstită cruce întru ruga şi întru lauda sfântului arhistratig Mihail, în zilele lui Mihail voevod, cu solirea robului lui Dumnezeu"*, după care urmează numele celor care au construit-o şi leatul 7149

O altă problemă care se pune în legătură cu tabăra de la Stoeneşti este cea a efectivelor militare existente aici. După relatările din „Cronica Buzeştilor"[70] şi cele ale lui Balthasar Walther[71], „în lagărul de pe Dâmboviţa erau 5000 de oşteni", „în majoritatea români"[72] şi din care cei mai mulţi moldoveni[73] Aceştia, aflând de înlocuirea lui Ştefan Răzvan cu Ieremia Movilă, de către poloni, dezertau şi porneau spre Moldova[74] Istoricii din secolul al XIX-lea şi chiar cei din secolul XX afirmă, însă, că Mihai Viteazul dispunea de 8000 de oşteni[75] şi 22 de tunuri[76] Totalitatea forţelor întrunite la Stoeneşti s-ar situa, deci în jurul cifrei de 32000 de oameni, cu peste 100 de tunuri, (câte 22 la Mihai şi Răzvan şi peste 60 la Sigismund)[77]. Totuşi, înclinăm să credem că informaţiile lui Filippo Pigafetta sunt cele mai apropiate de adevăr: sub conducerea principelui Mihai se găseau 1500 de lăncieri unguri, 2000 de lăncieri români, 1000 de archebuzieri români călare şi alţi 1000 de suliţaşi români[78]. Deci, în total 5500 de oşteni.

Alături de trupele lui Mihai Viteazul, în tabăra de la Stoeneşti sosesc la 12/13 octombrie 1595[79] oştile principelui Sigismund Báthory: 1200 de raiteri, 16000 de secui

---

(Calinic Argeşeanul, Grigore Constantinescu, *Monumente istorice din judeţul Argeş. Cruci de piatră*, Piteşti, 1999, p. 252.)

[66] Vezi nota 43.

[67] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, Vitejii, Bucureşti, 1998, p. 282. Abia în această lucrare se pronunţă Iorga pentru Stoeneşti, căci în lucrările apărute anterior *Istoria armatei...*, vol. I, şi *Istoria lui Mihai Viteazul*, se fereşte a indica locul taberei.

[68] C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, Bucureşti, 1976, p. 335.

[69] V. Atanasiu, *Mihai Viteazul. Campanii*, Bucureşti, 1972, p. 171.

[70] *Cronica domniei lui Mihai Viteazul(Cronica Buzeştilor)*, în: *Literatura română veche, 1402-1647*, p. 93-94

[71] Balthasar Walther, în *loc. cit.* p. 168.

[72] *Ibidem*. Alături de ostaşi se afla acolo şi o populaţie numeroasă refugiată din teritoriul ocupat de turci (I. Ionaşcu, V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 78).

[73] *Ibidem*.

[74] *Ibidem*.

[75] Vezi relatările lui Johan Christian von Engel (*Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, vol. III, p. 58-59), Jean A. Vaillant (*Ibidem*, p. 174) şi Willibald Ştefan Teutschlaender (*Ibidem*, p. 354-355).

[76] I. Ionaşcu, V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 78.

[77] V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 173. Iorga dă următoarele cifre, oarecum exagerate: „Sigismund aduce 7000 de călăreţi, 5000 de pedestraşi, 2000 de trabanţi puşcaşi, 6000 de secui, 1500 de raitieri imperiali cu pistoale; Mihai 5000 de unguri de-ai săi şi 4000 de călăreţi ai boierilor; Răzvan 3000 de unguri şi 4000 de boieri (trupe întreţinute de boieri n.n.)" (N. Iorga, *Istoria armatei...*, vol. I, p. 392).

[78] *Călători străini*, vol. III, p. 545.

[79] I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187

şi saşi, 1500 de moldoveni, sub conducerea lui Ştefan Răzvan, 100 de voluntari toscani, alţi 50 de voluntari raguzani şi veneţieni, plus alţi 150 de cazaci lefegii, toţi sub conducerea nobilului Silvio Piccolomini, apoi 2000 de lăncieri unguri, alţi 200 de cazaci, conduşi de un nobil polon voluntar, şi în sfârşit cei 5000 de lăncieri ardeleni ai principelui[80]. Astfel, efectivele oştilor aliate pentru campania de recucerire a Ţării Româneşti, din toamna anului 1595, se vor ridica la circa 32000 de oameni, la care se adaugă cele „60 de piese de artilerie"[81].

Din rapoartele nunţiului papal în Ardeal şi din relatările ofiţerilor toscani aflăm detalii[82] despre oştirea creştină şi despre organizarea taberei. Ştim de pildă cum se făcea de gardă: Mihai împreună cu pedestraşii străini în frunte, urmat de italieni şi de domnul Moldovei, iar în încheiere Sigismund cu tunurile şi carele. Santinele se pun numai înspre duşman, deci spre Ţara Românească, cuvântul de ordine fiind transmis de un trâmbiţaş călare. Relatările trimişilor ducelui de Toscana arată că în tabără era o mare dezorganizare, care nu exista nici la turci[83]

Muzeul Judeţean Argeş[84] a întreprins în iulie 1989 cercetări arheologice pe platoul Mălăiştea[85], aflat pe raza satului Bădeni din comuna Stoeneşti. Platoul este situat pe partea stângă a Dâmboviţei, la N de pârâul Bădeanca, în apropiere de confluenţa acestuia cu râul Dâmboviţa.

Platoul este orientat E-V şi pe suprafaţa acestuia s-a certificat existenţa unui val de pământ de formă patrulateră, realizat prin aruncarea în exterior a pământului din interior. Domnul profesor Cristocea a executat trei secţiuni în zone diferite din interiorul patrulaterului, cu următoarele dimensiuni:

- secţiunea I: L=22,50 m, l=2m;
- secţiunea a II-a: L= 6 m, l=2m;
- secţiunea a III-a: L=5m, l=2m;

În urma săpăturilor efectuate **nu s-a găsit nici o urmă de locuire** (s.n.). Considerăm că este imposibil ca de la o tabără de cca. 5000[86] sau chiar 8000 de ostaşi şi 22 de tunuri[87], cât număra oastea lui Mihai, care a staţionat aici o lună şi două zile (fără a mai lua în discuţie şi trupele lui Báthory şi Răzvan, ce ne apar în izvoare în număr de…., şi care şi ele staţionează aici trei zile) să nu rămână nici o urmă materială. Şi acum paradoxul!

---

[80] *Mihai Viteazul în conştiinţa europeană*, vol. I, p. 123-124.

[81] N. Iorga, *Istoria armatei*…, vol. I, p. 392.

[82] Aceste detalii nu le-a sesizat şi Elena Teodorescu, arătând că ele nu există în *op. cit.*, p. 72.

[83] *Ibidem*. Vezi şi N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1966, p. 194. Presupunem că această dezordine domnea în cadrul trupelor lui Báthory, căci, aceiaşi trimişi toscani apreciau buna rânduială a trupelor muntene şi moldovene.

[84] Prin persoana domnilor: Sp. Cristocea, Romeo Maschio şi Teodor Cioflan căruia îi aducem şi pe această cale mulţumirile noastre pentru informaţiile şi materialul pus la dispoziţie.

[85] După tradiţia locală aici ar fi locul unde Mihai şi-ar fi aşezat tabăra.

[86] Vezi notele 72 şi 75.

[87] V Atanasiu, *op. cit.*, p. 171.

Paradoxal Muzeul Municipal Câmpulung-Muscel, are în expoziţia permanentă obiectate înregistrate ca fiind descoperite **în tabăra lui Mihai Viteazul de la Stoeneşti** (s.n.) de către regretatul istoric şi arheolog Flaminiu Mârţu. Or, în aceste condiţii nu putem emite două ipoteze:

1 Fie, obiectele aflate la Muzeul Municipal Câmpulung-Muscel şi catalogate ca provenind de la Stoeneşti au fost descoperite într-adevăr aici, dar în alt loc decât cel sondat de cei trei arheologi citaţi mai sus şi atunci rămâne de stabilit unde anume;

2 Fie obiectele expuse la Câmpulung nu provin de la Stoeneşti şi provin din alt loc (probabil de la Cetăţeni, unde Flaminiu Mârţu a făcut într-adevăr cercetări arheologice soldate cu importante descoperiri în obiecte, aşa cum a reieşit şi din discuţiile pe care le-am avut cu fiica acestuia), caz în care greşeala este regretabilă şi se impune corectarea ei cât mai repede.

După trei zile de odihnă în tabăra de la Stoeneşti (2/12 – 5/15 octombrie 1595), trupele unite ale celor trei ţări româneşti au părăsit tabăra pe 4/14 octombrie 1595[88] îndreptându-se spre Târgovişte. Ele trec la contraofensivă pe 5/15 octombrie 1595[89], când se angajează numeroase acţiuni cu ariergarda otomană[90]. Avangarda se compunea din trupele lui Mihai, în centru mergeau moldovenii lui Ştefan Răzvan, împreună cu cei 100 de toscani ai lui Silvio Piccolomini, iar ariergarda o formau trupele Ardealului conduse de Báthory şi de unchiul său, Ştefan Bocksai[91]. În aceeaşi zi de 5/15 octombrie 1595 îşi vor aşeza tabăra la o milă de Târgovişte[92], de-a lungul râului Dâmboviţa[93] după modelul practicat la Stoeneşti[94].

Oraşul Târgovişte părăsit de Sinan[95] care se retrăsese spre Bucureşti, era apărat doar de aproximativ 1000[96] de turci, din cei 2000[97] pe care-i lăsase aici bătrânul vizir, pentru a permite retragerea spre Dunăre a grosului armatei otomane[98]. Ajungând la Târgovişte la 6/16 octombrie[99], după numeroase tergiversări ce priveau modul în care trebuia cucerită cetatea, un secui cu un snop de nuiele a dat foc întăriturilor, turcii fiind măcelăriţi până la unul. Prin urmare la 8/18 octombrie[100] cetatea a fost cucerită, obţinându-se „40 de tunuri cu pulbere multă, ghiulele foarte multe, puşti, bombarde şi alte arme, precum şi alimente îndestulătoare pentru mai bine de trei ani"[101] şi doi prizonieri importanţi: paşa de Karamania şi sangeacul Valona[102].

---

[88] I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187.

[89] 6/16 octombrie, după *Cronica Buzeştilor*, în *loc. cit.*, p. 94.

[90] V. Atanasiu, *op. cit.*, p. 173.

[91] O descriere amănunţită a marşului parcurs de susţinătorii Ligii Creştine o avem la Filippo Pigafetta, care a însoţit în 1595 corpul expediţionar toscan, trimis de marele duce Ferdinand, în ajutorul lui Báthory (*Călători străini*, III, p. 545-546). Dacă adunăm trupele enumerate de acesta rezultă un număr de aproximativ 31900 ostaşi în armata creştină; N. Iorga, *Istoria armatei*..., p. 393-394.

[92] I. Sârbu, *op. cit.*, p. 187.

[93] *Călători străini*, vol. III, p. 547: „Mihai în stânga, Ştefan în dreapta, principele la mijloc, având în spate râul Ialomiţa, în dreapta munţii, în stânga oraşul şi în faţă duşmanul"

[94] Ca şi la Stoeneşti tot Mihai şi ostaşii lui formau avangarda.

[95] Acesta a fost nevoit să ordone retragerea, căci „nu se afla nici hrană, nici prada pe care o aştepta" (N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. V, *Vitejii*, p. 282).

[96] Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 106

[97] *Cronici turceşti privind ţările române*, vol. II, sec. XVII – începutul sec. XVIII, Bucureşti, 1974, p. 43.

[98] N. Iorga, *op. cit.*, p. 283.

[99] V. Anastasiu, *op. cit.*, p. 174.

Din Târgovişte urmăritorii au pornit la 9/19 octombrie[103] spre Bucureştii incendiaţi de Sinan. Au aflat că marele vizir părăsise capitala[104] îndreptându-se spre Giurgiu. Aliaţii au ajuns la Giurgiu la 18/28 octombrie[105] pe care l-au cucerit la 22 octombrie/1 noiembrie[106] după lupte grele, un rol important avându-l corpul condus de Mihai şi artileria condusă de Silvio Piccolimini[107].

La Giurgiu otomanii au pierdut maxim 5-6000 de oameni, dar întreaga lor campanie la nordul Dunării de la Călugăreni şi până aici s-a soldat cu 20000 de morţi[108], după spusele prizonierilor turci şi cu nenumărate pierderi materiale. Mai mult decât atât, Sinan a pierdut şi haznaua de război destinată plăţii ostaşilor şi cca. 150 de cămile[109], iar corpul akângiilor va fi desfiinţat.

După lupte grele, Mihai, beneficiind cei drept de ajutorul celorlalte state româneşti, dovedindu-se astfel încă odată menirea lor de *antemurale christianitatis* (bastion al creştinătăţii), reuşea să facă faţă cu succes pericolului otoman, păstrând autonomia ţării, ba mai mult reuşind să-i deschidă calea spre independenţă. Acum trebuie să fi încolţit în mintea bravului ostaş măreţul plan de înfăptuire a primei uniri a românilor până la a cărei transpunere în realitate aveau să treacă numai cinci ani.

Exprimându-ne speranţa că şi datorită modestului nostru studiu, problema tratată va fi privită într-o altă lumină în istoriografia românească – constituind totodată şi un reper pentru cercetările viitoare –, credem că episodul Stoeneşti merită cunoscut în adevărata sa însemnătate, aşa cum a avut-o în epopeea desfăşurată acum mai bine de patru sute de ani, când a reprezentat un moment crucial în istoria ţărilor române, în care însăşi existenţa acestora a fost ameninţată.

---

[100] *Ibidem*.

[101] Balthasar Walther, în *loc. cit.*, p. 170.

[102] *Călători străini*, vol. III, p. 549.

[103] N. Iorga, *Istoria armatei*..., p. 398. După I. Sârbu, la 11/21 octombrie (I. Sârbu, *op. cit.*, p. 189).

[104] În urma acestei veşti doar Răzvan cu oştile sale a fost trimis să ocupe Bucureştiul în care intra la 12/22 octombrie (V Atanasiu, *op. cit.*, p. 175).

[105] *Ibidem*, p. 176.

[106] Hurmuzaki, XII, p. 89-91; V Atanasiu, *op. cit.*, p. 178.

[107] N. Iorga, *op. cit.*, p. 399; I. Sârbu, *op. cit.*, p. 191.

[108] *Ibidem*, p. 194

[109] *Ibidem*.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE ŞI PROBLEMA CASEI DOMNEŞTI DE LA MÂNĂSTIREA TUTANA, JUDEŢUL ARGEŞ

SPIRIDON CRISTOCEA

Până la cercetările arheologice din 1987[1] se ştia, din hrisovul lui Radu cel Mare emis la 1 aprilie 1497, că mânăstirea Tutana exista pe vremea lui Basarab cel Tânăr, domnul Ţării Româneşti (1477-1482, cu întrerupere)[2]. Săpăturile arheologice efectuate în biserică în anul 1987 au dus la descoperirea fundaţiilor unui locaş de plan triconc, compus din altar, naos, pronaos şi pridvor, edificat la sfârşitul secolului al XIV-lea începutul secolului al XV-lea[3].

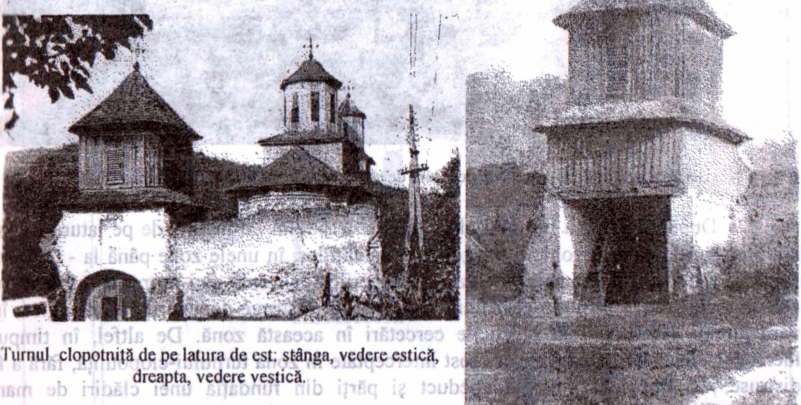

Turnul clopotniţă de pe latura de est: stânga, vedere estică, dreapta, vedere vestică.

În anul 1987 din vechiul ansamblu mânăstiresc se mai păstrau: biserica reconstruită în 1582 de domnitorul Mihnea

---

[1] Cercetările arheologice din 1987 au fost efectuate de Spiridon Cristocea de la Muzeul Judeţean Argeş în biserică şi în spaţiul din jurul ei.

[2] Ştefan Andreescu, *Contribuţii cu privire la trecutul mânăstirii Tutana*, în „Mitropolia Olteniei", Anul XVIII, nr. 3-4, martie-aprilie, 1964, p. 252-288.

[3] Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *Cercetările arheologice de la mânăstirea Tutana (judeţul Argeş) şi problema unui nou triconc de la cumpăna veacurilor XIV-XV*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor Monumente Istorice şi de Artă", Anul XIV, nr. 2/1988, p. 45-58.

Turcitul, turnul-clopotniță de pe latura de est construit între 1774 și 1778, turnul-clopotniță de pe latura de vest datând din secolul al XVI-lea, aflat în ruină, și o parte din zidul de incintă ruinat și el în mare parte.

Aflate într-un stadiu avansat de degradare, turnul-clopotniță și zidul de incintă de pe latura de est au fost demolate în 1989 în vederea reconstruirii lor. Dintre cele trei soluții privind zona de amplasare a noului turn a fost ales locul pe care s-a aflat inițial.

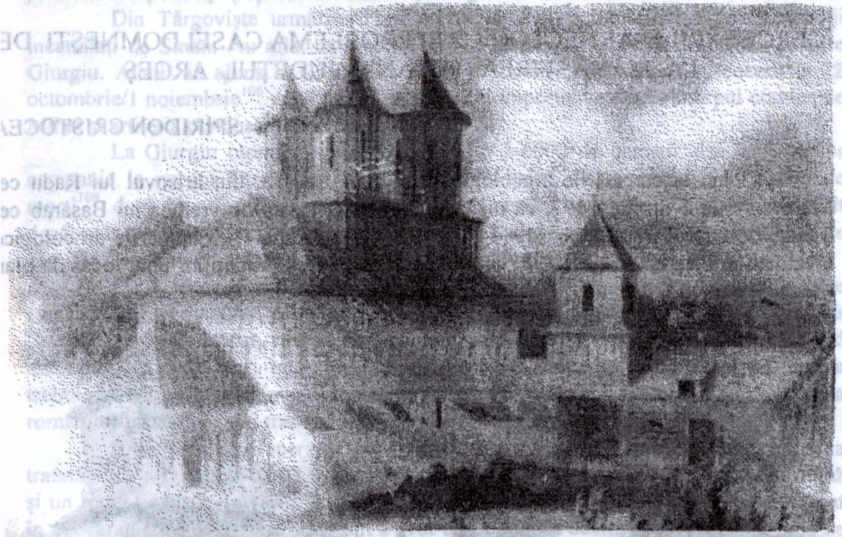

Biserica și turnul-clopotniță de pe latura de est, vedere vestică. După H. Trenk, 1860.

După demolarea turnului-clopotniță și a zidului de incintă de pe latura de est s-a efectuat de către parohie o dezgolire a fundațiilor, în unele zone până la - 0,70 m, fiind scoasă la iveală compartimentarea încăperilor existente aici în trecut. Întrucât cu ocazia reconstruirii turnului-clopotniță s-ar fi putut distruge depunerile arheologice, în vara anului 1990 au fost efectuate cercetări în această zonă. De altfel, în timpul lucrărilor efectuate de parohie, au fost interceptate în zona turnului-clopotniță, fără a fi distruse, un fragment dintr-un apeduct și părți din fundația unei clădiri de mari dimensiuni.

La început cercetarea a fost orientată asupra apeductului fiind dezvelită în întregime porțiunea aflată sub turnul-clopotniță, stabilindu-se traseul și modul de edificare al acestuia. Pornind dintr-un deal aflat la nord-est de mânăstire, unde desigur se afla cisterna de colectare a apei, apeductul traversează drumul comunal, trecea pe sub bolta turnului-clopotniță și se îndreaptă spre încăperile aflate pe latura de sud a ansamblului monahal.

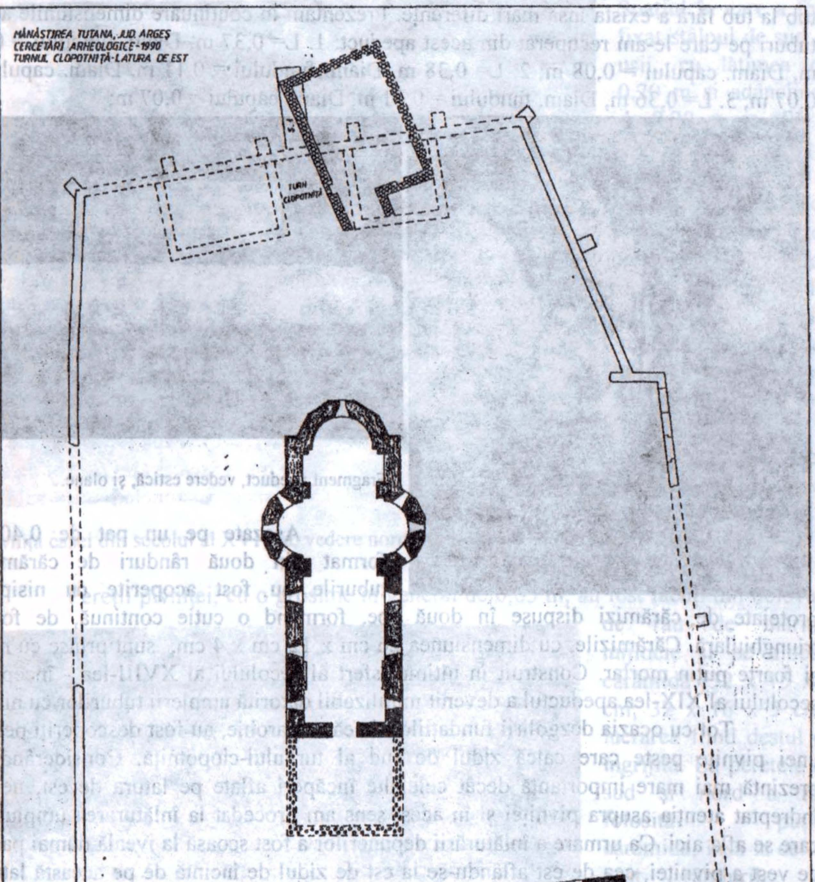
MÂNĂSTIREA TUTANA, JUD. ARGEȘ
CERCETĂRI ARHEOLOGICE-1990
TURNUL CLOPOTNIȚĂ-LATURA DE EST
S.1
TURN CLOPOTNIȚĂ
LEGENDA
CONSTRUCȚIE SEC. XVI
CONSTRUCȚIE SEC. XVI
CONSTRUCȚIE 1838
SC. 1:100

Tuburile prin care a circulat apa au fost făcute la roata olarului din argilă bine arsă, având culoare roşie-cărămizie. De formă cilindrică, ele au un cap puţin evazat, iar celălalt este îngustat pentru a se introduce în tubul următor. Dimensiunile diferă de la tub la tub fără a exista însă mari diferenţe. Prezentăm în continuare dimensiunile a trei tuburi pe care le-am recuperat din acest apeduct: 1. L= 0,37 m, Diam. fundului = 0,12 m, Diam. capului = 0,08 m; 2. L= 0,38 m, Diam. fundului = 0,11 m, Diam. capului = 0,07 m; 3. L= 0,36 m, Diam. fundului = 0,11 m, Diam. capului = 0,07 m;

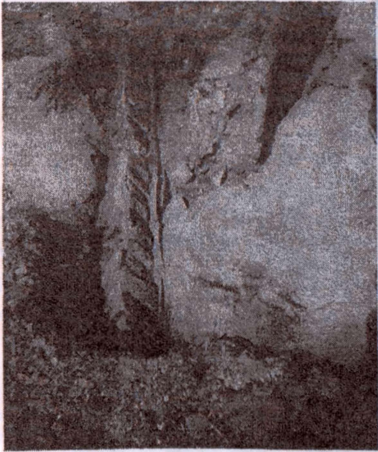
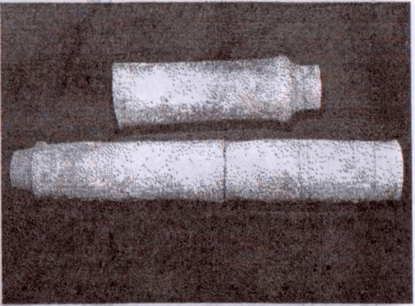

Fragment apeduct, vedere estică, şi olane.

Aşezate pe un pat de 0,40 m format din două rânduri de cărămidă, tuburile au fost acoperite cu nisip şi protejate de cărămizi dispuse în două ape, formând o cutie continuă, de formă triunghiulară. Cărămizile, cu dimensiunea 26 cm x 12 cm x 4 cm, sunt prinse cu nisip şi foarte puţin mortar. Construit în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea apeductul a devenit inutilizabil datorită umplerii tuburilor cu nisip.

Tot cu ocazia dezgolirii fundaţiilor de către parohie, au fost descoperiţi pereţii unei pivniţe peste care calcă zidul de sud al turnului-clopotniţă. Considerând că prezintă mai mare importanţă decât celelalte încăperi aflate pe latura de est, ne-am îndreptat atenţia asupra pivniţei şi în acest sens am procedat la înlăturarea umpluturii care se afla aici. Ca urmare a înlăturării depunerilor a fost scoasă la iveală numai partea de vest a pivniţei, cea de est aflându-se la est de zidul de incintă de pe această latură. Pentru interceptarea peretelui de est al pivniţei am trasat o mică secţiune în afara mănăstirii perpendiculară pe zidul de est al incintei. Întrucât secţiunea împiedica accesul în curtea locuitorului ce-şi avea casa la sud-est de mânăstire, ea a fost practicată numai până la interceptarea acestui perete, fără a ajunge la talpa fundaţiei şi la pământul viu.

Cu toate că cercetarea n-a fost completă, datorită faptului că partea de est a pivniţei depăşeşte zidul de incintă şi se află în curtea unui locuitor, investigaţia ne-a furnizat destule date care ne-au permis reconstituirea cu aproximaţie a planului clădirii, datarea ş.a. Ca urmare a acestor investigaţii se poate afirma că este vorba de o clădire de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile 8,30 m x 5,80 m, prevăzută cu pivniţă care se întindea sub tot nivelul superior.

Accesul în pivniță se făcea printr-o ușă aflată în partea de nord a peretelui de vest și la care se ajungea pe un gârlici. Ușa de intrare în pivniță, cu lățimea de 2,45 m, a fost prinsă în stâlpi de lemn fixați în peretele de nord și în zidul de sud al gârliciului. Spațiul în care a fost fixat stâlpul de sud al ușii, cu lățimea de 0,20 m și adâncimea de 0,20 m, se află la 0,38 m de colțul zidului de vest al pivniței. În partea de nord a peretelui de vest al pivniței, deasupra pavajului din bolovani, se află în zid o nișă cu lățimea de 0,75 m, adâncimea 0,30 m, înălțimea 0,18 m, în care credem că a fost fixat pragul ușii de intrare în pivniță.

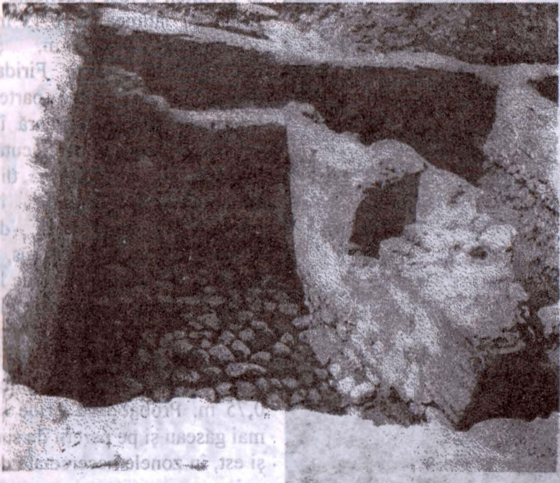

Pivnița casei din secolul al XVI-lea, vedere nord-estică.

Pereții pivniței, cu o grosime în general de 0,65 m, au fost făcuți din bolovani de râu de mărime mijlocie și pe alocuri cărămidă (32 x 15 x 5 cm; 32 x 16 x 5 cm), lucrarea fiind destul de îngrijită. La peretele de sud și nord a fost folosită puțină cărămidă, însă la cel de vest rândurile de bolovani alternează cu cele din cărămidă. Pe fundul pivniței a fost așezat un rând de bolovani de râu de mărime mijlocie peste care s-a așternut un strat de mortar gros de 2-3 cm care în unele locuri s-a macerat.

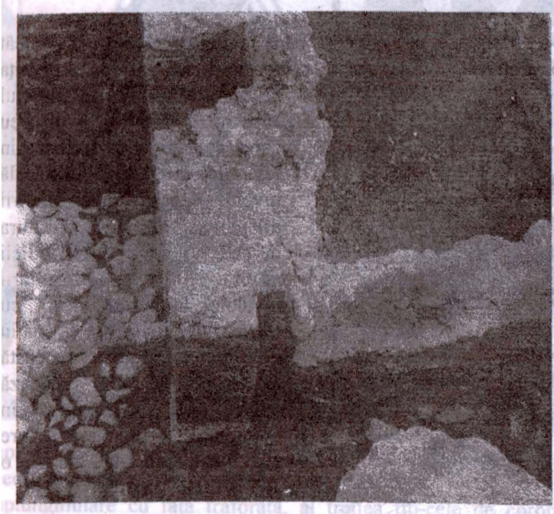

Peretele sudic al gârliciului pivniței din secolul al XVI-lea.

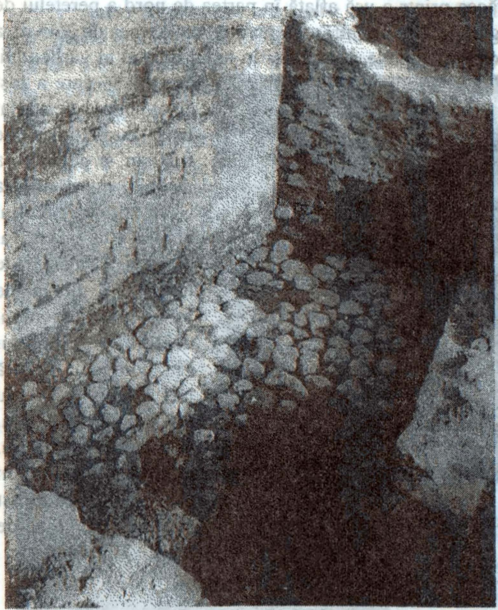

Vedere nordică a pivniței din secolul al XVI-lea.

În peretele de vest, la - 1 m, de la nivelul de călcare al pivniței, a fost practicată o firidă cu lățimea de 0,43 m, adâncimea 0,57 m, și înălțimea de 0,75 m. Firida, dreptunghiulară în partea inferioară și semicirculară în cea superioară, a fost făcută, în special la colțuri, din cărămidă și tencuită în interior. O altă firidă, de aceeași formă ca cea de sus, a fost dispusă, tot la - 1 m de la nivelul de călcare, în peretele de nord având însă alte dimensiuni: lățimea - 0,70 m, adâncimea - 0,45 m, înălțimea 0,75 m. Probabil că firide se mai găseau și pe pereții de sud și est, în zonele necercetate de noi.

Pereții pivniței s-au păstrat, în unele locuri, până la înălțimea de 2 m. Întrucât nu se observă pe pereții păstrați sistemul de naștere a unor bolți, considerăm că pivnița a fost separată de nivelul superior printr-un planșeu care, cu siguranță, a fost din lemn. Deasupra pivniței se află nivelul superior, fațada clădirii aflându-se, desigur, pe latura de sud. Nu s-au păstrat indicii asupra compartimentării nivelului superior însă, cu certitudine, el a servit ca spațiu de locuit. Pentru această destinație pledează numeroasele cahle găsite în umplutura pivniței care proveneau, desigur, de la o sobă situată la acel nivel.

Vedere vestică a pivniței din secolul al XVI-lea.

Cahlele de la Tutana, confecţionate din pastă ordinară, omogenă şi bine frământată, au fost arse în cuptoare de olar obişnuite, după procedeul arderii oxidante fapt care a dat tuturor pieselor o culoare roşie-cărămizie.

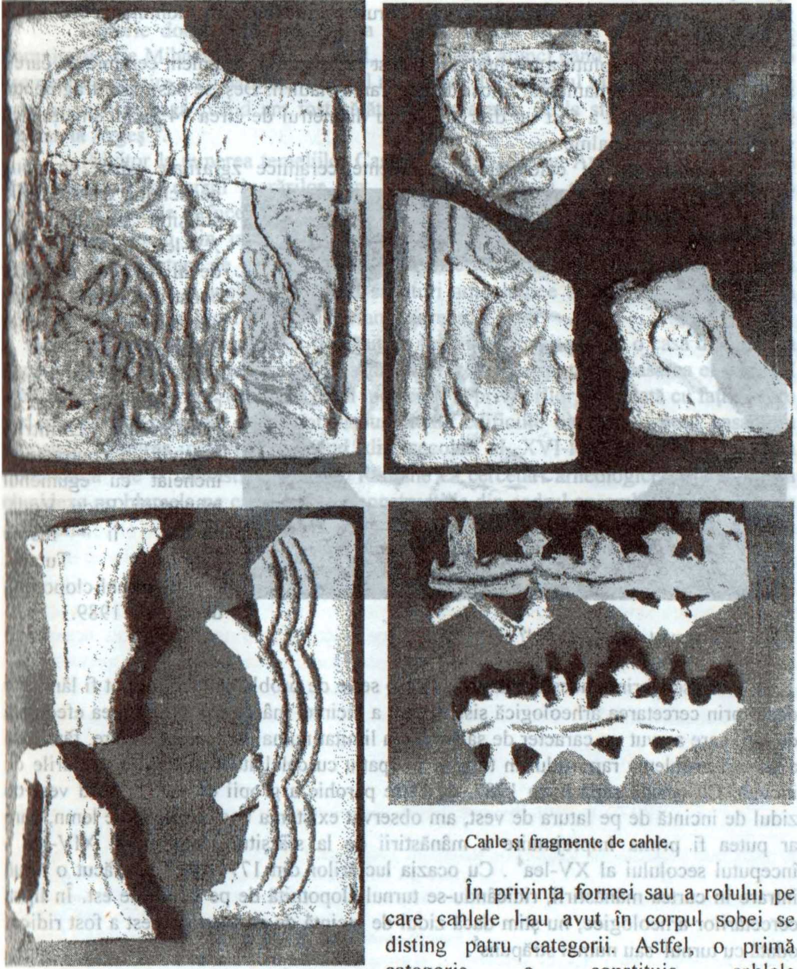

Cahle şi fragmente de cahle.

În privinţa formei sau a rolului pe care cahlele l-au avut în corpul sobei se disting patru categorii. Astfel, o primă categorie o constituie cahlele dreptunghiulare cu faţa plină, decorate cu diferite motive: vreji şi palmete, Sf. Gheorghe, cercuri cu protuberanţe în câmp ş.a. Al doilea tip îl constituie cahlele dreptunghiulare cu faţa traforată, al treilea tip-cele de coronament, iar al patrulea cahlele oală, de formă pătrată, cu picior tronconic. Din păcate decât o singură cahlă, aparţinând tipului I şi decorată cu vreji şi palmete, cu dimensiunile 23 cm x 18 cm, a putut fi întregită, deşi nu total, restul păstrându-se fragmentar.

Modelarea cahlelor s-a făcut în funcţie de tipul lor: cu tiparul primele trei tipuri şi la roata olarului cel de al patrulea. Toate fragmentele de cahle recuperate au fost smălţuite fiind folosită culoarea verde, brun, portocaliu, albă, dominanta cromatică a sobei fiind verde.

Tot din umplutura pivniţei a mai fost recuperat un fragment ceramic pe care-l atribuim unui disc ornamental folosit la decorarea clădirii. Deşi se păstrează fragmentar se poate constata că a fost un disc sferic, cu diametrul de circa 14,5 cm, smălţuit cu verde şi decorat cu palmete.

Cahlele ca şi cele câteva fragmente ceramice zgrafitate găsite în zona gârliciului, datând de la sfârşitul secolului al XV-lea - începutul celui de al XVI-lea plasează construirea clădirii cercetate în această perioadă. Între 1774 şi 1778 ea nu mai exista căci aici a fost ridicat de către Nan Dimitriu, potrivit contractului încheiat cu egumenul mânăstirii Radu Vodă, căreia îi fusese închinată Tutana, turnul-clopotniţă demolat în 1989.

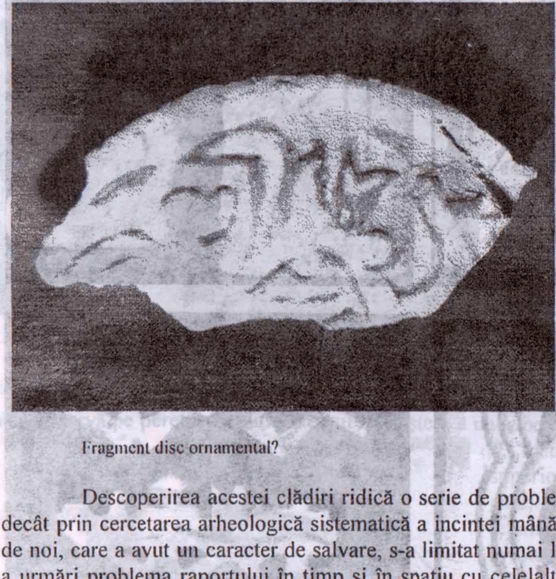

Fragment disc ornamental?

Descoperirea acestei clădiri ridică o serie de probleme care nu pot fi lămurite decât prin cercetarea arheologică sistematică a incintei mânăstirii. Cercetarea efectuată de noi, care a avut un caracter de salvare, s-a limitat numai la această clădire, fără însă a urmări problema raportului în timp şi în spaţiu cu celelalte edificii şi cu zidurile de incintă. Cu ocazia săpării, în 1987, de către parohie a gropii de var, la nord vest de zidul de incintă de pe latura de vest, am observat existenţa unei palisade de lemn, care ar putea fi prima împrejmuire a mânăstirii de la sfârşitul secolului al XIV-lea - începutul secolului al XV-lea[4] . Cu ocazia lucrărilor din 1774-1778 s-a făcut o nouă intrare în curtea mânăstirii, ridicându-se turnul-clopotniţă de pe latura de est. În lipsa cercetărilor arheologice, nu ştim dacă zidul de incintă de pe latura de est a fost ridicat odată cu turnul sau numai străpuns[5].

---

[4] Spiridon Cristocea, Carmen Oprescu, *op. cit.*

[5] Pentru lucrările întreprinse în anii 1774-1778 vezi: Ştefan Andreescu, *op. cit.*, 273-282.

Raportând domnitorului, la 1 noiembrie 1778, despre lucrările efectuate în anii 1774-1778, Vlad aprodul Ceauşuc arăta că Nan Dimitriu nu şi-a respectat contractul deoarece n-a reparat „casa cea domnească şi trapezăria în casele egumeneşti“. Ba mai mult, acesta „au stricat de tot casele egumeneşti“, pe care Ştefan Andreescu le plasează pe latura de sud.

Ctitorie domnească, mânăstirea Tutana trebuia să aibă şi o clădire în care domnitorul, fie Mihnea Turcitul fie altul, să locuiască atunci când venea aici. Despre o asemenea poposire a lui Mihnea Turcitul aici aflăm din hrisovul său, din 7 mai 1586, în care se menţionează „când am fost călător domnia mea de la sfânta mânăstire de la Tutana la Argeş“[6].

Privitor la punerea temeliilor Casei domneşti, Ştefan Andreescu presupune că Radu Mihnea în cursul lucrărilor din 1620-1621 „numai a reparat sau refăcut o construcţie încă de la începutul secolului al XVI-lea, din timpul lui Mihnea cel Rău“. Cât priveşte locul din incinta mânăstirii, acelaşi Ştefan Andreescu plasează Casa domnească „pe latura de vest, în faţa intrării bisericii, între vechiul turn-clopotniţă şi zidul dinspre nord al incintei“. Numai săpături arheologice în această zonă ar putea confirma sau infirma localizarea lui Ştefan Andreescu.

Îndoindu-ne că nu putea fi „găsit un loc mai potrivit pentru o casă domnească dacă nu înaintea intrării bisericii“, lansăm, sub rezerva de ipoteză, plasarea ei pe locul clădirii cercetate de noi. Ferită de ochii indiscreţi ai privitorilor, orientată cu faţada spre sud şi nu spre biserică, cum sunt dispuse toate edificiile din cadrul unui ansamblu monahal, clădirea cercetată, datând din secolul al XVI-lea, ar putea fi „Casa domnească“ de la mânăstirea Tutana. Rămâne ca cercetări arheologice sistematice să elucideze problemele pe care le ridică construcţiile din cadrul ansamblului monahal de la Tutana.

---

[6] *D.I.R.*, B. Ţara Românească, XVI, V (1581-1590), nr. 260, p. 248.

CAHLE CU REPREZENTĂRI HERALDICE DESCOPERITE LA CÂMPULUNG MUSCEL - „ACVILA BICEFALĂ“

MARIA VENERA RĂDULESCU

Cahlele medievale descoperite în spaţiul românesc folosesc, uneori, ca decor, motive de inspiraţie heraldică: steme de stat şi dinastice, armoarii ale unor familii nobiliare, steme ale unor oraşe ş.a. În Ţara Românească cea mai răspândită reprezentare de inspiraţie heraldică, folosită pe cahle, este cea a acvilei bicefale, stemă a familiei Cantacuzino. Cercetări arheologice au scos la lumină asemenea piese în arealul bucureştean, în zona bisericii Sf. Gheorghe[1], a mănăstirilor Radu Vodă[2] sau Mihai Vodă[3], la Târgovişte[4], Filipeştii de Pădure[5] s.a. Pe aceste cahle, interpretarea artistică a stemei cantacuzine este diferită. Cea mai timpurie piesă, cu stema familiei boiereşti menţionate, poartă data 1666[6]. Este o placă de sobă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 31/25 cm. Decorul, în relief, a fost realizat prin modelarea pastei de lut într-un tipar de lemn. Piesa este nesmălţuită şi uşor micasată. În câmpul cahlei este redată o acvilă bicefală cu aripile desfăşurate, capetele încoronate, ghearele libere. Între capetele acvilei se află o coroană deschisă, interpretată artistic. În registrul inferior, o inscripţie cu litere chirilice conţine numele meşterului „СИМЕОРV“, nume interpretat şi drept „SIMEON RUS <U>“[7] şi anul executării lucrării „1666“. Câmpul este înconjurat de un chenar dispus oblic spre interior şi decorat cu elemente vegetale stilizate (Fig. 1). Realizarea artistică este opera unui artist talentat, care, conştient de valoarea sa, a ţinut să-şi semneze opera, procedeu folosit în foarte puţine cazuri la piesele de ceramică monumentală. Cahla a fost descoperită în Muntenia, într-un loc nedeterminat. Barbu Slătineanu[8] făcea observaţia pertinentă asupra asemănării dintre forma şi decorul chenarului de pe această placă şi „forma şi chenarul" de pe o altă placă, descoperită la sfârşitul secolului al XIX-lea, cu ocazia restaurării Bisericii Episcopale de la Curtea de Argeş, placă ce are ca decor un grifon[9]

---

[1] *Bucureştii de odinioară în lumina cercetărilor arheologice*, Bucureşti, 1959, pl. CVII/10.

[2] *Ibidem*, pl. LXII/1.

[3] *Ibidem*, pl. LXXX/2; S. Morintz, Gh. Cantacuzino, *Săpăturile arheologice din sectorul Mihai Vodă*, în „Studii şi Referate“, I, 1954, Bucureşti, (extras, p. 65, fig. 12/3).

[4] O piesă achiziţionată în zona oraşului Târgovişte a figurat în colecţia Barbu Slătineanu. În prezent se află în colecţia CNM - C. D. Târgovişte, inv. 287.

[5] O piesă inedită în colecţia Muzeul Judeţean Prahova - Ploieşti.

[6] Sp. Cegăneanu, *Obiecte bisericeşti studiate şi descrise de ...*, Bucureşti, 1911, p. 7, fig. C (piesa azi pierdută se afla în colecţia Muzeului Naţional de Antichităţi); B. Slătineanu, *Plăci de ceramică românească din secolul al XVII-lea*, în „RIR“, vol. VIII, 1938, p. 60-61 (extras p. 7-8, fig. 3); idem, *Ceramica feudală românească şi originile ei*, Bucureşti, 1958, fig. 116, p. 193 (piesa a fost descoperită în Muntenia, într-un loc nedeterminat şi procurată prin intermediari.

[7] *Inscripţiile medievale ale României*, vol. I, *1395-1800 - Oraşul Bucureşti*, Bucureşti, 1965, p. 466 - nr. 552 (cu menţiunea că a fost achiziţionată la Curtea de Argeş? şi se află în Colecţia mixtă de artă comparată).

Un fragment de cahlă smălţuită policrom (ocru, verde închis şi verde deschis) cu acelaşi ornament, a fost descoperit la Herăşti, judeţul Giurgiu[10].

Recentele cercetări arheologice de la Câmpulung[11] au scos la lumină fragmente ceramice ce provin, probabil, de la patru cahle la a căror decorare s-a folosit acelaşi tipar cu al pieselor enunţate mai sus. Două dintre fragmente păstrează, parţial, inscripţia cu numele meşterului, redat cu litere chirilice SI <MEON RUSU> şi anul executării piesei 16 <66> (Fig. 2 - reconstituire). Unele dintre fragmente de cahle descoperite la Câmpulung au avut suprafaţa exterioară smălţuită în verde (smalţ mult exfoliat în prezent), iar altele au fost nesmălţuite.

Atunci când sunt rezultatul unei comenzi speciale, teracotele din secolul al XVII-lea s-au dovedit a fi realizări artistice deosebite, manifestând aceleaşi caracteristici ca şi sculptura în lemn sau piatră a secolului respectiv. În această perioadă ornamentica se înnoieşte cu motive florale şi vegetale: laleaua, acantul, vrejuri ce descriu în mişcarea lor linii meandrice din care se dezvoltă , într-un echilibru decorativ, alte frunze, boboci sau flori. Influenţa Renaşterii sau mai târziu a Barocului se face simţită, dar contopită în stilul propriu al artei munteneşti. Repertoriul decorativ al principalelor genuri de artă este folosit şi la împodobirea cahlelor. Chenarul compus din elemente vegetale şi florale, chenar ce ornamentează uşile şi ferestrele monumentelor de cult sau laice, cadrele marginale ale pisaniilor sau pietrelor de mormânt, aceste chenare sunt întâlnite, realizate stilizat, la unele teracote de sobă. Compoziţiile decorative de pe unele teracote, compoziţii în care elementul heraldic (stema Ţării Româneşti sau un blazon al familiei nobiliare) se asociază cu ornamentica florală, îşi găsesc corespondent în paginile tipăriturilor contemporane[12]

Folosirea la construirea sobelor a cahlelor, unele de evidentă reuşită artistică, face parte din preocuparea societăţii medievale româneşti pentru confort şi armonia ambientului. Decorarea unei sobe dintr-o casă câmpulungeană a secolului al XVII-lea cu acvila bicefală nu poate fi întâmplătoare. Presupunem că proprietarul medieval al unei asemenea locuinţe ar fi putut avea tangenţe cu marea familie boierească a Cantacuzinilor.

---

[8] B. Slătineanu, *Plăci de ceramică românească din secolul al XVII-lea*, în „RIR" VIII, 1958 (extras p. 8, nota 1).

[9] Gr. Tocilescu, *Biserica Episcopală a Mănăstirii Curtea de Argeş restaurată în dzilele M.S. Regelui Carol I şi sfinţită din nou în dziua de 12 octombrie 1886*, Bucureşti, f.a., fig. A, p. 36.

[10] Piesă inedită în colecţia Muzeului Naţional de Artă - Bucureşti, inv. C. 740.

[11] Cercetarea arheologică la Câmpulung din august - septembrie 2001, a fost condusă de Gh. I. Cantacuzino. Piesele menţionate au fost descoperite în str. Negru Vodă 76, sector corectat de M. V. Rădulescu.

[12] Stema familiei Cantacuzino cu iniţialele spătarului Mihail Cantacuzino se află pe Antologhionul tipărit la Râmnic, 1705 (Bibl. Acad. CRV, nr. 147); stema lui Şerban Vodă Cantacuzino se află pe Biblia tipărită la Bucureşti în 1688 (Bibl. Acad. CRV, nr. 86). Pentru alte reprezentări heraldice pe cahle vezi Maria Venera Rădulescu, *Influenţe heraldice pe cahle argeşene - „leii rampanţi - afrontaţi"*, în „Argessis. Studii şi Comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, IX, 2000, p. 165-172.

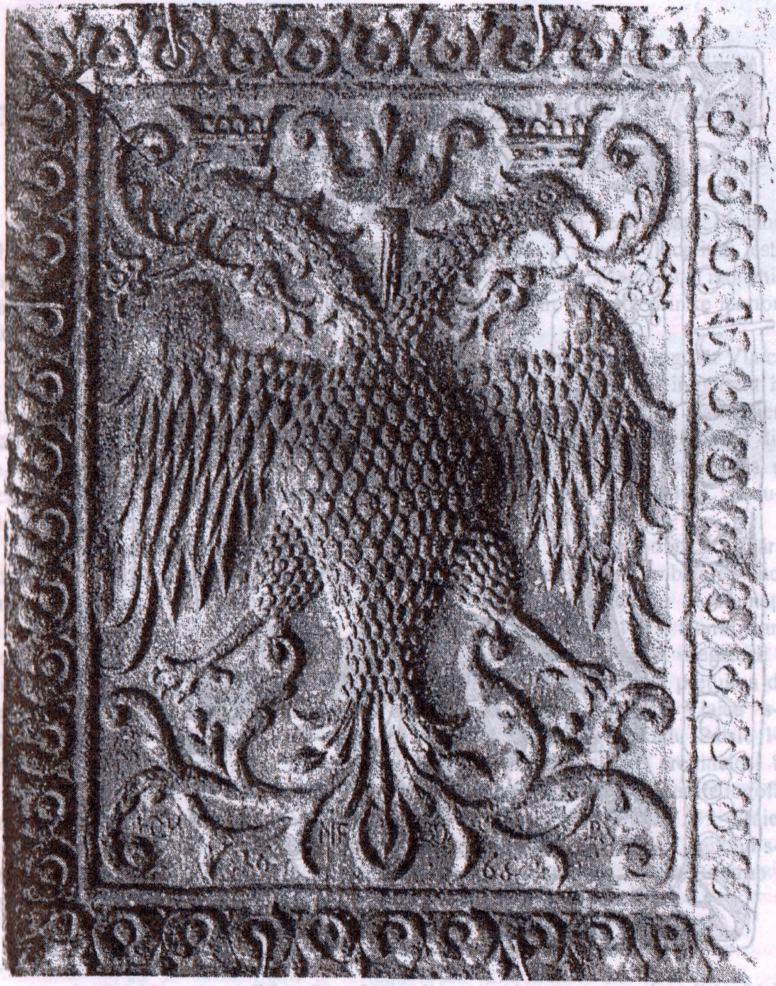

Fig. 1 Cahlă decorată cu acvila bicefală, descoperită în Muntenia (loc nedeterminat)

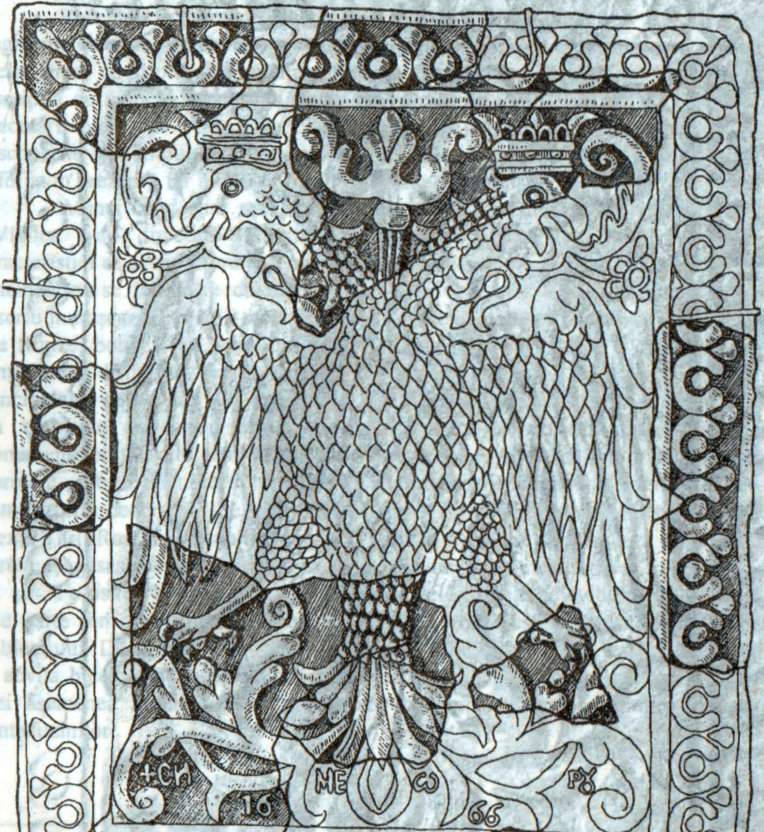
+СН
16
МЕ
ω
РЎ
66

Fig. 2 Cahlă decorată cu acvila bicefală, descoperită la Câmpulung Muscel (reconstituire)

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA PISCANI, JUDEŢUL ARGEŞ

SPIRIDON CRISTOCEA

La circa 15 km nord de Piteşti, pe Valea Râului Doamnei, se află satul Piscani, veche localitate argeşeană[1]. Prima atestare documentară a acestei localităţi este consemnată în zapisul datat înainte de 6 iulie 1526 prin care Magdalina monahia dăruieşte lui Gânştea cel Bătrân şi fiilor săi un loc de casă în Miceşti, printre martori aflându-se şi „din Piscani Alăman"[2].

Satul este cunoscut în istoria noastră prin stăpânul său, marele logofăt Vlaicu din Piscani. Fiu al lui Pătru postelnic, Vlaicu din Piscani a jucat un rol important în viaţa social-economică, politică şi culturală a Ţării Româneşti. Ca şi ceilalţi mari boieri ai ţării, marele logofăt Vlaicu a fost posesorul unui întins domeniu feudal constând din sate, munţi, mori, rumâni, ţigani ş.a. Printre satele pe care le stăpânea se afla şi Piscaniul pe care l-a cumpărat de la Arfa pentru 2400 de aspri, stăpânirea fiindu-i întărită la 29 decembrie 1532 de către domnitorul Vlad Vintilă de la Slatina[3]

Dar Vlaicu din Piscani a jucat un rol deosebit în viaţa politică a Ţării Româneşti prin dregătoriile pe care le-a deţinut, prin susţinerea sau combaterea unor domnitori. Ridicat în dregătoria de clucer de către domnitorul Radu de la Afumaţi, Vlaicu a deţinut această demnitate între 26 iulie 1526 - 12 februarie 1533. Numit mare logofăt de către domnitorul Vlad Vintilă, Vlaicu a fost titularul acestei dregătorii o perioadă destul de lungă (6 septembrie 1534 - 22 iunie 1540). Cu toată preţuirea de care se bucura din partea domnitorului Vlad Vintilă, marele logofăt Vlaicu s-a alăturat partidei ostile care-l va ucide pe voievod. Domnitorul Radu Paisie l-a menţinut în dregătoria de mare logofăt fiind unul dintre sfetnicii săi credincioşi în prima parte a domniei. Împreună cu fraţii săi, Mihnea pârcălab şi Badea, marele logofăt Vlaicu a fost ispravnic la zidirea mănăstirii Valea a lui Radu Paisie. După 1539 Vlaicu a trecut de partea boierilor ostili domnitorului, iar în lupta de la Fântâna Ţiganului s-a aflat în tabăra răzvrătiţilor. Printre boierii prinşi în luptă alături de Laiotă Basarab şi ucişi de către Radu Paisie s-a aflat şi marele logofăt Vlaicu din Piscani[4].

---

[1] Despre istoria satului Piscani vezi: Teodor Dina, *Piscani Negreni vechi sate argeşene de pe Valea Râului Doamnei File de Istorie*, Piteşti, 1998; idem, *Biserica Sf. Nicolae Piscani Scurtă monografie*, Editura Tip Naste, Piteşti, 1999.

[2] *DRH, B, Ţara Românească*, III, nr. 22, p. 40.

[3] *Ibidem*, nr. 141, p. 220.

[4] N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţările Române şi Moldova sec XIV-XVII*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 104.

Stâlp de susţinere a planşeului

Secţiunea I. Vedere din est.

Deşi era stăpânul a numeroase sate, Vlaicu mare logofăt a fost legat mai mult de satul Piscani unde, potrivit tradiţiei, şi-a construit curtea sa. Pe raza satului Piscani se află un punct numit „Locul Iudei" unde, potrivit aceleiaşi tradiţii, s-ar fi aflat curtea lui Vlaicu.

Prin trădarea faţă de Radu Paisie, şi mai înainte faţă de Vlad Vintilă, Vlaicu a fost comparat cu Iuda Iscarioteanul, de unde şi explicaţia denumirii păstrată prin tradiţia locală a zonei fostei curţi feudale din Piscani ca „Locul Iudei".

În partea estică a acestui deal, vis a vis de biserica satului, se distingeau sub iarbă şi bălării urmele unor ziduri care arătau că aici a existat un edificiu.

În vederea cercetării locului am trasat mai multe secţiuni în urma cărora au fost descoperite porţiuni din fundaţia şi elevaţia unei clădiri de dimensiuni apreciabile. Orientată nord-sud, clădirea de formă dreptunghiulară, cu dimensiunile de 18 m x 7,20 m, în interior, avea pivniţă pe toată suprafaţa sa, planşeul fiind susţinut de doi stâlpi din cărămidă (80 cm x 80 cm). Ca material de construcţie au fost folosiţi bolovani de râu, de mărime mijlocie, şi cărămizi cu dimensiunile: 30 cm x 15 cm x 5 cm; 28 cm x 15 cm x 5 cm; 32 cm x 16 cm x 5 cm. Zidurile, cu grosimea de 0,75 m, au fost edificate din aceste materiale alternându-se rândurile de bolovani cu cele de cărămizi. Gârliciul pentru intrarea în pivniţă se afla în partea de sud-vest al clădirii.

Materialul arheologic descoperit, pe baza căruia să se poată face datarea construcţiei, este destul de sărac, constând din fragmente ceramice zgrafitate datând din secolul al XVI-lea. Tot acestui secol aparţin şi fragmentele de cahle, smălţuite şi nesmălţuite, care au diferite motive decorative. Au mai fost recuperate, de asemenea, câteva materiale feroase (cuie, piroane) folosite la construcţia clădirii. Observaţiile stratigrafice ca şi materialele descoperite pledează pentru datarea acestei clădiri în secolul al XVI-lea. Extinderea cercetărilor asupra unei zone mai mari de pe platou ar putea elucida problema dacă aici a existat curtea marelui logofăt Vlaicu Piscanul.

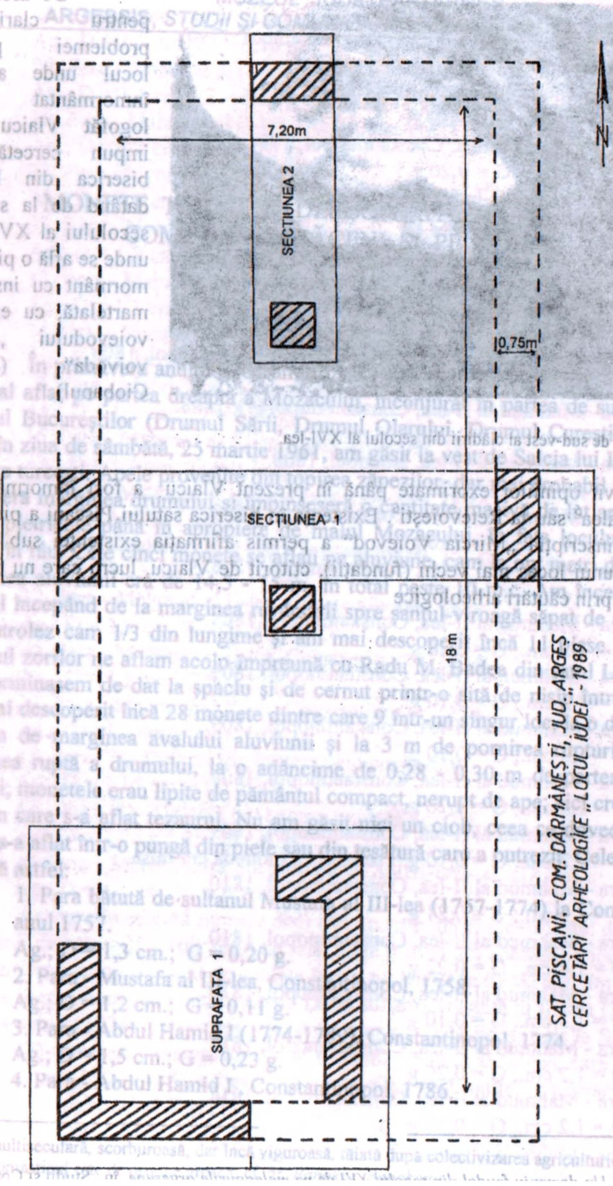
N
7,20m
SECȚIUNEA 2
0,75m
SECȚIUNEA 1
18 m
SUPRAFAȚA 1
SAT PISCANI, COM. DĂRMĂNEȘTI, JUD. ARGEȘ
CERCETĂRI ARHEOLOGICE „LOCUL IUDEI" - 1989
SC. 1:50

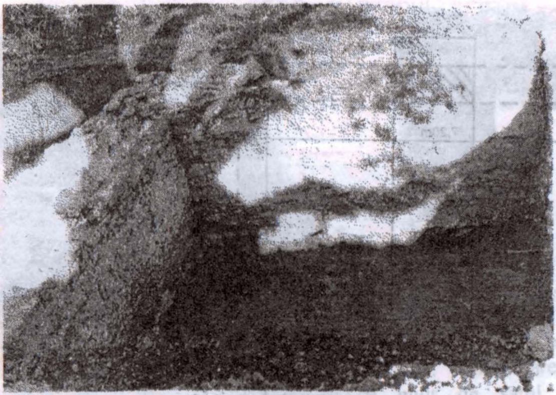

Colțul de sud-vest al clădirii din secolul al XVI-lea.

De asemenea, pentru clarificarea problemei privind locul unde a fost înmormântat marele logofăt Vlaicu se impun cercetări în biserica din Piscani datând de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, unde se află o piatră de mormânt cu inscripţia martelată, cu excepţia voievodului „Mircia voivoda" (Mircea Ciobanul).

Potrivit opiniilor exprimate până în prezent Vlaicu a fost înmormântat la mănăstirea Valea[5] sau la Retevoieşti[6]. Existenţa în biserica satului Piscani a pietrei de mormânt cu inscripţia „Mircia Voievod" a permis afirmaţia existenţei sub actuala construcţie a unui locaş mai vechi (fundaţii), ctitorit de Vlaicu, lucru care nu poate fi dovedit decât prin căutări arheologice

---

[5] *Ibidem.*

[6] Vitalie Stănică, *Un domeniu feudal din secolul XVI de pe meleagurile argeşene*, în „Studii şi Comunicări, Muzeul Piteşti", 1980, p. 255.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

MONETE TURCEȘTI DESCOPERITE PE TERITORIUL COMUNEI MOZĂCENI ȘI PE MOZACU

ION NANIA
ROMEO MASCHIO

În primăvara anului 1961 am urmărit multe zile așezarea Coțofeni de pe botul de deal aflat pe partea dreaptă a Mozacului, înconjurat în partea de sud și sud-est de drumul Bucureștilor (Drumul Sării, Drumul Olarului, Drumul Cureștilor), ocazie cu care, în ziua de sâmbătă, 25 martie 1961, am găsit la vest de Salcia lui Iabanacu[1], cinci monete turcești. Apele provenite din topirea zăpezilor, dar mai probabil viiturile ploilor rupseseră marginea drumului și împinseseră o cantitate masivă de lut argilo-nisipos cu multe pietricele până în apropiere de malul Mozacului, în fața locului de vărsare a Bâtiei în râu. Cele cinci monete se aflau pe aluviune, cam la opt metri de malul râului; lungimea aluviunii era de 14,5 - 15 m, în total peste 10 m.c. Am început săparea cu șpaclul începând de la marginea revărsării spre șanțul-viroagă săpat de ape. Am reușit să controlez cam 1/3 din lungime și am mai descoperit încă 11 piese. A doua zi, în răsăritul zorilor ne aflam acolo împreună cu Radu M. Badea din satul Leșile[2]; la orele 16^{30} terminasem de dat la șpaclu și de cernut printr-o sită de nisip întreaga aluviune. Am mai descoperit încă 28 monete dintre care 9 într-un singur loc, la o distanță de 12 - 12,5 m de marginea avalului aluviunii și la 3 m de pornirea rupturii, chiar lângă marginea ruptă a drumului, la o adâncime de 0,28 - 0,30 m de partea superioară a rupturii; monetele erau lipite de pământul compact, nerupt de ape; aici credem că a fost locul în care s-a aflat tezaurul. Nu am găsit nici un ciob, ceea ce dovedește că micul tezaur s-a aflat într-o pungă din piele sau din țesătură care a putrezit. Cele 44 monete se prezintă astfel:

1. Para bătută de sultanul Mustafa al III-lea (1757-1774) la Constantinopol în anul 1757.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
2. Para - Mustafa al III-lea, Constantinopol, 1758.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,11 g.
3. Para - Abdul Hamid I (1774-1789), Constantinopol, 1774.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,23 g.
4. Para - Abdul Hamid I , Constantinopol, 1786.

---

[1] Salcie multiseculară, scorburoasă, dar încă viguroasă, tăiată după colectivizarea agriculturii, prin anii 1963-1964. Onomasticul este de origine greacă; cf. gr. *Banakos, Banakou.*

[2] Născut în satul Leșile la 1 mai 1919.

Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,30 g.
5. Para - Selim al III-lea (1789-1807), Istambul, 1790.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,20 g.
6. Para - Selim al III-lea, Constantinopol, 1793.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,20 g.
7. Para - Selim al III-lea, Constantinopol, 1794.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,20 g.
8. Para - Selim al III-lea, Istambul, 1798.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,22 g.
9. Para - Selim al III-lea, Istambul, 1799.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,30 g.
10. Para - Selim al III-lea, Istambul, 1804.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,20 g.
11. Para - Mahmud al II-lea (1808-1839), Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
12. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol (?), 1808.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
13. Para - Mahmud al II-lea, Istambul, 1808.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
14. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,10 g.
15. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,20 g.
16. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1808.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
17. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
18. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,10 g.
19. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
20. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1809.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g. Probabil că moneda era falsă.
21. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1810.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,21 g.
22. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1810.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,22 g.
23. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1810.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,10 g.
24. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1813.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
25. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1814.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
26. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1815.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,10 g.
27. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1815.

Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,20 g.
28. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1815.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,10 g.
29. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1816.
Ag.; D = 1,1 cm.; G = 0,10 g.
30. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1818.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
31. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1819.
Ag.; D = 1,5 cm.; G = 0,23 g.
32. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1819.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
33. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1821.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
34. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1821.
Ag.; D = 1,3 cm.; G = 0,20 g.
35. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1821.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
36. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1822.
Ag.; D = 1,4 cm.; G = 0,10 g.
37. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1822.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
38. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1822.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.
39. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1824.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
40. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1824.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,20 g.
41. Para - Mahmud al II-lea, Constantinopol, 1826.
Ag.; D = 1,1 cm.; G = 1,10 g.
42. Para (?) - Defectă din batere; neidentificabilă.
Ag.; D = 1,14 cm.; G = 0,30
43.. Para (?) - Defectă din batere; neidentificabilă.
Ag.; D = 1,26 x 1,25 cm.; G =
44. Para - Monetă falsă din secolele al XVIII-lea - al XIX-lea.
Ag.; D = 1,2 cm.; G = 0,10 g.

Aşadar din cele 44 monete doar trei nu au putut fi identificate: două din cauza defecţiunii de batere şi a treia fiind un fals; toate provin din aceeaşi perioadă, după cele 41 identificate, monetele sunt acumulate într-o perioadă de 69 de ani, din 1757 până în 1826, pe timpul domniei a cinci sultani. De la sultanii Mustafa al III-lea (1757-1774) şi Abdul Hamid I (1774-1789) avem câte două monete de la fiecare; de la Selim al III-lea (1789-1807) avem şase exemplare. De la sultanul Mustafa al IV-lea, care a domnit mai puţin de un an (1807-1808), nu avem nici una. Cele mai multe, în număr de 31 provin de la sultanul Mahmud al II-lea (1808 - 1839).

Prin faptul că toate monetele descoperite sunt parale, deci de mică valoare, folosite în vânzările-cumpărările mărunte, putem trage concluzia că ele nu au aparţinut unui mare negustor sau boier, ci unui om de rând sau unui boernaş localnic care nu avea intenţia cumpărării unor mărfuri scumpe, constituind mai degrabă „bani de buzunar".

Semnificativ rămâne faptul că monetele au fost descoperite pe unul din cele mai importante drumuri medievale din Ţara Românească, drum care lega Craiova şi Slatina de Bucureşti, chiar la intersecţia cu Drumul Mare, primul drum de la sud de Carpaţi atestat într-un itinerar străin, itinerariul de la Bruges,[3] redactat între anii 1380-1390[4], care lega Sibiul de Piteşti, pentru ca apoi să se facă popas la Ciupa, apoi la Valea pe Neajlov[5] şi în final la Giurgiu; între Ciupa şi Valea, drumul traversa Bâtia la vărsare, trecea pe la vest de Răscăeţi-Drăghineasca şi se-ndrepta, pe Câmpul Neajlovului, spre Hanul lui Pală[6], de aici spre Valea şi mai departe la Giurgiu şi Rusciuc.

Cu privire la momentul şi împrejurările în care punga a ajuns în marginea dreaptă a drumului, în acest punct bine marcat, putem emite două ipoteze. S-ar putea presupune că punga cu parale a fost pierdută. Această situaţie este exclusă; dacă punga ar fi căzut din buzunarul unui drumeţ, ar fi căzut pe drum şi ar fi fost găsită de un alt călător, drumul fiind destul de circulat până la începutul secolului al XX-lea; dacă ar fi căzut din buzunarul unui căruţaş, tot pe drum ar fi căzut, chiar dacă ar fi mers pe lângă animalele de tracţiune; mergea pe lângă boul sau calul din stânga, nu pe lângă cel înjugat sau înhămat la dreapta proţapului sau oiştei; aceasta în cazul că se deplasa spre răsărit; în cazul că s-ar fi deplasat spre apus, căruţaşul ar fi mers exact pe jumătatea drumului, pe lângă animalul din stânga. Apoi punga a fost îngropată la mică adâncime în mod intenţionat; în cazul atacării călătorului prin surprindere, de către hoţi, acesta nu avea timp să o îngroape.

Credem că punga a fost îngropată de un călător surprins în drum spre Bucureşti de năvălitorii ruşi, la sfârşitul lunii aprilie / începutul lunii mai, 1828. cunoaştem că la „25 aprilie / 7 mai 1828 trupele Rusiei ţariste trec Prutul"[7], iar „La 26 aprilie (8 mai, n.n.) guvernul rus a declarat război Turciei" şi doar „În cinci zile, trupele ruse au ajuns până la Brăila, Bucureşti, Craiova"[8]. Aşadar drumeţul nostru fiind surprins de năvălitorii care veneau dinspre Răscăeţi şi observându-i ieşind din pădurea ce se afla în faţa sa la 250-300 metri, a îngropat repede punga la 25-30 cm adâncime, în pământul mai afânat, din marginea drumului; se vede treaba că barbarii, chiar şi fără bani la el, i-au luat omului viaţa, bruma de parale rămânând îngropată timp de 143 de ani. Dacă Europa cunoaşte că în 1828 „Au avut loc excese groaznice ...... hoţii, omoruri etc."[9], provocate de barbaria rusă, la Mozăceni acestea trebuie să fi fost de o amploare nemaiîntâlnită de vreme ce mărăcinele cel mai ghimpos din ţara noastră, holera (Xanthium spinosus L.) a fost botezat chiselef[10]. Nu ne surprinde deci soarta pe care noi presupunem că a avut-o posesorul celor 44 de parale. Faptul că ultima monedă este bătută în anul 1826, cu un an şi jumătate sau doi înainte de năvălirea barbarilor ruşi nu ne surprinde şi nu ne împiedică de-a pune micul tezaur pe seama acestei invazii de vreme ce între penultima monedă databilă şi ultima identificată sunt tot doi ani: din 1824 şi 1826.

---

[3] J. Lelewel, *Géographie du Mozen Âge*, Bruxelles, 1857, IV, p. 285-308.

[4] *Călători străini despre ţările române*, vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 21-22.

[5] *Ibidem*, p. 25.

[6] Cercetări personale; istoriografia românească nu posedă o hartă a drumurilor medievale din Ţara Românească, ceea ce produce mari confuzii printre istorici.

[7] *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971, p. 172.

[8] *Istoria României*, III, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, p. 926.

[9] K. Marx, *Însemnări despre români (manuscrise inedite)*, Publicate de acad. A. Oţetea şi S. Schwann, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, p. 117.

[10] Date culese în 1956 de la Alexe Anghel Danciu (n. 1887), neştiutor de carte.

Toate cele 44 de monete sunt bine păstrate; relativ tocite sunt doar cele cu numerele 4 şi 15. prima este prevăzută cu două găurele opuse, spre margini, iar a doua cu una singură. Tot cu două găuri, una ceva mai spre interior faţă de margine, este şi moneda cu nr.27. nu este exclus ca aceste două monete să fi fost aranjate într-un colier. Alte cinci monete, nr. 6,9,14,16 şi 22, sunt prevăzute cu câte o gaură la margine. Credem că aceste şase monete, prevăzute cu câte o singură gaură, să fi fost folosite mai degrabă pentru mărţişoare, decât folosite ca podoabe; întrebuinţarea monetelor de argint la mărţişoare a fost un obicei străvechi în Ţara Vlaşca, cu profunde implicaţii în credinţele ţăranului român[11]. Moneda nr. 26 este mult subţiată şi ruptă într-o margine din timpul baterii. Pe 36 monete, locul baterii este trecut Constantinopol, iar pe cinci Istambul.

Din partea de vest a teritoriului Mozăcenilor provin şapte monete dintr-un tezaur pe care-l socotim pierdut, sau parţial descoperit.

În ziua de duminică, 14 martie 1971, în timpul unei periegheze pe Negrişoara, însoţit de doi ţărani destoinici şi iubitori de istorie, Radu M. Badea şi Roşioru M. Bogdan din satul Leşile, după ce am trecut pe dreapta Negrişoarei, pe planul care o traversa cam în dreptul confluenţei cu Valea Logofătului, afluentul său de pe stânga, la aproximativ 30 m de creasta malului (coastei), pe terasa plană, la circa 55 m sud de drumul amintit, însoţitorii respectivi au observat înşirate trei monete, cam la 25-30 cm una de alta, de-a lungul brazdei cu direcţia est-vest. Am început toţi trei săparea cu şpaclurile a unui şanţ lat de 0,50 m şi adânc cât adâncimea arăturii, cam 18-22 cm, dinspre est spre vest. Pe lungimea de 2,20 m s-au mai găsit încă cinci piese. Era clar că monetele proveneau dintr-un tezaur aflat, probabil, sub brazda alăturată, de unde fierul plugului le-a răsturnat. Am însemnat locul respectiv rămânând să venim ulterior cu o cazma şi o lopată. Reţinut de alte preocupări privind munca la catedră, abia peste trei săptămâni am hotărât să meargă cei doi oameni fără mine; nu am mai găsit punctul respectiv. La începutul lunii mai vegetaţia era mult prea mare; tezaurul a rămas în pământ. După 1984 Negrişoara a fost drenată; terasa a fost răzuită şi cu pământul care conţinea comoara şi vaste aşezări arheologice s-a acoperit vadul vâlcelei.

Cele şapte monete descoperite în ziua de 14 martie 1971 se prezintă astfel:

1. - Piastru - Mahmud I, (1730-1754); Constantinopol, 1730
Ag.; D = 3,8 cm.; G = 20,40 g.
2. - Piastru - Mahmud I, (1730-1754); Constantinopol, 1730
Ag.; D = 3,9 cm.; G = 20,70 g.
3. - Altmishlik - Abdul Hamid I (1774-1789); Constantinopol, 1774
Ag.; D = 4,5 cm.; G = 26,1 g.
4. - Altmishlik - Abdul Hamid I Constantinopol, 1774
Ag.; D = 4,5 cm.; G = 26,7 g.
5. - Altmishlik - Selim al III-lea (1789-1807); Istambul, 1789

---

[11] Ion Nania, *Miraculosul cuib de grangur*, în „Diana", IV, 1994, 5 (mai), Timişoara, p. 16.

Ag.; D = 4,5 cm.; G = 30,4 g.
6. - Altmishlik - Selim al III-lea, Istambul, 1790
Ag.; D = %,1 cm.; G = 25 g.
7. - Altmishlik - Selim al III-lea, Istambul, 1790
Cu. Suflat cu Ag.; D = 4,4 cm.; G = 24,40 g. Moneta posedă o gaură ovală largă de aproximativ 0,55 x 0,44 cm, la 0,55 cm de margine; lărgimea găurii ne dovedeşte că a fost purtată în părul împletit cu monete de către o ţigancă, nici româncele şi nici turcoaicele nepurtând părul în felul acesta.

Cum noi presupunem că monetele făceau parte dintr-un tezaur mai mare, nu putem face nici un comentariu cu privire la ascunderea lui. Putem doar preciza că monetele s-au aflat puţin mai la sud de hotarul dintre Mozăceni şi Negraşi, acest din urmă sat aflându-se, încă, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, între Valea Negraşului - Colnicul Negru de la răsărit de Recea, până în apropierea punctului în care au fost descoperite monetele. La 1888 deşi satul Negraşi era mutat pe dreapta Drâmbovnicului, încă se mai spunea că se află „pe apa cu acelaşi nume"[12] (adică pe Valea Negraşului). Este o zonă în care de-a lungul evului mediu au avut loc multe frământări sociale-militare, dar şi o zonă străbătută de drumuri importante ale ţării, o zonă bogată, cu negustori şi boieri de la care ne-au rămas îngropate şi alte comori. La numai 7 km vest de punctul descoperirii noastre s-a găsit comoara de la Deagurile[13], iar la aproximativ 8 km sud-vest s-a aflat tezaurul de la Izvoru[14]. Nu mai amintim şi alte comori din care nu s-a recuperat nici o piesă. Important rămâne faptul că monetele scoase de plugul tractorului în toamna anului 1970 şi găsite de noi în primăvara anului 1971, s-au aflat pe teritoriul comunei Mozăceni.

Un număr de 11 monete turceşti au fost descoperite pe Valea Mozacului, în puncte diferite. Le prezentăm în ordinea punctelor în care s-au găsit, dinspre nord spre sud, numerotându-le de la 1 la 11:

1. - Beşlik - Ahmed al III-lea (1703-1730); Edirne, 1709,
D = 3,3 cm.; G = 2 g. Moneta este prevăzută cu o gaură pentru purtat.
2. - Onluk - Abdul Hamid I (1774-1789); Istambul, 1776,
D = 3,2 cm.; G = 3,4 g. Moneta este prevăzută cu o gaură pentru purtat.

Ambele monete au fost găsite întâmplător în 1956 în grădina casei locuitorului Petre B. Nania (azi Ion P. Nania zis Zărzărel) din satul Leşile, în aşezarea din punctul nr. 48 de pe Valea Mozacului[15], la adâncimea unei cazmale, cam la un metru una de alta.

3. - Beşlir - Mahmud al II-lea (1808-1839); Constantinopol, 1816.

Bronz aurit; D = 2 cm.; G = 1 g. Moneta, prevăzută în margine cu o gaură pentru purtat, a fost găsită în anul 1958 în curtea actualei şcoli din satul Leşile, în aşezarea nr. 65 de pe Valea Mozacului[16].

---

[12] George Ion Lahovari, *Dicţionar geografic al judeţului Argeş*, Societatea Geografică Română, Bucureşti, 1888, pentru. 113.

[13] Romeo Maschio, *Tezaurul monetar de la Deagurile-Argeş*, comunicare prezentată la sesiunea anuală de comunicări a Muzeului Judeţean Argeş, 11-12 noiembrie 1983.

[14] Idem, *Tezaurul de monete feudale, de la Izvoru, jud. Argeş (sec. XVI-XVII)*, în „Argessis. Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, VII, 1995, p. 53-58.

[15] Ion Nania, Dragoş Măndescu, *Arheologia Văii Mozacului*, mss.

[16] *Iibidem*.

4. - Altmishlik - Mustafa al III-lea (1757-1774); Istambul, 1757,

Ag.; D = 4,2 cm.; G = 26,60 g. Moneta a fost descoperită în punctul Cerani, la vest de Şoseaua Mare (Şoseaua Giurgiului - Piteşti - Giurgiu), la circa 3-3,5 m de marginea şoselei, de către elava Badea St. Ioana din clasa a V-a de la Şcoala Mozacu, în ziua de 1 martie 1968.

5. - Piastru - Suleiman al II-lea (1687-1691); Constantinopol, 1687,

Ag.; D = 3,8 cm.; G = 14,8 g. Moneta a fost descoperită pe teritoriul satului medieval de pe dreapta Mozacului, în punctul nr. 93 de pe valea acestui râu[17]

6. - Beşlik - Mahmud al II-lea (1808-1839); Constantinopol, monedă tocită, cu anul emiterii şters.

Cupru; D = 2,1 cm.; G = ; a fost descoperită în acelaşi punct ca precedenta.

7. - Piastru rupt - Probabil de la Suleiman al II-lea (1687-1691).

Ag.; de foarte proastă calitate. D - după arcul marginii întregi ar fi fost, cu probabilitate, de 2,7 cm. Piesa a fost descoperită în octombrie 1969 de eleva Bădescu Gh. Ioana, la sud de Vâlceaua lui Tiliţă, pe Dealul Bordeiului, numit uneori şi Dealul Bălţii.

8. - Beşlik - Mahmud al II-lea (1808-1839); Constantinopol, 1836.

Cupru aurit; D = 2,1 cm.; G = 1,10g. Moneta este prevăzută cu o gaură pentru purtat; a fost găsită de noi în aprilie 1970 lângă Drumul Guşaţilor (Drumul Misii), la est de râul Mozacu.

9. - Beşlik - Mahmud al II-lea Constantinopol, 1823.

Cupru aurit(?); D = 2,1 cm.; G = 1,2g. Moneta prevăzută cu o găurică pentru purtat, a fost descoperită în martie 1971, ceva mai în aval de locul în care a fost descoperită moneta precedentă.

10. - Beşlik - Mahmud al II-lea Constantinopol, 1836.

Br.(?); D = 2,1 cm.; G = 1,10g. Monedă găurită pentru purtat în salbă „de husari", găsită pe partea dreaptă a drumului amintit mai sus.

11. - Beşlik - Mahmud al II-lea Constantinopol, 1836.

Cupru probabil suflat; D = 2,1 cm.; G = 1,3g. Găurită pentru purtat moneta a fost descoperită în punctul La Troiţă-Puţişor, chiar lângă puţ. Amintim că întreaga zonă de la est de râul Mozacu, de o parte şi de alta a Drumului Mare - Drumul Guşaţilor (Drumul Misii) era acoperită de locuiri din epoca bronzului până în evul mediu foarte bogate, fiind o zonă unică nu numai pentru judeţul Argeş; totul a fost distrus prin drenarea văii; stratul arheologic a fost împins cu buldozerele în fundul ocheanelor şi bălţilor.

După cum putem constata, teritoriul comunei Mozăceni prezintă şi în ceea ce priveşte numismatica turcească un interes deosebit, alături de Izvoru şi Deagurile, iar Valea Mozacului rămâne un unicat şi în această privinţă[18].

---

[17] *Ibidem.*

[18] Identificarea şi dimensionarea monetelor aparţine în întregime numai unuia din autori: Romeo Maschio. Determinările au fost efectuate după: Nuri Pere, *Osmanlilarde Madeni parelar*, Istambul, 1968; Chester L. Krause, *Standard catalog Clifford Mishler of World coins*, 1999.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA BISERICA FOSTEI MĂNĂSTIRI PLĂVICENI, JUD. TELEORMAN (1995)

SPIRIDON CRISTOCEA
ECATERINA ȚÂNȚĂREANU
PAVEL MIREA

La circa doi km de malul stâng al Oltului, în lunca altădată inundabilă a marelui râu, pe raza com. Plopii-Slăvitești, jud. Teleorman, se păstrează încă, în stare de ruină, o parte din clădirile fostei mănăstiri Plăviceni. Satul Plăviceni[1], de la care și-a luat numele ctitoria lui Dragomir, marele dregător al lui Matei Basarab, este atestat pentru prima dată, sub numele de „Plăviceștii de Sus", la 23 ianuarie 1557, când domnitorul Pătrașcu cel Bun întărește lui Stoicea ban o ocină, pe care a cumpărat-o aici cu 2600 aspri turcești[2]. Peste câțiva ani, satul apare din nou în documente, însă de data aceasta sub numele de Plăviceni. La 17 decembrie 1569 domnitorul Alexandru Mircea întărește lui Neagomir din Plăviceni ocină în Pietroșani[3]. Aici a ctitorit Dragomir, denumit ad-hoc din Plăviceni, un lăcaș monastic care impresiona prin robustețea și în același timp eleganța construcțiilor, prin rafinamentul artistic al podoabei sculpturale și al picturii în frescă.

Înainte de a ne referi la aspectele cele mai importante pe care le ridică acest monument, vom zăbovi puțin asupra ctitorului său. Fiind unul din marii dregători ai lui Matei Basarab, Dragomir a reținut atenția istoricilor care i-au dedicat numeroase studii, ultimul și cel care lămurește multe din „necunoscutele" ridicate de viața și activitatea sa fiind cel al lui Paul Cernovodeanu[4] Fiu al nepoatei (Voica) marelui ban Dobromir (din

---

[1] Satul Plăviceni făcea parte la 28 mai 1649 din județul Olt (Arh. Naționale București, Doc. ist. DXCIV/18), la 22 ianuarie 1651 din județul Romanați (Arh. Naționale București, Doc. ist., DXCIV/19), la 25 martie 1786 din județul Olt (Arh. Naționale București, Arhiva N. Kretzulescu, Plăviceni, nr.36), apoi a fost desființat, fiind înglobat la satul Dudu, care astăzi face parte din com. Plopii Slăvitești, jud. Teleorman.

[2] D R. H., B, Țara Românească, vol. V, doc. 82, p. 88-89.

[3] *Ibidem*, vol. VI, doc. 174, p. 215-216.

[4] În legătura cu Dragomir mare vornic vezi: Ioan C. Filitti, *Mama și soția lui Mihai Viteazul*, în „Convorbiri literare", 1921, p. 609-627; Idem, *Ctitorii de la Plăviceni-Olt și neamul Doamnei Stancăi*, în „Arhivele Olteniei", VI, nr. 32-33, iulie-octombrie 1927, p. 266-281, Idem, *Biserici și ctitori*, București, 1932, p. 41-44, Idem, *Trei documente privitoare la neamul lui Dragomir vornicul (+ 1653) fratele Doamni Stanca a lui Mihai Viteazul*, în vol. *Câteva documente...*, București, 1936, p. 17-18; Kretzulescu Em. E., *Doamna Stanca Kretzulescu Basarab*, București, 1924; Tocilescu Grigore, *Doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul. Studiu istoric (1560-1604)*, București, 1877, 55 p.; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, Editura enciclopedică română, București, 1971, p. 51-53; Paul Cernovodeanu, *Mănăstirea Plăviceni/Olt-un monument „genealogic" vitregit*, în „Arhiva genealogică", I(VI), Iași, 1994, nr. 3-4, p. 43-60;

Runcu)[5], Dragomir n-a avut avere în tinereţe astfel că prezenţa sa în istoria ţării în această perioadă a fost neînsemnată. În timpul lui Leon Tomşa, domnul Ţării Româneşti (1629-1632), s-a aflat printre boierii reuniţi în jurul agăi Matei din Brâncoveni, viitorul domn Matei Basarab, fapt pentru care a fost prigonit de marele vistier Necula din Ianina[6]. După înscăunare, Matei Basarab a răsplătit credinţa rubedeniilor[7] şi partizanilor săi, printre aceştia aflându-se şi Dragomir care a ocupat dregătoriile de mare armaş (1633 aprilie 10-1639 iunie 10), mare clucer (1639 octombrie 25-1641 iulie 9), mare ban (1641 septembrie 9-1643 decembrie 22) şi mare vornic (1644 ianuarie 2-1652 februarie 26)[8]. Unul din documentele care reliefează faptul că bogăţia şi cariera lui Dragomir s-au datorat numai lui Matei Basarab este diata pe care acesta o redactează la 6 martie 1652, „la vreamea de petrecaniia mea", în care se afirmă că cei doi soţi n-au avut „nici rumăni, nici ţigani, nici moşie, ci am căştigat amăndoi dănpreună den mila Măriei Sale lui Vodă"[9] Tot o confirmare a acestei realităţi o constituie zapisul lui Dragomir postelnic din Berindei, din 9 septembrie 1667, în care se afirmă că „au luat unchiu-mieu Dragomir vornicul pre Elina vorniceasa a-i fi jupăneasă şi fiindu ia rudă lui Matei vodă boeritu-l-au, şi căt au trăit unchiu-mieu tot boiariu mare au fost de au căştigat împreună... şi sate cu rumăni şi ţigani şi multe alte ce-au trebuit casii, bani, scule, dobitoc de tot fealiul"[10]

Pentru a-şi spori prestigiul în faţa contemporanilor, dar şi pentru a aduce o ofrandă divinităţii, Dragomir şi soţia sa Elina, care nu aveau copii, au construit la Plăviceni o mare şi frumoasă mănăstire. Dacă ne-am ghida după pisanie, mănăstirea a fost construită în 1648, însă câteva documente ne arată că ea este mai veche de această dată. Astfel, un document din 12 iunie 1630 menţionează un jurător „din Plăviceni, Neagoe monah"[11], iar la 16 octombrie 1637 Matei Basarab împuterniceşte mănăstirea Aluniş (Plăviceni) şi pe marele armaş Dragomir să întemeieze o slobozie pe pământul mănăstirii cu oameni străini, sârbi de peste Dunăre. Aceştia urmau să fie de ajutor lăcaşului şi scutiţi de „bir de taler, de miare cu ceară, de dijmă, de gorştină, de găleată cu fân, de toate dăjdile şi mâncăturile câte sântu preste an în ţeara domnii mele"[12]. La această dată lăcaşul era o construcţie modestă, din lemn, căci monumentul impunător cu biserică, turn clopotniță, chilii și zid de incintă din cărămidă, a fost construit în 1648.

---

[5] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 51-53.

[6] *Ibidem*, p. 217-218.

[7] Dragomir din Plăviceni a fost căsătorit cu Elina (Ilina), fiica lui Radu din Brâncoveni şi Prooroci, rudă cu Matei Basarab. După moartea lui Dragomir, care la 6 martie 1652 îşi făcea diata, ea a devenit soţia lui Stroe Leurdeanu. În timpul răscoalei seimenilor, Stroe şi familia sa se refugiază la Braşov, unde Elina moare, după 28 iunie 1655, la naşterea unui copil. (Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., CXCVII/187). În anul 1965 pe Dealul Goleasca, com. Ştefăneşti, jud. Argeş, a fost descoperit un depozit compus din 28 de tipsii (24 din cositor şi plumb, trei tipsii şi un capac de cazan din cupru) care a fost îngropat de Stroe Leurdeanu. Două din tipsii au aparţinut lui Dragomir, pentru că pe una din ele era realizată inspcripţia „+ Dragomiru velu armaş" şi pe cealaltă „+ Dragomiru velu vornic" şi au ajuns în posesia lui Stroe Leurdeanu în urma căsătoriei lui cu Elina (Theodor Mavrodin, Eugenia Popescu, *Depozitul de vase feudale de la Ştefăneşti-Piteşti*, în Studii şi Comunicări, Muzeul Piteşti, Piteşti, 1969, p. 211-217; Spiridon Cristocea, *Din nou despre depozitul de tipsii feudale de la Ştfeăneşti, judeţul Argeş*, în „Revista Muzeelor", XXX, 1993, nr. 1, p. 22-29).

[8] Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 170-171.

[9] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., CXCVII/186.

[10] Arh. Naţionale. Bucureşti, Doc. ist., CXCII/69.

[11] D.R.H., B,Ţara Românească, XXIII (1630-1632), p. 217-218.

[12] Marieta Adam, *Documente inedite din arhiva Cretzulescu*, în „Studii şi materiale de istorie medie", VI, 1973, doc. 1, p. 360.

Începutul mănăstirii poate fi plasat în perioada indicată de aceste două documente. Înainte de urcarea pe tron a lui Matei Basarab, Dragomir nu dispunea de posibilitățile materiale realizării unei asemenea ctitorii. Ba mai mult, în timpul lui Leon Tomșa, a fost prigonit de marele vistier Necula din Ianina, sprijinitorul lui Tomșa, care „s-a ridicat cu mare năpastă și urgie împotriva lui Dragomir armaș, scoțându-l afară din țară și luându-i toate bucatele, fără dreptate și fără nici o vină..." Pentru a-și scăpa viața, Dragomir „a fugit și a pribegit în Țara Ungurească"[13]

Marile dregătorii pe care le-a ocupat după 1632, daniile și privilegiile cu care a fost răsplătit de Matei Basarab, i-au permis lui Dragomir să reconstruiască, de data aceasta din cărămidă, mănăstirea Plăviceni. Despre activitatea constructivă a lui Dragomir aflăm din pisania de piatră, datând din 4 mai 1648, amplasată deasupra ușii de intrare în pronaos[14] Redăm în continuare textul pisaniei (Fig.1) după lectura noastră: „ + Cu vrearea lu Dumnezeu ridicat-au și au zidit această sfântă și dumnezeiască mănăstire den temelie de piatră lângă apa Oltului, la locu ce să chiamă Alunișii, pre hramul S<fe>ti Arhanghel Mihail, în zilele bunului și prea luminatului domn Io Mathei Băs<ă>rabă Vo<e>vod, cu truda și osteneala smeritului și plecatului robul lu Dumnezeu jupan Dragomir vel vornic și jupanița Elena, ca să fie pomeană în veaci dumnealor și părinților dumnealor. Ami<n>. Pis<ah> m<ease>ța mai 4 dni, vă leat 7146 (1648). Pis<ah> Fiseanțe log<o>făt"[15].

După cum se menționează în pisanie, mănăstirea a fost construită „lângă apa Oltului, la locu ce se chiamă Alunișii". Același loc este indicat și în diata lui Dragomir vel vornic, din 6 martie 1652, prin care partea „ce au fost sate, țigani, rumâni, vii, mori, dobitoc am dat tot la mănăstirea mea la Aluniș"[16] Aflată pe patul de moarte la Brașov, Elina lasă, la 28 iunie 1655, jumătate din avere surorilor ei Calea și Stanca, urmând ca după moartea acestora bunurilor lor să fie „date și închinate toate la mănăstirea noastră la Aluniș"[17]. La 16 octombrie 1637, Matei Basarab împuternicește „mănăstirea ce să numește Alunișii" a-și strânge străini, în jurul ei, ca să-i fie de poslușanie[18] În zapisul lui Dragomir postelnicul din Berindei, din 9 septembrie 1667, se menționează că unchiul său Dragomir vel vornic a lăsat averea sa Elinei „afară de ce au dat la mănăstirea lor de la Aluniş“[19].

---

[13] *Catalogul documentelor Țării Românești din arhivele statului*, vol. IV, 1633-1639, București, 1981, doc. nr 1546, p. 672-673.

[14] Întrucât biserica ajunsese în stare de ruină, pisania a fost desprinsă, în 1978, din amplasamentul ei și depozitată la Muzeul din Turnu Măgurele, având nr de inv. 124. Tot aici se mai găsesc câteva ancadramente de la ferestrele bisericii.

[15] Pisania, confecționată din calcar (1,68 m x 0,85 m), a fost publicată, însă cu greșeli, de: Iuliu Tuducescu, *Din monumentele ridicate de familia Kretzulescu*, în „Literatură și artă română", anul IX, 1905, nr. 7-8, p. 435-437; Virgil Drăghiceanu, *Pisania Mănăstirii Plăviceni-Olt*, în B.C.M.I, VII, 1914, p. 144 , Kretzulescu Em. E, *op. cit.*; Veniamin Nicolae, *Ctitoriile lui Matei Basarab*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p. 169, Fernande Chirea, *Plai de baladă*, Editura Sport-Turism, București, 1984, p. 83; Stan V. Cristea, Georgeta Done, *Monumente de arhitectură din județul Teleorman*, Alexandria, 1998, p. 21; Stan V Cristea, Ion Moraru, Ecaterina Țânțăreanu, Gheorghe Popa, Titus Barabas, Gheorghe Cristea, *Monografia județului Teleorman*, Editura „Teleormanul liber", Alexandria, 1998, p. 261.

[16] Arh. Naționale București, Doc. ist., CXCVII/186.

[17] Arh. Naționale București, Doc. ist., CXCVII/187.

[18] Adam Marieta, *op. cit.*, p. 359-360.

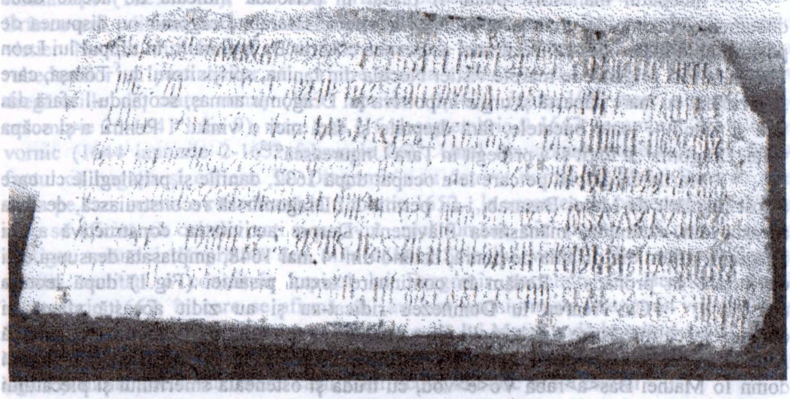

Fig. 1. Pisania bisericii fostei mănăstiri Plăviceni, 4 mai 1648.

În alte documente însă, contemporane cu cele de mai sus, se menţionează că mănăstirea se afla la Plăviceni. Astfel, la 28 mai 1649 Preda clucer Cepleanul schimbă nişte ţigani cu „Antonie egumenul de la sfânta mănăstire ce să chiamă Plăviceni ot sud Olt“[20]. La 22 ianuarie 1651 Goran logofătul dă partea sa de moşie din satul Plăviceni „la sfânta mănăstire de la Plăviceni.... care mănăstire o zidit de în temelie jupânul Dragomir vel vornic“[21]

Dacă despre Plăviceni se ştie că era sat, despre Aluniş documentele existente nu sunt clare. Din felul cum este menţionat în pisanie, „locu ce se chiamă Alunişi“, nu reiese că era sat. Nici din celelalte trei documente, pe care le-am menţionat, nu rezultă că Alunişul ar fi fost sat. Probabil că mănăstirea a fost construită în Aluniş, un loc de pe raza satului Plăviceni, iar lăcaşul monastic şi-a luat numele de la acest sat, ca de altfel şi ctitorul.

Nici în privinţa hramului lucrurile nu sunt clare. Astfel, în pisanie este menţionat hramul „S <fe>ti Arhanghel Mihail“, iar în diata pe care Dragomir o întocmeşte la 6 martie 1652 este consemnat „mănăstirea mea la Aluniş, unde iaste hram Arhangheli Mihail şi Gavril“.

Ca orice ctitor, Dragomir a înzestrat ctitoria sa de la Plăviceni cu cele necesare „vieţuirii“ comunităţii de călugări de aici. Ajungându-l „vreamea de petrecaniia“, Dragomir îşi întocmeşte, la 6 martie 1652, diata prin care îşi împarte averea. Astfel, soţiei sale Elina îi lasă satele Runcul, Păscăeştii, Ostra, Albota şi mai multe sălaşe de ţigani care erau partea ei. Tot ce a fost partea lui „sate, ţigani, rumâni, vii, mori, dobitoc am dat la mănăstirea mea la Aluniş, unde iaste hram Arhangheli Mihail şi Gavril“[22].

---

[19] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., CXCII/69.

[20] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., DXCIV/18.

[21] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., DXCIV/19.

Moartea lui Dragomir, după 6 martie 1652, căsătoria Elinei cu Stroe Leurdeanu şi mutarea la Goleşti, urmată la scurt timp de moartea ei la Braşov, după 28 iunie 1655, au lipsit mănăstirea de la Plăviceni de un sprijin puternic. Deoarece Dragomir şi Elina n-au avut copii, după moarte bunurile lor au revenit ctitoriei de la Plăviceni şi nepoţilor colaterali, printre aceştia numărându-se şi marele logofăt Radu Creţulescu. Ştiri despre relaţiile de rudenie dintre marele logofăt Radu Creţulescu şi Elina vorniceasa ne furnizează zapisul pe care, la 9 septembrie 1667, Dragomir postelnic din Berindei îl dă „nepoţilor Elinei vorniceasa, care au fostu jupâneasa unchiu-mieu lui Dragomir vornicul, anume Radul Creţulescul vel log.[23] şi Tanasie căpitan ot Sărăcineşti[24] şi Necula post. ot Deleani şi Drăghici...“ privitor la moştenirea celor doi soţi[25] La începutul secolului al XVIII-lea, Iordache Kretzulescu şi soţia sa Safta au închinat mănăstirea Plăviceni bisericii Kretzulescu din Bucureşti. În anul 1863 a existat pericolul secularizării moşiei mănăstirii, dar ca urmare a intervenţiei eforilor Kretzulescu domnitorul Alexandru Ioan Cuza a hotărât prin decretul din 7(19) noiembrie 1865 că „biserica Kretzulescu din Bucureşti şi Plăviceni din Olt vor rămâne ca şi până acum sub administrarea familiei Kretzuleştilor, sub simpla priveghere a guvernului“[26].

Numărându-se printre marile lăcaşuri monastice din ţară, mănăstirea Plăviceni a fost consemnată în lucrările din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi în catagrafiile din secolul al XIX-lea. Astfel, fraţii Tunusli o menţionează printre cele şase mănăstiri care se aflau în judeţul Olt[27], Bauer, în lucrarea sa tipărită în 1778, consemnează Plăvicenii „pământ cu o mănăstire“ situată pe Olt, aflată în districtul Romanaţi[28], iar în istoria lui Fotino este trecută în rândul metoaşelor[29]

---

[22] Arh. Naţionale Bucureşti, CXCVII/186. Tot prin această diată, Dragomir lasă mănăstirii sale de la Lipov, care nu era terminată, „8 boi, 8 vaci, oi 100, stupi 40“.

[23] Radu Creţulescu, fiul lui Stan logofăt din Creţuleşti şi al Stancăi, fiica lui Fiera logofăt şi sora lui Papa Greceanu mare vornic. Prin prima sa soţia, Preda, Radu a fost nepotul lui Dragomir din Plăviceni mare vornic, prin a doua soţie, Marica, a fost cumnat cu fraţii Cantacuzino, iar prin sora sa, Alexandra, a fost cumnat cu marele clucer Tudoran Vlădescu. A jucat un rol important în istoria Ţării Româneşti fiind mare logofăt (1662 septembrie 29-1663 mai 22, 1665 februarie 2-1672 ianuarie 5), mare vornic (1674 iunie 7-1675 august 7), mare logofăt (1679 ianuarie 16-1680 martie 20). A fost membru al partidei Cantacuzinilor. (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 165-166).

[24] Sărăcinescu Tănasie (din Sărăcineşti), nepotul lui Dragomir din Plăviceni mare vornic, rudă cu Radu Creţulescu mare logofăt. A jucat un rol important în istoria Ţării Româneşti, fiind mare armaş (1681 ianuarie 28-1682 decembrie 16), mare serdar (1683 martie 22-1684 ianuarie 8), mare comis (1684 mai 10- noiembrie 9) (Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 241)

[25] Arh. Naţionale Bucureşti, Doc. ist., CXCII/69.

[26] Lincă Belu, *Mănăstirea Plăviceni-Teleorman, un monument de certă valoare istorică*, în „Teleormanul“, Alexandria, X, nr. 2226, 14 august 1998, p. 5.

[27] *Istoria politică şi geografică a Ţerei Romanesci de la cea mai veche a sa întemeere până la anulŭ 1774, dată mai antîiŭ la lumina în limba grecească la anul 1806 de fraţii Tunusli, tradusă de George Sion*, Tipographia Nationale a lui Stephan Rassidescu, Bucureşti, 1863, p. 175. Celelalte cinci lăcaşuri monastice erau mănăstirile Clocociov, Strehaia, Seaca şi schiturile Gălmeie şi Deleni.

[28] *Mémoires historiques et geographiques sur la Valachie ...., publiés par Monsieur de B(auer)*, Frankfurt-Leipzig, 1778, p. 194-195.

[29] Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei saŭ a Transilvaniei, Ţerrei Muntenesci şi a Moldovei*, tomul III, Imprimeria Naţională a lui Iosef Romanov et Companie, Bucuresci, 1859, p. 172.

Ca urmare a scurgerii vremii, a răutăţii oamenilor şi a cutremurelor, mănăstirea s-a degradat rapid. O primă relatare despre starea ei o constituie hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, domnul Ţării Româneşti (1774-1782), din martie 1775, prin care iartă mănăstirea de diferite obligaţii, motivând că este „seracă şi călcată de răzmiriţă şi moşioarele ce au avutu au fostu peste Oltu şi remâindu şi de acelea lipsită“[30]. Întrucât din cauza epistaţilor, bisericile Creţulescu din Bucureşti şi Plăviceni au ajuns la „scădere şi derăpănare“, boierii Creţuleşti[31] trimit o jalbă mitropolitului, la 3 martie 1815, ca să întărească pe părintele episcop Stratonikia chir Ioanichie ca îngrijitor peste averile celor două lăcaşuri, cerere pe care mitropolitul Nectarie o aprobă la 12 martie 1815[32]. Pentru plata havaetului, în funcţie de starea materială pe care o aveau, mănăstirile au fost împărţite, la începutul anului 1813, în trei categorii. Datorită stării precare în care se afla, mănăstirea Plăviceni a fost plasată în categoria a doua, urmând să plătească jumătate faţă de cele din prima categorie[33]

Ştiri importante privind situaţia mănăstirii aflăm din raportul întocmit, în 1860, în urma cercetării mănăstirilor din judeţele Olt, Muscel, Dâmboviţa şi Prahova, acţiune întreprinsă în urma propunerii maiorului D. Papazoglu. Raportul care se referă la „Biserica cea pustie şi ruinată din siliştea satului Plăviceni, în lunca Oltului“ conţine pisania mănăstirii şi lucrurile care s-au găsit „la această biserică care stă să se surpe în Oltu, căci au mâncat malurile până lângă dânsa şi care se află împrejmuită şi cu zid mare“[34]

Peste câţiva ani, în 1875, se face o nouă cercetare a bisericilor şi mănăstirilor din judeţul Olt. În „tabloul istoric“ întocmit cu această ocazie despre biserică se consemnează că este „de zid, bună, pe temelie de piatră, forma ordinară“. În schimb despre celelalte construcţii se menţionează: „Are curte de zid dupe attunci cam ruinată, o cloponiţă de zid forte înaltă, ruinată. În curtea bisericii se văd încă urme de chilii de pe attunci de călugări. Dar ainte bisericii se vede fi fost un balconu pe stâlpi de piatră“[35]

Faptul că în 1875 biserica se afla într-o stare mai bună se datoreşte reparaţiilor din despre care ne relatează autorii *Dicţionarului geografic al judeţului Olt*: „Biserica s-a mai reparat de Eforie la 1872, dar curtea şi chiliile ce a avut înăuntru sunt ruinate“[36]

Cea mai veche fotografie (Fig. 2), publicată de Iuliu Tuducescu în 1905, ne înfăţişează biserica într-o stare acceptabilă. Ea prezenta două turle, una peste pronaos, înaltă şi subţire, şi alta peste naos, mai scundă şi mai largă. Pridvorul, cu două intrări centrale şi cîte una laterală, avea în colţurile vestice câte o mică turlă. Dacă turnul clopotniţă se afla aproape în aceeaşi stare ca şi astăzi, zidurile de incintă vizibile în fotografie se aflau într-o stare bună.[37].

---

[30] V. A. Urechia, *Istoria romănilor*, vol. II, Lito-Tipografia Carol Göbl, Bucuresci, 1892, p. 59-60.

[31] Jalba a fost redactată de Constantin Cretzulescu mare ban, Istrate Cretzulescu, Toma Cretzulescu mare logofăt, Constantin Cretzulescu şi paharnicul Alecu Cretzulescu.

[32] Em. E. Kretzulescu, *Memoriu asupra aşezământului bisericii Kretzulescu*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl“, Bucureşti, 1896, p. 75-76.

[33] V.A. Urechia, *op. cit.* vol. X, p. 15-16. Mănăstirea Plăviceni trebuia să plătească „taleri 300 la Logofeţia cea Mare, i la al 2-lea logofăt taleri 100, i iar la muhurdar taleri 60, i la scris şi la cheltuială taleri 25“

[34] Arh. Naţionale Bucureşti, ms. 730, f. 68. Raportul consemnează lucrurile găsite în mănăstire cu ocazia cercetării întreprinse: „Un jeţ domnescu sculptat în lemn, cu arabescuri bizantine şi cu slove; uşa bisericii, asemenea de lemn, sculptată în flori; trei gergevele şi frontispiciul bisericii pe care este inscripţia sunt de marmură frumoasă, sculptate în arabescuri bizantine; două scaune de cântăreţi pe care pun cărţile, asemenea de lemn sculptat“.

[35] Biblioteca Academiei Române, ms. 221, f. 108 v. -109.

[36] C. Alessandrescu, I. G. Sfinţescu, *Dicţionar geografic al judeţului Oltu*, Bucureşti, 1895.

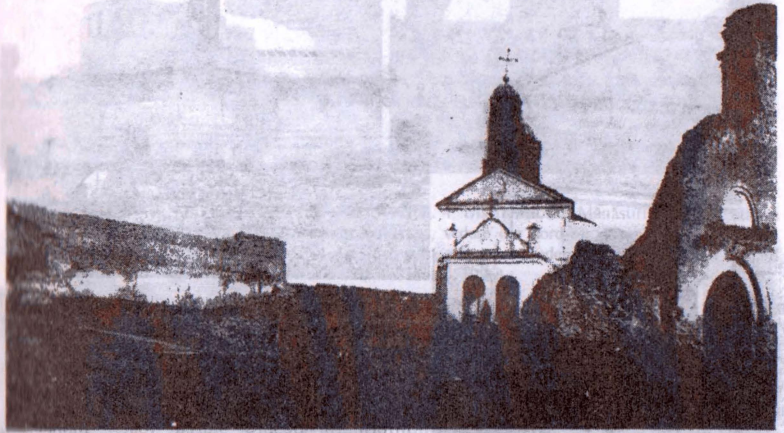

Fig. 2. Mănăstirea Plăviceni, vedere din vest. După Iuliu Tuducescu, 1905.

Din consemnările lui Virgil Drăghiceanu, care cercetează lăcaşul în 1914, reiese că biserica era părăsită din moment ce „două splendide tetrepoade jeţ, sfeşnice din vremea lui Matei Basarab, zac asvârlite în această biserică ce servă de adăpost argaţilor moşiei“[38]. Aceeaşi stare jalnică este menţionată şi de G. Poboran, revizorul şcolar al jud. Olt, care în 1922 notează: „Azi nu mai slujeşte nimeni întrânsa şi tinde spre ruină“[39].

Trecerea timpului a grăbit ruinarea mănăstirii astfel că I.C. Filitti care cercetează monumentul consemnează cu amărăciune: „În vara 1926 mai existau, în stare de ruină, zidurile înconjurătoare ale mănăstirii de altă dată şi biserica ... rămasă fără geamuri, complect golită de mobilier, dar plină de molos, în urma recentei prăbuşiri a turlei principale şi gata a primi ploaia şi zăpada. O priveşte jalnică“[40].

La 7 august 1955 când cercetează mănăstirea (Fig. 3.), Paul Cernovodeanu constată că deşi lăcaşul era „părăsit, părăginit şi desafectat cultului .... starea generală de conservare a lăcaşului nu este atât de rea, nesuferind o distrugere prea mare. Învelitoarea de tablă este deteriorată, mai ales asupra altarului şi pronaosului, iar cele două abside ale naosului prezintă câte o fisură, nu prea gravă". În schimb, despre zidul de incintă și chilii se menționează că „se află în totală ruină", mai bine conservate fiind câteva porțiuni de pe latura de nord vest și „turnul, pe jumătate dărămat al cloptniței, de la intrare"[41].

---

[37] Iuliu Tuducescu, *Din monumentele ridicate de familia Kretzulescu*, în „Literatură şi artă română“, anul IX, 1905, nr. 7-8, p. 435-437.

[38] Virgil Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 144.

[39] G. Poboran, *Din istoria judeţului Olt Mânăstirea Plăviceni*, în „Revista Societăţii Tinerimea Română“, Institutul de arte grafice Luceafărul, Bucureşti, nr. 1-2-3-4, ianuarie-aprilie 1922, p. 73-74.

[40] I. C. Filitti, *Biserici şi ctitori*, Bucureşti, 1932, p. 41-44.

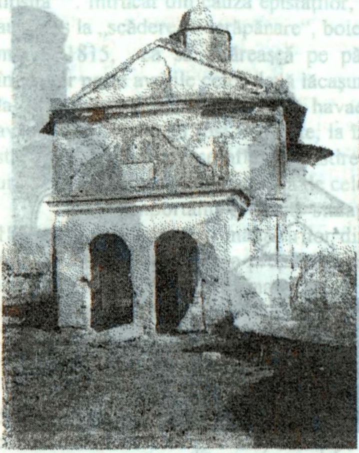

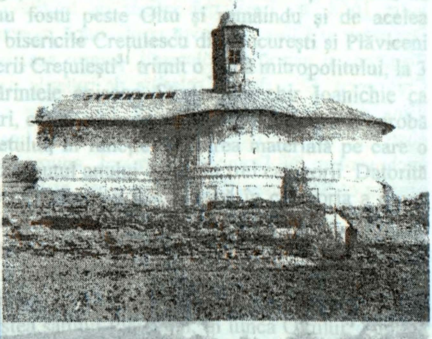

Fig. 3. Biserica Mănăstirii Plăviceni: stânga, vedere din vest, dreapta vedere din sud. (Foto arh. Paula Popescu, 1956)

După 1955, de când avem ultimele informații despre starea fostei mănăstiri, procesul de degradare a continuat și în același timp s-a accelerat. Distrugerea acoperișului din tablă a lăsat biserica la discreția intemperiilor. Pictura, de o remarcabilă valoare, era spălată de ploi, lapoviță și zăpadă, iar ignoranța unor oameni maturi sau copii s-a manifestat prin inscripționarea prenumelor pe pereții interiori și prin „scoaterea" ochilor ctitorilor și a unor sfinți. Ba mai mult, pentru „protejarea" ei au fost decapate capetele a doi sfinți de pe peretele de sud al pronaosului de către persoane avizate sau la comanda unor cunoscători. Din podoaba sculpturală a ferestrelor și ușii nu se mai păstrau decât puține elemente, restul fiind dispărute sau împrăștiate în jurul monumentului. Fără uși și fără ferestre, biserica servea ca adăpost pentru animalele aduse la pășunat în zilele călduroase ale verii.

Starea jalnică a monumentului (Fig. 4) a pus în sfârșit în mișcarea instituțiile laice și ecleziastice ale statului, hotărându-se repararea și restaurarea lui. Lucrările au început în anul 1999, fiind finanțate de Ministerul Culturii și Cultelor.

Cum este firesc și obligatoriu, lucrările de restaurare trebuiau precedate de cercetarea arheologică a monumentului. Un colectiv, alcătuit din Spiridon Cristocea de la Muzeul Județean Argeș, Ecaterina Țânțăreanu și Pavel Mirea de la Muzeul Județean

---

[41] Raport privind cercetarea mănăstirii Plăviceni, la 7 august 1955, de Paul Cernovodeanu, pe atunci referent tehnic pentru monumente istorice la Secțiunea de arhitectură și sistematizare a Sfatului Popular al Regiunii București.

Teleorman, a efectuat cercetări arheologice în biserică şi în exterior, pe latura de sud, în perioada 13 iulie -3 august 1995[42].

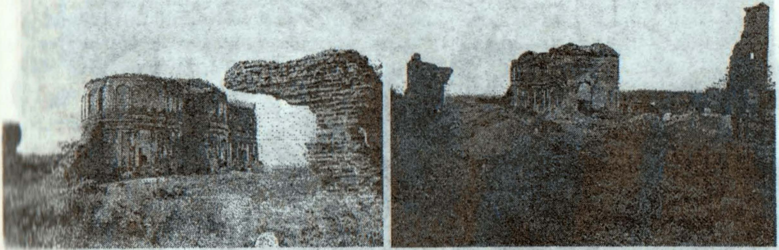

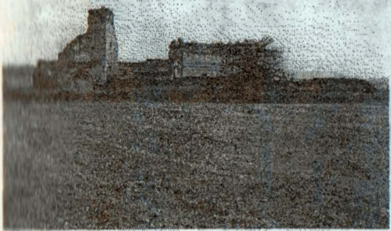

Fig. 4. Biserica fostei Mănăstiri Plăviceni: stânga sus, vedere din nord-est, dreapta sus, vedere din vest, stânga jos, vedere din sud-vest. (Foto. Eduard Florea, 1995)

Cercetările arheologice. Primul obiectiv care trebuia salvat era biserica. Aparţinând epocii lui Matei Basarab, biserica construită de Dragomir din Plăviceni este o construcţie de proporţii impunătoare având, în exterior, lungimea de 20,50 m, iar lăţimea, în axul absidelor laterale, de 11,50 m. De plan triconc, biserica este compusă din altar, naos, pronaos şi un pridvor adăugat în secolul al XIX-lea, astăzi căzut. Pronaosul avea o boltă în leagăn, iar peste naos se înălţa o turlă, de asemenea căzută. Un zid plin, străpuns de o uşă în axul bisericii, separa pronaosul de naos, iar separarea altarului s-a făcut printr-o tâmplă de zid adăugată mai târziu. Probabil, tot în secolul al XIX-lea absida semicirculară a altarului a fost prevăzută la exterior cu trei contraforţi: doi laterali şi unul central din cărămidă netencuită.

Om nou, deţinător al unei mari averi şi a unor însemnate demnităţi, Dragomir (Fig. 5) a ţinut să-şi afişeze poziţia în societatea vremii şi prin pictarea în pronaosul bisericii a 19 membri ai neamului său. Adevărată frescă de familie, galeria de portrete de la Plăviceni este un fapt puţin obişnuit în epocă deoarece de abia din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi mai târziu întâlnim asemenea practici[43]. Cei doi ctitori, Dragomir vornicul şi soţia sa Elina, sunt pictaţi în partea de sud a zidului de vest al pronaosului ţinând în mâini biserica construită de ei.

---

[42] Cercetările arheologice au fost continuate în anii 1997-2000 de către Ecaterina Ţînţăreanu şi Pavel Mirea care au investigat laturile de sud, nord şi vest ale incintei.

[43] Tabloul votiv şi galeria de personaje din pronaos au reţinut atenţia următorilor cercetători: Ioan C. Filitti, *Ctitorii de la Plăviceni-Olt şi neamul Doamnei Stanca*, în „Arhivele Olteniei", VI, nr. 32-33, iulie-octombrie 1927, p. 266-281; Idem, *Biserici şi ctitori*, Bucureşti, 1932, p. 41-44; Cornelia Pillat, *Pictura murală în epoca lui Matei Basarab*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1980, p. 27-29; Paul Cernovodeanu, *op. cit.* Considerăm însă că problemele pe care le ridică tabloul votiv n-au fost lămurite în totalitate.

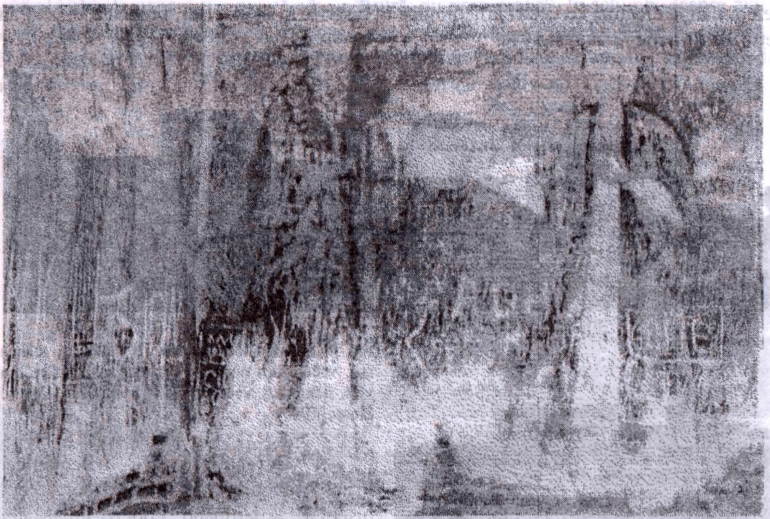

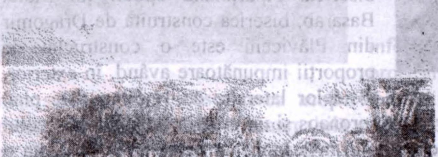

Fig. 5. Dragomir mare vornic din Plăviceni şi soţia sa Elina. După tabloul votiv din partea sudică a peretelui de vest al pronaosului. (Foto. Eduard Florea, 1995).

Cercetarea bisericii a început prin trasarea unei secţiuni principale (S1), pe axul edificiului, în altar, naos şi pronaos (Fig. 6), urmată apoi de altele. După îndepărtarea un nivel de demolare compus din moloz, fragmente de cărămidă şi pământ am interceptat în Secţiunea 1 o fundaţie orientată est-vest aparţinând unei biserici anterioare, pe care pentru a o deosebi de cea actuală am numit-o Plăviceni 1. Secţiunile şi casetele complementare ne-au permis stabilirea planului şi dimensiunilor acestui prin edificiu.

Biserica Plăviceni 1. Prima biserică edificată (Fig. 7) pe acest loc a fost o construcţie de plan dreptunghiular, cu absida altarului nedecroşată. Compusă din altar, naos şi pronaos, biserica avea o lungime, în interior, de circa 15,80 m şi lăţimea -5 m. Fundaţia interceptată în secţiunile practicate, cu talpa la -0,90 m faţă de nivelul actual de călcare, este realizată din bolovani de râu de mărime mijlocie prinşi cu mortar. Lăţimea (circa 60 cm) şi înălţimea fundaţiei (30-35 cm) ne îndreptăţesc să afirmăm că este vorba de un edificiu din lemn.

Materialele arheologice (ceramică, monede), datând din secolul al XVI-lea, interceptate atât în interior cât şi în exterior, datează edificiul în acest secol, fiind, probabil, biserica satului respectiv. Lăcaşul a servit ca biserică a mănăstirii (atestată la

16 octombrie 1637) până în 1648 când a fost demolată de constructorii lui Dragomir vornicul care au edificat din cărămidă şi piatră pe cea actuală.

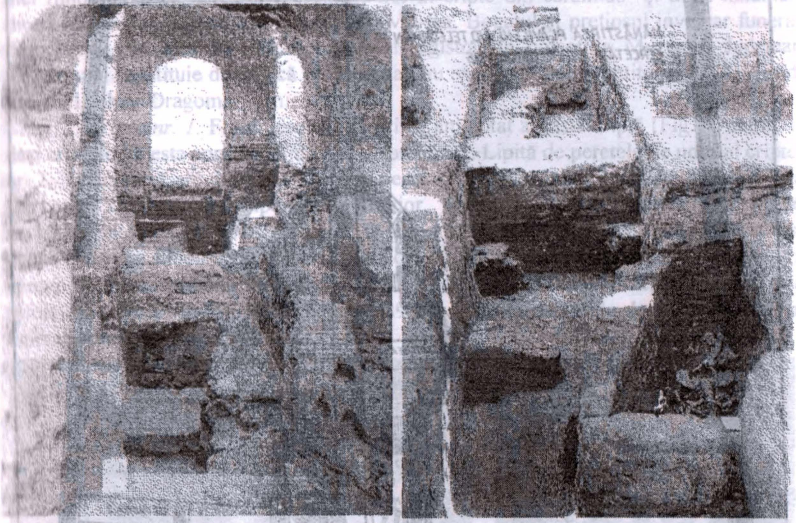

Fig. 6. Secţiunea 1: stânga, vedere din est, dreapta, vedere din vest (Foto. Eduard Florea)

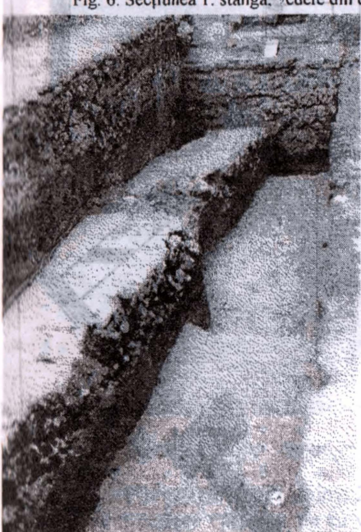

Fig. 7. Secţiunea 1. Fundaţia de nord a Bisericii Plăviceni 1, vedere din vest.

Biserica Plăviceni 2. Construind o biserică de mari dimensiuni, meşterii zidari au realizat o fundaţie solidă care să asigure stabilitatea edificiului. Astfel, fundaţia zidului de est al pronaosului, cu lăţimea de 1,10 m şi talpa la -1,94 m faţă de nivelul actual de călcare, este făcută din fragmente mai mari de cărămidă, blocuri de piatră de stâncă şi rari bolovani de râu, prinşi cu mortar.

Zidul despărţitor dintre pronaos şi naos, cu talpa la -1,96 m, este făcut din aceleaşi materiale ca cel dinainte. Aşa după cum s-a putut observa în altar, prima pardoseală a bisericii a fost din cărămidă (27 cm x 14 cm x 4 cm), iar după deteriorarea ei s-a aşezat un strat de nisip de râu peste care s-a fixat o pardoseală din dale de piatră fasonate pe faţa de călcare.

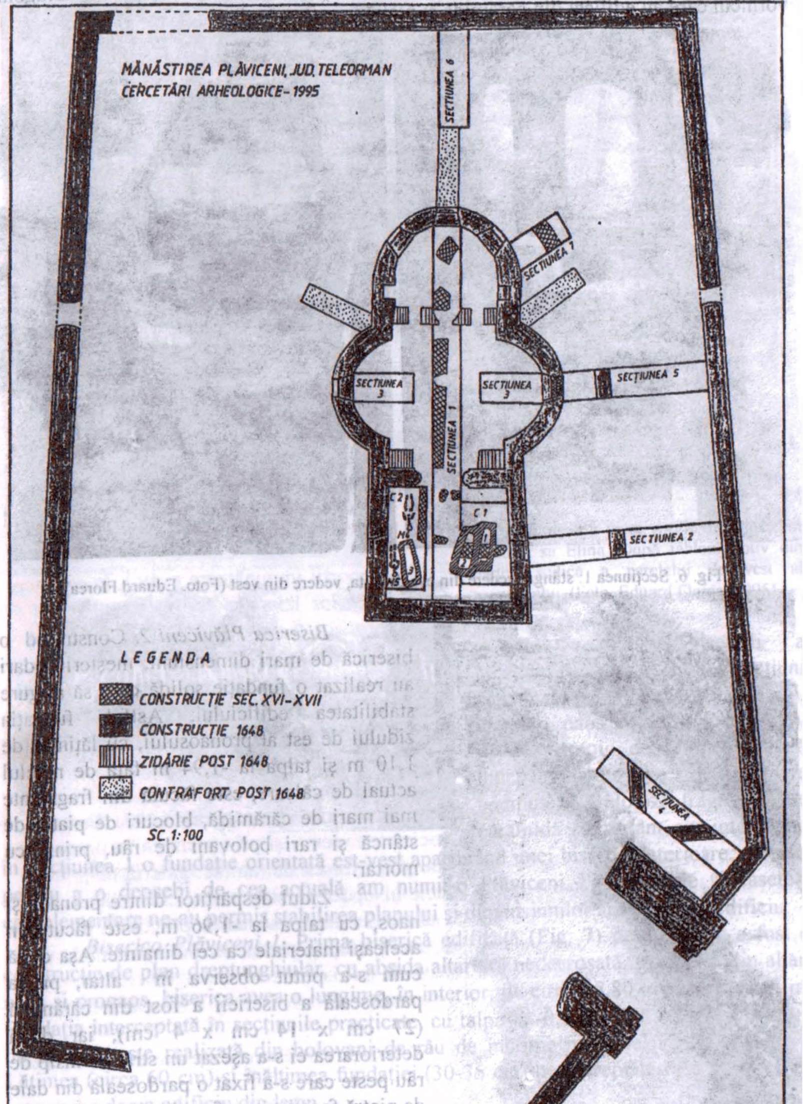
MĂNĂSTIREA PLĂVICENI, JUD. TELEORMAN
CERCETĂRI ARHEOLOGICE - 1995
SECȚIUNEA 6
SECȚIUNEA 7
SECȚIUNEA 3
SECȚIUNEA 3
SECȚIUNEA 5
SECȚIUNEA 1
SECȚIUNEA 2
SECȚIUNEA 4
C2
C1
M4
M5
1
2
3
LEGENDA
CONSTRUCȚIE SEC. XVI-XVII
CONSTRUCȚIE 1648
ZIDĂRIE POST 1648
CONTRAFORT POST 1648
SC. 1:100

Pe lângă datele pe care le-au furnizat privind sistemul constructiv şi evoluţia edificiului, cercetările au pus în evidenţă faptul că pronaosul a fost folosit ca necropolă, aici fiind descoperite cinci morminte, trei în cripte din cărămidă şi două înhumări direct în pământ, datând din secolul al XVII-lea. Bogatul şi preţiosul inventar funerar descoperit, mai ales în trei morminte, înregistrat în colecţiile Muzeului Judeţean Teleorman, constituie dovezi că cei înhumaţi au aparţinut familiei ctitorului, unul fiind, probabil, chiar Dragomir vornicul.

Cripta nr. 1. Fiind descoperită prima am notat această criptă (Fig. 8) cu nr. 1, deşi cronologic este construită în urma criptei nr. 2. Lipită de peretele de nord al criptei nr. 2, cripta nr. 1 are de fapt numai trei pereţi (est, vest, nord). Realizată din cărămidă (26 cm x 13 cm x 4 cm), cripta are, în interior, lungimea - 2,22 m, lăţimea la cap - 0,96 m, iar la picioare - 0,54 m. Sicriul, de la care au fost recuperate mai multe cuie, a fost depus direct pe fundul criptei care era tencuit. Întrucât cripta a fost spartă, aceasta era aproape plină cu pământ, moloz şi fragmente de cărămidă. După îndepărtarea acestora a fost descoperit scheletul unui adult (1,89 m) care era destul de deranjat. Inventarul funerar era compus din:

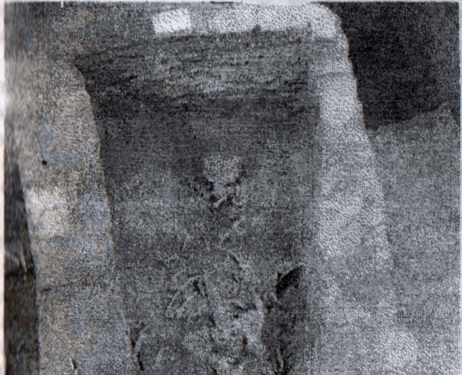

Fig. 8. Cripta nr. 1, vedere din est.

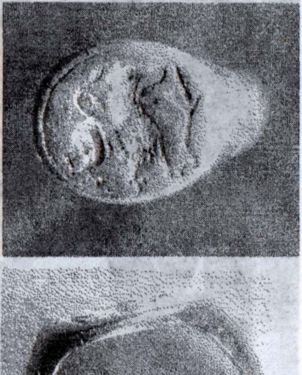

Fig. 9. Cripta nr. 1, inel sigilar aur sec. XVII)

- Inel (Fig. 9), sigilar (nr. inv. 22209). Aur (986 %, 16,73 gr.), chaton oval (15 mm x 13 mm) ce face corp comun cu veriga, care este puţin turtită. În câmpul chatonului a fost realizată cu măiestrie o compoziţie: un leu în faţa unui copac. Aşezat pe cele patru picioare care se termină prin gheare puternice, leul are capul ridicat, o coamă

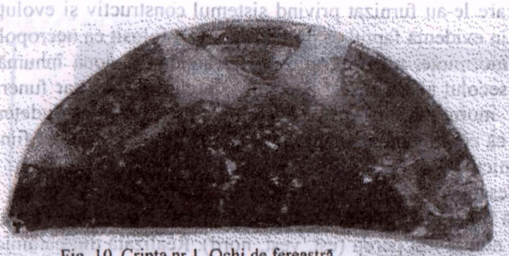

Fig. 10. Cripta nr.1. Ochi de fereastră.

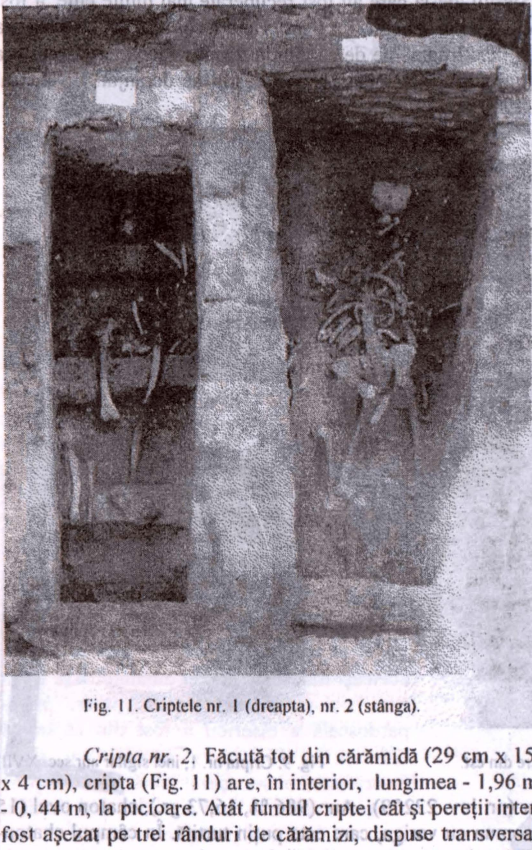

Fig. 11. Criptele nr. 1 (dreapta), nr. 2 (stânga).

bogată care-i acoperă tot pieptul, gura larg deschisă, iar coada, bifurcată, strecurată printre picioarele din spate se ridică până la nivelul capului. După poziţia şi după felul cum este reprezentat, leul pare destul de furios. În faţa acestuia se găseşte un copac desfrunzit cu trei ramuri, semnificând, probabil, „pomul vieţii". Cercul care înconjoară întreaga compoziţie este tocit în partea capului şi a pomului, dovadă a folosirii lui.

În umplutura din criptă au fost găsite trei monede găurite (Ludovic XIV 1643-1715, Maximilian II 1569, Fredinand I 1556-1564) care n-au aparţinut însă mortului, ele ajungând aici din pământul purtat cu ocazia spargerii criptei. De asemenea, au fost găsite fragmente de sticlă de la un ochi de geam (nr. inv. 25037) asemănător celor găsite la mănăstirile Snagov şi Plumbuita (Fig. 10).

Cripta nr. 2. Făcută tot din cărămidă (29 cm x 15 cm, x 4 cm, 28 cm x 15 cm x 4 cm), cripta (Fig. 11) are, în interior, lungimea - 1,96 m, lăţimea - 0,56 m, la cap, şi - 0, 44 m, la picioare. Atât fundul criptei cât şi pereţii interiori au fost tencuiţi. Sicriul a fost aşezat pe trei rânduri de cărămizi, dispuse transversal la cap, picioare şi mijloc. Ca şi cripta nr. 1, această criptă a fost spartă, interiorul fiind plin cu moloz, fragmente de cărămidă şi pământ. Pe fundul criptei a fost găsit scheletul unui adult, de la care s-au mai păstrat numai oasele picioarelor şi craniul. Întrucât mortul nu avea inventar funerar, credem că acesta a fost luat de cei care au spart cripta. Doar, pe fundul criptei a fost găsit un fragment dintr-un bumb metalic.

Cripta nr. 3. Situată în partea de nord a pronaosului, cripta a fost făcută din cărămidă, dimensiunile ei fiind, în interior, de 2,16 m lungime, lăţimea la cap de 0,75 m şi la picioare de 0,70 m. Spartă şi ea, cripta era plină cu moloz, fragmente de cărămidă şi pământ. Cu toate acestea scheletul (1,66 m)era foarte puţin deranjat, mâna stângă fiind întinsă pe lângă corp, iar cea dreaptă având antebraţul aşezat pe bazin. Inventarul funerar (ac de văl, cercel, inel) ne arată că cel înhumat aici a fost o femeie (Fig. 12).

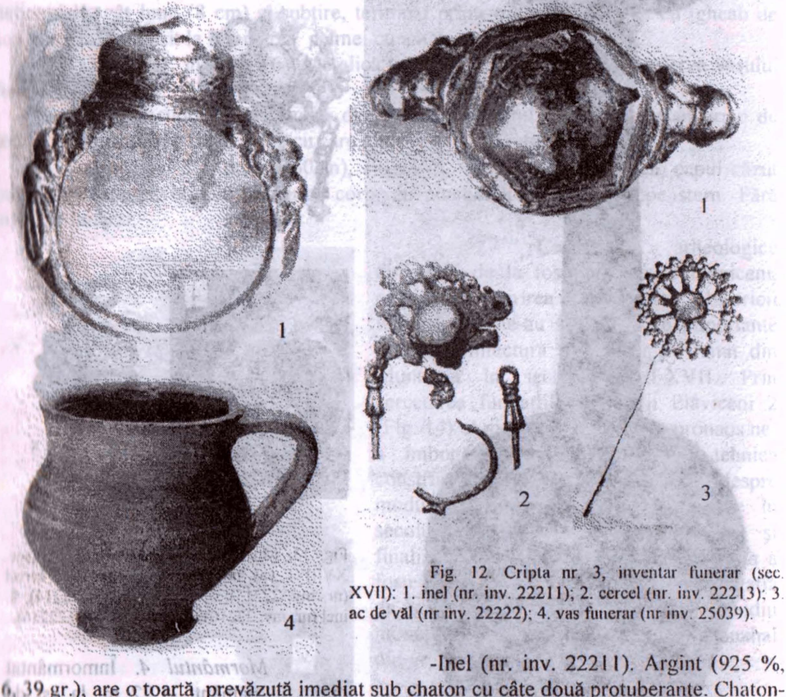

Fig. 12. Cripta nr. 3, inventar funerar (sec. XVII): 1. inel (nr. inv. 22211); 2. cercel (nr. inv. 22213); 3. ac de văl (nr inv. 22222); 4. vas funerar (nr inv. 25039).

-Inel (nr. inv. 22211). Argint (925 %, 6,39 gr.), are o toartă prevăzută imediat sub chaton cu câte două protuberanţe. Chatonul, care este lipit de toartă, prezintă o carcasă în care este încastrată o piatră (2 gr.) polifaţetată de culoare alb-verzuie[44].

- Ac de văl (nr. inv. 22222). Argint (2,38 gr., 600 %), lungimea de 3,8 cm, este prevăzut cu o rozetă cu 10 spiţe ce are în mijloc o carcasă în care este prinsă o piatră (0,15 gr.) de culoare verzuie. Găsit în partea stângă a capului.

---

[44] Menţionăm că pietrele de la inele şi cercei nu au fost expertizate pentru a vedea natura lor.

-Cercel (nr. inv. 22213). Argint (1,90 gr., 925 %), de formă triunghiulară, traforat, având în mijloc o carcasă în care este încastrată a piatră de culoare verzuie. Cercelul mai prezintă doi pandantivi, dispuşi în părţile laterale, ce au fixaţi în partea de jos tot o piatră. Tortiţa prin care cercelul se agăţa de ureche este ruptă pe jumătate.

-Vas funerar (nr. inv. 25039). Ceramică (înălţimea -7,8 cm, diam. gurii -6,6 cm, diam. fundului- 4 cm) , a fost găsit în partea dreaptă a capului.

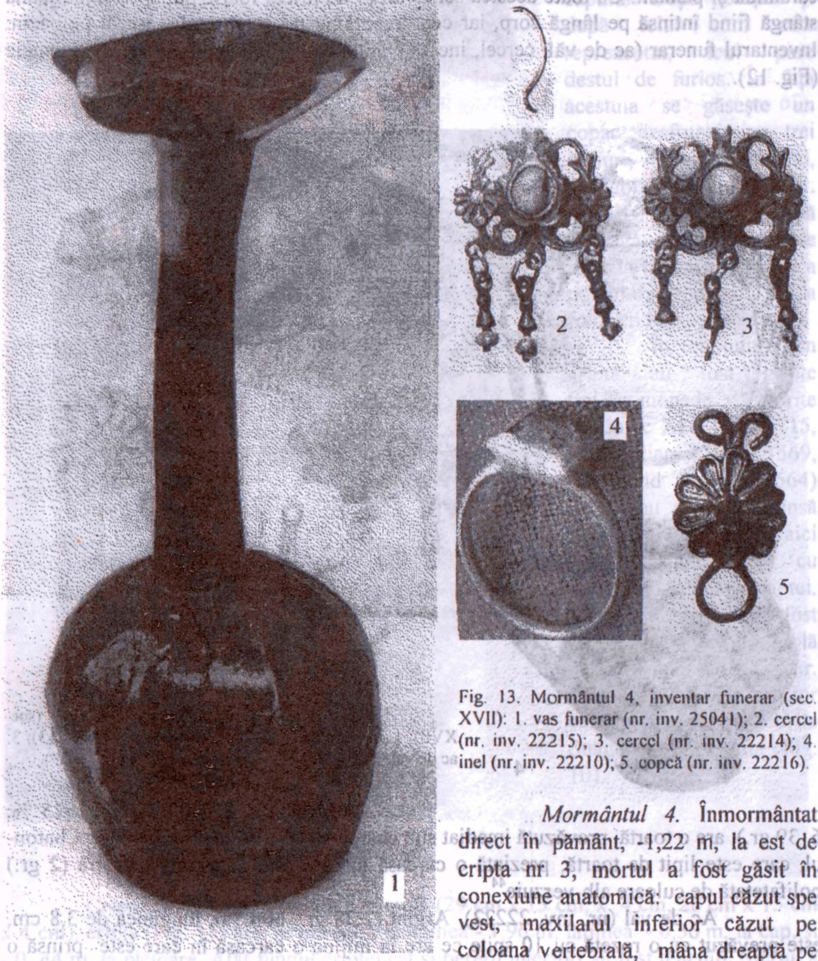

Fig. 13. Mormântul 4, inventar funerar (sec. XVII): 1. vas funerar (nr. inv. 25041); 2. cercel (nr. inv. 22215); 3. cercel (nr. inv. 22214); 4. inel (nr. inv. 22210); 5. copcă (nr. inv. 22216).

Mormântul 4. Înmormântat direct în pământ, -1,22 m, la est de cripta nr 3, mortul a fost găsit în conexiune anatomică: capul căzut spe vest, maxilarul inferior căzut pe coloana vertebrală, mâna dreaptă pe lângă corp, cu antebraţul pe bazin, iar cea stângă dispusă pe lângă corp. Femeia înmormântată (1,60 m) avea un bogat inventar funerar (Fig. 13) compus din:

- Inel (nr. inv. 22210). Aur (3,13 gr., 583 %), cu o verigă subțire ce face corp comun cu chaton-ul. De formă dreptunghiulară, chaton-ul formează o casetă în care este încastrată o piatră (0,15 gr.) de culoare alb verzuie. A fost găsit la mâna dreaptă.

-Cercel (nr. inv. 22215). Argint (3,63 gr., 925 %), traforat, cu o casetă în mijloc în care este prinsă o piatră verzuie, nefațetată (0,15 gr.), cu trei pandantivi ce au în partea de jos câte o perluță .

-Cercel (nr. inv. 22214). Argint (3,51 gr, 925 %), traforat, cu o casetă în care este încastrată o piatră (0,15 gr.) verzuie, nefațetată, cu trei pandantivi, unul din ei mai având fixată în partea de jos o perluță.

-Vas funerar (nr. inv.25041). Sticlă, culoare gri petrol, înălțimea 15 cm, corp cilindric (diametru -6,3 cm, înălțimea -5,6 cm). decorat cu motiv solar cu raze helicoidale, gât lung (8 cm) și subțire, terminat printr-o cupă prevăzută cu jgheab de scurgere. A fost găsit la îmbinarea palmei cu antebrațul mâinii drepte[45].

-Copcă (nr. inv. 22216). Metalică (moș și babă), găsită în apropierea vasului funerar.

Pe toată suprafața pieptului, dar și sub antebrațul drept, s-au găsit urme de țesătură cu fir metalic de la haina cu care a fost îngropată moarta.

Mormântul 5. Adult (1,60 m), - 0,93 m, conexiune anatomică, capul căzut puțin spre stânga, brațele pe lângă corp, cu antebrațele împreunate pe stern. Fără inventar funerar.

Cercetările arheologice din 1995 de la fosta Mănăstire Plăviceni, prin descoperirea fundațiilor bisericii Plăviceni 1, ne-au furnizat date importante privind arhitectura bisericilor de lemn din Muntenia în secolele XVI-XVII. Prin cercetarea fundațiilor bisericii Plăviceni 2 (Fig. 14) ca și a mormintelor din pronaos ne-a îmbogățit cunoștințele despre tehnica constructivă a bisericilor de zid și despre modul de viață al boierimii române în secolul al XVII-lea. Continuarea și finalizarea cercetărilor în întreaga incintă a fostei mănăstiri, completată cu investigația de arhivă, va permite elaborarea unui studiu monografic despre un ansamblu monahal din vremea domniei lui Matei Basarab.

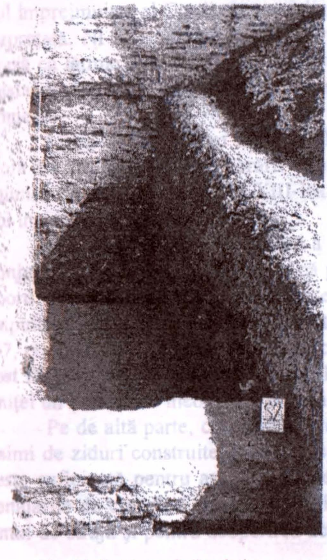

Fig. 14. Secțiunea 2. Fundația pronaosului Bisericii Plăviceni 2, vedere din sud.

---

[45] Despre semnificația vaselor funerare vezi: Flaminiu Mârțu, *Ecouri nevalorificate privind etnogeneza: vasele funerare medievale din sticlă*, în „Argessis", seria istorie, VII, Muzeul Județean Argeș, 1995, p. 45-51.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

PROBLEME LEGATE DE PALATUL DE LA CURTEA DOMNEASCĂ DIN ARGEŞ (SEC. XIV)

MARIA MULŢESCU
ALEXANDRU MULŢESCU

Odată cu degajarea ruinelor Palatului domnesc de pe latura de sud a Curţii Domneşti de la Argeş, s-ar fi părut că lumea ştiinţifică românească are la dispoziţie dovada vie a felului în care locuiseră primii domnitori ai Ţării Româneşti. Abia treptat pivniţa şi ceea ce a mai rămas din elevaţia parterului au început a pune probleme atât în ceea ce le priveşte cât şi despre relaţia lor cu Curtea propriu-zisă[1]. Relaţia Palatului cu zidul împrejmuitor al Curţii este una din problemele, dacă nu nesesizată, cel puţin prost interpretată. Ni se spune că între clădire şi zidul de incintă este un spaţiu îngust care variază ca lăţime între 1,60 m la un capăt şi 2,20 m la celălalt. Ori, noi, considerăm că aceasta este tocmai una din probele existenţei unui drum de strajă pe zidul Curţii Domneşti.

Lipsa de paralelism între zidul sudic al incintei şi cel al Palatului voievodal denotă fie necesitatea încorporării unor fundaţii mai vechi în zidul de incintă (vezi porţiunea de zid din secolul al XIII-lea) fie eventuala preexistenţă a Palatului faţă de zidul incintei.

Oricum, la partea superioară a zidului de incintă exista un drum de strajă care înconjura întreaga Curte (a se vedea că pe acelaşi principiu şi casa mai târzie construită la nord păstrează un spaţiu de trecere între propriile ziduri şi zidul de incintă. La Câmpulung, Casa Domnească construită de Matei Basarab înaintea incendiului de la 1647, era depărtată de zidul de incintă cu lăţimea unui drum de strajă iar după incendiu a fost lărgită până pe zidul de incintă, lăsând astfel la un nivel ceva mai înalt decât al pivniţei un coridor ce înconjoară pivniţa pe latura de sud şi vest).

Pe de altă parte, comparând grosimea zidului de incintă al Curţii din Argeş cu grosimi de ziduri construite în acelaşi scop, constatăm că lăţimea zidului de circa 1,00 m este suficientă pentru asigurarea unei înălţimi de circa 6,00 m - 7,00 m şi pentru amenajările de creneluri, pentru sprijinirea unor console de lemn pe care se realizează drumul de strajă şi pentru acoperirea acestuia. În zona Palatului, este posibil ca drumul de strajă să fi fost acoperit de o polată creată din acoperişul acestuia, iar spaţiul de sub el să fi fost folosit pentru încăperi anexe ca la Mănăstirea Aninoasa. De altfel din acest Palat pornea domnitorul pe drumul de strajă şi ajungea printr-o scurtă pasarelă între acesta şi Biserica Sf. Nicolae Domnesc la tribuna dintre cele două turle care împodobeau această biserică, pe pronaos, ca în tabloul votiv.

---

[1] Vezi, alături de bibliografia la zi a Curţii Domneşti în volumul Terezei Sinigalia *Arhitectura civilă de zid din Ţara Românească în secolele XIV-XVIII*, Editura Vremea, Bucureşti, 2000, şi Alexandru şi Maria Mulţescu *Cronică pentru Municipiul Curtea de Argeş*, în volumul *Documente istorice din judeţul Argeş - destin şi viitor - 2000*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2000.

O dovadă că aceste turle au existat, ca şi tribuna domnească amintită, este, în afara faptului că se păstrează cele trei deschideri către naosul bisericii, fotografia din Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice referitor la restaurările de la Argeş care este edificatoare. Se văd în această fotografie (Fig. 1) amprentele zidurilor turnurilor de grosimea zidurilor bisericii pe peretele dintre naosul şi pronaosul acesteia, deschiderile tribunei spre naos şi alte detalii ce pot fi interpretate.

Astfel, deşi prin restaurarea de la 1921, biserica a fost salvată şi pentru faţada vestică s-a realizat o imagine serenă şi echilibrată, au fost şterse unele din ultimele urme ale unei vieţi foarte diferite şi agitate a monumentului şi multe din legăturile organice am putea spune între aceasta şi Curte.

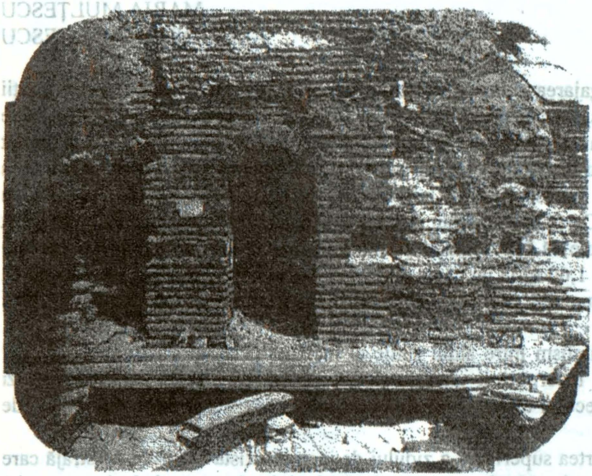

Fig. 1. Elemente constructive ale tribunei şi turnurilor de peste pridvorul Bisericii Sf. Nicolae Domnesc, desfiinţate de restaurarea din 1921.

Luând în considerare apropierea dintre incintă şi biserică în zona de vest a acesteia se constată inexistenţa unei preocupări pentru faţada aceasta a monumentului cel puţin până la nivelul cornişei pridvorului plasată la circa 7,50 m faţă de actualul nivel de călcare, peste care pasarela legată de la aceeaşi înălţime, care era nivelul drumului de strajă intra în încăperea dintre turnurile de peste pronaos ale bisericii. (Putem extinde judecata în continuare şi presupune că Palatul voievodal ar fi putut avea înălţimea până la planşeul de peste parter de circa 7,50 m, iar apoi un etaj suplimentar la nivelul drumului de strajă).

Într-o astfel de situaţie singure turnurile foarte înalte marcau faţada de vest a marii biserici. Problema care mai rămâne de rezolvat este rolul lor în sistemul de apărare al incintei întrucât ele fiind mai înalte ofereau o vedere dominată asupra întregii curţi dar şi asupra împrejurimilor.

În legătură cu Palatul propriu-zis, ceea ce este sigur este dimensiunea planimetrică a Palatului care este neobişnuită în arhitectura noastră de până la secolul al XIV-lea şi destul de mult după[2]. Construcţia are lungimea de circa 32,44 m şi lăţimea de circa 11,80 m ceea ce duce la o arie construită de circa 382,79 m^2.

Pentru comparaţie cu un element al Curţii Domneşti rămas din aceleaşi vremuri - Biserica Sf. Nicolae Domnesc - aceasta are dreptunghiul de bază al planului de 21,20 m x 14,50 m, deci aria de circa 307,40 m^2. Dacă la aria construită a Palatului adăugăm gârliciul iar bisericii aria absidelor, primul, Palatul, rămâne mai mare totuşi cu circa 75,00 m^2 minim.

Faptul că această clădire se păstrează mai mult sub formă de pivniţă derutează şi nu permite pentru mulţi sesizarea dimensiunilor ei impresionante. Spaţiul pivniţei care are zidurile perimetrale sudic şi nordic de circa 1,10 m lăţime iar cele estic şi vestic de circa 1,40 m grosime este subîmpărţit în trei compartimente separate de două arce. Primul compartiment are circa 9,11 m x 9,50 m, al doilea are 11,80 m x 9,50 m, iar ultimul, spre est, circa 6,90 m x 9,50 m, grosimea arcelor fiind de circa 0,80 - 0,90 m (Fig. 2). Se păstrează la o înălţime de circa 4 m de la pardoseala pivniţei şi amprentele structurii din lemn care o acoperea.

Acoperirea pivniţei se făcea printr-un sistem constructiv compus dintr-o grindă groasă dispusă pe lungimea acesteia, formată din mai multe elemente, care se sprijineau pe mijlocul zidurilor estic şi vestic, pe cheile celor două arce şi desigur pe mai multe elemente verticale aşezate pe axa longitudinală a pivniţei, stâlpi sau coloane, de lemn sau piatră, dispărute. Este posibil ca fundaţiile acestor elemente de construcţie să se mai păstreze parţial sub nivelul actual de călcare al pivniţei dacă nu cumva au fost scoase în entuziasmul recuperării acesteia cu ocazia degajării de umplutura de secole. Aceste grinzi principale aşezate aşa cum am spus pe axul longitudinal al pivniţei serveau pentru descărcarea unor grinzi dispuse perpendicular pe acestea, sprijinite şi pe zidul de nord şi sud al construcţiei. Intervalele acestor grinzi sunt de circa 1,10 - 1,20 m după amprentele lăsate în ziduri.

Suntem astfel puşi în faţa unui sistem constructiv care se păstrează încă la clădiri construite în epocile Romanică, Gotică sau chiar Renaştere şi din care noi cunoaştem pentru Germania Palatele de la Wartburg şi Meissen, iar pentru Cehia, Karlstejn. Palatul romanic de la Wartburg (vezi anexa 1), construit către 1170 şi refăcut în urma unui incendiu prin 1317 - 1318 este de dimensiuni apropiate de cele ale Palatului de la Argeş, având lungimea de 38,00 m pe direcţia nord-sud iar lăţimea de circa 10,80 m (Fig. 3). Se remarcă planimetria asemănătoare prin compartimentarea planului în trei spaţii, două la capetele nordic şi sudic apropiate de pătrat şi unul central mai amplu, cu ajutorul a două ziduri transversale. Este mai mult decât sigur că Palatul argeşean avea peste arcele de zidărie ale pivniţei, ziduri la parter. Orice compartimentare logică a parterului de altfel indică preluarea pentru Palatul Curţii de la Argeş a trei spaţii mari din planimetria pivniţei, din care unele puteau fi subîmpărţite cu pereţi mai uşori şi în alte spaţii cu ajutorul unor ziduri sprijinite pe marea grindă axială din lemn a clădirii funcție de amplasamentul stâlpilor intermediari de susținere a acesteia.

---

[2] Prima comparaţie posibilă ar fi Palatul Curţii Domneşti din Câmpulung-Muscel contemporan, ale cărui urme încep a fi scoase la iveală de arheologul Gheorghe Cantacuzino în incinta de azi a Mănăstirii Câmpulung.

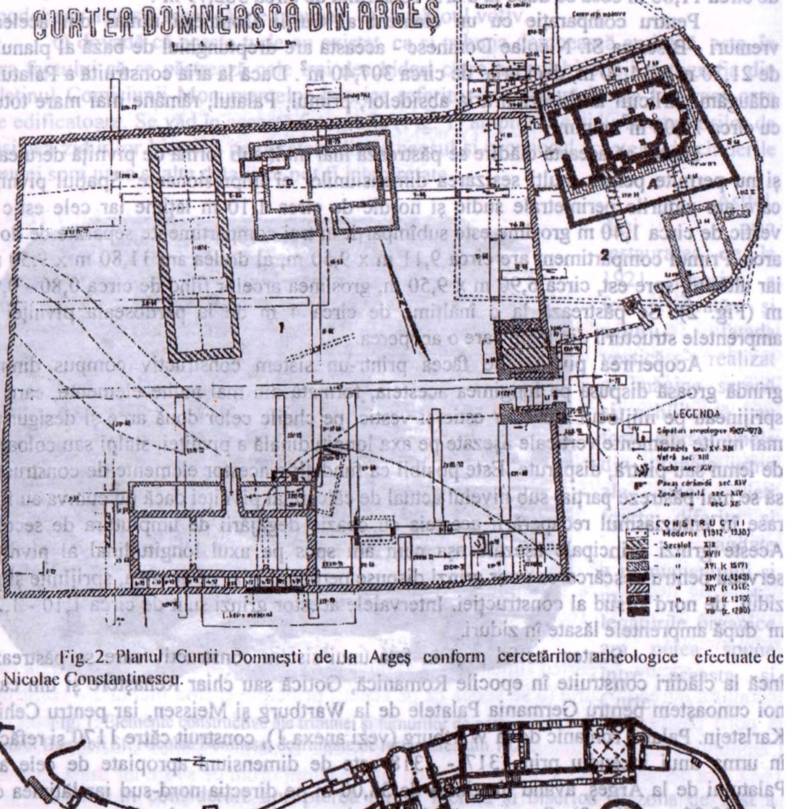
CURTEA DOMNEASCĂ DIN ARGEȘ
1
2
A
LEGENDA
Săpături arheologice 1967-1978
Morminte sec. XV XIX
Vatră sec. XIII
Pavaj cărămidă sec. XIV
Zonă arsă sec. XIV
CONSTRUCȚII
Moderne (1912-1930)
Secolul XIX
XVIII
XVI (c. 1517)
XIV
XIV
XIII
XIII

Fig. 2. Planul Curții Domnești de la Argeș conform cercetărilor arheologice efectuate de dr. Nicolae Constantinescu.

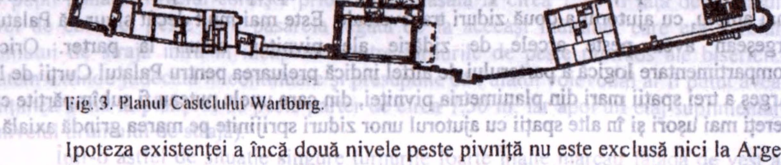

Fig. 3. Planul Castelului Wartburg.

Ipoteza existenței a încă două nivele peste pivniță nu este exclusă nici la Argeș din moment ce Palatul din incinta Wartburgului a căpătat, în timp, un etaj în plus. Pe de altă parte, apare ca firească repetarea structurii planșeului de peste pivniță și la parter, bineînțeles mai îngrijit, în spiritul planșeelor nivelelor nobile de la Wartburg.

Nu trebuie să uităm de asemenea că şi Palatul cel mai vechi al Curţii de la Argeş a avut mai multe etape de primenire. Prima refacere a suferit-o pe vremea lui Neagoe Basarab la începuturile Renaşterii pe pământurile româneşti, care i-a adăugat cerdacul ce-i amplifică substanţial alura. Cerdacul mai adaugă la lăţimea Palatului circa 5,00 m. Se ajunge astfel la lăţimea de circa 16,70 m şi o arie construită de circa 541,75 m^2. Este vorba deci de o construcţie cu mult mai amplă decât Biserica Sf. Nicolae Domnesc pe care e posibil s-o fi întrecut şi ca înălţime, dacă cumva încă din acele vremuri biserica îşi pierduse turnurile pe pronaos.

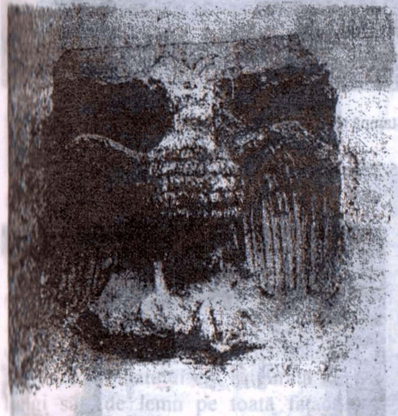

Fig. 4. Consolă a boltirii baroce a palatului.

Desigur o altă importantă preschimbare o suferă Palatul după distrugerile datorate invaziei lui Gabriel Bathory (1610-1611) poate imediat, poate pe vremea lui Matei Basarab, dar credem că cele mai importante îmbunătăţiri se realizează din ambiţia lui Şerban Cantacuzino. În această domnie, Palatul capătă un caracter baroc prin refacerea acoperirii unor încăperi cu bolţi cu penetraţii pe console de piatră (vezi vulturul bicefal (Fig. 4) mutilat încastrat azi în turnul de intrare de la 1838 care servea drept consolă unei astfel de boltiri şi care a fost recuperat din umplutura acestei pivniţe).

De altfel o dovadă importantă deşi indirectă a faptului că la Curtea restaurată (dar poate şi la casele Mănăstirii Argeşului, restaurate şi ele tot acum) au fost folosite astfel de boltiri este pronaosul Bisericii Adormirea Maicii Domnului - Olari din oraş care are astfel de bolţi şi este contemporană (1687) cu momentul când cele două monumente importante ale Argeşului se restaurau. Ar exista şi tentaţia apropierii în acest context a planimetriei acestei biserici de planimetria celor două biserici de la Mănăstirea Dragomirna construite relativ recent (1602-1609) dat fiind că în Argeş se afla la acea dată o echipă de meşteri moldoveni care restaurau pietrăria Bisericii Mănăstirii Argeşului (echipa pietrarului Grigore Cornescu). E posibil ca tot în această etapă Palatul să fi fost împodobit cu o pictură ale cărei urme au fost destul de frecvent întâlnite în degajările efectuate.

Revenind totuşi la sistemul constructiv iniţial al Palatului - grindă longitudinală ce suportă grinzi secundare dese, perpendiculare, acest sistem constructiv, deşi iniţiat în romanic, se perpetuează iată şi în goticul matur, în încăperi ale Palatului de la Albrechtsburg la Meissen (Fig. 5 şi vezi, de asemenea, anexa 2). Dar edificatoare ni se pare şi comparaţia între Palatul argeşean şi Palatul imperial de la Karlstejn (Fig. 6 şi vezi, de asemenea, anexa 3). Imaginile din interior ale acestui Palat (Fig. 7, 8) sugerează cu destulă pregnanţă posibile asemănări între spaţiile a două construcţii realizate practic în aceiaşi ani.

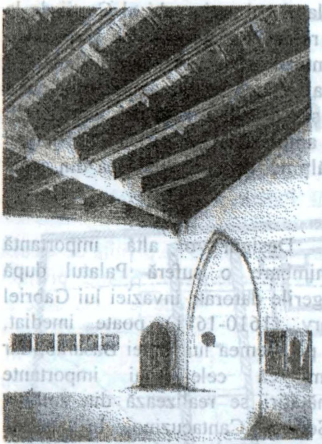

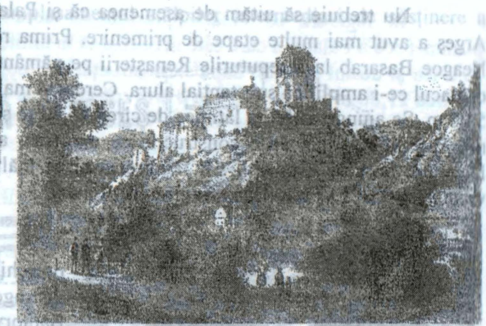

Fig. 6. Stampă reprezentând Castelul Imperial de la Karlstejn.

◄ Fig. 5. Planşeu din lemn la palatul Albrechtsburg - etajul 2.

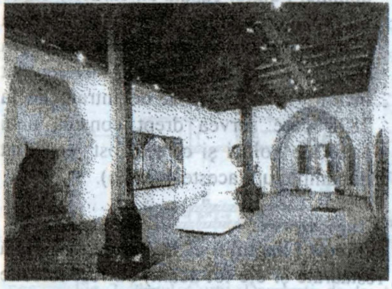

Fig. 7. Marea sală albă a Castelului Karlstejn. Vedere spre est.

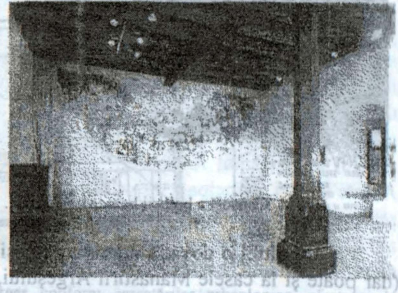

Fig. 8. Marea sală albă a Castelului Karlstejn. Vedere spre vest.

Palatul Curţii de Argeş este realizat în jurul anului 1340, iar Palatul din cetatea Karlstejn era terminat în toamna anului 1356 când Carol al IV-lea de Luxemburg vine să-l locuiască pentru prima oară. Palatul de la Karlstejn oferă o succesiune de spaţii pe lungimea sa de circa 50,50 m şi lăţimea de circa 12,20 m şi pe cele cinci nivele, profitând de terenul în pantă, care ne pot sugera o temă şi pentru Palatul de la Argeş. Sunt aici la subsol cămări de alimente şi grajduri iar la nivelul parterului - diverse acareturi. Urmează nivele nobile care cuprind, primul o mare sală (sală albă) cu o capelă în capătul estic şi legată de sala curtenilor la vest (Fig. 9), un alt nivel cu săli de ceremonie şi săli private ale lui Carol al IV-lea, dintre care o sală mare centrală, cea a strămoşilor imperiali (Fig. 10), o sală de audienţe lambrisată (Fig. 11), dormitorul, etc. Ultimul nivel aparţinea iniţial împărătesei şi suitei acesteia şi era mansardat. Toate sălile pe patru nivele au aceiaşi structură ca şi a Palatului argeşean: zidării de piatră şi planşee cu grindă din lemn principală longitudinală şi grinzi secundare sprijinite de aceasta şi de ziduri. Zidurile Palatului ceh sunt de circa 2,00 m grosime poate având în vedere faptul că Palatul este construit pe zidul de incintă.

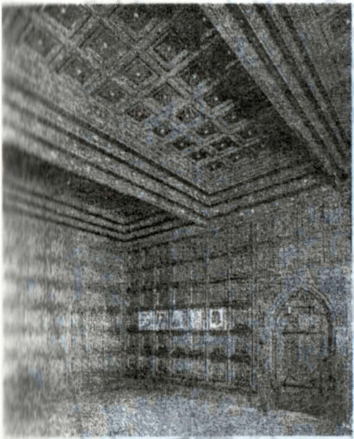

Fig. 11. Sala de audienţe - Castelul Karlstejn. Nivelul al IV-lea.

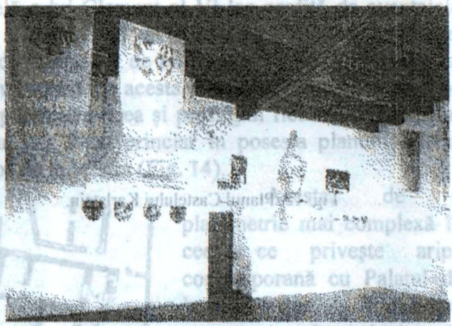

Fig. 9. Sala curtenilor - Castelul Karlstejn.

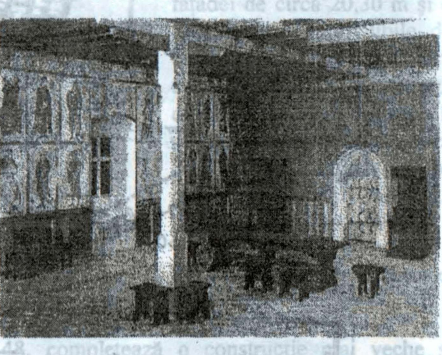

Fig. 10. Sala strămoşilor - Castelul Karlstejn. Machetă

Deschiderea interioară a sălilor nu depăşeşte 8,20 - 8,00 m. Aceasta este mai mică cu circa 1,50 m decât la Argeş (Fig. 12). Circulaţia pe nivel a Palatului era asigurată de lungi săli de lemn pe toată faţada nordică iar pe verticală de o scară ataşată clădirii şi în legătură cu aceste săli. Restul incintei denotă alte necesităţi la Karlstejn şi la Argeş.

O creaţie a aceleiaşi epoci este şi Palatul papal de la Avignon (vezi anexa 4). El înlocuieşte vechiul Palat episcopal de lângă catedrală aripă cu aripă începând de la 1334 şi se dezvoltă până la 1370 (Fig. 13). Palatul lui Benedict al XII-lea (1334-1342) are săli cu o deschidere de aproximativ 9,80 m pentru aripa Conclavului şi 10,50 m pentru aripa Consistoriului. Acestea erau acoperite cu o structură de lemn aparentă.

Palatul început de Clement al VI-lea (1342-1352) este mult mai amplu ca spaţii ajungând la dimensiuni de circa 15,80 m lăţime şi 52,00 m lungime pentru marea sală de audienţe care are şi o înălţime impresionantă de circa 10,00 - 11,00 m. Această mare sală pare interpretarea gotică a sistemului constructiv din lemn romanic cu grindă longitudinală principală sprijinită pe coloane, arce transversale sau ziduri transversale şi grinzi secundare. Nu pare să deranjeze pe nimeni prezenţa unor coloane mediane care asigură sprijinirea a două deschideri de intersecţii de bolţi gotice cu nervuri (soluţie folosită mai târziu şi la Castelul de la Hunedoara).

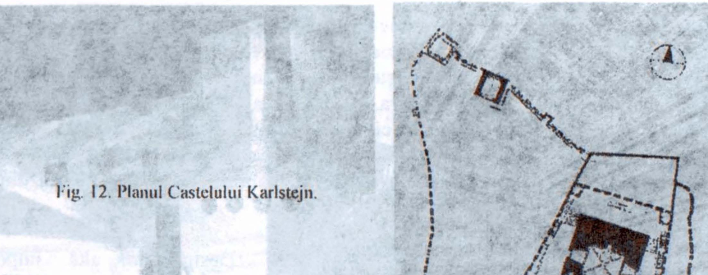

Fig. 12. Planul Castelului Karlstejn.

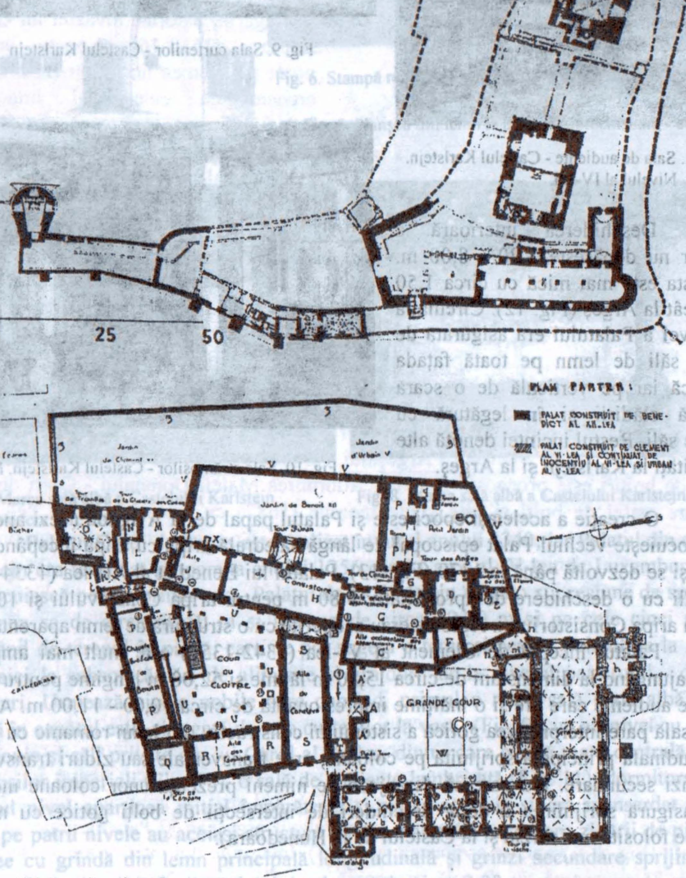
PLAN PARTER:
PALAT CONSTRUIT DE BENEDICT AL XII-LEA
PALAT CONSTRUIT DE CLEMENT AL VI-LEA ȘI CONTINUAT DE INOCENȚIU AL VI-LEA ȘI URBAN AL V-LEA
Jardin de Clement VI
Jardin d'Urbain V
Jardin de Benoit XII
Petit Jardin
Tour de Trouillas
Tour de la Glacière
Tour des Cuisines
Tour Saint-Jean
Tour des Anges
Tour de Comtesse
Tour de la Campane
Bûcher
Consistoire
Aile du Conclave
Aile des Familiers
Cour du Cloître
Chapelle Benoît
Grande Cour
Grande Audience
Cathédrale

Fig. 13. Palatul Papilor din Avignon. Plan parter.

Etajul ocupat de Marea Capelă a lui Clement al VI-lea profită de avantajele noului sistem constructiv din piatră şi realizează un spaţiu fără coloane mediane, acoperit de o boltire cu şapte traveei de intersecţii de bolţi cu nervuri. Comparaţia cu Palatul argeşean este interesantă pentru a plasa pe acesta din urmă în poziţia care i se cuvine pe această scară care prezintă puterea, averea şi prestigiul fiecărui conducător. Ne rămâne o ultimă comparaţie cu un alt Palat princiar în posesia planului căruia suntem. Este vorba de Palatul despoţilor de la Mistra (Fig. 14).

Acesta, de o planimetrie mai complexă în ceea ce priveşte aripa contemporană cu Palatul de la Argeş este de dimensiuni ceva mai reduse decât cele ale clădirii argeşene (vezi anexa 5). Cu o lungime a faţadei de circa 20,30 m şi o lăţime a zonei locuibile de circa 14,00 m, el are, fără terasă, o suprafaţă construită de circa 284,50 m^2 . Terasa îl amplifică în lăţime cu circa 3,50 m. El se dezvoltă pe două nivele şi are 12 încăperi.

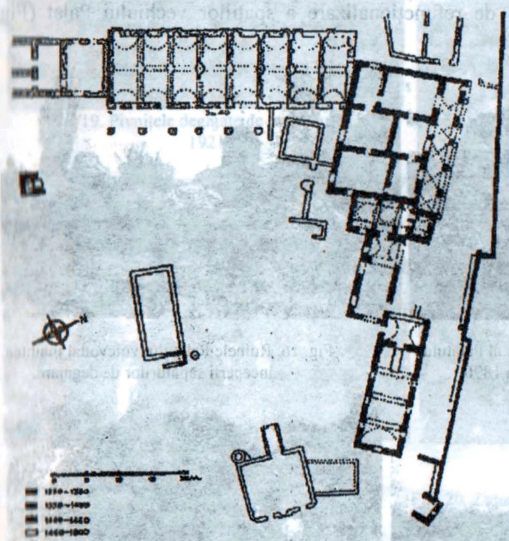

Fig. 14. Planul Palatului Despoţilor de la Mistra.

Acest Palat, construit la 1348, completează o construcţie mai veche şi înglobează şi o bucătărie datând din aceeaşi epocă cu construcţia mai veche. Abia aripa cea mai nouă, cea construită în prima jumătate a secolului al XV-lea, va fi o construcţie unitară cu dimensiuni de circa 36,30 m x 10,50 m dar lipită de cea anterioară formând două laturi ale unei pieţe. Ultima construcţie are trei nivele: un nivel de pivniţe, un nivel de apartamente şi o sală foarte specială - sala tronului, la ultimul nivel pe toată suprafaţa. Palatul despoţilor de Mistra a fost restaurat recent şi salvat de necruţătoarea acţiune a timpului şi intemperiilor asupra ruinelor. A existat şi la noi preocuparea de a salva vechile ziduri ale Palatului domnesc de la Argeş de distrugere sigură. În rezumat, acestea sunt ameninţate de acţiunea climei româneşti continentale, cu diferenţe mari de temperatură între vară şi iarnă care duc la desfacerea pietrelor şi cărămizilor de mortare şi împrăştierea materialului. De altfel toate ruinele din România sunt ameninţate de această acţiune iar conservarea sub formă de ruină a anumitor vestigii ar trebui regândită. O altă acţiune destructivă o au apele din intemperii asupra pivniţei Palatului deoarece se infiltrează de pe toată suprafaţa incintei către aceasta care este mai adâncă. Apele distrug zidurile la înălţimea de circa 1,50 m mai sus de pardoseala pivniţei. Cu timpul, absolut toată zidăria de peste această cotă este amenințată să se prăbușească. Acțiunea este aceiași și asupra zidurilor pivniței mai noi din incintă.

Ca o punte între trecut și viitor înfățișăm o suită de fotografii și desene care reprezintă anumite etape din viața ruinelor Palatului voievodal de la Argeș construit la mijlocul secolului al XIV-lea. Putem surprinde din ele degradările produse după 1890 la zidăria sudică a Palatului unde buiandrugul unei ferestre sau uși, de altfel destul de ruinat, a dispărut, diversele etape ale degradării pivnițelor și două propuneri ale anilor '80 de acoperire a ruinelor și de refuncționalizare a spațiilor vechiului Palat (Fig. 15-25).

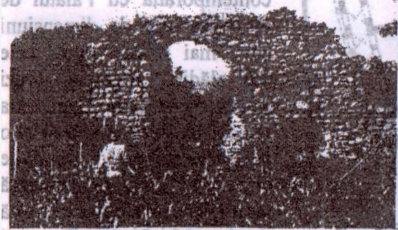

Fig. 15. Ruinele peretelui sudic al Palatului voievodal din Argeș la 1890.

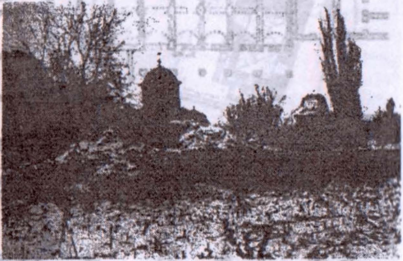

Fig. 16. Ruinele Palatului voievodal înaintea începerii săpăturilor de degajare.

Fig. 17. Începutul săpăturilor arheologice la Palatul voievodal - Campania 1920

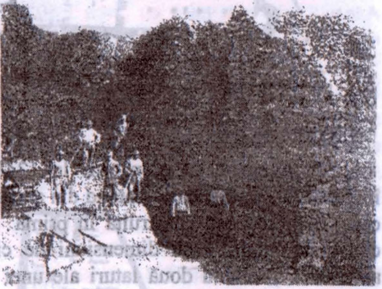

Fig. 18. Săpături de degajare. Campania 1921.

Ca un bilanț al celor de mai sus putem spune acum cu siguranță că Palatul voievodal de la Argeș construit la mijlocul secolului al XIV-lea era o importantă construcție în Europa acelor vremuri, comandată și executată de oameni care își cunoșteau bine poziția și capacitățile.

Sistemul constructiv era compus din zidării de piatră, arce de cărămidă la pivniță și grinzi de lemn la planșee dintre care o grindă principală longitudinală pe axul construcției și grinzi secundare sprijinite de ea și de zidurile longitudinale de nord și sud. Pe acest sistem de grinzi se realiza un planșeu din lemn. Gârliciul pivniței este boltit cu cărămidă.

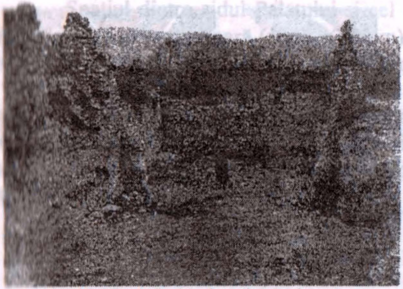

Fig. 19. Pivniţele degajate de umplutură.
1921

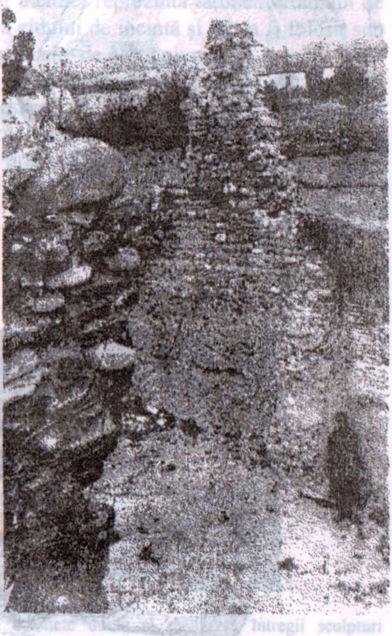

Fig. 20. Ziduri nordice ale Palatului voievodal.
1921

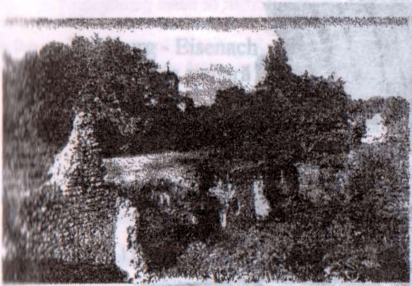

Fig. 21. Pivniţele Palatului voievodal
după degajare.

Multe clădiri importante mai vechi, contemporane şi posterioare construcţiei Palatului de la Argeş au în Europa centrală acelaşi sistem constructiv. În cazul special al acestui Palat se poate reconstitui cu precizie construcţia până la cota pardoselii peste pivniţă.

Nu cunoaştem funcţiunile adăpostite de parterul Palatului domnesc dar planşeul peste acesta era sigur realizat în acelaşi sistem constructiv cu al pivniţei şi se înălţa probabil la cota + 7,50 m faţă de teren, loc la care exista drumul de strajă de pe zidul de incintă, de pe care se accedea prin pasarelă în încăperea tribună dintre cele două turnuri ale Bisericii Sf. Nicolae Domnesc, turnuri al căror aspect e cunoscut din tabloul votiv. Parterul era şi el compartimentat constructiv în trei, prin ziduri ce se ridicau pe arcele pivniţei.

Este posibil, de asemenea, ca Palatul să fi avut încă un etaj peste parter sau chiar o mansardă locuibilă. Înclinăm totuşi să credem că peste pivniţă exista un nivel de acareturi şi servicii şi abia nivelul al treilea al construcţiei era nivelul nobil. Volumul acestui Palat întrecea în masivitate pe cel al Bisericii care era şi capela Curţii. În fotografia din 1890 este vizibil locul unei deschideri - uşă sau fereastră - în zidul sudic al clădirii.

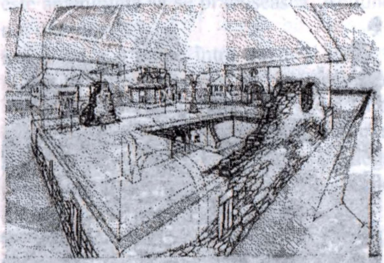

Fig. 22. Propunere de restaurare a Palatului (arh. M. și Al. Mulțescu, 1982.)

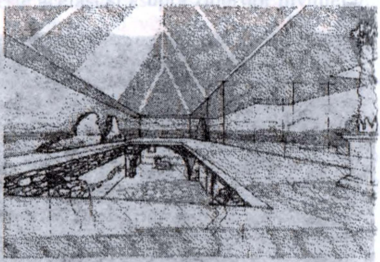

Fig. 23. Propunere de amenajare muzeală. (arh. M. și Al. Mulțescu, 1982.)

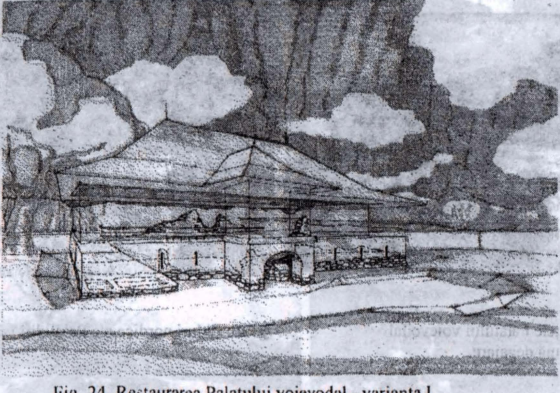

Fig. 24. Restaurarea Palatului voievodal - varianta I. (arh. M. și Al. Mulțescu, 1982.)

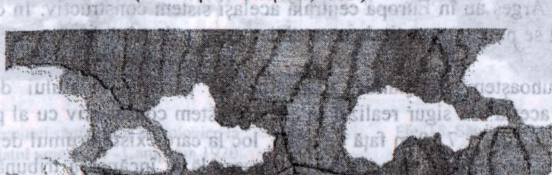

Fig. 25. Restaurarea Palatului voievodal - varianta II. (arh. M. și Al. Mulțescu, 1982.)

Spaţiul dintre zidul Palatului şi cel al incintei reprezintă lăţimea drumului de strajă de la partea superioară (circa +7,50 m) a zidului de incintă şi putea fi folosit sub drumul de strajă ca anexe pentru încăperile importante de peste pivniţă.

Rezolvarea problemelor legate de Palatul domnesc construit la mijlocul secolului al XIV-lea ca parte a Curţii Domneşti din Argeş nu se poate realiza totuşi decât cu ajutorul unui studiu atent cu cântărirea tuturor variantelor şi posibilităţilor în cadrul unui proiect de restaurare care, pus în practică, ar salva de la distrugere sigură ruinele actuale.

Anexa 1.

Wartburg - Eisenach
- cronologie sumară -

1067	Data legendară a fondării Wartburgului.
1080	Prima menţiune scrisă a existenţei sale.
1123	Moartea lui Ludovic Săritorul.
1172 - 1190	Landgraful Ludovic al III-lea construieşte Casa Landgrafului.
~ 1200	Construcţia galeriei cu colonete duble şi realizarea întregii sculpturi romanice.
1211 - 1227	Şederea la Wartburg a Sfintei Elisabeta.
1227 - 1247	Domnia lui Henric, „Regele călugăr“
1317 - 1318	Un incendiu distruge o parte a Palatului, a donjonului şi a altor clădiri. Mai târziu, acestea sunt reconstruite sub Frederic cel Brav.
1320	Închiderea cu zidărie a galeriei cu colonete.
~ 1320	Amenajarea capelei după incendiu.
a doua jumătate a secolului al XV-lea	Terminarea drumurilor de strajă.
1521 - 1522	Şederea lui Martin Luther la Wartburg.
1741	Wartburg-ul devine posesiune a ducatului de Saxa - Weimar.
1777	Prima şedere a lui Goethe la Wartburg.

Anexa 2.

Albrechtsburg - Meissen

- cronologie sumară -

919 - 936	Domnia primului rege german Henric I.
929	În timpul campaniilor sale în regiunea Elbei mijlocii, locuită de slavi, Henric I ridică un castel pe un platou de stânci, împădurit, care va fi Meissen-ul (de la „Misni", un râu afluent al Elbei).
secolul XI	Castelul devine centrul unei zone în dezvoltare. El însuşi devine un centru administrativ şi de putere laică şi religioasă, iar aşezarea de la poalele platoului stâncos devine oraşul Meissen. În acelaşi timp scaunul de maregraf devine ereditar şi aparţine familiei Wettiner care sunt cei mai importanţi prinţi ai Sfântului Imperiu Roman de neam germanic.
mijlocul secolului al XV-lea	Puterea familiei Wettiner e la culme. Ei ridică pe locul vechiului castel al maregrafului un castel rezidenţial nou care capătă numele de Albrechtsburg abia în secolul al XVII-lea.
1464 - 1485	Domnia comună a fraţilor Ernst şi Albrecht de Wettiner asupra Saxei şi Turingiei.
1471 - 1525	Durata construcţiei reşedinţei Wettiner de la Meissen. Construcţia s-a făcut în două faze şi constructorul este celebrul Arnold de Westfalia.
1485	Provinciile conduse de cei doi fraţi se despart. Palatul rămâne părăsit dar în stăpânirea lui Albrecht.
1694 - 1733	August cel Puternic înfiinţează la Meissen prima manufactură de porţelan din Europa. Sediul manufacturii va fi chiar reşedinţa Albrechtsburg.

Anexa 3.

Castelul Karlstejn

- cronologie sumară -

1346 - 1378	Domnia lui Carol al IV-lea de Luxemburg. El urmează la tron după tatăl său, Ioan de Luxemburg. Carol are o ascensiune care poate fi rezumată astfel: 1346 - 1353 - rege roman şi conte de Luxemburg din 1353 - rege al Italiei din 1355 - împărat al Sfântului Imperiu Roman sub numele de Carol al IV-lea. din 1373 - maregraf de Brandenburg.
înainte de încoronare	Carol construieşte la Praga un Palat al său după modelul Luvrului. Deschiderea şantierului Catedralei Sf. Vit. Din Praga şi a încă douăzeci de şantiere de biserici. Şantierul regal era condus de meşterul Peter Parler. Printre pictori sunt cunoscuţi în epocă portretiştii Theodoric, Nicolas Würmser din Strasburg şi Tomasso de Modena.
8 martie 1348	Tot în această perioadă este fundat oraşul nou al Pragăi, operă urbanistică ce

	consacră oraşul ca una din cele mai mari şi importante capitale europene. Sunt jalonate noile întărituri ale urbei.
7 aprilie 1348	Fondarea Universităţii din Praga de către Carol de Luxemburg.
1355	Este consemnat primul burgrav al castelului Karlstejn în persoana lui Vit. de Bivov
toamna lui 1356	După ungerea ca împărat şi ca rege al Italiei, Carol vine şi locuieşte pentru prima oară la castel.
1357	Este elaborat un act de fondare a castelului Karlstejn prin care se defineşte rolul şi locul construcţiei. Împăratul dorea ca acest castel să fie locul de depozitare al bijuteriilor coroanei, al relicvelor şi al actelor importante. În acelaşi an sunt consacrate cele două capele.
1358	Sunt aduse şi depozitate aici tezaurul imperiului cu coroana lui Carol cel Mare şi tezaurul regatului Boemiei cu coroana regilor Boemiei.
1422	Asediul castelului Karlstejn de către husiţi.
Secolul XVIII	În încăperile de la parterul donjonului e amenajată o închisoare. În general castelul decade până la ruină.
Secolul XIX	Restaurarea castelului Karlstejn ca o mândrie naţională cehă. Restaurarea s-a făcut în spiritul şcolii epocii, cu dărâmări şi reconstrucţii.

Anexa 4.

Palatul papilor de la Avignon
- cronologie sumară -

secolul XIV	Insecuritatea şi anarhia din Italia sunt unele din nenumăratele motive ale exodului Curiei şi stabilirii Sfântului Scaun pe malul Ronului.
5 iunie 1305	Clement al V-lea e ales papă. El nu are un sediu stabil.
7 august 1316	Ioan al XXII-lea aşează pentru prima oară Curia la Avignon în vechiul Palat de lângă catedrală, pe care îl măreşte.
13 decembrie 1334	Benedict al XII-lea, ales papă, se dedică construirii Palatului papilor. El dărâmă aripă după aripă vechiul Palat episcopal şi ridică actualul castel.
7 mai 1342	Clement al VI-lea continuă lucrările predecesorului şi dezvoltă cu o nouă curte ceea ce zidise Benedict. El e cel mai strălucitor papă şi ar fi vrut să fixeze la Avignon definitiv Sfântul Scaun.
18 decembrie 1352	Inocenţiu al VI-lea continuă lucrările la Palatul papal.
28 septembrie 1362	Urban al V-lea, ales papă, continuă dezvoltarea Palatului papilor. Urban vizitează Roma unde dorea să se întoarcă.
30 decembrie 1370	Grigore al XI-lea vrea să revină la Roma. Ele lasă lucrările Palatului să stagneze. La moartea sa se produce schisma: la Avignon e ales şi rămâne Clement al VII-lea (20 septembrie 1378), iar la Roma este Urban al VI-lea.

28 septembrie 1394	**Este ales papă la Avignon Petru de Luna (Benedict al XIII-lea) care e silit să părăsească scaunul papal şi Palatul rămâne pustiu.**

Anexa 5.

Mistra - Palatul
- cronologie sumară -

1249	Fondarea localităţii Mistra de către Guillaume II de Villehardouin. El construieşte aici o fortăreaţă pe un loc numit după apelativul unui cioban producător de brânză, Myzithras.
1249 - 1262	Construcţia actualei aripi estice, cea mai veche a ansamblului Curţii de la Mistra. Ea se datorează fie cavalerilor franci, fie primilor guvernatori greci Ea seamănă cu reşedinţa de la Chlemutzi. Contemporană este şi bucătăria care mai târziu e înglobată în Palat.
1259	Bătălia de la Pelagonia care face ca Mistra să intre în posesia grecilor alături de Monemvasia, în schimbul eliberării lui Guillaume.
1308	Guvernatorii Mistrei devin permanenţi. Primul dintre aceştia este un Cantacuzino (1308 - 1316) iar după acesta Andronic Paleolog Asan (1316 - 1321).
1348	Împăratul Ioan al IV-lea Cantacuzino înfiinţează despotatul de Moreea, administrat de Cantacuzini până la 1384.
1348	Manuel Cantacuzino, primul despot, porneşte construcţia de la nord-vest de aripa cea mai veche a Palatului. Aceasta are două nivele fiecare cu şase încăperi. Spre nord, un portic la parter este suportul unei terase cu o vedere extraordinară spre vale. Palatul nu are pivniţă. Asemănarea cu Argeşul este doar aceea a preocupării pentru portic. El este mai mic decât cel de la Argeş Se simte în stilul său influenţa unui oarecare gotic târziu veneţian.
1383 - 1460	Perioada de guvernare Paleologă a Moreei. În această perioadă se construieşte aripa de nord-vest a Palatului cu trei nivele: pivniţe, apartamente şi sala tronului (36,30 m x 10,50 m).
30 mai 1460	Capitularea Moreei în faţa turcilor. Dimitrios Paleologos cedează turcilor cetatea Mistra.
1687	Veneţia şi dogele Morosini cuceresc Mistra. Comerţul şi producţia de mătase iau avânt.
1715	Turcii reiau Mistra.
1825	În timpul luptelor dintre greci şi turci, un oarecare Ibrahim incendiază aşezarea şi aceasta e părăsită.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

CÂTEVA MĂRTURII DOCUMENTARE PRIVITOARE LA JUDEŢUL ISTORIC ARGEŞ DIN CONDICA MĂNĂSTIRII PANTELIMON

TOMA RĂDULESCU

Unul din cele mai importante manuscrise care se păstrează în colecţia Muzeului Olteniei este condica mănăstirii Sf. Pantelimon din Bucureşti, care a avut ca număr de inventar 15 şi 56 iar în momentul de faţă I 528 şi a aparţinut bogatei colecţii a prof. univ. Mihail Săulescu (1861-1929), membru al baroului de Dolj din anul 1884, profesor de finanţe şi statistică la Facultatea de Drept din Bucureşti[1], deputat, secretar general la Ministerul de Finanţe, doctor în drept al Universităţii Sorbona din Paris, absolvent al cursurilor economice şi financiare ale Universităţii din Berlin[2] Condica Pantelimonului a intrat în colecţia Muzeului Olteniei în anul 1924, şi la rândul ei fusese cumpărată prin licitaţie publică de la urmaşii unuia din epitropii aşezământului spitalicesc de la Pantelimon şi anume colonelul Mihai Ghica (1792-1850), fratele domnitorilor Grigore Dimitrie Ghica şi Alexandru Dimitrie Ghica, tatăl Dorei D' Istria, mare ban şi mare vornic, ministru de interne al Ţării Româneşti în anii 1830-1842, distins cu ordinul rusesc Sf. Ana clasa a II-a, pentru delimitarea talvegului Dunării după Pacea de la Adrianopol (1829) în anul 1830 şi pentru buna întreţinere a spitalelor[3] Condica are transcrise principalele documente care atestă proprietăţile mănăstirii Sf. Pantelimon de lângă Bucureşti pe 334 de file şi care a fost realizată conform dispoziţiilor ctitorului său, Grigore Ghica II (1690-1752), fost dragoman la Poartă, domn al Ţării Româneşti (1733-1735, 1748-1752) şi al Moldovei (1726-1733, 1735-1741, 1747-1748), aşa cum rezultă din aşezământul său din 9 iulie 1752 („pentru că două condice s-au făcut, una ca să stea în seama iconomului înlăuntrul sfitului locaş al Sfitului Pandeleimon, iar alta la sfita Mitropolie, care amândoauă sânt pecetluite de noi")[4].

Deoarece documentele mănăstirii Fedeleşciori, fostă în judeţul Argeş, azi Vâlcea, existente în condica Pantelimonului fac subiectul unui alt studiu nu le vom prezenta aici, ci doar şase documente privitoare la schiturile Turnu sau „schitul de sub turn" cum era cunoscut în vechime, Trivalea din Piteşti şi bineînţeles la mănăstirea Sf Pantelimon.

---

[1] George Mil. Demetrescu, *Istoria baroului Dolj de la 1864-1928*, tiparul „Prietenii ştiinţei", Craiova, 1928, p. 111 şi 323.

[2] Asupra operei lui M. Săulescu vezi *Dicţionarul personalităţilor doljene*, Editura Aius, Craiova, 1999, p. 102

[3] Detalii vezi la Lucia Bieltz, *Documente inedite privind restituirea graniţelor pe Dunăre în urma Tratatului de la Adrianopol*, în „Muzeul Naţional", VIII, 1994, p. 4-5.

[4] Condica Pantelimonului la fila 18 v.

Condica Pantelimonului, ca şi alte documente aparţinând acestei mănăstiri, au atras atenţia lui Nicolae Iorga care în cap. XII intitulat „Extrase dintr-o condică a mănăstirii Sf. Pantelimon" din volumul *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, V, *Cărţi domneşti, zapise şi răvaşe*[5] prezintă peste 92 de documente în regest sau prin simplă menţionare. De existenţa condicii a ştiut şi Al. G. Gălăşescu care însă foloseşte mai multe documente originale[6], iar în perioada interbelică dr Constandin Nicolaescu-Plopşor[7]. În afara documentelor privitoare la mănăstirea Fedeleşoiu, despre Argeşul istoric informaţii se găsesc în condică la fila 15 din cadrul aşezământului ctitoricesc din 9 iulie 1752 cu referire la moşia Dănceşti, închinată de Sandul Bucşănescu biv vel sĕrdar, unul din cei doi epitropi ai Sf. Pantelimon, împreună cu munţii din Ţara Loviştei[8], precum şi la filele 16[9] şi 21[10]. Despre judeţul Argeş aflăm şi din documentul din 9 iulie 1759 al lui Scarlat Grigorie Ghica voevod, la fila 27[11].

În anexă am reprodus 6 documente din condică de la filele 266-266 v, 268, 265, 141-142 v, 95 în ordine cronologică (circa 1680-5 ianuarie 1759). Documentul nr I în forma redactată de Nicolae Iorga este incomplet şi alăturat nefiresc cu alte documente. Din cuprinsul său putem observa că mănăstirea Trivalea din Piteşti prin grija părintelui mitropolit Varlaam, ctitorul ei, a avut diverse proprietăţi în mai multe localităţi (Groşi, Slătioare, Săpata, Fleşti, Sămara, Piteşti etc.)[12]. Documentul nr. II în versiunea lui N. Iorga pe lângă faptul că este incomplet redat are şi numeroase greşeli de transcriere. La documentul nr. III printre alte omisiuni se numără şi cea cu privire la preţul de vânzare al satului Zăvoiul de pe Călnişte (Vlaşca) şi anume de ughi 280 din care „pentru pomană" mai scăzuse jupâneasa Stanca, soţia logofătului Grigorie de la Albeşti. La întocmirea zapisului de vânzare „fost-au mulţi boiari, şi preoţi, şi oameni buni". Al patrulea document (15 mai 1752) este o danie a fostului mare sĕrdar şi epitrop al mănăstirii Sf. Pantelimon, Sandu Bucşenescu şi a soţiei sale pentru mănăstirea amintită a 500 stânjeni în hotarul Răzmireştilor-Vlaşca ce provenea prin cumpărare de la boierii Bălăceni şi Racotă, la care adaugă 300 stânjeni în hotarul Dănceştilor-Argeş, 7 boi de jug, 7 vaci cu lapte, 50 oi, 25 stupi şi munţii de pe apa Lotrului care trebuiau să aducă mănăstirii un venit pe an de câte 75 taleri şi 12 ol. Documentul nr. V care este un schimb de moşii între Maria Corbeanul, soţia fostului marele sluger Constandin Corbeanul, cu mănăstirea Sf. Pantelimon, este menţionat de N. Iorga ca un act de vânzare, fără nici o altă precizare. Documentul nr. VI (5 ianuarie 1799) se referă la 13 munţi din Ţara Loviştei care, conform practicii în jurul anilor 1552-1554 ca urmare a conflictelor turco-habsburgice generate de stăpânirea Transilvaniei, saşii din Sibiu ca aliaţi ai Habsburgilor au profitat şi şi-au extins stăpânirea asupra acestor munţi ai Ţării Româneşti de la graniţă. Marele boier Sandul Bucşenescu, care cunoştea conţinutul hotărniciei din 9 iulie 1520, încheiată în timpul lui Neagoe Basarab şi care este reprodusă şi în condica de faţă, în timpul domniei lui Mihai Racoviţă (1730-1731, 1741-1744), ca urmare a păcii de la Belgrad din 18 septembrie 1739 care încheie războiul ruso-austro-turc (1736-1739) şi când Imperiul Habsburgic restituia Oltenia care a fost realipită Ţării Româneşti, a obţinut retrocedarea celor 13 munţi. De remarcat faptul că domnul, în calitate de stăpân al întregii ţări, declară munţii respectivi proprietate domnească, deşi fuseseră ai plăieşilor din Voineasa şi Malaia din Ţara Loviştei până la acapararea lor de saşii sibieni. Ca mijloc de pedeapsă pentru moşnenii nemulţumiţi sunt enumerate strigarea în târg şi apoi ocna.

---

[5] Apărută la Bucureşti în anul 1903, p. 474-507 şi 706-713.

[6] Al. Gh. Gălăşescu, *Eforia spitalurilor civile din Bucureşci*, Bucureşti, 1900.

[7] C.S. Nicolaescu-Plopşor, *Fumăritul Craiovei la 1752*, în „Oltenia", I, 1940, p. 2; Idem, *Documente privitoare la schitul Şerbăneşti-Vâlcea*, în *Ibidem*, p. 22-26; vezi şi volumul *Eforia spitalelor civile, 1832-1932*, Bucureşti, 1932.

[8] Se referă la moşia Dănceştilor şi la munţii de la Lotru.

[9] Se referă la viile părăsite „în dealul Piteştilor unde să zice la Leşcioară ot sud Muscel, cari vii au fost ale răposatului Constandin biv agă Bălăceanul şi fiind părăsite de multă vreme nu le-au destupat nici jupâneasa Smaranda, nepoata agăi Bălăceanul, nici alt nimeni" „şi le-am închinat şi le-am afierosit la Sfitul Pandeleimon şi nosocomion".

[10] Se referă la moşia Budeşti din Argeş care a fost a lui Constandin Corbeanul biv vel sluger.

[11] Se referă la vama şi târguri „ce să face iar toamna supt dealul Piteştilor" care erau închinate mănăstirii Pantelimon, precum şi la „venitul munţilor sud Argeş de pe apa Lotrului de peste Olt"

[12] Documentele sunt reproduse şi în condicile nr. 133, 171, 370, 371, 721, de la Arhivele Naţionale din Bucureşti conf. N. Şerbănescu, *Varlaam mitropolitul Ţării Româneşti, părintele tipografiei bucureştene (1672-1679)*, în „B.O.R.", 1958, 11-12, p. 1129 şi urm.

În concluzie, cele şase documente prezentate aduc contribuţii substanţiale la cunoaşterea posesiunilor mănăstirii Sf. Pantelimon în judeţul Argeş şi al faptului că şi în perioada fanariotă elita politică a menţinut pe cât s-a putut integritatea teritorială a Ţării Româneşti ca dovadă al largii autonomii care se menţinea având ca exemplu pe stolnicul Sandul Bucşenescu care „s-a arătat cu dorinţă de patria sa“, aşa cum se precizează în ultimul document prezentat.

*

* *

Documentul nr. I.

Fila 266.

Circa 1680.

Aicea semnăm pentru cărţile şi zapisele mănăstirei Trivalii de la oraş Piteştii.

Un zapis al bănăsii lui Mareş pe moşia de la Groşi şi de la Slătioare peste tot cât au ţinut Mareş banul.

Un zapis al Dimei şi al nepoţilor pe o fune de moşie din Slătioare.

Fila 266 v.

Un zapis al lui Gherghe croitorul din Piteşti pentru moşia de la Fleşti partea lui Păluş ce s-au luat asprii ughi.

Un zapis pentru via de la Săpata.

Un zapis al lui Dionisie călugărul din Lipia pe moşia din Sămara ce au închinat el mănăstirii câţi au fost partea lui Costea Gălăşgen.

Un zapis al lui Silvestru călugărul din Goleşti pentru vadul de moară la Piteşti în Iazul cel lungu ce i-au închinat el mănăstirii, şi carte domnească pe zapis.

Zapisul logofătului Neculii Cortofleş pe toată partea lui de moşie din Sămara ce au vândut el mănăstirii.

Şi zapisele moşiei.

(N. Iorga, *Studii şi documente*, V/1, p. 486, nr. 24.).

Documentul nr. II.

Fila 268.

Circa 1680.

Odăjdiile schitului de după Turnu:

Sfita de caftan albu cu flori galbene. Sfita de atlas muşchiu cu sânţi jos de atlas verde. Sfita de pânză albă cu flori. Stihar atlas cărunzat cu sânţi de atlas verde. Petrarhir de atlas galben - 2. Petrafil de sofa mohorât - 2. Dvere de sofa cu vergi - 3. Poale de icoane - 2. Discos, sviadă, potir, lingură, cădelniţă. Poclovecioare - 2 de taftă nărănzată, cu sânţii de la străi albi. Două poale de pânză de aţe şi pestreţe şi roşii cu sânţii de (şters) verde. O poală de sarasie roşie, un antimis cu moşte sfinte. Cărţi de-ale schitului de pre Turnu. Un penticostar de Lipof nou. Un ohtoih şătodnăsnevnic. Psaltire - 1. O liturghie scrisă cu mâna. Ceaslov mic - 1.

(N. Iorga, *Studii şi documente*, V/1, p. 486, nr. 24.).

Documentul nr. III

Fila 265.

1687 (7195) iunie 9.

Adecă eu Stanca logofeteasa, care am fost jupâneasa lui Grigorie ce au fostu vel logofăt de la Albeşti, dinpreună cu fiul mieu Matei scriu şi mărturisescu cu acesta al mieu zapis ca să fie de credinţă şi de bună mărturie la mâna sfinţiei sale părintelui Varlaam, ce au fost mitropolit şi la sfânta şi dumnezeiasca mănăstire de lângă oraşul Piteşti, ce să chiamă Trivalea, unde iaste hramul Sfintei Troiţe, cum să să ştie că având sfinţia sa la un loc stătător la oarecine, iar noi făr de ştirea sfinţiei sale i-am fostu luat împreună cu dumnia lui boerinul mieu Grigorie logofăt şi i-am cheltuit în trăbile casii noastre. Iar când au venit vremea de şi-au căutat sfinţia sa părintele Varlaam de aceşti bani, noi într-alt chip n-am avut cum face neputându-i da bani ne-am tocmit cu sfinţia sa de i-am vândut satul Zăvoiul de pe Câlnişte ot sud Vlaşca preste tot cu heleşteul, cu morile, cu Popeasca, cu Boteanii de peste tot hotarul din câmp, din pădure, din apă, din siliştea satului şi de pretutindeni cât să vă aleage, şi cât am ţinut şi noi cu toţi rumânii şi cu tot venitul. Şi i-am dat şi toate zapisele şi scrisorile ce am avut pentru acest sat şi l-am vândut cu tocmeală şi cu bună aşezare drept ughi 280 de a noastră bună voe ca să fie satul stătător şi aşezat la sfânta mănăstire ce scrie mai sus (Fila 265 v.), pentru că l-am vândut noi de a noastră bunăvoe drept aceşti bani ce scrie mai sus. Căci că şi aceasta s-au socotit că din mari şi greale nevoi şi datorii ne-au plătit şi s-au mântuit cu aceşti bani boiarinul mieu dumnealui Grigorie logofăt. Şi câţiva ani au trecut stându banii la noi până a face noi această tocmeală. Şi nu ni s-au socotit nici o dobândă. Drept aceia să n-aibă nimeni dintr-altcineva vreo treabă nici tocma fiu mieu Matei, că acestea mi s-au dat mie pentru zestrele miale şi alte datorii care au fost ale boiarinului mieu. Şi încă am mai socotit de am mai lăsat din preţul satului din câţi au fost socotit la judecata boiarilor pentru pomana noastră ca să ne pomenim la sânta mănăstire.

Şi când s-au făcut această tocmeală fost-au mulţi boiari, şi preoţi, şi oameni buni cari au iscălit mai jos numele. Şi noi pentru mai adevărată credinţă ne-am pus mai jos peceţile şi iscăliturile ca să se crează. Iunie 9 dni liat 7185. Eu Stanca logofeteasa, Eu Matei sin Grigorie logofăt ot Grădişte. Şi-am scris eu Iosaf ieromonah ot sfânta mănăstire Argeş.

Ed. Reg., N. Iorga, *St. şi doc.*, V, nr. 29, p. 488 cu precizarea că data corectă este 9 iunie 7195 nu 9 iulie 7195 aşa cum apare aici.

Documentul IV
Pentru moşia Răzmireşti din sud Vlaşca

Fila 141.

1752 mai 15.

Sandul Bucşănescul biv vel sărdar înpreună cu soţia sa Maria adeverim printr-aceasta adevărată carte a noastră că din râvnă dumnezeiască îndemnându-să prea luminatul şi prea înălţatul domnul nostru Io Grigorie Ghica voevod de au ridicat dumnezeescul locaş din jos de Bucureşti, pă apa Colintinii, întru slava şi cinstea Marelui Mucenic şi făr de argint tămăduitor Sfătului Pandeleimon, unde şi spital de bolnavi au aşăzat a fi nu numai acolo în mănăstire de boala prelungitoare de care nu să vindecu. Ci încă şi altu spital mai jos de mănăstire pentru boale care sănt smolicioase, precum lăngoarea şi ciuma (de care să ne ferească Dumnezeu), la care zidire am fost rânduit de măria sa purtătoriu de grijă dintr-u-nceput până la sfârşit după cum să văd. Deci, socotind eu că nu-mi va fi pomenirea desăvârşit numai cu osteneala ce am făcut la aceste ziduri din râvnă dumnezeeiască şi din bună voia inimii meale, am socotit şi ne am îndemnat de am închinat şi noi dintr-ale noastre agonisiri şi am afierosit la mai sus numita mănăstire a Sfătului Pandeleimon 500 stănjeni de moşie în hotarul Răzmireştilor ot sud Vlaşca, care moşie mi-au fost şi mie de cumpărătoare de la dumnealui postelnicul Bălăceanul, feciorul Barbului Bălăceanul, nepotul lui Drăghici Bălăceanul biv vel pitar şi de la Toma postelnic Racotă, după cum arată în zapisul cel de vânzare şi în cartea de hotărnicie.

Şi iar am mai închinat şi am afierosit la sfânta mănăstire 300 stănjeni de moşie în hotarul Dăngeştilor ot sud Argeş, care moşie iaste înpreună tot într-un hotar cu moşia mănăstirii Fedeleşoiului şi 7 boi de jug şi 7 vaci cu lapte şi 50 oi i 25 de măci de stupi şi munţii după apa Lotrului, care s-au descoperit în zilele mării sale Mihai vodă Racoviţă din stăpânirea saşilor din cetatea Şibiului şi au rămas pământ domnescu şi ni s-au dat sub stăpânirea noastră.

Iar când au fost în zilile măriei sale domnului nostru Io Gligorie Ghica voevod s-a sculat Nicolae vătaf de Lovişte cu toţi plăiaşii şi cu săteanii din Voineasa şi din Mălaia răspunzându ca să-i dea lor ca unii ce sănt păzitori plaiului şi nu li s-au dat, ci mi-au dat mie pentru cheltuiala şi osteneala ce s-au făcut la descoperirea acestor munţi după cum arată hrisovul măriei sale (F. 141 v.) 7248 mai 5 dni, care şi pă aceştia de a mea bună voe i-am afierosit ca să ia mănăstirea venit pă an căte taleri 75 şi oi 12, afară din munţii care am eu înpreună cu lotreanii deci să aibă a lua mănăstirea acest venit după munţi şi a stăpâni toate acestea mai sus zise cu bună pace de către mine şi de către tot neamul mieu, pentru că din bună voia mea am dat toate aceştea pentru veşnica pomenire a noastră şi a părinţilor noştri.

Şi am pus mărturii vrenice de credinţă cari să vor iscăli mai jos, întărind şi noi cu peceţile şi scăliturile noastre ca să să crează. Mai 15 dni leat 1752. Sandul Bucşănesc biv vel sărdar, Maria Bucşăneasca sărdăreasa, Stavru vel pitar martor.

Documentul V

Fila 95.

1757 (7265) martie 1.

Adecă eu jupâneasa Maria Corbeanca ce am fost soţie răposatului Costandin Corbeanul biv vel sluger. Dat-am acest adevărat zapis al mieu la mână dumnealui Sandului Bucşănescul biv vel sărdar, epitropul Sfitei mănăstiri a Sfântului Pandelimon, ca să fie de bună credinţă precum să să ştie că întâmplându-să de au murit soţul mieu cel dintâiu Costandin Corbeanul sluger şi nerămânându-mi copii cu dumnealui din porunca răposatului mării sale Gregorie Ghica voevod şi după hotărârea dumnealor veliţilor boiari împărţindu-să casa răposatului soţului mieu în trei părţi, o parte mi s-au dat mie, altă parte s-au dat neamului, iar o parte s-au dat danie Sfitei mănăstiri a Sfătului Pandelimon pentru pomenirea răposatului soţului mieu Costandin Corbeanul (Fila 95 v.) sluger.

Deci căzându-să în partea mănăstirii moşia Budeştii ot sud Argeş şi viile de la Schei ot sud Saac, iar în partea mea căzându-mi moşia de la Clăteşti şi viile ce le-am avut lucrate acolo la Clăteşti din bunăvoia noastră, nesiliţi de nimeni ne-am învoit şi cu ştirea preasfinţitului părinte mitropolitul ţării, chir Filaret, şi cu a dumnealui vel logofăt şi cu a dumnealui vel vistier, epitropii sfitei mănăstiri şi cu ştirea dumnealor tuturor veliţilor boiari, de-a făcut schimb şi am dat sfitei mănăstiri moşia de la Clăteşti toată partea mea, însă din patru părţi ce iaste peste tot hotarul doauă părţi, afară den-tr-o parte ce iaste a copiilor postelnicului Barbul Preotescul, şi afară dintr-o parte ce iaste iarăşi sfitei mănăstiri cumpărată de măria sa răposatul Gligorie Ghica voevod de la Costandin Cocorăscul biv vel sluger. Şi au dat-o danie sfitei mănăstiri. Şi am dat moşia şi cu balta şi cu otascina viilor, şi cu viile ce le aveam acolo la Clăteşti du peste tot hotarul după cum am stăpânit eu până acum şi după cum au stăpânit şi răposatul soţul meu Costandin Corbeanul biv vel sluger. Şi mie mi s-au dat de la sfânta mănăstire moşia Budeştii tot hotarul şi viile de la Schei după cum le-au stăpânit aceste moşii şi răposatul soţul mieu. Deci după aşăzământul ce au făcut cu dumnealui de am dat schimbu sfitei mănăstiri moşie pentru moşie şi vii pentru vii, am dat şi acest adevărat zapis al meu la Sfăta mănăstire a Sfătului Pantelimon ca să ţie şi să stăpânească sfăta mănăstire toată partea mea de moşie de la Clăteşti, însă din patru părţi doauă părţi după cum adeverează mai sus, cu balta cu otaşcina viilor şi cu viile noastre ce le avem acolo la Clăteşti şi du peste tot hotarul după cum am stăpânit şi eu până acum şi după cum au stăpânit şi răposatul soţul mieu Costandin Corbeanul sluger cu bună pace de către mine şi de către tot neamul mieu. Şi să fie sfitei mănăstiri moşia şi viile stătătoare şi nestrămutate în veci pentru că din bunăvoia noastră am făcut acest schimb şi cu ştirea tuturor dumnealor veliţilor boiari, mai având sfăta mănăstire moşie în Clăteşti, partea de la slugerul Costandin Cocorăsc după cum arată mai sus.

Şi eu pentru mai adevărată credinţă am întărit zapisul cu iscălitura şi cu pecetea mea ca să să crează, fiind şi mulţi boiari mărturii care să vor iscăli mai jos. Şi am dat şi zapisele şi cărţile pentru această moşie, iar de să va găsi alte zapise pentru această moşie să nu să crează. Martie 1 dni leat 7265. Maria Corbeanca.

Ed. menţ. N. Iorga, *St. şi doc.*, V, p. 499-500, nr. 80.

Documentul VI

Fila 141v.

1759 ianuarie 5.

Înaintea noastră au eşit dumnealui Sandul Bucşănescu vel stolnec, cu popa Ilie i Stan Dobrotă, Andreiu Vegiu ot Voineasa, Pârvul Fota, Lazăr, Costandin ot Mălaia oamenii dupe Lotru pentru 13 munţi după apa Lotrului, care munţi fiind coprinşi de ţarii Sibiului de 200 şi mai mult de ani în zilile mării sale răposatului Mihai voevod Racoviţă, dumnealui stolnic Sandul cu ajutoriu de către domnie şi cu a domnii sale cheltuială mergând au dovedit acei 13 munţi ai ţării noastre pe apa Lotrului şi scoţându-i de suptu stăpânire străină pentru 3 munţi anume Voinişăscul, Buceciul, Dobrunul s-au fost aşezat dumnealui stolnecul cu sătenii ot Voineasa i Malaia ca după ce să vor scoate să stăpânească în doauă, iar ceilalţi zeace munţi să-i stăpânească numai dumnealui stolnecul singur, dupe cum aşăzământul acesta l-au făcut prin scrisoare la mâna sătenilor din Voineasa, den Mălaia dupe apa Lotrului la leat 7252.

Dupe aceia, în zilele mării sale răposatului întru fericire părintele măriei tale Grigorie Ghica voevod în domnia ceasta de acum dupe urmă s-au sculat sătenii ot Voineasa, Mălaia şi cu Neculae vătaf de plaiu şi cu toţii plăiaşii ot Lovişte sud Argeş ca să ia munţii supt a lor stăpânire, de unde măria sa lund înştiinţare de pricina acestor munţi au trimis de au (Fila. 142) luat pe toţi sătenii de acolo şi cu divan cerçetând lucrul, fiindu faţă şi dumnealui stolnecu Sandul, aşa au găsit măria sa cu cale cum că acei munţi trebue să rămâe pre seama domnii fiind pământul ţării şi domnia să-l dea cui va vrea. Pentru lucru ca aceasta stându pământu al ţării coprins cu stăpânire striină şi oameni în 200 de ani nu i-au mai dovedit rămâne a fi domneşti. Şi aşa domnia sa i-au dăruit stolnecului Sandului cu hrisov, pentru că s-au arătat cu dorinţă de patria sa neştiindu-i în seama nici aşezământul acelor trei munţi, arătând că n-au avut dumnelui voie a să aşăza pentru acei trei munţi. Şi aşa au dat şi măria sa şi hrisovul mării sale la leat 7258 asupra aceştii pricini. Dar numiţii lotreani nu s-au odihnit şi la leat 1754, în domnia mării sale Costandin vodă Cehan, au fost veniţi de faţă iarăşi la divan înaintea mării sale, unde fiind şi dumnealor veliţii boiari s-au cercetat de isnoavă pricina.

Şi aşa s-au găsit cu cale acei zeace munţi să stăpânească numai dumnealui stolnec, iar cei trei munţi Voinişăscul, Buceciul, Dobrunul să aibă şi numiţii săteani din Voineasa, Mălaia parte în doauă împărţindu-şi venitul a celor trei munţi iar în doauă, numai numiţii oameni să aibă a da şi ei cheltuiala ce va ajunge pe jumătate la cei trei munţi domnii sale stolnec fiindcă dumnealui au cheltuit până au dovedit şi au scos munţii, şi scrie în cartea de judecată cea din zilile mării sale Costandin voevod Gehan cum că numiţii oameni s-au aşăzat pentru stăpânire, cheltuialala prin zapise cu dumnealui stolnic Sandul înpotriva cărăia cărţi întrebând şi pe dumnealui stolnec ce are a răspunde dumnealui au răspuns că de acea judecată se ţine, numai rumânii nu s-au ţinut, după cum pricina mai jos ne-au arătat. Şi pentru că nu s-au ţinut ei de judecată ci s-au obrăznicit de s-au întinsu mai multu şi cu stăpânirea şi cu cheltuilala că n-au plătit căuta şi dumnealui să nu să ţie de judecata mării sale Costandin vodă şi cerea ca după hrisovul mării sale răposatului Grigorie vodă să ia şi partea lor pe jumătate ce li să dădea de la acei trei munţi tot sub stăpânirea dumnealui.

Ale căror pricini le-au arătat dumnealui stolnec Buşcănescul întâiu că ei după ce s-au apucat cartea de judecată cea din zilile mării sale Costandin vodă Gehan n-au mai aşteptat să facă zapisul pentru aşezământ şi cheltuiala ce numeşte cartea, a doauă că ei într-aceşti cinci ani de la judecată încoace nu s-au (Fila 142 v.) mulţumit să-şi la venitul numai pe jumătate ce li s-ar fi venit de la acei trei munţi, ci s-au obrăznicit de au luat nu numai iarăş tot venitul de la cei trei munţi ci încă şi de la ăialalţi zeace munţi care a dumnealui stolnic zisă fiind de ei netăgăduită. Iată că ei s-au cunoscut că nu s-au ţinut de judecată ci cu care iastă să li să ia şi acea parte de jumătate de la acei trei munţi de sub stăpânirea lor, că cheltuiala ce li s-au căzut a da pentru scoaterea munţilor n-au dat, venitul iarăş n-au vrut să şi-l ia pe cât li s-au căzut. Numai că căzându ei cu multă rugăciune la dumnealui stolnicul Sandul şi arătând însuş ei greşeala obrăznicii cu care s-au arătat, şi făcând însuşi ei foae de venitul munţilor pe fieştecare an într-aceşti cinci ani, şi arătându-să cu ce sănt ei datori a întoarce dumnealui stolnicului supt a lor iscălitură la acea foae, şi rugându-să că va plăti şi cheltuiala ce li să va veni la cei trei munţi pe jumătate, şi făcând şi zapis cu tărie asupra aceştii pricini că nu să vor obrăznici a să mai întinde mai mult decât li să cade.

Aşa şi noi am făcut pe dumnealui stolnic Sandu de au primit rugăciunea lor şi am hotărăt într-acestaşi chip ca numiţii oameni după ce-şi vor plăti datoria venitului şi a cheltuialii, şi de nu se vor obrăznici a să întinde mai mult cu stăpânirea, ci se vor odihni şi să vor mulţumi cu partea ce li s-au dat, aşa să aibă-a stăpâni şi ei trei munţi partea pe jumătate în pace. Iar de care cumva nu vor păzi acest aşezământu şi hotărăre, atunci găsim cu cale cu toată dreptatea să li se ia această parte de munţi de sub stăpânirea lor şi să să dea la mănăstirea Sfetii Pandeleimon înpreună cu ceialalţi munţi unde sănt daţi danie de dumnealui stolnic Sandul Bucşănescul, şi atunci să să şi pedepsească ei cu tărgul şi cu ocna ca nişte nemulţumitori darului şi ne supuşi dreptăţii şi divanurilor. Iar hotărărea cea desăvârşit rămăne la măria ta. Leat 1759 luna ghenarie 5 dni. Filaret al Ugrovlahiei, Costandin Dudesc vel vornic, Costandin Creţean vel ban, Costandin Brăncovean vel logofăt, Ştefan Văcărescul, vel spătar, Mihai Cantacuzino vel vistier, Necolache paharnic.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

CÂMPULUNG, 1737

CLAUDIU NEAGOE

Între 1736 si 1739 Tarile Romane vor fi pentru a doua oara, in veacul al 18-lea, teatrul confruntărilor dintre marile puteri vecine: Austria, Rusia si Imperiul Otoman[1]

La 29 iulie 1737, trupele austriece conduse de generalul-maior Ghyllani (sau Gillani), pătrundeau in Ţara Românească din ordinul feldmareşalului conte Franz Paul von Wallis[2]. Avangarda austriacă, având în frunte pe locotenentul conte Barkokzy, ocupa oraşul Câmpulung si mănăstirea Negru Voda despre care se ştia că are o incintă fortificată[3]. După ce i-au măcelărit pe toţi negustorii şi militarii turci aflaţi în oraş[4], austriecii „s-au închis înăuntru zidurilor mănăstirii ca intr-o cetate"[5]. Apoi, locotenentul conte Barkokzy a fost trimis cu o trupa de 600 de călăreţi să ocupe oraşul Piteşti[6]

Aflând de intrarea trupelor austriece in ţară, Constantin-Vodă Mavrocordat fuge la Dunare[7] În această vreme austriecii se vor îndrepta rapid spre reşedinţa domnească de la Bucureşti, de unde „au luat pre boieri, pre toţi in Ţara Ungurească, pre unii cu voie, pre alţii şi cam fără voia lor"[8]

Poarta Otomană trimite în mare grabă lui Constantin Mavrocordat „vo doi, trei paşi cu oaste, de-au gonit pre nemţi din Ţara Muntenească"[9]. După eliberarea

---

[1] Şt. Ştefănescu, *Istoria românilor în secolul al XVIII-lea. Între tradiţie şi modernitate*, Bucureşti, 1999, p. 12

[2] I. Răuţescu, *Câmpulung-Muscel. Monografie istorică*, Câmpulung, 1943, p. 91; Gh. Pîrnuţă, Şt. Trâmbaciu, *Documente şi inscripţii privind istoria oraşului Câmpulung-Muscel*, vol. 2, (1700-1799), Bucureşti, 1999, doc. 48, p. 138.

[3] Vezi raportul colonelului Ghyllani, din 1737, către contele Wallis, generalul-comandant al trupelor imperiale din Transilvania, în C.C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei subt austriaci (1733-1739)*, VOL. 3, Bucureşti, 1944, doc. 105, p. 149. Incinta mănăstirii Negru –Vodă, fusese fortificată pe la 1711-1712, sub egumenul Mihai (vezi Sp. Cristocea, *Pomelnicul mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung Muscel*, în „Glasul Bisericii", an. XLVI, nr. 3, 1987, p. 57). De remarcat, însă, este faptul că încă din veacul al XVIII-lea, mai precis din timpul domniei lui Matei Basarab s-au început primele lucrări de fortificare: mai întâi, la 1640, egumenul Melchisedec „a ridicat în jurul mănăstirii ca un fel de cetate din bârne mari înconjurând-o cu 12 bastioane de jur împrejur" (*Călatori străini despre Ţările Române*, vol. 5, Bucureşti, 1973, p. 212), apoi, în 1646, această „palisadă" a fost înlocuită cu un zid (P. Chihaia, *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 263), la care se adaugă, în 1647, un turn-clopotniţă (*Călători străini, p. 266)*.

[4] Rămaşi aici după închiderea „zborului de la Sf. Ilie"(27 iulie).

[5] C. D. Aricescu, *Istoria Câmpulungului, prima rezidenţă a României*, vol. 2, Bucureşti, 1856, p. 8.

[6] *Călători străini*, vol. 9, Bucureşti, 1997, p. 340, nota 25.

[7] Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Chişinău, 1992, p. 452.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, p. 453.

Bucureştiului, oştile turceşti conduse de Murtaza paşa au pornit spre Piteşti. Aici, ele au înfrânt trupele locotenentului conte Barkokzy[10] Apoi, au venit şi la Campulung unde „au scos pe nemţi dintr-acest oraş şi au dat foc atâta sfintei monastiri, cât şi oraşului, de au ars cu mare groază"[11]. Mulţi orăşeni au pătimit şi au fost omorâţi, şi tot atunci „au ars Baratia şi o mulţime de case ale câmpulungenilor, rămânând doar zidurile"[12]. Pentru a-şi salva viaţa unii orăşeni au pribegit peste munţi, în Transilvania, printre aceştia numărându-se şi egumenul mănăstirii Negru Vodă, ieromonahul Vasile Geabelea[13].

Pornind pe urmele fugarilor, turcii au ajuns de „au dat foc caselor vămii din Dragoslavele şi au prădat bisericile din Rucăr, luând odoarele ce le-au găsit"[14], apoi l-au spânzurat pe Mihai Calu, pârcălabul de la Rucar, pentru faptul ca îşi îndemnase sătenii să fuga din calea turcilor[15] Aşa „au făcut turcii multă răutate şi pradă-n Ţara Muntenească"[16] de au ajuns bieţii români să fugă în Transilvania, lăsându-şi casele şi tot avutul numai ca să scape cu viaţă.

Deoarece mănăstirea întărită de la Câmpulung devenise o adevărată problemă pentru turci, Constantin-Vodă Mavrocordat avea să trimită la 20 octombrie 1737 slujitori ca să dărâme zidurile acesteia:...„au trimis Mărie-sa la leat 7246 (1737) oct. 20, cu porunca împărătească pe Radu Brătăşan vel armaş şi pe Şerban Greceanul şi pe Constantin Lipoveanul, polcovnicul de la Târgovişte, împreună şi cu o mulţime de slujitori, de au sfărâmat toate zidurile mănăstirii şi chiliile de prin prejur şi s-au prădat monastirea atâta de odoară cât şi de cele mişcătoare şi nemişcătoare..."[17]

Vreme de cinci ani Câmpulungul a fost părăsit şi lăsat în paragină[18]. Abia la 1742 orăşenii fugiţi au început a se întoarce pe la casele lor[19]. Noul egumen, ieromonahul Nicodim Beleţeanu (1737-1762)[20] va reface mănăstirea Negru Voda, „atât atâta biserică pe dinlăuntru împodobită cu tâmplă, cu sfintele icoane şi cu argintării, şi policandru, cât şi pe dinafară cu chiliile şi cu zidurile şi cu altele care se văd făcute de sfinţia-sa şi toate clopotile"[21].

---

[10] Din relatarea mitropolitului Neofit din Creta, de la 1746 aflăm: „În oraşul Piteşti s-a purtat în timpurile trecute războiul dintre turci şi austrieci şi turcii au avut drept conducător pe Murtaza, paşă cu două tuiuri, iar austriecii pe un oarecare colonel si pe fiul unei contese <Barkokzy>; şi în acest război au învins turcii şi colonelul a fost ucis şi capul său a fost dus la Bucureşti..., şi încă două-trei căruţe de capete de-ale austriecilor. A fost rănit si fiul contesei, însă a fugit" (*Călători străini)*.

[11] Sp. Cristocea, *loc. cit.*, p. 60.

[12] I. Răuţescu, *op .cit.*, p. 30-31. Tot acum, şcoala domnească a lui Antonie Vodă din Popeşti a fost mutată din vechiul local, afectat de incendiu, în chiliile de lângă Biserica Domnească, anume construite (I. Hurdubeţiu, Flaminiu Mîrţu *Câmpulung - Muscel, ieri şi azi*, Câmpulung Muscel, 1974, p. 99). Ea va funcţiona aici până la 1791-1792 când va fi mutată din porunca lui Mihai –Voda Şuţu, lângă biserica Sf. Ilie, în casele lui Dumitrache Ruset; fost mare spătar (D. Simonescu, *Monografia primei scoli publice din Câmpulung-Muscel*, Piteşti, 1970, p. 21;
Gh. Pîrnuţă, *Câmpulung - Muscel, străveche vatră de cultură a Ţării Româneşti*, Câmpulung Muscel, 1974, p. 58).

[13] I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 30.

[14] Gh. Pîrnuţă, *Rucăr –Muscel. Istoric. Case memoriale. Amintiri*, vol. 2, Bucureşti, 1996, p. 23.

[15] *Ibidem*, p. 23-24.

[16] I. Neculce, *op. cit.*

[17] Sp. Cristocea, *loc. cit.*, p. 60-61.

[18] N. Ionescu, *Câmpulungul sub fanarioţi*, în „Prietenul nostru", *VII*, 1923, nr. 3-4, p. 19.

[19] Vor aduce cu ei şi un număr mare de străini „ungureni" (ardeleni) de prin locurile pe unde pribegiseră şi cu care intraseră în relaţii de rudenie (Şt. Trîmbaciu, *Aşezările de „ungureni" pe pământul obşti câmpulungene*, în „Studii şi comunicări", I, Muzeul Câmpulung Muscel, 1981, p. 56-57; Claudiu Neagoe, *Străini stabiliţi pe moşia obştii muscelene între 1737-1838*, în „Gazeta de Muscel", an. *V*, 1998, nr. 140 p. 3; Ibidem, Consideraţii noi cu privire la statutul străinilor aşezaţi pe moşia câmpulungenilor în secolele XVIII-XIX, *Ibidem*, nr. 144, p. 7).

Pentru refacerea oraşului Mihail-Vodă Racoviţă hotăra la 1742 ca orăşenii „să fie în pace de rândul fumăritului“[22], să fie scutiţi de „cotărit"[23], iar un an mai târziu, la 1743, „de lucru domnesc şi de vama mănăstirii din oraş şi de vama pitarilor de la drumul lui Sf. Ilie propoc... şi să fie în pace şi ertaţi de fumărit... aşijderea şi pentru [illegible]... şi ertaţi de ciohodărit... şi pentru goştinărit... şi să n-aibă supărare de cotărit..."[24] La 1747, Constantin-Vodă Mavrocordat avea să întărească orăşenilor toate hrisoavele şi cărţile de scutiri dobândite până atunci[25]

---

[20] Cel care s-a opus tendinţelor de catolicizare a iezuiţilor veniţi odată cu trupele austriece (Vezi I. Răuţescu, *op. cit.*, p. 91, nota 2; Gh. Pîrnuţă, Şt. Trîmbaciu, *op. cit.*, p. 139).

[21] Sp. Cristocea, *loc. cit.*, p. 61. Între 1749-1750 egumenul Nicodim Beleţeanu reface porţile din lemn ale clopotniţei cu micile orificii pentru tras cu arma (H. Teodoru, ***Meterezele bisericilor câmpulungene***, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice“, fasc. 115, p. 100, fig. 22), precum şi „casa egumeneasca" (P. Chihaia, *op. cit.*, p. 267).

[22] Şt. Trîmbaciu, Gh. Pîrnuţă, *Pânza „Ocolnica" cu vechile privilegii ale oraşului Câmpulung- Muscel, 1215-1747*, Piteşti, 1995, doc. 37, p. 156.

[23] *Ibidem*, doc. 38, p. 157.

[24] Idem, *Documente şi inscripţii*, doc. 58, p. 147-148.

[25] *Ibidem*, doc. 67, p. 158-159.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

VECHEA BISERICĂ DE LEMN DIN TURCULEŞTI, COMUNA CĂLINEŞTI*, JUDEŢUL ARGEŞ

SPIRIDON CRISTOCEA
ROMEO MASCHIO
TEODOR CIOFLAN

Satul Călineşti, care a dat numele uneia din cele mai mari comune ale judeţului, este una din localităţile argeşene cu cea mai veche atestare documentară. În hrisovul, din 20 mai 1388, dat de Mircea cel Bătrân ctitoriei sale, mănăstirea Cozia, este menţionată şi o vie în „hotarul Călineştilor"[1].

Turculeşti[2], unul din satele comunei, este atestat la 16 decembrie 1618 când domnitorul Gavril Movilă întăreşte negustorului Gheorghe trei pogoane de vie şi o delniţă în Călineşti, printre martori fiind „şi Turculeştii anume Ghinea şi Vlaicul şi Mihnea şi Dumitru Strechea şi Stancu Postelnic şi Isar şi popa Bratul şi diaconul Gheorghe"[3] Despre existenţa pe raza Turculeştilor, în punctul „Dealul Bisericii", a unei biserici ne informează şi catagrafia din 1840: „Cătunul Turculeşti (satul Călineşti). Această sfîntă biserică, ce prăznueşte hramul Sfîntul Niculae şi Cuvioasa Paraschiva, este de lemn cu temelia de zid, fără pisanie, ci numai leat 7289 (1781) luna Februarie 24 şi ctitori se arată din bătrâni: Dumitru Dragu, Vintilă Postăvaru, Matei Moga, Nicolae Stan Dumitrescu, Nicolae Ion Baciu, în care biserică se săvârşeşte sfînta slujbă şi se chiverniseşte de enoriaşi, cătunul aflându-se pe moşia sfintei mînăstiri Cotroceni. Popa Stroe. Enoriaşi 16 de frunte, de mijloc 14, cu stare proastă 16, văduve 8"[4].

Construită în 1781 biserica a funcţionat ca locaş de cult până la sfârşitul secolului al XIX-lea când, datorită, probabil, deteriorării, a fost abandonată. O nouă biserică s-a construit, în 1872, la circa 200 m distanţă pe partea stângă a şoselei naţionale Piteşti-Bucureşti. Edificată din cărămidă, actuala biserică are plan treflat, fiind compusă din altar, naos, pronaos şi un pridvor deschis, cu o turlă peste pronaos[5].

---

* Despre istoria Călineştiului vezi: Silvestru Voinescu, *Călineşti 600 Momente de referinţă*, în „Studii şi comunicări", Muzeul Câmpulung Muscel, 1987, p. 141-150.

[1] *DRH, B, Ţara Românească*, vol. I, nr. 9, p. 27. Celelalte sate din componenţa comunei sunt atestate după cum urmează: Ciocăneşti la 19 iunie 1421, când domnul Radu Prasnaglava întăreşte mănăstirilor Cozia şi Cotmeana daniile făcute de tatăl său, printre care şi satul Ciocăneşti (*DRH, B, Ţara Românească*, vol. I, nr. 49, p. 99), Râncăciovul şi Cârstienii la 19 iulie 1498 în hrisovul lui Radu cel Mare (*DRH, B, Ţara Românească*, vol. I, nr. 285, p. 465) şi Vrăneşti la 1 iunie 1541 în hrisovul lui Radu Paisie (*DIR, B, Ţara Românească*, vol. XVI, II, nr. 278, p. 277-278).

[2] Sat desfiinţat, înglobat la satul Călineşti, comuna Călineşti, judeţul Argeş.

[3] *DIR, B, Ţara Românească*, XVII, vol. III.

[4] „Glasul bisericii", 9-10/1965, p. 896-897.

În turnul clopotniţă al bisericii actuale se află şi unul din clopotele vechii biserici confecţionat în 1790 de către enoriaşi[6].

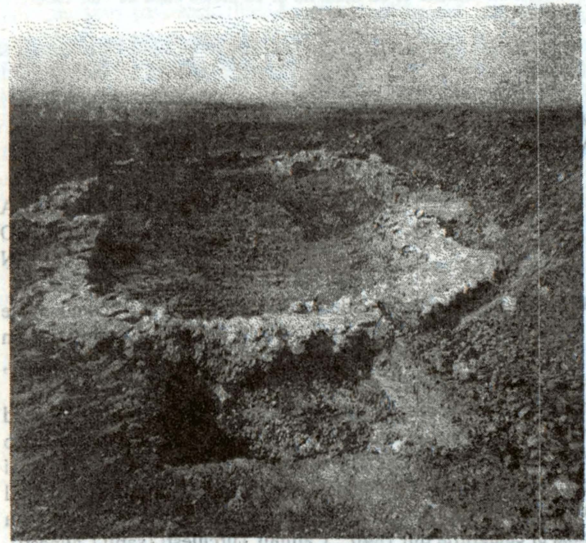

Fundaţia bisericii de lemn Turculeşti, vedere din est.

În vederea amenajării zonei Călineşti pentru plantaţiile viticole, fostul I. E. E. L. I. F. Argeş a decopertat în anul 1988 şi „Dealul Bisericii", până la circa -1,20 m, distrugându-se astfel mare parte din fundaţia vechii biserici. De asemenea, au fost deschise numeroase morminte din cimitirul aflat în jurul acestei biserici, ajungându-se până la fundul gropilor de mormânt.

Cercetarea arheologică de salvare efectuată a urmărit stabilirea planului bisericii vechi şi investigarea mormintelor în vederea obţinerii unor date care să ne permită stabilirea nivelului material şi cultural al locuitorilor din acest sat, ritul de înmormântare ş.a.

---

[5] Pisania din marmură, aflată deasupra uşii de intrare în pronaos, are următoarea inscripţie: „+ În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin +. Ridicatu-s-a din temelie această Sf. biserică, cu hramul Sf. Ier<arh> Nicolae, în anul 1872, de către obştea satului Turculeşti. Pictura executată de jugravii Ilie şi Iosif din Piteşti, iar arhitecţi au fost Antonie şi Ilie. În anul 1907 a fost înlocuită şindrila cu tablă plumbuită din import. ~ După cutremurul din anul 1940 biserica, suferind avarii, a fost reparată de preotul S. Nicolescu sprijinit de enoriaşi. ~ După anul 1950 s-a construit clopotniţa de către preotul Ion Ionescu ajutat de epitropul Dumitru Voinescu şi de toţi enoriaşii parohiei. ~ Iar în zilele prea Sf. Iosif: episcopul Râmnicului şi Argeşului, între anii 1973-1977, s-a învelit din nou Sf. locaş cu tablă galvanizată şi s-a refăcut vechea pictură în frescă, cu sprijinul bunilor noştri enoriaşi şi ai altor evlavioşi creştini, în frunte cu preotul Virgil Duţoiu ajutat de epitropul Marin Stoica cu întreg consiliu parohial. Noua pictură a fost executată de dna Maria Antonescu din Ploieşti. ~ „Binecuvântează Doamne pe cei ce iubesc podoaba casei tale. Amin"

[6] Clopotul (Î = 40 cm, D gurii = 37 cm) are următoarea inscripţie în limba română cu alfabet chirilic „+ În numele Prepodo < amnei> Paraschivei chito (sic) Radu Dumitrescu 1790". Al doilea clopot (Î = 67 cm, D gurii = 66 cm) are incizată inscripţia în limba română cu alfabet latin: „Acest clopot s-a cumpărat din donaţile locuitorilor parohiei Turculeşti, comuna Călineşti Muşcel, în costul căruia a intrat şi vechiul clopot donat de Petre Voinescu înaintea Naşterii Domnului. Anul 1938. Preot Sergiu Nicolescu. „Fabrica de clopote „Oituz Gh. Dumitrescu Bucureşti"

În acest scop au fost trasate două secțiuni, dintre care cea principală (14 m x 1,50 m) pe axul bisericii și una secundară (3 m x 1,50 m) la sud de locaș, pentru cercetarea mormintelor, și a fost dezvelită fundația pe toată întinderea ei.

Veche biserică era de plan dreptunghiular simplu, absida decroșată, formă poligonală, cu cinci laturi, din care primele două sunt paralele cu axul clădirii. Biserica avea 12,30 m lungime și 5,80 m lățime, în exterior. Fundația era din bolovani de râu de mărime mijlocie, prinși cu mortar având lățimea de 0,60 m.

Fundația bisericii de lemn Turculești, vedere din vest.

Informațiile documentare ca și observațiile arheologice ne arată că biserica, ale cărei fundații au fost descoperite în punctul „Dealul Bisericii“ de la Călinești, era din lemn, făcând parte din tipul II a, după tipologia lui Radu Crețeanu[7]. Acest tip de biserică era răspândit în zonă, pentru că tot în comuna Călinești, la Drăghicești, se păstrează și astăzi o biserică de lemn, datând din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Numai biserica de la Cârstieni, sat aparținând tot comunei Călinești, datând din 1759, face parte din tipul III a 1.

După dezafectarea bisericii pe acest loc s-au făcut înmormântări descoperindu-se cinci morminte, dintre care trei în cripte de cărămidă.

Mormântul nr. 1, aparținând unui copil, este datat cu două monede românești din 1938 și respectiv 1941.

Mormântul nr 2, era în criptă de cărămidă, având dimensiunile, în interior, 1,83 m x 0,64 m, fiind datat cu 8 monede românești din 1924.

Mormântul nr. 3, în criptă de cărămidă (2,12 m x 1,75 m), se datează cu două monede românești din 1939 și din 1949. Faptul că aici a fost găsit un kreuzer, emis de împăratul Francisc I în 1830, ne arată că la deget i s-a legat această monedă fiind

---

[7] Radu Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, Edit. Meridiane, București, 1968, p. 11-12.

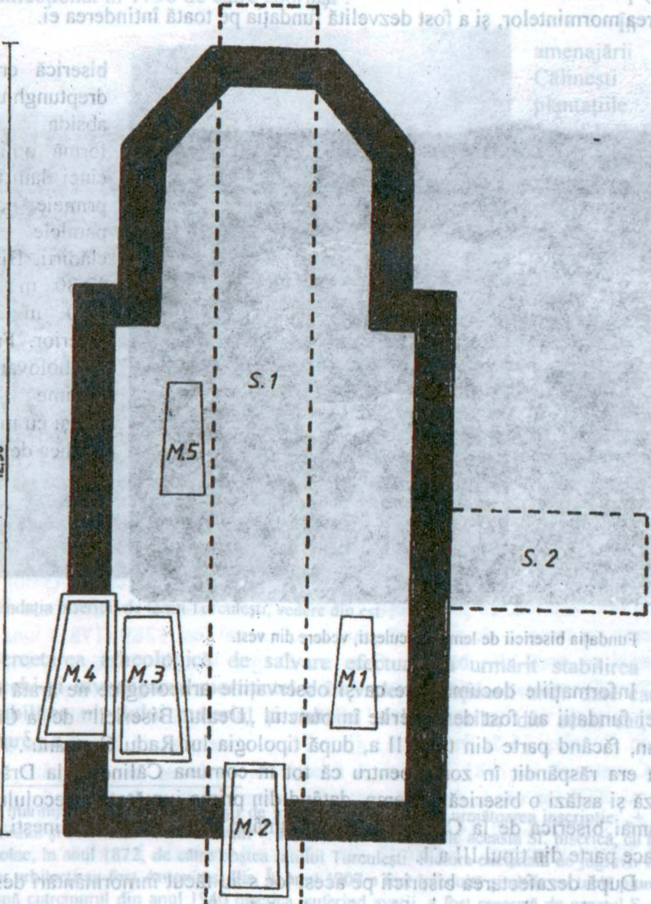
S.1
S.2
M.5
M.4
M.3
M.1
M.2
12,30
5.80

SĂPĂTURI ARHEOLOGICE DE SALVARE
COM. CĂLINEȘTI JUD. ARGEȘ

din argint. Tot în această criptă s-a găsit o brăţară din aramă cu o piatră vitroasă de culoare roşie.

Mormântul nr. 4, în criptă de cărămidă (2,27 m x 0,85 m) se datează în aceeaşi vreme cu mormântul 4. De altfel, sunt lipite şi s-au săpat pe o porţiune din fundaţia de nord a bisericii pe care au spart-o.

În mormintele 2-4 nu s-au găsit schelete, fapt ce ne arată că ele au fost mutate în cimitirul nou, aflat în apropierea actualei biserici.

Din secolul al XIX-lea s-au descoperit în pământul din altar o monedă otomană (para) din 1795 emisă de sultanul Selim al III-lea.

Săpăturile arheologice de salvare de la Călineşti au dus la stabilirea planului bisericii de lemn datând din 1781 dezafectată, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Obiectele descoperite în mormintele cercetate şi cele scoase la iveală de lama buldozerului ne furnizează date privind ritul de înmormântare şi nivelul material al locuitorilor de aici.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CRONICA RÂMNICULUI DIN 1764

GEORGE GEORGESCU

Toate oraşele vechi au o istorie a lor; şi Râmnicul are o cronică a sa. Este numită de Cronica Franciscanilor din 1764, care este şi prima istorie a oraşului. Pentru a înţelege mai bine locul pe care îl ocupă în istoria românilor această cronică a franciscanilor din 1764 e necesar a aminti şi relatările anterioare despre oraş în legătură cu acesta. Astfel prima atestare documentară a Râmnicului este expresia: „o moară la Râmnic pe care a dăruit-o Dan voievod şi via tot de acolo", din documentul anului 1388 mai 20, de la Mircea cel Mare (1384-1418) şi numirea lui ca oraş în anul următor la 4 septembrie 1389, când este numit „oraşul domniei mele". Deci un ora; vechi domnesc. Aici la 1640, aflăm că „un oraş numit Râmnic-oraş odinioară catolic apoi a ajuns schismatic din vina unui episcop- în care au fost mulţi din acelaşi neam (saşi) şi biserica se mai păstrează încă dar nu ştiu cum se spune că s-au făcut schimatici... şi se spune că au căzut în rătăcire în timpul fratelui Andreia Bogoslavich"[1]. Relatarea din 7 februarie 1660, adaugă: „La Râmnic biserica este ruinată, n-au mai rămas decât zidurile, ar putea fi restaurată dacă ar fi cu ce", iar cea din 1670, completează „biserica este stricată dar are unele bunuri pe care le stăpânesc mirenii"[2]. În versiunea românească a vieţii lui Nifon din 1682, ni se spune: „se hirotoniră şi doi episcopi şi le dându-le şi eparhie hotărâtă care cât va birui", din care s-a dedus şi înfiinţarea episcopiei Râmnicului Noul Severin, ceea ce confirmă şi prin actul din 1535 aprilie 1, când este amintită biserica episcopiei cu hramul Sf. Nicolae, fiinţând cu danii încă din timpul lui Neagoe Basarab (1512-1521), fiind documentul istoric de bază al episcopiei Râmnicului.

Relaţia latină din 1688 ne precizează: „Al doilea oraş era Râmnicul aşezat pe un şes bun pe râul Olt nu departe de vărsarea sa, reşedinţă episcopală şi a fost odinioară a doua reşedinţă sau cetate episcopală din Ţara Românească"[3]. Din aceasta se inspiră şi relaţia din 1731, când spune „Biserica episcopiei Râmnic a fost ridicată din temelie de Bogdan cel vechi fratele lui Mircea voievod în anul 6812 (1304) care biserică aparţine oraşului Râmnic. Când arhiepiscopul sau mitropolitul cu numele Antim a mutat arhiepiscopia de la Severin la Râmnic, această biserică a rămas arhiepiscopală şi până în ziua de astăzi, se cheamă Noul Severin. Înfrumuseţarea acestei biserici însă s-a făcut de către urmaşii arhiepiscopului Antim, anume, Eftimie şi Mihail care de asemenea au avut grijă de a construi vechile clădiri episcopale Casa Tipografiei însă şi pivniţele care se află sub ea, Matei voievod avu grijă ca să le facă". Numai că, ctitorii bisericii episcopale din Râmnic sunt consemnaţi în „Pomelnicul nr. 1", făcut de episcopul Ştefan al Râmnicului (1673-1793) în anul 1674, începând cu donatorii din familia lui Neagoe Basarab şi subliniind pe ctitori „Io Bogdan voievod i mati ego g (ospo) dja Anca ctitori"[4]. Acest Bogdan voievod este fiul doamnei Anca soţia lui Vlăduţ (1510-1512) care au zidit prima biserică a episcopiei după moartea lui Vlăduţ + 1512. Această biserică a fost terminată şi cu zugrăvirea abia sub episcopii „Eftimie şi Mihail", care apar apoi ca ctitori, atât în pomelnicul nr. 2, al episcopului Climent care o reface după arderea ei de către turci din 1737, cât şi în pisania din 1856 când biserica este construită din nou în urma incendiului din 1847, de către episcopul Calinic de la Cernica, fiinţând până astăzi. În acest context trebuie înţeleasă relaţia latină din 1731, care cuprinde şi unele confuzii din cauza numirii de „Noul Severin" dându-i-se ca la 1688 o vechime mai mare ca sediu efemer sau temporar al vechii arhiepiscopii, - Făcându-l pe Bogdan frate cu Mircea cel „antic" dar lăsând să se înţeleagă din contest că nu poate fi vorba real despre episcopie, decât de cele ştiute din pomelnicul din 1674. Data de 6812 (1304) fiind o greşeală ca şi aceea de 6809 (1301) din prima pisanie de la Cozia.

---

[1] *Călători străini despre Ţările Române*, vol. V, 1973, p. 212.
[2] Idem, VII, 1980, p. 127 şi 207.
[3] *Ibidem*, p. 459.

Tot astfel confuz, Pavel Kiselev, în descrierea monumentelor vizitate în 1832, ne spune „Biserica episcopiei din Râmnic a fost ridicată de doi arhierei Eftimie şi Mihail în anul 7242 (1734) iar mai apoi după ruinarea ei de către turci, episcopul Clement a refăcut-o în anul 7253 (1745) acum 85 de ani. Actualele biserici a episcopiei şi a Sf. Dumitru au fost în vremurile mai de demult după cum se spune, catolice şi în împrejurimile Râmnicului există un loc ridicat numit „Capela" pentru că nemţii au avut acolo un loc îngrădit şi o cruce pe care le-a numit „Capela" adică capelă"[5]. Aceasta se adevereşte prin menţiunea unei inscripţiuni latine nedescifrate de pe o cruce mutilată „în dealul după marginea oraşului Râmnic ce se numeşte Capela"[6].

Cronica Franciscanilor începută la noi în 1764 şi din care a publicat şi N. Iorga în 1901, în Studii şi doc. 1, 11, unde fragmente cu privire la „Acte privitoare la istoria catolicismului în principate" cuprinde pentru Râmnic un scurt istoric al oraşului, al cultului catolic al sediului episcopiei chiar cu cele din incintă şi culminând cu descrierea templului din 1723. În ea găsim înfiinţarea oraşului Râmnic la anul 1301 de către Negru Vodă. De asemeni evenimentele epocii. Despre biserica veche catolică care la 1600 şi 1670 era în ruină şi de al cărui loc şi temelie se vorbea la 7212 (1704) aug. 20 „în care loc este acum temelia bisericii Băreţiei"[7]. - se afla după cum ne spune Cronica din 1764 „înaintea porţii atriuului" templului din 1723 şi nu la Sf. Dumitru sau la episcopie cum s-a spus greşit la 1832- fiind vorba doar de locurile pe care sunt clădite, care, erau cum spune Cronica „ale catolicilor". După ruinarea celei vechi şi până la facerea celei noi, arată cronica, bulgarii catolici construiseră „o casă de rugăciuni cu locuinţă" cum reiese tot pe acelaşi loc şi „o capelă pe dealul Capela". În acest sens e necesară şi menţionarea bisericilor vechi din oraş. Astfel, biserica Cuvioasa Paraschiva, a fost zidită de Pătraşcu cel Bun la 1557 şi terminată de fiul său domnul Mihai Viteazu la 1587 şi istoricul ei e cuprins atât în pisanie cât şi în pomelnic. Această biserică a fost numită „domnească“ la 1668 oct. 24, fiind „biserica bătrână de piatră“ (cea mai veche) cum se spune la 1693 mai 10[8].

---

[4] Mironescu Atanasie, *Sfânta episcopie a Râmnicului Noul Severin, în trecut şi acum* Bucureşti, 1906, p. 244.

[5] „SCIA", 20, 1973, 1, p. 177 şi 178.

[6] Arhivele Naţionale Bucureşti, *Vornicia din Lăuntru*, dos. 2741/1832, f. 16.

[7] N. Iorga, *Studii şi documente*, 11, 1901, p. 257.

Biserica Sf. Gheorghe „din vale“, amintită de la 18 februarie. 1636 şi înnoită la 1681 de mitropolitul Teodosie dar refăcută la 1857, cum scrie în pisanie şi pomelnicelor ne mai cunoscându-i-se ctitorul vechi - nu a fost cum credeam după hram, cea închinată de boierii Rudeni la schitul Fedeleşoiu la 1676 nov. 29 ca fiind „biserica Rudenilor de la oraşul Râmnicului ce au fost spartă şi stricată cu tot locul ei împrejur cum au închinat Rudeani ei înşişi părintelui Varlaam şi sfintei mănăstiri să-i fie acest loc cu biserica metoh mănăstirii şi locul rudinesc care este din sus de moara de hârtie din apa Râmnicului în sus la deal cât va ţinea“[9].

La fel se spunea şi la 1694 mai 5- aşa cum reieşea şi din doc. de întărire din 5 aprilie 7185 (1677) „un vad de moară în apa oraşului Râmnicului şi cu tot locul împrejur cât va ţinea până în locul bisericii Rudăneşti care a fost dată şi închinată de Rudeni.“ (mss. 721 fila 814). Având hramul Sf. Gheorghe iar locul din jur fiind al lui Stanciu Vişinescu ai cărui feciori Vladul şi Lisefte, la 1683 sept. 4, se spune că erau „nepoţii lui Gheorghe medelniceru“ fratele lui Teodosie Rudeanu, acesta putea fi şi ctitorul bisericii Sf. Gheorghe de la Râmnic.

Biserica Buna Vestire şi Sf. Nicolae, refăcută la 1747 a fost făcută conform pomelnicului de la începutul secolului trecut de „Mircea sân Mihnea voievod ctitor“ şi terminată desigur şi cu pictura de fiul său Alexandru Mircea (1574-1577) trecut şi el în pomelnic lângă părinţi. La 1693 mai 10, este amintită sub numele sub care a fost cunoscută şi după refacere „biserica din deal“. În Uricarul, XV, p. 263 e publicată însă sub numele de „biserica rudinească din deal“ la data de 1693 mart. 4 (D.I. CCLX)73 actul fiind cum am văzut ca cel din 1693 mai 10, amintind toate bisericile Pisania din 1747 citează pe Mircea ca ctitor. Poate au ajutat Rudenii pe Alexandru Mircea - aici găsindu-se şi clopotul fraţilor Tudor şi Vlad Rudeanu din 1623 (7132) fără a consemna şi hramul la care este donat.

Rezultă că a devenit a lor prin locul „rudenesc“ din jur şi deci că ea este cea „rudenească“.

La 1440 sept. 16 i se dă voie ieromonahului Dorotei să ridice o mănăstire la Licura în hotarul Râmnicului care să fie domnească „în ctitoria domniei mele“. Această Licura se află lângă „movila schitului Troian“[10], de mai târziu. Dar mănăstirea nu s-a zidit aici ci la Govora unde este amintită la 1488 febr. 4, fiind pustiită de Albul cel Mare cum scrie în doc. din 1551 aug. 1, când este amintit, Todor, supranumit Dorotei, monicul acestuia de la 1440 şi 1488. mai trebuie lămurit aici şi cele în legătură cu schitul Cetăţuia de lângă Râmnic, numit „cetate“ de la 22 iunie 1658 şi până la 1680 când este zidită aici o biserică a cărei veche pisanie de piatră se păstrează în zidul exterior de sub fereastra din stânga de la faţada bisericii refăcută în 1853, cu inscripţia „Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi săvârşirea sfântului Duh, s-au făcut această sfântă biserică cu chilii întru cinstea mărimilor şi lauda sfinţilor voievozi arhistratigi Mihail şi Gavril şi tuturor fără de trup puteri, cu toată cheltuiala şi osteneala preasfințitului părinte chir Teodosie arhiepiscop și mitropolit a toată Țara Românească în zilele prealuminatului domn pravoslavnic creștin Io Șerban Cantacuzino voievod, săvârșitus-au în luna august leat 7188 (1680)" din doc. 1677 mai 2 și așezământul ctitorului din 1700 mai 2, reiese că schitul s-a început cu patru ani înainte de 1680 când s-a terminat. În această biserică refăcută la 1850 se crede încă deși nu exista că ar fi fost ucis Radu de la Afumați în 1529, omorât cum spune Cronica la Râmnic. Tot aici legendele vorbesc și despre un tunel care din puțul din curte ar ieși pe sub Olt la mănăstirea Fedeleșoiu: În vechime la Cetățuia se apăra un voievod Basarab de vrăjmașii săi; precum și zicala: „Olea face oale și Vâlcu le sparge". Olea din Fedeleșoi - malul Alb și Vâlcu din Vâlcea Cetățuia. Un Vâlcu dregător e amintit la 1389 sept. 4 iar județul, după numele acestuia apare la 1392 ian. 8, deoarece Vâlcea vine de la Vâlcu nu de la Farcaș de la care avem Fărcășești chiar în Romanați. Schitul Olteni cu hramul Sf Nicolae, apare între 1580 ian. 10, când i se întărește lui Mihail episcopul jumătate de sat din Olteni și 1590 aug. 4, când este menționată biserica fiind făcută cum spune și pisania din 1831 sept. 15, când i s-a adăugat și tinda-de „ctitorii părinți arhierei Eftimie Vlădica și Mihail episcopul"[11]. Pisania dă anul 1562 ca început.

---

[8] Arhivele Naţionale Bucureşti, *Mănăstirea Zlătari*, XII, /13.

[9] Arhivele Naţionale Bucureşti, mss. rom. 721, ff. 818-820.

[10] Meletie Răutu, *Monografia eclesiastică a judeţului Vâlcea*, 1908, p. 13.

La biserica Sf. Dumitru, făcută cum ne spune o fostă pisanie sau istoric, „de Pahomie monahul și fiul său Constantin Bujoreanu"[12], ante 1782 - biserica pe jumătate, apoi cealaltă jumătate la 1784, de Ion Cornescu și soția sa Antimia; tocmai turnul clopotniță din față care se credea mai vechi este mai nou conform inscripției din amvon transcrisă de Gr. Tocilescu: „Acest sfânt amvon s-au făcut din temelie cu cheltuiala dumnealui logofătul Ioniță zugravu și soția sa Elena spre pomenirea lor și a fiilor dumnealor și anume: Alexandru, Haralambie Constantin, Grigorie Eufrosina Ion, Nicolae, Eufrosina și cu tot neamul lor, 1837"[13]. Pomelnicul e din 1812 și începe cu Matei Basarab iar la arhierei cu Damaschin (1708-1725), iar pe o cărămidă s-a citit „Anastasia monahia, 7120". Meletie Răutu în monografia sa citată, la p. 77, mai adaugă „dacă se dă crezământ legendei că ar fi servit în adâncă vechime de capelă unei comunități franciscane, probabil în timpul invaziilor bulgarilor catolici ca și la sf. mănăstire Govora. - Pe chipurile unor sfinți din nartică se văd urmele unor înțepături păgânești în timpul invaziei turcești; numai două inscripții are și anume pe zidul exterior sub pictură are leatul 7292 (1784) iar pe o cărămidă „Anastasia Monahia iunie 30 leatul 7279 (1771)", nu 7120 cum redase Gr. Tocilescu. Chiar dacă aici ar fi fost „casa de rugăciuni" a bulgarilor catolici, de după 1717, biserica cu hramul Sf. Dumitru care deși indică pe strămoșul Bujorenilor Dumitru, amintit în documente în legătură cu satul Olteni, a fost construită după anul 1745, desigur la 1756 cum scrie în fosta pisanie sau istoric- din 1834(mss. 394) când Preda Bujoreanu devine prin călugărie, Pahomie monahul. Anul 1784 indică terminarea bisericii, iar Anastasia poate fi soția sa și ea călugăriță mai târziu. Biserica s-a zidit deci în trei etape, ultima fiind faimosul turn din față.

În sfârșit, relația lui Maciej Stryjkovski (1547-1582), „Pe acel loc unde a fost bătălia munteni au clădit o mănăstire și au așezat trei stâlpi de zid pe care eu însumi i-am văzut în anul 1574 venind din Turcia, dincolo de orașul Gherghița la două zile de drum de Sibiu oraş în Transilvcania dincolo de munţi"[14]. Deşi se referă la Cetăţeni, poate fi atribuită şi Cetăţuii. De la Râmnic la Sibiu fiind tot două zile de drum iar mănăstirea din text putând fi chiar episcopia de Râmnic, lupta decisivă din 1330 dându-se la hotarul de atunci al Transalpinei care era Oltul, recunoscut de Angevini. Ungrovlahia fiind „din două părţi" (Oltenia şi Muntenia de mai târziu) cum se spune la 1370 august de către patriarhia din Constantinopol. Acum să lăsăm să vorbească însăşi cronica de 9 file[15].

---

[11] Ghenadie Enăceanu, *Vizite canonice însoțite de note istorice arheologice*, 1891, p. 5.

[12] „BCMI", 1933, p. 187; Arhivele Naționale București, ms. 394, f. 8.

[13] Biblioteca Academiei, mss. rom. 5142, f. 318.

CONVENTUL DE LA RÂMNIC DEDICAT LUI SFÂNTUL ANTON DE PADOVA

Cap. I. Scurtă descriere a oraşului Râmnic.

Acest oraş îşi trage numele de la râul Râmnic (Rîmnik) care curgând dinspre apus din munţi către răsărit, se varsă în Olt (Aluta) şi se numeşte Râmnic (Râmnik). Acest oraş este aşezat într-un mediu foarte plăcut; înspre apus se învecineşte cu munţi legaţi în păduri vii şi alţi pomi fructiferi; către răsărit se găseşte Oltul la o distanţă de circa o mie de paşi, iar dincolo de Olt sunt munţi şi păduri. Înspre sud şi nord aerul este curat.

Acest oraş pare să-şi fi dobândit începutul aproximativ pe la anul 1300 după Christos şi a fost locuit odinioară de saşi a căror biserică a fost înaintea porţii porticului unde se zăreşte de fapt partea din fundaţia turnului. Cimitirul însă era acolo unde se găseşte porticul nostru, căci tot acolo a ieşit la iveală când s-a săpat oase şi calvarul. După ce saşii, fie că au dispărut fie că au plecat, locul lor l-au ocupat valahii şi au făcut acolo reşedinţă episcopală.

Curtea episcopală splendidă este construită într-un loc mai înalt, ornată cu mai multe turnuri. În mijloc are o biserică frumoasă, pictată înăuntru şi în afară. Mai sus, acolo unde se intră în biserica episcopală, se găseşte paraclisul (paraclis) sau capela proprie a episcopului. Deasupra porţii mari către clopotniţa cu clopote mari frumoase. În partea de răsărit curge prin zid apa unor izvoare ce se află în munţi care curg la portic şi în grădină prin nişte canale. Grădina spaţioasă, uniformă şi destul de potrivită are un umbrar corespunzător.

Înspre nord, nu departe de târg, este un munte nu prea înalt pe care de asemenea este o biserică, asemenea unei mănăstiri în care locuiesc câţiva călugări. Muntele este acoperit de pomi fructiferi şi vii, şi conferă târgului o mare frumuseţe; aparţine cu alte ogoare, păşuni şi vii adiacente de arhiepiscopul de arhiepiscopul din Bucureşti (Bukurestiensen). În acelaşi loc sunt puţine clădirile de oarecare frumuseţe, casele sunt totuşi decente prin ordinea în care sunt dispuse, acoperite cu şindrilă şi văruite; locul acela este înfrumuseţat foarte mult de biserici,, dintre care fiecare are foarte multe turnuri, şi deşi unui asemenea loc ar putea să-i ajungă una, respectiv două biserici, totuşi, sunt peste zece şi vechiul episcop a mai ridicat una; şi fiindcă în fiecare

---

[14] *Călători străini*, 11, 1970, p. 452.

[15] Arhivele Naţionale Bucureşti, *Microfilme Ungaria*, rola 857, filele, 185-193.

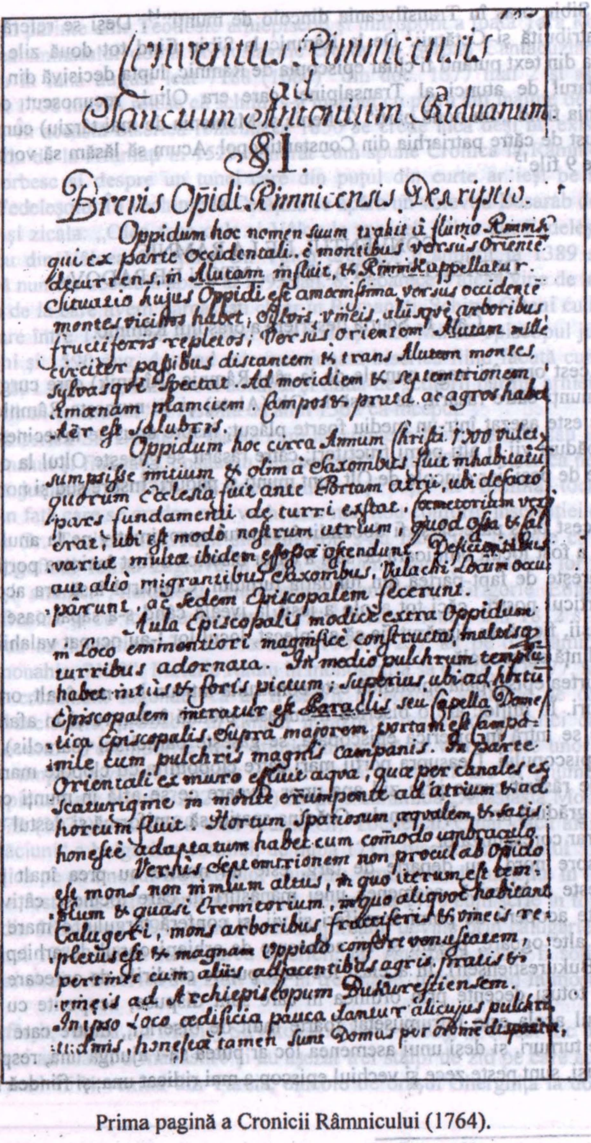

Conventus Rimnicensis
ad
Sanctum Antonium Riduanum.
§. I.
Brevis Opidi. Rimnicensis Descriptio.

Oppidum hoc nomen suum trahit à fluvio Rimnik
qui ex parte occidentali. è montibus versus Orientē
decurrens, in Alutam influit, et Rimnik appellatur.
Situatio hujus Oppidi est amaenissima versus occidentē
montes vicinos habet, Sylvis, vineis, aliisque arboribus
fructiferis repletos; versus orientem Alutam mille
circiter passibus distantem et trans Alutam montes,
Sylvasque spectat. Ad meridiem et septemtrionem
Amaenam planiciem. Campos et prata ac agros habet
Aër est salubris.

Oppidum hoc circa Annum Christi 1300 videtur
sumpsisse initium et olim à Saxonibus fuit inhabitatum
quorum Ecclesia fuit ante Portam atrii, ubi defacto
pars fundamenti de turri exstat. Coemeterium vero
erat, ubi est modò nostrum atrium, quod ossa et sal
variae multa ibidem effossa ostendunt. Deficientibus
aut aliò migrantibus Saxonibus, Valachi Locum occu-
pārunt, ac Sedem Episcopalem fecerunt.

Aula Episcopalis modicè extra Oppidum
in Loco eminentiori magnificè constructa, multisque
turribus adornata. In medio pulchrum templū
habet intùs et foris pictum; Superius ubi ad hortū
Episcopalem intratur est Paraclis seu Capella Dome
tica Episcopalis. Supra majorem portam est Campa-
nile cum pulchris magnis campanis. In parte
Orientali ex muro effluit aqua, quae per canales ex
Scaturigine in monte erumpente ad atrium et ad
hortum fluit. Hortum Spatiosum, aequalem et satis
honestè adaptatum habet cum comodo umbraculo.

Versùs Septemtrionem non procul ab Opido
est mons non nimium altus, in quo iterum est Cem:
llum et quasi Eremitorium, in quo aliquot habitant
Calugeri, mons arboribus fructiferis et vineis re-
pletus est et magnam Oppido confert venustatem,
pertinet cum aliis adjacentibus agris, pratis et
vineis ad Archiepiscopum Bukurestiensem.
In ipso Loco aedificia pauca dantur alicujus pulchri-
tudinis, honestè tamen sunt Domus per ordinē dispositae,

Prima pagină a Cronicii Râmnicului (1764).

biserică sunt multe clopote, cu ocazia marilor sărbători atâta sunet de clopote se aude, ca într-un mare oraş. Înainte de război carantina se afla chiar în locul unde bate vadul; şi a fost acolo, pe lângă alte case şi cazarma pentru militari. În timpul războiului locul acela a fost ars împreună cu toate bisericile, inclusiv biserica şi conventul nostru. Valahii le-au reparat pe toate, numai biserica noastră a rămas în ruină. Acoperişurile, pietrele din clădirile carantinei şi chiar din cazarmă le-a primit episcopul precedent, pentru ca să construiască o biserică; astfel încât nu a mai rămas ce ar sta în picioare (nici o construcţie). Chiar şi capela pe care le-au construit-o în munte, lângă oraş bulgarii, a fost cu totul distrusă de valahi.

Cap. II. Despre venirea noastră şi a bulgarilor şi despre ridicarea mănăstirii.

Chiar dacă la Râmnic, precum şi în alte locuri sau sate, bulgarii existau deja înainte de venirea germanilor, ei erau totuşi dispersaţi şi călugării mergeau dintr-un loc în altul spre a le asigura serviciile divine. Însă după ce în anul 1717 împăratul obţinuse Valahia, s-au adunat în aceste trei târguri, adică la Craiova, Râbnic (Râbnicum) şi Brădiceni (Brădicseni) şi au obţinut de la majestatea sa dreptul de a constitui pentru fiecare comunitate câte o proprietate fiscală şi prin privilegiu (dreptul) de a ţine iarmaroc la 5 august, de ziua Fericitei Maria cu zăpadă şi târguri săptămânale în ziua de luni

După ce astfel s-au adunat mulţi bulgari şi chiar călugării noştri şi-au făcut locuinţe stabile, şi construind între timp o casă de rugăciuni şi o locuinţă potrivită, au administrat cele divine. Până când reverendul părinte ministru provincial Blasiu Marinovici (Marinovich) şi reverendul şi reverendul părinte Anton Ganghici (Gangch), fiecare prin străduinţa şi munca sa proprie începură (să construiască) aripa dinspre apus şi au construit 9 cămăruţe de dormit refectoriul (sala de mese) mic cu bucătărie, având sprijinul unor binefăcători, printre care mai cu seamă pe Petru Durlain care se vădeşte a fi binefăcătorul conventului de la Râmnic.

Având posibilitatea de a locui în mod adecvat, în anul 1720 reverendul părinte ministru provincial, Grigore Marghici (Margich) a cerut părintelui reverend comisar general ca reşedinţa de la Râmnic să o declare convent; deoarece însă în cerere nu se găsea nici o mărturie despre (modul cum se va asigura) alimentarea călugărilor, nici despre aprobarea ce trebuia să se fi obţinut de la episcop, nu s-a obţinut nimic, rămânând rezidenţă până în anul 1734, an în care, pe vremea în care provincia se afla sub conducerea părintelui reverend Iosif Marinovoci (Marinovich), a fost declarat convent. Însă documentul (respectiv), precum şi multe alte documente, s-au pierdut în tumultul războaielor.

Mai înainte modul de aranjare al acestui convent a fost următorul: spre nord a fost biserica, lângă biserică poarta cea mică, înspre apus aripa cea veche lungă de 19 stânjeni; către sud o altă aripă în care sunt de asemenea cinci cămăruţe; în aripa dinspre răsărit urmează poarta care dă spre portic; lângă poartă este pridvorul (care dă) spre locurile comune; lângă pridvor camera pentru bucătar, bucătărie şi refectoriul mare, după refectoriu cămara, după cămară pridvorul către grădină, şi după pridvor iarăşi o cameră şi sacristia. Conventul are în lăţime 16 stânjeni şi nu formează cu biserica un patrulater perfect. Sub bucătărie şi sub partea ce a mai rămas, înspre pridvor este pivnița cea mare și comodă, înzestrată cu bolți. Tot conventul trebuie înălțat de la pământ pe jumătate pe alt postament pentru ca să devină uscate camerele.

Toate ferestrele, ușile camerelor sunt căptușite cu piatră cioplită și ferestrele sunt întărite cu gratii solida de fier. După război, valahii foarte doritori de (a avea) fier au scos nu numai fierul de pretutindeni, dar au distrus și pietrele. Această muncă de refacerea fost săvârșită de fratele religios Martin Nix după meserie și ocupație constructor (lapicida) și pare să fi costat acest convent peste 7000 de florini. Acum aripa de vest este terminată, celelalte două mai au nevoie de a fi boltite, tencuite, după cum are nevoie de uși ferestre și sar putea ca întregul convent să fie readus la vechea stare cu o cheltuială nu atât de mare. Grădina înspre răsărit are 49 de stânjeni în lungime și 15 în lățime; de la ultima sacristie către apus sunt 18 stânjeni, până acolo unde stăteau vechile case și acea parte este însămânțată.

Cap. III. Despre construirea bisericii și structura ei.

La 5 iulie 1720 a fost așezată prima piatră de temelie a bisericii și sculptat inscripția cu următorul conținut:

In basIM pII coDIfICII atqVe strVCtVrae/
teMpLI sanCtI AntonII PaDVanI posItVs fVIt Iapis/
prINVsqVe est In AVstrIaCa DItIone transaLpInI soLI/
a CoMIte In atqVe a Königseg transILVanse, transaLpi/
naeq qVe RegIonIs PreesIDente/
Pro perpetVe SpIa sVI IpsIVs seDIs saCrae roMInIsCentIa/

(La baza edificiului și construcției iubitoarei biserici a lui sfântul Anton de Padova a fost pusă piatra cea dintâi pe pământul Țării Românești aflate în stăpânire austriacă de către comitele Königseg comandant în și din regiunea transilvană și transalpină, pentru amintirea veșnică și credincioasă a lui și a clădirii sfinte.)

Această biserică a fost destul de frumoasă, proporțională, atât ca înălțime, cât și ca lățime, luminoasă și spațioasă, suficient de cuprinzătoare pentru acel popor; sanctuarul din capăt se termină în formă dreptunghiulară; și are în lungime 6 stânjeni, în lățime patru , și are trei ferestre; în ea se găsește o criptă a călugărilor, la care se ajunge dinspre partea evanghelică.

Nava sau corpul bisericii are în lungime 9 stânjeni, în lățime cinci, 6 ferestre mari, dintre care trei sunt într-o parte, trei în alta. Corul a fost făcut din zid și bolta este susținută de coloane de piatră, după care urma poarta mare și cripta mare comună; din partea cealaltă două uși de dinaintea altarelor mici își corespundeau; toată biserica este pavată cu pietre cioplite, bine șlefuite. Altarele erau cu totul trei: cel mare a fost dedicat lui Sf. Anton de Padova, altarul mai mic din dreapta Fericitei Fecioare Maria și celălalt părintelui nostru Sf. Francisc. Ei, toate aceste trei altare erau foarte frumos executate și pictate, chiar și orga era destul de frumoasă.

Biserica a fost sfințită aproximativ în anul 1730 de rev. rendisimul domn episcop, Nicolas Stanislavici (Stanislavich), atunci episcop de Nicopole și administrator al Valahiei.

În partea stângă a bisericii se află în zid o piatră cu următorul epitaf cioplit:

Opreşte călătorule!

dintre miile feluri ale morţii de un tânăr trecător Metia Bryn, apucat şi strivit de roata dințată a morii a cunoscut soarta prin moartea subită ce a dat asupră-i. Pentru care roagă-te lui Dumnezeu, ca să se odihnească în pacea eternă. Anul 1738.

Lângă sanctuar, de o parte şi de alta este câte o dublă sacristie mare; şi una ar ajunge; în cea din dreapta acum se oficiază serviciul divin, cea din stânga serveşte pentru adăpostirea sfântului mormânt; în ambele laturi ale bisericii erau pridvoare a căror boltă era susţinută de coloane de piatră, prin care chiar şi pe vremea ploioasă se putea merge în procesiune foarte comod. Turnul atât în ceea ce priveşte structura, cât şi în ceea ce priveşte înălţimea, este asemenea celui din Deva, la care - la fel ca la Deva - duce o uşă; iar în cor se urcă din pridvor, prin navă, pe 29 de trepte.

Desigur, este de plâns că la această veche biserică împreună cu turnul ei după nenorocirile războiului n-a fost refăcut măcar acoperişul, deşi ar fi trebuit să se facă cu totul din nou. Aşa însă, vai ce durere! Se constată că turnul nu are până acum o fundaţie bună, căci îndată după ce a fost clădită, s-a stricat şi o mare parte a trebuit zidită din nou, dar chiar şi acum are mari crăpături, iar bolţile bisericii şi ale altarului sunt stricate, zidurile distruse, aşa încât pe ele cresc chiar mărăcini şi vor putea fi greu reparate dacă, cu voia lui Dumnezeu, vor veni vremuri mai bune, iar bolţile să fie înălțate.

Cap. IV. Despre moară şi altele ce ţin de mănăstirea de la Râmnic

Această moară se află nu departe de mănăstire, în apropiere de râul Râmnic; are trei roţi şi aparţine unui anumit nobil, logofătul Radu Goran, căruia i se zice în mod obişnuit Olănescu. De la acesta distinsul nostru răposat binefăcător de aleasă aducere aminte, Petru Duralin, a cumpărat această moară pentru ca mănăstirea să se poată bucura neîncetat măcar de darul pâinii. În anul 1720 acest Petru Duralin a dăruit-o mănăstirii şi am stăpânit-o în pace până la ultimul război cu turcii din anul 1737. Întâmplându-se războiul cu turcii şi lipsind de aici călugării noştri, sus-amintitul domn a luat din nou moara în stăpânirea sa, iar fiindcă ai noştri călugări n-au avut nici un document cu privire la moara sus pomenită, au pierdut-o, anume, chiar dacă întreaga localitate poate depune mărturie că moara este cumpărată în mod legal şi a fost dăruită mănăstirii, totuşi nu am putut să o obţinem la judecată.

Aşadar, în anul 1743 prea-cucernicul părinte Serafim Gyurics, superiorul provincial al Ordinului s-a îngrijit ca la Sibiu să se facă o cercetare legală în privinţa acestei mori, iar cucernicului părinte George Pessin i s-a comunicat în această problemă hotărârea aşa cum reiese din acest document:

„Noi, cei subscrişi, dăm de ştire prin scrisoarea de faţă tuturora şi fiecăruia celui ce i se cuvine, că am primit porunca scrisă pentru ascultarea de martori şi, de asemenea, de adeverire a Sacrei Maiestăţi Regale a Ungariei şi Boemiei în favoarea şi pentru părintele Pessin, conducătorul reşedinţei de la Râmnic al Ordinului Sf. Francisc din provincia bulgară, poruncă întocmită şi eliberată în chip legiuit, adresată nouă, celor numiţi, sub chip de poruncă în favoarea acelei comunităţi. Primind această poruncă, la rugămintea adresată de stimatul superior al mănăstirii părintele Pessin, după ce am desemnat conform legii şi obiceiului casa aflată în liberul şi regescul oraş săsesc Sibiu, anume în piaţa căreia i se zice Heltau aparţinând înţeleptului şi chibzuitului

Michael Rau cetățean al zisului oraș, l-am primit în găzduire aici, la 7 ale lunii iunie în anul 1745, pe cinstitul și de nobil neam domn Petru Dobra de Zlatna, procuror general al bunurilor fiscale din Transilvania, iar după depunerea unui jurământ puternic am ascultat aici mărturiile martorilor mai jos scriși potrivit cu documentul înfățișat nouă, după cum urmează:

1) Știe martorul cu siguranță sau a auzit de la oameni vrednici de crezare că prea-cucernicii părinți franciscani de la Râmnic au stăpânit o moară în târgul Râmnic, pe râul numit tot Râmnic, pe timpul stăpânirii austriece în Valahia de dincolo de Olt?

2) A cui era moara și cine a ocupat-o sau a luat-o mai întâi și cum, cu ce drept a ajuns în stăpânirea cucernicilor părinți franciscani?

Primul martor, sus-menționatul domn Petru Dobra de Zlatna, în vârstă de 47 ani, după ce i s-a cerut cu cinste la locuința sa, după ce a depus jurământul și a fost cercetat, a mărturisit la prima întrebare: după pacea de la Passarowitz eu am fost făcut tricesimator în amintitul târg Râmnic și de asemenea schimbător al aurului; de aceea știu cu siguranță, în ceea ce privește primul punct al cercetării, că numiții călugări franciscani au stăpânit în mod pașnic aproximativ din anul 1720 și până la întoarcerea mea în Transilvania din Valahia de dincolo de Olt, pe atunci austriacă, moara aflată în același târg și pe râul cu același nume. La cea de a doua întrebare eu ca tricesimator imperial, pe când am ocupat această funcție am primit ordinul domnului Ignaz Haan, director fiscal suprem și pe atunci consilier al Camerei Aulice, ca să confisc și să conscriu bunurile boierilor și călugărilor din districtul Vâlcea care ar fi dincolo de Olt și care au plecat de sub stăpânirea Maiestății Imperiale Romane. Astfel, în temeiul acestei porunci am confiscat în teritoriul Râmnicului: 1. a unui oarecare logofăt Radu Goran altfel numit Olănescul, care locuiește în satul de dincolo de Olt, pe malul Oltului; 2. moara mănăstirii Fedeleșul; 3. în locul Răstoaca, moara unui oarecare boier Budescu; 4. am confiscat via sus-zisului Goran; 5. via unei anumite Galateea; 6. casa lui Mihai Ostișvașul în care am locuit împreună cu el și mai multe altele ce țin de ea. După confiscare un oarecare negustor, Petru Duralin, ctitor de asemenea al bisericii romano-catolice din târgul Râmnic având o oarecare datorie bănească reciprocă cu privire la cele de mai sus față de sus-amintitul logofăt Radu Goran, iar deoarece acel creditor a pretins acea datorie datornicul s-a declarat că nu poate plăti, stăpânind cele pretinse drept datorie, anume și moara și via și cele ce țin de acel loc în teritoriul Râmnicului, l-a chemat de mai multe ori pe creditor împreună cu mine prin niște scrisori și a cerut ca pe Duralin creditorul să nu-l tulbure în stăpânirea respectivei mori și vii, ba chiar deoarece același Goran îi mai era dator împăratului cu o anumită dare, a cerut de la același negustor Duralin, creditorul său, o nouă sumă de bani în afara celei luate mai înainte pentru a investi de asemenea în moară și vie. Acesta, înainte să plătească această sumă m-a consultat dacă este recomandabil să o dea pentru stăpânirea pașnică a bunurilor. Am răspuns să ceară mai întâi pentru aceasta acordul Inspectoratului Cameral, iar eu îi voi fi de sprijin pentru a-l obține; apoi, după ce sus-numitul Petru Duralin, s-a hotărât să construiască biserica, s-a gândit chiar și la subzistența călugărilor iar fiindcă în privința bisericii nu mi-a adresat decât puține sau aproape nici o întrebare, mi-a declarat intenția sa de a transfera moara călugărilor franciscani. I-am lăudat ce-i drept, intenția, dar l-am întrebat, cu ce drept? Acesta mi-a răspuns: este ușor ca logofătul proprietar mânat chiar de nevoi să accepte o oarecare sumă de bani pentru moară și să o treacă pe vecie, renunțând la orice drept de moştenire. La care am răspuns: această condiţie este îndestulătoare pentru călugări. Acestea fiind făcute, zisul Duralin a trecut moara acelor călugări spre sfârşitul anului 1720 iar după aceea, părintele Antonie Gungičh a plătit aceluiaşi Radu Goran restul de bani pentru dreptul de stăpânire veşnică, despre care au încheiat chiar o înţelegere, care, dacă eu îmi aduc chiar bine aminte, am semnat-o singur şi cu acest drept moara a trecut la zişii călugări franciscani; în ceea ce priveşte via, aşa după cum aud, ea este stăpânită de urmaşii lui Petru Duralin.

Acelaşi logofăt Radu Goran l-a avut drept urmaş pe fratele său Matei logofătul, care mi s-a adresat deseori în scris, iar deoarece locuia în aceste părţi m-am adresat lui cu aceste cuvinte: „Matei! Fratele tău Radu a vândut întreaga moară. Ce ai de spus la aceasta? Acesta mi-a răspuns: fratele meu este prea mulţumit că a putut vinde acea moară şi că a putut să-şi facă rost de bani, altfel este cât se poate de sigur că s-a dus la Bucureşti, căci nu avea de unde plăti la ceea ce fusese impus".

Al doilea martor, preastimatul Hortobágy de Eadem (Hortobagy), în vârstă de 12 de ani citat în chip legiuit la amintita casă şi loc de găzduire a pomenitului domn director, a depus jurământul, a fost cercetat şi a mărturisit la ambele întrebări; „ştiu că moara amintită s-a aflat întotdeauna în stăpânirea călugărilor franciscani pe când eu umblam prin acele părţi şi activam ca administrator suprem al bunurilor fiscale, iar bunurile boierilor de dincolo de Olt au fost toate confiscate, dar deoarece moara a fost a cucernicilor călugări franciscani nu s-a ridicat nici o pretenţie asupra acesteia. La a doua întrebare, nu ştiu nimic sigur".

Această înregistrare a sus-amintitei cercetări şi mărturii de acest fel după cum a fost înfăptuită şi rezolvată de către noi am însemnat-o în scris pe credinţa noastră sub sigiliile şi iscăliturile noastre şi am dat-o amintitului pârâş al drepturilor lor ale călugărilor, spre viitoare chezăşie. Semnat la Sibiu în anul şi ziua mai sus însemnate.

L. S. Ladislau Şandor L. S. Francisc Apafi

scribi şi juraţi notari ai Cancelariei Mari a Transilvaniei trimişi în chip deosebit pentru a înfăptui cu credinţă cele de mai sus.

Nici prin această cercetare (care va fi foarte folositoare atunci când, cu ajutorul lui Dumnezeu, neamţul va lua din nou patria) nici din scrisoarea de mărturie semnată şi dată la faţa locului, în care erau subscrişi 5 popi şi alţi 9 oameni care au mărturisit cu toţii într-un glas că moara este a noastră, n-am putut obţine ceva de la domnitor, deoarece acel nobil, căruia n-am putut să-i dăm banii, a fost mai puternic. Înaintea morţii sale, făcându-şi testamentul, el a mărturisit vechiului episcop, că moara ne aparţine nouă şi şi-a îndemnat soţia să ne-o restituie, dar deoarece moartea l-a răpit bătrân şi nu ne-a restituit-o, nici soţia sa supravieţuitoare nu ne-o restituie până când lucrurile nu se vor schimba.

În afară de aceasta, mănăstirea are o vie în dealul zis Maal cumpărată de călugării noştri spre folosinţa fraţilor împreună cu un fânaţ şi un loc de arătură în câmpia din apropierea Oltului numită Lesbet.

Amintitul nobil nu a reocupat via, care ţine de moară împreună cu fânaţul de jos dincolo de drum, ci ne-a rămas nouă fiindcă era pustie şi acolo nu obţinem decât oarece fân.

N. B. Cu privire la moară înfăţişez ceea ce n-a fost niciodată povestit în afară de călugări mai bătrâni, anume că domnul Petru Duralin nu ne-ar fi dăruit moara, ci că iar fi fost plătită de părintele Antonie Gungičh cu cât ne era dator iar apoi restul de bani a fost dat nobilului. 2: Noi n-am primit documentul de cedare dat de nobilul domn Petru Duralin, fiindcă sus-zisul domn, Dumnezeu ştie în ce scop, ne-a dus cu vorba zi de zi, zicând, că nu are acel document acasă ci în Ungaria, până când a murit. 3: după moartea lui Petru Duralin, domnul Mihail Petricherin, în calitate de ginere, a primit toate documentele; prima lui soţie a fost fiica răposatului Petru Duralin; 4: După pacea făcută la încheierea războiului, Mihail Petricherin a venit la Râmnic şi s-a dus dincolo de Olt la amintitul nobil Radu Goran, la care a rămas 5 sau 6 zile, iar fiindcă nu avea nimic de făcut la acesta s-a născut bănuiala că acesta a încheiat o oarecare înţelegere cu nobilul şi că, acceptând un oarecare preţ mare i-a dat documentele contractuale şi de cedare, dar acestea nu le înfăţişez drept sigure şi adevărate, căci toţi sunt deja morţi şi vor trebui să dea socoteală în faţa lui Dumnezeu. Este însă verosimil că noi nu avem documentele fie din neglijenţa călugărilor, fie din intriga acestora. Via de la Drăgăşani care ţinea pe vremuri de Craiova şi care este acum cultivată de mănăstirea Râmnicului este situată pe pământul episcopului de Râmnic, căruia în calitate de stăpân al pământului, suntem obligaţi să-i plătim dijmă; cei doi episcopi de mai înainte au obişnuit să ne ierte preamilostiv de plata acesteia, însă cel de acum o pretinde pe anul 1767 fiindcă este strâmtorat mult de către domn şi trebuie să o plătim, iar în afară de aceasta am fost constrânşi să-i plătim domnitorului din nou dijme pentru tot vinul precum şi pentru reşedinţă pe anul 1764. Am povesti bucuros mai multe despre această aleasă mănăstire, dar nu am găsit nimic însemnat decât că aici s-au ţinut ore de morală şi de filozofie şi adesea s-au ţinut aici adunări ale congregaţiei şi capitluri datorită locului prielnic. Ultimul capitlu ţinut aici a fost în timp ce se desfăşura războiul cu turcii. După război, bulgarii s-au răspândit la Vinga, Vinţ, Deva şi au rămas puţine familii dintre cele mai sărace, din care au murit toţi bărbaţii şi astfel au rămas văduvele cu copii, să-şi trăiască viaţa de mizerie prin tot felul de greutăţi.

Cap V. Lista conducătorilor locali.

Deoarece registrul născuţilor, cununaţilor şi morţilor, care l-au avut înainte de război s-a pierdut, nu pot reda exact nici numele conducătorilor în ordinea lor. Primul care prin hărnicia sa a făcut cel mai mult şi a rămas cel mai mult timp în funcţie:

În anul 1721 părintele Antonie Gungičh, mort aici în 1725.
1726 cucernicul părinte George Francovich.
1728 cucernicul părinte Bernardinus de la Russi.
1731 cucernicul părinte Ambrozie Hoscaj.
1733 cucernicul părinte Angelus Franck.
1735 cucernicul părinte Seraphinus Gyurics.
1737 cucernicul părinte Bernardinus de la Russi, a fost în timpul acestui război.
1740 cucernicul părinte Ioannes Capistranus Dervoldel.
1742 cucernicul părinte Matthias Rogacski.
1744 cucernicul părinte Georgius Pessin.

1745 cucernicul părinte Ambrosius Annko.
1746 cucernicul părinte Eliss Grytzki.
1747 cucernicul părinte Thomas Radulov.
1748 cucernicul părinte Bernardinus Krenschnitter.
1749 cucernicul părinte Matthias Rogacski.
1751 cucernicul părinte Bonaventura Lenich.
1752 cucernicul părinte Seraphinus Gyurics.
1754 cucernicul părinte Leopoldus Vienmayer.
1756 cucernicul părinte Lazarus Zich.
1757 cucernicul părinte Stephanus Kubik.
1759 cucernicul părinte Matthias Rogacskin.
1760 cucernicul părinte Martinus Nikolik.
1762 cucernicul părinte Lazarus Zich.
1764 cucernicul părinte Matthias Rogacskin.
1765 cucernicul părinte Fulgentius Peck.
1768 cucernicul părinte Ildefonsus Peck.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

VECHEA BISERICĂ DE LEMN DIN SCHIAU, COMUNA BASCOV, JUDEȚUL ARGEȘ (SEC. XVIII)

SPIRIDON CRISTOCEA
ROMEO MASCHIO

Satul Schiau, component al comunei suburbane Bascov, municipiul Pitești, este una din localitățile argeșene care nu are biserică, locuitorii de aici fiind enoriași la învecinatul Dobrogostea. Despre biserica de lemn care a existat cândva în Schiau aflăm din Catagrafia Eparhiei Argeș la 1824 unde se menționează: „Schiau. Sf. Împărați b. de lemn. Făcută de dumnealui stolnic Costandin Bucș(ănescu) pe moșiea dumnealui“[1]. O altă Catagrafie, datând din 1829, ne furnizează date despre ctitorul acestei biserici: „Dinul Bucșănescul, n. Pitești, 60 de ani, stolnic, al clucerul za arie Enache Bucșănescu, șade în Pitești, are o pereche case i 2 moșii și o moară în sud Muscel[2]. Aparținând familiei de boieri argeșeni Bucșănescu, Costandin (Dinul) a construit această biserică de lemn, cu hramul Sf. Împărați, înainte de 1824, ea putând data chiar de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

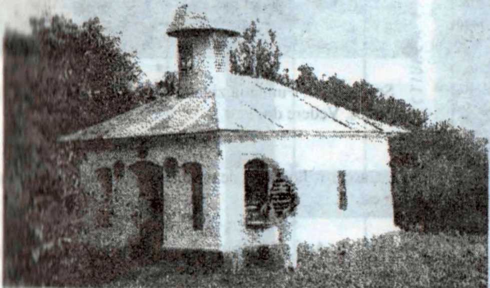
Fig. 1. Troița din Schiau, demolată în august 2001.

Deteriorându-se în decursul anilor, biserica a fost demolată și în locul ei a fost ridicată o troiță (Fig. 1) din zid care avea următoarea pisanie scrisă cu vopsea: „Această Sf. Troiță s-a zugrăvit cu cheltuiala d-nei Maria Păișanca, Gh. Maria și fiica sa Maria, Nic. ...[3] tescu, soția Filoftea, Constantin Marinescu cu soția Minodora, preotul Gh. S. Popescu, preoteasa sa Zoia, fiind episcop P. S. D. D. Calist de Argeș, în anul 1915 noemb. 21.

---

[1] I. Ionașcu, *Catagrafia Eparhei Argeș la 1824*, București, 1941, p. 6. În Catagrafie sunt trecuți și slujitorii bisericii: „Preoți: Ioan (45) scutit de sferturi, Nicolae (42). Diacon: Mateiu.

[2] Ioan C. Filitti, *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Românești la 1829*, Tipografia Curții Regale F. Göbl și S. A., București, 1929, p. 21.

[3] Ilizibil.

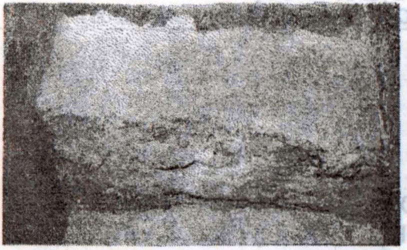

Secţiunea 2. Fundaţia zidului de nord al naosului. Vedere din sud.

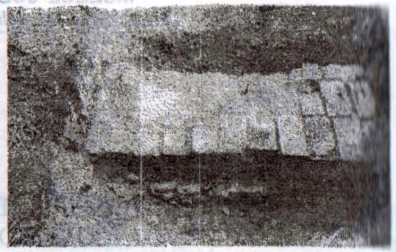

Secţiunea 3. Fundaţia zidului de sud a naosului. Vedere din vest.

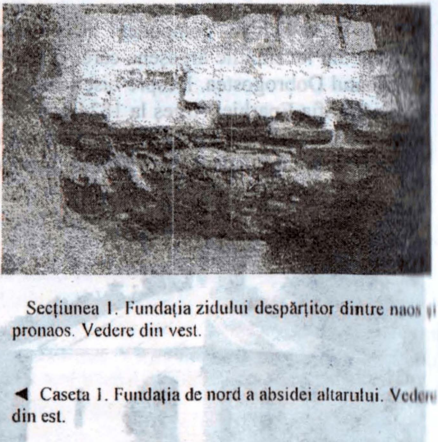

Secţiunea 1. Fundaţia zidului despărţitor dintre naos şi pronaos. Vedere din vest.

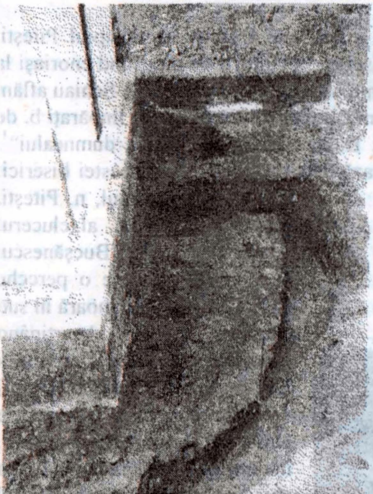

◄ Caseta 1. Fundaţia de nord a absidei altarului. Vedere din est.

Azi, 5 iunie 1967, s-a pictat din nou prin donaţii de către enoriaşii parohiei Dobrogostea, fiind pr. paroh Gh Popescu Pictor Anghel Ion. C. de Argeş“

Întrucât Troiţa urma să fie demolată în vederea construirii unei biserici pentru locuitorii din Schiau, în luna august 2001 am efectuat investigaţii arheologice pe acest loc unde se ştia că a fost lăcaşul de lemn construit de Dinul Bucşănescu. În urma trasării secţiunilor au ieşit la iveală fundaţiile vechii biserici.

Realizată din bolovani de râu, de mărime mijlocie şi mică, prinşi cu mortar, fundaţia are lăţimea de 0,80 m, iar talpa se află la - 0,80-0,90 m faţă de nivelul actual de călcare.

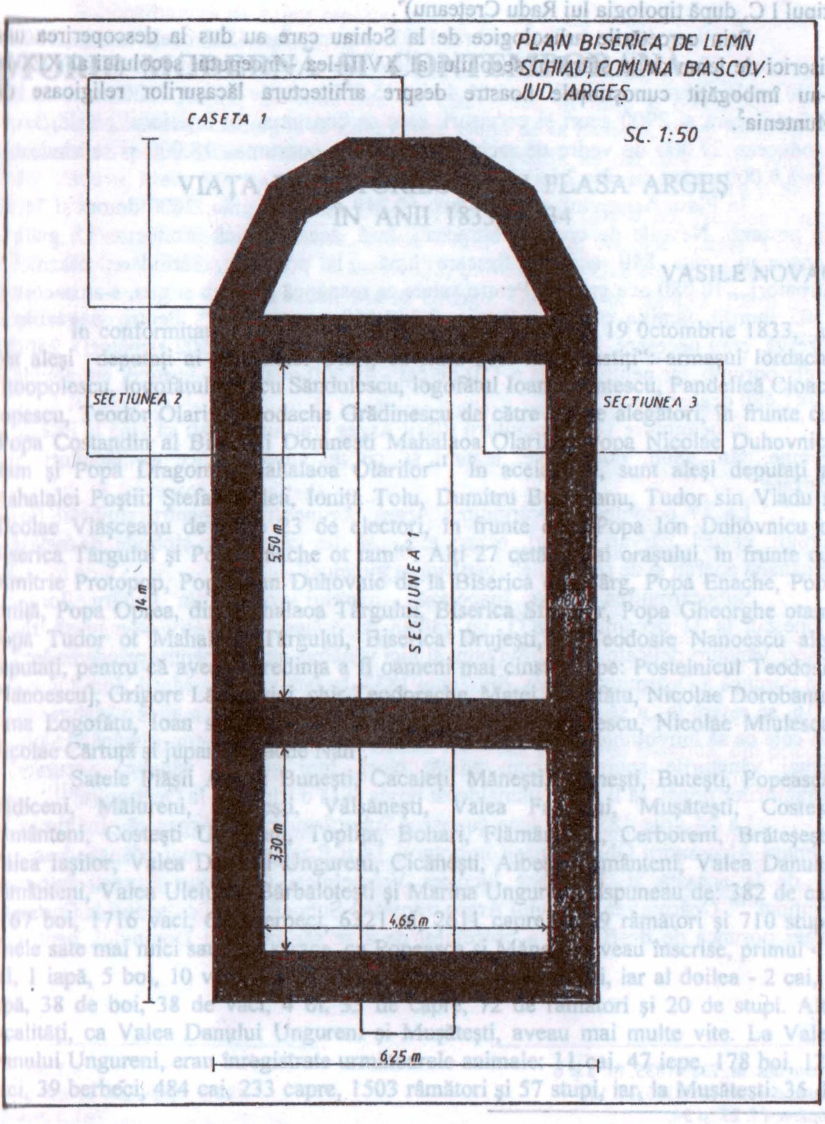
PLAN BISERICA DE LEMN
SCHIAU, COMUNA BASCOV
JUD. ARGEȘ
SC. 1:50
CASETA 1
SECTIUNEA 2
SECTIUNEA 3
SECTIUNEA 1
5,50 m
14 m
3,30 m
4,65 m
6,25 m

Biserica, de dimensiuni apreciabile (14 m x 6,25 m, în exterior) era compusă din altar, naos şi pronaos, având planul dreptunghiular simplu şi absidă nedecroşată (tipul I C, după tipologia lui Radu Creţeanu)[4].

Prin cercetările arheologice de la Schiau care au dus la descoperirea unei biserici de lemn de la sfârşitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea s-au îmbogăţit cunoştinţele noastre despre arhitectura lăcaşurilor religioase din Muntenia[5].

---

[4] Radu Creţeanu *Bisericile de lemn din Muntenia*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968, p. 10.

[5] Pe locul unde a existat vechea biserică şi troiţă a fost ridicată în toamna acestui an o biserică după planurile arhitectului Iliuţă Gheorghe, fondurile fiind puse la dispoziţie de doamna Elena Mihalache, originară din Bascov, cetăţeană franceză, prin fiica sa Mariana Streche. Meritorie este şi strădania preotului Ion Ghilencea, parohul bisericii din Dobrogostea, pentru realizarea acestei construcţii.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

ISTORIE MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ

VIAŢA LOCUITORILOR DIN PLASA ARGEŞ ÎN ANII 1833 - 1834

VASILE NOVAC

În conformitate cu poruncile Ocârmuirii de Argeş, la 19 Octombrie 1833, au fost aleşi deputaţi ai Mahalalei Olari, ca fiind „cei mai cinstiţi“: armaşul Iordache Iliopolescu, logofătul Vlaicu Săndulescu, logofătul Ioan Leontescu, Pandelică Cioacă Popescu, Teodor Olariu şi Iodache Grădinescu de către 29 de alegători, în frunte cu: „Popa Costandin al Bisericii Domneşti Mahalaoa Olarilor, Popa Nicolae Duhovnicu otam şi Popa Dragomir Mahalaoa Olarilor“[1]. În aceiaşi zi, sunt aleşi deputaţi ai Mahalalei Poştii: Ştefan Tolea, Ioniţă Tolu, Dumitru Busăţeanu, Tudor sin Vladu şi Nicolae Vlăşceanu de către 23 de electori, în frunte cu: „Popa Ion Duhovnicu ot Biserica Târgului şi Popa Enache ot tam“[2]. Alţi 27 cetăţeni ai oraşului, în frunte cu: Dimitrie Protopop, Popa Ioan Duhovnic de la Biserica din Târg, Popa Enache, Popa Ioniţă, Popa Oprea, din Mahalaoa Târgului, Biserica Sfinţilor, Popa Gheorghe otam, Popa Tudor ot Mahalaoa Târgului, Biserica Drujeşti, şi Teodosie Nanoescu aleg deputaţi, pentru că aveau „credinţa a fi oameni mai cinstiţi“, pe: Postelnicul Teodosie [Nanoescu], Grigore Lăzarovici, chir Teodorache, Matei Logofătu, Nicolae Dorobanţu, Sima Logofătu, Ioan sin Maria lui Toader, jupan Ilie Miulescu, Nicolae Miulescu, Nicolae Cărtuţă şi jupan Petrache Nan[3].

Satele Plăşii Argeş: Buneşti, Cacaleţi, Măneşti, Zărneşti, Buteşti, Popeasca, Bădiceni, Mălureni, Stroieşti, Vâlsăneşti, Valea Faurului, Muşăteşti, Costeşti Pământeni, Costeşti Ungureni, Topliţa, Bohari, Flămânzeşti, Cerboreni, Brăteşeşti, Valea Iaşilor, Valea Danului Ungureni, Cicăneşti, Albeşti Pământeni, Valea Danului Pământeni, Valea Uleiului, Bărbăloteşti şi Marina Ungureni dispuneau de: 382 de cai, 2167 boi, 1716 vaci, 699 berbeci, 6321 oi, 2611 capre, 3659 râmători şi 710 stupi. Unele sate mai mici sau mai sărace, ca Popeasca şi Măneşti, aveau înscrise, primul - 1 cal, 1 iapă, 5 boi, 10 vaci, 4 oi, 20 de capre şi 30 de râmători, iar al doilea - 2 cai, o iapă, 38 de boi, 38 de vaci, 4 oi, 33 de capre, 72 de râmători şi 20 de stupi. Alte localităţi, ca Valea Danului Ungureni şi Muşăteşti, aveau mai multe vite. La Valea Danului Ungureni, erau înregistrate următoarele animale: 11 cai, 47 iepe, 178 boi, 128 vaci, 39 berbeci, 484 cai, 233 capre, 1503 râmători şi 57 stupi, iar, la Muşăteşti: 35 de cai, 84 iepe, 193 boi, 247 vaci, 155 berbeci, 351 oi, 181 capre, 237 râmători şi 69 stupi[4].

---

[1] Direcţia Arhivelor Naţionale Argeş, fond Pretura (Subocârmuirea) Plăşii Argeş, dos. nr. 7378/1833, f. 4.

[2] *Ibidem*, f. 5.

[3] *Ibidem*, f. 6.

În Plasa Argeş, la 7 noiembrie 1833, s-au produs: 4550 ocale brânză, 970 unt, 500 miere, 53.600 carne de vacă, 5640 carne de oaie, 500 vedre vin, 7500 ocale fasole, 2000 ocale săpun prost, 500 sămânţă de in, 15.000 care de lemne, 7100 ocale de lână, 800 de ceară şi 2900 seuri şi cervişuri, care se consumau în interiorul plăşii. Se mai produceau 27.000 de vedre de rachiu, din care se consumau 18.000 şi se vindeau în afară 9.000 vedre, cu câte 2 lei şi 20 de parale vadra[5].

În Plasa Argeşului, s-au produs: 60.240 ocale de grâu, 3600 de orz şi 74.560 de porumb. Nevoile de consum întreceau, însă, această mică producţie. La grâu, se consumau „câte 840 oca pe fieşcare lună... la pomeniri, sărindare, praznici şi sărbători... 10.080 oca grâu", „Pentru satele ce mănâncă porumb şi mei, s-au socotit pe 1502 familii, familia câte 5 suflete, - 2.748.660 oca porumb". Pentru magaziile de rezervă, erau necesare, 59.040 ocale porumb; pentru hrana a 1502 râmători - 250.340 ocale porumb, iar pentru hrana a 150 de cai - 40.500 ocale orz, în total, era nevoie de 2.341.480 ocale cereale[6].

În octombrie 1833, locuitorii Plăşii Argeş erau îndemnaţi să vină la Piteşti, cu „lemne, fân, găini, ouă, lapte, legumi şi, cu un cuvânt, orice au lăcuitorii spre vânzare"[7]

La 17 octombrie, Ocârmuirea Argeş porunceşte ca pentru slujbaşii Poştii: surugii, ceauşi, dârvari, fânari, orzari etc., „să fie casele lor slobode de ostăşesc, rămânând apăraţi şi de recrutaţie" [cartiruirea trupelor][8].

Subocârmuirea Argeş înapoiază marelui vornic din lăuntru, Iordache Filipescu, la 31 decembrie 1833, un galben împărătesc, pe motiv că-n plasă, nu se găsesc vânaturi delicate şi păstrăvi buni şi nici vânători iscusiţi pentru prinderea lor[9]. O altă poruncă a Ocârmuirii Argeş, din 7 mai 1833, bazată pe cea a Marii Vornicii, cu nr. 2316, se referă la „a să popri cu totul vânarea păsărilor, cum şi a altor vânaturi curate din cele ce să întrebuinţează pentru mâncare, până la 1 august viitor, rămânând slobode numai vânaturile spurcate, cum adică: ciori, lupi şi alte vânaturi necurate"[10] Infractorilor prinşi, să li „să ia numaidecât puşca şi să o trimiţă... la Ocârmuire"[11].

La 24 iulie 1834, se face cunoscut Subocârmuirii de Argeş că „Înălţimea Sa Domnul Alecsandru Ghica a păşit în hotarul Ţării Româneşti... mai adăogând aceasta că, de la această zi, încetează lucrarea Vremelnicei Ocârmuiri Ruseşti într-acest Prinţipat"[12]. Ocârmuirea judeţului Argeş transmite Subocârmuirii cu sediul la Curtea de Argeş porunca de desfiinţare a obiceiului de a se săruta mâna Domnului, pentru că

---

[4] Idem, dos. nr. 7385/1833, f.f. 5 şi 6.

[5] Idem, dos. nr. 7386/1833, f. 13.

[6] *Ibidem*, f.f. 25^{v} şi 34.

[7] Idem, dos. nr. 7387/1833, f. 1.

[8] Idem, dos, nr. 7389/1833, f. 1.

[9] Idem, dos. nr. 7390/1833, f. 1.

[10] *Ibidem*, f. 5.

[11] Idem, dos. nr. 8254/1834, f. 1.

[12] *Ibidem*.

Măria Sa socoteşte ca cel mai mare respect „îndeplinirea datoriilor din partea fieşcăruia, supunerea la pravili şi la poruncile Stăpânirii“[13].

Subocârmuirea de Argeş raporta, la 15 mai 1834, că, în anul 1832, a primit 25 de lei ca ajutor la Cutia Mahalalei Târgului, „pă trimestrul iulie“ de la: Ion sin Diaconu Chiriac, Marin Găinuşă, Pandelică sin Ion Chiriac, Marin Cojocaru şi Ştefan Croitoru. Pentru Mahalaoa Olarior, au contribuit cu câte 5 lei, în iulie şi octombrie 1832: Gheorghe Brusturean, Gheorghe al Zmarandei, Ghiță de la Stancea, Pătru de la Noga, Nicolae sin Tinca şi Marin Ciurgal[14]. În Mahalaoa Poştii, au dat câte 5 lei: Nicolae Tudor Văduva, Preda Marica Văduva, Nicolae Catina Văduva, Mihăilă Zlotea şi Stoica Pârjol[14]. În anul 1833, în Mahalaoa Olarilor, au ajutat cu câte 5 lei: Nicolae Tudor Văduva, Gheorghe Antonie Văduva, Preda Marin Văduva, Nicolae Catina Văduva, Mihăilă Zlotea şi Stoica Pârjol[15]. În anul 1833, în Mahalaoa Olarilor, au contribuit cu câte 5 lei: Gheorghe al Zmarandei, Marin Ciungu, Ghiță de la Stancea, Pătru de la Moga şi Neculae sin Tinca. Din Mahalaoa Poştii, au donat câte 5 lei: Neculae Tudora Văduva, Gheorghe Antonie Văduva, Preda Marina Văduva, Neculae Catina Văduva, Mihai Zlotea şi Stoica Cojocaru, iar din Mahalaoa Târgului: Ion Din Chiriac, Marin Găinuşă Proastă, Ştefan Croitoru de la căpitan Radu şi Pătru Ungureanu de la Odaia lui Pantu[16]

„Ticăloşii“, jurații şi preoții satului Albeşti Pământeni roagă Ocârmuirea Argeşului să scutească de capitație pe „aceşti doi unchiaşi, anume, Păun şi Ion... că lui Unchiaş Păun i-au murit mătuşa de un an şi nu mai are alt nimica decât sufletu în oase şi în gură, dar lui Unchiaş Ion i s-au întâmplat de i-au ars casa, acum, în săptămâna brânzii şi abia cu trupul au scăpat gol şi desculț“[17]

Ion Ciută, din „oraşu Argeşu“, roagă să fie scutit de capitație, pentru că este bolnav, de patru ani, în Brădet, dar a venit, de un an, la „Biserica Domnească, la Sfânta, şi căzând la rugăciune, eu şi soția mea, m-a mai rărit boala de pelepsie, dar nevastămea, tot lipsită din mințile ei, şi eu nu sunt vrednic nici să mă hrănesc, nici soția mea, ci mă hrănesc din căpătat“[18]. Dimitrie Protopopu şi Teodosie Nanoescu adeverează, la 30 mai 1834, că Ion Drăcea „să află la Sfânta Filofteia, păzind la Biserică, din pricină că-i este foarte rău de epilepsie, precum şi soția lui, lipsită din minți, şi să află oameni numai cu trupurile“[19].

La cererea lui Stan Pleşa şi Oprea Baciu din Valea Danului Pământeni, după cercetarea făcută, se porunceşte juraților şi pârcălabului satului să fie iertați de capitație, pentru că „s-au dovedit din arătarea sătenilor că sânt într-adevăr săraci şi fără putere a ajuta la cutia satelui“[20]

---

[13] *Ibidem*, f. 4.
[14] Idem, dos. nr. 8239/1834, f. 283.
[15] *Ibidem*, f. 284ᵛ.
[16] *Ibidem*, f. 293.
[17] *Ibidem*, f. 307.
[18] *Ibidem*, f. 311.
[19] *Ibidem*, f. 312.
[20] *Ibidem*, f. 316.

Ocârmuirea judeţului Argeş, la 9 iulie 1834, răspunde Subocârmuirii de la Curtea de Argeş că nu poate scădea obligaţiile cutiilor mahalalelor, prin „moartea unuia dintre plugarii muncitori ai oraşului Argeş“[21].

În vara anului 1834, doi jeluitori cu numele Gheorghe, roagă Subocârmuuirea de Argeş, având în vedere că sunt veniţi din toamnă din Ţara Ungurească, să fie scutiţi de cele trei sferturi „ce au dat la Mahalaoa Olarilor, prin pârcălabul Pantelică“[22]. La 18 august, Ion sin Vasile Ungureanu, care învaţă „meşteşug“ la Episcopia Argeşului, solicită să fie scutit de bir, fiindcă „nu sânt nici sănătos, ci sânt tot bolbav... Maică-mea a fost bolnavă d-astă iarnă şi până acum şi eu. Şi porumb n-am putut pune... şi umblăm şi desculţi“[23] Aleşii, pârcălabul şi preotul din Stroieşti confirmă Subocârmuirii de Argeş că Radu Podeanu „nu are nimic, vite sau moşie, că este om străin, nu este soţie, nici copii şi este bolnav de un an“[24]. Costandin Ungureanu din Muşăteşti roagă să fie scutit de bir, fiindcă se află „văduv şi cufundat în slăbiciunea bătrâneţelor şi în rădăcina sărăcii“[25]. Radul Roiul din Bădiceni obţine scutire de capitaţie, în urma unei jalbe, în care se plânge de bătrâneţe şi de neputinţă[26]. Radu din Mahalaua Târgului solicită scutire de capitaţie, „fiind om surpat şi bătrân, slab şi neputincios“[27] Ene Ghiţă din Stroieşti cere să fie scos din „răspunderea capitaţiei“, deoarece feciorul său a preluat răspunderea sfertului, el fiind singur, „fără mătuşă“ şi, „După slăbiciunea bătrâneţelor şi după sărăcia mea, văz că nu mă mai duce puterea a răspunde capitaţia“[28]. Cereri similare adresează Niţu Ciolan din Stroieşti, din cauza „slăbiciunii bătrâneţelor“ şi a sărăciei, Dumitru Ghiboianu, tot din Stroieşti, din cauza sărăciei şi a lipsei de vedere, şi Nicolae sin Gheorghe Croitoru din Vâlsăneşti, care reclamă că plătesc trei biruri într-o casă, în condiţiile când tatăl este bolnav şi un fiu este nevârstnic[29].

Ocârmuirea judeţului Argeş porunceşte, la 12 mai, să se străşnicească locuitorii plăşii să nu treacă Dunărea tainic, din cauza ciumii ivite, la Ţarigrad[30]. La 4 august, stabilea noi obligaţii pentru subocârmuitor, în această delicată „madea“: „pe de o parte, să publicuieşti în tot cuprinsul plăşii că oricarele să va dovedi, de acum înainte, în tainică trecere peste Dunăre sau întoarcere înapoi, iar nu prin ştirea carantinelor, unul ca acele nu va avea alt mijloc de scăpare decât... să trimiţă la ocnă pă toată curgerea vieţii sale, iar pă de alta, să fi cu cea mai mare îngrijire şi priveghere ca, îndată ce să va prinde sau să va dovedi un asemenea călcător de pravilă, numaidecât după săvârşirea termenului carantinicesc, să-l trimiţi aici, spre a-l da în judecată“[31].

În ianuarie 1834, au mai contribuit la creşterea veniturilor oraşului Argeş nouă locuitori din Mahalaoa Târgului şi anume: Pandelică Ion Chiriac, Ioniţă Nica, Ştefan Florea Cizmaru, Siminea Savu Pristav, Pătru Ungureanu, Mihai Ungureanu, Gheorgheginerele Florii Prodan, vel postelnicul Ștefan Olteanu și Iaru zet Deria Badi[32]. În urma morții lui Toader Ungureanu din Mahalaoa Târgului, Ocârmuirea aprobă ștergerea lui de la plate capitației[33]. La 27 martie 1834, Costache Rătescu, subocârmuitorul de Argeș, scrie Ocârmuirii că nu-i poate trimite nici un ban din cota pe trimestru, deoarece „abia să fie de ajuns a să plăti lăcuitorilor zilele de îndestulare ce au dat soldaților pă trei luni, adică pă ghenar, fevruar și mart“. Secretarul județului C. Arion stabilea: „Făcând d. subtocârmuitorul socoteala deslușită a viitorului trimestru dă aprilie, cu cvintățiile rusești slobozite pentru îndestularea oștirilor și banii ce va prisosi, să-i trimită negreșit“[34]. La 19 iunie, Ocârmuirea zorește expedierea banilor din capitația viitorului trimestru iulie, august și septembrie, „pentru supunerea neapăratelor cheltuieli ale Domnului“, până la 25 iunie[35] La 22 decembrie, se cerea ca, în două zile, să se trimită jumătate din banii Capitației pe trimestrul I 1835, în vederea procurării a 90 000 de lei necesari miliții pământene[36]. Pe trimestrul al IV-lea 1834, s-au strâns din PlasaArgeșului 12.205 lei, din care 4.000 au fost dați Ocârmuirii, 360 dați Poștii, 600 - leafa subocârmuitorului, 180 a ajutorului și 45 leafa ajutorului de ispravnic de dorobanț. Rămân și se trimit la Ocârmuire, 2779 lei și 20 de parale[37]

---

[21] *Ibidem*, f. 317.

[22] *Ibidem*, f. 318.

[23] *Ibidem*, f. 319.

[24] *Ibidem*, f. 321.

[25] *Ibidem*, f. 337.

[26] *Ibidem*, f.f. 337^{v} şi 338.

[27] *Ibidem*, f.f. 339^{v} şi 341.

[28] *Ibidem*, f. 342.

[29] *Ibidem*, f.f. 343-345.

[30] Idem, dos. nr. 8217/1834, f. 4.

[31] *Ibidem*, f. 8.

Pricinile proprietăricești sunt deschise documentar, la 16 ianuarie 1834, prin porunca Ocârmuirii către subocârmuitorul Argeșului, „pentru despăgubirea Sfintei Episcopii Argeș dă pădurea tăiată de către sătenii Mușătești“. Căprarul trimis va strânge banii, iar cei care nu vor avea, se vor înțelege, în scris, cu Episcopia. Dacă nu se vor executa poruncile, căprarul va fi certat „strașnic cu bătaie“, iar subocârmuitorul va „plăti cheltuielile ce le-a făcut Sf. Episcopie“[38]. La 23 ianuarie 1834, Ocârmuirea trimite o nouă poruncă și cu un nou dorobanț, pentru strângerea banilor de la locuitorii din Mușătești, în pricina pădurii tăiate[39] Peste cinci zile, Subocârmuirea de la Argeș răspunde că a avut permanent un dorobanț la Mușătești, pentru a strânge banii, Nici el, nici dorobanțul Ocârmuirii n-au putut scoate un ban de la locuitori, iar în ceea ce privește zapisul de adeverire, n-a mai fost solicitat de către Episcopie[40]

Nicolae Popescu reclamă pe Pandelică al Cății și pe Trandafir al Radului Olteanu că le-a dat un loc arat de și-au pus bucate și nu i-au plătit nici arătura, nici dijma locului[41]. Locuitorii din Mușătești solicită prezidentului Judecătoriei să trimită om străin să vadă cât a tăiat fiecare, pentru că au fost toți obligați să plătească până la 5 taleri. Ocârmuirea trimite jalba la Subocârmuire, cu poruncă să se stabilescă paguba făcută de fiecare sătean. Subocârmuirea poruncește juraților din Mușătești, la 30 ianuarie, să stabilească „stricăciunea ce va fi făcut fiecare în parte la cea pădure și, potrivit cu acea stricăciune, să se puie jeluitorilor a despăgubi pă Sf. Episcopie“[42]

---

[32] Idem, dos. nr. 8218/1834, f. 4.

[33] *Ibidem*, f.f. 5-6.

[34] *Ibidem*, f. 28.

[35] *Ibidem*, f. 50.

[36] *Ibidem*, f. 104.

[37] *Ibidem*, f. 109.

[38] Idem, dos. nr. 8277/1834, f. 1.

[39] *Ibidem*, f. 2.

[40] *Ibidem*, f. 3.

[41] *Ibidem*, f. 4.

[42] *Ibidem*, f.f. 5-6.

Zevedei Alesu, Dinu Brigan Alesu, Antonie Alesu, Niţu Pârcălabu „cu tot satul Costeşti“ se plâng lui Alexandru Dimitrie Ghica Voievod că, după seceta din vară, arendaşul Sf. Episcopii, Nicolae Logofătul, le „ia din cinci grămezi de porumb, una, şi fân din cinci , una“, ceea ce va duce la moartea de foame a vitelor şi copiilor, fiind oameni săraci. Îl mai roagă să-l amâne, până la primăvară, cu mutarea caselor la linie şi-i „mai apucă de câte 18 zile de clacă pe an şi care nu putem să le facem“. Domnul porunceşte marelui vornic din lăuntru să cerceteze jalba şi să stăruiască „a să păzi nestrămutate temeiurile Regulamentului Organic“[43]. 24 locuitori din Costeşti Ungureni şi Pământeni, neştiutori de carte, declară că n-au fost informaţi de jalba dată Domnului de către: Gheorghe Roşu, Stan Cojocar şi Toader Cojocar. Printre „semnatari“ sunt juraţii Zevedei şi Antonie, care apar semnaţi în jalba către Domn[44] La 7 noiembrie, Ocârmuirea porunceşte Subocârmuirii de Argeş să cerceteze şi să îndestuleze pe locuitorii din Costeşti şi să oblige pe arendaş să nu-i mai năpăstuiască, „căci nu va scăpa fără răspundere“[45].

La 3 martie 1834, Ocârmuirea Argeşului, în urma mai multor reclamaţii făcute împotriva subocârmuitorului de la Curtea de Argeş, îi porunceşte „a păzi, pă viitorime, o bună rânduială, adică orice fel de cerere ale arendaşilor sau proprietarilor să va arăta la acea Suptocârmuire asupra lăcuitorilor, nici cum să pui în lucrare, fără dezlegarea Ocârmuirii, publicuind aceasta în auzul tuturor spre ştiinţă“[46].

Costandin Nicolau reclamă, a patra oară, pe unii locuitori din Stroeşti: Diaconu Toader, Nicolae Baciu, Ioan Cruceru şi Grigore- fiul său, Stoica sin Hristea Diaconu şi Din sin Grigore Ciolan păduraru pentru că „au intrat în pădure şi au făcut felurimi de cherestele spre negoţurile lor. Şi nu numai că fac dărăpănare pădurii, ci prăpădesc şi livezile, trecând cu carăle, după cum au făcut şi în anul trecut, de sânt numai eu păgubaş de trei cară de fân, bez alţi lăcuitori“[47] Costandin Nicolau, din oraşu Argeşului, revine a cincea oară, solicitând trimiterea unui dorobanţ vrednic „a-i aduce, spre înfăţişare“[48].

Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Argeş, la 26 mai 1834: „să te afli cu cea mai de aproape îngrijire şi priveghere ca, nici din partea proprietarilor să nu să urmeze asupra lăcuitorilor cel mai mic abuz sau luare nedreaptă împotriva mai sus ziselor legiuri, nici lăcuitorii clăcaşi să nu să îngăduiască nici într-un chip a urma cea mai puţină strâmtoare după ale lor hălăduiri, pe unde din vechime să află aşezaţi“[49]

La jalba Rucsandei Budişteanca, din 12 mai, Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Argeş să cerceteze, să prindă şi să trimită la Piteşti, cu dorobanţ, pe cel ce a dat foc pădurii Bădiceni[50].

Nicolae Pop, epistatul moşiei Costeşti, reclamă Subocârmuirii că i-a fugit, la Stroieşti, clăcaşul Niţu Buta, fără a-l anunţa cu şase luni înainte, pretinzând să fie despăgubit. Se porunceşte aducerea la Curtea De Argeş a pârâtului, împreună cu juraţii satului Stroieşti[51]. Stan Leşa din Verneşti reclamă pe postelnicul Costache Urlăţeanu, arendaşul moşiei Verneşti, că le cere clacă şi dijmă şi pe livezile de pruni arendate, pe care o plătesc şi oamenii de la care au arendat. În plus, el e bătrân de 80 de ani, beteag de mână, ci doi feciori în casă,şi sunt obligaţi să dea clacă şi dijmă. La 23 iulie, C. Rătescu stabileşte ca jeluitorul , „de va fi aşa, să rămâie odihnit"[52]. La jalba unui Petre din Vâlsăneşti, că Nicolae Ciolcă şi fratele lui, Toma, i-au cosit o livadie, se porunceşte juraţilor să cerceteze şi, de va fi adevărat, sî-i „dea fânul acelui jeluitor"[53].

---

[43] *Ibidem*, f.f. 7 şi 18.
[44] *Ibidem*, f. 9.
[45] *Ibidem*, f. 18.
[46] *Ibidem*, f. 10.
[47] *Ibidem*, f. 26.
[48] *Ibidem*, f. 27.
[49] *Ibidem*, f. 28.
[50] *Ibidem*, f. 30.

Ioniţă sin Dima din Mahaloa Poştii reclamă pe Toma Gabăr că i-a cosit, în silnicie, o livadie, ce o avea în calitate de clăcaş al jupânesii Joiţa Chipitoaie. Subocârmuitorul dispune să i se înapoieze fânul şi „ceea ce va acea, să-şi caute cu stăpâna acei moşii"[54]. Un Ilie reclamă pe Pătru Olteanu că, mergând să-şi ceară dijma din fân, „au sărit cu bătaie, pă care spre dovadă, să va vedea şi cămaşa ruptă". La 9 august, se hotăra ca pârcălabul „să cerceteze şi, de va putea, să-i împace, iar de nu, să-i trimită cu raport, spre înfăţişare"[55]. Teodosie Nanoescu roagă Subocârmuirea să-i dea un dorobanţ, care să-i oblige pe locuitoriidin Muşăteşti să-i dea nişte care, ceea ce i se aprobă[56].

Vlasie Arhimandritul cere lui Costache Rătescu, la 18 august 1834, să-l oblige pe Din Obăgilă din Brătăşeşti să restituie nutreţul cosit, în silă, de la un clăcaş al schitului. Subocârmuirea porunceşte juraţilor satului să se înapoieze nutreţul şi să trimită pe făptaş la Subocârmuire, cu dorobanţ, spre „a i să face cuviincioasa punere la cale"[57] Niţă sin Din Chiriac se plânge împotriva lui Trache sin Tudor Brăgaru că i-a cosit o livadie de fân, pe care o avea arendată de la logofătu Matei Ducu[58], iar Stanciu Vătăşel din Mălureni arată că Gheorghe Mănescu şi Marin Minescu, juraţi din Brătieni, pasc vitele pe moşia sa, fără să plătească erbăritul[59]. Ioan Leontescu reclamă pe Nicolae sin Popa Marin din „oraşul Argeş" că i-a cules „toate nucile" dintr-o livadie ce o are în oraş. Se decide ca deputaţii să-i împace, la faţa locului, sau să-i trimită la Subocârmuire[60].

Ion sin Ion Podeanu se plânge că Ion Pădeanu, pârcălabul satului Popeasca, şi proprietarul moşiei i-a băgat în casa în care locuieşte de patru ani pe un Gheorghe Muraru. Rezoluţia subocârmuitorului, din 28 septembrie, precizează că trebuie lăsat în pace, până la primăvară, când îşi va face casă[61]. Ioana din oraşu Argeş se judecă cu Arsene sin Toma din Mahalaoa Poştii, pentru dijma de la clăcaşii din Capu Dealului[62]

---

[51] *Ibidem*, f. 32.
[52] *Ibidem*, f. 33.
[53] *Ibidem*,. f. 34.
[54] *Ibidem*, f. 39.
[55] *Ibidem*, f. 40.
Ibidem, f. 56.
Ibidem, f.f. 57-58.
[58] *Ibidem*, f. 59.
[59] *Ibidem*, f. 61.
[60] *Ibidem*, f. 63.
[61] *Ibidem*, f. 64.
[62] *Ibidem*, f. 65.

Din Chirhoc s-a învoit cu Gheorghe Stângă să lase trei porci în pădure, dar pădurea fiind de-a valma cu Ghiță Hereșeanu, tot din Valea Danului, ultimul i-a tăiat pe cel mai bun râmător. Subocârmuitorul hotărăște să fie despăgubit[63].

Teodosie Nanoescu, arendașul moșiei Mușătești, nu poate transporta fân la Pitești, lui Dincă Brătianu, deoarece „clăcașii nu dau supunere a merge cu acest fân". Subocârmuirea stabilește ca jurații, cu „într-adins dorobanț" să-i oblige să urmeze „după regula legiuită"[64].

Onul, ceaușul Poștii Mănicești, cere să fie despăgubit pentru că i s-au tăiat din pădurea din Valea Danului, peste 430 de „copaci de rod stejari", pentru facerea unor poduri[65]. La 3 noiembrie 1834, Costache Orlățeanu, epistatu moșiei Valea Danului Pământeni, reclamă pe mai mulți locuitori din Valea Danului că au tăiat cinci vaci și vând rachiu, fără a-i plăti „havaetul scaunilor". Cere despăgubire, mai ales că n-au folosit carnea și rachiul la pomeniri[66].

La 10 noiembrie 1834, Ocârmuirea Argeș transmite porunca Marii Dvornicii cu nr. 9219, datorată nenumăratelor jeluiri adresate lui Vodă și Marii Vornicii, „din partea lăcuitorilor, pentru asupririle și nedreptățile ce se fac din parte proprietarilor de moșii sau epistaților și arendașilor". Totodată, i se cere: „să te scoli și, pă fiecare săptămână, de doo ori, să te preumbli în fiecare sat, păzind aceasta apururea, ca să citești cu întradins băgare de seamă toată cuprinderea eczemplarurilor reciprocității, în auzul tuturor lăcuitorilor de obște, de față cu proprietarii, făcându-i să înțeleagă, cu destoinice cuvinte drepturile ce sânt datori a răspunderii către alții, adică lăcuitorii către proprietari, cât și proprietarii către ai săi clăcași, care acești din urmă să să și mărginească cu străşnicie a nu să întinde mai mult, pă vremea viitoare, cu hrăpiri năpăstuitoare către ai lor clăcași, peste legiurile întocmite. Iar dacă unii ca aceștia, să vor afla într-o asemenea urmare a năpăstuirilor, numaidecât, ducându-i cu raport deslușitor de fapta lor și cu dorobanț într-adins, să-i trimită la Ocârmuire, ca și ea să încunoștințeze Stăpânirii, spre a li să hotărî osânda cuvenită.

Pe lângă aceasta, să adaugă ca [pe] viitorime, să aibă îngrijire de aproape a pune numaidecât în lucrare poruncile ce ți să trimit asupra vericăreia pricini, măcar să și raportuiești cu deslușire ce vei descoperi la fața locului, spre mai grabnica lucrare și mângâiere a țăranilor, de a nu fi cheltuielile ce urmează, aflându-să pă la București.

Din porunca însă a Mării Sale lui Vodă, fie în știrea d. a te afla cu cea mai pătrunzătoare priveghere spre a nu să asupri lăcuitorii câtuși de puțin la răspunderea datoriilor proprietăricești, căci după cercetările ce pă supt cumpăt este a să face, la întâmplare de a să descoperi cel mai puțin abuz urmate asupră-le din partea unui arendaș sau epistat, atunci răspunderea desăvârșit va privi asupra persoanei d., suptocârmuitorule, fără a te îndrepta cu nici un cuvânt"[67]

Jurații satului Costești Ungureni și Subocârmuirea de Argeș constată că Logofătul Iosif nu poate dovedi că tatăl lui Gheorghe Șărban ar fi avut o datorie de 11 ani, în sumă de 45 de lei, și, deci, pârâtul „să rămâie nesupărat"[68]. La 2 februarie 1834, pentru o datorie de 562 de lei şi 20 de parale, la cererea lui Tudor Dobrescu din Curtea De Argeş, se pune sechestru pe cârciuma Marghiolaei Pătescu[69]. La cererea lui Simion Nalcâm, se sechestrează nişte prăvălii „din oraşu Argeş ale d. C. Căpitanovici"[70]

---

[63] *Ibidem*, f. 66.
[64] *Ibidem*, f. 67.
[65] *Ibidem*, f. 68.
[66] *Ibidem*, f. 71.
[67] *Ibidem*, f. 72.
[68] *Ibidem*, f.f. 90-91.

Subocârmuirea, în baza raportului juraţilor din Valea Iaşilor, raportează Ocârmuirii Argeş că, la 30 septembrie ora 9, a ars casa lui David, cu: 60 de lei, trei care de fân, două care coceni, 600 ocale porumb, 50 de grâu, şase de lână, un butoi de rachiu, şase ocale cânepă, 10 jurubii de tort, 2 coase, 2 sape şi „29 pruni ce au fost împrejurul casii"[71].

În martie, Subocârmuirea de Argeş a informat pe locuitorii Plăşii de incendierea bisericii din Busuioaca - Buzău, recomandându-le să facă donaţii pentru reconstruirea sfântului lăcaş, iar la 5 septembrie îi roagă să sprijine pe sinistraţii focului de la Slatina.[72]. La 18 decembrie 1834, aleşii din Stroieşti raportează că „s-au aprins casa lui Vasile Moldoveanu, neîntâmplându-să acasă şi s-au sărăcit până în pământ - porumb, haine, scule ce au avut, însă şi nişte bani ce au fost într-un mundir. Şi au rămas cinci suflete muritori de foame"[73]. Ocârmuirea porunceşte să se stabilească pricina focului şi să se trimită vinovatul[74].

La 10 aprilie 1834, Subocârmuirea de Argeş este înştiinţată de arderea bisericii cu hramul Sf. Paraschiva din Mlăceni - Plaiul Loviştii şi este poftită să strângă bani pentru „înnoirea acestui sfânt lăcaş", mai ales de la nobleţe şi de la negustori[75]. La apelul făcut de Costache Rătescu boierilor şi neguţătorilor din oraş, la 11 aprilie, au fost înscrişi 55 de locuitori, dintre care au dat bani: Costache Rătescu şi Matei Rătescu, fiecare câte 10 lei, şi Teodosie Nanoescu - 5 lei[76]. La 19 mai, Ocârmuirea solicită ajutor pentru refacerea bisericii din satul Mărgineanca - judeţul Ilfov[77]. Se mai cere ajutor pentru sinistraţii din Slatina, unde, la „24 ale trecutului mai, din întâmplare, aprinzându-se oraşul... au adus o înspăimântătoare stingere la o sută de neguţători şi alţii ale căror case şi prăvălii în număr de 86, încărcate cu mărfuri" au ars[78].

În Plasa Argeş, 1382 de familii trebuiau să întreţină 35 de dorobanţi. Un dorobanţ era plătit cu 10 lei, iar un căprar cu 15 lei[79]. La 2 iunie, toţi dorobanţii trebuiau aduşi la Piteşti, spre a fi revizuiţi de către parucicul Rucăreanu şi, în acest scop, era nevoie ca îmbrăcămintea să fie „după poruncile Stăpânirii... adică cu chebe... asemenea şi armele să fie spălate şi curate şi caii bine grijiţi căci, la din împotrivă, vor fi supuşi pedepsei"[80].

La 24 martie 1834, în baza poruncii Visteriei nr. 243, anunţa libertatea exportului de: grâu, mei, porumb, orz şi ovăz, „afară însă dacă noul seceriş nu va fi cu îmbelşugare". Porunca era justificată de lipsa de bucate în „câteva gubernii a[le]

---

[69] Idem, dos. nr. 8228/1834, f. 4.
[70] Idem, dos. nr. 8229/1834, f. 2.
[71] Idem, dos. nr. 8232/1834, f. 2.
[72] *Ibidem*, f.f. 4-5.
[73] *Ibidem*, f. 9.
[74] *Ibidem*, f. 10.
[75] *Ibidem*, f. 13.
[76] *Ibidem*, f.f. 15 şi 22.
[77] *Ibidem*, f. 16.
[78] *Ibidem*, f. 17.
[79] Idem, dos. nr. 8233/1834, f.f. 10 şi 27-31.
[80] *Ibidem*, f. 64.

Rusii“[81]. La 14 aprilie, Subocârmuirea de Argeş raportează că, „până acuma, nici o sămănătură nu s-au făcut, nici de grâu, nici de orz, nici de mei, făr decât acuma, au năvălit toţi lăcuitorii la arături şi sămănături şi, după cum să ară pământul, acum să aşteaptă bună nădejde“[82]. Datorită „marii secete ce au urmat“ şi care ameninţă „lipsă la consumaţia din lăuntru a Prinţipatului... este de neapărată trebuinţă a se popri ecsportaţia producturilor, socotită de 1 august viitor“[83]

La 4 martie 1834, se porunceşte juraţilor şi pârcălabilor din satele Plăşii Vâlsanului ca, în soroc de o lună, să construiască Casa Sfatului, „după forma ce vi să va trimite, care casă să se clădească la loc frumos şi [de] nu să va putea a să face tot de zid, să fie numai temelia din zid şi încolo olicită cu cărămidă“[84]. Sătenii din Valea Danului roagă Ocârmuirea să fie păsuiţi până în iulie cu construirea Casii de Adunare, pentru a-şi face arăturile, grădinile şi pentru a pregăti cheresteaua, dacă nu se va socoti bună casa pe care o au aşezată, în mijlocul satului, fiindcă ea corespunde cerinţelor. La 23 martie, se porunceşte de la Ocârmuire să fie lăsaţi în pace, căci Stăpânirea a prelungit sorocul până în octombrie, pentru a-şi putea pregăti materialele[85] Satul Vâlsăneşti, „cu lacrimi fierbinţi şi cu genunchii plecaţi“, protestează pentru că au făcut o Casă a Sfatului din lemn şi sunt obligaţi să facă alta de zid, solicitând să rămână cu cea din lemn şi roagă să fie lăsaţi cu întreţinerea unui singur vătăşel călare cu arme, nu a doi, fiindcă au mai dat un dorobanţ călare, cu arme[86].

În urma nenumăratelor reclamaţii primite, Marea Vornicie hotărăşte ca, în satele cu peste 100 sau 150 de familii şi „care vor avea înlesnire“ să se construiască încăperi de zid, iar în localităţile cu mai puţină înlesnire şi cu familii mai puţine, să le facă „de pari şi nuiele olicite şi lipite cu pământ“, după acelaşi plan[87] La 16 februarie 1835, Subocârmuirea susţine că nu se pot lucra temeliile, fiindcă „nu poate a să fierbe cărămida cu varul, fiind vremea nopţilor rece“[88]. La 14 martie Subocârmuirea trimite dorobanţi prin unele sate, pentru a grăbi construirea caselor de adunare şi împrejmuirea ţarinelor, dar lăsând loc larg de drum, câte 10 stânjăni, în dreapta şi 10 stânjăni în stânga[89].

Locuitorii Plăşii Argeş sunt anunţaţi că s-au scos la vânzare de către Consulatul Rusesc din Bucureşti „trei caráte, şase caleşti i alte şase trăsuri de drum cu care au venit Ambasada Turcească, la întoarcerea ei de la Sank Petersburg până la malu Dunării“[90].

La 30 martie 1834, subocârmuitorul de Argeş este somat să scoată satele şi să repare Drumul Poştii şi podeţele, fiindcă va trece spre Sibiu şi Austria „un mare obraz“, însoţit de către ocârmuitor[91]. La 14 iulie, se repetă porunca pentru repararea drumurilor, a podurilor şi podiştilor, „spre a nu să întâmpla la trecerea vreunei persoane mai deosebite zăticnire"[92]. La 27 august, era anunţată trecerea spre Câineni a marelui vornic Alexandru Ghica, cu scopul de a se lua măsuri de reparare a drumului şi podiştilor[93] La 10 aprilie, Ocârmuirea Argeş porunceşte subocârmuitorului de Argeş ca la trecerea Marghioalei Slătineanca spre Sibiu, „de loc să eşi spre întâmpinarea ei cu câţiva dorobanţi, înlesnindu-i orice ajutor...până ce o vei telimatisi în primirea Suptocârmuirii de Topolog"[94]. În aprilie, subocârmuitorul este obligat să primească personal doi generali austrieci şi pe marele dvornic Alexandru Scarlat Ghica[95]. În iunie, se întorcea generalul Leverşten Minela, iar în iunie, sosea, prin Câineni, consulul francez[96]. Cu toate atenţionările făcute mai înainte, la 6 octombrie, Ocârmuirea Argeş constată că, în Plasa Argeş, drumurile sunt „prea în dărăpănare"[97]. La 1 decembrie, Subocârmuirea Argeş raportează construirea sau repararea a 15 poduri şi a 29 de poduşci, indicându-se pentru fiecare locul unde se află[98].

---

[81] Idem, dos. 8236/1834, f.f. 5 şi 1.
[82] *Ibidem*, f. 8.
[83] *Ibidem*, f. 38.
[84] Idem, dos. nr. 8238/1834, f. 1.
[85] *Ibidem*, f. 3.
[86] *Ibidem*, f. 5.
[87] *Ibidem*, f. 6.
[88] *Ibidem*, f. 57.
[89] *Ibidem*, f. 59.
[90] Idem, dos. nr. 8241/1834, f. 1.
[91] Idem, dos. nr. 8243/1834, f. 5.

La 17 aprilie 1834, se anunţă scoaterea la mezat a oieritului şi cornăritului pentru vitele „păstorilor austriaceşti", în sala Adunării Obşteşti, în zilele de: 7. 10 şi 12 mai[99] Visteria Valahiei, la 24 august 1834, trimite Ocârmuirii Argeş poruncă pentru strângerea venitului oieritului şi conăritului „păstorilor supuşu austrieni", „după punturile mai jos arătate, adică:

1-iu. Toţi păstorii austrieni ce vin du peste hotaru nemţesc aici în ţară cu oile şi alte vite mari spre păşune au să plătească legiuitul oierit sau cornărit în ţară, după obiceiu vechi, de la una oaie până la zece câte bani unsprezece fără poclon şi cei ce vor avea de la zece în sus, câte lei zece de oaie şi osăbit poclonu bani optzăci fieşcare stăpân de un număr de oi. Piste aceasta, vor plăti toţi de obşte la cinovnicii din partea Visteriei orânduiţi pe la plaiuri pentru prescrierea şi trecerea în condică a acestor vite, pentru fieşcare nume, câte patru parale de numărătoare şi câte doauă de răvaş.

2-lea. Cei ce vor avea şi vite mari cu dânşii vor plăti şi cornăritul streinilor hotărît pentru o vită mare câte bani trezeci şi trei şi pentru o vită mică pe jumătate, însă vite mari să numesc tumşi şi mânzaţi supuşi la plata jumătate, dar sugătorii să apără de orice plată.

3-lea. Fiindcă aceşti păstori austrieni poate să-şi ascundă unile din vitele lor pe la lăcuitorii pământeni, care după noile întocmiri nu să pun la plata de oierit şi, cu această viclenie, să pricinuiască pagubă venitului Visteriei, de aceea fieşcare stăpân de un număr de oi şi alte vite ori însuşi sau ciobanii lor sunt datori a să arăta la slujbaşu orânduit de Ocârmuirea judeţului reghia cu care au trecut aceste vite în ţară şi care după legiuirile ce sânt date în cunoştinţa acestor păstori trebuie să fie adeverite în dos cu iscălitura străjuitorului graniţii pă unde au scoborît în ţară şi a cinovnicului Stăpânirii care s-au aflat la numărătoarea vitelor şi a vameşului schelei; Şi apoi, după numărătoarea ce-i va face rânduitorul slujbaş, are să plătească oerit şi cornărit asemănat cu numărul dobitoacelor ce se vor afla de faţă şi să ia răvaş de primire în care să coprinză negreşit numărul vitelor; lăcuitorul însă pământean de să va dovedi că au amestecat în vitele sale dobitoace de ale păstorilor austrieni să fie puşi la plată îndoită.

---

[92] *Ibidem*, f. 26.
[93] *Ibidem*, f. 28.
[94] *Ibidem*, f. 30.
[95] *Ibidem*, f.f. 31-35.
[96] *Ibidem*, f.f. 35-36.
[97] *Ibidem*, f. 54.
[98] *Ibidem*, f. 58.
[99] Idem, dos. nr. 8245/1834, f. 2.

4-lea. Dacă dintr-aceşti păstori austrieni ori singuri sau ciobanii lor ivindu-să într-acel judeţ cu turmele vitelor ce vor avea şi apucându-să de plata oieritului... vor înfăţişa răvaşele de plată supt iscălitura altor slujbaşi din alt judeţ...atunci să li să facă şi al 2-lea numărătoare... iar dacă vor găsi vre-un prisos, atunci vor plăti acolo şi pentru acel prisos legiuitu oerit şi conărit...

5-lea. Alţi streini sub numire a feluri de sudiţi ai curţilor europeneşti aşezaţi cu lăcuinţa aici în ţară, precum şi câţi streini vor fi năvălit din Ţara Turcească, iarăşi aici, pă câte vite mari şi mici vor avea nu au să plătească nimic...

6-lea. Către aceasta, să îndatorează acea Ocârmuire ca, cu căutarea şi strângerea acestui venit, să rânduească pă suptocârmuitorii plăşilor şi, după orânduire, numaidecât să trimită la Visterie foaie de numele lor şi Visteria îndată să-i facă cunoscuţi pă la toate ocârmuirile judeţelor, spre a li să cunoaşte numele la răvaşele de plată ce se vor găsi pă la mâinile păstorilor şi a ciobanilor austrieni....

7-lea. Slujbaşii, pentru a lor mulţumită şi osteneală, din toată suma banilor ce vor împlini, vor popri zeciuiala din cele mai din urmă împliniri...

8-lea. Către aceasta, fiindcă acum să începe coborîrea oilor de la munte, Visteria au orânduit întradins cinovnici cu osebite instrucţii şi condici la fieşcare plai, poruncindu-le că numărând vitele să le treacă în dosul reghiilor după formalitaoa ce li s-au arătat. Şi de la fieşcare nume de stăpân de vite să ia câte patru parale, după vechiul obicei de numărătoare şi două parale de răvaş..."[100]

Slujbaşii orânduiţi la Muşcel erau: Toma Urianu-la Plaiul Nucşoara, Polcovnicu Ioan Racoviceanu-la Plasa Argeşeşlului şi Iordache Eliad-la Plasa Dâmboviţa, iar la Argeş erau: Vistierul Petrache Tigveanu-la Plaiul Loviştii, Slugeru Alecu Furduescu-la Plaiul Arefului, Ioniţă Brătianu-la Plasa Topologului, Costache Rătescu-la Plasa Argeş, Mihalache Lahovar-la Plasa Olt, Drăghici Budiştenu-la Plasa Piteşti şi Grigore Rătescu-la Plasa Găleşeşti[101].

La 5 mai 1834, Ocârmuirea porunceşte subocârmuitorului de Argeş să se preocupe „ca producturile magaziilor de rezervă să fie mai cu îndestulare decât anul trecut şi să se încunoştinţeze satele acei plăşi a-şi pregăti mateialurile trebuincioase mai din vreme pentru alcătuirea deosebitelor magazii bune, încăpătoare de porumbul anului următor ca să le facă la vreme cu înlesnire"[102]. În noiembrie, Ocârmuirea solicită Subocârmuirii de Argeş să-ţi trimită copii după rapoartele din anii 1831-1833 privind produsele din magaziile de rezervă spre al prezenta căpitanului Voinescu al II-lea, trimisul Mării Sale Domnului[103]. La 20 noiembrie, subocârmuitorul Argeşului este obligat să meargă în fiecare sat şi să verifice dacă în magazii există cantităţile produselor raportate[104]. În anii 1831-1833, sau strâns în pătulele Plăşii Argeş următoarele cantităţi de porumb:

---

[100] *Ibidem*, f.f. 4-8.

[101] *Ibidem*, f. 9.

[102] Idem, dos. nr. 8246/1834, f. 2.

[103] *Ibidem*, f. 138.

[104] *Ibidem*, f. 141.

„Baniţi cocoloaşe	Oca	
6	120	Marina Ungureni
47	940	Valea Danului Ungureni
40	800	Valea Danului Pământeni
45	900	Albeşti Pământeni
50	1000	Valea Iaşilor
27	540	Flămânzeşti
30	600	Cerboreni
8	160	Cicăneşti
18	360	Albeşti Ungureni
2	40	Mălureni
19	380	Stroeşti
7	140	Cacaleţi
8	160	Măneşti
2	40	Buteşti
7	140	Popeasca
9	180	Costeşti Pământeni şi Ungureni
9	180	Bădiceni
1	20	Valea Faorului
6	120	Muşăteşti
17	340	Bohari
10	200	Topliţa
6	120	Vâlsăneşti“[105].

Subocârmuirea de Argeş a eliberat mai multe chezăşii pentru răvaşele de drum, din care amintim: pentru Alexandru Cămătarul din Ţara Oltului, ţinutul Austriei, „pentru că este om bun, fără nici o pricină“, pentru starostele Corporaţiei Neguţătorilor din Curtea de Argeş, chir Marin zet Cântea „cu căruţa cu patru cai şi cu un chirigiu şi un butoi cu rachiu în căruţă merge la Ploieşti, spre vânzare“, pentru Gligore Ungureanu din Valea Danului Ungureni, care merge la satu Nucetu din Ţara Ungurească, pentru Andrei Nan şi fiul său, Nicolae, din Mahalaoa Poştii, care călătoreşte spre Bărbăăteştii de peste Olt, pentru Ion şi Achim, care merg în ţară, după boştină, pentru Andrei şi Grigore, care se duc la Găieşti, după vitele lor, pentru Nicolae din Valea Faorului, care pleacă în ţară, după boştină, pentru Arsene şi Ştefan din Curtea de Argeş, care se duc la Târgul Udii, să-şi cumpere un cal şiu un bou de hrană, pentru Vasile Pieptan care merge la satul Drugăneşti, pentru negoţ, pentru Ilie Mihail, care mege la lăzărt la Râul Vadului , pentru Iordache şi Pătraşcu Drăguţ din Mahalaoa Poştii, ce merg în satul Stanca din raioa Brăilei pentru că au vitele acolo, pentru şase oameni din Cerboreni ce se deplasează la Bucureşti „cu trei cară cu pere şi la toate carăle şaisprezece boi“, pentru Mihai Hârtopanu din Costeşti Ungureni, „ce merge la Bucureşti cu douăsprezece căruţe cu câte doi boi, şi cu tovărăşia lui Neculae... cu căruţe cu pere“, pentru alţi şase oameni cu două căruţe cu pere şi cu zece boi, spre a le vinde la Bucureşti, pentru chir Ion Dorobanţu din Curtea de Argeş, care pleacă pentru negoţ, la Brăila şi Galaţi, cu un car cu şase cai şi un cărăuş, pentru 11 oameni din Albeşti

---

[105] *Ibidem*, f. 106.

Pământeni, „cu cinci cară cu pere, la București, spre vânzare“, pentru alți șapte oameni din Albești Pământeni, cu patru care și șaisprezece boi, pentru „mumă-mea Tița, ce merge la Pitești în trebuința ei“ pentru doi dulgheri din Curtea de Argeș, ce pleacă la Pitești, pentru C. Dascălu „din satul Socăruți după Baltă, pentru că fiind el om din Țara Ungurească și de doi ani căsătorindu-să la numitul sat și acum vrând a merge la părinții lui în Țara Ungurească“, pentru Gavril și fiul său, Toma, din Mușătești, care călătoresc în țară, călări, după boștină, pentru alți doi birnici din Mușătești ‚care se deplasează, „prin țară, după boștină călări, amândoi pe epe murge“, pentru Gheorghe sin Popa Nicolae din Merișani, „ce au venit aici de la Pitești dă la Ioniță Bărbieru, pentru trebuința lui“, pentru Gheorghe Radovici, „ca să meargă la Râul Vadului, de unde va merge la Rusciuc și de acolo la Câmpu Mare, ca și de acolo la Pitești“, pentru Puhal Ovreiu cu un cal, pentru „mumă-mea, Ioana Bezdăcioaie, ce merge la Pitești, pentru trebuința ei, călare“, pentru Tănasie Moldoveanu ca să i să dea un răvaș de drum până la București, pentru Ion și Nicolae din Valea Faorului, ce călătoresc călări, în căutare de boștină, pentru Acimtot de acolo, ce caută tot boștină, pentru Nicolae „cu nevasta lui și doi copii ce au venit din Țara Ardeal de un an și jumătate la niște oameni ai săi ce-i are aici, dar acum, pentru lipsa de bani, fiind strâmtorați, le caută a merge iar acolo“, tot cei din Valea Danului Ungureni dau chezășie și pentru „Ion Dobre, cu nevasta i mumă-sa și trei copii, cu o iapă, ce au venit din Țara Ardeal de un an și jumătate...“ și pentru Maria cu patru fete, venite tot din Ardeal, precum și chezășia satului Albești pentru Popa Tudor de la satul Spineni, Plasa Vezii, ce este aici în moșia Albești cu râmătoriă și viind încoace cu porcii n-au avut răvaș... și acum să întoarce înapoi călare cu un cal negru și un om al lui pă jos[106]. Ion Diac, Dumitru Pop, Vasile sin Opre, Nicu sin Matei, Popa Dumitru, Dumitru Pățitu și Barbu sin Savu din Brătășești Plasa Argeșului de Sus pleacă cu șapte care, 32 de boi și alți 13 oameni, „cu mere, pere, nuci, spre a le vinde unde vor putea. În aceeași zi, de 3 octombrie, Din sin Ilie, Sandu Bran, Cârstea sin Gheorghe, Sandu Brătescu și Ion Catrinescu, cu cinci care, 20 de boi și alți 8 oameni pleacă să vândă: mere, pere și nuci[107]. Trei cetățeni din Curtea de Argeș chezășuesc pentru „șase oameni și un țigan din satul Vlaici județul Teleorman, viind aici în pădurea orașului cu râmători și acum vrând a să întoarce înapoi și neavând răvaș de drum, ne rugăm, printr-această chezășie a noastră, a li să da un răvaș de drum“[108]. Mai primesc chezășie: Ioniță Bolu și o slugă din Curtea de Argeș pentru a vinde brânză la București, Nicolae Iancu și Gligore Orbacea din Cerboreni pentru vânzare de pere, Ion sin Savu, Irimia Aldea, Din sin Radu și Radu sin Marin din Cerboreni, care pleacă la București „în trebuința lor“, Gheorghe Mori, din Curtea de Argeș, merge la București, Logofătul Matei din orașul Argeș „să duce cu două care cu boi și trei cărăuși cu pere, le duce spre vânzare“, Din sin Nițu merge la Ploiești cu două cară și cinci cărăuși. Un car are patru boi și altul șase[108]. Ion Cârciumaru din Curtea de Argeș chezășuiește pentru Toma Oprișan și fiuzl său, Ghiorghe, care pornesc „la vale, la Ungheni, cu căruța cu patru boi și un butoi cu rachiu“, aleșii din Valea Faorului garantează pentru Din și Nicolae ce caută boștină; Costea și Tudor din Cacaleți pleacă „la vale, cu căruța cu doi boi, cu nuci, ca să vânză unde va putea“, Marin din cacaleți merge la Baltă, „cu căruța cu doi boi, cu mere, cu nuci“[109]. Ștefan sin Radu Șerban din Marina Ungureni pleacă la Potlogi, călare, la niște rude, Nicolae cojocarul, slugă lui Ioniță Bălteanu, merge la oraș, Toader din Argeș pleacă la București, pe chezășia Protopopului Dimitrie, Lică și un fecior al său merg la satul Enășești, patru locuitori din Mușătești, cu trei cai și doi boi, se duc să-i vândă la Câmpu Mare, Albu din Drăgulești mergând spre Pietroșani a fost oprit la Curtea de Argeș fiindcă n-avea răvaș, trei locuitori din Mușătești pleacă la București în căutarea unei femei, Zamfir Iancu și o slugă merg tot la București, Toader Patentaru cu o slugă călătorește la Găiești, iar Gheorghe Olteanu primește chezășie să meargă peste Olt, la Zăvedeni, pe jos.

---

[106] Idem, dos. nr. 8247/1834, f.f. 3-73.

[107] *Ibidem*, f.f. 74-75.

[108] *Ibidem*, f.f. 77-82.

Ocârmuirea Argeșului ceartă pe subocârmuitorul de Argeș pentru că n-a dat dorobanți contracciului accizelor din oraș, pentru strângerea banilor. E somat să-i pună la dispoziție un dorobanț, pentru a nu mai reclama[110]

La 22 mai 1834, Ocârmuirea poruncește să se cerceteze dacă în cuprinsul plășii sunt țigani fugiți și adăpostiți de țiganii din partea locului, și dacă da, să-i dea sub îngrijirea acelui sat[111]. Subocârmuitorul de Argeș este somat, la 23 iunie, să oblige țiganii Mănăstirii Tismana să plătească 94 de lei și 60 de parale ce sunt datori medelnicului Răducanu Tocilescu[112]. La jalba lui Iancu Rătescu, subocârmuitorul de Argeș a prins și trimis la Ocârmuire trei țigani: Ghiță, Eremia și Ilie, dar Vătafu Mihai au dosit, după care am și trimis spre prindere“, căci fuseseră păziți doar de un singur dorobanț[113]. Iancu Rătescu arată că opt sălașe de țigani ai Mănăstirii Cozia, pe lângă multe pagube, împreună cu arendașul Gheorghe Sârbu, i-au furat 30 de taleri. A solicitat sprijinul Subocârmuirii și a mers personal la satul Bădicenii, dar jurații satului nu numai că nu dat supunere, ci au sărit cu zurba și jurații și țiganii, pentru care aflând Suptocârmuirii acei plăși, au trimis dorobanți cu poruncă, unde mergând au tăinuit jurații pă numiții țigani“[114]. Și pârcălabul din Domnești primește poruncă să dea trei-patru oameni pentru prinderea unor țigani fugiți din județul Argeș[115].

Numeroase documente păstrate se referă la „stricăciunea vitelor și la faceri de țarine“. Medelnicerul Iordache Steriopol se plânge Ocârmuirii că ceairul cailor fiind neîngrădit, este stricat de vitele orășenilor. Cerând să fie închis, numai Ghiță al Preotesei Zmarandi, Popa Ioniță, Popa Ion și Ioniță State au fost de acord, ceilalți declarând că nu vor bate nici mpăcar un par. La 29 mai, ocârmuitorul Costandin Brătianu poruncește subocârmuitorului ca orășenii să-și păzească vitele, „spre a nu pricinui nici Poștii stricăciune, nici vitelor pagubă, iar stând mijloace a să închide ceairul, atunci mai bine ar fi să să puie în lucrare... spre odihna și orășanilor și apărarea cailor de poștă“[116]. Șapte locuitori din Vâlsănești se jeluiesc Suptocârmuirii împotriva a patru consăteni care au spart țarina și i-au lăsat muritori de foame. În anul trecut, le-au mâncat fânul împărătesc au făcut ispașă și n-au fost despăgubiți. Se mai plâng de jurații satului care n-au vrut să facă ispașă pentru țarină. La 12 august 1834, se poruncește să meargă un dorobanț să aducă pe cel ce a stricat gardu - Niță sin Ion Diaconu[117] La 4 august, jeluitorii revin, arătând că locuitorii din Vâlsănești „au mai lăsat vite în Mușcel, unde ni să pricinuiește pagubi, atât la fânețe, cât și la bucate“[118]. Popa Dumitru din Toplița reclamă pe consăteanul Anghel Florescu pentru că 50 de râmători ai lui i-au făcut stricăciune la porumb, lăsându-l muritor de foame. Ducându-se la el, „au început a mă necinsti cu multe feluri de înjurăturişi, venind după mine la casa mea, cu slugile și cu muierea lui și cu o fată a lui, au poruncit la toți, zicându-le ca să dea să mă omoare, că ce va fi, el dă și mă plătește. Așa, m-au bătut de moarte și mi-au rupt și o mână“ La cererea de despăgubire, Ocârmuirea poruncește să se cerceteze la fața locului, „unde a-au urmat zurbalâcul acelui pârît și, spre înfrânare, dându-i se la spate treizeci de lovituri. Și, apoi...să se despăgubească negreșit, atât de stricăciunea râmătorilor... cât și de zilele ce va pierde jeluitorul popă din pricina bătăii“[119]. Locuitorii orașului Curtea de Argeș se plâng Ocârmuirii că Poșta și-a făcut ceair de câteva pogoane în mijlocul Mahalalei Poștii și de doi ani nu vor să-l închide. Fiindcvă vitele lor scapă, medelnicerul Steriopol le ia câte 60 de parale de vită. Cer poruncă pentru închiderea Ceairului și să fie despăgubiți[120]. Joița Năneasca reclamă pe Niță State, pentru că i-a prins un purcel fără să știe de ce[121]. Deputații Mahalalei Poștii confirmă primirea poruncii de a face ispașă la grâul Poipii Ghiță Efitimoiu, pentru „pricina unui Din Nebunu, ce au ars un gard acei ogrăzi cu grâu“[122]. Popa Ghiță Eftimoiu se plânge și a doua oară pentru paguba pricinuită de stricarea gardului[123]. La 7 august 1834, Niță sin Diaconu Pârvu este nemulțumit de ispașa făcută de către jurații satului Vâlsănești în grădina din izlaz a lui Gheorghe sin Diaconu Sandu, „pentru că n-au fost nici închisoare bună, nici bucate bune, nici că numai vitele mele au intrat acolo, ci au intrat vitele satului, cât și porcii cu jujăile câți s-au dus pe acolo“[124]. Chirea sin Manea reclamă pe vornicеii Mahalalei Văii Sasului că i-au prins „810 capete de vită cu fugarii râmători și acuși îi ține închinși, [când] m-am dus ca să mi-i dea, îmi cere două chile de porumb, pă ce nu știu, că [în] toată țarina gard nu este... numai ca să globească lumea, eu nu poci să-i dau porumbu ce mi-l cere... și nu vor să o îngrădească dinadins“[125]. la 9 august, jurații Badea Olaru și Din Flângea și cu Pârcălabul Băluță confirmă primirea poruncii de a opri pășunatul vitelor prin livezi și lunci, pentru „ca să otăvească, spre ajutorul fânului“[126]. La reclamația lui Ioan Leontescu împotriva lui Gheorghe Cioacă din Curtea de Argeș că i-a spart gardul ca să-și pască boii, Subocârmuirea poruncește deputaților din Mahalaoa Olari „să cerceteze pricina, ce stricăciune s-au făcut... și în orice chip va găsi, să raportuiască“[127]. Ana soția lui Simion Stupină din Marina se plânge că i-a fost împușcată o scroafă, care a trecut pe sub niște tufani de stejari sterpi.

---

[109] *Ibidem*, f.f. 83 - 111.

[110] Idem, dos. nr. 8248/1834, f. 1.

[111] Idem, dos. nr. 8249/1834, f. 2.

[112] *Ibidem*, f. 3.

[113] *Ibidem*, f. 5.

[114] *Ibidem*, f. 7.

[115] *Ibidem*, f. 9.

[116] Idem, dos. nr. 8250/1834, f.f. 1-2.

---

[117] *Ibidem*, f.f. 4 și 13.
[118] *Ibidem*, f. 6.
[119] *Ibidem*, f.f. 8-9.
[120] *Ibidem*, f. 15.
[121] *Ibidem*, f. 18.
[122] *Ibidem*, f. 20.
[123] *Ibidem*, f. 21.
[124] *Ibidem*, f. 22.
[125] *Ibidem*, f. 25.
[126] *Ibidem*, f. 36.
[127] *Ibidem*, f. 75.

solicită despăgubiri și, eventual, va plăti stricăciunea[128]. Logofătul Gheorghe zet Ilie roagă Subocârmuirea să-i dea un dorobanț care să-l oblige pe Costandin Veverițeanu din Stroiești să-l despăgubească, după foaia de ispașă, pentru stricăciunea făcută în bucate[129]. Teodor Nanoescu, din parte Maghistratulu orașului Argeș solicită Subocârmuirii, care-i aprobă: „pădurea acestui oraș este deavalma de către toți orășanii. Pădurea acesteia s-au vândut de către unii orășani fără a lăsa parte și pentru cei ce au câte doo-trei vite. Și care le-a scăpat câte un râmător, li s-au închis de către Olari.

Să binevoiască Cinstita Suptocârmuire a slobozi un dorobanț a aduce pă acei ce au închis vitele orășanilor și ca să îndatoreze a le slobozi, nefiind poprită devălmășia de la pădure, fără numai după analoghia vitelor pă drept să se scază din ceea ce are a lua fiecare orășan“[130]

Locuitorii Argeșului se plâng că surugii Poștii, „din rele năravuri a lor, au început a călca holdele oroșanilor... și , în multe rânduri, zicându-le de o așa rea urmare, au cerut ca să-i cinstim a nu ne mai strica holdele... văzând că nu le facem după a lor cerere... au îndemnat pă dumnealui medelniceru Steriopolu a cere ca să să deschiză drum pe acele holde.

Noi... am dres Drumul Poștii, făcând și poduri și când să va mai deschide și alt drum prin mijlocul bucatelor... ni să pricinuiește o mare lipsă de hrană“[131].

La 8 decembrie 1834, Costandin Brătianu ceartă pe subocârmuitorul de Argeș pentru că n-a împărțit peste tot „eczamplarurile tipărite după proiectul din pravilă atingător de stricăciunile pricinuite de vite pă la țarini dă sămănături și rodiri i pentru vitele de pripas... încât nici lăcuitorii, nici proprietarii de moșii mulți nu cunosc legiuirile... Și... pă la cele mai multe locuri să să urmeze tot cele vechi... iar, sub cuvânt de stricăciune, să globesc vitele și să globesc și stăpânii vitelor, ce să vor întâmpla a scăpa și a trece pă lângă holde numai sau pă alte moșii și iarna măcar, călcând pă câmp gol, de multe ori, cu așa prețuri cu cât ar putea să cumpere niște asemenea vite[132].

La 16 octombrie 1834, în baza poruncii Marii Vornicii, se cere Subocârmuirii de Argeș să îndemne locuitorii să cultive mai mult mei[133]. La 16 octombrie, Ocârmuirea poruncește să se facă eforturi pentru a determina pe locuitori să facă cât mai mute semănături[134].

În anul 1834, în Plasa Argeș, s-au produs: 6527 ocale grâu sau secară și 193.964 ocale porumb, în cele 28 de sate ale plășii. La Mușătești, s-a obținut cea mai mare producție de porumb - 80.700 ocale și la Popeasca cea mai mică - 2000 de ocale, iar la grâu sau secară, , s-au realizat 916 ocale la Costești Ungureni, în timp ce la: Stroiești, Cicănești, Bohari, Mușătești, Valea Faorului, Zărnești, Mănești, Toplița, Cacaleți, Bădiceni, Butești, Popeasca și Valea Iașilor nu este înregistrată nici măcar câte o oca de grâu sau secară[135]. La 1 noiembrie, Ocârmuirea poruncește ca, pe lângă semănăturile de toamnă, să se efectueze şi arăturile de porumb[136] Până la noiembrie, s-a arat pentru porumb, în Plasa Argeşului, 744 pogoane şi 12 prăjini, dintre care 83 de pogoane la Stroieşti, 77 la Costeşti Ungureni i Pământeni, 3 la popeşti şi 4 la Buteşti[137]

---

[128] *Ibidem*, f. 77.

[129] *Ibidem*.

[130] *Ibidem*, f. 181.

[131] *Ibidem*, f. 183.

[132] *Ibidem*, f. 185.

[133] Idem, dos. nr. 8252/1834, f. 47.

[134] *Ibidem*, f. 48.

[135] *Ibidem*, f. 57.

La 5 septembrie 1834, subocârmuitorul de Argeş este obligat să poruncească locuitorilor lăşii să-şi procure „toate sămănăturile, spre a nu încerca şi la anul viitor vre-un lăcuitor lipsă“[138].

Subocârmuirea de Argeş raporta, la 20 decembrie 1834, numărul familiilor „care să află în cea mai proastă stare, printre care opt în satul Topliţa, una în Marina, două în Valea Uleiului, şapte în Valea Faoruluiu, trei în Bărbăloteşti, şase în Valea Iaşilor, 12 în Muşăteşti, cinci în Vâlsăneşti, opt în Cacaleţi, patru în Cerboreni, şapte în Mălureni, şapte în Albeşti Pământeni, două în Buteşti, trei în Popeasca, una în Măneşti, două în Brătăşeşti, trei în Albeşti Ungureni, 12 în Stroieşti, cinci în Bădiceni, trei în Zărneşti, câte patru în Flămânzeşti şi Buneşti, nouă în Valea danului Pământeni, 14 în Bohari, 11 în Cicăneşti, trei în Costeşti Pământeni, cinci în Costeşti Ungureni şi 11 în Valea Danului Ungureni[139]

Cele 28 de sate din Plasa Argeş aveau nevoie, până la rodirea anului viitor de 1.550.009 ocale porumb, 39.320 ocale grâu[140]. În toamna anului 1834, s-au arat şi semănat cu: grâu, orz, ovăz, mei, 333 de pogoane, repartizate pe 28 de sate[141].

În toamna anului 1834, se araseră pentru cultivarea pământului 761 şi jumătate pogoane de arătură[142]. Mai târziu, se anunţă arături de orz, ovăz şi grâu, în număr de 806 pogoane, din care Muşăteştii cu 55 de pogoane, Popeasca cu patru pogoane, iar Popeasca cu patru pogoane şi Marina Ungureni, cu opt[143]

La 1 iunie, Costandin Brătianu porunceşte să se ia măsurile cuviincioase pentru aducerea Sfintelor Moaşte, în vederea venirii ploii[144]. Până la 28 mai, se semănaseră: 5250 pogoane porumb, 230 pogoane grâu, patru pogoane mei, 15 pogoane orez şi şapte pogoane secară[145]. În baza poruncii Marii Vornicii, Ocârmuirea pretinde subocârmuitorului de Argeş să stabilească un boiernaş care să urmărească pregătirea „zahilelii trebuincioase lăcuitorilor pă curs de un an întreg“, socotindu-să de fiecare om „câte oca 365 pă an“[146].

La 18 iulie 1834, Costandin Brătianu porunceşte subocârmuitorului de Argeş. „Mâine, joi, sânt a fi şi eu de dimineaţă acolea, unde am scris şi părintelui protopopului acelui oraş ca să dea în cunoştinţă preoţilor de la toate bisericile din oraş ca să citească slujbele cele orânduite de rugăciune pentru ploaie. Şi, după săvârşirea sfintelor privighii, să eşim cu Sfintele Moaşte la un loc în marginea oraşului, a să citi moliftele care sunt rugătoare pentru ploaie"[147].

---

[136] *Ibidem*, f. 160.

[137] *Ibidem*, f. 75.

[138] *Ibidem*, f. 182.

[139] *Ibidem*, f.f. 100-112.

[140] *Ibidem*, f.f. 106^{v} - 107.

[141] *Ibidem*, pag. 143.

[142] *Ibidem*, f.f. 155-159.

[143] *Ibidem*, f.f. 198^{v} - 191.

[144] *Ibidem*, f. 192.

[145] *Ibidem*, f. 194.

[146] *Ibidem*, f. 197.

La 19 iunie 1834, Subocârmuirea de Argeş este anunţată că, la Bucureşti, toţi cei ce vor vinde carne, sunt scutiţi de orice havaet[148]. Ocârmuirea de Argeş porunceşte să i se trimită ştiinţă de vitele ce se taie prin zalhanale, de „suma seului şi a cervişului ce va eşi", iar proprietarii zalhanalelor şi subocârmuitorii să ţină evidenţa cu „felurimea de vite şi anume câţi boi sau vaci, oi şi capre şi câţi bivoli au tăiat şi câtă sumă de oca, seu şi cerviş s-au scos"[149]. La 6 octombrie, Ocârmuirea porunceşte staşnic să se oblige toţi „proprietarii şi epistaţii zalhanalilor... ca nu cumvaşi să îndrăznească cinevaşi a da voie vreunui smeciu sau căprar să scoaţă din zalhanaoa sa nici măcar un dram de seu sau cerviş până când să va da această slobozenie de la Stăpânire"[150].

La porunca nr. 6567/6 octombrie 1834, Subocârmuirea de Argeş răspiunde că, în cuprinsul plăşii sunt doar două zalhanale, una la Buneşti unde se sacrifică 150 de capre şi 200 de oi, şi alta a lui Coctandin Nicolau din „oraşu Argeşu"[151]. La 23 octombrie, Costandin Nicolau susţinea că a tăiat 100 de capre[152], iar dintr-u alt raport, se mai arată că un chir Arsene din Buneşti a tăiat 200 de oi şi 150 de capre, iar chir Costoa tot din Buneşti a sacrificat 75 de oi şi 15 capre[153]

Ocârmuirea Argeş transmite Subocârmuirii de la Curtea de Argeş, pentru conformare porunca Logofeţiei Bisericeşti, însoţită de Regulamentul Bisericesc, atrăgând atenţia ca preoţii să nu mai fie supăraţi „de calcă, de dijmă şi de acei câte patru oameni în slujbă, cât şi pentru hirotonisirea lor să să ia măsuri strajnice de a nu propăda oamenii în zadar după la satele care-şi vor avea pă deplin numărul preoţilor hotărît în Regulament"[154] La 5 septembrie, se cere o catagrafie cu toţi preoţii şi diaconii hirotonisiţi „de acea parte a Dunării, În Rumelia... ca nici într-o vreme să nu poată ei a avea drit de a se face preoţi la nici o biserică din Prinţipat, ci drept a lor osândă pentru că au neguţătorit cele sfinte vor rămânea pentru totdeauna în rândul celorlalţi lăcuitori dajnici ai Visteriei"[155] Protopopu Dumitrie al oraşului Argeş roagă Subocârmuirea să intervină pentru ca grămăticul Scarlat sin Pătraşcu Grecu să fie hirotonisit preot, pentru că l Biserica Bunei Vestiri din Cicăneştii de Jos este un singur preot „şi acela neputincios"[156]. Protopopu Dumitri al oraşului Argeş solicită ajutorul Subocârmuirii pentru hirotonisirea lui Badea Cruceru grămăticu la Biserica Sfintei Troiţe din Cicăneştii de Sus[157]. la 13 noiembrie, subocârmuitorul este certat că n-a trimis o situaţie ce avea ca soroc 20 octombrie şi i se porunceşte: „să te mai deştepţi din trândăvirea cu care te-ai pornit asupra lucrărilor, din care îţi pricinuieşte scăderi la ipoligsis. Şi, prin urmare, mişcându-te cu bărbăţie la cele cerute, grăbeşte trimiterea ştinţii de preoţi aleşi în slujbă, pă la bisericile din satele acei plăşi şi rămaşi prisoşi“[158]

---

[147] *Ibidem*, f. 200.

[148] Idem, dos, nr. 8253/1834, f. 4.

[149] *Ibidem*, f. 8.

[150] *Ibidem*, f. 10.

[151] *Ibidem*, f.f 32-33.

[152] *Ibidem*, f. 58.

[153] *Ibidem*, f. 61.

[154] Idem, dos. nr. 8255/1834, f. 1.

[155] *Ibidem*, f. 5.

[156] *Ibidem*, f. 8.

Ibidem, f. 9.

Ocârmuirea de Argeş înştiinţează pe subocârmuitorul Ălăşii Arţeş despre scoaterea la mezat, la sediul Sfatului Administrativ a 13.837 vedere rachiu de bucate şi de fructe. Răspund de primire juraţii şi pârcălabi mai multor sate şi mahalale[159].

La 19 august, Subocârmuirea porunceşte juraţilor tuturor satelor ca, în cazul îmbolnăvirii unei vite „să nu care cumva să îndrăznească din lăcuitori... să tae şi carnea să o întrebuinţeze la alţii spre vânzare, asemenea şi pielea, precum până acum au urmat, ci pe dată ce va cunoaşte că s-a bolnâvit de orice boală măcar va fi, să o depărteze de celelalte. Şi, de va muri, să o ducă cu depărtare de sat şi acolo să o îngroape foarte adânc, cu pilea iei, căci împotrivă... să va pedepsi criminaliceşte“[160] Ocârmuirea, în baza poruncii Marii Vornicii atrage atenţia ca vitele bolnave de dalac să nu fie tăiate la zalhanale[161]. Ocârmuirea revine asupra bolii dalacului care se răspândeşte fiindcă locuitorii vând pielea şi carnea vitelor bolnave şi pentru că nu separă la timp vitele bolnave de cele sănătoase. De aceea, se cere respectarea „povăţuirolor acelor instrucţii[162]. Juraţilor şi pârcălabului din Costeşti li se trimite o buruiană, „ce să zice săpunul păsăricii“ spre a fi culeasă, ca la întâmplare de a li se îmbolnăvi vitele de epidemia ce a cuprins judeţul Mehedinţi-câriesul-, să o toace sau să o piseze, să o pună „în lapte dulce, cu puţintică sare, dându-o cu lingura pă gâtul vitei bolnave“[163]. Porunci similare s-au păstrat şi pentru satele: Costeşti Pământeni, Brătieni, Stroieşti, Brătăşeşti, Popeasca, Mălureni, Zărneşti, Cacaleţi şi altele[164].

La 8 august, Ocârmuirea cere să se anunţe locuitorii Plăşii Argeş că Alexandr Ghica primeşte în audienţă ,pentru jeluiri, de două ori pe săptămână, marţi şi joi, dela „12 ceasuri europeneşti până la 2 după amiază... adăogând că jeluirile urmează a se da mai întâi Cinstitului Secretariat, că de acolo, trecându-se în reghistru... să se facă cunoscut Mării Sale“[165].

În decembrie 1834, la 11 prăvălii din Plas Argeş, se aflau 6600 ocale de sare[166].

La porunca Ocârmuirii ca să se oblige locuitorii să-şi facă râjniţe, se răspunde că: „În satele coprinsului aceştii plăşi sânt cele mai multe făcaie şi este apă deajuns“[166]

În cele 28 de sate ale Plăşii Argeş au fost înregistrate următoarele vite: 2507 boi şi 4688 vaci dintre care: 1832 boi de jug, 2924 vaci de lapte, 685 de boi şi 1459 de vaci pentru negoţ[167].

Birnicii locuitori ai mahalalei Poştii au ales drept cutieri ai mahalalei lor pe: Nicolae Ceauşul, Ioan sin Ghiţă, Tudor sin Stoica, Gheorghe Alecsie, Ştefan sin Dobre, Ion Ungureanu, Popa Ioniţă şi Toma „depotat Mahalalei“ Pun degetul la numele lor 54 de cetățeni[168]. Mahalaoa Târgului de Jos dă un înscris lui Neculai Blaj că l-a ales pârcălab[169]. Mahalaoa Poștii, la 16 decembrie, aleg în slujbă pe deputații: Ștefan sin Dragomir și pe Tudor sin Vladu, precum și pe comisarii: Neculaie Vlășceanu, Ioniță Lolu, Ștefan Dobra și pe Pătru Călin[170].

---

[158] *Ibidem*, f. 10.

[159] Idem, dos. nr. 8256/1834, f.f. 1-10.

[160] Idem, dos, nr. 8257/1834, f. 3.

[161] *Ibidem*, f. 4.

[162] *Ibidem*, f. 5.

[163] *Ibidem*, f.f. 10 şi 44.

[164] *Ibidem*, f.f. 11-37.

[165] Idem, dos. nr. 8258/1834, f. 1.

[166] Idem, dos. nr. 8259/1834, f. 4.

[167] Idem, dos. nr. 8260/1834, f. 1.

L'ARONDISSEMENT ARGEȘ DANS LES ANÉES 1833-1837

Résumé

Se basant sur les documents inédits, l'auteur présente: les élections pour les députés sur les ville Curtea de Argeș pendant l'automne de l'année 1833, une statistique du nombre de bêtes dans les villages de l' arrondissement Argeș et des produits: des fromages, du miel, de la viande de bête, du vin, de l' haricot, du savon, du lin, du bois, de la laine, de la cire, de l' eau-de-vie, du blé, du maïs qu' on consommait dans les localités de l' arrondissement et qu' on vendait dehors; l' interdiction de chaser les oiseaux et les autres gibiers entre 7 mai et 1er août 1833.

Pour l' anée 1834, il y a des renseignements sur les donations faites par de habitants différents, des petitions exigeants la dispense des capitations pour les gens âgés et pour les pauvres faibles; des interventions pour empêcher les divers abus faits par les fermiers ou les propriétaires contre les serfs; des pétitions solicitant la reconstruction des églises brûlées et des renseignements concernant la construction des „maisons de conseil".

---

[168] Idem, dos. nr. 8263/1834, f. 6.

[169] Idem, dos. nr. 8264/1834, f.f. 2 și 10.

[170] *Ibidem*, f. 3.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

OCUPAȚIILE LOCUITORILOR DIN ALBEȘTI-MUSCEL REFLECTATE ÎN CATAGRAFIA DIN 1838

FLORENTINA COJOCARU
RADU GAVA

Atestată documentar în hrisovul din 19 ianuarie 1572, prin care domnitorul Alexandru Mircea Voievod întărea unor moșneni ocine în Berevoiești, printre martori fiind și „Oancea din Albești“[1], localitatea Albești de Muscel situată la numai 7 km de Câmpulung, renumită prin îndelungatele tradiții de valorificare a calcarului numulitic, folosit la zidirea celor mai importante construcții monumentale ale Țării Românești (Curtea domnească de la Argeș, Curtea domnească de la Târgoviște, Mănăstirea Curtea de Argeș, Palatul Mogoșoaia și cel de la Potlogi)[2], se reliefează sub aspectul economic, social și demografic și în Catagrafia din anul 1838, (filele 129-132 și 145-150).

La data întocmirii Catagrafiei, Albeștii făceau parte din Plaiul Nucșoarei, alături de satele: Stănești, Părești, Carșori, Poinărei, Corbi, Nucșoara, Secăturile, Slănic Pământeni și Ungureni, Berevoiești-Pământeni și Ungureni, Albeștii cuprinzând și Cândeștii era și reședința Plaiului[3]

Centralizarea elementelor oferite de această statistică, ne introduce în sfera preocupărilor locuitorilor de aici, aspectele privind constituirea unor ocupații, starea materială, socială și spirituală a locuitorilor putând fi raportată și la datele oferite de lucrările de referință tipărite la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: Alessandrescu C. - Dicționarul geografic al județului Muscel, București, 1893, Marele dicționar geografic al României, București, 1898, Dicționarul statistic al României, București, 1915, monografiile istorice elaborate de C. D. Aricescu și Ioan Răuțescu.

Sub aspect demografic, situația la 1838 se prezenta astfel: în comună coexistau 87 familii cu 86 capi de familie bărbați și o femeie văduvă (cap de familie), iar populația totală era de 420 locuitori, 212 bărbați și 208 femei. Din totalul locuitorilor numai 7 ating vârsta de 70 de ani, 5 vârsta de 80 de ani, 2 vârsta de 90 de ani și unul singur, tatăl lui Stanciu pe nume Nițu, văduv, avea respectabila vârstă de 100 de ani.

Centralizarea datelor demografice ne-au permis de asemenea, evaluarea lor și din punct de vedere al densității numărului de membrii din familie, astfel că, putem remarca 27 de familii ce au 6,7,8 şi 10 persoane, restul încadrându-se între 2 şi persoane.

---

[1] *DIR*, sec. XVI, vol. 4, doc. 62, p. 58.

[2] Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, 1978, p. 374.

[3] *Catagrafia 1838*, p. 150.

Situaţia contribuabililor înregistrează 69 birnici, 4 patentari, 5 sudiţi, mănăstireşti şi un plătitor, scutiţi fiind de plata impozitului: preotul, cei doi ţârcovnici ai comunei, văduvele şi locuitorii care depăşesc vârsta de 70 de ani, precum şi cei nevolnici.

Sub aspect social existau 70 familii de moşteni şi 16 familii de clăcaşi, acestea din urmă fiind împroprietărite după 1864, pe proprietatea satului Berevoieşti[4]

Tot sub raport informaţional consemnăm datele de interes economic, legate de ocupaţiile locuitorilor.

Remarcăm în acest sens, preocupările locuitorilor legate de agricultură şi creşterea vitelor, ocupaţii determinate de condiţiile geografice, existenţa terenurilor pentru agricultură, a livezilor, fâneţelor şi pădurilor acoperite cu fag, mesteacăn, anin, plop etc. precum şi stăpânirea munţilor Boldu, Voivoda şi Obârşa de către comună.

În acest sens, statistica consemnează 250 pogoane de pământ care se cultivau, precum şi existenţa pentru necesităţile casnice a 46 cai, 148 boi, 175 vaci, 402 oi, 90 capre, 143 râmători, 16 stupi, 1275 pruni şi 32 alţi pomi fructiferi.

Meşteşugurile şi celelalte ocupaţii sunt legate de necesităţile vieţii pe de o parte, iar pe de alta, se leagă de zona geografică şi de necesitatea valorificării materiei prime de aici: lemn şi piatră.

Astfel, în număr impresionant sunt consemnaţi dogarii 34, amintiţi şi mai târziu, la 1893 în Dicţionarul Judeţului Muscel şi în Marele dicţionar geografic din 1898, meşteşugari care nu mai sunt menţionaţi la 1915 în Dicţionarul statistic al României care avea la bază recensământul din 1912[5].

De asemenea, remarcăm existenţa a 22 muncitori plugari, 14 pietrari, 4 cărăuşi, 3 herestragii, 2 căldărari, 1 rotar, 2 ţârcovnici şi un morar.

Succinta analiză a datelor statistice relevă condensat varietatea ocupaţiilor locuitorilor din Albeşti, ponderea unor ocupaţii în contextul economic (agricultură, pomicultură, creşterea vitelor, dogărit şi pietrărit), situaţia demografică a localităţii, date interesante legate de onomastică precum şui interesul deosebit al comanditarului pentru contribuabil.

---

[4] C. Alessandrescu, *Dicţionar geografic al Judeţului Muscel*, Bucureşti, 1893, p. 7-8.

[5] *Dicţionarul statistic al româniei*, Bucureşti, 1915, p. 604-605.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ACTIVITATEA POLITICĂ A ARGEŞENILOR ŞI MUŞCELENILOR REFLECTATĂ ÎN PAGINILE ZIARULUI „ROMÂNUL" ÎN PERIOADA AUGUST 1857- IUNIE 1859.

VASILE NOVAC

Ziarul „Românul", redactat de către C. A. Rosetti, a fost, în perioada de care ne ocupăm, purtătorul de cuvânt al „partidei naţionale", a ceea ce va fi cunoscut mai târziu ca gruparea liberal radicală sau „roşii". Primul număr apare vineri, 9/21 august 1857[1] În paginile lui se vor insera ştiri şi despre activitatea politică a argeşenilor, precum şi numeroase articole şi chiar studii, publicate de către unii dintre aceştia, şi, mai cu seamă, de Ion C. Brătianu şi C. D. Aricescu.

În numărul 3, este publicat articolul lui Brătianu, **Omul**, în care declară că: „Este în natura omului să trăiască în unire şi tovărăşie strânsă cu semenii săi şi se simte împins la această viaţă comună, nu numai de trebuinţele sale morale şi intelectuale, ci şi de înlesnirea vieţii materiale"[2]. În continuare, arată că: „Legislaţiunile sunt de trei feluri: arbitrarie sau impuse prin putere, convenţionale sau primite prin învoirea tuturor mădularilor societăţii şi naturale, adică acelea ce mintea omului le primeşte şi se conformă lor de bună voie...

Când o societate este supusă celor dintâi, are, nu numai dreptul, ci datoria chiar să le lepede, să scuture şi să sfarme jugul lor, ca un ce monstruos, nelegiuit şi contrar naturii omului, care văzurăm că este d-a fi liber ş-a nu suferi nici o impunere cu sila

Când este cârmuită de cele de al doilea, atunci societatea aceea e liberă şi suverană.."[3] În concluzie, cel ce era semnat atunci „Ioan Brătianu" susţinea: „voim ca românul să se restabilească în ochii săi ca om şi să se întroneze în toate drepturile sale...

Voim ca România să fie în solidaritate cu ceilalţi populi ce vor tinde spre dreptate, solidaritate şi frăţie"[4].

La 31 august 1857, Nicolae Creţulescu roagă pe C. A. Rosetti să-i publice **Profesiunea de Credinţă** în ziarul său, datorită stimei ce avea pentru „foaia importantă ce publici". **Profesiunea** se adresa „Către domnii alegători, proprietari mari din districtul Muşcelu" cărora le expunea crezul său: „eu doresc regenerarea naţiei, prin unirea ambelor ţări române...... dorescu un cap de stat strein, ereditar, luat dintr-o familie suverană din Europa civilizată, doresc domnirea dreptăţii în ţară, prin instituţii liberale şi printr-o egalitate de drepturi şi de datorii tuturor cetăţenilor; doresc, în sfârşit, ca drepturile autonomice ce le avem de la strămoşii noştri să se păstreze cu sfinţenie"[5]

---

[1] „*Românul, ziar politic, comercial, literar*", an. I, nr. 1, vineri, 9/21 august 1857.
[2] *Ibidem*, an. I, nr. 3, vineri 16/28 august 1857, p. 1.
[3] *Ibidem*.... nr. 4, 19/21 august 1857, p. 1.
[4] *Ibidem*, p. 2.

Ion Fundescu publica, în nr 10, din 10/22 septembrie, o poezie care îndemna la Unire, numită: „**Cântecul unui român dupe malul Argeşului**", din care cităm:

„M-am născut în Argeşel,
Sânt rumân, sânt voinicel,
Port pletele olteneşti
Şi călţuni moldoveneşti.

Sânt nepot de Basarab
D-ai lui Mircea, Mihai Brav,
Sânt frate cu moldovean,
Şi văr bun cu ardelean....

Eacă timpul c-a sosit
Cum era el de mărit
Când sărmana noastră mamă
Ne porni cu atâta faimă.

Şi ne spuse: fiţi cuminţi,
De vreţi mult ca să trăiţi,
Cu prinţ mândru, erou
Ce-ţi lua din sânul meu*

Dare-ar Sfântul Dumnezeu
Să mă văz odată eu
Acolo-n schelă la Galaţi
În unire cu-ai mei fraţi.

Şi să tragem danţ muntean
Pe pământul moldovean
Şi să-ntindem hora mare
Peste ambele hotare.

Şi împreună, cu viers tare
Să strigăm: Argeş râu mare,
Ce curgi limpede şi lin,
Du cu tine orice chin.

Îneacă pe trădători,
Ce pieirea ţării o vor.
C-atunci, fără împotrivire,

---

[5] *Ibidem*, nr. 8, marţi 10/22 septembrie 1857, p. 3.

Vom fi toţi într-o unire,

Supt un principe strein,
Cu sângele de latin"[6]

La 1/13 august, Dumitru Brătianu propune o subscripţie publică pentru susţinerea Unirii peste hotare. Fiind convins că vor mai rămânea bani, era de părere ca prisosul „să fie destinat unui monument naţional ardicat în comemorarea Unirii Principatelor noastre şi a reintrării naţiunii române în deplina exercitare a anticelor sale drepturi de naţie autonomă şi suverană". În acest scop, el trimite 100 de galbeni[7]. Fraţii Scarlat, Constantin şi Nicolae Creţulescu deschid o subscripţie pentru litografierea portretului original al Florichii, fata lui Mihai Viteazul, „găsit dintr-o norocită întâmplare de către d. Boerescu, profesorul Seminarului de la Curtea de Argeş"[8]

La 26 august, cavalerul Benzi, comisarul Regatului Sardiniei în Principate, a sosit la Câmpulung. A dorit să vie neanunţat, dar cârmuitorul de Muşcel a fost prevenit, de la Piteşti, că va sosi, prin Curtea de Argeş. Iată cum descrie „Românul" prezenţa lui Benzi pe plaiurile muşcelene, din care se reliefează un alt moş Ion Roată din Nămăieşti, al cărui nume a rămas, din păcate anonim:

„Pe când notabilii şi neguţătorii oraşului, cu membrii Maghistratului, ai Tribunalului, se pregăteau a veni să felicite pe comisarul sard.... cavalerul Benzi, însoţit de domnul cârmuitor al Muşcelului şi de domnul Ion Brătianu (ce-l însoţise din Piteşti), plecă la Schitu Nămăieşti... atât pentru a vizita schitul, cât şi pentru a intra în de aproape relaţie cu săteanul nostru"[9]. Redăm, în continuare, discuţia purtată cu câţiva săteni şi interpretarea atitudinii ţăranului sceptic de către Brătianu:

-Îţi place dumitale Unirea Ţării Româneşti cu Moldova?...

-Şi cui nu-i place?

-Şi de ce îţi place?

-Că fiind uniţi, o să fim mai tari şi mai bogaţi şi n-o să ne mai calce pe coadă toţi.....

-Dar dumitale, moşule, îţi place Unirea?

-Nu e rea, dar....Şi bătrânul oftă şi tăcu.

-De ce temi?

-Apăi, de, ştiu şi eu.....

Ăsta e mulţumit de regimul trecut, observă consulul sard.

-Ba, nu, Excelenţă, tocmai lui nu-i place, el ştie să preţuiască Unirea mai bine decât junii cei fără sperienţă, răspunde d. Brătianu, dar multe speranţe căzute, multele făgăduieli neămplinite, atâtea iluzii stinse l-au făcut sceptic, ca Toma Apostolu, el trebuie azi să pipăie rana, ca să crează. Eată cum am putea traduce aceste cuvinte îndoioase (apăi, de, ştiu eu):

„Hei, domnule, câţi am văzut eu d-ăia carii ne făgăduiau marea cu sarea; şi i-am ascultat, şi, apoi, când a fost la adică, tot noi în platcă, tot pe capul nostru s-a spart furtuna! Am plătit cu lacrămi de sânge dorinţele noastre sau drepturile ce le-am cerut, cu gura ori cu braţul! E sfântă Unirea! Că şi Hristos ne învaţă să ne iubim şi să fim uniţi, ca să căpătăm Împărăţia Cerului, adică fericirea! Dar fiindcă **Dreptatea** şi **Frăţia** ne-a dat prin piele, ne temem, de, să nu ne dea prin piele şi Unirea asta, că am păţit multe şi cată să punem odată minte în cap să nu mai credem la făgăduieli şi vorbe goale, să vedem şi fapte, şi atunci veţi vedea ce plăteşte pielea românului! Noi însă vom încerca şi d-astă dată, să ne vedem[10] visul cu ochii"[11]. La ora 8 seara, „reintră în Câmpulung, în urările mulţimii ce-l aştepta în marginea oraşului. Strada lui Negru Vodă iluminată era plină de popul care striga: „Să trăiască Unirea! Să trăiască dl comisar!" În piaţa Reformei, copii de la şcoală întâmpinară pe comisar cu flori şi cu strigarea: „Să trăiască Italia! Să trăiască Unirea!" şi poporul adunat aici repeta: „Să trăiască Unirea!".... Un membru al Maghistratului prezentă comisarului, în numele orăşenilor, o adresă subscrisă... în limba română şi franceză"[12]. Impresionat de primirea făcută, comisarul italian adresează celor prezenţi câteva cuvinte, între care: „Sunt încântat, domnilor, de surpriza ce mi-aţi făcut; m-am convins că astă manifestare e *spontanee*, sinceră.... şi totodată *populară*: aceasta doream să ştiu şi pentru aceasta am şi întreprins această mică călătorie prin judeţele muntene.... Însă nu uitaţi ceea ce şi religia şi sperienţa ne recomandă: „ajută-te şi te voi ajuta"[13]. „Românul" continuă relatarea: „La aceasta, toţi de faţă răspunseră, în unanimitate: Trăiască Victor Emanuel! Trăiască cavalerul Benzi! Trăiască Italia şi România[14]!" La plecare, a doua zi, la ora 10 i s-a făcut o manifestaţie de simpatie similară. Foarte frumos a fost primit şi de către sătenii din Măţău, care strigau, în mod repetat: „Trăiască Unirea!" Logofătul satului i-a declarat: „Decât să trăim ca robii, călcându-ne toţi în picioare, mai bine să murim ca moşii noştri fericiţi şi neatârnaţi".

---

[6] *Ibidem*, nr. 10, marţi 10/22 septembrie 1857, p. 3.

[7] *Ibidem*, p. 3.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, nr. 12, marţi 17/29 septembrie 1857, 2.

-Aşa, aşa, strigară toţi sătenii"[15]

Oficiosul „partidei naţionale" începe să anunţe rezultatele alegerilor pentru Adunarea Ad-Hoc. La 21 septembrie / 3 octombrie, anunţa alegerea lui Ştefan Golescu şi a lui Nicolae Rucăreanul din partea marilor proprietari, a lui Alexandru G. Golescu, din partea moşnenilor, a lui Tică Ion din partea plugarilor şi a lui Costache Dimitrie Aricescu din partea orăşenilor câmpulungeni. După cum se vede, victorie completă a „partidei naţionale" la Muşcel. La Argeş, se cunoşteau, la acea dată doar următorii aleşi: Ştefan Burchi şi Ion Brătianu, ca deputaţi ai marilor proprietari, Scarlat Turnavitu, din partea moşnenilor şi Dimitrie Brătianu, reprezentantul piteştenilor[16]. La Bucureşti cele mai multe voturi le-a obţinut Nicolae Golescu, care a fost votat de cetăţeni din 1004 votanţi[17]. I. D. Petrescu, în numele tinerimii muşcelene trimite o scrisoare deschisă deputaţilor aleşi, pe care-i felicită pentru alegerea lor, bazată pe meritele deputaţilor, în care mulţumeşte şi alegătorilor şi care se încheie astfel: „aveţi să luptaţi ca nişte români pentru viaţa patriei comune şi atunci, numai atunci, ţărâna lui

---

[10] *Ibidem*.

[11] *Ibidem*.

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

[16] *Ibidem*, nr. 13, sâmbătă 21 septembrie / 3 octombrie 1857, p. 1.

[17] *Ibidem*, nr. 14, marţi 24 septembrie / 6 octombrie 1857, p. 3.

Mircea şi Mihai va tresări de bucurie, la triumful ce veţi culege dupe câmpul luptelor voastre politice, iar poporul român va pune, în toate generaţiile viitoare, buchete de flori pe ţărâna mormintelor voastre[18]!" Într-una din şedinţele Adunării, s-a contestat alegerea lui Constatntin D. Aricescu, care repeta pe cea făcută la Câmpulung de Constantin Moraitu şi găsită ca netemeinică. S-a validat, atât alegerea lui Aricescu, cât şi a lui Brătianu şi Serurie, în unanimitate „şi cu vot păe faţă"[19]. „Românul", din 8/20 octombrie, arată victoria zdrobitoare a lui Nicolae Golescu obţinută în lupta pentru vicepreşedenţia Adunării. El obţine 85 d voturi din 100, în timp ce contracandidaţii săi nu au primit decât 12 voturi Oteteleşeanu şi 3 voturi Creţulescu. La alegerea pentru funcţiile de secretari, Dimitrie Brătianu, Ştefan Golescu, Scarlat Turnavitu şi chiar Alexandru G. Golescu, alături de Costache Creţulescu, C. A. Rosetti şi Ioan Cantacuzino, au cele mai multe voturi[20]. În şedinţa a patra a Adunării, din 7/19 octombrie, au luat cuvântul, între alţii: Ion Brătianu, Al. G. Golescu şi Constantin Creţulescu. Ion Brătianu, C. D. Aricescu şi C. A. Creţulescu sunt foarte activi şi în şedinţele a cincea şi a şasea când s-a pus în discuţie Propunerea Urgentă ce cuprindea principalele revendicări ale românilor[21].

În mai multe numere din octombrie, noiembrie şi decembrie, „Românul publică articolul lui Ion C. Brătianu, intitulat **Naţionalitatea**[22]. În şedinţa a treia, s-a ales vicepreşedinte al Adunării Nicolae Golescu şi cinci secretari: C. A Rosetti, C. Creţulescu, Scarlat Tunavitu, Dimitrie Brătianu şi Ştefan Golescu, ultimii trei fiind deputaţi de Argeş şi Muşcel[23]. Alexandru G. Golescu a fost ales preşedinte al clasei micilor proprietari cu 96 de voturi, în timp ce şi I. C. Brătianu şi C. D. Aricescu au obţinut câte 80 de voturi, fiind întrecuţi doar de episcopul de Buzău cu 84 de voturi[24]. În şedinţa a VI-a, după ce Ion C. Brătianu a citit raportul unei comisii, au luat cuvântul alţi trei muşceleni şi argeşeni: Scarlat Turnavitu, Alexandru G. Golescu şi N. Rucăreanu[25] În şedinţa a VII-a, după ce Ştefan Golescu face apelul nominal, din care au rezultat 97 de prezenţi şi trei absenţi, s-a trecut la numirea unei comisii însărcinate să redacteze memorandumul dezvoltător al celor patru puncte. S-au ales nouă membri, între care: Dimitrie Brătianu, Alexandru Golescu şi Ion Brătianu. Memorandumul a fost citit de Dumitru Brătianu, iar C. D. Aricescu a fost unul dintre vorbitori[26]. Vineri, 25 octombrie, în şedinţa a VIIII-a, Dumitru Brătianu citeşte Memorandumul, iar Nicolae Golescu întreabă Adunarea dacă se pot începe dezbaterile sau să se amâne pentru luni. Adunarea stabileşte amânarea discuţiilor. Ziua de 28 octombrie începe cu citirea de către C. A. Rosetti a adresei Biroului către Adunarea Moldovei. „Dl. C. A. Creţulescu întreabă dacă se primeşte adresa aşa cum este. Câteva glasuri răspund că da. Dl. A. G. Golescu se scoală de la locul său şi zice: „Eu, nu numai că nu primesc de bună, dar o găsesc foarte necuviincioasă şi periculoasă cauzei noastre. mă mir cum secretarii acestei Camere au putut face o asemenea adresă şi a-i da citire. Aş cere ca adresa să se dea în cercetarea unei comisii.... (Sgomot mare, în semn de nemulţumire, din toate părţile). Nu mai pot face parte dintr-o asemenea Adunare (Dezaprobări generale).

---

[18] *Ibidem*, nr. 16, marţi 1/13 octombrie 1857, p. 3.
[19] *Ibidem*, nr. 17, sâmbătă 5/17 octombrie 1857, p. 1.
[20] *Ibidem*, nr. 18, marţi 8/20 octombrie 1857, p. 2.
[21] *Ibidem*, nr. 19, sâmbătă 12/24 octombrie 1857, p. 1-3.
[22] *Ibidem*, nr. 21, 24, 25, 26, 29, 33.
[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*, nr. 25, sâmbătă 24 noiembrie 1857, p. 1.
[25] *Ibidem*, p. 2-3.
[26] *Ibidem*, nr. 26, marţi 5/17 noiembrie 1857, p. 3.

D. Magheru: „Adresa trebuie modificată, în adevăr, dar nu se poate arunca asupra Adunării răspunderea unui act în parte.

N. Golescu întrebă Adunarea dacă primeşte studierea de către o comisie Adunarea aprobă o comisie de 9 membri“[27]

La incidentul provocat de către Al. G. Golescu, primul care protestează şi insistă pentru a se cere scuze Adunării este conjudeţeanul Ion C. Brătianu, care declară. „Eu, unul, ca şi dumneavoastră, sunt obicinuit cu lovituri tari, cu loviri, însă, ce vin de la străini. Dar lovirea d-lui Golescu este mai rea, căci d-lui este din sânul nostru..... Dar d. Golescu, negreşit, s-a aprins şi a pronunţat cuvinte ameninţătoare şi necuviincioase, care au supărat Adunarea.... Sper că dl. Golescu să vie să-şi retragă cuvintele ce a zis“[28].

Al. G. Golescu declară că este de acord cu cele patru puncte, nu, însă, şi asupra chipului cum să ne exprimăm către moldoveni şi către Înaltele Puteri. Regretă că „m-am lăsat să mă aprinz atâta“. Se votează comisia propusă de Alexandru G. Golescu, din care făceau parte: I. Cantacuzino, Al. G. Golescu, Gr. Ioranu, C. D. Aricescu, I. Brătianu, I. Roset, N. Rucăreanu, C. Creţulescu şi Al. Florescu[29]

În nr. 28, din 12/24 noiembrie, „Românul“ publică articolul lui I. C. Brătianu - *Comerciu*[30] Duminică, 13 octombrie, în Biserica Mavrodolu din Piteşti, după „săvârşirea Sfintei Liturghii, se ţinu un Te-Deum, în onoarea Împăratului Ceresc, căruia îi mulţumirăm cu lacrămi de recunoştinţă pentru această mare facere de bine [votul de la 9 octombrie]. În biserică, era grămădită mai toată populaţia oraşului.....

Cu această ocazie, Sfinţia Sa, părintele protopop Nae, rosti şi discursul, ce am onoarea a vă alătura“[31] La ieşirea din biserică înaintea tinerimii, s-a strigat de mai multe ori: „Să trăiască Unirea!“ Protopopul Nae Constantinescu semna un apel, care cuprindea între altele: „Fraţilor români, Optsprezece veacuri au trecut de când biserica creştină strigă în toate rugăciunile ei, „pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui biserici şi pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm“....

Unirea României cu Moldavia, după care strămoşii noştri au oftat atâta timp şi pentru care, după împrejurări, au sacrificat şi sânge şi avere, şi, de ar fi putut, ar fi sacrificat şi mai mult decât însăşi viaţa lor, acea sfântă Unire, zic, astăzi, din Pronia Împăratului Ceresc şi bunăvoinţa unor puteri europene binevoitoare nouă, ne zâmbeşte cu dulceaţa unui soare de primăvară, ce se arată în urma unei iemi îndelungate şi plină de viscole.... să-l rugăm să binecuvânteze şi să întărească această sfântă Unire..... să verse asupra patriei unite bogata sa milă şi îndurare şi cu dreapta sa cea atotputernică s-o aducă pe calea fericirii!

---

[27] *Ibidem*, nr. 27, sâmbătă 9/21 noiembrie 1857, p. 1.

[28] *Ibidem*, p. 2.

[29] *Ibidem*.

[30] *Ibidem*, nr. 28, 12/24 noiembrie 1857, p. 1-2.

[31] *Ibidem*, nr. 29, sâmbătă 16/28 noiembrie 1857, p. 3.

Să ne mai rugăm încă şi pentru sănătatea, fericirea şi îndelungata viaţă a credincioşilor noştri deputaţi şi ai tuturor adevăraţilor fii ai României întregi, una şi nedespărţită, care au conlucrat cu una şi aceeaşi voinţă pentru săvârşirea acestei mari fapte din istoria României"[32].

În numărul 31 din 23 noiembrie / 6 decembrie, Ion C. Brătianu publică un articol despre **Mijloacele de Comunicaţie**. În şedinţa X-a, Al. G. Golescu propune un amendament la raportul Comisiei asupra Memorandumului, prezentat de Dumitru Brătianu, amendament combătut de către Ioranu şi C. A. Rosetti şi respins de Adunare. Au mai luat cuvântul: Dumitru Brătianu, C. D. Aricescu şi C. A. Creţulescu[33] „D. A. Golescu..... zice că, din capul locului, forma i sa părut necuviincioasă, fiindcă se află fraze multe şi pompoase, care nu sunt la locul lor în gura unei adunări politice"[34] combătut de A. Petrescu, Al. G. Golescu „zice că ....este în drept a ataca un act pe care nu l-a aprobat şi, acum, Adunarea are să judece între d-lui şi majoritatea Comisiei....

D. D. Brătianu observă că actul întreg a fost subscris de către toţi membrii Comisiei. D. A. G. Golescu răspunde că.... neputându-se uni cu majoritatea asupra redacţiei.... şi-a rezervat dreptul de a combate în Adunare......

Adunarea refuză amendamentul d-lui Golescu, primeşte pe al d-lui Aricescu"[35].

În şedinţa a XI-a, Al. G. Golescu propune rectificări la Amendamentul prezentat în şedinţa anterioară, fiind combătut de C. A. Creţulescu. Ion Brătianu acuză pe Al. G. Golescu că se preocupă prea mult de chestiuni personale, în loc să ne concentrăm „mai mult de binele patriei" şi-l obligă pe Golescu să retracteze acuzaţia făcută secretarilor[36].

Ion Brătianu combate un amendament al lui N. Rucăreanu. Dumitru Brătianu a continuat citirea Memorandumului, care a fost primit, cu unele mici amendamente, în ceea ce priveşte unele expresii[37].

Actul dezvoltător al votului Adunării Ad-Hoc de la 9/21 octombrie a fost semnat de: prezidentul Adunării, Nifon, mitropolitul Ungrovlahiei, de viceprezidentul, **N. Golescu**, şi de secreatarii: C. A. Creţulescu, **D. Brătianu, Scarlat Turnavitu, Ştefan Golescu** şi C. A. Rosetti[38]

În ultimele luni ale anului 1857, Ion C. Brătianu publică în „Românul": **Studii istorice asupra naţionalităţii române**. În şedinţa a XII-a, au luat parte la dezbateri, dintre argeşeni şi muşceleni: Ion Brătianu, Scarlat Turnavitu, un Creţulescu şi N. Rucăreanu, iar în şedinţa a XIII-a, după apelul nominal executat de către Turnavitu, au luat cuvântul: Ion C. Brătianu, Al. G. Golescu şi C. A. Creţulescu. „D. A. Golescu zice că în toate ţările, unde sunt adunări, obiceiul este ca un proiect, până a nu se primi, până a nu se trece la vot prin amendamente, să se discute întreg, după aceea trece la dezbaterea parţială, paragraf cu paragraf, şi-apoi se pune întreg la vot". Pentru că a propus două amendamente care au fost respinse, este de părere, ca un omagiu adus moldovenilor, să se adopte „actul votat de Adunarea Moldovei"[39] După mai multe discuţii asupra formei în care a fost redactat actul, la care au luat parte: Ioan Rosetti, Ştefan Burchi, A. Golescu şi Scarlat Voinescu, „dl. A. Golescu zice că, după toată străduinţa ce a pus ca să se modifice redacţia acelui act, socoteşte de a dumisale datorie, în o zi aşa de frumoasă, a nu se despărţii de colegii dumnealui şi cere să se treacă în procesul verbal c-a aderat şi dumnealui la acel act. D. Voinescu face aceeaşi declaraţie, adunarea dă semne de aprobare"[40]

---

[32] *Ibidem.*

[33] *Ibidem*, nr. 31, sâmbătă 23 noiembrie /6 decembrie 1857, p. 1-2.

[34] *Ibidem*, nr. 32, marţi 26 noiembrie /8 decembrie 1857, p. 3-4.

[35] *Ibidem.*

[36] *Ibidem*, nr. 33, sâmbătă 30 noiembrie /12 decembrie 1857, p. 3-4.

[37] *Ibidem*, nr. 34, marţi 3 /16 decembrie 1857, p. 3-4

[38] *Supliment la „Românul"* nr. 36.

În februarie, I. C. Brătianu publică, în mai multe numere, articolul său intitulat: **Burghezia**.

130 de cetăţeni din Piteşti trimit o scrisoare Baronului Talleyrand, de solidaritate cu Napoleon al III-lea: „Atentatul de la 14 ianuarie a revoltat inima tuturor românilor. Locuitorii şi clerul oraşului Piteşti vin a felicita pe reprezentantul Franţei pentru minunata ocrotire a vieţii Majestăţilor Lor Împăratul şi Împărăteasa Francezilor.....

Românii şi-au pus credinţa în dinastia împăratului Napoleon, aşteaptă mult de la dânsa şi ridică spre Cer pentru dânsa rugăciunile lor din toate zilele"[41]

Îm iunie, apare o înştiinţare despre vânzarea moşiei Chiţeşti, cu următorul cuprins: „**Proprietatea Chiţeşti** a fraţilor Goleşti, din judeţul Muşcel, se vinde în total sau în pogoane. Asemenea se vinde şi pădurea..... ce ocupă un spaţiu de 383 de pogoane d-ale mari.

Doritorii d-a cumpăra această proprietate se vor adresa, în capitală, domnului Ştefan Golescu, în casele domnului Pencovici, str. Brezoianu, iar în district, la d-ei Zoiţa Goleasca, muma fraţilor Goleşti, care îşi are acum rezidenţa sa la proprietatea d-lor anume Goleştii, aproape de oraşul Piteşti"[42]. Goleştii, prin Anica Racoviţă şi Ef. Grant scoteau la vânzare şi moşia Şerbăneşti sau Slobozia, ce se găsea atunci în judeţul Teleorman[43]

În aprilie 1858, C. D. Aricescu publică articolul **Presa**, din care redăm un fragment care sintetizează importanţa acestei instituţii şi, mai ales, condiţiile pe care trebuie să le întrunească un bun ziarist:

„Cine conduce şi luminează opinia publică? Geniul, prin canalul presei. Geniul este închinarea verităţii divine, iar opinia publică - voinţa generală a cetăţenilor.....

Aşadar, cel ce ia asupră-şi sacra şi greaua misiune de conducător şi luminător de oameni trebuie să unească, ca condiţie sine qva non, **talentul** cu **ştiinţa** şi cu **probitatea**....

Opinia publică este astăzi adevărata regină a lumii civilizate; ea e regulatorul cabinetelor, busola diplomaţiei, tăria tronurilor progresiste şi, prin urmare, spaima celor retrograde; în fine, e puterea şi salvarea popoarelor. Tronul ei e presa; sufletul ei talentul virtuos, miliţia ei - poporul; şefii ei - oamenii inteligenţi"[44].

---

[39] *„Românul"*, an. II, nr. 4, 14/26 ianuarie 1858, p. 15-16.

[40] *Ibidem*, nr. 6, 21 ianuarie /2 februarie 1858, p. 23-24.

[41] *Ibidem*, an. II, nr. 16, marţi 25 februarie / 9 martie 1858, p. 61-62.

[42] *Ibidem*, an. II, nr. 45, 9/21 iunie 1858, p. 180.

[43] *Ibidem*, an. II, nr. 18, marţi 4/16 martie 1858, p. 72.

[44] *Ibidem*, an. II, nr. 15, marţi 15/27 aprilie 1858, p. 114.

În mai, „Românul“ făcea reclamă „Otelului de România“ din Pitești, de pe Ulița Mare, Piața Sfântului Nicolae, care oferea, „pe lângă comoditatea încăperilor, și celelalte trebuincioase, adică: birt, cazin, precum și pentru caii și trăsurile d-lor, adăpostirea cea mai bună“[45] În trei numere din august și primul din septembrie 1858, este publicat: **Bilanțul situației**, cu o prefață de Ion Brătianu. La 15/27 septembrie, C. D. Aricescu semnează articolul: **Prințul și Constituția**, prin care critică, atât Regulamentul Organic, cum și aplicarea Convenției de la Paris de către vicioși: „Regulamentul era și el o șartă liberală la 1832, când s-a impus românilor; și toată lumea importantă îl aplauda; căci lumea luminată, parte era trimisă în esil, parte la pluton, parte tăcea de frică. Nu trecu mult și toți cunoscură vițiile Regulamentului; cele mai mari se aflau în articolii privitori la alegerea Domnului, la formarea Adunării Legislative și la sancționarea legilor capitale de către curțile suzerană și protectoare cuprinsă în faimosul paragraf de la sfârșitul Regulamentului care a făcut atâta sgomot...

După șarta de la Paris, baza alegerii Domnului este aurul... Mefistofeles pe tron formează Comitetul Central din creaturile sale; și, cu Adunarea, el face legi, iar Comitetul sancționează legile sale și poate preface, la nevoie, chiar Constituția, și iacă șarta liberală o utopie, un vis, slove negre pe hârtie albă, pentru bietul popor. Adio, progres! Adio viitor! Adio regenerare! Letargie, cel puțin pentru șapte ani. Legile cele bune degenerează în mâini vițioase“[46]. Articolul se încheie cu apelul: „Români, deschideți ochii și pătrundeți-vă de starea critică în care se află țara, cum și de răspunderea cea mare ce e asupră-vă: în mâna noastră stă soarta țării, fericirea sau umilirea ei în ochii istoriei și ai Europei civilizate!“[47]

Despre Convenția de la Paris, se pronunță și Ion C. Brătianu, într-o **Declarare** către alegători. El este de acord cu ea, arătând și de ce: „Nu facem această declarare în favoarea Constituției pentru că ne simțim amorezați de perfecțiunile ei, ci fiindcă nu ne-a fost nouă ertat d-a face una, o primim p-aceasta, crezând că tărâmul ce ea ne deschide este mai larg, mai sigur d-a servi interesele naționale decât tărâmul opozițiunii ce devine d-astăzi înainte proprietatea adoratorilor regimului ce Convenția de la Paris îl îngroapă“[48]. El apelează la toți alegătorii, solicitându-le: „asigurați independența României, faceți-vă campionii măririi ei, faceți ca actele voastre politice să fie modeluri de înțelepciune, de curaj și patriotism, și atunci, noi, cei dintâi, noi pe care unii au voit să ne descrie ca niște esaltați, cari nu visăm decât foc și sânge și voim stingerea unora în favoarea altora, vă vom încuraja cu stima și cu dragostea noastră, vă vom saluta de părinți ai patriei și vom ridica templuri și statue în onoarea voastră; căci, fie-ne ertat a o spune fără sfială, nu suntem de cei care voesc a se face binele decât printr-înșii sau printr-o clasă mai cu preferință decât prin alta; nu din orice clasă, din orice categorie de români va izvorî binele patriei noastre, îl vom prețui după bunătatea lui și vom îndrepta recunoștința noastră ca români, cui se cuvine“[49] Ion C. Brătianu susține, mai departe că, „prin schimbarea poziției politice a țării, s-a schimbat și poziția partidului național; din partid de opoziție sau revoluționar sau oricare a fost numele ce avurăm sau ne-au dat, devenim partidul **conservator**, nu spre a esploata o situaţie sigură, legală nu spre a ne hrăni în nepăsare, a ne îngrăşa ş-a adormi în trândăvie, ci spre a lupta cu bărbăţie pentru apărarea Constituţiei contra tuturor atacurilor ce se grămădesc pe noul orrizon al României"[50].

---

[45] *Ibidem*, an. II, nr. 34, vineri 2/14 mai 1858, p. 128.

[46] *Ibidem*, an. II, nr. 73, luni 15/27 septembrie 1858, p. 290-291.

[47] *Ibidem*.

[48] *Ibidem*, an. II, nr. 88, luni 13/25 septembrie 1858, p. 324.

[49] *Ibidem*, p. 324.

Joi 16/28 octombrie, „Românul" publică - **Apel alegătorilor**, subscris tot de către Ion C. Brătianu. După ce evocă ridicarea lui Tudor şi eforturile de deşteptare naţională prin Gheorghe Lazăr, ca inflenţă a „toxinului" de la 1789, se opreşte, din nou, la Regulamentul Organic, pe care clasele luminate l-au privit ca pe o reformă „Regulamentul, însă.... ce era de natura lui destinat sau să ne încenuşască ca naţiune sau să-l ardem noi pe dânsul, d-ar fi fost chiar legea cea mai sfântă; în condiţiile de viaţă, în care l-am fost pus, nu putea avea o carieră mai fericită decât aceea ce el avu"[51]. „Revoluţia de la 1848 - continua Brătianu - fu a treia încercare prin care românii voiră să se mântuie de înrâurirea şi domnirea streinilor.....

Congresul de la Paris ne dete o nouă ocazie d-a crede că timpul a sosit şi pentru noi d-a lua un loc în rândul staturilor ce formează confederaţia independentă a Europei.....

Astăzi, ne aflăm în ajunul unei a cincelea încercări care este punerea în lucrare chiar a acestei Convenţii de la 19 august ce Europa Occidentală ne o recomandă ca o barcă de scăpare ce de vom şti s-o conducem bine, ne va duce drept la constituirea României, astfel cum o ceream de-a gata de la streini....

Care a fost atitudinea noastră, a partidului naţional, într-această ocazie? Sacrificat-am noi oare interesul patriei teoriilor ce ne impută inemicii noştri?.... pronunţat-am noi un singur cuvânt care să nu fie primit de monarşistul, de conservatorul cel mai ortodox?...

Din câte ziserăm, oricine poate credea curat că dacă ţelul încercărilor românilor este d-a reconstitua, d-a desrobi şi d-a înmări patria, mijloacele însă ce ei au întrebuinţat au fost deosebite, au fost acelea chiar ce timpul şi împrejurările au pus la dispoziţia lor. Mijloacele de la 1821 nu se aseamănă cu acelea de la 1831, nici acestea cu acelea de la 1848 şi cu atât mai puţin mijloacele revoluţionare de la 1848 cu cele monarşice de la 1857 şi 1858.

Ca om, ca istoric, în teorie poci discuta care din acele mijloace ar fi mai eficacii. Ca român, însă, ca cetăţean activ declar că la 1821 aş fi încins paloşul şi m-aş fi pus sub stindardul lui Tudor, că la 1831 aş fi fost cu Dinicu Golescu şi cu Câmpinenii; că la 48, şi aceasta o spun în gura mare, mă simt fericit şi mândru că am fost acolo unde era sufletul României, iar nu în tabăra streinilor; şi cât pentru 1858, mă simt român bun şi cu cunoştinţa împăcată punându-mă cu toată franchețea pe tărâmul Convenţiei de la 19 august şi strigând din toate puterile mele: „**trăiască România liberă şi autonomă!**"[52].

„Românul" din 3/15 noiembrie publică o **Profesiune de Credinţă**, semnată între alţii, de către: Ioan Mihăilescu, **Ştefan Golescu**, **D. Brătianu**, **N. Golescu**, D. Budişteanu şi A. Peterscu, care declară privitor la Convenţie: „Nu numai o primim cu sinceritate şi cu recunoştinţă din mâinile streinilor, de aici înainte, ne-o însuşim, o primim a noastră proprie operă naţională şi ca pe a noastră fiică, vom respecta-o ţi vom apăra-o, cu devotamentul unui părinte. Numai cu acest preţ ne vom putea bucura de stabilitatea şi de fericirea ce ne promite Convenţiunea; căci observarea legilor este garanţia cea mai solidă a propăşirii regulate a unui popul"[53]. După aceea, se trece la problemele interne şi la îndemnuri: „Înaltele puteri, primind raporturi contradictorii..... drept încercare, au acordat drepturi politice unui număr numai de proprietari.... Inimile noastre au să bată, frunţile noastre au să asude pentru milioane de români. Noi singuri avem să alegem, din sânu-ne Adunarea Legiuitoare şi, prin Adunare, un domn pe viaţă.... De la noi depinde chiar soarta fraţilor noştri de peste Milcov, precum depinde de la ei a noastră soartă, căci instituţiile unitare ce au introdus Convenţia în legile noastre fac din Principate doi stâlpi ai aceluiaşi edificiu... Cu mâna pe inimă, să lucrăm bărbăteşte toţi împreună şi să asigurăm patriei noastre o Cameră independentă, ca, astfel, în pace şi fără durere, să renaştem la viaţa popul ilor autonomi şi liberi! Trăiască Constituţia! Trăiască România!"[54]

---

[50] *Ibidem*.

[51] *Ibidem*, an. II, nr. 82, joi, 16/28 octombrie 1858, p. 327.

[52] *Ibidem*, p. p. 327-328.

Colegiul Electoral din Bucureşti a ţinut mai multe şedinţe, iar în cea de la 21 decembrie a ales un Comitet Electoral din 11 membrii, între care şi N. Golescu[55]

Dimitrie Brătianu, din Paris, la 5 ianuarie 1859, expediază următoarea depeşă telegrafică: „Concetăţeni Piteşteni! Împlinesc în acest oraş datorii imperioase şi trebuie, sunt dator a mai amâna plecarea mea. Am convincţiunea că şi dumneavoastră veţi împlini p-ale voastre în ziua alegerilor"[56]. Ca răspuns la un raport al ministrului de Finanţe din 16 noiembrie 1858, Nicolae Creţulescu, ce condusese acest minister din octombrie 1857 până în octombrie 1858, declară că „n-a fost în drept să introducă în contabilitatea Visteriei un nou sistem, că a trebuit să păstreze sistemul urmat mai înainte. O nouă organizaţie în sistemul finanţial să adastă de la noile instituţii şi de la viitoarea obştească Adunare, care singură este şi competentă a aprecia şi a cerceta socotelile şi cheltuielile despre care este vorba"[57]

„Românul", din 22 ianuarie / 3 februarie 1859, anunţa alegerea în viitoarea Adunare Naţională a lui Nicolae Golescu, la Bucureşti şi altor deputaţi: N. Rosetti, I. Brătianu, Scarlat Turnavitu şi D. Brătianu în judeţul Argeş, Barbu Belu, Iorgu F. Lenş, Nicolae Brătianu şi Alexandru Angeleanu, în judeţul Muşcel, Radu C. Golescu şi Alexandru C. Golescu, în judeţul Romanaţi[58]. M. N. Negulescu, la 16 ianuarie, semnează în „Românul" un articol entuziast privitor la alegerile din judeţul Argeş, din care cităm o mare parte:

„Alegerea deputaţilor dintre proprietarii mari merită.... a fi scrisă în istoria naţiei. A vedea unirea, a vedea abnegarea alegătorilor despre candidatură în favorul aceluia ce putea da mai multă garanţie de independenţă şi naţionalitate, pe când cealaltă tabără mai toţi ar fi vrut să fie aleşi; a vedea, în fine şi mai cu seamă, rara şi nedescrisa abnegare a d. Alecu Petrescu, electoru, cel ce pentru izbânda partidului naţional a lăsat candidatura de deputat ce i se cuvenea cu drept cuvânt, în favoru d. Nicu Roset, negreşit, orice inimă şi cât de împietrită, ar fi lăcrimat, căci ar fi văzut că, cauza naţională este cauza lui Dumnezeu. 14 alegători din tabăra adversă s-au retras de la vot... Cei rămaşi (14) au votat în unanimitate cu Ioan Brătianu şi Nicu Roset. În seara aceia, orăşenii manifestară bucurie pentru această alegere, printr-o iluminaţie în oraş şi punerea muzicei naţionale prin mai multe locuri. O bucurie generală se vedea în toate părţile“[59]

---

[53] *Ibidem*, an. II, luni 3/15 noiembrie 1858, p. 447.

[54] *Ibidem*.

[55] *Ibidem*, an. II, duminică 28 decembrie 1858/9 ianuarie [1859], p. 323.

[56] *Ibidem*, p. 324.

[57] *Ibidem*, an. III, nr. 4, sâmbătă, 10/22 ian. 1859, p. 15.

[58] *Ibidem*, an. III, nr. 9, joi, 22 ian. / 3 febr. 1859, p. 32.

A doua zi, se face alegerea deputatului micilor proprietari, Scarlat Turnavitu, cu „viersuri 15 contra şase. Aceia a deputatului de oraş, merită asemenea a se înscrie cu litere de aur în analele istoriei. Unirea alegătorilor asupra cărora nici o făgăduială, nici o ameninţare, nici o dare de bani n-a putut a o dezbina şi mai cu seamă în împrejurările de faţă merită aplaudele lumii. Astfel, d. Dimitrie Brătianu, santinela neschimbată a ţării noastre, fu aclamat de deputat pentru obşteasca Adunare cu viersuri 39 de la atâţia alegători ce-au fost la alegere... din 45... unul a lipsit şi cinci n-au voit a veni să ia parte.

Seara, luni, cea din urmă a alegerilor, fu încheiată printr-un banchet, dat de d. Nicu Rosetti tuturor alegătorilor şi altor concetăţeni...

Ciocnitul toastelor repurtate de mai toată Adunarea, plesniturile dopurilor de şampanie, urările de să trăiască Principatele Unite, autonome şi fericite, să trăiască puterile garante ce ne-au asigurat independenţa, să trăiască deputaţii Obştei Adunări ce vor contribui la realizarea dorinţelor naţii române, unite toate astea cu bucuria esprimată în toată ardoarea, făcea o armonie divină, un ce dumnezeesc, la a cărui privire chiar Infernu s-ar fi umilit.... dacă toată România ar fi lucrat, în împrejurările ce trecură şi va lucra ca concetăţenii din Argeş, nici o stavilă n-ar mai putea opri mersul libertăţii ş-al fericirii la care aspiră orice inimă de român şi nici un enemic, cât de puternic, cât de dibaci, n-ar putea să-l oprească, fiindcă o repet, ca D-ta, unirea face puterea, şi concetăţenii din Argeş, afară de câţiva neghini prea slabe, suntem uniţi. Nu poţi sfârşi fără a vă comunica mai cu deosebire mulţumirea ce-am simţit pentru caracterele cele tari şi statornice ale d-lor Alecu Petrescu, Drăghici Budişteanu, Eftimie Nicolau şi Dumitru Antonescu şi aceasta prea puţin din parte-mi, pe lângă recunoştinţa ce li se arătau de toţi, măcar că nu se pot răsplăti cu nici un chip pentru asemenea devotamente“[60]

În primul „ministeriu al României“ (Ţării Româneşti), numit de către Alexandru Ioan Cuza, condus de I. A. Filipescu, Nicolae Golescu era titular de Interne, iar Dumitru Brătianu, la Externe[61] Noul ministru din Lăuntru al Ţării Româneşti arăta că, prin alegerea lui Cuza, Adunarea Obştească „a făcut un pas înainte spre Unire, fără, însă, a călca nici litera, nici spiritul Convenţiei“. De aceea, se cere românilor şi, mai ales, funcţionarilor publici „să facem pe toţi cetăţenii să crează că, de astăzi înainte, au o patrie liberă, unde legea este dreaptă şi ocrotitoare“[62].

La 29 ianuarie, din Iaşi, Ştefan Golescu trimitea fratelui său, Nicolae următoarea telegramă: „Deputaşia a înfăţişat Domnului, în seanţă solemnelă, actul alegerii Mării Sale.

Înălţimea Sa pleacă, luni, 2 februarie.

---

[59] *Ibidem*, an. III, nr. 10, sâmbătă, 24 ian. / 5 febr. 1859, p. 39.

[60] *Ibidem*.

[61] *Ibidem*, an. III, nr. 11, marţi, 27 ian. / 8 febr. 1859, p. 41

[62] *Ibidem*..... nr. 12, joi, 29 ian./ 10 febr. 1859, p. 45.

O deputaţie din Camera Moldovenească, compusă de cinci persoane: Panu Kogălniceanu, Cantacuzino, Mavrocordat şi Bălănescu va veni în Bucureşti ca să felicitеze Camera noastră, pentru alegerea domnului Alexandru Ioan I-âiu. Deputaţia pleacă la 31 ale acestei luni. Deputaţia noastră a fost primită foarte bine; faceţi tot asemenea“[63].

Pentru buna primire a noului domn, Nicolae Golescu, ministru al Treburilor din Lăuntru, face apel la cetăţeni, adresând un frumos apel şi Domnului să lupte pentru independenţa noului stat unitar.

„Domnul este sublim, ne zice confratele nostru Rosetti, adică are.... cu desăvârşire toate darurile ce trebuie să aibă un Domnitor.... alesul naţiei, acela care după mai multe veacuri, avu cel dintâi suprema onoare, fericirea cea mai splendidă de-a putea zice, fără să facă un sacrilegiu, că domneşte cu voia lui Dumnezeu şi cu voinţa naţională..... să dezveleşte înaintea lumii ca bărbatul ce era predestinat să prezide la emanciparea, la regenerarea şi la reconstituirea României. Acesta e domnul ce, peste trei-patru zile, o să pornească peste Milcov, fără c-acest pârâu să mai fie o barieră ce despărţea o singură ţară în două trunchiuri; să-l primim, dară, cu amorul şi entuziasmul ce ne aprindea când l-am ales; să-i dăm toţi inimile noastre, fără rezervă, ca toate unite într-a lui, să ne ridice la înălţimea, la puterea ce cer supremile împrejurări de astăzi.....

Să zicem noi Lui: „**Dă-ne o patrie tare şi independentă şi toţi vom depune în mâinile Tale avuţiile noastre, ştiinţa noastră, activitatea noastră**, ca în mâinile preotului ce păzeşte altarul patriei. Să trăiască Principatele Unite, Să trăiască Alecsandru Ioan I, să trăiască poporul ce-l va susţinea!“[64]

Într-un ordin circular către administratorii de judeţe, Nicolae Golescu, pornind de la faptul că patria este obligată să-şi protejeze fiii, că toţi românii sunt egali înaintea legilor, arată că „nimeni, nici Şeful Statului, nici ceilalţi funcţionari nu mai pot avea scuze, a în trecut.... cine va face răul d-astăzi înainte, îl va face din singura lui voinţă şi este un criminal... Aveţi încă în vedere, domnule administrator, că funcţiile publice, ne mai fiind de astăzi înainte, apanajul, privilegiul unor familii şi a protejaţilor lor, ci o atribuţie a acelora ce o merită şi o sarcină pentru cei ce o pot purta, la cea dintâi abatere, la cea dintâi greşeală, guvernul este otărât să fie în măsurile de îndreptare cu tăria, energia, imparţialitatea ce grelele împrejurări impun astăzi guvernului, singurul mijloc d-a nu trece ca trădător în ochii naţii şi a Europii întregi. Singurul mijloc d-a face pe mulţime să se pătrunză că nimeni, fără osebire, nu poate clinti legile, fără să-şi ia pedeapsa.

Te rog.... ca toate câte avusei onoarea d-a vă comunica aici, să le repetaţi şi dumneavoastră funcţionarilor..... ca astfel.... să putem a ne arăta înaintea Europii demni de soarta ce ne-au făcut şi să merităm bunacuvântare a generaţiilor viitoare“.

„Românul“ din 5/17 februarie publică Programa primirii solemne a Lui Alexandru Ioan I-ai, semnată de către Nicolae Golescu şi o poezie a lui C. D. Aricescu intitulată: **24 Ianuarie 1859**[65]

În articolul **Adunarea Electivă**, combate lipsa de activitate a Adunării, în aceşti termeni: „şi nici 14 zile de odihnă, nici nenumăratele ospăţuri nu fură îndestul a ne întrema ş-a ne pune în stare d-a reîncepe opera de regenerare, cu care ne-a însărcinat naţia.... căci orice vor voi să zică unii din nobilii mei colegi că, în lipsa Domnitorului, căruia îi este dat să aibă iniţiativa legilor, nu era nimic de făcut, opinia publică nu mai este pruncă.... şi nu mai crede tot ce-i vom spune de la tribună.... şi ea ştie astăzi c-avem în aceste zile a completa opera noastră de la 24 ianuarie şi c-avem a consolida, prin acte ce trebuia s-o urmeze îndată....fapta noastră de la 24 ianuarie, de ce este mai îndrăzneaţă, d-aceea trebuie susţinută, nu numai printr-un memorandum, care să fie explicat, să fie motivat, să fi sprijinit alegerea noastră, dar s-o fi susţinut printr-un şir de măsuri d-o natură a dovedi Europei că Alexandru Ioan I este pentru noi mai mult decât un domnitor, că el este simbolul unei credinţe naţionale ce nu stă în putinţă omenească d-a ne desface de dânsul......dacă inacţiunea noastră poate fi scuzată până la oarecare punt, zâzania, însă, surdă ce din vreme în vreme face explozie în sala de la Mitropolie, deşteaptă pe cel mai adormit şi nu mai lasă pe nimeni să s-amăgească despre sentimentele şi preocupările unei părţi a Adunării“[66]. Articolul se încheie cu apelul „Încetaţi, dar, trufaşi candidaţi, nu mai osteniţi ţara cu intrigile voastre; părăsiţi estradele pe care v-aţi suit ca să faceţi pe lume să crează c-aveţi drepturi la tronul României.... Iar de vreţi să mai jucaţi un rol.... vă puneţi vă puneţi pe tărâmul naţional, faceţi-vă agenţii singurii cauze ce va mai avea d-acum înainte un stindard în România - cauza Unirii sub Domnitorul Alexandru Ioan I..... sper ca, încet, încet, fracţiunea Camerei, ce s-a lăsat a deveni victima intrigilor.... se va ridica iarăşi la înălţimea misiei cu care sunt însărcinaţi mandatarii naţii, ş-astfel Adunarea întreagă, într-o puternică unire cu alesul ei, va putea iarăşi păşi înainte, cu bărbăţie de român, la regenerarea şi reconstituirea patriei“[67]

---

[63] *Ibidem*..... nr. 13, sâmbătă, 31 ian./ 12 febr. 1859, p. 49.

[64] *Ibidem* p. 49-50.

[65] *Ibidem*... nr. 15, joi, 5/17 febr. 1859, p. 60.

În articolul: **La legi noi, oameni noi**, C. D. Aricescu sugerează Domnitorului să aducă la guvern pe „capii regeneraţiunii noastre politice“, care sunt reprezentanţii opiniei publice, „alegând oameni noi pentru legi noi şi puind pe fiecare la locul său“[68].

Dumitru Brătianu, „ministru secretar de stat la Departamentul Afacerilor Streine“, atrage atenţia că nici o reclamaţie adresată direct Şefului Statului, nu va fi luată în vedere, „fără să se fi adresat mai întâi treptat către autorităţile competente“[69]

Ziarul de care ne ocupăm publică şi rugăciunea de mulţumire adresată de către protopopul Nicolae Costandinescu din **Piteşti**, cu ocazia deschiderii Adunării Naţionale din 22 ianuarie 1859, şi citită în Biserica Catedrală din acest oraş, din care cităm: „....Dă putere braţului tău, prin aleşii poporului român, şi vrăşmaşii tăi vor pieri, varsă în sânul aleşilor noştri curajul, în inima lor încrederea şi orânduiala în spiritul lor.... Binecuvântează stindardele noastre moldo-române, fă-le a se desfăşura pe drumul bunei orânduieli şi al adevăratei glorii..... mântueşte şi scuză pe tot omul ce suferă, ridică şi întăreşte pe acest popor...“[70]

În articolul: **Votul secret**, Ion Brătianu aduce următoarele argumente pentru votul deschis: „voim să facem pe tot românul să aibă curajul opiniilor sale ca astfel să poată rezista când se va afla faţă cu ameninţarea, când voi voiţi să perpetuaţi scăderea morală trecută şi slăbiciunea caracterului naţional, ţinând pe reprezentanţii naţii la secret, ca lăsaţi astfel singuri faţă în faţă cu patimile şi slăbiciunile omeneşti să facă să predominească interesul individual asupra interesului general, carele nefiind susţinut de opinia publică devine fără doar şi poate şi întotdeauna victima completului egoism.....căci dacă sunteţi reprezentanţii naţiei, iar nu ai unei clase, dacă sunteţi conduşi în lucrările dumneavoastră de interesul ţării, iar nu deal altcuiva, de ce vă e teamă să lucraţi şi să votaţi în faţa ei? Ce vorbiţi de **opresiunea opiniei publice**?... Nu înţelegeţi că timpul „d-aşa voiesc, aşa fac" a trecut? Nu înţelegeţi că de mai voiţi să lucraţi, sunteţi siliţi a lucra cum voieşte naţia?

---

[66] *Ibidem*... nr. 17, marţi, 10/12 febr. 1859, p. 65-66.

[67] *Ibidem*, p. 66.

[68] *Ibidem*.

[69] *Ibidem*, p. 67.

[70] *Ibidem*.

Nu zic că opinia publică nu se poate înşela: Socrat şi Hristos periră victime ale opiniei publice..... Naţia română.... este în drept a nu suferi d-a i se impune în secret lucruri ceea ce nu le cunoaşte şi la care nu şi-a dat consimţământul, prin manifestarea opiniei publice....ne aflăm într-o epocă de regenerare şi de reconstituire politică a naţionalităţii noastre; lupta este mare şi nu se va sfârşi într-o zi; trebuie dar, să ne servim de mijloace mari..... Votul pe faţă este unul din acele mijloace ce ne va esersa curajul, ne va forma caracterul, ne va întări opiniile noastre"[71].

Comentând faptul că, în şedinţa Camerei, Iorgu Ştirbei şi I. Florescu „au cerut, cu stăruinţă, a se mărgini libertatea tiparului, printr-o lege represivă", pornind de la atacul lui Cezar Boliac împotriva Regulamentului Organic, în articolul: **Libertatea presei**, Ion C. Brătianu susţinea: „rolul ziariştilor, al publiciştilor, în privinţa publicului, este acela al judecătorului instructor, al procurorului, al secretarului, al raportului; el face procesul verbal al tuturor teoriilor dintr-o societate, crimă sau faptă bună, idee dreaptă sau greşită, el trebuie să dea socoteală societăţii de dânsele, cu condiţia numai să fie veridice, căci într-altfel el este pedepsit cu dispreţul general, nimeni nu-l mai ascultă şi altul îi ia locul....

Nu; acolo unde suveranitatea naţională voeşte să fie respectată şi răspunderea să fie o realitate, libertatea tiparului, libertatea d-a scrie nu trebuie să fie mărginită.... A face într-altfel.... este a voi d-a ne întoarce la cele trecute, adică la un despotism desfrânat şi compromiţător întăririi noastre naţionale"[72].

La 28 februarie / 12 martie 1859, N. Golescu este întărit ca ministru al Treburilor din Lăuntru, D. Brătianu, la Departamentul Afacerilor Streine, iar C. A. Creţulescu, la Culte şi Instrucţiunea Publică. La Înalta Curte, sunt confirmaţi: Costache Gr. Creţulescu, Eugeniu Predescu şi Ştefan Golescu[73].

Prin adresa nr. 508 din 21 februarie 1859, D. Brătianu propune, în numele lui Alexandru Ioan Cuza:

Art. 1. Cancelaria Ministerului Trebilor Streine încetează de a mai fi centrul tuturor trebilor publice, pentru a căror expediere, autorizaţia Şefului Statului este neapărată.

Art. 2. Fiecare Ministru, fiind secretar de stat şi după art. 15 al Convenţiei, răspunzător de lucrările sale, va supune însuşi, de acum înainte, la a noastră cunoştinţă raporturile privitoare la lucrările departamentului său şi va contrasemna decretele noastre câte vor privi în parte la acel minister"[74]

---

[71] *Ibidem*, p. 70.

[72] *Ibidem*... nr. 24, joi, 26 febr./ 6 martie 1859, p. 94.

[73] *Ibidem*..... nr. 25, sâmbătă, 28 febr. /12 mart. 1859, p. 97-98.

[74] *Ibidem*, p. 99.

Ioan Bălăceanu, prefectul Poliției Capitalei, protestează împotriva pretinselor maltratări suferite de tânărul G. C. din partea jandarmilor Prefecturii Poliții, arătând că „au fost trimis la Spitalul de la Mărcuța, căci acesta este singurul loc destinat pentru asemenea boale“[75]

Ion C. Brătianu prezintă un proiect pentru înființarea unui Cantor de Scont, ca amendament la proiectul ministrului de finanțe, pentru măsurile cu care guvernul crede că poate veni în ajutorul comerțului în criza actuală[76].

La 28 martie / 9 aprilie, „Românul“ anunța formarea guvernului C. A Crețulescu, în care Nicolae Crețulescu ocupa portofoliul Ministerului din Întru[77]

La 9 martie 1859, C. D. Aricescu arăta că văzând ziarele din trecut, cu spațiile albe, provocate de către cenzură, propune ca cei ce au hotărât să se suprime acele texte, să mulțumească „curiozitatea cetățenilor în pricina aceasta“[78].

Ion Prijbeanu, într-un articol din 2/14 aprilie, după ce vorbește despre importanța teatrului, arată că, acum doi ani, pentru ființarea acestei instituții a garantat cu 5000 de galbeni, „pentru încurajarea artei și progresul teatrului în țara mea“. Acum este foarte nemulțumit de prestația artistică: „Mari au fost promisiunile și așteptarea.....! Frumoase ne-au fost speranțele!! Și tristă e deșteptarea, tristă e realitatea!.... zică cineva de cutează, că nu suntem în drept să cerem celor ce ne-au speculat încrederea, celor ce au profanat templul naționalității noastre, celor ce au vândut depozitul sacru ce le încredințase nația!!... Vom cerceta... dacă am avut cuvânt să-mi retrag garanția mea. Dacă românii se plâng pe drept, dacă este adevărată moartea teatrului și care din noi este culpeșul, publicul, Comitetul, Ministerul din Întru, sau artistul antreprenor, să începem....

Demnitatea Teatrului nu suferă să se expună pe scenă lepădăturile ce se văd în toate zilele aruncate pe uliță. Ce au făcut din artă domnul Millo, au prostituat bufonării, a scălimbătorilor și a tursupinadelor astfel că frumosul și arta s-a înfășurat în vălul lor de durere ș-a sburat plângând de pe scena română și, în locul lor, rămaseră tablourile cu facle, căciula unui Arlechin, frânghiile unei mașinării stricate....

D-ta, care porți fără sfială numele de artist, n-ai găsit nimic mai bun? sau n-ai avut capacitatea de a ști să alegi sau ai avut rea voință, aceasta cerea publicul neînvățat, poate ți-ai făcut o idee ca să-l înșeli și să-i iei banii, dar nu era mai bine ca să arăți bunul și frumosul și să dobândești stima și recunoștința nații întregi?“[79]

În numărul 32 se publică proiectul lui Ion Brătianu, prezentat ca amendament în Adunarea Electivă, pentru „înființarea unui Cantor de Scont“[80].

La 9 martie 1859, C. D. Aricescu propune redactorului „Românului“ să vadă dacă nu se pot umple spațiile albe ale ziarului cu frazele interzise de cenzură, din care cităm: „Recitind ziarul d-tale, am dat peste o mulțime de numere ale căror coloane și pagini întregi sunt albe, minunile cenzurei din acei timpi fericiți de *ordine*, de *dreptate* și de *legalitate*, cenzură care spoea cu bidineaua sa petele guvernului *patriotic și părintesc!!!*

---

[75] *Ibidem*... nr. 32, marți, 17/29 mart. 1859, p. 124.

[76] *Ibidem*, p. 126-127.

[77] *Ibidem*... nr. 37, marți, 28 mart./ 9 apr. 1859, p. 145.

[78] *Ibidem*... nr. 38, marți, 31 mart. /12 apr. 1859, p. 151.

[79] *Ibidem*... nr. 40, joi, 12/24 apr. 1859, p. 126.

[80] *Ibidem*... nr. 32, 17/29 mart. 1859, p. 126.

Astăzi când cenzura a răposat, dimpreună cu Regulamentul Dezorganic, nu s-ar putea oare umple acele locuri albe, măcar cele mai importante?... În nr. 28/1857, se publicau informații despre descoperirea unei bande de hoți, care acționau „pe picior mare". Azi , când putem vorbi ţi scrie mai liber, publicul, cu drept cuvânt... are drept a ști ce rezultat a avut cercetarea acelor hoţi"[81].

La 4/16 aprilie 1859, „Românul" publică următoarea telegramă, trimisă de către Ştefan Golescu:

„Paris, 2/14 aprilie 1 oră 25 minute după amiază
Ministrul Afacerilor Streine la Bucureşti.

A doua conferință a fost ieri. Îndoita alegere a prințului Cuza, recunoscută curat şi simplu de către cinci puteri"[82].

Într-un Supliment din aprilie, Matei Millo răspunde lui Prijbeanu, printre altele: „nu numai că ți-ai garantat garanția, aruncând orice pagube pe spatele mele, dar temându-te să nu vă rămâi dator cu o sumă simțitoare, la finalul Antreprizei, te asigurezi păstrându-ți dreptul de a-ți retrage garanția chiar în cursul sezoanelor.

Ai refuzat de a-mi avansa din acei faimoşi 5000 de galbeni, chiar o mică sumă de 30, ce am avut obrăznicia a vă cere la o necesitate teatrală ce-am avut.... Pentru ce, dar ai dat garanția?..... Vrei să te crează oamenii că eşti unul din acei patrioţi pentru care sacrificiurile pentru patrie nu vă costă nimic.... să te proclami de pe înaltul soclului cu 5000 de galbeni, pe care -i suni tare, fără a-i deschide, că patronezi Teatrul Român, să susții o instituție națională, populară..... Ce păcat că, fără nici un ban şi cu munca altuia, pe conta lui, treceai la posteritate de un salvator al artei naționale, de un Medicis al României, dacă pana perfidă a vreunui fanariot, desigur, căci ei jură pe patria română mai mult decât noi de când Stambulul nu-i mai susține, nu te-ar fi împins să iscăleşti injurii nedemne, când un român vorbeşte cu alt român, pentru o chestie română"[83] Replica lui Prijbeanu este publicată, peste două zile, tot într-un Supliment, în care-i reaminteşte că, în urmă cu un an, a fost reclamat la Poliție de 37 de creditori, unii din Iaşi şi Galați[84].

Tot în aprilie, se publică decizia de revenire a lui Ghiță Enescu în postul de „prezident al Municipalității oraşului Piteşti, de unde avusese onoarea de a fi depărtat de guvernul Căimăcămiei vremelnice"[85].

Într-o scrisoare către ziarul „Românul", C. D. Aricescu laudă pe capii regenerațiunii române pentru meritele lor în timpul Revoluției de la 1848 şi al exilului, când şi-au sacrificat averile, familiile şi unii chiar viața, luminând Europa asupra „situației noastre politice, asupra ordinei şi drepturilor noastre şi asupra serviciilor ce românii au adus civilizației şi Europei în seculii de glorie şi de independență națională; ei au avut curajul a demasca protectoratul amăgitor şi a arăta Europei oficiale şi democratice toată goliciunea colosului cu capul de aramă şi cu picioarele de lut".

---

[81] *Ibidem*... nr. 38, 31 mart. / 12 apr. 1859, p. 151.

[82] *Ibidem*... nr. 41, 4/16 apr. 1859, p. 157

[83] *Supliment al ziarului Românul*, marți, 7/19 apr. 1859, p. 1.

[84] *Ibidem*, joi, 9/21 apr. 1859, p. 1.

[85] „*Românul*", an III, nr. 45, joi, 16/28 apr. 1859, p. 175.

Introducerea aceasta este făcută pentru a demonstra că doar ei, care cunosc „păsurile şi trebuinţele românilor", „unind la capacitatea, moralitatea, energia, curajul şi încrederea publicului, au şi dorinţa şi ştiinţa şi putinţa a îndrepta relele trecutului şi a da României o impulsiune şi o direcţiune, care să o conducă la neatârnare, la glorie, la fericire.... Ei au dat necurmate şi invederate probe de un patriotism înfocat şi luminat, de o nobilă neinteresare, de o perfectă neatârnare, de o complectă abnegare, de un profund devotament către patrie şi către principiul de Unire, încarnat în alesul a cinci milioane de români.... Numai cu asemenea bărbaţi, alesul românilor de la 24 Ianuarie îşi poate împlini, cu seriozitate, misiunea sa de regenerare a României şi a-şi ajunge pe deplin naţionalul său scop de a ridica patria sa la treapta de neatârnare, de glorie şi fericire la care o ridicaseră Ştefan şi Mihai, ale căror coroane ilustre şi glorioase s-au întrunit, azi, asupra capului lui Alexandru Ioan I"[86].

Conservatorilor, oamenilor trecutului, le acordă puţină importanţă, dar nu uită să-i atace: „Oamenii trecutului sunt condamnaţi.... de faptele lor, a aplica, azi, ei Convenţia este a o paraliza, a compromite cauza sacră, a desconsidera guvernul de la 24 Ianuarie în ochii Naţiei ţi ai Europei.

Vii cu vii, morţii cu morţii"[87].

La **Piteşti**, D. Antonescu s-a ocupat de strângerea de fonduri pentru ridicarea unui monument închinat lui St. Marc Girardin şi tuturor străinilor, „cari au apărat cauza noastră". El şi Teodor Brătianu au oferit câte 31 de lei şi 20 de parale[88].

La sfârşitul lunii aprilie, C. D. Aricescu arată că Adunarea Ad. Hoc a României a stabilit la propunerea lui Ion Brătianu, să se tipărească lucrările acestei Adunări, cu care au fost însărcinaţi: Ioan Brezeanu, Ivaşcu şi Aricescu, care s-au achitat de sarcină până la şedinţa nr. XI, după care Caimacamul Alexandru Ghica a sistat finanţarea. Având în vedere că trei din actualii miniştrii: C. Creţulescu, Ioan Cantacuzino şi Gr. Filipescu au fost membrii ai Adunării Ad-Hoc, propune să se continue tipărirea: Au, dar, întreită datorie, ca deputaţi, ca miniştrii şi ca români a susţine măcar dumnealor propunerea de a se libera un fond din Casa Centrală, fie chiar cu împrumutare, pentru terminarea tipăririi"[89].

Cetăţenii din Curtea de Argeş şi un anonim au donat 124 de lei pentru medalia sau monumentul închinat străinilor filoromâni[90].

C. D. Aricescu protestează împotriva unui decret domnesc, care lăuda moralitatea secretarilor districtelor: Vâlcea, Romanaţi, Gorj şi Muşcel, arătând că secretarul de Muşcel, Grigore Racoviceanu a făcut diverse afaceri oneroase, cerând destituirea lui[91]. În articolul: **Situaţiunea**, Ion C. Brătianu face un apel la colegii de Cameră să se unească şi să înceapă opera legislativă necesară regenerării patriei:
„Din ziua deschiderii Camerei, se văzu că ea se compune mai mult de luptători decât de legislatori; şi fu împărţită îndată în două tabere, care deşi în număr foarte inegal, însă nimeni nu putu tăgădui puterea minorităţii, putere ce se trăgea din tăria convingerilor sale şi din credinţa ce avea că naţia este cu dânsa. Lupta fu crâncenă şi numai

---

[86] *Ibidem*... nr. 50, 28 apr. / 10mai 1859, p. 195.

[87] *Ibidem*.

[88] *Ibidem*, p. 196.

[89] *Ibidem*... nr. 51, joi, 30 apr. /12 mai 1859, p. 199.

[90] *Ibidem*... nr. 52, sâmbătă 2/14 mai 1859, p. 209.

[91] *Ibidem*... nr. 53, marţi, 5/17 mai 1859, p. 210-211.

intervenția Dumnezeului României, care aruncă numele domnului Moldovei între dânșii, cruță românilor calamități ale cărora consecințe nimeni nu le putea prevedea. Alexandru Ioan I, ridicându-se pe tronul României, ne trase din marginea prăpăstiei și trebuie să devină pentru noi toți simbolul Unirii, nu numai al Principatelor, ci și a românilor.... acum, când stindardul României fâlfâie de patru luni în mâinile lui Alexandru Ioan I și l-au salutat cu amor și entuziasm toți românii și Europa liberală întreagă l-au recunoscut..... acum, că avem o patrie liberă.... simpatiile noastre pentru cutare sau cutare trebuie să dispară.....acum că am avut vreme să ne convingem că actul de la 24 Genarie este irevocabil, că este tare ca destinul și nu se poate desființa decât cu sfâșierea patriei, noi, toți deputații de orice partid.... să uităm în ce tabără am combătut ca partizani și să nu ne aducem aminte decât de misia ce ne mai rămâne, misia sublimă, misie de legiuitori care, de vom împlini-o cu conștiință, vom merita, încă, de patrie“[92].

În acel moment, fiindcă era în curs un război european, Brătianu era contra unui prinț străin, cum fluturau unii conservatori această propunere, și o argumenta, în felul următor:

„Când ceream, la Divanul Ad-Hoc, un prinț strein, nu era pomeneală de rezbel și speram c-o să avem timp d-al familiariza nițel cu țara și d-a o organiza, până la izbucnirea unui rezbel.... Dar cine vă poate crede, domnilor, că voiți înarmarea țării, tăria și mărirea ei? N-ați declarat-o de o mie de ori că n-o doriți, că nu o voiți sau cum ziceți dumneavoastră că nu credeți că se poate?... nu mai răspândiți neîncrederea și discreditul asupra ordinului politic....cereți și ajutați la aplicarea Convenției; cereți și ajutați la înarmarea țării, ocoliți tronul lui Alexandru Ioan I, nu ca să-l săpați, ci ca să-l sprijiniți; nu ca să-l amăgiți, ci ca să-l luminați; nu ca să faceți dintrânsul instrumentul unei clase pentru apăsarea celorlalte clase, ci să-i dați inimă, curagiu de iar lipsi, ca să devină eroul, mântuitorul poporului român. Aceasta este calea și singura cale ce poate conduce Nația Română la unitatea ei și a-i da rangul ce i se cuvine, ce-i este destinat în societatea europeană și, d-astă dată, prin singurul nostru merit.... intrați pe drumul drept.... că în curând veți rămânea pustii în somptuasele voastre palaturi.... căci societatea română este astăzi do-potrivă setoasă de **naționalitate, de libertate, de dreptate și de stabilitate**“[93]

Piteștenii, prin D. Apostolescu, au mai strâns alți 282 de lei, adunând un total de 8692 de lei și 12 parale, pentru monumentul ce urma să se ridice prietenilor străini ai României[94].

La 23 mai / 4 iunie, C. D. Aricescu, în articolul: **Starea de față**, polemizând cu ziarul „Dâmbovița“, susține că, în perioada unui guvern constituțional nu sunt permise abuzurile din vremea despotismului, când domina „arbitrariul și zapciul“. „Dumneata știi din sperientă că legile cele bune degenerează în mâini vițioase.... Oare regulamentul, afară de chestiile de principiu, nu era o șartă liberală? Ce-l făcu atât de odios românilor? Cei însărcinați cu aplicarea lui. Oare pravila lui Caragea, afară de articolii vițioși și barbari, nu este o legiuire bună, aplicată de bărbați competenți și probi?.... d-nii miniștri ar fi mai dispuși să suprime libertatea presei, ca să scape de un control just și sever.... Dar nu se gândesc oare că toate libertățile asigurate de

---

[92] *Ibidem*... nr. 57, joi, 14 /26 mai 1859, p. 226.

[93] *Ibidem*... nr. 58, sâmbătă 16/28 mai 1859, p. 230.

[94] *Ibidem*, p. 231.

Convenţie.... sunt zero fără libertatea presei? Căci ea e singura garanţie valabilă sine qva non a tuturor celorlalte libertăţi.

Opiniunea publică este **tribunalul suprem** la care apelează azi toţi şi înşişi d-nii miniştrii, când au vre-o prigonire cu vre-un publicist sau cu vre-un cetăţean....“[95] După această pledoarie pentru libertatea presei, Aricescu recomandă guvernului:

„Grăbească-se ministerul a da satisfacere plângerilor drepte şi legale, prin acte de justiţie, primind consiliul cel logic şi naţional ori de unde ar veni, privegheze cu nedormire asupra esactei executări a legilor, aplicate de bărbaţi competenţi şi probi şi cunoscuţi ca astfel după faptele şi trecutul lor şi pedepsească, cu toată severitatea legilor, pe cei ce se abat din datoriile lor ca focsioneri şi cetăţeni, răsplătind totodată meritul şi probitatea în persoana celor buni şi fie sigur ministerul atunci de simpatiile noastre şi de concursul celor oneşti“[96].

I. Dimitrescu, administratorul districtului Argeş, la 9 mai 1859, din dispoziţia guvernului, informează pe subadministratorii din subordine şi pe poliţaiul oraşului Piteşti „de profesia mea de credinţă şi sentimentele ce hrănesc şi simt: Ca român, a lupta pentru ameliorarea şi prosperitatea României.... Iar ca administrator, mă voi sili a corespunde la încrederea guvernului şi la dorinţa generală a publicului, voi privi pe toţi do-potrivă în faţa legilor, voi face a se respecta drepturile fiecăruia în districtul ce mi s-a încredinţat. Voi fi neamic neîmpăcat al despotismului, al arbitrariului, al abuzului şi al tot viţiului; voi veghea ca toţi funcţionarii Administraţiei să-şi îndeplinească cu moralitate şi activitate datoriile lor.... În ceea ce priveşte lucrările urgente pentru noua organizare.... voi fi cel mai energic şi cel mai călduros esecutor....

În sfârşit, prin concursul şi sprijinul funcţionarilor publici ş-al cetăţenilor patrioţi şi luminaţi ai acestui district Argeş, *a cărora bună reputaţie este atât de mult recunoscută de toată ţara şi în străinătate*, voi contribui a să propăşi în toată populaţia acestui district *amorul patriei şi simţul naţional* ca, astfel, fiecare, cu puterile sale morale şi materiale, să sprijine, alături cu alesul domnitor al Principatelor Unite, Alexandru Ioan I, drepturile noastre de naţionalitate şi de autonomie, de independenţă şi de libertate“[97].

Ion C. Brătianu, în articolul: **Împrumutarea**, arată că, în luna martie, la cererea guvernului, minoritatea a votat cu entuziasm împrumutul de opt milioane, crezând că va fi folosit pentru înarmarea ţării. Guvernul s-a dovedit a fi efemer, iar noii miniştri „au dat foarte puţin pentru înarmare, mai puţin ca lucrătorii francezi de la 1848, care-au dat tot câştigul lor pe 15 zile de lucru“[98] În continuare, Brătianu declară: „boierii de glorioasă memorie, turcii, muscalii, austriecii, toţi ne-au cerut bani.... şi nimic nu s-a glorificat pentru aceasta, ca să fac fapte mari. Împrumutarea nu putea, dar deveni o faptă mare decât dacă ne dovedeaţi că d-nii miniştrii sunt de talie a face cu acele opt milioane fapte mari.... d-am fi siguri că glasul ei este al miniştrilor, am lua libertatea...... a le zice: adăugaţi oştirea cu una a treia? Nu. Adusărăţi puşcile pentru care se luaseră dispoziţii încă din februarie şi martie? Nu. Turnata-ţi tunurile pentru care se şi găsiră mijloace? Nu. Luata-ţi măsuri a organiza atelieruri pentru alegerea armelor, pentru facerea lor, chiar şi pentru confecţionarea muniţiilor?.... Nu. Şi să nu răspundeţi că n-aţi avut bani....

---

[95] *Ibidem*... nr. 61, sâmbătă 23/4 iunie 1859, p. 242-243.

[96] *Ibidem*, p. 243.

[97] *Ibidem*, p. 247.

[98] *Ibidem*... nr. 63, joi, 28 mai / 9 iunie 1859, p. 249.

Cine a auzit pe vre-o cocoană mare, pe vre-un boier mare că nu i-a primit pensia de câte o mie de galbeni pe an? Ce serviciu public a stat din lipsa banilor, ca să putem crede că Vistieria ţării este zleită? Unde sunt banii monastirilor închinate şi neînchinate?....Unde sunt milioanele mănăstirilor brâncoveneşti? Sfântul mitropolit, sfinţii episcopi redus-au cheltuielile, ce sunt de sute de mii pe an, ca să putem crede că, sarcinile publice sânt într-adevăr grele?

Dumneavoastră , d-lor miniştri, fosta-ţi vreodată siliţi d-a aştepta retribuţia ce vi se cuvine ca ministru, câte cinci-şase luni, câte un an, cum s-a întâmplat în alte state în timpi de crize, cum se întâmplă foarte adesea în Turcia, chiar pentru soldaţii de rând? Sânt, dar, bani pentru luxul cocoanelor? Sânt bani pentru plăcerile boierilor? Sânt bani pentru milosteniile prea sfinţilor? Sânt bani pentru zidiri somptuase? Sânt bani ca să se plătească datoriile turcilor, muscalilor, austriecilor? Sânt bani pentru ca să se risipească cu sutele de mii în pogoane? Sânt milioane, în sfârşit, ca să trimitem în milă călugărilor greci? Şi nu sânt bani pentru a arma ţara, pentru a-i asigura stabilitatea, independenţa, onoarea?

Cum, domnilor miniştri, aţi crezut că naţia română, care a putut plăti sute de milioane ca să hrănească pe streini, apăsătorii săi, şi s-alimenteze luxul celora ce o dezonorau, n-o să fie în stare să plătească, cu inima voioasă, arma ce va asigura existenţa sa naţională? Nu, d-lor, n-aţi crezut-o, demnitatea mea de român se revoltă şi protestez din toată energia sufletului meu contra credinţei dumneavoastră "[99]

În articolul: **Chestia monastirilor închinate**, C. D. Aricescu dă dreptate lui C. A. Rosetti, care a îndreptat eroarea ministrului Cultelor, „care a susţinut că mănăstirile închinate sunt nişte „aşezăminte cu totul independente de guvern". Corespondentul din Câmpulung arată că: „Programul de la 1848 voi să garanteze acest drept uzurpat, proprietatea, rămâind în proprietatea adevăratului poseseor, care este Statul.

Ţara, prin guvernul său, va plăti tributul de eleimosină la Sfintele Locuri, fără a se lipsi indigenii de dreptul lor legitim....

Aşa dar... ţara, prin reprezentanţii săi, are dreptul a dezlega această chestiune... dacă suntem autonomi... nimeni nu se poate amesteca în drepturile noastre, ca stat suveran şi autonom"[100].

Într-un alt articol - **Doi zapcii şi un ispravnic sub regimul constituţional**, C. D. Aricescu arată că Mihai Apostolescu, cel ce, în anul 1855, a spoliat 85000 de lei din Plasa Teleorman, judeţul cu acelaşi nume, acum, face acelaşi lucru, în satul Poiana din Muşcel. Administratorul Giani Plopeanu, dat de trei ori în judecată pentru furturi şi jafuri, e administrator în Plasa Călmăţui Teleorman, fiind ocrotit de către administratorul judeţului, maiorul Ion Greceanu. D. C. Băbeanu, arendaşul moşiei Vârtoapele de Sus Teleorman, împilează pe săteni. Autorul articolului cere Ministerului de Interne să se ia măsuri împotriva autorilor acestor abuzuri[101].

În articolul - **Apel la consciinţa naţională**, Ion C. Brătianu începe prin a arăta cauza entuziasmului de la 24 Ianuarie: „naţia română era dominată la 24 Genarie... d-o idee mare: emanciparea şi regenerarea sa naţională... entuziasmul fu în culmea sa în minutul când, cu singura sa suflare, învinse acel trecut ce o ameninţa acum [şi] în viitor şi putu pe aripile patriotismului său, ridica pe tronul României pe acela ce voi ea, pe acele care-l crezu demn d-a prezida la reconstituirea libertăţilor politice şi naţionale.

---

[99] *Ibidem*... nr. 64, sâmbătă, 30 mai / 11 iunie 1859, p. 353-254.

[100] *Ibidem*... nr. 63.... p. 251.

[101] *Ibidem*... nr 65, marţi, 2/14 iunie 1859, p. 258.

Conştiinţa, dar, a naţionalităţii şi a demnităţii sale, instinctul de conservare şi de libertate deteră poporului român puterea şi energia d-a lupta şi triumfa; triumful îi dete entuziasmul, întra-te cuvunte, cauza entuziasmului de la 24 Genarie era chiar virtuţile poporului"[102]. În continuare, face un istoric al luptelor strămoşilor, începând cu secolul al XIV-lea, mulţumind înaintaşilor:

„Binecuvântată fie-vă cenuşa, eroici străbuni ai noştri, cari prin virtuţile voastre, prin sacrificiu sângelui vostru, aţi putut ridica gloria patriei atât de sus, încât seculii n-au putut-o întuneca şi astăzi răsfrângându-să asupra noastră, ne arată înaintea Europei ca demni de solicitudinea ei"[103]

După ce face comentarii asupra capitulaţiilor şi asupra încălcării lor de către Turcia şi Rusia, se întreabă ce ne mai trebuie pentru a intra în compania popoarelor libere şi răspunde: „Să intrăm prin propriile noastre opinteli, prin stăruinţa noastră, prin aplicarea noastră de tot minutul la interesele patriei, în sfârşit, prin sudoarea frunţilor noastre în posesia virtuţilor din timpii eroici ai lui Mircea, Vlazii, Ştefan, Mihai şi Buzeşti.

La lucru, dar, fraţilor, şi Dumnezeul României va sufla necurmat asupra noastră entuziasmul şi curajul, ce unii, în slăbiciunea lor, au bănuit că sar fi stins în inimile noastre, după 24 Genarie"[104].

În articolul Ministrul constituţional, C. D. Aricescu face o critică asupra ministrului de interne care n-a ţinut seama de rapoartele repetate ale administratorului de Argeş, Teodor Brătianu, privind înlocuirea unor subadministratori şi a poliţaiului din Piteşti, G. Petrescu, cu D. Buzoianu. După ce a respins de două ori numirea lui Petrescu, iar ministru de interne la reintegrat în funcţie, Teodor Brătianu îşi dă demisia[105]

Ziarul „Românul", în perioada august 1857 - iunie 1859, scoate în evidenţă rolul argeşenilor şi muşcelenilor în conducerea luptei pentru Unirea Principatelor şi mai ales a fraţilor Goleşti, a fraţilor Brătianu şi a fraţilor Creţuleşti. În acelaşi timp, este evidenţiată şi lupta cetăţenilor din Piteşti şi Câmpulung. Dintre piteşteni, s-au remarcat: protopopul Nicolae Constantinescu, Alecu Petrescu, Drăghici Budişteanu, Eftimie Nicolau şi Dumitru Antonescu. Câmpulungenii s-au reliefat, în masă, la primirea cavalerului sard Benzi.

Prin funcţiile şi activitatea lor, ei au jucat un rol predominant în Adunarea Ad-Hoc, remarcându-se: Nicolae şi Ştefan Golescu, Ion şi Dumitru Brătianu, Al. G. Golescu, Scarlat Turnavitu.

În primul guvern al Ţării Româneşti, Nicolae Golescu a ocupat Departamentul Treburilor din Lăuntru, iar Dumitru Brătianu Externele. Ca membru al delegaţiei muntene ce prezentase lui Cuza actul alegerii sale, Ştefan Golescu arată buna primire pe care le-o făcuseră moldovenii, solicitând fratelui său, Nicolae, să procedeze şi ei la fel cu deputații moldoveni ce veneau să-şi felicite frații munteni, pentru alegerea lui Cuza.

---

[102] *Ibidem*... nr. 66, joi, 4/16 iunie 1859, p. 262.

[103] *Ibidem*.

[104] *Ibidem*... nr. 67, sâmbătă, 6 / 18 iunie 1859, p. 265.

[105] *Ibidem*... nr. 68, marţi, 9/29 iunie 1857, p. 270.

Nicolae Golescu a pregătit o foarte bună primire lui Cuza, căruia i-a cerut, între altele, o patrie liberă şi independentă. Într-un apel către administratorii de județe, le a poruncit să trateze pe toți cetățenii ca egali în fața legilor, să ia măsuri de corectitudine şi de încetarea abuzurilor.

Ion C. Brătianu şi C. D. Aricescu s-au distins prin numeroase studii şi articole publicate, prin care-şi expuneau concepțiile progresiste, credințele politice, în care insistau asupra necesității respectării libertății presei, a încetării abuzurilor şi a unui lucru serios pentru a se da țării reformele ce trebuiau să consolideze Unirea şi să întărească armata.

Şefii partidei naționale din Argeş şi Muşcel, în toată această epocă, au fost fervenți susținători ai tronului lui Alexandru Ioan Cuza.

POLITICAL ACTIVITY OF ARGEŞ AND MUSCEL CITIZENS REFLECTED IN THE PAGES OF „ROMÂNUL" JOURNAL BETWEEN AUGUST 1857 - JUNE 1859

Abstract

The author shows the importance of the Argeş and Muscel citizens in leading of struggle for Principalities Unity and special the role of the Brothers: Golescu, Brătianu and Crețulescu. From the Piteşti citizens have been remarked, at city stage: the priest Nicolae Constantinescu, Alecu Petrescu, Drăghici Budişteanu Eftimie Nicolau and Dumitru Antonescu. Throught them functions and activity: Nicolae and Ştefan Golescu, Ion and Dumitru Brătianu, Al. G. Golescu have been play a dominant role in the „Ad-hoc meeting". Nicolae Golescu and Dimitrie Brătianu have been ministers of Internal and of Foreign Affairs in the first government appointed by Al. I. Cuza in Wallachia, Nicolae Golescu organized for he a marvelous receive. Ion C. Brătianu and C. D. Aricescu have been distingue through their various papers and contributions published in „Românul" journal.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

UN MANUSCRIS INEDIT CUPRINZÂND O DESCRIERE AMPLĂ A ORAŞULUI PITEŞTI DIN 1860

CONSTANTIN ŞERBAN

În urmă cu mai bine de 12 ani, la 12 06 1988, am primit o scrisoare de la dl prof. Paul I. Dicu împreună cu un volum cuprinzând *Istoria Municipiului Piteşti*, apărut, în acea vreme, în Editura Academiei Române, elaborat de acesta, împreună cu încă alţi doi profesori piteşteni, Petre Popa şi Silvestru Voinescu, cu prilejul întâmpinării sărbătoririi împlinirii a şase secole de la prima atestare documentară a acestei aşezări urbane[1] Citind şi conspectând cu plăcere această monografie, n-am rezistat tentaţiei de a face o recenzie pe care am publicat-o relativ curând după aceia în cunoscutul periodic de specialitate *Revista de Istorie* a Institutului de istorie N. Iorga. Cum era şi firesc în această recenzie am apreciat în mod elogios, contribuţia autorilor la îmbogăţirea istoriografiei româneşti cu o astfel de realizare, printre altele subliniind faptul că lucrarea lor putea fi un exemplu „de modul cum trebuie alcătuită în viitor monografia oricărei localităţi din ţara noastră, care poseda un bogat trecut istoric“[2]. Dar tot în această recenzie, mi-am permis să adaug şi unele completări de natură documentară cu privire la originea numelui oraşului în sensul că numele oraşului provine de la faptul că, „cei care veneau dinspre vest, constatau că acesta era ascuns, *pitit* după nişte dealuri, „idee existentă şi într-un manuscris inedit din 1860“. Foarte curând după publicarea recenziei la 16 mai 1989, dl. prof. Paul I Dicu mi-a adresat o nouă scrisoare[3], în care, printre altele, se arăta mult interesat de acest material documentar semnalat şi-mi solicita sursa în scopul publicării celei de a doua ediţii a acestei monografii. Drept urmare, mi-am făcut timp în lunile ce au urmat şi am copiat atunci integral textul acestui document aflat în fondurile Bibliotecii Academiei Române, urmând ca, ulterior, să-l expediez la Piteşti, cu prima ocazie. Dar în iarna anului 1989, au intervenit evenimentele epocale din decembrie care au pus capăt regimului totalitar comunist, înlocuindu-l pe acesta cu un regim democratic de tip vest-european, aflat în prezent în plină desfăşurare. De asemenea, imediat după 1990 oferindu-mi-se un post didactic la Universitatea „Ştefan cel Mare“ din Suceava, în mod obiectiv, am întrerupt temporar legăturile cu colegii şi prietenii din Piteşti, până în urmă cu doi ani, 1998, când le-am reluat, participând din nou la sesiunile ştiinţifice ale Muzeului Judeţean Argeş. Recent la Câmpulung Argeş, colegul şi prietenul meu dl.

---

[1] Paul C. Dicu către Constantin Şerban, *Corespondenţa. Arhiva personală*, 29 iunie 1988, Piteşti.

[2] Vezi „Revista de istorie“, nr. 1/1989, p. 97-100.

[3] Paul C. Dicu către Constantin Şerban, *Corespondenţa. Arhiva personală*, 16 mai 1989, Piteşti.

Vasile Novac mi-a făcut o nouă invitaţie de a participa la actuala sesiune de comunicări ştiinţifice anuale ce se ţine în aceste zile aici la Piteşti. Astfel a redevenit actuală posibilitatea de a face cunoscut public, într-un cadru ştiinţific organizat, conţinutul acestui document foarte valoros, după părerea noastră, pentru toţi cei care sunt interesaţi de trecutul oraşului Piteşti.

Despre ce document este vorba, ce cuprinde acesta, ce valoare ştiinţifică are şi cine este autorul lui, sunt câteva întrebări la care voi răspunde, cu deosebită plăcere. Manuscrisul la care ne referim se află în fondurile documentare ale Bibliotecii Academiei Române din 27 februarie 1896, provenind din arhiva Ministerului Domeniilor, Direcţia Statisticii Generale. El se afla inclus într-un miscelaneu, în folio, redactat cu scriere chirilică şi latină de diferite mâini, şi cuprinde mai multe date statistice şi economice alături de încă alte 12 piese similare referindu-se la „districtele Romanaţi, Ialomiţa, Vlaşca, Râmnicul Sărat, Muscel şi Plasa Olt din districtul Argeş[4] Acest miscelaneu a fost, de altfel, semnalat specialiştilor, prima dată, în 1931 de Ion Bianu filolog, prof. univ. academician şi G. Nicolăiasa, bibliograf într-un catalog al manuscriselor româneşti aflate în fondurile Bibliotecii Academiei Române[5]

Manuscrisul privind oraşul Piteşti în 1860 este redactat cu scriere latină pe hârtie albastru deschis, şi cuprinde bogate ştiri de natură istorică, economică administrativă, religioasă, sanitară folclorică şi etnografică. Cele mai vechi ştiri cu caracter istoric, sunt din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, despre care se scrie că acesta venea, toamna, la viile sale din dealul Piteştilor, apoi din epoca regimului fanariot când după părerea autorului, oraşul Piteşti a devenit capitală de district. În ceea ce priveşte anul 1821 se arată în manuscris, că Tudor Vladimirescu a fost adus de la Goleşti la Piteşti şi încarcerat în casele lui Pavel Rătescu şi ulterior a fost transportat la Târgovişte unde a fost asasinat. Cât priveşte implicarea piteştenilor în revoluţia din 1848, se arată că mulţi dintre localnici au fost arestaţi în acea vreme şi închişi la mănăstirea Văcăreşti de lângă Bucureşti. În fine că piteştenii au înaintat , în 1858 un protest puterilor europene, care semnaseră tratatul de la Paris din 1856, după încheierea Războiului Crimeei în care condamnau atitudinea „locotenentului princiar" de fapt Căimăcămiei celor trei instaurată la conducerea Ţării Româneşti după Căimăcămia lui Alexandru C. Ghica[6].

În continuare, se face apoi, o descriere amplă a mediului natural din vecinătatea Piteştilor în acea vreme, prezentându-se frumoasele livezi cu fâneţe, păşunile naturale, locurile cultivate cu plante leguminoase, casele oraşului unele răsfirate altele grupate la marginea oborului săptămânal. Se aminteşte, apoi, strada Pescarilor (nume luat de la magaziile cu peşte) care ajungea la capul Târgului, dar care avea un traseu mult ocolit, fapt care aducea multe daune marii majorităţi a localnicilor. În schimb, această situaţie aducea mari beneficii negustorilor posesori de prăvălii de-a lungul acestei străzi. Pentru a îndrepta lucrurile locuitorii au adresat o cerere lui Ion Livaditu, inginerul ocolului de a deschide şi alte străzi de-a lungul străzii Pescarilor, dar domnitorul Barbu Ştirbei a respins cererea lor pentru a proteja interesele unor pături avute din oraş.

---

[4] Biblioteca Academiei Române, Secţia manuscrise, ms. 922.

[5] Ion Bianu, G. Nicolăiasa, *Catalogul manuscriselor româneşti. Biblioteca Academiei Române*, vol. III, nr. 726-1061, Craiova, 1931, p. 129-130. Biblioteca Academiei Române, Secţia manuscrise, ms. 922, f. 77 r.

[6] *Ibidem*, f. 77 v.

Apoi, cu multe amănunte este prezentată partea de vest a oraşului aflată pe o culme de dealuri, aşezate în terase, unde se aflau atunci cimitirele catolic şi protestant. Cu acest prilej autorul explică etimologia numelui oraşului Piteşti, care ar proveni din termenul pitit, ascuns, cum apărea acesta tuturor acelora care veneau în oraş dinspre vest[7] De asemenea, se motiva faptul de ce oraşul s-a întins mai mult către nord decât spre vest; spre nord se aflau izvoare cu apă bună de băut, în schimb terenul de la sud şi vest era lipsit de izvoare de apă. De altfel, autorul descrierii arată că această zonă defavorizată în apă potabilă era formată dintr-un teren nesănătos plin de băltoace cu apă verde răspânditoare de miasme, şi care nu seacă nici în luna lui cuptor. În privinţa apei potabile, în acea vreme, la Piteşti, aceasta se obţinea de la cele trei fântâni aflate pe platoul de vest şi din râul Argeş. Oricum despre apa ce s-ar putea procura din puţuri, se ştie -se afirma în această descriere- că în general, puţurile din Piteşti dau apa sălcie[8].

O altă problemă dezbătută de autorul descrierii se referă la embaticari şi embaticuri. După părerea acestuia, taxa embaticurilor era atunci prea mare pentru localnici. Se dau apoi, unele date statistice; de ex. se arată că, în 1860, erau la Piteşti 1219 de case[9], dintre care 12 biserici, între care una armeană şi o sinagogă. Acestora li se adăuga şi schitul Beştelei, în acea vreme închis de călugărul grec care-l administra şi cheltuia veniturile acestuia nedând socoteală nimănui, nici chiar autorităţilor oraşului.

Interesante sunt apoi, datele de natură demografică. Pe lângă localnici, în marea lor majoritate români, în oraş, se aflau şi mulţi străini precum: bulgari, sârbi, germani, unguri, armeni, israeliţi, şi ţigani[10] Aspectul fizic al românilor este , astfel, prezentat „sunt de talie medie, mai toţi au ochii căprui sau negri, corpul, trăsăturile feţei bine proporţionate, sunt bruneţi;“ cât priveşte pe sârbi şi bulgari aceştia aveau ochii albaştri, şi părul galben, faţa blondă. În privinţa ocupaţiilor afirma că toţi se ocupă cu specula de moşii luate în arendă, cu vie; dau bani cu dobândă, vând produse coloniale. Alţii erau meseriaşi, (dulgheri, zidari, abagii, boiangii, cojocari, fântânari, tăbăcari), în schimb , germanii erau: (tâmplari, croitori bărbăteşti, cizmari comercianţi se băuturi, lumânărari, săpunari şi ceasornicari orologieri). Despre unguri, se spune că se ocupau cu meseria de fierari, dogari şi funieri, israeliţii se ocupau cu speculaţii de mică anvergură, cumpărau ouă de găină, piei de iepure; unii făceau şi arendăşie, alţii erau chiar croitori de dame şi de cavaleri, vindeau veşminte de gata, unii erau tinichigii, sticlari pietrari de construcţii, samsari şi colportori (negustori ambulanţi). Despre armeni se prezintă fizicul lor şi anume erau bruneţi, cu nasul mare, şi vorbeau în casă turceşte. Aceştia aveau fete şi neveste frumoase iar ca profesie erau tutungii, cafegii, şi lipscani (vindeau marfa adusă de la Lipsca). Cât priveşte pe ţigani, aceştia erau servitori, lăutari fierari-potcovari şi dulgheri. Despre români, datele sunt mult mai ample, în sensul că se arată, mai întâi meseriile lor şi anume: băcani, cârciumari, pescari, măcelari, rachieri, cherestegii, arendaşi, negustori de vite, şi de producte, tâmplari dulgheri, cămătari, dogari, fierari, armurieri, lăcătuşi, argintari, sticlari, pictori de icoane, şi de biserici, tabaci, cizmari, cojocari curelari, croitori, şepcari, legători de cărţi, lumânărari, brutari, simigii, morari, bărbieri, zidari, cărămidari[11]

---

[7] *Ibidem*, f. 78 r.

[8] *Ibidem*, f. 79. Probabil 6195 locuitori. În 1832 oraşul avea 773 case 853 familii şi o populaţie de 3914 din care 2102 bărbaţi vezi DACI Vornicia din Lăuntru 2885 (2146) 1831 f. 101, în 1843 au fost consemnate la Piteşti 800 familii vezi Biblioteca Academiei Române ms. 2709 f. 35. în 1860 după statistica oficială au fost înregistrate la Piteşti 1889 clădiri din care 1212 private şi 27 publice şi 7229 locuitori, vezi, „Analele statistice şi economice“ 1860 f. 99, 123.

[9] Biblioteca Academiei Române, Secţia manuscrise, ms. 922, f. 79 v.

[10] *Ibidem*, f. 80.

Despre alimentaţia piteştenilor, se arată că în general, aceştia se hrăneau cu carne şi pâine, tăiau boi şi vaci, afară de vite mărunte şi păsări, dar clasa săracă se hrănea cu mămăligă, lapte, legume. Pentru gospodăriile lor piteştenii cumpărau vaci de la păstorii, care vara, îşi păşteau vacile pe platourile aflate în proprietatea municipalităţii.

Tot atât de interesante sunt şi ştirile despre condiţia juridică a femeii la piteşteni. Astfel la români, unguri, germani, israeliţi şi ţigani femeia era considerată în menaj ca o amică, ca o egală a bărbatului[12]; în schimb, la bulgari, sârbi, albanezi, armeni, femeia era considerată mai puţin decât o companie a bărbatului: ca urmare a faptului că bărbaţii din această categorie se prevalau de prerogativele pe care le aveau semenii lor din părţile Orientului.

În privinţa piteştenilor mai avuţi se arată că aceştia îşi petreceau timpul la cafenea, în carnaval, la balurile mascate şi prin case când la unii când la alţii, iar meseriaşii îşi petreceau vremea liberă prin cafenele, prin cârciumi, ca şi salahorii şi servitorii.

Autorul acestei descrieri mai face comentarii asupra unor trăsături specifice românilor piteşteni din acea vreme, în sensul că acestora le plăcea „serviabilitatea practicată de sârbi, bulgari şi albanezi". Ce pierdem -spuneau aceştia- de a coconi pe unul şi pe altul; românilor plăcându-le tămâia, (adică tămâierea, adică linguşirea), ne da ce cerem pe dată ce-i linguşim"[13]. Tot aşa, se mai spune, în afaceri era obiceiul de a curteni pe dregători pentru a se obţine de la aceştia tot ce voiau. De aceia în timpul alegerilor, aceşti linguşitori îşi dădeau votul lor aceluia pe care-l voia prefectul districtului.

În privinţa datinilor proprii ale piteştenilor, se afirmă că la sărbătorile Paştilor, era obiceiul ca locuitorii să se legene în dulapuri, iar la sărbătorile Rusaliilor, să admire pe ţiganii cu pinteni la opinci sub numele de căluşari care dansau pe uliţe, interpretând jocurile romanilor din antichitate, ilustrând răpirea sabinelor.

În expunerea sa, autorul acestei desorieri, se referă şi la cultivatorii de pământ, la piteştenii care trăiau în cele trei cătune din preajma oraşului. Deşi aceştia obţineau produse destinate prin excelenţă pentru consum în gospodărie, ei se mai ocupau şi cu cărăuşia de nisip, cărămidă, lemn de construcţii şi de foc. În privinţa şeptelului de care dispuneau piteştenii în acea vreme, acesta se compunea din boii brutarilor, ceva mai bine hrăniţi, şi îngrijiţi, din boi mici şi slabi ca şi vacile ce le sacrificau pentru mâncare. În fine din bivoliţe, al căror lapte era de preferat în locul celui de vacă, pentru că nu avea substanţă caşinoasă; oile şi caprele se aflau în număr mic la cultivatori. O notă aparte o constituie ştirea despre cabaline. Astfel, caii de ţară erau folosiţi la transporturi, dar şi la călărie. În privinţa transportului piteştenii mai avuţi aveau caleşti şi droşci la care înhămau cai aduşi din Transilvania cum, şi pe acei născuţi în ţară şi îngrijiţi la herghelia lui Teodor Brătianu din satul Tigveni, plasa Topologului, cunoscut crescător de cai de călărie, vânduţi adesea cu 400 de ducaţi perechea,[14] o sumă destul de mare în acea vreme.

---

[11] *Ibidem*, f. 80 v.

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*, f. 81

În descriere, sunt ştiri şi asupra modului cum se îmbrăcau piteştenii atunci. Aceştia erau toţi „investiţi“ europeneşte, afirmă autorul şi rar se mai vedea câte o giubea prin oraş. Până şi cultivatorii căutau să-i imite pe cei avuţi purtând îmbrăcăminte împestriţată (adică şi după moda veche şi cea nouă europeană).

Din această descriere, nu lipsesc nici amănuntele relativ la grădinile din gospodăriile piteştenilor, care în afară de pomi roditori şi flori mai erau pline de legume de tot felul sau „zarzavaturi“ după numele lor turcesc (zarzavat = verdeaţă), cultivate pentru consumul propriu. În schimb, culturile în mare al acestor legume se făceau de către bulgari şi sârbi la marginea oraşului. Atingând această problemă a culturilor de legume, autorul descrierii, face propunerea ca pe viitor, să se creeze la Piteşti, şi o pepinieră dar de duzi, pentru crearea unor ţesături din mătase naturală. De asemenea, tot el propune şi înfiinţarea unei case de cruţare (maison epargue) în sensul de casă de economii, unde, spune el „prisosul câştigului, oricât de mic ar fi, ar putea fi pus la păstrare. În continuare, autorul mai propune şi unele măsuri de sistematizare edilitară, de ex. deschiderea unei noi străzi de la Capul podului peste Argeş care să se îndrepte spre nord către centrul oraşului, cel mai mare dintre proprietarii de terenuri din zonă, Dem Drăgănescu punând la dispoziţia municipalităţii acest teren, pe care să se creeze şi o grădină publică[15] Tot în cadrul unor înnoiri în viaţa oraşului autorul descrierii mai propune şi ameliorarea căilor de comunicaţie ale acestuia folosindu-se de poziţia centrală pe care o ocupa în nivelul judeţului şi al Munteniei aşezat la întâlnirea dintre zona montană şi cea de câmpie, de unde se făcea legătura cu alte centre urbane precum Târgovişte, Câmpulung, Râmnicul Vâlcii, chiar cu Bucureştii şi schelele Dunării, „acest şir de drumuri ce se reunesc la Piteşti, servesc a importa tot ce este lipsă, nu numai oraşului dar şi locurilor învecinate“, afirma acesta. Dar nu numai atât. El insistă şi asupra modernizării acestor drumuri deoarece „proasta stare a drumurilor este o piedică mare la dezvoltarea comerciului“[16]. În acelaşi scop el mai susţinea şi efectuarea unor lucrări de canalizare pentru a face ca râul Argeş să devină navigabil[17] Tot în scopul prosperităţii economice a oraşului se mai propunea şi valorificarea bogăţiilor naturale din zona urbană şi extraurbană, referindu-se mai întâi, la un zăcământ de mercur despre care se ştia de existenţa lui încă din 1828, când, o parte din el, a fost descoperit şi exploatat pe timpul ocupaţiei ruseşti, apoi despre cărbunii de pământ, care s-ar fi aflat într-un mal al platoului dinspre vest[18]. „Mi-a lipsit timpul şi mijloacele spre mă convinge“ afirmă autorul în legătură cu aceste probleme. În încheiere, autorul afirmă că „monumente vechi în Piteşti nu se află“ ceea ce înseamnă că această afirmaţie a făcut-o de asemenea din lipsă de timp pentru a se informa în mod temeinic. Altfel ar fi menţionat cele câteva zeci de monumente de cult de rit ortodox vechi încă din secolul al XVI-lea până la jumătatea secolului al XIX-lea, apoi numeroasele cruci de piatră din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, apoi clădirile unor instituţii civile precum spitalul de adulţi, şcoala cea veche din prima jumătate a secolului al XIX-lea[19]

---

[14] *Ibidem*, f. 81 v.

[15] *Ibidem*, f. 82 r.

[16] *Ibidem*.

[17] *Ibidem*, f. 82 v.

[18] *Ibidem*. vezi şi I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Ţării Româneşti 1800-1850*, vol. I., Bucureşti, 1958, p. 415.

Autorul acestei valoroase informări privind oraşul Piteşti în 1860, aparţine unui economist şi jurist de excepţie Ion C. Lerescu în acea vreme raportor de judeţ la Argeş, numit în 1859, printr-un decret la propunerea lui N. V. Creţulescu, ministrul de interne al Ţării Româneşti, de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza[20]. Alegerea sa n-a fost întâmplătoare. Născut în 1830, acesta a dobândit studii superioare în tinereţe la Universitatea din Liege, unde a obţinut titlul de doctor în ştiinţe politice şi administrative; o vreme a funcţionat ca profesor de drept comercial şi administrativ la Şcoala de Comerţ din Bucureşti apoi a ocupat funcţii înalte în aparatul ca director de prefectură la Serviciul Statistic al Ţării Româneşti, creat de cunoscutul economist Dionisie Pop Martian (1829-1869), cel care a pus şi bazele a două periodice de specialitate „Analele economice“ (1860-1864) şi „Analele statistice“[21] (1860-1869), dar Ion C. Lerescu a fost şi un publicist care a tratat în lucrările sale nu numai probleme economice şi juridice dar şi istorice, tehnice şi chiar literare, publicând în 1855, lucrarea despre „Telegraful Electric“ şi Opere Teatrale, în 1861, Elemente de Drept Comercial în 1874, un Codice Penal Român, în 1877, un compendiu de Istorie Universală, Istoria Antică, în 1875, Historia Casei de Austria.

De aceia, această bogată activitate publicistică, pregătirea sa profesională de excepţie, ne îndreptăţeşte să afirmăm că descrierea oraşului Piteşti din 1860 este un material documentar de mare importanţă pentru cunoaşterea trecutului oraşului, la mijlocului secolului al XIX-lea, şi de care trebuia să ţină seama oricine cercetează istoria Piteştilor.

ANEXĂ

1861 ORAŞUL PITEŞTI DESCRIERE DE I. C. LERESCU
(Biblioteca Academiei Române, ms. 922 ff. 77-82 v.)

Până la evenimentele domnilor fanarioţi PITEŞTI era recunoscut sub numele de *satu*. Istoria Principatului nu vorbeşte nimic de dânşii, fără numai în zilele lui Constantin Brâncoveanu, ce avu un fine aşa de tragic, arată că acest domn veni să petreacă toamna la via din dealul Piteştilor şi în Eteria de la 1821, sbirii lui Ipsilanti aduseră pe Teodor Vladimirescu de la Goleşti aici, de unde apoi îl duseră la Târgovişte, unde-l şi asasinară, casele ce au servit de carcere eroului român sunt în fiinţă actuală sunt a lui D. Pavel Rătescu.

În istoria contemporană PITEŞTI se distinse prin marele număr de prizonieri de dăte închisoarei de la Văcăreşti (1848-1849) şi prin protestul dat către puterile semnatarie tractatului de Paris în contra Locotenentei princiare ce veni după încetarea funcţiunilor lui A. Ghica.

---

[19] N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România I Ţara Românească*, vol I, Bucureşti, 1970, p. 486-790.

[20] DACI Direcţia generală de statistică, 9/1959, f. 132

[21] Vezi I. D. Lerescu, *Argeş - Curtea de Argeş*, în „Analele economice şi statistice“, 1860, p. 122-127, amintită în ms. 922, f. 81 v.

Venind despre Bucureşti, călătorul trebuie să treacă mai întâi pe poduri râurile Doamnei şi Argeşului, care de aici la o distanţă de 50 stânjeni îşi unesc apele. Pe malul drept al Argeşului se întinde o câmpie pe care, luând drept linia de demarcaţiune podurile de care vorbii se află la dreapta câteva livezi de fâneţe, păşuni naturale, şi locuri vage din cari mică parte cultivate de bulgari şi de sârbi cu plante leguminoase, pentru consumare piteştenilor; iar la stânga, se află clădite case, unile răsfirate şi altele grupate şi la extremitate oborul de săptămână.

La unul din grupele de case, conduce un petic de şosea pavată, ce începe de la capul podului şi care dă în strada Pescarilor, aşa numită de la magazinele de peşte sărat, cari se află reunite aici. Această stradă conduce în capul Târgului. Dar pentru că cea mai mare parte a caselor ce compun PITEŞTI sunt situate spre miazănoapte de punctul în care stă strada Pescarilor, şi cetăţenii sunt nevoiţi a face un ocol mare spre a ajunge la casele lor, după ce trec podurile ar fi fost mult mai raţional ca de la capul podului să se fi croit o stradă ţinând puţin spre nord, lucrare la care localitatea nu se opunea, căci după cum am zis tărâmul aici nu este ocupat de nici o construcţiune, şi prin urmare cu primirea proprietarilor sar fi putut da stradei orice direcţiune. Se putea face aceasta şi totdeodată să existe şi comunicaţiunea prin strada Pescarilor, cari ar fi fost injust să sufere locuitorii ce au casele situate spre miazăzi de punctul unde se află strada Pescarilor, precum suferă actual, de mare ocol ce sunt nevoiţi a face proprietarii caselor situate spre miazănoapte de punctul de care este vorba. Ştiu chiar că Dl. Ion Livaditu, inginerul ocolului a făcut şi a susţinut o asemenea propunere, dar Principele Ştirbei respinse cererea cetăţenilor, aprobând dorinţa unei minorităţi neânsemnate compusă de indivizi ce crezui că de se va deschide cealaltă cale, casele lor pierd mult din valoarea lor, magazinele ce au, nefiind vizitate de toţi trecătorii care cu voie fără voie sunt datori să treacă pe la uşa lor, şi cari nu voiau să ţină în seamă că încât un oraş posedă mai multa artere, cu atâta este mai bine, sub toate raporturile.

D'asupra acestei câmpii se desfăşoară un platou ce merge înălţându-se pe nesimţite spre vest. Pe acest platou sunt situate principalele edificie ale oraşului printre cari sunt trei strade mari ce plecau paralel despre sud spre nord, din care cea din mijloc este mai lungă. Mai sunt câteva alte strade ce taie în unghiuri drepte sau ascuţite pe cele de sus. Platoul pe care este sâmburele oraşului este întrecut de altul, tot despre partea despre vest, pe carii se afla *casele după deal* şi unde se termină razia oraşului. Mai vine un al treilea *platou* pe care se află cimitirele catolicilor şi protestanţilor, apoi trei dealuri ce se înalţă gradată: muchia celui din urmă însemnând pe malul drept valea Argeşului.

Mulţi cred că oraşului i s-a dat numirea ce poartă pentru că călătorii venind despre vest, nu văd oraşul, fără numai când *descind* în stradele lui. Oraşul le este ascuns, pititu. Atât câmpia ce se întinde de la râpa Argeşului cât şi *platourile suprapuse*, late despre nord, se îngustează până ce se pierd spre sud, lângă oborul de săptămână unde prin o cotitură, bat apele reunite ale râului Doamnei şi Argeşului formând o singură muchie ce, precât de înaintează spre sud, merge descrescând şi tinde a se confunda cu înălţimea câmpiilor din mediul ţării. Astfel fiind poziţiunea tărâmului pe care este aşezat PITEŞTI este lesne de înţeles că oraşul nu se poate desfăşura decât numai spre nord unde localitatea este şeasă scursă, dotată cu sorginte de apă bună de băut, în scurt reuneşte toate calităţile ce ar pretinde persoana cea exigentă spre a-şi aşeza locuinţa. Părţile despre sud, est şi vest sunt foarte departe de a reuni aceste îndemânări.

Spre sud şi spre vest tărâmul precum am zis, merge tot înălţându-se este lipsit de sorginte şi prea depărtat de râu, care ar putea suplini lipsa sorgintelor. Pentru uzul lor locuitorii au puţuri a căror apă este fadă, sălcie. Spre est este câmpia după râpa dreaptă a Argeşului al cărui tărâm este mult mai jos decât acela ce-l circumvecină, prin urmare câmpia este paludoasă. Pe dânsul se scurg toate apele platourilor, toate necurăţeniile oraşului. De aceea tărâmul este nesănătos, lăculeţele de apă verzi răspândesc miasme. Aceste lăculeţe nici în căldurile lunei lui cuptor nu se usucă cu desăvârşire. Pe lângă nesalubritate se adaugă că fluviul atacă şi surpă continuu malul care este lipsit de cea mai mică operaţiune făcută cu scop de apărare. Pe tot anul Argeşul rupe codri mari din câmpie. Acest plan (platou) deşi basă, nu posedă nici un sorgint: are trei fântâni cu apă dulce. Aceia cari au casele pe dânsul sunt nevoiţi a lua apa de la aceste fântâni sau din Argeş căci naturalmente nu vin în aceiaşi depărtare de toate casele ce aci sunt risipite cât despre apa ce ei şi-ar putea procura din puţuri se ştie că în genere puţurile din PITEŞTI dau apa sălcie.

Aceia din locuitori cari fac case spre sud sau spre vest, sunt nevoiţi prin mari cheltuieli a face despliniri spre a nivela puţin curţile. Aceia ce construiesc pe câmpia despre est fac din contră reâmpliniri, pentru că pavimentul stradelor, mult mai înalt decât curţile caselor fac ca acestea să semene a băltoace. Spre nord acolo unde tărâmul am văzut că reuneşte toate condiţiunile ce persoana cea mai exigentă ar putea pretinde spre a-şi aşeza locuinţa nimeni nu clădeşte. Acest tărâm aparţine schitului Cotmeana, metocul mănăstirii Cozia.

Se ştie că după legile în vigoare, mănăstirile nu mai pot embatica din tărâmul lor. Puţine persoane înainte de 1836 au putut deveni embaticari. Şi chiar acestea se feresc a face construcţiuni cugetând la nestabilitatea fortunelor ce viitorul; din cauza prefecerilor, poartă în sânul său; ei se tem ca copii sau nepoţii lor din vre-o adversitate ce le poate adeveni nu vor putea să răspundă preţul embaticului, Legea declară că dacă un embaticar nu va plăti trei ani preţul embaticului proprietarul tărâmului expropiază pe a lui bastimentelor. PITEŞTII au 1239 case, dintre care 12 biserici, din care una armenească şi o sinagogă. Şi care din cele 10 biserici ale ritului drept credincios este prea puţin spaţioasă în comparaţiune cu populaţiunea. Toate bisericile sunt în partea dinspre sud a oraşului, astfel că multe case vin prea depărtate de dânsele. Pe lângă acestea una dintrânsele numită *schitul Beştelei* este închisă. Egumenul grec de care depinde şade la Bucureşti, cheltuieşte veniturile cu care fondatorii au dotat acest schit cu toate că un nepot al acestora a protestat în contra acestei nedemne conduite a unui religios.

PITEŞTI se zice, a devenit capitala districtului Argeş, sub domnia fanarioţilor. După strămutarea reşedinţei domnilor din Curtea de Argeş la Târgovişte, cel dintâi oraş fu reşedinţa căpitanului districtului. Populaţiunea acestui oraş este amestecată, sunt mulţi Bulgari şi Sârbi apoi vin Germani şi Unguri, Ţigani, Israeliţi şi Armeni. Românii sunt de o talie de medie, mai toţi au ochii căprui sau negrii, corpul, trăsurile figurei bine proporţionate. ei sunt bruneţi. Sârbii şi Bulgarii sunt în genere cu ochii albaştri cu părul galben, cu faţa blondă. Ici şi acolo se întâmplă câte unul să fie brun. Toţi au mare predispoziţiune a se îngrăşa prea mult ceea ce le diformă corpul. Toţi aceştia se speculă cu moşii în arendă, cu vite, dau bani cu dobândă, vând produse coloniale. Alţii sunt meseriaşi, dulgheri zidari, abagii, boiangii, cojocari, fântânari, tăbăcari. Germanii sunt tâmplari, croitori bărbăteşti, cismari, comercianţi de băuturi, lumânărari, săpunari şi orologeri. Ungurii sunt modisti, ferari, dogari, funieri. Cei mai mulţi Germani sunt catolici, iar Ungurii calvini şi luterani. Israeliţii se aruncă în speculaţiunile cele mici, cumpără ouă de găină, piei de iepure, etc. şi din ei sunt vreo doi arendaşi. Alţii sunt croitori, de dame şi de cavaleri, vând veşminte gata, sunt tinichigii, sticlari, pietrari de bastimente, colportori şi samsari.

Armenii în casele lor vorbesc turceşte. Ei sunt bruneţi şi mai toţi au nasul mare Soţiile şi fetele lor sunt frumoase. Ei sunt tutungii, cafegii, vând obiecte cumpărate de la bâlciurile din Lipsca. Mai înainte ei se cununau, îşi botezau copii şi se înmormântau la bisericile noastre. dar pentru că murind unul din ei, actualul cap al eparhiei Argeşului prea scrupulos, voi să pedepsească pe preoţii români cari urmând datina, l-au înmormântat oficiind ca la moartea celor drepţi credincioşi; Armenii deşi în număr mic fundază biserica pe care o întreţin cu mari cheltuieli deşi cei mai mulţi sunt săraci.

Ţiganii sunt servitori, lăutari, fierari, potcovari şi salaori. Unii dintre cei emancipaţi mai în urmă negustoresc cu deamănuntul.

Aş crede, aş păcătui de na-ş arăta că cei mai mulţi sunt într-o stare mai deplorabilă de cât când se aflau sub dependenţa economică în care se află încă clăcaşi. Aceasta provine de acolo că la emanciparea lor, guvernul n-a luat nici o măsură pentru asigurarea stării lor.

Cea mai mare parte n-au ştiut a profita de bunurile libertăţii ci s-au lăsat şi în urmă tot în nepăsul în care vieţuiau pe când proprietarul lor îngrija de toate trebuinţele lor Iată încă o probă că reformele ce nu pătrund adânc în moravurile unei naţiuni, reformele pentru care naţiunea din lipsă de educaţiune, nu este încă aptă de nu cad de sinele, aduce cel puţin o vieţuire moleşită şi nepăsătoare.

Românii din PITEŞTI nu mai arăt respingere spre a se da la comerciu şi la meserii. Dintre dânşii găsim: băcani braşoveni, cârciumari, pescari, măcelari, rachieri, cherestegii, arendaşi, negustori de vite şi de producte. Asemenea sunt tâmplari, dulgheri, căruţaşi, dogari, fierari, armurieri, lăcătuşi, argintari, sticlari, pictori de imagine şi de biserici, tabaci, cismari, cojocari, curelari, croitori, şepcari legători de cărţi, lumânărari, brutari, simigii, morari, bărbieri, zidari şi cărămidari. În genere Piteştenii se nutresc cu carne şi cu pâine. Pe toată ziua se scoate cantitatea trebuincioasă de pâine şi se taie boi sau vaci, afară de vitele mărunte şi de păsări. În nutrimentul claselor sărace intră în grad mare mămăliga, laptele şi legumele. Dacă ei n-au vaci cumpără de la păstori ce în toţi anii vin deşi păşunează oile pe platourile ce se destind deasupra PITEŞTILOR şi care sunt proprietatea Casei municipalităţii.

La Români, la Unguri, la Germani, la Israeliţi şi Ţigani femeia e considerată în menaj ca o amică, ca o egală a bărbatului. În alte părţi am arătat ocupaţiile membrilor de familie la Bulgari, Sârbi, Albanezi şi Armeni femeia e considerată mai puţin decât o companie a bărbatului, cu toate că vieţuiesc de atâţia ani în mijlocul Românilor. Aceşti străini par a mai pune preţ pe prerogativele bărbaţilor din părţile Orientului. Pentru aceia femeile se prefac, sunt ipocrite. În absenţa soţilor lor ce mai ordinar sunt ocupaţi pe la bodega şi pe afară ele se desdăunează cu prisos de impusa constrângere. Vara şi iarna cei avuţi petrec la cafenea, în carnaval, la balurile mascate şi prin case când unii când alţii. Dar vara mai toţi îşi găsesc ocupaţiuni pe afară. Unii din meseriaşi petrec prin cafenele, alţii prin cârciumi precum salaorii şi servitorii. M-a frapat servilitatea Sârbilor, Bulgarilor şi Albanezilor. Asupra acestui defect al caracterului lor discutând cu unii din cei mai avuţi dintrânşii.

-Ce pierdem - unii zise - de a coconi pe unul şi pe altul? Românilor plăcându-le tămâie, ne dă ce cerem pe dată, că-i linguşim.

Totdeauna în afaceri ei sunt nevoiţi a curteni pe dregători. Aceştia obţin de la dânşii orice, temându-se să nu le facă vre-un rău. Prin lunga petrecere între Români, unii au stări colosale: sunt alegători, ordinar ei dau votul lor aceluia pe care-l voieşte prefectul.

Datine proprii nu au cetăţenii PITEŞTENI. Numai în sărbătorile Paştilor, ei se duc de se leagănă în *dulapuri*. În sărbătorile Rusaliilor vin Ţiganii, dănţuiesc în strade, având pinteni la opinci, ei se numesc *căluşari* şi iau plată pentru danţul lor. Aceştia, se zice, urmează jocurile romanilor comemorând răpirea sanbinelor.

Cultivatorii de pământ sunt puţini. Cei mai mulţi şăd afară din oraş în vreo două trei cătune. Mai toţi lucrând pe proprietăţile altora în virtutea contracturilor ce încheie cu proprietarii. Nu se disting prin niscareva procedări extraordinare în cultură Cultivă numai spre a obţine productele neapărat necesare subsistenţei familiilor lor.

De cu primăvara până în toamnă ei cară nisipuri, cărămidă, piatră pentru construcţiuni cum şi pentru pavagiu. Duc pe negustori la bâlciurile cele mai apropiate; lemnele de foc sunt cărate în mare parte tot de ei. Despre vitele cornute nu am ce alta nota fără numai că afară de boii brutarilor cari sunt ceva mai bine nutriţi şi îngrijiţi ceilalţi sunt slabi, rău nutriţi şi mai rău îngrijiţi. Ei sunt mici, vacile sunt asemenea slabe.

Câţiva proprietari au, pentru uzul lor, bivoliţe al căror lapte-l preferă celui de vacă, care este fără substanţa casioasă. Oi şi capre se află în mic număr la cultivatorii după margini. Caii din ţară servesc la transporturi şi la călărie. Pentru acest us, acei cari umblă în buiestru sunt preţioşi că nu zdruncină.

Cei avuţi au caleşti, drosci, la cari înhamă cai aduşi din Transilvania, cum şi născuţi în ţară în îngrijita herghelie a D. Teodor Brătianu de la satul Tigveni, plasa Topologului, ocolu al acestui judeţ. Fiind ofiţeri vechi în cavaleria Principatului, D. Teodor Brătianu este foarte bun cunoscător la cai. Domnia lui a vândut o pereche de cai din herghelia sa până la preţ de 400 de ducaţi, cu toate că se plânge totdeauna la toţi că pierde cu educaţiunea acestor animale.

În PITEŞTI prea puţini cetăţeni au păsări domestice şi râmători. Nimeni nu se ocupa încă cu educaţiunea albinelor, nici cu a viermilor de mătase. Pentru costum rar se vede în PITEŞTI câte o giubea, fiind toţi investiţi europeneşte. Cultivatorii au veşmintele împestriţate ţinând a imita pe cei avuţi.

Despre femeile celor avuţi cele ce am arătat pentru Curtea de Argeş se aplică şi aici încă cu prisos.

Mai toate casele au câte o grădiniţă în care sunt flori şi de este spaciul, puţină ceapă, usturoi, pătrunjel, ţelină, mărar, sparanghel, conopidă. Prin grădinile lor unii din proprietari au şi arbori fructiferi. Cultura (în mare) a plantelor leguminoase se face pe marginea oraşului de către Bulgari, care vin primăvara şi pleacă la apropierea iernii înapoi, sau de cultivatorii români aşezaţi în jurul oraşului. Dar Bulgarii prin minuţioasele lor îngrijiri, întrec cu mult pe Români.

Relativ la ameliorarea stării ţăranilor ar fi de dorit să se înfiinţeze în marginea PITEŞTILOR o pepinieră de duzi. Să se înfiinţeze case de crutare (maison d'epargne), unde prisosul câştigului oricât de mic ar fi s-ar putea pune în păstrare.

Iar relativ la înfrumuseţarea oraşului ar fi lipsa de a se deschide o stradă începând de la capul podului de peste Argeş şi tăind spre nord. Am înţeles că Dl. Dem. Drăgoescu, cel mai mare proprietar al tărâmurilor de acolo a oferit tărâmul trebuincios cerând voia de la D. Ministru de Interne.

A se preface o grădină publică, PITEŞTII neposedând nici una.

A se ameliora căile de comunicaţiune, făcându-se aceasta PITEŞTII ar lua o mare dezvoltare, căci nu trebuie să uităm că sunt situaţii pe linia ce desparte partea muntoasă a României de cea câmpeană. Despre munte , trec printr'înşii drumurile poştale ce vin de la schela Câineni prin Curtea de Argeş, de la schela Giuvala prin Câmpulung şi de la Râmnicul Vâlcii, drumuri cantonale: cel după valea Topologului, cel după valea Argeşului, a Vâlsanului, acela al valei Râului Târgului şi al valei Râului Doamnei, acela al Argeşului, al Bratiei, şi al Dâmboviţei; iar despre câmpie, dau în PITEŞTI drumul poştal de la Bucureşti, Târgovişte şi celelalte capitale de districte până la Focşani. O mulţime de drumuri cantonale şi vicinale pe care cine va putea veni de la schelele Danubiului şi dintre care acela ce apucă spre Slatina are parte din el lucrat într-un mod sistematic. Acest şir de drumuri ce se reunesc la PITEŞTI servesc a importa tot ce este lipsă nu numai oraşului dar şi locurilor învecinate. El este unul din cele mai principale puncte de defacere a productelor muntelui şi câmpiei României. Proasta stare a drumurilor este o piedică mare la dezvoltarea comerciului, mai în curs de şase luni el devenind impracticabil, necesită cheltuieli mari exorbitante, cari absorb beneficiile ce ar fi în drept comercianţii a aştepta şi cari scumpesc unele obiecte şi le pun astfel de a nu putea fi cumpărate de mulţi. În iarna anului 1859 pentru transportul unei greutăţi de 100 oca de la Bucureşti s-a plătit 10 sfanţi.

Ce n-ar deveni acest oraş când drumurile s-ar ameliora, când Argeşul s-ar face canalizându-se, navigabil. La inconvenientul proastei stări a drumurilor de se va adăuga interesul capitalului ce este exorbitant vedem cele două plage ce rod comerciul. Alte metale în sânul pământului pe aici nu se aude a fi numai mercuriu. Sunt câteva case subt care, după cum spun bătrânii, se află acest metal în cătăţime mare, s-a descoperit şi exploatat de ruşi la 1828, care în urmă însemnând locurile, au astupat săpăturile ce făcuseră.

Apele după cum am arătat conţin în disoluţiune săruri. Din acestea smalţul dinţilor este atacat, dar piteşteanul se întâmplă a avea dinţi frumoşi de la etatea de 30 de ani. Într-un mal ce formează baza platourilor despre vest, se zice că ar fi cărbune de pământ. Mi-a lipsit şi timpul şi mijloacele spre a mă convinge.

Monumente vechi în PITEŞTI nu se află.

1860 iulie

I. C. Lerescu

Rezoluţia din 12/5 1869 : la dosar ar.

Documentul provine din arhiva Ministerului de Domenii, Direcţia statistici generale, transferat la Biblioteca Academiei Române la 27 februarie 1869 ms. 922.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ŞCOLILE DIN SATELE PISCANI ŞI NEGRENI, JUDEŢUL ARGEŞ, ÎNTRE ANII 1838 - 1864

TEODOR DINA

Din documentele referitoare la satele Piscani, Negreni şi Dârmăneşti, judeţul Argeş, păstrate în arhive şi biblioteci, în colecţii speciale, se constată că încă din prima jumătatea secolului al XVI-lea existau aici ştiutori de carte, în afară de preoţii şi diaconii celor trei biserici.

Cei mai mulţi dintre ei, de bună seamă boieri şi fii de boieri, luau parte ca martori sau ca hotarnici la „alegeri" de moşii, calitate în care ştiinţa de carte era absolut necesară, căci la stabilirea hotarelor, pe lângă faptul că trebuiau să posede noţiuni de aritmetică şi geometrie, trebuiau să citească şi zapisele prezentate de părţi.

Unii dintre aceşti ştiutori de carte vor ajunge logofeţi de cancelarie pe lângă anumite instituţii, unele chiar la nivel central, cum a fost cazul lui Vâlcu din Dârmăneşti şi Dumitru logofăt din Piscani[1], alţii cum a fost Vlaicu logofăt din Piscani şi fratele său Mihnea pârcălab, vor urca una câte una treptele ierarhiei dregătoreşti în cadrul aparatului de Stat feudal, primul îndeplinind iniţial atribuţii de clucer[2]mai apoi mare logofăt, şeful cancelariei domneşti, în timpul domniilor lui Vlad Vintilă (1532-1535) şi Radu Paisie (1535-1545), iar secundul fiind stolnic şi mai târziu pârcălab[3]

Mihnea pârcălab din Piscani, deşi ocupa o dregătorie mai modestă decât fratele său Vlaicu mare logofăt, are un rol important în sânul clasei din care făcea parte, fiind trimis, de pildă, de către domnitorul Pătraşcu cel Bun (1554-1557) în calitate de „credincios boier" să cerceteze hotarele unei moşii ce fusese „cotropită" de către moşnenii din satul Aref, judeţul Argeş, pentru ca moşia în cauză să fie întărită de domnitor boierului Radu Furcă din Goleşti, sprijinitor al domniei[4].

Fiii lui Mihnea pârcălab din Piscani, Vlaicu (cel mic) şi Mihnea, vor ajunge, asemenea, dregători domneşti, primul logofăt al doilea, iar secundul, postelnic, vătaf şi armaş[5]

---

[1] *Documente privind istoria României, B*, (în continuare *DIR B.*) *Ţara Românească*, secolul al XVI-lea, vol. III p. 13.

[2] Boier în ale cărui atribuţii intra aprovizionarea Curţii Domneşti cu cele necesare, în special produse agroalimentare.

[3] *DIR B.*, sec. XVI., vol. II., p. 115-118.

[4] *DIR B.*, sec. XVI, vol. III, p. 43. Radu Ştefan Vergatti, *Boierii argeşeni şi Cetatea Poienari între mijlocul secolului al XV-lea şi primele decenii ale secolului al XVI-lea*, în „Argessis. Studii şi Comunicări",Muzeul Judeţean Argeş, IX, 2000, p. 157

[5] Boier de rang inferior în ale cărui atribuţii intra paza închisorilor domneşti.

De asemenea, Necula logofăt din Dârmănești este frecvent menționat în documentele emise de cancelaria lui Matei Basarab (1632-1654) ca scriitor și martor la hotărnicirea unor moșii[6]

Fără îndoială, că în afara celor menționați vor mai fi fost și alți știutori de carte, cu sau fără atribuții în aparatul de stat, de pildă, Arsenie slugerul din Piscani, menționat în documentul din 3 aprilie 1638, sau Matei logofătul Piscanul și fii săi, Radu căpitanul și Ion (Ioanichie) ajuns stareț al mânăstirii Câmpulung[7].

Începând cu secolul al XVIII-lea, știutorii de carte se înmulțesc în Piscani și Negreni, mulți chiar din rândul moșnenilor, figura cea mai reprezentativă fiind Pană Piscanul, exponentul lor în judecăți pentru „alegerea“ hotarelor moșiei.

Un rol important au, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, frații Ciupăgești din Negreni (Bănică, Scarlat, Dumitrache, Matei și Ioniță) doi dintre ei cu atribuții de căpitani, care timp de peste două decenii se judecă până la Înaltul Divan pentru integritatea moșiei de la Tămășești, cui Anghel Polcovnicul „Negreanul“[8]

Alți și alți știutori de carte apar în satele noastre pe măsură ce înaintăm în timp. Acești modești scriitori de zapise, viitori logofeți, își dobândeau învățătura scrisului și cititului mai întâi în familie sau de la preoții și dascălii bisericilor, iar mai târziu, când promovau în funcții, și-o completau pe lângă diferite instituții, prin lungi „ani de ucenicie“.

Cum în fiecare oraș reședință de județ exista deja câte o școală publică pentru copii doritori de învățătură, fie din oraș, fie din satele limitrofe[9], afluența acestora din urmă se face tot mai simțită, mai ales în Muscel unde funcționau școli (cu mult înainte de deschiderea lor din inițiativa statului, în 1838) la Micești, Bălilești, Rucăr, Nămăiești, Schitul Mărculești etc. preoții, dascălii și grămăticii care învățau pe copii, fără plată, fiind scutiți de unele obligații către stat[10]

Este probabil ca unii dintre fiii de țărani din Piscani și Negreni să fi urmat, înainte de organizarea învățământului la sate, în 1838, la școlile din aceste sate, sau la școala Domnescă din Câmpulung.

La 14 ianuarie 1838 Vornicia din Lăuntru a Țării Românești a transmis către toate ocârmuirile județelor porunca de a se organiza școli la sate, conform art. 8 din Regulamentul Organic[11].

Școlile sătești urmau a funcționa de la 1 ianuarie până la 31 martie, iar învățătorii se recrutau din rândul preoților sau cântăreților bisericești.

Școlile din satele Piscani, Negreni și Dârmănești județul Argeș, au fost înființate la începutul anului 1839. Din lista cu școlile deschise în județul Muscel, la 2 aprilie 1839 se constată că şcoala din Piscani era deja funcţională, având la învăţătură 16 şcolari[12].

---

[6] *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, Editura Academiei Române, București, 1981, vol. IV. doc. 219, 366, 861, 886.

[7] Ștefan Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, București, 1913, vol. I. p. 34.

[8] Arhivele Naționale Centrale (în continuare A. N. C.) manuscrisul nr. 683: Condica de moșii a vistierului Ștefan Belu, 1817.

[9] Școala Domnească din Câmpulung a fost înființată prin hrisovul dat de domnitorul Antonie vodă din Popești la 10 mai 1669.

[10] Ion Sucu, Ion N. Popescu și Petre I. Tomescu, *Monografia comunei Mioarele*, Editura Literară, București, 1976, p. 165.

[11] Nicolae P. Leonăchescu, *Contribuții la istoria școlii din satul Stroești - Argeș*, în „Argessis, Studii și comunicări“, Muzeul Județean Argeș, IX, 2000, p. 574.

Asemenea, erau deschise şcolile din satele Negreni, cu 8 şcolari, cea din Dămăşeşti (Dârmăneşti) cu 25 de şcolari şi cea din Valea Nandri cu 23 de şcolari[13]

Primii învăţători ai şcolilor din satele Piscani şi Negreni au fost dascălii bisericilor: „Ion sin Nicolae, 38 ani, român, dascăl" la cea din satul Piscani, şi „Dinu popii Gherasim, 50 ani, cântăreţ", la cea din satul Negreni[14].

Dascălii erau plătiţi de părinţii copiilor, primind „osebit de cele două kile de bucate (porumb din magazia de rezervă a satului, n. ns.) şi câte doi lei de la fiecare birnaş sătean, plătindu-i-se unul la Sf. Gheorghe, iar celălalt la Sf. Dumitru"[15]

Programul de învăţământ în şcolile săteşti era următorul:

Clasa I-a: „silabisirea şi citirea după table lancasteriene, rugăciunile ce se cuprind în 16 table, scrierea şi însemnarea numerelor aritmetice.

Clasa a II-a: citire pe extras din sf. scriptură, în 22 de table, pe prescurtate de pe Vechiul şi Noul Testament, scriere după model şi după „spunere" (dictare, n. ns.) din aritmetică adunarea şi scăderea numerelor, cuprinse între 14 table.

Clasa a III-a: citire cu înţelegere pe Noul Testament şi alte cărţi religioase şi morale, scrierea după model şi după supunere, din aritmetică cele patru lucrări simple, oarecare cunoştinţe uzuale aplicate la plugărie"[16]

Examenele de sfârşit de an şcolar aveau loc în luna aprilie, în faţa autorităţilor săteşti, a preoţilor şi a sătenilor. Cu acest prilej se evidenţiau şcolarii silitori şi se împărţeau premii atât şcolarilor silitori cât şi învăţătorilor[17]

Deşi pregătirea candidaţilor de învăţători, de către Şcoala Normală din Câmpulung, a început încă din toamna anului 1838, satele Piscani şi Negreni au trimis candidaţii abia la începutul lunii mai 1842.

Alegerea candidaţilor s-a făcut cu multă dificultate deoarece, „mulţi ţârcovnici au refuzat a fi candidaţi", sătenii găsind alţi tineri dornici de învăţătură, dar aceştia erau clăcaşi pe moşii boiereşti având obligaţii faţă de stăpânii de moşii.

Din satul Piscani a fost ales candidat de învăţător Ştefan Piscăneanu, fiu de cântăreţ bisericesc, în vârstă de 18 ani. El era se pare, fiul dascălului Nică, primul învăţător al şcolii la deschiderea ei în 1839, şi a fost înscris la Şcoala Normală din Câmpulung, la 6 mai 1842.

Candidatul ales de locuitorii satului Negreni, Vasile Constantin, (Din popa Vasile) era fiul preotului Vasile Negreanu, în vârstă de numai 16 ani, înscris la Şcoala Normală la 7 mai 1842[18]

Iniţial şcolile deschise în satele Piscani şi Negreni au funcţionat în casele dascălilor, sau în Casele de Sfat (primării).

---

[12] A. n. C. Vornicia din Lăuntru, dos. 5390 I B/ 1838, fila 170-173.

[13] Spiridon Cristocea, *Contribuţii la cunoaşterea învăţământului public sătesc în judeţul Muscel, între anii 1838 şi 1848*, în „Studii şi Comunicări, Muzeul Piteşti", V, 1980, p. 276-302.

[14] A. N. C. Catagrafii, Muscel, nr. 55, fila 117-119.

[15] Idem, Vornicia..... dos. 5390 I A / 1838, fila 2.

[16] Idem, Ministerul Instrucţiunii Publice, dos. 1478/1848, fila 8.

[17] Ion Şucu şi colaboratorii, *op. cit.*, p. 172.

[18] A. N. C. Ministerul Cultelor şi Învăţământului Public, dos. 3392/1840, fila 197

Localul școlii din Piscani era „săvârșit“ în anul 1841, din gard de nuiele lipite cu pământ, având dimensiunile: 5,1 stânjeni lungime și 3,2 stânjeni lățime. Avea două camere și învățătorul locuia departe de școală[19]

Școala din satul Negreni încă nu era „săvârșită“ în anul 1841, „din pricină că n-au avut meșteri fierari pentru lucrul semicercurilor“. Localul era construit tot din gard de nuiele lipite cu pământ, era încăpător, și avea dimensiunile: 5,2 stânjeni lungime și 3,7 stânjeni lățime. Avea două camere și învățătorul locuia departe de școală[20]

Mobilierul școlii din Piscani era format din 2 bănci, 5 semicercuri, o tablă, scaune și o masă care ținea loc de catedră.

Școala de la Negreni avea 3 bănci, 6 semicercuri, 1 scaun și o masă. Erau deteriorate 5 bănci și 4 semicercuri[21].

În ce privește frecvența școlarilor, din documente rezultă că chiar de la deschiderea ei școala din Piscani avea înscriși 16 copii.

Școala din Negreni avea înscriși 8 copii, evident ai unor părinți cu posibilități materiale și cu dorința de a-și da copii la învățătură[22].

La 9 mai 1842 școala din Piscani era frecventată de 16 școlari, iar cea din Negreni de 13 școlari. Ambele școli, ca dealtfel, toate școlile de pe Valea Râului Doamnei, erau sub controlul revizorului școlar Domnescu Nicolae din Domnești[23]

La 16 februarie 1844 în satul Piscani erau 50 de familii cu copii înscriși la școală, iar în satul Negreni 67 de familii[24].

Peste doi ani, 1846, numărul familiilor cu copii la școală era în Negreni aproape identic, în satul Piscani fiind doar 48 de familii.

Învățământul în satele Piscani și Negreni ca în alte zone rurale ale Țării, a trecut și el prin „chinurile facerii“, cel puțin în prima perioadă a dezvoltării sale, ca și mai târziu, dealtfel, urmând aceeași „Via Dolorosa“ ca orice obiectiv nou în viața socială a obștei.

Învățătorul având de luptat nu numai cu arendașii abuzivi ai celor trei moșii de pe raza localității, ci și cu mentalitatea unor părinți care nu voiau să-și trimită copii la școală folosindu-i la treburile lor gospodărești[25].

Semnificativ este în acest sens raportul cârmuirii de Muscel către Departamentul Treburilor din Lăuntru, din 14 martie 1847, din care reținem:

---

[19] Localul școlii din Piscani era vis-a-vis de casa Nicolescu , unde este acum casa și gospodăria familiei Teodora și Gh. Strâmbu.

[20] A. N. C. Vornicia..... dos. 1778/1844,fila 5-12.

[21] Spiridon Cristocea, *loc. cit.*, p. 280-282.

[22] *Ibidem*, p. 279.

[23] *Ibidem*, p. 283.

[24] A. N. C. Vornicia ..... dos. 1178/1844, fila 4-5.

Notă: În semicercuri intra monitorul (școlarul șef !) cu elevii care repetau ce le spunea el în timpul orei, cf. Nicolae P. Leonăchescu, *op. cit.* p. 575.

[25] Cultura prin știința de carte la Piscani a avut de-a lungul timpului o slabă aderență în rândul celor mai mulți locuitori, fie ei moșneni sau clăcași. Până prin anii '50 ai secolului abia trecut, mai erau părinți care obiectau cu înseninare: „ce-i trebuie băiatului carte, ce se face popă!“ Autorul acestui modest articol a fost și el o victimă a unor astfel de mentalități retrograde, trebuind să-și completeze cu greu „cultura“ abia la maturitate. Și dacă acest lucru se întâmpla în plin secolul XX , nu ne mai mirăm de mentalitatea unora dintre piscăneni acum 160 de ani !

„Se alătură pe lângă aceasta, în copie, raportul profesorului Şcolii Normale din Câmpulung, cu nr, 92, făcându-se cunoscut şi din partea Cârmuirii că arătarea profesorului este adevărată, căci după toate mijloacele şi silinţele ce s-au întrebuinţat, nu s-a putut cu nici un chip să se dumirească lăcuitorii cu desăvârşire a-şi lăsa copii la învăţătură, ce dintr-un sat unde se află 30 de copii buni de învăţătură, de-abia merg câte cinci şase la şcoală de bunăvoinţă ce au părinţii lor (.....) întrebuinţându-i la casnicile lor trebuinţe“[26].

În primăvara anului 1847 (înainte de 27 mai) şcoala din satul Negreni a fost închisă prin abandonarea ei de către candidatul Vasile Constantin (Din Popa) care, împreună cu candidatul şcolii din Dârmăneşti, Nicolae Vasile „s-au făcut nevăzuţi atât de la Şcoala Normală, cât şi din satele lor“ (......) lepădându-se de însărcinarea de învăţători, pentru a intra pe la proprietari şi arendaşi ca epistazi“.

Cele 20 de parale de fiecare familie cu copii la şcoală au fost plătite de către sătenii din Negreni, până la închiderea şcolilor, în octombrie 1848, în speranţa că Eforia Şcolilor Naţionale va da statului un alt învăţător[27].

Şcoala din Piscani a avut înscrişi în anul 1848 un număr de 50 de copii, dar frecvenţa a fost sigur destul de mică, cum rezultă din rapoartele revizorului Nicolae [illegible] şi a profesorului Ion Brezoianu directorul Şcolii Normale din Câmpulung.

În timpul revoluţiei de la 1848, şcoala a avut un rol deosebit căci în cadrul ei s-a format generaţia de luptători devotaţi, ea sădindu-le în inimi ideea luptei de eliberare socială şi naţională.

În fostul judeţ Muscel, popularizarea ideilor noii Constituţii era concentrată în sfera de activitate a lui Ion Brezoianu, profesorul Şcolii Normale din Câmpulung.

Lui i se adresează Ministerul Instrucţiunii din Guvernul Provizoriu prin circulara nr. 2395/1848, spre a aduna întâi pe toţi candidaţii de învăţători în vederea organizării şcolilor de la sate „după dorinţa naţiei“ deoarece „instrucţia publică este una dintre cele mai serioase ocupaţii ale noului guvern“[28].

Circulara reflectă grija guvernului revoluţionar de a continua lupta pentru apărarea libertăţilor câştigate, de a feri poporul de „demagogi şi tulburători“.

Ea reflectă în acelaşi timp, încrederea pe care guvernul o punea în aceste împrejurări în oamenii şcolii.

Din rapoartele învăţătorilor şi profesorilor, unii cu misiuni de prefecţi şi comisari de propagandă, cunoaştem activitatea plină de dăruire pe care aceştia o desfăşurau pentru propagarea ideilor înnoitoare ale revoluţiei, greutăţile întâmpinate în zonele în care reacţiunea era puternică.

În raportul său, prof. Radu Burdeanu comisar de propagandă în Plasa Râurile-Muscel, menţionează că în misiunea ce i s-a încredinţat lucrează „cu inimă de român şi conştiinţă curată, povăţuind pe fiecare şi inspirând amorul către patrie“. Menţionează asemenea, că în satele în care a „operat“ mulţi ţărani nu au primit încă jurământul (pe Constituţie), că sunt mulţi reacţionari şi că nu se poate conta nici pe preoţi, nici pe logofeţii satelor, pentru că de multe ori în loc de ajutor din partea lor, are de întâmpina piedici serioase[29]

---

[26] A. N. C. Vornicia ...... dosar nr. 797/1847, I. A. fila 85.

[27] Spiridon Cristocea, *loc cit.*, p. 280-282.

[28] Pârnuţă Gheorghe şi colab., *op. cit.*, p. 242.

O situaţie deosebită au prezentat satele Piscani şi Negreni, în primele zile ale lunii iulie 1848, când preoţii Vasile Negreanu şi fiul său Gheorghe Vasilescu-Negreanu au refuzat să oficieze Te-Deum-ul pentru victoria revoluţiei.

Asemenea, poate tot la îndemnul lor, sătenii au refuzat (în frunte cu autorităţile) să primească armele şi să primească jurământul[30]

Nici învăţătorii celor două sate, Ştefan Piscăneanu şi Constantin Vasilescu (Din Popa) nu au sprijinit pe comisarul de propagandă în nobila sa misiune.

Cel de la şcoala din Negreni era chiar fiul permanentă. Vasile Negreanu (cel care refuzase să oficieze slujba sacră pentru izbânda revoluţiei), epistat la moşia boierului Alexandru Belu, încă din 1847, când abandonase şcoala, iar cel de la Piscani, „fiu de cântăreţ“ influenţat de reacţiune (sau din alte motive) a refuzat să se implice. Dealtfel, după evenimentele ulterioare anului 1848, el nu mai apare în documente.

După înăbuşirea revoluţiei, şcolile au fost închise: mai întâi cele Normale din oraşele reşedinţă de judeţ, apoi cele de la sate, dându-se instrucţiuni ca cei 2 lei plătiţi de fiecare sătean pe an, să nu mai fie daţi învăţătorilor, ci să intre în Cutia Satului respectiv[31]

Localurile de şcoli cu tot mobilierul trebuiau să fie sigilate cu pecetea satului pentru a se păstra până la o nouă organizare a învăţământului.

Şcolile orăşeneşti s-au redeschis chiar din 1851, dar preocupări pentru redeschiderea şcolilor săteşti nu întâlnim decât în anul 1855. La raportul Eforiei Şcoalelor nr. 1409/13.12.1854, cu privire la reînfiinţarea şcolilor la sate domnitorul Barbu Ştirbei a pus următoarea rezoluţie: „Se vor deschide şcoli săteşti centrale în fiecare judeţ unde dorinţa se va arăta şi trebuinţa va dovedii“[32].

S-a hotărât cu acest prilej a se înfiinţa şcoli în satele mari care aveau peste 100 de familii.

În anul 1857 se aprobă redeschiderea şcolilor săteşti.

Prin Decretul nr. 12/11.01.1857 s-a hotărât redeschiderea unui număr la 2000 de şcoli comunale în Ţara Românească, fixându-se şi salariul învăţătorilor săteşti la 300 lei pe an. Fiind o sumă prea mică, în urma publicaţiilor făcute de către Eforie, nu s-au găsit doritori pentru ocuparea posturilor de învăţători şi atunci Eforia a decis să se înfiinţeze iniţial numai 1000 de şcoli, putând astfel să ofere învăţătorilor săteni câte 600 de lei anual[33].

La 23 martie 1857 au fost deja numiţi la şcolile din Muscel 39 de candidaţi de învăţători. Peste două luni numărul lor ajunsese la 46, iar în octombrie, acelaşi an, erau 61 de candidaţi.

---

[29] Pârnuţă Gheorghe, *Învăţători şi profesori în Revoluţia de la 1848*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1976, p. 127.

[30] *Anul 1848 în principatele Române*, vol. II, p. 397.

Notă: În anul 1848 în satul Piscani erau patru moşii: a mănăstirii Valea, a lui Alexandru Belu, a vistierului Mihai Popescu şi cea a Saftei Piscanca, reminiscenţă a moşnenilor.

[31] Ion Şucu, *op. cit.*, p. 172.

[32] Pârnuţă Gheorghe şi colab., *op. cit.*, p. 181.

[33] Constantin I. Dumitrescu, *Învăţământul sătesc în judeţul Argeş (1848 - 1864)*, în „Studii şi Comunicări, Muzeul Piteşti“, V, 1980, p. 303 - 310.

Examenul aspiranţilor la titlu de învăţător a fost susţinut de către candidaţii musceleni la 30 mai 1857. Fiecare candidat trebuia să urmeze la Şcoala Normală cel puţin 3 ani, „de la 1 aprilie până la 1 octombrie, iar de la 1 octombrie până la 1 aprilie candidatul va da lecţii (la şcoala) din satul său".

Pentru a da candidaţilor de învăţători o orientare în organizarea învăţământului sătesc, Procopie Constantinescu directorul Şcolii Normale din Câmpulung a alcătuit o programă pentru şcolile săteşti, „până ce Eforia va hotărî învăţăturile ce trebuie să se predea în şcoli" având următorul conţinut:

Clasa I-a.

1. Silabisirea şi citirea,
2. Scrierea după model,
3. Învăţătura rugăciunilor,
4. Principiuri de numeraţie şi calcul în gând.

Clasa a II-a.

1. Citirea liberă pe diferite cărţi,
2. Scrierea după model şi dictare,
3. Catehismul religiei creştine,
4. Cele patru lucrări simple ale aritmeticii.

Se stabilise ca logofătul satului sau epistatul (primarul, notarul) nu aveau voie să fie învăţători.

Dacă localul de şcoală nu era bun, până la repararea lui sau până la construirea altuia, şcoala se deschidea în Casa Sfatului (primărie) sau la candidat acasă, dacă avea condiţii.

Redeschiderea şcolilor săteşti în anul 1857 a influenţat pozitiv şi satele Piscani şi Negreni. Având învăţător, şcoala din satul Negreni a fost redeschisă în toamna anului 1857, pentru şcolarii din ambele sate.

Învăţătorul Constantin Vasilescu (Din Popa) fiind menţionat în cea de a doua serie de candidaţi examinaţi de către comisia formată din Procopie Constantinescu, profesorul Şcolii Normale, Mihai Rucăreanu, preşedintele comitetului de inspecţie şi Mihai Florentie, revizor[34], din 15 iuilie 1857[35].

El mai funcţionase ca dascăl la şcoala din Negreni, între anii 1842-1847, şi se bucura de oarecare prestigiu, fiind fiu şi frate de preot, deşi nu obţinuse titlul de învăţător, fiind un caracter slab.

Încă din primul an după redeschiderea şcolii erau înscrişi un număr de 30 de elevi (toţi băieţi), dar frecventau numai 16[36]

La inspecţia făcută de Mihai Florentie, revizor şcolar, în februarie 1860, Constantin Vasilescu a obţinut calificativul „binişor", iar în ceea ce priveşte progresul elevilor la învăţătură, calificativul obţinut a fost „slab".

Dându-şi seama că nu va putea face faţă cu succes nobilei sarcini ce şi-o asumase, ne-având decât două clase urmate la Şcoala Normală între anii 1842-1844

---

[34] Pârnuţă Gheorghe şi colab., *op. cit.*, p. 1831.

[35] Spiridon Cristocea şi Ştefan Trâmbaciu, *Aspecte ale învăţământului sătesc în judeţul Muscel, 1857 - 1864*, în „Studii şi Comunicări, Muzeul Câmpulung", I, 1981, p. 101-103.

[36] A N C. Ministerul Învăţământului Public, dos. 305/1860, fila 3-5.

(fiind împovărat şi de o familie numeroasă), învăţătorul Constantin Vasilescu îşi încetează activitatea la 1 octombrie 1861.

Pentru destituirea lui din învăţământ şi înlocuirea cu altul pledează şi raportul prof. P. Constantinescu, directorul Şcolii Normale din Câmpulung, adresat la începutul lunii noiembrie 1861 Eforiei, în care îl numeşte pe Constantin Vasilescu (Din Popa) „incapabil şi tâmp“ cerând înlocuirea lui cu stroeşteanul (devenit muscelean) Vasile Retevoiescu[37]

Învăţătorul Vasile Retevoescu a fost înscris la Şcoala Normală din Câmpulung în vara anului 1861, cum rezultă din jurnalul acestei prestigioase instituţii de învăţământ pe acest an, şi a susţinut examenul de numire la 5 noiembrie (1861) obţinând următoarele rezultate: citire nota 1, caligrafie-dictare nota 2, catehism-aritmetică nota 2. În urma acestui examen şi a notelor obţinute, se pare, suficient pentru obţinerea postului de învăţător la şcoala Negreni, unde locul era vacant, totuşi Eforia, la raportul directorului Şcolii Normale, răspunde că „ Încă nu se poate numi fiind lipsă de fonduri“.

Nu cunoaştem dacă a funcţionat benevol în toamna şi iarna anului 1861, ca învăţător la şcoala Negreni (cea de la Piscani a fost redeschisă în toamna anului 1860) deşi înclinăm să credem că da, fiind interesat ca Eforia, la cererea sătenilor, să nu numească alt candidat.

Vara anului 1862 o petrece tot la Şcoala Normală din Câmpulung, ca elev în clasa a II-a. La 20 octombrie 1862, în urma examenului de an şcolar se constată că „din numărul de 63 de învăţători în activitate, 40 sunt care merită a li se da numirea definitivă“, printre cei 23 care „nu merită“ numărându-se şi Vasile Retevoescu, neavând urmate decât două clase[38].

A funcţionat cu rezultate mediocre la şcoala din Negreni până la data de 22 februarie 1865, când şi-a cerut transferul la şcoala din satul Miceşti, unde s-a şi căsătorit, postul său devenind vacant ca urmare a Legii de organizare a comunelor urbane şi rurale, din 1864, când prin unirea satelor Piscani şi Negreni a rămas o singură şcoală comunală la Piscani[39]

Odată cu transferarea la Miceşti a învăţătorului Vasile Retevoescu şcoala din satul Negreni îşi încetează activitatea aproape 70 de ani.

Redeschiderea şcolii din Piscani s-a făcut oficial în toamna anului 1860. În acest scop, încă din primăvara acestui an, fruntaşii satului au desemnat ca viitor candidat la postul de învăţător pe tânărul George Toroncea în vârstă de 22 de ani.

Viitorul dascăl al şcolii din Piscani, fiu al satului, era născut în anul 1838 (mai 19) din părinţii: „Niţă Budişteanu şi Tiţa sin Anghel“ clăcaşi pe moşia vistierului Mihai Popescu. Primele slove ale scrisului şi cititului le va fi învăţat George Toroncea de la tatăl său, care era cârciumar (ştiutor de carte, deci) urmând, se pare şi câteva clase la şcoala satului între anii 1845-1848.

---

[37] *Ibidem*, fila 242.

Notă: Vasile Retevoescu, originar din Stroeşti-Argeş, era fiul preotului Nicolae Retevoescu „ăl bătrân“ şi al preotesei Constantina, socrii preotului Gheorghe Vasilescu-Negreanu Era frate cu preoteasa Rafira, cumnat deci cu pr. Ghiţă Negreanu, care îl va fi înscris la Şcoala Normală din Câmpulung şi îl va fi susţinut pentru obţinerea postului de învăţător la şcoala din Negreni.

[38] Idem, dos. 429/1862, fila 27-29.

[39] Idem, dos. 285/1865, fila 85.

La 22 septembrie 1860, după primul an de învăţământ la Şcoala Normală din Câmpulung, la examenul pentru numirea în învăţământ, George Toroncea a obţinut următoarele calificative: „lectură binişor, catehism prea bine, scriere bine, aritmetică binişor“[40].

În urma acestui examen, Eforia cu nr. 3405/20.11.1860, aprobă numirea candidatului George Toroncea ca învăţător la şcoala Piscani[41].

Intrat în învăţământ noul dascăl al şcolii din Piscani face progrese simţitoare de la început, obţinând rezultate notabile atât în pregătirea sa la Şcoala Normală (unde urmează alternativ cursurile de vară în anii 1860-1862) cât şi în pregătirea elevilor săi.

La examenul de absolvire a Şcolii Normale, George Toroncea a obţinut calificativul „bine“ fiind notat în tabloul general cu menţiunea: „merită a i se da numirea definitivă“.

În anul şcolar 1861/1862, cel mai rodnic din activitatea sa de învăţător, au fost înscrişi la şcoala Piscani un număr de 57 de copii de ambele sexe, frecventând cursurile de toamnă/iarnă numai 30, respectiv 24 de băieţi şi 6 fete[42].

Era o cifră record, în comparaţie cu şcolile din satele vecine, având în vedere că învăţământul era încă facultativ. În tabloul general, cu rezultatul „reviziei făcute şcolilor comunale“ pe anul 1861/1862 George Toroncea este notat: „bine îndeplineşte serviciul, bine face prepararea elevilor“[43].

Tot ca urmare a acestei aprecieri, la 22 februarie 1865, Ministerul Instrucţiunii Publice, la propunerea Revizorului Şcolar al judeţului Muscel, aprobă ca învăţătorul George Toroncea să rămână titular la şcoala unită Piscani-Negreni, contracandidatul său Vasile Retevoescu fiind transferat la şcoala satului Miceşti.

Pentru buna funcţionare a procesului de învăţământ, având în vedere că în fostul local de şcoală, construit în anul 1840 din gard de nuiele cu pământ, fusese introdusă cancelaria comunei, respectiv primăria locală Consiliul comunal Piscani cu sprijinul locuitorilor a construit un nou local în vara anului 1860, din „paiantă“ cu următoarele dimensiuni: 7 m. lungime, 4 m. lăţime şi 2 m. înălţime[44].

Iniţial localul construit în anul 1860 avea doar două încăperi: o sală de clasă şi o cancelarie, la care s-a mai adăugat o cameră după 1865, pentru elevi din satul Negreni.

În anul 1885 era compus din trei încăperi: două săli de clasă şi o cancelarie, „era acoperit cu şiţă, pereţii fiind din paiantă îngrădită cu gard“[45]

---

[40] Idem, dos. 305/1860, fila 63.

Notă: Un fost elev al şcolii din Piscani, Manole I. Popa din satul Negreni (n. 1885 - 1965) îşi amintea prin 1955 de şcoala de la „Cazarmă“ pe care a frecventat-o timp de patru ani (1892-1896) deşi distanţa de la domiciliu său până la şcoală era de circa 4 km. Informaţie de la Nenea Manole Popa, luată prin 1955, când lucram benevol la repararea podului de lemn de la „Ardei“, bătrânul fiind dulgher.

[41] Idem, dos. 305/1860, fila 283.

[42] Idem, dos. 429/1862, fila 27-29.

[43] Idem, dos. 305/1860, fila 236.

[44] Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dos. 27/1895, fila 166.

[45] Idem, dos. 13/1903, fila 22.

Notă: Acest al doilea local de şcoală (din cele cinci localuri permanentă care le-a folosit şcoala Piscani de la înfiinţare până în prezent) era cam pe locul unde este acum Casa lui Victor Moldoveanu - Fuloiu. Puţin mai spre sud, la circa 150 m. era Piscul de la care provine numele satului Piscani.

Alegerea terenului unde a fost construit localul de şcoală în anul 1860, a fost făcut de primăria locală, fiind preferat (idee total ne-inspirată) „locul pustiu“ din partea de S/V a satului Piscani, o parte din terenul de instrucţie al dorobanţilor Companiei a VII-a Râurile, unde mai târziu (1905), după demolarea localului şcolii, se va construi Infirmeria Cercului Teritorial Purcăreni[46].

Aşezat departe de centrul satului, după 1865 şi mai departe de centrul comunei Piscani -Negreni, localul şcolii din Piscani a constituit de la început un impediment în ceea ce priveşte frecvenţa elevilor, mai ales pentru cei din satul Negreni, aceştia, din cauza distanţei prea mari, ne-putând frecventa în mod regulat cursurile.

Construit din material necorespunzător, aşezat, dealtfel, într-o zonă aproape nelocuită, la capătul satului, unde putea fi uşor degradat prin deteriorarea împrejmuirii, localul şcolii a fost reparat de mai multe ori pentru a putea fi funcţionabil timp de 37 de ani, până la construirea, în anul 1897, a unui alt local[47]

În anul 1885 i se face o renovare mai serioasă (poate ultima) cum rezultă din raportul subprefectului Alecu Micescu către prefectura Muscel, şi din devizul de reparaţii întocmit în acest scop:

Detalii:

15000 buc. şiţă de Câmpulung	75 lei,
15 kg. Cuie de sârmă	9 lei,
200 ocale de var	10 lei,
Construitul a trei bănci, din nou	4,5 lei,
Două lacăte şi două verigi	2,4 lei,
Bătutul şiţei alte reparaţii	15 lei,
Construirea unei sobe cu material nou	6,60 lei,
Total	/.122,50 lei.

În anul 1893 localul şcolii era aproape ruinat.

„Şcoala, cu întreţinerea căreia statul cheltuieşte anual 1080 lei, este frecventată de 32 de elevi şi 2 eleve. Localul estre impropriu şi urmează a se construi altul mai în centrul comunei[48]“.

De pe „coasta Piscului“ privirea î-ţi este atrasă în mod plăcut de luncile celor două râuri (Râul Târgului şi Râul Doamnei) care încadrează satul în partea sa sudică.

[46] Infirmeria din Piscani a fost în fiinţă până prin anii '20 ai secolului trecut. Era dotată cu tot necesarul şi avea 12 paturi. A avut doi infirmieri: Constantin Zamfira şi Ion Vintilescu, şi o moaşă comunală, Paraschiva Ciobănescu din Negreni. (Teodor Dina - Piscani - Negreni vechi sate argeşene de pe Valea Râului Doamnei, Piteşti, 1998, pag 82.)

[47] Arh. St. Piteşti, Prefectura Muscel, dos. 19/1887, fila 420.

[48] Constantin Alessandrescu, *Dicţionar geografic al judeţului Muscel*, Bucureşti, 1893, p. 48.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria **ISTORIE, TOM X**, 2001

ÎNVĂŢĂMÂNTUL ÎN ARGEŞ ŞI MUSCEL ÎNTRE ANII 1864 – 1892

SEVASTIAN TUDOR

Ca spirit şi ca formă, sistemul de educaţie din ţările române la începutul epocii moderne era departe de a fi cu adevărat modern, şi de a răspunde nevoilor dezvoltării culturale. Odraslele boiereşti puteau învăţa cu dascăli străini sau în şcolile particulare, dar şcolile publice nu aveau în anul 1834 decât 725 de elevi, în ambele Principate. În anul 1850, numărul lor a crescut la circa 10.000 de elevi.

În Argeş şi Muscel funcţionau şcoli în care erau pregătiţi dieci încă din secolul al XVI–lea, la Câmpulung şi Curtea de Argeş, iar în secolul al XVII–lea este atestată documentar prima şcoală la Câmpulung, la 10 mai 1669. Tot în acest secol erau înregistraţi la Rucăr nu mai puţin decât 37 de scriitori de acte în limba română.

În secolul al XVIII-lea apar şcolile din Piteşti pe lângă Biserica Domnească Sf. Gheorghe şi de pe lângă schitul Buliga, în anul 1751. În anul 1780 se înregistrează o şcoală la Curtea de Argeş. La sate erau şcoli pe lângă mănăstiri, biserici şi moşii la : Nămăieşti, Aninoasa, Bălileşti, Rucăr, Robaia, Miceşti, etc.

Un rol important l-a avut şcoala din Goleşti înfiinţată de banul Radu Golescu în 1815, pe moşia sa şi redeschisă la 1826 sub numele de Şcoala Slobodă Obştească. A fost redeschisă de Dinicu Golescu, şcoală mixtă, în limba română, şcoală la care au predat printre alţii Aaron Florian şi Ion Heliade Rădulescu[1].

Apoi vor apare şcolile naţionale la Câmpulung în anul 1832 şi Piteşti în anul 1833 devenite din anul 1838, şcoli normale care pregăteau candidaţi de învăţători pentru şcolile săteşti înfiinţate în 1832.

În anul 1839, în judeţele Argeş şi Muscel erau 119 şi respectiv 77 şcoli la sate[2]

La 5 februarie 1833 s-a deschis la Piteşti, după îndelungi eforturi, şcoala naţională, cursurile începând la 6 februarie, sub conducerea lui N. Simonide, cu un număr de 50 de elevi[3]

Spre deosebire de alte judeţe, unde tinerii refuzau să devină candidaţi de învăţători, în Argeş ei veneau câte doi-trei din unele sate[4].

---

[1] *Argeş, monografie*, Editura Sport Turism, Bucureşti, 1980, p. 127.

[2] *Ibidem*, p. 128.

[3] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dosar 4138/1833, fila 25.

[4] Dumitrescu C., *Învăţământul în judeţul Argeş (1838 – 1848)*, în „Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, III, 1978, p. 325.

La 5 noiembrie 1845, în județul Argeș, la școlile sătești, funcționau 1[illegible] învățători, și candidați de învățători[5] După originea socială, ei proveneau din: birnici 131, preoți -47, diaconi -7, mazili -2, boier de neam -1, sudit -1[6].

În anul 1848, școlile sătești din Argeș, erau în număr de 185, având 4834 de elevi[7] Cele mai vechi școli sătești din județul Argeș, înființate în secolul al XIX-lea sunt următoarele: Urși, Cuca, Săpunari, Uda de Sus, Blidari, Tigveni, Dedulești, Corbi, Corbeni, Cicănești, Brătieni, Galeșul, Șuici, Aref, Vâlcele, Mînicești, Bascov, Vâlsănești, Valea Mărului, Richițele, Mozăceni, Crucișoara, Șerbăneștii, Bârlogu, Teiu, Găvana, Rucăr, Dragoslavele, Cotenești, Cetățeni, Mălureni, Mioarele, Stolnici, Cochinești, Cicești, Broșteni, Telești, Pădureț, Costești, Mârghia, Ungheni, Slătioarele, Albota, Moșoaia, toate din anii 1802-1834[8].

Din secolul al XVIII-lea ființează școli la Bălilești. Majoritatea localurilor erau din nuiele (95%) și bârne (4%), doar trei fiind din cărămidă (Valea Danului, Bascov, și Broșteni).

În anul 1848 școlile se vor închide datorită evenimentelor revoluționare. Ele se vor redeschide începând din anul 1851.

Printre fruntașii revoluționari argeșeni s-au numărat și profesorii Școlii Naționale din Pitești, Nicolae Simonide și Andrei Pretorian. Primul a fost numit la 14 iunie 1848 administrator al județului Argeș, iar al doilea a fost comisar de propagandă al revoluției. Un rol important în organizarea și dezvoltarea școlilor naționale de la orașe și sate, l-a avut în prima jumătate a secolului al XIX-lea Regulamentul Școlilor alcătuit în 1832 după Regulamentul Organic. Importanța acestui regulament constă în faptul că se sublinia ca învățătura să se facă în limba română.

Paralel cu școlile de stat, au existat și în Argeș și Muscel, școli particulare Astfel, în 1840 erau la Pitești o școală elinească cu 21 elevi, o școală grecească cu 37 elevi și o școală românească cu 25 elevi[9]. La Câmpulung funcționau până la 1848 o școală grecească, o școală franceză și o școală germană[10]

După înăbușirea revoluției de la 1848, școlile s-au redeschis în toamna anului 1851, după numeroase jalbe adresate de locuitorii argeșeni.

Școala publică din Pitești, s-a redeschis la 1 noiembrie 1851, cu 108 elevi, iar școala publică din Câmpulung la 8 noiembrie 1851, cu 46 de elevi. La Curtea de Argeș funcționa o școală cu trei clase sub conducerea transilvăneanului Samuil Ostășescu.

În cele trei orașe erau și școli particulare: pension de băieți Carol Bucholtzer, pension condus de Andrei Ipolit Rovada, școala lui Vasile Urzescu, a lui Teodor Popescu, Dumitru Rumânișteanu, o școală pentru învățătura fetelor condusă de Apostol Pelinescu, școala particulară Mavrodolul cu 50 elevi, toate la Pitești, școala lui Karol Kap, școala lui Barbu Marinescu, școala de fete, condusă de preotul N. Diaconescu, cu 16 fete, pensionul Mariței Cătănescu cu 8 fete, la Câmpulung, școala particulară condusă de institutorul Anton Oncescu la Curtea de Argeș.

---

[5] Arhivele Statului București, fond MCIP, dosar 6069/1845.

[6] Dumitrescu C. *op. cit*, p. 326.

[7] *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, I, București, 1962.

[8] Pârnuță Gh., Baboi Violeta, *Învățământul și cultura în județele istorice Argeș și Muscel (sec. XIII - 1864)*, Editura Hardiscum, Pitești, 1996.

[9] *Ibidem*, p. 145.

[10] *Ibidem*, p. 147.

Şcolile săteşti s-au redeschis abia în anul 1857. La 15 decembrie în Argeş erau 142 învăţători, redeschizându-se 132 de şcoli în satele argeşene, până la sfârşitul anului ajungându-se la 142 de şcoli în mediul rural.

În Muscel, în octombrie 1857, funcţionau 61 de învăţători. Şcolile săteşti erau frecventate de un număr însemnat de elevi.

După Unirea Principatelor Române a crescut interesul pentru învăţătura de carte. Alsexandru Ioan Cuza a încercat să pună în aplicare aspiraţiile revoluţionarilor de la 1848, privind şcoala.

La Piteşti îşi desfăşoară în continuare activitatea Şcoala Publică de băieţi şi Şcoala de fete, începând cu 1860; la Câmpulung şi Şcoala publică de băieţi şi fete (după 1860), la Curtea de Argeş, Şcoala de băieţi, începând din 1860, prin hotărârea Adunării Legislative[11] şi Şcoala de fete, (din 1860). Seminarul din Curtea de Argeş îşi continuă activitatea (era înfiinţat în 1836).

La Piteşti mai funcţionau: o şcoală de limba germană, condusă de Peter Jekel, şcoala de la Mavrodolu, Institutul de fete condus de Louise Meunier, cu trei clase, şcoala pentru băieţi deschisă de preotul Teodor Popescu şi şcoala maghiară condusă de Imre Mico[12]. La Câmpulung mai funcţionau şcoala de fete, condusă de M. Călinescu şi şcoala de muzică bisericească a lui Gh. Căciulă.

După 1859 creşte numărul de şcoli şi de elevi la sate, punându-se accent pe pregătirea cadrelor necesare învăţământului sătesc, potrivit proiectului de lege al ministrului A. G. Golescu, din martie 1860[13].

Rapoartele subinspectorilor şi al inspectorului de judeţ menţionează progresul realizat în şcoli. Ei subliniau existenţa unor învăţături pregătiţi, conştienţi de misiunea lor şi de lupta pentru luminarea ţăranului.

Dacă în anul 1859 erau în Argeş 120 de şcoli cu 3656 elevi, adică cca. 30 de elevi de fiecare şcoală, în ianuarie 1863,[14] numărul şcolilor a crescut la 179. În Muscel erau doar 56 de şcoli în 1859, iar în anul 1862, 72 de şcoli cu 2626 de elevi[15].

Lipsa de localuri corespunzătoare a constituit o piedică în dezvoltarea învăţământului. În rapoartele alcătuite se arată starea proastă a localurilor şcolare, construite din material şubred, în special nuiele. Şcolile nu erau încălzite, lefurile nu erau plătite la timp, fluctuaţia cadrelor fiind foarte mare. Mulţi copii, după ce învăţau o clasă sau două, părăseau şcoala şi ajungeau argaţi sau ucenici[16].

Şcolile înfiinţate în această perioadă au jucat un rol important în creşterea numărului ştiitorilor de carte, mai ales cele organizate în limba română. Ele au suplinit în parte neputinţa şcolilor publice din Argeş şi Muscel de a cuprinde pe toţi copiii doritori de a învăţa carte.

Din punct de vedere statistic, în anul şcolar 1863/1864, circa 30 de elevi reveneau la o şcoală şi un elev la 4,5 familii, faţă de 30 de elevi în anul şcolar 1858/1859 şi un elev la 6,5 familii[17].

---

[11] *Ibidem*, p. 147.

[12] *Ibidem*, p. 147.

[13] *Ibidem*, p. 148.

[14] Arhivele Statului Bucureşti, fond M.C.I.P., dosar 391/1863.

[15] Idem, dosar 1028/1862.

[16] Idem, dosar 2260/1956, p. 121.

[17] Idem, dosar 280/1864.

APLICAREA LEGII INSTRUCŢIUNII PUBLICE DIN 1864 ÎN ANII 1864-1878

O lege nouă era cerută de multă vreme. Ea a fost îndelung pregătită, dezbătută, şi, cu o oarecare întârziere şi piedici, promulgată la 25 noiembrie 1864.

Nicolae Iorga punea reforma şcolară realizată, precum şi proiectele ulterioare ce s-au făcut pentru modificarea ei, sub semnul electismului (dar, în sens pozitiv), care a dominat, după cum a apreciat el, perioada 1864-1890. Proiectul de lege a fost întocmit de către o comisie formată din August Treboniu Laurian, Aaron Florian, Mihail Kogălniceanu, Petre Poenaru, Vasile Boerescu, Dr. Carol Davila şi Ioan Zalomit şi depus Adunării Naţionale de către ministrul Dimitrie Bolintineanu[18].

Legea stabileşte în principal următoarele principii: caracterul unitar al legii, legiferarea într-un singur corp a învăţământului public şi privat şi a tuturor ramurilor instrucţiei (primară, secundară şi superioară, atât pentru băieţi cât şi pentru fete), profilul şcolilor aparţinând celor trei ramuri ale instrucţiei, obligativitatea şi gratuitatea învăţământului, gradele corpului didactic (învăţători, institutori şi profesori) şi administraţia centrală a instituţiei.

Şcoala creată de această lege este o şcoală cu tendinţe laice, deservită de învăţători laici, având o programă cu foarte puţine cunoştinţe religioase. Totodată, gratuitatea este un element pozitiv al legii, decurgând din obligaţia pe care şi-au asumat-o statul şi comunele de a asigura plata salariilor învăţătorilor precum şi baza materială a şcolii primare (art. 42) a învăţământului secundar şi superior.

Instrucţiunea publică se împărţea în: primară, secundară şi superioară (art. 2), cuprinzând şcolile rurale şi urbane în instrucţiunea primară (art. 3) iar în cea secundară licee, gimnazii, seminarii, şcoli reale (şcolile profesionale), şcoli de belle-arte pentru băieţi şi şcoli secundare pentru fete. Instrucţiunea superioară cuprindea facultăţile de litere, de ştiinţe matematice, de drept, de medicină (art. 5).

Corpul didactic era împărţit în patru grade: învăţători (învăţătoare) pentru şcolile primare rurale, institutori (institutoare) pentru şcolile primare urbane, profesori de şcoli secundare şi profesori de facultăţi (art. 7).

Legea instrucţiunii publice, despre care Titu Maiorescu spunea că „aici este fundamentul instrucţiei publice în stat şi îndeosebi într-un stat care trebuie să înainteze cu paşi aşa de repezi în cultură" s-a aplicat începând cu anul şcolar 1865/1866. Deja în luna iulie 1865 ea a suferit unele modificări privind vacanţele şcolare şi unele drepturi ale institutorilor, profesorilor secundari şi universitari[19]

La 1 septembrie 1865, Ministerul Instrucţiei Publice a lansat o proclamaţie către săteni îndemnându-i să-şi trimită copii între 8 şi 12 ani la şcoală[20]. „La şcoală dar, toţi copiii, băieţi şi fete , că aşa zice legea şi numai de la şcoală e mântuirea", încheia ministrul această proclamaţie[21]

---

[18] Popescu, Ilie, Teiuşan, *Contribuţii la studiul legislaţiei şcolare româneşti. Legea instrucţiei publice din 1864*, Bucureşti, 1963.

[19] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dosar 538 / 1864, f. 128, 152.

[20] Bibiri, I., Lascăr, C., *Colecţiunea legilor, regulamentelor, programelor şi diferitelor deciziuni şi dispoziţiuni generale al MCIP de la 1864-1901*, Imprimeria Statului, Bucureşti, 1901, p. 1368.

[21] *Ibidem*, p. 1368.

La 31 decembrie 1865, Ministerul Instrucţiunii Publice a adresat o circulară primarilor din comunelor rurale prin care aceştia erau invitaţi să se constituie în comitete de inspecţie şcolară, şi să ia măsuri pentru ca „să nu rămână nici o comună fără de şcoală şi nici un băietan sau copilă fără de ştiinţă de sfânta carte[22]".

Baza materială a învăţământului primar a fost precară şi datorită faptului că totul era lăsat pe seama comunelor. Localurile şcolilor rurale erau într-o stare gravă, după cum reiese şi din tabelul următor[23]:

Plasa sau Plaiul	Număr şcoli în funcţiune	Starea materială a şcolilor					
		Bună		De reparat		A se clădi din nou	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Olt	23	8	34,78	11	43,83	4	17,39
Topolog	16	3	18,75	6	37,50	7	43,75
Loviştea	18	6	33,33	5	27,77	7	38,80
Argeş	15	2	13,33	5	33,33	8	53,34
Piteşti	29	13	44,32	9	31,03	7	24,15
Gălăşeşti	22	2	9,09	8	36,36	12	54,55
Cotmeana	20	2	10,00	9	45,00	9	45,00
Total judeţ	143	36	25,17	53	37,07	54	37,76

După cum se vede, starea localurilor era destul de precară, situaţia fiind mult mai gravă în realitate , deoarece nu întotdeauna numărul localurilor de reparat era şi cel real.

Pentru a suplini neputinţa autorităţilor locale, ministrul C. A. Rosetti s-a adresat proprietarilor şi arendaşilor de moşii, pentru a contribui la clădirea şcolilor. Dar chemarea sa nu a avut efectul scontat, foarte puţini proprietari sprijinind construcţia de şcoli.[24]

Situaţia şcolilor era foarte grea şi în Argeş aşa cum informa şeful instrucţiunii publice în iulie 1867. Multe localuri locale se aflau în stare de degradarea. Astfel, în 1871, şcoala din Căpăţâneni se afla într-o casă particulară cu două camere unde se aflau doar trei bănci, iar în loc de geam era hârtie [25]. Şcoala din Valea Iaşului „semăna mai mult cu o coşară", se spunea în raportul din 14 februarie 1874 de către revizorul Al. Teodosiade[26].

Procesul de învăţământ a suferit şi din cauza lipsei de mobilier. Astfel, în anul şcolar 1877/ 1878, 97 şcoli primare rurale funcţionau în 101 săli de clasă şi avea ca mobilier: 430 bănci, 90 catedre şi mese, 111 scaune, 109 table, 42 orologii[27]. Deci, fiecărei săli de clasă îi reveneau în medie 4,25 bănci, 0,89 catedre, 1,09 scaune şi 1,07 table, după 13 ani de la aplicarea Legii instrucţiunii publice din 1864.

---

[22] *Ibidem*, p. 1368.

[23] Arhivele Statului Bucureşti, fond M.I., Divizia comunală, dos. 10/1885, f. 10.

[24] Idem, fond MCIP, dos. 724/1871, f. 97.

[25] Idem, fond Şcoala primară Căpăţâneni, pachet 1, dos. 19/1874.

[26] Idem, fond MCIP, dos. 2482/1874, f. 15.

[27] Idem, dos. 3434/1877, f. 24.

Aprovizionarea şcolilor cu lemne de foc era altă problemă deosebit de grea pentru şcolile rurale , dar şi urbane.

În anul şcolar 1864/1865, în şcolile primare din Argeş, funcţionau [illegible] învăţători şi 10 institutori, iar în anul următor, 109 învăţători şi 12 institutori[28].

Legea din 1864 a prevăzut o nouă numire a învăţătorilor deoarece cei mai mulţi dintre ai nu avea pregătirea cerută - cursurile complete ale şcolii primare. Dintre cei 165 de învăţători existenţi în anul şcolar 1864/1865, 50 avea numai trei clase primare, 7 aveau 7 clase primare, trei absolviseră cursul primar, iar pentru restul nu se cunosc date certe[29].

Pentru ocuparea catedrelor vacante de institutori, concursurile aveau loc la Bucureşti şi mai rar la Piteşti şi Câmpulung[30]. De multe ori însă, învăţătorul era la cheremul autorităţilor locale. Pedagogul A. Lupu-Antonescu remarca faptul că, până spre sfârşitul sec. al XIX-lea, învăţătorul era „un slujbaş pribeag, rău văzut de toată albăstrimea administrativă a comunei"[31]. La fel remarca şi C. Dobrescu Argeş, care spunea că învăţătorul este considerat ca un subaltern al primarului şi în multe cazuri dacă nu-i convenea acestuia îl destituia. În sprijinul acestei idei, notăm situaţia din comuna Uda de Sus, când în decembrie 1871, învăţătorul a fost destituit pentru a fi numit un favorit al prefectului, care nu avea decât două clase primare[32].

O altă problemă gravă era aceea a salariilor, de multe ori de mizerie, neonorarea lor la timp şi umilirea învăţătorilor; la primirea salariilor primarii trebuiau să-şi pună viza că aceştia şi-au îndeplinit serviciul[33]. „De la început salariile noastre se răspund foarte neregulat. Astfel, pe trimestrul din aprilie anul trecut, abia acum, de curând s-a primit mandat, iar pe trimestrele din iulie şi octombrie, acel an, nicicum nu-i speranţă. În această suferinţă nu sunt numai eu, ci toţi învăţătorii din această plasă şi din tot districtul. Ce speranţe pot naşte astfel de situaţii? Fără sprijin şi fără protecţie, ce suntem, noi? Nimic, decât nişte indivizi muritori de foame, lăsaţi în voia întâmplării", scria la 20 februarie 1866 C. Bunescu din comuna Alimăneşti într-un memoriu adresat ministrului[34].

De cele mai multe ori, învăţătorii, desconsideraţi de unele autorităţi locale, de proprietari, remuneraţi cu un salariu de mizerie, pe care nici nu-l primeau la timp renunţau la această funcţie[35]. Din această cauză, din cei 92 de învăţători numiţi, în urma concursului din octombrie 1865, mai rămăseseră la catedră în octombrie 1872 numai 22, adică cca. 24%[36].

La deschiderea anului şcolar 1865/1866 erau în Argeş 160 de şcoli primare, rurale, după cum urmează[37]:

---

[28] Idem, dos. 516/1865, f. 153.

[29] *Anuarul general al instrucţiunii publice*, 1864/1868, p. 120-125.

[30] Arhivele statului Bucureşti, fond MCIP, dos. 3101/1970, f. 15,16.

[31] Antonescu, Lupu, A., *Chestiuni de învăţământ (Simple note)*, Bucureşti, 1896, p. 26.

[32] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dos. 724/1871, f. 272.

[33] Idem, dos. 3840/1870, f. 1.

[34] Idem, dos. 320/1866, f. 32.

[35] *Ibidem*, f. 61 şi urm.

[36] Idem, dos. 516 / 1865, f. 174.

[37] Idem, dos. 322/1867, f. 350.

Plasa sau Plaiul	Nr. comunelor	Nr. satelor mai mari	Nr. familiilor	Nr. copiilor de vârstă şcolară	Nr. şcoli înfiinţate	Nr. şcoli ce urmează a fi înfiinţate	Nr. satelor alipite
Argeş	14	29	3144	786	28	22	7
Cotmeana	20	27	3782	844	23	22	5
Gălăşeşti	22	23	4724	866	22	22	1
Loviştea	17	31	4020	908	23	20	9
Olt	23	30	4189	1150	27	24	6
Piteşti	29	41	5581	1302	34	31	10
Topolog	16	35	4753	932	24	19	16
Total	141	216	30193	6788	184	160	54

Numărul şcolilor primare rurale a fost mic şi a oscilat de la an la an, datorită bugetului mic, dar şi a neputinţei comunelor de a înfiinţa şcoli, de a le întreţine şi de a pune la dispoziţie localuri adecvate.

Au fost şi cazuri când unele sate au deschis şcoli pe seama lor, cum a fost cazul satului Gura Bascovului, ţăranii dorind să aibă şcoli unde fiii lor să înveţe carte.

În anul şcolar 1867 / 1868 s-au înfiinţat 11 şcoli model în comunele: Muşăteşti, Hârseşti, Slobozia, Mozăceni, Berevoişti, Şuici, Uda de Sus, Stoiceni, Moşoaia, Alimăneştii de Sus şi Fedeleşoiu[38], luându-şi măsuri pentru pregătirea localurilor. Totuşi, reţeaua şcolilor model a fost instabilă: se înfiinţa o şcoală model într-o comună, se desfiinţa în altă parte datorită condiţiilor materiale dar şi intervenţiilor unor persoane.[39] În judeţul Argeş, numărul lor a fost mic: 5 în 1868, 6 în 1869/1870, 7 în 1871/1872 şi 12 în 1873/1874[40].

De multe ori sătenii au cerut înfiinţarea acestor şcoli model pe cheltuiala lor.

În anul 1877 a avut loc reorganizarea şcolilor primare rurale, urmărindu-se ridicarea procesului de învăţământ pe o treaptă superioară. Prin această măsură, s-au restrâns şcolile, locuitorii din comuna Richiţelele de Sus arătând că s-a făcut „o mare nedreptate" că li s-a desfiinţat şcoala, deşi au local corespunzător, ea deservind copii din 7 cătune ale comunei care „nu se vor mai putea bucura de luminile învăţământului". [41]

După această reorganizare, au funcţionat în Argeş, în anul şcolar 1877/1878 110 şcoli întreţinute de stat şi 15 de comune, rămânând fără şcoli 26 de comune, numeroase sate şi cătune[42].

După 1878, baza materială a învăţământului a cunoscut un progres lent. S-au construit mai multe localuri de şcoli, dar insuficiente totuşi pentru dezvoltarea unui învăţământ modern. Revizorul I.S. Teodorescu aprecia în 1891 că şcolile „lasă mult de dorit", că multe localuri erau „vechi, ruinate, mici, neîncăpătoare, întunecoase, igrasioase"[43].

În puţine cazuri, marii proprietari au dat o mână de ajutor la construirea localurilor. Astfel, Toader Brătianu a dat un ajutor substanţial comunei Tigveni concretizat într-un local şcolar modern, cu două săli de clasă o sală pentru cancelarie şi două camere pentru diriginte, construit în anul 1879[44].

---

[38] Idem, dos. 322/1867, f. 350.

[39] Idem, dos. 18/1870, f. 48.

[40] Idem, dos. 2201/1873, f. 21.

[41] Idem, dos, 3515/ 1877, f. 339.

[42] Idem, dos. 3516/1877, f. 372 -385.

[43] *Monitorul judeţului Argeş*, V, 215/10 februarie 1891, p. 2.

Un alt local de şcoală modern s-a construit în comuna Vâlsăneşti de către Societatea industrială „Curtea de Argeş"[45]. Alteori s-au construit localuri de şcoli pe baza unor liste de subscripţii, cu ajutorul administraţiilor locale şi centrale cum au fost în comunele Cacaleţi - Zărneşti. Slătioarele, Oarja şi Ţiţeşti[46].

Prefectul recunoştea în anul 1887, că din cauza situaţilor financiare precare, comunele „nu pot să facă cheltuieli nici pentru repararea localurilor şcolare existente nicicum a construi altele din nou"[47] De aceea, el a făcut apel la „sentimentele unor proprietari şi arendaşi", pentru ajutorarea comunelor „dar totul a fost în zadar"[48]

Dintr-o situaţie statistică din 1890 rezultă că, pentru construirea tuturor şcolilor necesare aplicării principiului obligativităţii era nevoie de o suprafaţă şcolară de 20.166 mp, în afară de cea existentă[49] Pentru aceasta, prefectul a solicitat un împrumut de 1.500.000 lei.

Spiru Haret, secretar general al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, a elaborat în anul 1886, trei proiecte de lege acare să înlesnească- acordarea de împrumuturi comunelor şi autoriza Ministerul Domeniilor să dea gratuit lemne din pădurile statului pentru construirea de şcoli[50].

Nici mobilierul nu era satisfăcător, astfel, la 13 ianuarie 1887, revizorul Al Venescu în raportul către ministru arăta că a vizitat 65 de şcoli primare rurale şi a găsit multe cu o singură bancă, în clasă fiind 30 de elevi iar drept tablă se folosea uşa clasei, multe şcoli aveau pământ pe jos, erau fără geamuri la ferestre, vântul, ploaia şi zăpada intrau pe oriunde în aceste coşare, numite şcoli[51].

Multe şcoli rurale nu aveau material didactic corespunzător sau deloc. De altfel prefectul recunoştea că la şcolile primare rurale „materialul didactic lipseşte aproape cu desăvârşire"[52]. Iată şi câteva exemple, pentru a ne face o imagine de ansamblu: şcoala Băiculeşti avea în 1879: 2 bănci, 1 catedră, 1 scaun, o tablă; şcoala Ţuţuleşti în 1885 / 1886 avea: 4 bănci, o catedră, 1 scaun, o tablă; şcoala Humele avea 4 bănci, 1 tablă, 1 scaun, iar şcolile din Mârghia, Aref, nu aveau material didactic[53].

După 1877, drepturile cadrelor didactice au fost respectate mai mult ca înainte, abuzurile în numiri, transferări, destituiri au fost mai puţine, creându-se o mai mare stabilitate a cadrelor în învăţământ.

Numărul şcolilor a început să crească la sate începând cu anul 1884/1885. Astfel, de la 112 şcoli primare rurale s-a ajuns la 134 în anul 1889/1900, Argeşul ocupând un loc fruntaş din punct de vedere al numărului de şcoli.

---

[44] Arhivele Statului Bucureşti, fond M.I., Divizia administrativă, dos. 480/1890 f. 3.

[45] Idem, dos. 4383/1888, f. 124.

[46] „*Ţăranul*", II, 27/17 aprilie 1883, p. 3.

[47] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş pe 1887*, Piteşti 1887, p. 12.

[48] *Ibidem.*

[49] Slavici, I. *Şcolile noastre săteşti*, Tipografia Curţii Regale, Bucureşti, 1890, p. 52-53.

[50] *Operele lui Spiru Haret*, II, p. 210-229.

[51] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dos. 4008/1887, f. 70.

[52] *Expunerea situaţiei judeţului Argeş pe anul 1891*, Piteşti, 1891.

[53] Arhivele Statului Argeş, fond Şcoala primară Mârghia dos. 6/894, Humele 1/1892, Ţuţuleşti 4/1889.

În anul 1887, se vor înfiinţa şcoli în Dobrogostea şi Cremenari, apoi şi în celelalte comune care nu aveau. Sătenii au înfiinţat 15 şcoli în anul 1877/1878, 11 în anul 1885/1886 şi 3 în 1892/1893 (Măniceşti-Băiculeşti, Podul Broşteni şi Giurgiuveni)[54].

Totuşi, din documentele studiate reiese că în anul şcolar 1891/1892, numai a cincea parte din copiii de vârstă şcolară din comunele rurale (34,47% băieţi şi 10,96 % fete) frecventau şcolile. Faţă de anul 1866/1867 rezultă un minus de 6,54%, deci un regres.

Şcolile din mediul urban

După 1864, reţeaua şcolară din mediul urban a cunoscut în schimb o continuă dezvoltare.

Şcoala de băieţi din Piteşti, înfiinţată în anul 1833, care va deveni Şcoala Nr 1, s-a dezvoltat continuu. Ca urmare a înmulţirii **numărului elevilor s-a pus problema organizării unei a doua şcoli**[55].

Şcoala primară de băieţi nr.1 era singura care avea local propriu, dar în decursul timpului şi a lipsei de întreţinere curentă, a devenit necorespunzător.

Clasa I sucursală, viitoarea **şcoală de băieţi nr.2** s-a înfiinţat în toamna anului 1866 şi a funcţionat până în anul 1873, în chiliile bisericii Mavrodolu, având ca institutor în primul an (1866/1867), pe Barbu Cristoescu, plătit de oraş iar în anii următori pe N. Urzică (1867-1871)[56] Clasa a IV-a de la Şcoala nr. 2 de băieţi se va crea cu institutor plătit de stat în toamna anului 1878.

Şcoala primară de băieţi nr. 2 a funcţionat în case cu chirie, improprii până în anul 1884. În octombrie 1884 s-a mutat în alt local, dat atunci în folosinţă, pe strada Egalităţii.

Şcoala primară de băieţi nr. 3 înfiinţată în toamna anului 1882, a funcţionat până în anul 1884, în casele lui Iancu Minovici[57]. Localul avea 11 camere şi a costat 138.945, 52 lei, fiind cea mai modernă clădire din oraşul Piteşti. Şcoala a funcţionat aici până în anul 1892, când s-a mutat pe strada Craiovei, în casele Teodorei Hacula[58].

Şcoala de fete din Piteşti, înfiinţată în anul 1860, a funcţionat cu trei clase şi trei institutoare. Din anul şcolar 1869/1870, numărul cadrelor didactice s-a redus la 2, unindu-se clasa I cu clasa a II-a.

În mai 1867, s-a cerut înfiinţarea clasei I sucursală, deoarece numărul elevilor înscrişi în clasa I era de 140, iar unele cereri au fost respinse[59]. Prin ordinul 10926/17 octombrie 1867, ministrul a aprobat clasa I sucursală, viitoarea Şcoală de fete nr. 2, cu o institutoare, Maria Urzescu.[60]

În anul 1868 s-a înfiinţat clasa a III-a , având-o pe aceeaşi institutoare, iar în anul 1872, clasa a II-a, creându-se a doua catedră. În anul 1877 s-au acordat 40 de noi posturi la şcolile primare urbane de fete şi astfel s-au numit două noi cadre didactice la cele două posturi create.[61]

---

[54] *Almanahul (Calendar) şcolii şi bisericii pe anul 1892/1893.*

[55] Arhivele Statului Bucureşti, fond MCIP, dos. 1532/1872, f. 1 şi 15.

[56] Arhivele Statului Argeş, fond Primăria Piteşti, dos. 15/1866 şi 2/1872.

[57] Idem, dos. 75/1883.

[58] Idem, dos. 38/1889 şi 25/1892.

[59] Arhivele Statului Bucureşti, Fond MCIP, dos. 1331/1867 f. 16.

[60] *Ibidem*, f. 17.

Școala de fete nr. 1 a funcționat până în octombrie 1884, în diferite case cu chirie, necorespunzătoare, așa cum recunoștea și prefectul județului.[62] Între anii 1884 1892 a funcționat în casele lui I. Teodoru, pe Bulevardul Elisabeta, plătindu-se o chirie de 1.400 lei anual. În anul 1892, inspectorul general al învățământului arăta că localul era „cu desăvârșire impropriu din orice punct de vedere"[63].

Încă din anul 1881, s-a cumpărat un teren pentru construirea unei clădiri pentru această școală, dar, după multe tergiversări și parlamentări, nu s-a căzut de acord asupra locului unde să fie amplasată. De abia în anul 1893 s-a încheiat contractul cu Al. Lapiere, care se angaja să construiască școala cu 4 săli de clasă și o casă pentru director, la suma de 30.857 lei[64].

Școala de fete nr.2 a funcționat între anii 1879 – 1882 în casele lui Petre Nănescu din strada Școalelor[65] În anul 1882 s-au cumpărat casele lui Florea Tomescu din „partea de deal" a orașului pe strada Brătianu nr. 74. Totuși, așa cum recunoaște și prefectul în anul 1891, localul Școlii de fete nr.2 era „o curată nenorocire pentru eleve și profesori"[66]

Școala de fete nr. 3 înființată în anul 1891, a avut probleme cu localul.

Școala primară de băieți din Curtea de Argeș s-a organizat în anul 1861 cu clasele I și a II-a, dar cu un singur cadru didactic. În septembrie 1863 s-a înființat clasa a III-a și a doua catedră, iar în septembrie 1864 a treia catedră, fiecare institutoare având câte o clasă. Clasa a IV-a s-a creat abia în septembrie 1872, după multe intervenții[67].

Școala de băieți din Curtea de Argeș a funcționat de la început în clădirea construită de către Vilara, în curtea bisericii, un local din cărămidă, acoperit cu șiță. La început, localul era destinat spitalului, însă primăria i-a schimbat destinația.

Școala primară de fete din Curtea de Argeș, înființată în anul 1861, cu două clase și două catedre. În anul 1870 s-au unit clase I-a cu a II-a într-o singură catedră, funcționând așa până în anul școlar 1891/1892[68].

Școala de fete din Curtea de Argeș a funcționat în clasele cumpărate de la A. Petrescu. În anul 1882, localul a fost dărâmat, fiind în stare foarte proastă și s-a dispus construirea unuia nou. În timpul construcției, timp de doi ani, școala a funcționat în case închiriate[69].

Școala primară Nr. 1 din Câmpulung Muscel rămâne principala instituție de învățământ din orașul muscelean și după 1864. A funcționat în continuare în vechiul local construit în anul 1836. În anul 1871 i s-a mai adăugat o sală de clasă și o cameră pentru cancelarie. Școala a fost încadrată cu institutori de valoare, dintre care amintim în 1868 pe: Filaret Ionescu, Simion Negoescu, Ioan D. Petrescu, Sevastian Hernea, M Barcan, Dimitrie Scurei, I. Parhon, etc[70].

---

[61] Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 3492/1877, f. 126.

[62] Arhivele Statului Argeș, fond Primăria Pitesti, dos. 75/1883.

[63] Idem, dos. 8/1892.

[64] Arhivele Statului Argeș, fond Primăria Pitești, dos. 8/1892.

[65] Idem, dos. 47/1882.

[66] Idem, dos. 8/1891.

[67] Udresu, D, *Contribuții la istoricul școalelor din Curtea de Argeș*, Institutul de arte grafice „Narvan", București, 1938.

[68] *Ibidem.*

[69] *Ibidem.*

Școala primară nr. 2 din Câmpulung Muscel a luat ființă în anul 1869 cu un singur institutor, care a funcționat și în anii 1870-1874, adică cu Iosif D. Popescu, originar din județul Sibiu. Din anul 1874, la școală este încadrat Dimitrie Scurei, absolvent a șapte clase gimnaziale din Cernăuți. Aici au mai predat: Alexandru Dumitrescu, Gh. Bădescu, Emilian Procopie, Constantinescu, N. Roșcanu, I. N. Ionescu, Gh. Șoiculescu[71] Școala avea local propriu, corespunzător.

Școala de fete nr.1 din Câmpulung Muscel este menționată din anul 1861, când funcționa în casele Elenei Cernovodeanu-Argheleanu, directoarea ei. Mai înainte funcționase ca externat de fete și avusese ca directoare pe Felicia Cernovodeanu și Elena Orghidau, iar ca institutor pe D. Piso (Pisone).

Școala de fete nr.2 din Câmpulung Muscel a luat ființă în anul 1869 și a funcționat în casele lui Dionisie Aninoșanu, egumenul Mănăstirii Aninoasa.

Școala normală din Câmpulung Muscel a avut o istorie aparte. Ea a luat ființă la 22 noiembrie 1867 la București sub denumirea de „Școala preparandală din București”[72], devenită din 1869 „Școala normală din București” sau „Școala normală pedagogică”, iar din 1873 „Școala normală Carol I” (Virtus romano rediviva).

La 15 mai 1889, Constantin Boerescu, ministrul Instrucțiunii supune spre aprobare, Senatului României, proiectul de lege privind construirea Școlii normale la Câmpulung Muscel. Acest proiect de lege s-a votat de Senat în ședința din 20 decembrie 1889[73].

La Câmpulung s-au luat măsurile corespunzătoare pentru construirea localului Școlii normale, încă din anul 1887. S-a ales și s-a cumpărat terenul, s-a alcătuit planul clădirii și a început achiziționarea de materiale. Însuși ministrul instrucției publice Dimitrie Sturdza a ales terenul pentru școală, însoțit de Spiru Haret, pe atunci secretarul general al Ministerului.

La 1 iunie 1887, ministrul Instrucției Publice anunță prin adresa nr. 6536 Primăria orașului Câmpulung despre hotărârea luată privind mutarea Școlii normale de la București. Locuitorii orașului Câmpulung Muscel și ai județului Muscel s-au bucurat pentru această mutare. Piatra fundamentală a clădirii s-a pus la 27 octombrie 1892[74]. „Cetățenii câmpulungeni și întregul județ Muscel adânc recunoscători și sunt mișcați de binevoitoarea atenție și stăruință ce ați depus pentru votarea legii transferării Școlii normale la Câmpulung, vă roagă să fiți interpretul sentimentelor noastre de gratitudine către maturul corp și întregul guvern,” se spunea în telegrama adresată președintelui Senatului Nicolae Kretulescu și care era semnată de președintele Comitetului general Scarlat Angheleanu[75]

Gimnaziul „Dinicu Golescu” din Câmpulung Muscel este una dintre cele mai importante școli muscelene. La 7 octombrie 1891, Primăria orașului Câmpulung cerea aprobarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice pentru a funcţiona un gimnaziu într-o clădire care se construise pentru a adăposti Şcoala primară pentru băieţi nr.2. Cursurile acestei şcoli se vor deschide însă de abia în anul 1894.

---

[70] *Câmpulung Muscel, ieri și azi*, Câmpulung 1974, p. 153.

[71] *Ibidem*, p. 154.

[72] Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 374/1867.

[73] Idem, fond Senat, dos. 3533/1888-1889, f. 2.

[74] Nicolaescu, M., Bunescu, Al., Pârnuță, Gh., *Monografia Liceului Pedagogic Câmpulung Muscel 1864-1967*, București, 1967, p. 35.

[75] Arhivele Statului București, fond MCIP, dos. 5198/1890, f. 3

În mediul urban, în anii 1865/1866 la un institutor reveneau 700 de locuitori, iar în 1875/1876, 764 de locuitori. În privinţa elevilor, erau 47,6 elevi la un institutor în 1865 şi 52,7 elevi în 1875. Probleme au fost în privinţa învăţământului, a calităţii acestuia şi la oraşe. Astfel, la şcolile de fete , pregătirea elevelor lăsa de dorit în unele privinţe. În anul 1868 (decembrie), multe eleve de la şcoala din Piteşti aveau „mari lipsuri la aritmetică", ca urmare a slabei pregătiri a institutoarei[76].

După anul 1870, se observă o mai bună pregătire a elevilor la şcolile din oraş. Astfel, la examenul din 1872 se menţiona în raportul comisiei de examen că progresul este „eminent" la toate materiile, un număr însemnat de elevi au fost promovaţi „adeseori şi peste două părţi din trei al numărului total dintr-o clasă"[77].

Deşi, Titu Maiorescu recunoştea în anul 1873 că „instrucţiunea este mai puţin răspândită în sate decât era mai înainte", în oraşe însă, instrucţia primară a cunoscut o dezvoltare continuă, cantitativ şi calitativ. Şcolile urbane au contribuit la creşterea gradului de cultură în comunele rurale prin şcolarizarea unui număr mare de copii din satele Argeşului şi Muscelului şi prin ajutorul dat la pregătirea şi perfecţionarea profesională şi pedagogică a învăţătorilor.

---

[76] Idem, dos. 67/1869, f. 3, 4

[77] Idem, fond Primăria Piteşti, dos. 2/1872

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

DATE INEDITE DESPRE CONSTRUCŢIA REŞEDINŢEI FAMILIEI BRĂTIANU DE LA FLORICA

REMUS PETRE CÎRSTEA

Reşedinţa şi gospodăria familiei Brătianu, zidite în localitatea care este cunoscută de istorici sub numele de Florica sunt monumente istorice puţin cunoscute ale culturii şi civilizaţiei româneşti. În lista de propuneri referitoare la obiective cu caracter de patrimoniu cultural naţional din judeţul Argeş se menţionează, cităm: „Conacul Brătianu, Ansamblul Conacului Brătianu (...)“, aflat în proprietatea „stat/ICHV“, cod de referinţă „03 B 0414”. Codul de referinţă „03 B 0416” corespunde vilei „Florica“[1].

Oricât de importante a fost deciziile luate de locatarii cunoscuţi, proprietari ori oaspeţi doriţi sau nedoriţi, nu se ştie mai nimic despre şantierul acestei case. Pe vremuri, arhiva casei de la Florica a fost bogată şi inginereşte aranjată în podul casei, către răsărit. Tot dinspre răsărit au venit vremuri în care totuşi s-a găsit cineva care să nu arunce sau să nu ardă un plic simplu, alb, format A 4 pe care se scrie: „Casa de la Florica”. În acest plic se află schiţe ale lambrisajului din casă, montat la parter, planuri de situaţie pentru parterul şi etajul clădirii fermei şi două pagini în care este descrisă situaţie lucrărilor de construcţie a casei de la Florica în anul 1902. Informaţiile inedite conţinute în cele două documentele prezintă singurele date despre calendarul şi cheltuielile, comanditarii, lucrătorii şi materialele construcţiei reşedinţă, ridicată la poalele dealului Florica pe panta care coboară lin care dealul Lescioare[2] Acum se poate spune că vila „Florica” a fost începută în luna iulie a anului 1902.

Anul viitor această construcţie va împlini un secol. Urmările ultimilor cincizeci de ani de părăginire cu ştiinţă şi cu neştiinţă a acestei reşedinţe legate de neamul românesc pot umbri, dar nu pot distruge amprenta pe care această construcţie o lasă în viaţa politică, socială şi economică românească.

Aduc rândurile viitoare în sprijinul tuturor celor care vor dori să cinstească pragul de la Florica cu cercetări care să releve importanţa acestei piese materiale din procesul dezvoltării societăţii româneşti contemporane.

În ziua de 8 decembrie a anului 1902, arhitectul Eugene Duperreux, în documentul olograf intitulat „Situaţiunea Clădirii de la Florica la 8/22 Decembrie 1902”, considera că trebuiau să se mai execute şi să se achite, „până la complecta terminare a construcţiunii" următoarele lucrări: vopsitul şi cernitul pardoselii, zugrăvitul pereţilor şi plafoanelor, instalaţiunea de apă şi sobăria. În ziua de decembrie arhitectul Duperreux estima că valoarea totală a construcţiei vilei Florica este de 21.078,25 lei.

---

[1] Inspectoratul de Cultură al judeţului Argeş, *Monumente Istorice din judeţul Argeş, Destin şi Viitor*, Piteşti, 2000, p. 70.

[2] Centrul de Cultură „Brătianu”, Biblioteca, nr. inv. 4.110 şi 4.111.

Având în vedere faptul că documentul redactat şi semnat de arhitectul Duperreux prezintă situaţii asupra sumelor primite de la comanditari, asupra sumelor cheltuite, asupra costurilor cu manopera şi asupra costurilor şi chiar a volumelor de materiale de construcţii folosite în perioada cuprinsă între 11 iulie şi 30 noiembrie a anului 1902, îmi permit să lansez ipoteza că acest arhitect era dirigintele de şantier al casei de la Florica. Se ştie că arhitectul care a proiectat vila Florica a fost renumitul arhitect Petre Antonescu, că stilul casei şi al ansamblului este stilul neoromânesc. Vila „Florica", miezul acestei rezervaţii unice de arhitectură modernă românească a costat până la 8 decembrie 1902 suma de 16.467 lei. Din această sumă, 16.017 lei au fost plătiţi de Vintilă Brătianu şi 450 de lei de către Ionel I.C. Brătianu. Materialele au costat 4.905,95 lei, iar transportul şi manopera au atins o sumă aproape dublă 10.895,55 lei. Reşedinţa familiei Brătianu de la Florica înseamnă şi 17.800 de cărămizi, peste opt tone de var şi aproape 46 m^3 de lemnărie de brad şi de stejar. În documentele păstrat în biblioteca Centrului de Cultură „Brătianu" se pot afla şi numele unor meşteri care au lucrat la Florica: tâmplarul Johann Bernard, dulgherii Pisto şi Jigo şi meşterii Teisid şi Leopolder şi cărăuşul Ghionea. Ca să vedeţi odiseea acestei faimoase construcţii, cât timp a fost cunoscută contemporanilor, vom începe de abia de acum cu aceste petece de hârtie scrise în casa cea nouă de la Florica în urmă cu un secol. Pentru perioada în care identitatea ei a fost martelată din memoria colectivă, ar urma cronologic, din câte ştiu eu, doar un document emis de Comisiunea pentru definitivarea Reformei agrare în judeţul Muscel în care se consemnează, în ziua de 24 martie, cităm „În ultimul timp în judeţul nostru au mai fost expropriate proprietăţile următoare 1).Brătianu -Comuna Florica.// clădire care număra 106 încăperi ca: camere, antree, bucătării, /beciuri, magazii etc. -în care se afla mobila şi care un exemplar /vi-l trimit ulterior"[3].

Din punct de vedere social şi economic, în plan local, clădirile ridicate de către familia Brătianu reprezintă chiar actul de naştere a localităţii Ştefăneştii-Noi fostă Florica. Despre rezonanţa acestei clădiri în plan naţional cred că trebuie să se scrie o carte. Chiar dacă o asemenea concentrare de clădiri de stil neoromânesc este unică, atât prin număr, cât şi prin funcţiunile îndeplinite, nici măcar valoarea subiectivă, aceea de document al istoriei moderne a civilizaţiei româneşti, nu a impus tuturor instituţiilor care le administrează să menţioneze oficial calitatea spaţiilor în care îşi continuă activităţile specifice momentului în care sunt organizate şi să le folosească cum se cuvine.

---

[3] Arhivele Naţionale ale României, Direcţia judeţeană Argeş, Fond M.A.D. (Ministerul Agriculturii şi Domeniilor n.n.) Dosar nr. 19/ 1949, fila 33.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

CONCEPȚIA LUI ION C. BRĂTIANU PRIVIND POLITICA ȘI STATUTUL INTERNAȚIONAL AL ROMÂNIEI ÎN TIMPUL GUVERNĂRII CONSERVATOARE (1871-1876)

DRAGOȘ CHISTOL

Problemele de politică externă ale statului român au constituit obiectul discuțiilor teoretice și al acțiunilor practice inițiate de guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu, imediat după instalarea sa la putere, la 11 martie 1871. Noua conducere încerca să demonstreze interesul României de a avea o proprie politică externă, diferită de cea a puterii suzerane. Proiectele și inițiativele conservatorilor au fost, de multe ori, ținta atacurilor atât ale adversarilor politici din opoziție, cât și ale diplomației europene, dar în cele din urmă, au reprezentat un cert succes al politicii externe românești și un beneficiu pentru statul român.

Direcțiile de politică externă promovate de guvernul Lascăr Catargiu au continuat linia guvernelor precedente, acțiunile fiind chiar mai îndrăznețe și totodată mai realiste, dar toate acestea au fost puternic atacate de adversarii politici, mai ales de liberalii radicali.

Demersurile conservatorilor au vizat dreptul României de a avea reprezentante diplomatice în străinătate, de a încheia tratate și convenții comerciale cu alte state, de a desființa jurisdicția consulară, de a conferi decorații naționale, de a bate monedă, de a consacra pe plan internațional numele de România,[1] fixarea graniței româno-otomane pe talvegul Dunării, neamestecul nici unei puteri în afacerile interne ale statului român,[2] toate acestea făcute cu scopul declarat de a dobândi deplina independență statală.

În Europa, raportul de forțe între marile puteri evoluase evident în favoarea Germaniei, Rusiei și Austro-Ungariei. Prusia, după toate războaiele purtate împotriva Danemarcei (1864), Austriei (1866) și Franței (1870-1871), își desăvârșește unitatea statală și se proclamă imperiu, devenind principalul actor militar și politic continental. Rusia, după 1856, se află în postura unei puteri de mâna a doua, dar, profitând de conjunctura favorabilă creată de războiul franco-prusac, anulează clauzele coercitive ale tratatului de la Paris, în urma conferinței de la Londra din martie 1871. Lovind în Imperiul Otoman prin incitarea mişcărilor naționale din Balcani, se dovedea a fi un factor extern favorizant politicii guvernului conservator, dar, în acelaşi timp, era privită cu suspiciune. Austria, după înfrângerea de la Sadova (1866), era silită să renunțe la rolul ei de putere germană, dar se impune din nou după 1867, când se încheie pactul dualist austro-ungar.

---

[1] Nicolae Corivan, *Relațiile diplomatice ale României de la 1859 la 1877*, București, Editura științifică și Enciclopedică, 1984, p. 279; Apostol Stan, *Independența statală în gândirea și practica politică a anilor 1859-1877*, în „Revista de Istorie", tom XXVIII, 1975, nr. 10 p. 1509.

[2] Raoul V. Bossy, *Politica externă a României între anii 1873-1880 privită de la agenția diplomatică din Roma*, București, Editura Cultura Națională, 1928, p. 10-11

Încă din februarie 1867, cercurile conservatoare din anturajul lui Carol considerau că, în vederea consolidării existenței statale, România trebuie să se sprijine pe Austro-Ungaria[3]. Analizându-se situația țării din perspectiva mişcărilor naționale din Balcani şi a unei iminente dezintegrări a Imperiului Otoman, se întrevedea apariția unor state sud-slave care transformau Balcanii într-o zonă de interese ruseşti. Considerând Rusia un vecin periculos, conservatorii gândeau necesară şi salvatoare orientarea României spre Austro-Ungaria, cu atât mai mult cu cât monarhia habsburgică părea destinată să devină, în opinia conservatorilor, centrul şi punctul de sprijin al populațiilor creştine aflate în componența Imperiului Otoman.

O primă tendință a conservatorilor de cucerire a independenței naționale se afirmă în viața publică românească în timpul războiului franco-prusac. Vasile Boerescu şi Dimitrie Ghica, prin intermediul publicației „Pressa", încep o campanie de orientare a opiniei publice româneşti spre o luptă diplomatică al cărei țel final era cucerirea deplinei independențe. Intuind viitorul rol al Germaniei şi Austro-Ungariei pe continent, Boerescu încerca să convingă națiunea că, bazându-se pe aceste două puteri, România poate deveni un regat independent şi neutru sub dinastia lui Carol de Hohenzollern, cu un statut internațional asemănător Belgiei sau Elveției[4]

Ideea a devenit obiectivul major al politicii externe româneşti imediat după instalarea guvernului conservator prezidat de Lascăr Catargiu. Pentru a se concretiza, această politică avea nevoie de sprijin extern, drept pentru care conservatorii se orientează către Germania şi Austro-Ungaria. Planul acțiunii de proclamare a independenței prevedea demersuri diplomatice pe lângă cele două puteri, concomitent cu purtarea unor negocieri cu Imperiul Otoman în vederea consacrării României ca stat suveran prin capitalizarea tributului, soluție considerată viabilă în condițiile crizei financiare prin care treceau turcii[5].

Demersurile diplomatice au început chiar în anul 1871, când agentul diplomatic de la Viena, Petre P. Carp, declara unui membru al guvernului austriac că „ar fi interesul Austriei de a considera România ca o țară cu totul distinctă de Turcia în tot ce ține de interesele materiale şi de a se înțelege ca urmare direct cu noi"[6].

Pentru succesul negocierilor diplomatice, în 1873, printr-o lege specială, ministrul afacerilor străine al guvernului român era investit cu exercitarea controlului deplin asupra relațiilor internaționale ale statului, atribuțiile ministrului român fiind similare cu cele ale miniştrilor afacerilor externe din statele independente[7] Paralel, guvernul român deschidea noi agenţii diplomatice în capitalele marilor puteri: Berlin (1872), Roma (1873) şi Petersburg (1874),[8] pentru a obţine acordul acestora de a nu se împotrivi la acţiunile diplomatice desfăşurate de România pentru obţinerea independenţei[9].

---

[3] Apostol Stan, *Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independență (1859-1877)*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1979, p. 377-378.

[4] Idem, *O acțiune politică pentru cucerirea independenței naționale în timpul războiului franco-prusian (1870-1871)*, în „Studii. Revistă de Istorie", tom XXVI, 1873, nr. 4 p. 749-765.

[5] Idem, *Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independență (1859-1877)*, p. 385; Iosif Adam, *Premisele economice ale cuceririi independenței de stat a Românie*, în Muzeul Național, IV, 1978, p. 153.

[6] Cf. Iosif Adam, *op. cit.*, p. 154.

Dar diplomaţia românească, insuficient de convingătoare pentru curţile de la Berlin, Viena, Petersburg şi Constantinopol, nu a putut obţine independenţa. Fără a abandona scopul urmărit, noul ministru de externe al României, numit la 1873, Vasile Boerescu, constata că se impune o schimbare de tactică. Considera că ţara trebuie angajată în negocieri economice cu marile puteri în vederea realizării unor acorduri care să facă din România un partener cu drepturi egale.

În vara anului 1873, cu prilejul vizitelor pe care le-au întreprins la Viena, atât V. Boerescu cât şi principele Carol au afirmat dreptul României de a angaja negocieri cu caracter economic, de a încheia convenţii comerciale deoarece interesele economice ale României nu puteau fi reglementate decât de guvernul de la Bucureşti[10].

Mergând pe această linie în 1874 România adoptă un tarif vamal propriu[11] menit să favorizeze negocierile în curs asupra tratatelor de comerţ a căror realizare o urmărea.

Acţiunea s-a dovedit a fi realistă şi s-a încheiat prin rezultate concrete ce au permis manifestarea ţării în relaţiile externe încă înainte de proclamarea independenţei de stat. Astfel, la 9 octombrie 1874, Germania, Austro-Ungaria şi Rusia recunoşteau României dreptul de a încheia nemijlocit convenţii comerciale cu alte state,[12] dreptul acesta concretizîndu-se prin încheierea unei convenţii comerciale cu Austro-Ungaria în iunie 1875 şi o altă convenţie comercială şi de navigaţie cu Rusia în 1876, amândouă bazate pe principiul acordării clauzei naţiunii celei mai favorizate şi al egalităţii de tratament între cele două părţi[13].

Neadmiţând amestecul în afacerile interne ale României,[14] guvernul conservator va lua măsuri energice de organizare şi dotare a armatei române cu armament modern, recurgând la instruirea acesteia cu ofiţeri prusaci, la importul de armament uşor şi greu din S.U.A, Anglia, Germania şi Franţa,[15] în scopul apărării eficiente a teritoriului naţional, dar şi în eventualitatea folosirii lui împotriva Imperiului Otoman pentru a obţine prin forţă independenţa naţională[16]

---

[7] Dan Berindei, *Diplomaţia românească modernă de la începuturi la proclamarea independenţei de stat (1821-1877)*, Bucureşti, Editura Albatros, 1995, p. 168-169.

[8] Elena Pălăceanu, *Acţiuni ale statului român pentru obţinerea independenţei (1866-1876)*, în „Muzeul Naţional" IV, 1878, p. 165

[9] Raoul Bossy, *op. cit.*, p. 31

[10] Iosif Adam, *op. cit.*, p. 154

[11] Elena Pălăceanu, *op. cit.*, p. 163

[12] Gheorghe Platon, *Afirmarea suveranităţii României in prejma războiului din 1877-1878. Mărturii din arhivele Belgiei*, în „Studii şi materiale de istorie modernă", vol. V, 1975, p. 153-154

[13] Iosif Adam, *op. cit.* p. 156.

[14] Referindu-se la chestiunea evreiască, ministrul român de externe, V. Boerescu, declară că „nu recunoaştem nici o putere, nici un drept particular de amestec în afacerile noastre interne. Problema evreiască nu poate fi rezolvată decât în ţară şi de către ţară. Toate intervenţiile externe, toate amestecurile străine, nu fac decât să agite spiritele, să trezească pasiuni, să revolte amorul propriu naţional, într-un cuvânt să complice încă situaţia şi să facă şi mai greu de găsit soluţia unei probleme şi aşa dificilă prin ea însăşi" cf. Raoul V.Bossy, *op. cit.*, p. 15

[15] Radu Vasile, *Întărirea capacităţii de apărare a ţării în anii 1866-1877 în vederea cuceririi independenţei*, în „Revista de Istorie", tom XXX , 1977 nr. 2, p. 273-275.

Toată această politică a guvernului conservator după cum declara diplomatul belgian acreditat la Bucureşti J. Jooris, „de încălcare a aşa numitelor drepturi ale Porţii, va ajunge la faptul împlinit al independenţei depline", deoarece politica statului român era „îndreptată exclusiv spre desprinderea completă şi definitivă din legăturile de vasalitate faţă de Poartă"[17].

În ceea ce îl priveşte pe Ion C. Brătianu, acesta se pronunţă pentru menţinerea actualului statut internaţional al României. El crede cu convingere în garanţiile de securitate pe care românii le obţinuseră în urma Congresului de pace de la Paris (1856) şi de aceea recomandă ca în continuare statul român să beneficieze de acest statut şi să nu încerce să-l modifice.

Criticând intenţiile guvernului conservator care dorea să încheie o convenţie comercială cu Austro-Ungaria[18] şi să obţină independenţa ţării pe cale diplomatică[19] sau militară,[20] Ion C. Brătianu declară că este interesul nostru să se respecte textul tratatului de la Paris, deoarece acesta „oferă beneficiul unei garanţii colective a puterilor europene, punând astfel la adăpost existenţa României de orice tentativă din afară"[21].

Brătianu identifică două direcţii principale de politică externă pe care guvernul conservator le urmează pentru a câştiga în cele din urmă independenţa ţării: încheierea unor convenţii comerciale cu marile puteri şi demersurile diplomatice pe lângă acestea.

Prima direcţie i se pare nefirească şi periculoasă[22], deoarece a încheia o convenţie comercială cu o mare putere precum Austro-Ungaria înseamnă, pe de o parte, încălcarea tratatului de pace de la Paris, ceea ce ar atrage după sine provocarea marilor puteri şi punerea la îndoială de către acestea a voinţei românilor de a respecta tratatele internaţionale; consecinţa ar fi că România poate pierde actualul statut favorabil dezvoltării sale interne; iar pe de alta, susţine Brătianu interesele politice, economice şi financiare ale Austro-Ungariei nu sunt nicidecum identice cu ale noastre, ceea ce ar însemna că de fapt noi încercăm prin această convenţie să dobândim un atribut al suveranităţii şi independenţei cu preţul industriei, agriculturii şi comerţului românesc. Demonstrând consecinţele nefaste pentru economia românească,[23]Brătianu afirmă că România ar fi legată de interesele politice şi militare ale Austro-Ungariei în zona Balcanilor şi ar fi privită ca un teritoriu de tranzit şi ca o bază de operaţiuni pe care curtea da la Viena le-ar întreprinde împotriva Imperiului Otoman[24]. Mai mult, România este văzută ca o posibilă şi râvnită pradă a Austro-Ungariei „spre care se tinde de multă vreme"[25].Cunoscând dificultăţile interne cu care se confruntă Imperiul

---

[16] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

[17] cf. Gheorghe Platon, *op. cit.*, p. 151

[18] „Monitorul Oficial", nr. 154 din 16/28 iulie 1875, p. 3493.

[19] „Românul", XIX, 1875, nr. 89 din 22-23 aprilie, p. 355 .

[20] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1

[21] „Românul", XIX, 1875, nr. 89 din 22-23 aprilie, p. 355

[22] *Ibidem*.

[23] Vezi, pe larg „Monitorul Oficial", nr. 155 din 17/29 iulie 1875, p . 3507-3511.

[24] „Românul", XVII, 1873, nr. 103 din 10 mai, p. 412.

[25] „Alegătorul liber", I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

Românul, Austro-Ungaria va atrage la început România tratând-o ca pe un partener şi aliat egal, pe care mai apoi o va transforma în propria-i feudă. Rezultatul „politicii de regat şi independenţă“ promovată de conservatori, prin încheierea acestei convenţii comerciale, este considerată de Brătianu ca fiind „o înlocuire a dependenţei nominale către Turcia prin dependenţa reală către Austro-Ungaria“[26] Această politică imprudentă şi aventuroasă“ reprezintă o violare a tratatului de la Paris care ne pune sub garanţia colectivă a marilor puteri şi care nu dă dreptul nici uneia din ele să intervină în România decât cu acordul colectiv al celor şapte[27]

În ceea ce priveşte a doua direcţie a politicii externe, Brătianu nu este de acord cu acţiunile conservatorilor care consideră că întorcând spatele puterii suzerane şi semnând convenţii comerciale cu Austro-Ungaria putem câştiga bunăvoinţa şi sprijinul acesteia în demersurile diplomatice care vizează obţinerea independenţei României. Acest demers poate fi periculos pentru ţară deoarece s-ar putea solda cu o intervenţie din partea turcilor[28] Potrivit organului oficial al Partidului Naţional Liberal, „Alegătorul liber“, în noiembrie 1875[29], ministrul de război, Ioan Em. Florescu, emite un ordin către comandanţii batalioanelor de dorobanţi prin care le cere ca până la 1 ianuarie 1876 să ofere informaţii despre numărul locuitorilor din fiecare comună, despre numărul caselor din fiecare cătun, despre numărul grajdurilor si coşarelor pentru adăpostul vitelor, cât şi despre numărul cailor ce s-ar putea adăposti în fiecare sat. Se mai cerea a fi notate şi casele cele mai mari şi bisericile de zid, indicându-se şi numărul paturilor ce ar încăpea aici. De asemenea, un corp de armată română a fost concentrat pe Dunăre, la sugestia Austro-Ungariei, pentru a încuraja o răscoală în Bulgaria împotriva Imperiului Otoman. Totodată armata urmează să se înzestreze în viitorul foarte apropiat cu tunuri şi puşti Chassepots. Acţiunea militară a fost însoţită de cea a principelui care a încredinţat posturile de prefecţi ai districtelor vecine cu Rusia şi Turcia unor militari de grad superior[30]. La acestea se adaugă mobilizarea urmată pe care Austro-Ungaria o adresează soldaţilor săi, inclusiv celor din Transilvania şi Banat[31] Pentru Ion C. Brătianu este evident faptul că România se îndreaptă către un conflict deschis cu Imperiul Otoman, în urma căruia, cu ajutorul Austro-Ungariei, şi-ar dobândi independenţa şi s-ar proclama regat. Calculând riscurile şi rezultatele acţiunii întreprinse de guvernul român, rezultă că România ar trebui să păstreze o poziţie de strictă neutralitate, mai ales că nu este capabilă din punct de vedere militar şi financiar să susţină un război. Mai mult, ţara poate suferi mutilări teritoriale[32] şi ar putea pierde actualul statut internaţional care de peste două decenii au asigurat pace şi prosperitate poporului român.

---

[26] *Ibidem.*

[27] „Românul“, XVII, 1873, nr. 103 din 10 mai, p. 412.

[28] „Alegătorul liber“, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

[29] *Ibidem.*

[30] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

[31] „Alegătorul liber“, I, 1876 , nr. 138 din 9 ianuarie, p. 1.

[32] În noiembrie 1875, într-un număr al ziarului „Românul“, erau publicate următoarele: „În Europa nu mai este un secret pentru nimeni că principele Carol are veleităţi de glorie militară, de mărire politică şi în aceste veleităţi Basarabia ar fi sacrificată în schimbul altor preţioase avantaje. Se înţelege ce sorginte de reardicare ni s-a redat prin Basarabia, ce bine imens este pentru noi această Basarabie. Basarabia este cheia propăşirii şi puterii României. Ce este aspiraţia de a ne emancipa de darul anual ce facem Turciei, ce sunt vanitoasele preocupări ca şeful statului român să se intituleze prin imitaţie străină Majestatea Sa Regele în loc de a-l

Un conflict cu Poarta Otomană implică mari riscuri pentru statul român indiferent de rezultat: presupunând că armatele române vor fi victorioase și astfel România se va proclama independentă, în momentul imediat următor ea ar fi incapabilă să facă față unei intervenții colective venită din partea marilor puteri Diplomația românească va fi insuficientă și ineficientă pentru a putea susține în fața puterilor europene suveranitatea României, cu atât mai mult cu cât Austro-Ungaria și Rusia condiționează recunoașterea independenței de cedările teritoriale pe care statul român este forțat să le facă în favoarea Rusiei: cele trei județe din sudul Basarabiei în schimbul Dobrogei, considerată de Brătianu ca inacceptabilă[33]

În eventualitatea unui eșec militar, armata română n-ar putea să mai apere teritoriul țării în fața unor agresiuni venite din partea vecinilor săi: Rusia, Austro-Ungaria sau Imperiul Otoman. De asemenea cheltuielile financiare reclamate de un conflict purtat împotriva Turciei va împovăra și mai mult deficitul bugetar al statului Guvernanților le va fi imposibil să găsească creditori externi dispuși să ofere bani pentru întreținerea unui război din al cărui rezultat nu vor obține nici un profit[34]

Din punct de vedere politic, susține Brătianu, statutul internațional al României va suferi modificări nu în interesul statului român, ci în interesul marilor puteri și mai ales al Turciei dornică după război să pedepsească un vasal infidel Rezultatul negativ pentru România: „pierderea noastră, ruina țării și nimicirea naționalității române“[35]. Este deci în interesul nostru să nu ne angajăm față de nici o mare putere împotriva alteia, cu atât mai mult să nu devenim pionul politicii agresive a Austro-Ungariei în Balcani împotriva Imperiului Otoman. De aceea, „singura mântuitoare pentru prezent și singura asigurătoare pentru viitor, ca o condiție de siguranță ba chiar și de existență pentru România, este politica de strictă neutralitate[36] Brătianu afirmă că dacă România dorește cu adevărat independența națională, pentru realizarea ei trebuie să existe o dublă voință[37]: în primul rând, voința marilor puteri de a modifica tratatele internaționale privitoare la România și asigurarea unui statut asemănător Belgiei sau Elveției, state independente și neutre; iar în al doilea rând, trebuie să existe o voință națională. Guvernanții sunt datori să prezinte națiunii riscurile și consecințele ,pozitive și negative, pe care le presupune o astfel de acțiune. Elita politică românească nu trebuie să decidă fără acordul națiunii, deoarece pusă în fața unui fapt împlinit, care nu oferă cel puțin avantajele situației anterioare, națiunea s-ar putea dovedi incapabilă și fără voință de a susține noua stare de lucruri. Ea trebuie informată asupra demersurilor inițiate în politica externă, pentru a putea respinge sau susține, voluntar și conștient, acțiunile guvernanților săi.

Odată îndeplinite aceste două condiții, Brătianu numește calea ideală pentru obținerea independenței naționale: răscumpărarea tributului[38] România poate profita de faptul că Imperiul Otoman se află într-o gravă criză financiară și ca atare i-ar putea

---

numi pe românește Măria Sa Vodă; ce sunt acestea? Deșertăciune pe lângă măreața aspirație de a păstra Basarabia!"

[33] „Alegătorul liber“, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

[34] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie, p. 1.

[35] *Ibidem.*

[36] „Alegătorul liber“, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

[37] „Românul“, XIX, 1875, nr. 89 din 22-23 aprilie, p. 355

[38] „Alegătorul liber“, I, 1875, nr. 136 din 24 decembrie p. 1.

oferi acestuia întregul capital al cărui dobândă echivalează cu milionul pe care anual îl plăteşte statul român drept tribut. Pentru a întreprinde acest demers, România trebuie să facă apel nu la Austro-Ungaria, Rusia sau Germania, aşa cum doreşte guvernul conservator, ci la celelalte mari puteri: Anglia, Franţa şi Italia, care au oferit la 1856 un statut benefic românilor[39]

În ceea ce priveşte politica din Balcani[40],deşi nu promovează nepăsarea şi indiferenţa faţă de evenimentele din sudul Dunării, deşi societatea românească se simte solidară cu popoarele şi comunităţile creştine din Imperiul Otoman, totuşi România trebuie să respecte principiul său de politică externă: strictă neutralitate. Problemele cu care se confruntă comunităţile creştine de pe cuprinsul Imperiului Otoman reprezintă strict chestiuni de afaceri interne ale acestuia, iar rezolvarea lor aparţine numai marilor puteri şi mai ales Porţii.

Aceeaşi politică de legalitate, tact şi prudenţă trebuie manifestată şi în relaţiile noastre cu Austro-Ungaria, fără să ne amestecăm în afacerile şi problemele interne ale acestei puteri, chiar dacă pe cuprinsul său locuiesc două milioane de români[41]. Deşi Brătianu se declară solidar cu lupta de emancipare naţională a românilor din Transilvania, afirmă că România nu îşi poate permite şi nu trebuie să intervină oficial în favoarea acestora: „noi avem încă mult de făcut pentru dezvoltarea şi consolidarea noastră ca naţiune, ca stat, ca societate şi nu ne aparţine deloc nouă de a ieşi din modestul nostru rol de ţară mică spre a alerga în ajutorul altora“[42].

Mai târziu, în postura de prim-ministru, în condiţiile războiului ruso-turc de la 1877-1878, Ion C. Brătianu a uitat de toate acestea, ba, dimpotrivă, a folosit argumentele conservatorilor pentru a-şi justifica acţiunile îndreptate împotriva Imperiului Otoman. Astfel, la 30 aprilie 1877, el declara în Parlament că „România nu poate să trăiască în trenţele tratatului de la Paris“[43]; „garanţia viitoarei noastre existenţe naţionale trebuie să o căutăm în noi înşine“[44], „în bărbăţia noastră şi nu în tratatul de la Paris care ne-a garantat independenţa şi neutralitatea într-un mod foarte puţin definit“[45].

În aceste condiţii, nu putem să nu remarcăm faptul că, în ciuda criticilor aduse conservatorilor, politica acestora s-a dovedit a fi realistă, pe când Ion C. Brătianu păstra încă , în preajma anului 1877, mentalităţi din tinereţe, caracteristice revoluţiei de la 1848. Abia când s-a aflat în fruntea guvernului şi-a dezvoltat calităţile unui om de stat, „părăsind frazele şi apucăturile revoluţionare“, după cum foarte bine remarca Titu Maiorescu[46].

---

[39] „Monitorul Oficial“, nr. 144 din 4/16 iulie 1875, p. 3256

[40] „Alegătorul liber“, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1 .

[41] „Românul“, XVI, 1872, nr. 170 din 13 august, p. 677-678.

[42] „Alergătorul liber“, I, 1876, nr. 137 din 5 ianuarie, p. 1.

[43] *Ion C. Brătianu . Discursuri , scrieri, acte şi documente*, vol. II 2, Bucureşti , Imprimeriile Independenţa, 1912, p. 654.

[44] *Ibidem*, p. 655.

[45] *Ibidem*, p. 650.

[46] Titu Maiorescu, *Istoria politică a României sub domnia lui Carol I* Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, p 74

ION C. BRĂTIANU'S CONCEPTIONS AND IDEAS ABOUT ROMANIAN FOREIGN POLICYAND INTERNATIONAL STATUTE IN 1871-1876

Abstract

The author presents Ion C. Brătianu's conceptions and ideas about Romanian foreign policy in the seventies of the 19-century, before the Russian-Turkish war (1877-1878) who became for Romanians the Independence War.

The article has two parts: in the first part the author presents the foreign policy of the Conservative Government and than, in the second part, Ion C. Brătianu's ideas

His attitude concerning the Romanians' foreign policy is reduced like that Romania must take no sides and maintains the international statute specified in the Paris Treaty of Peace (1856).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ELENA PERTICARI DAVILA - DIN VIAŢA SUVERANILOR LA MĂNĂSTIREA SINAIA ÎN 1882

DAN PINTILIE

În anul 1932, Elena Perticari Davila îşi scrie o parte din memoriile sale, în care va povesti întâmplări din viaţa suveranilor la care a participat în mod direct, datorită familiei sale şi a poziţiei pe care aceasta o ocupa la curte.

<<...„În acel an, locuiam încă pe înălţimile Cotrocenilor, în orfelinatul Azilului Elena Doamna“, unde îmi făcusem primele studii şi unde eram acum pedagogă. Acel Institut pe atunci unic în felul său, era vizitat de MM. LL. Regele şi Regina care veneau, urmaţi de întreaga societate, să asiste la serbările de fine de an şi să asculte corurile reunite ale Ateneului Elisabeta, recitările şi reprezentaţiile teatrale ale elevelor acestui aşezământ de educaţie şi de cultură.

În vara aceea, M. S. Regina îmi făcu cinstea să mă invite la Sinaia, printre domnişoarele de onoare ce o însoţeau. Castelul Peleş era în construcţie, Foişorul prea mic şi neîncăpător, aşa că MM. LL. se mulţumiră cu chiliile de la Mănăstire amenajate cât se putea mai bine, pentru vremelnicii oaspeţi; în odăile Stareţului, care se mută la mănăstirea de peste drum.

Odăiţele ocupate de Suveranii noştri se înşirau una după alta, la stânga bisericii şi se ajungea la ele printr-o galerie deschisă pe care dădea şi odaia credinciosului Zelos, Kammerdienecerul Regelui şi a primei cameriste a Reginei. Cabinetul de lucru al Regelui se afla la extremitatea acestor încăperi şi comunica direct cu salonul şi sufrageria, construite în acest scop în dosul altarului, dărâmate mai târziu spre a fi înlocuite cu marea terasă deschisă, care există şi azi, având vedere pe Cumpăt.

Încăperile din aripa dreaptă erau destinate domnişoarelor de onoare, modificate de atunci, ele conţin azi muzeul Mănăstirii, interesant din toate privinţele, dar mai ales prin portretele pe care Regina le-a desenat pe peretele văruit, portretele acelora ce au avut cinstea să vie la Mănăstire pe vremea când Suveranii făcuseră din acest sfânt lăcaş palatul Lor Domnesc. Printre aceste portrete, găsim atâtea personalităţi diferite, încât e o adevărată pagină de monografie istorică: iată d-na Zoe Bengescu, Doamnă de onoare, cât a trăit, providenţa săracilor, d-rele Elena Catargiu, Maria Romalo, Eufrosina Bălcoianu; printre domni: Alexandru Lahovary, Beldiman, Theodor Rosetti, Theodor Văcărescu, Maiorescu, generalii Florescu şi Davila, doctorii Theodory şi Sache Ştefănescu, aghiotanţii Greceanu, Skeletti, Filitti şi mulţi alţii.

În extremitatea odăilor din dreapta, erau câteva încăperi mai spaţioase, cu un cerdac având vedere pe valea Prahovei şi pe oraşelul Sinaia care nu avea pe vremea aceea, multe case mari. Una din cele mai frumoase era a inginerului francez Guilloux, constructorul liniei ferate București-Predeal, zidită acolo unde este astăzi hotelul Băilor, apoi casa Principelui Dumitru Ghica, efor al Spitalelor, în mijlocul unui parc, pe locul unde e astăzi Cazinoul; pe coastă, sub Mănăstire, casa lui Grigore Cantacuzino de-asemenea efor, apoi mai sus, pe dreapta, cu cea mai frumoasă vedere pe vale și pe Munții Bucegi, modesta casă a lui Davila, alături de școala primară ce se afla lângă actuala casă a lui Take Ionescu.

Odăile de la Mănăstire de care pomeneam mai sus, au fost ocupate succesiv de membrii familiei, ce veneau să vadă pe Suveranii noștri: A. S. Regală Principesa Josefina de Hohenzollern, mama mult iubită a Regelui, Ducele Adolf de Nassau unchiul Reginei și fiul său Principele Wilhelm, apoi Principele de Wied, fratele Reginei.

Domnișoarele de onoare erau, în acea vară: Lucia Ghica, moldoveancă de neam, măruntică, delicată, palidă, cu păr negru și ochi mari albaștri, de o grație aristocratică desăvârșită. Vorbea nițel peltic, atât cât trebuie spre a-i da un farmec mai mult. Deșteaptă și cultivată, era foarte apreciată de Regină; apoi Eufrosina Grădișteanu, dintr-una din cele mai vechi familii boerești din Muntenia, foarte frumoasă și impunătoare, cu un minunat păr lung și blond. S-a căsătorit mai târziu cu Baronul Guillaume, ministrul Belgiei la București.

Dintre domnișoarele invitate în acel an erau: Maria Assan, al cărei glas frumos și cultivat era apreciat de Suverani și de oaspeții lor, Titina Theodory, fiica medicului Curții, bună pianistă ca și tatăl ei, și eu.

Generalul Vlădescu era șeful Casei Militare; coloneii Vlădoianu - ginerele lui Beizadea Mitică-Greceanu, Filitti, făceau serviciul de aghiotanți și completau mica familie a Curții.

Viața la Mănăstire era simplă și patriarhală. Dimineața, Regina, după ce lua ceaiul împreună cu Regele, pleca sprintenă la plimbare, cu un mare „Alpenstook" în mână, însoțită de unele dintre noi sau de toate laolaltă. Din pricina potecilor împleticite și pietroase ale pădurilor de pe munți, prin care era nevoită să-și croiască drumul, Regina adoptase un costum de munte, care se compunea dintr-o tunică lungă și largă formând fustă, scurtă până la genunchi, pe care o ridica într-o parte, trecând tivul de jos prin centura ce o încingea. Sub această fustă avea pantaloni din același material ca rochia, care se continuau în jambiere ce se închideau cu nasturi aparenți, pe partea exterioară, de la genunchi până la glezne.

Ce inovație! Ce scandal! Ce clevetiri! Ce fustă scurtă? Culoți! Jambiere! Regina noastră să născocească astfel de vestminte! Cine ar fi crezut vreodată? Dar revoluția era desăvârșită. Noi purtam același costum și ne prindea bine.

Pantofi cu talpa groasă completau costumul de munte și permiteau Reginei să treacă din piatră în piatră prin șuvoaie și râulețe, ca și pe punțile primitive, zvârlite peste Peleș, a păși peste trunchiurile ce-i stau în cale, urcând spre Sf. Ana, Stâna sau Vârful cu Dor, de unde se înapoia vioaie și sprintenă prin cascadele Peleșului. Toate aveam costum de munte, mai pe talie, mai largi, după tânăra noastră cochetărie, dar nici una din noi nu-l purta mai cu eleganță ca Suverana noastră, al cărei umblet înaripat, suplu armonios și sigur, era de neîntrecut.

Era o minune s-o vezi urcând și coborând, pășind peste un trunchi și, cum ne minunam, Regina ne spuse că mama Ei, Principesa de Wied, spre a-i da un umblet elegant, o silea când era copilă, să se încalţe în fiecare dimineaţă cu pantofi cu talpă de plumb, cu care trebuia să se plimbe, să sară, să facă gimnastică.

„Când mă descălţam, ne spunea Regina, eram obosită, dar mă simţeam uşoară ca fulgul“.

Acest lucru ni-l spune şi marele scriitor francez, Montaigne: tatăl său îl silea să facă ore întregi exerciţii cu cizme prevăzute cu tălpi de plumb.

Regina, rămânând foarte feminină în costumul de munte; toate gesturile ei erau simple şi nestudiate. Era înaltă, cu o talie foarte frumoasă şi bine proporţionată, cu picioare mici şi încheieturi delicate. Artistă, admira plantele ce creşteau în trunchiurile doborâte ale brazilor şi fagilor uriaşi, care striveau sub povara lor puiandrii ieşiţi din propria lor sămânţă, dar care, pe partea superioară a trunchiului putrezit, dădeau naştere la o sumedenie de flori mărunte: muşchi, ierburi diferite, ferigi plăpânde şi chiar limba vecinului.

Privindu-le, Regina se avânta în nenumărate teorii filosofice, zicând că urăşte putregaiul şi nu se poate opri să-l strivească cu piciorul, să-l doboare cu „Alpenstockul“, să-l nimicească chiar, ori de unde s-ar ivi.

Dar vremea trecea, trebuia să ne înapoiem în grabă, nu puteam întârzia pentru dejun. Regele era de o mare exactitudine, şi de multe ori îl auzisem întrebând pe Zelos:„wie spät?“ (ce oră?) -„unu fără cinci“. Căci minutele însemnau ceva pentru Rege şi le mai putea folosi.

Pentru noi, era o adevărată strădanie, un record să ajungem la vreme, să ne îmbrăcăm în portul românesc de rigoare la dejünurile de la Mănăstire şi să fim în salon înainte de sosirea Suveranilor şi a invitaţilor lor.

Sufrageria era ornată cu plante verzi, crăci de brad şi acei scaeţi albi-argintii, ca mari crizanteme stelate, cu miros plăcut şi dulceag, care cresc pe poienile Vârfului cu Dor.

Salonul era mobilat foarte simplu, cu gravuri vechi, câteva tablouri, mese mari cu albume de fotografii cărţi rare şi un pian. Toate doamnele şi multe doamne din Corpul Diplomatic, spre a aduce un omagiu Reginei Elisabeta, veneau îmbrăcate în port naţional, care se adapta mai bine, zicea Regina, cu simplitatea cadrului Mănăstirii şi a vieţii familiale ce duceam. Ne întreceam, care mai de care, să avem ii mai frumoase şi porturi variate din toate ţinuturile ţării.

Pe când Regina îşi făcea plimbarea zilnică, Regele pleca şi El, cu bastonul în mână, urmat sau precedat de câinele său Muck, mergând să controleze lucrările ce se făcuseră dintr-o zi într-alta, la castelul ce se clădea, şi pe care ar fi vrut să-l vadă înălţat de-odată, atât era de nerăbdător, de ahtiat să-şi vadă planurile înfăptuite. Apoi se înapoia să lucreze cu miniştri, pe care-i reţinea la dejun.

Într-o zi Domnişoara Hitrovo, fiica ministrului Rusiei, trecea pe drumul de sub castel; Regele era pe deal când, deodată, dulăul său, zărind căţeluşul D-şoarei Hitrovo, se repezi în salturi nebune şi lătrând, se aruncă asupra micei lighioane, o luă în labe, o rostogoli ca pe o minge, fără gând rău, dar tot lătrând din răsputeri. Domnişoara Hitrovo înspăimântată, ţipa ca din gura şarpelui, chemând în ajutor, căutând să-şi apere odorul cu o mică umbreluţă. Dar dulăul nu vrea să ştie decât de joacă. Regele, de sus îl chema, îl fluiera, îl ameninţa cu bastonul, dar Muck petrecea grozav şi nu vroia să asculte de glasul stăpânului. În sfârşit, nişte trecători îi despărţiră. Muck se înapoie mândru, triumfător, fără să bănuiască tragedia situaţiei: câinele Regelui României năpustindu-se pe căţeluşul D-şoarei Hitrovo! La dejun, nu se vorbi decât de acest incident. Regele, atent şi delicat, trimise chiar în acea zi pe aghiotantul Său, să ofere Domnişoarei Hitrovo o zgardă pentru căţeluşul său. Zgarda era un frumos lanţ din zale de aur, pe care tânăra fată îl putea purta ca brăţară.

Seara după masă, toţi cei de faţă se adunau în salon, în jurul Suveranilor. Se făcea muzică; Marie Assan cânta, apoi făceam şarade, jocuri de societate, ghicitori, câteodată ne costumam. Atunci ducele de Nassau se aşeza la pian şi ne cânta acea polcă, skottisch sau vals vienez din tinereţe, după care noi dansam, ceea ce amuza mult pe Rege. Într-o seară, Regina fiind suferindă, Regele ne spuse că în dimineaţa următoare să fim gata la 10, spre a merge la distribuţia premiilor de la şcoală.

A doua zi, Regele trecând pe dinaintea odăii mele, mă văzu rezemată pe fereastra deschisă şi-mi zise: „Nu eşti gata?“ „Ba da, Sire, dar aş prefera, cu voia Maiestăţii Tale, să nu merg la şcoală, am asistat la atâtea distribuţii de premii încât nu mă mai interesează“.

De-odată urechile Regelui se roşiră, aşa cum se întâmpla de câte ori se mânia. „Cum poţi vorbi astfel, D-ta, fata tatei şi a mamei? Haide repede, vino!“ Coborâi în grabă treptele şi ajunsei în faţa Suveranului, foarte intimidată şi mâhnită de ceea ce spusesem.

Regele mă dojeni ca un adevărat părinte şi adăugă serios: „Viaţa nu e făcută numai ca să-ţi alegi distracţiile, vezi, de câte ori sunt nevoit să asist la tot felul de ceremonii, dar nimeni nu poate bănui că nu sunt mulţumit, sau că mă plictisesc“ Apoi, văzându-mă cu lacrimile în ochi, îmi întinse mâna pe care i-o sărutai... Parcă-l văd, cu mondirul impecabil, cu chipiul de pânză albă în cap şi cu bastonul în mână.

Mitropolitul Calinic lăsase moştenire Regelui un papagal verde, isteţ şi limbut, care nu se oprea de a striga, cu un glas gutural foarte tare şi desluşit: „Karl! Karl! Hurra!“ acest papagal exasperase într-atâta pe Rege, încât devenise o adevărată obsesie. Nu mai putea să se concentreze, nu mai putea lucra, auzind mereu: „Karl! Karl! Hurra!“ Dăduse ordine categorice lui Zelos să îndepărteze lighioana, să nu o mai audă, dar să îngrijească bine de ea să nu îi lipsească nimic.

Într-o dimineaţă, Regele lucra cu miniştrii, când de-odată aude: „Karl! Karl! Hurra!“ sare în sus, iese pe prispă, cheamă pe Zelos şi-l dojeneşte aspru de neglijenţa sa. „Nein Najestät, nu Maiestate, zise bietul zelos papagalul e departe, trebuie să fie o glumă a tinerei Davila care vrea să-mi joace un renghi. „Şi într-adevăr, eu eram. Mă pitulasem sub ferestrele Regelui, ştiind cât de bine imit papagalul, şi cu glas tare strigai: „Karl! Karl! Hurra!“

Regele m-a certat părinteşte, nu fără a râde când mă puse să imit lighioana ce-l plictisea şi mă-ntreb azi cum m-am întrebat şi atunci cum de mi-am putut permite să lipsesc astfel de respect Regelui, atât de indulgent pentru noi.

În toate zilele, pe la ora 4, Regina se ducea la Foişor, clădit în stil de şalet elveţian, aşezat mai sus de castel şi în apropiere de râuleţul Peleş. Se retrăgea acolo, ca să scrie sau să picteze, neîntreruptă de nimeni şi ne-auzind decât murmurul Peleşului, pe care l-a cântat în atâtea poveşti şi versuri. De multe ori, mergea la Foişor în trăsură deschisă, înhămată cu cei doi ponei norvegieni, de culoare şargă (isabelle), dăruiţi de Regina Suediei, mătuşa Sa.

Regina primise în dar un mic urs negru, cu o pată albă pe grumaz. El devenise tovarăşul meu de joc. Cum mă vedea de departe, se dădea jos din bradul în care se mine, căci îi aduceam o farfurie mare de zmeură. Şedea jos şi cu lăbuţele lui mânca, legănându-se încetişor şi mormăind de plăcere. De pe terasa Foişorului, unde Regele şi Regina luau de multe ori masa când nu aveau invitaţi la dejun, toţi se uitau la urs şi Regele surâdea, fumându-şi ţigara.

În amintirea acestui mic urs, atât de drag Reginei, i s-a pus efigia în bronz la fântâna ce curge, şoptitoare şi limpede la scara de intrare a Foişorului şi la fântâna din dealul Corpului de Gardă, unde există şi astăzi. Regina se îngrijea mult de soarta ursuleţului său; să-i dea drumul în pădure? Ar deveni prada altor animale sălbatice, mai puternice ca el; să-l ţie legat? până când? Dar ce i se părea mai groaznic, era să şi-l închipuiască sfârşindu-şi zilele cu un belciug în bot, flămând şi nemâncat, legat cu un lanţ, în mâinile unui ţigan care l-ar fi silit să joace. Într-o primăvară, ursul, atât de amabil şi blând, manifestă dorinţa de libertate, agresiv şi ameninţător. Îi dădură drumul; ce s-o fi făcut? Nu s-a mai auzit vorbindu-se de el niciodată.

Într-o excursie, aveam cu noi un ţăran, bătrân acum anume Moise, cu care făcusem multe ascensiuni în alţi ani. Noi mergeam mai repede, suind dealul, dar văzând pe Moise rămas în urmă - îl întrebai „ce, Moise, eşti obosit?“ - „Nici cum, răspunse el, dar vezi D-ta, cresc munţii cu anii“. Această imagine e atât de frumoasă, încât nu m-am putut împiedica de a v-o spune.

De hramul Sf. Marii, erau slujbe mari în amândouă bisericile şi în paraclisul de la Mănăstire. Lume multă venea din depărtare, călugării mişunau, cu Fratele Ilie în cap. Pretutindeni, unde era loc, se întindeau mese mari pentru pomana, făcută de Eforia Spitalelor, cu daruri, străchini, linguri, căni cu vin şi lumânări. Regele şi Regina se plimbau printre mese, stând de vorbă cu ţăranii; apoi cei ospătaţi plecau şi tineretul întindea o horă mare ce ţinea până în amurg.

Adeseori, Regele şi Regina cu toţi invitaţii mergeau pe jos prin pădure şi ajungeau la Stâna unde luau masa pe iarbă. Nu exista acolo, pe atunci, decât staulul vitelor şi căsuţa văcarului. Într-o zi, îmi amintesc bine, era 1 Iunie, plecarăm cu toţii spre Stână. Era o zi minunată, cerul albastru şi soarele arzător. Trecând prin pădure, adunasem fragi şi flori. Ajunşi aproape de stână, se dezlănţui pe neaşteptate o furtună îngrozitoare cu fulgere şi tunete, de răzbubuiau munţii şi văzduhul, ploaia şi piatra atât de multă încât nu se mai vedea pământul şi înaintam pe potecă pe un strat gros de grindină, ca iarna prin zăpadă. Totuşi Suveranii îşi urmară drumul şi toată lumea se adăposti în staulul vacilor până ce trecu furtuna şi soarele, arătându-se, schimbă priveliştea, încălzindu-ne cu razele sale. Primbându-ne, descoperirăm între două stânci, pe un strat de zăpadă, ghiocei înfloriţi, din care adunarăm pentru Regină un mănunchi de flori albe, ca neaua din care le culesesem.

Când Principesa de Hohenzollern veni, Suveranii merseră la Predeal ca s-o primească. Nu se poate descrie expresiunea radioasă a Regelui când dădu ochi cu maică-sa. După ce îi sărută mâna şi o îmbrăţişă, Regele îşi trecu braţul mamei iubite, pe care-l strânse de El. Avea mai mult înfăţişarea unui îndrăgostit decât a unui fiu. Apoi prezentă pe toţi cei de faţă. Ajuns la mine zise: „E fetiţa Davila pe care ai cunoscut-o la Sigmaringen; vezi ce mare s-a făcut?“ „Şi ce frumoasă“, adăogă Principesa cu un zâmbet efectuos. Mama Regelui era încă adorabilă;

atât de delicată, măruntică, cu ochi blânzi, drăgăstoşi, cu un zâmbet de mândrie cei lumina obrazul când se uita la fiul său.

Într-o zi, la masă, vorbind de Rege pe când era copil, zise amenințându-l cu degetul: „Când era copil, era un mic ştrengar, şi iată acum un mare Rege“, Regele se roşi, intimidat că i se spune dinaintea lumii, că El fusese vreodată un mic ştrengar“...>>.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

UN DOCUMENT INEDIT: „MEMORIU ASUPRA RECUNOAŞTERII ŞOSELEI CE LEAGĂ CURTEA DE ARGEŞIU CU CÂMPU LUNG“ (MAI 1884)

IONEL BURLACU
CORNEL ŢUCĂ

Anul 1877 a consemnat proclamarea independenţei României. Participarea armatei române la luptele, din 1877 şi 1878, din Bulgaria a însemnat cucerirea acestei independenţe pe câmpul de luptă, prin jertfa fiilor celor ce doreau a trăi în libertate.

Diplomaţiei europene i-a rămas doar sarcina recunoaşterii internaţionale a acestei stări de fapt.

Luptele nici nu încetaseră bine şi conducerea militară română a trecut la o analiză complexă a participării armatei noastre la campanie. Analiză menită a depista, cu întâietate, lipsurile şi greşelile. Apoi, pe baza învăţămintelor rezultate, să se treacă la elaborarea unui plan amplu de măsuri de remediere a acestora.

Scopul vizat era unul singur: crearea unei armate moderne, mobile şi a unei infrastructuri adecvate. Unul din neajunsurile constatate la mobilizarea din 1877 a fost starea proastă a căilor de comunicaţii şi constituirea acestora într-o reţea neadecvată. De aceea, conducerea militară română a trecut la conceperea teoretică şi, apoi, executarea practică a unei reţele de comunicaţii terestre menite a răspunde nevoilor mobilizării armatei în diferite ipoteze de acţiune. Se preconiza construirea unor căi de comunicaţii terestre, paralele, în lungul Carpaţilor. Acestea, adevărate centuri, fiind unite între ele cu o altă reţea transversală, dispusă în lungul principalelor cursuri de ape.

Realizarea practică a acestei concepţii asigura mobilizarea imediată a unităţilor militare şi dislocarea lor rapidă în sectoarele operative sensibile.

Executarea practică a început chiar din vara anului 1878. Printre sectoarele de drum începute a fi construite a fost şi cel ce urmărea unirea văii Ialomiţei cu cele ale Dâmboviţei şi Argeşului „pe sub poalele munţilor“ După un început în forţă, cu trecerea timpului, lucrările au stagnat. Reluarea acestora a fost preconizată de Marele Stat Major român pentru vara anului 1884. Această reluare nu se putea efectua fără o recunoaştere prealabilă a ceea ce se realizase sau nu anterior. De aceea, în acest scop, s-a ordonat şefilor de stat major ai diviziilor să execute personal aceste recunoaşteri. Ordinul indica clar: „în recunoaşterea ce va face va arăta în detaliu starea, notând părţile de terasament ce sunt executate, acelea ce sunt împietruite, precum şi părţile unde nu sunt făcute nici lucrările de terasament. Pe lângă recunoaştere va alătura şi un crochiu[1]. Un asemenea ordin a primit şi şeful „Serviciului Statului Major" al „Diviziei a 2-a Infanterie (Piteşti)", maiorul Christodorescu, la începutul lunii mai 1884 ca urmare, a trecut la executarea recunoaşterii stării drumului Curtea de Argeş – Domneşti – Câmpulung Muscel, început de armată în cursul verii anului 1878. În continuare, vom reda „memoriul"[2] înaintat de către maiorul Christodorescu la încheierea recunoaşterii efectuate de el şoselei amintite. Pentru uşurarea parcurgerii acestuia, am actualizat textul conform normelor ortografice actuale, prescurtările au fost întregite tacit, iar pasajele nerelevante sau care repetau o anumită informaţie au fost eliminate.

Divizia a 2-a Infanterie (Piteşti)
Serviciul Statului Major

Memoriu
asupra recunoaşterii şoselei ce leagă Curtea de Argeşiu cu Câmpu Lung

Această cale de comunicaţie destinată - din punct de vedere militar - a lega pe sub poalele munţilor Curtea de Argeşiu cu Câmpu Lung a fost executată, ca terasament numai, în vara anului 1878 de către trupele noastre concentrate, care se întorceau din campanie.

Din dreptul Mănăstirii Argeşiu, şoseaua, întorcându-se spre vest, trece peste apa numită Valea Iaşului pe un pod de lemn îndreptându-se la nord până în dreptul Flămânzeştilor, sat situat aproape de Mănăstire, de unde, apoi, se detaşează apucând pe malul drept al văii Iaşului; de la detaşare numai că la 400 m este împietruită, restul până la satul Valea Iaşului, distanţă de 7 km. (a se vedea schiţa), este numai terasament braţurile însă fiind făcute până chiar în marginea ei,
s-au astupat pe alocuri şanţurile. Peste această şosea, de unde se detaşează şi în direcţia pe malul apei, până în satul Valea Iaşului, trebuie şase podeţe la diferite scursori şi un pod mai mare peste Valea Iaşului, la intrarea în sat.

Pietriş trebuie a se pune pe toată întinderea ei, chiar şi pe distanţa de 400 m deja împietruită, care nu are decât un strat foarte uşor.

În satul Valea Iaşului şoseaua e presărată cu pietriş, însă, din cauza circulaţiei mari şi neîntreţinerii, necesită aşternerea din nou.

Lărgimea în tot parcursul satului, a cărui rază este destul de întinsă, e numai de 6 metri, necesitând asemenea, până la ieşirea din sat, 5 mici podeţe şi unul mai mare la extremitatea satului ca şi la intrare în sat, peste valea a 2-a a Iaşului.

Aici este de notat că piatră se găseşte în apropiere. Uliţa satului prin care trece şoseaua ar mai trebui lărgită, fiind insuficientă lărgimea actuală: două trăsuri militare nu ar putea avea loc.

De ambele laturi ale şoselei, de unde porneşte, detaşându-se din şoseaua naţională (din comuna Flămânzeşti şi până intră în satul Valea Iaşului) şi pe dreapta şi pe stânga, teren plan nu este decât până la distanţa de 50-80 metri şi aceasta numai pe alocuri, deoarece poalele muscelelor se limitează în şosea. În stânga şi imediat ce

---

[1] Arhivele Militare Române, fond Marele Stat Major, Secţia a 3-a, dosar nr. 30, f. 234.

[2] *Ibidem*, f. 236-242.

[illegible] se detaşează şi apucă pe dealul văii Iaşului, terenul este deschis cam până la 2 km în lungime. Acest teren este actualmente arat chiar până în marginea şoselei; în dreapta şoselei însă, urmând în direcţia ei paralel cu cursul, terenul este foarte îngust până în apă, dincolo de apă sunt dealurile în pante tare înclinate şi acoperite cu păduri.

Din satul Valea Iaşului şoseaua urcă muscelul în zig-zag, fiind numai [illegible], a crescut pe dânsa iarbă, că abia se mai cunoaşte direcţia traseului. Necesită de aici, adică de la ieşirea din sat şi până în vârful muscelului (pe o distanţă de 2 km şi [illegible] m) 4 mici podeţe peste diferitele scursuri ce o traversează.

Aproape de vârful muscelului, actualmente nu se mai cunoaşte nici traseul pe o lungime de 800 m, în unele părţi a fost arat, în vârf numai se distinge puţin. Drumul [illegible], cel vechi (care se notează şi în plan) ţine tot dreapta şoselei până în vârf şi, apoi, se lasă înspre stânga. Şoseaua proiectată, trecând în dreapta drumului, începe [illegible] prin a coborî în proiecţia cunoscută, trece peste vechiul drum la Fântâna de lângă drum, zisă a lui Manole, coboară în zig-zag, traversează din nou drumul şi, de la o [illegible] nouă, începe a fi împietruită, însă foarte subţire, cam 500 m până în vale; de unde, pentru a se putea uni cu şoseaua care duce la Muşeteşti (a se vedea planul), mai lipseşte aproape 300 m, fiind numai proiectată cu ţăruşi.

De la unirea proiecţiei, care trece pe lângă o Cruce de lemn (vădită în plan), drumul urmează pe malul drept al văii Vîlsanului pe şosea (despre care am vorbit că duce la Muşeteşti), împietruită, care traversează un Cătun, care e situat pe malul drept al apei (Vîlsan). Şosea, care încetează la ieşirea din Cătun şi, aici, se trece prin vad apa Vîlsanului, lângă o moară situată pe malul stâng şi unde necesită construirea unui pod în lungime de 150 m. Piatră pentru şosea se găseşte în cantitate suficientă în valea Vîlsanului.

În tot parcursul, de la ieşirea din satul Valea Iaşului şi până la unirea cu şoseaua ce duce la satul Muşeteşti, terenul, pe dreapta şi stânga proiecţiunii şoselei, este accidentat, poalele muscelelor limitând şoseaua, terenul însă este arat de ambele părţi până la distanţa de 50 m, de aici, mai în tot parcursul, e semănat cu pădure şi crâng.

Trecându-se apa prin vadul de la moara descrisă, drumul traversează prin satul Muşeteşti, având împietruită strada până la casa zisă a lui Dobrescu, directorul şcolii comunale, de unde, apoi, calea începe a fi cu totul grea, astfel că, la ieşirea din sat, pentru a putea face comunicaţia posibilă şi lesnicioasă, pe timp de iarnă mai cu seamă, necesită neapărat un pod înalt peste valea Muşeteştilor şi între 40 şi 50 m lungime. De aici, de la ieşirea din sat, proiecţia şoselei, deşi va fi fost făcută la 1878, însă astăzi nu se mai cunoaşte, deoarece fiind pe o pantă foarte abruptă s-a stricat de ploi Această parte (în lungime de 1800 m) este cea mai grea în tot drumul până la Domneşti, limita între Districtul Argeşiu şi Piteşti*. Terenul e slab, panta repede şi variată până la o Cruce de piatră (văzută pe plan), situată în dreapta drumului, în vârful dealului.

De la această Cruce, proiecţia şoselei începe iarăşi a se cunoaşte, ea coboară într-o coadă de vale, ţinând direcţia vechiului drum până la scursura acelei văi, peste care este un mic pod de lemn, construit în mod cu totul primitiv şi provizoriu. Aici este şi limita între judeţele Argeşiu şi Muscel, numită Vale Cărbunelui. De la această limită, şoseaua, după ce parcurge Dealul Cărbunelui într-o pantă repede, se prezintă sub o formă mai pronunţată, traseul se cunoaşte bine şi, pe alocuri, se vede şi piatră, dar pentru că nu s-a întreţinut, sunt mâncături de ploi care necesită lucrări.

---

* Eroare de redactare a autorului. În realitate este vorba despre Districtul Muscel.

Distanţa de la Crucea de piatră, de unde am zis că începe iarăşi proiecţia şoselei, şi până la podul peste Valea Cărbunelui (limita între ambele districte) este de 1600-1700 m. Terenul, de ambele laturi ale şoselei, este foarte îngust, din cauza muscelelor care se mărginesc chiar în şosea, şi presărat cu crânguri şi păduri; pe alocuri există şi părţi cultivate de teren, însă foarte puţin.

Din Dealul Cărbunelui, proiecţia şoselei ia direcţia spre satul Domneşti, situat la depărtare de 2000 m, aproape, şi pe malul drept al Râului Doamnei. Coboară dealul şi, la o distanţă de aproape 150 m de sat, din cauza configuraţiei terenului şi cultivării încetează terasamentul cu desăvârşire. Drumul se îngustează cu totul şi o ramură din Râul Doamnei îl traversează chiar la intrarea în sat.

În tot acest parcurs şi până la intrarea în sat trebuie 4 mici podeţe, peste diferitele scursori.

De la intrarea în satul Domneşti, drumul urmează uliţa principală a satului /.../ până în dreptul bisericii celei noi, unde trece râul Doamnei pe un pod construit nou, având /.../ ambele capete şi a cărui lungime de 78 m, iar lăţimea de patru metri. Podul este construit de consiliile judeţene Muscel şi Argeşiu. Comunicaţia între ambele districte, pe aici, făcându-se pe dânsul.

Valea Râului Doamnei are pietriş îndeajuns pentru a se putea pune pe această lucrare, asupra căreia ar urma, chiar în ceea ce priveşte terasamentul, a se aşterne aproape pe întreaga lucrare (în ceea ce priveşte partea ce ţine de Districtul Argeşiu).

De la capul podului, proiecţia şoselei încetează cu desăvârşire pe o distanţă de 2800 m până în Dealul Domneştilor şi, comunicaţia, din Domneşti la Slănic se face pe vechiul drum al carelor, care porneşte de la ieşirea din sat, urmând direcţia spre nord vest, urcă Dealul Domneştilor şi, la distanţa de 2800 m de la capul podului, proiecţia şoselei iarăşi se vede destul de pronunţată şi continuă a coborî în valea Slănicului, prin satul cu acelaşi nume şi peste a cărui apă nu se află pod. Lungimea şoselei (terasamentul) din Dealul Domneştilor, de unde începe terasamentul, şi până în satul Slănic este de 1350 m şi este aşternută cu pietriş chiar în vara acestui an de Consiliul Judeţului Muscel. /.../

În tot parcursul de la Domneşti la Slănic urmează a se face cinci mici podeţe pe diferitele scursori şi un pod mare în lungime de 120 m peste apa Slănicului.

Pe dreapta şi pe stânga proiecţiei, terenul pe alocurea este cultivat, pantele muscelelor însă se limitează aproape în şanţurile şoselei pe mai tot parcursul, aşa că teren deschis de ambele părţi este foarte puţin.

Din Valea Slănicului, proiecţia şoselei urmează direcţia trasată pe plan, urcând dealul spre est până la distanţa de 1500-1600m. Toată această parte, de la ieşirea din sat şi până aici în vârful muscelului, este împietruită, însă mai are nevoie de piatră, fiind prea subţire aşternută. Podeţele ce necesită până la acest punct vor fi executate chiar în vara aceasta, după informaţiile ce am cules.

Din vârful muscelului, şoseaua, făcută numai de terasament până în satul Berevoieşti, parcurgând astfel o distanţă de 1400-1500 m, ţine direcţia arătată pe plan, coborând în valea Râului Bratia, care traversează satul Berevoieşti.

Partea aceasta de şosea, în anul acesta rămâne fără împietruire (cât traversează satul e împietruită). În tot parcursul ei, din vârful muscelului până la sat, trebuie cinci podeţe la diferitele scursori şi un pod în lungime de 120-140 m peste apa Bratia.

Din valea Bratiei, şoseaua urcă în Dealul Godenilor, apoi coboară şi traversează, pe la sud de satul Godeni, apa Bughea peste care, nefiind pod, urmând a se construi pe o lungime de cel puţin 40 m. Partea şoselei de la ieşirea din satul Berevoieşti şi până aproape în Dealul Godenilor, este împietruită (în lungime de 1200-1300 m), iar de la acest punct şi până ce proiecţia dă în apa Bughea, pe o lungime de 1800-1900 m, şoseaua este terminată de terasament şi împietruită. Consiliul Judeţean Muscel se ocupă ca anul acesta, pe cât ar fi posibil, să o împietruiască pe toată întinderea şi până la unirea ei cu şoseaua naţională.

Din valea Bughei, şoseaua începe a urca dealul dintre această vale şi valea Râului Târgului, apoi coboară spre est . Se uneşte, lângă un puţ, cu şoseaua naţională dintre Piteşti şi Câmpu Lung, la 7 km depărtare de acest din urmă oraş.

Toată această parte de şosea, al cărui traseu se lucrează chiar acum, va fi terminată definitiv până în toamna anului acesta, după încredinţarea ce am luat-o de la chiar inginerul judeţului, pe care l-am găsit în localitate.

Întinderea ei, din Valea Bughei şi după ce traversează apa şi până la întâlnirea cu şoseaua naţională, este de 2900-3000 m.

Pe dreapta şi pe stânga, terenul este întrerupt de obstacole: văi, pante, scursori, crâng, păduri. Poalele muscelelor vin până aproape de şanţurile ei, aşa încât, nici până la distanţa de 200 m, nu am putut descrie şi arăta detaliile ce se văd, pe dreapta şi pe stânga, deoarece le ascunde muntele.

Această cale de comunicaţie, actualmente, după cât am putut a observa prin mine însumi, mai cu seamă partea ce aparţine Districtului Argeşiu, este în mare parte părăsită şi puţinele lucrări de împietruire şi chiar terasamentul, ce s-a putut face, se deteriorează din zi în zi, nefiind şi neputând fi dată circulaţiei. Ca una ce nefiind total terminată, nu poate nici a fi întreţinută.

Se mai adaugă la aceasta şi lipsa de poduri peste văile apelor principale şi a podeţelor necesare la diferitele puncte, care toate, fac ca această cale de comunicaţie să fie şi mai grea şi mai cu deosebire pe timpurile ploioase, când, din cauza repeziciunii cu care se scurg văile, distrug şi deteriorează şoseaua. Aceasta însă, în ceea ce priveşte partea aflată în raza Districtului Argeşiu /.../

Schiţa de plan, precum şi memoriul de faţă exprimă generalmente starea acestei şosele executată din vedere, conform ordinului 5758.

Pentru a fi şi mai mult în spiritul citatului ordin, recapitulez, aici, părţile de terasament ce
sunt executate, acelea ce sunt împietruite, precum şi părţile acelea unde nu sunt făcute nici lucrările de terasament /.../

Şeful de Stat Major
Maior Christodorescu
s.s. /indescifrabil/

Anexă:

Tablou
recapitulativ al părţilor şoselei împietruite

Pe tot parcursul, începând de la Curtea de Argeşiu până la Domneşti (limita Districtului Argeşiu), nu sunt decât 400 m de şosea împietruită şi anume: de la detaşarea ei din şoseaua generală, din satul Flămânzeşti, pe o lungime de 400 m spre satul Valea Iaşului; la intrarea în satul Muşeteşti, asemenea, mai este o mică parte, cam de 500 m, care e împietruită. Pe toată întinderea, până în Muşeteşti, afară de acele două mici părţi împietruite, şoseaua este executată numai ca terasament; afară de 800 m în vârful Muscelului, de unde coboară spre Muşeteşti, unde nu sunt făcute nici lucrările terasamentului (aici se întrerupe proiecţiunea) şi alţi 300 m, la intrarea în Muşeteşti unde nu se văd decât nişte ţăruşi. Din Muşeteşti până la Domneşti, părţile şoselei sunt executate numai ca terasament, neavând nici cea mai mică parte împietruită. Lipseşte însă şi terasamentul pe o întindere de 1800 m, de la ieşirea din satul Muşeteşi până la Crucea din deal. /.../

Partea descrisă până aici aparţine Districtului Argeşiu.

Din satul Domneşti şi până la punctul de joncţiune cu şoseaua naţională ce merge la Câmpu Lung sunt următoarele părţi din şosea împietruite şi anume:

- Din Dealul Domneştilor şi până în satul Slănic, pe o distanţă de 1350 m;
- De la ieşirea din satul Slănic spre Berevoieşti, 1500-1600 m;
- Din vârful Dealului Godenilor şi până în apa Bughea, 1800-1900 m.

Toată cealaltă parte, până dă în şoseaua naţională, este executată de terasament, afară numai pe o întindere de 2800 m pe care nu sunt executate nici lucrările de terasament şi care leagă Domneşti cu Câmpu Lung, pe această cale.

Singură această bucată, care lipseşte ca /drum/ de comunicaţie între Domneşti şi Câmpu Lung, \urmează\ să fie pe deplin legată prin şosea în anul acesta.

Lungimea părţilor şoselei executate ca terasament numai, se poate cunoaşte deducând părţile împietruite, ale căror dimensiuni sunt date aici.

Maior Christodorescu
s.s. /indescifrabil/

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ASPECTE PRIVIND SITUAŢIA EDILITARĂ DIN PITEŞTI ÎN PREAJMA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

GHEORGHE ŞOVAR

În ajunul primului război mondial, Piteştiul se întindea pe o suprafaţă de aproximativ 5 km^2 cuprinsă între râurile Argeş şi Doamnei la est, dealurile cimitirului şi comuna Smeura la vest, Găvana la nord şi Prundu la sud şi era străbătut de o reţea stradală de circa 33 km lungime. Din aceste străzi, 30 km erau prevăzuţi cu conducte publice de apă iar 12 km aveau canale de scurgere.

Străzile erau pavate cu bolovani de râu şi cu pietriş, iar câteva erau asfaltate, cum ar fi: str. Şerban-Vodă, bd. Elisabeta şi parţial, str. Teiuleanu. Cam 3/5 din întreaga reţea stradală era acoperită cu pavaj, iar restul avea aspectul unor drumuri de ţară, unde noroiul se usca doar vara, pe timp de secetă.

În decursul timpului şi chiar şi în primii ani ai secolului al XX-lea oraşul Piteşti se dezvoltase din punct de vedere edilitar şi urbanistic mai mult la întâmplare. Începând cu anul 1908, Primăria Piteşti a impus măsura ca orice construcţie publică sau privată de locuinţe şi edificii şi chiar de reparaţii sau de extinderi, să se facă numai în urma obţinerii unor autorizaţii de la Serviciul Tehnic din cadrul său.

În anul 1912, Primăria Piteşti avea un excedent bugetar de 87214 lei[1], sumă nu mică, de altfel, dar insuficientă pentru marile lucrări edilitare care urmau a fi executate în Piteşti.

Printr-o hotărâre a Consiliului Orăşenesc din 28 ian. 1912, s-a aprobat începerea următoarelor lucrări edilitare şi a sumelor necesare:

1. Iluminatul public al oraşului, evaluat la 550000 lei;
2. Construcţia unui abator modern - 80000 lei;
3. Construirea Teatrului şi a Băilor comunale - deviz comun, suma necesară era de 270000 lei. De notat că, la acea dată, exista în Piteşti o singură baie particulară, insuficientă pentru nevoile oraşului;
4. Canalizarea oraşului şi despăgubirea proprietarilor care urmau a fi expropriaţi 150000 lei;
5. Pavoazarea străzilor oraşului - 500000 lei.

Pentru executarea acestor lucrări, Consiliul Orăşenesc a hotărât să se facă un împrumut de 2200000 lei pe timp de 40 de ani, cu o dobândă de 4-5 % şi o anuitate de 110000 lei. Împrumutul a fost contractat la Casa de Credit Judeţean şi Comunal.

---

[1] Arhivele Naţionale Piteşti, fond Primăria Piteşti, dos. 22/1912.

Tot în anul 1912, Consiliul Orăşenesc şi primarul au aprobat un proiect al inginerului H. W. Schmidt, la 22 februarie, prin care Grădina Publică a fost tăiată în două pentru ca bulevardul central al oraşului, care venea de la gară, să nu mai facă un ocol în centru, ci să meargă în linie dreaptă spre Găvana. Grădina Publică a fost tăiată în două, cu partea mai mare spre Prefectură şi cu partea mai mică spre str. Domniţa Bălaşa[2]. Această lucrare a dus la fluidizarea circulaţiei în centru şi a creat mai multe căi de acces spre Grădina Publică.

În afară de Grădina Publică, un alt spaţiu destinat agrementului piteştenilor era Parcul Trivale. Acesta fusese construit după un proiect al lui Mihail Manolescu, fost prefect de Argeş, autor şi al altor lucrări edilitare în Piteşti. În martie 1914, M. Manolescu s-a stins din viaţă iar primăria, la sugestia prefecturii, a aprobat cu unanimitatea consilierilor săi ca lui Mihail Manolescu, creatorul parcului Trivale, să i fie ridicat un monument chiar în parc, alocând pentru aceasta, în bugetul pe 1914-1915 suma de 1000 lei[3].

Tot în parcul Trivale, Primăria amenajase un lac pe care, ulterior, l-a arendat prin licitaţie, cu scopul de a se amenaja pe timp de iarnă un patinoar, iar vara pentru plimbări cu barca. Licitaţia a fost câştigată de I. G. Buţănescu, comerciant din Piteşti care a oferit o chirie de 250 lei anual pe timp de 5 ani.

În 1914 Buţănescu a comandat mai multe bărcuţe la şantierele de la Severin. Prin contract, chiriaşul nu avea voie să execute nici un fel de lucrări sau modificări asupra lacului însă datorită aluviunilor, acesta se colmata rapid, iar primăria nu destinase bani pentru întreţinerea lacului. Ca urmare, patinoarul şi lacul din parcul Trivale au putut fi folosite pentru agrementul piteştenilor doar în anul 1914, contractul fiind reziliat, pe cale amiabilă, în 1915[4].

O altă problemă aflată în atenţia edililor a fost alimentarea cu apă potabilă a oraşului. Piteştiul avea o staţie de pompare le Gropeni, instalaţia fiind compusă din două motoare Diesel de 50 c. p. fiecare şi un alt motor mai mic, de 5 c.p. pentru iluminat şi pentru acţionarea unui strung folosit de mecanic pentru mici reparaţii. Apa era captată din izvoare şi refulată în oraş, în rezervorul din Dealul Cimitirului. Rezervorul avea un debit de 3600 mc pe zi. Din 1910, an de an, orele de pompare s-au tot înmulţit, în raport cu cerinţele crescânde ale populaţiei, deoarece numărul celor care solicitau racordarea la reţea creştea permanent iar risipa de apă era considerată drept „colosală" de către gospodarii urbei. Dacă în 1910, se pompa apă doar 12 ore pe zi, în 1916, se pompa timp de 24 ore pe zi. Din statistici se constată că în anul 1915, s-au pompat peste 1300000 mc apă, din care peste 300000 mc adică un sfert din total era consumată de regimentele din oraş. Populaţia îşi completa necesarul de apă şi din numeroasele fântâni publice cum erau cele din străzile Banul Mărăcine, Primăverii, Cazărmilor, Calomfirescu, Bd. Kogălniceanu, din Târgul de Cereale, din coasta cimitirului ca şi din alte fântâni particulare[5].

Băile comunale, ca şi Teatrul, au început a fi construite în anul 1912 şi au fost date în folosinţă în 1914. Superficialitatea tradiţională a funcţionarilor autohtoni făcea ca primul mecanic să-şi delege sarcinile fochistului care, la rândul său, îşi cam neglija propriile sarcini, ceea ce a făcut ca, încă din primul an de funcţionare a băilor, să se producă un incendiu din cauza coşului băilor care era nemăturat.

---

[2] *Ibidem*, dos. 8/1912, f. 13.

[3] *Ibidem*, dos. 18/1914-1915, f. 24.

[4] *Ibidem*, dos. 45/1913-1915, f. 7

[5] *Ibidem*, dos. 22/1916.

Abatorul comunal fusese şi el construit în anul 1912, după toate cerinţele igienei publice şi tehnice şi funcţiona pe bază de regulament propriu, aprobat printr-un Înalt Decret Regal, în feb. 1914. Dar, şi aici, introducerea noului a stârnit o vie rezistenţă din partea măcelarilor conservatori care nu erau obişnuiţi să li se impună măsuri de igienă şi de ordine. Mai întâi, au declarat grevă dar, neavând succes, au furat pârghia cântarului. Cu greu, s-au supus controlului serviciului de specialitate din primărie, dar au rămas refractari în privinţa modului de întreţinere şi întrebuinţare a instalaţiilor.

O altă categorie de lucrări, impusă de iminenţa primului război mondial, a fost aceea de adaptare şi transformare a localurilor de şcoli în spitale militare, şcolile vizate fiind nr. 2 şi nr. 3 de băieţi, Institutul Urlăţeanu şi şcoala de la Camera de Comerţ.

În anul 1916, Primăria Piteşti a primit de la Direcţiunea Administraţiei Judeţene şi Comunale din M.I. un credit de 74000 lei, rambursabil în 40 de ani, pentru construirea unei hale de alimente în Piteşti, dar începutul războiului şi regimul de ocupaţie militară au perturbat derularea împrumutului şi construirea halei. Tot pentru anul 1916, propunerile de lucrări edilitare vizau nivelarea cartierului Ştubeu, construirea de şosele, regularizarea cursurilor pâraielor care traversau Piteştii şi alte lucrări, multe dintre acestea urmând să fie executate prin darea lor în antrepriză. Din nefericire, multe dintre aceste lucrări au fost stopate, altele nici nu au mai început, ele fiind alte jertfe, pe lângă cele umane, aduse de români pe altarul Războiului Întregirii.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

REGIMENTUL 44 ARGEŞ ÎN LUPTELE DIN ŢARA LOVIŞTEI. 1915-1916

CHIRA JURCA

Cea mai însemnată parte din informaţiile din această comunicare sunt preluate dintr-o lucrare cu caracter memorialistic[1] care aparţine lui Alexandru Pelimon[2]

Vestea că Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, apărută în ziare şi apoi bombardarea Belgradului de către artileria austro-ungară a venit ca un trăsnet. Nimeni nu bănuia atunci că evenimentul de la Sarajevo va fi scânteia care va aprinde lumea. Acum însă şi la Piteşti teama a devenit atotstăpânitoare. Dar şi speranţa că visul de veacuri al românilor va găsi în sfârşit, împlinirea.

Au început concentrările care, deocamdată, erau preventive şi aveau ca scop completarea efectivelor sub arme pentru a evita surprinderea. Rezerviştii erau oameni maturi, între 30-40 de ani, familişti, luaţi de acasă în toiul muncilor agricole, adică atunci când lucrul la câmp este de cea mai mare însemnătate pentru că era vremea să strângă hrana lor şi furajele animalelor pentru iarnă. Oameni cumsecade, cu experienţă de viaţă dar şi militară. Dimineaţa făceau instrucţie la câmp iar după amiezile erau pentru cunoaşterea armamentului, educaţie ostăşească şi patriotică, activităţi care se desfăşurau la umbra unei margini de păduri.

Un spaţiu important din lucrare este rezervat de autor oamenilor aflaţi în subordinea sa la compania de mitraliere. „Rezerviştii erau porecliţi tătuci nu numai că nu se supărau, dar se complăceau cu această poreclă“. Cu toate acestea „aveau simţul datoriei intrat în sânge. Erau buni executanţi, rezistenţi şi disciplinaţi. Toţi erau de prin satele din Argeş, astfel că pentru o duminică acasă plecau sâmbătă seara pe jos şi făceau 20-30 de km. pe nerăsuflate, iar luni dimineaţa în loc de programul obişnuit trebuia să se facă cu ei şedinţe de teorie pe moţăite căci toţi erau frânţi de oboseală. În schimb, în timpul săptămânii erau „lei“ de rezervă[3]“. Regimentul 44, sub comanda colonelului Lişcu Toma prin octombrie, a primit ordin să se deplaseze de urgenţă în Munţii Argeşului, în zona Boişoara - Titeşti - Perişani. La circa 15 km S.E. de Căineni Ajuns în zonă, Regimentul a fost împărţit pe batalioane în cele trei sate iar mitralierele au fost afectate batalionului din Boişoara[4].

---

[1] Lucrarea redactată de generalul Al. Pelimon se găseşte în fondurile documentare ale MNIR la nr. inv. 235699.

[2] S-a născut în oraşul Pucioasa jud. Dâmboviţa la data de 12 decembrie 1895, fiind fiul lui Romulus Pelimon şi al Agripinei, fiica profesorului şi compozitorului B. Anastasescu. Tatăl său a fost ofiţer şi a participat la războiul pentru independenţa noastră naţională, fiind căpitan în rezervă iar mama s-a pregătit pentru o carieră artistică. A urmat cursurile Conservatorului din Iaşi şi a absolvit clasa de pian sub îndrumarea profesorului şi muzicologului Gavriil Muzicescu. A urmat şcoala primară la Târgovişte şi Galaţi între anii 1902-1906. După care a frecventat şcoala fiilor de militari de la Craiova în perioada 1906-1910 şi apoi între 1910-1913 Liceul militar din Iaşi. În această calitate a luat parte la campania din Bulgaria după care a urmat şcoala militară de ofiţeri de infanterie pe care a absolvit-o în 1915. Tot în acel an a fost înaintat locotenent în Reg. 44 Infanterie de la Piteşti.

Au început lucrările la şanţuri de apărare care aveau menirea d ea bara şoseaua Curtea de Argeş-Câineni dar şi înălţimile din zonă care erau Mormântul, Zănoaga şi Călugărul, lucrări orientate spre nord, adică spre acea direcţie din care, în mod firesc urma să vină inamicul. Acest gen de lucrări au fost executate în acea perioadă pe frontiera care ne separa de Austro-Ungaria, „demonstrând“ astfel intenţia noastră de a păstra neutralitatea.

În iunie 1916 lucrările de fortificaţii încredinţate companiei de mitraliere conduse de sublocotenentul Pelimon, s-au desfăşurat, la început pe muntele Mormântul şi mai apoi pe Călugărul. Distanţa era mare şi nu se puteau reîntoarce seara în sat De aceea, şi-au instalat acolo un bivuac. Au găsit câteva acoperişuri cu şindrilă, rămase de la stânele care îşi făcuseră mai demult acolo sălaş provizoriu, pe care le-au amenajat cu corturi mari, la marginea unei păduri de brad. Priveliştea era deosebită. „Un decor splendid de brazi şi de verdeaţă, cu vederi largi până departe spre Negoiu şi Scara Uitasem acolo de orice alte dorinţi“[5].

Lucrările se făceau în apropiere de creastă şi erau orientate spre frontieră Eforturile erau mult mai mici şi ca atare, oamenii mult mai bine dispuşi. Seara se făceau focuri mari în jurul cărora oamenii stăteau ca la şezătoare, distrându-se cu programe improvizate.

Aprovizionarea cu alimente se făcea de la o stână care se afla în apropiere, cu lapte şi brânză proaspete. „Viaţa aceea de bivuac, în plină natură, izolaţi de lume şi cu atâta voie bună, ne apropiase foarte mult între noi ceea ce nea folosit în zilele rele ce au urmat[6]

Într-una din zilele lunii iulie, un curier a adus ordinul Regimentului prin care se comunica ca două treimi din ofiţeri să facă o recunoaştere pe frontieră cu scopul de a identifica potecile de acces spre crestele munţilor Făgăraş. Recunoaşterea, care a durat două zile şi la care a participat şi sublocotenentul Pelimon, s-a făcut în sectorul Suru Negoiu, pe itinerarul Faţa Sf. Ilie, Mâzgavu, Suru-Scara, şi retur. Distanţa era de circa 35 km. Era clar pentru cei care alcătuiau micul detaşament că din moment ce s-a recurs la această măsură „sunt semne că ne apropiem de zile mari“.

-Plecarea s-a făcut din muntele Călugărul, situat la altitudinea de 1467 m. De aici, pornind pe o potecă care duce spre Faţa Sf. Ilie cu altitudinea de 2021 m. şi Mâzgavu cu 2146 m. potecă care traversează râul Boia Mare se urcă spre Ciortea aflat la 2426 m. altitudine. „După o oră şi ceva de mers ne găseam pe platoul larg, Faţa Sf Ilie pe care, spuneau ţăranii, se ţineau pe vremuri târguri, ca pe muntele Găina din Apuseni. Probabil, că pe vremea aceea ţinutul Făgăraşului aparţinând de Ţara

---

[3] *Loc cit.* p. 6

[4] La p. 11 a lucrării este o schiţă care redă amplasamentul în zonă al celor trei batalioane care compuneau Regimentul. Dealtfel întreaga lucrare, dactilografiată, este însoţită de schiţe care-l ajută pe cititor să plaseze în spaţiu evenimentele.

[5] *Loc cit.* p. 20

[6] *Ibidem.*

Românească, se adunau oameni de sărbătoarea Sf. Ilie poporani de acolo şi din Argeş pentru schimb de mărfuri şi chiar de fete. Muntele are o spinare lată şi pare că este o piață uriaşă unde puteau să se întâlnească pentru târg, oameni de pe ambele povârnişuri ale muntelui. De pe marginea platoului se vede, spre apus, valea adâncă a Boii Mari iar spre răsărit, valea Topologului, ambele foarte prăpăstioase. Spre nord vedeau un parapet uriaş, creasta golaşă între Suru şi Negoiu, al cărui vârf, cu petece de zăpadă, era ca un turn de observație al întregului ținut. Odată ajunşi la Mâzgavu, au urmat poteca prin căldarea de la izvoarele Boii Mari care a fost odată un lăcaş de gheţar"[7]

Redăm încă un fragment din descrierea zonei făcută de Pelimon pentru că o considerăm o veritabilă pagină literară; talentul său ne aminteşte că bunicul, Al. Pelimon, este unul dintre întemeietorii romanului românesc iar tatăl Romulus Pelimon, a demonstrat real talent de povestitor în amintirile sale din războiul de independență la care a participat. Iată cum descrie priveliştea spre Țara Ardealului. Ajunşi sus de tot, în fața noastră s-a deschis cea mai frumoasă panoramă pe care o văzusem până atunci: Țara Oltului din Transilvania! Palpitam nu numai de frumusețea peisajului dar mai ales pentru că era Transilvania pe care o purtam în fundul sufletelor noastre Aproape de noi, sub creastă, de partea cealaltă, era un lac mărişor, de culoare lo, verde-albastră. Era Iezerul Avrigului"[8]

Pe 14 august 1916 când a început războiul, compania de mitraliori se întorseseră de mult de pe muntele Călugărul în Boişoara intrând în ritmul vieții de cantonament de mai înainte. În acea zi Regimentul a primit ordin ca până seara să fie gata de marş. Târziu, a sosit şi ordinul de marş care indica Cornetul pe Olt ca primă destinație. Era clar. Începea războiul.

Este interesantă atmosfera descrisă de autor care arată starea de spirit a soldaților. „Nu-mi pare rău, domnule sublocotenent, căci trebuia să se facă odată. Dar, n-am fost pe acasă de două luni şi mâine intrăm poate în foc! Cine ştie dacă nu-mi rămân oasele pe undeva şi astfel ai mei m-au pierdut fără urmă. O despărțire cu rămas bun şi cu urări de sănătate de la nevastă şi copii î-ți împacă sufletul! Ştiu de tine şi fiecare rămâne cu speranța că oricât de greu ar fi războiul o să se întoarcă acasă"[9] Sunt gândurile pe care i le spunea din mers sergentul rezervist din Bradu, Radu Gheorghe.

Generalul Pelimon redă atmosfera care domnea în acele zile printre militari. Toți se închinau! Dar nu cu sentimentul fricii, ci cu acela de „Doamne ajută" ca atunci când omul pleacă la drum şi încă la un drum atât de lung cum este acel al războiului. „Doamne ajută" pentru el şi pentru izbânda luptelor în care va intra"[10].

Ajunşi la Cornet, compania de mitraliere a primit ordin să continue marşul şi în zori să fie la Lunci, dincolo de Câineni. Acolo va primi noi ordine. Conform noii misiuni, compania a ocupat înălțimea deasupra şoselei, având în față Valea Oltului, gara Lunci şi puțin mai departe, tunelul de cale ferată. Misiunea lor, să facă siguranță operațiunilor ce se desfăşurau de către trupele noastre de-a lungul defileului. Toată ziua a doua de Sfânta Maria au stat în aşteptare. abia după amiază primele „purcele" de la artileria inamică au sosit în zonă şi astfel, Regimentul a intrat în ambianța războiului.

---

[7] *Loc cit.* p. 22-23.

[8] *Loc cit.* p. 24.

[9] *Loc cit. p.* 29

[10] *Ibidem.*

După lăsarea întunericului, compania a primit ordin să înainteze peste frontiera în defileul Oltului. Ajunşi în zonă au ocupat o poziţie în linia I pe o creastă situată la vest de Boiţa, în nişte râpe adânci, adevărate tranşee naturale, orientate cu faţa către nord. Primul lucru pe care l-a făcut tânărul sublocotenent Pelimon a fost să realizeze orientarea în ansamblul operaţiunilor care se desfăşurau în zona Oltului. „La centru, în defileu , lupta „Grupul Olt"; de pe munţii Făgăraşului, de la „Coţi, cobora Reg. I Grăniceri, care cădea prin surprindere la Porceşti. Au făcut prizonieri un tren blindat. În stânga, un grup mai tare, de manevră, trecea frontiera pe la Voineasa şi întorcea apărarea inamicului pe la Sadu şi apoi la Cisnădie". Era grupul Lotru. Cei aflaţi la Boiţa, inclusiv compania de mitraliere, erau în aşteptare, căci inamicul, ameninţat pe flancuri se va retrage fără lupte o zonă destul de adâncă, până la Veştem.

Întregul dispozitiv de luptă românesc, format din Reg. 44 I, Reg. 42 I şi Grupul Lotru s-a strâns ca un arc pe o linie de luptă situată la nord de Veştem. Înainte de a se lua o hotărâre privind direcţia principală de atac, mitralierele au fost oprite în rezerva Regimentului, fiind pregătite pentru orice intervenţie.

Inamicul se sprijinea pe înălţimile Cibinului, pe pădurea Moichner şi Cisnădie Singura direcţie de atac era de-a lungul şoselei spre Sibiu. Ori, acest lucru nu se putea face fără o prealabilă pregătire de artilerie. Abia spre seara zilei de 17 august, s-au auzit trageri de artilerie şi împuşcături dese de infanterie spre stânga. Era semn că Grupul Lotru şi-a făcut la timp apariţia. Direcţia lui de atac era spre Cisnădie, pe la vest de pădurea Moichner, ameninţând cu învăluirea dispozitivului inamic ce se afla în faţa Reg. 44 I. Din această cauză inamicul a rupt lupta odată cu lăsarea serii.

Deşi inamicul s-a retras, el n-a fost urmărit de trupele române care s-au oprit la Veştem pentru o săptămână, cu intenţia de a da timp Diviziei 13 să se concentreze în ţară şi să vină pe câmpul de luptă de la Sibiu. Cu alte cuvinte, pentru că s-a lucrat cu timiditate, s-a pierdut timp şi nu s-a profitat de situaţia avantajoasă pentru trupele noastre.

Deplasările făcute în zonă de sublocotenentul Pelimon în fruntea companiei sale îi dau prilejul unei remorcări istorice. Acelaşi traseu, de la Tălmaci la Veştem şi mai apoi la Şelimbăr l-a urmat şi Mihai Viteazul.

Intrarea în Şelimbăr s-a făcut noaptea, sub focuri trase din turla bisericii şi din diferite case. De aceea, pătrunderea în localitate a fost o veritabilă acţiune de cercetare făcută din casă în casă pentru anihilarea inamicului. Liniştea s-a restabilit după câteva ore, câţiva soldaţi inamici au fost prinşi în timp ce încercau să fugă din localitate.

Ca şi la Veştem, la Şelimbăr înaintarea a fost din nou oprită, cauza acesteia fiind impusă de evenimentele militare petrecute în Dobrogea unde inamicul a ocupat Turtucaia, fapt care periclita însăşi siguranţa frontului nostru din Transilvania.

Cu cât trecea mai mult timp, cu atât se strângea mai multă armată inamică la Sibiu, în special forţe germane care la momentul potrivit lor vor trece la contraofensivă.

Timp de două săptămâni trupele noastre au stat între Şelimbăr şi Sibiu Vedeau turla bisericii evanghelice şi, uneori auzeau şi bătăile orologiului de acolo. Este interesantă atitudinea militarilor din compania de mitraliere pe care ne-o redă autorul. „Toţi mă întrebau de ce ne-am oprit! Când mai ajungem la Alba Iulia, domnule sublocotenent? Întrebă într-o zi serg. Popescu, un băiat minunat şi plin de inimă" Explicaţiile pe care i le-a dat cum că trebuie să ţinem seamă de ceea ce se întâmplă în

Dobrogea cu trupele noastre, nu l-au mulţumit şi reacţia lui a fost „Unde suntem noi şi unde-i Dobrogea“[11] Era felul lui de a se revolta pentru că cineva îi stăvilea avântul.

Au existat şi altfel de reacţii. De exemplu, fruntaşul Mihai, din Poiana Lacului, întrebă:

- Ce naţie de oameni sunt saşii ăştia, d-le sublocotenent?
- Ce să fie? Nemţi.
- Păi am văzut eu că au altă biserică şi au altă vorbă!
- Şi ei sunt creştini, catolici.
- Halal de ei! Ce vite frumoase, ce grajduri, ce şure, nu ca la noi“[12]

În după amiaza zilei de 12 septembrie inamicul a dezlănţuit un puternic atac de artilerie pe dealul Grigore care era ocupat de un batalion din Reg. 44 I. Din Şelimbăr, cu un binoclu, se putea vedea tot ceea ce se petrecea acolo. Obuzele şi şrapnelele cădeau cu mare precizie, chiar pe linia de tranşee a ostaşilor noştri. Seara a urmat atacul inamic. Îi vedeam pe ai noştri obligaţi să se retragă vreo două sute de metri. O făceau pe grupe, în ordine, dar cu preţul unor mari pierderi. Bateria de obuziere românească care se găsea în spatele Şelimbărului a deschis foc din flanc asupra inamicului care ataca dealul Grigore, permiţând infanteriştilor să contraatace cu succes şi să reocupe vârful dealului pe care-l părăsiseră puţin mai înainte.

Concomitent, la stânga sectorului, la Poplaca şi Orlat, se petrecea o altă dramă. Exploziile au durat ore întregi pe înălţimile ocupate de trupele noastre, iar fumul în acea zi însorită şi fără vânt, plutea ca un nor de ceaţă acoperind întreaga regiune. Din cele ce vedeau şi trăiau, ca şi din informaţiile obţinute de la prizonierii luaţi la Orlat şi pe dealul Grigore, sa desprins o concluzie: sosiseră germanii!

Un subofiţer care a sosit de la Tălmaci aducând muniţii, ne-a adus şi vestea rea că la Câineni şi în defileul Oltului se dau lupte mari. Aşadar, trupele inamice au ajuns în defileul Oltului încercând să taie singura cale de legătură cu ţara a trupelor noastre care se găseau în faţa Sibiului. Aici Al. Pelimon face o remarcă demnă de a fi reţinută: „Siguranţa flancurilor era de resortul comandamentului, care din lipsă de prevedere, a expus un întreg corp de armată la o înfrângere, într-un tempo care ar fi putut să fie evitat dacă se lupta numai pe front, chiar cu forţele puternice ale inamicului. Dacă s-ar fi câştigat două - trei zile în rezistenţa de la Sibiu, situaţia s-ar fi schimbat în avantajul nostru“[13].

La Şelimbăr presiunea în faţa trupelor noastre întârzia să se producă pentru că germanii jucau o altă carte, cea a închiderii defileului în spatele lor. Abia în dimineaţa zilei de 14 septembrie, satul a fost trezit cu o ploaie de obuze de toate calibrele. După vreo oră de bombardament, asupra avanposturilor noastre au început să tragă mitralierele. Lanţuri de trăgători inamici au început, prin salturi, să se apropie de noi în fugă. Când se aflau la o distanţă de circa 500 de metri s-au pornit şi mitralierele noastre care s-au reglat repede chiar pe liniile inamice. În avanposturi sosi ordinul de retragere pe linia Mohu - Veştem întârziind prin luptă înaintarea inamicului.

---

[11] *Loc cit.* p. 39-40.

[12] *Loc cit.* p. 40-41.

[13] *Loc cit.* p. 49. Aceiaşi idee este susţinută de cea mai mare parte a istoriografiei relative la primul război mondial. Vezi Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului. 1916-1919*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 264-265.

Situația trupelor noastre din zonă este bine redată de dialogul lui Pelimon cu căpitanul Ionescu, comandantul unei companii aflată și ea în avanposturi:

-Ai auzit? Întrebă căpitanul. Defileul Oltului blocat, drumul spre Făgăraș închis și noi aici, în cazanul Satanei, fără nici o scăpare.

- De unde știi că situația e atât de gravă? Cum mon cher? De două zile bat tunurile spre Câineni și spre Făgăraș, nu mai vine nimeni din țară și tot nu e gravă situația?

- Și cei de făcut?

- Pentru noi nu sânt decât două soluții: Ori sfârșim prin a muri vitejește, ori ne încolonăm pentru lagărele de prizonieri din Germania.

- Nu-mi place nici una, nici alta.

- Firește! Spuse căpitanul în timp ce-l trăgea pe sublocotenent după o piatră mare căci se auzea un proiectil care a venit și s-a spart în apropiere de locul unde au stat mai înainte.

- Și atunci?

- Nu ști vorba ăluia? Când ostașul e înconjurat din toate părțile, nu-i rămâne altceva de făcut decât „spre rugăciune descoperiți“, Afirmația o făcuse mai în glumă mai cu necaz.

Acestea sunt împrejurările în care Pelimon află de la un camarad că inamicul are în dotare mitraliere pe care le poartă după gât și pe care le pot folosi și din mișcare Nu se mai luptau cu greutatea pieselor și nu pierd timp până le pun în bătaie. Mai târziu s-au capturat de la inamic asemenea puști mitraliere.

Pentru a sprijini retragerea companiei de pușcași, mitraliorii au ocupat o poziție de tragere pe podețul de cale ferată, unde piesele erau gata de tragere, cu scuturile fixate, dar, din păcate se prezentau ca ținte destul de mari, ca tunurile de munte. Secția a doua, condusă de serg. Gămaș, a fost trimisă pe liziera de nord a satului Veștem, pentru a constitui acolo un alt eșalon de luptă în retragere.

Retragerea se făcea prin lanurile de porumb care foia de soldați în retragere Inamicul și-a făcut apariția pe la ora 10. Primul care i-a văzut și i-a atras atenția comandantului lor a fost Mitru. Au apărut ca la manevre, venind dinspre platoul din stânga al Șelimbărului, în lanțuri de trăgători, înaintând paralel cu șoseaua. Nu se auzeau focuri ceea ce înseamnă că trupele noastre au reușit să rupă contactul cu inamicul. Când inamicul a ajuns la circa 600 de metri, ambele mitraliere au deschis focul și mișcarea s-a oprit. Dar foarte curând mitralierele au fost descoperite și spre ele se îndrepta un foc tot mai puternic și mai precis. Unele gloanțe au lovit tăblia de fier a podețului, altele chiar scuturile mitralierelor. Două gloanțe au lovit scutul mitralierei lui Mitru făcând doar umflături dar ne-reușind să-l perforeze.

După o oră înaintarea inamicului a fost oprită, ceea ce l-a făcut pe Mitru să spună fericit; „l-am topit“. Și ceea ce era foarte important, în toată după amiaza acelei zile nu s-au mai auzit focuri de armă, semn că trupele noastre au reușit să treacă Probabil, și inamicul juca cartea pe flancuri iar centrul avea misiunea numai de a menține un strâns contact cu trupele noastre.

Ordinele care ajungeau acolo cereau imperativ: „Țineți oamenii în mână!“ Atunci, comandanții de acolo, interpretau aceasta ca ceva inerent unei situații de retragere. Mai târziu au aflat că aceasta era absolut necesar pentru salvarea atâtor unități, coloane cu material și subzistență care se găseau la nord de munți și a căror evacuare urma să se hotărască curând. Se făceau mari eforturi pentru degajarea defileului Oltului pe unde se asigura întreaga capacitate de luptă a Corpului Olt.

Pe 15 septembrie, după o zi întreagă de lupte în retragere, către seară compania noastră de mitraliere a ajuns la Tălmaci, adică la circa cinci km de trecătoarea Turnul Roşu. Situaţia devenise destul de gravă.

Când au ajuns la gara Tălmaci, au observat că artileria noastră trăgea de zor spre vest, probabil din acea direcţie venea cea mai mare primejdie. Din fericire, soldaţii, care n-au înţeles cauza schimbării frontului, şi-au păstrat calmul şi s-a putut jongla prin manevre pe direcţiile unde inamicul presa mai ameninţător. Ordinul general transmis verbal a fost: „Contraatac“. Un batalion din rezerva Regimentului şi câteva companii recuperate prin retragerea de la Veştem au fost amplasate pe marginea de nord a Tălmaciului, ca bază de contraatac. Operaţiunea era foarte grea pentru că presupunea manevre complicate, companiile erau răspândite pe un front foarte larg. Unele dintre subunităţi trebuiau să rămână în contact cu inamicul spre nord, iar grosul lor trebuia să se adune şi să se reconstituie şi să fie puse pe baze de plecare ca apoi să ia parte la contraatac spre vest.

Totuşi misiunea s-a înfăptuit. După o oră, totul era gata. Artileria a început tragerea cu toate bateriile pe platoul de la Reduta, iar mitralierele au prins a trage şi ele în sprijinul celor două batalioane pornite la atac împotriva inamicului care înainta spre Sadu pentru a tăia retragerea trupelor noastre spre defileu. Rezultatul a fost deosebit, soldându-se cu capturări de prizonieri şi materiale iar axul defileului a rămas mai departe în mâna noastră. Tot atunci, un batalion de grăniceri a contraatacat pe munţii de la vest de Boiţa, degajând cu totul intrarea în defileu.

Pe la miezul nopţii, batalionul a primit ordin de retragere la Boiţa. Ajunşi acolo, au tras pe o stradă laterală şi au pus toţi capul pe raniţe.

La scurtă vreme, comandantul batalionului, maiorul Ghermănescu, a convocat ofiţerii şi i-a pus la curent cu situaţia care a fost calificată „deosebit de dramatică“. Forţele germane au învăluit şesul Sibiului pe la Răşinari, Cisnădie, Sadu şi cu Cavaleria, a tăiat comunicaţia spre Făgăraş. Printr-o întoarcere mai largă, cu un corp alpin, urmând coama munţilor Cibin, au ajuns în defileu până la Câineni. De două zile se duc lupte grele pentru liberarea defileului. Grănicerii au respins inamicul care ocupa partea de nord a defileului. Cavaleria inamică care trecuse la sud de Olt, a fost respinsă spre nord, dincolo de Olt.

Batalionul nostru, întărit cu mitraliere, are misiunea să facă ariergarda Corpului Olt pe poziţia de la Boiţa, în faţa defileului“.

Aşadar, situaţia era foarte gravă. Oamenii se întrebau ce se întâmplase cu atâta artilerie, cu coloana de ambulanţe? Au trecut prin defileu? Pentru cine făceau ei ariergarda, un singur batalion, rămas izolat în Transilvania, la nord de munţi? Cât timp dura această misiune? Răspuns la aceste întrebări n-au putut afla. În zorii zilei au ieşit din sat şi au ocupat poziţii de apărare, având conştiinţa că pe bravura lor se câştigă ore întregi pentru scurgerea coloanelor spre Câineni. „Aveam un sentiment al misiunii de onoare ce ni s-a încredinţat, spune Pelimon în memoriile sale, şi găseam astfel un resort pentru a ne dubla puterile fizice şi morale, în vederea unei rezistenţe hotărâte pe poziţia de la Boiţa“[14].

---

[14] *Loc cit.* p. 57.

Până la ora 9 a fost liniştea aceea suspectă. Apoi a urmat inevitabilul. Primele obuze au început să cadă asupra satului. Apoi, inamicul şi-a făcut apariţia pe cre Când s-au apropiat destul de mult, sublocotenentul a făcut semn celor de la mitraliere să execute un foc de secerare. Loviturile care cădeau în plin l-a obligat pe inamic să se oprească, rândurile lor prăbuşindu-se asemenea valurilor care se sparg de mal. Distanţa era mică şi puteau fi auzite vaietele celor seceraţi şi comenzi disperate. Situaţia atacatorilor era cât se poate de grea pentru că se aflau într-un sector descoperit, bine bătut de mitralierele apărătorilor noştri. Dacă ar fi încercat o retragere, inamicul era obligat s-o facă pe o pantă uşoară dar deschisă, bine văzută de mitraliorii români. S-au pornit şi puşcaşii într-o răpăială cumplită. Nu aveau artilerie în sprijin. Numai infanteria, cu propriile ei puteri, a reuşit să oprească pătrunderea inamicului în defileu

Opriţi în înaintarea lor frontală, de-a lungul şoselei, germanii au început atacurile pe flancuri, mai puternic spre vestul frontului ţinut de români, cu intenţia de a cădea în spatele apărătorilor tăindu-le retragerea. Dar au fost contraatacaţi de rezerva batalionului care a reuşit să-i fixeze pe dealul Cărbunari. În schimb, artileria lor a continuat să tragă asupra Boiţei reuşind să oprească trecerea prin defileu.

Pe la amiază, comandantul batalionului, maiorul Ghermănescu a transmis în scris un ordin scurt de retragere spre sat. Retragerea s-a executat în mod ordonat succesiv, aşa cum era precizat în cele câteva rânduri ale ordinului. În sat însă s-a produs o învălmăşeală pricinuită şi de numărul mare de căruţe ale sătenilor care intenţionau să se retragă şi ei de teama represaliilor germanilor, pentru simplu fapt că sunt români Printre exploziile care făceau un zgomot infernal, s-a auzit ordinul maiorului Ghermănescu. „La Olt! Treceţi dincolo!“[15] Ordinul acesta de retragere suna ca un ordin de salvare. Faţă de strânsoarea în care se aflau la Boiţa, nu mai era altă soluţie Pentru mitraliori misiunea era dificilă chiar dacă, din prudenţă, în timpul nopţii caii cu samare şi chesoane au fost trimişi prin defileu, pe poziţie rămânând doar piesele şi cu muniţia aferentă şi în cantităţi îndestulătoare. Chiar şi aşa, toate acestea, repartizate pe oameni, erau grele, situaţia mitraliorilor nu se putea compara cu a celorlalţi care nu aveau decât arma, raniţa şi ceva muniţii.

În acel loc nu era vad de trecere iar Oltul, lat de circa 50 de m. curgea foarte repede şi cu valuri. Dar nici timp nu mai era: ori treceau, ori deveneau prizonieri. Ordinul, rostit cu voce tare: „Ţineţi-vă unul de altul, nu daţi drumul la material şi cu Dumnezeu înainte“. Au intrat în apă, îmbrăcaţi cum erau. Întâi până la genunchi, apoi până la centură, şi apoi, în mijlocul curentului, până la umerii celor înalţi. Acolo, din cauza nisipului mişcător de pe fund, nu se mai puteau ţine drept. Şi atunci a început nenorocirea. Unii abia mai puteau striga. Se răsturnau pe spate şi se afundau cu material cu tot în apă. Unii din ei ieşeau mai la vale cu figuri crispate, cu puteri sleite, abia mai putând răsufla, dar numai cu mâinile goale căci aruncase totul ca să scape. Cei răsturnaţi, care n-au lăsat materialele din mâini, hotărâţi sa-l treacă dincolo, s-au înecat din cauza greutăţii care îi trăgea la fund. Vedeam figuri desperate ale celor mai mici de statură, agăţându-se de cei mai înalţi şi ale celor mai slabi, ţinându-se de cei mai voinici. Unii se desprindeau se scufundau şi iar apăreau, cu ochii roşii, speriaţi, scuipând apa pe care o înghiţiseră. Erau oameni care se zbăteau între viaţă şi moarte....

---

[15] *Loc cit.* p. 60.

Atunci am văzut ce înseamnă sentimentul de camaraderie ridicat la cel mai înalt grad. Omul î-şi riscă viaţa sa pentru a o salva pe a tovarăşului său de arme“[16].

Pe lângă primejdia de a se îneca a apărut şi aceea de a fi împuşcaţi în apă. Pe deasupra au început să şuiere gloanţele. De aceea, graba de a traversa era acum mult mărită. Totuşi marea majoritate a scăpat şi, ajutaţi de faptul că pe celălalt mal era calea ferată, ridicată în rambleu, care oferea un bun adăpost împotriva gloanţelor inamice.

Adăpostişi de rambleu, speriaţi, se uitau unii la alţii, căutându-se şi făcând numărătoarea oamenilor şi a materialelor. Încet, încet şi-au revenit în fire şi au luat drumul spre creasta munţilor Făgăraş, adică spre locul de unde au început războiul.

Amintirile îl copleşesc din nou pe autor care notează: „Aveam un sentiment de strângere de inimă pentru un ideal ratat atât de repede, pentru pierderile în oameni şi materiale suferite la trecerea Oltului. Tătucii mei s-au arătat mai tari şi de data aceasta. Deşi pierdusem patru oameni, trei mitraliere, scuturi şi cutii cu muniţii, ei considerau că am scăpat ieftin din capcana de la Boiţa, unde se putea să pierim cu toţii. Ei aveau o intuiţie mai clară asupra războiului şi-i tot trăgeau mereu cu „urma alege“. Asta înseamnă că ei nu pierdeau nici curajul nici încrederea în sfârşitul războiului. Erau expuşi la atât de grele şi cu toate acestea *erau de fier* din toate punctele de vedere - fizic şi moral“.

Făcând bilanţul, batalionul de ariergardă a rezistat o jumătate de zi la Boiţa. A provocat pierderi inamicului întârziindu-i înaintarea şi s-a salvat punând Oltul drept obstacol în faţa inamicului surprins de dispariţia trupelor noastre ca prin farmec.

Au luat drumul urcuşului, spre frontieră. Abia spre seară au ajuns pe creastă, unde grănicerii s-au oprit din propria lor iniţiativă. O păziseră atâţia ani. Cei care au venit mai târziu cum este cazul şi batalionului care formase ariergarda la Boiţa le-au întărit rândurile. În ziua următoare plutonierul companiei de mitraliere, Lungu, a urcat cu toţi caii de samare şi cu toată rezerva de cutii de muniţie. Chesoanele au rămas la Titeşti.

Bucuros de reîntâlnire şi parcă stimulat de aprecierile comandantului său plutonierul relatează prin ce a trecut. „Ce-am păţit, d-le sublocotenent! O să povestesc şi morţilor! Am intrat pe întuneric în defileu, ţinându-mă cu oamenii şi caii după artilerie. Şoseaua îngustă, era plină de căruţe, unele încolonate, altele rămase fără cai. Nemţii trăgeau cu mitralierele din diferite colţuri de stânci, deasupra şoselei. Dl. General Popovici, comandantul corpului Olt, aduna căruţaşi şi oameni care îi găsea pe şosea, constituia mici unităţi din ei, punea câte un tun să tragă şi pe căruţaşi să atace, căţărându-se pe stânci după nemţi. Aşa, din loc în loc, a desfăcut drumul făcând şi prizonieri pe cei care rămăseseră în viaţă. O noapte întreagă am făcut cei zece km de defileu, liberându-se şoseaua cu tunul şi cu baioneta. Toată artileria, coloanele, ambulanţele cu răniţi au ajuns cu bine la Câineni. Au rămas doar căruţele care au avut caii omorâţi sau căzuţi în Olt. Pentru a desface drumul căruţele au fost răsturnate într-o parte iar caii morţi aruncaţi în prăpastia Oltului. Luptele în defileu, noaptea parcă era un iad. Eu m-am strecurat, cal cu cal, prin spatele căruţelor ca să ne ferim de împuşcături şi încet, încet am ajuns cu toţii la Câineni, de unde am fost îndrumaţi fiecare la unitatea sa. Am adus şi o mitralieră“[17]

---

[16] *Loc cit.* p. 61-62.

[17] *Loc cit.* p. 66.

Autorul însemnărilor, devenit mai târziu general în rezervă, se alătură păreri că „Eroismul unităţilor Corpului Olt a compensat lipsa de prevedere Comandamentului care a lăsat marea unitate să fie încercuită şi expusă la dezastru blocarea Defileului de către Corpul Alpin german"[18].

La 17 septembrie batalionul condus de căpitanul Florea Niculescu, întărit mitraliere a înlocuit grănicerii de la Coţi şi de la gropile Turcilor. În acele zone s-au lupte de apărare grele, acolo fiind sistemul de apărare pe creasta de frontieră. În gropile Turcilor au fost amplasate mitralierele sublocotenentului Pelimon iar pe înălţimi cele dintr-un regiment de Călăraşi, date ca întărire.

Zece zile s-au scurs fără evenimente deosebite. Şi-au făcut lăcaşuri de tragere scobind cu târnăcoapele printre stânci iar pentru a se adăposti se băgau pe sub lespezi de piatră. Muntele era dezolant, fără vegetaţie, fără unghiuri moarte şi plin de piatră. Te cuprindea dezolarea căci numai norocul te putea salva să nu fi lovit în caz de bombardament de artilerie.

La 27 septembrie un asemenea atac a început. Bombardamentul, deşi violent nu constituia cea mai mare primejdie; aceasta venea din faptul că pietrele dislocate de obuze erau aruncate peste tot la mare distanţă. Puteai fi lovit sau chiar îngropat de ele. Un asemenea lucru sa întâmplat lui Gheorghe, un subaltern al sublocotenentului Pelimon. Acesta venise de curând de la Piteşti, oraşul său, de unde a adus schimburi de rufe şi câţiva biscuiţi. Stăteau amândoi într-o gaură, sub o lespede de piatră şi, din când în când mai rodeau câte un biscuit din traista lui Gheorghe. Deodată s-a auzit strigătul agentului de legătură: „Domnul sublocotenent de la mitraliere să poftească la domnul locotenent Predescu". Când a plecat sublocotenentul a încercat să-l tragă şi pe Gheorghe după el, dar acesta a refuzat"* zicând că n-o să-l nimerească tocmai pe el obuzele". Dar n-a fost aşa. O lespede mare lovită de un obuz s-a prăvălit peste el, strivindu-l.

Pe 30 septembrie, un proiectil german de mare calibru urca încet, parcă cu mare greutate, pe traiectorie. A trecut pe deasupra liniilor de la Coţi şi de la gropile Turcilor. Cei care îl urmăreau cu privirea îşi închipuiau că se va duce undeva pe pustiu Dar n-a fost aşa. A nimerit în mijlocul unei unităţi aflată în rezervă şi a făcut un adevărat prăpăd. Tocmai atunci unitatea era inspectată de generalul David Praporgescu, noul comandant al Corpului de Armată care s-a numărat printre victimele din acea Moartea nu alege. Generali şi soldaţi au căzut sub loviturile inamicului.

În munţi venise iarna. Ostaşii stăteau în adăposturile lor individuale, cu zăpada care-i acoperea, cu hainele ude şi îngheţate. În noaptea de 8/9 octombrie, datorită situaţiei generale pe frontul Corpului de Olt, frontul a fost rupt la Colţi şi subunitatea s-a oprit pe aliniamentul munţilor Călugărul - Mormântul - Cărbunaru, adică regiunea în care au venit acum un an. Toată luna octombrie s-au purtat lupte pentru a opri cât mai mult posibil înaintarea inamicului spre Curtea de Argeş şi Piteşti. Dar măcinaţi de atâta artilerie, atât ei cât şi Regimentul 2 Vâlcea care luptau într-un sector alăturat, au fost obligaţi să se retragă pe noi aliniamente de apărare. Timp de trei săptămâni au purtat lupte pe poziţii succesive la Perişani, Clocotici, Teancurile şi pe Topolog până la Ceparii Pământeni, în apropiere de Curtea de Argeş. Aici, în noaptea de 7/8 noiembrie au fost înlocuişi de o nouă divizie.

---

[18] *Loc cit* p. 66-67 şi Constantin Kiriţescu, *op. cit.*, p. 265 arată că a fost instalată de către Comandamentul Armatei I o companie pe vârful Dobrunului cu scopul de a supraveghea văile Sadului şi Lotrului. Din ordinul generalului Popovici această companie a fost reintegrată unităţii sale cu scopul de a-i întări capacitatea de luptă. Dacă această companie ar fi rămas pe loc, deplasarea Corpului Alpin de la Jina până în valea Oltului unde a creat mari dificultăţi armatei române, n-ar fi rămas neobservată. Înştiinţat din timp, Comandamentul Grupului Olt ar fi putut lua din timp măsurile care se impuneau.

Timp de două luni au fost în permanent contact cu inamicul. Noaptea tremurau de frig în gropile de trăgători şi tot acolo, când se putea, aţipeau din când în când. Hrana o primeau numai noaptea când amuţeau tunurile şi consta din pâine şi carne friptă. O singură masă care trebuia să ajungă până în noaptea următoare. Ploua sau ningea peste ei, îmbrăcămintea le îngheţa pe trupuri, culegeau reumatism şi făceau păduchi. Când puteau face foc fără ca inamicul să-i vadă aţipeau pe lângă el; de aceea, mai toţi aveau mantalele arse pe la poale fie de flăcări fie de jeratic. Aşa au ajuns cei din regimentul 44 I. Argeş, după aproape trei luni de lupte grele, la Ceparii Pământeni. Bărboşi, cu noroiul gropilor de tragere pe ei, mergeau zgribuliţi de frigul şi umezeala lui noiembrie. Mulţi îi aşteptau zile la rând pe şoseaua ce duce de la Curtea de Argeş spre Piteşti, prin Merişani şi Bascov. „Al meu, unde este?“ Întreba câte o femeie de pe marginea drumului sau „Unde este tata“ voia să ştie câte un copil. Aceiaşi atmosferă de jale şi îngrijorare a continuat şi la Moşoaia unde s-a adunat întreaga Divizie timp de două, trei zile. La 15 noiembrie Regimentul era la Ploieşti. Aici, o parte din ei au intrat în structura Reg. 72. Noi lupte în zonă, la Lucianca lângă Titu, la Tâncăbeşti, Fulga şi Costeştii de Buzău. Şi drumul a continuat spre Moldova.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

HIDROAVIAȚIA ROMÂNĂ ÎN CEL DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL. CAMPANIA DIN EST (PARTEA I)

NICOLAE PETRESCU

Studiul rolului hidroaviației în război, ținând seama de un viitor front maritim și fluvial a stat în preocupările specialiştilor de marină, comandanți şi statmajoriști încă cu mult timp înaintea conflictului cu Uniunea Sovietică. Statul Major al Diviziei de Mare, în subordinea căreia se afla Flotila de Hidroaviație a elaborat instrucțiuni speciale pentru hidroaviație funcție de situația politico-militară a momentului, misiunile Diviziei de Mare, concepția operațiunilor, dispozitivul forțelor marinei militare etc.

Într-un document din decembrie 1940 s-au stabilit ca misiuni Flotilei de Hidroaviație: să acționeze în recunoaşteri sau explorări în bazinul vest de linia Sevastopol-Bosfor, să execute supravegherea coastei şi căutarea de submarine în ordinea urgenței: zona Constanței, Gurile Dunării, zona Tuzla-Mangalia. S-a prevăzut ca hidroaviația să lucreze în legătură directă cu Comandamentul Forțelor Navale Maritime şi să intervină, la Ordinul Diviziei de Mare, prin bombardamente şi foc de mitraliere cu toate mijloacele în zonele unde inamicul a debarcat, să transporte echipaje de puşcaşi şi mitraliori în punctele de pe Litoral sau Deltă la ordinele eşaloanelor superioare. Se avea în vedere că apărarea Dobrogei, conform Directivelor Marelui Stat Major, urma să se realizeze prin cooperarea Diviziei de Mare cu Corpul II armată, forțelor maritime şi Flotilei de Hidroaviație revenindu-le misiunea să intervină cu toate mijloacele pentru a împiedica apropierea şi debarcarea inamicului pe Litoral.

În documentele operative ale Diviziei de Mare se stabileau direcțiile din care puteau veni atacurile şi responsabilitatea hidroaviației. Astfel în cazul în care inamicul ar ataca litoralul maritim la sud de Sf. Gheorghe hidroaviația urma să concure la informarea Diviziei de Mare şi să participe, cu mijloacele sale specifice, la atacarea trupelor străine în curs de debarcare. Dacă atacul se producea contra Deltei dinspre mare Flotila hidroaviației avea ca misiune să concure la lovirea navelor inamice în zona Deltei, dacă atacul venea dinspre nord, în această situație, escadrila KANT din compunerea Flotilei de hidroaviație, subordonată operativ Diviziei de Mare, urma să satisfacă şi nevoile operative ale Corpului II Armată înspre mare[1].

Au fost stabilite următoarele limite ale spațiului aerian în care să acționeze hidroaviația: a) pe litoralul maritim, apele teritoriale ale statului român (3 mile marine), b) pe frontiera fluvială firul apei.

---

[1] Arhivele Militare Naționale, Flotila Hidro, dos. 103, p. 11-16.

Probleme deosebite a ridicat stabilirea limitei apelor teritoriale şi a spaţiului aerian naţional în baia nord Sulina. Datorită pretenţiilor sovietice, ridicate în Comisia Mixtă pentru delimitarea frontierelor, unele inacceptabile pentru România, nu a existat o convenţie definitivă între cele două state în această privinţă.

Pentru a se evita apariţia unor incidente Statul Major al Marinei a stabilit ca linia de demarcaţie a apelor teritoriale să înceapă de la bifurcaţia Musurei, frontiera trecând pe talvegul braţului Musura, apoi să continue pe o linie care să unească respectiv punctele:

$\Phi = 45^0\ 14'\ 18''$
$\Lambda = 29^0\ 40'\ 06''$ cu
$\Phi = 45^0\ 13'\ 07''$
$\Lambda = 29^0\ 40'\ 10''$ prelungindu-se până la punctul
$\Phi = 45^0\ 12'\ 10''$
$\Lambda = 29^0\ 42'\ 40''$ şi apoi pe paralelul
$45^0\ 12'\ 10''$.[2]

În luna ianuarie 1941 Divizia de Mare stabileşte prin ordin scris, Escadrilelor Hidro 101,102 şi 103 următoarea Misiune Informativă: „să determine tipul şi caracteristicile navelor sovietice, bulgare, turceşti precum şi activitatea acestora în legătură cu litoralul nostru, să urmărească mişcarea forţelor fluviale sovietice în special măsurile pregătitoare în vederea unor eventuale treceri sau agresiuni“. Se cerea o deosebită atenţie la mare, asupra activităţii sovietice în legătură cu Gurile Dunării şi în zona Midia - Constanţa - Tuzla şi la Dunăre în zonele Isaccea - Mănăstirea Teraponte; Ismail - Pardina; Chilia Nouă, Vâlkovo - Musura.

Zona informativă, cuprindea în lărgimea la Dunăre, porţiunea între Isaccea - Pătlăgeanca - Ismail - Vâlkovo - Musura şi Litoralul Mării Negre şi în adâncime malul basarabean până la limita vederii şi pe un arc până la limita razei de acţiune a aviaţiei.

Fişa de informaţii necesare a fi culese cuprindea caracteristicile navelor militare sovietice, dislocarea şi activitatea acestora în Marea Neagră şi pe braţul Chilia până la Isaccea, deplasări în regiunile: Gurile Dunării, Constanţa, Mangalia; organizarea malului basarabean din punct de vedere al observării pazei; dispozitivul de ocupare cu trupe a acestuia (infanterie, baterii de artilerie, tancuri, amfibii, portiţe, lotci, mijloace specializate de trecere a fluviilor, aerodroame); ocuparea ostroavelor Salangic, Dalere, Musura; lucrări de organizare a terenului în imediata vecinătate a litoralului basarabean; activitatea pe apă şi în aer a forţelor sovietice (recunoaşteri de dispozitive, aglomerări de trupe sau mijloace de trecere, unde când cum? - incursiuni, minări, dragaje); unităţi de artilerie şi amplasamentul acestora în zonele Reni, între milele 70-71 şi pe platoul Giurgiuleşti, Cartal, Mila 53, Satul Nou, Ismail, Matroscaia, Necrasovca, (Baranovsca), Chilia Nouă (port şi zona km 40-44) kilometrii 35,36,40, Vâlkovo..

În Ordinul Diviziei de Mare erau stabilite şi modalităţile prin care se puteau culege informaţiile: observare, contactul personal în misiune cu marinarii civili şi dezertorii, accidente, eşuări, amerizări forţate.. În cazul operaţiunilor militare informaţiile puteau fi receptate prin luptă, de la soldaţii luaţi prizonieri, prin documente şi exploatarea materialului părăsit de inamic, refugiaţi civili, aeronautică etc.

---

[2] *Ibidem*, p. 18.

Se atrăgea atenţia asupra importanţei deosebite ce o prezenta descoperirea codurilor cifrate, indicativelor, legăturile şi puterea staţiilor de radio sovietice. Exista obligaţia de se raporta imediat: deplasările de nave inamice în legătură cu litoralul românesc, măsurile pregătitoare pentru trecerea fluviului Dunărea de către forţe inamice, incidentele de frontieră, zboruri de avioane străine, operaţiuni de minare, recunoaşterile de ofensive etc[3].

Pentru antrenamentul personalului din Escadrile de luptă s-au organizat până la începerea acţiunilor militare, activităţi de pregătire specifice: probe de bombardament real asupra unor ţinte terestre cu bombe în greutate de 50 kg lansate de la o altitudine de 2000 metri, aruncări şi culegeri de mesaje lestate. Piloţii executau zboruri fără vizibilitate în linie dreaptă şi viraje, misiuni de recunoaştere noaptea şi exerciţii foto cu aparatura specială de la bordul hidroavioanelor.

Interesante au fost pentru personalul hidroaviaţiei constatările făcute prin studierea unui hidroavion sovietic care a amerizat forţat, la 16 septembrie 1940, pe lacul Siutghiol. Hidroavionul purta iniţialele H. M. B. R_2 Nr. 4 şi era de construcţie sovietică. Din analiza efectuată de specialiştii Flotei de hidroaviaţie au rezultat cel puţin trei elemente foarte importante. În primul rând complexitatea deosebită a echipamentului de bord, (dotarea personalului navigant cu paraşute, aparate pentru inhalat oxigen, aparatură modernă de navigaţie, casetă alimentară pentru fiecare membru din echipaj, hărţi marine şi rutiere ale Dunării, pistoale pentru semnalizare, bombe fumigene etc.) În al doilea rând sistemul deosebit de practic pentru decolare şi amerizare, de scoatere la mal sau pe plaje. În al treilea rând foarte buna pregătire de specialitate şi de antrenament a echipajului.

Hidroavionul era dotat cu un motor tip A. M. 34 cu compresor, elice metalică cu două pale şi pas variabil în zbor care putea dezvolta o forţa de 790 CP., ce asigura o viteză maximă de 235 km pe oră şi o distanţă de croazieră de 190 km. şi cu câte o turelă în prova şi în pupa. S-a apreciat construcţia puţin rezistentă a cocii hidroavionului, slaba cultură generală şi lipsa de maniere a personalului, de la ofiţer, la gradele inferioare. Nu s-a găsit armament la bord în afară de cel individual cu care s-a ripostat la apropierea de hidroavion a aviatorilor români. Se presupune că acesta a fost aruncat în apă.

Cu o jumătate de an înainte de începerea acţiunilor militare, Escadrilele Savoia 62 bis şi Savoia 55 au fost pregătite pentru a fi în măsură să se disperseze imediat pe hidroscala de lucru de la lacul Babadag şi s-au stabilit măsuri ca materialul volant disponibil (două hidroavioane KANŢ, trei hidroavioane Savoia 55 şi şase hidroavioane Savoia 62 bis) să fie pregătit pentru a putea fi utilizat un minim de timp. Se introduce o permanenţă în poziţia de alarmare pentru misiuni de informare, formată dintr-un echipaj al unui hidroavion Savoia 62 bis.

Ţinându-se seama de mediul cu totul specific în care urmau să acţioneze hidroavioanele - câmpul maritim şi maritim-fluvial, s-a luat în calcul necesitatea pregătirii şi prezenţei unui personal specializat pentru mijloacele de transport pe apă, întreţinerea cocilor, ambarcaţiunilor din dotare şi a instalaţiilor de hidroscală.

S-a avut în considerare experienţa anterioară care a demonstrat că cele mai bune rezultate au fost date de către observatorii proveniţi din marină. Aceştia având o frumoasă experiență în pregătirea marinărească fiind în măsură să furnizeze informații precise cu privire la: caracteristicile navelor inamice, tipul și dotarea tehnicii și forța lor de luptă, drumurile de navigație, starea mării, organizarea de navigație a Dunării și a Litoralului Mării Negre, câmpurile de mine, sistemule de organizare a apărării de litoral la inamic etc. Din aceste considerente ofițeri excelenți de marină au fost introduși în statele de organizare ale Flotilei de Hidroaviație, fiind scoși din compunerea marinei și pregătiți teoretic și practic în cunoașterea perfectă a hidroavioanelor, a aparatelor și instalațiilor de bord ale acestora, participând efectiv la antrenamentele de zbor. În timpul războiului mulți ofițeri proveniți din marină și încadrați la hidroaviație s-au dovedit excelenți observatori aducând imense servicii organizării și desfășurării operațiunilor de război pe Dunăre și la mare. Unii dintre aceștia au fost distinși cu înalte decorații militare. Alții au devenit chiar piloți temerari.

---

[3] *Ibidem*, p. 25-26

La începutul anului 1941 în cele trei escadrile hidro (101 Savoia 62, 102 KANT și 103 Savoia 55) se aflau 9 ofițeri de marină pe funcții de observatori aero.

La sfârșitul celei de a doua decadă a lunii aprilie 1940 sosesc din Italia [illegible] hidroavioane KANT Z 501. Aceste aparate, prin caracteristicile lor, erau destinate pentru misiunile de recunoaștere îndepărtată în câmpul tactic. Hidroavionul KANT Z 501 era dotat cu un motor „Isoltta Fraschini Asso X1 RC. de 833 CP. Această putere îi asigura o viteză maximă orizontală de 275 km la oră. Plafonul de zbor atingea 5500 de metri. Avea o greutate gol de 3850 kg. Sarcina utilă normală 2100 kg. În total noul hidroavion cântărea 5950 kg. Asigura o autonomie de 2200 km cu sarcina normală la o înălțime de 2000 m. Dispunea ca armament de 3 mitraliere în turela Breda cu instalație hidraulică. Putea lua la bord 10 bombe (4 a 50 kg, 4 a 100 kg, și 2 a 225 kg fiecare). De remarcat dotarea cu aparate de fotografiat vertical și oblic, marca „Nistri“ automat „F“ = 30 cm cu film ordinar „F“ 30 cm cu plăci. Se sconta ca în luna iunie 1940 să sosească în țară și celelalte hidroavioane comandate în Italia.

Din informațiile culese de serviciile speciale ale Marelui Stat Major Român a rezultat că Flota Sovietică din Marea Neagră dispunea de un mare număr de hidroavioane. Avea în compunere hidroavioane Severski, producție sovietică după licență S.U.A. amfibil de vânătoare 2 PA, monoplan de vânătoare XB PA 3, hidroavioane de bombardament XBTB 12, de bombardament și recunoaștere depărtată CSD 3, construit la Leningrad. Viteza acestora cuprindea o gamă între 411-518 km /oră. Mai existau și hidroavioane mai vechi Savoia 55 și 62 bis - Dornier și Wahl de vânătoare, recunoaștere, bombardament - torpilare, explorare, cu misiuni de recunoașteri depărtate, bombardament, conlucrare cu artileria antiaeriană și de luptă aeriană (eventual). Se dispunea de hidroscale principale la Nicolaev, pe lacul Sasic și pe Limanul Nistrului la Eupatoria, Sevastopol, Berdiansk, Tamanskar, Kandantip și de hidroscale auxiliare la Odessa, Rostov, Tuapse, Soci, Batumi și Suhumi[4].

Prin Ordinul 3653 din 8 august 1941 al Marelui Cartier General (Eșalonul 1) Comandamentul Aero Dobrogea care dispunea de Flotila Hidro, este pus sub ordinele Diviziei de Mare. Flotila de Hidroaviație dispunea de următoarele mijloace:

- Escadrila 101 Hidropatrulare cu 6 hidroavioane Savoia 62 și 65;
- Două escadrile Hidro-Informații KANT cu 10 aparate;

---

[4] Arhivele Militare Naționale, Divizia de Mare, dos. 171, p. 59.

Escadrila 16 Observație cu 8 aparate IAR 39 (retrasă din luptă după eliberarea Basarabiei);

- Escadrila 53 Vânătoare cu 8 aparate Hurricane (în timpul operațiunilor a fost periodic deplasată în alte zone);
- Batalionul 1 Aerostație cu 4 companii;
- Detașamentul Geniu Aeronautic;
- Baza Flotilei de Hidroavioane.

Flotila de Hidroaviație română a colaborat cu unități de aviație, hidroaviație, artilerie antiaeriană germane și românești lucrând în folosul Corpului 2 Armată, Diviziei de Mare, Formațiunii de pontoane germane (Siebel), Diviziei de Dunăre și Flotilei de Dunăre germane. Din ordin rezulta că Flotila de hidroavioane subordonată Diviziei de Mare, va da la cerere Diviziei de Dunăre, zilnic trei misiuni de hidroaviație pentru asigurarea îndeplinirii misiunilor încredințate în Delta Dunării.

Pentru escortarea de către F. N. M. românești a convoaielor în profitul Misiunii Navale Germane, Comandamentul Marinei Militare punea la dispoziția marinei germane Flotila de Hidroaviație pentru recunoașteri și observare[5].

Misiunile primite de Flotila de Hidroaviație:

- informare și conlucrare în cadrul operațiunilor C. 2 A pe frontul Reni -Gurile Dunării având linia de fund rocada Belgrad - Cetatea Albă;
- informare-conlucrare și luptă în cadrul Diviziei de Mare și Diviziei de Dunăre în larg până la coastele Crimeei;
- acoperirea aeriană a zonei Constanța - Fetești și a frontului Dunării.

Cât timp s-au desfășurat operațiunile militare pe frontul fluvial Hidroaviația a avut ca misiune și cercetarea Gurilor Dunării.

Conducând atât aviația de observație ce acționa pe Dunăre și la nord, cât și hidroaviația ce acționa în larg s-a putut urmări permanent toate mișcările transporturilor ce intrau și ieșeau din Dunăre și intrau în mare.

Hidroaviația a avut ca misiune principală și explorarea în larg spre a descoperi mișcările navelor inamice precum și escortarea apropiată și îndepărtată a navelor proprii.

S-au cercetat permanent regiunile Constanța, Odessa, Sevastopol, hidroavioanele scăpând de sub efectul acțiunilor de vânătoare inamice în apropierea coastei. S-a asigurat siguranța litoralului și a flotei și s-au furnizat date importante, precise, folosite de către aviația germană care a scufundat mai multe nave inamice.

Cu hidroavioanele Savoia s-au executat explorări apropiate până la 50 km în larg, cercetându-se marea, zonele minate, canalele de acces, care puteau fi blocate de inamic cu mine și unde submarinele sovietice puteau aștepta și torpila navele românești și germane. Grație acestor misiuni submarinele inamice au evitat sistematic regiunea indicată, preferând să supravegheze în special apele bulgare unde deseori au fost semnalate.

Hidroaviația română a asigurat misiuni de escortă antisubmarină a navelor proprii și germane, rezultatele obținute fiind foarte bune. De exemplu: nici o navă nu a fost atacată atunci când escorta s-a realizat și cu hidroavioanele românești deși au fost întâlnite submarine sovietice în cursul derulării acestor misiuni. Cu bombele de care dispuneau hidroavioanele, lansate asupra submarinelor sovietice se obținea împiedicarea acestora de a-și îndeplini misiunile primite. Distrugerea lor ar fi fost posibilă numai prin folosirea grenadelor antisubmarine.

---

[5] Arhivele Militare Naționale, Divizia de Dunăre, dos. 1033, p. 45.

Hidroavioanele au executat bombardamente în Deltă, verificări de informații relative la scufundarea de nave inamice, descoperirea zonelor minate de inamic, a minelor smulse din barajele proprii, transport de alimente pentru garnizoanele izolate (Insula Șerpilor), salvarea din mare a unor piloți ale căror avioane și hidroavioane au fost doborâte.

La aceste misiuni se adaugă în primele 6 luni de război și alte activități importante ale Flotilei Hidroaviației: conlucrarea cu artileria antiaeriană română și germană, observații asupra tirului de artilerie, ținte pentru artileria antiaeriană, lansarea de perdele de fum în folosul vedetelor torpiloare, lansarea de porumbei cu diferite mesaje, căutarea și depanarea unor hidroavioane amerizate forțat și accidentale lansarea de parașute cu diferite materiale în locuri greu accesibile, aruncarea de manifeste în Delta Dunării, executarea unor deplasări pe rutele Constanța - Sulina Constanța, Constanța - Brăila și retur, Budachi, Constanța - București - Tecuci Dârmănești - Constanța, Constanța - Babadag pentru transportul unor comandanți superiori din cadrul aviației și marinei și a unor documente secrete cu privire la derularea operațiunilor militare.

De o deosebită importanță pentru desfășurarea acțiunilor de război au fost aerofotografiile realizate de către hidroavioane. Cu aparatura de specialitate de la bord s-au fotografiat regiunile Sulina, Sfântu Gheorghe, Odessa, cu hidroscala de aici, Ismail, Cap Midia, Insula Șerpilor și Insula Chituc, Portul Constanța, barajele de mine din apele portului sovietic Odessa, rezultatele bombardamentelor aviației române și germane în acest port, pozițiile navelor românești, germane și sovietice în mare, farurile din Marea Neagră dispuse în zona de competență a hidroaviației etc.

În perioada 22 iunie 1941 - 31 decembrie 1941 hidroaviația a executat: 1969 ore de zbor, 366 de explorări fluviale și maritime, 64 supravegheri, 8 recunoașteri, 22 misiuni de escortare îndepărtată a navelor, 54 de misiuni de escortă antisubmarină, 8 patrulări, 16 căutări de submarine, 5 bombardamente, 2 misiuni foto speciale, 112 misiuni diverse (transporturi, identificări obiective de interes militar etc.).

Printre rezultatele cele mai remarcabile s-au înscris: descoperirea a 18 crucișătoare, 97 distrugătoare, 108 torpiloare, 7 submarine, 59 vedete și șalupe, 15 monitoare, 9 canoniere, 61 vase ușoare, 44 nave de comerț, un puitor de mine și un doc plutitor inamic; descoperirea barajului de mine din fața Odessei; bombardarea și avarierea a 2 canoniere, a unui submarin și a unei vedete, precum și scufundarea unei nave transportoare de 12000 de tone; distrugerea unei baterii de artilerie cu un punct de comandă și depozit de muniții; mitralierea unui submarin și a mai multor șalupe de supraveghere și barcaze[6]

În totalitatea lor misiunile îndepărtate au fost întâmpinate cu foc de către inamic. Din cauza avariilor sau a loviturilor inamice, piloții au fost obligați să amerizeze forțat de 11 ori: un singur aparat a fost pierdut în larg în primele 6 luni de război.

Arhivele Militare Naționale, Fond C.M M., dos. 1458, p. 45-50.

De remarcat devotamentul echipajelor pentru remedierea stricăciunilor produse şi asigurarea înapoierii la hidrobază a hidroavioanelor avariate. Se consemnează în documentele de arhivă cazul în care un hidroavion rămas în pană, la cca 60 mile marine nord-est Constanţa, a fost adus până la intrarea în port, făcându-se navigaţie o noapte întreagă cu vele improvizate din huse. În acest fel, datorită abnegaţiei locotenentului aviator Chiriţă Dumitru, comandantul hidroavionului a fost salvat materialul cât şi întregul echipaj.

Baza Hidro a satisfăcut în totalitate cerinţele unităţilor de aviaţie mai ales când acestea au rămas izolate în urma bombardării podului de la Cernavodă. Asistenţa tehnică a hidroavioanelor s-a făcut numai cu mijloace proprii, depanându-se şi schimbându-se motoarele hidroavioanelor cu excepţia motoarelor KANT din cauza lipsei pieselor de schimb.

În luna noiembrie 1941 hidroscala de la Palazu Mare a fost bombardată de aviaţia sovietică care a lansat 4 bombe explozive la marginea lacului (3 au căzut pe uscat şi una în apă), 2 bombe în apropierea fostei hidroscale şi un coş Molotov (200 de bombe de 1,4 kg fiecare) la 30 metri de liziera Flotilei. Nu au fost produse pagube importante, a fost distrusă numai reţeaua electrică şi telefonică pe o distanţă de 200 de metri.

De la 15 octombrie 1941, hidroavioanele destinate explorării îndepărtate nu au mai putut fi utilizate deoarece se epuizase complet orele de zbor.

La sfârşitul celei de a doua decadă a lunii decembrie 1941 Hidroaviaţia Diviziei de Mare primeşte, printr-un Ordin de Operaţii al Comandamentului Aero-Dobrogea, noi misiuni de luptă dintre cele mai principale fiind:

a) explorarea aeriană a Mării Negre până la Sevastopol şi Eupatoria pentru descoperirea transporturilor inamice spre litoralul dobrogean şi avertizarea din timp asupra debarcării inamice în special în zona Cap Midia-Tuzla;

b) căutarea terenurilor, hidroscalelor şi aşezarea artileriei antiaeriene sovietice din Basarabia de sud, Odessa şi Sevastopol pentru determinarea naturii şi valorii lor.

c) conlucrarea cu forţele navale maritime româneşti şi aliate;

d) fotografierea terenurilor şi hidroscalelor descoperite;

e) să fie în măsură să intervină cu bombe şi mitralierele de la bord pentru distrugerea trupelor inamice în curs de debarcare sau debarcate pe litoral;

f) să acţioneze în profitul frontului de nord Dobrogea sau în profitul litoralului.

Escadrilele 101 Hidro-Informaţie Savoia cu 7 aparate şi 103 bombardament Savoia tot cu 7 aparate au fost puse la dispoziţia Corpului 2 Armată. Diviziei de Mare i s-a repartizat Escadrila 102 Hidro - Informaţii KANT formată din 10 hidroavioane.

Cele trei Escadrile aveau la dispoziţie hidroscalele de bază şi de lucru de la Siutghiol, Piua Pietrii, Babadag, lacul Călăraşi. Pentru hidroavioanele KANT a fost stabilit ca loc de refugiu lacul Snagov.

Hidroavioanele detaşate operativ Corpului 2 Armată aveau ca zonă aeriană în responsabilitate litoralul maritim şi 10 Mm în largul mării, între Odessa şi Mangalia. Zona aeriană stabilită pentru Divizia de Mare cuprindea litoralul maritim românesc şi largul Mării Negre până la meridianul portului sovietic Sevastopol şi paralela Mangaliei[7]

---

[7] Arhivele Militare Naţionale, Fond Hidroaviaţia, dos. 117, p. 17-21

Hidroavion K.A.N.1
decolând

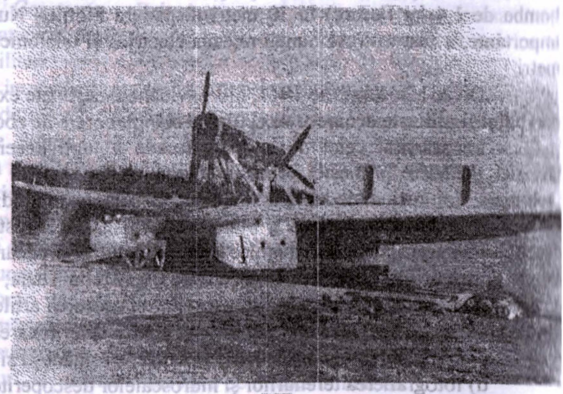

Hidro avion
„Savoia Marchetti 55"
- La apă -

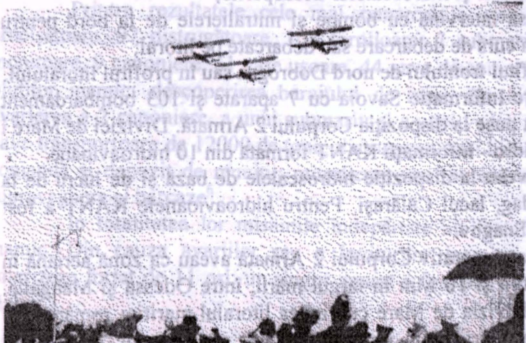

Formaţie de hidroavioane
„Savoia Marchetti 56"

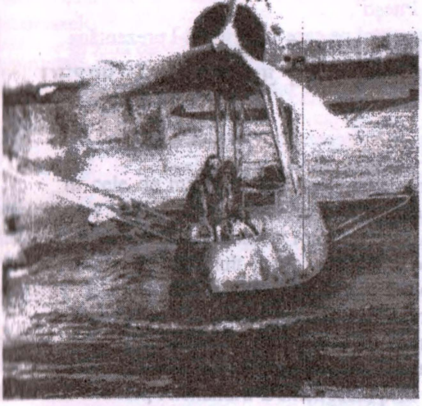

Hidroavion K.A.N.T.

Punct de zbor pe hidroscală

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria **ISTORIE**, **TOM X**, 2001

UN DOCUMENT INEDIT DESPRE GREVA DE LA DEPOUL C.F.R. PITEȘTI DIN 1920

IULIAN BOȚOGHINĂ

În cele de mai jos dorim să prezentăm un document pe care îl considerăm inedit, relativ la o acțiune de protest, spontană, a muncitorilor ceferiști de la Depoul din Pitești. Publicarea documentelor referitoare la mișcarea muncitorească, și nu numai, considerăm că este mai mult decât necesară deoarece, după cum bine știm cu toți, atât înainte de 1945, dar mai ales după, politicul și ideologicul au marcat istoriografia.

Documentul este un raport din septembrie 1920 al generalului Teodorescu, delegatul Ministerului de Război, care, împreună cu directorul Serviciului Transport din Direcția Generală C.F.R., inginerul Zahariade Alexandru și inspectorul de la Ministerul Muncii, Alexandru Demetrescu, prin care sunt prezentate concluziile relativ la reclamația primită de la Ministerul Comunicațiilor cu privire la arestarea lucrătorilor de la atelierele C.F.R. din Pitești[1]

Înainte de lecturarea textului încercăm să facem o rapidă prezentare a contextului social-politic al momentului, toamna anului 1920.

După primul război mondial, după cum bine se știe, mișcarea muncitorească din Europa a adoptat diverse forme de manifestare. Dintre acestea, o amploare deosebită a luat extremismul stânga, și când spun asta ne referim la bolșevism, care cucerea tot mai mulți adepți. Câteva capitale europene Berlin, Viena, și nu numai, cunoscuseră deja anarhia bolșevică. Mai mult decât atât, în țări ca Ungaria și Rusia, revoluțiile comuniste erau în plină desfășurare.

Cât privește influența anarhismului bolșevic din cele două state arătate mai sus asupra mișcării muncitorești din România, era mai mult decât păgubitoare pentru tânărul stat România Mare, care la mai puțin de doi nai de la desăvârșirea unității naționale, era ținta iredentismului maghiar și rusesc, manifestat sub forma internaționalismului muncitoresc.

Indiscutabil, războiul marcase în mod fundamental mentalitățile. Atât țăranul român, cât și muncitorul realizaseră la Mărășești, Mărăști, Oituz capacitatea forței lor, astfel că după conflictul mondial, reconsiderarea poziției lor în societate era mai mult decât necesară. Însă pentru tânărul Stat România Mare, anarhia și conflictul social erau inamici la fel de periculoși ca și iredentismul extern. Trecând cu bine peste 1918, statul român a trebuit să facă față mișcărilor muncitorești și în 1919 și 1920. Într-o țară răvășită de război, în care prioritară era consolidarea unității statale, reformele sociale s-au lăsat aşteptate.

---

[1] Arhivele Militare Române, fond M.R. Cabinetul Ministrului, dosar 412, f. 747–750.

În anul 1920, partidele muncitoreşti şi sindicatele au considerat că activismul politic este mai benefic decât pasivismul. Acest fapt s-a concretizat prin implicarea în campania electorală pentru obţinerea a cât mai multor locuri în Parlament[2]

Însă nu numai tribuna parlamentară a fost aleasă ca mijloc de luptă pentru accelerarea reformelor sociale ci şi mişcările greviste, care, după cum bine se ştie, induc instabilitate şi nesiguranţă în societate. Din acest punct de vedere, anul 1920 a fost anul grevei generale, care a cuprins şi oraşul Piteşti[3].

În acest context se înscrie documentul pe care îl dorim să-l prezentăm.

Premergător grevei generale, lipsurile materiale, şi numai, au determinat diverse acţiuni spontane, care până una alta sunt oglinda tensiunilor acumulate în societatea românească[4]

Tot o acţiune spontană a fost şi mişcarea de protest a muncitorilor de la Depoul C.F.R. Piteşti, din 4 septembrie 1920. Ziarul "Socialismul" nr. 205 din 15 septembrie 1920, scriind despre această acţiune a muncitorilor, scotea în evidenţă modul brutal în care au intervenit forţele de ordine,[5] fapt ce a constituit unul din motivele pentru care generalul Teodorescu a fost delegat de către Ministerul de Război pentru a verifica cele publicate.

Înainte de a prezenta raportul anchetei, amintim că pe numele liderilor ceferişti de la Depou, pe 10 septembrie 1920, au fost emise mandate de arestare[6]. Pe de altă parte, o grevă de mai mare amploare a izbucnit câteva zile mai târziu, pe 18 septembrie 1920[7]

Dar iată raportul comisiei de anchetă.

Nr. 317 din 18 septembrie 1920

Generalul Teodorescu Alexandru
către
MINISTERUL DE RĂZBOI
Serviciul Personalului

La ordinul Nr. 22293:

Am onoarea a înainta rezultatul anchetei făcută la Atelierul (depoul) Căilor Ferate din Piteşti, împreună cu domnul inginer inspector-general Zahariade de la Ministerul Comunicaţiilor şi domnul A. Demetrescu, inspector la Ministerul Muncii.

Toate actele pe care se bazează alăturatul proces-verbal s-au înaintat de către domnul delegat al Ministerului Comunicaţiilor acelui minister.

DELEGATUL MINISTERULUI DE RĂZBOI,
General Al. TEODORESCU

---

[2] *** *Istoria municipiului Piteşti*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1988, p. 229–230.

[3] *Ibidem*, p. 230–231.

[4] *** *Piteşti, mărturii documentare (1388–1944)*, vol. I, Bucureşti, 1988, p. 324–326.

[5] *Istoria*..., p. 231.

[6] *** *Piteşti, mărturii*...., p. 327.

[7] *Ibidem*, p. 329 – 330.

REFERAT

În urma delegaţiunei ce fiecare din noi am primit de la departamentul respectiv, pentru a cerceta şi referi asupra reclamaţiunei primită de la Ministerul Comunicaţiilor cu privire la arestarea lucrătorilor de la atelierele C.F.R. din Piteşti, transportându-ne în ziua de 11 septembrie a.c., în această localitate, am constatat următoarele:

În ziua de 4 septembrie a.c. pe la ora 8,30 dimineaţa pe când domnul inspector Ovidiu Chiriac, însoţit de domnul Nicolae Mişa, şeful Depoului Piteşti făcea inspecţie prin acel depou, le-a ieşit înainte cazangiul Cornea Ion şi lăcătuşul Minculescu Nicolae, cerând satisfacerea de urgenţă a mai multor cereri anterioare de ale lucrătorilor şi anume: lemne, bocanci, haine şi nişte resturi de bani ce aveau de primit.

Domnul inspector Chiriac le-a răspuns că pentru toate acestea a intervenit la Direcţiune şi să aibă răbdare până la sosirea răspunsului Direcţiunei.

Aceşti doi delegaţi au plecat în atelier de au comunicat rezultatul lăcătuşului Niculescu Cristea, şeful socialist al meseriaşilor din depoul Piteşti. Imediat după aceasta s-a auzit semnalele de adunare prin lovituri de ciocane. Pe când domnul Chiriac cu domnul Mişa erau în faţa remizei la placa de întors locomotive, a venit la dânşii fierarul Turcin Gheorghe spunându-le să aştepte, că mulţimea vine să le vorbească. Sosind lucrătorii, domnul Chiriac i-a rugat să facă linişte şi să vorbească câte unul pe rând. Atunci fierarul Turcin Gheorghe a repetat cererile lucrătorilor, la care domnul inspector Chiriac le-a răspuns din nou, ca să aibă răbdare, că răspunsul Direcţiunei trebuie să sosească imediat, deoarece Domnia sa a raportat din timp Direcţiunei doleanţele lor.

Atunci lucrătorii au început să strige cât îi lua gura.

Domnul Chiriac le-a făcut observaţii ca să înceteze strigătele şi voind să îndepărteze lucrătorii l-au înconjurat din nou şi au început să-l huiduiască.

A doua zi la 5 septembrie domnul inspector Chiriac a supus cazul Direcţiunei C.F.R., cerând suspendarea din serviciul a capilor principali şi anume: Minculescu Nicolae, Niculescu Cristache, Rădulescu Constantin, Cornea C. Ioan, Blaj Constantin şi Turcin Gheorghe, suspendare, care a fost aprobată în ziua de 6 septembrie cu telegrama nr 787 a Direcţiunei C.F.R.

În ziua de 7 septembrie a.c. la orele 9 dimineaţa aducându-se de către şeful depoului la cunoştinţa lucrătorilor hotărârea Direcţiunei, ei au fost invitaţi să părăsească depoul, însă nu numai că aceştia n-au executat ordinul dat, dar au intrat cu forţa în ateliere şi au îndemnat şi pe ceilalţi lucrători să lase lucrul, pentru a ţine consfătuiri cu dânşii. În urma discursurilor înflăcărate ce li s-au ţinut, lucrătorii au părăsit lucrul în semn de protestare, continuând totuşi să rămână în ateliere. Fiind avizat de către domnul inspector Chiriac şi domnul maior Micodoiu de cele petrecute la depou, la orele 14 a sosit domnul colonel Niţescu, comandantul garnizoanei, împreună cu domnul maior Micodoiu. Totodată a sosit şi un pluton de 30 de oameni, comandat de un ofiţer.

Domnul colonel Niţescu după ce a aşezat trupa la intrarea depoului, a chemat la domnia sa pe şefii depoului şi şefii atelierelor, cărora le-a dat ordin ca toţi lucrătorii să iasă în curte să se aşeze pe două rânduri în linişte. Domnul colonel Niţescu le-a spus atunci lucrătorilor că cei suspendaţi, nu mai au nevoie să intre în ateliere până la judecarea definitivă a cauzei lor; ceilalţi însă sunt invitaţi să reia lucrul imediat. Lucrătorii au răspuns că ei nu reiau lucrul decât împreună cu cei suspendaţi, care să rămână pe loc până la judecarea lor.

Li s-a răspuns că aceasta nu se poate şi lucrătorii în urmă apelului nominal făcut şi declaraţiunei dată că nu mai lucrează, au intrat în atelier pentru a preda uneltele în urma ordinului domnului colonel.

În timpul acesta o parte din lucrători au venit a spune că ei vor să lucreze, dar că sunt terorizaţi şi ameninţaţi cu bătaia de ceilalţi. Domnul colonel Niţescu a procedat atunci la ridicarea lucrătorilor: Minculescu Nicolae, Niculescu Cristache, Cornea Ioan, Blaj Constantin şi Turcin Gheorghe şi la conducerea lor la comenduire, de unde imediat după luarea declaraţiunilor, au fost predaţi parchetului local, care fusese deja sesizat de domnul inspector Chiriac şi maior Micodoiu delegatul Marelui Stat Major. Îndată după ridicarea capilor instigatori, restul lucrătorilor au reluat lucrul la ora 15.

După informaţiunile luate de noi printre lucrători şi din declaraţiunile ce se găsesc la dosar, reiese că trupa n-a fost întrebuinţată deloc. Nimeni n-a făcut nici o bruscare sau violenţă şi nu s-a adresat lucrătorilor nici un cuvânt insultător. S-a oprit la depou numai o gardă de 12 oameni, un ofiţer, un sergent şi un caporal pentru paza depoului.

Menţionăm că domnul inginer Chiriac de la data incidentului cu lucrătorii din ziua de 4 septembrie 1920 şi până în ziua anchetei ordonată de Direcţia Generală C.F.R. la 10 septembrie 1920, nu a mai călcat în depozit.

Din cercetările făcute de noi la faţa locului, din declaraţiile lucrătorilor, din raportul 5161 al şefului Depoului Piteşti din 8 septembrie 1920 şi din declaraţia anexată la dosar fila 5 din 2 septembrie precum şi din informaţiile date de Parchet, rezultă că în ziua de 7 septembrie 1920, din cauza încetării lucrului în depou, întregul serviciu de mişcare al trenurilor a suferit simţitor provocând întârzierea unor trenuri de persoane şi anularea altor trenuri de marfă. Astfel:

a) trenul de lucru nu a putut pleca în acea zi;
b) trenul simplon a suferit întârziere nereparându-i-se maşina destinată, din care cauză a trebuit să i se dea maşina care trebuia să plece cu trenul 125 aflată şi acea în reparaţie.

De altfel această stare de lucruri la Depoul Piteşti, durează de mai multă vreme şi se datoreşte rezistenţei pasive a lucrătorilor după cum se vede din registrul de prezenţă al atelierului şi din rapoartele şefilor respectivi (căci se găsesc alăturate la dosar). Din această cauză randamentul acestui atelier este extrem de redus.

Această rezistenţă a degenerat în ziua de 7 septembrie în grevă şi aceasta din cauza suspendării de către Direcţiunea C.F.R. a celor 6 lucrători care erau indicaţi de şefii respectivi ca instigatori ai mişcării.

Cu ocazia anchetei noastre am luat declaraţii de la toţi acei care au avut ceva de spus şi în mai multe rânduri am întrebat dacă cineva care mai are ceva de adăugat, la care mulţimea lucrătorilor a răspuns că nu cere decât liberarea celor 5 arestaţi; iar în momentul plecării noastre după ce le-am recomandat ca să-şi vadă de lucru, instrucţia celor arestaţi nefiind terminată la parchet, ei ne-au însoţit de strigăte "La puşcărie cu el", la adresa domnului inginer Chiriac.

1) Din cele arătate mai sus, din declaraţiile luate lucrătorilor precum şi din ancheta făcută anterior de domnul inginer-şef Cantuniari, reiese foarte clar că lucrătorii s-au făcut vinovaţi de delictul de ultraj adus domnului inspector Ovidiu Chiriac.

De asemenea din constatările noastre se vede că în ziua de 7, lucrătorii au declarat rezistenţă pasivă socotită ca delict de sabotaj conform art. 33 din legea conflictelor de muncă, fapt pentru care a fost sesizat Parchetul Argeş, unde instrucţia se găseşte în curs, iar cei 5 lucrători agitatori depuşi cu mandatul confirmat de Tribunal.

2) Cât priveşte atitudinea domnului inginer inspector Chiriac, atât înainte de incident cât şi cu ocazia intervenţiei armatei – la care nici n-a luat parte – am constatat că a fost cât se poate de corectă faţă de lucrători, aşa încât nu i se poate imputa nimic. Toată această mişcare fiind pusă la cale cu premeditare la clubul socialist din localitate, lucrul care se poate vedea şi din notele brigadei de siguranţă.

3) Asupra reclamaţiunei lucrătorilor relativ la purtarea armatei cu ocazia intervenţiei ei în ziua de 7 din toate cercetările noastre rezultă că a fost perfect corectă. Domnul colonel Niţescu comandantul garnizoanei, n-a făcut altceva decât ordine şi a aresta fără bruscare, violenţă, sau vreo insultă adusă lucrătorilor.

4) Un fapt foarte regretabil constatat de noi este că la această mişcare a lucrătorilor au fost târâţi şi ucenicii, făcându-se astfel o tristă şcoală viitoarei generaţii de lucrători, atunci când statul face sacrificii mari pentru educarea lor profesională şi cetăţenească. Ar fi de dorit ca îndrumarea lor să se facă pe căi bune şi cinstite, ferindu-i cât mai mult de contactul elementelor rele.

Având în vedere cele expuse mai sus, suntem de părere că este în interesul C.F.R. şi al statului, ca cei 6 lucrători suspendaţi, să nu mai fie reprimiţi în nici unul din atelierele statului, ei fiind nişte elemente rele, care prin influenţa lor nu pot aduce decât prejudicii instituţiunei C.F.R.

În ceea ce priveşte acuzaţia adusă domnului inginer Chiriac, că iar fi provocat la ultragiu prin pretinsa insultă că Domnia sa i-ar fi făcut măgari, convingerea noastră este, bazându-ne pe cele constatate, că aceasta n-a avut loc deoarece este inadmisibil că faţă de atitudinea ameninţătoare a 200 lucrători ce-l înconjurase îndeaproape, domnul Chiriac să fi avut imprudenţa de a-i insulta, mai ales că mai mulţi lucrători au declarat că nu au auzit această insultă, iar declaraţiile altora diferă asupra cuvântului de insultă ce l-ar fi adresat.

Acestea fiind cele constatate de noi se alătură odată cu reclamaţia lucrătorilor adresată domnului prim-ministru, raportul domnului inginer-şef Cantuniari cu trei anexe precum şi un dosar conţinând 17 file cu declaraţiile luate de noi la faţa locului.

Delegatul Ministerului de Război
General Al. TEODORESCU

Directorul Serviciului I din Direcţia Generală C.F.R.
Inginer inspector-general ZAHARIADE

Inspector Centrul Ministerului Muncii,
Alex. DEMETRESCU

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ULTIMA ÎNTÂLNIRE A LUI ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD CU ION I.C. BRĂTIANU

ADINA GERMAN
IOAN GERMAN

Brătianu și Vaida sunt doi oameni care și- au adus contribuția la Marea Unire și în dezvoltarea statului modern - România.

S-au cunoscut și au colaborat încă din primii ani ai secolului trecut: Vaida a făcut numeroase vizite la București în perioada 1905-1914 întâlnindu-se cu cei mai marcanți conducători politici ai țării, între aceștia au fost regele Carol I și Ionel I. C. Brătianu. Și în timpul primei mari conflagrații mondiale, la înmormântarea regelui Carol I, Vaida s-a întâlnit cu Brătianu, omul politic din Vechiul Regat pe care poate l-a apreciat cel mai mult. După intrarea României în război, contactul între ei s-a menținut prin intermediari.

La Conferința de pace de la Paris (1919-1920), primul ministru al României, Brătianu, a fost șeful delegației românești, iar Vaida-Voevod, ministru fără portofoliu din partea Consiliului Dirigent al Transilvaniei, era membru al delegației. În aceste condiții colaborarea lor a fost bună, deși destul de dificilă. Colaborarea a continuat și după demisia lui Brătianu în septembrie 1919 și mai apoi după numirea lui Vaida-Voevod ca prim ministru și șef al delegației României la Conferință.

În intervalul 1920-1927 Partidul Național Liberal condus de Brătianu a deținut puterea în cea mai mare parte a timpului. Partidul Național din Ardeal, mai apoi devenit Partidul Național Țărănesc, fiind în ascensiune a început lupta politică pentru putere, între aceste două mari partide românești interbelice.

Astfel Brătianu și Vaida-Voevod cu toată deosebita stimă care și-o purtau reciproc, găsindu-se în tabere opuse, au devenit adversari politici. Subsemnatul am moștenit de la mama mea Ileana German, fiică a lui Alexandru Vaida-Voevod, numeroase scrieri disparate, caiete de memorii, documente, acte și fotografii, obiecte personale, etc.., pe care i le lăsase tatăl ei, lucruri de care a avut mare grijă și pe care le-a păstrat cu pietate.

După moartea mamei, împreună cu soția mea Adina German, am parcurs tot materialul rămas de la bunicul meu, l-am ordonat și ulterior, o parte am dat-o Muzeului de Istorie din Sibiu și cea mai mare parte Muzeului de Istorie din Cluj.

Între scrierile bunicului meu am găsit și niște însemnări făcute de el pe niște hârtiuțe, poate scrise în fugă - să zicem, într-o călătorie cu trenul de la București la Cluj, legate de ultima sa întâlnire cu Ion I. C. Brătianu. Aceste foițe se găsesc astăzi la Muzeul din Cluj.

În continuare redăm textual însemnările făcute de Alexandru Vaida-Voevod despre ultima sa întâlnire cu Brătianu. Ne-am permis doar ca în acest text să adăugăm pentru o înţelegere mai uşoară a conversaţiei redate, literele „I“ pentru Inculeţ şi „V V“ pentru Vaida-Voevod, precum şi la sfârşit câteva sumare note explicative.

La numai câteva zile după această întâlnire a celor doi oameni politici, în 24 noiembrie 1927, Ion I. C. Brătianu moare în urma unei laringite infecţioase.

* * *

În 2 octombrie m-am întâlnit cu generalul Radu Rosetti în strada Lascăr Catargiu am discutat, plimbându-ne cam o oră.

Dânsul era foarte îngrijorat, pentru Alba-Iulia: zvonuri de proclamarea autonomiei, chestia ... Carol, tineret care discută atentate[1]...

I-am arătat: am mai ţinut în 1920 Congres şi adunare poporală la Alba-Iulia. Chestia autonomiei administrative provinciale, nu noi, ci ţăranii o discută[2]. Atentate? Ţăranii vorbesc de „revoluţie“, intelectualii: că la toate e de vină Brătianu. Zvonul pornit din Cluj... Absurd că chemariştii[3] ar voi atentate. Adevărat că clocoteşte o revoltă în mulţime, ca niciodată de când îmi aduc aminte. Carlismul se lăţeşte.

Dânsul stăruia că ar trebui să recunoaştem şi noi ca stare *de drept - nu urmă de fapt*, Regenţa, actul de la 4 ianuarie 1926[4] etc., etc. Datorie patriotică, spre a linişti spiritele, în rest: două partide sunt de lipsă, nu se poate nici fuziune, nici colaborare între noi şi liberali. Trebuie însă colaborare ca opoziţie, iar ei să ne recunoască de al II-lea partid de guvernământ. Aceasta nu se poate fără a recunoaşte noi, mai întâi, starea constituţională ca definitivă.

* * *

La banchetul „Universului“ Inculeţ mi-a spus că vrea să mă consulte într-o chestie nepolitică şi m-a invitat să-i văd copiii. De la Athené Palace Hotel doamna Inculeţ cu cei doi drăgălaşi băieţi a plecat într-o maşină la şosea, iar Inculeţ cu mine într-alta. Chestia nepolitică a fost, precum am presimţit, un moft şi pretext, spre a servi de trecere la chestia politică.

I - Ţara e în situaţie grea, chestiile externe, minoratul regelui etc..., iar P. N. Ţ, în loc să fie la înălţimea datoriei sale, pregăteşte Alba-Iulia, nu recunoaşte de drept Regenţa, nu se declară în chestia Carol, etc...

I-am răspuns: Dacă guvernul, stăpânind din 1914, cu mici intermitenţe, nu e la înălţimea datoriei, vina e a Partidului Liberal care el a încurcat relaţiile externe. Pentru Alba-Iulia să ne sărute mâna, căci greutăţile le avem noi creând această supapă nemulţumirilor, iar Partidul Liberal are beneficiul. Nu noi am vrut Alba-Iulia, ci masele o pretind. Fuzionaţi chiar cu liberalii nu s-ar ajunge nimic decât că un Niţă Strâmbu din Junturug, proclamând Carlismul, ar răsturna şandramaua constituţională. Prestigiul Regenţei sunt trei globurele de camfor[5] Domnul Brătianu cu metodele sale contribuie ca să se volatilizeze mai repede. În acelaşi timp aceste metode sunt răspânditoarele Carlismului.

---

[1] Mulţi transilvăneni se simţeau frustraţi, atât politic cât şi economic, nemulţumirea îndreptându-se împotriva guvernărilor liberale. În popor se vorbea de o nouă adunare populară la Alba-Iulia la care să se proclame o autonomie locală şi să se repună în drepturile regale prinţul Carol.

[2] Conducătorii P. N. Ţ.

[3] Cei care voiau rechemarea prinţului Carol.

[4] În 4 ianuarie Parlamentul dezbate problema renunţării prinţului Carol la prerogativele regale şi recunoaşterea prinţului Mihai ca moştenitor al tronului. Parlamentarii Partidului Naţional şi Partidului Ţărănesc s-au abţinut de la vot. Regenţa numită pentru perioada de minorat a prinţului Mihai era constituită din: principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea şi C. Buzdugan, preşedintele Curţii de Casaţie, ultimii doi fiind filobrătieni.

Ştia şi admitea şi el că poporul e în mare fierbere, că misterul Albei-Iulii a cuprins satele, răspândindu-se din Ardeal şi Banat peste întreaga ţară. De asemenea, Carlismul. Vina, însă, afirma, este a P. N. Ţ. pentru că nu se declară.

I - Declaraţi-vă pentru, ori contra lui Carol, pentru, ori contra recunoaşterii de drept a Regenţei. E nedemn de un partid de guvernământ să susţină un echivoc. Frate Alexandre, trebuie să ne înţelegem, sunteţi şi voi patrioţi şi noi, interesul ţării trebuie să ne conducă etc... etc...

V. V. - Bine, frate Ioane. Să ne înţelegem. Dumneata eşti Brătianu, eu sunt Maniu. Ce ne daţi dacă recunoaştem actul de la 4 ianuarie ca definitiv?

I - Vă dăm puterea.

V. V. - Când?

I - Numaidecât.

V. V. - Ce garanţii oferi că nu ne trageţi pe sfoară pentru a şasea oară?

I. - Noi suntem plictisiţi de putere şi vrem să asigurăm liniştea ţării. Aducem jertfa să ne retragem îndată ce o să faceţi declaraţia.

V. V. - Frate Ioane, prea eşti nevinovat şi patriot. Nu putem da din mână sabia lui Damocles, singura armă de care mai aveţi teamă, căci de altcum nu v-ar păsa să duceţi la revoluţie şi dezastru ţara. Dacă îţi ofer eu garanţii reale că facem declaraţia în chestia constituţională, recunoaştem ca definitivă abdicarea lui Carol şi ca legală Regenţa, - când ne cedaţi guvernul?

I. - Momentan.

V. V. - Stai frate Ioane, nu fi aşa impulsiv. Eu îţi ofer şi mai mult. Nu vom fi un guvern al răzbunării. Vă lăsăm în pace Banca Naţională, Banca Românească şi toate cointeresările, Petroşenii, Reşiţa, rămână Ştirbei preşedinte, ba îi mai dăm din greu comenzi. Voi să încetaţi a ne acuza în mod perfid că vrem să vă distrugem organizaţia financiară. Numai proştii vă cred, căci cum am putea să o distrugem fără a comite sinucidere. Dar şi voi trebuie să ne cruţaţi de atacuri dacă vom încerca să ne închegăm o organizaţie economică. Ei - plecaţi, ne daţi puterea?

I. - Numaidecât, dar faceţi mai întâi declaraţia.

V. V. - După ce vom fi la guvern.

I. - Cum ne garantezi că nu ne trageţi pe sfoară?

V. V. - Simplu de tot şi sigur. Noi doi, Brătianu şi Maniu, cădem de acord asupra textului declaraţiei. Voi vă retrageţi şi Maniu face declaraţia, textual, conform angajamentului luat, în discursul program. Garanţia?, Regenţa?. Prin faptul că Maniu primeşte puterea de la Regenţă a recunoscut-o ca instituţie de drept, căci de altcum însuşi guvernul lui nu ar avea existenţă legală.

I. - Dar Carol?

---

[5] Tratament medical al secolului 19 cu efecte iluzorii.

V. V. - După ce acordul Brătianu - Maniu ne-a adus la putere și brava Regența ne face cu putință să guvernăm alternând, și noi avem tot interesul să o susținem, din cel mai elementar simț de egoism. Ori crezi că am putea fi așa de nebuni, ca să ne facem bucluc aducându-ne pe cap un stăpân despre a cărui fire știm pozitiv că și pe Brătianu și pe noi ne-ar înlătura fără șovăire. Carlism? Da, în cazul că Brătianu nu vrea să se înțeleagă. Dar dacă ne-am înțeles odată - ? Se pot da garanții mai reale decât acestea, întemeiate pe interesul real colectiv și individual și pe instinctul de conservare a celor ce iau angajamentul? Nici nu mai vreau să accentuez că Maniu e om de cuvânt încât ar preferi să se retragă din politică decât să nu-și țină cuvântul dat într-o chestie atât de capitală pentru Țară și P. N. Ț.

I. - Recunosc că e un argument puternic și o garanție reală.

V. V. - Plecați?

I. - Am să vorbesc cu Brătianu. Sunt convins că pe baza aceasta ne vom putea înțelege.

V. V. - Când plecați?

I. - Să vedem, să chibzuim cum aranjăm.

V. V. - Ei nu, mai mult de trei luni nici polițele nu primesc scadență; ziceai că plecați momentan; acum începi să te târguiești Ioane?

I. - Sunt convins că pe baza aceasta Brătianu va găsi baza înțelegerii, mai mult nu pot spune. Eu primesc.

* *
*

Coltor a sosit miercuri 5 octombrie de la Florica[6] Joi, 6 octombrie m-a vizitat la 9 a.m. și mi-a expus următoarele: N. Săveanu l-a invitat să facă o vizită la Florica. Miercuri i-a comunicat că Brătianu îl așteaptă. I-a oferit automobilul prezidențial și l-a dus în 2 1/2 ore la Florica. Pe la 11 au sosit. (Urmează descrierea amănunțită a casei, echivalentă cu un palat, holului, covoare, tablouri, odaie, toată în stil românesc, biblioteca, masa, gospodăria, Tant'Elise, impresii varii, observări numeroase de o naivitate surprinzătoare, considerând că povestitorul a studiat la Roma, a văzut lume, călătorind, și a avut contact suficient cu „Domni").

A discutat „pe baza memoriului lui Dan". Brătianu i-a spus că nu poate face colaborare cedând patru portofolii; de altcum nu iar mai rămânea pentru partizani. Nu poate demite deputați, căci și-ar nemulțumi și dezorganiza partidul. Liste comune - la timpul său, rămânând dânsul cu o majoritate, care să-l asigure contra oricărei surprize. Da, va fi bine, - situația în Transilvania, ardelenilor, în fostul Regat, liberalilor, iar apoi cât cedăm noi în Ardeal, atâta el dincolo de Carpați. Da - revizuirea legii reformei administrative, - la timpul său. Și eventualitatea modificării legii electorale, - se poate discuta. Pacea confesională?. Da, e cea mai sinceră dorință și a Domnului Brătianu. În administrație, justiție etc. considerare deosebită elementelor ardelene. Credite, în limita posibilului, băncilor ardelene.

Astfel Brătianu a primit ca bază propozițiile din memoriul lui Dan. Analizând eu conținutul rezultatului „pertractării" am reușit, fără nici o greutate, să-l conving pe Coltor că acel rezultat este egal cu zero. Succesul acesta neașteptat al meu, fiind în

---

[6] Florica era moșia și conacul familiei Brătianu din apropierea Piteștiului.

[illegible], nu dialectic pasionat ca Coltor, care totdeauna mai are un argument de rezervă, se datoreşte duori împrejurări. I-am expus soluţia discutată cu Inculeţ - fără a-l numi însă pe acesta - subliniind situaţia slabă externă şi internă a liberalilor, şi prosecundo, Coltor atât a dorit: să treacă, pentru orice eventualitate, - de prevăzut - ca „gutgesinnt“[7] în ochii lui Brătianu. Pe viitor va fi cel mai categoric susţinător a tacticei: al II-lea partid de guvernământ şi - asigurarea succesiunii.

Ceea ce mi-a creat o situaţie deosebit de penibilă, a fost ştirea transmisă de Coltor, că Brătianu şi-ar fi exprimat dorinţa să mă vadă. Întrucât a fost spontană, întrucât provocată de Coltor şi Săveanu această dorinţă, nu pot şti. I-am răspuns lui că m-a adus în cel mai mare impas. În situaţia dată nu pot să merg la Brătianu şi să-l rog să dreagă ceea ce a încurcat, punând la cale amânarea întâlnirii. El m-a asigurat că e cu desăvârşire nevinovat, că Brătianu, dânsul, vrea să vină la mine. Ergo, ce putea Coltor să facă? Şi ce-mi rămâne mie - decât să-l primesc. Zadarnic am stăruit, zadarnic i-am arătat situaţia ce mi-a creat-o - sub secretul spovedaniei - Coltor a rămas pe lângă susţinerea imposibilităţii de a mai putea înrâuri asupra hotărârii lui Brătianu.

* * *

Joi la amiază m-a căutat Săveanu. Nu eram acasă. Vineri a venit să-mi comunice, că domnul Brătianu mă aşteaptă, mânezi[8], sâmbătă, la 10 a. m.

Maniu, mi-a dat absolutoriu[9], declarând că nu se poate ca un fost prezident de consiliu să refuze a se întâlni cu primul ministru în funcţie. A admis şi punctul meu de vedere, că se cuvine, fiind eu mai tânăr şi fost sub şefia lui Brătianu, să refuz; că dânsul să vină la mine, ci să merg eu la el.

* * *

Rezumatul conversaţiei cu Brătianu:

Tonul - amabilitate familiară.

A vorbit dânsul cam 20 minute, făcând eu numai observări scurte.

- Situaţia pentru Ţară e grea. A dorit să vorbească cu mine spre a-mi expune punctul său de vedere. Ar trebui să fim cu toţii înţeleşi. O colaborare pentru vreo două sesiuni ar fi după credinţa lui, în interesul consolidării Ţării. S-a convins însă că nu e cu putinţă. Cu P. N. Ţ. s-ar fi putut, dar, pe când faţă de noi, ardelenii, are sentimentul de încredere - deosebiri de program nu există - nu poate avea încredere faţă de regăţeni, foşti ţărănişti. (I-am replicat, că aceştia au fost fixaţi de Maniu pe acelaşi numitor conservativ burghez ca şi Ardelenii. Mai departe nu se poate pretinde să mergem, considerând că şi dânsul constată că deosebiri programatice nu există).

- Mi-a replicat că nici nu sa gândit la diferiţii membrii fruntaşi ai acestei aripi, ci la Mihalache. Am subliniat că Mihalache e un om nu numai de înalt simţ şi intelect, ci şi un caracter ferm, care dacă a primit programul şi tactica pe care o susţinem, a primit-o din convingere şi o urmează cu cea mai mare lealitate.

---

[7] Gutgesimnt (l. germană) = bine intenţionat.

[8] Mânezi (ardelenism) = mâine, ziua următoare.

[9] Absolutoriu (arhaism) folosit în sens de puteri depline.

- Va fi, cred aşa, însă în sufletul său nu se poate emancipa de sentimentele de clasă, se simte ţăranul obligat să combată pe boieri.

Nu, Mihalache, după înfăptuirea reformei agrare susţine identitatea intereselor ţărănimii cu ale proprietarilor expropriaţi.

Oricum ar fi, dar dânsul, Brătianu, simte că nici Mihalache nu ar putea colabora din tot sufletul cu Brătianu precum nici Brătianu cu Mihalache.

Al doilea obstacol - care exclude o înţelegere pentru colaborare e aversiunea lui Maniu în contra însăşi ideii de colaborare la guvern cu Partidul Liberal. Maniu preferă să stea în opoziţie....

- Eu: Nu, însă depinde de condiţiile între cari ar putea primi puterea. Opoziţia de dragul opoziţiei, nici lui Maniu, nici altuia nu-i place, căci - „ghecât beteag şi sărac mai bine găzdac şi sănătos“ a zis armeanul din Bârgău.

El: „Maniu e un om foarte cult, de un intelect superior, fire distinsă, noi doi nu ne putem însă înţelege. Cu dumneata, cu toate că eşti combativ, „tauromahy“ (a zis greşit, „tauromahy“ în loc de „tauromahos“[10]), mă înţeleg mai uşor. - Astfel nu rămâne decât o a treia posibilitate de înţelegere, pe baza recunoaşterii Dumneavoastră ca al doilea partid de guvernământ şi a succesiunei. Se înţelege că dacă începeţi campania de răsturnare, eu trebuie să mă apăr şi astfel nu putem ajunge la o situaţie liniştită. Contra lui Averescu nu aş fi dat lupta de răsturnare şi ar fi şi astăzi la guvern, dacă nu ar fi complicat el situaţia în momentul când moartea regelui era iminentă.

Observând eu că acum din nou li se fac avansuri averescanilor, considerând alegerile parţiale ultime, dânsul:

- Nu lui Averescu, ci dumneavoastră v-am făcut avansuri, la Craiova şi Făgăraş, am ordonat neamestecul, nu am candidat, regret că nu aţi ales la Făgăraş un ardelean ci pe un regăţean.

V. V. - Noi îl apreciem foarte mult pe Mironescu.

B. - Şi eu îl apreciez, însă aş fi preferat să alegeţi un ardelean.

Am mai accentuat că şi la Craiova şi la Făgăraş dispunem de organizaţii cari ne asigurau reuşita, dacă nu se comit abuzuri, iar dânsul a opus, că la Făgăraş au ales Consiliile Comunale etc... Cu privire la averescani am mai spus: „aţi făcut ca ovreul din anecdotă, alegându-i pe Papacostea şi pe Niţă. Ovreul a luat de nevastă o creştină şi la întrebarea prietenilor, că de ce nu şi-a ales dintre numeroasele ovreice, a răspuns: am voit să nu fac de batjocură familia“.

Conversaţia a lunecat apoi asupra chestiei şcolare. Susţinea dispoziţiile lui Anghelescu; m-am convins că judeca cu totul fals situaţia instrucţiei publice minoritare, necunoscând decât superficial stările. (De exemplu la liceul săsesc din Bistriţa nu se poate admite să se înscrie nesaşi, căci ovreii l-ar copleşi, iar interesul de stat cere ca ovreii să fie „emancipaţi“ de cultura germană. Eu ştiu că în 50 de ani nu au absolvit 10 evrei la Bistriţa. Dar Românii? Eu am studiat la Bistriţa şi în Viena, şi totuşi prefer lectura franceză. etc. etc..)

Dânsul nu a pomenit alba-Iulia, nici chestia constituţională. Eu m-am ferit să le amintesc, făcând diversiuni, până ce uitându-mă la ceasornic îi adusei aminte că mai încă 6 minute până la 11, când, mi-a spus că trebuie să meargă la Consiliul de miniştri. Ne am sculat amândoi.

---

[10] Tauromahos (l. greacă) în original scris cu litere greceşti = toreador.

- Astăzi am dorit numai să-mi cunoaşteţi părerile, va trebui să ne mai vedem, ca să reluăm discuţia.

La întrebarea mea, că cine îi sunt oamenii de încredere, după ce, când unul când altul dintre miniştri şi foşti miniştri, discută cu câte unul dintre noi, accentuând însă că nu are „autorizare", că vrea numai să-şi dezvolte ideea lui „personală", domnul Brătianu mi-a răspuns:

- Dacă dânsul cunoaşte mai bine părerile mele, şi Vintilă, în fine şi ceilalţi, e firesc, că îşi fac rezervele. Căci toţi ar dori înţelegerea, fiind ea în interesul ţării, dar fiind disciplinaţi ştiu că eu am să hotărăsc.

Eu: Desigur, tot aşa ca şi noi când discutăm cu ai dumneavoastră, ne facem aceleaşi rezerve, căci Maniu are să decidă.

Dânsul: Aşa e în orice partid disciplinat.

Eu: Dar Inculeţ şi Săveanu?

El: Da şi ei,....

Eu: Comunicăm ori nu că ne-am întâlnit? Nu cred că e bine să se divulge, căci demoralizează, oamenii cred, cine ştie ce s-a discutat....

El: Nici eu nu vreau să se divulge, nu-mi place să se zică iarăşi că pertractăm. Eu o să le spun lui Vintilă, Duca, Săveanu, Tătărescu, în fine miniştrilor. Ei sunt discreţi. Apropos. Domnul Lupu era aici şi a aflat că vii Dumneata, când te-a anunţat servitorul. Dar, o să tacă.

Eu: Puteam fi liniştiţi dacă ştie domnul Dr. Lupu. Dânsul e omul cel mai discret, numai cât nici două ceasuri nu ştie să ţină în guşă un secret.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

SPITALUL MILITAR PITEŞTI – ACTIVITATE ŞI ORGANIZARE ÎNTRE ANII 1926–1938

VICTOR RĂZVAN MARTIN

Instituţie de prestigiu a judeţului, Spitalul Militar Piteşti trece printr-o perioadă de transformare şi restructurare, determinată de reforma din sistemul medical. Scopul acestui articol este de a prezenta imagini dintr-o perioadă similară: 1926–1938. Constituirea Caselor de Asigurări de sănătate, autofinanţarea instituţiilor medicale au produs teamă la început. Goana după fonduri extrabugetare a demonstrat că un conducător de spital trebuie să fie nu numai un doctor bun ci şi un manager bun.

Studiul documentelor păstrate în Arhivele Militare Piteşti mi-a permis să analizez anumite aspecte din viaţa spitalului interbelic.

Înfiinţat ca spital al Diviziei a 3-a, Spitalul nu a avut un sediu propriu migrând în diverse spaţii. Aflat la jumătatea distanţei dintre Bucureşti şi Craiova, Spitalul Diviziei a 3-a nu s-a dezvoltat ca un adevărat spital. Situaţia provizorie şi fluctuaţia în atribuţii, când infirmerie de garnizoană, când spital militar a fost cauzată atât de dezinteresul Ministerului, de slaba preocupare a factorilor locali, cât şi de apropierea faţă de cele două mari oraşe, Craiova şi Bucureşti, oraşe cu tradiţie în medicina militară.

Se considera nefondată ideea unui spital militar în Piteşti, Ministerul considerând acest lucru doar o risipă de bani.

Fără un local propriu şi adecvat funcţionării, acest spital nu a reprezentat un punct de atracţie pentru medicii ofiţeri. Acest lucru s-a repercutat în instabilitatea existentă la conducerea spitalului. Şefii acceptau sacrificiul de a sta în localitate un an sau mai mulţi ani, timp în care îşi pregăteau un post într-un spital adevărat.

Cronologia comandanţilor în perioada 1905–1922 spitalul demonstrează această instabilitate:

Medic lt. col. dr. Catapol 1905–1906.
Medic lt. col. dr. Călinescu 1906–1909.
Medic lt. col. dr. Mihalcea 1909–1913.
Medic lt. col. dr. Ioan Ionescu 1913–1916.
Medic lt. col. dr. M. Ionescu 1916–1918.
Medic col. (rez.) Dr. Piscu Alex 1918–1919.
Medic col. (rez.) Dr. Dristărescu Gh. 1919–1922.[1]

---

[1] Arhivele Militare Române, fond Spitalul Militar Piteşti, dosar 115, an 1935, f. 787

În 1922 spitalul va fi desfiinţat. În perioada antebelică, spitalul a deservit garnizoana Piteşti (3 Regimente şi serviciile) precum şi unităţile din garnizoanele Curtea de Argeş, Câmpulung, Turnu Măgurele şi Alexandria. Activitatea intensă desfăşurată mai ales în perioada de după primul război, media numărului de spitalizaţi pe aceşti ani fiind de 650 bolnavi[2], a dus la reînfiinţarea spitalului.

Prin ordinul Diviziei a 3-a din 26 februarie 1926 a fost reînfiinţat spitalul pentru garnizoanele din judeţele Argeş şi Muscel, precum şi pentru garnizoana Găieşti[3]

Conducerea spitalului a fost încredinţată col. dr. Negoescu Virgiliu. Acesta trebuia să organizeze anexa Regimentului 4 Dorobanţi în aşa fel încât spitalul să fie cât mai funcţionabil. Au fost amenajate 2 saloane cu un număr total de 40 paturi. Deoarece inaugurarea a coincis cu încorporarea contingentului 1926, au mai fost amenajate [illegible] paturi, toate paturile fiind repede ocupate[4]

Paturile au fost repede ocupate de tinerii recruţi ce sufereau de afecţiuni contagioase mai vechi.

Spitalul a fost organizat pe două secţii, medicală şi dermato-venerice , iar din 1 iulie s-a inaugurat secţia chirurgicală[5]. Până la sfârşitul anului au fost operaţi la Piteşti în cadrul spitalului, 29 bolnavi.

În acest prim an de existenţă ca spital autonom au fost internaţi 666 bolnavi[6]

În continuare, spitalul a suferit de lipsă de continuitate în conducere, în 6 ani schimbându-se 5 şefi:

Medic col. dr. Negoescu Virgiliu 1926–1927.
Medic lt. col. dr. Becescu Nicolae 1927–1928.
Medic mr. dr. Demond Sigmund 1928–1929.
Medic mr. dr. Zamfir Dumitru 1929–1930.
Medic cpt. Bobocescu Gheorghe 1930–1932[7].

Perioada se caracterizează pe plan organizatoric de încercări timide de reparare a clădirii spitalului şi dotarea cu material.

Rezultatele nu au întârziat să apară. În darea de seamă pe anul 1930 se remarcă dezvoltarea serviciului chirurgical, acesta desfăşurându-şi activitatea în două saloane cu un total de 36 paturi, o sală de operaţii şi o sală de pansamente[8]. Totodată a crescut şi numărul de intervenţii executate în cadrul serviciului din 192 bolnavi internaţi, 70 fiind operaţi[9].

Serviciul medical şi-a extins suprafaţa luând fiinţă un salon de izolare (contagioşi) de 6 paturi[10]. Numărul celor internaţi la acest serviciu a fost de 367 bolnavi, afecţiunile predominante ale celor internaţi fiind cele pulmonare.[11]

Am remarcat o implicare activă a medicilor militari din acest spital, organizând şi ţinând prelegeri despre combaterea maladiilor contagioase. În rândul comitetelor de acţiune“ împotriva tuberculozei, a bolilor venerice au intrat şi membrii ai Spitalului Militar Piteşti.

---

[2] *Ibidem.*
[3] Idem, dosar 5, an 1926, f. 521.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem.*
[7] Idem, dosar 115, an 1935, f. 787.
[8] Idem, dosar 30, an 1931, f. 88.
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem*, f. 85.
[11] *Ibidem.*

În 1932 la comanda spitalului este numit lt. col. dr. Stănescu Mihail. Descrierea pe care acesta o face spitalului este convingătoare asupra lipsurilor în care se desfăşura activitatea: „lipsit de lumină, lipsit de apă, care se căra cu hârdăul din oraş, cu acoperişul spart, prin care ploaia şiroia pe pereţi făcând să cadă tavanele peste bolnavi spitalul era foarte departe de a-şi merita numele“[12]. Spitalul îşi trăia ultimele zile de agonie fiind propus, pentru a doua oară, să fie desfiinţat.

Situaţia grea a spitalului este încă o dată penalizată de o inspecţie a Direcţiei Sanitare a Armatei când personalul spitalului „a fost felicitat pentru mizeria din clădire“[13].

În 1934, profitând de divergenţele dintre Ministerul Sănătăţii şi Prefectura Argeş, spitalul solicită şi primeşte spaţiul de pe şoseaua Piteşti – Curtea de Argeş „... cu prea bine voitorul concurs al domnului prefect Ioan Ghinescu“. „Pe baza unei simple adrese a prefecturii am ocupat localul... pentru a putea pune pe competitori (Jandarmeria, direcţia sănătăţii publice) în faţa unui fapt împlinit“[14] Ulterior, Prefectura a închiriat spaţiul, pe durata a 15 ani, fără plată, spitalului.

Zeiţa Fortuna a continuat să împlinească truda personalului. La scurt timp, ministrul Apărării Naţionale, general de divizie Nicolae Uică vizitează spitalul şi oferă un sprijin de 200.000 lei pentru restaurare şi renovare[15]

Este momentul când spitalul începe să se transforme într-un lăcaş medical cunoscut. Spitalul va trece în subordinea Corpului I Armată.

La 15 aprilie 1934 lucrările de renovare fiind terminate, spitalul a fost inaugurat[16].

Organizarea era următoarea:

Serviciul medical era amplasat în aripa dreaptă, la fel ca serviciul veneric şi dispunea de un salon, 3 rezerve, cu un total de 45 paturi.

Serviciului chirurgical i s-a pus la dispoziţie aripa stângă, având capacitate totală de 45 paturi. În cadrul serviciului s-au separat bolnavii septici, aseptici şi accidentaţii.

În centrul spitalului au fost amenajate farmacia şi cancelariile.

Într-un pavilion separat a fost amenajat serviciul contagioşi ce dispunea de un salon cu 16 paturi şi laborator de bacteriologie[17].

Pentru combaterea bolilor contagioase a fost amenajată în cadrul spitalului o baie de garnizoană, cu capacitate de 80 persoane/oră şi s-a creat o echipă mobilă de dezinfecţie şi deparazitare ce dispunea de un cuptor de deparazitare.

Conducerea spitalului a solicitat unităţilor din garnizoană ca măcar odată pe săptămână soldaţii garnizoanei să vină să facă o baie la spital. Solicitarea nu a întâmpinat nici o obiecţie.

---

[12] *Ibidem.*

[13] *Ibidem.*

[14] *Ibidem.*

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem*, f. 782.

[17] *Ibidem.*

În spatele spitalului a fost amenajată o grădină de zarzavat iar pădurea din apropiere a fost transformată în parc[18].

Cele patru secții ale spitalului beneficiau de saloane şi personal propriu.

Performanțele medicale şi numărul bolnavilor tratați au crescut în următorii ani.

Serviciul chirurgical a realizat 96 operații în 1934 şi 92 în 1935, iar serviciul medical a internat şi tratat în perioada 1932–1936 2559 bolnavi cu diverse afecțiuni[19] Mortalitatea din cadrul spitalului s-a cifrat în acest interval la valoarea de 0,63% (16 morți), cifră situată la jumătatea procentului față de media pe țară[20].

Serviciul contagioşi s-a confruntat cu epidemii de oreion şi gripă numărul celor internați fiind de 108 bolnavi.[21]

O activitate vastă a desfăşurat şi farmacia eliberând în această perioadă 24 018 rețete.

Ofițerii spitalului s-au implicat în viața culturală şi civică a Piteştiului organizând dezbateri în sala bibliotecii spitalului şi realizând studii de specialitate.

Dintre lucrări amintim:

„Tratamente reumatice“ – lt. col. dr. Stănescu M.

„Monografia sanitară a județului Argeş“ şi

- „Tulburările glandei tiroide în județul Argeş“ de cpt. Jianu Ion.

Schimbările produse în Spitalul Militar Piteşti au atras atenția forurilor conducătoare. Într-o adresă a Şefului Serviciului Medical al Corpului I Armată, general I. Constantinescu, datată 3 decembrie 1935 se aduc mulțumiri personalului pentru activitatea desfăşurată şi se recomandă autorităților superioare să ofere Spitalului tot sprijinul[22]

O problemă spinoasă a spitalului în perioada analizată a fost lipsa personalului medical de specialitate. Medicii ofițeri erau insuficienți şi periodic erau detaşați la unitățile din garnizoanele apropiate.

În notă nr. 4017 din 26 februarie 1936 adresată Inspectoratului Sanitar al Armatei, conducerea spitalului prezenta situația medicilor din spital „din 6 ofițeri medici (…) 4 sunt neutilizabili“, lt. col. dr. Stănescu precizând că „la chirurgie (…) sunt silit să lucrez cu plutonierul“[23], se solicita ca lt. dr. Păunescu Anghel, numit de Inspectoratul Sanitar, medic secretar al județului Teleorman, să fie înlocuit din funcție deoarece spitalul nu se poate lipsi de el[24]. Acest tânăr doctor avea meritul de a fi organizat un cabinet dentar în spital, pe care l-a dotat cu instrumentar propriu.

În notă amintită, lt. col. dr. Stănescu recomandă Inspectorului Sanitar al Armatei o mai mare atenție la selectarea medicilor recrutatori. Deoarece mulți medici de unitate nu au îndeplinit niciodată această funcție.

În cursul anului 1936 spitalul a început demersurile necesare achiziționării unei instalații de radiologie. Ca răspuns la nota nr. 4146 din 26 februarie 1936, Divizia a aprobă fondurile necesare achiziţionării instalaţiei, doar suma de 50.000 lei fiind suportată de bugetul spitalului[25]

---

[18] *Ibidem.*

[19] *Ibidem.*

[20] *Ibidem.*

[21] *Ibidem*, f. 783.

[22] *Ibidem*, f. 784.

[23] *Ibidem*, f. 731.

[24] *Ibidem*.

Schimbând aspectul spitalului medicii au fost solicitaţi tot mai mult de civilii din oraş. Numărul în creştere al celor consultaţi a permis crearea unui fond de gospodărire al spitalului. Acesta era alimentat în afară de consultaţii de bani obţinuţi din analize, medicamente, vizite, internări şi tratamente. Valoarea acestui fond a fost de 182.535 lei în anul 1936 şi 146.352 lei în 1937. Aceste fonduri au permis continuarea reparaţiilor şi dotărilor cu instrumentar[26]

În 1937 numărul pacienţilor civili din spital a ajuns la 25%, din 890 internaţi, 158 erau civili. Numărul operaţiilor a crescut la 237.

Serviciul de radiologie înfiinţat anterior a contribuit în mod substanţial la fondul de autogospodărire. În 1937 s-au executat 1.125 radioscopii, 242 dintre ele fiind folosite pentru uzul spitalului.

Plecarea dr. Stănescu de la conducerea spitalului, la începutul anului 1938, nu a fost identificată ca o abandonare a problemelor. Noul, şi în acelaşi timp vechiul şef, mr. dr. Bobocescu Gheorghe, fiind familiarizat cu activităţile din spital.

În „Darea de seamă pe anul 1938" această activitatea pe care a desfăşurat-o activitatea ce continua munca predecesorului său; astfel au fost reparate uşile şi ferestrele „...s-a vopsit acoperişul spitalului şi al tuturor anexelor, s-a reparat conducta de apă"[27]

Spitalul ţi-a mărit capacitatea cu încă 8 paturi, achiziţionându-se şi „o trăsură pentru aducerea pâinii de la manutanţă".

Numărul bolnavilor internaţi în 1938 s-a cifrat la 1.137, dintre aceştia 209 fiind civili[28].

În cadrul serviciului de chirurgie au fost executată 282 operaţii „abordându-se toate regiunile şi toate organel[29]

Serviciul de radiologie a lucrat atât pentru interesul spitalului, efectuându-se 1.280 radioscopii, onorându-se totodată cele 137 solicitări civile contra cost.

Veniturile spitalului au fost complectate şi de cele 8 analize de făină pentru manutanţa centrală efectuate de laboratorul de chimie. În condiţiile în care Direcţia Sanitară a alocat acestui sector pe anul 1938 un buget de 2.000 lei în urma acestor iniţiative s-a obţinut suma de 6.000 lei[30].

Reforma sistemului medical, autofinanţarea instituţiilor, apariţia caselor de asigurări de sănătate reprezentau probleme de fond pentru medicina românească.

De la tavanele umede ce pândeau să cadă peste bolnavi la spitalul modern din timpurile noastre fuiorul istoriei a depănat multe poveşti. A trecut un război, cataclismele naturale nu au ocolit spitalul, dar acest lăcaş medical născut din durere şi pentru durere, s-a dezvoltat şi s-a implementat în mintea argeşenilor ca un loc unic.

---

[25] *Ibidem*, f. 742.
[26] Idem, dosar 138, an 1936, f. 645.
[27] Idem, dosar 164, an 1938, f. 644.
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*.
[30] *Ibidem*.

MILITARY HOSPITAL PITEŞTI-ACTIVITY AND ORGANIZATION BETWEEN 1926–1938

Abstract

Situated on the way that connects Piteşti to Curtea de Arges, Military Hospital Piteşti had a dramatic activity.

As it had been founded as 3-rd Division's hospital, it had never had an own headquarters. For that reason, it migrated from one military and civil establishment to other.

The provisional situation was caused by the carelessness of the Ministry and of local factors, by the short distance from Craiova and Bucharest (centers that had a tradition in military medicine).

The hospital had not been a „high spot" for officers who practiced medicine. The leadership of the hospital was changed very frequent in the period before war occurred.

The leadership of the hospital between 1900–1922 was:

colonel lieutenant dr. Catapol 1905–1906.
colonel lieutenant dr.Călinescu 1906–1909.
colonel lieutenant dr. Mihalcea 1909–1913.
colonel lieutenant dr. Ioan Ionescu 1913–1916.
colonel lieutenant dr. M. Ionescu 1916–1918.
colonel spare dr. A. Piscu 1918–1919.
colonel spare dr. Gh. Dristărescu 1919–1922.

In 1922, the hospital was abolished. On February 26 1926, by the order of I [illegible] Divisions, the hospital was reactivated as a hospital for the garrison from Argeş country, Muscel and Găeşti.

The leadership of the hospital between 1926–1938 was:

- colonel dr. Negoescu Vasile 1926–1937.
- colonel lieutenant dr. Becescu Nicolae 1927–1928.
- major dr. Demond Sigmund 1928–1929.
- major dr. Zamfir Dumitru 1929–1930.
- captain dr. Bobocescu Gh. 1930–1932.
- colonel lieutenant dr. Stănescu Mihai 1932–1937.

In 1932, at the leadership of the hospital was appointed colonel lieutenant Stănescu Mihai, who obtained in 1934 an irrevocable headquarters for the hospital with the support of the prefect Ioan Ghinescu.

After the visit of Defense Minister, Division general Nicolae Uică the hospital received a financial support of 200.000 lei for renovation.

The new hospital had two sections: a medical one and a dermatological one, with a total of 90 beds.

From the 1-st of July 1934 it was founded the surgical service. During the same year, it was organized an infection ward. The hospital had its own chemist's and its own bath for the soldiers in the garrison.

The officers-doctors involved in town's life. Captain Jianu Ion wrote works about the diseases in the country.

The civilians requested the hospital's services, too, and that situation allowed the existence of an auto-finance fund. The sums in that fund were at about 160,000 lei, annually.

The hospital acquired a modern radiological installation.

The reform of the medical system represented an important problem for the hospital's personnel. Due to their professional training and to the support of local civilian and military authorities, the hospital became a strong and respectable institution.

Nowadays, the Military Hospital represents an active presence in our country's life.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

RAPORTURILE LUI GHEORGHE TĂTĂRESCU CU NICOLAE TITULESCU, ÎN PROBLEMA ÎNCHEIERII UNUI PACT DE ASISTENȚĂ MUTUALĂ CU UNIUNEA SOVIETICĂ

TEODOR CIOFLAN

După stabilirea relațiilor diplomatice normale între cele două state (România și U.R.S.S., iunie 1934), concomitent cu stabilirea relațiilor diplomatice între ele, s-au depus stăruitoare eforturi pentru realizarea unui pact de asistență mutuală, pact ce trebuia de fapt să consacre într-o formă juridică adecvată, toate acele principii cuprinse în tratatele generale și în cadrul cărora evoluau de mulți ani, deși neoficializate, relațiile între guvernele de la București și Moscova.

Relațiile guvernului român condus de Gheorghe Tătărescu cu Uniunea Sovietică erau relații între un guvern al unei țări capitaliste și un guvern al unei țări socialiste. În întreaga perioadă interbelică, guvernele românești care s-au perindat la conducere, indiferent de partidul politic au reprezentat, au promovat aceeași politică internă anticomunistă, din care nu lipsesc, într-o formă sau alta, propaganda de denigrare a regimului sovietic[1]

Politicienii cu vederi lucide însă, de felul lui Nicolae Titulescu, care a dominat cu personalitatea lui un deceniu și jumătate de politică externă românească, plecând de la considerentele date de imperativul consolidării statului unitar național român, au văzut în mod realist necesitatea existenței unor raporturi normale de bună vecinătate cu statul vecin. Această poziție lucidă, dar care nu comportă nici un fel de simpatie pentru ideologia comunistă sau regimul sovietic, era exprimată astfel de însuși Titulescu: „politica noastră față de U.R.S.S. derivă din necesitatea de a trăi în bună armonie cu un vecin de 170.000.000 de oameni. Nu sunt comunist, n-am împărtășit niciodată această doctrină. Consider însă că o apropiere pe tărâmul politicii externe cu U.R.S.S., care, ca aliat al aliaților noștri Franța, Cehoslovacia și Turcia este cel mai bun mijloc de a permite tratatelor noastre existente de alianță să-și dea plina lor eficacitate“[2].

În cadrul complicațiilor e o tot mai vizibilă tensiune între statele revizioniste și antirevizioniste, apropierea de U.R.S.S. a Franței și Cehoslovaciei a fost un imbold în plus pentru România de a-și urma aliații.

Pentru a înfăptui un tratat politic cu Uniunea Sovietică Nicolae Titulescu a cerut mai întâi regelui Carol al II-lea și guvernului condus de Gheorghe Tătărescu să-i acorde împuternicirea necesară pentru a începe negocierile acestui pact. Teama că o alianță cu U.R.S.S. ar facilita influența ideilor comuniste asupra opiniei publi românești ca și îngrijorarea că o asemenea alianță ar spori ostilitatea German hitleriste și ar putea să afecteze relațiile României cu Polonia au determinat pe Carol al II-lea să manifeste la început o atitudine refractară față de cererea lui Titulescu și chi să se opună cu înverșunare inițiativei ministrului său de externe[3]

---

[1] Ion M. Oprea, *Titulescu și strategia sa*, Editura Junimea, Iași, 1982, p. 256.
[2] Interviu acordat de N. Titulescu ziarului „Universul“ în numărul din 18 iulie 1936.

În consecință el a refuzat să dea curs propunerii lui Titulescu și în acelaș tim a interzis ministrului de externe român de a merge la Moscova împreună cu Ben Eden și Laval, chiar cu simpla condiție de a nu discuta nimic despre pactul de asisten mutuală.

Perseverența și puterea de convingere a lui Titulescu, dar mai ales teama d nu expune monarhia unei primejdii, l-au determinat pe rege să vadă că o alian U.R.S.S. corespundea într-adevăr intereselor vitale ale României și că era neces abandoneze punctul său de vedere inițial. Principiul politicii externe românești, prop chiar și celor mai lucizi promotori ai săi, a figurat ca atare și în actul de împutern dat lui N. Titulescu de regele Carol al II-lea și de guvernul român, în frunte cu Tătărescu, la 14 iulie 1935, pentru negocierea unui pact de asistență mutuală român sovietic[4].

În minuta încheiată la 14 iulie 1936 între Gheorghe Tătărescu, Ion Incule Victor Antonescu și Nicolae Titulescu în legătură cu unele direcții și aspecte al politicii interne și externe, la punctele 3 și 4 se referea la semnarea Pactului de asisten mutuală cu U.R.S.S., pentru care guvernul a dat autorizarea lui încă din iulie trecut pe care azi Sovietele refuză să-l încheie pe baza următoarelor principii:

a) Încetarea atacurilor în presă asupra U.R.S.S. și combaterea numai comunismului intern, al cărui partizan nici unul din membrii guvernului nu sunt;

b) Articolele de presă favorabile apropierii cu U.R.S.S., din punct de veder extern, învederând că noi nu putem păstra alianțele noastre existente cu Fran Cehoslovacia și Turcia dacă nu cădem la o înțelegere, ba chiar devenim inamicii lu U.R.S.S., aliatul aliaților noștri;

c) Suntem inamicii comunismului intern și hotărâți să ne conducem destinel țării după directive proprii românești, dar pe tărâmul politicii externe suntem pentru înțelegere cu U.R.S.S., aliatul aliaților noștri, Franța, Cehoslovacia și Turcia, înțeleger care singură poate da acestor alianțe valoare afectivă, noi neputând fi în același timp aliatul Franței și inamicul Rusiei, aliata ei.

Deplinele puteri pentru încheierea unui Pact de asistență mutuală cu U.R.S.S au fost date deja domnului Titulescu, demult[5].

După aproape două luni de zile de la primirea mandatului, Titulescu a întâlni pe Litvinov la Geneva și, fără a pretinde să înceapă negocierile propriu-zise, a deschi discuția asupra eventualei încheieri a unui pact de asistență mutuală între România U.R.S.S. Acest pact era conceput de către ministrul afacerilor externe al României c un corolar al pactului de asistență franco-sovietic, pe care se baza în esență, dar că n era identic. Titulescu vroia ca în cadrul ajutorului reciproc pe care părțile semnatar urmau să-l acorde atunci când una din ele ar deveni victimă agresiunii; Uniunea Sovietică să garanteze independenţa naţională şi integritatea teritorială a României şi aliaţilor săi. În acelaşi timp considera că pactul româno-sovietic nu trebuia să vizeze agresiunea unei ţări anumite, aşa cum de pildă pactul franco-sovietic viza agresiunea germană, cu alte cuvinte el să nu fie „îndreptat împotriva nimănui, ci împotriva agresorului oricare ar fi el".

---

[3] Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 258.

[4] Eliza Campus, *Din politica externă a României (1913-1947)*, București, Editura Politică 1980, p. 122.

[5] Sanda Tătărescu - Negropontes, *Mărturii despre istorie. Gheorghe Tătărescu*, Editura Enciclopedic, București, 1966, p. 27.

Potrivit declaraţiilor lui Titulescu, aceste propuneri n-au fost acceptate iniţial de Litvinov. Punctul de vedere al ministrului de externe sovietic se baza pe invocarea lipsei de reciprocitate reală, determinată nu numai de aportul relativ neînsemnat pe care România l-ar fi adus în ipoteza că Uniunea Sovietică ar fi devenit victima agresiunii, dar şi de situaţia geografică în virtutea căreia România era expusă întotdeauna cea dintâi atacului german, şi în consecinţă obligaţia de a acorda asistenţă revenea înainte de toate Uniunii Sovietice. Timp îndelungat Litvinov n-a părăsit această poziţie bazată pe raţionamente, de către Titulescu, după cum arată el însuşi, nu s-a lăsat niciodată convins[6].

Cu toate că discuţia angajată în septembrie 1935 la Geneva între Titulescu şi Litvinov n-a avut un caracter oficial şi nici n-a constituit o negociere propriu-zisă a pactului de asistenţă mutuală româno-sovietic, ea n-a putut să fie totuşi ferită de ochii publicităţii.

Diplomaţia statelor fasciste, naziste şi a acelora care gravitau spre ele nu priveau cu ochi buni încheierea acestui pact. Cercurile diplomatice horthyste susţineau că ideile lui Titulescu sunt obsedant îndreptate spre îmbunătăţirea relaţiilor cu Uniunea Sovietică şi răspândeau zvonuri a căror falsitate era evidentă pentru toată lumea, că România trebuie considerată „ca agent al Rusiei sovietice în Europa"[7].

Prin diferite organe de presă cercurile hitleriste au semnalat de la începutul anului 1935 apropierea româno-sovietică, exprimându-şi şi îngrijorarea faţă de ceea ce numeau ele „influenţa pe care Rusia sovietică o câştigă zilnic asupra politicii interne şi externe a României".

După discuţia lui Titulescu şi Litvinov din septembrie 1935, guvernul german s-a informat prin ambasadele Italiei şi Ungariei în România, prin ataşaţii săi militari şi de presă ca şi prin vărul regelui Carol al II-lea, prinţul Friederich Viktor von Hohenzollern, despre stadiul negocierilor alianţei româno-sovietice. Aderenţa României la acest sistem de asistenţă mutuală era considerată la Berlin ca un act de ostilitate, deoarece diplomaţia hitleristă vedea în frontul comun alcătuit de U.R.S.S., Franţa, Cehoslovacia şi România, o forţă creată în scopul de a încercui Germania şi de a-i pune existenţa în joc[8].

Declaraţia rostită în Parlament la 14 decembrie 1935 intitulată „Doi ani de la guvernare", Gheorghe Tătărescu afirma despre politica externă că este o operă de consolidare şi că ea a urmărit şi urmăreşte două ţeluri: asigurarea păcii şi menţinerea graniţelor actuale ale ţării. „Prin Convenţiunile de la Londra încheiate cu U.R.S.S., vecinii ei şi statele Micii Înţelegeri, s-a dat nu numai pentru prima dată cu preciziune definiția agresorului, dar s-a pus în același timp și pentru totdeauna întreg teritoriul aflat azi sub stăpânire românească la adăpost de orice război sau act de violență"

---

[6] N. Titulescu, *Politica externă a României*, Editura George Potra, C.I. Turcu şi I.M. Oprea, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, p. 124.

[7] Valeriu F. Dobrinescu, *România şi Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947)*, Editura Viitorul Românesc, 1996, p. 114.

[8] Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 261.

„Datorită acestor convențiuni, s-au putut relua anul trecut relațiunile normale cu U.R.S.S. pe baza garanției mutuale a plinului și întregului respect al suveranității celor două state și s-au putut crea condițiunile unei prietenii cu marea noastră vecină de la Răsărit, necesară atât securității statului nostru, cât și colaborării rodnice pentru organizarea păcii în întreaga Europă - operă căreia România i-a închinat și înțelege să închine toate sforțările ei"[9]

În atmosfera de crescândă tensiune războinică a avut loc la Belgrad (noiembrie 1935) și apoi la București (iunie 1936). Conferința șefilor de state majore ai Micii Înțelegeri. Din analiza evenimentelor politice și militare din Europa cei trei șefi de state majore au apreciat că într-o situație foarte grea se găsea Cehoslovacia. Proiectele de operațiuni elaborate de cele două conferințe situau România în afara pericolului unei agresiuni imediate. După Conferința de la București, șeful Marelui Stat Major român afirma că: „se poate conta pe atitudinea binevoitoare a Uniunii Sovietice ca aliată a Franței, Cehoslovaciei și Turciei, toate trei aliate ale României". În schimb arăta el - „pericolul grav rezultă pentru Cehoslovacia. Îngrijorat de soarta aliatului său acelaşi organ militar aprecia că în cazul unui conflict, dacă Rusia rămâne aliată cu Franța și înțelege a ajuta Cehoslovacia, noi trebuie să permitem forțelor ruse să treacă prin România pentru a ajuta armata cehă"[10].

În actul de împuternicire dat lui Nicolae Titulescu de guvernul român, în frunte cu Gheorghe Tătărescu, la 14 iulie 1936, pentru semnarea pactului de asistență mutuală cu U.R.S.S. se arăta: „Suntem inamicii comunismului intern și hotărâți să ne conducem destinele țării după directivele proprii românești, dar pe tărâmul politicii externe suntem pentru o înțelegere cu U.R.S.S., aliatul aliaților noștri, Franța Cehoslovacia și Turcia, înțelegere care singură poate da acestor alianțe valoarea lor efectivă, noi neputând fi în același timp și aliatul Franței și inamicul Rusiei, aliata ei" Regele Carol al II-lea însuși, multă vreme fiind împotriva unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S., îi spunea lui Titulescu în 1936: „Ceea ce face forța argumentului dumitale este că a mai bine să-i avem pe ruși prieteni decât inamici"[11]

La 21 iulie 1936, textul pactului de asistență mutuală româno-sovietic stabilit de comun acord cu N. Titulescu și Maxim Litvinov, a fost parafat de ei articol. Odată semnat și ratificat, acest tratat ar fi finalizat într-un mod fericit și reciproc avantajos, suită de negocieri de-a lungul a 16 ani. Această finalizare nu s-a produs.

Având sprijinul masiv al majorității forțelor politice din țară, Titulescu a rămas neclintit în convingerile sale privind necesitatea încheierii pactului româno-sovietic.

După discuția pe care a avut-o cu Litvinov în septembrie 1935 la Geneva, el n a putut să reia problema pactului decât în vara anului următor: „Cum nu-mi plăcea - scria Titulescu regelui - să tratez această chestiune cu Ostrovski (ambasadorul U.R.S.S în România) ci numai cu Litvinov n-am avut prilejul de a o face decât mult mai târziu...”. Întâlnirea dintre Titulescu și Litvinov în ianuarie 1936 la Londra cu prilejul funeraliilor regelui George al V-lea ca și întrevederea lor fugară din luna martie a aceluiași an la Geneva nu au fost momente propice care să îngăduie repunerea în discuție a pactului de asistență. Un asemenea moment l-a prilejuit Conferința de la Montreaux care și-a desfășurat lucrările în lunile iunie-iulie 1936 și care a dezbătut problema revizuirii convenției privind regimul marilor strâmtori[12].

---

[9] Sanda Tătărescu - Negropontes, *op. cit.*, p. 261.

[10] Arhivele Marelui Stat Major, Arhiva Conferinței Micii Înțelegeri, Belgrad, 1936, dosar nr. 30, în Alexandru Osca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, Convenții militare și protocoale secrete (1934-1939)*, Editura Vlasie, Pitești, 1994, p. 23.

[11] Ioan Talpeș, *Diplomație și apărare 1933-1939*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 87

București, 9 mai 1935. Joseph Paul-Boncour, împreună cu Gheorghe Tătărescu, Nicolae Titulescu, N.N. Săveanu, președintele Camerei Deputaților, Savel Rădulescu, Eugen Titeanu, după primirea înaltului oaspete francez la Camera Deputaților.

În politica internă a României se constată o rapidă ascensiune a forțelor de extremă dreapta în frunte cu Garda de Fier care devenea un adevărat pericol pentru democrația parlamentară și chiar pentru independența României.

Discuția dintre cei doi diplomați a avut loc într-o perioadă când situația internațională devenea din ce în ce mai încordată, ca urmare a repetatelor acte agresive săvârșite de statele fasciste. În politica internă a României de asemenea se constată o rapidă ascensiune a forțelor de extremă dreapta în frunte cu Garda de Fier care, finanțată de Germania hitleristă și de vârfurile cele mai reacționare românești, devenea un adevărat pericol pentru dezvoltarea mișcării muncitorești pentru democrația parlamentară burgheză și chiar pentru independența națională a României. Faptul că ascensiunea fascismului se producea cu îngăduința guvernului Tătărescu și a regelui, care deși nu tolerau excesele organizațiilor fasciste, le acordau totuși în anumite momente ajutor urmărind să le ţină astfel în subordine şi să le folosească drept forţă de şoc pentru propriile lor scopuri politice, a avut un ecou nefavorabil în cercurile politice internaţionale.

---

[12] Viorica Moisuc, *Acte fundamentale ale statutului politico-juridic al României în perioada 1918-1940*, în: *Probleme de politică externă a României, 1918-1940*, Editura Militară, 1977, p. 66.

România continua să rămână adeptul ferm al orientării sale tradiţionale spre politica franceză şi a declarat totodată lui Litvinov că menţinerea relaţiilor prieteneşti cu U.R.S.S. constituia un adevărat comandament al politicii externe româneşti constatând că unele acţiuni ale guvernului săvârşite pe planul politicii interne contracarau politica externă, Titulescu a hotărât să demisioneze. În acest scop el s-a reîntors în ţară la începutul lunii iulie 1936 şi a înaintat preşedintelui Consiliului de Miniştri Gheorghe Tătărescu actul demisiei[13].

Împrejurările interne şi externe au determinat guvernul Tătărescu şi pe rege să respingă demisia lui Titulescu şi să-l menţină în fruntea Ministerului Afacerilor Externe. Titulescu a pus drept condiţie pentru rămânerea sa, înscrierea într-un document a liniilor generale privind politica externă pe care România va trebui să o urmeze în viitor.

Pentru elaborarea acestui document s-au întrunit în ziua de 14 iulie 1936 preşedintele Consiliului de Miniştri Gh. Tătărescu, ministrul de interne Inculeţ, ministrul de finanţe V. Antonescu şi N. Titulescu. Într-unul din obiectivele principale ale politicii externe a României se prevedea necesitatea continuării eforturilor pentru încheierea unui pact de alianţă între Franţa şi Mica Înţelegere împotriva oricărui agresor.

În ceea ce priveşte politica externă a României faţă de U.R.S.S. actul sublinia hotărârea guvernului român de a menţine depline puteri acordate lui Titulescu încă din luna iulie 1935, pentru încheierea unui pact de asistenţă mutuală.

În scopul împlinirii acestei misiuni Titulescu a întâlnit pe Litvinov la Montreaux unde încă mai continua Conferinţa strâmtorilor. În contextul internaţional al celor „douăzeci de ani de tensiuni diplomatice“ nota Turciei din 11 aprilie 1936, adresată statelor participante la Conferinţa de la Lausanne şi secretariatului general al Ligii Naţiunilor invocând necesitatea întăririi securităţii ţării prin înlocuirea convenţiei de la Lausanne cu o nouă convenţie a strâmtorilor apare, ca un gest care contrapune unor acţiuni unilaterale de revizuire prin forţă a tratatelor existente pe calea tratativelor în vederea securităţii şi păcii. Nicolae Titulescu, exprimându-şi nemulţumirea faţă de acest procedeu, în telegrama adresată lui Gh. Tătărescu din 15 aprilie 1936, arată că în asemenea condiţii, consideră inoportună participarea României la Conferinţa de la Belgrad a Înţelegerii Balcanice, fixată pe 4 mai[14].

În jurul clauzelor viitorului pact la rugămintea lui Litvinov au fost redactate de către Titulescu, între reprezentaţii guvernelor sovietic şi român s-a purtat o îndelungată şi fructuoasă discuţie. Primul punct al protocolului, prevedea că statele contractante îşi vor acorda ajutor reciproc în cadrul Societăţii Naţiunilor, după exemplul pe care îi ofereau tratatele de asistenţă sovieto-francez şi sovieto-cehoslovac. Pactul româno-sovietic era îndreptat împotriva oricărui agresor european, fiind astfel un tratat de asistenţă generală. O asemenea clauză prin conţinutul şi scopul ei prezintă o deosebită importanţă, deoarece în virtutea ei Uniunea Sovietică urma să completeze sprijinul pe care România l-ar fi primit la nevoie din partea ţărilor semnatare al pactelor Micii Înţelegeri şi Înţelegerii Balcanice, sau mai mult, ea urma să suplinească acest sprijin în ipoteza că cele două pacte, din cauza unor deficienţe, nu ar fi putut să funcţioneze[15].

---

[13] *Ibidem.*

[14] Robert Deutsch, *Poziţia României la Montreaux - 1936*, în *Studii privind politica externă a României (1919-1939)*, Editura Militară Bucureşti, 1966, p. 166.

În ceea ce priveşte intrarea în funcţiune a pactului româno-sovietic, protocolul întocmit la Montreaux menţiona la punctul doi că fiecare din părţile contractante urmau să şi exercite obligaţiile de asistenţă numai când Franţa va intra în acţiune.

Împotriva acestui punct din acord, de altfel singurul asupra căruia părerea celor doi miniştri de externe n-a coincis, Litvinov a ridicat o serie de obiecţii. El invoca lipsa unei alianţe între Franţa şi România, neîncrederea în posibilitatea încheierii acestei alianţe, precum şi consecinţele nefavorabile care rezultau din această situaţie pentru România[16]

A treia clauză a acordului stipula că trupele fiecăruia dintre statele semnatare nu puteau trece graniţa pentru a-şi îndeplini obligaţiile de asistenţă decât la cererea formală a părţii contractante care a devenit victima agresiunii. Şi în sfârşit, potrivit punctului ultim al acordului, trupele care au acordat asistenţa, trebuiau ca la cererea formală a statului contractant, care a primit ajutor, să se retragă imediat pe teritoriul pe care s-a aflat înainte de a acorda asistenţă, respectiv la est sau vest de graniţa care despărţea cele două state[17]

Definitivarea şi semnarea pactului de asistenţă nu s-au realizat însă în momentul când cei doi miniştri au căzut de acord asupra principalelor clauze. La 29 august 1936, Titulescu a fost înlăturat din guvern pe când încă se afla în străinătate. El a condamnat aspru pe cei care l-au înlăturat fără a se îngriji de soarta mandatului pe care i-l dăduseră de a încheia pactul româno-sovietic.

Urmarea a fost pierderea valabilităţii acestui act de importanţă capitală pentru România, la cererea expresă adresată de Litvinov ca un act echivalent cu o schimbare a politicii externe româneşti. Pornind de la acest considerent, el a comunicat lui Titulescu, în septembrie 1936 că textul acordului încheiat la Montreaux în ziua de 21 iulie 1936 nu mai este valabil. Pe Titulescu eşuarea încheierii tratatului l-a afectat foarte mult, încât mai târziu mărturisea regelui „Când privesc primele puteri date mie la 14 iulie 1936 şi tratatul semnat de Litvinov şi de mine la 21 iulie 1936 cu anexa lor: telegrama de concediere ce mi-a adresat-o domnul Gh. Tătărescu la 29 august 1936 nu pot să-mi stăpânesc lacrimile durerii pentru că istoria se face la momente oportune şi e greu de presupus că ele se succed"[18]

Declanşată în seara de 28 august 1936, criza de guvern de la Bucureşti nu părea să ofere la început nimic senzaţional. Iată însă că, în locul unei crize „de serviciu", apare o lovitură de teatru. Incredibilă în primul moment, vestea înlăturării lui Titulescu din funcţia de ministru de externe al României a uluit. La 29 august 1936, Gh. Tătărescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, prezenta lui Carol al II-lea demisia guvernului, de altfel imediat. Formarea noului Cabinet s-a realizat ad-hoc, singurul abandonat fiind titularul Externelor, N. Titulescu. În seara aceleiaşi zile, o telegramă expediată la Cap Martin anunța post-factum lui Titulescu că fusese înlăturat. „Față de marile dificultăți ce aveam de învins și la cererea colaboratorilor mei – scria Gh. Tătărescu – mă văd silit să formez un guvern numai în cadrul partidului ce reprezint (liberal), asigurându-i astfel unitatea și omogenitate“[19].

---

[15] Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 272.

[16] *Ibidem.*

[17] *Ibidem*, p. 273.

[18] *Ibidem*, p. 274.

„Argumentul“ unității și omogenității invocat pentru a explica înlăturarea lui Titulescu, avea un caracter formal. Realitatea era cu totul alta. Cauzele demiterii lui Titulescu – punct final al unei îndelungate campanii de intrigi și manevre desfășurate de cercuri interne și externe – rezidă, în esență, în ostilitatea înverșunată a acestor cercuri față de principiile politicii externe promovate cu luciditate, realism și consecvență de ilustrul diplomat și înflăcăratul patriot care a fost Nicolae Titulescu, politica care l-a plasat într-o opoziție ireductibilă față de curentele fasciste și extremiști de dreapta din țară și din afara ei.

Investigând cu vehemență împotriva politicii, și persoanei ministrului de externe român, Garda de Fier, îl declarase pe Titulescu unul din principalii ei adversari, încă de la sfârșitul anului 1933, când legionarii fuseseră puși în afara legii de către I. G. Duca (Titulescu se asociase adaptării acestei hotărâri). Acțiunile pe care Titulescu le-a dezvoltat consecvent în scopul asigurării păcii și independenței țării au ințețit atacurile Gărzii de Fier[20].

Datele „cazului“ de la 29 august 1936 arată că la înlăturarea lui Titulescu au concurat din plin, în primul rând manevrele – conjugate sau separate – ale fascismului italian și al regimului hitlerist din Germania, cărora li s-au adăugat acțiunile diplomatice ale cercurilor reacționare din Polonia și Ungaria, adversare neînduplecate ale principiilor de politică externă profesate de ministrul de externe român.

În vara anului 1936, folosind pretextul oferit de cunoscuta atitudine adoptată de Titulescu la Liga Națiunilor în apărarea independenței Etiopiei, aparatul fascist al lui Mussolini, a declanșat o nouă campanie violentă împotriva lui Titulescu.

Începând cu anul 1935 regimul hitlerist va întreprinde presiuni directe pentru înlăturarea lui Titulescu. Un rol special în această acțiune l-a avut Oficiul de politică externă condus de Rosenberg.

Stabilirea relațiilor diplomatice între România și U.R.S.S., la 9 iunie 1934 acțiune în care Titulescu a avut o contribuție importantă – a fost primită defavorabil de hitleriști ca și perspectiva încheierii unui pact de asistență mutuală româno-sovietic. Îngrijorat de posibilitatea încheierii pactului româno-sovietic, Görring continua încă să se intereseze prin Gh. Brătianu, în noiembrie 1936, dacă eventualitatea unui asemenea act este cu totul înlăturată[21].

Pe plan intern intrigile fruntașilor reacțiuni împotriva lui Titulescu s-au brodat pe fondul unei vechi antipatii pe care Carol al II-lea față de ministrul de externe român. Un rol important l-au avut și membrii camarilei regale care, din adversități personale foloseau orice prilej pentru a-l prezenta pe Titulescu drept dușman înveterat al lui Carol al II-lea. Semnificativă pentru acest fel de intrigi este scrisoarea adresată regelui, la 2 decembrie 1934, de către Dinu Cesianu, ministrul României la Paris, prieten intim al lui Carol al II-lea: „Atitudinea pe care sub forme diverse el o ia (Titulescu) când direct, când indirect față de mine – scria Cesianu –, în fond [...] nu e decât lupta dusă de el, de ani și neîncetat, contra maiestății tale pe care nu o iubește [...]"[22].

---

[19] George G. Potra, *În culisele „cazului“ Titulescu*, în „Magazin Istoric“, III, 1969, 9 (30), p. 50.

[20] *Ibidem*, p. 52.

[21] *Ibidem*, p. 54.

Astfel că îndepărtarea neașteptată a lui Nicolae Titulescu din guvern a permis Uniunii Sovietice să declare prin Maxim Litvinov, nulitatea acordului de la Montreaux, aceasta însemnând o schimbare de orientare în politica externă a României în sensul apropierii de Germania.

Contestată din primul moment de guvernul Gh. Tătărescu această legendă, întreținută tenace de N. Titulescu însuși speculată de opoziție și acreditată o vreme de istoriografie, persistă și astăzi în conștiința multora. În realitate, plecarea lui N. Titulescu din guvernul Gh. Tătărescu și a regelui Carol al II-lea de a încheia cu Uniunea Sovietică un tratat de asistență în termeni pe care patriotismul incontestabil al lui N. Titulescu i-ar fi găsit cumva acceptabili, nici voința lor de a reorienta politica externă a țării spre Germania căreia Nicolae Titulescu însuși îi propusese, la 27 iulie 1935, un tratat de asistență mutuală similar celui în curs de negociere cu Uniunea Sovietică. Pricina reală a îndepărtării lui Nicolae Titulescu era grava deteriorare a raporturilor de colaborare dintre el, ca ministru al Afacerilor Străine, Gh. Tătărescu, ca președinte al Consiliului de Miniștri și Carol al II-lea, ca șef al statului și care îl determinase, ca de atâtea ori în trecut, să-și prezinte, la 11 iulie 1936, demisia, din motive de prestigiu personal[23]

Motivele politice ale deteriorării acestor raporturi nu lipseau. Era vorba pe de o parte, de angajarea indirectă a lui N. Titulescu în prevestiri referitoare la iminenta schimbare a guvernului național-liberal, din care făcea parte, cu unul național-țărănist și de contactele sale apropiate cu presa franceză de stânga, defavorabilă regelui Carol al II-lea. Era vorba, pe de altă parte, de modul mai mult subiectiv în care el înțelegea să conducă, din străinătate, unde practic rezidă de multă vreme, activitatea diplomației românești, considerată un domeniu autonom de acțiune rezervată, de animozitățile pe care le stârnise în raporturile cu opinia publică și oficialitățile din țări ca Italia, Polonia și chiar Franța, de comportarea vexată față de oficialitățile bulgare, pe care guvernul român încerca să le apropie, de legăturile mult prea strânse cu republicanii și comuniștii spanioli, către care, se pare, deturnase, pe propria răspundere utilaj militar comandat de România și în sfârșit, de angajamentul său perceput ca excesiv de opinia publică românească, în favoarea sovieticilor[24].

O bună parte din clasa noastră politică, de altfel, de părere că N. Titulescu se angajase prea mult, pe cont propriu într-o politică la scară mondială care depășea nevoile și capacitatea reală de acțiune ale României, de el reprezentată.

În referatul înaintat de Gheorghe Tătărescu lui Carol al II-lea, privind demisia lui N. Titulescu, ministrul Afacerilor Străine, cuprindea următoarele observații: „Cauza eu o văd aiurea".

Eu o văd în situația greu de suportat, pe care și-a creat-o dincolo de hotare domnul Titulescu personal, prin acte, atitudini și exagerări a căror răspundere nu o poate împărți cu nimeni: conflicte cu oficialitatea și opinia publică italiană, conflicte cu oficialitatea și opinia publică poloneză, conflicte cu o parte din opinia publică franceză, înăsprire de raporturi chiar cu unii din conducătorii politici ai ţărilor aliate şi prieteni toate aceste acte au creat domnului Titulescu o atmosferă de împotrivire, în care acţiunea domniei sale nu se mai poate desfăşura în voie şi care îi oferă uneori momente foarte penibile.

---

[22] *Ibidem*.

[23] Sanda Tătărescu, *op. cit.*, p. 162.

[24] *Ibidem*, p. 164.

La această cauză de ordin extern, se adaugă o alta de ordin intern. Domnul Titulescu trebuie să fie conştient că unele exagerări ale domniei sale – în vorbă şi în atitudine – în chestiunea raporturilor cu U.R.S.S., i-au alienat o bună parte din simpatiile opiniei publice româneşti, refractarea unei politici care ar depăşi cadrul unor raporturi numai externe cu vecina noastră de la Răsărit. Acestea sunt cauzele esenţiale

Consecinţe:

Oricât m-ar afecta separaţiunea de un om, dotat cu atâtea însuşiri de elită, nu o iau în considerare această demisie fără îngrijorare.

Desigur pentru dezbaterile publice internaţionale, pentru soluţionarea problemelor generale europene şi mondiale, absenţa domnului Titulescu va fi un gol greu de împlinit. Pentru interesele româneşti, însă, retragerea domniei sale, fără a atrage nici o periclitate, va fi dimpotrivă un prilej de destindere necesară în raporturile cu unele din statele aliate sau prietene, faţă de care incidentele provocate, voit sau nevoit, de domnia sa ne-au creat situaţii de încordare.

Interpretarea ce se va da, poate, de o presă rău voitoare şi de o opinie publică lipsită de informaţii şi potrivit căreia plecarea domnului Titulescu înseamnă o nouă orientare în politica externă a ţării, va fi repede infirmată de actele şi atitudinile viitoare ale guvernului, care vor dovedi că nimic nu se va schimba în această politică[25].

Oricum ar fi stat lucrurile, este cert că politica externă a guvernului Gheorghe Tătărescu nu a fost modificată, în ceea ce avea esenţial şi permanent, ca urmare a despărţirii de N. Titulescu. Mărturii în sprijinul acestei afirmaţii oferă nu numai textele antologate ei întreaga acţiune a diplomaţiei româneşti, sub conducerea noului ministru al afacerilor străine Victor Antonescu, exponent mai puţin strălucit, dar la fel de statornic al direcţiei ilustrate de N. Titulescu. Sunt de amintit, ca fapte istorice doveditoare: încheierea convenţiilor militare dintre ţările Înţelegerii balcanice la Bucureşti, la 10 noiembrie 1936, întrunirea, la Sinaia la 28-29 noiembrie 1937, a Consiliului Permanent al Micii Înţelegeri, pentru examinarea posibilităţii încheierii unui pact unic de asistenţă mutuală între aceasta şi Franţa, adeziunea României, la 22 octombrie 1937, la Pactul de la Nyon, din 14 septembrie 1937, privind măsurile colective de luptă împotriva acţiunilor submarine din Mediterană ale armatelor italiene şi germane, sprijinitoare ale franchiştilor[26].

Deşi politica externă a României nu s-a schimbat după august 1936, maniera de a proceda a guvernului Tătărescu într-o chestiune atât de importantă ca aceea care i se încredinţase lui Titulescu printr-un act special a dovedit după părerea unor istorici „o mare miopie politică".

„Cei care mi-au dat mandatul de a semna acest act – spunea Titulescu în scrisoarea adresată lui Carol al II-lea – nu au ei o răspundere mult mai mare decât a mea demiţându-mă din funcţiile mele fără a-mi pune întrebarea: Ce aţi făcut cu U.R.S.S.?, căci eu eram mandatar şi ei erau mandanţii mei, şi dacă voiau ca mandatul ca să-și producă deplinul efect, ei trebuiau înainte de încetarea acestuia, să-mi pună întrebarea pe care am menționat-o[27].

---

[25] *Ibidem*, p. 165.

[26] *Ibidem*, p. 166.

După 1936, degradarea treptată a tuturor actelor internaționale care reglementau, pe baza Pactului Societății Națiunilor și a principiilor fundamentale ale dreptului internațional, relațiile între națiuni, a afectat direct și în măsură crescândă și caracterul relațiilor dintre guvernele românești și cel al Uniunii Sovietice.

Un fenomen caracteristic perioadei din ajunul instaurării dictaturii regale îl constituie faptul că mare majoritate a grupărilor, fracțiunilor și partidelor politice interne aveau interese comune care le legau de Franța și Marea Britanie pe plan economic și politic. Evenimentele s-au succedat rapid, impuse tocmai de necesitatea de a nu da posibilitatea adversarilor să-și organizeze rezistența.

Primind din partea regelui asigurarea că „rămâne o speranță pentru zilele grele ce vor veni pentru țară și că în curând va fi chemat ca prim sfetnic“[28]; Gheorghe Tătărescu își prezintă la 28 decembrie 1937 demisia cabinetului său. În aceeași zi depune jurământul guvernul prezidat de Octavian Goga, președintele Partidului Național Creștin organizație politică de tip fascist, cu o orientare naționalist-monarhică.

De amintit faptul că până la demisia cabinetului Tătărescu, a avut loc la 3-4 noiembrie 1937, la Ankara, Conferința șefilor de state majore din România, Turcia, Iugoslavia, unde s-au discutat:

a) înțelesul noțiunii de forțe maxim disponibile;

b) planurile de operații: zone de concentrare a forțelor aliate; desfășurarea și durata concentrării; direcțiile de atac și direcțiile principale de interzis;

c) probleme de aprovizionare cu armament, muniție, subrezistențe[29]

Este semnificativ că în scurt după constituirea guvernului, Carol al II-lea a organizat în cabinetul său o întâlnire între Victor Antonescu, Octavian Goga ș noul ministru de externe Istrate Micescu. Exprimându-și încrederea în orientarea politică pe care o promovase ca ministru de externe în cabinetul Tătărescu, regele l-a rugat pe Victor Antonescu să-l consilieze pe succesorul său asupra situației politice.

---

[27] Scrisoare adresată de N. Titulescu lui Carol al II-lea în Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 275.

[28] Eliza Campus, *Din politica externă a României (1913-1947)*, București, Editura Politică 1980, p. 128.

[29] Alexandru Osca, Gheorghe Nicolescu, *Tratate, Convenții militare și protocoale secrete (1934-1939)*, Editura Vlasie, Pitești 1994, p. 76.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

DIN ACTIVITATEA POLITICĂ A PROF. UNIV. GHEORGHE BRĂTIANU LA PITEȘTI (1930-1938)[*]

PAUL I. DICU

Criza dinastică din anii 1925-1930 și moartea neașteptată, la 24 noiembrie 1927, a marelui om politic Ionel I.C. Brătianu au determinat intensificarea divergențelor din interiorul unor partide politice, inclusiv din P.N.L.

Prof. Gh. I. Brătianu[1] a fost de acord cu revenirea prințului Carol în țară și cu proclamarea lui ca rege al României. În consecință, la 9 iunie 1930, conducerea Partidului Național Liberal l-a exclus din rândurile membrilor săi. În replică, prof. Gh. Brătianu, susținut public de Carol al II-lea, la 15 iunie 1930, a înființat o formațiune politică disidentă a partidului liberal: „P.N.L.-Gh. Brătianu"[2].

---

[*] Paul I. Dicu, *Din activitatea politică a lui Gh. I. Brătianu la Pitești*, comunicare prezentată în sesiunea anuală a Muzeului Județean Argeș, Pitești, 13 noiembrie 1992. Autorul comunicării și al articolului a fost student al prof. G. Brătianu în anii 1945-1947.

[1] *Enciclopedia Istoriografiei Românești (EIR)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 72-73; *Bibliografia istorică a României, VII*, Editura Academiei Române, 1990, p. 24-25, nr. 320-360: Gh. Brătianu, născut 28 ianuarie 1898, Ruginoasa, jud. Iași, fiul lui Ionel I. C. Brătianu (1864-1927), decedat 27 aprilie 1953, în închisoarea din Sighetul Marmației, deținut politic (ziua nașterii, 28 ianuarie, și ziua decesului, 27 aprilie sunt trecute în actul de deces nr. 131/20 iulie 1957, din registrul de stare civilă de la Primăria orașului Sighet, jud. Maramureș - Extras de deces nr. 33517, întocmit la 22.09.1999 și expediat la Primăria din Pitești, la solicitarea noastră; în alte lucrări sunt notate datele 30 ianuarie 1898, respectiv, 24 aprilie 1957. Ziua exactă a decesului este greu de stabilit (v. Mircea T. Georgescu, *Era 23 aprilie 1953*..., în „Magazin Istoric" nr. 8, august 1990, p. 16; Maria Gh. Brătianu, *Enigma morții sale*, în „Magazin Istoric", nr. 3, martie 1991, p. 11-36; idem, nr. 4, aprilie 1991, p. 16-18). Liceul și Facultatea de Drept Iași (1919), Facultatea de Litere Paris (1921), doctor în filozofie Cernăuți (1923), doctor în litere (de stat) Paris (1929); profesor de istorie la Universitatea din Iași (din 1924) și București(1940-1947), membru corespondent (1928) și titular (1942) al Academiei Române; membru al PNL, lider al grupării liberale disidente (1930-1938), deputat înainte și după 1930. În volumul intitulat *Istoria României. Enciclopedie*, Edit. Nemira, București, 1987, p. 397, autorul Costin Scorpan a menționat mai multe personalități care au fost ucise în închisori după 1947. Atragem atenția că prof. univ. Ion Petrovici (1882-1972), Simion Mehedinți (1869-1962), Dimitrie Gusti (1880-1955) ș.a., au murit după eliberarea din închisori. (v. I Mamina și I. Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916-1938)*, Edit. SILEX, București, 1996, p. 180-181; 206; 222-223.

[2] Ioan Scurtu, *Partidele politice din România (1918-1938)*, în „Studii și Articole de Istorie" (SAI), XXXIII - XXXIV, București, 1976, p. 220-221 (v. și bibliografia de la p. 218). Unii cercetători au afirmat că producerea disidenței liberale a fost influențată și de neînțelegerile dintre Ionel I.C. Brătianu și fiul său prof. Gh. Brătianu. La 2 iulie 1931, într-o ședință a Camerei Deputaților, Ion Gh. Duca, președintele P.N.L., a „dat în vileag părerea rea ce o avea Ionel Brătianu despre fiul său...", adică a dezvăluit public conținutul conflictelor dintre tată și fiu. Această intervenție a fost dezaprobată de către mulți deputați (Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*- 1931, în „Magazin Istoric", XXI, nr. 2, (239), București, februarie 1987, p. 37

De la început, Gh. Brătianu a ţinut să precizeze că formaţiunea sa nu este o grupare disidentă a P.N.L., ci un partid politic independent, cu statut propriu şi cu program distinct. Numeroase personalităţi s-au înscris în noul partid[3] În scurt timp au fost înfiinţate organizaţii judeţene, orăşeneşti şi comunale. La Piteşti, reşedinţa judeţului Argeş, şi-a desfăşurat activitatea o puternică organizaţie georgistă, cu un club corespunzător, bine condus[4] Se ştie că în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, după Bucureşti, reşedinţa argeşeană era considerată al doilea centru politic al României. La Piteşti confruntările dintre liberali, conservatori, ţărănişti ş.a. erau permanente, uneori violente. Aici se aflau Brătienii şi Goleştii, Armand Călinescu şi Ion Mihalache. Din aceste considerente prof. Gh. Brătianu, preşedintele partidului la nivel naţional, a ţinut să fie şi preşedinte al organizaţiei judeţene argeşene pe întreaga durată a formaţiunii sale (1930-1938). În mod similar a procedat Armand Călinescu, membru în conducerea centrală a P.N.Ţ. şi preşedinte al organizaţiei argeşene între anii 1926-1938.

La Piteşti au avut loc numeroase întruniri, consfătuiri, conferinţe, şedinţe ale conducerii centrale (delegaţiei permanente) a P.N.L.-georgist, la care a participat cu regularitate prof. Gh. Brătianu. Pentru întărirea legăturii organizaţiei judeţene din Argeş cu centrala bucureşteană, la 15 noiembrie 1932, delegaţia permanentă în şedinţa de la Piteşti a aprobat prin vot propunerea prof. Gh. Brătianu referitoare la alegerea conf. univ. Mihail A. Antonescu în funcţia de vicepreşedinte, rămânând în continuare preşedinte al organizaţiei „Tineretul liberal" pe întreaga ţară[5]. Până la data respectivă, misiunea de vicepreşedinte a fost exercitată de avocatul Valeriu Arsenescu, doctor în ştiinţe juridice, care a solicitat înlocuirea sa, deoarece avea multiple sarcini pe linie profesională (ceruse retragerea din conducere înainte de 1 sept. 1932[6].

Mihail Antonescu, conf. univ. la Facultatea de Drept şi la Academia Comercială din Bucureşti, a mulţumit delegaţiei permanente pentru încrederea acordată şi a făcut apel la toate forţele din Argeş ale partidului să aplice programele aprobate la nivel central şi judeţean. Apoi a prezentat o amplă dare de seamă asupra situaţiei interne şi externe. Ioan Niţulescu, doctorand în ştiinţe juridico-economice, a subliniat calităţile noului vicepreşedinte: „om cu înalte însuşiri morale", „un distins fiu al

---

[3] Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol II, partea a II-a, Editura Şt. Enc., Bucureşti, 1988, p. 158 -161, 698; Paul .Dicu, *Din biografiile prof. univ. Emanoil N. Antonescu, Eftimie N. Antonescu, Mihail A. Antonescu şi Istrate N. Micescu*, în „Argessis. Studii şi Comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, Seria istorie, VIII, 1999, p. 343 -344, 346 - 348, 355 - 361, 367 - 370, 373 - 375, 377: profesorii universitari Simion Mehedinţi (membru al Acad. Române), Istrate Micescu, C. C. Giurescu, Mihail A. Antonescu, Radu Vulpe, Al. Procopovici (membru corespondent al Academiei Române); juriştii dr. N. Zigre, I. Zadig, Al Serghiescu; arh. Matei G. Cantacuzino; generalii Arthur Văitoianu, Emil Castano ş.a. Pentru biografiile personalităţilor menţionate, v. Ion Mamina şi Ioan Scurtu, *Guverne şi guvernanţi (1916-1938)*, Edit. Silex, Bucureşti, 1996.

[4] Informaţii de la prof. C. Albu (1883-1970), membru al partidului georgist, din conducerea organizaţiei oraşului Piteşti.

[5] Ziarul „Presa", IV, nr. 88, Piteşti, 16 noiembrie 1932, p. 2.

[6] *Ibidem*, nr. 84, 1 septembrie 1932, p. 1.

Argeşului"[7] De cele mai multe ori, după încheierea reuniunilor, prof. Gh. Brătianu se retrăgea la moşia sa din Răteşti-Argeş[8]

Cu prilejul întrunirilor organizate în perioadele dintre alegeri şi în timpul campaniilor electorale, prof. Gh. Brătianu explica punctele de vedere ale partidului său referitoare la problemele politice, economice, culturale etc. La întrunirea din 20 iunie 1932, programată la clubul liberal-georgist din Piteşti, prof. Gh. Brătianu a declarat că nu este de acord cu apelul mareşalului Averescu „de a nu participa la alegeri sau de a realiza un front comun". Partidul pe care-l conduce va acţiona singur deoarece părăsirea luptei ar însemna o dezertare şi ar da loc la ivirea unor curente periculoase ce s-ar substitui partidelor de ordine". Referindu-se la frontul comun al opoziţiei, liderul georgist „a socotit că, dimpotrivă, se impune ca partidul să lupte singur; unul din scopurile sale este de a înfăţişa ideea liberală înnoită şi înălţată, sensul luptei apropiate trebuie să fie triumful acestei idei"[9]

Pe plan extern P.N.L. - georgist s-a pronunţat în anii 1930-1938 pentru apărarea păcii, respectarea tratatelor internaţionale, apărarea independenţei şi suveranităţii statului român, împotriva revizionismului. În Piteşti s-au desfăşurat mari manifestaţii antirevizioniste organizate de Liga antirevizionistă din România, secţiunea Argeş, şi de alte societăţi şi organizaţii, la care s-au alăturat şi organizaţiile politice orăşeneşti şi judeţene, inclusiv organizaţia georgistă. Evidenţiem amplele demonstraţii de la 28 mai 1933 şi 1 decembrie 1936. Dintre vorbitori s-au remarcat: conf. univ. Mihail A. Antonescu, juristul Stelian Popescu, preşedintele L.A.R. (pe ţară), fost ministru, directorul ziarului „Universul" ş.a.[10] De asemenea, Mihail A. Antonescu a conferenţiat la Piteşti în noiembrie 1932, în sala bibliotecii Liceului „I.C. Brătianu", liceu în care a fost elev, despre „Revizuirea tratatelor"[11]. De reţinut că prof. Gheorghe Brătianu a fost primul om politic, şef de partid din România care a avut o întrevedere cu Adolf Hitler (1889-1945; numele la naştere Adolf Schicklgruber) în Germania, înainte de 1938[12]. La înapoierea în ţară a informat pe membrii conducerii organizaţiei argeşene despre principalele probleme discutate şi a comunicat impresiile din timpul vizitei.

---

[7] Supra, nota nr. 5.

[8] Moşia de la Răteşti, alcătuită din trei trupuri, a fost cumpărată de fraţii Ionel I.C. Brătianu, Constantin (Dinu) I.C. Brătianu şi Vintilă I.C. Brătianu de la moştenitorii Pantazi Rătescu (Arh. St. Piteşti, fd. Tribunalul jud. Argeş, d. 28/1908. De multe ori prof. Gh. Brătianu venea la Piteşti cu soţia sa Elena (n. Sturdza).

[9] Ziarul „Presa", IV, nr. 80, Piteşti, 30 iunie 1932, p. 2.

[10] Paul I. Dicu, în *Contribuţii la Monografia Şcolii Nr. 3 „Ion Pillat" din Piteşti*, Partea a II-a, Edit. Pământul, Piteşti, 1998, p. 88-89, nota 134.

[11] Idem, *Din biografiile prof. univ....*, în „Argessis. Studii şi Comunicări",Muzeul Judeţean Argeş, VIII, 1999, p. 156: Mihail A. Antonescu (5 noiembrie 1904, satul Cazaci, com. Cazaci, azi com. Nucet, jud. Dâmboviţa - 1 iunie 1946, Jilava) fiu al silvicultorului Aurelian N. Antonescu (n. Piteşti, 1862), fratele prof. univ. Emanoil şi Eftimie N. Antonescu. Mama lui Aurelian, Zoe, născută pitar Istrate Micescu, era sora prof. de liceu Nicolae Is. Micescu (1845-1925), primul prof. şi dir. al gimnaziului din Piteşti (1866), tatăl renumitului prof. univ. şi avocat Istrate N. Micescu, (1881-1951, în închisoarea de la Aiud). Astfel, Mihail N. Antonescu era nepot de văr primar al prof. univ. Istrate N. Micescu, ambii fiind profesori la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti, împreună cu unchiul lor prof. univ. Emanoil N. Antonescu (1870-1949).

[12] Unii oameni politici şi istorici au considerat că vizita în Germania a prof. Gh. Brătianu a marcat începutul orientării partidului georgist spre extrema dreaptă, orientare care s-ar confirma prin încheierea „pactului de neagresiune electorală" din 25 noiembrie 1937, iar în anii următori prin voluntariatul său pe frontul de est (iunie - octombrie 1941) şi prin decorarea prof. cu ordinele germane „Crucea de Fier", cl. a III-a şi cl. a II-a (v. ziarul „Curentul", din 28 octombrie 1941, p. 1; prof. Gh. Brătianu avea gradul de cpt. rez. art.). De remarcat că prof. Gh. Brătianu a participat ca voluntar şi în primul război mondial. În anii 1940-1941 a fost urmărit de către poliţia legionară, mai ales după evenimentele din ianuarie 1941.

În cadrul clubului piteştean Gh. Brătianu, preşedintele partidului şi al organizaţiei judeţene argeşene, împreună cu vicepreşedintele şi ceilalţi membri din conducere, discutau şi stabileau candidaturile pentru alegerile locale şi parlamentare. De exemplu, pentru alegerile din 1931 au fost trecuţi pe lista candidaţilor la Camera Deputaţilor: Valeriu Arsenescu, dr. în drept, av. (Piteşti); Dinu Hodoroagă, mare proprietar (Deduleşti); Gh. Stănescu, înv. (Răteşti); ing. Mişu Baltă, mare proprietar (Piteşti); preot Chiril Drăgoi (Vâlsăneşti); Nicu Băbeanu, mare proprietar (Perişani). La Senat: Mişu Lehrer, proprietar (Piteşti)[13]. Pe lista alegerilor pentru Camera Deputaţilor, din 17 iulie 1932, au fost nominalizaţi următorii candidaţi: av. dr. Valeriu Arsenescu (Piteşti); prof. univ. Valeriu Bulgaru, din partea conducerii centrale; av. C-tin (Tică) C. Popescu (Piteşti); proprietarul Nicu Băbeanu, cpt. de rez. (Perişani-Argeş); preot V. Frujină; Şerban Mateescu. Pentru Senat: înv. Gh. Stănescu (Răteşti)[14]. În localităţile din nord-vestul judeţului Argeş (în limitele interbelice), P.N.L. - georgist avea un număr însemnat de membri, de simpatizanţi şi de alţi susţinători neutri, de la care a obţinut multe voturi.

Prof. Mihail A. Antonescu în calitate de membru în conducerea centrală a partidului, de preşedinte al organizaţiei de tineret pe ţară şi de vicepreşedinte al organizaţiei judeţene Argeş, a efectuat vizite în diferite localităţi în care a asistat la întruniri, şedinţe etc. În ziua de 26 septembrie 1933, la întrunirea de la Piteşti au fost convocaţi şefii de sectoare şi de organizaţii. Au participat numeroşi cetăţeni din oraş şi din localităţile apropiate. După încheierea programului, organizaţia judeţeană a sărbătorit pe vicepreşedintele Mihail A. Antonescu. La banchetul pregătit de restaurantul din Parcul Trivale, oferit „în onoarea D-nei şi D-lui Mihail Antonescu", în răspunsul la toasturile unor participanţi, vicepreşedintele s-a obligat „să dea Curţii de Argeş strălucirea care i se cuvine, iar din Piteşti să facă un Blaj al Vechiului Regat, întronând în Argeş o gospodărire cinstită şi înţeleaptă"[15] A redat, parţial, cuvintele rostite de Ionel I.C. Brătianu, ministrul Lucrărilor Publice, la inaugurarea liniei ferate Piteşti-Curtea de Argeş (26 nov. 1897). Dintre membrii argeşeni ai partidului georgist, aflaţi la conducerile organizaţiilor, s-au remarcat: avocaţii dr. Valeriu Arsenescu, C. (Tică) Popescu, secretar al org. judeţene, Niculescu, Nelu Stoenescu, Mărgineanu, Belea, C. Mănescu, Ioan Niţulescu, doctorand în ştiinţe juridice; profesorii de la Liceul „I.C. Brătianu", N. Brânzeu (fost prefect), D.I. Ghimpa (fost director), V. Constantinescu, C. Albu; institutorul Gh. Nuţu (Piteşti), învăţătorii Gh. Stănescu (Răteşti) şi Marinescu; preoţii Chiril Drăgoi (Vâlsăneşti), V. Frujină, Sorescu, farmacistul P. Stavăr; inginerul Mişu Baltă (Piteşti); proprietarii Nicu Băbeanu (Perişani), M. Lehrer (Piteşti), T. Diaconescu, fost senator (Piteşti), Dinu Hodoroagă (Deduleşti), Şerban Mateescu (Piteşti); studentul P.V. Stănescu ş.a.[16].

---

[13] Ziarul „Presa", III, nr. 62, Piteşti, 17 mai 1931, p. 3.

[14] *Ibidem*, IV, nr. 81, 10 iulie 1932, p. 3.

[15] *Ibidem*, V, nr. 105, 30 septembrie 1933, p. 2.

[16] Informaţii obţinute de la C. Albu, prof. la Liceul „I.C. Brătianu" din Piteşti, membru al P.N.L. - Gh. Brătianu.

Prof. Mihail A. Antonescu, bineînţeles, cu asentimentul şi la solicitarea prof. Gh. Brătianu, a mijlocit întâlniri şi convorbiri între unii şefi de partide politice. Pe baza înţelegerilor stabilite înainte de alegerile parlamentare din decembrie 1937, s-a semnat „pactul de neagresiune electorală“ (25 noiembrie 1937), între P.N.Ţ., Garda de Fier şi P.N.L. - georgist. Pactul a fost aspru criticat de către organizaţiile democratice şi de majoritatea cetăţenilor din întreaga ţară.

Pentru a contracara acţiunile regelui Carol al II-lea, care urmărea instaurarea unui regim de dictatură personală, la 10 ianuarie 1938 grupările liberale s-au unit sub conducerea lui Dinu I.C. Brătianu şi prof. Gheorghe I.I.C. Brătianu. În vederea alegerilor parlamentare fixate în luna martie 1938, pe lista de candidaţi ai P.N.L. (unificat), la 31 ianuarie 1938, pentru judeţul Argeş au fost înscrişi prof. Gh. Brătianu şi prof. Mihail A. Antonescu[17] Se ştie că alegerile nu au mai avut loc din cauza evenimentelor petrecute în februarie 1938: înlăturarea guvernului Octavian Goga - A.C. Cuza (10 februarie 1938), decretarea noii Constituţii (20 februarie 1938)şi promulgarea ei (27 februarie 1938), prin care s-a legiferat restaurarea dictaturii regale şi încetarea regimului parlamentar democratic. La 30 martie 1938 partidele politice au fost dizolvate[18].

---

[17] „Magazin istoric“ nr. 4/1991, p. 30.

[18] Bibliografia istorică a României (BIR), v. lucrările incluse în vol. I, III-IX, capitolele referitoare la perioada anilor 1930-1938.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

UN LĂCAŞ DE CULT DIN BUCUREŞTI, CTITORIA MAREŞALULUI ION ANTONESCU

FLORIAN TUCĂ

În special în ultimii zece ani, despre mareşalul Ion Antonescu, strălucit fiu al Argeşului şi al întregii Românii, s-a scris şi s-a vorbit mult, dar nu pe deplin îndestulător, zicem noi, faţă de ceea ce a făcut el pentru poporul său şi pentru Ţara sa. S-au evocat, în scris sau prin viu grai, multiple aspecte legate de înalta sa personalitate ca militar de profesie, ca diplomat ca şef de stat şi ca om de omenie. Dar despre o latură foarte importantă a concepţiilor şi activităţii sale, în care s-a afirmat pe un plan larg, nu s-a vorbit şi nu s-a scris până acum decât foarte puţin. Avem în vedere viziunea, concepţiile şi faptele generalului şi apoi ale mareşalului Ion Antonescu în domeniul creştinismului, atitudinea sa faţă de credinţa întru Cel de Sus şi faţă de Biserica strămoşească.

Născut în oraşul Piteşti, într-o reputată familie de militari, cu sinceră şi curată credinţă în Dumnezeu, copilul Ion Antonescu a fost crescut, încă din primii ani de viaţă, în respectul neţărmurit faţă de credinţa ortodoxă, faţă de Biserica neamului. A fost botezat la Biserica „Sfântul Ion“ din urbea natală iar de la slujbele de sfintele sărbători creştine era nelipsit, alături de părinţii şi bunicii săi. Educat încă de mic în cultul faţă de credinţă, Ion Antonescu a fost atât în anii deplinei maturităţi, cât şi în înaltele şi onorabilele funcţii şi demnităţi pe care le-a deţinut, un slujitor sincer şi cinstit al Sfintelor Altare. Pentru cetăţeanul, oşteanul ţi omul de stat Ion Antonescu, Biserica neamului, credinţa în Domnul nostru Iisus Hristos, a însemnat Ţara, iar Ţara a însemnat credinţa în Dumnezeu şi în biserică. În acest sens, el se va exprima clar şi răspicat, în nenumărate rânduri, în aprecieri pline de conţinut, de sens şi de culoare, care şi-ar putea găsi locul şi astăzi, ca un fel de moto-uri, pe orice carte cu conţinut religios. Iată câteva astfel de aprecieri:

„*Un neam trăieşte şi se înalţă prin fapte de credinţă şi luptă, prin muncă şi zbuciumul fiecăruia dintre fii săi*“; „*Pe plan social, la temelia statului aşez familia. Pe plan spiritual, aşez credinţa*“; „*Biserica lui Hristos nu înseamnă numai ziduri, icoane, coruri, lumânări, clopote slujbe. Ea este dragoste, jertfă, milostenie, trudă, curăţenie sufletească*“. În anul 1942, în timp ce se afla pe frontul de Est, într-un Apel prin care mareşalul Ion Antonescu se adresa slujitorilor Altarelor, adică preoţilor civili şi militari, el le cerea sincer şi deschis acestora: „*Politica să o goniţi din jurul Altarelor, aşa cum a gonit Mântuitorul pe mânuitorii de bani. Să o goniţi şi pentru voi, şi pentru drept-credincioşii voştri. Ea a adus multă nenorocire în această Ţară. Ea v-a învrăjbit pe toţi, fiindcă - la noi - politica înseamnă o pândă. Să pândeşti un om ca să-l dai la o* *parte! Un loc, ca să-l ocupi fără merit; un lucru, ca să-l însuşeşti cu orice preţ şi prin orice mijloc; o situaţie, ca să ajungi cât mai repede ca să te îmbogăţeşti peste noapte.* Cât de reale, cât de adevărate sunt, din păcate, şi zilele noastre, spusele mareşalului în legătură cu politica şi cu unii politicieni! În partea de încheiere a Apelului, Ion Antonescu spunea slujitorilor altarelor: „Singura politică pe care trebuie să o faceţi este aceea a iubirii de Neam şi a apărării drepturilor lui sfinte prin muncă, prin cinste, prin blândeţe, prin conştiinţă şi mai ales, prin exemplul vostru în toate şi faţă de toţi. Am pornit de la icoane şi de la Altare.... Să ne întoarcem la ele!"

Adânca şi neclintita credinţă întru Cel de Sus şi în Biserica Neamului de care era pătruns până în ultimele fibre, oşteanul şi omul de stat Ion Antonescu nu s-au afirmat doar în formulări savante şi în îndemnuri scrise sau vorbite, ci s-au materializat şi prin fapte demne de numele unui mare şi bun român. Din acest punct de vedere puţini cititori ştim, de exemplu, că cetăţeanul şi omul ce a deţinut înalte funcţii în statul român este, împreună cu frumoasa şi distinsa sa soţie, Maria Antonescu, ctitorul unui reprezentativ lăcaş de cult în oraşul Bucureşti. Este vorba de Biserica ce poartă hramul „Sfinţilor Constantin şi Elena", care se află în cartierul „Bariera Vergului", mai exact spus, pe bulevardul ce poartă un nume cu o înaltă rezonanţă istorică, anume B-dul Basarabiei. Se impune să fie reţinută această denumire. Pentru că biserica ce a fost înălţată în acea zonă de către mareşal şi soţia sa a reprezentat, de fapt, o ofrandă, o caldă mulţumire adresată de ctitor Celui de Sus pentru că îl inspirase, îl călăuzise şi îl ajutase pe bunul creştin Ion Antonescu să înfăptuiască o faptă înaltă şi nemuritoare, în numele credinţei şi a ţării, şi anume, să-i elibereze pe fraţii săi basarabeni şi bucovineni de sub jugul asupririi bolşevice. În această privinţă, făcând un salt peste veacuri, considerăm util să consemnăm aici că la vremea sa, după bătăile de la Lipnic şi Războieni, ilustrul său înaintaş, Ştefan cel Mare, ctitorise mănăstirea Putna şi Biserica de la Războieni. Revenind însă la ctitoria din Bucureşti a lui Ion Antonescu, ridicată întru slava Celui de Sus, care îl ajutase şi-i călăuzise paşii în lupta dreaptă şi sfântă pentru reîntregirea hotarelor patriei, aceasta s-a zidit într-o perioadă destul de lungă de timp. Piatra de temelie a bisericii a fost pusă în ziua de 28 iulie 1943. În hrisovul ce avea să fie îngropat la temelia sfântului locaş de cult se consemnează, printre altele: *„Cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului şi cu săvârşirea Duhului Sfânt, în timpul domniei M. S. Regele Mihai I, conducător al statului fiind domnul Ion Antonescu, mareşal al României; Patriarh I.P.S.S.D.D. Nicodim Munteanu; vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, dl. Prof. Mihai Antonescu; Ministrul Culturii Naţionale şi al Culturii, dl. Prof. Ion Popovici; Secretar General al Departamentului Culturii şi Artelor, dl. Prof. Aurel Pop; Primar general al capitalei, dl. General Ion Răceanu, pusu-sa piatra de temelie a Bisericii cu hramul „Sfinţilor Împăraţi Constantin şi Elena", parcul Călăraşilor, Bariera Vergului, Bucureşti.*

Acest sfânt locaş, început în aceste vremuri de grea cumpănă pentru întreaga lume, dar şi de mare mândrie naţională pentru ţara noastră, se zideşte ca mărturie nepieritoare a legământului sfânt pe care biserica noastră l-a avut din totdeauna cu neamul şi cu ţara noastră. Îndemnul pentru început şi întregul ajutor material a fost dat de bine-credinciosul şi viteazul întregitor de ţară, domnul mareşal Ion Antonescu, conducătorul statului, împreună cu prea-credincioasa întru domnul a soţiei Maria, pe terenul donat acestei sfinte biserici de Primăria Municipiului Bucureşti. Ostenitor cu zidirea acestei sfinte biserici este, împreună cu Consiliul Parohial, preotul paroh

Constantin Sârbu. Dumnezeul strămoşilor noştri să ocrotească Ţara aceasta şi pe toţi cei ce se ostenesc pentru podoaba Casei sale!"

Din pisania ce se află aşezată la intrarea în biserică, aflăm o informaţie deosebit de preţioasă în legătură cu istoricul lăcaşului de cult, şi anume că el „*a fost zidit din temelii, la roşu, între anii 1943-1945*", terminându-se la 17 aprilie 1949. din spusele actualului părinte al ctitoriei lui Ion Antonescu şi a soţiei sale, preotul Dumitru Radu, rezultă că lucrările s-au executat adesea cu porţile închise, după arestarea şi apoi după judecare şi condamnarea la moarte a mareşalului. Prin ce greutăţi de ordin material şi prin ce presiuni de ordin moral vor fi trecut cei ce s-au ocupat de încheierea construcţiei, este greu de exprimat. Dar, ca printr-o adevărată minune Dumnezeiască, treaba începută în vara anului 1943, s-a finalizat cu bine, pentru că aşa cum se exprima părintele Radu într-una din convorbirile pe care le-am avut în legătură cu istoricul bisericii, „*aici era vorba de o lucrare în slujba credinţei, de construirea unei Case a Domnului nostru Iisus Hristos. Iar tot ceea ce se realizează întru slava şi întru numele lui Dumnezeu, nimeni şi nimic nu le poate împiedica să fie duse, până la urmă, la bun sfârşit. Aşa s-au întâmplat lucrurile şi cu ctitoria din Bucureşti a mareşalului Ion Antonescu*". Se spunea ceva mai înainte că biserica de la Bariera Vergului sau de pe b-dul. Basarabiei a fost hironosită la data de 17 aprilie 1949. În perioada care a urmat, până în anul 1976, vreme în care biserica strămoşească intrase într-un adânc con de umbră, ca să nu ne exprimăm mai dur, la biserica bucureşteană ctitorită de soţii Antonescu s-a lucrat în continuare, adesea pe timp de noapte, adică pe ascuns, pentru finalizarea lucrărilor interioare şi exterioare. Pictura interioară a fost executată de către pictorul Eremia Probete, prin grija şi îndrumarea permanentă a Preafericitului părinte Patriarh Justinian. În privinţa scenelor picturale, pe lângă cele specifice oricărui locaş de cult, s-a apelat şi la o tradiţie veche şi străveche. Astfel, în pronaos se află pictat un tablou color în care sunt redaţi cei doi ctitori, Ion şi Maria Antonescu. Mareşalul este înfăţişat în ţinută militară, cu capul descoperit, ţinând în mâna dreaptă cascheta şi bastonul de mareşal, iar în cealaltă mână, ridicată până aproape de piept, ţine macheta bisericii. La rândul ei marea Doamnă, Maria este înfăţişată în tablou, îmbrăcată în straie ţărăneşti, cu fotă, iie şi brâu frumos brodate în culori vii, pe cap purtând o maramă de borangic. Personajul feminin ţine în mâna dreaptă, ridicată până în dreptul inimii, o sfântă cruce. Văzând şi admirând acest tablou pictural, minunat realizat, gândurile ne duc, fără să vrem, la tabloul votiv de la mănăstirea din Curtea de Argeş, în care sunt înfăţişaţi voievodul Neagoe Basarab şi minunata sa Doamnă, împreună cu ceilalţi membri ai familiei. Iată o legătură firească, peste veacuri, între doi mari ctitori argeşeni de lăcaşuri de cult.

Biserica cu hramul „Sfinţii Constantin şi Elena" din Bariera Vergului a capitalei României a fost sfinţită, în înfăţişarea în care se află astăzi, în ziua de 3 octombrie 1976, deci acum 25 de ani. Ceremonialul s-a oficiat de către un sobor de preoţi, în fruntea cărora s-a aflat P.S. Episcop Roman Ialomiţeanu. De atunci încoace, glasul clopotelor cheamă la slujbe pe enoriaşi. Toaca şi sunetele de bronz reprezintă nu doar o chemare la rugăciune a locuitorilor din zonă, ci şi un fel de imn de mulţumire adresat ctitorului sfântului lăcaş de cult, celui care în Apelul pe care îl adresa în anul 1942 slujitorilor Altarelor rostea următorul şi zguduitorul adevăr care în zilele noastre pare parcă mai actual decât atunci când a fost rostit, adică acum aproape 60 de ani: „Dacă gândul nostru nu este dăruit Creatorului, dacă inima noastră nu se frământă cu adevărat pentru păcatele oamenilor, atunci și zidurile bisericilor sunt reci și chipurile sfinților de pe icoane sunt crunte și clopotele sună spart și lumânările sunt stinse"

Pentru ca sfânta ctitorie a mareșalului Ion Antonescu din capitala României să rămână consemnată și într-un autentic document în metal, în urmă cu doi ani, din inițiativa Asociației „Mareșal Ion Antonescu", cu sediul în București, s-a bătut o frumoasă medalie. Piesa are pe avers, în plan central, chipul ctitorului sfântului lăcaș de cult, reprezentat în uniformă militară, cu capul descoperit, iar circular, legenda: „Ion Antonescu, mareșal al României. 1882-1946". Pe reversul medaliei, în plan central, este înfățișată Sfânta Biserică, iar circular, se află gravată următoarea inscripție: „Biserica Sfinților Împărați Constantin și Elena, București, Ctitori: Ion și Maria Antonescu - 1943".

A CHURCH FROM BUCHAREST BUILT BY MARSHAL ION ANTONESCU

Abstract

In this comment it is related thoroughly the historian of the settlement in Bucharest, the capital of Romania of the church „Saint Emperors Constantine and Elena" by Marshall Ion Antonescu and his wife Maria.

It is noted, among others, that the settlement of the church was made on July 28th 1943, during the WWII, and on the document which is buried at the foundation of the church it is mentioned: „This holy place begun in these harsh times for the whole world, but also of national pride for our country, it is built as un imperishable testimony of the holy vow that our church has always made with our people and our country.

The urge for the starting and the material help had been given by the devoted believer and the brave country unifier, the marshal Ion Antonescu, the country leader together with is pious wife, on the land donated by the town hall of the city of Bucharest.

The blessing of the church (also shown in the comment), has been made in Three stages: first time on April 17 th 1949, second time in the look as is today, and the third time on October 3 rd 1976. In the closure of the comment it is noted that in 1999, on the occasion of fulfillment of half of the third blessing of the church, a medal was made. The piece has on the oversee the portrait of the marshal Ion Antonescu and on the reverse the holy church with the following engraving „Bucharest, the Church of the holy emperors Constantin and Elena. Founders Ion and Maria Antonescu - 1943".

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM X, 2001**

RAPORTURILE ARMATEI ROMÂNE CU POPULAŢIA CIVILĂ DIN BASARABIA ŞI NORDUL BUCOVINEI; ASPECTE ALE STĂRII DE SPIRIT. 22 IUNIE -26 IULIE 1941

CONSTANTIN URLUIANU

Războiul României pe Frontul de Răsărit şi, cu deosebire, participarea armatei sale la eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei, a constituit, până nu demult, un subiect mai puţin prezent în lucrările de specialitate din ţară. Iar atunci când s-a scris, participarea armatei române la eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei era etichetată, mai ales în anii '50, de istoriografia internă, drept imperialistă. Problema constituia un subiect „tabu"" şi era scrisă după „concluzii" prestabilite, potrivit cărora România ar fi ocupat teritorii străine.

Abordări ale problemei au fost însă prezente şi în lucrări apărute în vestul Europei şi în Statele Unite ale Americii[1]

Completând şi îmbunătăţind anumite culegeri de documente apărute anterior[2], anii '90 au cunoscut contribuţii însemnate prin editarea şi reeditarea unor documente[3], şi memorii[4], care măresc substanţial orizontul cunoaşterii şi permit o reliefare mai clară a conţinutului şi a nuanţelor subiectului aflat în dezbatere. Dintre acestea am câteva, urmând ca, pe parcursul materialului, să amintim şi altele, deja public

---

[1] Gheorghe Barbul, *Memorial Antonescu. Le IIIe- homme de l'Axe, I*, Paris, 1950; Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol şi Mareşalul Antonescu.Relaţiile germano-române. 1938-1944*, traducere după ediţiile germane (Wiesbaden, 1954 şi 1965), Bucureşti, 1994; Maxime Mourin, *La drame des états de l'Axe, de 1939 a 1945*, Paris, 1957; Hermann Weber, *Die Bukowina im Zweiten Weltkrieg*, Hamburg, 1972; Thomas S. Blaton, *Ce ştia preşedintele Truman despre România: Un raport al serviciilor secrete americane (1949)*, în româneşte de Ioana Ieronim ş.a., Bucureşti, 1997; Grigore Gafencu ş.a., *La Roumanie devant la Conférence de la Paix*, I II, Paris, 1946.

[2] Constantin Buşe s.a., *Relaţii internaţionale în acte şi documente, 1939-1945*, vol. II, Bucureşti, 1976; *Actul de la 23 August 1944 în context internaţional : Studii şi documente*, coordonator: Gheorghe Buzatu, Bucureşti, 1984; *23 August 1944. Documente (1939-1944)*, vol. I, II, coordonatori Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat, Bucureşti, 1984 ; Ioan Scurtu, *Culegere de documente şi materiale privind istoria României (1940-1944)*, Bucureşti, 1978; *Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire. Mărturii şi documente*, vol. I-IV, coordonate şi îngrijite de Iosif Constntin Drăgan, Veneţia, 1986-1990.

[3] Antonescu-Hitler, *Corespondenţă şi întâlniri inedite (1940-1944)*, vol I-II, Bucureşti, 1991; Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu. Documente, studii, relatări şi comentarii*, Iaşi, 1991; Marcel-Dumitru Ciucă, *Procesul mareşalului Ion Antonescu. Documente* vol. 1,2, Bucureşti, 1996; I. Scurtu ş.a., *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, Bucureşti, 1995.

[4] Mihai I al României, *Cuvinte către Români. Proclamaţii, interviuri, declaraţii*, Iaşi, 1992; *Veteranii pe drumul onoarei şi jertfei* (1941-1945). *Spre cetăţile de pe Nistru (Mărturii, episoade, documente privind acţiunile armatei române în campania de eliberare a Basarabiei, nordului Bucovinei şi ţinutului Herţa)* 22 iunie - 26 iulie 1941, coordonatori: Vasile Bărboi, Gheorghe Ioniţă, Alexandru Duţu, Bucureşti, 1996, (se va cita Veteranii...); Mareşalul Ion Antonescu , *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, Bucureşti, 1993; Gheorghe

De asemenea, cititorul are la dispoziţie astăzi lucrări care st competenţă, asupra contextului intern şi internaţional, în cadrul căruia s-au de acţiunile armate în nordul Bucovinei şi în Basarabia. Amintim aici numai câteva[5] putând fi oricând completată.

În continuarea celor scrise până acum, subliniem, că demersul nostru scop, depistarea şi valorificarea unui important material documentar, în spec Arhivele Militare Române de la Piteşti, cu privire la o serie de aspecte mai puţin sau chiar neglijate în literatura de specialitate. În acest sens, vom aborda rap dintre armată şi populaţia locală, reliefând, cu prioritate, aspecte semnificative al de spirit a populaţiei civile în condiţiile războiului de eliberare a Basarabiei şi nordului Bucovinei.

Studiul documentelor de arhivă, pe această problematică, relevă câteva asp interesante referitoare la grija pe care statul român o manifesta faţă de populaţia civil privitoare la protejarea acesteia faţă de inamic sau faţă de unele acte de indiscipli provocate de unele formaţiuni militare sau militari izolaţi din rândul trupelor alia starea de spirit a populaţiei din Basarabia şi nordul Bucovinei, la raporturile acest armata, în funcţie şi de propaganda desfăşurată de inamic pe front, la comportamen civililor faţă de armată, faţă de bunurile rămase de la inamic şi, evident, la mă luate de conducerea statului şi a armatei în fiecare situaţie în parte.

Preocupată de protecţia populaţiei civile împotriva atacurilor ina conducerea statului, prin înaltele comandamente ale armatei, a ordonat comandanţil de garnizoană ca, împreună cu comandanţii militari ai gărilor locale, să facă sufici şanţuri contra bombardamentelor aeriene pentru toţi pasagerii aflaţi acolo pe timp atacurilor de noapte.

Fără a se opri aici, ordinul continuă, cerând a se urmări cu perseverenţ realizarea unui camuflaj perfect în toate oraşele, deoarece şi acestea sunt predisp unor asemenea atacuri. Importanţa aplicării camuflajului a fost demonstrată. Într-un document despre Capitală se consemnează că în noaptea de 26/27 iunie 1941, când aviaţia sovietică a vrut să o bombardeze, bombele au ajuns într-un sat din Vlaşca[6]

Barbul, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, Iaşi, 1992; Gr. Gafencu, *Jurnal. Iunie 1940 – Iulie 194*, Bucureşti, 1994; Radu Rosetti, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei şi Basarabiei*, Bucureşti, 1942

[5] Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939–1945*, Iaşi, 1995; *Armata română în al doilea răz mondial. Romanian Army in World War II*, coordonatori: Jipa Rotaru, Carol König, Alesandru Duţu, Bucureşti, 1995; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, Bucureşti, 19 Platon Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice, 22 iunie 1941 23 august 1944*, Iaşi, 1998; Ion Constantin, *România, marile puteri şi problema Basarabiei*, Bucureşti, 19 Florin Constantiniu, ş.a., *România în război, 1941-1945*, Bucureşti, 1995; I. Scurtu, C. Hlihor, *Compl împotriva României, 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa în vâltoarea celui de-al doil război mondial*, Bucureşti, 1994; Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1945*, Iaşi, 1995; Al. Duţu, M. Retegan, *România în război. 1421 zile încleştare. Eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord (22 iunie - 26 iulie 1941)*, Bucureşti, 1993; Ion Gherman, *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei şi ţinutului Herţa*, Bucureşti, 1996; Anatol Petrencu, *Basarabia în al doilea război mondial*, Chişinău, 1997.

[6] Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 25 (Ordinul nr / 401 / A, din 28 iunie 1941, semnat de Comandantul Armatei a 3-a, General C. A., Petre Dumitrescu).

Făcând zilnice inspecţii pe front, generalul Antonescu este direct interesat şi de starea de organizare şi de disciplină în spatele frontului, dând, zilnic, instrucţiuni, în funcţie de situaţie. Prezent, în ziua de 6 iulie 1941, în zona „Flamura", generalul a constatat din nou că tot spatele frontului era într-o dezordine de neînchipuit şi anume: „toate trenurile regimentare şi formaţiunile de servicii erau împrăştiate într-o zonă de cultură, cu caii lăsaţi liberi să pască şi să distrugă ogoarele ţăranilor, muncite cu atâta muncă, pe o întindere de câteva sute de hectare, aşa cum pe vremuri făceau hoardele sălbatice". Şi aceasta din cauza indolenţei şi nepăsării „celor mari şi mici care priveau spectacolul fără a lua nici-o măsură"[7]

Pentru situaţiile în care s-ar fi putut recurge la motivul lipsei de furaje, documentul cuprinde şi soluţia: „Acolo unde furajele nu sosiseră, trebuia să se cosească o porţiune de teren care să fie plătită proprietarului, iar nu să se devasteze zone întregi"[8]

Generalul Antonescu nu se opreşte însă la constatări, din contră dă soluţii, pe care orice comandant de bună credinţă le-ar fi putut presupune şi ordonă ca armatele să ia măsuri pentru a se institui îndată o comisie care să evalueze pagubele şi să achite, în contul celor vinovaţi, stricăciunile, iar comandanţilor de coloane şi formaţiuni de servicii vinovaţi, precum şi comandantului batalionului de pionieri care a intrat în panică, să li se aplice art. 58.

Printre cei găsiţi vinovaţi de devastarea culturilor au fost şi oameni din coloanele de transport muniţii ale lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Negreanu, din Regimentul 1 grăniceri şi din Batalionul 1 pionieri ai lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Naum.

Pentru toate neregulile, pagubele şi lipsa de disciplină, generalul Antonescu, arhicunoscut justiţiar, ordonă să se facă o severă anchetă, după care ofiţerilor vinovaţi să li se aplice acelaşi art. 58.

Printre cei găsiţi vinovaţi de devastarea culturilor au fost şi oameni din coloanele de transport muniţii ale lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Negreanu, din Regimentul 1 grăniceri şi din Batalionul 1 pionieri ai lui Zăgaz, de sub comanda căpitanului Naum. Pentru toate neregulile, pagubele şi lipsa de disciplină, generalul Antonescu, arhicunoscut justiţiar, ordonă să se facă o severă anchetă, după care ofiţerilor vinovaţi să li se aplice acelaşi art. 58. În consecinţă pentru toate neregulile găsite în spatele comandamentului „Flamura" „s-a ridicat comanda comandantului acestei mari unităţi şi s-a scos din funcţie şeful de stat major"[9].

S-au constatat şi cazuri când unii soldaţi au împuşcat civili, pentru agresiuni inexistente, ceea ce a determinat conducerea armatei să atragă din nou atenţia şi să precizeze, că măsurile contra agresorilor vor fi luate doar de autorităţi şi de comandanţii unităţilor, numai în caz de vădită agresiune şi sabotaj. Dacă aceste ordine nu vor fi respectate, „soldaţii care vor fi prinşi că execută singuri, fără să fie atacaţi, deci în legitimă apărare, vor fi sancţionaţi pe loc, fără cruţare"[10]. La rândul său, Comandamentul militar al municipiului Iaşi a constatat, că unii ofiţeri au rechiziţionat pe teritoriul respectiv clădiri şi alte materiale, producând încurcături în relaţiile de serviciu cu trupele germane, fapt pentru care se cere ofiţerilor trimişi de Marile Unităţi să se prezinte mai întâi la Comandamentul militar al municipiului Iaşi[11].

---

[7] Idem., fond 3831, dosar 3799, f. 18-21.

[8] *Ibidem.*

[9] *Ibidem.*

[10] *Ibidem.*, f. 34.

Diferende mult mai serioase în relaţiile cu trupele germane s-au ivit din cauza comportamentului acestora din urmă. De exemplu, după eliberarea oraşului Cernăuţi trupe sau diferite formaţiuni germane s-au aflat sau erau venite în special în oraş pentru a organiza capturi. Documentul relevă o adevărată „concurenţă", din moment ce „formaţiunile germane au venit însoţite de camioane şi au ridicat totul imediat, deşi oraşul Cernăuţi, oraş românesc, a fost eliberat de trupele române"[12].

Printre adversari, documentele îi citează pe ucraineni, polonezi, şi ruşi pe care statul sovietic i-a adus, mai ales din regiunea Lemberg-Rawa-Ruska, populaţie caracterizată ca fiind „murdară şi lipsită de orice sentiment românesc" Această populaţie fusese adusă în Basarabia în locul germanilor „retraşi anul trecut" (1940), precum şi în locul românilor basarabeni pe care ruşii i-au ridicat şi deportat sau executat. La aceştia „trebuie adăugaţi şi ruşii, ucrainenii şi evreii care existau în Basarabia încă dinainte de 1940, cu defectele binecunoscute"[13]. De asemenea, se semnalează că populaţia din Basarabia nu era în întregime sigură, deoarece inamicul în retragere a lăsat aici elemente comunizate care să lucreze contra armatei şi să producă tulburări şi acte de sabotaj. În consecinţă, trebuia ca unităţile militare să fie deosebit de atente atât în trecere, cât şi în staţionare în diferite localităţi, luând toate măsurile de siguranţă. Acolo unde situaţia părea a fi mai periculoasă armata urma să ia ostatici[14] La prima vedere, nesiguranţa provocată de o parte a populaţiei băştinaşe a Basarabiei ar putea părea cel puţin surprinzătoare. Realitatea poate confirma cele constatate deoarece, printre altele: „Mulţi preoţi şi învăţători s-au refugiat, au fost executaţi sau au fost deportaţi; alţii s-au bolşevizat şi au plecat în Rusia odată cu armata inamică. Unele biserici şi şcoli au fost incendiate sau pângărite de bolşevici"[15]. Ca urmare, s-a propus din partea conducerii armatei, să se numească, de urgenţă, personalul necesar care să vină, după instalarea jandarmeriei, pentru educarea poporului, în timp ce unităţile militare au organizat deja slujbe religioase[16].

Interesantă ni se pare evoluţia exprimării atitudinii ucrainenilor faţă de români. În timp ce un grup de 182 ucraineni din judeţul Storojineţ au cerut autorizaţii de a părăsi ţara pentru a merge pe teritoriul fostei Polonii, unde, spuneau ei, se forma o armată ucraineană care să lupte contra bolşevismului[17], în rândurile ucrainenilor din Cernăuţi se vădea, deşi în mod rezervat, o atitudine antiromânească. Această atitudine a evoluat către ideea organizării unui plebiscit. În acest scop conducătorii ucraineni, prin agenţii lor, pregăteau populaţia de la sate, făcând propagandă de la unul la altul[18].

---

[11] Idem., fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 131.
[12] Idem., fond 3831, dosar nr. 3799, f. 28-29.
[13] *Ibidem.*, dosar nr. 3768, f. 1.
[14] *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 16.
[15] *Ibidem.*, dosar nr. 3768, f. 1.
[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 153.
[18] *Ibidem.*, f. 198.

În acelaşi timp, armata română se confrunta cu atacuri din partea inamicului şi a unei părţi din rândul populaţiei civile asupra depozitelor de alimente şi de materiale de război, părăsite de inamicul în retragere, atacuri asupra populaţiei civile, a soldaţilor români şi germani, acţiuni de sabotaj sau spionaj, fapte de care regimul şi propaganda sovietică nu erau străine. De exemplu un bogat material de propagandă comunistă, lăsat de trupele sovietice a fost găsit în pădurea Rădeni, judeţul Bălţi.

Faţă de asemenea situaţii, conducerea armatei române procedează gradual, de la critici formulate la adresa secţiilor de propagandă de la Marele Cartier General până la lansarea de manifeste pe Frontul de Răsărit şi, în final, la anunţarea pedepselor ce vor fi aplicate celor vinovaţi.

Astfel, din Telegrama „Patriei" către „Ialomiţa" din data de 2 iulie 1941, străbate sentimentul de nemulţumire faţă de secţiile de propagandă de la Marele Cartier General şi armate a căror acţiune nu era remarcată deloc[19]. Erau vizate, în special, echipele cinematografice care nu au fost văzute nicăieri şi care, cu ironie presupunea „Patria", probabil că luau scene în birourile „Ialomiţei" Drept urmare, ele trebuiau împinse în prima linie, acolo unde se desfăşurau acţiunile principale care meritau să fie reproduse[20].

Pe lângă relevarea faptelor de arme, propagandei îi revenea şi misiunea de a mobiliza sentimentul românesc al populaţiei din Basarabia, prin lansare de manifeste. Apelându-se la sentimentul de fraternitate românească, se sublinia că ruşii văzându-se peste tot bătuţi şi în disperare „vă înarmează ca să luptaţi contra fraţilor voştri care au venit să vă elibereze". În replică, se făcea îndemnul: „Nu trageţi în armata română ci îndreptaţi armele contra sovietelor şi evreilor care v-au înarmat. Demascaţi pe toţi cei care rămân în spatele frontului pentru a trage pe furiş în armata română sau a produce acte de sabotaj"[21]. Arătând, potrivit realităţii, că armata rusă este, în cea mai mare parte, distrusă pe întregul front de la Marea Baltică până la Marea Neagră, comunicatul cerea ca manifestele lansate în zona încă neocupată a Basarabiei să sublinieze că armata rusă „a pierdut până acum 400 000 de prizonieri, iar materialul capturat sau distrus se ridică la 7615 care blindate şi tancuri, 4423 tunuri, 6233 avioane". Aceste date trebuia să servească drept suport convingerii că „Basarabia va fi în curând în întregime recucerită" şi că „ruşii nu au nici cea mai mică şansă de a putea rezista mult timp". De aceea, populaţia trebuia să ştie că acela care a fraternizat şi a servit interesele armatei sovietice va suferi consecinţele faptelor sale[22].

Erau sancţionaţi şi cei care aveau cunoştinţă de asemenea agresiuni sau acte de sabotaj ori spionaj şi nu le-au denunţat imediat autorităţilor militare şi civile.

Toate aceste măsuri constituiau răspunsuri la acţiunile de jefuire a depozitelor de alimente şi de materiale de război lăsate de inamic în retragere şi care, în concepţia autorităţilor româneşti, urmau să devină proprietatea statului şi să fie folosite pentru nevoile generale de aprovizionare, stabilite de autorităţile administrative şi militare. În acest context, populației civile îi revenea datoria nu numai de a preda imediat materialele pe care și le-ar fi însușit ci și de a indica autorităților locul unde acestea se găseau depozitate sau ascunse. Altfel, cine contravenea dispozițiilor respective urma a fi imediat judecat și sancționat[23].

---

[19] *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 9.

[20] *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 198.

[21] *Ibidem.*, dosar nr. 3799, f. 23. (Comunicatul „Patriei" către „Ialomiţa", înregistrat la M. C. G., Secţia Servicii, Eşalonul I, cu nr. 1333, din 6 iulie, 1941).

[22] *Ibidem.*, f. 42 (Comunicatul „Patriei" către „Ialomiţa", Secţia Operaţilor, înregistrat de aceasta cu nr. 1909 / 11 iulie 1941, şi transmis mai departe Secţiilor 1, 2, 3, 4, Propagandă sub semnătura Şefului M. C. G., General C. A., Alexandru Ioaniţoiu).

Prezența „agresivă" a termenilor de „judecare", „sancționare", sau „condamnare" își găsea sorgintea în ceea ce se petrecea pe front și în spatele acestuia, și anume distrugeri, jefuiri, sabotaje sau acte de spionaj.

Un exemplu este orașul Cernăuți (unde rușii lăsaseră 20 de vagoane cu carne conservată) care avea un aspect sinistru. Unele clădiri din centrul orașului au fost incendiate sau distruse, calea ferată demontată din loc în loc, legăturile telefonice și centrala telefonică au fost distruse[24] de asemenea, iar depozitele și magazinele au fost, în cea mai mare parte, jefuite de soldații sovietici și de o parte a populației.

O sugestivă apreciere asupra acestei stări de lucruri aparține lui C. Kirițescu „Toate clădirile principale, în frunte cu Palatul Metropolitan, sunt intacte, acesta fiind numai devastat, profanat și jefuit de odoarele scumpe ale capelei sale; de asemenea au fost jefuite toate prăvăliile din centrul comercial. A fost dinamitată centrala ce furniza curent electric tramvaielor, orașului și câteva mori... Repeziciunea acțiunii armatei române n-a dat armatelor sovietice și bandelor de distrugători organizate, răgazul de a aplica frumosului oraș soarta tragică ce a distrus peste câtva timp orașele basarabene"[25] Prin urmare, doar intervenția armatei a reușit să oprească jaful și să asigure ordinea[26]

Iată ce consemnează, în continuare, în acest sens, Raportul Informativ al Marelui Stat Major, Secția a III-a, din 9 iulie 1941:

„După ocuparea orașului Herța s-au găsit 4 vagoane făină, pe care le-a luat armata; în comuna Săliștea, județul Hotin, s-a găsit un mare depozit cuprinzând: 5 vagoane ouă, 2000 păsări, 100 vagoane fân presat, 10 vagoane conserve de ouă în frigider special, 1 vagon cu conserve de păsări, 45 porci vii, 1 presă cu motor; trupele depășind aceasta zonă populația s-a dedat la jaf"[27]

O informație cu conținut similar aparține delegatului de la Iași pentru Chișinău care raporta, că și pe axa Fălești-Bălți, se găseau depozite rămase de la ruși pe care populația începuse să le jefuiască[28].

Aceeași constatare și în cazul unor avioane, căzute pe teritoriul nostru, care, au fost descompletate de piese utile, motoare, aparate de zbor etc... De aceea, s-a cerut Subsecretariatului Aerului să intervină urgent și să trimită peste tot delegați pentru a pune în siguranță tot materialul care mai putea fi utilizat[29].

Departe de a fi rigidă, conducerea statului român asigura că, în teritoriile eliberate vor fi desființate colhozurile și se va institui din nou libertatea culturii pământurilor şi a circulaţiei banilor, situaţie în care, „statul îşi va rezerva numai controlul producţiei şi al preţurilor“[30]. Este, credem noi, evidentă intenţia de desfiinţare a sistemului economic centralizat în favoarea unei economii de producţie şi desfacere liberă, dar nu anarhică.

---

[23] *Ibidem*., f. 33 (Comunicatul „Patriei" transmis de General C. A., Alexandru Ioanițiu, după Telegrama nr. 337 din 8 iulie 1941).

[24] Idem., fond 5417, dosar nr. 994, f. 34-35 (Nota Informativă din 7 iulie 1941, de la M. C. G., Secția a 2 – a, Biroul 1).

[25] Constantin Kirițescu, *op. cit*., p. 243.

[26] A.M.R., fond M. C. G., dosar nr. 3799, f. 28, (Raportul „Flamura" către „Patria" și „Ialomița" înregistrat la M. C. G. Secția 4 Servicii, Eșalonul 1, cu nr. 1494 din 8 iulie 1941).

[27] Idem., fond. 5418, dosar nr. 1910, f. 8.

[28] *Ibidem*.

[29] Idem., fond M. C. G., dosar nr. 3799, f. 37 (Comunicatul nr. 357 din 9 iulie 1941, transmis de „Patria" către „Ialomița").

Faptul că numai o mică parte a populaţiei civile de pe Frontul de Răsărit avea o atitudine antiromânească este demonstrat şi de insistenţa cu care s-a intervenit pe lângă generalul Antonescu, ca Divizia a 7-a să fie lăsată mai departe ca trupă operativă spre est şi să nu fie imobilizată pentru o misiune secundară, într-un teritoriu locuit în marea lui majoritate de populaţie românească, Bucovina. Era vorba de intenţia Armatei a 11-a germană de a lăsa în Bucovina, ca trupă de ocupaţie, Divizia a 7-a, intenţie cu care subşeful „Ialomiţei“, generalul Nicolae Tătăranu, nu era de acord, în temeiul celor mai sus menţionate[31].

Declanşarea celui de-al doilea război mondial şi cu deosebire participarea armatei române pe Frontul de Răsărit a determinat, în rândul românilor, complexe stări de spirit, stări ce ţineau de factorii obiectivi şi subiectivi, antrenaţi în evenimente şi, în consecinţă, tot atâtea forme de manifestare.

Trebuie subliniat, totuşi, din capul locului, că opinia publică românească era, în covârşitoarea ei majoritate, pentru eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei. Agresiunea sovietică din iunie 1940 şi brutalitatea ei nu fuseseră de fel uitate. Aceeaşi opinie publică ştia că presiunile militare şi politice ale sovietelor împiedicaseră, în august 1940, apărarea frontierei de vest, faţă de revendicările teritoriale ale Budapestei. E drept că presiunile Berlinului fuseseră atunci şi mai directe şi impuseseră „arbitrajul“, de fapt dictatul, de la Viena (30 august 1940).

Acum conjunctura se inversa. Cancelarul Reich-ului hotărâse atacul împotriva Uniunii Sovietice. Dată fiind şi forţa Wehrmacht-ului, opinia publică gândea, că printr-o campanie rapidă, ameninţarea de la Răsărit va putea fi în sfârşit înlăturată[32] Convins de o asemenea perspectivă era şi generalul Ion Antonescu, care, la 12 iunie 1941 afirma, că forţa de rezistenţă a armatei roşii nu trebuia apreciată prea mult deoarece populaţia din U.R.S.S. „îşi doreşte eliberarea“ iar „spaţiul ca aliat al Rusiei este eliminat acum de către motorul din aer şi de pe pământ“ al armatei germane[33] Liderii opoziţiei împărtăşeau sentimente amestecate. Dorinţa şi vrerea de a elibera Basarabia şi nordul Bucovinei de o parte. Incertitudine şi îngrijorare de altă parte. Aceste stări proveneau din faptul că România era angrenată acum într-un conflict continental, deşi obiectivul ei era cu totul limitat şi anume refacerea hotarului de răsărit pe Nistru[34]. Documentele de arhivă dezvăluie sentimente de aprobare şi de susţinere ca şi sentimente de nesiguranţă şi de îngrijorare şi în rândul populaţiei civile.

Sprijinul moral şi material din partea populaţiei civile demonstrat de documente se exprimă sub diverse forme care, în esenţă, exprimă starea de spirit a acelui timp: „Starea de spirit a populaţiei se menţine bună“, stare de spirit pe care, la momentul respectiv, Ministerul Finanţelor o particulariza subliniind, că „funcţionarii săi au găsit imboldul patriot ca să-şi dubleze efortul pentru a suplini lipsa celor plecaţi pe front". În acest sens „majoritatea, cu mult entuziasm şi din proprie iniţiativă, au subscris pentru întreţinerea familiilor ostaşilor". Exemplificând, Ministerul Finanţelor menţionează funcţionarii de la Oficiul central de licitaţii „care au cerut să li se reţină lunar, salariul pe o zi pentru fondul de ajutor al răniţilor şi al familiilor ostaşilor căzuţi la datorie pentru întregirea ţării". Merită a fi subliniată constatarea de ansamblu, pe care o face Ministerul de Finanţe, privind poziţia contribuabililor faţă de război care „îşi îndeplinesc îndatoririle către fisc fără rezerve şi din tot sufletul"[35]. Informaţii similare sunt transmise Preşedinţiei Consiliului de Miniştri în data de 23 iulie 1941 prin care se înştiinţează că: „Populaţia românească primeşte în linişte veştile de pe front şi manifestă multă atenţiune faţă de răniţii sosiţi în interior" Mai mult decât grăitor este conţinutul unei scrisori, trimisă pe front, din care străbate îndemnul şi încrederea în justeţea faptelor: „Cu sfânta cruce în gând, cu atotputernicul Dumnezeu în inimă, cu credinţa că veţi zdrobi balaurul roşu, cu urechea la comandă şi cu ochii la inamic, veţi păşi victorioşi cu credinţa în Christos şi biserica lui"[36]. Pe fondul aceleiaşi stări de spirit se înscriu şi cereri de încorporare voluntară. Ele sunt şi mai sugestive cu cât aparţin chiar celor două generaţii: generaţia primului război mondial şi, apoi, a celui de-al doilea război mondial. Astfel, Marele Cartier General înregistrează, pe Ordinul de zi nr. 11 din 15 iulie 1941, cererea sergentului Olteanu Petre, contingentul 1925, din Regimentul 5 Dorobanţi, de a fi concentrat şi trimis pe front, precum şi cererea caporalului Stoica Badea, contingentul 1912, din acelaşi regiment, care a cerut să fie mobilizat si repartizat la unitatea operativă. Caporalul Stoica Badea precizează, fapt demn de subliniat, că mai are doi fii mobilizaţi, în acelaşi regiment, ambii la partea operativă. Cererile au fost aprobate, iar ei încadraţi, primul la Compania a 12-a, iar cel de-al doilea la Compania a 2-a, lângă unul din fiii săi.

---

[30] *Ibidem.*, dosar nr. 3823, f. 200 (Buletinul de Informaţii din 23 iulie 1941, Serviciul de Informaţii de la Preşedinţia Consiliului de Miniştrii).

[31] Idem., fond M. St. M., dosar nr. 2069, f. 54 (Adresa nr. 1620 din 8 iulie 1941, ce cuprinde Raportul „Ialomiţei" către „Patria", semnat de subşeful „Ialomiţei", generalul Nicolae Tătăranu).

[32] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 94-95.

[33] Antonescu-Hitler, *Corespondenţă*..., I, p. 104

[34] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 95.

Sensibil şi atent la asemenea fapte, „Ministrul Apărării Naţionale, General de Corp de Armată, adjutant I. Iacobici ordonă citarea, prin Ordin de zi pe armată, a sergentului T. R. Olteanu Petre şi a caporalului Stoica Badea".

Există însă documente (Buletinul de Informaţii de la Marele Cartier General, din 21 iulie 1941, orele 20^{00})[37] care, pe lângă sprijinul populaţiei şi împlinirea datoriilor, consemnează şi greutăţi: inflaţia, lipsa alimentelor de primă necesitate, salarii mici, scăderea puterii de cumpărare, precum şi greutăţi în aprovizionare. Astfel, funcţionarii aşteptau cu nerăbdare emiterea unei declaraţii din partea guvernului, cu privire la stabilizarea preţurilor la articolele de primă necesitate şi mărirea salariilor iar pentru lucrătorii fabricilor din Moldova, care întâmpinau greutăţi, Inspectoratul Industrial Iaşi propunea ca aprovizionarea cu alimente a acestor lucrători să fie sprijinită de stat şi să se facă prin oficiile judeţene de aprovizionare[38]

Pe lângă astfel de greutăţi, provocate de războiul în plină desfăşurare, sunt şi altele, provocate de o campanie defetistă ce se duce în spatele frontului, cu sau fără menţii. Ca răspuns, Comunicatul dat de Marele Cartier General, la 9 iulie 1941, cerea, din ordinul generalului Ion Antonescu, să se facă un control sever al spatelui frontului deoarece „oamenii fără ocupaţii bine precizate, la sosirea răniţilor în gări, îi plâng în loc să îi încurajeze, imaginează dureri şi lipsuri inexistente“[39]

---

[35] A.M.R., fond. M. C. G., dosar nr. 3823, f. 75 („Buletinul de Informaţii" de la M. C. G., din data de 21 iulie 1941, orele 20:00).

[36] *Ibidem*, f. 196. („Buletinul de Informaţii" de la M. C. G., din data de 23 iulie 1941, înaintat Preşedinţiei Consiliului de Miniştrii).

[37] Idem., fond Armata a 3-a, dosar nr. 306, f. 75.

[38] *Ibidem*.

Pe aceeaşi coordonată se situează şi următoarea informaţie: În judeţul Făgăraş, circula zvonul, care nelinişte a populaţia, că recolta nouă de grâu va fi blocată de către un delegat al armatei române şi de unul al armatei germane, „lăsând proprietarilor strictul necesar pentru hrană şi sământă, şi că toate vitele vor fi ridicate, cu excepţia celor necesare"[40] efectuării lucrărilor agricole.

Războiul purtat de România pe Frontul de Răsărit reliefează însă şi profunde stări de spirit de încredere şi, totodată, de solidaritate.

Un asemenea exemplu îl oferă tinerii români din comunele maièriste şi Giurtelecul Şimleului, judeţul Sălaj, care au refuzat să se prezinte la unităţile militare maghiare, la care au fost chemaţi, cerând să fie trecuţi în România, ca să lupte în armata română deoarece ei nu ştiu limba maghiară[41]. Necunoaşterea limbii maghiare era, credem noi, un pretext. Adevăratul motiv consta în dorinţa de a participa la război alături de fraţii lor.

Solidaritatea naţională era accentuată şi de dorinţa românilor din Banatul iugoslav de a lupta voluntar pe frontul basarabean. În acest sens „Marele Cartier General, Eşalonul 2, a primit de la Corpul 6 Armată, la 17 iulie 1941, tabelele nominale de voluntari români din Banatul iugoslav, care doresc sa lupte pe frontul basarabean. S-au înscris în total 512 voluntari dintre care, reducând pe cei în vârstă de peste 40 de ani şi cei care nu au făcut serviciul militar, rămân înscrişi 282 voluntari dintre care: 4 ofiţeri, 7 subofiţeri şi 271 trupă. Marele Cartier General a intervenit la Misiunea Militară Germană din România pentru a uşura trecerea acestor voluntari din Banatul Iugoslav în România“[42].

Pe o poziţie favorabilă lui Antonescu şi României se situau şi intelectualii minoritari germani din Timişoara care apreciau, că „numirea Domnului General Ion Antonescu la Comanda forţelor germano-române este fără precedent în armata germană şi arată că românii au câştigat nu numai încrederea dar şi iubirea Cancelarului Hitler“ (Notă informativă de la M.C.G. din 10 iulie 1941)[43] Acest fapt îi determina să afirme, cu toată convingerea, că România urma să fie refăcută în condiţii mult superioare celor din prezent, spre deosebire de Ungaria care era grav compromisă faţă de Germania. Intelectualii minoritari germani din Timişoara gândeau, credem noi, asemenea lui Antonescu, la refacerea României şi în consecinţă la anularea Dictatelor din 26-28 iunie şi 30 august 1940.

La rândul lor „saşii din Bistriţa sunt din ce în ce mai nemulţumiţi de purtarea autorităţilor maghiare şi cer să fie repatriaţi în România sau Germania"[44] Consemnând „purtarea autorităţilor maghiare“ documentul surprinde preferinţa saşilor din Bistriţa de a fi repatriaţi în România, Germania ocupând locul al doilea ca opţiune. Primatul

---

[39] Idem, fond M.C.G. dosar nr. 3799, f. 36.

[40] *Ibidem*, dosar nr. 3823, f. 24. („Buletinul de Informaţii“ de la M.C.G., din 16-17 iulie 1941).

[41] *Ibidem*, f. 76-79 („Buletinul de Informaţii“ de la M. C. G., din 21 iulie 1941, orele 20^{00}).

[42] *Ibidem.*, f. 198.

[43] *Ibidem.*, f. 79.

[44] *Ibidem.*, f. 76 („Buletinul de Informaţii" de la M. C. G., din 21 iulie 1941, orele 20^{00}).

României în acest raport poate demonstra, credem noi, sentimentul sașilor de apartenență la acest spațiu și credința că statul român le poate oferi suficientă protecție în condițiile în care sunt convinși de obținerea victoriei armatelor germane si române pe Frontul de Răsărit.

În concluzie, urmărind evoluția evenimentelor și a stărilor de spirit pe Frontul de Răsărit, în prima fază a războiului, structura demersului s-a conturat pe parcursul cercetării, ținând seama de raportul dintre mersul faptelor și valoarea materialului oferit de lucrările de specialitate și îndeosebi de documentele de arhivă militară.

Printre altele, cercetarea ne-a atras atenția asupra atitudinii principiale a generalului Ion Antonescu privind starea disciplinară, ordinea de pe front și din spatele acestuia. Respectarea disciplinei, fără a face deosebiri, era pentru Conducătorul statului român, lipsită de subiectivism și echivoc.

Bazat pe cercetarea de arhivă, materialul a dorit, de asemenea, să surprindă mentalitățile, stările de spirit și atitudinile exprimate în rândurile opiniei publice românești de dincolo și de dincoace de Prut, cât și cele găsite la nivelul locuitorilor de cetățenie ucraineană, rusă, germană etc. Cercetarea confirmă, cel puțin până în acest moment, pe lângă anumite atitudini antiromânești, un plenar sentiment de solidaritate națională exprimat și de românii de pe teritoriul iugoslav și, cu deosebire, de cetățenii de etnie germană din diferite zone ale spațiului românesc.

Materialul de față și intențiile de viitor vor să întregească tabloul informațiilor, despre participarea armatei române pe Frontul de Răsărit, cu noutăți referitoare la raporturile dintre armată și populația civilă, dintre armata română și armatele aliate, precum și cu documentări, care conțin expresii și atitudini ale stării de spirit din spațiul și perioada tratată în contextul evenimentelor respective.

Conștienți că cele relatate nu sunt definitive, că ele pot fi și trebuie îmbunătățite, că în lămurirea unor chestiuni, discuția nu se consideră încheiată, socotim binevenite orice sugestii și informații menite a înlătura eventualele semne de întrebare sau ambiguități.

LES RAPPORTS DE L' ARMÉE ROUMAINE AVEC LA POPULATION CIVILE DE BESSARABIE ET DU NORD DE LA BOUKOVINE; DES ASPECTS DE L' ÉTAT D' ESPRIT. 22 JUIN - 26 JUILLET 1941

Résumé

Pendant les années de la deuxième guerre mondiale, la question de la Bessarabie et du nord de la Boukovine était au centre des préoccupations du monde diplomatique et, pendant la première période (22 juin-26 juillet 1941) au centre des actions militaires. Cette question a constitué le pilier central du désir et de l'espoir de libération, non seulement de l'administration de l'Etat, mais aussi de l'opinion publique, dans ça majorité dominante. La guerre de la Roumanie sur le front de l'est et surtout la participation de son armée à la libération de la Bessarabie et du nord de la Boukovine a constitué pendant quelques décénnies un sujet moins présent dans la littérature de spécialité de notre pays. Mais, lorsqu'on a abordé cette question, la participations de l'armée roumaine à la libération de la Bessarabie et du nord de la Boukovine a été traitée, surtout pendant les années '50, pour impérialiste. Mais on peut retrouver pourtant cette question dans les ouvrages aparus dans l'Europe occidentale et dans les Etats-Unis.

Ensuite, on précise que notre recheche se propose de découvrir et de valorifier un matériel documentaire important, provenant surtout des Archives Militaires Roumaines de Piteşti, concernant plusieurs aspects moins abordés et même négligés dans la littérature de spécialité.

On a eu en vue spécialement l'évolution de l'état d'esprit sur le Front de l'Est.

Entre autres, l'investigation nous a attiré l'attention à quelques aspects intéeressants de cette problématique. On a remarqué, par exemple, l'attitude principiale du général Ion Antonescu quant à l'état disciplinaire et à l'ordre sur le front et derrière le front.Le respect de la discipline,sans faire des différences, était pour I. Antonescu et son armée, dipourvu de subjectivisme et d'équivoque.

Notre dimarche décenniesa essayé aussi de surprendre les mentalités, les états d'esprit et les attitudes exprimés par l'opinion publique roumaine de tous les deux côtés de Prut, et aussi ceux qu'on pouvait retrouver au niveau des habitants de nationalité ucrainienne, russe, allemande etc. L'investigation confirme,au mains jusq'à ce moment, à côté des sentiments anti-roumains, un sentiment évident de solidarité nationale exprimé par les Roumains du territoire yougoslave et surtout par les citoyens de nationalité allemande du territorie roumain tout entier.

On sait bien que tout ce qu'on a y présenté n'est pas définitif, qu'on peut et ondoit l'amender encore, que la discution ne peut pas être considérée comme achevée, on compterait sur toute sorte de suggestion et information vouées à écarter les ambiguités.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

6 MAI 1944 ÎN ISTORIA ARGEŞULUI

NARCIS GHERGHINA

Dacă motivele pentru care România a fost timp de cinci luni de zile ţinta principală a aviaţiei Aliate sunt foarte bine cunoscute, nu acelaşi lucru se poate spune despre atacurile aeriene asupra judeţului Argeş şi mai cu seamă a aceluia din 6 mai 1944.

Sumarul atac din 5 mai 1944 nu avea să fie, din păcate pentru noi, decât *preludiul* marelui raid din 6 mai 1944. Cvadrimotoarele americane decolate de la bazele lor din sudul Italiei, de la Brindisi – Foggia, aveau ca ţintă prioritară pentru această zi oraşele Câmpina, Turnu Severin, Braşov, Craiova şi... Piteşti.

La Câmpina au fost numărate 30 de avioane care au atacat oraşul. La ora 11^{30} Braşovul a fost atacat de 3 valuri de Liberatoare şi Fortăreţe Zburătoare venind dinspre Câmpulung şi de alte 6 valuri venind dinspre Făgăraş. Au fost bombardate triajul C.F.R., distribuţia de petrol, uzinele I.A.R., Flotila 1 de Bombardament, ş.a.. În jurul orei 11^{12}, 24 de avioane Moschito zburând la altitudinea de 6.500-7.000 m au executat o recunoaştere la Reşiţa pentru ca apoi să ia spre însoţire formaţiunile de bombardiere care se întorceau la bazele din Italia[1]

Pe plan local, înainte de a da curs desfăşurării acestui bombardament, cel mai sângeros din istoria celui de-al doilea război mondial pentru oraşul Piteşti prin numărul mare al victimelor făcute, consider necesar a zugrăvii o imagine a oraşului aşa cum arăta el în timpul războiului. Mai întâi trebuie spus că actualele cartiere Trivale, Prundu şi Găvana erau pe atunci simple comune limitrofe Piteştiului şi că oraşul propriu-zis se întindea de la Spitalul I.C. Brătianu, din dreptul actualei străzi Maternităţii, şi până la depoul C.F.R.:

Principala stradă a oraşului se numea Brătianu, numită pe vremuri *Uliţa Boierească* şi care alături de strada Şerban Vodă, fuseseră cele dintâi drumuri croite în Piteşti. În capătul acestei străzi se afla spitalul Brătianu construit pe terenul donat de Tudorache Brătianu, fiul lui Dincă Brătianu şi frate cu Ion Brătianu. În mijlocul curţii se afla casa lui Tudorache Brătianu care mai exista în mijlocul construcţiilor spitalului şi care fusese renovată. În curtea vastă din faţa casei, Tudorache Brătianu care fusese şi prefect de Argeş, fiind pasionat de cai, făcuse manej pentru cai.

În casele pe atunci proprietate a avocatului Ioan Naumescu, locuise familia Costică şi Savastiţa Vărzaru. În această casă fusese găzduit regele Carol I la venirea sa în România în anul 1866, care după încoronarea din 1881 vizitase iar Piteştiul.

---

[1] Arhivele Militare Române, Fond 5476, dosar 860, f. 103.

Fotache Tomescu construise o impunătoare case boierească unde ulterior fusese instalată şcoala primară numărul 2 de fete. La data construirii, era considerată a fi una dintre cele mai frumoase case boiereşti, dar în anii războiului aceasta ajunsese o clădire insalubră şi improprie pentru o şcoală.

Pe locul unde fusese construit liceul industrial, fusese odinioară proprietatea familiei Maria şi Andrei Borsănescu. Casa aflată în mijlocul unei curţi vaste a fost donată împreună cu terenul aferent Primăriei oraşului Piteşti, în scopul de a se clădi un spital de copii, aceasta mai ales datorită faptului că familia posesoare nu a avut parte de copii. În această clădire funcţionase primul pension de fete, condus de un francez şi apoi de Josephina Ott. Primăria schimbase însă dorinţa donatorilor şi a dăruit terenul pentru liceul industrial de fete.

La rândul său, parcul din Trivale fusese construit de Mihail Manolescu, mulţi ani prefect al judeţului Argeş, care fusese fascinat de frumuseţea pădurii. Pentru a amintii urmaşilor de trecerea acestuia prin aceste locuri, Elisa Chiriţescu (fostă institutoare în Bucureşti şi la data aceea pensionară în oraşul Piteşti) după o muncă colosală, a realizat cu contribuţia cetăţenilor oraşului, o statuie a lui Manolescu pe care a amplasat-o în parcul Trivale în anul 1933. Statuia în bronz, opera sculptorului Onofrei, costase la vremea aceea 181.000 lei[2].

Dintre clădirile existente atunci mai fiinţează şi astăzi Primăria (actuala Galerie de Artă), Liceul I.C. Brătianu, Şcoala Normală de Învăţătoare (actuala Universitate din Piteşti), Prefectura (actualul Muzeu Judeţean), Liceul de Fete (actualul liceu Zinca Golescu), Tribunalul (actuala Bibliotecă Judeţeană), Spitalul Brătianu, ş.a.

În oraş, alarma a fost dată la ora 10^{45}. Era zi de sâmbătă şi de târg totodată. Târgul se ţinea în zona numită Zăvoi, actualmente ştrandul oraşului, şi acolo aveau să fie numărate cele mai multe victime. Bombardamentul propriu-zis s-a desfăşurat în intervalul orar 11^{45}-12^{00} de circa 80 de avioane cvadrimotoare, timp suficient pentru a da naştere celei mai mari drame a acestui oraş din istoria sa. Aşa cum avea să se constate ulterior, americanii nu au avut un obiectiv foarte bine stabilit, aşa că vor bombarda mai toate clădirile înalte din oraş, indiferent de instituţia pe care o găzduia – unitate militară, instituţie civilă ori spital.

Pentru americani, atacarea Piteştiului a avut un preţ extrem de mic – două avioane doborâte: două la Suslăneşti – Muscel şi unul la Topoloveni – Muscel , fiind capturaţi 12 membrii din personalul de bord al avioanelor[3].

De cealaltă parte, preţul a fost enorm pentru o comunitate urbană aşa de mică cum era Piteştiul. În oraş au căzut circa 280 de bombe, „Valul nimicitor" *mergând* de la liceul Brătianu şi până la depoul C.F.R. A fost lovită cu precădere partea centrală şi partea dinspre râul Argeş a oraşului – locul numit Zăvoi. Străzile cel mai greu lovite au fost Tudor Vladimirescu, cu toate perpendicularele, Sf. Vineri, Regina Maria şi Piaţa Episcopiei[4].

Clasificând distrugerile clădirilor în funcţie de autoritatea de care era patronată se ajunge la rezultatul: *unităţi militare afectate*: Divizia a III-a Infanterie (avariată), Regimentul I Vânători (avariat), Legiunea de jandarmi (localul în parte avariat),

---

[2] „Argeşul", Anul III, Nr.118, p. 2.

[3] A.M.R. Fond 2265, dosar 2283, f. 302.

[4] *Ibidem*, f. 316.

Spitalul militar de Zonă Interioară nr. 116 (distrus), Cercul Militar (avariat); *autorităţi civile*: liniile gării Piteşti (distruse), localul gării, depoul de locomotive C.F.R. (pe liniile de cale ferată au căzut 18 bombe ele fiind întrerupte de la Uzina Electrică a oraşului şi până dincolo de depoul de locomotive. A fost lovit şi podul peste râul Argeş din satul Bănănăi ce făcea legătura dintre Piteşti şi Goleşti, circulaţia restabilindu-se însă în 48 de ore), biserica Sf. Nicolae (distrusă în parte), şcoala primară C.F.R.(distrusă), dispensarul C.F.R. (distrus), cazarma gardienilor publici (avariată), abatorul comunal (distrus); *Instalaţiile oraşului*: conducta de apă spartă în foarte multe locuri (nefuncţională), lumina electrică (nefuncţională), telefoanele în oraş (nefuncţionale), cele interurbane reparate numai parţial. *Clădiri şi întreprinderi particulare*: fabrica *Ţesătoria Română* (parţial distrusă), atelierele *Nicht* (distruse), atelierele *Schweitzer* (distruse)[5], case particulare complet distruse 156, case parţial distruse 163, case avariate 250, case arse 5, case nelocuibile din cauza avariilor uşoare 156[6].

Două instituţii ale oraşului merită câteva menţiuni , iar primul care o merită cu prisosinţă este Spitalul militar de Zonă Interioară nr. 116 din incinta liceului I.C. Brătianu. Acesta fusese înfiinţat în data de 31 iulie 1941 conform Ordinului Marelui Cartier General, Eşalonul II, Secţia I cu nr. 105413/1941 şi funcţiona în două imobile: şcoala normală de fete (actuala Universitate) şi în internatul liceului Brătianu[7] În urma avizului primit din partea primarului Ion Steriopol (fost director la liceul I.C. Brătianu, profesor de limba şi literatura franceză) din 3 mai 1944, Societatea Naţională de Cruce Roşie se muta în internatul liceului Brătianu lăsând loc liber desfăşurării activităţii didactice în localul Şcoli Normale de fete[8].Aici a fost surprins de atacul barbar al americanilor, care sfidând orice moralitate au bombardat un local al Crucii Roşii. Asupra stării deplorabile în care se găsea spitalul imediat după bombardament, relevantă este constatarea Lt. rez. Vasile Gheorghe, şeful administrativ al Spitalului de Zonă Interioară nr. 116 din 7 mai 1944: *„În ziua de 6 mai 1944, între orele 11^{30}-12^{00} s-a desfăşurat un bombardament de aviaţie inamică asupra oraşului Piteşti, cu care ocazie s-a distrus partea dinspre vest a localului Liceului I.C. Brătianu din Str. Regina Maria, în care era instalat Spitalul Z.I. 116 din cauza unor bombe care au căzut din plin. Întreaga aripă a clădirii a fost dărmată până la temelie, unde au fost prinse marea majoritate a materialelor cu care Spitalul era înzestrat. De asemenea s-au distrus şi deteriorat din cauza suflului sau a cărămizilor aruncate de suflu.*

Dintre dărâmături s-au putut salva o parte din materiale, rămânând complet distruse şi lipsă materialele ce urmează a se stabili după ce vor fi înlăturate complet dărâmăturile[9]".

Ulterior, spitalul va fi mutat din Piteşti în comuna Vâlcele. Aripa liceului I.C. Brătianu care a fost distrusă la acest bombardament, va fi reconstruită în anul 1951 dar după un alt plan. Anul reconstrucţiei încă se mai poate vede şi astăzi, în locul în care altădată era intrarea în acea aripă, având la exterior o scară aidoma celor trei existente în prezent în curtea interioară a liceului.

---

[5] *Ibidem*, f. 309.

[6] Arhivele Statului Argeş, Fond 2, dosar 15/1944, f. 90.

[7] A.M.R. Fond Spitalul Z.I. nr. 116,inventar, f. 1.

[8] Arhivele Statului Argeş, Idem, f. 25.

[9] A.M.R., Fond Spitalul Z.I. nr. 116, dosar 49, f. 37.

Tot în incinta acestui liceu, cu ocazia refugiului, Inspectoratul şcolar al Regiunii Iaşi depozitase întreaga sa arhivă. Datorită bombardamentului din aceeaşi dată, arhiva a fost în pericol de a fi distrusă în totalitate, dar numai datorită dârzeniei şi spiritului de sacrificiu, pompierii piteşteni au reuşit să o salveze. Pentru acest lucru directorul Inspectoratului Iaşi, P. Todicescu, prin adresa nr. 10863/15 mai către Grupul I pompieri Piteşti scria următoarele despre această secţie aflată sub comanda Lt. Agemolu Gabriel: *„Avem onoarea a vă aduce prin prezenta, mulţumirile şi recunoştinţa acestui Inspectorat evacuat la Piteşti, pentru munca, abnegaţia şi spiritul de sacrificiu depusă de unitatea de pompieri Piteşti de sub comanda Dvs. Cu ocazia bombardamentului din ziua de 6 mai crt. din cauza bombelor aruncate asupra liceului I.C. Brătianu, toată arhiva şi averea inspectoratului şcolar Iaşi depozitate în acel imobil au fost salvate de la o distrugere sigură prin incendiere, datorită intervenţiei prompte şi energice a secţiei de pompieri Piteşti, care prin spiritul de jertfă al oamenilor a lucrat la stingerea incendiului şi în timpul alarmelor ulterioare, făcându şi datoria de ostaşi ai sacrificiului. Primiţi D-le Comandant, mulţumirile şi recunoştinţa noastră, cu rugămintea ca cele de mai sus să fie aduse la cunoştinţa comandanţilor şi trupei de pompieri"*[10]

Dar istoria zilei de 6 mai pentru liceul I.C. Brătianu nu se încheie aici. Conform mărturiei D-lui Prof. Acad. Gabriel Ştrempel – director al Bibliotecii Academiei Române, în ziua de 5 mai 1944 refugiaţii transilvăneni, din care făcea parte şi D-sa, aflaţi în incinta liceului Brătianu, au primit ordin să părăsească oraşul Piteşti şi să se întoarcă la Sibiu. Respectând întocmai ordinul primit, refugiaţii au părăsit Piteştiul, dar pe drum, mai exact în gara de la Piatra Olt, valuri de avioane inamice s-au repezit în picaj asupra trenului. Dacă asupra trenului nu a fost tras nici măcar un singur glonţ, aceleaşi valuri de avioane aveau să facă ravagii la Piteşti. Concluzia acestui fapt este că dacă aceşti refugiaţi mai întârziau măcar o singură zi, nici unul nu ar mai fi fost în viaţă la sfârşitul zilei de 6 mai.

Cea de-a doua menţiune se referă la Reg. 1 Vânători unde au fost complet distruse sala de mese, bucătăria de vară şi grajdul de vite. Totodată au fost grav avariate pavilionul trupei (litera C), baraca demontabilă nr. 1, grajdul de cai, spălătoria trupei, remizele de trăsuri şi barăcile fixe. Geamurile au fost sparte , ferestrele distruse, zidurile crăpate la pavilionul mare cu etaj, poligonul de zid pentru tragere redusă şi pavilionul litera I[11].

Valoarea tuturor pagubelor ce nu formau obiective militare cauzate de aviaţia anglo – americană în ziua de 6 mai se ridica la 1.975.000.000 lei pagube imobiliare, 55.000.000 lei pagube mobiliare şi 65.000.000 lei pagube în mărfuri. Totalul pagubelor se ridica la 2.095.000.000 lei[12]

Astfel, în urma bombardamentului asupra oraşului Piteşti au fost distruse total, parţial, avariate şi devenite nelocuibile din cauza avariilor uşoare 830 de clădiri, adică 18% dintr-un total de 4500 de clădiri particulare şi de stat. Procentajul bombelor căzute pe obiectivele nemilitare, faţă de obiectivele militare dintr-un total de 280 de bombe aruncate asupra oraşului era de 2,8% căzute pe obiectivele militare şi de 97,2% căzute pe obiective nemilitare (case de locuit). Populaţia devenită sinistrată în urma acestui eveniment număra 4.150 oameni, adică 14% dintr-un total de 30.000 de locuitori. Concluzia desprinsă de autorităţi a fost aceea că bombardamentul nu a fost executat din punct de vedere militar, ci din punct de vedere al terorizării populaţiei[13]

---

[10] „Argeşul", Anul III, Nr.125, p. 5.

[11] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 309.

[12] *Ibidem*, f. 91.

După 15 minute de bombardament, Piteştiul îşi număra victimele. Au fost înregistraţi 191 de morţi, dintre care 94 bărbaţi, 68 femei şi 29 copii. Din cei 94 bărbaţi înşişi 13 erau militari – un ofiţer, 2 subofiţeri şi 10 grade inferioare; au fost rănite 119 persoane, dintre care 40 bărbaţi, 60 femei şi 19 copii. Au fost pansate şi lăsate la domiciliu 453 de persoane[14]. Acum se înţelege de ce colegii bombardierilor americani, vânătorii, le spuneau acestora „*baby killer*[15]" – ucigaşii de copii.

Despre acest atac inuman al aviaţiei americane avea să se scrie multe zile şi în presa locală. Ilustrativ în acest fel este articolul apărut în ziarul *Argeşul* din 21 mai 1944 intitulat „*Ne-au bombardat...*": „*Cetăţenii mai credeau în miracolul umanităţii şi se bazau pe recunoştinţa noastră faţă de puterile apusene: „**n-au ce bombarda la Piteşti**"* (s.n.). *Şi în adevăr nu aveau ce. Dar cavalerii civilizaţiei de peste ocean din această epocă de trist cataclism social au găsit obiective şi la Piteşti. Mercenarii aerului trebuiau să-şi adauge la opera lor de distrugere şi câteva ţeste sfărmate de-ale copilaşilor, femeilor şi bătrânilor, şi s-au năpustit „**cu vitejie**"* (s.n.) *asupra unei populaţii paşnice ai căror fii luptă în Răsărit pentru apărarea civilizaţiei, a drepturilor la viaţă, pentru biserică, pentru existenţă, pentru un scop pe care poate mâine îl vor proslăvii şi yankeii. Printre cele câteva sute de victime ale atacului terorist se numără şi câteva personalităţi locale: au luat calea veşniciei eminentul prof. Neculai Pariza, fost director al liceului Brătianu – macedonean de origine cu un trecut de luptă printre cele mai frumoase pe tărâmul românismului; profesoara Sevasta Stavrache, directoarea Şcolii normale de fete, dr. I. Moldovanu şi ziaristul Georgică P Martinescu (în vârstă de 33 de ani director proprietar al ziarului „Presa" din Piteşti înfiinţat în anul 1929).*

Dar celelalte victime? Câte dureri, câte visuri distruse, câţi copilaşi nevinovaţi aruncaţi în ghearele morţii? Câţi copii rămaşi să-şi croiască drum în viaţă fără puterea ocrotitoare a tatălui şi fără pieptul de mamă? Câte bunuri distruse, rezultatul unor îndelungate chiverniseli, cu roboteală şi trudă din generaţie în generaţie?

Doliul abătut asupra oraşului Piteşti este doliul întregului popor românesc pentru că aici şi aiurea – nefiind nici un obiectiv militar, acest oraş a fost ales ca o reprezentanţă a cuminţeniei româneşti, ca un centru care în trecut şi în prezent a dat Patriei elite la răscruce de istorie românească"[16].

Alarma în oraşul Piteşti a încetat la ora 14^{30}.

Însă aceasta era situaţia doar pentru oraşul Piteşti. În comuna Găvana au căzut 102 bombe, dintre care câteva în sat. Au fost distruse 8 case şi s-au înregistrat 3 morţi şi 10 răniţi. În comuna Prundu au căzut 15 bombe, distrugând o casă, avariind alte făcând un mort şi 3 răniţi. În comuna Valea Ursului, satul Glâmboc, au căzut 1 bombe omorând doi copii şi rănind pe un altul, distrugând complet două case şi avariind alte 5. În comuna Drăganu au fost aruncate 7 bombe, dintre care două nu vor exploda, omorând două oi şi un porc[17].

---

[13] *Ibidem*, f. 88.

[14] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 301.

[15] Cornel Marandiuc, *Inimi cât să cuprindă tot cerul patriei*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985. p. 62.

[16] „Argeşul", Anul III, Nr.123, p. 1

Alarma în oraşul Câmpulung Muscel s-a dat la ora 10^{50} De la ora 11^{47}-12 circa 350 de avioane au zburat pe deasupra oraşului din direcţia V către N-E (Braşov) Începând cu ora 12^{15} avioanele inamice au început să se înapoieze pe acelaşi traseu

În urma luptelor aeriene au fost doborâte două avioane americane, unul în apropiere de comuna Suslăneşti şi unul în comuna Topoloveni. Amândouă au fost *opera* slt. Constantin Baltă din cadrul Şcolii de Vânătoare pe avioane de război de la Braşov. Născut la 6 august 1920 în comuna Bivol din judeţul Dorohoi, în scurta activitate de război, acest tânăr aviator făcuse dovada în nenumărate rânduri a deosebitei sale priceperi şi a spiritului său de sacrificiu, motiv pentru care poseda decoraţia „*Crucea de Fier*" clasa a II-a şi fusese propus pentru decorarea cu Ordinul „*Virtutea Aeronautică*" cu spade clasa Crucea de Aur[18].

Datorită acestor două victorii, au fost prinşi 12 aviatori americani 6 în comuna Budişteni, 2 în comuna Läicăi şi 4 în comuna Jugur. Ca materiale lansate au fost găsite 23 de rezervoare de benzină goale[19]

Situaţia se va menţine tensionată şi în zilele următoare, dar până la sfârşitul lunii mai locuitorii Piteştiului nu vor mai simţii teama bombelor lansate. Întreaga suflare a oraşului a „*pus umărul la treabă*" pentru a da o mână de ajutor celor afectaţi Cele dintâi îngrijiri răniţilor au fost date de echipele de A.P. de sub conducerea şefului acestei secţii – Florin Bâlea – care având concursul populaţiei, a premilitarilor şi a Garnizoanei locale a reuşit să scoată morţii de sub dărâmături, celor complet săraci Primăria dăruindu-le sicrie în mod gratuit[20].

Reg. I Vânători a pus la dispoziţia Primăriei o echipă compusă din 70 de soldaţi cu care a fost dislocată Str. Fraţii Goleşti. În acelaşi fel Garnizoana oraşului a pus la dispoziţia edililor oraşului o echipă compusă din 28 de oameni. Aceştia au ajutat la săparea a 7 gropi pentru soldaţii decedaţi din cadrul Diviziei în cimitirul local şi a unei gropi comune pentru alţi 12 morţi[21].

În intervalul 6-12 mai au lucrat pentru degajări 300 de soldaţi de la corpurile de trupă din Garnizoana Piteşti. De la 6 mai au lucrat câte 300 de oameni, cu echipe de schimb de la Batalionul 17 Vânători de munte. Această situaţie se va menţine până în 25 mai când unităţile din Garnizoană au primit recruţi care trebuiau instruiţi[22]

Circulaţia vehiculelor şi a pietonilor a fost întreruptă pentru un timp din cauza dărâmăturilor şi a apei ce a inundat străzile. Conductele de apă fiind sparte în mai multe locuri, ele nu au putut fi folosite pentru alimentarea oraşului cu apă, populaţia fiind nevoită să folosească fântânile naturale. Nici lumina electrică şi nici telefoanele nu funcţionau din cauza distrugerii reţelelor în mai multe puncte. Sirenele erau totuşi în stare de funcţionare. Deşi populaţia n-ar mai fi vrut să le audă niciodată, importanţa lor era covârşitoare şi deci acceptate ca fiind un rău necesar. Activitatea oraşului a fost grav perturbată de aceste atacuri, alarmele deprimând populaţia, întrerupând des producţia în oraş şi făcând pe mulţi funcţionari să părăsească localitatea.

---

[17] Arhivele Statului Argeş, Fond 2, dosar 20/1944, f. 276.

[18] A.M.R., Fond 5476, dosar 1054, f. 77.

[19] Idem, Fond 2265, dosar 2283, f. 239.

[20] „Argeşul", Anul III, Nr.124, p. 7.

[21] A.M.R., Fond 2265, dosar 2283, f. 202.

[22] Arhivele Statului Argeş, Fond 18, vol. 4, dosar 15/1944, f. 371.

O caracterizare obiectivă a stării de spirit a populaţiei o face şeful poliţiei oraşul Piteşti în ziua de 8 mai 1944:

„Starea de spirit a populaţiei este foarte îngrijorătoare. Deprimaţi de situaţia în care se găsesc de a fi supuşi celor mai nemiloase terori din partea inamicilor noştri din Apus, parte din cetăţenii Oraşului se plâng unii altora de neputinţa în care ne găsim de a nu opune acestor inamici nici un fel de contramăsură şi opinează în acelaşi timp pentru suportarea oricăror sacrificii, numai să se găsească o soluţie pentru a scăpa de această teroare aeriană"[23]

Într-o *„Situaţie"* a Primăriei Piteşti se arată că majoritatea populaţiei oraşului s-a dispersat în comunele vecine, din această cauză încasările reducându-se simţitor. Tot datorită bombardamentelor, târgurile săptămânale se închideau la ora 10, sătenii nemaivenind la târg pentru tranzacţiile de vite[24].

Datorită acestui nefericit eveniment, populaţia Piteştiului, ca de altfel şi cea din celelalte oraşe ale ţării, avea să petreacă, ziua naţională din data de 10 mai (ziua declarării independenţei statale în 1877) în doliu.

---

[23] *Ibidem*, f. 316.

[24] *Ibidem*, f. 225.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM X, 2001**

MONOGRAFIILE SĂTEȘTI ARGEȘENE ÎN MANUSCRIS DIN DECENIILE 4 ȘI 5 ALE SECOLULUI AL XX-LEA - VALOROASE SURSE DE DOCUMENTARE PENTRU ISTORICI ȘI ETNOLOGI

MIHAIL M. ROBEA

O importantă și o bogată sursă de documentare pentru istorici și etnologi, încă ignorată, o constituie *monografiile sătești* din deceniile 4 și 5 ale secolului al XX-lea.

Aceste monografii aparțin învățătorilor din perioada respectivă și ele au fost prilejuite de prezentarea lor la examenul de gradul I didactic. Legea privind organizarea învățământului din 1934 prevedea, printre altele, pentru obținerea gradului I didactic, întocmirea unei monografii sătești și școlare sau a unei lucrări pedagogice de către candidați. Cum majoritatea învățătorilor proveneau din lumea satului, o cunoșteau temeinic și erau interesați s-o facă cunoscută, ei și-au ales ca lucrare pentru grad monografia satului sau pe a aceluia în care își desfășurau activitatea. Împrejurarea, fericită pentru cultură, a antrenat în munca științifică sute de învățători și a generat tot atâtea monografii sătești. În județul Argeș, numărul lucrărilor respective se ridică la peste 80 de titluri.

Alcătuite și îndosariate cu actele profesionale ale candidaților, monografiile au urmat o cale ierarhică la depunerea lor la inspectoratul școlar județean și apoi la Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor. La minister au fost depozitate în arhivă. Într-un timp, *Arhivele Naționale - București* au preluat între timp o mare parte din ele (anii 1940-1947), incluzându-le în Fondul Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor.

Monografiile acestea ale satelor argeșene sunt lucrări dactilografiate și scrise de mână, pe coli mari de hârtie sau pe foi de caiet, pe una sau pe ambele fețe. În deplină concordanță cu orizontul cultural al autorilor și cu pasiunea lor pentru cercetarea științifică, întinderea monografiilor variază de la 6 pagini (Moșoaia) la 116 pagini (Zigoneni). Monografiile mai ample sunt întocmite cu o atenție sporită și suscită cel mai înalt interes științific. Prezența monografiilor mai restrânse se explică, parțial, prin lipsa de timp a învățătorilor mobilizați.

La acumularea datelor și redactarea monografiilor lor, autorii s-au condus după două planuri de monografii sătești, populare în epocă; unul elaborat de Vasile Lascăr, ministru de interne, în 1903 și altul conceput de Școala sociologică condusă de Dimitrie Gusti în perioada interbelică. Primul plan, adoptat de jumătate dintre autori, cuprinde în mod obișnuit următoarele capitole: I. Istoricul comunei, II. Descrierea fizică, III. Întinderea teritorială, IV. Populaţiunea, V. Mişcarea populaţiunii, VI Situaţia economică, VII. Administraţia şi justiţia, VIII. Starea morală culturală şi socială. Al doilea plan, acceptat de cealaltă jumătate a autorilor, posedă, în sumarul monografiilor argeşene, următoarele mari capitole: I. Cadrul cosmologic, II. Cadrul biologic, III. Cadrul istoric, IV. Cadrul psihologic, V. Manifestările spirituale, VI Manifestările economice, VII. Manifestările juridice şi administrative. Mulţi învăţători au adoptat ultimul plan în lucrările lor, întrucât, derivând şi dezvoltând pe primul în contextul interbelic, era superior celuilalt plan şi mişcarea monografiilor sociologice devenise foarte populară în rândul învăţătorilor, care nu de puţine ori îl evocă pe D. Gusti şi pe colaboratorii săi apropiaţi.

Majoritatea covârşitoare a autorilor monografiilor s-au documentat din surse restrânse, dar vii-informatori, autorităţi locale şi, sporadic, din arhive. Cu puţine excepţii (Humele, Brătieni, Zigoneni etc.), numele informatorilor, deseori descoperiţi cu concursul elevilor, au fost deliberat omise. Monografiile dobândesc, în perspectiva vremii, valenţe notabile tocmai prin prospeţimea şi autenticitatea materialului din teren

În monografiile lor, învăţătorii, urmând unul din planurile menţionate, au ordonat şi expus judicios datele acumulate. Însă cei care au optat pentru planul şcolii sociologice au fost obligaţi de structura lui să culeagă un material mai variat şi mai viu şi să-l ordoneze mai ştiinţific, ceea ce le sporeşte valoarea lucrărilor, dar neavând pregătirea ştiinţifică necesară, autorii monografiilor respective, mai ales că utilizau metoda descriptivă - rareori se arăta şi cauzalitatea fenomenelor - nu le-au putut apropia, cu întregul lor perimetru, de cele elaborate de şcoala sociologică. Şi atunci lucrările polarizează interesul prin bogăţia şi diversitatea materialului etnografic şi folcloric reţinut.

Analiza structurii monografiilor, pe capitole, dintr-un plan sau altul, cel mai adecvat fiind planul şcolii sociologice, mai amplu şi mai detaliat, pune în lumină, fie şi într-un spaţiu restrâns, valenţele lor etnografice şi folclorice.

Mulţi învăţători îşi deschid monografiile cu o notă explicativă („Cuvânt înainte", „Introducere" etc.) în care îşi motivează abordarea temei: dragostea faţă de satul natal, dorinţa imperioasă de cunoaştere a vieţii unei localităţi, întocmirea unei monografii intermediare pentru realizarea uneia mai ample privind o aşezare.

Însă aproape toate monografiile debutează cu capitolul *Cadrul cosmologic*. Capitolul, uneori destul de întins, destinat „descrierii fizice" a aşezărilor, prezintă cu detalii ştiinţifice coordonatele geografice, formele de relief, structura de relief, structura geologică, clima, reţeaua hidrografică, flora, fauna şi rezervele subsolului satelor. Evidenţiind deseori geometria aşezărilor şi poziţia geografică a gospodăriilor, transpune nu de puţine ori pe planuri şi hărţi, autorii ignoră indicarea tipologiei satelor.

Capitolul următor îl constituie *Cadrul biologic*, dezvoltat şi documentat cu atenţie de majoritatea învăţătorilor. Capitolul suscită un interes superior pentru etnografie. Autorii încearcă, aici, să definească psihologia argeşenilor, să releve dinamica demografică, însoţită uneori de arborele genealogic al unor neamuri, şi să dezvăluie structura socială a populaţiei. În continuare, se descriu locuinţele, se relevă alimentaţia şi se menţionează epidemiile curente din localităţile rurale. O atenţie specială se acordă descrierii locuinţelor şi gospodăriilor ţărăneşti, cu componentele şi funcţiile lor. Prezentarea gospodăriilor din Bradu de Sus, sat aşezat lângă Piteşti, este elocventă. Mai întâi locuinţele - cu structura construcţiei: „Au case care cam 80% cu trei camere şi 20% cu două camere. Cele mai multe sunt învelite cu tablă de fier şi parte cu şiţă, au pivniţe (beciuri), unde sătenii îşi depozitează proviziile pentru iarnă. Casele sunt lucrate din lemn şi cărămidă, cu odăi spaţioase şi fereşti în proporţie cu lumina trebuitoare pentru viaţa lor. Cele mai multe au pardoseala de scândură şi restul din pământ bătut şi lipit“[1]; cu structura interiorului: „În case au sobe de cărămidă şi fier, iar în camera bună de primit musafirii au sobe oarbe şi se încălzesc de la sobe din camera de locuit. Sunt neigienice aceste sobe, căci atunci când încălzesc în casă iese un miros de funingine neputându-se face primenirea aerului. Totuşi se mai găsesc case care au coşuri (hornuri), vatra jos, unde se face focul şi gospodinele gătesc mâncare pentru familia întreagă. Intrând într-o casă din Bradu de Sus la cel mai puţin bogat, vei vedea două paturi de scândură, cu saltelele de paie, pe deasupra lor fiind pături din lâna oilor ori plocade cumpărate de la Câmpulung. Masa rotundă cu scăunele mici pe care mănâncă membrii familiei, pe pereţii casei, prosoape curate frumos ce împodobesc interiorul oamenilor. În odaia gătită, un pat acoperit cu o scoarţă de lână, la căpătâiul căruia se găseşte deasupra lada care păstrează hainele de sărbătoare. Un cuier în care îşi expun iile şi cămăşile naţionale împodobite cu râuri frumoase. Casele se spoiesc cu var alb curat peste tot la sărbătorile mari“[2]. Şi apoi anexele din gospodărie: „În jurul caselor, fiecare sătean are un grajd de vite făcut din bârne ori cărămidă ca adăpost al vitelor, jos, şi deasupra pentru păstratul fânului, lucernei, ovăzului. Pentru păsări, prea puţini au coteţe de scânduri, nuiele; cele mai multe păsări dorm sub cerul liber prin pomi şi sub acoperişul acareturilor“[3]. Alimentaţia era simplă, tradiţională, insuficient de pregătită, ca de exemplu, în Humele: „Alimentaţia locuitorilor din comună, ca şi cea din întreaga regiune, este, în general slabă. Ea constă mai ales din: mămăligă, fasole, varză acră ori fiartă, poşircă, ceapă, carne de păsări, de porc, de oaie, lapte, brânză etc.

În general, iarna sătenii mănâncă mai mult carne de porc, varză acrită, brânză; primăvara, verdeţuri: urzici, ceapă etc. fiind şi postul Paştelor; vara: brânză, lapte, carne de păsări, verdeţuri; iar toamna: zarzavaturi şi fructe“[4].

Cadrul istoric formează, cu puţine excepţii, capitolul cel mai restrâns şi cel mai fragil, întrucât tratarea lui nu se bazează pe investigaţii arheologice şi arhivistice, ci îndeosebi pe legende şi tradiţii locale. Pe baza lor, constituirea multor sate se stabileşte în mod eronat pe la începutul secolului al XVIII-lea. Întemeierea aşezărilor se datoreşte unui „erou eponim“- în nord (Albeşti, Mălureni, Muşeteşti etc.) unui demnitar domnesc viteaz; iar în sudul Argeşului (Humele, Rociu Şerbăneşti etc.), unui cioban înstărit şi transhumant. Legenda despre întemeierea satului Albeşti - Argeş e edificatoare: „Legenda populară, care se mai întrezăreşte abia, spune că acest sat a luat fiinţă pe la anul 1601, când un căpitan al lui Mihai Viteazul, anume Albu, trecând munţii, după omorârea mişelească a viteazului voievod, s-a aşezat prin aceste locuri. El fiind primul proprietar al moşiei din acest ţinut.... Căpitanul Albu, de la care şi-a luat numele comuna Albeşti, fiind primul proprietar al satului Pământeni, locuitorii au devenit între timp clăcaşii boierului Albu, împreună cu locuitorii satului Ungureni“[5] Un număr restrâns de învăţători folosesc documentele locale (Izvorul de Sus, Martologi Ciofrângeni, Ungureni). În schimb capitolul transmite multe date contemporane despre fenomenele sociale.

---

[1] Arhivele Naţionale - Bucureşti, fond Ministerul Culturii Naţionale şi al Cultelor, Dos. 161/1940, f. 45.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*, f. 46.

[4] Idem, Dos. 469/1942, f. 101.

[5] Idem, *Dos. 470/1942*, f. 147

În succesiunea secvenţelor din plan, urmează *Cadrul psihologic*. Cum n-aveau aici multe informaţii de expus, învăţătorii unificau capitolul respectiv cu cel al *Manifestărilor spirituale*. În noua structură, capitolul absoarbe nenumărate date despre spiritualitatea sătească şi se extinde, devenind deopotrivă de interesant pentru etnografie şi folcloristică.

Sporadic şi succint, se încearcă aici, mai întâi, definirea tipului psihologic al argeşenilor din perioada interbelică. Încercarea de definire se produce însă în termeni generali. Ea reuşeşte mai bine în secvenţele de indicare a unei trăsături, de pildă hărnicia ţăranilor din Albota la câmp: „În comună se munceşte foarte mult. Din zori de zi şi până noaptea târziu, locuitorii satului stau cu braţele încordate pe uneltele agricole spre a pune capăt nevoilor zilei. În timpul verii, repaosul îl au doar duminica. În timpul săptămânii, muncesc cu toţii la câmp. Mâncarea este pregătită de seara pentru a doua zi, când şi femeia trebuie să iasă la muncă, alături de ceilalţi membrii ai familiei. Nu rămân acasă decât copii până la 6 ani şi bătrânii neputincioşi"[6].

Arta populară, evocată în perimetrul capitolului, e reprezentată prin *portul popular*. Învăţătorii descriu detaliat portul popular argeşean, piesă cu piesă, la femei şi la bărbaţi, din prezent şi trecut, uneori mergându-se până în mijlocul secolului trecut, în anotimpurile reci şi călduroase. În numeroase monografii (Albeşti, Brădet, Hârseşti, Humele, Martologi, Mălureni, Muşeteşti, Rociu, Şerbăneşti, Uda etc.), prezentarea portului ocupă pagini întinse şi compacte. Cel mai mult se insistă asupra materialelor şi tehnicilor de confecţionare a pieselor. Pătrunderea portului orăşenesc („nemţesc") la sate îi îngrijorează pe învăţători şi reacţionează deseori prin note critice.

Folclorului i se acordă un spaţiu destul de întins în monografiile argeşene relevate, de la obiceiuri până la strigături. Majoritatea autorilor se opresc însă numai asupra categorii folclorice esenţiale, ca: obiceiurile calendaristice şi familiale, descântece, proverbe şi ghicitori, balade, cântece şi strigături. În cadrul obiceiurilor calendaristice cele mai numeroase, sunt manifestările clasice, deseori cu modalitatea practicării şi cu repertoriul lor: colindul de Moş-ajun, steaua, irozii, pluguşorul, sorcova, capra, iordănitul, strigarea pe roată la lăsatul secului de Paşti, curăţirea curţilor şi grădinilor (de Mucenici), paparuda, jocul căluşarilor (la Rusalii), focul lui Sumendru etc. La unele obiceiuri, îndeosebi la cele din ciclul sărbătorilor de iarnă, se dau detalii privind formarea manifestărilor, numărul participanţilor şi succesiunea secvenţelor practicii lor. Din zeci de monografii nu lipseşte nici repertoriul muzical poetic al multor obiceiuri care, în pofida unor deosebiri infime, se configurează într-o structură unitară. Interesant e că pentru prima dată în culegerile argeşene apare notat obiceiul strigarea peste sat. Obiceiul, practicat aproape pe întregul cuprins al Argeşului, deţine trei tipuri de poetice de strigări, spre deosebire de alte zone folcloristice în care circulă numai unul singur. Un tip interesant se află în Humele, cu satirizarea fetei nemăritate din cauza aşteptării băiatului cu carte: „Măi Mitică, măi! / - Ce e, mă? / -Măi, fata lui cutare, / Aşteptând băiat cu carte, / I-a chelit capu p-o parte! / Ha-ha-ha!"[7].

---

[6] Idem, Dos. 471/1942, f. 137

[7] Idem, Dos. 470/1942, f. 112.

O importanţă tot atât de majoră i se acordă ciclului de *obiceiuri familiale* (naştere, nuntă şi înmormântare). Pe spaţii largi, uneori de 12-13 pagini, se înfăţişează riturile obiceiurilor şi se reproduc texte din repertoriul lor, care, fundamental, prezintă caracteristici unitare şi generale. În cadrul naşterii sunt reproduse credinţe şi practici ancestrale încă conservate, legate de momentele postnatale şi natale, cumetrie şi tăierea moţului din anumite aşezări (Brătieni, Costeşti, Flămânzeşti, Humele, Pământeni-Albeşti, Sălătruc), în schimb din repertoriul obiceiului lipsesc cântecele de leagăn. Nunta apare aproape în toate lucrările învăţătorilor argeşeni, cu toată succesiunea secvenţelor, de joi dimineaţa până luni seara. În majoritatea secvenţelor se transcriu cântecele ceremoniale („Cântecul ginerelui“, „Cântecul miresei“, „Nuneasca“, „Cântecul zorilor“) şi oraţiile („Oraţia de nuntă“, şi „Iertăciunea“). La ceremonialul înmormântării se inserează vechi practici şi credinţe şi se menţionează obiceiul bocitului. Dintre obiceiurile raportate la muncile anului, se menţionează pretutindeni *şezătoarea.* Nu este omis nici *descântatul,* a cărui practică e însoţită deseori de descântec. Din Albeşti, Buneşti, Flămânzeşti, Humele, Zigoneni ş. a., se reproduc texte poetice valoroase de descântece. Din expunerea obiceiurilor de către învăţători se observă restructurarea lor, datorită schimbărilor din mentalitatea colectivităţilor sociale.

Celelalte genuri folclorice sunt reprezentate prin aproape toate speciile lor, dar inegal. *Creaţia aforistică şi enigmatică* apare culeasă prin zeci de piese din câteva sate. O importanţă scăzută i se acordă, din cauza dificultăţilor la culegere şi a spaţiului ei mai întins, prozei populare. Dintre speciile ei, numai *legendele toponimice* şi *tradiţiile* se bucură de atenţia constantă a învăţătorilor, care le introduc integral sau rezumativ la „istoricul aşezărilor“. Celelalte specii (*basmul şi snoava*) apar sporadic în cuprinsul monografiilor.

Poezia populară, reţinută prin balade, cântece şi strigături, ocupă, deşi diferenţiat, un spaţiu întins în economia monografiilor.

Baladele, de obicei cu structură haiducească, apar aici mai sporadic. Însă *doinele şi cântecele* se întâlnesc în toate monografiile mai întinse ale învăţătorilor. Aceasta întrucât erau nelipsite din existenţa argeşenilor, „Cântecul - se subliniază în monografia despre Galeş - îl însoţeşte în tot locul: pe brazda plugului, în urma carului care scârţâie sub povara lemnului, menit să aducă folos săteanului“[8]. Autorii monografiilor le menţionează frecvent titlurile şi le transcriu integral textele semnificative (Brătieni, Flămânzeşti, Sălătruc, Humele, etc.). repertoriul de doine şi de cântece din Galeş[9] , de pildă, era compus în special din piese ca: „În poiana Vadului“; „Du-mă Doamne, du-mă iar“; „Frunză verde iarbă deasă“; „Rotunjico la obraz“; „Foaie verde lămâiţă, ieşi mândro, la portiţă“; „Tudoriţo nene“; „Am un foc la inimioară, Leano“; „Unge Leano, uşa bine“ ş. a. În repertoriile satelor din nordul Argeşului domina - fapt firesc - cântecele de ciobănie. Strigătura, de atâtea ori prelungită de anumite jocuri şi de hori, este introdusă parţial în monografiile satelor Albeşti de Argeş, Martologi, Pământeni - Albeşti, Sălătrucu, Stroeşti.

Ocupaţiile argeşenilor se relevă în capitolul *Manifestări economice.* În lucrările lor, învăţătorii enumără şi uneori, descriu amplu ocupaţiile principale ale sătenilor, atât de variate: agricultura, pomicultura, viticultura, grădinăritul şi păstoritul, precum şi meşteşugurile practice (tâmplăria, rotăria, dogăria, fierăria, cojocăria, etc.). Nu se neglijează, de asemenea, nici evidenţierea instalaţiilor tehnice (mori, joagăre, pive dârste, darace, poverne) ridicate mai ales, în satele din nordul zonei (Brătieni, [illegible] Muşeteşti, Flămânzeşti, Corbeni, Oeşti, Albeşti).

---

[8] Idem, Dos. 350/1944, f. 83.

[9] *Ibidem*, f. 72.

În fine, ultimul capitol din monografie, bazat pe surse contemporane, îl constituie *Manifestările juridice şi administrative* capitolul căruia i se acordă o semnificaţie secundară, menţionează tipul de organizare administrativă a aşezărilor şi enumără principalele neînţelegeri dintre săteni.

Numeroşi învăţători şi-au ilustrat monografiile cu materiale iconografice fotografii, planuri şi hărţi ale satelor. Au fost ilustrate cu fotografii aşezări precum Curtea de Argeş cu 40 foto, Flămânzeşti - 27 foto, Costeşti - 23 foto, Uda de Jos - 14 foto, Zigodeni - 12 foto etc. aceasta împreună cu planurile şi hărţile, au devenit acum documente etnografice şi folclorice palpitante, ceea ce le-au ridicat substanţial valoarea.

În concluzie, monografiile satelor argeşene din deceniile 4 şi 5 ale secolului nostru, întocmite de învăţătorii lor, prezintă prin bogăţia şi diversitatea infinită a informaţiilor directe, vii, din teren o importantă sursă de documentare, pe plan local şi naţional, pentru istorie, etnografi şi folclorişti.

INDICE CU MONOGRAFIILE AŞEZĂRILOR ARGEŞENE DIN ARHIVELE STATULUI BUCUREŞTI ŞI ALE MINISTERUL EDUCAŢIEI ŞI ÎNVĂŢĂMÂNTULUI

Nr. crt.	Monografia localităţii	Autorul	Nr. dosarului
1	Bradul de Sus	M. Dumitrescu	161/1940, f. 41-63
2	Vulpeşti	I. C. Popescu	161/1940, f. 185-195
3	Ion Gh. Duca	Gh. N. Popescu	161/1940, f. 289-312
4	Lunca Corbului	Gh. Pătroiu	287/1941, f. 247-318
5	Bumeşti	N. I. Iancu	287/1941, f. 267-316
6	Gliganu de Jos	Th. Anghel	468/1942, f. 51-63
7	Valea Babei	Mucenic Gh. Arsenescu	468/1942, f. 104-131
8	Şerbăneşti	I. Bălteanu	468/1942, f. 292-305
9	Prundu	N. Bărlogeanu	468/1942, f. 396-414
10	Martalogi	Chiriţă Bărbulescu	468/1942, f. 452-487
11	Hârseşti	Domnica Capanu	469/1942, f. 26-48
12	Stroeşti	C. Ciolcă	469/1942, f. 163-183
13	Rociu	C. Comănescu	469/1942, f. 217-244
14	Bălceşti	Ion C. Comănescu	469/1942, f. 306-327
15	Bălceşti	Al. Comănescu	469/1942, f. 407-412
16	Humele	Al. Constantinescu	470/1942, f. 59-120
17	Pământeni - Albeşti	Alexandra Constantinescu	470/1942, f. 147-173
18	Poenari	Alexandrina şi N. M. Costea	470/1942, f. 268-287
19	Runcu	Barbu C. Cuprianu	470/1942, f. 382-398
20	Muşăteşti	Lucreţia Cuprian	470/1942, f. 455-475
21	Dăeşti	Ecat. Pr. Druţu	471/1942, f. 26-48
22	Albota	D. Epure	471/1942, f. 128-154
23	Izvorul de Sus	Gh. Gh. Găină	471/1942, f. 182-203
24	Recea	Marin Gheorghe	471/1942, f. 214-253
25	Uda de Jos	Zinca Georgescu	471/1942, f. 398-419
26	Buneşti	M. I. Iancu	472/1942, f. 24-74

Nr crt	Monografia localităţii	Autorul	Nr. dosarului
27	Ciupa	Cezarina Pr. Ionescu	472/1942, f. 157-163
28	Şerboeni	D. Marinescu	473/1942, f. 25-30
29	Uda de Sus	N. Marinescu	473/1942, f. 108-113
30	Broşteni	Gh. I. Matei	473/1942, f. 209-222
31	Sălătrucu	Gh. I. Mihalache	473/1942, f. 244-276
32	Corbeni	Al. Nicuţ	473/1942, f. 407-421
33	Goranu	Al. Popescu	474/1942, f. 161-221
34	Ciofrângeni - Ungureni	Gheorghe Gh. Pătraşcu	474/1942, f. 265-280
35	Cremenari	N. C. Popescu	474/1942, f. 514-522
36	Cepari	N. Popescu	474/1942, f. 563-598
37	Zigoeni	Alexandrina I. Popescu	475/1942, f. 47-104
38	Muşăteşti	Aurel N. Popescu	475/1942, f, 128-154
39	Brătieni - Obştea	Ion I. Popescu	475/1942, f. 163-233
40	Brătieni	Maria N. Popescu	475/1942, f. 256-279
41	Jiblea	Sabina Pr. Gh. O. Popescu	475/1942, f. 563-572
42	Cremenari	N. Gh. Popescu şi D. Gh. Tomulescu	475/1942, F. 725-757
43	Negraşi	I. I. Radu	476/1942, f. 99-109
44	Suseni - Cerşani	Ion I. Radu	476/1942, f. 111-120
45	Cepari	I. C. Rizea	476/1942, f. 210-233
46	Ungheni	Gh. Roceanu	476/1942, f. 330-390
47	Flămânzeşti	Elena Schuller	476/1942, f. 467-546
48	Geamăna	Gh. R. Şerbu	477/1942, f. 99-119
49	Ciobani	Iordache M. Stan	477/1942, f. 213-249
50	Cireşu	N. I. Stanciu	477/1942, f. 275-333
51	Prundu	Florica Stănculescu	477/1942, f. 421-478
52	Cremenari	D. Gh. Tomulescu şi N. Gh. Popescu	478/1942, f. 152-184
53	Costeşti	Mina Ţelescu	478/1942, f. 209-216
54	Oeşti	N. Gh. Teodorescu	478/1942, f. 275-303
55	Trepteni	Toma Vasiloiu	478/1942, f. 400-409
56	Catane	I. A. Zamfirescu	478/1942, f. 489-501
57	Izvorul de Sus	C. Gh. Zinca	478/1942, f. 544-589
58	Izvorul de Sus	Maria Tarabega	633/1943, f. 45-63
59	Gliganul de Sus	C. Amzărescu	342/1944, f. 65-92
60	Şerbăneşti	Gh. Angelescu	343/1944, f. 27-41
61	Cocu	V. Coculescu	344/1944, f. 52-95
62	Oarja	Stan Dumitraşcu	346/1944, f. 38-85
63	Mălureni	P Erfulescu	348/1944, f. 62-87
64	Galeş	I. Iancu	350/1944, f. 39-81
65	Ţuţuleşti	Florian Popescu	353/1944, f. 28-52
66	Găujani	Petică Anastasia	354/1944, f. 18-23
67	Popeşti	I. Rădulescu	355/1944, f. 31-67
68	Oarja	V. M. Ilinca	357/1944, f. 29-77
69	Jiblea	C. C. Cuprian	1154/1945, f. 41-49
70	Buta - Bârlogu	I. Dumitrescu	1160/1945, f. 41-77
71	Uda	N. Ghiţescu	1161/1945, 46 p.
72	Drăganu	Stana N. Iliescu	1162/1945, f. 8-15
73	Curtea de Argeş	Marin Marinescu	1166/1945, f. 35-79
74	Iuvorul de Jos	I. Oarnă	1171/1945, f. 31-41
75	Deduleşti	D. D. Popescu	1174/1945, f. 28-48
76	Ciomăgeşti	Constanţa G. Popescu	1175/1945, 152 p.
77	Galeşu	Ileana F. State	1178/1945, 40 p.
78	Bârlogu	Ştefan D. Ene	1180/1945, 13 p.
79	Corbeni	Teodora Ştefănescu	1181/1945, 17 p.
80	Deagurile	Vlaicu R. Marin	1181/1945, 30 p.
81	Budeşti	Victor Diculescu	415/1946, f. 1-12

Nr. crt.	Monografia localității	Autorul	Nr. dosarului
82	Jiblea	Maria Cuprian	415/1946, f. 13-20
83	Mozăceni	Nesemnată	415/1946, f. 21-33
84	Rociu	Ştefania C. Comănescu	415/1946, f. 34-61
85	Bârlogu	Marin D. Coman	415/1946, f. 62-82
86	Budeşti	Ioan Ciugescu	415/1946, f. 83-91
87	Stoileşti	Indescifrabil	415/1946, f. 92-100
88	Şerbăneşti	Victoria I Băleanu	415/1946, f. 101-111
89	Poenari	Gh. N. Boncea	415/1946, f. 112-114
90	Stoicani	Gh. I Badea	415/1946, f. 131-139
91	Cepari	Cornelia C. Arsenescu	415/1946, f. 139-152
92	Şerbăneşti	Aurelia Angelescu	415/1946, f. 153-160
93	Bârseşti	Nesemnată	415/1946, f. 161-172
94	Deduleşti	Al. S. Vasile	415/1946, f. 176-211
95	Geamăna	Maria Gh. Şerban	415/1946, f. 218-231
96	Mozăceni	I. S. Şerbănescu	415/1946, f. 233-236
97	Curtea de Argeş	Dumitra Gh. Stamate	415/1946, f. 237-254
98	Flămânzeşti	Elisabeta Lazanu	416/1946, f. 1-53
99	Gliganul de Sus	Nesemnată	416/1946, f. 54-73
100	Gliganul de Jos	Nesemnată	416/1946, f. 74-83
101	Popeşti	Gh. Zamfirescu	416/1946, f. 84-99
102	Cireşu	Nesemnată	416/1946, f. 100-108
103	Negraşi	Nesemnată	416/1946, f. 109-112
104	Tomşanca	Teodor Constantin	416/1946, f. 113-125
105	Brătieni	Florea I. State	416/1946, f. 126-144
106	Dealul Bradului	Gh. Stănescu	416/1946, f. 145-150
107	Vlădeşti - Bădislava	Elisabeta şi Dumitru C. Sandu	416/1946, f. 160-169
108	Brădet	Olimpia Nouraş	416/1946, f. 180-184
109	Răteşti	Iosif şi Elisabeta I Popescu	416/1946, f. 185-216
110	Cârceşti	Heroiu Nestor	416/1946, f. 249-268
111	Berislăveşti	Maria F. Oncete	417/1946, f. 1-5
112	Judeţul Argeş (în general)	Vasile M. Neofit	417/1946, f. 6-9
113	Mozăceni	Ştefan Ghelmeci	417/1946, f. 170-182
114	Vătăşeşti - Giurgiureni	D. Georgescu	417/1946, f. 183-201
115	Recea	Mihai C. Voicu	417/1946, f. 202-206
116	Mozăceni	Ioana M. Marinescu	417/1946, f. 207-210
117	Slobozia - Duşca	I. Mândruţă	417/1946, f. 211-219
118	Slobozia	Nesemnată	417/1946, f. 220-222
119	Uda de Jos	Anghel Manolache	417/1946, f. 223-229
120	Curtea de Argeş	Ştefan Florescu	417/1946, f. 230-269
121	Lăunele de Sus	Gh. Dumitrescu	417/1946, f. 270-287
122	Broşteni	Constantin I. Dragomirescu	417/1946, f. 288-298
123	Ţuţuleşti	Florea I. Drăghici	417/1946, f. 299-310
124	Răteşti	Stan A. Niţu	418/1946, f. 1-14
125	Deduleşti	I. Răvescu	418/1946, f. 15-52
126	Mozăceni	Radu Şt. Nicolae	418/1946, f. 53-56
127	Suseni	C. Radu	418/1946, f. 57-66
128	Măcăi	Gh. I. Rachieru	418/1946, f. 67-97
129	Slobozia	Petre Gh. Popescu	418/1946, f. 98-103
130	Muşăteşti	Petre Gh. Popescu	418/1946, f. 105-116
131	Berciciu	Ion I. Popescu	418/1946, f. 117-124
132	Gruiu	Nesemnată	418/1946, f. 125-127
133	Mozăceni	Ghrghina Şt. Sorescu	418/1946, f. 128-143
134	Teiu Vale	Gh. Ionescu	418/1946, f. 144-152
135	Cuca	Titu Georgescu	418/1946, f. 153-203
136	Popeşti	Badea Sandu	418/1946, f. 204-213

Nr crt	Monografia localităţii	Autorul	Nr. dosarului
137	Cieşti	Gh. Angelescu	418/1943, f. 214-220
138	Moşoaia[10]	D. Dumitrescu	1946, 6 p.
139	Mozăceni	Neidentificat	1946, 15 p.
140	Ţuţuleşti	Pană Maciu	1946, 30 p.
141	Stroeşti	Ioana Băcioiu	1946, 25 p.

---

[10] Ultima serie de monografii, fără număr, am descoperit-o în arhiva Ministerul Educaţiei şi Naţionale, în anul 1980.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X, 2001**

PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA „ÎMPRUMUTUL REFACERII NAȚIONALE" ŞI EMISIUNEA MEDALIEI COMEMORATIVE DE AUR DIN 1945 „ ARDEALUL NOSTRU"

AURICĂ SMARANDA

Pe fondul situației economice naționale din țara noastră de după 23 august 1944, şi având în vedere obligațiile asumate de România prin Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, guvernul de atunci, în baza legii nr. 655 din 22 decembrie 1944, a autorizat Ministerul Finanțelor să contracteze prin subscripție publică benevolă un împrumut intern denumit „Împrumutul Refacerii Naționale", cu emitere de titluri la purtător, amortizabil în 6 ani. Titlurile aveau valori minimale de 5000 lei, 10000 lei, 20000 lei, 50000 lei, 100000 lei şi 500000 lei. Se acorda o dobândă de 5% pe an începând cu 1 august 1945, până la amortizarea lor[1].

În aceeaşi zi, a apărut legea nr. 656 prin care acelaşi Minister al Finanțelor era autorizat „a bate, prin Monetăria Națională şi a pune în vânzare medalii comemorative din aur, până la maximum un milion de exemplare"[2].

În legătură cu emisiunea medaliei de aur 1945, se impun unele precizări şi observații necesare stabilirii rolului ce l-a avut medalia în discuție.

Motivul principal al acestei emisiuni de aur a fost de ordin economic, prevăzut la art. 3 din decizia Ministerului Finanțelor nr. 407518/11 ianuarie 1945, care spune: „Pentru a putea beneficia de posibilitatea achiziționării de medalii, cumpărătorul va trebui să subscrie titluri ale Împrumutului Refacerii Naționale 5% din 1945, emise în condițiile legii nr. 655/944, pentru suma de 50000 lei de fiecare medalie". Iar la art. 2 din aceeaşi decizie, se stabileşte „prețul medaliilor la 15000 lei /bucată"[3].

Pentru ca, totuşi, medalia să capete o conotație de document, s-a propus un motiv istoric, pe care raportul nr. 41334/1944 întocmit de ministrul finanțelor, Mihai Romniceanu şi adresat Majestății Sale Regele Mihai I, îl descrie astfel: „Pentru a încrusta în aur evocator, ziua dezrobirii Ardealului de Nord şi pentru a transmite şi a se moşteni din generație în generație amintirea concretă a acelei pagini de istorie deschisă de Rege şi scrisă de Armata Sa în unire cu marii noştri aliați, socotim că răspundem sentimentelor de adâncă recunoştință şi admirație ale națiunii, propunând Majestății Voastre baterea unei medalii comemorative din aur". Iată cele două motive care combinate au făcut să se bată medalia respectivă, sperându-se ca succesul „Împrumutului Refacerii Naționale“ să fie asigurat[4].

---

[1] Legea nr. 655/22 XII 1944 publicată în M. Of. 298/23 XII 1944

[2] Legea nr. 656/22 XII 1944.

[3] Decizia Min. Fin. 407518/11 I 1945.

Medalia are pe avers, busturile în profil spre stânga ale celor trei unificatori de țară: domnitorul Mihai Viteazul, regele Ferdinand I, regele Mihai I. Legenda, cu textul ARDEALUL NOSTRU 1601-1918-1944. Pe revers în centru, capul acvilei din stema țării cruciată și încoronată. Sub acvilă, semicircular, ROMÂNIA. În jur, stemele celor unsprezece județe dezrobite. Aur 90%, 6,55 g., 21 mm. Pe muchie, deviza: NIHIL SINE DEO. Artiști modelatori, Haralambie Ionescu (avers), Ioana Bassarab Starostescu și Ștefan Iordan (revers). Monetăria Statului. Tiraj un milion bucăți.

În legătură cu emisiunea medaliei de aur 1945, partea a doua a raportului ministrului Romniceanu, spune: „Pentru a se da acestei medalii o valoare internațională, conținutul în aur, dimensiunea și greutatea ei au fost stabilite, astfel încât să fie identice cu ale monedei franceze de aur de 20 franci, denumită napoleon“ Deși caracteristicile tehnice au fost identice cu napoleonul, totuși la greutate, medalia a depășit în plus cu 0,10 g./ buc. față de moneda franceză, fapt ce a creat dureri de cap celor de la B.N.R., până ce aceștia au descoperit de unde provine diferența totală în plus de 90 kg. Aur fin (napoleonul 6,45 g., medalia 6,55 g.) Prin decizia Ministerului Finanțelor, nr. 13553 din 5 ianuarie 1945, din cele 1000000 buc., s-a repartizat în județele țării și în București, un număr de 600000 buc. într-o primă tranșe. Astfel județul Argeș a primit inițial 3500 buc., iar județul Muscel 2000 buc. Ulterior Ministerul Finanțelor, la cererea unor județe, prin decizia 18489 din 19 februarie 1945, numărul medaliilor s-a modificat, astfel că județul Muscel a primit 5000 buc., iar județul Argeș 6000 buc. medalii. Medalia de aur, 1945, a fost și o garanție bancară, oferită de Stat -în calitate de debitor -celor ce subscriau la „Împrumutul Refacerii Naționale“ -în calitate de creditori - pentru sumele în lei subscrise într-o perioadă în care valoarea leului era în scădere rapidă, sau altfel spus, deprecierea leului național era în vădită creștere, care ducea ineluctabil la pierderi pentru proprietarii de titluri ale Împrumutului. Fără o garanție palpabilă, înscrierea benevolă la Împrumut n-ar fi avut sorți de izbândă. Această „garanție“ s-a dovedit reală, întrucât la începutul anului 1945, medaliile se cumpărau cu 15000 lei/buc., iar la negociere pe piață, la sfârșitul anului, 1945, prețul era de 35000 lei/buc., pentru ca în preajma stabilizării monetare din 1947, să atingă suma de 35000000 lei. Deși fiind medalie și nu monedă, neavând înscrisă pe avers și nici pe revers o valoare nominală (de altfel în lege era denumită medalie), a devenit totuși un mijloc de tezaurizare și chiar un mijloc de schimb (de plată de cumpărare/vânzare) în sistemul financiar-bancar și la Bursă. La aceasta a contribuit și asemănarea ei cu napoleonul de 20 franci (de aur), așa cum am arătat mai sus, că prevedea legea. Cea mai curentă formă de utilizare a medaliilor cumpărate de diverși subscriitori la Împrumut, a fost operațiunea de „lombard“ - lombardare -adică de depunere a lor, ca gaj la Casele de Credit (bănci) pentru avansuri în numerar în lei sau alte credite. Deci medalia a fost în ultimă instanță o formă monetară care a circulat pe piața românească. Informația ce circulă și acum printre unii oameni, necunoscători, că emisiunea medaliei de aur 1945 ar fi avut ca scop vânzarea aurului din tezaurul B.N.R., pentru a nu încăpea pe mâna invaziei Armatei Roșii, a fostei U.R.S.S., nu este reală pe motiv că pentru un milion de medalii au fost utilizate numai 5895 kg de aur din rezerva totală a B.N.R. care la 1 ianuarie 1945 era de 235000 kg aur, ceea ce reprezintă circa 2,5% din total[5]. Că s-au găsit numele celor ce au cumpărat medalii de aur şi au fost urmăriţi până la crimă de organele de represiune comuniste, din ţară, aceasta a fost o operaţie simplă, prin cercetarea fişelor deţinătorilor de titluri la „Împrumutul Refacerii Naţionale" cunoscându-se că aceştia pentru a putea cumpăra medalii de aur trebuia să cumpere titluri în valoare de cel puţin 50000 lei/buc. medalie. Statul ţinea evidenţa acestora pentru că în calitate de debitor avea obligaţia achitării periodice a anuităţilor pe timp de 6 ani cât dura amortizarea împrumutului.

---

[4] Raportul ministrului finanțelor Mihai Romniceanu.

Statul nu era interesat de cine cumpăra medalii, ci de cine şi câte titluri de împrumut a cumpărat, pentru a urmări plata periodică a cupoanelor.

---

[5] Costin Kiriţescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, III, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1971, p. 66.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

LAGĂRUL DE PRIZONIERI NR. 10 DE LA CORBENI

PAUL DIDIȚĂ
VIOREL DRUGĂ

Ideea esențială până la cel de-al doilea război mondial a fost aceea că prizonieratul nu înseamnă o măsură represivă, ci una de precauție luată față de un adversar dezarmat, căruia trebuia să i se asigure o viață ferită de primejdii şi un tratament uman. Aceste lucruri au fost reglementate prin Declarația de la Bruxelles din 1874 articolele 23 şi 24, apoi prin Convențiile de la Haga din 1899 şi 1907. condiția juridică a prizonierilor de război a fost apoi reglementată prin Convenția de la Geneva din 27 iulie 1929.

Campania din Est în cel de-al doilea război mondial s-a desfăşurat în absența garanțiilor umanitare din partea principalelor beligeranți, U. R. S. S. şi Germania.

Cu excepția României şi Finlandei, statele participante pe frontul de răsărit, nu au fost determinate să respecte dispozițiile referitoare la prizonieri, prevăzute în convențiile internaționale, cu toate eforturile depuse de unele organizații internaționale. România era semnatară a convenției de la Geneva.

Campania din Est, din cel de-al doilea război mondial, dusă de armata română a avut drept rezultat eliberarea teritoriilor româneşti de sub ocupație sovietică, dar şi capturări de prizonieri. În acțiunea de capturare a prizonierilor sovietici, s-a avut în vedere neutralizarea forței combative a adversarului, nu măsuri represive.

Pe tot parcursul purtării războiului, Comandamentul român a luat măsuri pentru a convinge adversarii că armata română respectă legile internaționale ale războiului, respectă drepturile conferite de uniforma militară celor deveniți prizonieri sau răniților.

De la 22 iunie 1941 şi până în luna august 1944, trupele române, în urma luptelor purtate în Bucovina, Basarabia, Transnistria, Nipru, Kerci, Don, Caucaz şi stepa Kalmucă, au capturat un număr de 91060 prizonieri sovietici[1]. Dintre aceştia, la 23 august 1944, 59856 prizonieri se aflau în lagărele din România[2], restul fiind internați în Germania[3].

La începutul războiului, organizarea şi coordonarea lagărelor de prizonieri, conform ordinului 10000 din 20 iunie 1941 al Marelui Cartier General a revenit

---

[1] Arhivele M. Ap. N., fond 5435, dosar nr. 719, f. 6.

[2] *Ibidem* f. 52.

[3] *Ibidem* f. 6.

Comandamentului Forţelor de Apărare Interioară comandat de generalul [illegible] Dragomirescu.

Încă de la început s-a cerut factorilor de răspundere să ia toate măsurile în ceea ce priveşte lagărele, să fie respectate toate prevederile Convenţiei de la Geneva cu privire la tratamentul prizonierilor de război.

Începând cu luna noiembrie a anului 1941, a luat fiinţă Comandamentul Lagărelor de Prizonieri, care depindea direct de M. St. M. Prin acest lucru, organizarea lagărelor s-a îmbunătăţit în mod considerabil. Potrivit noii organizări, fiecare lagăr era considerat corp de trupă. Sediul comandamentului era în Bucureşti, pe strada Victoriei la nr. 61-63, în localul Societăţii „Mica"[4]. Colonelul Ion Stănculescu a fost numit Comandantul lagărelor de prizonieri.

Prin Ordinul de zi 868 din 27 martie 1942 al Marelui Stat Major, cu începere de la 1 aprilie 1942 Comandantul Lagărelor de Prizonieri purta denumirea de Secţia Prizonierilor de Război[5].

Prizonierii sovietici au fost grupaţi în lagăre pe secţii şi grupe. Un lagăr avea mai multe secţii iar o secţie mai multe grupe. Prizonierii erau grupaţi, în cadrul aceleiaşi secţii, pe naţionalităţi, origine etnică, religioasă[6].

Lagărele erau conduse de comandanţii de lagăre. Aceştia erau împuterniciţi cu atributul de „comandant" şi erau răspunzători de buna administrare a lagărelor.

La 24 iulie 1941, situaţia cu lagărele şi localităţile unde acestea funcţionau era următoarea: Lagărul nr. 1 Ofiţeri, în localitatea Fierbinţi; la Vaslui funcţionau două lagăre şi anume Lagărul nr. 2 şi Lagărul nr. 4; la Galaţi funcţiona Lagărul nr. 3, la Iaşi era instalat Lagărul nr. 5; iar Lagărul nr. 6 funcţiona la Dorneşti[7].

Începând cu luna noiembrie 1941, Marele Stat Major a aprobat ca lagărul de la Alexandria să fie mutat cu întreaga comandă în localitatea Corbeni din judeţul Argeş. Acest lagăr purta denumirea de Lagărul 10 Corbeni[8].

Lagărul de la Corbeni era la dispoziţia Preşedintelui Consiliului de Miniştri[9] şi numai acesta era în drept să încheie contracte de muncă cu alte instituţii[10].

Cazarea prizonierilor în lagăr era în barăci de lemn cu paturi comune, iar aşternuturile erau din paie şi rogojini. Datorită inundaţiilor, cu care s-a confruntat regiunea în urma ploilor căzute, condiţiile de cazare de la Corbeni au fost precare[11]

Lagărul dispunea de bucătărie, spălătorie, sală de mese, infirmerie. Cantitatea de lemne era de 18 kg pe zi pentru fiecare sobă[12]. Alocaţia de hrană pentru prizonierii care stăteau în lagăr şi nu erau repartizaţi la diverse lucrări era de 22 lei de om pe zi plus 1,80 lei pentru întreţinere. Pentru ofiţeri se aloca suma de 35 lei pentru hrană, 3 lei pentru tutun şi 2 lei pentru întreţinere, zilnic la fiecare ofiţer.

---

[4] Idem, dosar nr. 349, f. 424.

[5] Idem, dosar nr. 185, f. 18.

[6] Idem, dosar nr. 425, f. 47.

[7] Idem, dosar nr. 171, f. 275 şi 291.

[8] Idem, dosar nr. 172, f. 173-175.

[9] *Ibidem*, f. 168.

[10] *Ibidem*, f. 1847

[11] Idem, dosar nr. 199, f. 125.

[12] Idem, dosar nr. 172, f. 251-253.

Începând cu 1 martie 1943, prin Decizia nr. 4377 din 20 februarie 1943, a Ministerului Apărării, s-au mărit alocaţiile de hrană[13], meniul prizonierilor sovietici fiind acelaşi ca şi al trupei de pază.

În conformitate cu articolul 27 al convenţiei de la Geneva din 1929, Marele Stat Major a luat hotărârea ca prizonierii sovietici să fie utilizaţi la muncă cu excepţia ofiţerilor.

În funcţie de cerinţe prizonierii sovietici din Lagărul nr. 10 Corbeni au participat la muncile agricole, exploatări forestiere, lucrări edilitare, sau la diverşi particulari. De asemenea au contribuit la construcţia de locuinţe distruse de inundaţiile din acea zonă.

Activităţile cultural-artistice organizate în lagărul de la Corbeni au fost nesemnificative[14].

Efectivele de prizonieri sovietici din Lagărul nr. 10 de la Corbeni au fost următoarele: la data de 20 decembrie 1941 - erau internaţi 1935 prizonieri[15], în anul 1942 luna martie, 2058 prizonieri[16], în data de 1 ianuarie 1943 lagărul avea internaţi 1788 de prizonieri[17], iar la 23 august 1944 în Lagărul 10 Corbeni erau 2441 prizonieri[18].

Numărul prizonierilor evadaţi din lagăr a fost: în anul 1942 au evadat 4 prizonieri, în anul 1944 au evadat 11 prizonieri[19]

Prizonierii decedaţi de la înfiinţarea lagărului şi până la 23 august 1944 au fost în număr de 257[20]. Prizonierii au fost înmormântaţi în cimitire cu ritual religios. S-a alocat pentru fiecare suma de 1000 lei pentru înmormântare, la fel ca şi pentru ostaşii români[21]. Au fost întocmite schiţe cu locurile unde au fost înhumaţi pentru ca mormintele lor să poată fi găsite.

În urma evenimentelor da la 23 august 1944 prizonierii din Lagărul nr. 10 Corbeni au fost eliberaţi, iar pentru munca depusă, un procent de 8% din plăţile pentru ceea ce au lucrat trebuia repartizat lor.

Prizonierii sovietici din Lagărul nr. 10 Corbeni au fost singurii care au primit această sumă care se ridica la valoarea 7.177.350 lei distribuiţi direct pe tabel nominal[22]. Celelalte drepturi băneşti care se cuveneau celorlalţi prizonieri din alte lagăre din România au fost ridicate de către Comisia Aliată de Control (sovietică[23]), deşi aceşti bani trebuia să ajungă direct la cei care au muncit.

În perioada 1941-1944 din Lagărul nr. 10 au fost eliberaţi din motive de boală, infirmitate, origine etnică 94 de prizonieri. După 23 august 1944, în Lagărul nr. 10

---

[13] Idem, dosar nr 196, f. 344 şi 395.

[14] Idem, dosar nr. 603, f. 15.

[15] Idem, dosar nr. 172, f. 206.

[16] Idem, dosar nr. 196, f. 263.

[17] Idem, dosar nr. 342, f. 1.

[18] Idem, dosar nr. 196, f. 263.

[19] Idem, dosar nr. 719, f. 56.

[20] *Ibidem*, f. 54.

[21] Idem, dosar nr. 434, f. 130.

[22] Idem, dosar nr. 1092, f. 42.

[23] *Ibidem*, f. 23.

Corbeni au fost internaţi prizonieri germani şi unguri. Numărul total al acestora la sfârşitul anului 1944 era de 968[24].

Conform ordinelor, la data de 10 aprilie 1945, toţi prizonierii din Lagărul nr. 10 Corbeni au fost repartizaţi fie la alte lagăre, fie Comandantului Sovietic de la Focşani[25]

Pe lângă unele aspecte negative, de altfel inerente în acea situaţie, prizonierii din România s-au bucurat de un tratament bun, acest lucru fiind reliefat şi cu prilejul diferitelor vizite ale unor reprezentanţi ai organismelor internaţionale.

---

[24] Idem, dosar nr. 719, f. 54.

[25] Idem, dosar nr. 718, f. 32.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ELEMENTE ALE DESFĂȘURĂRII CAMPANIEI ELECTORALE ÎN ARMATĂ ÎN 1946

AURELIAN CHISTOL

După impunerea de către sovietici a guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945, situația politică din România a devenit extrem de complexă, întrucât noul guvern era total nereprezentativ și acționa pentru distrugerea oricăror forme de democrație în România.

Atitudinea guvernului român l-a îngrijorat în mod deosebit pe regele Mihai, care încurajat de Iuliu Maniu, de Dinu Brătianu și, mai ales de faptul că, administrația americană refuza să recunoască acest cabinet, a hotărât să-l convoace pe 19 august 1945 la Palatul Regal pe Groza, pentru a-i cere să poarte negocieri cu liderii celorlalte partide, în vederea constituirii unui guvern de uniune națională[1].

Din cauza refuzului premierului de a demisiona, regele a declanșat „greva regală“ și a decis să nu participe la manifestația de la 23 august[2]. Refuzul său de a participa la sărbătorirea acestei zile a fost interpretat ca o ofensă adusă sovieticilor, iar relațiile româno-sovietice vor deveni foarte tensionate.

Pentru ieșirea din criză, va fi convocată între 16 – 26 decembrie 1945, la Moscova, Conferința Miniștrilor Afacerilor Externe ai U.R.S.S., SUA și Marea Britanie. Cu acest prilej, Andrei Vâșinski (URSS), Averell Harrison (SUA) și Sir Archibald Clark Kerr (Marea Britanie) au fost împuterniciți, să se deplaseze la București sub formă de comisie pentru a se consulta cu regele Mihai și cu membrii guvernului pentru a rezolva problema reprezentativității guvernului[3]. „Comisia“ va sosi la București pe 31 decembrie 1945 și în urma discuțiilor purtate cu factorii de decizie de la București, se va ajunge la un compromis ce consta în cooperarea în guvern, ca miniștri fără portofoliu, a dr. Emil Hațieganu (PNȚ) și a lui Mihail Romniceanu (PNL)[4].

Guvernul se va reuni în noua componență, pe 8 ianuarie 1946, într-o ședință extraordinară, prilej cu care a luat 3 decizii importante: 1. Efectuarea alegerilor generale legislative în cel mai scurt timp posibil. 2. Asigurarea libertății acestor alegeri, care vor fi făcute pe baza sufragiului universal și secret, cu participarea tuturor partidelor democratice şi antifasciste, care vor avea dreptul să-şi prezinte candidaţii Asigurarea libertăţii presei, a cuvântului, a religiei şi a dreptului la asociere[5]

---

[1] Dinu C. Giurescu, *Imposibila încercare*, București, Ed. Enciclopedică, 1999, p. 16.

[2] *Ibidem*, p. 19.

[3] *Ibidem*, p. 81.

[4] Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, București, Ed. Paideia 1999, p. 513.

Zece zile mai târziu, ministrul justiţiei Lucreţiu Pătrăşcanu, a declarat că a pregătit două proiecte de lege, unul pentru organizarea Reprezentanţei Naţionale , altul pentru legea electorală, precizând că Reprezentanţa Naţională va fi Unicamerală (Adunarea Deputaţilor), în urma desfiinţării Senatului[6]

În momentul anunţului lui Pătrăşcanu, în România activau legal 21 de formaţiuni politice: 1)P.N.Ţ. - Maniu; 2)P.N.L. – Dinu Brătianu; 3)P.S.D. Independent – Titel Petrescu; 4)Partidul Ţărănesc Democrat – dr. N. Lupu; 5)Partidul Radical Micii Burghezii; 6)Partidul Naţional Democrat; 7)Partidul Popular Român; 8)Partidul Socialist Român; 9)Partidul Renaşterii Române; 10)Partidul Unităţii Naţionale; 11)Partidul Frontului Muncii Raţionalizate; 12)Partidul Democrat Muncitoresc din România; 13)Partidul Frontul Generaţiei de Foc; 14)Organizaţia Frontului Apărătorilor Patriei; 15)Partidul Românesc al luptătorilor; 16)Partidul Socialist Democrat din România; 17)Partidul Frontului Creştin; 18)P.N.L. – Gh. Tătărescu; 19)P.N.Ţ. - Anton Alexandrescu; 20)Partidul Naţional Popular; 21)Frontul Plugarilor; 22)P.S.D. – Lothar Rădăceanu; 23)P.C.R[7]

Deşi nu fusese anunţată data alegerilor, putem vorbi despre începutul campaniei electorale încă din primăvară. Comuniştii decid să se alieze cu o serie de formaţiuni politice, pentru a câştiga mai uşor alegerile. De aceea, la 17 mai 1946, se va constitui Blocul Partidelor Democratice (P.C.R., Frontul Plugarilor, P.N.L. – Tătărescu P.N.Ţ. - Anton Alexandrescu, Partidul Naţional Popular)[8].

Din cauza presiunilor făcute de ministrul justiţiei, regele Mihai va semna la 13 iulie 1946, Decretul nr. 2218 privind organizarea Reprezentanţei Naţionale , ce consfinţea desfiinţarea Senatului. În 15 iulie este adoptată şi legea nr. 560 privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaţilor, contrasemnată numai de Pătrăşcanu. Prin această lege, primeau drept de vot femeile şi militarii[9]

După un amplu val de epurări politice, căruia i-au căzut victime mari personalităţi ale acestei ţări, la jumătatea lunii octombrie, guvernul va catadicsi să stabilească data desfăşurării alegerilor, pentru ziua de 19 noiembrie 1946[10].

Deoarece conform legii electorale militarii aveau drept de vot, armata română, o instituţie tradiţional – apolitică, va fi târâtă în desfăşurarea campaniei electorale.

Deşi data alegerilor a fost stabilită la jumătatea lunii octombrie, în acel moment, campania electorală era în plină desfăşurare. În mod oficial, reprezentanţii partidelor politice nu aveau acces în unităţile militare pentru a-şi face propagandă, singurii în măsură să facă educaţie politică trupei fiind ofiţerii. Cu toate acestea, pe 11 septembrie 1946, în prezenţa unor lideri politici ai României au fost convocaţi la Bucureşti comandanţii de Mari Unităţi şi şefi de Stat Major. La început a luat cuvântul Miron Constantinescu făcând o prezentare a platformei – program a B.P.D. şi prezentând obiectivele urmărite: 1. Industrializarea ţării; 2. Mecanizarea agriculturii; 3. Reorganizarea vieţii financiare a ţării. În privinţa armatei, programul prevedea:

---

[5] Marin Nedelea, *Istoria României în date. 1940-1995*, Ed. Niculescu, 1997, p. 59.

[6] Eleodor Focşeneanu, *Istoria Constituţională a României 1859-1991*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1998, p. 97-98.

[7] M. Nedelea, *op. cit.*, p. 67-68.

[8] *Ibidem*, p. 61.

[9] E. Focşeneanu, *op. cit.*, p. 99-100.

[10] xxx, *Istoria României*, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1998, p. 476.

-reducerea în viitor a stagiului militar;
-înzestrarea sa cu material modern;
-întărirea disciplinei şi răspunderii;
-un ridicat standard de viaţă pentru ofiţeri şi subofiţeri.

După expunerea lui Miron Costantinescu a luat cuvântul dr. Petru Groza, care a evidenţiat caracterul anarhic al manifestărilor parlamentare din perioada interbelică, situaţie ce va trebui schimbată de noul parlament. La această şedinţă vor mai lua cuvântul ministrul de Război, gen. Mihail Lascăr şi colonelul Petrescu, apreciindu-se în concluzie că „trebuie să formăm un << tot >>, un singur vot fără excepţie, pentru a aproba platforma – program a B.P.D“[11]

Pentru ca Marele Stat – Major să cunoască situaţia din armată, şeful Secţiei a II-a, colonelul Bălţătescu se adresează printr-o telegramă la 14 septembrie Centrelor de Control Militar din ţară cerându-le: „Urmăriţi la unităţi şi stabilimente măsurile concrete luate în vederea alegerilor, starea de spirit a ofiţerilor, subofiţerilor şi trupei, comunicaţi informaţiuni asupra modului cum este privită campania electorală în unităţi şi pe teritoriu. Rezultatul până la 20 septembrie“[12].

În România existau 8 Centre de Control – Militare după cum urmează: 1. Bucureşti; 2. Craiova; 3. Cluj; 4. Braşov; 5. Bacău; 6. Oradea; 7. Călăraşi; 8. Timişoara. În arhive s-au păstrat şi răspunsurile şefilor acestor centre (cu excepţia celui de la Craiova), la telegrama din 14 septembrie. Astfel, Centrul de Control Militar nr. 3. (Cluj), raportează la 19 septembrie, că referitor la desfăşurarea campaniei electorale în teritoriu, se poate observa faptul că cea mai intensă propagandă e desfăşurată de către Uniunea Patrioţilor Maghiari, în timp ce „activitatea partidelor din B.P.D. e multiplă şi se evidenţiază mai mult la oraşe, afişând lozinci democrate şi semnul electoral << Soarele >>“, iar „partidele istorice se rezumă până în prezent doar la luarea contactului cu vechile cadre, în special la sate.“ În ceea ce priveşte organizarea alegerilor în unităţile aparţinând Centrului, aceasta este mulţumitoare[13]

În aceeaşi zi, Centrul de Control Militar (C.C.M.) nr. 5 Bacău, raporta printre altele: „Campania electorală este primită în unităţi bine, însă se observă la toţi o indiferenţă faţă de măsurile ce se iau, fapt justificat prin lipsa unei educaţii cetăţeneşti. Nu se agită nimeni, nu au păreri, tac, dându-ţi impresia că şi alegerile le consideră ca pe un fapt divers“. În ceea ce priveşte situaţia din teritoriu se aprecia că „Unii cetăţeni privesc cu simpatie măsura luată ca şi armata să voteze: o parte însă, mai cred că în rândurile armatei sunt încă reacţionari care vor vota cu << istoricii >>. Partidele democrate din B.P.D., activează deschis, prin întruniri, reacţionarii fac propagandă ascunsă de la om la om“[14].

În ceea ce priveşte Centrul de Control Militar nr. 7 (Călăraşi), se face precizarea că şi aici a început campania electorală, dar în ceea ce-i priveşte pe ofiţeri şi subofiţeri se constată faptul că aceştia nu au o conştiinţă politică foarte dezvoltată, în timp ce „ostașii sunt cu adevărat pasivi“, iar pe ansamblu „campania electorală în armată este privită cu oarecare nedumerire, întrucât este pentru prima dată când ostașul e pusă în fața urnelor“[15].

---

[11] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1637, filele 109-114.
[12] Idem, Dosar 1609, fila 263.
[13] Idem, Dosar 1637, filele 56-57.
[14] *Ibidem*, filele 58-59.

Situația pare a fi mult mai bună la Centrul de Control Militar nr. [illegible] (Timișoara), unde campania electorală decurge normal, fără incidente, iar „starea de spirit e favorabilă“[16].

În același fel stau lucrurile și la Centrul de Control Militar nr. 6 (Oradea) motiv pentru care se raportează Marelui Stat Major cu mândrie că „În unități vederile ofițerilor, subofițerilor și trupei se conturează net pentru guvern“[17].

Pe 23 septembrie sosește și răspunsul Centrului de Control Militar nr 4 (Brașov) în care se preciza printre altele că „ofițerii, subofițerii și trupa au primit cu simpatie și cu mult interes campania electorală din armată“. Un motiv de îngrijorare era pentru șeful acestui Centru, locotenent – colonel Nicolescu Mircea, faptul că „ofițerii și subofițerii trecuți în Cadrul Disponibil, arată în general o mare rezervă și chiar ostilitate acestei campanii electorale în armată și că, în concluzie, aceștia vor vota contra Blocului Partidelor Democratice“[18].

Un răspuns mai amplu, este cel al Centrului de Control Militar nr. 1, datat 26 septembrie. Și în acest centru s-a început campania electorală printr-o serie de cuvântări ce „au impresionat pe cei prezenți“, deși se constată „ o răceală în rândul ofițerilor din Cadrul Disponibil“, în timp ce „subofițerii și trupa par să fie elemente mai sigur favorabile“. În această notă, se mai apreciază faptul că, „deși rezultatele sunt bune, încă se întâmpină greutăți din partea unora care sunt partizani ai opoziției, cu procente mai mari pentru P.N.Ț“. O altă problemă cu care se confruntă Centrul, este aceea că „ostașii ce vin de la vetre, vin îmbibați de doctrinele opoziționiste, parte din ei refuzând încadrarea în Diviziile de voluntari << Tudor Vladimirescu >> și << Horea, Cloșca și Crișan >> sub justificarea că sunt divizii politice“.

În acest Centru s-a realizat și un prim pronostic în ceea ce privește rezultatele alegerilor, pentru fiecare categorie de militari. Astfel, se preconiza că 65 – 70% dintre ofițerii activi vor opta pentru B.P.D., și numai 20 – 25% dintre ofițerii trecuți în Cadrul Disponibil. În ceea ce-i privește pe subofițerii activi, circa 70 – 80% vor vota B.P.D., și 45 – 50% dintre subofițerii din Cadrul Disponibil. Legat de trupa propriu-zisă, se miza pe 75 – 80% dintre voturile soldaților pentru B.P.D[19]

În urma primirii celor mai multe dintre răspunsurile Centrelor încă din data de 19 septembrie, colonelul Bălțătescu, va elabora o nouă notă în 21 septembrie adresată centrelor, prin care propune să fie delegați „ofițeri de încredere și cu o hotărâtă atitudine democratică din cadrul acestei secții (a II-a Informații), care să se deplaseze pe teren, pentru a verifica și a ne informa din timp asupra adevăratului aspect al campaniei electorale în armată, astfel:

1. În garnizoana București:

Cu începere de la 23 septembrie, un număr de 4 ofițeri trimiși pe rând la toate comandamentele, unităţile şi stabilimentele militare, raportând rezultatele până la 26 septembrie.

---

[15] *Ibidem*, filele 61-64.
[16] *Ibidem*, fila 64.
[17] *Ibidem*, fila 66.
[18] *Ibidem*, fila 80.
[19] *Ibidem*, filele 93-98.

2. În restul ţării:

Cu începere de la 27 septembrie 1946, un număr de 10 ofiţeri, care să se deplaseze la toate Marile Unităţi şi Comandamente din ţară, spre a lua contact cu şefii Birourilor 2, organele E.C.P. (Educaţie, Cultură şi Propagandă) şi Organele Marelui Stat Major de pe teritoriu"[20].

După data de 21 septembrie 1946, Centrele de Control Militare au continuat să raporteze periodic Marelui Stat Major, despre stadiul în care se găsea pregătirea alegerilor şi despre starea de spirit dominantă în armată.

Din această cauză, la 1 octombrie 1946, Centrul de Control Militar nr. 8 (Timişoara) a întocmit o dare de seamă asupra mersului campaniei electorale în unităţile şi stabilimentele militare, dar şi în teritoriul Centrului.

În ceea ce priveşte campania electorală în unităţi, se apreciază că aceasta este întârziată datorită faptului că nu s-au constituit peste tot comisii electorale. În legătură cu situaţia din teritoriu se cere în mod imperativ intensificarea propagandei B.P.D. mai ales în comunele cu numeroşi aderenţi ai opoziţiei[21]

Un raport contrainformativ este trimis la 9 octombrie şi de către Centrul de Control Militar nr. 1, conform căruia „ campania electorală în cadrul unităţilor se desfăşoară cu totul în mod defectuos", din cauza proastei organizări, iar pentru exemplificare au fost prezentate câteva astfel de acţiuni prost organizate, desfăşurate în cadrul garnizoanei Bucureşti[22].

Ca urmare a intensificării desfăşurării campaniei electorale în armată la începutul lunii octombrie, şi în urma rapoartelor primite de către Marele Stat Major de la toate Centrele de Control Militar la data de 14 octombrie, va fi elaborată o sinteză contrainformativă, în care se aprecia: „Campania electorală dusă în unităţi se desfăşoară cu toată vioiciunea şi perseverenţa", în timp ce „comentariile şi discuţiile în contradictoriu aproape au dispărut", iar „rezultatul campaniei electorale se întrevede a fi din cele mai bune"[23].

Parcă pentru a mai diminua din optimismul conducătorilor militari ai României, Centrul de Control Militar nr. 6 (Oradea), trimite Marelui Stat Major în 21 octombrie o telegramă în care se preciza că în noaptea de 14/15 octombrie în garnizoana Satu-Mare s-au găsit două manifeste semnate de o organizaţie numită Tineretul Militar Naţional Ţărănesc, prin care se face apel la militari pentru a vota cu Maniu şi cu PNŢ-ul[24].

O manifestare asemănătoare are loc pe 15 octombrie la Turnu-Severin, unde un soldat aparţinând Comandamentului Forţelor Fluviale Tr-Severin a scris peste jurnalul de perete o poezioară antiguvernamentală: „Jos B.P.D-ul cu Scânteia / Care se va stinge / Sus PNŢ-ul cu Dreptatea / Care va învinge". În urma acestui act soldatul respectiv a fost reţinut pentru cercetări[25]

---

[20] *Ibidem*, fila 44.

[21] *Ibidem*, filele 140-144.

[22] *Ibidem*, fila 126.

[23] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a III-a Operaţii, Dosar 1736, fila 105.

[24] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1609, filele 339-341.

[25] *Ibidem*, fila 343.

Printr-o notă contrainformativă din 18 octombrie, Centrul de Control Militar nr. 1 informează Marele Stat Major că anunţarea datei alegerilor este evenimentul cel mai comentat, şi că fixarea acestora „arată opiniei publice că guvernul contează pe reuşită şi stăpâneşte masa electoare“[26].

Cu ocazia împlinirii a doi ani de la eliberarea Transilvaniei de sub autorităţile politico-militară maghiaro-germană, pe 25 octombrie 1946, în Aula Şcolii Superioare de Război a fost convocată o adunare la care au luat parte, ministrul de Război, generali subsecretari de stat ai Ministerului de Război, generali ai Marelui Stat Major, generali comandanţi de mari unităţi, şefi de stat major şi comandanţi de unităţi.

În deschiderea adunării gen. Vasiliu – Răşcanu a precizat că vor fi analizate 2 mari probleme: 1)Situaţia actuală şi expunerea unor probleme dezbătute la Conferinţa de la Paris; 2)Abordarea unor probleme în legătură cu: a)aparatul de Educaţie, Cultură şi Propagandă; b)instrucţia în armată; c)campania electorală; d)situaţia materială. Toate aceste expuneri au fost făcute de gen. Dămăceanu, Lascăr, Ionaşcu şi Pretorian.

În ceea ce priveşte expunerea privind campania electorală, aceasta este prezentată de generalul Lascăr. El apreciază că pregătirea pentru alegeri „se desfăşoară în condiţiunile cele mai bune şi cu rezultate din ce în ce mai bune. S-a constatat că s-a depus în acest scop mult interes şi elan. Nu se poate spune că nu sunt şi deficienţe. Sunt unii, şi aceştia sunt puţini, care păstrează o atitudine de pasivitate faţă de alegeri“ De asemenea, vorbitorul face apel la comandanţi „să nu se facă exces de propagandă pentru a nu stingheri activitatea unităţilor“, dar în acelaşi timp „recomandă tuturor, ca armata să fie un bloc în faţa alegerilor pentru izbânda noii concepţii democratice“, pronosticând în rândurile armatei un număr de 98% din voturi pentru B.P.D.

În încheierea şedinţei, ministrul Vasiliu-Răşcanu a concluzionat printre altele, faptul că votul armatei trebuie să fie de 100% pentru B.P.D., deoarece această instituţie „trebuie să fie în unanimitate susţinătoarea noilor principii ale regimului actual“[27]

După 25 octombrie, Marele Stat Major a continuat să primească zilnic informări despre desfăşurarea campaniei electorale în armată. Una din informări datată 27 octombrie se referă şi la garnizoana Piteşti unde „campania electorală continuă cu asiduitate, punându-se accent pe necesitatea ca „armata să sprijine actualul guvern“[28]

Propaganda electorală nu a ocolit nici Marina Militară Română. Un raport contrainformativ din 31 octombrie, precizează că şi aici „campania electorală continuă în condiţii mulţumitoare, la toate unităţile Marinei prin conferinţele explicative organizate de Comisiile Electorale respective“, dar în acelaşi timp se trage un semnal de alarmă în legătură cu faptul că „moralul personalului este într-o continuă şi vertiginoasă scădere, conducând înspre o totală prăbuşire a clasei militare“[29].

Tot pe 31 octombrie s-a desfăşurat la Marele Stat Major o şedinţă specială de propagandă electorală pentru subofiţerii din Marele Stat Major şi pentru soţiile lor cu tema: „Scopul Armatei în alegeri“. Conferinţa a fost susţinută de col. Bălţătescu, care a prezentat cauzele ce au dus în România la schimbarea politică fundamentală de după 23 august. El identifică şi analizează, cauze de ordin militar, geografic, politic şi socialeconomic, arătând printre altele că „statul sovietic este dator faţă de popoarele sale să le spere existenţa creându-şi relaţii paşnice cu toate popoarele limitrofe, în care intrăm şi noi românii“. De aceea, el consideră că armata „are încredere numai în factorii democratici înregimentaţi în B.P.D., care sunt şi luptă pentru desăvârşirea unei trainice prietenii cu U.R.S.S.“.

---

[26] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1637, fila 181.

[27] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a III-a Operaţii, Dosar 1736, filele 245-256.

[28] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1637, fila 149.

[29] Idem, Dosar 1609, fila 140.

În finalul dării de seamă asupra acestei şedinţe se arată că „rezultatul a fost foarte bun şi lămuririle date sunt de mare folos pentru documentarea subofiţerilor înainte de alegeri. Această şedinţă este un bun exemplu pentru organizarea viitoare a şedinţelor de propagandă electorală“[30]

Acest mod de organizare al campaniei a produs dezolare printre adepţii opoziţiei, lucru semnalat cu satisfacţie printr-un raport contrainformativ al comandantului Pieţei Bucureşti din 1 noiembrie, în care se preciza că „în sânul partidelor istorice, zilnic se observă demisii din partid, din cauza programelor ce nu mai corespund actualei situaţii şi orientări a ţării, iar B.P.D. îşi continuă propaganda cu multă eficacitate în toate provinciile ţării“[31].

Pe 6 noiembrie, la Marele Stat Major s-a realizat o „centralizare“ a informaţiilor privind desfăşurarea campaniei electorale, care „continuă în unităţi cu toată intensitatea. Acţiunea de lămurire tot mai crescândă a ostaşilor a început să dea roadele scontate. Se mai găsesc încă elemente trenarde, care mai caută să întârzie evoluţia ideilor democratice pe o linie pozitivă“. În sinteză, este prezentată şi situaţia campaniei printre civili, unde „mai accentuat decât în armată, se găsesc anumiţi indivizi care dau naştere la conflicte pe temă politică cu urmări fatale: lovirea care cauzează moartea“. Toate aceste nenorociri sunt rodul unor elemente răzleţe ce „caută să dea un aspect violent propagandei dusă la sate de membrii B.P.D“[32].

Un alt prilej de a organiza întruniri în armată este cel al aniversării pe 7 noiembrie a 29 de ani de la lovitura de stat bolşevică din Rusia, denumită însă „revoluţie socialistă“. Cea mai mare amploare au avut-o serbările organizate în Capitală, după cum se arată într-un raport al Centrului de Control Militar nr. 1, din 8 noiembrie în care se spune că „în după-amiaza zilei de 7 noiembrie a avut loc în sălile Cercului Militar un festival artistic dat de către Comisia electorală a Ministerului de Război în cadrul campaniei electorale“. La eveniment au luat cuvântul gen. Pretorian, gen Lascăr şi d-na gen. dr. Zamfir. Ei „au arătat însemnătatea dreptului de vot acordat militarilor şi femeilor, cât şi realizările făcute de către guvernul d-lui. Dr. Petru Groza.“ De aceea, „cu toţii au insistat asupra necesităţii de a susţine cu toată tăria actualul guvern în alegerile din 19 noiembrie“. În ceea ce-l priveşte pe generalul Lascăr, a ţinut şi un discurs dedicat aniversării „revoluţiei“ ruse din 1917[33]

Şi Comandamentul Trupelor de Grăniceri va informa pe 10 noiembrie Marele Stat Major despre situaţia din unităţile sale şi din teritoriile de graniţă ale României. Astfel, în raport se apreciază că „în rândurile ofiţerilor trecuţi în Cadrul Disponibil, se discută despre posibilitatea izbucnirii unei revoluţii în ţară, în cazul că B.P.D. va ieşi în alegeri. Mulţi dintre ei vor fi primii care se vor înrola în rândurile revoluţionarilor având convingerea că, până în cele din urmă, tot anglo-americanii vor decide soarta României". Singurul lucru îmbucurător pentru autorii raportului este că „la Iaşi se semnalează continuu demisii ale membrilor P.N.Ţ. din organizaţia locală"[34].

---

[30] *Ibidem*, filele 158-159.

[31] *Ibidem*, fila 227.

[32] *Ibidem*, filele 161-162.

[33] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a III-a Operaţii, Dosar 1736, filele 385-386.

Deşi zarurile erau deja aruncate în privinţa rezultatului alegerilor, pe 11 noiembrie s-au prezentat la şeful marelui Stat Major al Comandamentului Teritorial Braşov, liderii locali ai P.N.Ţ. - Maniu, P.N.L. – Brătianu şi P.S.D. – Ţitel Petrescu care au cerut să le fie permis accesul în cazarmă pentru a face campanie electorală, dar li s-a răspuns că „în cazarmă nu are acces nici un om politic pentru propagandă", iar educarea ostaşilor pentru alegeri se face exclusiv de către ofiţeri, în condiţiile în care nici agenţii B.P.D. nu au acces în unităţile militare. Singurele acţiuni de propagandă fiind ale Serviciului E.C.P. ce face parte din armată. Cu toate acestea cei 3 au lăsat o cerere, care va fi, bineînţeles, respinsă[35].

Patru zile mai târziu va fi respinsă şi cererea lui Iuliu Maniu de a i se permite accesul la }coala Superioară de Război pentru a-şi prezenta programul politic[36].

Cu o săptămână înainte de alegeri, col. Bălţătescu trimite Centrelor de Control Militar o telegramă cu următorul conţinut: „Cu începere de la primirea prezentului ordin, raportaţi zilnic prin orice mijloace, radio, telegrafic, curier ocazional etc., toate chestiunile importante referitoare la modul cum decurg pregătirile pentru alegeri, atât în armată, cât şi în teritoriu"[37]. Răspunsurile venite de la centre au fost centralizate la Marele Stat Major prilej cu care s-au tras următoarele concluzii:

1. La majoritatea unităţilor, campania electorală îşi atinge scopul de pregătire politică a ofiţerilor, subofiţerilor şi trupei, procentul celor favorabili actualului regim depăşind media de 80% şi ajungând în unele unităţi chiar până la 100%.

2. Procentele cele mai mici sunt la unităţile şi formaţiunile de aeronautică, în special pentru ofiţeri şi subofiţeri, aceste procente fiind pentru ofiţeri de circa 50% şi pentru subofiţeri de sub 50%.

3. Între unităţile operative şi cele teritoriale, acestea din urmă dau procente mai mici, în special la subofiţeri şi trupă.

4. Trupa are procentele cele mai mari, fiind urmată de ofiţeri, subofiţerii au procentele cele mai mici.

5. Unităţile şi formaţiunile teritoriale cu procentajele cele mai mici sunt în Transilvania"[38]

Pentru a nu avea „surprize" cu prilejul alegerilor, la Centrul de Control Militar nr. 6 (Oradea), înainte cu câteva zile de alegeri în „unităţile şi formaţiunile din zonă s-au făcut cu ofiţerii, subofiţerii şi trupa exerciţii practice de votare întrebuinţând întreg materialul necesar în acest scop"[39].

Deşi se făceau ample pregătiri pentru ca armata să voteze în totalitate pentru B.P.D., situaţia reală în unităţi era foarte complicată, întrucât militarii români nu erau chiar atât de dornici să voteze B.P.D.-ul. Acest lucru ne este confirmat indirect, prin faptul că-n multe unităţi se fac „repetiţii" în vederea alegerilor iar în 14 noiembrie

---

[34] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1609, fila 197.

[35] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a III-a Operaţii, Dosar 1736, fila 304.

[36] *Ibidem*, fila 305.

[37] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a II-a Informaţii, Dosar 1609, fila 235.

[38] *Ibidem*, fila 238.

[39] Arhivele Militare Române, Marele Stat Major, Secţia a III-a Operaţii, Dosar 1736, fila 23.

Direcţiunea Poliţiei de Siguranţă adresându-se Marelui Stat Major preciza că „sunt informaţiuni că militarii activi din judeţul Braşov îşi exprimă dorinţa ca, secţiile de votare din cazărmi, să fie prezidate de magistraţi şi nu de ofiţeri E.C.P“[40]

Comandanţii armatei vor avea însă „grijă“, ca militarii să voteze „cum trebuie“ la 19 noiembrie 1946, iar cei ai Ministerului de Interne ca şi civilii să voteze „bine“ la alegeri.

Rezultatele alegerilor, evident trucate, au fost date publicităţii abia la 3 zile de la desfăşurarea alegerilor. Conform statisticilor oficiale, au votat 6.934.538 de alegători, iar 4.766.630 au votat B.P.D. şi doar 878.927 au preferat P.N.Ţ.-ul. Astfel, B.P.D. a obţinut 71,8% din voturi şi 348 de mandate, la care se vor adăuga cele 29 de mandate ale Uniunii Populare Maghiare. Opoziţia avea 32 de mandate prin P.N.Ţ., 3 prin PNL, 2 prin Partidul Ţărănesc Democrat (dr. N. Lupu), iar P.S.D. -Independent n-a intrat în Parlament[41]

În concluzie, putem afirma că după 23 august 1944 statutul armatei române se va modifica radical. Ea va deveni o instituţie politizată ce va contribui în mod direct la lichidarea democraţiei în România. Devenită un instrument al sovietizării şi comunizării României, armata va asista neputincioasă la prăbuşirea prestigiului său în ochii opiniei publice.

Anul 1946, ca şi întreaga perioadă 1944 - 1958, sunt cea mai neagră perioadă din istoria armatei române, devenită o susţinătoare a sovietizării României şi a dictaturii comuniste.

THE ELEMENTS OF ELECTORAL CAMPAIGN IN THE ARMY (1946)

Abstract

Doctor Petru Groza Government, imposed on 6th March 1945 by the Soviets, will from its very foundation for the destruction of the democracy and of Romanian traditional institutions.

King Michael, after the „royal strike“, will obtain only a false reshuffling of government, which obtains in January 1946 the recognition of the Anglo-Americans, on condition that they organized free elections as soon as possible.

Because of this, still from the beginning of the spring of the year 1946, the electoral campaign will be declared, which will be attended by 23 parties.

In May, the communists and their „road comrades“ (their allies) will make up the Democratic Parties Group.

In July, the minister of justice, Lucreţiu Pătrăşcanu, will impose the modification of the electoral law. According to the new law, the army, a traditionally

---

[40] *Ibidem*, fila 111.

[41] Gheorghe Onişoru, *Alianţe şi confruntări între partidele politice din România (1944 -1947)*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1996, p. 247.

apolitical institution, must to vote, although the representatives of the political parties didn't have access in the military units.

The Education and Culture Service and the Propaganda, created in 1945, after a Soviet model, had to take care of the political education of the army. This way, on 11th September the commanders of the big units are convened to a meeting Vasiliu Răşcanu (minister of War) and the general Lascăr (Head of the Big Major State) participated. On this occasion, the B.P.D. (D.P.G.) programme will be presented, appealing to the present ones, to determin the army to vote the B.P.D. (D.P.G.).

Three days later, colonel Băltătescu, the head of sends a telegram to the light centers of military control to report the measures that were taken with a view to the organising of the elections, to present the army's and the civil population's state of mind.

The Military Control centers will emphosize the efforts made for the elections, but also the dissatisfactions of the officers and of the subofficers written in the C.D. (Available Background). Many recruits also refuse the integration in the Divisions „Tudor Vladimirescu" and „Horea, Cloşca şi Crişan".

During the meeting on 25th October in the presence of the minister Vasiliu Răşcanu and that of the general Lascăr, the obtainance of all the votes for the communists and their allies was established for the army, as an objective in the elections. Despite all these things, anti-governmental manifestations continued to exist in the army, manifestations that warried the political authorities of Romania.

During all this time, the access of the leaders of the opposition in the military units was strictly forbidden.

„Repetitions for the elections" took place in many military units some days before the elections, lest there should be surprises. In the same time the Big Major State discovered a centralization of the informative notes came from the territory.

This way, the army was estimated to be favorable to the regime (system) in proportion of 80 – 100%, the situation being worse in aeronautics and in the units from Transylvania.

The communists and their comrades will organized the elections „ very well", so they obtained 71,8% of the votes.

The year 1946, as the whole period 1944 – 1958, represents the worst period of the history of the Romanian army, which became a supporter of the sovieticism of Romania and of the communist dictatorship.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ISTORIA CULTURII, MUZEOGRAFIE

ASPECTE ECOLOGICE ÎN TRADIȚIILE RELIGIOASE

CONSTANTIN BĂLĂCEANU-STOLNICI

Ecologia apare ca disciplină recent, în secolul al XX-lea, când problemele ocrotirii mediului devin o preocupare a societății civile, a clasei politice și evident a unor specialiști în domeniu. Sensul termenului inițiat de E. Haekel s-a lărgit mult și sub presiunea în special a poluărilor caracteristice epocii noastre a devenit o temă generală de reflexie, dar și un subiect de predilecție al mediilor de informare.

Grija față de mediul ambiant nu este însă nouă și ea apare încă de la zorile culturii, probabil la sfârșitul paleoliticului și începutul neoliticului, când Homo sapiens a conștientizat *importanța naturii* în mijlocul căreia își ducea existența, și ale cărei aspecte benefice și malefice l-au impresionat, ca și caracterul misterios pentru el al obiectelor, ființelor și forțelor care o compun.

Imaginea pe care omul preistoric și apoi omul istoric și-a construit-o despre Univers (despre Existent) era *dualistă, sacralizată.* El (Homo religiosus) a hierofanizat pământul și natura și l-ea inclus în sistemul metafizic al cosmologiei sale, în diferitele religii primordiale. Această reprezentare sacră a luminii a început încă din paleolitic, dar s-a desăvârșit în cursul marii revoluții neolitice dintre anii 9000 și 7000 î.H.

Omul preistoric a început prin a *hierofaniza pământul* în general în cadrul cuplului primordial Cer-Pîmânt care stă la baza miturilor cosmogonice ale popoarelor primitive, dar și a marilor religii, ale antichității. În acest context s-a construit noțiunea de Zeița-Mamă (în general pământul, cu rari excepții, este feminin), Gaia sau Ge cu puternice forțe magice telurice (chtonice) și gestatorii (pentru pietre, minerale și uneori ființe umane ca acei copii ai peșterilor din mitologiile germanice). Mitul lui Anteu nu face decât să confirme existența unor forțe magice izvorâte din pământ ca și numeroase rituri și obicee ale așa zisului Homo humus (ca prima împerechere a mirilor pe pământ, nașterea pe pământ, frecarea noului născut cu pământ, culcarea lui în leagăne de piatră pe pământ, culcarea pe pământ a bolnavilor etc. etc.). Sacralizarea Terei a impus respectarea ei și în unele cuturi (de vânători și culagători) au fost formulate restricții cu privire la maltratarea pământului (zgârierea, săparea etc.), restricții care vor dispărea osdată cu apariția agriculturii și apoi a mineritului. Prima orientare ecologică nu a fost așadar pragmatică ci religioasă.

Hierofanizarea Terei s-a extins la *vegetație*. Gaia este completă și apoi înlocuită de Demeter. Grija față de vegetație a îmbrăcat două aspecte incomplet separate, cel sacru propriu-zis și cel utilitar.

Aspectul sacru a generat o mitologie vegetală şi o serie de rituri ale căror urme se mai păstrează în folclor. Homo religiosus a construit un sistem complicat cu ierburi şi pomi sacri, cu păduri mirifice şi hierofanizări vegetale, în care Zeiţa-Mamă joacă şi ea un rol deosebit. În acest context evident că respectul faţă de lumea vegetală se impune însă pe o bază spirituală. Aspectul utilitar apare desigur în îndeletnicirile agricole, care însă sunt şi ele încadrate în ritualuri şi organizate în timp de ritmul sacru al sărbătorilor.

Aceeaşi mentalitate a extins supranaturalul la pietre şi minerale considerate în primul rând ca nişte produse vii înzestrate cu puteri speciale (kratofanii) gestate în pământ, de care trebuie să ai grijă. Şi în acest domeniu s-a constituit un sistem complicat de pietre şi minerale kierofanizate, de epifanii litice, dar şi de o formă de animism care a conferit mineritului şi metalurgiei caractere liturgice şi a stat la baza dezvoltării alchimiei.

În felul acesta omul preistoric şi cel al religiilor primordiale a dezvoltat un respect faţă de Tera, de lumea vegetală şi de cea animală, care în ansamblu defineşte o *ecologie sacră*. De altfel lucrul nu trebuie să ne mire căci şi morala a fost sacră până ce marea răsturnare secularizantă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea a înlocuit-o cu o morală bazată pe reflexie filosofică.

În ceea ce priveşte *religiile Cărţii* (iudaismul, creştinismul, islamul) bazate pe Revelaţia de pe muntele Sinai cuprindea dominant în Pentateuh (sau Torah) găsim recomandarea limpede a Creatorului Universului (Elohim) cu privire la necesitatea de a avea grijă de Cosmos (pământ, plante, vieţuitoare). În geneza (cap. I-IV) se regăsesc multe versete al căror sens ecologic este clar. Chiar versetul 17 din capitolul III în care se afirma: „... blestemat va fi pământul pentru tine..." nu este decât o figură retorică ce caută să creeze o motivaţie puternică lui Adam şi urmaşilor săi privind grija dificilă pe care trebuie să o aibă faţă de natură. Această obligaţie a omului de a se implica în viaţa pământului, plantelor şi animalelor (cărora ei le-a dat câte un nume) de a le preţui şi implicit de a le iubi drept cadrul şi condiţia existenţei sale defineşte ceea ce s-a numit un *cosmism pozitiv* şi originile sale sunt religioase.

Istoria spirituală a omenirii nu a cunoscut însă numai atitudini pozitive faţă de mediu, căci au fost religii sau sisteme filosofico-religioase care au promovat un *cosmism negativ* (de tip distructiv). În acest sens exemplele cele mai clare sunt unele religii (secte) gnostice ca sistemul lui Basilide sau cel al lui Valentin. Punctul de plecare a fost o afirmaţie a lui Marcion din Sinope, potrivit căreia Creatorul (Elohim) din Vechiul Testament nu este Dumnezeul cel adevărat ci doar un Demiurg neîndemânatic şi impostor care a construit un Univers de proastă calitate, ce trebuie dispreţuit şi eventual distrus. Ideea Demiurgului incapabil a făcut cariera.

Sistemele gnostice care s-au dezvoltat între secolul al II-lea î.H. şi secolul al II-lea d. H. în cadrul sincretismului filosofico-religios elenistic de la Alexandria au susţinut, printre altele modelul emanatist al Divinităţii, potrivit căreia Dumnezeul Absolut (definit apofatic) inaccesibil şi imposibil de cunoscut şi de înţeles emană o serie de prezenţe divine (Eoni, Sizigii, Sefirot) care populează Pleroma (Atsilut). Creţia Universului este - în unele sisteme gnostice - o fantezie a uneia din aceste ipostaze. Astfel în *sistemul lui Basilide*, Divinitatea emană trei entităţi divine numite Filiaţiuni, dina care a tria creează pe cei trei mari Arhonţi. Al doilea Arhonte este cel care creează Cosmosul şi corpurile umane. În *sistemul lui Valentin* teogonia emanaista este mult mai complexă, căci Divinitatea Absolută (Propater) emană 28 de Eoni. Una din aceste emanaţii (Sofia de Sus) generează o entitate metafizică degradată (Sofia de Jos, Lasciva, Prunicus etc.) care creează haosul (precosmosul) din care va fi organizat Universul material şi corpurile umane.

Adepţii sistemelor gnostice consideră că sufletele umane de origine divină sunt prizonierele Lumii create de Demiurgul cel incapabil. În consecinţă militează pentru o atitudine negativă faţă de mediul ambiant (antiecologism) şi faţă de corpul uman care trebuie chinuit, supus la privaţiuni şi în nici un caz reprodus. Ecologismul negativ se dezvoltă în paralel cu atitudinile de flagelaţie şi chinuire a corpului uman, de asceză radicală, de encratism sau de deslănţuiri orgiastice care să epuizeze capacităţile procreatoare.

Din cele de mai sus rezultă clar implicaţiile religioase ale ecologiei.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM X, 2001**

ÎNGERII LUI DOBROMIR

VICTOR ANTIPA

Pretențiile de exhaustivitate sunt nocive. Ele induc o irealitate vicleană, căci, trăind sub presiunea limitei, vor ricoșa, mai devreme sau mai târziu, în stridente butaforii. De aceea, nu ne propunem a fi protagoniștii acestei ispite. Abordarea subiectelor aparținătoare artei sacre implică persuasiva prezență a acelui demon teoretic care descărnează ceea ce vrei să surprinzi în deplina sa vitalitate. Beneficiul tentativei de a-i rezista deține prestanța metanoiei. Dar, pe oricare detaliu ne-am fixa atenția, plurivocitatea semnificației returnează analizei experierea sentimentului identitar în miezul unui Unic integrator.

Acesta este cazul îngerilor lui Dobromir. Pisania lui Radu de la Afumați, din biserica actualei Episcopii a Argeșului și Muscelului, menționează că aceasta „s-a zugrăvit la anul 7035 (1526), septembrie, 10 zile, cu mâna lui Dobromir zugravul". Acest Dobromir ot Târgoviște conducea o echipă din care făceau parte, probabil, și Chirtop și Dumitru, cu care zugrăvise în 1519 Bistrița Craioveștilor. O primă aproximație poate asimila cele două panouri de frescă rămase după intervenția lui Lecomte du Nouy, manierelor de lucru sud-dunărene, fapt plauzibil, dacă avem în vedere ascendența sârbească a Despinei Milița. Încă din 1657, Paul de Alep remarca existența rigorilor de factură paleologă în fresca bisericii lui Neagoe Basarab, atunci când afirma că realizarea ei se datorează unor artiști cretani, fără a-i nominaliza însă. De asemenea, nu trebuie omisă refacerea parțială din 1761 a zugravilor Stan și Iacov, care explică revenirile „al secco" ce agrementează, oarecum ilicit, fresca.

Forând mai adânc în această contextualitate, descoperim paradigmele elenistice cărora întreaga pictură creștină le este îndatorată. Este o retorică a imagisticii în curs de spiritualizare marcată de reflexe apologetice incontestabile.

În asertivitatea teologică, îngerul este locuitorul Cerurilor. Condiția sa este imuabilitatea, virtutea sa definitorie fiind aceea de a transla între transcendență și ordinea fenomenală a lumii create. Față de om – ființă intermediară, locuitor degringolat al intervalului – starea angelică posedă doar o superioritate temporară. Pentru Plotin, pentru Filon din Alexandria, pentru Sf. Ciprian al Cartaginei, pentru Sf. Ioan Hrisostomul și pentru încă mulți alții encratismul, spre exemplu, reprezintă nu numai o formă de trăire la limită, ci și o modalitate de aderare la natura îngerească a umanității încă din faza existenței sale terestre. Monahismul creează genul aparte al „îngerilor în trup", ne învață Sfinții Părinți ai Pustiei. Novațian, în De bono pudicitiae 7,2, susține că „fecioria se face egală cu îngerii... ea chiar îi depășește, dat fiind că luptând în trup, ea învinge o natură pe care îngerii nu o cunosc". Transfigurarea, pe care o propune această practică, dislocă omenescul din coruptibilitate, reintegrându-l originarei proximități divine, raport la care îngerii nu au acces. Căci, omul poate emana lumină, spre exemplu, devine lumină precum Dumnezeu, pe când aceştia din urmă doar o reflectă, sunt o lumină secundară.

În acelaşi sens, teologul energiilor necreate, Sf. Grigorie Palama, postulează următoarele: „În ființa noastră după chip, omul este superior îngerilor, dar prin asemănare le este inferior, pentru că este nestatornic... după cădere, noi am lepădat asemănarea, dar n-am pierdut ființarea după chip".

De aceea, îngerii nu sunt reprezentați în interiorul mandorlelor de lumină, ci doar susținându-le, vehiculându-le. De aceea, ei nu fac subiectul singular al imaginii sacre, decât în cazuri excepționale (de exemplu icoana „Sfinților Voievozi") În economia iconică, îngerul are postura personajului secundar, însă indispensabil pentru o completă imagine a realității. El este un auxilium catalizant în receptarea exactă a densității lumilor superioare, a realităților necondiționate.

Panourile de frescă, reprezentând, cei doi îngeri afrontați, ne permit să conjecturăm existența unei scene mai ample la care participă cu pertinența suprafirescului lor. Este vorba despre o variantă a schemei iconice a „Maicii Domnului Îndurătoarea (Eleusa)" şi anume „Surâzătoarea" (Stratsnaia), tip iconografic în care expresiei şi poziției Eleusei li se adaugă îngerii cu instrumentele patimilor, ce îi înlocuiesc pe arhanghelii obişnuiți.

Compoziția trebuie să fi fost situată în absida altarului, având în vedere programul iconografic specific epocii, precum şi hramul marial al bisericii.

Prezența instrumentelor patimilor nu mai este grevată de nimic ultragiant. Dimpotrivă, deține un soi de sfințenie contagioasă. Actul sacrificial al Mântuitorului, încărcat cu deplorabil, cu execrarea iremisibilă a unei contingențe deviante, apare, în spațiul imaculării, cu adevărata sa vehemență expiatoare. Iată de ce, ceea ce ni se prezintă într-un atare recurs la imagine ține de supradurată, de acel timp eschatologic care ne validează pe toți ca posibili acum, ca pertinenți în ființă.

Pruncul Iisus, din brațele Maicii Sale, este contemporan cu Mântuitorul de pe cruce vestit, în această scenă, de către mesagerii celeşti, precum şi cu Mântuitorul intrat „in aeternum", cu Cel aflat la dreapta Tatălui, ori cu Cel aşezat pe tronul justițiar al „Judecății de Apoi" sau al „Deisis"-ului. Deci, dincolo de tribulații, îngerii atenționează asupra vicisitudinilor kenozei de la care se revendică creştinismul, punctându-le ca neeventuale, ca deja petrecute.

Unul, cel dinspre nord, duce lancea şi ramura de isop cu buretele, în vasul lui Iosif din Arimatea (Graalul). Acesta este instrumentarul torționar al peripatetismului oricărui sortilegiu afectiv. Celălalt, cel dinspre sud, poartă cuiele şi crucea – elementele fixe care blochează într-o sedentarizare leneşă şi claustrant nomadismul etern, universala delocalizare a Acelui cu totul altfel decât idolii. Interesant este faptul că sunt reprezentate patru cuie, ceea ce dezvăluie afilierea zugravului la varianta Răstignirii în care toate membrele sunt țintuite separat, schemă, prin excelență ortodoxă, colportoare a iradierilor capadociene.

Pentru ordinea în care omenescul colaborează cu divinul, subordonându-şi firesc cetele îngereşti, simptomatică este evlavia perfectă, respectul ireproşabil cu are cei doi îngeri manevrează instrumentele patimilor. Mâinile lor nu sunt impregnate cu puritatea suficientă atingerii lor. Obiectualizarea semnificaţiilor le scapă. Stergarul care le înveleşte evidenţiază o modalitate dialogică a existenţei suprafireşti.

Aceasta intră într-o evanghelică coalescenţă cu lumea terestră. Altfel spus, avem de-a face cu o religiozitate relaţională, cu acea religiozitate etică pe care Sf. Apostol Pavel o opunea cu urgenţă celei extatice în care sacralitatea este vagă, difuză, indistinctă. În spaţiul propovăduit de Apostolul Pavel, alteritatea este nu doar posibilă, ci şi dezirabilă, ea revendicându-şi dreptul la prezenţă de la zarea morală pe care o deschide spre infinit conversaţia paradisiacă cu Dumnezeul colocvial al Noului Testament. Peremptoriul veterotestamentar fusese depăşit.

Pentru că este incoruptibil, îngerul nu se supune jurisdicţiei vizualului. Fabricarea idolilor sau a oricărui alt „chip cioplit“ era interzisă de porunca a doua cuprinsă în legea generală a adevăratei cinstiri a lui Dumnezeu. Din generala interdicţie care apăsa asupra artei religioase s-a permis o singură excepţie: Însuşi Dumnezeu poruncise (Ieşirea 25, 18-22) să se facă din aur doi heruvimi cu aripile întinse deasupra capacului ce închidea chivotul mărturisirii.

Încă din secolul al VIII-lea, Sf. Ioan Damaschinul atrăgea atenţia asupra faptului că „forma şi substanţa acestora (a îngerilor n.n.) este cunoscută numai Creatorului“. Totuşi, descrieri scripturare ale stirpei angelice există: cea din capitolul 10 al Cărţii lui Daniel („...un om îmbrăcat în haine de in... Trupul lui era ca o piatră de hrisolit, faţa îi strălucea ca fulgerul şi ochii îi erau nişte flăcări ca de foc...“) binecunoscuta Cină de la Mamvri din Facerea 18-19, ori în Evanghelile lui Ioan 20, 12 („2 îngeri în veşminte albe...“), a lui Marcu 16,5 a lui Matei 28, 2-3 („...înfăţişarea lui era ca fulgerul şi îmbrăcămintea lui albă ca zăpada“). Zugravul îşi susţine justeţea reprezentării pe judecata conform căreia omul poseda virtutea iconică de a fi chip al Dumnezeirii în vremea anterioară neascultării adamice. Jertfa cristică îi oferă şansa restaurării şi a reactivării vocaţiei sale semnificante.

Soluţia, pusă în fapt de tradiţia iconografică ortodoxă, postulează traseele revelaţiei, postulează acea inovaţie neconvenţională prin care divinitatea se lasă preluată, posedată, cunoscută. Aceasta este piatra de hotar a culturii, iar discursul susţinut în termenii ei implică intertextualitatea ca obligaţie epistemică.

Astfel că îngerii, ca fapt cultural, dispun de formă, deşi sunt neformali, acceptă răspicarea, deşi aparţin naturilor nepredicabile. Pentru a depăşi fără traumatisme acest salt în paradox li se alocă aici, pe tărâmul reprezentării, o carură umană, chipul umanităţii de dinainte de cădere.

Pe această faţetă a antropologiei creştine, figura omenească are capacitatea semnului, performând posibilitatea sacră a eiconului. Fizionomiile angelice sunt identice: tineri, imberbi, buclaţi, blonzi, priviri extatice, carnaţie proaspătă, candidă, expurgată de orice opulenţă. Cel de-al VII-lea Sinod Ecumenic (787) care legiuia cinstirea icoanelor, stipula ca anghelofaniile să utilizeze de recuzita trupească a bărbatului tânăr reprezentările lor iconice. Acest modelaj aminteşte de convenţia efebului elenistic. Bentiţa care le încinge capul tot din conjunctura culturală amintită se reclamă, fiind, atunci, insemnul neânduielnicei prezenţe a nouminos-ului.

Îngerii nu păşesc, nu se aşează pe suportul deplorabil al pământului, nu sunt confruntaţi cu necesitatea de a-l atinge, de a se „întina“ pentru performarea recuperării handicapului omenesc al distanţei, prin parcurgere. Ei levitează într-o imponderabilitate monodică. Şi totuşi, dispoziţia lor ubicuitară poate fi reperabilă în zborul, avântat, în tunicile învolburate în care se lasă surprinşi până la clişeu. Impetuozităţi ce nu fac decât să traducă instantaneul, sincronia tulburătoare a universaliilor. Mai târziu, dificultatea de a fi elocvenţi pe o astfel de temă paradoxală, îi va determina pe zugravi să apeleze la un plus de eplicitare, folosind suporturi uranice – norii. De asemenea, aripile cu care sunt dotaţi îngerii au şi ele rolul de a le sublinia provenienţa cerească, apartenenţa la imaterial. Şi ele reprezintă un accesoriu al prosopoforiei antice a divinului.

O ataraxie vertiginoasă, precum şi incapacitatea concupiscenţei îi delocalizează fără a-i abandona obnubilării. Sunt „patternul" personajului enigmatic al călătorului, al vizitatorului de dincolo de întâmplare.

Deşi nu sunt înzestraţi cu stare civilă, identitatea lor este fermă, eliberată de ostentaţie, însă, căci ei nu pot fi adjudecaţi de nici o glorie penibilă. Sunt deasupra conjuncturalului, deasupra istoriei pe care o girează sub transfigurarea de filigran a semnificărilor apodictice.

Imaginea pe care ne-o propune Dobromir nu este una care să predispună la reverii comode. Ea te extrage din fantasma locvace a cotidianului, îţi indică drumul spre un liman salvator. Varianta iconică a acestuia depăşeşte, cu radicală naturaleţe, investiţiile ficţionale.

De fiecare dată când îi privim renunţând la ispita rostirii, ne întemeiem în etern, risipim recurenţele thanatice, ne alimentăm cu certitudini nepervertibile. Adică perseverăm în penumbra apofazei. Căci, potrivit Eclesiastului (3, 7) „vreme este să taci şi vreme este să grăieşti".

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

SIMBOLISMUL NUMERELOR ÎN CIVILIZAȚIILE LUMII

FILOFTEIA PALLY

Vorbind despre simbol, R. de Becker îl asemuia cu un cristal care restituie altfel lumina, în funcție de fațeta pe care se reflectă, el fiind o ființă vie, în continuă mișcare și transformare[1]. Finalitatea simbolului o reprezintă conștientizarea ființei umane în toate dimensiunile timpului și spațiului, proiecția incluzând tărâmul transcendenței.

Între temele simbolice posibile, numerele au oferit o bază preferențială elaborărilor, ele cuprinzând idei și forțe care, în mentalitatea tradițională, asigurau accesul la o reală înțelegere a ființelor și a evenimentelor. Fiecare număr avându-și propria personalitate, interpretarea lor este una dintre cele mai vechi științe simbolice. Pentru Platon, ele reprezintă cea mai înaltă treaptă a cunoașterii și esența armoniei cosmice și interioare. Ele sunt învelișul vizibil al ființelor - ne spune Sfântul Martin - reglementând nu doar armonia fizică și legile vitale, spațiale și temporale, dar și reporturile cu Principiul. Într-un cuvânt, numerele sunt idei, calități principii eterne comune cu adevărul și nu simple expresii aritmetice, geometria reflectând armonia formelor iar astronomia ritmurile universului.

Toate ființele sunt numere care provin din *Principiul-Unul* și care se întorc la *Principiu* precum numerele la unitate.

Potrivit unor vechi tradiții *peule*, numărul conține o forță neștiută, o amăgire a misterului , motiv pentru care nu sunt permise: dezvăluirea numărului copiilor pe care îi ai, al bolilor, al femeilor și al anilor -rostirea acestora declanșând forțe care pun în mișcare un curent asemănător unui pârâu subteran, care te face vulnerabil.

Și în gândirea aztecă este prezentă importanța cosmică a numerelor, fiecare dintre ele raportându-se la un zeu, o culoare, un punct în spațiu etc.

Întreaga gândire tradițională se remarcă, de altfel, prin stabilirea de relații la tot ce există în univers, însăși gândirea raționalistă modernă folosind un aparat de demonstrație diferit, neîndepărtându-se prea mult de concepția relațională a numărului cu toate elementele.

În Legenda Secolelor, Victor Hugo evidențiază antropomorfismul simbolic al numărului în versul: „Omul, cifră aleasă, cap august al numărului".

Atribuind numerelor pulsațiile făpturilor vii, anumite credințe explică succesiunea acestora prin nevoia lor imanentă de a-și depăși limitele sau de a-și crea un opus sau un partener.

---

[1] R. de Becker, *La machinations de la nuit*, Paris , 1985, p. 289.

Un loc aparte l-a reprezentat numărul sau proporţia de aur, care stabileşte un joc de relaţii, în care cea mai mică parte a unei linii este în acelaşi raport cu cea mai mare, precum există între cea mai mare parte şi întreg. Matematic, ideea se exprimă în ecuaţiile: a + b / a = a / b sau a/b= radical din 5+1/2 (din care rezultă că fi = 1,61803 ca valoare a numărului de aur, echivalentul aproximativ al acesteia fiind raportul de 3/5). Paul Valery îl identifică cu dinamismul echilibrat, care consacră la nemurire statică operele de artă plastică. Proporţia divină este măsura generalizată, echilibrul dintre a şti, a simţi şi a putea, simbolul prescurtat al formei vii, al pulsaţiei şi al creşterii[2].

Pe acest număr de aur se întemeiază o întreagă estetică nemuritoare, care se individualizează atât în făpturile naturale cât şi în operele care străbat timpurile: piramidele, Parthenon-ul etc..

O succintă prezentare a celor mai semnificative numere evidenţiază caracteristici cu profund conţinut filosofic, edificator pentru istoria culturii.

Principiu activ, creatorul *UNU* este locul simbolic al fiinţei, alfa şi omega, centru cosmic şi ontologic. El se identifică cu omul în picioare, verticalitatea fiind un semn distinctiv al omului, dar şi al revelaţiei prin cunoaştere.

În literatura şi folclorul Irakian, cifra unu îl reprezintă pe Dumnezeul unic, eroul legendelor cavalereşti condamnându-i pe creştini, evrei, zoroastrieni şi brahmani pentru încălcarea acestui principiu. Analizând simbolurile unificatoare, C. G. Jung le asociază cu concilierea contrariilor, exemplificând cu cuadratura cercului, mandalele, hexagramele, pecetea lui Solomon, roata, zodiacul. *Cifra DOI* se identifică cu echilibrul tuturor ambivalenţelor şi dedublărilor, cu principiul feminin, atribuit mamei în antichitate. Dualismul lui, aflat la baza oricărei dialectici, exprimă tendinţa de la latent la manifest, în care relaţia poate fi incompatibilă sau complementară şi fecundă.

În simbolistică, o imagine dublă: doi lei, doi vulturi etc. -măreşte valoarea imaginii sau dezvăluie diviziunile interne care o atenuează.

Tradiţiile africane se bazează pe un dualism fundamental, considerat ca lege cosmică prin excelenţă: în om există moartea şi viaţa, binele şi răul. Relaţia de opoziţie este subliniată între punctele cardinale, noapte şi zi, sus şi jos, între sexe, între inferior şi superior.

În lumea celtică, numeroase figuri mitice apar sub formă de perechi, grupând caractere opuse sau complementare. Druidul şi războinicul este cuplul consacrat în reprezentarea entităţii divine, reunind forţa cu înţelepciunea tradiţiei. Aceleaşi semnificaţii le regăsim în cultura persană, în care cifra doi multiplică puterea la infinit. Mesagerul cu doi cai reprezintă iuţeala fulgerului, un cort cu două încăperi rangul înalt al proprietarului etc..

Sintetizând tripla unitate a fiinţei vii *numărul TREI*, primul număr impar, aparţine cerului (doi fiind al pământului). Este fundamental în gândirea chineză, unde simbolizează perfecţiunea, totalitatea, desăvârşirea.

Pentru creştini, Sfânta Treime este simbolul unităţii dumnezeieşti. În budism, el este expresia desăvârşirii, Triplul Giuvaer sau Triratna, manifestarea divină cuprinzându-i pe Brahma, Vishnu şi Shiva .

---

[2] Matilda C. Ghika, *Le nombre d'or*, vol. II, p. 1,9,13, Paris, 1931.

În China se vorbeşte despre cei trei fraţi Hi şi trei fraţi HO; în mitologia greacă sunt menţionaţi, de asemenea trei fraţi zei ca stăpâni ai Universului: Zeus peste cer şi pământ, Poseidon peste ocean şi Hades peste Infern .

Simbolurile grafice ale ternarului se exprimă *prin trident, trinacria (un peşte cu trei trupuri şi un singur cap) sau triunghi.*

În tradiţiile Iraniene se vorbeşte de cele trei mântuiri (gând bun, vorbă bună, faptă bună) iar mazdeismul are la bază aceeaşi triadă morală .

Tragerea la sorţi prin aruncarea a trei beţişoare (sau săgeţi)este o străveche ceremonie magico-religioasă, întâlnită la numeroase popoare. Trei este şi numărul principiului masculin la triburile *de dogoni şi bambara*, spre deosebire de cifra patru, ca simbol al feminităţii şi al elementelor.

Simbolismul *numărului PATRU* este legat de cel al *CRUCII* şi al *PĂTRATULUI* .Există patru puncte cardinale, patru vânturi, patru stâlpi ai universului, patru faze ale lunii, patru anotimpuri, patru stări de spirit, patru litere în numele primului bărbat - Adam - patru braţe ale crucii, patru evanghelişti. Totalitate a creatului, cifra patru este, totodată, totalitatea celor trecătoare.

În gândirea indienilor din America de Nord, cifra patru este o forţă şi un principiu de organizare, spaţiul şi timpul fiind structurate în patru unităţi.

În tradiţiile indienilor mayaqiche sunt menţionate patru creaţii succesive, corespunzătoare celor patru sori şi celor patru vârste. Frobenius remarcă, printre trăsăturile caracteristice culturilor de pe coasta occidentală a Africii (în Senegal şi Congo), sexualizarea cu semn a numerelor trei şi patru, patru fiind în această zonă un simbol masculin iar trei un simbol feminin[3]. După tradiţiile sufiţilor şi ale vechilor congregaţii de dervişti turci, adeptul căii mistice trebuie să treacă de patru porţi asociate cu cele patru elemente într-o ordine strictă: aer, foc, apă, pământ. Cifra CINCI este definită, de pitagoricieni, număr nupţial semn al unirii, al centrului, al armoniei şi echilibrului. Arhitectura catedralelor gotice stă sub semnul armoniei pentagonale, „steaua cu cinci colţuri sau floarea cu cinci petale“ fiind plasate, în simbolismul hermetic, în centrul crucii celor patru elemente: este vorba de chintesenţă sau eter, 5 faţă de 6 reprezintă raportul microcosmosului faţă de macrocosm, omul individual raportat la omul universal[4].

Numărul CINCI se identifică cu centrul şi în gândirea chineză veche, într-o fază ulterioară adăugându-se alte două trăsături paralele. Cerul şi Pământul, între care principiile *YINşi YANG* produc cei *cinci agenţi*: cinci culori, cinci gusturi, cinci metale, cinci viscere, cinci tonuri cinci planete cinci puncte cardinale, cinci regiuni ale spaţiului şi cinci simţuri. Reprezentând conjuncţia dintre principiile *yin şi yang*, între *TIAN şi DI*, cinci este numărul fundamental al societăţilor secrete, uniune simbolizată de cinci culori ale curcubeului.

În gândirea hindusă, cinci este principiul vital, numărului lui Shiva, care stăpân pe univers, conduce cele cinci regiuni şi este reprezentat cu cinci feţe.

Şi budismul japonez al sectei Shingon se raportează fundamental la numărul cinci: punctele cardinale plus centrul, culorile elementele (pământ, apă, foc, vânt, spaţiu), numărul identificându-se cu perfecţiunea integrată.

---

[3] Leo Frobenius, *Mithologie de l'Atlantide*, Paris, 1949.

[4] *** , *Dicţionar de simboluri*, vol. I, Bucureşti, 1994, p. 310.

Aceleaşi raporturi esenţiale cu numărul cinci le întâlnim la celţi, unde numărul corespunde totalităţii, obţinută prin integrarea cifrei patru cu centrul.

Remarcăm sacralitatea lui cinci şi în culturile central-americane, unde în perioada agrară, acesta era simbolul numeric al zeului porumbului, în manuscrisele şi în sculptura maya mâna deschisă cu cinci degete fiind un însemn frecvent.

Girard explică această relaţie prin procesul de germinare a porumbului, care răsare din pământ la cinci zile de la însămânţare. De asemenea, zeii Gemeni ai porumbului reînvie la cinci zile după moartea lor iniţiatică, mitul prezentându-i reînviaţi sub formă de peşti, într-o primă etapă, fapt ce a condus la o asociere valorică a peştelui cu numărul cinci, întâlnită şi astăzi la populaţiile *chroti*, descendente din *mayaşi*. Ca simbol al perfecţiunii, glifa solară este alcătuită din cinci cercuri, cea de-a cincia zi fiind dedicată zeilor tereştri, precum şi şarpelui aducător de ploaie.

În gândirea aztecă, patru sori succesivi împlinesc lumea încă manifestată, abia în al cincilea soare - însemn al erei noastre, echivalent al Centrului sau Mijlocului Crucii - fiind posibilă trezirea, timpul conştiinţei. Analizând semnificaţia numărului cinci la străvechii mexicani, J. Soustelle remarcă reprezentarea Luceafărului de dimineaţă ca un personaj pe al cărui chip sunt plasate cinci puncte mari, dispuse ca pe faţa unui zar, fapt pentru care el capătă semnificaţie ezoterică în cadrul simbolismului clasei sacerdotale şi războinice, fiind poarta de trecere de la o viaţă la alta, prin moarte, dar şi legătură între latura luminoasă şi cea întunecată a universului[5].

În Teogonia lui Hesiod (Paris, 1928) se afirma că pământul a fost locuit succesiv de către cinci generaţii: oameni de aur, cei de argint, cei de bronz şi semizeii - care au pierit în timpul războiului troian, înainte de apariţia oamenilor de fier, actuala populaţie a pământului.

Fiecare generaţie s-a metamorfozat după cum şi-a meritat relaţia cu divinitatea supremă.

Plutarh foloseşte numărul cinci pentru a desemna succesiunea speciilor, idee întâlnită şi în *Facerea* biblică, unde peştii şi zburătoarele au fost create în a cincia zi a *Genezei*. Dacă numărul par semnifică matricea, fiind prin excelenţă feminin, numărul impar este masculin iar asocierea acestora semnifică androginia.

Numărul ŞASE este sursa tuturor ambivalenţelor, perfecţiunea virtuală care poate eşua iar acest risc face din el numărul probei prin care se deosebeşte binele de rău.

În Apocalipsa, şase este numărul păcatului (cifra lui Nero, al şaselea împărat roman), iar prorocul mincinos îi sileşte pe toţi să poarte semnul fiarei -666- ca sumă a valorilor numerice atribuite unor litere.

Numărul şase se exprimă prin hexagon -steaua cu şase colţuri formată prin suprapunerea a două triunghiuri -cunoscută şi sub numele de Pecetea lui Solomon sau Scutul lui David, emblemă a statului Israel. Triungiul cu vârful în sus a fost interpretat ca exprimând natura dumnezeiască a lui Hristos, iar cel cu vârful în jos natura lui omenească, steaua fiind contopirea celor două naturi[6].

NUMĂRUL ŞAPTE reprezintă totalitatea universului în mişcare, indică sensul unei schimbări după încheierea unui ciclu, o permanentă înnoire pozitivă. El este caracteristic cultului lui Apollo, ceremoniile apollinice desfăşurându-se în cea de-a şaptea zi a lunii. Şi în China, aceeaşi zi era dedicată sărbătorilor populare iar în legendele greceşti sunt numeroase tradiţiile legate de cifra şapte: şapte hesperide, şapte porţi ale Tebei, şapte corzi ale lirei, şapte sfere.

---

[5] J. Soustelle, *Observations* ..., Paris, 1947.

[6] ***, *Dicţionar de simboluri*, vol. III, p. 314.

Hipocrate consideră că acest număr, prin virtuţile lui ascunse, rânduieşte viaţa şi mişcarea, făcând să dăinuie toate în fiinţă.

Cele şapte culori ale curcubeului şi cele şapte note ale gamei diatonice transformă numărul într-un modulator al vibraţiilor pe care multe tradiţii îl consideră însăşi esenţa materiei.

În Geneză, Sabatul, cea de a şaptea zi, este încununarea creaţiei, iar în Apocalipsa este însăşi cheia (şapte biserici, şapte stele, şapte duhuri ale lui Dumnezeu, şapte peceţi, şapte trâmbiţe, şapte capete, şapte pedepse, şapte potire) În tradiţia hindusă, soarele are şapte raze; unele texte musulmane leagă cele şapte sensuri ezoterice ale Coranului de cei şapte centri subtili ai omului.

În Maroc, femeile sterpe îşi înfăşoară cingătoarea de şapte ori în jurul trunchiului anumitor copaci, apoi o agaţă de una din cele şapte funii legate de aceştia.

În Siria, o fată care nu-şi găseşte peţitor exorcizează influenţele nefaste, scăldându-se în mare şi lăsând şapte valuri să o purifice.

Exemplele sunt extrem de numeroase. Cert este că numărul *ŞAPTE* este sacru, putând fi atât benefic, cât şi malefic. O zicală spune că *şapte este număr greu* .

În schimb, pretutindeni *numărul OPT* este cifra echilibrului cosmic. O cifră sacră, întâlnită în vechi texte sfinte şintoiste, în care Japonia era denumită Marele Opt Insule cu sens de multiplu.

În iconografia şi arhitectura hindusă, braţele lui Vishnu sunt în număr de OPT, corespunzând celor opt paznici ai spaţiului.

În credinţele africane, cifra opt apare la fel de totalizatoare: sunt număraţi opt eroi creatori şi opt familii umane, născute din opt strămoşi primordiali.

Remarcăm, de asemenea, că, dacă cifra şapte apare, mai ales, în Vechiul Testament, opt corespunde Noului Testament ca simbol al Învierii, al transfigurării, al vestirii erei viitoare veşnice, cuprinzând nu doar învierea lui Hristos, ci şi pe cea a omului.

Să încheiem amintind că semnul matematic al infinitului este un opt culcat.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

PENTRU UN CATALOG AL CĂRŢII ROMÂNEŞTI VECHI

MARGARETA TUDOR

Cultura, un domeniu important al civilizaţiei noi, este un reper în istoria unui popor.

Sunt monumente care dăinuie de mii de ani, amintind de o civilizaţie tradiţională. Unele au rămas, altele s-au pierdut odată cu trecerea timpului.

Şi în spaţiul Argeşului şi Muscelului s-au păstrat dovezile trecutului, mărturie fiind durabilele construcţii dăltuite în piatră, cărămidă şi lemn. Cartea însă, conţinând un întreg univers de idei şi sentimente, ne sprijină în a studia şi a trăi trecutul. Prin carte s-au pus bazele limbii literare, s-au fundamentat ideile privind originea şi unitatea etnică a românilor, s-a ţinut trează flacăra conştiinţei naţionale, s-a înlesnit integrarea culturii noastre în marile curente ale lumii. Unitatea spirituală a poporului român s-a păstrat datorită circulaţiei neîntrerupte a cărţii.

Din fericire, în Argeş s-au păstrat asemenea dovezi de cultură şi civilizaţie. Ele trebuie însă aduse la lumină, făcându-le publice, pentru a putea fi cunoscute şi a fi transmise generaţiilor de azi şi de mâine.

În acest sens, lansăm propunerea întocmirii şi publicării unui catalog al cărţii vechi care a apărut în provinciile româneşti şi care a circulat în spaţiul argeşean.

Judeţul Argeş, prin persoane fizice şi juridice, deţine un număr apreciabil de cărţi care au calitatea de bun de patrimoniu cultural naţional, cele mai multe găsindu-se în depozitele centralizate de la Câmpulung - Muscel şi Văleni, judeţul Argeş şi care aparţin unităţilor de cult din întregul judeţ. Principalele elemente ale cărţii au fost consemnate pe o fişă specială de evidenţă a bunurilor de patrimoniu cultural naţional de către cei care au lucrat în cadrul fostului Oficiu Judeţean Pentru Patrimoniu Cultural Naţional Argeş: Ion Stoicescu, Cornel Tucă, Grigore Constantinescu, Margareta Tudor.

Având în vedere că în judeţul Argeş n-au apărut cataloage ale cărţii vechi existente în patrimoniul local (exceptând fondul de carte al Bibliotecii Judeţene), Grigore Constantinescu şi Margareta Tudor, în cadrul Oficiului Judeţean pentru Patrimoniu Cultural Naţional Argeş, au început catalogarea cărţilor care ofereau cele mai interesante informaţii: Grigore Constantinescu - „Catalogul cărţii româneşti vechi din patrimoniul unităţilor de cult muscelene" (1801-1830) şi Margareta Tudor - „Cartea românească veche din prima jumătate a secolului al XVIII-lea în depozitul centralizat Văleni-Argeş".

Depozitul centralizat de la Văleni a concentrat cărţile din fondul vechi existent în parohiile protoieriilor: Piteşti, Curtea de Argeş şi Costeşti.

„Cartea românească veche din prima jumătate a secolului al XVIII-lea în depozitul centralizat Văleni - Argeş“ constituie o sursă utilă pentru cercetătorul local atât din punct de vedere istoric cât şi literar, acesta putând găsi, mai ales în însemnările consemnate, o serie de date interesante care cuprind concepţii şi preocupări ale oamenilor din secolele trecute. De asemenea, din catalog se poate vedea că nici cartea n-a fost supusă legilor autorităţilor timpului, ea circulând în voie între provinciile şi Ţările Româneşti.

Catalogul cuprinde un număr de 96 de cărţi bibliografiate. Dintre acestea, 48 de cărţi (8 titluri) sunt tipărite la Râmnic, în perioada 1731-1750, 41 de cărţi (7 titluri) sunt tipărite la Bucureşti, în perioada 1726-1750, 5 cărţi (2 titluri) sunt tipărite la Buzău, în perioada 1704-1743 şi 2 cărţi (1 titlu) sunt tipărite la Târgovişte, în anul 1712.

Toate aceste cărţi aparţin parohiilor din cele trei protoierii: 41 de cărţi din Protoieria Piteşti, 41 de cărţi din Protoieria Curtea de Argeş şi 14 cărţi din Protoieria Costeşti.

În ceea ce priveşte starea lor de conservare, doar 7 cărţi sunt într-o stare bună, restul de 89 de cărţi prezentând încuietori lipsă, rupte, pete de ceară, file îngălbenite, piele zdrenţuită sau roasă la colţuri, pete de umezeală, file desprinse, foi de titlu lipsă.

Starea mai proastă de conservare în care se găsesc se datorează şi faptului că, de aproximativ 200-250 de ani, ele au fost folosite în biserici, unde starea de umezeală a fost predominantă, aceste cărţi neputând fi conservate în mod corespunzător. În acelaşi timp, ele au circulat de la o parohie la alta în cadrul aceleiaşi protoierii, dar şi între parohiile altor protoierii sau chiar provincii.

Legăturile sunt de mai multe tipuri: cele mai multe (31) de 320 mm, de 310 mm (17), de 300 mm (7), restul fiind de 200 mm, 220 mm, 280 mm, 250 mm, 290 mm, 210 mm, 260 mm, 350 mm şi 370 mm. Legăturile sunt din piele neagră pe lemn (35), din piele maro pe lemn (28), din piele brună pe lemn (17), din piele neagră pe carton (1), din pânză roşie pe lemn (1), din hârtie roşie pe lemn (1), din catifea albastră pe carton (1), la restul de 12 cărţi neputând fi identificate legăturile.

Un accent deosebit s-a pus pe însemnările manuscrise, pentru a se putea da seama mai bine de circulaţia cărţii şi mai ales de datele conţinute de aceste însemnări, date care pot fi folosite în cercetarea istorică.

Pe cărţile cercetate şi incluse în catalog au fost găsite un număr de 30 de însemnări, cuprinse între anii 1741 - 1965, deci pe o perioadă de 224 de ani.

Aceste însemnări se referă, în mare măsură, la grija faţă de cărţile respective, preoţii atrăgând atenţia asupra importanţei acestora. Alte însemnări amintesc de cei care au contribuit la cumpărarea cărţilor, de preoţii şi cântăreţii parohiilor care foloseau aceste cărţi. O serie de însemnări ne prezintă încă date meteorologice foarte interesante şi importante. De pildă, dintr-o astfel de însemnare, aflăm că, la 27 mai 1776, a fost un potop care a necesitat ţinerea unei slujbe în biserică de către preotul paroh; la 23 mai 1887 a căzut o piatră mare „ca oul de găină“, iar la 25 decembrie 1938, a fost o „ploaie torenţială ca vara“.

Un loc important în cadrul însemnărilor îl prezintă şi numele celor care îngrijeau de cărţi, legătorii (amintiţi încă de la 1855). Mai sunt şi alte însemnări care privesc o serie de fapte de importanţă locală, plantări de brazi în curţile bisericilor, afurisenii pentru cei care nu vor avea grijă de cărţi etc.

În ceea ce priveşte descrierea cărţilor s-a procedat astfel: s-a trecut titlul complet al cărţii şi anul apariţiei sale; s-a continuat cu numărul filelor, dimensiunile cărţii în milimetrii şi eventualele lipsuri sau plusuri faţă de B.R.V. S-au menţionat toate ilustraţiile cuprinse în carte, însemnările manuscrise, legătura şi numărul de inventar, la sfârşit fiind amintite poziţia cărţii în B.R.V. (s-a trecut poziţia titlului, celelalte cărţi asemănătoare fiind trecute la aceeaşi poziţie). Nu s-a mai trecut provenienţa cărţii, deoarece aceste cărţi, deşi se află în depozitul de carte veche de la Curtea de Argeş, nu aparţin totuşi parohiilor de la care au fost ridicate şi care au fost menţionate mai sus. La sfârşitul catalogului au fost ataşate 15 ilustraţii pentru a da o imagine cât mai clară a cărţilor studiate şi o hartă a judeţului Argeş cu delimitarea protoieriilor existente în judeţ şi concentrarea cărţii vechi în cele două centre: Văleni şi Câmpulung - Muscel.

Considerăm acest catalog bibliografic ca o modestă contribuţie pentru o mai bună cunoaştere a fondului de carte românească veche a judeţului Argeş din prima jumătate a secolului al XVIII-lea şi un început în vederea alcătuirii unui catalog al cărţii vechi româneşti aflate în întregul judeţ

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
[illegible], *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

[illegible]ALUL ÎN «MEMORIALUL DE CĂLĂTORIE» AL LUI DINICU GOLESCU

EUGENIA CONSTANTINESCU
GRIGORE CONSTANTINESCU

[illegible] [illegible]lui cărturar iluminist Dinicu Golescu întru eternitatea neamului pe [illegible] [illegible] devoţiune, prin opera sa capitală, «Însemnare a călătoriii mele», [illegible] [illegible], pentru noi, o îndatorire de conştiinţă.

[illegible] contribuţia întru relevarea, prin scris, a destinului unui popor [illegible] în cursul evoluţiei sale istorice, se cuvine să medităm intens la o [illegible]izează semnificaţia demersului său literar şi nu numai:

[illegible] va cu obiectivitate marele boier român – şi cel ce va aduce patriei un [illegible] şi cel ce va aduce numai cât un grăunţ de mei, tot trebuie să fie cinstiţi [illegible] cei ce în urmă vor scrie, ca nişte începători ai acestui sfânt lucru şi ca [illegible] la cei din urmă”.

[illegible] **reper de viaţă.** Pe itinerariile memorialistului spre Occident, prin [illegible] se înscrie ca un important reper existenţial.

[illegible] în oraşul ardelean este atestată încă de la începutul secolului al XIX-[illegible] Golescu vizitase, în Avrig, celebra amenajare peisagistică a baronului

[illegible] constituia, pentru cărturar, un loc sigur de refugiu, atunci când [illegible] politice din Ţara Românească impuneau o atare soluţie salvatoare. În [illegible] la luptă a Vladimirescului avu un puternic ecou în inima marelui boier [illegible] va ieşi în întâmpinarea Domnului Tudor, ca delegat al boierilor, [illegible] venit şi poftindu-l să intre cât mai grabnic în Bucureşti, înaintea [illegible] Ipsilanti”, Dinicu Golescu, în loc să se îngrijească de ale sale, cum făcea [illegible] de frica zaverei, se îndreptă spre Braşov, pentru a aşeza „la adăpost” [illegible] domn Alexandru Şuţu.

[illegible] de întoarcere, la Câmpina, marele logofăt fu silit de arnăuţii lui Duca – [illegible] „şi arme, şi haine, şi bani” – să aleagă între aderarea la Eterie [illegible] pământenilor” şi părăsirea pământului Valahiei. Dinicu Golescu alese cea [illegible] socotind-o mai dreaptă, şi se refugie peste munţi.

[illegible] prelungită la Braşov – motivată de teama zaverei ori de frica unei [illegible] (el fiind socotit un rusofil convins !) a fost, totuşi, folosită pentru [illegible] a patriei, cărturarul valah punând, în anul 1822, bazele unei societăţi secrete, împreună cu: N. Văcărescu, Gr. Băleanu, C. Câmpineanu, I. Câmpineanu, I Em. Florescu, R. Voiculescu şi episcopul Ilarion al Argeşului.

Societatea secretă cu caracter politic şi literar îşi propunea, printre altele, traducerea de cărţi din limba elenă şi alcătuirea unui dicţionar român.

Din Braşov, va călători spre Mantua şi, ulterior, spre Mehadia; pentru ca, în 1826, oraşul din Ţara Bârsei să constiuie punctul de plecare pe un itinerar european care va include: Austria, Italia imperială, Bavaria şi Elveţia.

Ţara Ardealului. Ţinutul românesc de dincolo de Carpaţi – despre care el însuşi preciza că îi „zice latineşte - Transilvania, şi româneşte – Ardeal" îi era familiar cărturarului din Prinţipatul Valahiii care, „în ultima sa călătorie din anul 1826, are ideea originală – după cum releva Pompiliu Eliade – de a lua note, mai întâi în greacă, apoi, în limba sa. La întoarcerea în ţară, s-a hotărât a redacta şi a tipări notele sale şi, astfel, a apărut la Buda, în 1826, la Imprimeria regală, cel dintâi jurnal de călătorie tipărit în limba română, «Însemnare a călătoriii mele Constandin Radovici din Goleşti, făcută în anul 1824, 1825, 1826».

Conceput în spiritul unei intense propagande naţionale, memorialul său reprezintă, în istoria culturii româneşti, „întâiul jurnal românesc legat de o călătorie de studii"

„De e slobod aceluia ce umblând prin casele altora să vază şi să gândească la a sa, slobod au fost şi mie, în toată călătoriia – se confesa ilustrul peregrin dominat de reale simţăminte patriotice – să gândesc nu la casa, ci la patria mea, la care cine nu gândeşte nu face pentru dânsa orice bine, poate n-are nici casă, şi de o are, o lasă...

Adunând binele – care din citiri de cărţi bune şi folositoare, care din călătorii, care din întâlniri şi adunări cu neamuri luminate, să-l împărtăşim compatrioţilor noştri, şi să-l sădim în pământul nostru, spre rodire înmulţită"

Această confesiune de credinţă şi preocuparea pentru viitorul neamului său vor constitui resortul stimulativ al «Însemnărilor de călătorie».

Receptând, printr-un contact direct, fenomenele de civilizaţie, structura administrativă şi economică din ţinutul Ardealului, Dinicu Golescu le compară cu realităţile crunte din Valahia, considerându-se obligat să „însemne", pentru ca „publicarisind" cele văzute, să le „comunească", în pofida faptului că, astfel, lovea necruţător în propria clasă socială.

Itinerarul ardelean al memorialistului include: Braşovul, Făgăraşul, Avrigul, Sibiul, Sebeşul, Alba-Iulia, Turda, Clujul, Oradea Mare, Deva; Redna, Pauliş, Aradul; Făgetul, Caransebeşul, Mehadia, Timişoara.

Repere toponimice şi demografice. Toponimia ardelenească utilizată în «Însemnarea călătoriii mele» prezintă dublete sau triplete motivate etnic, toponime care ar putea constitui o sursă de inspiraţie pentru fervenţii susţinători ai plăcuţelor indicatoare de localităţi atât de disputate politic...

Ţinutul românesc de dincolo de Carpaţi este numit de autor – Sibenbirghen, dar şi Transilvania („pe latineşte", precizează el), iar, „pe româneşte", Ardeal.

Dublete toponimice prezintă localităţile: „Cronştadt, ce-i zic româneşte Braşov"; Ermanştad – Sibiul; Milembah – Saş-Sebeş; Carlsburg – Beligrad (evident, Alba-Iulia !); Clauzenburg – Cluju (deci, nu Koloşvar !); Grosvardain – Oradia Mare.

Toponime unice se semnalează în cazul localităţilor ardelene: Făgăraş, Avrig, Turda, Deva, Dobra, Lugoş, Caransebeş, Făget, Recaş, Dobra, Slatina, Temeşvar. Dintre localităţile menţionate exclusiv ca „poşte" pe parcurs: Vădeni, Şercaia (între Braşov şi Făgăraş); Uţa, Ghirezan (între Făgăraş şi Sibiu); Săcele şi Raimarc (Miercurea Sibiului) – între Sibiu şi Sebeş; Teviuş, Natenet (Aiud), Felvint (Vinţul de Sus), Banuabic (Banabic) – între Alba Iulia şi Cluj; Andraş-haza (Rădaia), Bogart (Băgara), Chişpetri (Petrindu), Nireş (Almaşu), Fechete-te (Fechetău), Barot (Borodul), Eleşti, Mezo-Telec (Tileagd), Balenţi (Victoria Băi) – între Cluj şi Oradea Mare.

Menţiunile de ordin demografic sunt inserate în secvenţele consacrate localităţilor ardelene vizitate.

Braşovul înregistra „peste doaăzeci de mii lăcuitori". „Îndestul lăcuit" – aprecia memorialistul – în vreme ce, la Sibiu, „lăcuitorii să urcă până la 16.000"; la Cluj, „norodul să urcă până la 14.000", iar, la Timişoara, până la 10.000; Turda, Sebeşul, Făgăraşul, Deva, Dobra se încadrau, după opinia sa, în categoria „oraşelor mici", în timp ce: Oradea Mare şi Aradul erau „oraşe măricele".

Arhitectura ţinutului Ardeal. Sub raport arhitectural, localităţile ardelene proiectează pe retina peregrinului valah imagini inedite, relevând, în esenţă, „bunele rânduieli" ale civilizaţiei: „În toate satele – observă Dinicu Golescu – casele sânt de zid cu câte trei şi patru odăi, geamuri pe la ferestre, jalogii văpsite".

Modul de amenajare a interioarelor generează aceeaşi proiecţie tonică de confort inimaginabil în bordeiele mizere ale „birnicilor Ţării Rumâneşti": „În case – continuă memorialistul – sunt paturi, lăviţi, mese, lăzi, scaune, toate văpsite; oglinzi, chipuri, ceasornice, rânduri de aşternuturi destule, şi de masă cu prisos, şi oricâte vase spre gătirea bucatelor şi întrebuinţarea mesii, toate le au de prisos pă cât socotesc că le-ar trebui tot anul"

Analistului fenomenului de civilizaţie rurală din Ardealul începutului de secol XIX nu putea să-i scape aspectul vestimentar al locuitorilor: „în veci îmbrăcaţi curat; iar sas cu picior gol, nu să va învrednici nimeni să vază..."

Motivaţia acestei stări economice prospere este redată cu extremă obiectivitate: „Judece fieşcine că un neam aşa iubitor de muncă, aşa bine crescut, bine învăţat în datoriile sale, bine mânat pe calea fericirii, nu poate să nu ajungă la sfârşitul spre care tot omul priveşte".

Peisajul arhitectural urban îi determină reflecţii diverse. Străzile Clujului îl încântă: „Uliţele sânt frumoase, căci sânt foarte late; o asemenea lăţime într-alte oraşe n-am văzut, iar pardoseala tot cu pietre rătunde, ca în Sibii şi în Braşov".

Este impresionat de piaţa „foarte mare a Aradului şi de Temeşvar (Timişoara) - „oraş mic, în cetate, dar vrednic de descriere pentru frumuseţea caselor, uliţilor şi a curăţeniii. Căci toate casele sânt mai deopotrivă, iar nu păntre cele mari, mici de tot, care aduc urâciune la vedere; uliţele destul de late şi toate linie dreaptă şi încrucişate, unde ori la care încrucişare va şădea, omul vede isprăvitul uliţii şi al liniii caselor, până în marginea oraşului".

Dintre destulele „zidiri spre câştigarea sănătăţii" de la Mehadia, remarcă „zidirea săvârşită în 1824, cu cheltuială împărătească, care are numai odăi peste una sută patruzeci".

Spiritul de discernământ în evaluarea sub raport estetic a arhitecturii orașelor este evident.

Vizitând Clujul, notează: „Într-acest oraș, sânt case frumoase și mari; dar printre acestea, sânt și proaste, cu un înveliș din vechime, foarte urât, având strașina scoasă afară din zidiri, peste doaăsprezece palme, care lucru foarte mult supără frumusețea orașului".

Elementele de interes „arhitectonicesc" de pe itinerarul său ardelean rețin atenția călătorului valah. Podul de peste apa Oltului din Făgăraș spre Mureș-Vașarhei este descris în detaliu; întrucât – precum consemnează - „un asemenea pod în toată stăpânirea austriecească nu am mai văzut; lungul poate fi ca de optzeci stânjeni, latul de trei, lucrat cu mare meșteșug, întemeiat numai la căpătâie și la mijloc într-o zidire țeapănă, iar celalant tot spânzurat cu mare meșteșug arhitectonicesc, închis în amândouă părțile și învălit".

Podul mișcător peste apa Oltului, înainte de Sibiu reprezintă, de asemenea, un element de real interes.

Dar pana acestui ilustru călător înzestrat cu un profund spirit iscoditor zugrăvește cu un autentic fior liric grădina baronului Bruckenthal de la Avrig, într-o limbă îmbogățită cu neologisme: „seturi", „șadrivan", „cataract", „alee" ș. a. care îl determină să se explice, în subsolul paginii, pentru a putea fi înțeles de către „cetitori" „Grădina are seturi foarte frumoase, scări de piatră mari pe acele seturi, havuzuri cu șadrivanuri, apă curgătoare care curge prin multe locuri, din care fac și un frumos cataract lângă care este și o odăiță, pe dinafară căptușită cu coajă de copaci, asemenea și acoperită, iar înăuntru, frumos împodobită".

Amenajarea peisagistică de la Avrig se depreciase considerabil însă, comparativ cu aspectul ei „mai nainte cu doaozeci și patru ani, când întâiaș dată am văzut" constata Dinicu Golescu.

Agricultura Ardealului. Observator atent și avizat al realităților economice și sociale din Ardeal, scriitorul consemna cu o conștiinciozitate remarcabilă „orice obicei și faptă bună" sau „deosibit lucru", raportându-l, evident, la situația din Valahia.

Agricultura comportă o atenție specială, întrucât reprezintă domeniul în care marele proprietar de pământuri are suficiente elemente de comparație.

Astfel, în „județul Bârsii", relevă efortul continuu al țăranilor de a corecta slaba productivitate a solului, prin folosirea îngrășămintelor naturale: „Pământul acestui județ este cel mai mult cam pietros: de aceia, sânt siliți a-l îngrășa cu gunoi în toți anii și, în cele mai multe părți, a nu semăna locul de estim și la anul viitor. Dar această pagubă ce le aduce acest pământ o împlinesc cu vrednicia lor, fiindcă această nație săsească este foarte muncitoare, căci bez munca câmpului, care o fac la vreme și cu multă sârguință și bună chibzuire, câte lucruri sânt a le săvârși la curțile lor, cum: bătutul snopilor de grâu, orz, ovăz și alte asemenea lucruri, să scoală noaptea cu lumină de le săvârșesc".

Culturile agricole sunt înregistrate detaliat pentru a sublinia diversitatea, dar și pentru determinarea, în ordine, a ponderii lor în zonă: „Sămănăturile ale tot județului Bârsii este cel dintâi grâul, apoi porumbul, ovăzul, rișca, săcara, cartofii, orzul, mazărea, lintea, fasolea, meiul; iar bobul și dovlecii pentru vite. Poamele sunt: cireșele, vișinele, perile, merile, prunele, nucile".

În județul Făgăraș, constată, însă, diferențieri evidente: „Sămănăturile oareșce încep a să schimba, fiind porumbul cel mai mult, apoi grâul și celelante. Iarăși rișca și săcara să împuținează și, din poame, iarăși prunile să înmulțesc".

La Sibiu, referirea este succintă și concludentă: „Sămănăturile și poamele sânt asemenea".

Clujul oferă, în esență, un tablou agrar identic: „Sămănăturile cele mai multe sânt: grâul, porumbul, ovăzul; poamele sânt tot acelea", elementul particularizator constituindu-l faptul că „oareșce încep viile, pe unde sânt dealuri și pepenii negri".

În Banat, porumbul predomină, iar, dintre pometuri, „cele mai multe sânt prunele, întocmai ca și la noi". La Păuliș, consideră că merită consemnat că „aciia, să face vinul Ausbruh", cărturarul nefiind, probabil, prea străin de calitatea lui.

Creșterea animalelor oferă aspecte inedite memorialistului. La Cluj, „unul dintre veniturile cele bune este și vânzarea cailor; soiuri de cai foarte buni și frumoși" – observă peregrinul, consemnând, în continuare: „să vând acești cai spre întrebuițarea ostașilor din toată stăpânirea Austriii, în Valahia și în Moldavia și în alte locuri mai depărtate"...

Comerțul. A constituit, de asemenea, o altă sursă de „documentare"

„Negoțul într-acest oraș este mic – precizează autorul, în cursul relatării sale despre Cluj, motivând: „căci nu este schelă (piață de mărfuri), nici drum mare de trecerea neguțătorilor, ci tot negoțul este pe seama trebuinții orășanilor" spre deosebire de Sibiu, oraș în care „negoțul să află în mare lucrare" sau de Brașov, unde „fiind cu apropiere de hotarele Prințipatului Valahiii și aciia, negoțul este mare".

Bogățiile subsolului. Sfera de investigații este extrem de laxă, referirile la ținutul Ardealului vizând chiar și bogățiile subsolului.

„În tot ținutul Sibenbirghen – constată Dinicu Golescu – sânt băi de aur, argint, aramă, ocne de sare, ape metalicești. Mehadia stăruie în memoria sa, prin „feliurimi de ape metalicești, cu deosebită fierbințeală, încât peste putință este omul de a-și ține trupul supt cursul apii, măcar până a număra cât de curând de la una pân' la cinci".

Aspecte sociale. Analiza situației sociale a locuitorilor, pregnantele diferențieri de avere sunt percepute în esența lor și consemnate cu obiectivitate.

În contrast cu „mulți domni unguri de neam mare, care au moșii prinprejurul Clujului, mesile lor fiind bogate și slobode" – aluzie la ospitalitatea acestora ! „norodul unguresc – remarcă scriitorul – nu este fericit. Sânt îmbrăcați prost, au lăcuințe proaste și făr' de multă avere"

Organizarea militară și fiscală îi atrage, de asemenea, atenția. Fără să detalieze modul de organizare sub aspect militar a Ardealului, Dinicu Golescu este informat că, la Sibiu, „lăcuiește și comandiru ostășesc a căruia stăpânire să întinde peste tot Ardealu', cum și vistieriul iarăș a tot Ardealul".

Elementele de civilizație înregistrate sub sintagma „bunele rânduieli" vizează sistemul juridic, orașele vizitate „ocârmuindu-se cu deosebite pravile și obiceiuri, sub stăpânirea austriecească". Sistemul juridic era astfel organizat în Ardeal, încât „atunci când jăluitorii nu să odihnesc, după hotărârile maghistratului alcătuit din nația săsească, pornesc jalbă la Sibii şi, de acolo, nemulţămindu-să, la Cluj, şi de acolo iarăşi, de nu să vor odihni, la Viena, de unde să dă cea de săvârşit hotărâre”

„Buna orânduială” în organizarea învăţământului presupunea, printre altele, „buna vieţuire şi învăţătura copiilor”, aceştia fiind obligaţi, indiferent de starea lor socială, „să meargă la şcoală, încât să poată citi şi a scrie, şi cele trebuincioase trei socoteli adunarea, înmulţirea şi scăderea”.

Cărturarul se comportă ca un atent investigator al sistemului de învăţământ din Ardeal, din care se va inspira în organizarea „Şcolii slobode obşteşti de la Goleşti” deschise la 1 mai 1826.

Nu întâmplător, desigur, ca „şcolarh” al acesteia va fi adus învăţatul ardelean Aaron Florian.

Biserica ardeleană. Diversitatea registrului documentar abordat este surprinzătoare. Peregrinul nu omite să-şi informeze cititorii despre particularităţile vieţii ecleziastice din Ardeal: coexistenţa unor biserici de rituri diferite.

La Cluj, constată că „într-acest oraş, sânt şi trei biserici frumoase: una a papistaşilor (romano-catolică), alta a uniţilor (greco-catolică) şi a treia a neuniţilor (ortodoxă)”.

Biserica mică din Rodna este – în opinia sa - „întocmai după făptura bisericii de la Roma”.

Descriind „bunele orânduieli” ale oraşului Braşov, se referă, printre altele, la „preoţii bisericilor împodobiţi cu toate cele cuviincioase, care au datoria o dată pe săptămână, duminica, la doao ceasuri după prânz, să cuvinteze către toţi copiii ce sânt în vârstă de zece ani şi până să însoară, cum să-şi păzească datoriia către Dumnezeu, cum să să poarte către părinţii lor, către cei mai bătrâni şi către toţi sătenii şi la datoriile către stăpânire şi cum să cuvine să le fie petrecerea (viaţa) mai bună şi cinstită, şi, la vremea lucrului, de a fi foarte silitori, încât treaba de astăzi niciodată să n-o lase pentru mâine”.

Evocări cu caracter istoric. Istoria acestui străvechi pământ românesc este evocată, passim, în memorialul de călătorie: „În câmpii acestui oraş Turda, sânt acele trei mari movili din vremile vechi făcute; acolo, s-au omorât preaslăvitul domn Mihai vodă Viteazul, în bătălia ce au avut cu Austria” – aluzie evidentă la uciderea mişelească a marelui voievod al Unirii ţărilor române de către ostaşii lui Basta la 9/19 august 1601.

Cetatea Beligradului – care este „deosebit de frumoasă şi vrednică de vedere” – a fost „prennoită din zilele lui Carol al VI-lea” – informaţie confirmată istoric, întrucât cetatea medievală a fost edificată între anii 1715-1738, pe ruinele vechiului castru roman.

Referindu-se la porţile de acces în Sibiu, Dinicu Golescu relatează că împăratul Iosif al II-lea a luat decizia ca „fofezile (canaturile) porţilor să să strice ca un lucru nefolositor”, întrucât sistemul de fortificaţie al oraşului nu mai oferea suficientă siguranţă apărării oraşului.

Cultura Ardealului. Instruit în spiritul iluminismului, ca elev al Academiei greceşti din Bucureşti, Dinicu Golescu se dovedeşte extrem de receptiv în aprofundarea fenomenului cultural, a modului de organizare a unor instituţii menite să contribuie la educaţia spirituală a populaţiei Ardealului.

Un edificator popas pe itinerariile civilizaţiei îl constituie de facto primul contact revelator cu o prestigioasă instituţie muzeală din Sibiu, considerată de către istoriografii muzeografiei naţionale „cel mai vechi muzeu de pe teritoriul ţării noastre".

Organizat, în anul 1790, de către baronul Samuel Bruckenthal – guvernatorul Transilvaniei [1777-1787], muzeul care îi va eterniza numele, cuprindea o galerie de opere plastice aparţinând, mai ales, artiştilor flamanzi, olandezi, germani şi spanioli – dăruite acestuia de către împărăteasa Maria Tereza, al cărei consilier intim era.

Conceput în stilul baroc al secolului al XVIII-lea, muzeul cuprindea: un cabinet numismatic, un tezaur de argintărie, o bibliotecă, în care se păstrau manuscrise şi incunabule, o colecţie de mineralogie şi de ştiinţe naturale, precum şi una de arheologie şi istorie.

Aspectul eteroclit al colecţiei din castelul baronului Bruckenthal a fost perceput ca atare de către peregrinul „setos de cunoaştere".

Vizitând Sibiul, Dinicu Golescu consemna în lexicul său extrem de sărac în definirea unor elemente de civilizaţie: „Şi aciia, are baronul Bruckenthal o mare casă, întru care are vivliotecă cu cărţi deosibite şi strânsoare de cadre vrednice de vedere şi multe lucruri vechi din vechime şi destule bucăţi de metaluri cu pământul lor nelucrat"

Utilizarea unor construcţii perifrastice, precum: „strânsoare de cadre" pentru „pinacotecă", „bucăţi de metaluri cu pământul lor nelucrat" în loc de „minereuri", „lucruri din vechime" pentru „antichitate" relevă efortul de asimilare a unor termeni pentru care, în limba română, nu exista un echivalent lingvistic. „Vivliotecă" pentru „bibliotecă" reprezintă un model de adaptare a unor neologisme.

Descriind cetatea Carlsburg–Beligrad, cărturarul român – impresionat de ineditul peisajului, de statuile care surmontau poarta cetăţii, consideră că termenul utilizat „statuie" impunea, pentru a putea fi corect perceput de către cititori, o explicaţie, pe care o formulează în manieră proprie: „trup de om lucrat, sau de marmură, sau de aramă, sau de orce alt metal". Pentru „arsenal", recurge la aceeaşi modalitate de exprimare perifrastică: „strânsoare de arme", iar, pentru „monetărie", utilizează formula „fabrică unde se lucrează moneda".

Cărturarul român este extrem de rezervat în formularea unor judecăţi de valoare în contextul perceperii patrimoniului artistic remarcabil din „strânsoarea de cadre" a baronului Bruckenthal. Nu consemnează nici titlurile, nici autorii unor opere celebre din colecţie. Consideră, doar, că aceste „cadre" sunt „vrednice de vedere".

Aprecierea este reluată în aceeaşi formulare şi cu referire la statuile din Beligrad cu o adnotare complementară, pentru a sublinia, astfel, un plus de interes: „vrednice de vedere şi de însemnare"

Evocând periplul său prin Ardeal, Dinicu Golescu reproiecta, în conştiinţe, ideea apartenenţei majorităţii locuitorilor din acest străvechi pământ strămoşesc la neamul românesc, căci – precum releva sintetic memorialistul - „lăcuitorii sânt neoşi români, făr' de nici o deosebire în vorbă şi în port" – constatare definitorie în sublinierea unităţii statale vremelnic înfăptuite, la începutul veacului al XVI-lea, de către legendarul voievod al tuturor românilor, Mihai Viteazul.

Rememorându-i opera, elogiem, astfel, contribuţia remarcabilă la propăşirea continuă a culturii naţionale a ilustrului cărturar Dinicu Golescu - pe care Pompiliu Eliade îl socotea „primul român modern".

Bibliografie:

CONSTANTINESCU, Grigore, *Dinicu Golescu,* în vol. *Destine literare*, Piteşti 1999.

GOLESCU, Dinicu, *Insemnare a călătoriei mele,* Bucureşti, 1963.

IORDACHE, Anastasie, *Goleştii. Locul şi rolul lor în istoria României,* Bucureşti, 1979.

IORDACHE, Anastasie, *Pe urmele Goleştilor,* Bucureşti, 1975.

PIRU, Alexandru, *Literatura română premodernă,* Bucureşti, 1964.

POPP, Gheorghe, *Dinicu Golescu,* Bucureşti, 1968.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM X, 2001**

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE IORGA LA CUNOAȘTEREA ISTORIEI ORAȘULUI CURTEA DE ARGEȘ

NICOLAE MOISESCU

În îndelungata sa activitate de istoric și om de știință, Nicolae Iorga a manifestat un interes deosebit cunoașterii istoriei orașului Curtea de Argeș, locul unde s-a ctitorit prima reședință de scaun a Țării Românești și s-a constituit prima dinastie a Basarabilor, „întemeietori de țară, dătători de legi și datini".

Prin cercetarea neîntreruptă a izvoarelor istorice, pe care ca nimeni altul până la el, a știut să le descopere din praful arhivelor întregii Europe, prin unitatea subiectelor tratate ca și prin explicarea legăturilor inseparabile ale acestui oraș cu cadrul larg al istoriei naționale și universale, Nicolae Iorga are meritul de a fi reconstituit istoria orașului Curtea de Argeș, locul și rolul pe care l-a avut în contextul dezvoltării orașelor medievale românești.

Adesea, poposind la Curtea de Argeș, pe care plin de iubire și devotament l-a străbătut de nenumărate ori, Nicolae Iorga, „reface călăuzit de amintirile eroice vremii a începuturilor politice românești, drumul pe care l-au făcut voievozii întemeietorii, acei care, de pe Poienari, unde era „Cetatea de Argeș" s-au coborât la Curtea de Argeș[1] și acolo se va face o Curte, Curtea de Argeș sau Curtea Argeșului, singurul loc din România care poartă acest nume arătând o reședință domnească"[2].

La Curtea de Argeș, arăta Nicolae Iorga se poate vedea și astăzi ceva din splendoarea Domniilor noastre de odinioară și în aceia că în mormintele de la Argeș, descoperite de Virgil Drăghiceanu s-au găsit nebănuite bogății de mărgăritare, de inele cu pietre scumpe, de paftale sculptate, care arată că era o strălucire regală încă din cele mai îndepărtate timpuri, când principatul muntean era redus la o mică bucată de munte cu teritoriul înconjurător"[3].

Dar voievodatul muntean era însă mult mai vechi și mult mai puternic, având Argeșul de capitală[4] și Domnii de la Argeș se înconjurau de toată bogăția și rafinamentul de costume și de podoabe ale prinților apuseni contemporani, purtau coroană, încălţăminte de purpură şi vulturul bizantin pe hainele lor, întru-cât erau recunoscuţi ca despoţi ce se înrudeau cu dinastia de la Constantinopol[5].

---

[1] N. Iorga, *România cum era până la 1918*, Neamul Românesc din 16 martie 1940.

[2] Idem, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, p. 160.

[3] Idem, *Istoria Românilor prin călători*, vol. II, București, 1920, p. 8.

[4] Idem, *Introducere la studiul României și românilor, conferință ținută la „Școala Interaliată de Înalte Studii Sociale de la Paris"*, Ed. Beiuș, 1922, p. 32.

Şi toate acestea în veacul al XIV-lea, adică în prima epocă de organizare a statelor mari româneşti, mărturii care confirmă că şi la noi în evul mediu viaţa era la fel ca şi în celelalte ţări europene, că n-am trăit izolaţi, ci dimpotrivă instituţiile şi formele de organizare feudale apusene s-au introdus într-o anumită măsură şi în regiunile noastre.

Patru au fost aceşti constructori ai Ţării Româneşti -spune Nicolae Iorga Basarab I, care a ştiut să impună cu armele în mână respectul teritoriului său, care de atunci încă a prins muscelele de la răsărit şi a găsit drumul spre Dunăre, cu toate perspectivele ce mijeau mai departe; Nicolae Alexandrescu, care a dat formele vieţii bisericeşti şi culturale şi a făcut ca ţara să intre într-un complex de drept şi prin acestea în conştiinţa politică a lumii; Vladislav I Vlaicu, căruia îi revine aşa de marele merit de a fi întins graniţele peste hotarele moşiei româneşti propriu-zise, luând pe cursul de sus al Oltului cealaltă margine a plaiurilor, pătrunzând astfel în acea lume ungurească pe care bunicul o împiedicase de a veni dincoace ca stăpână; Mircea cel Bătrân, cel care a intrat în legătură cu Moldova, creându-se astfel o singură linie politică pentru amândouă domniile, smulgându-i lui Sigismund de Luxembourg, respectul unei autonomii de care el n-a vrut să se îndepărteze vreodată[6].

Capitala Ţării Româneşti a rămas până la jumătatea veacului al XIV-lea tot la Argeş. Pustiirea de Domnii înşişi a reşedinţei lor în 1330 şi ideea mutării Domnilor la Câmpulug, din cauza acestor ruinări e cu totul riscantă[7]. Basarab a stăpânit-o aici, Nicolae Alexandru, fiul lui Basarab s-a coborât mai departe la Câmpulung[8].

Sub Nicolae Alexandru, Domniile muntene începuseră a se alcătuii mai bine. Alexandru de la Argeş şi Câmpulung nu s-a lăsat mai prejos decât ruda sa care stăpânea la Târnovo. Ajungând să reprezinte un stat organizat, domnul muntean s-a gândit să-i dea şi o formă bisericească corespunzătoare[9]. Legăturile cu papalitatea ale lui Nicolae Alexandru clare la 1345, ar da o dată anterioară gândului lui Nicolae Alexandru sau Basarab de a da o biserică ortodoxiei lor[10], de aceea Nicolae Alexandru a ţinut să aibă neapărat un Mitropolit[11], „Un domn a toată Ţara Românească, unul căruia Bizanţul era dispus să-i acorde calitatea de despot, trebuia să aibă şi în domeniul religios ceva care să răspundă situaţiei sale“[12].

În felul acesta i s-a dat „domnului muntean după cererea lui repetată, ca şef al bisericii lui, un episcop de Vicina din Dobrogea, teritoriu ce se afla în puterea domnului Ţării Româneşti“[13].

„Înainte de a se aşeza Mitropolitul de Vicina la Argeş, Domnii întemeiaseră o bisericuţă pe care călătorul ar fi putut-o vedea sus la Sîn-Nicoară. Chiar faptul că i se zice Sîn-Nicoară şi nu Sfântul Nicolae, arată timpul depărtat, patriarhal, pur românesc, neinfluenţat de resturi greceşti, ale întemeierii sale, căci îndată ce a venit influenţa greacă sfinţii şi-au pierdut numele vechi şi au căpătat altele noi"[14].

---

[5] *Ibidem.*

[6] Idem, *Istoria Românilor, Ctitorii*, Bucureşti, 1937.

[7] Idem, *O nouă carte despre Curtea de Argeş*, în „BCIM“, 1939, p. 141.

[8] Idem, *Istoria Românilor, Ctitorii*, Bucureşti 1937, p. 160.

[9] *Ibidem*, p. 73.

[10] Idem, *Istoria Bisericii Româneşti*, I, p. 31.

[11] Idem, *Istoria Românilor*, vol III, Ctitorii, Bucureşti, 1937, p. 80.

[12] *Ibidem.*

[13] *Ibidem*, p. 80.

Caracterul arhitectonic al acestei zidiri „e uşor de deosebit, ea seamănă cu aşa-numitele biserici-castele din Ardeal, unde biserica are un caracter d fortăreaţă. Şi la Sîn-Nicoară, biserica e mică, iar turnul cu mult mai mare decât dânsa"[15] Ideea unei biserici necropolă, emisă de arhitectul Nicolae Gabrielescu nu are mai multă verosimilitate, necropola era în Biserica Domnească[16].

Imediat ce a venit un mitropolit, cu totul altă ordine a trebuit să domnească şi în alcătuirea ierarhică a bisericii şi în forma arhitecturală a clădirilor. Atunci „s-a întemeiat Biserica domnească mai la vale, care nu reprezintă, desigur un complex de clădiri capabil de a fi apărat, ceea ce arată că Ţara Românească trecea de la faza primitivă şi intrase într-una relativ asigurată, care nu avea să se teamă de năvăliri[17]..... Biserica e construită în stil bizantin, după datina domnitoare în noile clădiri de la Salonic, fiind alcătuită din acel amestec de cărămidă ce încadrează bolovani prinşi în ciment, care se cheamă opus recticulatum"[18].

Această biserică domnească „are nava împărţită în trei secţiuni prin două rânduri de coloane; în exterior prezintă un simulacru de tribune; o cupolă rotundă se ridică deasupra ei. Ceea ce a făcut-o celebră, au fost frescele ascunse sub picturi mari moderne: sfinţii bizantini, cu inscripţiile greceşti de o parte, slave de altă parte, au o mărime care le deosebesc de cele ce împodobesc zidurile moscheii Kahrih / mănăstirea zis Choras / din Constantinopol[19]

Basarab nu a fost numai întemeietor, un ctitor de ţară şi un eliberator, ci însuşi ctitorul bisericii metropolitane de la Argeş[20].

Aici la Argeş, „în noua biserică peste cea veche s-au găsit la locul ctitorului rămăşiţele extraordinar de bine păstrate, într-un mormânt rămas neviolat, al unui ostaş de vârstă mijlocie, cu faţa mică, rotundă, frunte delicată, cu adânci orbite, purtând pe cap o diademă cu mici mărgăritare, întocmai ca cea a lui Vlad Ţepeş în portretul cunoscut şi poate să fi fost şi surgiucul de pene prins cu mărgăritare mari, iar pe trup un veşmânt de purpură cu crinii Angevinilor ţesuţi pe dânsul. În picioare încălţăminte pe care o bănuim de purpură roşie din care nu s-a păstrat nimic. Dar pe mănuşi aceeaşi podoabă de mărgăritare mărunte.

Mijlocul era prins de o încingătoare închisă cu o pafta mare de aur de forma unui castel medieval, flancat de două turnuri laterale octogonale. Lângă fiecare turn, în interior, se află un balcon deschis, în cel din dreapta stă un cavaler ce priveşte la o domniţă ce stă în balconul din stânga. La mijloc, în faţă, un alt balcon, acesta acoperit de o arcadă gotică, adăposteşte o lebădă cu cap de femeie. Dintre figurile acestea, cea mai curioasă şi mai puţin obişnuită este lebăda cu cap de femeie. Prof. Gheorghe Brătianu, care a studiat în amănunţime această problemă, a constatat că legenda lebedei-femeie era foarte răspândită în Flandra şi Lorena şi de aici s-a răspândit în Germania de sud şi vest. Comparând această lucrare de artă cu cele din veacul al XIV lea, a crezut că poate să o atribuie unor meşteri saşi din Transilvania, cunoscuţi şi prin alte lucrări de artă executate în acest timp. Cum saşii erau în legături strânse comerciale cu cei din valea Rinului, au putut cunoaşte legenda lebedei-femeie şi să reproducă acest simbol pe paftaua voievodului. Rezultă, că încă de pe atunci, ei furnizau Domnilor şi boierilor noştri obiecte de artă, cum au făcut şi mai târziu"[21].

---

[14] Idem, *Istoria românilor prin călători*, vol, I, p. 34.

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem.*

[17] Idem, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti, 1937, p. 182.

[18] *Ibidem.*

[19] Idem, *Introducere la studiul asupra României şi românilor*, Beiuş, 1922, p. 44-45.

[20] Idem, *Istoria românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti, 1937, p. 182.

Dintre inelele găsite la Curtea de Argeş şi care se mai ţineau încă de degete, prezintă un interes deosebit cele cu inscripţii sau figuri în legătură cu vindecarea bolilor. Astfel un mare inel de aur are o piatră gravată antic, reprezentând pe Esculap şi Higeia, zeii tămăduitori de boli. Un alt inel are inscripţia latină: AVE MARIA GRACIA PLENA DOMINUS TECUM (Te salut Mario, plină de har, Domnul cu tine) Un al treilea inel are o inscripţie germană: HOLTOGOTH, (Doamne ajută). În sfârşit al patrulea inel are iarăşi o inscripţie latină: + IESUS AUTEUM TRANSINES PER MEDIUM ILURUM IBAT, (Iar Iisus trecând prin mijlocul lor s-a dus")[22].

Dacă punem în legătură aceste inele cu zeii tămăduitori de boli şi cu inscripţiile mistice cu constatarea ce s-a făcut, că marea majoritate a mormintelor din necropola de al Argeş sânt ale unor oameni tineri care nu depăşeau de 40 de ani şi chiar copii, ne dăm şi mai bine seama că boala nemiloasă a secerat pe Radu şi familia sa din care cauză Domnii următori, Mircea cel Bătrân şi succesorii săi şi-au clădit în alte părţi lăcaşuri pentru odihna lor veşnică[23]

Am admis şi menţin - arăta N. Iorga - că deoarece un zgrafit pe peretele din stânga vorbeşte de moartea la Câmpulung a lui Basarab, trupul s-a adus aici în străvechea reşedinţă a domnilor. În Biserica domnească a Câmpulungului, locul ctitorului îl are domnitorul următor, Nicolae Alexandru-Vodă care zace sub o piatră contemporană, cum o dovedeşte inscripţia săpată în adânc, caracterul literelor şi stilul[24]

Piatra de mormânt de la Argeş cu un chip în relief care înfăţişează pe Domnul pletos cu căciulă având sus pe piept o împodobire care seamănă cu mesada de blană a lui Vlad Ţepeş în frumosul portret de la Ambros, ar fi atribuit tot lui Basarab, a cărei tunică de mătase roşie în care sunt ţesute flori de crin are acelaşi caracter[25]. Faptul că numele meşterului e săpat în adânc ca şi la lespedea funerară din Câmpulung a lui Nicolae Alexandru, ar fi o dovadă. Mai târziu, inscripţiile se ridicau mascat deasupra pietrei[26].

Aceasta era şi tradiţia pe care ne-a consemnat-o compilaţia de istorie munteană întrebuinţată de Şincai, vorbind în legătură cu presupusul Radu Negru de „statul de piatră", adică chipul care este în slona acelei biserici. Nu stau la îndoială astăzi să atribui acest preţios chip ctitorului Ţării Româneşti[27].

---

[21] Idem, *Introducere la Studiul asupra României şi românilor*, *Conferinţă ţinută la Şcoala Interaliată de Înalte Studii Sociale de la Paris*, Beiuş, 1922, p. 44-45; C. Moisil, *Monumente Medievale româneşti, Bijuteriile din necropola de la Curtea de Argeş*, în „BAN"; „Universul" din 28 ianuarie 1941.

[22] N. Iorga, *op. cit.*, p. 44.

[23] *Ibidem.*

[24] Idem, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, Bucureşti 1937. p. 183.

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem.*

[27] *Ibidem.*

Dar dacă la Argeş e îngropat la locul ctitorului Basarab despre a cărui moarte se pomeneşte pe zgrafitul din stânga naosului, ceea ce înseamnă că biserica era terminată de roşu la sfârşitul acestei Domnii glorioase, atunci tot el trebuie să fie acel voievod, cu o înaltă coroană şi haină ca a împăraţilor - arhierei ai Bizanţului, care e înfăţişat în chipul fie oricât de refăcut într-o vreme foarte târzie, care se vede azi în dosul peretelui despărţitor dintre pronaos şi naos din Biserica domnească, aceasta cu atât mai mult, cu cât lângă dânsul e o Doamnă, al cărei înveliş de cap, ca un fel de căiţă căzând pe umeri, e cu totul neobişnuit, cum se poate constata comparându-l cu cele mai vechi portrete de Doamne ale Ţării Româneşti, al Mariei lui Mircea la Brădet şi al Cătălinei lui Radu cel Mare în Biserica Govora[28].

Tradiţia populară „a păstrat amintirea acestui mormânt şi a încercat legături genealogice în care se vede limpede că „Radu Negru“ e de fapt „Negru Radu“ Astfel, într-un document de la zidirea Bisericii lui Negru Vodă se arată că răposatul Nicolae Alexandru-Voievod, feciorul răposatului Basarab Voievod, nepotul Negrului Radului-Voievod, le sunt trupurile înmormântate la această sfântă mănăstire[29]

Tot de la Bătrânul Basarab „a cărui amintire a.rămas astfel legată pentru ai săi, dar şi pentru Moldoveni şi Poloni, de ctitoria lui, trebuie să fie fireşte şi reşedinţa de bază lângă biserica pe care a înălţat-o. Clădirea din incintă cu două rânduri de grinzi peste o pivniţă, un beci boltit, înconjurată ţărăneşte cu o prispă, ea nu era lipsită de o împodobire, pe care scormonind ruinele, a găsit-o Virgil Drăghiceanu. Erau şi elemente de sculptură în jurul ferestrelor şi a uşii cu chenar gotic, ca şi frumosul vultur de sub cupolele bolţilor care se învederează a fi stema ţării şi mai ales aceea interesantă ceramică policromă, a cărei tradiţie se păstrează şi astăzi la meşterii olari din Curtea de odinioară a voievozilor“[30]

Călătorul „care, coborându-se de la Cetatea Poienarilor ar fi ajuns la Argeş, Curtea aceasta a Argeşului de multă vreme nu mai avusese nici un fel de însemnătate. Sân-Nicoară va fi început să cadă în ruină de pe vremea aceea, cât priveşte Biserica domnească, rar mai venea cineva la ceremoniile, altădată strălucitoare, ale bisericii ortodoxe[31]. De la un timp Argeşul acesta câştigă din nou în însemnătate şi Neagoe e acela care s-a hotărât să facă o biserică pe care să o opună celei de la Dealul, Mănăstirea din Argeş, cu tot luxul de care era capabilă, nu numai visteria ţării, dar şi doamna Miliţa[32]. Biserica de la Argeş are stranele rotunjite, turnuri grele, care dau totuşi o înfăţişare sprintenă, se ridică deasupra clădirii. Ornamentaţia este bogată, însă aşternută cu cel mai bun gust[33]

Faptul că Neagoe Basarab s-a decis să clădească o biserică la Curtea de Argeş într-un loc unde nu era nici măcar o episcopie înseamnă că el avea intenţia să locuiască aici, că interesele politice îl purtau spre aceste părţi.

Când s-a făcut reparaţia la Lecomte du Nouy, s-a scris şi o carte explicativă, care relevează elementele orientale şi armeneşti, dar în arta bizantină însăşi se observă de multă vreme elemente răsăritene şi pe de altă parte, Veneţia unde se strângea atâta viaţă din Orient în această vreme, era în stare să dea meşteri care aveau toată cunoştinţa artei orientale[34].

---

[28] *Ibidem*, p. 184.

[29] *Ibidem*.

[30] *Ibidem*, p. 185.

[31] Idem, *Istoria Românilor prin călători*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1981. p. 13.

[32] *Ibidem*.

[33] *Ibidem*.

Însă „Mănăstirea Argeşului pe vremuri era împrejmuită cu chilii şi de jur împrejur se trăsese un zid mare aşa cum prezintă cele două stampe de la începutul veacului al XIX-lea. Este o plăcere să vezi tot ce se grămădeşte pitoresc în jurul bisericii şi numai în acest cadru se înfăţişează biserica aşa cum trebuie"[35].

Monumentul era alcătuit din toate aceste părţi. Restaurarea făcută, „lipsită ai de înconjurimea de ziduri şi de toate clădirile unde stăteau egumenii şi pe urmă episcopii de Argeş au scos-o din cadrul ei firesc şi nu mai are caracterul pe care ziditorul a voit să-l dea şi care rezultă, numai din zidul bisericii, ci nu din tot complexul de clădiri care formau fundaţia sfântă"[36].

Un întreg grup de balade româneşti, e legat de istoria - al cărui fond a fost găsit în Balcani, în legătură cu construcţia podului din Arta - acelei măreţe biserici de la Argeş, datorită lui Neagoe Basarab, la începutul veacului al XVI-lea. Soţia lui ţinea foarte mult la ctitoria aceasta, ea era din neamul Brancovicilor din Serbia şi atunci se înţelege tot aşa de bine originea cântecului, precum şi învierea legendei Balcanilor, care cere pentru orice clădire zidirea unui corp omenesc, al cărei suflet să dea trăinicie edificiului[37].

Grija deosebită pe care Nicolae Iorga a manifestat-o monumentelor istorice, ca mărturii grăitoare ale poporului nostru, a făcut ca în şedinţa din 3 noiembrie 1914, să fie primit ca membru al Comisiunii Monumentelor Istorice din România[38].

Această nouă funcţie a permis lui Nicolae Iorga să vină în contact direct cu monumentele istorice şi de artă din ţara noastră şi în întreaga sa activitate a susţinut şi sprijinit păstrarea şi conservarea acestor comori inestimabile.

Printre numeroasele călătorii efectuate în ţară, la loc de cinste s-a situat şi oraşul Curtea de Argeş, ale cărui monumente cercetate şi studiate de marele istoric, ca şi preţioasele însemnări făcute în urma vizitelor sunt bunuri câştigate pentru generaţia de azi şi de mâine.

În urma călătoriei efectuate la 17 iulie 1915[39], Nicolae Iorga ne lasă prima descriere a oraşului: „Spre Curtea de Argeş, drum prin aceleaşi ţinuturi de păduri bogate ca şi până acum, din care păduri răsar case şi turle. Calea ferată e cea mai vestită prin luxul ei, cu gări, cu locuinţe de vară din cărămidă roşie la suprafaţă şi turnuri măiestrit executate[40].

Târgul Curtea de Argeş - ceea ce înseamnă în limba de astăzi, reşedinţa domnească de la Argeş - e o adunătură sărăcăcioasă de case cu câte unul sau două rânduri, astfel destul de curate, şi de livezi pe care pe care o străbat străzi cu pietrele ieşind pretutindeni la iveală răzvrătite[41]... În stânga se vede pe o înălţime o biserică destul de mare, sprijinită în pârghii; ea poartă în limba poporului numele lui Negru

---

[34] *Ibidem*, p. 131.

[35] N. Iorga, *Ce este un monument istoric*, în „Anuarul CMI", 1934. p. 134.

[36] Idem, Istoria românilor prin călători, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1981

[37] Idem, *Poezia epică a românilor*, Ed. Cuget Clar, 1938, p. 556.

[38] „Anuarul CMI", 1914, p. 52.

[39] Barbu Teodorescu, *Nicolae Iorga*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 65.

[40] N. Iorga, *România cum era până la 1918*, Bucureşti, 1939, p. 129.

[41] *Ibidem*.

Vodă. E curioasă această răspândire, a povestirilor despre îndepărtatul întemeietor şi aici la Curtea de Argeş. Ea s-ar lămuri prin amestecul în graiul unor oameni ce nu par a-şi deschide gura tocmai bucuros, a numelui vreunui voievod „negru“ din timpurile întunecoase cu acela care e vrednic de a se pomeni totdeauna în aceste părţi, ale binefăcătorului şi iubitorului de frumos Neagoe Basarab[42].

„Biserica bătrână ce se sprijină în cârjele reparaţiilor noastre, are o formă neobişnuită la noi, ea se desfăşoară în şiruri de bolovani încadraţi de cărămizi, linii de bazilică bizantină, redusă la proporţiile sărace ale începuturilor Domniei noaste. Nicolae Alexandru-Vodă a înălţat-o pe la 1350, pentru Mitropolitul nou ce-l adusese de la Măcin, pentru Iachint Grecul. Meşterii de la Constantinopol au întins o zugrăveală în stil mare, cu puternice figuri izolate, vânjoase şi luptătoare. În cupola centrală ca şi în altar, şi astăzi în 1915, ele au ieşit la iveală prin osteneala inteligentă a pictorului Norocea, picturi ce au fost aşternute rând pe rând în cursul a peste 500 de ani[43]

Pe un stâlp din cele ce fixează trei împărţiri în lungul bisericii, ctitorul apare în armură de luptător, iar deasupra uşii el se vede îngenuncheat, oferind prinosul evlaviei sale. Mormintele noi din veacul al XIX-lea, s-au aşezat sfios în umbra umedă de la intrare[44].

Astăzi mulţumită arhitectului Grigore Cerchez, strălucita biserică e deplin salvată, spre admiraţia celor de acasă şi a străbunilor[45].

Pe o altă înălţime apare părăsit, dar trezitor de vechi amintiri, turnul de la Sân-Nicoară[46].

Continuând drumul „în zare se vede un acoperiş de se înconvoaie în arcade spre patru stâlpi albi, iar mai departe, în dreapta nişte turnuri ce par galbene şi nu se deosebesc prin nimic, arată a fi ale unei biserici destul de mari.

Dar iată că priveliştea se deschide. Trăsura se opreşte înaintea unei bariere de lemn alb. Mă cobor, înaintez puţin între înaltele dealuri acoperite cu păduri, printre care curge apa Argeşului şi văd Mănăstirea de la Argeş[47]

Rar am mai făcut o călătorie mai singuratică unde numai amintirile trec la adânci ceasuri de noapte în sunetul zidurilor şi singurul sunet care rupe tăcerea sacră e al arhaicelor chiote de bătălie ce se întorc din stânca în care s-a oprit acum o jumătate de mileniu“[48].

În acelaşi an 1915, în urma comunicării făcute Academiei Române de O. Tafrali, cu privire la inscripţia descoperită în Biserica domnească de la Curtea de Argeş, presupusă din anul 1262, Academia a însărcinat pe D. Onciu, I. Bogdan şi N. Iorga care s-au deplasat în ziua de 8 octombrie 1915 la Curtea de Argeş pentru a cerceta la faţa locului valabilitatea inscripţiei.

„Ca unul ce am făcut şi eu cercetări la faţa locului - arăta N. Iorga,- m-am convins că n-aveam de-a face cu o inscripţie din veacul al XIII-lea, se deosebeşte de celelalte inscripţii ce însoţesc vechile fresce. Pe când inscripţiile frescelor sunt cu litere unciale foarte îngrijite, inscripția în chestiune are o înfățișare neîngrijită fiind scrisă repede, cu litere combinate și nelămurite și în nici un caz nu putem recunoaște aici o dată“[49]

---

[42] *Ibidem*, p. 130.
[43] *Ibidem*, p. 131.
[44] *Ibidem*, p. 132.
[45] *Ibidem*.
[46] *Ibidem*.
[47] *Ibidem*, Bucureşti, 1939, p. 132.
[48] N. Iorga, *Pe drumul voievozilor*, Bucureşti, 1939, p. 136-137.

La 23 aprilie 1922, N. Iorga împreună cu Victor Brătulescu și cu un grup de istorici străini vizitează orașul Curtea de Argeș. Aici la Curtea domnească oaspeții sunt informați de marele istoric despre comorile de artă ale acestui oraș. De pictura de la jumătatea veacului al XIV-lea a Bisericii domnești ca și de arhitectura împodobită cu sculpturi atât de înflorite și delicate ale Bisericii episcopale ce au cunoscut în curs de mai multe veacuri influențe de artă care s-ar putea uni și cu vechile tradiții cu totul particulare care s-au scos din ruinele palatului domnesc, precum și curioasele vase cu trei figuri de păsări care se păstrează în muzeul școlii ceramice din acest oraș și până la lucrările, în care mai trăiește ceva din datinile trecutului olarilor din oraș[50] Vizitează apoi cartierul olarilor și prezintă acest meșteșug străvechi locuitorilor argeșeni. După ce vizitează ctitoria lui Neagoe Basarab se îndreaptă spre Biserica Valea Danului unde este întâmpinat de un numeros public. Aici admiră marea frumusețe a tâmplei din lemn sculptat ce a aparținut Mănăstirii Argeșului și care a fost înlocuită cu una nouă din metal după gustul arhitectului Lecomte du Nouy[51]

Fiind în ziua Paștelui admiră hora din sat unde lăutarul Gheorghe Dinică cânta frumoase și autentice arii populare.

Cunoscător al artei populare, N. Iorga admiră vechiul costum, pe care-l poartă și astăzi preotesele din sat, care „cuprinde, în ce privește marama, elemente împrumutate de la costumele Doamnelor de odinioară, precum e aproape sigur că splendoarea fotelor, cusute cu fir de aur pe roșu ale acestei regiuni, nu este decât imitația, purtată din vreme în vreme, a veșmintelor împărătești pe care domnia începătoare a Țării Românești l-ea împrumutat din Bizanț și din sucursalele lui slave din Balcani[52].

La numai după câteva zile după această vizită, între 5-10 mai 1922, N. Iorga este din nou oaspetele orașului Curtea de Argeș ca participant la Congresul Ligii Culturale, prilejuită de comemorarea a 400 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab[53] Lucrările s-au ținut în casa lui Zamfir Goangă, devenită sală de întruniri și la care pe lângă oficialitățile orașului au participat și numeroși invitați din București, printre care amintim: scriitorul N. Batzoria, generalii Al. Anastasiu și Găvănescu, Georgeta Grigore Alexandrescu, Margareta Mocirnița, C. Cihodariu și alții[54]

În cadrul lucrărilor Congresului Ligii Culturale, N. Iorga a ținut conferința despre Zidirea Mănăstirii din Argeș[55].

În ziua de 6 mai, N. Iorga vizitează ctitoria lui Neagoe Basarab și scrie în cartea de aur a Mănăstirii: „În amintirea bunelor zile de prietenie în casa episcopului - Visarion al Argeșului - cu aceleași gânduri de întărire prin cultură și înălțare, prin ideal a poporului nostru iubit[56] După încheierea lucrărilor, participanţilor li se oferă o excursie pe valea Argeşului cu vizitarea Cetăţii Poienari şi Cumpăna.

---

[49] D. Onciu, I. Bogdan, N. Iorga, *Raport înaintat Academiei Române cu privire la Biserica domnească de la Curtea de Argeș din 9 octombrie 1915*, în „BCMI“, p. 141-143.

[50] N. Iorga, *Biserica Valea Danului*, în „BCMI“, București, 1923, p. 193.

[51] *Ibidem*

[52] *Ibidem*, p. 196.

[53] *Ibidem*.

[54] Barbu Theodorescu, *op. cit.*, București 1968, p. 279.

[55] Însemnări din *Cartea de Aur* a Mănăstirii din 6 mai 1922.

În toamna aceluiaşi an între 3-13 septembrie, N. Iorga organizează o excursie în mai multe oraşe din ţară printre care şi la Curtea de Argeş, împreună cu J. Bourcard şi familia Gentil[57].

Mereu preocupat de soarta monumentelor istorice din ţara noastră ca şi dragostea pentru a face cunoscut studenţilor săi comorile de artă păstrate de la înaintaşii noştri, N. Iorga organizează în ziua de 26 aprilie 1924 o excursie la Curtea de Argeş cu studenţii Şcolii Superioare de Război[58]. „Am făcut cu toată şcoala o călătorie ştiinţifică sub conducerea profesorului meu N. Iorga la Mănăstirea Curtea de Argeş - notează studentul Corneliu Carp - Acolo ne-a arătat mormintele desfăcute ale domnitorilor înhumaţi în biserica veche şi interesante obiecte de îmbrăcăminte şi podoabe arhaice găsite în ele. N-ea ţinut două lecţii, una despre biserica veche şi domnitorii din trecut şi alta despre catedrala nouă“[59].

În vara aceluiaşi an, între 20-23 august, N. Iorga împreună cu Victor Brătulescu vizitează Mănăstirea Cozia, Tutana şi Curtea de Argeş[60]. Cu această ocazie se interesează de stadiul lucrărilor la aceste monumente şi înaintează un raport Comisiunii Monumentelor Istorice prin care se insistă a se lua măsuri pentru terminarea lucrărilor. Se propune în acelaşi timp înlăturarea vechiului turn din zid de cărămidă al clopotniţei de la Curtea domnească, aşa cum mai înainte fuseseră înlăturate şi cele două turle de pe pronaosul Bisericii domneşti. În zilele de 23-24 iulie 1927 participă alături de alţi demnitari la înmormântarea regelui Ferdinand în Mănăstirea Argeşului[61]

Din însărcinarea Academiei Române, în zilele de 15-16 aprilie 1929, N. Iorga vizitează oraşul Curtea de Argeş însoţit de savanţi francezi, la care mai participă şi d-na Guillaume, Collas, ministrul Greciei, secretarii legaţilor cehă şi spaniolă şi Jindra Flajohansova[62]. Cu acest prilej, N. Iorga informează pe savanţii francezi despre valoarea bisericii din Argeş şi influenţa franceză la noi din veacul al XIV-lea.

În toamna anului 1934, în zilele de 22-25 septembrie, Academia Română numeşte pe savantul N. Iorga să însoţească un grup de bizantinologi la principalele monumente din ţară printre care şi la Curtea de Argeş. Sosiţi aici în ziua de 24 septembrie 1934, oaspeţii sunt întâmpinaţi de oficialităţile oraşului în frunte cu primarul Ştefănescu Goangă. Din delegaţie fac parte: S. Mecati- Roma, Guillaume de Jerphanion- Paris, Carlo Tagliavni- Roma, Mauboury- Constantinopol, J. Boşcovici- Belgrad, Lambikis- Atena, Hofwiler, Balaşcev, precum şi de personalităţi româneşti: Victor Brătulescu. M. Costăchescu, Liliana Iorga, Elena Brătulescu şi alţii[63]

---

[56] Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 81; N. Iorga, *Zidirea Mănăstirii din Argeş*, un act pentru Congresul Ligii Culturale de la Curtea de Argeş / prima lucrare din dramaturgia lui N. Iorga scrisă în 1921.

[57] Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 82.

[58] *Ibidem*, p. 87.

[59] *Amintiri despre Iorga*, Ed. Junimea, Iaşi, p. 39-42.

[60] Barbu Theodorescu, *op. cit.* p. 87.

[61] *Ibidem*, p. 95.

[62] *Ibidem*, p. 99.

[63] *Ibidem*, p. 110.

La 23 aprilie 1935, N. Iorga este din nou la Curtea de Argeş împreună cu Denison-Rose, cu ministrul Angliei şi al Elveţiei[64].

În perioada 13-22 aprilie 1936 la Bucureşti se desfăşoară lucrările Comitetului Internaţional al istoricilor. În cadrul programului s-a prevăzut în ziua de 21 aprilie o vizită la monumentele istorice din Curtea de Argeş condusă de N. Iorga la care participă şi delegaţii: M. Laskaris, O. Halecki, V. M. Amantos, H. Koht, Br. Dembinski, Temperley şi alţii[65].

Aceasta este ultima vizită, consemnată în documente, întreprinsă de N. Iorga la Curtea de Argeş, oraşul de care s-a simţit legat timp de peste două decenii şi ai cărui locuitori îi poartă o vie recunoştinţă pentru uriaşa contribuţie adusă la cunoaşterea istoriei sale, pentru grija ce a manifestat-o monumentelor de artă ca mărturii inegalabile ale unui trecut glorios.

„N. Iorga - arăta filosoful C. Rădulescu-Motru în cuvântul funebru - a întrupat puterea de muncă intelectuală a neamului nostru în gradul cel mai înalt. Nu l-a întrecut nimeni până astăzi. Râvna lui adâncă de a cunoaşte şi împărtăşi şi altora cunoştinţele sale l-a făcut cercetător în cele mai variate ramuri de cultură, creator în scris şi în cuvânt, de o fecunditate fără seamăn. În cuvântul lui se traduce pentru toată lumea isteţimea şi originalitatea geniului românesc. Figură ce se proiecta pe diferite planuri şi care, cu toate acestea, era de o unitate perfectă. O figură de legendă, încă din timpul vieţii, şi care va câştiga în grandoare cu cât timpul va trece[66].

---

[64] Barbu Theodorescu, *op. cit.*, p. 112.

[65] *Ibidem*, p. 114.

[66] Ibidem, p. 123 (Cuvânt funebru rostit de preşedintele Academiei Române, filosoful C. Rădulescu-Motru).

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria **ISTORIE**, **TOM X**, 2001

STROEŞTI - ARGEŞ, CINCI SECOLE DE EXISTENŢĂ DOCUMENTARĂ*

NICOLAE P. LEONĂCHESCU

1. **OBŞTE LIBERĂ.** Aşezat pe mirifica vale a râului Vâlsan, în mijlocul părţii locuibile şi în ultimul defileu al său, cunoscutul sat argeşean se bucură de o istorie care-l individualizează în zonă.

In satul Stroeşti viaţa a pulsat din cele mai vechi timpuri. Dovezile vieţii materiale au ieşit la iveală întâmplător din arhiva secretă a pământului fără ca, până acum, să se fi făcut cercetări arheologice speciale.

Într-o lucrare nepublicată[1] stroeşteanul Ion B. Ionescu semnalează pasiunea sa pentru istoria străveche a satului şi rezultatele obţinute. A colecţionat tot ceea ce a găsit că ar putea ilustra această istorie şi piesele au fost donate Liceului „Ion C. Brătianu" din Piteşti, pe care l-a absolvit în anul 1924, precum şi Şcolii generale din Stroeşti.

Eşantioane de lemn pietrificat au fost găsite pe: Valea Vâlsanului, Valea Frumoasă şi Valea lui Topor. O plantă pietrificată a fost adusă de la munte, în traistă, de către Gheorghe N. Pr. Tudor (Gheorghe Cocoşilă). Aceste probe confirmă existenţa vegetaţiei în zona din neozoic-paleogen.

Oase pietrificate adunate din albia Vâlsanului şi de pe dealurile din jurul satului atestă prezenţa în zonă a animalelor preistorice şi a omului.

S-a găsit un şold de dinotherium, donat liceului din Piteşti; un fragment de şold a fost găsit de Vasile Stoica Hristea.

De curând, o măsea de dinotherium s-a desprins din Râpa Băţii, dovadă că aici aveau loc vânătorile de altădată, şi se află în muzeul sătesc.

Din perioada terţiară în apele Vâlsanului a supravieţuit un peştişor - aspretele, care s-a dovedit a fi unic în lume şi, deci, o noutate ştiinţifică. Studentul Nicolae Stoica din Galeş, prietenul nostru din liceu, poreclit ulterior PEŞTIŞOR, l-a descoperit ca atare, l-a descris[2] semnalându-l lumii ştiinţifice şi i-a dat un nume adecvat: *romanichthys valsanicola*, adică „peşte românesc din râul Vâlsan".

---

* Lucrare prezentată în ziua de 30 iulie 2000, la sesiunea jubiliară a Societăţii Cultural Ştiinţifice « Stroeşti – Argeş », organizată cu prilejul a cinci secole de existenţă documentară.

[1] Ionescu B. Ion, *Consideraţii asupra trecutului îndepărtat al satului Stroeşti şi al văii Vâlsanului*. Comunicare la a VI-a sesiune a Societăţii Cultural-Ştiinţifice „Stroeşti-Argeş", 30 iulie 1977.

[2] Nicolae Nândraşu, *Un student român intră în analele ştiinţei*, în „Amfion", 1, 1970, 4; „Contemporanul", 22 decembrie 1972, p. 2 şi 26 ianuarie 1973, p. 2.

Tot ca o relicvă a preistoriei se înscrie şi LACUL CU OCHI din Stroeşti, la de origine glaciară pe malul căruia cresc plante carnivore[3]

Pe lângă fosilele animaliere şi vegetale, s-au găsit dovezi ale prezenţei omului Pădurarul Dumitru Ionescu a găsit în diverse puncte ale satului (Masa de Pământ) unelte de muncă, arme de apărare etc. şi anume: ciocan de piatră cioplită, un fragment dintr-un ciocan de piatră lustruită, bolas, fusaiole, armă de apărare gen box din piatră etc. Aceste piese au fost donate şcolii de către moştenitorii pădurarului, la solicitarea colonelului Ion B. Ionescu.

Mărturiile din perioada dacică sunt bogate. Profesorul Ion Nania a descoperit ceramică dacică la Valea Ciorii din Telman. Arheologul Eugen Comşa a fost uimit de aşezarea stranie a poienii numită OGREZELE.

La săparea temeliilor pentru Dispensarul uman s-au descoperit ziduri părăsite ale unor construcţii de altădată, urme necercetate arheologic până acum.

Poate cele mai puternice urme sunt terasele de locuire ale dacilor din Stroeşti - Argeş. In mijlocul pădurii sau la marginea ei, pe ambii versanţi ai Vâlsanului, sunt amenajate poieni stranii, adevărate platforme pentru amplasarea locuinţelor, identice cu cele de la Blidaru, Sarmizegetusa, Feţele Albe etc.

Aceste terase de locuire ale dacilor pot fi admirate şi astăzi: Ogrezele, Râpa Bâţii, Zafii, Catran, Pană, Mălăişte, Şoptana, Cerneţi, Poiana Galatii, Bucura de Sus, - de Mijloc, şi -de Jos, Părul Mătuşii, Moţia, Telman, Iepura de Sus, - de Mijloc, şi -de Jos etc.

Analiza geografică a zonei arată că aceste terase de locuire au fost amenajate de oamenii de demult şi funcţia lor a dăinuit până spre sfârşitul secolului al XIX-lea.

O serie de toponime şi hidronime atrag atenţia asupra vechimii zonei: Talaba, Tabăra Tătarilor, Bordeele Tătărăşti, Biserica Tătărască, Poiana Doamnei, Fântâna Doamnei, Fântâna Fendii, Bucura, Mândra, Vâlsan, Piscul Mătăharilor, Sub Mătăhari, Hogioaia, Hoaga Nândrăşoii etc.

Satul Stroeşti s-a constituit de timpuriu ca unul din centura de sate de apărare şi aprovizionare din jurul cetăţii de scaun de la Curtea de Argeş, cu care se învecinează la apus. Fiecare dintre aceste sate: Stroeşti, Costeşti, Vâlsăneşti, Muşăteşti, Flămânzeşti, Valea Iasului, Albeşti, Marina, Valea Danului, Noapteş, Tigveni etc. avea câte o funcţie precisă în raporturile lor cu domnitorul de la Curtea de Argeş, iar aceste funcţii se conservă şi astăzi.

Locuitorii din Stroeşti au fost chirigii şi lucrători la pădure; cei din Vâlsăneşti au fost zidari; Costişanii au fost crescători de vite; cei din Muşăteşti erau pomicultori; cei din Albeşti au fost oieri ca şi cei din Oeşti etc.

In plus, în aceste sate au fost instalate puncte de observare şi semnalizare a tuturor evenimentelor care ar fi pus în pericol prima capitală a Ţării Româneşti. În Stroeşti, aceste puncte de semnalizare au fost instalate la: Masa de Pământ, Piscul Dadelor, Telman, Dealul Grozii, Piscul Pietrişului. Adevărate relee de comunicare şi transmitere rapidă a informaţiilor, au funcţionat în centura de sate din jurul Curţii de Argeş, încadrate într-un sistem bine gândit de conducătorii timpului.

---

[3] Alexandru C. Beldie, *Rarităţi floristice în Argeş*, Comunicare la a 13-a sesiune a Societăţii Cultural-Ştiinţifice „Stroeşti-Argeş", 28 iulie 1984; „Argeş", 10, 1984, p. 14.

Satul Stroeşti a făcut parte din centura de securitate a oraşului Curtea de Argeş, dar a asigurat şi un anume flux de bunuri materiale spre acest oraş: lemne de foc şi de construcţie, alimente, vite, lactate, lână, ţuică etc. Acest hinterland agrar a fost absolut necesar organizării statale în jurul primei capitale de la Curtea de Argeş.

Numele satului STROEŞTI este foarte vechi; el provine de la moş de geneză, STROE, un cneaz al cărui gest de întemeiere a devenit nemuritor. Ion Nania apreciază că este un nume dacic, aşa cum este şi COSTEA (Costeşti), deoarece diftongul OE este foarte vechi în limbă (Noe, Zoe).

In orice caz, o dată cu apariţia curţii domneşti de la Curtea de Argeş, satul a fost delimitat şi i s-au precizat funcţiile în cadrul sistemului politico-statal şi economic.

Stroeştenii apar în istorie ca oameni liberi şi acest statut şi-l vor apăra cu străşnicie chiar dacă, în anumite perioade, forţe străine lor îi vor copleşi vremelnic.

2. **PRIMELE DOCUMENTE SCRISE.** La sfârşitul secolului al XV-lea, satul Stroeşti era o OBŞTE LIBERĂ. Satul exista cu mult înainte de 18 martie 1500, când existenţa lui se consemnează pentru prima dată într-un document care s-a păstrat.

La acea dată, Dragomir din Stroeşti -Argeş duce peşte la Sibiu: 7 poveri de crap şi 2 poveri de ştiucă. La intrarea în oraş, plăteşte taxa de intrare („bariera") numită atunci „vigesima", deoarece reprezenta 5% din valoarea mărfii sau a 20-a parte. Dragomir plăteşte 1 florin şi salariatul de la vamă îl trece în registru. Acest registru s-a păstrat.

Atunci, în anul 1500, oamenii din Stroeşti circulau pe arii mari: Dragomir mergea la Dunăre, cumpăra peşte pe care-l conserva şi apoi îl ducea la Sibiu, în Postul Paştilor! Era un om bine informat, bun organizator, curajos şi cu ştiinţă de carte spre a putea face faţă exigenţelor negoţului său. Stroeştenii intră în istoria scrisă cu un chirigiu, Dragomir, care face comerţ de tranzit[4].

La 27 ianuarie 1501, în condicile vigesimale ale Sibiului este înscris un al doilea stroeştean, Ratea, care a dus acolo peşte: 3,5 poveri de crap, o povară de ştiucă şi a plătit 52 dinari drept vigesimă[5].

In săptămâna 24-30 octombrie 1546, Radu din Stroeşti-Argeş se duce la Braşov cu un bou şi trei vaci spre a le vinde şi plăteşte vigesima de 17 aspri[6].

Într-o vreme când presiunea Imperiului Otoman asupra Ţării Româneşti era foarte puternică, trei stroeşteni: Dragomir, Ratea şi Radu fac comerţ cu produsele gospodăriilor lor, dar şi comerţ de tranzit. Deplasările lor la Dunăre şi la Sibiu ori Braşov aveau, în mod cert şi alte conotaţii, nu numai pur comerciale. Şi chiar dacă ar fi numai asta şi merită a le consemna contribuţia la construcţia pieţei interne şi la consolidarea legăturilor de neam.

3. **DEPOSEDAREA.** La 10 aprilie 1520, voievodul Neagoe Basarab întăreşte mai multe sate mânăstirii Bistriţa din judeţul Vâlcea. In acest document, satul Stroeşti nu figurează, dovadă că încă era o obşte de moşneni. Figurează însă altceva: „Şi încă a

---

[4] Nicolae Leonăchescu-Nândraşu, *Stroeşti-Argeş. Documente şi mărturii*. Vol. 2, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1981 (prescurtat SAD - 2), p. 16.

[5] Idem, p. 17.

[6] Idem, p. 20.

mai dăruit jupânița banului, jupânița Neagoslava, ațiganii anume: Corunga cu copiii lui şi Goblița cu copiii lui", pomeniți ulterior în actele în care figurează şi satul Stroeşti[7]

Regretatul Aurelian Sacerdoțeanu aprecia că Neagoslava, soția banului Barbu Craiovescu, a fost o frumoasă din Stroeşti, care a avut aici pământ de zestre şi câteva sălaşe de țigani[8].

La 22 mai <1523-1525>, voievodul Vladislav al III-lea scuteşte de dări satele mânăstirii Bistrița - Vâlcea, printre care şi Stroeştii[9].

Nu ştim anul exact: 1523, 1524 sau 1525 din care satul Stroeşti devine sat de danie al mânăstirii Bistrița. Cert este că stroeştenii au fost deposedați de pământ în mod abuziv de banul Barbu Craiovescu, rudă cu voievodul Neagoe Basarab.

Pământul de zestre din Stroeşti al Neagoslavei a fost punctul de plecare şi „argumentul" actului privind deposedarea de pământ. Din acest moment a început bătălia stroeştenilor pentru recâştigarea dreptului de proprietate asupra moşiei lor.

O primă reacție de împotrivire față de deposedarea lor de drepturi datează din 20 mai 1526. Tăbăci cu ceata lui din Stroeşti s-au plâns domniei şi, în urma procesului, voievodul Radu de la Afumați întăreşte jupâniței Neagoslava, a lui Barbu Craiovescu, stăpânirea asupra satului Stroeşti[10]. Stroeştenii au pierdut procesul, dar, spre a-i domoli, Neagoslava „a dăruit Stroeştii toți şi trei sălaşe de ațigani sfintei mânăstiri de la Bistrița, că să-i fie de cinste şi de pomenire în veci. Însă cât va fi în viață mai sus-zisa jupaniță, singură să stăpânească satul şi ațiganii mai sus-zişi, iar după moartea ei să fie sfintei mânăstiri de ocină şi de ohabă ..."

De acum încolo, cotropirea este confirmată juridic, în aceiaşi termeni, de toți domnitori care au judecat pricina.

La 12 mai 1529, Moise voievod întăreşte mânăstirii Bistrița mai multe sate, printre care şi Stroeştii, şi le iartă „de toate slujbele şi dajdiile câte se află în țara domniei mele"[11]. Aceeaşi atitudine are şi voievodul Vlad Innecatul prin hrisovul din 23 iunie 1530[12]. Stroeştenii apelează din nou la judecata domnească, după ce dispar voievozii rudă cu familia Craioveştilor sau îndatorați acestora. Tăbăci şi ceata lui din Stroeşti se judecă din nou, dar pierd procesul[13].

La 16 aprilie 1533, domnitorul Vlad Vintilă întăreşte jupâniței bănese stăpânirea asupra satului. Ea face donație către mânăstirea Bistrița satul Stroeşti şi trei sălaşe de ațigani anume: „Goglița cu copiii săi şi Corunga cu copiii săi şi Epure cu copiii săi şi Danciul lui Corbiță cu copiii săi şi Meța cu copiii săi şi Iacov cu copiii săi şi o țigancă, anume Dafina cu copiii săi". Condiția ca mânăstirea Bistrița să intre în proprietate după moartea Neagoslavei se menține.

La 16 aprilie 1533 sunt menționate hotarele moşiei Stroeşti cu toponimele aflate şi astăzi în uz: „de la Piscul lui Vlad până la gâlma Mălinişului şi până la Piscul

---

[7] Nicolae Leonăchescu-Nândraşu, *Stroeşti-Argeş. Documente şi mărturii*. Vol. 1, Ed. Litera, Bucureşti, 1971 (prescurtat SAD - 1), p. 22.

[8] Aurelian Sacerdoțeanu, *Toponimie şi onomastică pe valea Vâlsanului, îndeosebi la Stroeşti-Argeş*. Comunicare la a 3-a sesiune a Societății Cultural-Ştiințifice „Stroeşti-Argeş", 28 iulie 1974.

[9] SAD - 1, p. 23.

[10] Idem, p. 23 şi 24.

[11] Idem, p. 24.

[12] Idem, p. 25.

[13] Idem, p. 25.

Şcheaului din sus şi de aici, drept la gura Cerneţului şi de aici, pe vale, până la piscul lui Giurgiu şi de la piscul lui Giurgiu până la culme şi de aici, pe culme, până la obrăjia Boului şi de aici la piscul Gorunetului din sus şi de aici pe culme până la gâlma Păişului şi de aici, peste obârşia Călugărului şi de aici de asemeni până la obârşia lui Pătru şi de aici, tot pe culme până la stejar, la obârşie pe drumul Târgului şi de la stejar până la muchia Strâmbei şi până hotarul Costeştilor şi de aici, tot pe muchea Telmanii, pe râu în sus, până la valea Romanaţilor şi de aici până la piscul Căpreoarei".

Admirabilă descriere din care rezultă o realitate indubitabilă: mulţi vecini au încercat şi unii au reuşit să cotropească părţi din moşia Stroeşti. La 1533 exista „drumul Târgului" pe la Pietriş ca şi astăzi; existau muchia Telmanului şi obârşia văii Călugărului (cine o fi fost acesta?!) etc.

Regimul proprietăţii se schimbă în anul 1544, după moartea jupâniţei Neagoslava. Călugării de la Bistriţa, în frunte cu egumenul Onofrie, au vrut să ia moşia în stăpânire, dar au constatat că fusese ocupată de orăşenii din Curtea de Argeş. Aceştia au cerut dreptate la domnie dar au pierdut procesul.

La 7 iulie 1544, domnitorul Radu Paisie întăreşte satul Stroeşti mânăstirii Bistriţa, fiindcă „această mai sus-numită ocină ei au hotărnicit-o din zilele lui Mircea voievod cel Bătrân şi din zilele răposatului Basarab voievod"[14].

Precizarea că moşia Stroeşti a fost hotărnicită în timpul lui Mircea cel Bătrân arată vechimea satului ; „răposatul Basarab Voievod" este Neagoe Basarab.

Dania a fost confirmată la 1 iunie 1546 şi de voievodul Mircea Ciobanul[15] printr-un hrisov în care se spune: „a dăruit băneasa cea bătrână, la moartea ei , un sat care i-a fost de zestre, anume Stroeştii toţi... şi ... aţiganii anume Corunga cu copiii săi şi Gobliţa cu copiii săi".

Moşia Stroeşti a fost, deci, cotropită în anul <1523-1525> de banul Barbu Craiovescu şi din 1544, după moartea Neagoslavei, devine proprietate a mânăstirii Bistriţa din judeţul Vâlcea, ctitorie a Craioveştilor.

Aflat la mare distanţă de stăpânul său, satul Stroeşti a avut un statut agrar şi juridic aparte, care până în epoca modernă a conferit avantaje certe dar şi dezavantaje locuitorilor.

4. **COTROPIRI.** Proprietarii influenţi ai unor moşii vecine au încercat, şi uneori chiar au reuşit, să cotropească moşia Stroeşti.

Teodosie Rudeanu, logofătul lui Mihai Viteazul, a stăpânit satul Vâlsăneşti şi, prin abuz, a cotropit şi moşia Stroeşti. Se zice că Stroe Buzescu a avut, în Stroeşti, o bătălie cu tătarii - la Tabăra Tătarilor - pe care i-a învins şi i-a alungat din zonă. Ori, Stroe Buzescu era căsătorit cu Sima, sora lui Teodosie Rudeanu!

La 9 ianuarie 1626, domnitorul Alexandru Coconul a judecat pricina dintre egumenul Teofil al Bistriţei şi locuitorii din Vâlsăneşti conduşi de popa Micu pentru hotarul Stroeştilor. Domnitorul împuterniceşte călugării de la Bistriţa să restabilească hotarul „pentru că au fost împresurat Tudosie logofătul cu hotarul ocina mânăstirii, pre vreme când se-au fost vândut satul Vâlsăneşti lui Tudosie logofăt“[16]. Între timp, Teodosie Rudeanu decedase, iar lucrurile reveneau în raportul lor firesc.

---

[14] Idem, p. 26 şi 27.

[15] Idem, p. 28.

Alexandru Coconul voievod revine la 1 aprilie 1626, şi porunceşte logofătului Oprea din Retevoeşti să meargă la faţa locului cu egumenul Teofil şi să puie „hotarul unde au fost de veac pre direptate“[17].

In 1641 se constată un nou act de cotropire. Vucina Sârbu, mare paharnic, cumpărase satul Vâlsăneşti şi i-a dat inima ghes să cotropească şi Stroeştii. Egumenul Vasilie de la Bistriţa l-a chemat pe Vucina la judecată domnească şi a câştigat procesul. La 12 iunie 1644, domnitorul Matei Basarab întăreşte stăpânirea Bistriţei asupra moşiei Stroeşti şi restabileşte hotarele pentru că a fost „bătrână şi dreaptă moşie“ a jupâniţei Neagoslava.

In viitor, proprietarii moşiilor vecine nu vor mai încerca să cotropească tot satul, ci se vor rezuma la cotropiri de mai mică întindere pentru care au căpătat acceptul vinovat al administraţiilor locale.

5. SUB SPECTRUL BISTRIŢEI. 5.1. EMBATICARI. 5.1.1. Relaţii agrare.

Obligaţiile stroeştenilor faţă de noul lor stăpân, mănăstirea Bistriţa, sunt stipulate prin acte oficiale. La 10 ianuarie 1666, domnitorul Radu Leon porunceşte egumenului bistriţean Gherasim ca slujbaşii săi să-i oblige pe toţi oamenii de pe moşiile mânăstirii să plătească dijma : câte 3 bani de stupi, râmători şi oi. Din celelalte bucate să ia „darea precum iaste obiceiul moşiilor“ [18]

Una zicea domnitorul şi egumenul, alta făceau stroeştenii, care, fiind la mare distanţă de mănăstire, aveau un statut de semiindependenţă pe care au reuşit să şi-l păstreze mult timp. Dintr-un document[19] din 4 iunie 1641 rezultă că stroeştenii au ajuns la o înţelegere cu călugării ca „să dea opt oca de ceară pă fiecare anu la sfânta mănăstire Bistriţa“.

În timpul ocupaţiei austriece a Olteniei din perioada 1719-1739, relaţiile agrare sunt afectate. In 1739, venitul de pe moşia Stroeşti este zero. In anul următor, 1740, mănăstirea înregistrează un venit de 20 taleri, echivalentul unei clăi de fân[20] (In 1709, un cal se cumpăra cu şase taleri, un bou fiind de trei ori mai ieftin).

Egumenii mânăstirii Bistriţa încep să exercite presiuni asupra stroeştenilor spre a-şi plăti obligaţiile. Ilarion reclamă domnului că stroeştenii „nu vor să dea făr’ decât zic că vor da pe an taleri 20, zicând că aşa au avut obicei“[21]. La aceasta, domnitorul Constantin Nicolae Mavrocordat porunceşte, la data de 19 martie 1741, să dea „dijma din toate după obicei“.

La 8 mai 1743, Popa Ion din Stroeşti, Oancea pârcălabul, Soare, Mărin după vale, unchiaş Gheorghe, Oancea, Mihăilă, Ion Gaşpăr şi cu toţi sătenii dau un zapis la mâna egumenului Antonie prin care se obligă să plătească 100 zloţi pe an în contul tuturor obligaţiilor faţă de proprietar şi anume: dijma din bucate, una din zece; 12 zile pe an, clacă[22] etc.

---

[16] Idem, p. 35.
[17] Idem, p. 36.
[18] Idem, p. 39.
[19] SAD - 2, p. 24.
[20] Idem, p. 31 şi 32.
[21] SAD - 1, p. 44.

Constantin Mavrocordat introduce[23] la 29 august 1744 şi monopolul alcoolului. Speriaţi, stroeştenii apelează la ajutorul orăşenilor din Argeş, care, la 28 ianuarie 1745, declară că moşia Stroeşti „o stăpânea moşteni săteni şi avea obicei cu legătură dă da pe an la mănăstirea Bistriţa ughi 12, adecă taleri 20“[24].

Dintr-o cercetare[25] făcută de: Constantin Brâncoveanu, Dumitrache Vlastos, Francisc Dadichis, V. Chipos şi Alexandru Duca, mari boieri, datată 12 februarie 1747, aflăm că pe vremea egumenului Ştefan, în jurul anului 1726, s-a convenit ca stroeştenii să dea 20 taleri (12 galbeni) pe an; din 1744, egumenul Antonie a ridicat preţul la 75 taleri pe an, dar sătenii refuză să plătească. Acest conflict durează, iar tergiversarea este una din tacticile stroeştenilor.

Voievodul Grigore Ghica porunceşte, la 23 decembrie 1748, ispravnicului de Argeş, să oblige locuitorii din Stroeşti la plata sumei de 60 taleri pe an convenită cu egumenul Antonie[26].

Relaţiile stroeştenilor cu egumenii de la Bistriţa sunt de acest tip: ei cer şi-şi reduc treptat, treptat, pretenţiile, iar stroeştenii amână plata şi promit că vor plăti, dar reclamă peste tot. Zapisul din 24 decembrie 1753 dat de stroeştenii: Oancea Ciolan, Ion Pârcălabul, Ghiorghie Ciovică, Radu, Soare din deal, Dragomir, Pătru lui Ciolan, Puiu şi Diaconu Tudor este deosebit de interesant[27]

Ei au convenit cu ispravnicul judeţului ca pentru 350 taleri, cu care este zălogită moşia Stroeşti la clucerul Mincu Bucşănescu, acesta să-şi ia venitul moşiei şi să aibă monopolul alcoolului. Stroeştenii însă n-au aprobat această acţiune: „Noi nu ne-am suferit cu toţi sătenii, ci i-am întors vinul dumnealui îndărăt şi i-am ucis slugile, că noi sîntem volnici să ţinem moşia“.

Cu câtă mândrie şi putere îşi afirmă stroeştenii dreptul lor! Ei îşi propun ca în 15 zile să-i ducă egumenului banii. Conflictul dintre proprietar şi stroeşteni continuă.

La 12 februarie 1756, ispravnicii judeţului fac o nouă cercetare şi lucrurile se lămuresc: egumenul Antonie a luat „taleri 250 de la Mincu clucer Bucşănescu cu dobândă; au dat acea moşie zălog pentru dobânda banilor ca să ia venitul până-i va da banii. Şi în 2 ani şi-au luat clucer Mincul venitul după moşie; iar de la doi ani încoace nu l-au mai îngăduit sătenii să mai ia nimic şi l-au scos afară din moşie bătându-i şi oamenii“[28]. Ispravnicii îi obligă pe stroeşteni să plătească dobânda de 100 taleri.

Voievodul Scarlat Grigorie Ghica hotărăşte[29], la 10 mai 1761, ca stroeştenii să facă 12 zile pe an clacă sau să plătească un zlot anual. Dijma din semănături se lua „după obicei“. Monopolul alcoolului se menţine în seama proprietarului. Pentru o capră se percep 2 parale/an; pentru matca de stupi, 3 bani; din zece peşti, unul sau din zece bani, un ban „după obicei“ etc. Aceste obligaţii sunt legiferate, la 2 februarie 1775, şi de voievodul Alexandru Ipsilanti[30].

---

[22] Idem, p. 46.
[23] Idem, p. 47.
[24] Idem, p. 47.
[25] Idem, p. 48.
[26] Idem, p. 48 şi 49.
[27] Idem, p. 52.
[28] Idem, p. 53.
[29] Idem, p. 54 şi 55.

Relaţiile agrare se înăspresc pe măsură ce productivitatea pământului creşte şi proprietarii pretind tot mai mult de la clăcaşii aflaţi pe moşiile lor. În cazul stroeştenilor, proprietarul era departe şi nu-şi putea administra moşia aşa cum ar fi dorit; de aceea accepta diverse înţelegeri cu localnicii.

5.1.2. Un moment istoric: 2 IULIE 1775. Damaschin, arhimandrit al Argeşului şi Ştefan, egumenul Bistriţei anunţă, la 2 februarie 1775, pe domnitorul Alexandru Ipsilanti că au convenit să facă un schimb de moşii pentru care cereau[31] cartea domnească de rigoare. Mănăstirea Argeşului dădea moşia Suhaşul din judeţul Vâlcea şi primea în schimb moşia Stroeşti. Amândouă erau greu de administrat, fiind departe de proprietar.

Domnitorul aprobă schimbul şi la 19 februarie 1775 semnează împuternicirea de rigoare. Cei doi prelaţi, Damaschin şi Ştefan, împreună cu soborurile respective semnează, la 18 martie 1775, documentele de schimb[32]. Moşia Suhaşul se afla lângă Ocnele Mari, vecină cu moşia Gura Suhaşului a mânăstirii Bistriţa; moşia Stroeşti se afla lângă Costeşti, moşia schitului Brădet şi metoh al mânăstirii Argeşului. Acest schimb rezolva problemele delicate ale administrării moşiilor depărtate de cele două mânăstiri.

Arhimandritul Damaschin era o personalitate care ştia să se impună şi avea mijloacele necesare. Din istoria moşiei vecine Costeşti pe care o administra mânăstirea Argeşului, stroeştenii ştiau că noul proprietar nu le va aduce fericirea.

„Megiaşii de la Stroeşti sud Argeş, împreună cu preoţii“ au făcut, la 30 martie 1775, o plângere[33] către domnitor din care aflăm cum s-au desfăşurat evenimentele.

Damaschin şi Ştefan s-au întâlnit la Stroeşti şi au adus la cunoştinţa localnicilor schimbul de moşii convenit. Stroeştenii i-au cerut egumenului Ştefan să nu facă schimbul pentru că-i vor satisface pretenţiile. Arhimandritul Damaschin „auzind aceste cuvinte ale noastre ne-au dat răspunsu că sfinţia-sa au stăpânit Ţara Românească, dar pă noi să nu ne stăpânească! şi pă loc au sărit cu catanele sfinţiii sale şi pă unii dintre noi, preoţi osebit, că ne-au smuls păru din cap şi bărbile. La urmă ne-au pus şi la falangă zicându-ne „să fugiţi din sat“. Şi noi, din multa bătaie, încă până a nu ne lăsa din falangă, i-am zis că vom fugi şi aşa ne-au lăsat din bătaie, osebit din cazna ce au pătimit ceilalţi megiaşi de catanile sfinţiii sale, dintru a căruia pricină un om al nostru zace dă moarte“.

Greu moment pentru sătenii din Stroeşti! Ei declară că au avut documente de danie la mână, dar „în anii trecuţi de răzmeriţă şi dă robiciuni ni s-au răpus acel hrisov“. Ei cer să le judece domnitorul pricina şi să li se dea un act la mână.

Alexandru Ipsilanti opreşte schimbul şi-l cheamă pe egumenul Ştefan: „după Paşte, să te scoli cu acel hrisov ca să vii la divan“. Momentul era favorabil. Evenimentul avea loc după războiul ruso-turc (1768-1774). Sate întregi s-au depopulat, iar Alexandru Ipsilanti trebuia să ia măsuri în sensul redresării economice a Ţării Româneşti. Sătenii din Stroeşti se retrăgeau, în vremuri grele, în pădurile ce înconjurau satul şi niciodată nu au „spart" satul.

---

[30] Idem, p. 57 şi 58.

[31] Idem, p. 58.

[32] Idem, p. 59-61.

[33] Idem, p. 61-64.

Cartea de judecată, din 2 iulie 1775, dată de Alexandru Ioan Ipsilanti, conţine descrierea pe larg a conflictului, precum şi hotărârea domnitorului: anularea schimbului şi obligaţia ca stroeştenii să plătească 80 taleri pe an, urmând ca ei să stăpânească nestingheriţi moşia pe care stau.

Acesta este un moment istoric în viaţa satului Stroeşti. Cu acest act la mână, locuitorii s-au considerat stăpâni şi au acţionat ca atare. Hrisovul a fost întărit şi de Nicolae Petru Mavrogheni la 2 iunie 1786, iar ulterior şi de alţi domnitori.

5.1.3. Oameni liberi. De la 2 iulie 1775 stroeştenii acţionează în forţă. Se constituie în proprietar colectiv şi-şi creează acte de proprietate nominalizate pe capi de familie. Un act, din 1 februarie 1776, păstrat în familia Hogioiu şi salvat de preotul Ion Răuţescu, menţionează că „noi, sătenii, dănpreună cu preoţii dat-am credincios zapisul nostru la mâna lui Stan Hogea precum să să ştie că i-am vândut delniţa lui Dragotă Găinuşă, jumătate în taleri 1 pol., fiindcă Stan este moştean". Zapisul este semnat de: popa Ilie <Retevoescu>, Pătru pârcălabul, Tudor diaconul, Ioan Apostescu, Neacşu Apostescu, Neculae Gaşpăr şi „eu popa Niţu am vândut şi cu tot satul"[34]

Încep să-şi apere hotarul dinspre Costeşti pe care mănăstirea Argeşului îl încălcase. Pentru descoperirea adevăratului hotar de la Telman se dă carte de blestem[35], la 8 august 1778, de către mitropolitul Grigorie şi cei care jură sunt: popa Niţu, diaconul Niţu Galatioiu, Pătru Gaşpăr, Tudor Ciolan şi Marin fratele său, Ion Apostescu etc., bătrâni stroeşteni al căror cuvânt era lege.

Conflictul reizbucneşte la 10 iunie 1795 şi până la 14 februarie 1797 se judecă la diferite niveluri. Apărătorii satului în acest proces dificil au fost Hristea şi Ene Galatioiu; sub conducerea lor, stroeştenii au avut câştig de cauză[36].

Despre plata obligaţiilor către mănăstirea Bistriţa, stroeştenii de abia îşi mai aduc aminte. Din 1775 şi până în 1784 n-au plătit nimic. Venitul moşiei varia între 180 şi 250 taleri pe an şi provenea din: suhatul vitelor, claca, dijma din fân, bucate, livezi de pometuri şi ghindă[37].

De abia la 31 decembrie 1793 plătesc 100 taleri egumenului Nectarie[38] Soare Ciolan şi Grigore Gaşpăr arătau[39], la 6 ianuarie 1794, „că de la o sumă de oameni săraci s-au împlinit tot venitu şi banii sînt popriţi de un preot popa Niţu cel bătrân şi de un Hristea Galatioiu şi de un Niţu Ciolan, însă la popa Niţu cel bătrân duhovnicu: taleri 100 şi la Hristea: taleri 80 şi la Niţu Ciolan: taleri 80".

Acumularea primitivă a capitalului era în plină desfăşurare şi producea mari diferenţieri sociale.

---

[34] Nicolae Leonăchescu - Năndraşu, *Stroeşti-Argeş, Documente şi mărturii*. Vol. 3, Casa de editură şi librărie „Nicolae Balcescu", Bucureşti, 2000 (prescurtat SAD - 3), p. 67 (pol = jumătate). În perioada 1775-1835 satul Stroeşti înfloreşte pe multiple planuri.

[35] SAD- 1, p. 65.

[36] Idem, p. 79-92.

[37] Idem, p. 66.

[38] Idem, p. 74.

[39] Idem, p. 75.

Un interesant conflict pe teme agrare se judecă în anul 1798. „Mareş birnicul ot satu Stroeşti“ declară că „de trei ani încoace, împărţindu-se moşia Stroeşti, partea lui i s-au venit pe acolo pe la hotar şi de aceea au pus cârciumă“[40].

Mareş s-a socotit liber şi a pus „bordei cârciumă“ la hotarul dinspre Costeşti al pământului său, ignorând dreptul de monopol al proprietarului. Cercetarea făcută la faţa locului este relatată într-un raport al episcopului Iosif al Argeşului din 30 septembrie 1798. Evident, domnitorul Constantin Gheorghe Hangerliu porunceşte să se ridice „acea cârciumă“, iar ispravnicul acţionează spre a apăra interesele economice ale mânăstirii Argeşului care-şi pierduse clienţii săi din Costeşti [1].

Egumenii de la Bistriţa cer fără succes anularea hrisovului din 2 iulie 1775 şi repunerea mânăstirii în drepturi depline. La 8 iunie 1797 egumenul Costandie se plânge că „de câte ori am trimis omu mânăstirii ori să dea bani sau să facă moşia zălog, ei l-au izgonit zicând că vor da banii când vor vrea“[41]! Şi nu plătiseră de 22 ani!

Situaţia înfloritoare a satului este descrisă de egumenul Nectarie într-o plângere[42], din 3 mai 1794, adresată voievodului Alexandru Costantin Moruzi: „Fiindcă osebit de scuteala ce au de clacă, de dijma din bucate şi din fân, de otaşcina din vinuri, de otaşcina din rachiuri, ţin cârciume cu alişverişuri din vin, ţin mori îndestule, vite de strânsură pentru zahanale, osebit de vitele caselor lor. Ghinda din pădurile mânăstirii o au pentru hrana râmătorilor ce au de vânzare care când ar vinde-o mânăstirea s-ar folosi numai dintr-însa câte patru şi cinci sute de lei pe an. Cherestele de vânzare, osebi de lemne de foc nu numai a tăiat, ci şi altora streini le dă. Capre ţin la suhaturi şi cu tutunuri fac mult alişveriş“.

Comentariile sunt de prisos. Statutul de oameni liberi aduce prosperitate şi progres. Să mai constatăm că la 1790 în harta[43] lui Specht se notează: „Pârâul Vâlsan are apă numai pe timp de ploaie“.

5.1.4. Tezaur dacic. Obştea din Stroeşti a avut o mare stabilitate istorică şi şi-a putut conserva până astăzi moştenirea culturală. Toponimele şi hidronimele atestă această realitate: Talaba (tracic), Mălăişte (loc pentru cultura meiului), Bucura („loc frumos“- dacic), Mândra (izlaz), Telman (existent la 1533), Vâlsan (un peşte „vâlsan“; hidronim din perioada totemică, similar muntelui Zăganul) etc.

Cuvinte ca: arcarpaneu (vânător bătrân cu arcul, ramolit), năjbeală (zarva hăitaşilor la vânătoare) etc. sunt arhaisme identificate de Ion Nania [3].

Folclorul şi obiceiurile din calendarul cultic, calendarul babelor, poveştile şi legendele încă vii formează un fond etnofolcloric arhaic şi bogat, studiat cu competenţă de Mihail Robea. [4] - [9].

În Stroeşti s-au identificat creatori cu valenţe discursive unice în zonă: Alexandru Floca, Elisabeta Grad, verii Constantin şi Alexandru Uţa, Petre Leonăchescu, Toma Stan Udrea etc.

Ilustrativ, din punct de vere al tezaurului moştenit de la daci, este documentul din 12 iulie 1801 prin care Iosif, episcopul Argeşului, se plânge domnitorului că stroeştenii nu ascultă de preoţi! Cităm parţial acest document pentru frumuseţea textului: „Cu smerită anafora înştiinţăm măriei-tale că locuitorii ot satul Stroeşti sud Argeş, pentru că s-a întâmplat câteva morţi de oameni într-această primăvară trecută, după cum şi la alte părţi s-a întâmplat şi planisiţi fiind că trupurile cele moarte pot a omorî oameni făcându-se (după cum zic ei) vârcolaci, au fost dezgropat două trupuri, la care au avut ei mai multă bănuială, unul de bărbat şi altul de femeie. Şi înştiinţându-mă eu pentru aceasta, am trimis de am cercetat că nu cumva să fi făcut ceva mai mult decât dezgroparea, adică să sfărâme trupurile acelor morţi şi ce urmare au făcut preoţii.

---

[40] Idem, p. 94-96.

[41] Idem, p. 91.

[42] Idem, p. 78.

[43] SAD -3, p. 68.

Şi am luat pliroforie că numai le-au dezgropat şi preoţii cetind molitve au turnat o sfeştanie preste dânsele şi le-au îngropat iarăşi.

Acum luai altă înştiinţare că fără ştirea preoţilor locuitorii acelui sat iarăşi au dezgropat un trup dintru acele doao, însă cel de femeie, la care a avut mai multă bănuială, şi sfărâmându-l bucăţi iarăşi l-au îngropat. Însă nu se odihnesc numai pe atât că împreleştiţi fiind de vrăşmaşul binelui neamului omenesc au hotărât ca iarăşi să scoaţă acel trup să-l arză în foc“[44].

Este, evident, o practică străveche care a supravieţuit în Stroeşti până în 1801! În fond, acesta era mecanismul de „tratare“ a unei epidemii, din cauza căreia mureau cei contaminaţi, în general rudele mortului. Oamenii dădeau vina pe vârcolaci! Îi identificau la dezgroparea mortului: dacă era întors cu faţa în jos (moarte aparentă), sau dacă nu putrezise, era un semnal că se transformase în vârcolac şi-şi „lua rudele“ cu el. „Eradicarea“ epidemiei se făcea prin „tratarea“ corespunzătoare a vârcolacului, pe etape, după cum spune hrisovul, şi prin verificarea evoluţiei sănătăţii celor vii din casa mortului.

Cultul morţilor, existent şi astăzi în Stroeşti, păstrează multe aspecte arhaice, magistral descrise de Ion Ghinoiu [10].

5.2. CLĂCAŞI 5.2.1. Regulamentul Organic şi catastrofa din 4 iunie 1835.

Imediat după intrarea în vigoare a Regulamentului Organic, egumenii de la Bistriţa au declanşat ofensiva de recuperare a dreptului deplin de proprietate asupra moşiei Stroeşti. Pricina a fost judecată la Judecătoria judeţului Argeş, la solicitarea egumenului Gavriil şi se termină la 5 martie 1832, păstrând învoiala avută prin actul din 2 iulie 1775. Judecătorii: Constantin Bucşănescu şi Constantin Brătianu sunt neputincioşi: „fiind hrisov domnesc, nu îndrăzneşte judecătoria a să întinde mai mult“[45] Codin Neculau reclamă de mai multe ori la Subocârmuirea plăşii Argeş că stroeştenii taie lemne din pădure fără să aibe dreptul[46]. La reclamaţia sa din 1 noiembrie 1834, a şasea la număr, subocârmuitorul îl trimite la Nicolae Nădraşu şi la preoţii satului spre a-i da satisfacţie!

Presiunile asupra stroeştenilor cresc şi, prin urmare, la 3 mai 1835, ei se plâng la domnie că egumenul îi obligă, prin dorobanţi, ca să plătească „drepturile proprietăţii după Regulament“[47] Ei cer să fie socotiţi embaticari, nu clăcaşi. Departamentul Treburilor din Lăuntru face cuvenita cercetare, iar la 4 iunie 1835 domnitorul

---

[44] SAD -1, p. 100 şi 101. Ediţia lui V.A. Urechia şi cele care au urmat (Vladimir Diculescu) sunt incomplete.
[45] SAD -1, p. 127.
[46] Idem, p. 143.
[47] Idem, p. 146-149.

Alexandru Dimitrie Ghica a constatat că învoiala pe care stroeştenii au avut-o cu mănăstirea Bistriţa „este împotriva Regulamentului Organic carele prin articolu 146 au desfiinţat toate asemenea obiceiuri şi aşăzământuri". El porunceşte „a să supune numiţii lăcuitori la răspunderea datoriilor proprietariceşti întocmai după legiuirile pomenitului Regulament, făr' de nici o osăbire, ca unii ce să află locuind pă proprietate străină".

Cumplită hotărâre! Din ziua de 4 iunie 1835, stroeştenii devin clăcaşi autentici pe pământurile lor! Mănăstirea Bistriţa a câştigat un proces istoric avându-l ca avocat pe Pascale Savopol pe care-l plătise cu 6.400 lei[48]. Stroeştenii nu aveau de unde să ştie că în joc au fost sume mari de bani! Alexandru Dimitrie Ghica a ştiut! De la 4 iunie 1835, stroeştenii se organizează pentru o rezistenţă tenace împotriva sistemului de spoliere introdus în sat de către arendaşii mânăstirii sub spectrul Regulamentului Organic, „codicele clăcii" cum bine i s-a spus.

Primul arendaş, Ioan Teodoru din Piteşti, a administrat Stroeştii prin ispravnicul Nicolae Năndraşu, în perioada 5 iunie 1835 - 23 aprilie 1836.

Cel de al doilea arendaş, Vasilache Biţa l-a angajat ca subarendaş pe Anghel Teodoru, iar acesta l-a trimis în Stroeşti pe Gheorghe Petrovici Sârbu, cel mai rapace arendaş pe care l-au avut stroeştenii. De la 23 aprilie 1836 şi până la 23 aprilie 1839, în Stroeşti au avut loc adevărate bătălii sociale împotriva aplicării prevederilor Regulamentului Organic.

Stroeştenii au încercat să eludeze aceste prevederi şi să ajungă la o înţelegere cu Gheorghe Petrovici Sârbu de tipul celei de dinainte. Timp de trei ani în sat a domnit revolta. La 14 ianuarie 1836 documentele spun că au „venit cu răpştire numiţii asupra cocoani . . . cum şi la dorobanţi au sărit cu mare zurba"[49].

În raportul[50] lui Costache Urlăţeanu către Ocârmuirea judeţului Argeş, înaintat la 22 februarie 1838 se spune că a trimis un dorobanţ în Stroeşti, dar unii din sat „ca nişte răi năraviţi au sărit cu zurba asupră-i şi i-au hotărât să plece înapoi nevătămat că, la din împotrivă, îl vor omorî. Căci EI AU HOTĂRÂT CA DE ACUM ÎNAINTE SĂ ÎNCINGĂ SĂBIILE şi să nu mai îndrăznească dorobanţii a mai intra în satul lor, aţâţând şi norodu celălalt ca să apuce drumul răzvrătirii"

La 21 iunie 1835, vin la Stroeşti reprezentanţii administraţiei locale ca să aplice prevederile Regulamentului Organic, dar „pă cei mai de frunte locuitori care zic că au acele sădiri şi împrejmuiri făcute pă pomenita moşie i-am găsit pă toţi plecaţi la Bucureşti, aproape ca la 20, rămâind numai sărăcimea aici; şi şi aceşti rămaşi, povăţuiţi fiind dă aceia, au intrat toţi în pădure aşteptând venirea acelora de la Bucureşti"[51].

În perioada 1835-1838 şi chiar până în 1840 au trecut prin Stroeşti nenumăraţi reprezentanţi ai ordinii publice şi cinovici spre a lămuri încâlcitele relaţii sociale şi a le orienta în folosul celor bogaţi. Satul, însă, a evoluat rapid spre mentalul prerevoluţionar şi şi-a pus la punct strategia pentru o rezistenţă îndelungată. În final, arendaşul Gheorghe Petrovici Sârbu „supus prusienesc" a fost înlăturat din arendă cu pierderi foarte mari pe care le reclama şi la 8 iunie 1849.

---

[48] SAD -2, p. 127.

[49] Idem, p. 123.

[50] Idem, p. 131-132.

[51] Idem, p. 122.

El a constatat că locuitorii nu şi-au achitat obligaţiile către proprietar conform Regulamentului Organic „fiindcă nu era învăţaţi la clacă şi mai vârtos este şi un răzvrătitor între ei care totdeauna supără stăpânirea cu jălbi din partea a tot satului"[52].

Într-adevăr, militarul Constantin Giurca Veveriţaru a fost în fruntea acţiunilor protestatare. El a fost ajutat de Nicolae M. Năndraşu şi Ioniţă Galatioiu, boieri de neam, precum şi de alţi stroeşteni: Vasile Moldoveanu, Nicolae Căvescu, Din Trufăşilă, Gheorghe Gaşpăr, Nicolae Chioru etc. „însă adunaţi era satu jumătate"[53]. Solidaritatea stroeştenilor în momentele critice ale existenţei satului lor a fost o armă de temut folosită uneori dincolo de limitele unor legiuiri potrivnice.

Următorul arendaş[54] a fost Dincă Brătianu, care a administrat moşia prin Matei Cioranu în perioada 23 aprilie 1839 - 23 aprilie 1842. Stroeştenii l-au acceptat pentru că şi natura relaţiilor între ei s-a schimbat, iar arendaşul a acţionat concesiv, în folosul tuturor.

Următorii arendaşi fac parte din aceeaşi familie: Constantin G. Moraitul (23 aprilie 1842 - 23 aprilie 1852), fiul său, Vasile Constantin (23 aprilie 1852 - 23 aprilie 1863), nepotul Nicolae Vasilescu (23 aprilie 1868 - 23 aprilie 1888), care se considera, la 16 martie 1894, moştenitorul nelegitim al lui Vasile Constantinescu.

În perioada 23 aprilie 1863 - 23 aprilie 1868 arendaşul moşiei a fost Constantin Bogdan, care l-a delegat pe Nicolae Bogdan şi prin acţiunea lor nefastă a fost scoasă Şoptana de sub acţiunea Legii Rurale din 1864.

Din anul 1888 Statul arendează o serie de bunuri care-i mai rămăseseră în Stroeşti: acareturile conacului cu locul lor şi moara.

Sterie Gheorghiu plăteşte cu 700 lei/an arendarea acestor bunuri în perioada 6 mai 1888 - 22 aprilie 1894. Îi urmează George N. Vasilescu, în perioada 24 februarie 1894 - 1897, el fiind fiul lui Nicolae Vasilescu şi plăteşte arenda cu 125 lei/an.

Ultimii arendaşi sunt: Ion Petre Hogioiu (1897-1902) şi Constantin Costescu (1902-1917).

Între timp, însă, multe evenimente au avut loc în Stroeşti, care au făcut inutilă prezenţa arendaşilor în acest sat şi l-au scos de sub spectrul mânăstirii Bistriţa.

5.2.2. Împroprietărirea ţăranilor. La 17/29 decembrie 1863 s-a adoptat Legea secularizării averilor mănăstireşti, dată de la care pentru stroeşteni încetează statutul de clăcaşi ai mânăstirii Bistriţa-Vâlcea.

După opt luni, în ziua de 14/26 august 1864, Alexandru Ioan Cuza a promulgat LEGEA RURALĂ prin care au fost împroprietăriţi ţăranii. (Această lege a obligat corpul legislativ să adopte, la 15/27 septembrie 1864, şi Legea introducerii sistemului de măsuri şi greutăţi metrice.)

Legea Rurală se aplică la Stroeşti în perioada 1864-1865 oprindu-se o treime din moşie pentru Stat [14]. Acţiunea duşmănoasă a arendaşului Constantin Bogdan şi cupiditatea organelor din administraţia judeţului Argeş au făcut ca cele 123 familii din satul Stroeşti să nu beneficieze de „claca mare", prin eliminarea terenurilor din Şoptana de sub acţiunea legii.

---

[52] SAD - 2, p. 166 şi 167.

[53] Idem, p. 132.

[54] SAD - 1, p. 240 şi 241.

O familie de fruntaşi cu patru boi, trebuia să primească 11 pogoane din a primit 6 pogoane 10 prăjini şi 41 8/23 stânjeni pătraţi; un mijlocaş, cu doi boi, avea dreptul la 7 pogoane 19 prăjini dar a primit doar 4 pogoane 13 prăjini şi 32 38/69 stânjeni pătraţi. O familie de „codaşi", care avea numai „braţele", a primit 2 pogoane 17 prăjini şi 5 18/23 stânjeni pătraţi, în loc să fie împroprietărită cu 4 pogoane şi 11 prăjini! De aici sentimentul de frustrare al stroeştenilor şi hotărarea lor de a elimina definitiv din sat pe marele proprietar. Primarul satului a fost, la acea dată PETRI IOAN HOGIOIU, care fusese şi primul învăţător la şcoala din Stroeşti. Starea de revoltă a stroeştenilor a fost potenţată, în anii 1863 si 1864, de apariţia în sat a unei violente epidemii de febră tifoidă (lingoare) declanşată la 27 octombrie 1863. În perioada 1863-1865 au murit de această boală 28 stroeşteni din totalul de 55 decedaţi Numai în 1864 au murit de febră tifoidă 17 stroeşteni. Dar, tot în perioada 1863-1865 se năşteau în Stroeşti 69 copii!

Case întregi au rămas fără urmaşi. De exemplu: la 18 martie 1864 a murit copilul Ioan al lui Ioniţă N. Năndraşu; în ziua de 26 martie 1864 a murit şi acesta. Nefericirea a făcut ca, la 27 aprilie 1867, ultimul său copil, Petre, să cadă din pridvor şi să plece pe drumul fără întoarcere!

După Războiul de Independenţă, în anii 1878-1880 au fost împroprietăriţi 15 ÎNSURĂŢEI şi şcoala cu 123 pogoane în ţarină şi în vatra satului, ceea ce reprezenta 43,19% din „treimea proprietăţii" prin Legea Rurală.

Iată, deci, că stroeştenii au fost clăcaşi efectiv doar trei decenii: 1835-1864.

6. ELIMINAREA MARELUI PROPRIETAR. Aşadar prin Legea Rurală stroeştenii aveau dreptul la 908 pogoane în ţarină şi 48954 stânjeni pătraţi în vatra satului. Dar administraţia le-a dat numai 559 pogoane şi 8 prăjini.

„Treimea proprietăţii", situată în lunca văii Vâlsanului, cel mai productiv teren, însuma 279 pogoane şi 16 prăjini. Şoptana a fost scoasă din circuitul agricol şi va rămâne un mare islaz de peste o sută de pogoane. De această soluţie se face vinovat arendaşul Costache Bogdan din Piteşti, tatăl cunoscutului Alexandru C. Bogdan-Piteşti. Imediat după împroprietărirea ţăranilor, stroeştenii acţionează în sensul desfiinţării „treimii proprietăţii" şi eliminării marelui proprietar din Stroeşti. Prin împroprietărirea însurăţeilor, a bisericii şi a şcolii, prin acte de vânzare–cumpărare, „eroziunea" treimii se accentuează [21].

Legea pentru vânzarea unor părţi din bunurile statului, din 8 aprilie 1881, deschidea calea către soluţia definitivă pentru stroeşteni. Din această perspectivă, la 16 ianuarie 1885, Secretarul general al Ministerului Agriculturii decide: „Se vor face lucrări pentru scoaterea în vânzare".

Inginerul hotarnic Spiridon Dumitrescu întocmeşte planul celor 171 ha 9366 m^2 împărţiţi în 34 de loturi, care se vând stroeştenilor. La 27 mai 1888, inginerul Spiridon Demetrescu (Dumitrescu) a încheiat procesul verbal de punere în posesie a celor 34 capi de lot care au cumpărat pământ din fosta „treime a proprietăţii", urmând să-l plătească în rate timp de 24 de ani. În anul 1912 stroeştenii au primit titlurile definitive de proprietate. Acest impresionant proces din perioada 1885–1888 are multe momente de referinţă şi tensiuni, care capătă dimensiunile revoltei [44], [45].

Răscoala locuitorilor din Stroeşti, semnalată la 23 aprilie 1888, marchează dispariţia marelui proprietar din sat.

Spiritul de dreptate al stroeştenilor nu a fost satisfăcut după ce marele proprietar, mânăstirea sau Statul, a dispărut din sat pentru că ratele pe care le plăteau aminteau mereu că au fost deposedaţi, prin abuz, de dreptul lor de proprietate.

Aşa că la 17 septembrie 1894, ei au dat în judecată Statul pe motiv că le-a luat moşia. Li s-a cerut să dovedească prin acte cele reclamate şi din acest motiv procesul s-a amânat de mai multe ori.

Constantin Georgescu şi Ion Toma Hogioiu fac această ultimă încercare , argumentând că „statul n-a putut dobândi până acum... proprietatea mai sus numitului imobil". Actele instrumentate la proces n-au fost doveditoare. De aceea la 9 noiembrie 1907 acţiunea este declarată perimată .

Experienţa căpătată de stroeşteni în lichidarea „treimii proprietăţii" a dat curaj multora. La 7 mai 1889 se unesc 79 de săteni din Stroeşti şi 41 din Mălureni şi încearcă să cumpere loturi de câte 5 ha, în Şoptana, acţiune fără ecou.

Cei din Costeşti încearcă şi ei : 82 de locuitori cer la 4 februarie 1895 să li se vândă pământ, dar n-au fost ajutaţi. Pământul din Costeşti a fost cumpărat de Niţă Folescu, un înaintaş al mareşalului Ion Antonescu. Tot stroeştenii îl vor elimina din Stroeşti pe Niţă Folescu. La 13 iulie 1912, Obştea „Izbânda ţăranilor", condusă de învăţătorul Nicolae C. Teodorescu – Nekera, a cumpărat moşia de la Niţă Folescu, împărţind-o în 35 de loturi.

In acest fel, pământul, împărţit în loturi mici, a devenit proprietatea stroeştenilor şi această nouă realitate a dus la impulsionarea vieţii oamenilor şi la dezvoltarea satului.

7. APARIŢIA INSTITUŢIILOR MODERNE 7.1. ŞCOALA

Pentru a face comerţ de tranzit la 1500 şi pentru a face faţă judecăţii cu proprietarii de pământ şi cu administraţia locală abuzivă, pentru a face petiţii şi a răspunde la scrisori, pentru a întocmi zapise şi jălbi, stroeştenii de frunte trebuiau să ştie să scrie şi să citească [24].

Doritorii învăţau să scrie şi să citească pe lângă biserică şi proveneau de regulă din familii de preoţi şi de diaconi.

Ilinca Nândrăşoaia (1782 – 12 octombrie 1872) ştia să scrie, la 14 ianuarie 1836, cu toate că era femeie, semn că preocuparea nu era exclusiv bărbătească.

La 26 aprilie 1838 ia fiinţă şcoala din Stroeşti. Primul învăţător al satului a fost Petre fiul lui Ioan Stan Hogioiu, un tânăr de douăzeci de ani. A fost plătit cu 2 lei/an de către fiecare familie.

A fost un învăţător „din cei mai buni în purtare şi datoriile ce le-au avut", până la 1 aprilie 1848. La această dată este numit învăţător tânărul Ioan , fiul preotului Ioan sin Gligore sin popa Niţu Ciolan, care a absolvit Seminarul din Curtea de Argeş.

El nu a apucat să-şi exercite meseria de învăţător, deoarece după înăbuşirea Revoluţiei de la 1848 şcolile au fost închise în toată perioada 1848-1858. Va fi numit preot, în august 1849, la Biserica „Sfinţii Îngeri" din Curtea de Argeş.

De la 1 ianuarie 1858, seminaristul Nicolae Retevoescu devine învăţătorul satului şi-şi exercită această funcţie până la 30 septembrie 1863 când îşi dă demisia spre a se hirotoni preot. În locul lui vine fratele său Ilie Retevoescu, de la 1 noiembrie 1863. În anul 1864 şcoala era urmată de 25 băieţi 8 în clasa I, 16 în clasa a II-a şi unul în clasa a III-a.

În 1838 s-a construit localul propriu al şcolii după un proiect tip, local care s-a deteriorat după 1848. La reluarea activităţii şcolare au fost folosite camere din case particulare, ca cea a răposatului Nicolae Matei Năndraşu, sau a lui Ilie Retevoescu etc.

Pe vremea când era primar Constantin Georgescu, pentru şcoală s-a construit o cameră lângă primărie, la „Strajă". În anul 1893 se construieşte pentru şcoală , din donaţii, un local modern, cu 5 încăperi „cel mai frumos local de şcoală" [21].

Învăţătorii se înşiră , unul după altul, mai mult sau mai puţin performanţi: Nicolae N. Stroian, Nicolae C. Teodorescu-Nekera[55], Constantin Costescu, Gheorghe T. Ionescu, Nicolae Cristescu, Elena Manolescu (măritată Dumitrescu). Învăţătorul Ilie N. Retevoescu moare de lingoare în ziua de 3 aprilie 1877, la numai 33 de ani. Îl urmează la catedră Nicolae Stroian, care, la 1 iulie 1892 îi cedează locul consăteanului său mai tânăr Nicolae C. Teodorescu-Nekera.

Acesta se căsătorise la 24 noiembrie 1890 cu Ecaterina D.Tutănescu, o tânără de 15 ani din Retevoeşti. Numirea lui Nicolae C. Teodorescu-Nekera la şcoala din Stroeşti a fost un act de importanţă istorică, deoarece acest învăţător va fi un reprezentant strălucit al şcolii şi un creator de destine. El a fost şi directorul şcolii până în 1923, când a ieşit la pensie.

7.2. BISERICA. Primul preot din istoria bisericii satului, „popa Vasilie din Stroeşti", este menţionat la 8 aprilie 1644, ca martor la o învoială între nişte fraţi[56]

În secolul al XVIII-lea biserica din Stroeşti se dezvoltă şi documentele consemnează acest lucru. Biserica veche din lemn a fost „făcută de un Gheorghie Ciovică"[57], semnalat pentru prima data în documentul[58] din 24 decembrie 1753. Ea era amplasată în spatele actualului Cămin Cultural, în partea sa dinspre sud.

Slujitorii bisericii stroeştene din secolul al XVIII – lea pe care-i cunoaştem, sunt : popa Ion (8 mai 1743); diaconul Tudor (24 decembrie 1753); popa Ilie şi diaconul Tudor (1 februarie 1776)[59]; popa Niţu şi diaconul Niţu Galatioiu (8 august 1778); diaconul Nicolae sin popa Ilie (10 mai 1785); popa Niţu duhovnicul şi popa Niţu Galatioiu (31 decembrie 1793); popa Niţu cel bătrân, duhovnicul, stabilit în final la Costeşti (8 ianuarie 1794; 10 iunie 1795); diaconul Pătru, tatăl şi diaconul Oancea, moşul preotului Niţu duhovnicul (23 noiembrie 1795); popa Niţu Galatioiu, popa Radu, Niţu diaconu, Gheorghe sin popa Niţu duhovnicul şi Hristea sin popa Ilie (Retevoescu) duhovnicul (2 februarie 1796) etc.

La 10 noiembrie 1823, popa Niţu duhovnicul (cel bătrân), era mort, iar fiul său Gheorghe declara că tatăl său a „fost cel mai întâi pricinuitor şi răspunzător împotriva mânăstirii" Bistriţa[60], acţiune soldată cu hrisovul din 2 iulie 1775.

Cartea bisericească a pătruns masiv în Stroeşti de abia în secolul al XVIII-lea. Stroeştenii şi-au dorit o biserică de zid şi în acest scop au fabricat cărămida încă din anii 1835-1836. Arendaşul Gheorghe Petrovici Sârbu a luat abuziv 35.000 cărămizi[61] de la logofătul Ioniţă Galatioiu şi 25.000 cărămizi de la logofătul Nicolae Năndraşu şi le-a vândut locuitorilor din satul vecin Vâlsăneşti, unde s-a construit o nouă biserică. Până la urmă păgubaşii au fost despăgubiţi de către arendaş în 1839 cu 8 lei parale 26 pentru o mie de cărămizi, dar proiectul de a se construi o nouă biserică în Stroeşti a fost amânat cu o jumătate de secol.

---

[55] SAD – 3, p. 736-744.

[56] Arhiva Naţională Centrală Bucureşti, Episcopia Argeş, VII/8.

[57] SAD – 1, p. 115.

[58] Idem, p. 52.

[59] SAD – 3, p. 67.

[60] SAD – 1, p. 120.

În secolul al XIX-lea, slujitorii bisericii „Cuvioasa Paraschiva“ din Stroeşti, au fost următorii: popa Marin Apostescu (1808; 1820; în 1824 avea 48 de ani); preotul Radu (1808); diaconul Pârvu (1808); diaconul Hristea sin Niţu Ciolan (avea 30 ani în 1824; hirotonit preot la 19 martie 1827; a murit la 8 iulie 1859); diaconul Tudor (Teodor) sin Nicolae (diaconit la 17 decembrie 1830 şi hirotonit preot la 17 decembrie 1848; a murit la 26 septembrie 1864); diaconul Sandu sin Ioan (Ivan) Gurilă (diaconit la 16 decembrie 1830); popa Nicolae sin preotul Ioan Ritivoi zis şi Retevoescu (1834); popa Neculae duhovnicul sin popa Marin Apostescu (în 1833 avea 50 ani; în 1838 era „fără slujbă“; a murit la 4 noiembrie 1848); preotul Nicolae sin popa Nicolae Retevoescu şi-a schimbat numele în STROIAN (născut în 1860; absolvent al Seminarului Argeş în 1879; preoţit la 1 mai 1893; duhovnic la 1897; moare la 27 decembrie 1922); popa Ioan sin Grigore sin popa Niţu Ciolan (hirotonit la 25 iulie 1822; avea 35 ani în 1824; moare la 23 iunie 1861); popa Niţu Galatioiu (28 iunie 1832); preotul Constantin T. Teodorescu (născut la 5 mai 1845; absolvent al Seminarului Argeş în 1866; preoţit în 1871; decedat la 27 martie 1896); preotul Gheorghe Hristea (născut în 1839; absolvent al Seminarului Argeş şi hirotonit în 1861; în 1888 se transfera la Mălureni , unde mai slujea în 1890); preotul Ioniţă Popescu (1860; moare în 1870); diaconul Nicolae sin popa Ioan (1860; septembrie 1865); paracliserul Ioan sin popa Tudor (9 ianuarie 1860)[62], etc.

Biserica din Stroeşti este dominată în secolul al XX-lea de figura excepţională a preotului Sandu N. Ioan (25 februarie 1900 – 4 octombrie 1981) hirotonit preot şi duhovnic la 19 mai 1923, cu sprijinul bucovineanului Gheorghe Şandru din Cernăuţi. A terminat Seminarul din Râmnicu Vâlcea în 1922 şi a ieşit la pensie la 1 aprilie 1960.

De la această dată, biserica a fost condusă de fiul său, preotul Niculiţă I. Sandu, hirotonit la 19 mai 1957. Între timp multe lucruri se întâmplaseră . În perioada 1881-1888 stroeştenii construiesc un modern local de biserică . Arhitect şi pictor a fost Belizarie S. Paraschivescu.

Iniţiativa a venit din partea preotului Nicolae I. I. Adam din Retevoeşti (călugărit la Schitul Ciocanul sub numele de Nifon Adamescu-Ciocăneanu Ieromonahul) a cărui fiică, Elisabeta, era căsătorită cu preotul Constantin T. Teodorescu.

Nepotul lui Nicolae I.I. Adam se numeşte Nicolae C. Teodorescu-Nekera (29 decembrie 1871-22 februarie 1926) care urma seminarul din Curtea de Argeş şi-l va absolvi în anul 1890. Nicolae I.I. Adam spera ca băiatul fiicei sale să devină preot în noua biserică. Până la urmă nepotul a devenit un excelent om al şcolii, dar va fi şi cântăreţ la această biserică în perioada 1 aprilie 1897-22 februarie 1926.

Biserica nouă din Stroeşti a fost târnosită de episcopul Ghenadie al II-lea al Argeşului, în ziua de 14 octombrie 1888. Biserica de lemn a fost donată satului

---

[61] Idem, p. 216; SAD – 2, p. 146; SAD – 3, p. 462, 472 şi 477.

[62] Sandu N. Ion, *Monografia satului Stroeşti – Argeş* (manuscris).

Vărzăroaia, unde se află şi astăzi. Datorită preoţilor, biserica nouă din Stroeşti a fost foarte bine întreţinută şi în jurul ei a pulsat o puternică viată spirituală. Actualul preot Nica Gh. Bogdan i-a dat o înfăţişare nouă şi durabilă, prin lucrările de restaurare, amenajare şi consolidare efectuate în perioada 1998-2001.

7.3. ANUL ASTRAL 1888. O cronică sumară a evenimentelor din Stroeşti scoate în evidenţă anul 1888 pe care-l vom numi drept un AN ASTRAL în istoria acestui sat. A fost un an bisect. El a fost precedat de alte evenimente pregătitoare şi i-au succedat alţi ani cu efecte întârziate. Fără a intra în detalii, iată o parte din calendarul evenimenţial stroeştean din 1888:

1. 27 mai 1887 – Periodicul TELEGRAFUL publică un virulent articol pamflet la adresa arendaşului Nicolae Vasilescu din Stroeşti, scris joi, 25 mai 1888, chiar în sat.

2. 31 decembrie 1887, noaptea de revelion – Haiducul Niţă C. Toteanu din Stroeşti a fost atacat pe la spate cu cuţitele de o bandă organizată de arendaşul Nicolae Vasilescu. Rănit grav, a fost dus a doua zi la Spitalul din Curtea de Argeş şi internat.

3. 3 ianuarie 1888, ora 12 – moare haiducul Niţă Toteanu (născut la 5 octombrie 1859) în Spitalul din Curtea Argeş, „din răniri violente". Medicul Dimitrie Ionescu-Buzău a fost suspectat de complicitate la deces [39]. Anul începe cu o monstruoasă crimă.

4. 29 februarie 1888 – S-a născut Nicolae N. Stroian, viitor medic şi savant, doctor în virusologie, participant la unirea Bucovinei cu România, în anul 1918, cercetător la Institutul Pasteur din Paris în 1928; s-a căsătorit cu fiica unionistului Gheorghe Şandru, primarul Cernăuţilor, consilier consistorial şi arhipresviter mitrofor [18].

5. 20 aprilie 1888 – Izbucneşte RĂSCOALA DIN STROEŞTI sub conducerea lui Badea Ionescu-Cruceru, semnalată în ziarul LUPTA [21],[44].

6. 1888 – Locuitorii din Stroeşti îl aleargă pe inginerul Spiridon Demetrescu să-l bată pentru că a încercat să împartă preferenţial loturile , luând mită. Inginerul va căpăta o boală de inimă şi va muri la 27 aprilie 1890 în Bucureşti [21].

7. 21,22-23 şi 27-28 aprilie 1888 - Ziarul LUPTA publică informaţii despre „RĂSCOALA ŢĂRANILOR DIN COSTEŞTI – STROEŞTI"

8. 8 mai 1888 – Inginerul Spiridon Demetrescu din Bucureşti vine la Stroeşti pentru punerea în posesie a celor 34 de lotaşi.

9. 27 mai 1888 – Spiridon Demetrescu încheie un proces-verbal prin care se consemnează punerea în posesie. Gheorghe Baciu (lotul nr. 29) n-a semnat nici tabelul nici procesul verbal; ceilalţi 33 lotaşi printre care şi Nicolae Gh. Ciolan, au semnat că sunt mulţumiţi.

10. 8-27 mai 1888 - Spiridon Demetrescu a definitivat harta loturilor din Stroeşti, vândute locuitorilor satului, hartă începută în anul 1886. Sunt puşi în posesie toţi cei 34 capi de lot pe „treimea proprietăţii" din moşia Stroeşti, care a fost vândută stroeştenilor în condiţii avantajoase.

11. 14 octombrie 1888 – Se târnoseşte biserica nouă din Stroeşti de către episcopul Ghenadie al II-lea. Biserica veche este donată locuitorilor din satul Vărzăroaia.

12. 30 noiembrie 1888 – S-a născut Gheorghe T. Ionescu (GHETEU) devenit un renumit învăţător şi revizor şcolar, directorul şcolii din Stroeşti timp de două decenii. A decedat la 6 aprilie 1971.

13. 1888 – Stroeştenii Ion Ciocă, Gheorghe Gâscă, Ion Zevedei, Constantin Costescu şi alţii, au dat foc clăilor de fân şi stogurilor de coceni ale arendaşului Nicolae Vasilescu, obligându-l să plece din sat. FOCUL DIN ŞOPTANA, povestit literar de Mihail Lungianu în volumul SFÂRŞITURI, a avut loc probabil într-una din nopţile perioadei octombrie-decembrie 1888. Arendăşia se face scrum.

14. 1888 –Se trasează şi încep lucrările drumului prin Stroiasca, dintre Stroeşti şi Vâlsăneşti. Din acest moment satul Costeşti iese din marele traseu şi intră încet, încet în penumbră.

7.4. EVOLUŢII DEMOGRAFICE. La 25 octombrie 1773, ruşii au întocmit o catagrafie[63] în care sunt menţionate în Stroeşti : 11 familii „cu avere“; 10 familii „cu ceva avere“ şi Stan sin Petru Puiu „sărac“. Printre cele 22 familii se identifică uşor reprezentanţii marilor clanuri : Ciolan, Galatioiu, Gaşpăr, Retevoescu, Apostescu, Micuţ etc. Satul nu s-a spart niciodată ci şi-a continuat evoluţia prin el însuşi. În anul 1838 existau în Stroeşti 94 de familii, cel puţin, cu 299 locuitori menţionaţi în catagrafie[64].

În 1860 existau 127 familii. La recensământul din 1890 comuna COSTEŞTI-STROEŞTI avea 1722 locuitori (867 bărbaţi şi 855 femei); nici un divorţat; toţi români ortodocşi; 532 copii cu vârsta până la 10 ani împliniţi şi doar 172 locuitori cu vârsta peste 60 ani[65]. În anul 1902, satul Stroeşti avea 742 locuitori. La recensământul din 7 ianuarie 1992 s-au înregistrat: Stroeşti - 1197 locuitori; Costeşti - 960 locuitori; (Valea Muscelului a avut 163 locuitori). În total 2157 locuitori.

La alegerile din 3 noiembrie 1996 s-au înregistrat 943 alegători, iar în 26 noiembrie 2000 au fost înscrişi în liste 915 votanţi, la secţia de votare Stroeşti. Ultimele date sunt din ziua de 20 noiembrie 1997: Stroeşti - 1225 locuitori; Costeşti - 841 locuitori; (Valea Muscelului 117 locuitori). Total 2237 locuitori.

Cifrele arată că satul a ajuns la o limită de stabilitate. Unirea istorică dintre Stroeşti şi Costeşti continuă să se producă, în timp ce unirea cu satul Mălureni s-a realizat în fapt dar nu de jure.

8. CURIOZITĂŢILE ISTORIEI. Fapte mai puţin cunoscute sau ieşite din comun pigmentează şi istoria satului Stroeşti. Vom expune, sumar, câteva, notate lapidar spre a da culoare acestei sinteze.

1. Maria, fata lui Ilie Bucura-Ceauşescu din Stroeşti, s-a măritat, în 1915, cu un refugiat, Gheorghe Dimitrov. Este oare cunoscutul comunist bulgar, aşa cum a susţinut Maria?

2. Familia GALATIOIU este semnalată în sat către sfârşitul secolului al XVIII-lea. Este o familie de aromâni din provincia GALATIA (Asia Mică) şi membri ei s-au integrat rapid în spiritualitatea satului, pe care l-au apărat.

3. HOGIOIU GH. P. GHEORGHE, soldat în regimentul 70 infanterie, „în luptele dintre Cocargea şi Inirgea din Dobrogea, numitul soţ a căzut mort la primul atac, împuşcat de un glonţ al inamicului, în ziua de 23 septembrie 1916, stil vechi“.

---

[63] SAD – 3, p. 62 – 66.
[64] SAD – 1, p. 178 – 189.
[65] SAD – 3, p. 733 – 736.

4. CONSTANTIN GEORGESCU zis BĂCANU a fost fiul lui Gheorghe Galatioiu şi al soţiei acestuia Ioana Galatioiu. A murit la 11 ianuarie 1928, ora 1, în vârsta de 74 ani. S-a căsătorit cu MARIA, fiica lui ION RĂDOI şi a soţiei sale ILINCA, născută în Dobreşti, judeţul Muscel. A murit la 28 februarie 1928, în vârstă de 74 ani. Maria a fost „furată“ de viitorul său soţ ! Se zice că Maria ar fi fost rudă cu haiducul Radu lui Anghel din Greci! O fi adevărat?!

5. In Piscul Crucii se află înmormântat haiducul GROZA, ucis acolo de o poteră. N-am putut elucida cine a fost acesta şi când s-au petrecut aceste evenimente.

6. GHEORGHE ZĂVOIANU poreclit OAGHEAGHEA,avea o fortă herculeană. În toamna anului 1916 l-a adus în spinare până la Stroeşti, pe consăteanul său NICOLAE MICUŢ, zis Oniţă, rănit în luptele de la Mateiaş.

7. GHICĂ ZĂVOIANU poreclit GHICĂ MAT, a fost condamnat la moarte în ziua de 2 decembrie 1940, pentru insubordonare militară. I s-a comutat pedeapsa la 5 ani temniţă grea şi degradare militară. Spre sfârşitul războiului, la 19 februarie 1944, a fost eliberat, trimis la Sărata pentru instruire şi apoi pe frontul de Est, cu Batalionul Independent 997. A fost luat prizonier şi dus în Siberia . După 11 luni de prizonierat s-a întors în ţară. Ghică Zăvoianu a revenit în Stroeşti după 9 ani, timp în care a făcut stagiul militar obligatoriu, detenţiunea, frontul şi prizonieratul. În satul Stroeşti l-a aşteptat o altă surpriză: fraţii l-au crezut mort şi i-au luat pământul.

8. La Cimitirul Belu din Bucureşti, figura 75 bis, stroeşteanul Constantin Gr. Toteanu, antreprenor de instalaţii, a construit un cavou pe frontispiciul căruia a scris „Familia Constantin Gr. Toteanu, Stroeşti – Argeş“. A vrut ca şi dincolo de moarte să se ştie de unde este ! Pe strada Orzari, la numărul 23, Costică Toteanu a construit o splendidă vilă în mijlocul unei superbe grădini. Pe casă a scris: „19 Casa C. TOTEANU 31“.

9. La 5 mai 1837, se naşte Smaranda şi în registrul bisericii se notează : „din flori“ a lui Gheorghe Sârbu arendaşu! A fost botezată de doi preoţi: popa Hristea sin Niţu Ciolan şi popa Ioan sin Grigore sin popa Niţu Ciolan.

10. La 14 iulie 1840 s-a născut ION ILINCESCU zis CATRAN. Numele a fost imortalizat în topice: „Poiana lui Catran“ şi „Râpa lui Catran“. Nepotul său, Gheorghe N. Ionescu (11 ianuarie 1921-) a fost prieten cu Gheorghe Gheorghiu-Dej şi-şi petrecea concediul la Soci. A răspuns de sindicate şi împărţea locuinţe celor în drept, din Bucureşti.

11. La 20 decembrie 1839 moare Stoian, fiul lui NECULAE BÎLDE din Stroeşti. Acesta o fi Nicolae Beldie, pandurul lui Tudor Vladimirescu?!

12. Toteanu I. Ion (Ionaş) din Stroeşti (24 martie 1936 – 6 martie 1979) a fost căsătorit cu Magda, sora lui Corneliu Vadim Tudor, liderul Partidului România Mare. Fata lor se numeşte Daniela.

13. Prefectul Argeşului a venit cu maşina în Stroeşti, cam pe la începutul secolului al XX-lea. A fost prima maşină care a intrat în sat. Mihai Ionescu a sărit cu paru la maşină , zicând că „are pe dracu în ea“. Aceeaşi maşină a intrat şi în satul vecin Costeşti. Pe coasta care urcă de la râul Vâlsan, maşina s-a oprit în mijlocul drumului. Locuitorii din Costeşti au venit cu fân ca să-i dea maşinii să pornească din loc!

14. În ordinul de zi nr. 29 din 12 noiembrie 1944 al Diviziei de infanterie prin care fruntaşul Leonache Aurel ctg. 1943 din Stroeşti-Argeş este citat, se spune: „Pentru curajul, abnegaţia şi dispreţul de moarte doveditoare în lupta de la Dealul

Sângeorgiului când s-a avântat prin locurile inamice şi a înfipt drapelul tricolor pe COTA 495 – cucerită de infanterie se decorează cu VIRTUTEA MILITARĂ clasa a II-a".

15. „Republique Francaise, Ministere de la Guerre, Recompense pour Belles Actions. MEDAILLE d' HONNEUR, Au nom de President de la Republique. Le Ministre de la Guerre a decerne une Medaille d'HONNEUR en Argent a Monsieur Theodoresco Marius – Etudiant en Medicine. A fait preuve d' un zele et d'un devouement remarcables. Monsieur Theodoresco est autorise a porter cette Medaille... Paris, le 18 juillet 1921, Ministre de la Guerre, signe LOUIS BARTHOU". Marius N. Teodorescu (3 decembrie 1896 – 5 ianuarie 1980), chirurg şef la SPITALUL BRÂNCOVENESC din Bucureşti, a fost fiul învăţătorului Nicolae C Teodorescu – Nekera .

16. Nicolae Trufăşilă a fost omorât la o nuntă de fratele său, Toma Trufăşilă, care a băgat cuţitul în el pe la spate, ca să-i ia pământul. A murit în noaptea de 22 spre 23 februarie 1886. Toma a fost arestat.

17. Elisabeta Gr. Toteanu a făcut un copil „din flori" cu Radu Rosetti. Acest copil a fost înfiat de cel de-al doilea soţ al Elisabetei, un bătrân, şi s-a numit Gheorghe Zotovici. Va deveni inginer, antreprenor de instalaţii electrice, în Bucureşti.

18. In casa şirului de preoţi stroeşteni : Retevoescu-Stroian–Sandu se găsesc următoarele cărţi vechi de cult : *Octoih* (1712); *Floarea cuvintelor* (august 1737); *Triod* (1777); *Minelul, luna mai* (1780); *Molitvelnic* (1819); *Penticostal* (1854), etc.

19. Pe luna august 1984 au primit pensia de la poştaşul Achimoiu I. Ion, 151 stroeşteni. Suma totală împărţită a fost de 116.031 lei / lună.

20. Primul bec electric din Stroeşti s-a aprins la clădirea Sfatului Popular (primar Ion. C Galatioiu), în ziua de 23 ianuarie 1948. Electrificarea satului Stroeşti a fost impulsionată de comunistul Constantin Doncea.

21. În primul război mondial, ocupanţii germani au instalat o fabrică de cherestea la Valea Dragnii, condusă de ing. Heinrich V. Schmidt. Timp de doi ani, nemţii au tăiat lemn din pădurea de la Stroiasca şi l-au folosit la construcţia metroului din Berlin. La 8 februarie 1921, H.V. Schmidt locuia încă la Stroeşti. Sătenii i-au furat într-o noapte cureaua lată de transmisie şi joagărul n-a mai funcţionat. Proprietarul a trebuit să plece din sat.

22. Unii prizonieri români din primul război mondial au fost duşi în lagărul din Landsdorf, districtul Stralsund, pe moşia lui Fritz Hann. În acest lagăr au fost şi stroeştenii: Trufăşilă Ion, Popescu Gheorghe (Bărbieru), Ionescu Gheorghe etc.
Un supravieţuitor al acestui lagăr, Grigore P. Rada din Brădet povestea la 17 aprilie 1983: „Am căzut prizonier la nemţi în ziua de 7 august 1917, ora 8, pe vârful Richitaşu în localitatea Soveja judeţul Vrancea. Am fost rănit. Am format un convoi de 500-600 prizonieri şi am fost duşi în lagărul din Landsdorf, în Nordul Germaniei. Acolo erau 2000 de prizonieri. Barăcile de cazare erau lungi de 500-600 metri şi erau conduse de un şef. Şeful barăcii mele a fost unu din Stroeşti, un om cumsecade". Se pare că a fost Gheorghe Popescu (Bărbieru). Am vizitat localitatea Landsdorf în luna mai 1971 ca invitat al Universităţii Tehnice din Dresda. Am găsit mormântul lui Fritz Hann şi castelul său a cărui ilustrată am cumpărat-o, cu două mărci, de la Helga Beethmann. Acea ilustrată o păstrez şi acum ca ecou al unor evenimente uitate de multă vreme.

23. Eduard Felice Mirto s-a născut la Brăila, în ziua de vineri, 1 aprilie 1881, în casa din strada Teatrului, nr.15 a părinţilor săi: Ecaterina (32 ani) şi Nazareno (50 ani) un misit italian din Salonic, stabilit la noi în 1859. A fost membru al Partidului Naţional Ţărănesc, alături de Virgil Madgearu, Ion Mihalache, Armand M Călinescu, Mihai Ghelmegeanu, Petre Andrei şi Alexandru Cartojan etc. A fost 15 ani magistrat începându-şi cariera la Stroeşti, iar la 23 septembrie 1930 era „ministru industriei şi comerţului şi ad-interim al muncii, sănătăţii şi ocrotirilor sociale". La 13 august 1932 era ministru al comunicaţiilor. Până în 1934 fusese ales de 8 ori deputat şi dusese 15 ani o viaţă parlamentară activă. A fost preşedinte al Asociaţiei Studenţilor Universitari Români. A fost prieten cu notarul Nicolae I. Paraschivescu (1 iulie 1880-20 iunie 1967), din Stroeşti, căruia i-a facilitat publicarea multor articole în ziarul CURENTUL intitulate: „VEŞTI DIN STROEŞTI – ARGEŞ", „ŞTIRI DIN STROEŞTI – ARGEŞ" „CURENTUL LA STROEŞTI – ARGEŞ", sau, simplu, „DIN STROEŞTI – ARGEŞ" etc. În perioada 25 iunie 1928 – 7 iunie 1937 s-au publicat în CURENTUL mai multe articole despre Stroeşti, peste 40, decât despre Piteşti[66].

24. Numele de familie SINDIOIU din Stroeşti este recent. La 14 august 1864, în lista clăcaşilor din Stroeşti, cu drept de împroprietărire figurează[67] şi DIN SIN DIOIU adică DIN FIUL LUI DIOIU. Datorită unor notari mai puţin exigenţi în ale stării civile SIN s-a unit cu DIOIU şi aşa a apărut SINDIOIU.

Evident şirul curiozităţilor continuă dar ne oprim aici cu speranţa că vom scrie odată CAIETELE STROEŞTENILOR, după modelul lui Eugen Barbu.

9. SECOLUL AL XX-LEA, O DEZVOLTARE EXPLOZIVĂ.

9.1. O PROBLEMĂ DESCHISĂ. Nu ne-am propus a descrie, nici măcar sintetic, evoluţia satului Stroeşti şi a locuitorilor săi în secolul al XX-lea din două motive: nu dispunem de o documentare adecvată; nu există timp material şi spaţiu editorial pentru o asemenea operaţie.

Din cât se cunoaşte până acum şi am avut şansa a cunoaşte direct, dezvoltarea a fost explozivă. Condiţiile sociale şi relaţiile agrare libere au favorizat dezvoltarea satului pe toate planurile, chiar dacă secolul a fost zguduit de două războaie mondiale şi o dictatură comunistă care au influenţat şi satul Stroeşti. Lista marilor valori stroeştene este impresionantă. Din Stroeşti şi-au luat zborul spre culmi 17 universitari, 16 doctori în ştiinţe, un protopop, un general, un actor şi director de teatru, oameni de cultură, preoţi, ingineri, medici, economişti, cadre didactice etc. surprinzător de mulţi pentru cei 1500 de locuitori ai săi de acum [14].

În războaie s-au evidenţiat şi s-au sacrificat mari eroi: Nicolae D. Trufăşilă („Invalidu"), Cruceru I. Gheorghe, Olărescu I. Ioan (4 septembrie 1919 – 27 decembrie 1944, Pogăceaua), Baciu Gh. Gheorghe, Matei Gh. Ion, Olaru I. Dumitru, Deaconu Gh. Nicolae şi Deaconu Gh. Petre, Sandu Gh. Nicolae (primul care a trecut Prutul în Basarabia , decorat de generalul von Mannstein), Gurilă N. Virgil, Sârbescu Iuliu, Constantin I. Stoica (Hristea), Peleş N. Ion, Olărescu I. M. Constantin, Leonăchescu L. Nicolae, Cârstea Gh. Costică, Niculae M. Gheorghe, Peleş T. Gheorghe, Crivăţ Gh. Ion, Neacşa A. Constantin etc.

---

[66] SAD – 2, p. 190 şi 195.

[67] SAD – 1, p. 271.

La început de secol, în 1906, doi stroeşteni: Nicolae C. Teodorescu-Nekera şi Gheorghe N. Stroian (Retevoescu) au început să publice cărţi [47], [48]. Pe copertă amândoi au scris STROEŞTI, satul lor de naştere! Obiceiul acesta va deveni o lege.

Inginerul Alexandru B. Ionescu (ALBEI) se ocupă de afirmaţia lui Fermat [49].

Savantul Marius N. Teodorescu a scris CHIRURGIA DE URGENŢĂ, prima carte de acest gen de la noi [15], [17], [50].

Savantul Nicolae N. Stoian (Retevoescu), colegul şi prietenul academicianului Ştefan S. Nicolau, refuză să rămână la Institutul „Louis Pasteur" din Paris [12], [15].

Profesorul dr. ing. Dan C. Teodorescu a devenit unul dintre cei mai mari inventatori români, el desfăşurându-şi activitatea la Timişoara [15].

Profesorul dr. docent Valentin P. Stroescu (nepotul preotului Onu Olărescu-Stroescu) este unul dintre marii farmacologi ai ţării. Lucrarea sa de bază [51] a cunoscut mai multe ediţii şi este o carte de referinţă.

Dr. Ion C. Micuţ, medic veterinar, a fost un spirit renascentist. A scris şi a publicat foarte mult făcând cinste satului său şi prin activitatea literară [52].

Organizarea obştii stroeştene în societăţi, asociaţii, bănci populare, cooperative etc. este molipsitoare.

Stroeştenii îşi apără cu îndârjire proprietatea asupra pământului şi nu vor accepta ca în satul lor să aibe loc procesul devastator de colectivizare a agriculturii.

In Stroeşti s-a fixat în două etape capitala plăşii Vâlsan şi au fost onorate programe edilitare bogate.

Activităţile culturale sunt coordonate de oameni cu har: Nicolae C. Teodorescu-Nekera, Gheorghe T. Ionescu, Elena Al. Ionescu, Constantin Gh. Ciolcă, Zăvoianu I. Ion, Filofteia I. Neacşu, Maria Zăvoianu etc.

In secolul al XX-lea viaţa din Stroeşti a pulsat din plin, iar actele de creaţie au vizat atât cotidianul, frumosul şi uzul curent – cât şi monumentalul.

9.2. PARLAMENTARII DIN STROEŞTI. Pentru prima dată în istoria sa milenară, obştea din Stroeşti şi-a trimis reprezentanţii în Parlamentul ţării spre a se exprima şi în plan politic şi legislativ.

La 7 mai 1996, prof. univ. dr. ing. Nicolae P. Leonăchescu a fost validat ca deputat de Argeş, din partea Partidului România Mare. El a fost reales la 3 noiembrie 1996 şi la 26 noiembrie 2000.

Prin mecanismul legilor şi al vieţii, prof. univ. dr. ing. Emilian N. Baciu, a fost senator de Argeş, din partea Partidului România Mare, în perioada 27 iunie – 10 decembrie 2000 [36], [37].

Tandemul celor doi parlamentari stroeşteni a reprezentat o expresie de vârf a evoluţiei obştei stroeştene. Activitatea parlamentară a celor doi prieteni constituie, ea însăşi, obiectul unor viitoare lucrări.

9.3. SOCIETATEA CULTURAL – ŞTIINŢIFICĂ „STROEŞTI – ARGEŞ". La 30 iulie 1972 s-a înfiinţat SOCIETATEA CULTURAL –ŞTIINŢIFICĂ „STROEŞTI – ARGEŞ" , din iniţiativa prof. univ. dr. ing. Nicolae P. Leonăchescu. Acesta a fost preşedintele Consiliului de conducere al Societăţii, până la 26 iulie 1992.

De la această dată conducerea executivă a societății este asigurată de prof. univ. dr. ing. Emilian N. Baciu.

Din 1972 şi până astăzi activitatea Societății a potențat evoluția satului Stroeşti şi dezvoltarea lui pe planuri multiple [20]. În acelaşi timp ea a creat un mecanism prin care satul s-a apărat de abuzurile unor administrații corupte sau ignorante şi a fost un instrument de lucru pentru impulsionarea dezvoltării.

Fii satului au găsit în Societate un cadru de exprimare a dragostei lor față de satul în care au deschis ochii şi au văzut prima dată cerul şi Soarele.

Una din acțiunile de răsunet a societății a fost sesiunea ştiințifică anuală, ținută cu regularitate din 1972 şi până astăzi. Cu acest prilej au venit în Stroeşti personalități remarcabile ale ştiinței şi culturii româneşti, precum şi reprezentanți din satele Stroeşti din Transnistria şi Ucraina [46].

Timp de trei decenii, Societatea Cultural-Ştiințifică Stroeşti-Argeş a propus un model cultural posibil, model care a fost preluat şi de alte sate româneşti.

Înțelegându-şi rolul şi asumându-si răspunderea, membrii Societății au adoptat la 25 iulie 1999, un patetic „MESAJ CĂTRE STROEŞTENII MILENIULUI AL III-LEA“ care se încheie cu o chemare: „Acum este rândul vostru ! Luptați şi apărați valorile satului STROEŞTI-ARGEŞ, ale poporului român!“.

10. CONCLUZII. Analiza proceselor istorice din Stroeşti, din perspectiva ultimelor cinci secole, permite să identificăm aspecte majore şi să formulăm concluzii.

1. Obştea locuitorilor din Stroeşti-Argeş a produs valori de patrimoniu, le-a conservat şi va trebui să mai producă. Aceste valori se constată în domeniile: etnografic, lingvistic, ştiințific, tehnic, cultural (scris şi oral), al ideilor şi personalităților etc.

2. În cinci secole de existență s-au evidențiat câteva LINII GENETICE majore pe linia familiilor: Apostescu – Ionescu – Năndraşu; Ciolan; Teodorescu; Retevoescu - Stroian; Micuț; Olărescu; Galatioiu etc.

In secolul al XX-lea se constată o adevărată explozie a valorilor generate de sat, efect al acumulărilor şi al condițiilor libere de evoluție.

Sunt şi LINII GENETICE STERILE care au frânat viața satului producând : hoți, prostituate, leneşi, bețivi, criminali, mincinoşi etc. Evident sunt şi linii genetice fără urmaşi.

COPIII SUNT VIITORUL ȚĂRII ! Dacă n-ai copii, degeaba ai trăit!

3. In sat au existat TENSIUNI ISTORICE, mari provocări care au impus reacții şi au generat progres:

sărăcia;
lipsa de pământ şi deposedarea de dreptul de proprietate;
trădarea din partea unor localnici;
administrații corupte sau antiromânesti;
primari neperformanți;
structuri organizatorice sterile sau blocante;
NOUL;
ocupațiile militare străine;
colectivizarea;
- conflictul şi întrecerea între familii.

O ilustrare a ultimei afirmaţii este întrecerea dintre familiile TEODORESCU şi RETEVOESCU – STROIAN, care s-a soldat cu generarea unor mari personalităţi şi anume:

- preot Nicolae Stroian cu copii săi: Nicolae, savant, medic; Aurelian, jurist; Gheorghe, protopop; Petre, maior (se continuă cu linia Sandu);
- Nicolae C. Teodorescu-Nekera cu copiii săi: Marius, savant; Cicerone, jurist; Pompeius, colonel şi continuă cu nepoţii Dan C. Teodorescu, inventator şi Ruxandra P. Teodorescu, amândoi universitari (linia genetică se continuă cu familiile Ciuvică şi Toteanu).

4. Familiile care s-au înscris pe linia CĂRŢII, a CULTURII, au evoluat rapid şi au dat PERFORMERI. În aceste familii, MUNCA CINSTITĂ şi RESPONSABILITATEA au format o tradiţie dar şi o METODĂ SIGURĂ de progres, transmisă copiilor.

Cei care au respins cartea şi cultura s-au plafonat şi au intrat în involuţie, chiar dacă, uneori, zestrea genetică a fost promiţătoare.

CÂND NU STAI CU NASUL ÎN CARTE ŢI-L ÎNROŞEŞTI DE BĂUTURĂ !

5. Demografic, satul s-a stabilizat. Este o obşte vie, cu copii mulţi. În Stroeşti nu sunt semne de prăbuşire socială; din contră. În alte sate prăbuşirea este dramatică. Bunăstarea se constată în case cu multe camere, pline cu bogăţii, în care nu găseşti nici copii, nici cărţi, nici viitor. Este rezultatul îmbogăţirii pe căi necinstite.

6. Satul Stroeşti a pompat valori umane în satele vecine şi în multe alte localităţi din ţară sau din afara ei; cei plecaţi nu îşi reneagă satul de origine ci îşi afirmă cu mândrie apartenenţa la acest spaţiu de geneză. Iată câteva exemple:

- Stroian Nicolae, preot şi învăţător la: Bădiceni, Mălureni, Costeşti, Brădet;
- Constantin Costescu-Hogioiu, învăţător la: Bădiceni, Mălureni, Costeşti, Brădet;
- Constantin Toteanu, învăţător la: Bădiceni, Muşăteşti;
- Gheorghe Stroian, preot, protopop şi învăţător la: Bădiceni, Câmpulung, Prislop-Muscel, etc.
- Gheorghe T. Ionescu, învăţător la Uda de Sus, Mălureni, etc.;
- Badea Ionescu-Cruceru, învăţător la Mălureni;
- Ion Marinescu, preot şi învăţător la Jupâneşti;
- Gheorghe Ciolan, preot la Topliţa;
- Teodor Gh. Toteanu, profesor la Câmpulung;
- NICOLAE C. TEODORESCU-NEKERA, un STRĂLUCIT FIU AL SATULUI [15], [17];
- Familia STROIAN are reprezentanţi iluştri în Braşov, Bucureşti, Câmpulung;
- Familia Retevoescu are reprezentanţi în Piteşti, Bucureşti, Vâlsăneşti, Curtea de Argeş, etc.;
- Familia Teodorescu are reprezentanţi iluştri formând o adevărată dinastie de valori, în : Bucureşti, Câmpulung, Timişoara, Munchen, Craiova, Piteşti, Cluj, Miceşti etc.;
- Familia Ionescu cinsteşte cu valori mari (conf. dr. Mirela N. Tomescu) localităţile Timişoara, Cluj, Bucureşti, Piteşti, Retevoeşti etc.;
- Familia Micuţ se exprimă strălucit în: Costeşti-Vâlcea, Curtea de Argeş, Piteşti, Bucureşti, Teregova, Râmnicu Vâlcea etc.

- Preoţii din Stroeşti au slujit şi în alte localităţi: Bohari, Topliţa, Mălureni, Costeşti, Tutana;
- Familia Ciuvică are reprezentanţi majori în : Bucureşti, Piteşti, Petroşani, Oeşti, Italia etc.;

Două nume de familie circulă în lume şi exprimă numele satului Stroeşti, fiind obţinute în Seminarul Teologic de către personalităţile de geneză: STROIAN (originalul fiind RETEVOESCU) şi STROESCU (iniţial: OLĂRESCU).

Ne este practic imposibil a indexa aici toate personalităţile care s-au exprimat pe alte coordonate şi au făcut cinste satului. O încercare în acest sens a fost făcută [15] şi va continua.

7. Sentimentul de PATRIE este foarte puternic în Stroeşti. Patriotismul locuitorilor săi a luat forme concrete:
- sacrificiu şi abnegaţie în războaie şi în activităţile militare;
- eroism în muncă, demn de laudă;
- sacrificiu pentru familie.

Aceste constante ale matricii lor spirituale au cimentat un puternic simţ al SOLIDARITĂŢII între stroeşteni. Se ajută în lungile lor chirii, la volanul maşinilor, în deplasări de durată, la necaz, la muncă prin sistemul de „clacă“ etc.

8. Stroeştenii au calităţi şi defecte. Dintre marile lor calităţi indexez, printre altele, doar două: dorinţa de a cunoaşte şi capacitatea de a înţelege şi asimila NOUL; mobilitatea pe arii mari (vestiţi chirigii) care le-a cerut tenacitate, curaj şi ingeniozitate.

Au însă şi o mulţime de defecte:
- lăudăroşenia şi fanfaronada;
- alcoolismul (din ce în ce mai prezent şi la femei!);
- contestarea valorilor evidente (« să nu se ridice altul mai sus! »);
-.lenea cu efectele ei: hoţia, minciuna, prostituţia, lipsa de cuvânt, trădarea etc. (Maria Leonăchescu observa la 92 ani: „Am constatat că în familiile în care sunt la modă prostiile întotdeauna se termină prost“);

9. Obştea satului Stroeşti a fost victima unor abuzuri administrative greu de imaginat, care i-au frânat dezvoltarea pe anumite perioade. Oameni cu interese meschine sau ignoranţi cu sceptrul puterii în mână, activiştii Partidului Comunist sau ai altor partide mai vechi sau mai noi, impostori sau incompetenţi lipsiţi de caracter au decis desfiinţarea comunei Stroeşti şi au smuls rapace multe valori din sat provocând suferinţe şi nemulţumiri.

Incapacitatea unor foruri politico-administrative de a observa sensul proceselor socio-umane şi istorice din zonă, goana imorală după avere, au condus la structuri administrative în zonă total nefuncţionale care au afectat satul Stroeşti. De ce să fie bine dacă poate să fie rău?!

Cu privire la viitorul satului Stroeşti se pot formula câteva idei, rezultate din istoria celor cinci secole analizate pe baza documentelor descoperite.

Ce trebuie să facă stroeştenii în mileniul următor pentru ca obştea lor să evolueze continuu spre progres şi civilizaţie, pentru un trai mai bun al lor şi al urmaşilor lor?

Există o singură soluţie: MUNCA CINSTITĂ şi DRAGOSTEA DE SAT. Să ne facem datoria cu seriozitate, fiecare unde suntem aşezaţi, fără să înşelăm pe alţii, pentru că ne înşelăm pe noi!

LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT !

Atenţi la valorile şi mecanismele timpului, acceptând cu prioritate CARTEA şi CULTURA, valori care se pot transpune în comportament civilizat, stroeştenii au şansă. În plan imediat: reînfiinţarea comunei Stroeşti şi readucerea în sat a dispensarului uman şi veterinar, a poştei, primăriei, poliţiei etc. ca şi conservarea şi dezvoltarea patrimoniului edilitar gospodăresc, apărarea hotarelor satului, desfiinţarea prin integrare a cătunului de rudari (care sunt daci, cu evoluţie închisă, retraşi în păduri) din Valea Teascului, precum şi respectarea valorilor satului sunt obiective posibile.

În această perspectivă, MESAJUL CĂTRE STROEŞTENII MILENIULUI AL III - LEA redactat şi difuzat de noi, reprezintă un model posibil de evoluţie, dar şi o normă de muncă şi viaţă.

La mulţi ani, satul meu iubit STROEŞTI! La mulţi ani !

Bibliografie:

1. Gheorghe Manole, *Cârciuma lui Mareş*, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş“, 1979.

2.Idem, *Darul jupâniţei Neagoslava*, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş“, 1978.

3. Ion Nania, *Legăturile stroeştenilor cu zona istorică Vlaşca oglindite în grai*, „Stroeştenii“, nr. 5/2000, p. 2-3.

4. Mihail Robea, *Proză populară din Stroeşti – Argeş. Basme, legende, snoave, povestiri populare*, Casa editorială „Muntenia“, Bucureşti, 1997.

5. Idem, *Folclorul poetic din Stroeşti – Argeş*, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş“, Bucureşti, 1980.

6. Idem, *Basme populare româneşti*, Editura Minerva, Bucureşti, 1986.

7. Idem, *Basme şi legende populare româneşti*, Casa editorială „Muntenia“, Bucureşti, 1995.

8. Idem, *Băiatul de împărat şi Iozefina cea frumoasă*, Casa editorială „Muntenia“, Bucureşti, 1998.

9. Idem, *Proverbe şi zicători. Ghicitori*, Casa editorială „Muntenia“, Bucureşti, 1998.

10. Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999, p. 7 şi 10.

11. Iscru, G.D. şi Leonăchescu, N.P., *Obştea satului Stroeşti. File de monografie*, în „Revista Arhivelor“, 3, 1982, p. 234 – 241.

12. Leonăchescu, N.P., *Un remarcabil om de ştiinţă: dr. Nicolae N. Stroian din Stroeşti*, în „Revista Arhivelor“, 4, 1971, p. 540.

13. Leonăchescu, N.P. şi Leonăchescu, P.L., *Stroeşti Argeş. File de cronică*, în „Revista Arhivelor“, 4, 1971, p. 540.

14. Leonăchescu, N.P., *Aplicarea Legii Rurale din 1864 în Stroeşti – Argeş*, în „Argessis. Studii şi comunicări“, Muzeul Judeţean Argeş, Seria Istorie, VII, 1995, p. 107 – 117.

15. Idem, *Stroeştenii în ştiinţă şi cultură*, I, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş“, 1996.

16. Leonăchescu, N.P. – Nicolae D. Trufăşilă, *O lecţie de înalt patriotism*, în „Posada", 21, 1998, p. 2 şi 22, 1999, p. 2-3.

17. Leonăchescu, N.P., *Viaţa şi activitatea unui savant: medic, dr. docent Marius N Teodorescu din Stroeşti – Argeş*, în „Posada", 19-21, 1998, p. 2 şi 4.

18. Idem, *Prin cenuşa imperiului*, în „Politica", 29 octombrie 1998, p. 1, 14-15.

19. Idem, *De la Stroeşti la Tihuanacu*, în „Politica", 31 iulie 1999- 29 ianuarie 2000; Universitatea din Piteşti, *Buletin Ştiinţific*, 2 (4), 2000, Seria ştiinţe socio-umane, Piteşti, p. 215-231.

20. Idem, *Dare de seamă*, Societatea Cultural-Ştiinţifică „Stroeşti - Argeş", 1992.

21. Idem, *Lichidarea „treimii proprietăţii" din Stroeşti – Argeş*, în „Argessis. Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, Seria Istorie, VIII, 1999, p. 213 – 235.

22. Leonăchescu, N.P. şi Leonăchescu I.P. (Bebe), *Costeşti–Vâlsan, proprietate a Mânăstirii Argeş*, în „Mitropolia Olteniei", 11-12, 1971, p. 872-881.

23. Tucă Florian, *Cultul tricolorului la Hanul Măndica din Stroeşti – Argeş*, în „Stroeştenii", 5, 2000, p. 2-3.

24. Leonăchescu, N.P., *Contribuţii la istoria şcolii din Stroeşti – Argeş*, în „Argessis Studii şi comunicări", Muzeul Judeţean Argeş, Seria Istorie, IX, 2000, p. 571-580.

25. Constantin Beldie, *Memorii*, Editura Albatros, Bucureşti, 2000, p. 7-35.

26. Leonăchescu, N.P., *Exercitarea dreptului de proprietate al mânăstirii Bistriţa-Vâlcea asupra moşiei Stroeşti din judeţul Argeş*, în „Mitropolia Olteniei", 9-10, p. 706-725.

27. Idem, *Asupra unor menţiuni ale Argeşului într-un depozit cartografic german*, în: *Neagoe Basarab, 1512-1521*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 62-69.

28. Idem, *Două precizări referitoare la familia marelui ban Barbu Craiovescu*, în „Revista de Istorie", 3, 1974, p. 443-449.

29. Idem, *Filatelie la Stroeşti – Argeş*, în *Almanahul filatelic*, 1984, Rompresfilatelia, decembrie 1983, p. 174 şi 175.

30. Idem, *Corespondenţă Paris - Stroeşti–Argeş*, în *Almanahul filatelic*, 1985, Rompresfilatelia, decembrie 1984, p. 152 - 155.

31. Idem, *Prima telegramă din Stroeşti – Argeş*, în *Almanahul filatelic*, 1986, Rompresfilatelia, Bucureşti, 1985, p. 197-200.

32. Idem, *A remarkable Romanian scientist: Dr. Nicolae N. Stroian (1888-1969)*, în „Revue Roumaine de Medecine, Virologie, 37, 1986, 2, p. 139-141.

33. Idem, *Stroeştenii pe frontul eliberării*, în „Argeş", 8, august, 1987, p. 9-10.

34. Idem, *Stroeştenii în luptă pentru victorie*, în „Argeş", 8, 1988, p. 5.

35. Idem, *Stroeşti– Argeş, în anul 1888*, în „Interfluvii", 2, 1993, p. 7-8.

36. Colecţia „Stroeştenii", 1, 1994 (Chişinău) – 7, 2001, (Piteşti).

37. Colecţia „Posada", (Piteşti), 1, 1992 - 31, 2000.

38, Leonăchescu, N.P., *Bătălia de la Stroeşti–Argeş cu tătarii*, în „Revista Fundaţiei Cultural – Ştiinţifice „Mihai Viteazul – Călugăreni", 1995, 2, p. 22.

39. Idem, *Stroeşti–Argeş, un model cultural posibil*, în „Dacoromânia", 1997, 2, p. 13.

40. Idem, *Mirajul legendelor*, Casa Editorială şi Librărie „Nicolae Bălcescu", Bucureşti, 2000.

41. Nicolae C. Teodorescu–Nekera, *Versuri din Stroeşti– Argeş*, ediţie întocmită de Nicolae P. Leonăchescu, Casa Editorială şi Librărie „Nicolae Bălcescu", Bucureşti, 2000.

42. Anatol Ciocanu, *Stroeşti, model de optimism românesc*, în „Glasul Naţiunii“, 20 august 1997, p. 4-5.
43. Baciu Emilian, *Un strălucit fiu al satului Stroeşti– Argeş: dr. Ion C. Micuţ*, în „Posada“, 1998, 18, p. 2.
44. Gheorghe Deaconu, *Răscoala de la 1888 a stroeştenilor*, în „Studii şi comunicări, Muzeul Orăşenesc din Curtea de Argeş“, 1950, p. 55-60.
45. Mihail Lungianu, *Focul din Şoptana*, în: *Sfârşituri*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1922, p. 77-82.
46. Fulgeanu Constantin, *Oameni de seamă ai Argeşului: Nicolae Leonăchescu*, Piteşti, 1992.
47. Nicolae C. Teodorescu, *Maramă ori foc? Piesă ţărănească de moravuri*, Tipografia, Librăria şi Papetăria „Gheorghe N. Vlădescu“, Câmpulung, 1906.
48. Gheorghe Stroian, *Studiu istorico–exegetic asupra Epistolei Sf. Apostol Pavel către Tit*, Tipografia „Aurora“, Bucureşti, 1906.
49. Ionescu B. Alexandru, *Asupra afirmaţiei lui Fermat*, Timişoara, 1987.
50. Marius Teodorescu, *Chirurgia de urgenţă*, I, Editura Prometeu, Bucureşti, 1943.
51. Valentin Stroescu, *Bazele farmacologice ale practicii medicale*, I-II, Editura Medicală, Bucureşti, 1984 şi 1986.
52. Micuţ C. Ion, *Plantele în medicină*, I-II, Editura Litera, Bucureşti, 1985 şi 1987.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

FUNCŢIUNEA REZIDENŢIALĂ ŞI ROLUL EI ÎN MODERNIZAREA ORAŞULUI CÂMPULUNG MUSCEL

CARMEN OPRESCU

Fondul construit conservat în oraşul Câmpulung Muscel, cu excepţia bisericilor, a fost edificat începând de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, de când s-au identificat foarte puţine case, marea majoritate a obiectivelor de arhitectură care prezintă interes istoric, artistic sau cultural, inclusiv de arhitectură vernaculară, datând din secolul al XIX-lea. Situaţia se datorează, evident, valului susţinutelor eforturi de modernizare a României după cucerirea independenţei şi interesului său pentru integrarea în atmosfera culturală (artistică, tehnică, ştiinţifică, instituţională) Occidentală, eforturi ce s-au soldat cu schimbarea radicală a imaginii oraşelor româneşti tradiţionale. Reorganizarea administraţiei locale, elaborarea regulamentelor şi obligativitatea respectării lor în conformitate cu Legea comunală[1], alinierea străzilor – ce trebuia supusă aprobării unui Consiliu Tehnic Superior unic, de înaltă competenţă, aflat la Bucureşti, ca şi obligativitatea autorizării executării lucrărilor importante de construcţie, nevoia bunei desfăşurări a activităţii reprezentanţilor instituţiilor publice, în sedii corespunzătoare, necesitatea edificării diverselor dotări (de producţie, de sănătate, cultură ş.a.m.d.) au fost factorii ce au contribuit la această schimbare pentru Câmpulung ca pentru toate oraşele româneşti[2]. Au existat însă două condiţii speciale care, coroborate, au avut o importanţă particulară: faptul că acest oraş era şi reşedinţă administrativă a judeţului Muscel şi faptul că atrăgea, în timpul verii, "vizitatori străini" nu numai datorită curelor balneo-climaterice ci şi frumuseţii deosebite a locurilor[3], a portului, a obiceiurilor. Efectele acestei din urmă condiţii sunt cât se poate de directe pentru arhitectura oraşului. Temporar sau definitiv, locuiesc în oraş personalităţi ale vieţii publice româneşti: fruntaşul liberal Eugeniu Stătescu, inginerul Matei Drăghiceanu, arhitectul Al.Săvulescu, economistul Teodor Ştefănescu, pictorul

---

[1] În 1901 e numită comisia pentru întocmirea unui regulament comunal relativ la „Construcţiuni, reparaţiuni de clădiri şi împrejmuiri"- pentru că cel anterior era „foarte vechiu" Propunerea e votată în septembrie 1901, e returnată împreună cu „o copie dupe Jurnalul Consiliului Tehnic Superior" pentru a se introduce modificările propuse de acesta. Consiliul oraşului respinge "modificările propuse spre a ne putea compara şi pune în aceiaşi linie cu capitala Bucureşti" şi decide: „menţine în totul proiectul .. aşa dupe cum este întocmit şi votat", înaintându-l la minister „pentru cuvenita aprobare" În anul 1931 se realizează un noul „Regulament de construcţii şi alinieri", format din 79 de articole.

[2] Cezara Mucenic, *Bucureşti. Un veac de arhitectură civilă. Secolul al XIX-lea*, Ed. SILEX, Bucureşti, 1997, p. 7-14; Ion Soare, *Primăria municipiului Vâlcea. Pagini de istorie*, ed Conphys, Râmnicu Vâlcea, 2000.

[3] Carmen Oprescu, *Funcţiunea de Loisir şi rolul ei în modernizarea oraşului Câmpulung Muscel*, în „Argessis. Studii şi Comunicări",V, Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti, 2000 (sub tipar).

Nicolae Grant ş.a. care îşi construiesc reşedinţe elegante ce nu scapă atenţiei şi interesului localnicilor, constituind dacă nu o provocare, cel puţin o sursă de influenţe ale elementelor de actualitate din creaţia arhitecţilor ce lucrau în capitală asupra construcţiilor noilor locuinţe/vile ale urbei.

Pentru a cerceta modul în care arhitectura a reflectat modernizarea oraşului, contribuind totodată la acest proces printr-o asimilare activă, evidentă, a tradiţiei arhitecturii câmpulungene - de fapt româneşti în ansamblul ei, am ales de această dată un program ce corespunde funcţiunii urbane rezidenţiale, acela al vilelor.

I. FUNCŢIA REZIDENŢIALĂ

Oricât am încerca evidenţierea valorilor create de oameni instruiţi şi cu experienţa exercitării unei profesii strict specializate cum este arhitectura, imaginea concretă a oraşului, personalitatea lui, începând de la modul cum este organizat, de la structura urbană, de la modul cum este valorificat habitatul oraşului respectiv – ţin de nişte tradiţii locale, uneori zonale, etnografice. Efectul lor, manifestat la nivelul culturii materiale, este ceea ce se numeşte arhitectura *vernaculară*, arhitectura fără arhitecţi. Arhitectura vernaculară din mediul urban a fost adeş inclusă în categoria generală a *arhitecturii populare,* alături de arhitectura *rurală/ţărănească.* Alteori a fost numită arhitectură a *târgurilor/târgoveţilor*. Ea nu a scăpat total atenţiei cercetătorilor. I-au fost analizate atât relaţiile cu arhitectura ţărănească cât şi cele cu arhitectura conacelor sau vechilor case domneşti, relaţii ce au evidenţiat, de cele mai multe ori, influenţe reciproce[4], după cum i-a fost uneori abordată şi legătura cu arhitectura balcanică, orientală sau chiar cu arhitectura europeană în ansamblul ei[5]. În Câmpulung arhitectura vernaculară, foarte apropiată de cea ţărănească, a dominat întotdeauna imaginea oraşului datorită interferenţelor culturale cu satele muscelene, susţinute de strânsele legături economice care au funcţionat până în contemporaneitate, la care se adaugă tradiţia însăşi a unui oraş privilegiat medieval cu organizare de obşte devălmaşă rurală. Ca atare, cea mai evidentă trăsătură generală a arhitecturii câmpulungene, manifestată cel mai direct la nivelul programelor rezidenţiale (locuinţe orăşeneşti, hanuri, vile, case de vacanţă ş.a.m.d.) este gradul de asimilare al tradiţiei arhitecturale româneşti, uneori maxim (prin stilistica şcolii neo-româneşti în care se înscrie integral arhitectura construcţiei respective, prin asimilarea arhitecturii conacelor vechi româneşti sau a caselor ţărăneşti) alteori ca dominantă stilistică (în volumetria construcţiei sau în decoraţia ei) alteori doar ca una dintre sursele de inspiraţie pentru morfologia decorativă aplicată unei arhitecturi de fapt eclectice sau de o altă dominantă stilistică decât cea românească.

---

[4] Paul Petrescu, *Consideraţii asupra raporturilor dintre arhitectura rurală şi cea urbană din sud-estul Europei în sec al XVIII-lea şi al XIX-lea,* în „SCIA", nr. 2, 1970, p. 219-245; idem, *Condiţii sociale şi istorice reflectate în arhitectura urbană. Locuinţe ale ţăranilor şi târgoveţilor din Bucureştii secolelor al XVIII-lea şi al XIX-lea,* în „SCIA", nr. 1, 1971.

[5] Paul H. Stahl, *Case ţărăneşti în regiunea Câmpulung,* în: *Omagiu lui George Oprescu cu prilejul împlinirii a 80 de ani,* Ed. Academiei, Bucureşti, 1961; idem, *Les vieilles maisons à étage de Roumanie. Les facteurs Balcaniques,* în „RESEE", II, nr. 3-4, 1964; idem, *L'art des campagnes et l'art des villes en Roumanie,* în „RRHA", IV, 1967; Mihai Ispir, *Locuinţe feudale şi case de târgoveţi în Moldova la sfârşitul sec.al XVIII-lea,* în BMI, nr.2, 1981, p. 55; idem, *Maisons bourgeoises de Bucarest et l'architecture de loisir au seuil du XIX-e siècle. Quelques hypothèses concernant des sources formelles,* în „RRHA", série Beaux Arts, Tome XVIII, Bucureşti, 1981, p. 111-121; idem, *Variante „Rundbogenstil" în arhitectura de secol XIX,* în „RMM MIA", nr.1, 1987, p. 47- 52.

O temă aparte între programele rezidenţiale o constituie vilele. Condiţiile speciale de ambient, cu privelişti deosebite înspre nord, spre munţi, cu pantele foarte apropiate ale dealului Grui la vest şi dealului Flămînda la est, specificul menţionat mai sus al arhitecturii tradiţionale a oraşului au determinat apariţia multor elemente comune în arhitectura lor (orientare, partiu, volumetrie, decor). La toate acestea se adaugă faptul că primele asemenea vile, cele aparţinând unor intelectuali de frunte ce veneau din Bucureşti, s-au construit în perioada de efervescenţă creatoare provocată de prima generaţie de arhitecţi români, cu studii la Paris, întemeietori ai Şcolii superioare de arhitectură, ce căutau un specific naţional expresiei arhitecturale, specific ce şi-a găsit mediul optim de aplicare exact în arhitectura rezidenţială. Se adaugă, în sfârşit, construirea sediului Şcolii Normale de băieţi "Carol I" după planurile şi sub îndrumarea directă a arhitectului Ion Socolescu, evenimentul care a avut un impact deosebit pentru viaţa oraşului, inclusiv pentru modul cum s-au construit şi mai ales cum s-au decorat casele câmpulungene între anii 1896-1905.

Am inventariat în Cîmpulung 25 de vile (Fig.1).

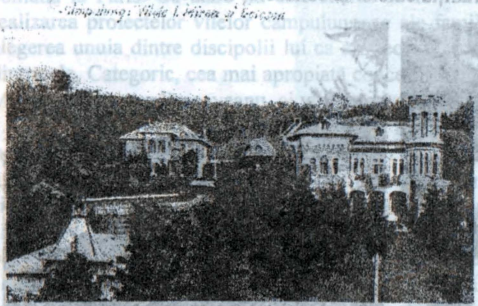

Fig. 2. Vilele Apostol Mirea şi Vasile Golescu

În marea lor majoritate ele sunt amplasate pe panta împădurită a Gruiului (vilele V. Golescu, E. Golescu, A. Mirea, E. Mirea, Săvulescu, Kalinderu, Drăghiceanu, Roseti, Mavrodin, Prager) sau la baza aceluiaşi dealul, pe strada Matei Basarab (vilele Grant, Stătescu, Teodor Ştefănescu, Braşoveanu, Manolescu, Alimănişteanu), în total 16 din 25, având faţada principală spre Răsărit, spre oraş, spre dealul Flămânda pe a cărui creastă se profilează, printre brazi, silueta bisericii Flămânda. Toate celelalte sunt amplasate de-a lungul străzii Negru Vodă. Dacă din prima categorie majoritatea proprietarilor vin din Bucureşti, vilele din oraş sunt ale protipendadei locale, mai diversificate stilistic, ambiţioase prin spectacolul arhitectonic pe care îşi propun să îl ofere, spectacol care adesea alunecă spre exagerări ce nu atestă un gust prea sigur (vilele Iorgulescu, Gh.Negulici, Paul, Predoiu, Anastase, Andreescu).

I. Stilistica dominantă neo-românească şi relaţia cu mediul construit

Într-o epocă în care, în alte oraşe, arhitectura era dominată de stilul eclectic al academismului francez construcţiile câmpulungene ilustrează voinţa de promovare a unei arhitecturi care să se înscrie cât mai direct într-o tradiţie românească autentică. Dintre cele 25 de vile selecţionate doar şase sunt desprinse în totalitate de această tradiţie: vilele Paul, Oprea Iorgulescu, Gh.Negulici, Andreescu, Braşoveanu şi Teodor

Ştefănescu. Chiar şi aşa fiind, influenţa mediului câmpulungean, cel natural şi cel construit deopotrivă, au indus rezonanţe notabile şi în arhitectura acestor ultime vile prin spaţii impozante de tranziţie între interior şi exterior cu funcţia foişorului casei româneşti (terase, verande închise sau deschise la parter sau peste demisol) sau diverse turnuri cu acoperiş independent asemănătoare, prin volumetrie, foişoarelor –belvedere, chiar dacă nu au funcţia lor.

Cel mai semnificativ exemplu pentru stilistica neo-românească este vila Apostol Mirea, pe care am putea-o considera o replică, o variantă a lucrării-manifest realizată în Bucureşti de Ion Mincu în anul 1886, casa Lahovary[6]. Planul ei indică o prelucrare directă a tipurilor tradiţionale ale arhitecturii populare: casa cu tindă şi câte două încăperi laterale şi casa cu foişor.

Amplasarea foişorului exact în ce axul faţadei, ca şi la casa creată de Mincu, echidistanţa amplasării ferestrelor, la fel grupate şi decorate, simetria încăperilor de la nordul şi sudul acestui ax dau planului simplitate şi claritate.

Golurile, mai puţine şi mai mici ale parterului dau un plus de rafinament faţadei principale, cu decoraţia şi golurile distribuite generos la etaj, în timp ce sub brâul de piatră „împletit" parterul rămâne simplu, alb, plin, peste soclul de piatră al casei E un principiu înscris tot în tradiţia culelor şi conacelor medievale.

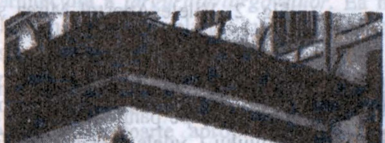

Fig. 3. Foişorul casei Lahovary,
Arh. Ion Mincu. După Mihai Caffé

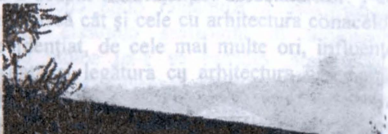

Fig. 3a. Foişoul casei A. Mircea.
Foto Carmen Oprescu

O falsă uşă de „gârlici" arcuită apare la parterul foişorului, evident din dorinţa de a reproduce modelul arhitecturii populare şi pe cel al conacelor, ea fiind, de fapt, o cămară cu acces prin interiorul casei. De altfel şi la casa Lahovary parterul foişorului este de fapt un peron acoperit şi nu gârlici, iar arcul uşii acestuia este pur decorativ. Tot la foişor, coloane zvelte din lemn strunjit, tiranţii din lemn strunjit, arcele în formă de acoladă cu dublă frângere, simplu decupată, sunt identice cu cele de la casa Lahovary.

---

[6] Mihail Caffé, *Ion Mincu*, Editura Meridiane, Colecţia „Mari arhitecţi", Bucureşti, 1970, p. 25-29.

II. Arhitecţii

Cf. Ancăi Mirea, nepoata şi moştenitoarea lui Elie Mirea, Ion Mincu şi Costin Petrescu ar fi realizat planurile vilei Elie Mirea, prieteni fiind cu acesta. El ar fi ajutat-o şi pe sora lui, Paulina, căsătorită cu un ofiţer, Braşoveanu, să îşi construiască propria reşedinţă. Memorialistul câmpulungean col. dr. Dimitrie Baciu[7] a afirmat în repetate rânduri că vila Elie Mirea şi vila Braşoveanu ar fi fost proiectate de arh. Ion Mincu. Ţinând seama de faptul că Ion Mincu a fost prieten cu N. Petraşcu, pentru care a realizat reşedinţa din Bucureşti şi care i-a fost şi biograf, de faptul că N.Petraşcu a fost prieten şi cu pictorul G.D. Mirea, căruia de asemeni i-a fost biograf, pare posibilă o relaţie suficient de apropiată între Mincu şi fraţii Mirea pentru ca acesta să fi primit o comandă sau mai multe de la ei. În plus, se pare, pe sculptorul D. D. Mirea, frate cu Apostol, Elie şi Paulina Mirea (căsătorită Braşoveanu) îl lega de Mincu studenţia comună la Paris. Ca atare nu este exclus ca Ion Mincu să fi fost măcar consultat la realizarea proiectelor vilelor câmpulungene ale familiei Mirea, dacă nu a recomandat alegerea unuia dintre discipolii lui ca arhitect sau, de ce nu, a realizat chiar el vreuna dintre ele. Categoric, cea mai apropiată concepţiei artistice a lui Mincu este nu vila Elie Mirea, şi nici casa Braşoveanu, ci vila Apostol Mirea.

Este de asemeni de remarcat şi faptul că influenţele italieneşti pe care le subliniază Mihail Caffé în analiza creaţiei lui Ion Mincu[8] şi-ar putea găsi o nouă justificare aici, la Câmpulung, şi prin utilizarea meşterilor italieni, sezonieri, foarte buni şi foarte apreciaţi pietrari, zidari, probabil activi nu numai în Câmpulung ci şi în multe alte oraşe, alături de cei câţiva arhitecţi italieni a căror activitate în România ne este până acum cunoscută. Dintre ei o personalitate aparte este cea a lui Giulio Magni (1859-1930)[9] Deşi se cunosc puţine date în legătură cu activitatea lui în România nu putem să nu observăm că vila Apostol Mirea de înscrie în multe din ele. Giulio Magni a lucrat în Bucureşti probabil din 1893 şi până în 1904, interval cronologic în care a fost construită şi vila A. Mirea, fiind puternic influenţat de stilul lui Ion Mincu, mai cu seamă în morfologia decorativă. Utilizarea unei zidării masive, a cărămizii aparente, a structurii metalice disimulate care îi caracterizează de asemeni creaţiile din România pot fi regăsite şi la această vilă. Nu se cunosc legături ale sale cu familia Mirea sau cu oraşul Câmpulung, se ştie doar că este autorul proiectului Gării din Curtea de Argeş şi că a executat mai multe vile în diferite oraşe de provincie.

Pe de altă parte modul cum sunt încadrate în decoraţia vilei Mirea elemente ale arhitecturii medievale româneşti (brâul de piatră în torsadă, şirul de cărămidă zimţat la cornişă, ultimul etaj al turnului, ce face aluzie la turlele bisericilor sistemul *parapet traforat-coloană cilindrică cu bază masivă arc în acoladă* specific foişoarelor brâncoveneşti) denotă totuşi o privire nu complet familiarizată cu spiritul acestei arhitecturi, o privire ce s-ar putea să nu fie a unui român prin dezinvoltura cu care le asociază unor elemente de un eclectism cu nuanţe italienizante şi pitoresc-orientale (palmete, arcuşoare lombarde, creneluri, arc în forma mânerului de coş, reliefuri plate), străine arhitecturii noastre medievale.

---

[7] Dumitru Baciu, *Itinerarii subiective*, Ed. Sport-turism, 1980, p. 40.

[8] Mihail Caffé, *op. cit.*, p. 17.

[9] Nicolae Lascu, *Giuglio Magni un arhitect italian la primăria capitalei*, în „Anuar al Arhivelor Municipiului Bucureşti", II, 1998, p. 148-155.

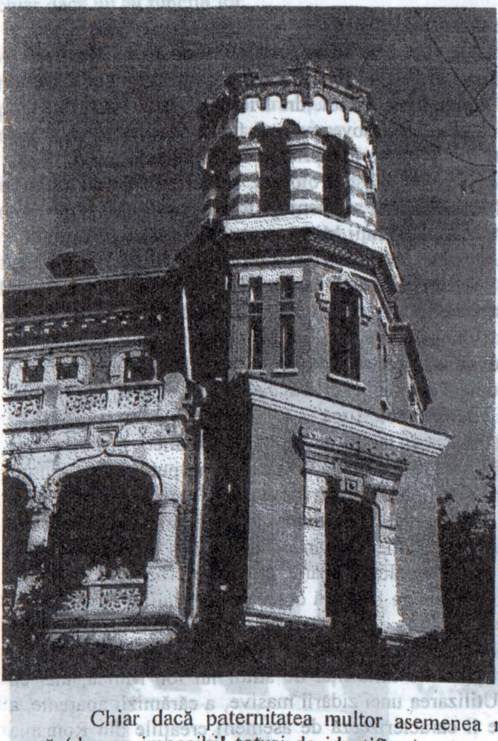

Fig. 4. Foişorul - belvedere al vilei Elie Mirea.

Chiar dacă paternitatea multor asemenea monumente câmpulungene este incertă (dar nu imposibil totuşi de identificat), este evident că aici au lucrat arhitecţi importanţi ai timpului, probabil dintre aceia care au creat şcoala românească de arhitectură. Datorită documentelor păstrate la Direcţia judeţeană a arhivelor naţionale am putea afirma, de pildă, că arhitectul Alexandru Săvulescu, şi-a petrecut ultimii ani ai vieţii în Câmpulung, unde a avut o vilă, una dintre cele mai frumoase din oraş, pe frontispiciul căreia i se păstrează iniţialele. După moartea sa vila probabil a fost vândută, ultimii ei proprietari fiind familia lui Ionescu-Brăila, medic veterinar la Palat, care a remodelat-o. În anul 1940 el a donat-o Asociaţiei medicilor veterinari, iar din 1945 până în prezent este orfelinat. După cum reiese din registrele de procese verbale ale primăriei din acei ani, Alexandru Săvulescu a fost consilier comunal, jucând un rol activ, direct, în modernizarea oraşului. Este una dintre marile personalităţi ale istoriei arhitecturii româneşti, despre viaţa şi creaţia căruia se cunosc încă puţine date, despre care nu a fost încă publicată vreo monografie, aşa cum nu s-au publicat monografii cuprinzătoare despre marea majoritate a arhitecţilor români, începând cu Ion Mincu însuşi.

III. Foişorul – belvedere element compoziţional, expresiv

Un foişor-belvedere, ridicat deasupra nivelului general al acoperişului, de regulă amplasat pe faţada de nord a construcţiei şi deschis, indică interesul de a se valorifica spectacolul oferit de crestele munţilor dinspre nord, dar şi, de foarte multe ori, imaginea panoramică asupra oraşului şi a siluetei dealului şi bisericii Flămânda, dinspre răsăritul oraşului. El este prezent la 19 din cele 24 de vile. Este o formă arhitectonică care devine un adevărat leit-motiv în arhitectura oraşului, apărând şi la numeroase case mult mai modeste, şi chiar la sediul de primăriei construit în 1905. În unele cazuri, sub influenţa curentului romantic, el capătă aparenţa unui turn medieval cu ferestre înguste la nivelele inferioare foişorului deschis spre peisaj (v vilele Drăghiceanu, Elie Mirea) ideea acestui turn inspirând şi pe arhitectul câmpulungean D.Ionescu-Berechet la compoziţia faţadei principale a Prefecturii de Muscel. Alteori foişorul-belvedere are o amploare deosebită, conferind ansamblului un joc inedit de volume a cărui dominantă principală o constituie.

IV. Orientarea

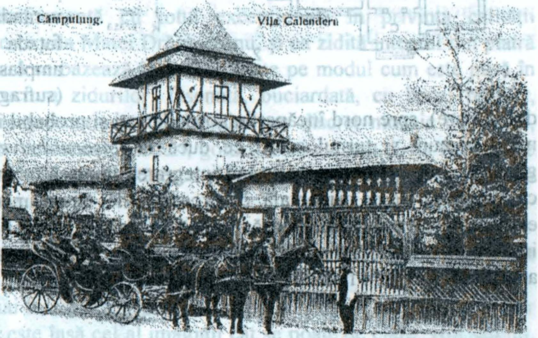

Fig. 5. Vila dr. Calinderu. Ilustrată din colecţia Gh.Chiţa.

Pornind de la ideea că arhitectura vernaculară este principalul element al mediului construit la care se raportează arhitectura vilelor câmpulungene, trebuie menţionat faptul, de altfel binecunoscut, că în arhitectura musceleană domină modelul casei ţărăneşti din zona de deal, cu parter închis şi etaj deschis printr-un pridvor ce se întinde pe toată lungimea faţadei, pridvor invariabil orientat spre sud, pentru o însorire optimă a locuinţei, spre nord fiind de obicei un perete plin, ce pune casa la adăpost de vînturile reci dinspre munte, cu ploile şi zăpezile aduse de ele. Ecepţie fac doar casele aflate la răspântii, mai ales dacă este vorba de drumuri din apropierea zonelor afectate schimburilor comerciale. De altfel şi în arhitectura cultă se ţine întotdeauna seama de orientarea construcţiei în ansamblu şi a spaţiilor din interiorul ei faţă de punctele cardinale, astfel încât să se asigure îndeplinirea funcţiunilor ei în condiţii optime de confort.

Se remarcă însă, ca o caracteristică generală a arhitecturii vilelor câmpulungene, o neobişnuită deschidere a spaţiilor interioare spre nord şi vest.

Dovadă a interesului general manifestat al proprietarilor de a valorifica în cea mai mare măsură relația dintre interior și cadrul natural, de a profita din plin de aerul ozonificat, de liniștea contemplării naturii este, la vilele din Câmpulung, dublarea verandelor deschise dinspre est, adică dinspre oraș, cu un pridvor, un balcon, un bovindou, o logie și pe fațada opusă, de vest, spre grădina sau parcul propriu, adesea cu panta abruptă a dealului în dreptul ferestrelor (vilele Stătescu, Ștefan Golescu, Apostol Mirea, Săvulescu, Kalinderu, Drăghiceanu). Uneori chiar spre nord apar mici logii sau balcoane închise la un dormitor al etajului care sfidează regulile unei corecte orientări față de punctele cardinale, față de direcția predominantă a vânturilor (vilele Ștefan Golescu, Stătescu, Grant, Calinderu, Drăghiceanu, Brașoveanu, Elie Mirea la care se adaugă cele din centrul orașului: Paul, Oprea Iorgulescu, Iancu Anastase, Iacomin).

Fig. 6 Planul vilei Eugeniu Stătescu. Releveu Carmen Oprescu

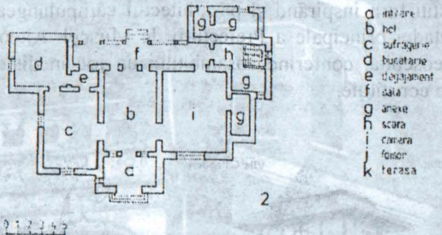

Este ilustrativ cazul vilei Stătescu. Planul ei e condiționat și de orientarea construcției: la fațadele însorite de la est și sud sunt încăperile spațioase, cu pridvoare lungi la etaj, dar cu verandă și la un dormitor de pe fațada de nord. Spre sud sunt amplasate încăperile reprezentative (sufragerie, bibliotecă, birou, salon, dormitoare), spre nord încăperile gospodărești și probabil încăperi pentru personal, mai mici, precum și turnul scării ce duce la *foișorul-belvedere*. Arhitectura vilei este gândită ca obiect-unicat, refuzând integrarea firească în ambientul construit format din case desfășurate pe orizontală, cu excepția vilei Grant imediat învecinată, dar urmărind evident integrarea armonioasă, logică în cadrul natural prin respectarea condițiilor impuse de orientarea față de punctele cardinale, față de oraș și față de panta împădurită a Gruiului (implicit față de parcul din jurul ei).

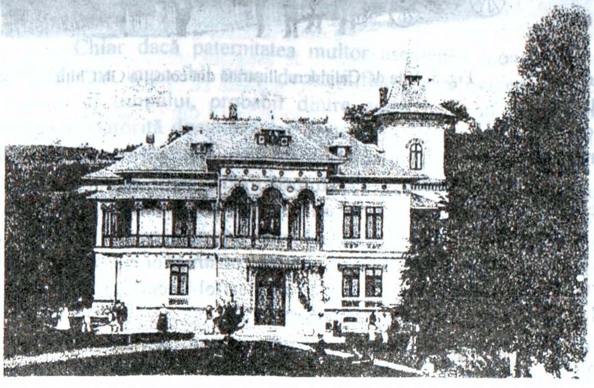

Fig.7. Vila Stătescu

V. Piatra de Albeşti în arhitectura vilelor

Doamna Marilena Coloşi, fiica respectabilului editor şi tipograf câmpulungean Gh.Vlădescu, a avut bunăvoinţa, pentru care îi mulţumim, să se informeze de la o familie de imigranţi italieni, fam. Pavoni, în legătură cu comunitatea de italieni din Câmpilung, relatând că italienii, după ce au descoperit avantajele apropierii de cariera de piatră de la Albeştii de Muscel, veneau anual în oraş, în căutare de comenzi în mod special pentru lucrări de construcţii. Luigi Pavoni, conducător al unei echipe de constructori, s-a căsătorit aici acum cca 1oo ani, alţi conaţionali ai săi legând aceiaşi cale. Au lucrat la vilele Anasatase, Ştefănescu. Din familia Pavoni a fost şi mama fraţilor de Nicolo, familie de antreprenori foarte activi în Câmpulung, o altă familie de constructori menţionată de aceiaşi sursă fiind familia Fontanelli. Adăugînd numele antreprenorului Giovanni Rossi, cel care a construit, în anii 1893-1896, halele din piaţa oraşului şi Şcoala nr.1 de Fete, adăugând calitatea deosebită a monumentelor funerare din piatră din cimitirul catolic, se poate abia începe un o cercetare privind contribuţia constructorilor şi mai ales pietrarilor italieni la evoluţia arhitecturii oraşului.

Decoraţia în piatră cioplită este omniprezentă în Câmpulung, nu numai la construcţii rezidenţiale. Este de notat, de pildă, că ultima refacere a bisericii de pe Flămânda, cu o siluetă elegantă vizibilă nu numai din orice punct al oraşului ci şi mult dinafara lui, creaţia arhitectului Gh. M. Cantacuzino, este realizată integral din piatră tot de constructori italieni.

Dintre vile, o performanţă cu totul excepţională în privinţa calităţii prelucrării artistice a pietrei este vila Matei Drăghiceanu, şi ea zidită integral din piatră de Abeşti. Decoraţia exterioară se bazează în exclusivitate pe modul cum este pusă în operă piatra ce intră în structura zidurilor: fasonată, buciardată, cu bosaj reliefat, traforată, cu alăturare de nuanţe contrastante alcătuind un discret mozaic de culori, profilată la o mare diversitate de console, brâuri, goluri arcuite ş.a.m.d. La fel este de remarcat pietrăria foişoarelor de la vilele Stătescu şi Vasile Golescu, de la terasa vilei Apostol Mirea, de la vila Paul ş.a.m.d.

VI. Relaţia între personalitatea comanditarului, a arhitectului şi mediul construit:

Unul dintre cele mai fascinante aspecte ce se pot desluşi în arhitectura vilelor câmpulungene sau de aiurea, este însă cel al imaginii cât se poate de clare, voit sau nu, pe care arhitectura o oferă asupra personalităţii celui care a comandat-o, asupra reacţiei sale faţă de modele, moravurile, mişcările culturale ale epocii pe care a trăit-o. Demonstrative sunt cazurile vilei construite de inginerul Matei Drăghiceanu, personalitate deosebit de puternică, autoritară[10], al celor construite de inginerul Vasile Golescu al vilei Paul[11] şi al vilei Braşoveanu. Reciproc, dacă s-ar cunoaşte mai bine viaţa celui ce şi-a comandat vila, formaţia lui intelectuală, activitatea lui, atunci s-ar putea desluşi mai clar coordonatele gândirii creatoare ale arhitectului însuşi, care a fost contribuţia lui şi care a comanditarului, care a fost echilibrul stabilit în final, lipsa monografiilor dedicate unor asemenea mari personalităţi ale culturii româneşti fiind o regretabilă lacună pentru cunoaşterea istoriei noastre în ansamblul ei.

---

[10] Virgiliu M. Drăghiceanu, *Mathei Drăghiceanu. O viaţă închinată binelui public*, Bucureşti, Tipografia Gutemberg, f.a.; Gheorghe Pămuţă, Ov. Isbăşescu, Flaminiu Mârţu, *Oameni din cetatea de scaun. Personalităţi şi figuri muscelene*, Ed. V. Cârlova, Bucureşti, 1995.

[11] Este regretabil faptul că nu există încă o bibliografie de referinţă asupra personalităţilor secolului al XIX-lea, mai cu seamă când e vorba de familii burgheze fără genealogie foarte mult coborâtă în trecut şi de politicieni. Despre Nicolae N. Paul tot ce am putut afla până în prezent a fost relatat de descendenţi ai vechilor familii de câmpulungeni, informaţiile fiind subiectiv relatate, adeseori cu mari rezerve din partea celor intervievaţi.

Familia **Paul** se pare că a fost o mare familie de politicieni, cu ramificaţii şi alianţe matrimoniale variate (familia Negulici, familia dr. Carol Davilla, familia lui Constantin Noica).

Construcţie rezidenţială de proporţii ample, demonstrând dorinţa comanditarului, fiu de senator, el însuşi senator, de a se impune atenţiei publice printr-un spectacol arhitectonic inedit pentru oraş. Alege, ca atare, un model din arhitectura austriacă, în condiţiile în care în Câmpulung se construise prevalent sub influenţa arhitecturii de inspiraţie naţională, pe care îl aplică la proporţii monumentale pentru scara de atunci a întregii zone centrale, vizibilitatea fiindu-i asigurată de o forma specială, cu deschidere amplă, a pieţei dintre hotelul regal, Biserica Domnească şi frontul de nord al străzii Negru Vodă. Vila, de altfel, a devenit un reper nelipsit în imaginile Câmpulungului răspândite în întreaga Românie prin cărţile poştale ilustrate, imagini fotografiate de la înălţimea balconului Hotelului Regal. Din dorinţa de a se oferi mai mare spectacol străzii, nu este valorificată nici orientarea firească spre punctele cardinale, încăperile reprezentative sunt spre nord şi încăperile mici, gospodăreşti, spre est şi sud-est. Spre SV câte un mare dormitor la fiecare nivel, decroşat spre stradă, prelungit de un balcon la parter şi la mansardă.

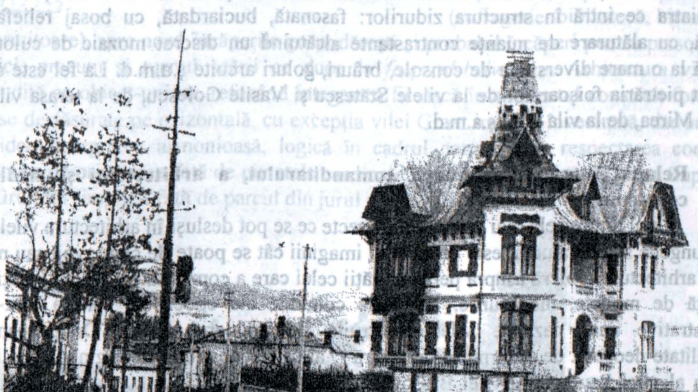

Fig. 8. Vila Paul. Foto Carmen Oprescu

Vila **Drăghiceanu**[12] este în mod evident rezultatul voinței și gustului lui Matei Drăghiceanu (1844, Târgoviște-m.1939 la Cl), care s-a afirmat prestigios și în viața publică și prin activitatea științifică. Este primul inginer de mine din România, inițiatorul învățământului minier din România. Cu studii la Paris și Aachen, se specializează în exploatarea cărbunilor, apoi a sării, apoi în geologie. Duce o activitate de pionierat în exploatarea salinelor, publică importante lucrări științifice și întocmind prima hartă geologică a României, prima lucrare monografică despre seismele din România. Membru fondator al Ateneului Român, din 1875, Societății Geografice Române. Stabilirea lui în Câmpulung a avut o importanță deosebită pentru viața orașului. Pe lângă faptul că a pornit exploatarea sistematică a carierei de piatră de la Albești, el și-a făcut simțită prezența, opinia competentă, contribuția activă la modernizarea orașului: devine membru al Obștii moșnenilor și chiar președinte al Casei Obștii, începe plantarea cu brazi a platoului Grui, luptă pentru protejarea fondului forestier, pentru o sursă de apă potabilă mai sănătoasă pentru oraș[13], atrage meșteri pietrari italieni în oraș, și în exploatarea pietrei din propriile cariere, și în construcții, prin lucrările de o calitate excepțională, într-o perioadă în care în Câmpulung se construia intens (1895-1906). A fost primul președinte al Ateneuluipopular, înființat în 1890 și, mai ales a constituit pentru cîmpulungeni un model de personalitate, de atitudine activă, de muncă rațional organizată Deși s-a afirmat că s-a stabilit în 1902 în Câmpulung, în arhivele primăriei apar mențiuni despre el, ca proprietar în oraș și ca proprietar la cariera de la Albești începând din 1895. A fost întâi proprietarul unei case din Schei, str.Ulița Văii, 32, pe care a vândut-o colonelului (viitorul general) Ieremia Grigorescu, devenit și el rezident în Câmpulung în timpul verii.

Din exigența unui om care era pe deplin avizat în privința calităților și modalităților de prelucrare ale materialului de construcție ales, din spiritul erudit al călătorului pe meleaguri îndepărtate, din latura dominatoare a unei personalități marcate de rigoare și perfecționism, pe deplin conștient de propria valoare și intolerant față de lipsa de rațiune și de profesionalism, a rezultat o construcție de o măreție copleșitoare pentru un simplu vizitator:cu volumetrie spectaculoasă, cu încăperi vaste, cu sobe monumentale, cu scafe din ipsos turnat după modelele palatelor orientale, în formă de stalactite, cu inițiale sau însemne heraldice fixate pe toate fețele văzute sau mai puțin văzute ale casei, inclusiv pe coșuri, cu dictoane latine, din Virgiliu, săpate în piatra fațadelor: DEUS NOBIS HAEC OTIA FECIT (Un zeu ne-a creat acest răgaz) și LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT (Munca fără încetare învinge totul).

Arhitectura urbană a secolului al XIX-lea și al începutului de secol XX constituie un subiect relativ frecvent abordat în cercetări de specialitate din ultimele decenii, în cea mai mare măsură pentru București[14], incontestabil orașul cu cele mai

---

[12] Carmen Oprescu, *Valori memoriale, valori culturale în arhitectura rezidențială din Câmpulung. Case ce au aparținut lui Mathei Drăghiceanu*, în „Revista de istorie a Muscelului", vol. VI, Ed. Nummus, București, 2001, p. 179-189.

[13] Alegerea sursei de apă de la Toplița a fost criticară de inginerul M. Drăghiceanu care a provocat expertize repetate, din comisiile centrale făcând parte profesorii Babeș, Mrazec și Mironescu, DJAN, Dosar 4/1911-1912.

[14] Cezara Mucenic *op. cit.*; Dana Harhoiu, *București, un oraș între Orient și Occident*, Ed. Simetria, București, 1997; * * * *Arhitectură bucureșteană, secolul 19 și 20*, Ed. Simetria, București, 2000. V bibliografie generală la lucrările citate.

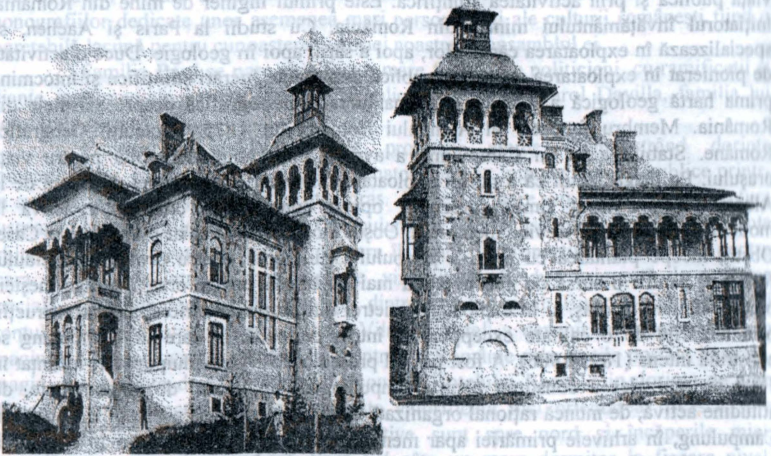

Fig. 9 Vila Matei Drăghiceanu, stânga, Vedere din nord-est, dreapta, Faţada de vest.

rapide şi mai spectaculoase acţiuni de modernizare, de racordare la atmosfera culturală şi artistică a Occidentului european. Un asemenea subiect, pentru oraşele de provincie, a intrat în atenţie sporadic, tangenţial[15], punctual[16], de regulă ca reacţie la diversele şi tot mai frecventele pericole care ameninţă existenţa unor martori de neînlocuit ai istoriei moderne a României, istorie ce este, ea însăşi, în plină cercetare şi reevaluare. Acest pericol este o realitate din păcate la fel de acută acum ca şi în anii furibundelor acţiuni de demolare din deceniul precedent. Agresivitatea cu care se manifestă noul "simţ de proprietate", lipsa totală, în ultimii 10 ani, a unui cadru legislativ de protecţie a fondului construit cu valoare istorică / artistică / culturală au determinat implantarea unor construcţii bizare în zonele de protecţie şi/sau în ansamblurile de monumente, mutilarea unor construcţii reprezentative pentru diferite etape ale evoluţiei istorice a oraşului respectiv şi, de foarte multe ori, dispariţia altora. Dacă anumite măsuri, de ordin legislativ sau administrativ nu pot fi urgentate, rămâne acută în schimb problema evaluării fondului construit, a inventarierii și cercetării lui, atât în scop științific, cât și practic, înainte de a fi prea târziu, pentru a se putea face apel, cu date concrete, în egală

---

[15] Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Botoşani*, Editura Muzeului naţional de istorie, Colecţia „Ansambluri istorice arhitecturale", Bucureşti, 1981; idem, *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Editura Muzeului naţional de istorie, Colecţia „Ansambluri istorice arhitecturale", Bucureşti, 1982; în arhivele diverselor instituţii interesate există studii şi inventare referitoare la arhitectura anumitor oraşe (Piteşti, Câmpulung, Botoşani, Roman), inclusiv din secolul al XIX-lea, întocmite de dr. arh. Eugenia Greceanu, menite a semnala valoarea patrimoniului urban de iniţiativele demolatoare.

[16] Corina Popa, *Arhitectura rurală şi arhitectura de tip urban în Râşnov şi Cristian*, în „BCMI", an VII, nr. 1-2, Bucureşti, 1996, p. 10-24; Aurelian Stroe, *Câmpulung, un oraş ameninţat*, în „BCMI", an III, nr.3, Bucureşti, 1992, p. 5-8; Viorica Pisică, *Cum a fost construit palatul administrativ de la Galaţi*, în „RMI", an LXIV, nr. 1-2/1995.

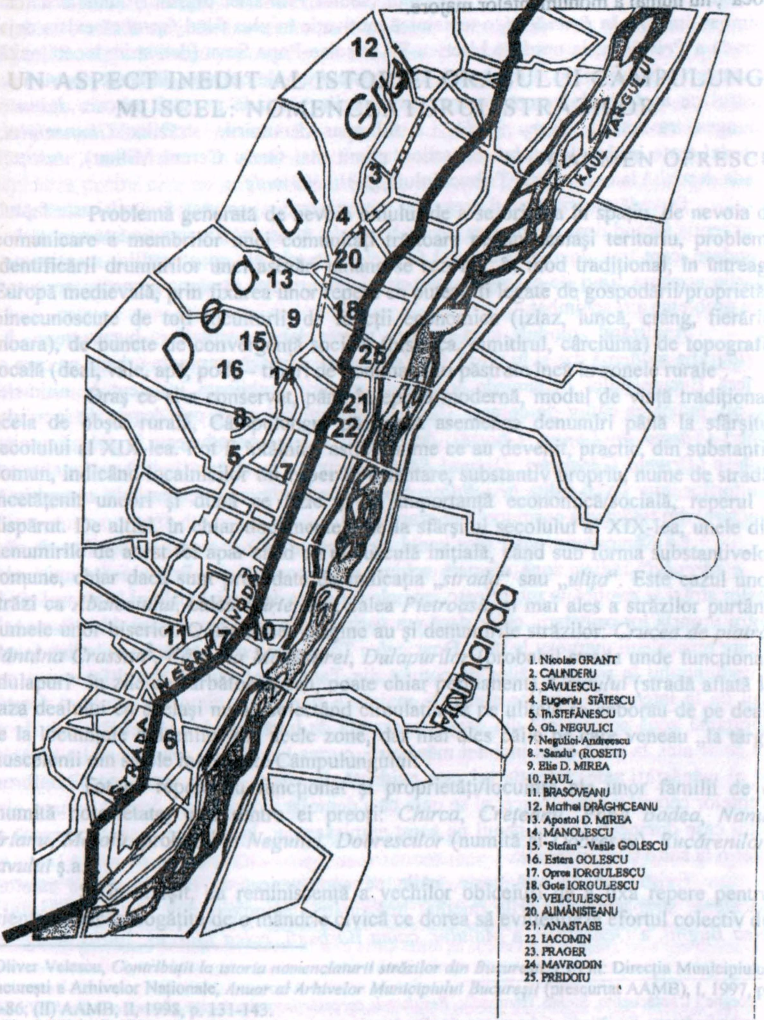
12
Dealul Grui
RAUL TARGULUI
3
4
1
20
13
18
9
15
25
16
14
21
8
22
5
7
Flamanda
NEGRU VODA
11
17
10
STRADA NEGRU VODA
6
1. Nicolae GRANT
2. CALINDERU
3. SĂVULESCU
4. Eugeniu STĂTESCU
5. Th.STEFĂNESCU
6. Gh. NEGULICI
7. Negulici-Andreescu
8. "Sandu" (ROSETI)
9. Elie D. MIREA
10. PAUL
11. BRASOVEANU
12. Mathei DRĂGHICEANU
13. Apostol D. MIREA
14. MANOLESCU
15. "Stefan" -Vasile GOLESCU
16. Estera GOLESCU
17. Oprea IORGULESCU
18. Gote IORGULESCU
19. VELCULESCU
20. ALIMĂNISTEANU
21. ANASTASE
22. IACOMIN
23. PRAGER
24. MAVRODIN
25. PREDOIU

Fig. 1 Vilele din Câmpulung. Prelucrare computerizată a planului orașului: ing. Doru Nestor și Carmen Oprescu

măsură la autoritatea administrativă/legislativă şi la conştiinţa publică. În altă ordine de idei, posibilităţile de asigurare a confortului optim al locuirii / cazării în locuri izolate, cu ambianţă liniştită, cu imagini pitoreşti, au determinat o atracţie aparte, în lumea contemporană, către oraşele mici, istorice, către peisajele urbane ale secolelor trecute, fapt care poate asigura o finalitate practică cercetării ansamblului arhitecturii "de epocă", nu numai a monumentelor majore.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

UN ASPECT INEDIT AL ISTORIEI ORAŞULUI CÂMPULUNG MUSCEL: NOMENCLATORUL STRĂZILOR

CARMEN OPRESCU

Problemă generată de nevoia omului de a se orienta în spaţiu, de nevoia de comunicare a membrilor unei comunităţi trăitoare pe un acelaşi teritoriu, problema identificării drumurilor unei aşezări umane se rezolva, în mod tradiţional, în întreaga Europă medievală, prin fixarea unor repere ce puteau fi legate de gospodării/proprietăţi binecunoscute de toţi locuitorii, de funcţii economice (izlaz, luncă, crâng, fierăria, moara), de puncte de convergenţă socială (biserica, cimitirul, cârciuma) de topografia locală (deal, vale, apă, pod) – tipuri de nominalizări păstrate încă în zonele rurale[1]

Oraş ce şi-a conservat, până în epoca modernă, modul de viaţă tradiţional, acela de obşte rurală, Câmpulungul păstrează asemenea denumiri până la sfârşitul secolului al XIX-lea. Pot fi întâlnite, astfel, nume ce au devenit, practic, din substantiv comun, indicând localnicilor **un reper** în orientare, substantiv propriu, nume de stradă, încetăţenit uneori şi după ce fizic şi ca importanţă economică/socială, reperul a dispărut. De altfel, în chiar documentele de la sfârşitul secolului al XIX-lea, unele din denumirile de acest fel apar când cu majusculă iniţială, când sub forma substantivelor comune, chiar dacă sunt precedate de indicaţia „*strada*" sau „*uliţa*". Este cazul unor străzi ca ***Abatoriului***, calea ***Vârtejelor***, calea ***Pietroasă***, şi mai ales a străzilor purtând numele unor biserici. O asemenea origine au şi denumirile străzilor: *Crucea de piatră*, *Fântâna Crassan*[2], *Fântâna Mănăstirei*, *Dulapurilor* (probabil strada unde funcţionau „dulapuri" în zile de sărbătoare, sau, poate chiar permanent), *Gruiului* (stradă aflată la baza dealului cu acelaşi nume colectând circulaţia de pe uliţele ce coborau de pe deal, de la locuinţele orăşenilor din acele zone, dar mai ales căile pe care veneau „la târg" muscelenii din satele învecinate Câmpulungului.

Tot ca repere au funcţionat şi proprietăţi/locuinţe ale unor familii de o anumită notorietate, unii dintre ei preoţi: *Chirca*, *Creţeanu*, *Popa Badea*, *Nanu*, *Urianu*, *Moloiu*, probabil şi *Negulici*, *Dobrescilor* (numită şi *Dobrescu*), *Rucărenilor*, *Savului* ş.a.

Şi în sfârşit, ca reminiscenţă a vechilor obiceiuri de a fixa repere pentru orientare, dar îmbogăţite de o mândrie civică ce dorea să evidenţieze efortul colectiv de propăşire a oraşului prin edificarea sediilor unor instituţii importante pentru oraş/judeţ, au apărut, în ultimii ani ai secolului trecut, imediat după ce clădirile respective au fost inaugurate.

---

[1] Oliver Velescu, *Contribuţii la istoria nomenclaturii străzilor din Bucureşti*, (I) în: Direcţia Municipiului Bucureşti a Arhivelor Naţionale, *Anuar al Arhivelor Municipiului Bucureşti* (prescurtat AAMB), I, 1997, p. 76-86; (II) AAMB, II, 1998, p. 131-143.

[2] Arhivele Naţionale, Direcţia Judeţeană Argeş (prescurtat A.N. D.J.A.), Fondul „*Primăria Câmpulung*", dosar 1/1883, f. 108 numele străzii ortografiat: „*Fântâna Crasan*"

Pentru a marca edificarea localului Şcolii primare nr. 1 de băieţi apare astfel denumirea *Scolei*, schimbat ulterior în *Jianu*, după numele primului profesor al acesteia. La ridicarea *Hospelului Comunal* (sediul Primăriei oraşului) numele a fost schimbat din nou, în *Primăriei*, o temeinică motivaţie în plus fiind *faptul* că exista deja o stradă a *Primăriei*, la nord de biserica Sf. Nicolae-Popa Savu (denumire încetăţenită din cauza vechiului sediu al instituţiei, aflat peste drum de cel nou, dărâmat pentru a se construi pe acel amplasament cazarma pompierilor), stradă pe care pe care *Jianu* o prelungea traversând *Negru Vodă*. La fel apar denumirile străzilor *Gimnaziului*, *Clubului* (este vorba de *clubul* ofiţerilor, numit mai târziu Cercul Militar), *Justiţiei* (strada deschisă la construirea Tribunalului), *Şcolii Normale*.

Dovadă a caracterului prevalent reprezentativ al acestor denumiri este faptul că, excepţie făcând doar denumirea *Şcolii Normale*, toate străzile menţionate sunt străzi secundare, care trec doar prin dreptul faţadelor laterale ale construcţiilor menţionate, intrările acestora fiind de-a lungul unor străzi importante, al căror nume nu se putea pune problema a fi schimbat.

Analizând modul cum apare nomenclatura străzilor bucureştene în istoriografia modernă dar şi în presă, O. Velescu evidenţiază amprenta urbană pe care o conferă Bucureştiului denumirile legate de meserii, publicate insistent în ultimele decenii, indicarea căilor de comerţ, (*Şoseaua Giurgiului*, ş.a.), cele legate de locul de comerţ (*Târgul de Lemne*, *Oborul)*, de drumul carelor ce aduceau în oraş anumite produse (*Drumul Găzarului*, *Drumul Sării*) precum şi cele care indică naţionalitatea locuitorilor unor străzi (uliţa *izraeliţilor*, a *nemţilor*, a *armenilor*), denumiri ce exprimă caracterul din totdeauna cosmopolit al oraşelor.

La Câmpulung, vital târg zonal, denumirea *„uliţa târgului“* şi *„uliţa de din dos a târgului“* indica zona afectată schimburilor comerciale. Primele denumiri ale acestor străzi se explică în mod firesc, numele fiind dat de către localnici în primul rând pentru propria lor orientare, chiar dacă era vorba de drumul Braşovului, identic cu cel pe care muscelenii mergeau la târg. Doar *calea Târgoviştei* mai rămânea să indice locul Câmpulungului în reţeaua căilor de comerţ din Ţara Românească. De altfel, exact pe locul de la intersecţia acestor două căi majore a funcţionat, timp de secole, o foarte importantă zonă comercială din oraş, consacrată de hotărârea lui Matei Basarab de a fixa chiar aici, la nord-estul incintei mănăstirii, curtea hanului cu prăvălii ce l-a hotărât a fi al mănăstirii sale. Intenţia lui este evidentă de vreme ce, în acest scop, conform recentelor cercetări arheologice, el se pare că a demolat zidurile cele demult ruinate, ale vechii case domneşti fixând hanul pe acest amplasament, în timp ce casa domnească a mutat-o la sud-vestul bisericii[3].

Există, pe de altă parte, căile pe care veneau la târg locuitorii satelor muscelene, străbătând aşezările imediat învecinate Câmpulungului: *Calea Albeştilor*, *Calea Bughii*, a *Ocheştilor*, a *Malului*, *calea Bărbuşii*, *calea Mărcuş*. Într-o plângere adresată Primăriei *calea Malului* este descrisă astfel: *„calea ce pleacă de la bis.Sf Ilie şi traversează Gruiu, vârtejele, apa Bughi, mahalalele Bughea de Jos şi Malu şi pe care comunicaţie circulează comunele Nucşoara, Corbi, Poienărei, Stăneşti, Slănic şi Berevoeşti*"[4]

---

[3] Gheorghe I Cantacuzino, Ştefan Trâmbaciu, *Rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în anul 2000 la ansamblul „Negru Vodă“ din Câmpulung*, în: Revista de istorie a Muscelului, Studii şi comunicări, VI, Câmpulung Muscel, Ed. Nummus, 2001, p. 43-63.

Pentru secolul al XIX-lea, în Câmpulung, nu au fost surprinse nume de străzi indicând meserii, ocupaţii ale locuitorilor, cu excepţia străzii *Fierari*, stradă a *ţigăniei*, respectiv stradă ce indică zona în care au trăit, probabil de mai multe secole, robii-ţigani ai mănăstirii rămaşi pe loc după eliberare, şi a străzii *Şubeşti* care, de fapt, a luat numele sub care era cunoscută biserica la care conducea, ca multe alte străzi din oraş: *Fundeni*, *Bradu*, *Schei*, *Flămânda*, denumiri ce s-au substituit hramului ce ar fi trebuit, de fapt, să identifice biserica. Este ilustrativ faptul că şi după închiderea bisericii *Fundeni*, transformată în muzeu încă de la începutul secolului trecut (de fapt un lapidariu pentru care nu se justifica o funcţie de reper în circulaţia oraşului), strada a devenit *str. Muzeul Fundeni*, aşa cum după demolarea bisericii Bradu strada a devenit *str. Biserica Bradu*, iar străzile *Sf.Vineri*, *Sf.Treime* şi-au păstrat numele şi ele după demolarea bisericilor în primii ani ai secolului al XX-lea. Sunt exemple ce ar trebui să dea de gândit celor care, în ultimii ani, s-au grăbit a reboteza străzile oraşelor fără a se gândi asupra consecinţelor deciziilor lor, uneori absolut nejustificate: voinţa şi obiceiurile şi istoria unei comunităţi pot fi, de cele mai multe ori, grav afectate.

Este de remarcat faptul că în Câmpulung nu există, ca în alte oraşe româneşti din teritoriile extra-carpatice, o uliţă *„domnească*" sau *„boierească*", sau a naţionalităţilor străine, fapt explicabil desigur prin structura proprietăţii terenului din vatra oraşului, în care s-a respectat, prin tradiţie şi datorită luptei obştii câmpulungene de a-şi păstra privilegiile, dreptul de precumpărare. Câmpulungenii au refuzat întotdeauna să accepte abuzurile prin care teritoriul le-a fost înstrăinat. Există totuşi în Câmpulung o stradă denumită cândva *Veliţilor Boieri*, de fapt o stradelă, foarte scurtă, care făcea legătura, conform *Tabloului de la 1900*[5] între străzile *Negru Vodă* şi *Râului*, foarte apropiate. Casa natală a „fraţilor *Goleşti*" este chiar la intersecţia *Lazăr* şi *Veliţilor Boieri*, conform informaţiei transmise de ultimii descendenţi ai familiei Golescu[6], deci numele străzii *Veliţilor Boieri* pare a fi provenit dintr-o proprietate a Goleştilor aferentă acestei străzi.

Numele boierilor *Rucăreni* a intrat în nomenclatura străzilor, probabil, ca simplu reper, ca şi numele *Moloiu*, sau *Ramiova*, în timp ce str. *Pârgarilor*, mai ales *Piaţa Judeţilor*[7] erau un denumiri pline de semnificaţie pentru Câmpulungeni. O piaţă a *judeţilor/jurământului* a fost menţionată de C. D. Aricescu în monografia sa – monografie care rămâne o preţioasă imagine asupra acestui oraş, imagine istoriceşte constituită, așa cum a fost păstrată în memoria tuturor câmpulungenilor pe ale căror povestiri se bazează în cea mai mare măsură patriotul revoluționar, poetul și memorialistul C. D. Aricescu[8].

---

[4] A.N. D.J.A., Fondul *„Primăria Câmpulung*", dosar 4/1901, f. 96, iul. 1901

[5] A.N. D.J.A., Fondul *„Primăria Câmpulung*", dosar 10/1900-1901, f. 92-96: *„Tablou general de raportul tehnic a stradelor oraşului Câmp-Lung, 1900 (sic!)*" Referirile la acest document se vor face, în cuprinsul acestui studiu, sub indicaţia *„Tabloul de la 1900"* Strada Veliţilor Boieri nu mai apare pe planul din 1926 (v. nota 20), fiind probabil desfiinţată în conformitate cu noul regulament pentru construcţii şi alinieri.

[6] Informaţia referitoare la casa menţionată în text, aflată acum pe strada I.L. Caragiale, ne-a fost confirmată de domnişoara Ileana Golescu personal în urmă cu 10 ani. Este vorba despre una dintre fiicele inginerului silvic Vasile Golescu, fiul lui Al. Golescu-Arăpilă. v. şi nota.

[7] La 1900 exista şi strada *Pârgarilor*, în aceiaşi zonă în care Aricescu localizează *Piaţa judeţilor*, adică în imediata vecinătate a mănăstirii. Ulterior, Piaţa judeţilor a devenit denumirea „scuarului" dintre hotelurile Regal şi Grădişteanu, în faţa amplasamentului nou al Crucii jurământului.

Revoluția franceză a produs o mare schimbare în nomenclatura străzilor, introducând sistemul apelativelor onorifice și memoriale. Probabil pentru prima dată în orașele extracarpatice, la București, la 14 august 1843 este conferit, ca omagiu, numele generalului Kiselev aleii-promenadă cunoscută și acum sub același nume, *Șoseaua Kiselev*, în timp ce locul marii adunări de sub dealul Filaretului a fost botezat „*Câmpia Libertății*“ în memoria revoluției de la 1848[9].

Numele onorifice sau memoriale acordate de câmpulungeni străzilor orașului lor nu au fost alese la întâmplare, și foarte rar au fost alese din rațiuni politice (*Piața Brătianu*, devenită ulterior *Piața Regală*), ci au fost legate de personalități sau voievozi pe care ei au ținut să îi evidențieze ca fiind legați de Câmpulung și de istoria lui: legendarul întemeietor al orașului (*Negru Vodă*), ctitorul mănăstirii și doamna lui (*Matei Basarab*, *Elena Doamna*), domnul îngropat la mănăstire (*Nicolae Alexandru*), domnul în timpul căruia s-a ridicat biserica domnească (*Mircea Vodă*), domnul care a înnoit ansamblul mănăstiresc (*Constantin Brâncoveanu*). Au mai fost astfel omagiați: *Frații Golești*, de care mai amintește un rest dintr-o bătrână casă „musceleană“ aflată lângă vila Paul, casa în care ei s-au născut[10], *Teodor Aman*, pictorul născut și el aici, ca și generalul de corp de armată *I. Popescu*[11], luptător la Mărășești.

Excepțiile sunt puține dar reflectă același respect pentru trecutul neamului care a generat alegerea numelor evocate mai sus: *Decebal*, *Mihai Bravu*, *Cuza Vodă*, *Rahova*, *Călugăreni* ș.a.m.d.

Tot respectul pentru oameni deosebiți ce au rămas în memoria orașului pentru contribuția la propășirea lui, la înfrumusețarea sau îmbogățirea lui, a generat și alegerea numelui profesorului *Jianu*[12], medelnicerului Costache *Urianu* donator al terenului pe care s-a construit localul cel nou al școlii naționale și juristului Anastasie *Urianu*, donator a peste 1000 de volume pentru biblioteca aceleiași școli[13], a arhitectului Alexandru *Săvulescu*, a familiei *Negulici*, a autorilor primelor monografii, *Aricescu* și preotul *Răuțescu*, a primarilor *Petre Zamfirescu* și *Istrate Rizeanu*, a *colonelului Zlatian*, cel căruia i se datorează dificila construire a unui drum spre Grui ce trece pe la intrarea vilelor Săvulescu și Calinderu și apoi spre vila Drăghiceanu.

Încercând să stabilească o cronologie în problema atribuirii de nume străzilor Bucureștene O.Velescu ajunge la concluzia că sunt necesare noi cercetări de arhivă, data luată în considerare până acum pentru primele astfel de încercări, respectiv anul 1834 nefiind valabilă de vreme ce, din afirmaţii cuprinse în documentele studiate până acum, la 1848 *„străzile capitalei nu aveau nici un fel de nume cu deosebire"* şi se foloseau tot sistemele vechi de denominaţie. Procesul nu poate fi însă întrerupt, el făcând parte din schimbările de comportament generate de modernizarea oraşului şi din noua mentalitate ce pătrunde şi tulbură viaţa mahalalelor. Precizia, corolar al noii vieţi economice este cerută mai ales de instituţiile financiare, pentru bănci acordarea creditului depinzând de localizarea imobilului ipotecat. În faţa numeroaselor solicitări de „certificate de număr", primăria capitalei e nevoită să treacă la o intensă campanie de numerotare a străzilor. Şi totuşi, pentru cartierele mărginaşe, la 1910 încă se mai eliberau certificate amintind de vechile practici medievale[14]

---

[8] v. C.D. Aricescu, *Scrieri alese*, Ed. Minerva, București, 1982, (Ediție critică).

[9] Oliver Velescu, *op. cit.*, p. 78.

[10] Această casă a fost indicată drept casă natală a fraților Golescu de ultimele descendente ale familiei ce și-au petrecut viața în oraș, în casa construită de tatăl lor, inginerul V.Golescu; v. și: A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*“, dosar 1/1867, f. 39. Ștefan și Nicolae Golescu au fost înscriși, până în 1867, pe listele electorale ale județului Muscel; A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*“, dosar 1/1883, f.121, 15/27 ian. 1883 ștergerea din *Listele electorale ale județului Muscel* a decedatului Radu Golescu.

[11] Vasile Novac, dr. Ștefan Trâmbaciu, *Generali câmpulungeni*, Ed. Cultura, Pitești, 1996, p. 42-58.

[12] A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*“, dosar 11/1901, f. 22, ian. 1901 se aprobă schimbarea numelui str. Scoalelor în str. Jianu, după numele primului profesor al școlii naționale deschise în 1832 în casele domnești de la mănăstire, profesor de mare suflet, evocat de C. Aricescu în memoriile sale. v. și Prof.dr. Gh. Pârnuță și prof. Ion N. Șucu, *Liceul „Dinicu Golescu“...*, p. 8, 9.

[13] Prof. dr. Gh. Pârnuță și prof. Ion N. Șucu, *Liceul „Dinicu Golescu“*, p. 9.

Deşi cercetările noastre de arhivă nu au avut drept ţintă în mod special nomenclatura străzilor, pe baza documentelor studiate se pot face unele observaţii şi constatări referitoare şi la anii în care apar unele din nume de străzi.

Primele denumiri care înlocuiesc vechiul obicei al indicării traseului lor prin utilizarea unuia sau mai multor repere de pe parcursul lor ne-au apărut în anul 1867 când, alături de vechile metode de denominaţie (*„uliţa de la părintele protopopiu Iacovescu"*, *„uliţa şcoalei de băieţi"*, *„uliţa părintelui protopop Roşianu"*[15]), apar străzi ce fixează, probabil oficial, apelative mai vechi („strada *temniţei*", „strada *Fierarilor*" „uliţa *Gruiului*"[16]).

Strada *Mircea Vodă* am găsit-o consemnată încă din 1870[17] Paralelă cu„ *uliţa principală a târgului*"[18] (actuala stradă *Negru Vodă*), ea flanca, probabil la vest, şanţul din centrul oraşului şi ajungea la intrarea Bisericii Domneşti, ctitoria doamnei Chiajna, doamna lui *Mircea* Ciobanul. Urmărind indicaţiile din *Tabloul de la 1900*, o serie de străzi leagă între ele, direct, străzile *Mircea Vodă* şi *Negru Vodă*, printre care şi strada *Urianu*. Se indică expres că ea trece pe lângă biserica Domnească, mai precis prin partea de vest a curţii bisericii, făcând legătura între *Negru Vodă* şi *Matei Basarab*. Dacă ţinem seama de faptul că strada *Mircea Vodă* conducea direct locuitorii din sudul oraşului la piaţa Sf. Ilie, deci era un drum intens circulat, putem presupune că şi intrarea principală în curtea bisericii poate să se fi aflat ori pe *Urianu* ori chiar pe *Mircea Vodă*. Pe de altă parte, dat fiind că piatra pisaniei bisericii Domneşti nu se mai păstrează, s-a formulat şi ipoteza că biserica ar fi fost ctitorită de Mircea Ciobanu însuşi[19] - ceea ce memoria oraşului ar fi putut încă reţine.

În *Tabloul* de la 1900 traseul străzii *Mircea Vodă* este clar descris: *„Din str. Matei Basarab, casa I. Simionescu, în str. Scolei, capătul Bulevardului"* Singurul loc în care se putea face, atunci, joncţiunea cu strada *Matei Basarab*, la sud de Biserica Domnească, este în faţa spitalului, la intersecţia străzii *Matei Basarab*, cu str. *Elena*

---

[14] Oliver Velescu, *op. cit.*, p. 79-81.

[15] A.N. D.J.A., Fondul *„Primăria Câmpulung"*, dosar 1/1867, f. 155.

[16] Literele iniţiale respectă ortografia din document.

[17] A.N. D.J.A., Fondul *„Primăria Câmpulung"*, dosar 1/1864-1885, f. 77: în 1870 sunt vândute de primărie casele numite ale Crucerесei, din strada Mircea Vodă pentru 10.548 lei noi, achiziţionate de la dl. Nicolae Rucăreanu în 1869.

[18] A.N. D.J.A., Fondul *„Primăria Câmpulung"*, dosar 1/1864-1885, fila 264, 1 aug. 1870.

[19] V. Trâmbaciu, *Contribuţii la istoricul Bisericii Domneşti din Câmpulung Muscel*, în: „Argessis", Studii şi comunicări, seria Istorie, tom IX, 2000, p. 159-165.

Doamna, aici aflându-se de fapt casa natală a academicianului Dan Simonescu. Considerăm că de aici începea strada *Matei Basarab*, în prezent fiind împărţită în mai multe tronsoane cu nume diferite. Nu cunoaştem încă cine este cel pentru care s-a schimbat numele celei mai lungi şi reprezentative părţi din ea în *Mihail C. Vlădescu* şi când s-a produs această schimbare. Cert este că pe planul din 1926[20] strada este marcată astfel, doar că nu se mai intersectează cu *Matei Basarab* ci porneşte din strada *Negru Vodă*, respectiv din piaţa *Unirii*[21]

În 1883, alături de strada *Râului* este atestat şi numele străzii *Matei Basarab*, în documente care, prin felul în care sunt redactate, indică faptul că strada fusese numită, tradiţional, *Gruiului* (după numele dealului de pe care colecta fluxuri importante de circulaţie şi din afara oraşului şi de pe uliţe de mult timp locuite) numele nefiind de mult timp schimbat de vreme ce se simte nevoia menţionării atât a numelui vechi cât şi a celui nou. Insistăm asupra importanţei acestei străzi pentru circulaţia locală. În *Tabloul* de la 1900 se precizează că porneşte „din str. *Negru Vodă* la *Fundeni* (108 m.)“ fiind delimitată pe mai multe tronsoane: „*De la Fundeni la str.Gimnaziului*“ (nu este indicată lungimea), „*De la Gimnaziu la str. Albeşti*“ (nu este indicată lungimea), „*De la Albeştilor la Săvulescu*“ (184 m), „*De la Săvulescu la Grui*“ (452 m.), „*De la Grui până la culmea Gruiului*“ (360 m), „*De pe culmea Gruiului la str. Măgurei*“ (250 m). Deşi nu este indicată lungimea celor mai mari tronsoane din centrul oraşului, ea tot figura în evidenţele primăriei ca fiind cea mai lungă stradă a oraşului, depăşind 1,5 km. Este, cu certitudine, motivul pentru care numele ales este cel al lui Matei Basarab chiar dacă strada nu trecea exact pe la intrarea ctitoriei lui, şi de ce numele i-a fost fixat înaintea celorlalte străzi ale oraşului. De asemeni, traseul excesiv de lung a fost împărţit, încă de la începutul secolului, în mai multe străzi cu denumiri diferite: *Nicolae Alexandru Voievod*[22], *Elena Doamna*, *Lascăr Catargiu*, *Calea Albeştilor*.

Denumirea aleasă pentru strada principală a întregului oraş, care ţine să fixeze în conştiinţa tuturor afirmarea originilor legendare ale Câmpulungului, *Negru Vodă*, am întâlnit-o abia în anul 1884[23], dar cu o frecvenţă şi cu o claritate a exprimărilor (fără a induce nici o explicaţie suplimentară) care ne dă certitudinea că numele fusese deja adoptat de multă vreme.

---

[20] Este vorba de „*Planul oraşului Câmpulung lucrat de C.Rădulescu-Codin şi Neculae Patraulea*“ din anul 1926, publicat în: C. Rădulescu-Codin, *Câmpulungul Muscelului. Istoric şi legendar. Privire asupra trecutului cu hărţi, figuri şi numeroase vederi. Însoţit de călăuza vizitatorului, celor mai de seamă locuri şi monumente istorice din oraş şi din împrejurimi*, Câmpulung Muscel, 1925, pagină nenumerotată.

[21] v. şi A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*“, dosar 8/1930 f. 223, planul oraşului sumar desenat, sc. 1/25000, trimis Ministerului de Interne în oct. 1930 „*în vederea încheierii convenţiilor speciale între Casa Autonomă a Drumurilor şi comunele urbane*“.

[22] Fără comentarii, ne rezumăm a nota că strada purtând numele domnitorului din tabloul votiv de la Biserica Domnească a Argeşului, str. *Nicolae Alexandru Voevod*, trece, la egală distanţă, printre fosta mânăstire catolică (Cloaşterul) şi biserica de la curtea domnească a Basarabilor, acum biserica mânăstirii Negru Vodă.

[23] A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*“, dosar 1/1864-1885: în acelaşi an 1884, acte de vânzare către primărie de la: Fotinia, născută Gh. Jugureanu, care vinde case cu loc de la părinţi în str. Negru Vodă vecine: la Răsărit „*cu strada de din dos a târgului*“, la nord cu târgul cel vechi de bucate; Sache Nicolau, Diamandi Nicolau şi Costache Nicolau, moştenitorii lui Nicolae Nicolau vând prăvăliile din str. Negru Vodă vecine: la sud cu capul terasei, „*la apus cu şanţul care curge de-a lungul oraşului*“, la est cu Negru Vodă; vândute de asemeni primăriei casele din str. Negru Vodă învecinate cu: est cu str. Râului, la vest cu str. Negru Vodă.

În 1895 sunt atestate străzile: *Calea Mărcuş, Nanu, Rucărenilor, Schei* iar în 1896: *Fundeni, Gimnaziului, Muşat, Primăriei, Scolei, Sf. Vineri, Ştefănescu, Bărăţiei, Calea Albeştilor, Şcoalei Normale.* Adăugând numele străzii *Sachelarie*, atestată în 1898, am epuizat lista străzilor nominalizate în documentele de la sfârşitul secolului al XIX-lea studiate de noi.

Înregistrarea şi avizarea nomenclatorului de străzi se făcea pe baza unui „*tablou*“ (tabel) probabil asemănător celui de la 1900. Menţiuni despre existenţa unui asemenea tablou am întâlnit în 1896, când Consiliul Comunal hotărăşte întocmirea unui tablou pentru schimbarea denumirilor de străzi care urma a se depune spre avizare cf. art. 95 din Legea Comunală şi „*va înlocui tabloul ecsistent (sic!)*“[24]

Întinderea mică a Câmpulungului, mai ales faţă de cea a capitalei[25]. nu a făcut necesar un regulament special privitor la numerotarea şi nomenclatura străzilor, doar obligativitatea fixării unor plăcuţe cu numele străzii şi numărul casei este fixată prin „*Regulamentul pentru construcţiuni şi alinieri*“ redactat de consilierii primăriei sub titlul „Regulament pentru înfrumuseţarea şi perfecţionarea oraşului Câmpu – Lung (sic!)“[26] şi publicat în anul 1901[27]

Studiile consacrate acestui subiect fiind, pentru restul oraşelor româneşti aproape inexistente, nu am urmărit a face comparaţii, ci doar a evidenţia importanţa abordării lui pentru istoria civilizaţiei urbane moderne în teritoriile româneşti. Pe de altă parte intenţia a fost şi aceea de a atrage atenţia asupra unui aspect al activităţilor edilitare desfăşurate în prezent fără nici un criteriu valoric, fără cunoştinţa faptului că s-au înlocuit şi se continuă a înlocui denumiri pline de semnificaţie pentru comunităţi locale ce au provocat, prin cutume sau prin exprimarea directă voinţei colective, alegerea anumitor denumiri pentru străzile oraşului lor.

Erau nume pe care orăşenii le doreau rostite zilnic, întru aducere aminte chiar şi numai a moşilor de la care ei le-au preluat. În plus, în condiţiile depersonalizării multor străzi ale unor vechi cartiere, din diverse motive (populaţie transplantată aici de la ţară în anii „industrializării socialiste“, blocuri informe, vilele ridicate în prezent în dispreţul total al mediului construit cu care ele convieţuiesc), de multe ori doar numele străzii mai poate evoca o tradiţie, o istorie, o memorie pentru oraşul contemporan.

---

[24] A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*“, dosar 21/1896, f. 67; în acelaşi registru cuprinzând copiile proceselor verbale ale şedinţelor Consiliului Comunal, semnate autograf de primarul oraşului, la f. 163 este menţionat avizul pentru „schimbarea“ numelor străzilor nou-deschise, fără a fi consemnat şi tabelul cu aceste străzi.

[25] 1920 aprobat prin Înalt Decret regal „*Regulamentul pentru numerotarea şi nomenclatura străzilor din Bucureşti*“ Monitorul Oficial nr. 54, 11 iunie 1920 Oliver Velescu, *op .cit.*, pag. 80.

[26] A.N. D.J.A., Fondul „*Primăria Câmpulung*“, dosar 1/1901 f. 70, 71, 72.

[27] v. Andrei Căpuşan, *Sistematizarea urbană la Câmpulung*, în: Studii şi Comunicări, Muzeul Câmpulung, vol. IV, 1987, p. 211-219, despre „*Regulamentul pentru construcţii şi alinieri*“ publicat de primărie în anul 1901.

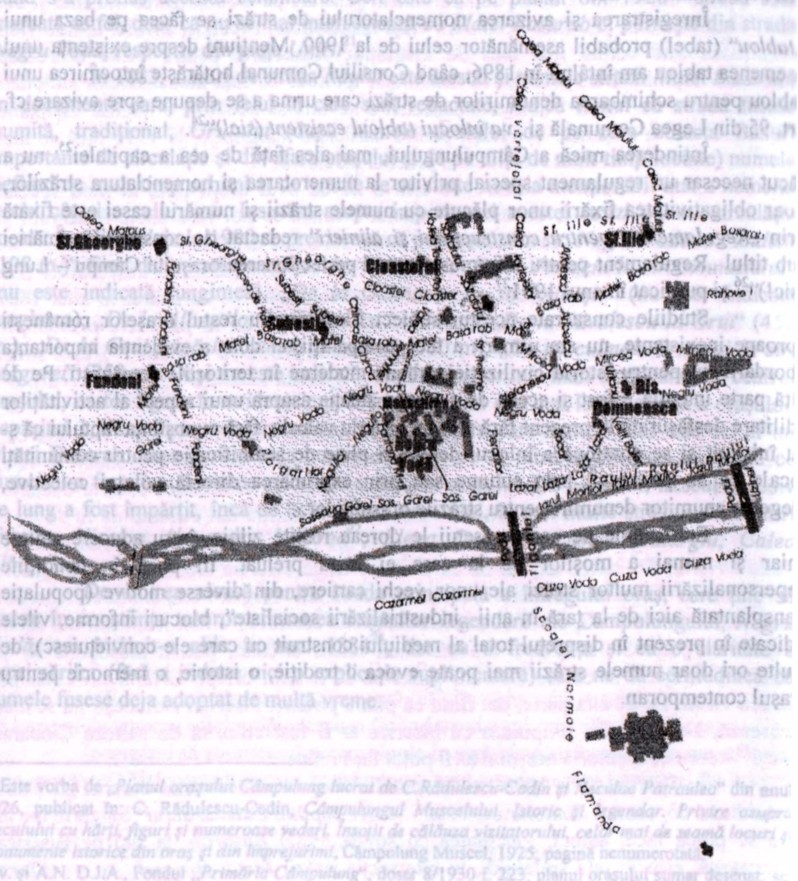
Calea Mărcuș
St.Gheorghe
St. Gheorghe
Fundeni
Fundeni
Calea Mărcuș
Calea Mărcuș
Calea Mărcuș
Calea Vărtejului
Calea Mateiaș
St. Ilie
St.Ilie
Matei Basarab
Cloaștei
Cloaștei
Cloaștei
Rahova
Școlei
Matei Basarab
Mircea Vodă
Negru Vodă
Biserica Domnească
Negru Vodă
Negru Vodă
Gării
Fundeni
Negru Vodă
Zorilor
Negru Vodă
Sas. Gării
Lazăr
Lazăr
Iazul Morilor
Raului
Pod
Cuza Vodă
Cuza Vodă
Cazărmei
Cazărmei
Școalei Normale
Flămânda
Cimitirul
Flămânda

Fig. 1a. Străzile menționate la 1900, zona de sud a orașului. Prelucrare computerizată a planului actual al orașului realizată de C. Oprescu

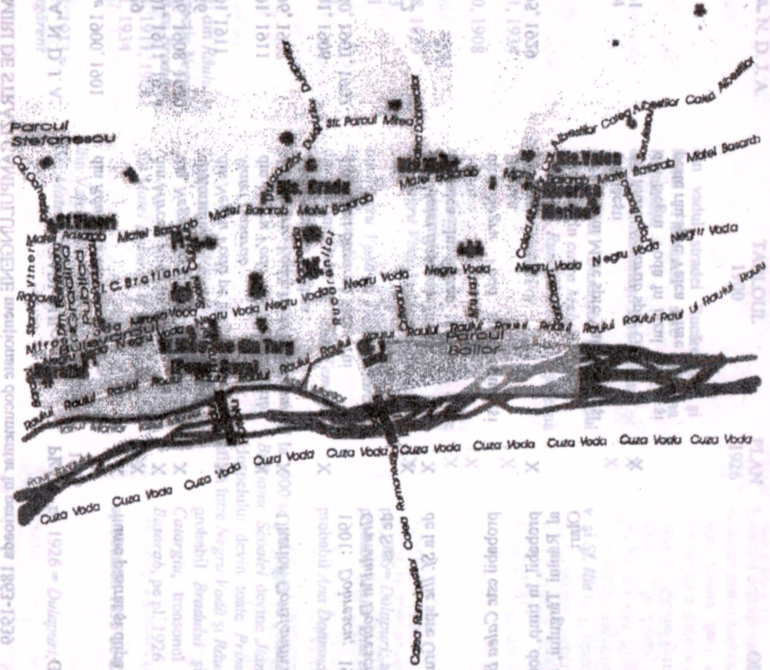
Parcul Stefanescu
Str. Parcul Mircea
Calea Albestilor
Matei Basarab
Negru Voda
I.C. Bratianu
Bulevardul
Parcul Bailor
Raului
Cuza Voda
Calea Rumanestilor

Fig. 1b. Străzile menţionate la 1900, zona centrală a oraşului. Prelucrare computerizată a planului actual al oraşului realizată de C. Oprescu.

DENUMIRI DE STRĂZI CÂMPULUNGENE menţionate documentar în perioada 1863-1939

Nr crt	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAŢII
1	ABATORIULUI	*ante* 1900, 1901	din *Râului* la râu	X	
2	Teodor AMAN			X	nume păstrat şi după 1944
3	ANA DOAMNA	1929		X	
4	ARICESCU	1901, 1911, 1934	din *Mircea Vodă* în *Sf. Ilie*	X	
5	BĂRĂŢIEI	1896, 1908, 1930, 1936	din *Negru Vodă* în *Râului* şi vadu abatoriului	X	
6	BOLINTINEANU	1901,1911	din *Negru Vodă* pe lângă grădină, la *Matei Basarab*	X	
7	Biserica BRADU	1901, 1911	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*	X	
8	CALEA ALBEŞTILOR	1896, 1907	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*, *Săvulescu*, la Bughea	X	Ulterior: *Constantin Alimănişteanu*[1], *30 Decembrie*
9	Calea BĂRBUŞII	1901, 1906		X	
10	Calea DOBRESCILOR	1900, 1901, 1902	din *Matei Basarab* spre Grui		1901: *Dobrescu*; 1902: o stradelă comunică din *Gruiului* în *Dobrescilor* pe lângă biserica Sf. Nicolae de Sus
11	Calea DOROBANŢILOR	1912		X	
12	Calea MALULUI		din *Matei Basarab*, în str. Sf. Ilie, în valea lui Căzan, în sus spre Malu	X	de la *Sf. Ilie* spre Grui
13	Calea MĂGURII		din *Negru Vodă* spre apus şi Bughea		probabil este *Calea Bughii* din pl. 1926
14	Calea MĂRCUŞ	1895, 1929		X	probabil, în timp, două drumuri: unul pe malul stâng al Râului Târgului, altul între bisericile Fundeni şi Olari
15	Calea NĂMĂEŞTI		de la podul Mare spre Valea Mare şi Nămăeşti		
16	Calea OCHEŞTILOR	1901	din *Matei Basarab* spre Grui	X	
17	Calea PIETROASĂ		din Negru Vodă în iazul morii şi peste râu spre Valea Mare		

---

[1] cf.Baciu, I.M,35.

	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAȚII
18	Calea RUMÂNEŞTILOR		din vadul stradei Rucărenilor şi hanul Flămânda spre comuna Rumâneşti		
19	Calea TÂRGOVIŞTEI		din *Valea Rumâneşti* spre Mățău	X	
20	Calea TRAIAN	1914		X	
21	Calea VÂRTEJELOR		din *Matei Basarab* prin dosul spitalului în *calea Malului*		v. şi *Sf. Ilie*
22	Calea VIŞOIU DIN VALE		din *calea Rumâneştilor* în şoseaua Națională la Valea Foi		
23	C.TIN BRÂNCOVEANU	1911, 1934		X	
24	BUGHEA, Calea BUGHII	1900, 1908		X	
25	CAZARMEI (?şoseaua)		*strada Cazarmei*, de la podul mare spre cazarmă şi Mărcuş	X	
26	CĂLĂRAŞILOR	1908, 1929	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*	X	
27	CĂLUGĂRENI	1913			pl. 1926= *Dulapuri;* actuala *Soldat Golescu*[2];
28	CHIRCA	1901	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*, în *Sf. Gheorghe*		probabil *Maior Giurescu* la 1926
29	CLOAŞTER	1901	din str. *Spitalului* în *Valea Temniți*, în str. *Chirca*		probabil *Ana Doamna* la 1926
30	CLUBULUI		din *Mircea Vodă* în *Matei Basarab*		la 1900 se prelungea cu *Şcoalei*, despărțite de intersecția cu *I.C. Brătianu*. *Scoalei* devine *Jianu în 1901*, dar după construirea Hospelului devin toate *Primăriei*, prelungind str. *Primăriei* aflată între *Negru Vodă* şi *Râului*.
31	CREȚEANU (CRITEANU?)	1901: din *Râului* la intersecția *Negru Vodă* cu *Bradului*	*Criteanu*, din *Negru Vodă* în *Râului*		probabil *Bradului* şi *Creţeanu* vor deveni *Lascăr Catargiu*, tronsonul dintre Podul Băilor şi *Matei Basarab*, pe pl. 1926
32	CRUCEA DE PIATRĂ	1901, 1911, 1929	din *Matei Basarab* în *Sf. Gheorghe*	X	
33	CUZA VODĂ	1911, 1934		X	aprobată în 1895 de Consiliul Județean
34	DECEBAL			X	
35	Drumul Malului		din Valea Rumâneştilor spre Mățău		
36	DULAPURILOR	1901; 1913 = *Călugăreni*	din *Matei Basarab* spre Grui	X	pl. 1926 = *Dulapuri;* actuala *Soldat Şt. Golescu*

---

[2] Baciu

	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAȚII
37	ELENA DOAMNA	1911, 1931		X	
38	FIERARI	1867, 1911	din *Negru Vodă* în *Lazăr* la capătul podului mare	X	
39	FÂNTÂNA CRASAN	1901, 1908	din *Negru Vodă* în *Râului*	X	
40	FRAȚII GOLEȘTI	1911		X	
41	FUNDENI	1896, 1911	din raionu Gării peste *Negru Vodă* pe la biserica Fundeni în str. *Matei Basarab* şi la biserica *Sf. Gheorghe*	X	pl. 1926 = *Muzeul Fundeni*
42	GĂRII	1901, 1907	din *Negru Vodă* la gară		
43	Şos. GĂREI	1900; 1901	din str. *Lazăr* la gară		
44	GIMNAZIULUI	1896	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*		La 1896 *Matei Basarab* era între *Gimnaziului* şi *Albeştilor*. Cum *Elena Doamna* şi *Sf. Treime* existau, probabil *Gimnaziului* era la sud de Gimnaziu
45	GRUIULUI	1867, 1883, aug. 1900			posibil să se fi păstrat denumirea pentru tronsonul ce va fi *Lascăr Catargiu*, la est de vile şi de biserica Schei, în prelungirea străzii *Matei Basarab*.
46	I.C. BRĂTIANU	1901, 1911, 1929	din *I.H. Rădulescu* în str. *Scolei*	x	probabil "prelungită" în 1907 cu tronsonul ce continuă *Bulevardul* până la *Calea Traian* de pe planul din 1926
47	I.H. RĂDULESCU	1901, 1911	din *Negru Vodă* pe lângă grădină (Grădina Publică nota n) în *Matei Basarab*	?X	
48	JUSTIȚIEI			X	
49	JIANU	1901-1906			v. *Clubului*
50	LASCĂR CATARGIU	1911, 1929, 1930, 1934		X	v. şi Creţeanu; posibil ca tronsonul de la est de vile şi de biserica Schei, în prelungirea străzii *Matei Basarab*, să fi păstrat o perioadă denumirea *Gruiului* în limbajul orăşenilor.
51	LAZĂR	1900, 1907	din str. *Negru Vodă* la podu mare; de la ea începea şoseaua *Gării*	X	*Fierari* era din *Negru Vodă* în *Lazăr*; *Socol* era din *Negru V.* în *Lazăr* (*Aman*?); *Veliţilor Boieri* era din *Lazăr* în *Râului* (probabil *Rahova* din pl. 1926). Deci casa natală a fraţilor *Goleşti* e chiar la intersecţia *Lazăr-Veliţi Boieri* deci numele *Veliţilor B.* pare fi avut originea într-o proprietate a Goleştilor; pl. 1926 = *Unirii*; probabil actuala *stradă I.L. Caragiale*

	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAŢII
52	MAIOR GIURESCU	1929		X	
53	MATEI BASARAB	1883, 1907	din *Negru Vodă* la Fundeni, la str. *Gimnaziului*, la str. *Albeşti*, la str. *Săvulescu*, la Grui, la culmea Gruiului, la str. *Măgurei*	X	1883, Menţionată frecvent sub formularea *strada Gruiu* (*M.. Basarab*), sau invers: *Matei Basarab* (*GruiuLui)*; 1907: urma a fi prelungită din dreptul str. *Popa Badea* până sub Măgura
54	MIHAI BRAVU	1929		X	
55	MIRCEA VODĂ	1870, 1911	din str. *Matei Basarab*, casa I.Simionescu, str. *Scolei*, capul *Bulevardului*		pare a fi *N.C. Vlădescu*, inclusiv de-a lungul *Bulevardului*; 1901: *Jianu* pornea din *Mircea V.* din dreptul statuei lui *Negru Vodă*; 1900, intersecţii: *Aricescu*, *Clubului-Scolei*, *Profesorului* (la rondul mare), *Rizeanu*, Sf. *Vineri*, *Str. Pieţii Judeţilor*, *Ştefănescu*, *Urianu*
56	MÂNĂSTIRII	1901	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*		
57	MOLOIU	1901	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab* şi *Calea Bughea* (pe la casa Oncica)		pe planul din 1926: probabil *Vulturului* e continuată cu Moloiu printre vila Calinderu şi biserica Schei
58	MUŞAT	1896, 1901	din *Negru Vodă* în *Râului*	X	
59	MONASTIRI (neidentific)		Din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*		
60	NANU	1895, 1907	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*	?X	1907 se cere redeschiderea ei
61	NEGRU/NICOLAE ALEXANDRU VOEVOD	1911		X	pe pl. *1926* apare şi "*Negru*"
62	NEGRU VODĂ	din 1867 menţionată permanent	Calea *N. V* de la Raionul din jos la gura străzilor *Gării*, *Fierarilor*, *Primăriei*, *Albeştilor*, la Şcoala nr. 3, până la Raionul din sus	X	
63	NEGULICI	1901, 1914	din *Negru Vodă* în şoseaua *Gării*	X	intersecţie cu: *Fântâna Mănăstirei*
64	PÂRGARILOR	1901, 1911, 1914	din *Negulici* la *Negru Vodă*		
65	PARCUL MIREA	sept. 1911		X	
66	PÂRGARILOR	1901, 1914	din str. *Negulici* la *Negru Vodă*		
67	Col. POENARU BORDEA			X	
68	POPA BADEA	1901, 1907, 1911	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*	X	1907: *Albeştilor* urma a fi prelungită din dreptul str. *Popa Badea* până sub Măgura
69	GEN. I. POPESCU	1934		X	
70	PRIMĂRIEI	1896, 1906, 1911	din *Negru Vodă* la *Râului*	X	extinsă spre *Matei Basarab* în 1906, dispărând *Clubului* şi *Scoalei-Jianu*

	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAȚII
71	ROFESORULUI (neident)		Din *Mircea V.* în *Negru V* la rondul mare		
72	RAHOVEI	1901, 1911	din Piață la Grădina Publică	X	1900: traversează *Sf, Vineri*
73	RAMIOVA	1901	din *Matei Basarab* spre Grui		probabil, la 1901, se intersecta cu *Matei Basarab* undeva între *Malului* și *Dulapurilor*
74	RĂUȚESCU			X	la N de Grădina Publică
75	RÂULUI	1883, 1907	de la vadul morii Vlăsceanu la *Urianu*, *Fântâna Crasan*, la *Negru Vodă*	X	intersecții la 1900: *Criteanu*, *Abatoriului*, *Bărăției*, *Fântâna Crasan*, *Veliților Boieri*, *Savului*, *Rucărenilor*. *Primăriei*, *Mușat*
76	RIZEANU (neidentificată)		Din *Mircea Vodă* în *Matei Basarab*		
77	RUCĂRENILOR	1895, 1901: din *Negru Vodă* în *Râului*	din *Negru Vodă* în *Matei Basarab*		intersecții la 1900: Calea Rumâneștilor, Râurilor, *Negru Vodă*
78	SACHELARIE	1898, 1901, 1929, 1934	strada din fața caselor d-lui Sachelarie (fără nume)-[până în] str. *M. Basarab*		deschisă între *Negru Vodă* și *M. Basarab*, de-a lungul proprietății unde se proiectase palat administrativ și judecătoresc; oct. 1901: recepție definitivă; 1907: strada Brătianu se prelungește până în Sachelarie
79	SAVULUI				
80	SĂVULESCU	1901	din *Matei Basarab* în *Albescilor*	X	
81	SCHEI	1895, 1900, pl. 1926: *Biserica Schei*	din *Negru Vodă*, prin fața bisericii, în *M. Basarab* și *Moloiu* spre *cal Bughea*	X	nov. *1900:* "Proiect de aliniere și pavare a stradei *Scheiului* în prelungirea ei spre *calea Albeștilor* și legătura cu str. *Moloiu* pe lg. proprietatea D-lui Doktor Calinderu"
82	SCOLEI, ?*Scoalelor*	1896, i an. 1901 *Scoalelor* devine *Jianu*;	din *Mircea Vodă*. în *Matei Basarab*		v. *Clubului*, *Jianu*
83	ȘCOLEI NORMALE	1896 deschiderea; 1900, 1901, 1906	*Strada Școlei normale*: din *șoseaua Rumâneștilor* până în *str. Flămânda*.		mart. 1900: șos. Clâmpulung-Târgoviște; martie 1901: *Șoseaua Flămânda*; str. *Școlei Normale* în 1906
84	SF GHEORGHE	1900, 1929	de la bis. la str. *Chirca*	X	
85	SF. ILIE	1907	din *Matei Basarab* la *cal. Vârtejelor*		intersecții la 1900: *Aricescu*, *Calea Malului*
86	Bis. Sf. NICOLAE-NICUȚ	1911		X	
87	SF. TREIME	1901, 1900	din rondul str. *Negru Vodă* la *M.. Basarab*	X	1906: intersecție *Fierari*, *Negru Vodă*, *Sf. Treime*

	STRADA	A. N. D. J. A.	TABLOUL 1900	PLAN 1926	OBSERVAŢII
88	SF. VINERI	1896, 1901, traversează *Rahovei* 1911	din *Mircea* v. în *Matei Basarab*	X	
89	ŞTEFĂNESCU	1896, 1901	din *Negru Vodă* în *Mircea Vodă*		1896 (tronson pe *Mircea Vodă* între str. *Ştefănescu* şi *Sf. Vineri*), 1901: "*profesorului Ştefănescu*"
90	ŞUBEŞTI	1901, 1911	din str. *Chirca* la str. *Sf. Gheorghe*	X	
91	TUDOR VLADIMIRESCU	1901, 1911		X	între *Venus* şi *Fânt.Crasan*, paralelă cu ele, din *Fraţii Goleşti* la *Brătianu-Negru Vodă*
92	ŢIGANILOR	1901			
93	UMBREI			X	
94	UNIREI	1911, 1936		X	v. *Lazăr*
95	URIANU	1907	din *Mircea Vodă* în *Negru Vodă* pe la Biserica Domnească	?X	1900: intersecţie cu str. *Râului* între vadul morii Vlăsceanu şi str. *Fântâna Crasan*
96	VALEA TEMNIŢEI	1867 1901, 1907	din *Negulici* peste *Negru Vodă* şi *Matei Basarab* în str. *Cloşter*	X	1867, printre: uliţa şcoalei de băieţi, uliţa de la părintele. protopopiu Iacovescu, ş.a.m.d.
97	VENUS			X	ulterior *Lt. Oncica*, informaţie de la Aurică Smaranda
98	N.C. VLĂDESCU	1929, 1930		X	*ante* 1929 se intersecta cu *Elena Doamna*; la 1930 apare numele *Mihail C. Vlădescu*. v. *Mircea Vodă*.
99	VULTURULUI			X	v. *Moloiu*
100	VELIŢILOR BOIERI	1901	din *Lazăr* în *Râului*		v. *Lazăr*
101	VIŞOIU DE SUS (şosea)		din *Negru Vodă* pe la grădina Rucărenilor		
102	Colonel ZLATIAN	1929		X	

v. şi Dr. COSTEA, ALIMĂNIŞTEANU, LT. ONCICA, FÂNTÂNA MĂNĂSTIREI, GENERAL EREMIA GRIGORESCU, în continuarea străzii Lascăr Catargiu de la Calea Albeştilor pe planul din 1926

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM X, 2001**

MARI DESENE ŞI GRAVURI DIN SECOLUL AL XX-LEA

AUGUSTIN LUCICI

Greutatéa de a opera distincţii calitative valabile creşte considerabil când ne referim la arta vremii noastre şi există motive serioase pentru aceasta. Ne lipseşte perspectiva şi nu beneficiem de judecăţi care să fi rezistat probei timpului. Mai mult, arta contemporană este în mare măsură abstractă şi diferă atât de fundamental de arta reprezentaţională din trecut, - artă care se sprijinea pe viziunea naturală şi avea un conţinut explicit - încât criteriile anterioare ale desăvârşirii ne apar azi sub semnul dubiului sau nu mai sunt deloc aplicabile.

La începutul anului 1964 „National Gallery" din Washington ne-a oferit posibilitatea cu totul inedită de a lua cunoştinţă cu gama şi cu diversitatea deconcertantă a artei secolului nostru prin intermediul unei ample expoziţii de tablouri împrumutate de la „Museum of Modern Art" din New York. Se putea urmări acolo fiecare fază a picturii din secolul al XX-lea şi chiar precursorii ei erau bine reprezentaţi. Apăreau lucrări de referinţă din creaţia lui Cézanne, Van Gogh, Gaugaín, piese renumite de Matisse şi Fovi, de Picasso şi de cubişti, de expresioniştii germani, de Kandinsky şi Mondsian, creatorii artei abstracte.

Aici figurau şi exemple reprezentative pentru multe alte curente, precum pictura fantastică şi suprarealistă, de la Chagall la Dali şi Tanguy şi erau expuse picturi ale celor mai noi expresionişti abstracţi Pollok de Kooning şi alţii, precum şi ale expresioniştilor geometrici ca Josep Albers, Moris Louis şi Ellsworth Kelly. Alături de picturi extrem de moderne apărea şi pictura unui realist scrupulos, chiar cu un aer romantic în subtext, Adrew Wyeth, un artist cu o audienţă deloc mică la public. Nimeni nu va condamna, credem, un anumit sentiment de confuzie în faţa acestei abundenţe de curente diverse. Chiar dacă vom observa că tendinţa abstractă a devenit tot mai dominantă în secolul al XX-lea - poate datorită unui reflex inevitabil al civilizaţiei noastre ştiinţifice şi tehnologice - vom întâmpina greutăţi în a găsi criterii de judecată şi evaluare care să cuprindă atât arta reprezentaţională, cât şi pe cea abstractă, precum şi tot ceea ce se situează între ele.

Totuşi, dacă întoarcem o privire spre criteriile desăvârşirii pe care le-am desprins din operele de artă create începând cu secolul al XV-lea şi până la sfârşitul secolului al XIX-lea situaţia nu ne apare chiar aşa disperată. De fapt, multe din aceste criterii - şi vom căuta să dovedim - sunt încă aplicabile şi azi, în ciuda renunţării la viziunea asupra naturii în favoarea formelor abstracte, pentru că principalele realizări artistice rămân aceleaşi.

Ne vom transfera acum în secolul al XIX-lea cu metoda noastră de cercetare, o metodă de aflare a criteriilor desăvârşirii prin compararea unui artist de valoare recunoscută cu unul minor, care însă lucrează în acelaşi stil, sperând să aflăm astfel confirmarea la presupunerea noastră privitoare la identificarea marelui artist şi cât şi a celui minor, prin intermediul unei analize amănunţite concentrate asupra calităţilor realităţii formale. Vom rămâne pregătiţi să ne inversăm chiar judecata de valoare, dacă va fi necesar. Subţierea tot mai evidentă a conţinutului, care se poate lesne observa în evoluţia de la arta reprezentaţională de către arta abstractă, nu va constitui un impediment serios deoarece, cum spuneam înainte, în arta abstractă nu numai organizarea formală, expresivitatea, originalitatea, şi alte aspecte calitative sunt încă distincte şi arta abstractă poate fi, cel puţin până la un punct, măsurată.

Dacă examinăm semnificaţia creaţiei lui Matisse, cât şi a lui Picasso, a încetat de a mai fi contestată, ei fiind categoric unele din figurile majore ale secolului al XX-lea. La fel, Suzanne Valadon, contemporan cu Matisse era admirată la vremea ei pentru grafica îndrăzneaţă şi pentru o anumită forţă primitivă a lucrărilor sale. Datorită acestei forţe renumele ei acum pare a urma din nou o linie ascendentă. Mâna de maestru a lui Picasso se recunoaşte lesne în aşa numitele sale desene diverse, clasice pe care le-a realizat în paralel cu compoziţiile abstracte. Prea mulţi factori accidentali, cum ar fi culoarea sau cerneala picurate pe suprafaţa hârtiei sau mulţimea unor linii care ar vrea să indice subconştientul, mă îndoiesc sincer că pot da naştere unei mari opere de artă. Acelaşi lucru este valabil şi pentru porţiunile realizate de diverse maşini sau în cele în care predomină anumite procedee tehnice, care, practic, nu au nici o valoare expresivă. Dacă, pe de altă parte, compoziţia este prea strict limitată la câteva forme geometrice, perspectiva conştiinţei creatoare ni se pare la rândul ei prea îngustă pentru a produce o operă de calitate artistică, superioară, deşi multe din curentele noi au valoare experimentală.

La şcoala expresionismului abstract şi a abstracţionismului geometric întâlnim lucrări supradimensionate cu numai câteva tuşe gigantice pe ele: dungi sau forme de cel mai simplu tip. Acestea nu au, mi se pare, un caracter articulat şi expresiv decât prea sumar pentru a aspira să fie considerate în categoria marii arte sau pentru a ne menţine multă vreme treaz interesul. Afirmaţia este valabilă şi pentru „Pop Art" şi „Op Art", ca să menţionez şi aceste curente care fac parte dintre ultimele ivite. Ele se apropie periculos de mult de frontiera dintre artă şi non-artă.

CARTEA ANULUI 2000

SILVESTRU VOINESCU

După 1990, producţia editorială din ţara noastră a crescut la nivelul ţărilor mari din Europa, datorită numărului enorm de edituri care au apărut peste noapte. Statul n-a mai putut controla fenomenul editorial şi în primii ani de după revoluţie, am asistat la o serie de păgubitoare evenimente în domeniu. Pentru exemplificare, am să amintesc doar unul care mi se pare şi azi, pe cât de regretabil, pe atât de nostim. În anul 1991-1992, trei edituri din ţară, au scos celebrul roman „Cămaşa lui Hristos", fără să ştie una de celelalte. Poate că întâmplarea n-ar fi făcut vâlvă, dacă cei interesaţi din străinătate n-ar fi reclamat statului român că nici unul dintre cei trei editori, nu ţinuseră cont de obligaţiile „Copyrightului". În aceste condiţii, statul nostru a fost nevoit să retragă imediat după piaţă, cele trei ediţii ale cărţii în cauză. De la întâmplarea povestită, foarte multe dintre editurile apărute imediat după revoluţie, au dispărut şi bine-nţeles, au apărut altele, aşa încât până la începutul anului 2000, ţara noastră a continuat să aibă o producţie editorială, la titlul de carte mai ales, supradimensionată. Aspectul acesta, a dat naştere unui alt fenomen la care a contribuit şi economia de piaţă. Au dispărut treptat, treptat, tirajele mari, pentru că editurile trebuiau să-şi vândă rapid producţia pentru a investi în alte tipărituri. Au apărut în consecinţă, tirajele tot mai mici, de numărul sutelor de exemplare, fapt la care asistăm şi astăzi şi care a dus la scumpirea enormă a cărţii în ţara noastră.

La data când scriu aceste rânduri, ne aflăm deja în a doua jumătate a anului 2000. Multe din cărţile apărute în acest an, mi-au trecut prin mână şi pot aprecia valoarea pe care o au în funcţie de nevoia de lectură a diferitelor categorii de cititori potenţiali. Se obişnuieşte, în fiecare an , ca un număr de câteva cărţi din domenii diverse, să fie socotite pentru valoarea lor, drept „Cartea anului". Ei bine, din punctul meu de vedere - şi nu numai al meu - cartea acestui an este „2000 de ani de statalitate, creştinism şi cultură în spaţiul românesc". Autorii acestei cărţi apărută în două volume care totalizează aproape 1100 de pagini, sunt: Dr. Florian Tucă, şi profesorii de istorie Nicolae Ionescu şi Romulus Raicu.

Cartea a apărut în condiţii bune, la editura Sylvi din Bucureşti. Încă de pe coperte, cele două volume au precizarea „Repere cronologice". Volumul întâi se ocupă de perioada „De la geto-daci, până la Unirea cea Mare de la 1 decembrie 1918", iar volumul doi „De la Marea Unire de la 1 decembrie 1918, până în ziua de 15 ianuarie 2000". Autorii au grijă să precizeze tematica volumelor încă de la început:

- Statalitatea în spaţiul românesc
- Regi, voievozi, domnitori, principi şi şefi de stat

- Lupte, bătălii, ample mişcări sociale şi naţionale
- Evoluţia creştinismului. Lăcaşuri de cult, mitropoliţi şi patriarhi
- Hrisoave, acte, legi şi decrete
- Instituţii de cultură, cărturari şi cărţi
- Monumente istorice, statui, busturi, cruci memoriale
- Decoraţii, medalii, plachete, insigne
- Calendar istoric aniversar 2000

Mergând până la amănunt în anunţarea conţinutului, vom găsi în conţinutul celor două volume informaţii cu totul inedite, pe care cititorul cotidian căruia se adresează cartea, nu are de unde să le cunoască. Se constată din capul locului, bogata experienţă cărturărească şi editorială a autorilor în fruntea cărora se situează la propriu şi la figurat, dr. în istorie Florian Tucă, autor a peste 50 de cărţi - unele în colaborare - fost redactor-şef şi director al Editurii militare, trecut în retragere după ce, timp de douăzeci de ani, purtase gradul de colonel. Cultura românească îi datorează lui Florian Tucă o adevărată literatură a monumentelor eroilor patriei şi a însemnelor memoriale dedicate acestora.

Vorbind despre valoarea cărţii, cunoscutul istoric şi academician Ştefan Ştefănescu, care girează lucrarea cu o admirabilă prefaţă scrisă în ianuarie 2000, în încheierea acesteia spune: „Lucrarea 2000 de ani de statalitate, creştinism şi cultură în spaţiul românesc“, se recomandă ca una din realizările editoriale româneşti de seamă, într-un moment de resurecţie cultural-ştiinţifică şi de căutări în racordarea istoriei noastre la ritmul de dezvoltare al ţărilor europene dezvoltate.

Autorii lucrării - în special coordonatorul ei dr. Florian Tucă, general omni excepţio major - fac proba înaltelor lor calităţi profesionale şi dau istoriei, bunul cel mai de preţ al naţiunii noastre, sensul profund de conştiinţă şi spirit de răspundere“.

Literatura noastră istorică a mai cunoscut o serie de cărţi în care evenimentele sunt înşiruite în cronologia lor, gen „Istoria României în date“, dar n-am avut nici o carte până la cea de care ne ocupăm în rândurile de faţă, care să comenteze succint informaţiile şi care să se ocupe şi de domenii cum sunt: evoluţia creştinismului, lăcaşuri de cult, hrisoave, instituţii de cultură, cărturari şi cărţi, etc. Pe noi, cei din Argeş această carte ne avantajează în mod evident, pentru că vom găsi sute de relaţii despre oameni şi locuri din judeţul nostru care s-au înscris în istoria României prin faptele lor sau prin conotaţiile ce le poartă. Dacă ne gândim că în judeţul nostru sunt urme evidente din timpul strămoşilor noştri daco-romani, din timpul primelor formaţiuni statale, că aici au fost primele două capitale ale Ţării Româneşti, prima mitropolie a Ţării Româneşti, dacă ne gândim că aici se află şi astăzi importante ctitorii ale unor voievozi ca Mircea cel Bătrân, Vlad Călugărul, Neagoe Basarab, Constantin Şerban şi alţii, dacă ne gândim că aici s-a zămislit celebra baladă Meşterul Manole, dacă ne gândim că în secolul al XIX-lea şi al XX-lea Argeşul şi Muscelul a dat spiritualităţii româneşti nenumărate valori, ne putem imagina cu uşurinţă că în economia cărţii judeţul nostru ocupă un loc important.

Se ştie că, poporul nostru a fost creştin încă de la începuturile zămislirii sale, fapt pe care îl dovedesc atât numărul mare de martiri din primele secole ale primului mileniu, cât şi bazilicile şi însemnele creştine descoperite pe teritoriul patriei noastre. Ei bine, cartea de faţă, ne dă într-o anexă de la primul volum o listă cu sfinţii de viţă românească şi datele când aceştia sunt sărbătoriţi în calendar. Această listă are în frunte câteva strălucite aprecieri ale părintelui academician Dumitru Stăniloaie, care ne îndeamnă să aflăm informaţii cu totul de excepţie pe care ni le oferă această listă. De asemenea, vom parcurge cu un interes crescând anexa cu numele tuturor ierarhilor pe care i-a avut poporul nostru în episcopiile împrăştiate pe tot cuprinsul celor trei provincii româneşti de dincolo şi de dincoace de munţi, până la marea cea mare şi din nordul Bucovinei până în Banat.

În afara anexelor cu care se încheie fiecare volum, cartea este echipată cu bibliografii selective, cu indice de localităţi şi zone geografice, cu indice selectiv de nume, cu indice tematic de lupte, bătălii şi alte acţiuni militare, toate constituindu-se într-un aparat critic care ajută cititorul în orientarea lui pe parcursul celor peste o mie de pagini.

La reuşita lucrării, şi-au adus contribuţia un grup de referenţi din varii domenii de activitate, precum şi un număr de colaboratori care au cuprins prin preocupările lor domeniile cele mai diverse ale conţinutului.

Ţinând cont de cele câteva argumente pe care le-am înfăţişat, dar şi de mulţimea informaţiilor inedite care dau o nebănuită savoare lecturii, din punctul meu de vedere, lucrarea „2000 de ani de statalitate, creştinism şi cultură în spaţiul românesc“, poate fi socotită fără riscuri una din cărţile anului 2000, care se va cere reeditată.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

PERSONALITĂȚI

REEVALUĂRI: NEAGOE BASARAB – SCEPTICUL

SERGIU I. NICOLAESCU

Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, „întâia mare carte a culturii românești (Constantin Noica), a avut la o reeditare de acum câteva decenii un impact puternic asupra cercetătorilor culturii române medii. Domnitorului-scriitor i s-au adus cele mai entuziaste elogii, a fost reconstituită istoria edițiilor și comentariilor, au fost contestate vehement încercările de a avea alte puncte de vedere privind originea și originalitatea textului. S-au făcut apropieri la *Principele* (1513) lui Machiavelli; Neagoe a devenit Lorenzo Magnificul. N-au lipsit apropierile de alte creații religioase sau laice, cei care au scris despre acest eveniment editorial nu au ezitat să folosească noțiuni de filosofia culturii, de cultură populară etc., nu au fost uitate nici capodopera arhitectonică a Mânăstirii Argeșului, ca și balada *Meșterul Manole*.

La această adevărată „ofensivă" de redescoperire a semnificațiilor *Învățăturilor*... un rol de neignorat l-a avut și revista *Argeș*, fapt bine motivat că această „moștenire" îi revenea de drept. Încă din anul 1967, cercetătorul Dan Zamfirescu, viitorul editor, publica articolul *Expresie genială a vechii civilizații românești* (*Argeș*, nr. 8/1967). Au urmat studii și eseuri numeroase, dintre care amintim: *Când au fost traduse Învățăturile lui Neagoe Basarab. Mărturii numismatice* de Octavian Iliescu (*Argeș*, nr. 10/ 1967) și mai ales *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Compoziție. Stil. Metaforă*, semnat de profesorul Gheorghe Vrabie (*Argeș*, nr. 1/ 1969). Este una din primele încercări de definire ca *literaturii* care se încrustează între paginile acestui monument de artă și civilizație românească.

O dată cu apariția ediției critice, pregătită pentru tipar de Dan Zamfirescu, Gheorghe Mihăilă și Florica Moisil (Editura *Minerva*, 1970), „campania" a reînceput. Semnalul l-a dat poetul Gheorghe Tomozei, care a acordat Premiul Revistei *Argeș* pe anul 1971 editorilor, premiu care avea nu numai o semnificație simbolică, ci și una materială. Au urmat articolele și eseurile publicate în revistă, care merită reamintite mai ales prin diversitatea semnăturilor și, implicit, prin seriozitatea științifică a textelor. Au semnat: Paul Anghel, Pavel Chihaia, Dinu C. Giurescu, Nicolae Baltag (*Argeș*, nr. 3/1971), Maria Luiza Cristescu, Aurel Vasiliu, Adriana Rujan (*Argeș*, nr. 4-5/ 1971) și din nou Paul Anghel (*Argeș*, nr. 11/ 1971).

În vara anului 1971, la Curtea de Argeș a avut loc o importantă sesiune științifică, consacrată împlinirii a 450 de ani de la trecerea la cele veșnice a lui Neagoe Basarab. Cu acest prilej a fost dezvelit un monument, iar Dan Zamfirescu a pregătit un masiv volum (*Neagoe Basarab, 1512-1521,* Editura Minerva, 1972). Antologia cuprinde cele semnificative texte începând cu Gavriil Protul, trecând prin B. P. Hasdeu, N. Iorga, P. P. Panaitescu şi încheindu-se cu numeroase contribuţii contemporane (Al. Piru, Virgil Cândea, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Edgar Papu, Ioan Alexandru, Leonid Dimov etc.).

A urmat importanţa monografiei semnată tot de Dan Zamfirescu, subintitulată *Probleme controversate* (Editura Minerva, 1973), în care autorul a încercat şi, în mare parte, a reuşit să lămurească numeroasele controverse legate de text (datare, originalitate etc.) şi integrându-l între cele mai importante contribuţii româneşti ale vremii. De altfel, încă din anul 1971 a apărut o monografie semnată de istoricul Manole Neagoe (Editura *Ştiinţifică*).

Interesul pentru *Învăţături*...s-a mai estompat în anii următori, „coborând" în ample, dar mai rare lucrări de sinteză. Consemnăm analizele riguroase semnate de Pavel Chihaia (*De la Negru-Vodă la Neagoe Basarab. Interferenţe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*, Editura Academiei, 1976 şi *Sfârşit şi început de ev*, Editura Eminescu, 1977) şi Edgar Papu (*Barocul ca tip de existenţă*, vol. II, Editura Minerva, 1977). O amploare deosebită a dat cercetării acestui monument istoricul literar Dan Horia Mazilu în cărţile sale *Literatura română în epoca Renaşterii* (Editura *Minerva*, 1984) şi *Proza oratorică în literatura română veche* (Editura *Minerva*, 1987). Articolele ocazionale au apărut în alte reviste dar, oricum, rămâne valabilă observaţia estompării interesului faţă de acest eveniment editorial. Un exemplu recent este lămuritor. A apărut o nouă ediţie a *Învăţăturilor*...(1996), îngrijită de acelaşi editor, de data aceasta, în condiţii tipografice excepţionale. Toate laudele din deceniile trecute au fost uitate, ediţia nu a stârnit nici un ecou. Şi mănăstirea a devenit un simplu obiectiv turistic, iar balada *Meşterului Manole* este coborâtă la nivelul unei intrigi oarecare. Ce mai contează interpretările sublime ale motivului semnate de G. Călinescu, D. Caracostea, Mircea Eliade!

* * *

În textele sus-amintite se admite că autorul *Învăţăturilor*... a fost Neagoe, sau, cel puţin „redactarea" s-a făcut sub directa lui supraveghere. Au fost identificate numeroase „izvoare", a fost subliniată „contribuţia" domnitorului etc. Important rămâne că această capodoperă există, dând naştere la atâtea discuţii fecunde care au încercat clarificarea multiplelor „probleme controversate" ale literaturii noastre medii.

Una dintre întrebările-cheie rămâne, chiar după toate argumentele bibliografiei sus-amintite. Care au fost *motivele* care l-au determinat pe Neagoe ca la un moment dat, să se aplece asupra „subiectului"? După o perioadă de viaţă extrem de aventuroasă, atât la Târgovişte, în tinereţe, când se iniţia în secretele domniei cât şi în lupta pentru ocuparea tronului, în urma unor bătălii decisive, în timpul cărora nu au lipsit riscurile, Neagoe a trăit revelaţia că el este *alesul*, acţionând în consecinţă. Nu a trecut multă vreme de când întreaga ţară i s-a aşternut la picioare şi domnitorul a început o adevărată „campanie" de construcţie sau reconstrucţie a monumentelor religioase. Mai mult, se gândeşte şi la această „operă scrisă", intuind, poate, că este mai durabilă decât pietrele. Este posibil ca "mustrările de conştiinţă" să fie mai puternice decât „iertările" pe care şi le cerea de la forţele divine. Ecourile istorice ajunse până la noi asupra unui domnitor trăit printre lumânări şi miros de tămâie şi „literat pios" sunt doar aparenţe. Neagoe a fost necruţător cu duşmanii reali sau potenţiali care, considerându-se frustrate în drepturile lor, îl pârăsc Sultanului Selim că ar fi omorât 3000 de boieri. Cifra este exagerată, conced specialiştii, dar important rămâne că domnia nu i-a fost atât de liniştită după cum lasă să se înţeleagă majoritatea interpretărilor mai vechi sau mai noi.

A fost Neagoe Basarab o personalitate renascentistă? Prin conexiunea „faptelor" şi a „vorbelor" rămase moştenire, Neagoe este un renascentist, în măsura în care acceptăm că toată Europa a trăit un fior de moarte la căderea Bizanţului sub turci, cu aproximativ 50 de ani înainte ca el să vină pe tronul Ţării Româneşti. Impulsurile marii Renaşteri italiene se petrecuse o dată cu refugiul marilor învăţaţi de la Constantinopole în Italia, exemplul lui Gemistos Plheton rămânând ilustru. Renascentismul a fost o stare de spirit şi nu s-a oprit la graniţele unei ţări cum, de altfel, ne-o dovedeşte evoluţia întregii culturi româneşti. „Starea mentală" a unei mişcări culturale româneşti după 1453 a fost caracterizată de Nicolae Iorga cu o formulă fericită: „Bizanţ după Bizanţ" Legăturile Ţărilor Române erau de veacuri şi erau atât de strânse încât, în ciuda cuceririi Constantinopolului, Ştefan cel Mare se va căsători cu Maria de Mangop, urmaşa unor Paleologi care nu mai aveau nici o putere. Neagoe, urmărindu-i exemplul, făcuse tot o căsătorie „din interes" cu Despina din familia ortodoxă sârbească a Brancovicilor. Semnificaţia unor asemenea căsătorii de convenienţă nu mai trebuie demonstrată. Ele au fost făcute nu numai pentru a asigura alianţe puternice (care, de altfel, nici nu mai erau), cât, mai ales pentru o „recunoaştere europeană", dar şi pentru apărarea „dreptei credinţe" ortodoxe în faţa marii agresiuni a islamismului.

Ne întrebam mai sus, de ce, la un moment dat al vieţii sale, Neagoe s-a apropiat mai mult de textele sacre. Este posibil ca, o dată cu puterea, domnitorul să fi „câştigat" şi o boală necruţătoare care se instalase în întreaga familie (îi muriseră deja trei copii) şi care, probabil, îl ţintuise şi pe el fără cruţare. Cititor asiduu al *Bibliei*, domnitorul se pare că a avut timp mai mult să reflecteze la *marea trecere*, amintindu-şi ce făcuse în tinereţea lui aventuroasă.

Perioada de „sfârşit şi început de ev" (Pavel Chihaia), deceniul petrecut de Neagoe pe tron este unul de linişte în ţară, menţinută prin tratate, dar şi cu destui bani. „Împăcarea cu Dumnezeu" (nu-şi făcuse timp nici să meargă la moartea maicii sale) este înceată, iar oraţia funebră „la dezgroparea oaselor" este un târziu gest de recunoaştere. Dar şi o *sceptică* reparaţie din partea unui om care începuse să se obişnuiască cu moartea, să-i intre în obişnuinţă să-şi plângă nu numai copiii, ci şi pe cele două slugi. Ceva se întâmplase în sufletul său, iar scrierea, în întregimea ei, este o uriaşă spovedanie, o recunoaştere că el *nu* făcuse faptele bune pe care le recomandă cu atâta insistenţă fiului său. Spovedanie înaintea acelei *treceri* presimţite, în timpul căreia îşi aminteşte de multe, inclusiv de demnitatea omului, de „viaţa neîntinată" şi „faptele bune" şi de milostenie. Pildele preluate din *Vechiul Testament* sunt pedagogice, politice şi morale, ba chiar ajunge şi la cunoscutul motiv „deşertăciunea deşertăciunilor" Toate atinse de acelaşi scepticism, pe care îl învinge convins că merită să învingi această stare, învăţându-şi fiul cum să domnească. Altfel nu ai mai fi avut nici un rost partea a II-a a „manualului" său de conduită regală. Spovedania din prima parte, numeroasele rugăciuni adresate mai ales Maicii Domnului aduceau în suflet o linişte, o uşurare, o eliberare de obsesiile care îl măcinau. Spirit lucid, Neagoe procedează ca orice bun gospodar care-i împărtăşeşte fiului său o experienţă pe care o câştigase într-o viaţă de aşteptare, dar şi de acţiune. Este obiceiul care face parte din tradiţia populară ca *la* *trecere* să lase urmașului „cu limbă de moarte” sfaturile ca și îndatoririle pe care le crede de cuviință. Nu se știe niciodată dacă acest testament va fi îndeplinit, de aceea scepticismul pe care îl pomeneam mai sus străbate această a II-a parte a *Învățăturilor*. „Unsul lui Dumnezeu” nu va „da samă” decât în fața divinității, dar până atunci este convins că viața de pe pământ se cuvine trăită conform unui cod bazat pe tradiția culturală a momentului, dar și pe experiența personală, cod căruia el îi fixează limitele.

Alegoria cea mai instructivă este cea a *grădinii*, țara este o grădină de care se îngrijește „unsul lui Dumnezeu”: „Eu, fiii mei, am grădină și această grădină, cu darul și cu ajutorul lui Dumnezeu, între multele mele ostenințe și nevoințe, o am făcut și o am crescut frumos și bine. Grădina aceea și creșterile cele frumoase dintr-însa sunt boierii mei cei mari și cinstiți, *pe care i-am îngrădit cu gard* (s.n.) ca un zid de piatră și am apărat grădina mea, ca nu cumva să îndrăznească cineva să intre într-însa și să strice ceva din ostenelile mele”. Motivul grădinii cultivate a străbătut veacurile, noutatea în textul de mai sus constă tocmai în „creșterea frumoasă și bună” care în textul sacru este făptuită de Dumnezeu, o dată pentru totdeauna. „Creșterile cele frumoase” – boierii – trebuiau supravegheate, îngrădite cu „gard de zid”, mai ales că „anturajul” Curții Domnești își schimbase compoziția. După câștigarea domniei, au fost ridicați în rang cei care îl ajutaseră, dar și dintre aceștia se puteau ivi pretendenți. Pilda cu Avesalom care se revoltase împotriva lui David este un avertisment discret pentru cei care, aflați în „grădina” sa ar încerca să procedeze la fel. Nu mai acceptă nici un fel de nesupunere după ce și-a văzut visul împlinit: „Iea aminte acum și vezi: cel ce se scoală asupra Împăratului și unsului lui Dumnezeu, fără porunca celui de Sus nu va reuși” pentru că „nu te-au uns ei (boierii) pe tine ca domn, ci te-a uns Dumnezeu”. Cât de „uns” de Dumnezeu a fost Neagoe se știe, el nu ezitase la 23 ianuarie 1512 să-l înfrunte pe Vlad cel Tânăr, care era un copil, să-l prindă și să-i taie capul. Cei 20 de ani petrecuți pe lângă Curtea Domnească, unde a avansat, încet dar sigur, l-au învățat cum trebuie câștigată, cultivată și menținută grădina. Numeroasele călătorii pe la moșiile Craioveștilor pe la mănăstiri și cetăți, dar și la Constantinopol și în Ungaria, i-au ascuțit mintea și i-au întărit inima. Îngrădirea grădinii cu gard și apoi cu zid se înscrie în rândul aceleiași *metafore sceptice*, dar metafora este depășită prin acțiuni practice: va plăti tribut turcilor, va încheia înțelegeri cu vecinii, nu va ignora nici puterea papală, încheind un tratat cu Papa Paul al X-lea. Aflat într-o grădină “îngrădită cu gard ... ca să nu cumva să îndrăznească cineva să intre într-însa”, nu se poate spune că Neagoe nu a „dialogat” cu Europa, cu principalele forțe ale timpului. Experiența întru domnie a lui Petru Cercel, umblat în lung și în lat în această Europă, dar care își terminase viața tot la Constantinopol, trădat de proprii lui boieri, îl convinseseră că de mai mare folos era să-și îngrijească grădina proprie. Cu o mână pe Biblie și cu alta în visterie, cu exemple bine alese, Neagoe dorea „slugi drepte”: „Pentru că celui ce este domn adevărat, nu i se cuvine să aibă rude, ci numai slugi drepte” pentru „a păzi dregătoria cu cinste”. Și pe boieri îi îndeamnă ca, la rândul lor, atunci când își aleg slujbași mărunți se cuvine ca și ei să fie cinstiți și să-și câștige prin destoinicie dregătoria. O dată deveniți „slugi domnești”, slujbașii mărunți se cuvine să aibă o atitudine condescendentă, aproape protocolară atât în viața cotidiană cât și în situații speciale: „Căci, dacă vei așeza sluga ta la masă la un loc, iar a doua zi îl vei așeza mai jos într-acel ceas se va întrista inima lui”. O atenție specială trebuie acordată ostașilor cu ajutorul cărora obținuse domnia („iar ostașilor tăi dă-le să bea îndestul, cât au nevoie”). Această „gradare” a atenției pe care, probabil, a folosit-o şi în realitate, este un rezultat al experienţei personale pe care o fundamentează teoretic cu citate din textele sacre.

Şi pedepsele au o anumită „etapizare" fiind aplicate cu grijă şi atunci când are mintea trează: „Şi nici dacă ai vreo mânie împotriva cuiva însă de la trezie, să nu dai la iveală mânia ta la beţie împotriva slugii tale şi s-o înjoseşti". De altfel, sfaturile privind comportamentul la petreceri sunt extrem de semnificative în totalitatea lor. Nu trebuie să uite nici un moment cine este: „trebuie să ai mintea ta după acele cântări dacă vrei să fii întreg", ca atare, „tu încă să bei, dar cu măsură, încât mintea ta să biruiască vinul, iar nu să biruiasă vinul mintea ta". Subtextul acestui sfat constă în înţelesurile multelor exemple din Biblie, dar şi din experienţa cotidiană. La petreceri afli mai bine ce gândesc cei din jur, care, o dată prinşi de fumurile vinului îşi dau drumul la gură. Atunci trebuie să se apeleze la „minte", la judecata rece şi cumpănită: „Şi mintea ta să cunoască mintea slugilor tale şi să nu cunoască mintea slugilor tale mintea ta". Este atitudinea unui diplomat la care *raţiunea* („mintea") primează pentru a cântări toate situaţiile şi a alege pe cea mai convenabilă.

Viciul beţiei este lesne asociat cu cel al desfrâului, viitorul domn neavând dreptul să cadă sub influenţa femeilor, exemplu ilustru fiind cel al Dalilei: „cu adevărat nu este în toată lumea viaţă mai rea decât din pricina femeii viclene" Neagoe a fost un „familist" convins, a avut mulţi copii, din păcate, morţi la o vârstă fragedă. Căsătoria cu Doamna Despina-Miliţa, cu un rost politic evident „european", copiii mulţi presupuneau domnia ereditară, de care Neagoe nu a avut parte. „Mână spartă" în privinţa construcţiei sau refacerii lăcaşurilor de cult, şi-a îndreptat ochii şi mintea („mintea e steagul trupului") spre sudul ale cărui focare de ortodoxie căzuseră sub mâna lungă a lui Alah. Ar fi excesiv de moral să socotim că în acest fel ţintea spre o împăcare cu Dumnezeu. Neagoe nu era un habotnic, ci avea o personalitate puternică, în stare să tranşeze de partea lui o „înţelegere" ca un „uns al lui Dumnezeu", în buna tradiţie bizantină, căruia i se îngăduie orice pe pământ.

Interpretarea „tăcerii" (Constantin Noia) ca o „tehnică de viaţă spirituală" este valabilă în măsura în care sunt acceptate faptele anterioare drept obsedante şi încearcă prin „tăcere" să se desprindă de ele. Dar nu numai prin tăcere ci şi prin alte fapte „plăcute lui Dumnezeu", concrete şi eficiente aşa cum făcuseră atâţia regi din Biblie, împăraţi ai Bizanţului, domnitori de la Argeş şi Târgovişte. Neagoe se simţea egalul lor şi, ca atare, fundamentează şi o teorie despre domnie, *după* ce a ajuns pe scaunul ţării. În aceeaşi alegorie a grădinii se găsesc numeroase soluţii pentru tot felul de situaţii în care ar putea fi prins un domnitor, situaţii care ar primejdui „creşterile cele frumoase" Atunci el recomandă ca din când în când "boierii cei mari şi cinstiţi" care dau semne de tulburare a rostului domniei se cuvine să cureţe grădina „de toate nuielele cele uscate care nu fac rod". Şi pe cine se putea sprijini pentru a-şi „curăţi grădina" decât pe ostaşi. În consecinţă, pe pereţii Mănăstirii Argeşului au fost pictaţi de către „zugravul de subţire" Dobromir, sfinţi militari, iar portretele lui şi ale familiei nu sunt în rasa de călugări, ci în haine somptuoase, ca nişte veritabili urmaşi ai Bizanţului.

Neagoe era un om de lume şi un om care înţelegea foarte bine lumea, ştiind foarte bine să se comporte în cele mai complicate situaţii. Dovada istorică rămâne sfinţirea Bisericii de la Argeş la care au participat numeroase feţe bisericeşti şi laice, pentru care se cuveneau protocoale speciale şi asupra cărora veghea însuşi domnitorul. Când descrie un asemenea protocol, este atinsă treapta de sus a scepticismului, capitolul despre „primirea solilor", atât de mult discutat, fiind emblematic. Calitatea de „hombre secreto" (E. Papu) se vădeşte din primele sfaturi. El ştie foarte bine că „la domni mulţi soli de în multe părţi vin şi cu multe feliuri de solii". Trebuie să se facă pregătiri mari, la care vor fi invitaţi şi boierii „împodobiţi frumos", „cu cai buni", iar solului „să nu-i lipsească nici de mâncare, nici de băutură". Măreţia primirii este o primă etapă, obligatorie, pentru ca, o dată ce vor începe „negocierile" atitudinea să se schimbe radical: „nici să te bucuri, căci va spune cuvinte bune, nici iar să te mânii, căci va spune şi va zice cuvinte de rău". Nu sunt aceste sfaturi ale unui sceptic, care văzuse şi făptuise multe? Întregul capitol rămâne una din cele mai impresionante „analize" a importanţei *cuvântului* înţeles drept pivot al gândirii, sub semnul aceluiaşi scepticism: „Şi toate *cuvintele* lui (ale solului n.n.), câte au zis, să le ţii minte, şi nimeni să nu te ştie"; „toate *cuvintele*", ale tuturor, le primeşte a fi bune; „Şi-mi dă, Doamne, să pricep şi-mi trimite *cuvinte* şi *vorbe* din destul" etc. Nu numai cuvintele solului, ci şi ale boierilor se cuvine să fie reţinute: „tu socoteşte *cuvintele* solului şi ale boierilor tăi" poate „vei putea învinge cu socoteala minţii tale cuvintele solului". Solul era un intermediar, sfetnicii, la rândul lor, erau consideraţi „slugi" care nu se ştie dacă exprimau gândurile ce le gândeau, ori cuvântul era mijlocul de a ascunde adevăratele intenţii.

Scepticismul asupra rostului cuvântului va fi corectat prin metode mai concrete şi bine verificate, în primul rând, prin trimiterea de daruri: „Încă să te nevoieşti să fie darul care i-l vei trimite tu mai bun şi mai frumos decât al domnului celuilalt, care ţi l-au trimis întâi". Mai mult, când solii reprezintă o mare putere „ia din vistieria ta şi fă-i voia, căci mai bine ştirbeşti din vistieria ta, decât din cinstea ta" Rămâne de văzut ce însemna pentru Neagoe conceptul de „cinste", dar pentru a deschide „vistieria", aceasta trebuia să fie plină, pentru a fi plătit haraciul, pentru a întreţine liniştea în ţară şi la Curte, pentru a întări cetăţile şi a ridica mănăstiri. *Cuvintele* şi *darurile* au fost mijloacele prin mijlocirea cărora Neagoe şi-a asigurat o domnie cât de cât liniştită. Cei puternici „n-au atâta înţelepciune, nici atâta pricepere, ci înţelepciunea lor este mâna cea întinsă pentru danie şi daruri, ca să umple gurile lor cu de toate. Şi astfel vei fi liniştit şi în pace". Dar nici atunci nu poţi fi sigur de pacea celor puternici şi încă un prilej de *scepticism* se insinuează în sufletul domnitorului. O dată plătite datoriile, o dată făcute darurile, secretul asupra propriilor bogăţii trebuie păstrat cu străşnicie: „Şi înaintea acelora (a solilor) nimic să nu arăţi din avuţiile tale, nici scule, nici să împodobeşti pe dregătorii tăi în faţa lor, ci să *te prefaci* (s.n.) înaintea lor că eşti neputincios şi să nu te făleşti cu nimic". Prefacerea nu este un sfat creştinesc, dar *Vechiul Testament* este plin de asemenea comportamente. Este sfatul unui diplomat abil, al unei minţi lucide, al unui om politic rafinat. „Contactul e între om şi Dumnezeu, nu între om şi propria sa conştiinţă legislatoare", scrie Constantin Noica. Mai degrabă este vorba de un *contract* între om şi Dumnezeu, extins şi în relaţia domnitor-sfetnici pe care îi considera, după cum spuneam, „slugi", el fiind „unsul lui Dumnezeu".

Scepticismul diplomatic se accentuează, viitorul domn nu trebuie să aibă prea mare încredere nici în tratatele scrise. După cuvânt şi daruri, *scrisul* este pus sub semnul întrebării: „Oricând vei vedea pe aceştia făcându-ţi frăţie şi prietenie să nu le dai nici o crezare, ci mai mult să te ascunzi".

În sfârşit, toate mijloacele diplomatice pentru menţinerea păcii dar mai ales a puterii fiind epuizate, Neagoe îndeamnă la luptă, chiar dacă îl aşteaptă un final tragic:

„Că mai bună iaste moartea cu cinste, decât viaţa cu amar şi cu ocară”. Dar aceste „învăţături despre războaie” reprezintă o altă pagină a cărţii lui Neagoe, pe care va încerca să o împlinească ginerele său, Radu de la Afumaţi.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

PURTĂTORI DE FĂCLII ELENISTICE PRIN ARGEŞUL ISTORIC: IOAN MAVRODOLU, UN SPRIJINITOR AL REVOLUŢIEI DE LA 1821

OCTAVIAN UNGUREANU

O figură din elita intelectuală argeşeană, înscrisă cu litere mari în cartea de merite a Naţiunii se profilează şi-n orizontul îndepărtat al administraţiei locale de stat: Ioan (Ianco) Mavrodolu. El i-a urmat la Isprăvnicatul de Argeş lui Anastasie Hristopol, fost mai târziu membru în Comisia de redactare a Regulamentului Organic.

O dâră de lumină a lăsat în urmă-i şi ca sprijinitor al învăţăturii de carte în limba greacă, în „şcoala de tindă" de pe lângă Biserica Adormirea Maicii Domnului din Piteşti, ctitoria sa (1815 - 1818). A mai lăsat în urmă şi idei politice înaintate, în spiritul despotismului luminat, cu înclinaţii moderne, promovat şi de domnitorii fanarioţi. El, împreună cu Zamfir, magistrul oraşului Piteşti (primar), a încartiruit în hanul şi chiliile bisericii care-i poartă numele, formaţiunea de luptă a pandurilor olteni de sub comanda lui Simion Mehedinţeanu, a Adunării Norodului şi a Eteriei. Iordache Olimpiotul de aici a pornit cu arnăuţii să-i izgonească pe turcii care trecuseră Dunărea să jefuiască satele noastre şi pe urmă să înăbuşe Revoluţia. Mavrodolu şi Zamfir au pus la dispoziţia oştilor revoluţionare româno-greceşti nu numai locuri de adăpostire, ci şi mijloacele de subzistenţă. Generozitatea şi înclinaţia spre faptele nobile în folosul obştei se văd şi din **lăsământul** (testamentul) cu privire la ctitoria sa -Biserica Adormirea Maicii Domnului, în care citim: „Aciastă Sf.(ântă) biserică s-a fundat de mine, Ioan Mavrodolu, în anul 1818. Fiindcă din mila lui Dumne-zeu m-am învrednicit a (clădi) aciastă biserică din Piteşti, întru slava Adormirii Maicii Domnului şi a Sf. Ierarh Spiridon. Am fost îngrijitor (şi) am şi împodobit (-o) şi înzestrat-o cu cât mi-a fost în prin putinţă (şi) şi pentru care arăt pe (de-a) întregul în aciastă condică (...) biserica este slobodă, neînchinată la nici o mănăstire, adică (este) biserică de mir. Însărcinez cu îngrijirea Ei pă epitropii ce-i voi arăta la sfârşitul condicii.

Ispravnicul I. Mavrodolu, începând din anul 1827 şi încheind în anul 1831 administrează judeţele Argeş şi Vlaşca, mutându-se, -prin dispoziţie domnească- , cu reşedinţa şi cancelaria isprăvnicatului de la Găieşti la Giurgiu, potrivit noii arondări teritoriale a Ţării Româneşti. Nu rămâne însă indiferent la desfiinţarea şcolii de limbă română de la Găieşti şi în data de trei septembrie a anului 1830 Ioan Mavrodolu recomandă un dascăl, scriind vistieriei domneşti să-l plătească pe „omu mieu", care „umblase la intrarea în biserică (a învăţat carte în şcoala de tindă) întocmai părintelui său şi deprinsese ceaslovul". Ioan Mavrodolu precizează, la 22 noiembrie 1827, că Vlaşca are o situaţie economică chiar înfloritoare, datorită faptului că din judeţele de munte „vin mulţi (ţărani - n.n.) pă la satele acestui judeţ", precizând că la Găieşti, vechea reşedinţă a isprăvnicatului, avea o situaţie economic asemănătoare prin împământenirea acolo a mulţi panduri, eterişti, albanezi şi bulgari, după defecţiunea produsă de înfrângerea Revoluţiei de la 1821, odată cu pătrunderea în Ţară a armatelor ruso-otomane.

Mavrodolu şi alţi boieri piteşteni şi argeşeni între care Dincă Brătianu, Nicolae Rasti şi Grigore Drăgoescu, au apucat drumul exilului, trecând munţii la Sibiu. La Braşov, s-au stabilit vremelnic Constantin Golescu şi Ilarion Episcopul. Revenit la Piteşti, Mavrodolu îşi reia dregătoria de prefect al Argeşului, dovadă, în acest sens, fiind menţiunea lui Aurel Iordache, în lucrarea „Găieşti 500" (file de istorie - 1998), cum că Iancu Mavrodolu, marele căminar, ispravnic peste judeţele Argeş şi Vlaşca, cu cancelaria la Giurgiu, începând chiar din 1827, din ziua de 22 noiembrie părăsea Găieştiul, cu amploiaţi (funcţionari) cu tot. Giurgiu era cea de-a treia capitală a celor două judeţe: Argeş-Vlaşca.

Sibiul, unde se stabiliseră cei mai mulţi refugiaţi piteşteni contribuia substanţial la ridicarea economică a Târgului de pe Argeş. Cel mai de seamă centru urban al Transilvaniei, Sibiul absorbea cantităţile cele mari de mărfuri ale breslelor şi starostiilor negustoreşti din zona Piteşti Curtea de Argeş. Negustorii mari ai Piteştiului ca: Gh.Steriopol, Anastase Hotonogul şi alţii deţin un fel de monopol la exportul produselor agricole fiind în strânse legături cu sibienii: Zeno Hagi Zupanioti, Russi, Mihail Paciurea, care primeau mărfuri de la Piteşti. Apar chiar înrudiri, cum era cazul comercianţilor Gheorghe Steriopol cu Nicolae Paciurea. Steriopol, piteşteanul vindea la Sibiu cereale, iar Paciurea, de la Sibiu, livra lui Steriopol cai. Piteştiul intră în circuitul comercial chiar şi cu Veneţia, prin intermediul grecilor. Aici apare exportatorul-importatorul N. I. Mavrodolu care-i expedia lui Mauriciu din Piteşti, numit „prea învăţatul", mărfuri veneţiene. Se poate ca I. Mavrodolu, ispravnicul, să facă parte dintre aceşti greci bogaţi de origine veneţiană, cu stăpânire, pe întinse moşii, în zona Vlaşca. În această partea a Ţării Româneşti, se ascunseseră de teama turcilor, năvălitori şi răzbunători, după înăbuşirea Revoluţiei de la 1821, mulţi greci din Eteria, panduri, albanezi şi bulgari, cum informa Domnia ispravnicul I. Mavrodolu în anul 1827.

Ioan Mavrodolu a trăit şi şi-a rostuit viaţa şi activitatea într-o vreme de convulsii şi mari prefaceri, dar mai cu seamă de trezire a conştiinţei de sine a neamului românesc, de cultivare a sentimentului patriotic şi de înţelegere a rolului şi însemnătăţii Naţiunii, în contextul evoluţiei Europei moderne. Iată tabloul de viaţă al acestui român, grec de origine, cu rădăcinile spiţei coborând până în Elada cea însorită, unul dintre aceia care au pus o cărămidă pentru consolidarea temeliei edificiului nostru naţional.

În faţa dinspre Apus a Bisericii Adormirea Maicii Domnului -Mavrodolu din municipiul Piteşti, dăinuie mormântul marelui căminar Ioan (Ianco) Mavrodolu, trecut în eternitate acum o sută şaizeci şi opt de ani, ca un vrednic slujitor al Patriei şi Credinţei. Crucea de piatră, cu epitaful şters de vechime, nu ne mai arată decât anul plecării, anul 1832.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

ION PILLAT DESPRE DINICU GOLESCU

SERGIU I. NICOLAESCU

De la Florica la Golești este o aruncătură de băț, și dacă nu am fi prea orgolioși am putea spune că în acest spațiu s-a construit pentru aproape un veac și jumătate marea politică românească. De la 1821, când în foișorul de la Golești întârzia pentru puțină vreme, înainte de moartea sa zguduitoare, Tudor Vladimirescu, iar boierul Dinicu lua drumul Brașovului, până spre 1948, multe din sforile politicii fuseseră trase și în acest spațiu, cum, de altfel, se întâmplase multe veacuri în cele trei capitale – Curtea de Argeș – Câmpulung – Târgoviște.

Dar nu despre politică este cazul să amintesc acum, ci despre redescoperirea iluministului Dinicu (sau Dinu, cum îi zicea Iorga) Golescu de către Ion Pillat. Până a ajunge la pastelul *Parcul Goleștilor* și la ediția *Însemnări ale călătoriei mele* merită să facem un scurt ocol prin timp spre a aminti, pe scurt, cum crescuse Ion Pillat la Florica și cum cunoscuse el familia Goleștilor. Ne-o spune Sabina Cantacuzino, în volumul de amintiri *Din viața familiei Brătianu* (Editura *Universul*, București, 1933). Pe vremea când cei doi Brătieni (Ion și Dimitrie) erau copii, la Golești „pe cerdac atârnau perdele de begonii și glicină, iar pe pervaz se înălțau mușcate... Salonul mare, cu canapele și jețuri de mahon tapițate cu catifea roșie, era străjuit de numeroase portrete care ieșeau în evidență cele ale lui Radu și Dinicu Golescu în caftan și ișlic având între ele portretul Zincăi strălucind de tinerețe". Copiii Brătianu și cei ai Goleștilor făceau vizite la Curtea de Argeș, unde admirau încercarea arhitectului francez Lecomte de Noüy de a reface biserica lui Neagoe Basarab (reconstrucția care s-a desfășurat între 1875-1886, a stârnit discuții aprinse după resfințire – n.n.). „Viața aceasta - înspre apusul ei – o mai apucaseră și copiii Pillat. Dar în 1920 casa era ruinată, grădina părăsită, deschisă pentru trecere, și mormântul lui Dinicu Golescu părăginit", situație care va dura până în anul 1939.

Parcul Goleștilor, scrisă în anul 1920, poem de 4 strofe, reface atmosfera de la Golești aflată în decădere, în versuri memorabile, în care spațiul trebuie să se asambleze timpului, aflat într-o seară de toamnă. Amurgul, timp în decădere se înscrie în acest spațiu, din care numai amintirea stăruie. Cinci versuri esențializează starea generală: „Aleele – e toamnă – duc toate către moarte./ Răzoarele se-neacă în bozii și-n urzici.../ Și, inimă-ncărcată de amintiri, îmi zici:/ Va trebui odată Florica ta să poarte// În ea pustietatea de care mai bolești". „Transferul" răului de care suferă poetul, spre Florica ar avea un rost cathartic, după care ar urma o nesperată perioadă de liniște. Pastelul, fără să exceleze, în comparație cu celelalte cu tematică „brătienistă", înseamnă o reevaluare a istoriei naţionale, aşezată la nivel individual, sub semnul motivului *vanitas vanitatum*.

Al doilea poem, *Dinicu Golescu* (1922, inclus în ciclul *Bătrânii*) este unul "didactic", parcă antonpannesc, pilduitor, fără stridenţe, oricum instructiv în limitele poeticii pillatiene. Este o naraţiune „versificată", un scenariu cu două personaje, în care mişcarea este lineară, cele două personaje îşi adresează replicile între ele, strălucind câteva versuri care se înscriu în poetica pillatiană.

Venit din moarte, Golescu e un stingher şi poetul nu ezită să aibă un vag aer de superioritate, începând de la invitarea „măreţei umbre" la acest dialog şi până la micile definiţii ale poeziei din care reţinem: „Poet e cel ce naşte cu pasu-i universul" Formula de adresare („Golescule") rămâne ambiguă, înscrisă în aceeaşi atitudine de superioritate, deşi nici replica bătrânului boier nu se lasă aşteptată: „N-am căutat, mă iartă, ca un poet nebun/ Văzduhul şi pământul în ochii mei s-adun" Didactica poemului se relevă şi mai clar după întrebarea Golescului, de fapt, o definiţie *in nuce* a credinţei poetului despre spiritualitatea românească: „De ce ai vrut, urmaşe, din groapa mea să vin/ De ai nemţească haină, dar suflet bizantin?". Este un adevărat program cultural, urmărit de către mulţi istorici şi oameni de cultură, începând cu Nicolae Iorga, continuând cu cei de la *Gândirea* şi de către bizantinologii contemporani.

Interesul pentru familia Goleştilor, identificat încă din copilăria poetului, s-a materializat nu numai în cele două creaţii poetice amintite mai sus, ci şi într-un efort editorial şi eseistic.

Programul editorial al lui Ion Pillat a fost extrem de laborios, cuprinzând texte alese din întreaga literatură română, publicate într-o colecţie populară de către Editura *Cartea Românească*, începând din anul 1933 şi încheindu-se în 1942. Astfel, între Ion Neculce şi poezia contemporană, Pillat nu a uitat poezia populară (*Poezia dorului*, 1934), Esopia, cărţile populare, nu a trecut cu vederea *Ţiganiada* lui Ion Budai-Deleanu, creaţia poeţilor Văcăreşti, pe Anton Pann (la care a ţinut foarte mult), opera paşoptiştilor, pe Vasile Alecsandri (din creaţia căruia a publicat şase titluri), Eminescu (trei titluri), Macedonski şi Duiliu Zamfirescu etc. Cea mai importantă calitate a acestor mici antologii este *gustul* desăvârşit al poetului colecţia (ca şi studiile introductive) constituindu-se în singura istorie a literaturii române în care a prevalat criteriul estetic. Ion Pillat n-a fost obligat să prezinte pe toţi scriitorii, iar din opera acestora a antologat, numai ce i-a plăcut, iar gestul poetului a fost desăvârşit.

Revenind la ediţia *Însemnării...*, pentru a cuprinde întreg textul tipăreşte două numere (nr. 31-32); „primului roman românesc" (Pompiliu Eliade) îi dă subtitluri în general adecvate, însoţită de o notiţă bio-bibliografică şi câteva cuvinte pentru viitorii cititori. În notiţă se dau informaţii interesante privind averea lui Dinicu (proprietarul a 14 moşii şi cinci vii, case, prăvălii şi hanuri), „dar această mare avere el n-a cheltuit-o, cum au făcut-o alţii, pe lux şi în petrecere ci, împins de cel mai cald şi luminat patriotism, în iniţiative şi opere de folos pentru neamul său întreg". Ca un veritabil istoric literar (deşi colecţia era „populară"), Pillat aminteşte de ediţiile anterioare (Nerva Hodoş, 1910; Petre V. Haneş, 1914), ca şi de bibliografia aferentă (Nicolae Iorga şi Pompiliu Eliade). Am consemnat toate aceste elemente (oarecum de amănunt) tocmai pentru a sublinia încă o dată că, în afară de gustul desăvârşit al autorului se impune seriozitatea editorului la care se adaugă informaţia „la zi".

În ceea ce priveşte „studiul introductiv", autorul consideră deceniul 1820-30 „o piatră de hotar între două lumi şi două epoci diametral opuse", decenii când „ţările noastre trec de-a dreptul din lumea orientală în cea occidentală: din Evul mediu turco-asiatic în *Evropa* civilizaţiei moderne". Procesul, evident, a fost mai lent, desprinderea de vechile obiceiuri care cuprindeau nu numai îmbrăcămintea ci şi o anume mentalitate orientală se va face în decenii întregi, uneori fiind prezentă şi astăzi. Poetul „reface" perioada în coordonatele deja enunţate în poemul sus-amintit, Pillat amintind de fondarea primelor şcoli şi conservatoare, ziare şi reviste, societăţi literare şi teatre în limba naţională. „Noul Marco Polo" nu a fost numai un deschizător de drumuri, ci "prin dreapta lui judecată, prin pătrunderea şi adâncimea vederilor sale, prin puterea de analiză a problemelor, prin lărgimea orizontului cuprins, dar mai ales prin probitatea sa morală, Dinicu Golescu apare în adevărata lui lumină: *un contemporan al nostru, care cu un veac înainte a prevăzut şi a dat soluţii pentru toate problemele mari ce s-au pus sau se mai pun încă în Ţara Românească*" (s.n.). Subliniere deosebit de importantă şi actuală. Altfel, studiul poetului argeşean insistă, cu justeţe, asupra marii importanţe a operei lui Dinicu Golescu într-o cronologie strânsă şi într-o demonstraţie logică. Sigur că ar fi fost frumos de ştiut părerea lui Ion Pillat despre „drumurile" copiilor Goleştilor şi ale Brătienilor în „Evropa". Fiii lui Dinicu vor trăi din plin evenimentele de la 1848 şi Unirea, jertfindu-şi averea pentru ţară, în schimb Ion Brătianu, minte mai speculativă, va avea mai multă grijă de averea părintească. Chestiune de mentalitate, de schimbare a generaţiilor, de înlocuire a „boierilor vechi" cu „boierii noi". Ar fi foarte interesant un studiu de sociologie culturală, dacă nu chiar politică pe această temă

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

FUNERALIILE LUI C.A. ROSETTI

ELENA ROTARU, VASILE NOVAC

Prin moartea lui C.A. Rosetti la 8 aprilie 1885 dispărea unul dintre cei mai mari bărbați ai României, al cărui nume se află însemnat „pe toate actele de regenerare a țării sale"[1].

Dispariția sa stârnește ca și viața sa spiritele, atât ale admiratorilor săi din timpul vieții cât și ale antirosettiștilor. Cei din urmă nu pot însă să nu-i recunoască defunctului excepționalele merite pentru credința sa în principiile de la 1848, cărora el le rămăsese „consecinte până în ultimul moment al vieții sale, celui ce fusese democrat cu trupu și cu sufletu", „fruntașu liberalismului" și „unu din cei mai aprigi apostoli ai propășirii sale"[2].

C.A.Rosetti și-a început activitatea ca polițai al orașului Pitești, între anii 1837-1838, cu o experiență de 5 ani în acest domeniu. Intrase în poliție la 16 ani, în 1832.

Cei interesați de viața lui C.A. Rosetti cunosc episodul rămas de pomină, în care vornicul Mihai Ghica dăduse poruncă să-i tundă dandy-ului valah „pletele cele ursărești", întru cât speriase Bucureștiul cu „kabaslâcurile" sale și cu „fel de fel de giumbușlucuri și de tămbălăuri". „Considerând că prin acest gest a fost potolit și trimis băiat cuminte la Pitești, nu mare a fost mirarea vornicului să afle că aici, Rosetti pune în piață dorobanți și bărbieri, să tundă pe cine prindea spunând că e ordin de la vodă, căruia i s-a supus și el"[3] Sigur, tinerețea lui C.A. Rosetti a provocat o întreagă literatură pitorească, ce desigur avea un oarecare suport faptic.

În patrimoniul Muzeului Județean Argeș se află o serie de obiecte care i-au aparținut lui C.A. Rosetti și care au intrat în posesia muzeului, prin donația făcută de nepotul său, Dinu Rosetti, fiul lui Vintilă. Între ele, masa din brad, la care C.A. Rosetti și-a desfășurat activitatea ca redactor al ziarului „Românulu", un ulei pe pânză reprezentându-l pe C.A. Rosetti executat în 1877, un album cu peste 200 de fotografii, un bust din bronz al lui C.A. Rosetti, cărți, etc.

De asemenea, tot în Argeș, de data aceasta în patrimoniul Complexului Muzeal Golești se mai află câteva tablouri , reprezentând membri ai familiei Rosetti, după cum urmează:

- un tablou semnat Eliescu, înfățișându-l pe C.A. Rosetti;

---

[1] Marin Bucur, *C.A. Rosetti*, Ed. Minerva, București, 1970, p. 449.

[2] *Ibidem*.

[3] *Ibidem*, p. 12.

-un tablou realizat de prietenul Daniel Rosenthal, reprezentând pe C.A. Rosetti,

-un alt tablou semnat Rosenthal, reprezintă familia Rosetti „in corpore" împreună cu prietenul Vasile Mălinescu;

-al treilea tablou semnat Rosenthal o reprezintă pe Maria Rosetti;

-o copie executată de N. Grant, nepotul de frate al Mariei C. Rosetti, este realizată după originalul lui Rosenthal, având ca subiect alegoria „România revoluţionară", în care chipul României este inspirat de chipul Mariei Rosetti.

Toate aceste obiecte precum şi prietenia şi chiar legăturile de rudenie cu argeşeni precum Goleştii, Brătienii, Creţuleştii ne-au îndemnat să ne ocupăm de momentul trecerii lui C.A. Rosetti în memoria timpului, în lucrarea de faţă.

Nu cu foarte multă vreme înainte de moartea sa, respectiv la 16 martie 1885, o delegaţie a alegătorilor Colegiului III Argeş a venit la Bucureşti spre a arăta lui C.A. Rosetti cerinţele sătenilor argeşeni. Rosetti fiind bolnav şi neputându-i primi, deputaţii în frunte cu Constantin Dobrescu au lăsat redacţiei „Românului" o adresă în care se spunea printre altele:

„Delegaţiunea alegătorilor Colegiului Sătesc din Argeş a primit cu o nedescrisă bucurie declararea d-lui C.A. Rosetti că primeşte a reprizenta judeţul Argeş. Luând asupră-şi mandatul ce i-a încredinţat, noi sătenii argeşeni ne vedem marea noastră dorinţă îndeplinită. Nevoile, trebuinţele şi aspiraţiunile noastre îndeobşte sunt prea cunoscute de bătrânul luptător ca să le mai amintim. Sătianul din Argeş va avea de-acum încolo cui să adresa la păsurile sale. Delegaţiunea dă încrederea sa d-lui C.A. Rosetti, în semn de adâncă recunoştinţă şi iubire, căci acest mare dascăl, aproape o jumătate de veac, cu pana şi cu cuvântul său, a căutat să facă educaţiunea noastră şi a naţiunei. Cu o energie pasionată, cu entuziasm şi nemărginită iubire într-acel îndelungat timp şi cheltuind cu o risipă duşmănească şi crescândă: idei, simţăminte şi ce a avut mai scump, el ţinu să arate cum trebuie să lucreze pentru popor... Delegaţiunea urează alesului său atâtea zile câte avu bătrânul Simeon, pentru a putea zice ca şi acesta mântuirea patriei sale ce atât a iubit-o. Trăiască dar alesul Colegiului al III-lea Argeş"[4]

Am dat integral textul lui Constantin Dobrescu, pentru a sublinia admiraţia şi încrederea pe care o nutreau argeşenii faţă de C.A. Rosetti şi evoluţia sa de la tânărul anilor 1830 la politicianul patriot, din perioada amintită. Cum spuneam starea sănătăţii sale în acel moment, nu era de loc limpede. Camera, luase chiar în discuţie o cerere de concediu din partea lui C.A. Rosetti, până la deschiderea viitoarei sesiuni. La sfârşitul lunii martie, C.A. Rosetti se hotărăşte chiar să se retragă fie şi „provizoriu" de la direcţia „Românului", lăsându-l pe Vintilă C.A. Rosetti, moştenitor, cu jurământul ca să urmeze „calea indicată de C.A. Rosetti chiar de la fundarea ziarului"[5].

Moare însă la 8 aprilie orele 12 şi 10 minute după miezul nopţii[6]

„Românulu" este primul dintre ziarele vremii care-i publică ultimele dorinţe ale lui C.A. Rosetti, testamentul iniţial fiind distrus în incendiul care-i arsese agoniseala de o viaţă, cu un an în urmă, la 25 ianuarie 1884.

---

[4] „Românulu", XXIX, duminică, 17 martie 1885, p. 249.

[5] Marin bucur, *op. cit.*, p. 448

[6] „Românulu",XXIX, luni-marţi, 8-9 aprilie 1885, p. 317.

În afara mulţumirilor adresate soţiei, pe care o lasă în grija copiilor, roagă să i se „împlinească ultimile rugăciuni“.

„Să nu se facă pentru înmormântarea mea nici-o ceremonie. Totul să se facă cum s-a făcut şi cu Mircea. (Este vorba despre fiul său Mircea, a cărui moarte la 20 ianuarie 1882 i-a pricinuit o mare durere.)

Un singur preot de mir. Carul simplu cu doi cai. Nici-un doliu, nici în camere, nici la poartă, nici pe cai. Nici-o invitare, ci numai un simplu anunţ prin ziar fără invitare. Nici-o paradă şi nici gendarmi...

Am luptat cu tărie, pentru naţionalitate şi pentru libertate, dar fără cea mai mică ură pentru nimeni. Rog dar ca cei pe care i-am combătut să mă ierte dacă aspru am fost în luptă, asigurându-i că nu ura, ci iubirea m-a făcut să-i combat. Recomand tuturor şi mai cu seamă fiilor mei să iubească poporul şi pe sătian şi să lupte cu iubire pentru fericirea tuturor. O îmbrăţişare fiicei şi fiilor mei şi o ultimă rugăciune tuturor a îngriji şi mângâia pe soţia mea“[7]

Înmormântarea lui C.A. Rosetti este anunţată pentru miercuri 10 aprilie la Cimitirul Şerban - Vodă. Programa înmormântării, făcută de amicii intimi în înţelegere cu familia lui C.A. Rosetti, va fi publicată în ziarul „Românulu“. Toate delegaţiile, societăţile, amicii, etc. care vor să ia parte şi doresc a avea desluşiri sunt rugaţi să se adreseze redacţiei“[8]

Iată că deşi testamentul său recomanda o ceremonie cât se poate de simplă nu i se respectă voinţa şi funeraliile dobândesc proporţii naţionale[9]

Se prezintă un foarte mare număr de cereri de a se rosti discursuri la înmormântarea defunctului şi fiind materialmente imposibil de a satisface toate aceste dorinţe, după selectarea lor se decide a se citi numai trei discursuri, restul fiind communicate publicului prin presă.

Însăşi regina Elisabeta trimite d-nei Rosetti o scrisoare de condoleanţe în limba engleză, iar regele Carol I face o vizită de condoleanţă.

La 9 aprilie, ora 4 şi jumătate, toţi miniştri aflaţi în Capitală vin „in corpore“ să facă o vizită de condoleanţă familiei Rosetti, prilej cu care Dimitrie Sturdza înmânează o adresă D-nei Rosetti în numele Consiliului de Miniştri:

„Doamnă,

România încearcă azi o pierdere nereparabilă în unul din cei mai iluştri săi fii. În timpuri întunecate şi dureroase, societatea română a dat naştere acelei generaţiuni a cărei una din cele mai vii expresiuni este C.A. Rosetti. De aproape jumătate de secol, Rosetti şi iluştri săi amici au ţinut o luptă gigantică pentru ţara lor. Nu au fost fapte mari la a cărora pregătire şi esecutare el să nu fi participat. În epoca deşteptării 1836, în 1848 când poporul mărinimos se mişcă, 1881, când România afirmă şi pune ea însăşi în esecutare a sa voinţă, unire, guvern constituţional, independinţă, regat, la toate aceste mari acte Rosetti se găseşte între fruntaşii conducători...

Iată pentru ce Doamnă perderea lui Rosetti este atât de simţită“[10].

---

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem.*

[9] Marin Bucur, *op .cit.* p. 449.

[10] „Românulu“, XXIX, miercuri, 10 aprilie 1885, p. 323

Au mai exprimat condoleanțe primarii din Pitești și Bârlad, vicepreședinții presei M. Minovici și Bordeanu. Pictorul Ed. Grant a luat o schiță după capul lui C.A. Rosetti, iar sculptorul Ippolito Lepri a luat mulaj în ipsos după chipul defunctului. S-a executat o fotografie a carului mortuar. La locuința familiei s-a depus un registru pentru cei ce vor veni să se înscrie. Prietenilor și delegațiilor li se vor desemna locurile la locuința lui Rosetti cu preciziunea că lucrătorilor, comercianților, țăranilor și presei li se „vor rezerva întîele locuri“. În ceea ce privește Primăria din Pitești, anunțase că va asista „in corpore“ la înmormântarea lui C.A. Rosetti[11].

De la ora șapte un numeros public format din „femei, copii, bărbați, mai cu seamă din popor, țărani de prin județe și școlari au defilat înaintea corpului lui C.A. Rosetti care se afla expus în salonul casei ce locuia.(Respectiv casa lui Cariagdi, una dintre casele unde se mutase după incendiul care-i arsese propria gospodărie și care fusese închiriată de I.C. Brătianu pentru el.)

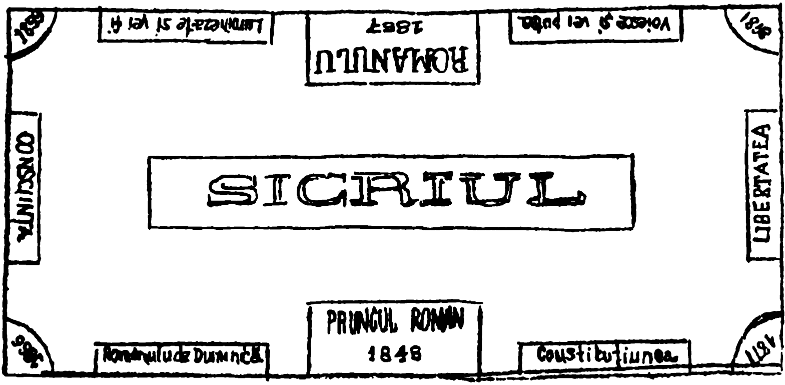

Sicriul era așezat pe masa de stejar pe care lucra C.A. Rosetti în timpul din urmă. Această masă i-a fost oferită de redacțiunea „Românului“ la a XXV-a aniversare a fondării ziarului. Masa fusese sculptată cu multă artă și poartă încrustat în litere de metal numele ziarelor redactate de C.A. Rosetti și datele principale ale vieții sale politice. Ziarul publica și schița mesei pe care o prezentăm și noi:

La picioare era schița Libertății făcută de Rosenthal. (lăsată prin testament Muzeului Național).La cap, un mare drapel național, a cărui extremitate roșie învăluia sicriul. La dreapta, portretul mamei lui Rosetti și la stânga, al lui Mircea Rosetti.

Coroanele familiilor Rosetti, Gianu, Crețianu, Cornea, Caligari, Odobescu, Tipografia Românului, Presa, etc., printre care se aruncaseră mai multe exemplare din „Românul“. Totul era așezat cu multă artă, grație concursului dat de Alexandru Odobescu, frații Grant, Levra, etc...

---

[11] *Ibidem.*

Când a sosit momentul de a se ridica corpul, publicul s-a retras din salon pentru a lăsa familia să dea o ultimă sărutare celui de care se despărţeau pentru totdeauna. Maria Rosetti însoţită de Ion Ghica i-a condus de mână pe Ion Brătianu şi Dimitrie Brătianu, pentru ultima oară, înaintea amicului lor.

Ion Brătianu şi-a exprimat dorinţa ca sicriul să fie dus până la carul funebru, pe umerii bătrânilor prieteni, Dimitrie Brătianu, Dimitrie Ghica, Ion Ghica, C. Bălcescu şi Ion Brătianu. Sicriul a fost aşezat pe un car simplu, împodobit cu steaguri şi cununi şi tras de doi cai albi.

Pe treptele scărilor Mucenic Dinescu a luat cuvântul în numele ţăranilor din Argeş (alegătorii lui C.A. Rosetti). Au urmat: Nicolae Ionescu, printre cei mai vechi şi mai distinşi membri ai Parlamentului, Tănăsescu, din partea comercianţilor, Bordeanu din partea presei şi unul din cei 12 deputaţi care se retrăseseră din Cameră împreună cu C.A. Rosetti, ca amic al familiei.

La ceremonie au participat delegaţiile judeţelor: Botoşani, Suceava, Iaşi, Roman, Râmnicul Sărat, Brăila, Dolj, Gorj, Argeş, Buzău, Prahova, Ilfov, Ialomiţa şi Vlaşca. Capitala era reprezentată prin Consiliul Comunal şi primarul N. Fleva. Au mai luat parte reprezentanţi ai numeroase societăţi în frunte cu Societatea Actorilor, Ateneul, Academia română, Delegaţiunea Polonă, Colonia Franceză, Colonia Italiană, Masoneria, Loja „Mircea Rosetti“, Gimnaziul Cantemir, Liceul Sf. Sava şi reprezentanţii studenţilor din Iaşi, Bucureşti şi Viena.

S-au depus un număr impresionant de coroane din partea multor familii prietene, cunoscute şi necunoscute, a unor judeţe, localităţi, instituţii, şcoli, inclusiv din partea Regelui şi a Parlamentului. Ziarul „Românul“ specifică chiar componenţa florală a coroanelor :

„Coroana familiei Brătianu era din miozotis şi trandafiri, a argeşenilor din crini, trandafiri şi mărgăritărel, a lui Carol I din liliac alb şi iris, iar a oraşului Câmpulung din camelii, roze albe şi flori de iasomie, cu următoarea inscripţie : Cetatea Câmpulung etern recunoscătoare marelui şi ilustrului cetăţean C.A. Rosetti[12].

Cortegiul funebru se compunea din:

I.Gimnaziul Cantemir cu drapelul şi cu directorul său, d. Pană Constantinescu
II. Liceul Sf.Sava, cu drapelul său
III. Şcoala Normală cu drapelul
IV. Şcoala pentru Învăţătura Poporului Român
V. Deosebitele delegaţiuni din judeţe
VI. Delegaţiunea Comercianţilor Capitalei
VII. Delegaţiunea Braşovenilor
VIII. Societatea Cofetarilor
IX. Societatea Birtaşilor
X. Societatea de Încălţăminte
XI. Societatea Măcelarilor
XII. Cercul Studiilor Sociale
XIII. Loja „Mircea Rosetti“
XIV. Societatea Tipografică
XV. Presa

---

[12] *Ibidem*, XXIX, vineri, 12 aprilie, 1885, p. 329.

XVI. Trei care cu cununi, împresurate de țărani

XVII. Preotul

XVIII. Carul mortuar împresurat de redacția și tipografia „Românului" și de țărani

XIX. Familia și numeroși amici"[13].

Cortegiul a făcut o abatere prin strada Doamnei, oprind la redacția și la tipografia „Românului", unde lucrătorii tipografi au depus două coroane de flori, iar Bibicescu, cel mai vechi redactor a ținut un discurs. Pe toate străzile, prin care a trecut cortegiul, prăvăliile aveau arborate drapele în doliu, iar felinarele erau aprinse și învelite în crep negru. Multe case și prăvălii erau drapate în negru și expuneau portretul lui C.A. Rosetti, cu inscripții ca aceasta:

„Respect memoriei apărătorului tuturor libertăților".

Pe străzi, mai ales pe calea Rahovei, pe lângă Mitropolie și pe Dealul Filaret erau mii de oameni. La Cimitirul Bellu s-a ajuns la ora 5, când coșciugul a fost ridicat de ziariști și de lucrătorul tipograf Fotea Popazu[14].

Desigur, înainte de înhumare s-au ținut numeroase discursuri, cu toată interdicția defunctului făcută publică prin testament. Nu ne propunem în lucrarea de față să ne ocupăm de aceste discursuri, care vor face probabil subiectul unei alte lucrări.

Prin moartea lui C.A. Rosetti, țara pierdea un om de mare valoare, liberalismul, un fruntaș greu de înlocuit, presa pe unul dintre conducătorii cei mai încercați, dacă nu chiar pe întemeietorul ei în România.

Era firesc ca țara să-și arate durerea și recunoștința față de cel ce în cei 50 de ani de activitate lăsase o operă însemnată.

Încheiem cu vorbele rostite de Mucenic Dinescu, delegatul sătenilor din Argeș, cărora li se acordase cinstea de a-și rosti prima cuvântare:

„Durere mare este în țară, văile noastre au răsunat întristat. Țărănimea plânge amar...Sătenii au cunoscut și iubit pe Rosetti, pentru că dânsul i-a cunoscut, i-a iubit și i-a ajutat... Mult ne-a iubit și multe a suferit pentru noi. De aceea, zdrobiți suntem în suflet astăzi când sprijinitorul nostru pleacă dintre noi... Lacrămile săteanului vor încălzi neîncetat mormântul marelui patriot"[15]

---

[13] *Ibidem*.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

AVOCATUL NICOLAE DIMANCEA (1838-1921) DIN PITEȘTI, MILITANT PENTRU UNIRE ȘI INDEPENDENȚĂ*)

PAUL I. DICU

Juristul și omul politic Nicolae Dimancea în îndelungata sa existență a participat cu fermitate și dinamism la marile evenimente istorice din epoca modernă a României. În epoca actuală, îndeosebi după al II-lea război mondial, pentru aproape toți concetățenii și pentru foarte mulți istorici este o personalitate necunoscută sau prea puțin cunoscută, chiar și atunci când numele lui apare deseori în publicistica eminesciană. Din aceste considerente în articol ne-am propus să prezentăm succint date și aspecte semnificative din tumultoasa lui viață.

Date biografice personale și familiale[1].

N. Dimancea s-a născut în fostul orășel Cerneț (ulterior integrat în orașul Turnu Severin), județul Mehedinți, în anul 1838. În unele tipărituri s-a trecut, ca localitate natală, orașul Strehaia din același județ. A decedat în orașul Pitești la 6 decembrie 1921. În calitate de martor la scrierea unor acte în registrele de stare civilă, N. Dimancea a declarat o etate diferită, care nu concordă cu anul oficial al nașterii, înregistrat și în documentele existente la Camera Deputaților, adică 1838. Până la data actuală nu s-a putut stabili documentar dacă N. Dimancea făcea parte din neamul familiilor Dimancea de la Pitești. Unele informații orale au confirmat parțial numai

---

*) Paul I. Dicu *Avocatul N. Dimancea din Pitești, militant pentru Unire și Independență*, comunicare prezentată la sesiunea Muzeului Județean Argeș, la 6-7 noiembrie 2000.

[1] a) George D. Nicolescu și Albert Hermely, *Deputații noștri...*, București, Edit. Librăriei Carol Müller, 1896, p. 96-97; b) George D. Nicolescu, *Parlamentul Român...*, București, Edit. I.V. Socec, 1903, p. 362-364; c) Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea....*, București, 1940, p. 270; d) *Bibliografia românească modernă (BRM)*, vol III, Edit. Științifică și Enciclopedică, Societatea de Științe Filologice din R.S.R., București 1989, p. 613; e) M. Braniște, *Schitul Buliga*, în „Mitropolia Olteniei", XVIII, nr. 1-2, Craiova, p. 49; ASP, fd. Primăria Pitești, d. 9 și 41/ 1832 - tutela casei defunctului Dimancea; Ibidem, d. 7 / 1893-1894, f. 8 - locul cedat primăriei de răposata MariaDimancea. Nu au fost găsite documente din care să reiasă gradul de rudenie între Radu Dimancea, Maria Dimancea și N. Dimancea.

existența unor relații de rudenie. Un înaintaş al familiilor Dimancea din reşedința argeşeană s-a numit Radu Dimancea (Dimache). Acesta, în secolul al XVIII-lea, a anunțat la Mitropolia de la Bucureşti moartea lui Martin Buliga, decedat în ziua de 17 februarie 1753. Buliga era ctitorul bisericii şi al schitului, care i-a purtat numele, existent pe terenul pe care s-a construit la finele secolului al XIX-lea Palatul Prefecturii Argeş, astăzi sediul Muzeului Județean Argeş din Piteşti.

N. Dimancea a învățat în pensioanele Monti şi Schewitz, apoi la Colegiul „Sf. Sava“ din Bucureşti. Tot aici a urmat şi absolvit cursurile juridice. Pentru documentare şi perfecționare a efectuat călătorii în centrul şi vestul Europei. Înainte de anul 1862 s-a stabilit în Piteşti, unde a practicat avocatura. S-a căsătorit cu Ecaterina (Caterina, Tinca), fiica lui Alecu Furduescu şi a Anei Furduescu, născută Brătianu. Al. Furduescu era un descendent al vechilor familii de boieri din Țara Românească, originari din Furdueşti, județul Argeş. Documentele atestă un boier Furdui, spătar la anul 1468. Ana (Anica) Brătianu era fiica lui Constantin (Dincă) Brătianu şi sora fraților Dumitru şi Ion C. Brătianu. În acest fel N. Dimancea, prin alianță, adică indirect, a devenit nepot de soră al celor doi mari oameni politici (v. schema descendenților lui Dincă Brătianu de la finele articolului).

În familia lui N. Dimancea s-au născut următorii copii[2]: 1) Maria-Viorica N. Dimancea (9 august 1862, Piteşti - ?), căsătorită în Piteşti cu Elie G. Protopopescu din Bucureşti, la 13 martie 1883; 2) Ion N. Dimancea (6 decembrie 1864, Piteşti - ?), absolvent al Şc. prim. b. nr. 1 din Piteşti (cl. a IVa, 1874-1875); 3) Gheorghe N. Dimancea (3 aprilie 1865, Piteşti - 16 aprilie 1865, Piteşti); 4) Alexandru N. Dimancea (25 mai 1866, Piteşti - 6 august 1891, Piteşti), absolvent al Şc. prim. b. nr. 1 din Piteşti (cl. a IV-a, 1877-1878, coleg de clasă cu viitorul general C. Christescu), sublocotenent în Reg. 2 Roşiori, necăsătorit, mort prematur, la numai 25 de ani; 5) Helena N. Dimancea (31 martie 1868, Piteşti - ?). Căsnicia lui N. Dimancea cu nepoata fraților Brătianu nu a fost fericită. Sabina Cantacuzino (fiica lui I. C. Brătianu) în volumele sale memorialistice nota: „... Pe cea mică [Ecaterina, Caterina, Tinca] a dat-o lui N. Dimancea, pe care Tinca singură şi-l alesese şi de care toată viața ei a voit să divorțeze, până în sfârşit a şi divorțat, părăsită de dânsul“[3].

Activitatea profesională. Nicolae Dimancea a fost unul dintre cei mai competenți avocați din județul Argeş, fiind solicitat de foarte mulți cetățeni autohtoni şi din alte județe, inclusiv din Bucureşti. Era considerat specialist în litigiile referitoare la proprietate şi în soluționarea unor probleme juridice complicate. Uneori, în lipsa procurorilor, era invitat să ocupe fotoliul Ministerului Public, datorită pregătirii temeinice şi experienței acumulate pe parcursul anilor[4] Deşi Dumitru C. Brătianu avea posibilitatea să angajeze avocaţi reputaţi din Capitală, totuşi pentru procesele cu fraţii săi a apelat la N. Dimancea, aşa cum au procedat şi alţi Brătieni sau alţi mari moşieri şi negustori[5]

---

[2] Arhivele Statului Piteşti (ASP), Registrele de stare civilă din anii 1862-1868, oraşul Piteşti; Matricolele Şcolii primare nr. 1 b. din Piteşti pe anii şcolari 1874-1875 şi 1877-1878.

[3] Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, vol. I, Edit. Albatros, Bucureşti 1993, p. 11. Într-un document referitor la examenele de fine de an şcolar 1879-1880, în comisia, alcătuită de către Consiliul orăşenesc Piteşti, pentru participare la examinarea obiectului „lucru de mână“, figurează şi Zoe N. Dimancea, împreună cu alte doamne. Ar reieşi că avocatul N. Dimancea s-a recăsătorit. (ASP, fd. Primăria Piteşti, d. 2/1880.

[4] Informații obținute de la prof. C. Albu şi prof.-av. Stelian Rădulescu (deputat, senator), ambii de la Liceul „I. C. Brătianu“ din Piteşti (v. A.S.P., Reg. st. civ. născuți Piteşti, hot. Trib. Argeş, din 19 sept. 1867, trecută în registru, f. 79 v.)

La instituţiile juridice din Piteşti (tribunal, judecătorii) pe o perioadă de peste o jumătate de secol, a cunoscut şi conlucrat cu prestigioşi preşedinţi de tribunal, judecători, procurori şi avocaţi: viitorii profesori univ. dr. Andrei Rădulescu (viitor membru şi preşedinte al Academiei Române, prim-preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie, propus rezident regal după 1927), Emanoil A. Antonescu (membru al „Junimii", dramaturg), Eugen I. Melik (viitor secretar al Camerei Deputaţilor), Istrate N. Micescu (avocat la Piteşti în anii 1905-1907,viitor ministru), Constantin Rădulescu (n. Bucureşti, 1872 - 1938, dr. în drept la Bruxelles, viitor titular al catedrelor de criminologie de la facultăţile de drept din Bucureşti şi Cernăuţi, decan şi rector la Univ. din Cernăuţi), Ştefan Chicoş, Gheorghe Gh. Volenti (magistrat şi scriitor); Ion N. Angelescu (viitor ministru şi rector al Academiei Comerciale), scriitorul Ion Al. Brătescu-Voineşti (viitor membru al Acad. Române), Victor Parhon, Dumitru I. Diaconescu (viitor procuror general), P.P. Poni, Ion Al. Vasilescu-Valjan (dramaturg, viitor director al Teatrului Naţional din Bucureşti şi director general al teatrelor, om politic), N. Nanu, N. Balotă, Mihail Negulescu, N. Măldărescu, Theodor Socolescu, C. Lerescu, Daniel Chiriţescu, Toma Trifonescu, Ion P. Comăneanu, Mihail Manolescu, Ion I. Rădulescu, Ion I. Purcăreanu, Mihail Oromolu (viitor ministru), C. Homoriceanu, Gh.T. Urianu, N. T. Grigorescu, C. G. Rătescu (viitor consilier la Înalta Curte de Casaţie, inspector al Curţilor de Apel, preşedinte al unei secţii la Înalta Curte de Casaţie, secretar general la Ministerul de Justiţie), Al. Fostiropol, Fotin Enescu (viitor ministru), Barbu Brezeanu, Dumitru Ap. Aricescu, I. Condeescu, C. Numian, N.D. Popescu, N. Ioanicescu, Al Dancovici, Ernest Paximade, N. Brânzeu, Mihail Mihăileanu, Onoriu Bănescu ş.a. Mulţi dintre cei menţionaţi mai sus au îndeplinit importante funcţii juridice, politice şi administrative (deputaţi, senator, prefecţi, inspectori administrativ, primari etc.)

Activitatea politică[6]. N. Dimancea s-a remarcat printr-o amplă şi permanentă activitate politică. Încă din etapa studiilor, mai ales în anii 1856-1857, s-a aflat în fruntea grupului de colegi care a participat la numeroase manifestaţii populare în Bucureşti. În anul 1858 a aderat la gruparea liberală radicală condusă de Ion C. Brătianu (1821-1891) şi C. A. Rosetti (1816-1885). În preajma Unirii din 1859 s-a pronunţat împotriva unor măsuri antiunioniste luate de caimacamii Emanoil Băleanu, Ion Manu şi Ioan Al. Filipescu. Cu entuziasm şi energie a susţinut candidatura lui Al. Ioan Cuza la tronul Ţării Româneşti. În zilele istorice de 22-24 ianuarie 1859, pe Dealul Mitropoliei, N. Dimancea împreună cu ziaristul, istoricul şi traducătorul piteştean Ioan G. Valentineanu (1834-1898), ziaristul şi scriitorul oltean N.T. Orăşanu (1833-1890), cu doi reprezentanţi ai familiilor Golescu - Al. Golescu şi C. Racoviţă (1830-1891), cu avocatul C.T. Grigorescu (1824-1903), născut în Piteşti, revoluţionar în 1848, stabilit în Ploieşti, „cel mai cinstit primar al oraşului Ploieşti", ş. a. , a mobilizat populaţia Capitalei şi ţărănimea din localităţile învecinate să acţioneze puternic, insistent pentru a determina pe deputații nehotărîți sau pe opozanți să voteze pe Cuza ca domnitor al Munteniei. Este inadmisibilă omiterea în lucrările de istorie modernă a contribuției avocatului piteștean Nicolae Dimancea la reușita acțiunilor întreprinse în zilele de 22-24 ianuarie 1859. Istoricii au reținut numele ziaristului N.T Orășanu și datorită faptului că este autorul broșurii intitulată *O pagină a vieții mele sau 22,23 și 24 ianuarie 1859*, tipărită la 1861 în București; de asemenea, numele ziaristului piteștean I.G. Valentineanu, autorul lucrării *Alegerea, detronarea și înmormântarea lui Cuza Vodă 1859, 1866, 1873*, București, 1898.

---

[5] A.S.P., fd. Trib. jud. Argeş, d. 1 şi 7 /1872; d. 2 şi 3 / 1874.

[6] Supra, nota 1, pct. a, b, c. Pentru avocatul C.T Grigorescu, v. N.I. Simache, în „Studia et acta Musei N. Bălcescu", Bălceşti pe Topolog, 1969, p. 171-175.

După unire N. Dimancea a avut un comportament politic oscilant, imprevizibil, uneori contradictoriu. Pentru a contracara unele reforme instituite prin „lovitura de stat de la 2 mai 1864“ inițiază o mișcare opoziționistă. A fost arestat și, după un timp, eliberat. În anul 1866 a făcut parte din conspirația împotriva lui Cuza, fiind delegat pentru județele Argeș și Muscel. La începutul domniei lui Carol, fiind acuzat de conspirație antimonarhică, guvernul conservator a dispus arestarea avocatului piteștean în anul 1869.

La Pitești, în primăvara anului 1870, în timpul alegerilor organizate de guvernul condus de Costache Manolache Epureanu, s-au produs incidente foarte grave. Unii reprezentanți ai alegătorilor conservatori, nemulțumiți de componența biroului electoral, au asediat pe reprezentanții liberali, conduși de N. Dimancea, aflați într-o sală de clasă din clădirea bisericii Mavrodolu. A fost adusă armata care a încercat să restabilească ordinea în curtea bisericii. Conservatorii au atacat pe ostași cu lemne. În urma somațiilor regulamentare au deschis focul. Tulburările electorale s-au soldat cu 21 de morți și 28 de răniți[7]. N. Dimancea, cu haina străpunsă de gloanțe, acuzat de provocarea unui război civil, a fost arestat și închis la Pitești, apoi la Rm. Vâlcea. După o detenție preventivă de aproape opt luni, la 22 decembrie 1870 a fost achitat de jurații vâlceni. Mulți cetățeni piteșteni și vâlceni, în cele trei zile cât a durat procesul, au demonstrat pe străzi și în jurul tribunalului. Din unele informații a reieșit că N. Dimancea a participat la pregătirile mișcării antidinastice din august 1870, declanșată la Ploiești de către Al. Candiano - Popescu, care ar fi trebuit să înceapă și în alte orașe, la data stabilită. Ion C. Brătianu, fiind acuzat că a inițiat și a condus „din umbră“ această diversiune politică, a fost arestat, adus la Pitești și închis la Câmpulung Muscel. La proces, jurați l-au achita[8].

N. Dimancea s-a bucurat de încrederea electoratului argeșean timp de mai multe decenii, alegându-l deputat de Argeș în toate legislaturile din perioada anilor 1870-1888, cu întrerupere de la 1888-1895, în colegiile I, II, III. A fost reales deputat în noiembrie 1895 și martie 1901.

Este interesant să arătăm marea popularitate a avocatului piteștean preferințele și simpatiile alegătorilor argeșeni pentru candidatul lor, manifestate cu pregnanță în anul 1870, înainte de, în timpul și după confruntarea de la biserica Mavrodolu din Pitești. În ziua alegerilor, conservatorii au urmărit arestarea lui N. Dimancea, candidat la colegiul II. A doua zi după incidentul sângeros au avut loc alegerile pentru colegiul ţărănesc. Deşi N. Dimancea era închis, totuşi populaţia l-a ales deputat la acest colegiu „cu o majoritate zdrobitoare". Mandatul de deputat a fost infirmat, dar electoratul l-a reales cu un număr şi mai mare de voturi, cu toate măsurile violente şi presiunile guvernului. În anii 1876-1888 a îndeplinit de mai multe ori misiunea de vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor.

---

[7] a) *Istoria României*, IV, Edit. Academiei, București, 1964, p. 552; b) *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România până în 1918*, Edit. Academiei, București, 1983, p. 191(cf. „Pressa“, nr. 118, București, 31 mai 1870, p. 462; c) D. G. A. S. *Pitești. Mărturii documentare*, I, București, 1988, p. 305 (cf. „Meseriașul Executor“, nr. 10, București, 11 februarie 1915).

[8] Pentru „Revoluția și Republica de la Ploiești“, v „Magazin Istoric“, nr. 9/1972, p. 19 și urm.

Ca deputat a prestat o activitate fructuoasă. Orator apreciat, intransigent, bine pregătit şi orientat din punct de vedere politic, N. Dimancea a fost realmente putrtătorul de cuvânt al P.N.L. şi al lui Ion C. Brătianu în Parlamentul României. Exigentul şi diplomatul Ion C. Brătianu l-a stimat şi apreciat pentru calităţile sale, neţinând seama de rudenie şi de conflictele lui familiale (a înţeles că nepoata Tinca era principala vinovată). N. Dimancea s-a străduit să rezolve cu luciditate şi realism marile şi dificilele probleme aflate în programul sesiunilor şi şedinţelor.

Consecvent şi combativ, a fost unul dintre iniţiatorii proclamării independenţei de stat a României la 9 mai 1877 şi s-a pronunţat pentru participarea armatei noastre la războiul ruso-turc din Peninsula Balcanică. Se ştie că nu toţi deputaţii şi senatorii au susţinut încheierea alianţei cu Imperiul Rus şi cu participarea la războiul din sudul Dunării. Unii parlamentari considerau că independenţa statală trebuie să fie obţinută pe cale paşnică, prin tratative cu Imperiul otoman. Dintre aceştia amintim pe Dumitru Brătianu care se temea de expansiunea şi de diplomaţia rusească. Şi alţi cetăţeni gândeau în mod similar, inclusiv ziaristul M. Eminescu.

În şedinţa Camerei din 29-30 aprilie 1877, N. Dimancea iniţiază o propunere susţinută şi de alţi deputaţi, prin care se cerea ca „suma de 914000 lei ce figura în buget ca dare către Poartă, se şterge de la acel capitol şi se afectează la cheltuielile pentru întreţinerea armatei"[9]. N. Dimancea a condamnat atentatul din 2 decembrie 1880 împotriva lui Ion C. Brătianu, în şedinţa din 3 decembrie 1880. Generalul Gh. Magheru (1804-1880), fruntaş al revoluţiei de la 1848, deputat de Dolj, la colegiul I, a decedat în ziua de 23 martie 1880, în camera hotelului Dacia (fostul han Manuc). A doua zi Camera Deputaţilor a ţinut o şedinţă de doliu. C.A. Rosetti a omagiat personalitatea generalului. N. Dimancea a propus doliu naţional de trei zile, iar Gr. Heliade a cerut ca cheltuielile de înmormântare să fie suportate de stat. Propunerile au fost adoptate şi s-a hotărât ca deputaţii să asiste în corpore la înmormântare[10]

Cu toate că se considera republican pe plan ideologic, totuşi, ţinând seama de împrejurări, de situaţia politică internă şi externă, a votat pentru proclamarea regatului în 1881 şi pentru constituirea domeniilor coroanei. De asemenea a susţinut revizuirea constituţiei în 1883-1884 şi a insistat pentru pregătirea şi promovarea tineretului în funcţii de conducere, la toate nivelele şi în toate domeniile, inclusiv în parlament şi guvern. Temperament sangvinic, inamic al compromisurilor, Nicolae Dimancea într-o şedinţă a Adunării Deputaţilor, nefiind de acord cu un compromis propus de conservatori însă acceptat de I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti, în plenul Adunării, a strigat: „V-aţi legat cu conservatorii! Aţi devenit disidenţi şi am rămas singur eu naţional-liberal! Să trăiască Republica!" (vezi nota nr. 1, pct. b, p. 364).

---

[9] Supra, nota nr. 1, pct. b, p. 299; Ion Gh. Şendrulescu, *C. A. Rosetti- militant de seamă al luptei pentru unitatea şi independenţa naţională*, în „Studii şi Articole de Istorie" (SAI), LI - LII, Bucureşti, 1985, p. 85-94.

[10] Paul Cernovodeanu şi Marian Ştefan, *Integrul şi modestul cetăţean Gheorghe Magheru*, în „Magazin istoric", XIV, nr. 3 (156), Bucureşti, martie 1980, p. 33.

De săgeţile criticilor nu a fost scutit, trimise fiind de colegii parlamentari, de ziarişti şi de alţi cetăţeni sau de către instituţii, societăţi etc. M. Eminescu, redactor al ziarului conservator „Timpul", a criticat de multe ori guvernele liberale, pe liderii P.N.L. şi pe alţi politicieni, îndeosebi pe piteştenii Ion C. Brătianu, N. Dimancea şi Ion C. Fundescu (1836-1904). Într-un articol din 21 mai 1883 afirma: „Cine cunoaşte, de exemplu, pe acest Dimancea, foarte mărginit şi foarte impertinent, care nu pricepe nimic şi s-amestecă în toate, care nu-şi datoreşte cariera sa decât împrejurării că e nepot al d-lui Brătianu...."[11]. Se înţelege că Eminescu avea obligaţia de a apăra interesele conservatorilor, folosind un limbaj polemic, specific gazetelor editate de partidele politice.

Un limbaj similar, însă mai ponderat şi decent, a utilizat şi N. Dimancea în cuvântările şi interpelările sale ca deputat, propagandist liberal şi publicist. A scris şi tipărit articole în presa locală şi centrală. În Piteşti a făcut parte din comitetele de direcţie şi de redacţie ale gazetelor liberale (de exemplu, membru în comitetul de direcţie al publicaţiei „Gazeta Argeşului". Organ al P.N.L. Piteşti, 6 mai - 27 iunie 1899. 2 pe săpt., împreună cu avocaţii N.T. Grigorescu, Mihail A. Manolescu, Ion N. Radileanu).

În unele tipărituri se afirmă că N. Dimancea a fost primar al oraşului Piteşti şi prefect al judeţului Argeş. Până la această dată nu am găsit documente care să confirme îndeplinirea acestor funcţii politico-administrative[12].

Activitatea socială şi cultural-patriotică. N. Dimancea a colaborat cu forurile administrative orăşeneşti şi judeţene, cu unităţile economice şi financiare, cu instituţiile de învăţământ şi cultură, cu diferite asociaţii, societăţi etc. A fost ales membru în consiliul orăşenesc şi judeţean. La solicitarea primăriei oraşului Piteşti, a consiliului local, împreună cu ceilalţi parlamentari de Argeş, a intervenit pentru transformarea gimnaziului, înfiinţat în 1866, în liceu, în anii 1894-1897.

A participat la activităţile organizate de secţiunile şi filialele unor societăţi cultural-patriotice: Ateneul Român (1866), Societatea „Carpaţi" (1882), Liga Culturală (1891) ş.a. Împreună cu avocatul Ion I. Rădulescu (1853/4-1899), profesor de istorie la gimnaziul din Piteşti, deputat, primar al praşului Piteşti în anii 1883-1884, tatăl actriţei Fany Rebreanu, soţia scriitorului, şi al prof. Maria Sorbul, soţia dramaturgului, a înfiinţat şi condus secţiunea argeşeană a Societăţii „Carpaţi". Societatea „Carpaţi" urmărea eliberarea provinciilor româneşti Transilvania, Crişana, Maramureşul Banatul şi Bucovina aflate sub stăpânirea Imperiului austro-ungar, chiar şi pe cale armată[13]. Numele celor doi conducători ai secţiunii argeşene apar în documentele autorităţilor austro-ungare, care urmăreau în permanenţă activitatea acestei societăţi[14]

---

[11] Mihai Eminescu, *Opere*, vol.13, ed. Perpessicius, Edit. Academiei, Bucureşti, 1985, p. 266. Pentru N. Dimancea, v. indicii de la toate volumele care se referă la publicistica lui Eminescu.

[12] Supra, nota nr. 1, pct. a, b; I. Cruceană, *C. Dobrescu -Argeş*,în , „Secera şi Ciocanul", XVI nr. 3887, Piteşti, 6 noiembrie 1966, p. 2 (N. Dimancea, prefect de Argeş ?).

[13] Pentru istoricul Societăţii „Carpaţi", v. Petre Dan, *Asociaţii, cluburi, ligi, societăţi. Dicţionar cronologic*, Edit. Şt. Enc., Bucureşti, 1983, Iridenta română, p. 171-174.

[14] Teodor Pavel, *Mişcarea românilor pentru unitate naţională şi diplomaţia puterilor centrale*, [I], (1878-1895), Edit. Facla, Timişoara 1979, p. 165, 196. În această lucrare (teza de doctorat a autorului) există unele

Dintre membrii secţiunii amintim pe înv. C. I. Dobrescu Argeş de la Muşeteşti; colonelul Augustin Gorjan, comandantul Reg. 4 Dorobanţi Argeş, cartograf renumit şi autor de manuale; cpt. ing. Titus Dunca, în ultimii ani de viaţă administrator al Spitalului judeţean „I. C. Brătianu“ din Piteşti, numeroşi profesori, institutori, jurişti, preoţi, ingineri, funcţionari, militari, comercianţi, proprietari ş.a. Subliniem că în Societatea „Carpaţi“ au activat mari personalităţi din toate provinciile româneşti: Titu Maiorescu, B.P. Haşdeu, Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Ion Creangă, Nicolae Densuşanu ş.a.

De asemenea, N. Dimancea a fost ales membru în consiliul de onoare al Societăţii Cooperative a Meseriaşilor Români din Piteşti, înfiinţată la 17 august 1882 de către Dimitrie Butculescu. Din consiliu făceau parte Dumitru Brătianu; Ghenadie II, episcop de Argeş; colonel Al. Budişteanu, prefectul judeţului Argeş ş.a.[15]

A fost cooptat în comitetul de organizare al marilor festivităţi, consacrate împlinirii a cinci decenii de la revoluţia din 1848, printre cele mai importante aniversări din ţară. La 11 iunie 1894, cu prilejul adunării solemne, ţinută în sala Teatrului Naţional din Piteşti („Universala - Uklar), N. Dimancea a rostit o frumoasă cuvântare despre importanţa revoluţiei şi a propus să fie depuse coroane de flori pe mormintele Goleştilor şi Brătienilor[16].

În istoria literaturii române N. Dimancea va trebui să fie menţionat atunci când se tratează problema genezei inegalabilei comedii „*O scrisoare pierdută*“, deoarece I.L. Caragiale a creat personajul său numit Farfuridi, având ca model pe avocatul piteştean. Amintim că dramaturgul, în anii 1882-1883, a îndeplinit funcţia de revizor şcolar al Circumscripţiei Argeş-Vâlcea, cu sediul în Piteşti. Uneori a fost invitat să participe la întrunirile politice ale organizaţiilor judeţeană şi orăşenească a P.N.L. de către amicii săi, fraţii Ion şi Toma Trifonescu, profesori şi avocaţi. În aceste împrejurări a cunoscut

---

erori. De exemplu, atunci când autorul evidenţiază activitatea unor secţiuni ale Societăţii „Carpaţi“ confundă secţiunea prahoveană cu secţiunea argeşeană. Afirmă că secţiunea prahoveană din Ploieşti „e cea mai activă“ (p. 43), însă aceeaşi apreciere ar putea fi atribuită secţiunii argeşene, dacă autorul cunoştea informaţiile din articolul intitulat *Momente din lupta iredentistă română din Transilvania în anii 1884-1887*, semnat de Matei Ionescu, publicat în revista „Studii“, nr. 3, Bucureşti, 1967, p. 311-522. Din acest articol reiese că secţiunea argeşeană din Piteşti avea o activitate foarte bogată.

Învăţătorul Constantin I. Dobrescu- Argeş din Muşeteşti, jud. Argeş a activat în comitetul de conducere al secţiunii argeşene, însă nu a fost preşedintele pe ţară al societăţii. Învăţătorul argeşean a fost confundat cu profesorul de istorie C. C. Dobrescu, deputat, care a urmat la conducerea centrală a societăţii după plecarea lui Secăşianu (C. C. Dobrescu funcţiona ca profesor la colegiul „Sfântul Sava“). Regimentul 4 Argeş a fost o unitate de infanterie (dorobanţi) cu sediul în oraşul Piteşti, jud. Argeş, şi nu de vânători; o astfel de unitate s-a înfiinţat la Piteşti mai târziu. Colonelul August Gorjan a comandat regimentul din Piteşti în două etape şi a făcut parte din comitetul de conducere al secţiunii argeşene, preşedinţi fiind avocaţii N. Dimancea şi Ion I. Rădulescu. Ing. Titus Dunca, de asemenea, a fost cooptat în comitet. Satele Sălătruc, Vâlsăneşti, Şuici ş.a. din judeţul Argeş nu se aflau pe graniţa dintre România liberă şi Transilvania, ci într-un sector apropiat de hotarul existent atunci.

Aceste erori şi cele care n-au fost menţionate au apărut în unele lucrări (articole, teze de licenţă şi de doctorat, lucrări pentru obţinerea gradelor didactice, în lecţii, prelegeri, conferinţe, comunicări, monografii, etc. De multe ori am fost solicitat să intervin pentru clarificarea şi completarea lacunelor din volumul amintit (v. Paul I. Dicu în *Contribuţii la monografia Şcolii Nr. 3 „Ion Pillat“ din Piteşti*, partea a II-a Edit. Pământul, Piteşti, 1998, p. 78-79, 87, nota 132).

[15] Supra, nota nr. 7, pct. c, p. 209-210.

[16] *Anul 1848 în Principatele Române*, VI, Bucureşti, 1910, p. XXXI- XXXIII.

pe avocatul N. Dimancea. I.L. Caragiale a definitivat capodopera sa în Piteşti. În anul 1884 a avut loc premiera piesei pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti[17]

N. Dimancea a încetat din viaţă la o vârstă înaintată, în ziua de 6 decembrie 1921, singur, bătrân şi bolnav. În anul de deces s-a scris eronat că avea 95 de ani, aşa cum au declarat cei doi martori, în loc de 83 ani[18].

În semn de recunoştinţă şi pentru a i se perpetua numele, unei artere de circulaţie din municipiul Piteşti, în cartierul Găvana III, la propunerea noastră, i s-a atribuit denumirea de „Pasajul Nicolae Dimancea“[19]

---

[17] Colecţia de „Monitoare Oficiale“ din anii 1882,1883,1884; Şerban Cioculescu, *Caragialiana...*, Edit. Eminescu, Bucureşti, 1974, p. 199-203; idem *Viaţa lui I.L. Caragiale*, Edit. Eminescu, Bucureşti, 1977, p. 80-89; idem, *Viaţa lui I.L. Caragiale*, Edit. Minerva, Bucureşti, 1986, p. 116-126, 211-212; Paul I. Dicu *Contribuţii la istoria teatrului din Piteşti* (4), în rev. „Argeş“, nr. 6, Piteşti, 1988, p. 13; idem, *Visul nostru secular a devenit realitate* [societăţi culturale argeşene în favoarea Unirii din 1918], în rev. „Argeş“, nr. 2, 1989, p. 5; idem *Caragiale, revizor şcolar la Piteşti*, în gazeta „Concret“, nr. 76, Piteşti, 6-12 mai 1992, p. 4; idem, Teatrul Naţional din Piteşti - *140 de ani de la înfiinţare*, în „Concret“, nr. 102, Piteşti, 4-10 noiembrie 1992, p. 4; idem, *Ştefan Gh. Chicoş (1881-1963)*, „Concret“, nr. 113, Piteşti, 10-16 februarie 1993, p. 4, (partea I) şi nr 114, 17-23 februarie 1993, p. 4 (partea a II-a); idem, I.L. Caragiale revizor şcolar la Piteşti, în *Contribuţii la Monografia Şcolii Nr. 3 „Ion Pillat" din Piteşti*, partea a V-a, Edit. Pământul, Piteşti, 1998, p. 26-27, 29, 81, 235-239.

[18] Primăria municipiului Piteşti, Serv st. civile, Reg. pt. morţi pe anul 1921, act. nr. 458 / 7 dec. 1921 (a decedat în ziua de 6 decembrie 1921).

[19] Hotărârea Consiliului Local Municipal Piteşti nr. 47/ 07.04.1998 (pasaj situat între str. Carol Davila - fosta stradă a Sanitarilor - până la intersecţia cu str. G. Ştephănescu).

DESCENDENŢII FAMILIEI DINCĂ BRĂTIANU (1788-1844) DIN PITEŞTI

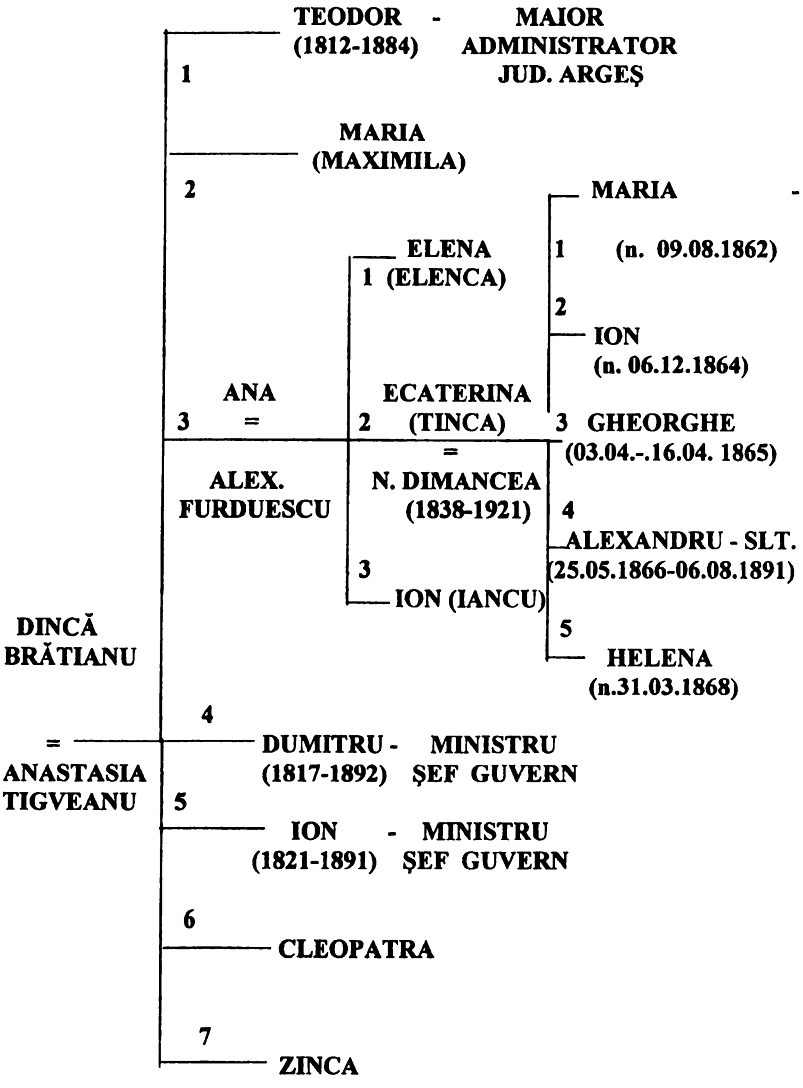
1
TEODOR - MAIOR
(1812-1884) ADMINISTRATOR
JUD. ARGEŞ
2
MARIA
(MAXIMILA)
3
ANA
=
ALEX.
FURDUESCU
1 ELENA (ELENCA)
2 ECATERINA (TINCA)
=
N. DIMANCEA
(1838-1921)
3 ION (IANCU)
1 MARIA -
(n. 09.08.1862)
2 ION
(n. 06.12.1864)
3 GHEORGHE
(03.04.-.16.04. 1865)
4 ALEXANDRU - SLT.
(25.05.1866-06.08.1891)
5 HELENA
(n.31.03.1868)
DINCĂ
BRĂTIANU
=
ANASTASIA
TIGVEANU
4
DUMITRU - MINISTRU
(1817-1892) ŞEF GUVERN
5
ION - MINISTRU
(1821-1891) ŞEF GUVERN
6
CLEOPATRA
7
ZINCA

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

POVESTIRI DESPRE ECATERINA TEODOROIU

MIHAELA ORJANU

Numai necesită explicații cine a fost Ecaterina Teodoroiu şi de aceea considerând că introducerea a fost deja făcută o să aduc în atenția cititorului două povestiri ale colegilor fostei eroine.

Este vorba de mărturiile scrise a doi ofițeri de informații în rezervă, din Regimentul 43 Infanterie, datate 3 august 1919 în Slatina;

Documentele au fost descoperite la Arhivele Militare Române, fond 5417, dosar 628, filele 69-69.

POVESTIRI DE PE FRONT

„În ziua de 21 august 1917, în urma ordinelor primite de a se lua cu orice preț cota 461 (Muncelul) au avut loc grele lupte.

Cu mari sacrificii se câştiga teren cu pasul.

Mitralierele nemțeşti, clocoteau cu furie din toate direcțiile, compania a 7-a în care era şi Ecaterina Teodoroiu, reuşise prin câteva salturi să ocupe o poziție mai înaintată.

Pierise cam mulți din ai noştri.

Venirea nopții a adus puțină linişte. Au venit brancardierii să ridice morții şi răniții care zăceau în fața tranşeelor. Ei nu mai găseau soldați morți din plutonul Catrinei.

Se vede că apropierea de inamic şi ceea ce fusese ziua, îngrozise.

Catrina, nu putea să-şi lase părăsiți soldații ei bravi, după moartea lor eroică.

A sărit ea pe malul tranşeelor zicând: „VENIȚI CU MINE“

Curajul o făcea să fie nepăsătoare de moarte. Mergea fără frică şi fără a se feri să facă zgomot.

Poate aceasta a fost neprevedere. Nemții i-au simțit; câteva rachete au luminat mitralierele nemțeşti; Aşa şi-au început toaca lor grozavă.

Două gloanțe au pătruns pieptul Catrinei, care a rămas moartă pe loc“.

Locotenent de rezervă (ss) G. V. Botez
Pentru conformitate:
Cpt. Dumitrescu, şeful biroului Adjutanturei
Regimentul 43 Infanterie

DECLARAŢIE

„Subsemnatul am cunoscut îndeaproape pe „Eroina Teodoroiu“ şi eram bun camarad cu ea;

de prima dată când ne-am cunoscut a fost nerăbdătoare să afle împrejurările prin care am fost înaintat pentru fapte săvârşite pe front, fiindcă îi plăcea întotdeauna să se ataşeze de acei cari se ilustrau în faţa inamicului - chiar dacă ar fi fost el soldat simplu - şi de atunci deseori îmi spunea mici neajunsuri sau păreri frumoase despre însuşirile soldaţilor noştri care îi erau atât de dragi.

Mi-aduc aminte de entuziasmul cu care a intrat în foc la 21 august 1917 şi pe Ecaterina Teodoroiu o aveam în stânga cu plutonul ei, cu care făceam legătura între companii, iar când s-a dat ordin de înaintare, ca cel mai brav ofiţer şi-a luat plutonul şi în fruntea soldaţilor săi cuvinte înflăcărate, dându-se pe sine de exemplu şi pe câmp striga cu vocea-i tânără, ÎNAINTE, PE EI BĂIEŢI. Gloanţele duşmane i-au pătruns pieptul şi n-a avut timp decât să spună: „M-A OMORÂT PĂGÂNII, DAR VOI SOLDAŢII MEI, RĂZBUNAŢI-MĂ“

Locotenent (ss) Ilie Din punct de vedere Olteanu
Din Regimentul 43 Infanterie
1919 august 03 Slatina

pentru conformitate
Şeful Biroului Adjutanturei:
Cpt. Dumitrescu

HISTOIRES SUR ECATERINA TEODOROIU

Résumée

La guerre offre toujours des surprises.

Une surprise a été que le premiére guerre mondiale, 1914-1918, a démontré aux officiers roumains que les femmes peuvent lutter, quand il s'agit de la défense de la patrie, aussi bien que les hommes et peut-être avec plus de courage.

On a écrit beaucoup sur Ecaterina Teodoroiu.

De sur cet sousofficier qui appartient à la provience de Jiu j'ai découvert quelques témoignages des officiers d'informations du Régiment 43 Infanterie.

Il s'agit des déclarations des lt. (ss) Ilie D. Olteanu et lt. (ss) G. V. Botez, déclarations relatives à celle qui a été et qui restera pour toujours le symbole du courage féminin roumain pendant la premiére querre mondiale.

POLIGON DE INSTRUCȚIE ȘI TRAGERI PENTRU GARNIZOANA PITEȘTI

1926

Anul 1926 reprezintă o dată de referință pentru Garnizoana Pitești, având în vedere că din acest moment, garnizoana se va moderniza cu propriul său poligon de instrucție și trageri.

Încă din 07.03.1924 unitatea în cauză încheie un Proces-verbal cu Ministerul de Război, cu aprobarea direcției Funciare prin Ordinul 11418/1924 privind 30 ha de pământ ce urmau a fi destinate amenajării unui poligon de trageri, conform ultimelor standarde și a unui câmp de instrucție.

Nu voi insista asupra caracteristicilor tehnice ale acestui poligon.

De reținut este faptul că reprezintă primul poligon al garnizoanei Pitești.

Cele 30 ha, situate la sud de Pitești, urmau a fi cuprinse între următoarele hotare:

La est - cu islazul orașului Pitești - pe o lungime de 420 m;
La sud - islazul comunei Hințești - pe o lungime de 680 m;
La vest - cu proprietatea Fostiropol - pe o lungime de 420 m;
La nord cu islazul comunei Hințești - pe o lungime de 750 m.

Pentru poligonul de trageri se fixase cota 353 a comunei Turcești; cu alte cuvinte, deasupra comunei Turcești spre hotarul Hințești, barat de colina către satele Zmeura și Hințești situate peste deal.

Inițial au existat mici neînțelegeri între autoritățile militare și cetățenii comunelor învecinate, în sensul că cei din urmă, nu înțelegeau că accesul oamenilor cât și al animalelor era interzis în zonă.

În dorința de a face rost de hrană pentru animale, țărani treceau des pe aceste suprafețe, ieșind cu animalele la pășunat.

Începând cu data de 20.06.1926 însă conflictele se pare că nu mai sunt semnalate iar terenul intră în posesia definitivă a Garnizoanei Pitești, fiind singura parte ce putea stabili modul în care acesta urma a fi valorificat.

Arhivele Militare Române, fond Regimentul 4 Dorobanți,
dosar 464, filele 4, 43, 47.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, **seria ISTORIE, TOM X, 2001**

AMINTIREA LUI DINU LIPATTI - 50 DE ANI DE LA MOARTE

FLORENTINA COJOCARU

O tulburătoare stare de spirit a cuprins lumea muzicală la 2 decembrie 1950. Pianistul român - Dinu Lipatti „a încetat de a mai suferi", încheindu-și cariera artistică la numai 33 de ani, într-o mică localitate aflată în apropierea Genevei, la Chêne-Bourg, unde prieteni muzicieni, admiratori ai artei sale interpretative, i-au oferit o vilă în care și-a petrecut ultimele luni ale vieții încărcate de speranța vindecării și povara suferinței.

La Paris, vestea este transmisă prin telefon de Henry Dubois-Frriere, doctorul și prietenul care i-a alinat suferințele, iar Valentin Lipatti, fratele mai mic din București, a aflat cumplita știre prin radio B.B.C.

Cum era și firesc, tristul eveniment a fost anunțat presei scrise din Geneva de familie: „D-na Madelein Lipatti - soția; Ana Lipatti - mama; Valentin Lipatti și soția; d-na Marie Louise Danhaner - soacra: au durerea de a anunța că D-zeu l-a luat la el pe Domnul Dinu Lipatti, sâmbătă 2 decembrie 1950, la ora 3 după amiază, după o foarte lungă boală suportată cu cel mai mare curaj.

După ceremonia religioasă privată, un ultim omagiu se va aduce la Conservatorul de muzică, unde ne vom reuni marți 5 decembrie la prânz; Înhumarea va avea loc la cimitirul Chêne-Bourg[1]

Următorul anunț, scurt dar cu aceeași încărcătură emoțională aparține Comitetului director al Conservatorului de muzică din Geneva - instituția în care și-a etalat harul pedagogic, în perioada 1 aprilie 1944 - 4 aprilie 1949, când același comitet director înregistra cu regret demisia lui Dinu Lipatti din postul de profesor al clasei de virtuozitate[2], unde predase mai demult și Franz Liszt.

Deși boala se cuibărise în ființa sa din anul 1943, Dinu Lipatti a slujit cu devotament muzica până în ultimele luni ale vieții, ocolind chiar recomandările medicale, pentru respectarea angajamentelor muzicale.

Încă din luna iulie a anului 1948, doctorul Raymond Sarasin - docent la Facultatea de medicină din Geneva, avându-l internat la Clinica Beaulieu cu diagnosticul „lymhogranulomatose", sub tratament radiologic, considera obligatorie încetarea oricărei activități normale, având în vedere gravitatea bolii și tratamentul de lungă durată.

---

[1] Avis mortuaires. M.J.A., Fond Lipatti, inv. 109.

[2] Richard Jeandin, *Le Conservatoire de musique de Geneve. 1935-1960*, p. 17.

„Au mois de Juillet 1948, une rechûte particulièrement grave de cette maladie a obligé M. Lipatti d'entrer à la clinique Beaulieu, à Genéve, ou il subit actuellement un nouveau traitement radiologique.

Etant donn son état actuel, je considére que M. Lipatti est absolument incapable de reprendre son activité normale avant de longs mois“[3]

Cu toate acestea, Dinu nu se lasă înfrânt, în momentele de acalmie desfăşoară o activitate enormă: concertează la Engadine, Zürich şi Berna, la Lucerna sub bagheta lui Herbert von Karajan, la Victoria-Hall în Geneva sub bagheta lui Ernest Ansermet, înregistrează la Geneva cu Walter Legge: Valsurile lui Chopin, Mazurka nr. 3 de Chopin, Sonata în la minor de Mozart, Siciliana şi Partita în si bemol major de Bach, coralele cu Sol majorul „Jesus bleibet meine Freude“, cel mai apropiat de sufletul şi firea sa, cântecul de lebădă de la Besancon din 16 septembrie, 1950.

Recitalul de la Besancon a însemnat nu numai despărţirea de un public numeros, venit de pretutindeni să-l asculte pentru ultima oară. A fost începutul „legendei - Dinu Lipatti“, un reper permanent de aducere aminte pentru muzicieni şi prieteni.

Atmosfera recitalului, atât de bine redată de Madeleine Lipatti, este peste ani vie şi pentru doamna dr. Gabrielle Dubois - Ferriére care alături de soţul ei l-a însoţit adesea pe Dinu în sălile de concerte.

Vizitată la Geneva în anul 1987 de Carmen Păsculescu - Florian, autoarea lucrărilor „Vocaţie şi destin - Dinu Lipatti“ şi „Dinu Lipatti - Pagini din jurnalul unei regăsiri“, dr. Gabrielle Dubois - Ferriére mărturisea:

„Dinu a fost pentru noi o apoteoză. Amintiri? Ce înseamnă amintiri? El a rămas cu noi. El este aici pentru că el trăieşte în noi....Eu aşa simt. Când se vorbeşte despre Dinu, totul se transformă în prietenie, în lumină, în bucurie. Am avut un mare noroc că l-am cunoscut. El ne-a adus nouă fericirea....

La Besançon a fost ceva de nedescris. L-am ascultat, şi toţi care l-au ascultat atunci şi-au dat seama că era cântecul său de lebădă. Am crezut că se va pierde. Soţul meu era cu el. dar Dinu a vrut să cânte şi a cântat. Era în el ceva sublim. Asemenea clipe nu se pot descrie. Ele există, le trăieşti, iar când e să le defineşti, e deja altceva“[4]

Prietenia care i-a legat pe cei doi în viaţă, în momente de bucurie şi de suferinţă, a trecut dincolo, în eternitate.

Doctorul Henry Dubois Ferriére a murit după 20 de ani, suferind de aceeaşi maladie, amândoi găsindu-şi liniştea eternă în Cimitirul din Chêne-Bourg.

În memoria lor, în anul 1970, la Geneva s-a creat „Fundaţia - dr. Henry Dubois-Ferriére - Dinu Lipatti“, cu scopul de a se promova cercetările în domeniul leucemiei şi a bolilor de sânge.

Fundaţia creată a reprezentat un moment unic, de fraternizare europeană, aflându-se de la început sub patronajul unor vestite personalităţi: Roger Bonvin preşedintele Confederaţiei elveţiene, Francois Picot - preşedintele Consiliului de Stat al Republicii şi Cantonului Geneva, Winspeare Guicciardi - director general al Oficiului European al Naţiunilor Unite din Geneva.

---

[3] Certificat medical din 5.08.1948. M.J.A., Fond Lipatti, inv. 145.

[4] Carmen Păsculescu-Florian, *Dinu Lipatti. Pagini din jurnalul unei regăsiri.* Bucureşti, 1989, p. 91 şi 109.

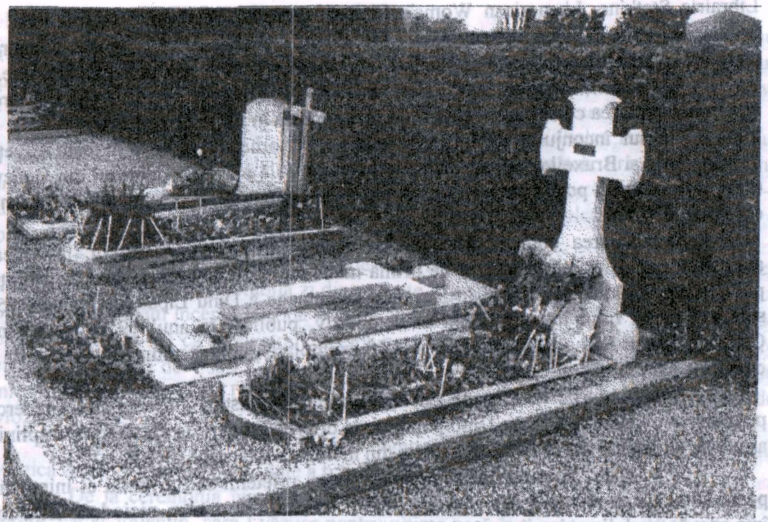

Mormintele familiei Lipatti din cimitirul Chêne-Bourg.

Comitetul de onoare a fost dominat de mari personalităţi din lumea medicală şi muzicală: dr. Halfdan Mahler - director general al Organizaţiei Mondiale a Sănătăţii, prof. Raymond Latarjet - co-director al Institutului Pasteur din Paris, prof. Jean Bernard - directorul Institutului de studiu leucemiei şi a maladiilor sângelui, din cadrul Universităţii din Paris, Andre Lenoir - preşedintele secţiei geneveze de Cruce - Roşie - Elveţia, Nadia Boulanger - director al Conservatorului american - Fontainebleau, Roger Anbert - director muzical al Radiodifuziunii şi Televiziunii elveţiene, Henry Gagnebin - directorul Conservatorului din Geneva, Walter Legge - reprezentantul Casei de discuri Columbia, compozitorul Frank Martin, pianistul Paul Sacher [5]şi multe alte nume răsunătoare din Europa.

La 25 august 1973, fundaţia a organizat în sala „Grand Théâtre din Geneva, un concert extraordinar de omagiere a marelui pianist Dinu Lipatti. Şi-au dat concursul: Nikita Magaloff, Elisabeth Schwarzkope, Pierre Fournier şi Yehudi Menuhin, interpretându-se piese de I. S. Bach în transcripţia lui Dinu Lipatti, H. Wolf, Fr. Liszt, R. Strauss şi George Enescu[6], fondurile obţinute fiind destinate scopurilor caritabile.

Grandoarea concertului şi modul de organizare a făcut ca instituţii remarcabile din Geneva să primească atunci recunoştinţa Consiliului de conducere al fundaţiei. Printre acestea: Consiliul administrativ al Genevei, Teatrul din Geneva care a pus la dispoziţia organizatorilor edificiul său, Serviciul de parcuri şi promenadă din Geneva, Radio-Televiziunea Suisse Romande, Presa, L Hotel de la Paix, L'Hotel President,

---

[5] Programul - Concertului extraordinar - din 25 august 1973, Geneva, M.J.A., Fond Lipatti, inv. 44, p. 26-27.

[6] *Ibidem*, p. 5-11.

Librairie Statkine, L'american Wome's Club of Geneva, Le Comité International de Solidarité aux oeuvres Genevoises, Le Grand Passage, La Sociéte Generale d'affichage[7], şi multe persoane particulare care au contribuit la succesul acestei opere.

Evenimentul petrecut la 2 decembrie 1950 a marcat un mare vid şi regrete unanime din partea celor care -l cunoscuse şi admirase în sălile de concerte.

Sicriul înconjurat de jerbe şi buchete de orhidee sosite din toată Elveţia, Londra,Paris şi Bruxelles, a fost depus într-o mare sală a Conservatorului din Geneva, (sală care astăzi îi poartă numele), unde un public numeros şi resemnat şi-a prezentat omagiile.

În adunarea comemorativă şi la mormântul din Chêne-Bourg, în aceeaşi atmosferă copleşitoare, muzicieni de primă mână au rostit cuvântări pline de vibraţie, publicate de Madeleine Lipatti în lucrarea „Hommage a Dinu Lipatti", Geneva 1952, selectate peste timp într-un album comemorativ, publicat în anul 1955 cu sprijinul Casei de discuri Pathe Marconi. Din cele 50 exemplare publicate atunci, unul se află în colecţiile Muzeului Judeţean Argeş.

Prin gândurile lui George Enescu răzbate până astăzi, durerea ce l-a încercat pe muzicianul, alături de care Dinu poposise la diferite praguri de vârstă şi de împlinire artistică, ei ducând acolo în Europa, ceva din melosul românesc.

„Că Lipatti ne-a părăsit reprezintă pentru prietenii săi un doliu al inimii, iar pentru muzică, o pierdere care nu va putea fi înlocuită cu nimic, niciodată. El a fost într-adevăr unul din cei mai mari pianişti ai timpului nostru.

Adio, dragă Dinu. Dumneata ai avut o stea pe frunte"[8]

În albumul comemorativ şi-a mărturisit gândurile şi Nadia Boulanger profesoara de compoziţie care i-a succedat lui Paul Dukas la Şcoala normală de muzică din Paris - unde Dinu a studiat în perioada 1934 - 1939, muziciana socotită de el „mama mea spirituală".

Pentru Dinu ea a vizitat România, iar amintirea lui a devenit o dominantă, aşa cum bine o reliefează Carmen Păsculescu Florian citând-o: „În apropierea lui 2 decembrie trebuie să evoc amintirea care ne leagă atât de puternic. Ea nu va înceta decât la sfârşitul vieţii noastre".

Portretul lui este prezent şi în lucrarea „Convorbiri cu Nadia Boulanger", publicată de Bruno Masaigeon.

„Lipatti era un înger pe pământ. Nu vă puteţi închipui cum era Dinu Lipatti: nobil, profund, vesel, chiar până la moarte; ştia foarte bine că mai avea puţin de trăit, că răgazul era scurt, fără milă. Îi era greu să treacă în nefiinţă, dar era pregătit pentru ultimul drum. Nu cred că este nevoie să vă spun că a fost unul din cei mai mari pianişti care au existat vreodată, tipul muzicianului complet"[9]

La rândul său dirijorul Ernest Ansermet sub bagheta căruia a concertat pentru ultima oară în februarie 1950 şi a înregistrat Concertul de Schumann, prietenul care i s-a alăturat lui Paul Sacher şi Yehudy Menuhin, procurându-i cortizonul din America, evocându-l în faţa mormântului rostea: „tragism este cel pe care-l resimţim în destinul lui Lipatti care ne lasă, în faţa pierderii sale neconsolaţi...

---

[7] *Ibidem*, p. 21.

[8] *Dinu Lipatti 1917-1950*. Paris, 1955, p. 14.

[9] Art. „Nadia-Boulanger-Dinu Lipatti", în „România literară", p. 23.

Da, dragă Dinule, în ciuda puţinului care ţi-a fost acordat să-l trăieşti, ai avut timp, să fii recunoscut, iar această recunoaştere rămâne pentru noi adevărata consolare pentru destinul dumitale tragic, pentru că ea este semnul că prezenţa dumitale va rămâne vie în această lume, iar pentru nenumăraţi oameni de neşters".

Tot acolo şi-au spus gândurile: Alfred Cortot, Wilhelm Backhaus, Arthur Hanegger, Herbert von Karajan, Roland-Manuel, Igor Markevitch, Frank Martin, şi nu în ultimul rând Walter Legge - reprezentantul Casei de discuri Columbia care s-a deplasat cu echipa de tehnicieni la Geneva, în iulie 1950, completând cu înregistrări o parte din testamentul artistic lăsat posterităţii.

Despre tensiunea momentelor de înregistrare Walter Legge relata: „Duminică 9 iulie a fost cea mai memorabilă zi dintre toate în acea vrajă de incredibilă fericire. La ora 9 dimineaţa am început Partida în Si bemol de Bach şi aceasta s-a sfârşit înainte de prânz. Temându-mă că înregistrarea celor patru părţi perfecte - cele mai multe dintre ele au fost reluate de 4 sau 5 ori - va fi prea mult pentru el, am fost de părere să amân înregistrarea de seara, dar Dinu nici nu a vrut să audă. La ora 7 s-a apucat de sonata de Mozart.

Mozart, Bach şi Chopin au fost compozitorii cei mai apropiaţi de inima lui. Muzica dobândea o rară intensitate a trăirii, dacă nu cumva unică"[10].

De la ceremonia înmormântării, din familie au lipsit atât soţia, prăbuşită de durere, cât şi Valentin, care-l văzuse pentru ultima oară în 4 septembrie 1943, când l-a condus la aeroportul Băneasa pentru turneul de la Stockholm, unde s-a deschis şi expoziţia Jean Steriadi.

Mormântul lui Dinu se află în cimitirul din Chêne-Bourg: peste cavoul construit de arhitectul Louis Bianchi, o cruce culcată pe lespedea de marmură albă aminteşte simplu: „Dinu Lipatti (1917-1950)". Alături fiinţele iubite de el: mama „Anna Lipatti (1887-1973)" şi soţia Madelein Lipatti, născută Danhauer (1908-1983), o parte a familiei reunite în eternitate.

3 Decembrie 1950 Chéne-Bourg. Dinu Lipatti privegheat de mama sa.

---

[10] *Dinu Lipatti 1917-1950*. Paris, 1995, p. 18.

Pornind pe urmele lui, într-un univers restrâns, în arhiva privată a familiei învăţătorului Valentin Dumitrescu din satul Glâmbocata, comuna Leordeni, cu ani în urmă am descoperit câteva scrisori ale Annei Lipatti trimise de la Paris şi Geneva învăţătoarei Smara Dumitrescu - cununată de: Theodor şi Anna.

După ce a trăit momentele dramatice ale naţionalizării, având presentimentul că Dinu nu mai avea mult de trăit, Anna Lipatti se hotărăşte în anul 1949 să plece la Geneva.

Ajutată la plecare de Mihail Ralea,cuscrul său, (Valentin fiind căsătorit cu Catinca Ralea din iunie 1949), îşi întocmeşte formalităţile de plecare dar la Curtici călătoria se întrerupe, Anna este hărţuită într-un proces şi condamnată, ajungând la Geneva abia în septembrie 1950.

La 28 august 1951, din Paris scria Smarei Dumitrescu: „Poate că eu dragă Smara am rămas în urma lui tot ca să duc memoria lui mai departe şi să trăiască în amintirea tuturor ca marele pianist al epocii lui - să-l aşez la loc de frunte şi să-l pun în drepturile lui pe acest fiu al nostru, al românilor noştri de pretutindeni.

Am luminat lucrarea cavoului cu banii mei personali şi la 10-15 septembrie plec la Geneva şi-l aşez în coşciug de plumb solid şi în cavou, că poate odată şi odată când se vor înfrăţi toţi oamenii de bine şi vor face o horă mare în jurul lumii, să-mi iau odrasla şi s-o aşez acolo unde a rămas pe veci familia lui cu numele Lipatti.

Voi pune la căpătâi o lumină care să ardă veşnic ca aceea de la eroul necunoscut, precum că să ştie toţi că lumina aceea vine de la un ales al celei mai frumoase arte - muzica.

La 6 septembrie este o comemorare a lui Dinu la Besançon în Franţa, localitate muzicală unde a dat el ultimul recital - se cântă compoziţiile lui la pian şi dirijează naşul lui George Enescu. Merg şi eu acolo, cu imaginea lui în suflet şi cu medalionul cu fotografia lui la pian, ce-l port veşnic la gâtul meu - este singura mea icoană ce mi-a rămas“[11].

După moartea lui Theodor Lipatti în anul 1947, nici unul din familie nu a mai fost aşezat în cavoul din cimitirul Bellu. Nici Aurelia Sorescu Lipatti - soţia lui Valentin, decedată la 21 ianuarie 1996 şi incinerată, nici Valentin mort în martie 1999, înhumat la cimitirul Sfânta Vineri.

La Besançon, Orchestra Naţională a Radiodifuziunii Franceze dirijată de George Enescu, avându-i ca solişti pe Madelein Lipatti şi Bela Siki - studentul lui Dinu la Conservatorul din Geneva, au interpretat joi 6 septembrie 1951: Simfonia concertantă pentru două piane şi Suita simfonică Sătrarii - partea a 2-a şi a 3-a - compoziţiile lui, precum şi Rapsodia nr. 2 în re major de George Enescu şi Muzica pentru coarde şi baterie de Bartok[12]. Personalitatea lui Dinu Lipatti a fost omagiată de M. Bidault - vicepreşedintele celui de-al IV-lea Festival internaţional de la Besançon, 1951.

Peste ani, amintirea lui Dinu Lipatti este tot atât de copleşitoare: articole omagiale în presa genevează şi românească, concerte şi adunări comemorative, audiţii, lucrări biografice şi de exegeza muzicală, albume, toate cuprinzând date esenţiale din cariera sa muzicală: „un virtuoz al pianului", „idolul publicului", „prinţul Lipatti", „compozitor inspirat", „pedagog de vocaţie", „cronicar muzical"[13]

---

[11] Scrisoarea Annei Lipatti din 28 august 1951, Paris, adresată Smarei Dumitrescu din Glâmbocata. Originalul - în posesia lui Valentin Dumitrescu. Fotocopie M.J.A.

[12] IV - Festival international de la Besançon, 6-16 septembrie 1951, p. 24. M.J.A. - Fond Lipatti, inv. 45.

Dinu avea un cult al prieteniilor. Pe George Enescu l-a cunoscut de timpuriu, de la vârsta de 4 ani când a avut loc botezul săvârşit de maestru, iar mai târziu atât în ţară cât şi în străinătate apropierea a căpătat dimensiuni profunde, aşa cum bine o caracteriza Mihail Jora: „o fericită coincidenţă a făcut ca pe pământul acestei ţări să se nască, la o depărtare de 36 de ani două fiinţe care prin însuşiri asemănătoare să înfigă, fiecare la timpul lor, adânci pietre de hotar în ogorul artei româneşti".

În contextul prieteniilor, trebuie subliniată afecţiunea deosebită pentru „Conul Mişucă" (Mihail Jora), bunul său mentor de la vârsta de 8 ani, „afectuoasa tiranie" a Donei Flora Musicescu, exigenta profesoară de pian de la Conservatorul din Bucureşti, prietenia dirijorilor sub bagheta cărora a concertat: George Georgescu, Constantin C. Nottara, Ionel Perlea, precum şi a compozitorilor contemporani pe care i-a interpretat.

Din perioada studiilor la Bucureşti, s-au cimentat prietenii de neuitat: Miron Soaree - coleg, Tania Celibidache - sora dirijorului Sergiu Celibidache, Maria Fotino, Corneliu Gheorghiu etc.

În anii aceia se putea asculta discuri bune, chiar rarităţi în materie, la Apostol Apostol - vestitul ospătar de la restaurantul Continental, un pasionat meloman, cu gusturi rafinate nu numai gastronomice dar şi muzicale. Acolo Dinu întâlnea adesea mari muzicieni şi artişti din capitală: Florica Musicescu, Cella Delavrancea, Silvia Şerbescu, George Georgescu, Ionel Perlea, Vasile Jianu şi alţi artişti de care s-a apropiat întotdeauna cu respect.

În perioada studiilor la Paris (1934-1939), Dinu a stabilit noi şi interesante prietenii. Un repertoriu din această perioadă aflat în fondul muzeistic Dinu Lipatti, ne dezvăluie o întreagă lume de care s-a apropiat; români aflaţi la studii sau stabiliţi aici, francezi şi alte naţionalităţi. Câteva exemple sunt semnificative: Lola Bobescu, Hilda Jerea, Mioara Cernovodeanu, Iren Codreanu, Stan Golestan, Mioara Georgescu, Clara Haskil, Filip Lazăr, Marcel Mihalovici, Elvira Popescu, Elena Văcărescu, Victor Ianculescu etc.

Adesea onora invitaţiile la seradele artistice organizate în casele unor principese şi contese din Paris: principesa de Bassiana, contele şi contesa de Neufbourg, contele şi contesa de la Rochefoucauld, contele şi contesa Valfrey de San Marino, contele şi contesa de Polignac - aici fiind remarcat şi de Martha Bibescu. La 22 februarie 1939, Martha nota în jurnal: „Astăzi după-amiază m-am dus să ascult muzică la prinţesa Edmond de Polignac. Cânta un pianist român, Dinu Lipatti. Un omuleţ cu expresia, surâsul şi profilul lui Emanoil (fratele mai mic al lui Anton Bibescu). Era halucinant"[14].

La întoarcerea în ţară, Dinu Lipatti a devenit unul din favoriţii principesei Bibescu, primind dese invitaţii la Mogoşoaia.

Anii 1939-1943 au constituit o perioadă de maximă activitate: studii, concerte, compoziţii, imprimări radio. Acum hotărăşte să-şi construiască casa de la Fundăţeanca, pe moşia tatălui său, într-un minunat peisaj deluros, unde şi-a petrecut o parte a copilăriei şi adolescenţei, şi de atâtea ori „a ascultat liniştea" atât de necesară studiului şi meditaţiei.

---

[13] Grigore Bărgăuanu, Dragoş Tănăsescu, *Dinu Lipatti*. Bucureşti, Editura Muzicală, 2000. Bibliografie selectivă, p. 309-316.

[14] Martha Bibescu, *Jurnal politic 1939-1941*. Bucureşti, 1979, p. 148.

Din păcate, casa care trebuia să devină loc pentru muzică, după naţionalizare, a devenit popas pentru răuvoitori, canton pentru lucrătorii forestieri, pentru miliţie şi mai târziu pentru învăţătura copiilor din Valea Sarului.

Încă din noiembrie 1967, Anna Lipatti după ce-şi văzuse un vis realizat - Parcul Dinu Lipatti - din Chêne-Bourg cu statuia lui înconjurată de arţari, scria Smarei Dumitrescu: „Deseori îmi fuge gândul spre Ciolceşti - Fundăţeanca unde am petrecut cei mai frumoşi ani ai tinereţilor noastre.

Am vorbit cu Valentin să se dea numele Dinu Lipatti vilei ce a construit bietul meu copil, care azi este un locaş folositor copiilor din Valea Fundăţencei. Cred că depinde de Ministerul Culturii? Dacă Valentin fiind prea ocupat nu va putea face demersul necesar, îl fac eu direct că am destui prieteni în scumpa mea patrie. Întreabă tu Smara dragă la primărie şi află oarecari informaţiuni. Cred că nu e lucru greu dar trebuie făcut direct la autorităţile capitalei"[15].

Abia în 1982, la insistenţa lui Valentin Lipatti,[16] au început lucrările de restaurare a casei, iar în anul 1985 i s-a dat o întrebuinţare demnă, organizându-se aici expoziţia permanentă dedicată vieţii şi creaţiei lipattiene.

17 decembrie 1985.
Inaugurarea Casei memoriale Dinu Lipatti din Ciolceşti, comuna Leordeni.

Întorcându-ne în timp, găsim pretutindeni însemne ale recunoaşterii marii personalităţi muzicale: „Dinu Lipatti (1917-1950), Compositeur et pianiste roumain. Professeur au Conservatoire de Geneve de 1944-1949", este textul unei plăci comemorative dăruită conservatorului de Institutul de Relații Culturale cu Străinătatea din România.

---

[15] Scrisoarea Annei Lipatti către Smara Dumitrescu 1967. Arhiva inv. Valentin Dumitrescu, fotocopie M.J.A.
[16] În anul 1984 - Valentin Lipatti a donat M.J.A. pentru expoziţia de la Fundăţeanca 250 de piese: fotografii şi documente referitoare la viaţa şi activitatea pianistului Dinu Lipatti.

În prezența ambasadorului României - Grigore Geamănu, a ambasadorilor U.R.S.S., Cehoslovaciei, Chinei și a altor reprezentanți ai corpului diplomatic acreditați la Berna, a președintelui Consiliului de Stat elvețian - Emile Dupont, a muzicienilor Alfred Cortot, Ernest Ansermet, Henri Gagnebin, în ziua de 28 noiembrie 1959,[17] s-a dezvelit placa comemorativă și a avut loc concertul omagial desfășurat prin concursul pianiștilor Béla Siki și Fernande Kaeser - foști studenți ai lui Dinu Lipatti.

Au fost interpretate piese de Mozart, Brahms, Chopin, Liszt, iar din compozițiile lui Dinu „Sonatine pour la main gauche“.

1982. Comemorarea lui Dinu Lipatti în parcul din Chêne-Bourg.

Astăzi, o stradă în cartierul Floreasca, pianele fabricate de Întreprinderea de Instrumente Muzicale „Doina“, o sală la Conservatorul din București și Școala Normală de muzică din Paris, școli muzicale din România printre care și Liceul de arte din Pitești, amintesc generațiilor actuale și viitoare numele marelui pianist.

Începând din anul 1991, lumea muzicală și-a concentrat atenția asupra „Festivalului Internațional de pian „Dinu Lipatti“, ultima ediție de până acum s-a desfășurat la București în anul 2000, un omagiu adus la împlinirea a 50 de ani de la moartea patronului spiritual - Dinu Lipatti.

Cel mai de preț gest însă l-a constituit prețuirea acordată de înaltul for științific și cultural al României, prin conferirea la 24 octombrie 1997 a titlului de membru post mortem al Academiei Române[18], o recunoaştere a modului strălucit în care Dinu Lipatti a ilustrat istoria universală a artei sonore prin care şi-a onorat ţara.

---

[17] Programul concertului din 28 noiembrie 1959. M.J.A., Fond Lipatti, inv. 62.

Pentru aceia care nu au avut fericirea să-l asculte în sălile de concerte, imprimările pe disc sau bandă magnetică vor reverbera etern armoniile perfecte pe care Dinu Lipatti le-a ridicat la înălţimea capodoperelor interpretate.

THE REMEMBER OF DINU LIPATTI - 50 YEARS FROM HIS DEATH

Abstract

After a half century from Dinu Lipatti demise, this paper remember the most important moments of his life and career, as well as the relationship with the contemporary cultural personalities. The reactions of contemporaries face his death are enlighten about the loss recording then by the European culture.

---

[18] Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866-1999*. Bucureşti, Editura Academiei, 1999, p. 301.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

LUDOVIC DAUŞ - UN NUME PESTE CARE S-A AŞTERNUT UITAREA

ELENA ROTARU

Anul 2000 pe lângă multiplele sale semnificaţii are şi una mai specială, legată, de marele Mihai Eminescu şi anume, aceea, referitoare la împlinirea a 150 de ani de la naşterea poetului naţional. Chiar UNESCO a declarat acest an, „anul jubiliar Eminescu", organizându-se diverse manifestări memoriale pentru marcarea evenimentului, atât în ţară cât şi în lume.

Cu totul întâmplător, oferindu-ni-se pentru achiziţionare o ediţie omagială „Eminescu" apărută cu prilejul împlinirii a cinci decenii de la moartea poetului (15 ianuarie 1889-15 iunie 1939), prin grija municipiului Bucureşti, n-am stat pe gânduri şi am achiziţionat cartea, deşi nu se înscria strict, în tematica muzeului memorial „Liviu Rebreanu", la prima privire.

Răsfoind-o şi admirând eleganţa prezentării, am avut surpriza de a descoperi faptul că ilustrarea volumului este semnată de mari pictori ai vremii precum Jean Al. Steriadi, Camil Ressu şi Al. Poitevin-Skeletti, toţi trei, buni prieteni ai scriitorului Liviu Rebreanu. De asemenea cuvântul de încheiere la ediţia respectivă este semnat de unul dintre cei mai vechi şi constanţi prieteni ai lui Liviu Rebreanu, scriitorul Ludovic Dauş, de foarte mulţi ani uitat pe nedrept.

Mărturisesc că citind de-a lungul anilor jurnale, scrisori, cărţi memorialistice, fie ale lui L. Rebreanu, fie despre L. Rebreanu, am întâlnit destul de des numele lui Ludovic Dauş, încât să mă intrige.

Cunoşteam faptul că în noaptea morţii lui L. Rebreanu la 1 septembrie 1944, ora 2 fără 10, la Valea Mare, alături de familie, se afla un singur prieten şi acela a fost Ludovic Dauş. Prezenţa lui la capul lui L. Rebreanu într-o conjunctură politică, mai mult decât nesigură, m-a dus cu gândul la o prietenie şi o intimitate mai specială, decât cu alţi prieteni. Reluând lectura „Jurnalului" lui L. Rebreanu precum şi amintirile Puiei Rebreanu din volumul intitulat „La lumina lămpii", am avut convingerea că cei doi scriitori, au fost cu adevărat prieteni până la moarte. Şi iată cum, ediţia omagială „Eminescu", intrată în patrimoniul Casei Memoriale „L. Rebreanu" în anul 2000 m-a hotărât să mă aplec puţin asupra subiectului *Ludovic Dauş*, care de ani de zile mă intriga. Aşa am avut surpriza să aflu, că descindea după mamă dintr-o veche familie moldoveană, mama sa fiind Maria Negri, nepoata lui Costache Negri. Aceasta se căsătoreşte cu inginerul Alfred Dauş (Douşa iniţial), ceh de origină, refugiat în ţară, pentru că ar fi luptat în revoluția polonă, contra rușilor, sub ordinele generalului Veleginski[1].

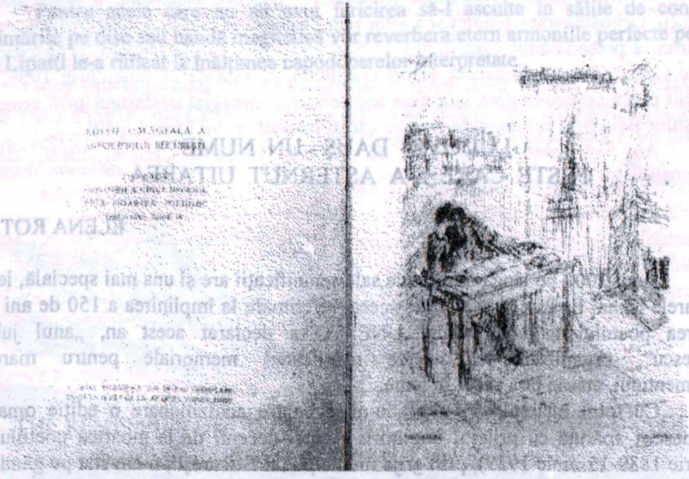

Fig. 1. Ilustrație la poezia „Singurătate" din ediția omagială „Eminescu" (1939), semnată Jean Steriadi.

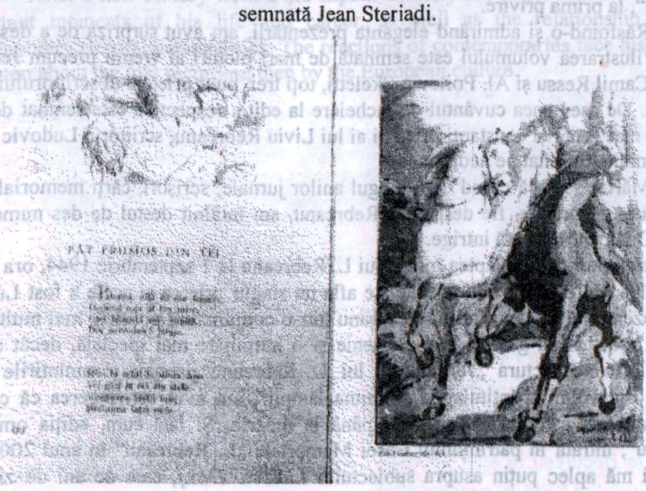

Fig. 2 Ilustrație la „Făt-Frumos din Tei" din ediția omagială „Eminescu" (1939), semnată Camil Ressu.

---

[1] Lucian Predescu, *Enciclopedia României*, (Cugetarea), București. 1999. Ed. Saeculum, I. O. Ed. Vestala, p. 257.

Ludovic Dauş s-a născut la 19 sept. 1873 la Botoşani. De bună seamă, ca botoşănean şi apropiat sufleteşte marelui Eminescu a „privegheat"[2] cum spune el însuşi, ediţia omagială „Eminescu", din 1939. De menţionat că primar general al Capitalei în 1939 când s-a organizat strălucita sărbătorire a poetului era generalul Dombrowschi, botoşănean şi el.

După o scurtă trecere prin şcoala militară, L. Dauş şi-a făcut liceul la Botoşani şi Fălticeni, iar ultima clasă la Institutul Sf. Gheorghe din Bucureşti. Aici, şi-a luat şi bacalaureatul, apoi licenţa în Drept. A profesat şi ca avocat. A fost deputat şi în două rânduri senator. A fost de asemenea director al Imprimeriei Statului, apoi al Teatrului Naţional din Chişinău, preşedinte al Ateneului Român şi al Asociaţiei Presei din Basarabia. A avut şi funcţia de Subdirector General al Societăţii de Radio-Difuziune, începând din august 1933[3], societate la care Rebreanu, după cum se ştie a fost membru în Consiliul de Administraţie în anii 1932-1933, vicepreşedinte al Consiliului între anii 1933-1938 şi ulterior Preşedinte al Comitetului de programare[4].

Iată deci câteva similitudini în biografiile celor doi, suficiente pentru a-i apropia pe viaţă; trecerea amândurora prin şcoala militară, funcţii similare - unul director al Teatrului Naţional din Chişinău, celălalt - director al Teatrului Naţional din Bucureşti, funcţii de conducere la Societatea de Radio-Difuziune. Şi peste toate, preocupările în domeniul creaţiei literare.

Ludovic Dauş a debutat cu poezii în „Revista Nouă" a lui Haşdeu şi a publicat la: „Adevărul", „Vatra", „Epoca", „Revista literară", „Luceafărul", „Familia", „Dreptatea", „Literatura şi arta", „Lumea ilustrată", „Literatorul", „Semănătorul" Începând cu anul 1897, când publică o lucrare de specialitate „Pedepse , caracterul şi natura lor", activitatea sa este foarte prolifică. În 1900 publică „Străbunii", roman istoric, apoi „Egle", poem dramatic, 1901, „Blestemul", tragedie în trei acte, 1904, „Duşmani ai neamului", roman, 1904, „Doamna Oltea"(poem dramatic în versuri), 1919, „Iluzii", roman, 1908, „În zări de foc", 1914, „Valea Albă", poem dramatic, 1919, „Drăceasca schimbare de piele, roman, 1927, „Asfinţit de oameni", roman, 1932, „O jumătate de om", roman, 1937.

O preocupare comună a celor doi scriitori a fost traducerea din operele clasice. Iată câteva dintre traducerile făcute de Ludovic Dauş: „Guliver în ţara piticilor", apărută în „Biblioteca pentru toţi" în 1900, „Duelistul" de Turgheniev, apărut în 1907, „Eugenie Grandet" de Balzac, 1909, „Povestiri fantastice" de Hoffman, „Sonata Kreutzer" de A. Tolstoi, 1909, „Regele Lear" de Shakespeare, 1911, „Doamna Bovary" de Flaubert, 1915, „Manon Lescaut" de Abatele Prevost, „Salambo" de Flaubert 1930, „Regele petrece" de V. Hugo, „Trecătorul" de F. Couppe, „Greva făurarilor" de Couppe.

Este de asemenea autorul unui poem fantastic în 5 acte, intitulat „Moş Crăciun", pe care compozitoarea Ioana Ghica-Comăneşti, specializată mai ales pe muzică corală pentru copii, l-a pus pe muzică intitulându-l „Crăciunul", piesă gândită pentru două voci egale şi pian[5]

---

[2] Mihai Eminescu, *Poezii*, „Cartea Românească", Buc. p. 256.

[3] Liviu Rebreanu, *Jurnal*, Ed. Minerva, Buc. 1984, p. 262.

[4] Elena Rotaru, *Liviu Rebreanu şi postul naţional de radio*, în Revista „Cultura", nr. 1/1999, p. 19.

[5] Viorel Cosma, *Muzicieni români, Lexicon*, Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, Buc. 1970, p. 220.

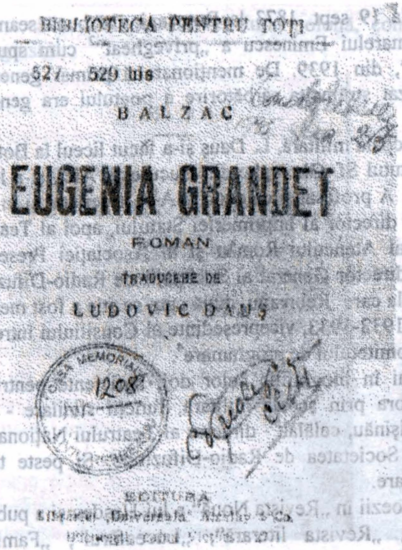

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI
527 529 bis
BALZAC
EUGENIA GRANDET
ROMAN
TRADUCERE DE
LUDOVIC DAUŞ
1208
EDITURA
Librăriei „Universala" Alcalay & Co.

Multe dintre piesele de teatru ale lui L. Rebreanu au fost incluse în repertoriul Teatrului Naţional şi nu neapărat în perioada în care la conducerea Teatrului se afla L. Rebreanu. Astfel în repertoriul anului 1931, figurează piesa istorică Vlad Ţepeş, a lui Ludovic Dauş. Este posibil ca L. Rebreanu în calitate de director al Naţionalului bucureştean să-l fi îndemnat pe Ludovic Dauş să scrie atât piese originale, inspirate din viaţa românească, cât şi de a face traduceri din dramaturgia universală: Shakespeare, Lope de Vega, Victor Hugo, Gustave Flaubert,- Liviu Rebreanu- acordând după cum se ştie importanţă deosebită alegerii repertoriului Teatrului Naţional[6].

Referirile lui Liviu Rebreanu la Ludovic Dauş în „Jurnalul" său sunt foarte frecvente, menţionând de multe ori în treacăt, ca un fapt obişnuit, vizitele familiei Dauş- Ecaterina şi Ludovic- la masă, fie la Bucureşti, fie la Valea Mare. Vizitele erau reciproce -soţii Rebreanu- luând masa des la familia Dauş. Desigur pe lângă discuţiile lejere aveau loc şi dezbateri importante pentru viaţa profesională şi socială a celor doi. În perioada premergătoare alegerii lui L. Rebreanu în Academia Română, unul dintre cei ce au susţinut acest proiect cu hotărâre a fost Ludovic Dauş.

La 19 octombrie 1934, la Valea Mare, Liviu Rebreanu nota în „Jurnal": „Diverşi amici se agită pentru mine să intru la Academie. Între alţii, Voiculescu, Dauş, Mugur etc. Îi las să facă ce doresc ei, dar eu nu sunt dispus să fac nici-un demers. Cred că asemenea loc trebuie să mi se ofere, nu să-l cer eu"[7]. Cea mai strânsă colaborare a fost desigur în domeniul Radio-ului, unde cei doi aveau funcţii de conducere. Împreună au proiectat revista „Radio", desigur şi cu ajutorul celorlalţi membri din consiliu

La împlinirea celor 50 de ani de viaţă ai lui L. Rebreanu atât în familie cât şi în lumea culturală s-au organizat multe agape. Iată ce spune însuşi L. Rebreanu, referitor la acest episod, la 22 dec. 1935, la Valea Mare:

„De o lună o duc numai în sărbători şi felicitări pentru cei 50 de ani împliniţi la 27 noiembrie. Au fost zeci şi zeci de articole, interviuri, note şi notiţe în mai toate ziarele şi revistele. Exceptând doar „Universul", „Curentul", „Neamul", şi „Ţara noastră". Mi-au dat o masă tinerii scriitori şi alta „S. S. R"(Societatea Scriitorilor Români) la care au participat cel mai mare număr ce s-a văzut la „Cina". Am ţinut aici şi eu un discurs. Apoi telegrame şi scrisori cu nemiluita, etc. A fost o manifestaţie generală de simpatie şi preţuire, care m-a mişcat aievea" [8].

---

[6] Elena Rotaru, *Repertoriul Teatrului Naţional-preocupare majoră pentru Liviu Rebreanu*, în „Argessis. Studii şi comunicări", VIII, seria Istorie, 1999, Piteşti, p. 439.

[7] Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 262.

Agapa de la „Cina", a S. S. R. a avut loc la 11 dec. 1935 şi printre cei ce au luat cuvântul s-au numărat Paul Prodan, L. Dauş, Gr. Mărculescu şi M. Eliade. Deşi subiectul nostru este Ludovic Dauş aş menţiona cuvântul lui M. Eliade care era atunci foarte tânăr, 28 de ani şi care a arătat în cuvântul său că L. Rebreanu cu toate meritele sale excepţionale, continuă să se lupte cu chiria şi lemnele, în timp ce alte ţări îşi cinstesc scriitorii aşa cum merită, citând cazul lui d'Annunzio, căruia statul italian i-a dăruit o moşie, iar în ziua sărbătoririi lui i s-a oferit colecţia întreagă, elegant legată, a operelor sale, traduse în mai multe limbi"[9]

În anii următori, relaţia celor doi scriitori, L. Rebreanu şi L. Dauş este tot mai strânsă. Însemnări scurte din „Jurnal" atestă acest lucru: „Joi, 11 aug. 1938. Cu Dauşii am fost la Florica puţin, apoi la Piteşti. . . .

Vineri 12 aug. 1938. . . Am fost cu maşina la Mănăstirea Vieroşi, apoi pe seară la Ionel, cu Dauşii. (Este vorba de Ionel Rădulescu, fratele lui Fanny, care avea o proprietate la Bascov)

Sâmbătă 13 aug. 1938. Balamuc cu instalaţia de apă; am fost la Piteşti pentru instalaţie şi la cofetărie cu Dauşii. . . .

Luni, 15 aug. Acelaşi timp frumos de secetă. Am dus pe Dauşi la gară[10]

Anul 1939 îi găseşte pe cei doi prieteni angajaţi în proiectul pentru accelerarea legii pensiilor scriitorilor, împreună cu Demostene Botez, Tudor Arghezi, Mihail Sorbul, Corneliu Moldoveanu. Seri de-a rândul se întâlneau de regulă la L. Rebreanu acasă, pentru a definitiva proiectul şi a-l prezenta ministrului muncii din acea vreme, Mihail Ralea. Legea Casei de pensiuni a Scriitorilor apare către mijlocul anului 1939. Printre cei mai activi militanţi s-au numărat: M. Sadoveanu, Gala Galaction, I. Teodoreanu, I. Minulescu, C. Moldoveanu, V. Eftimiu, Perpessicius, L. Dauş, S. Cioculescu, G. M. Zamfirescu şi evident L. Rebreanu. În această problemă L. Rebreanu declara că: „statul, recunoscând în scriitorul român un muncitor idealist, care se străduieşte pentru înălţarea culturii româneşti găseşte de cuviinţă să-i asigure prin casa ce se proiectează o existenţă demnă pentru atunci când puterea lui de muncă se diminuează, sau când împrejurări neprevăzute îl fac inapt să-şi câştige traiul. Acest lucru e cu atât mai necesar cu cât scriitorul, prin însăşi natura lui, este un muncitor dezinteresat care neglijează în mod fatal grija de cele materiale"[11] Această părere este întru totul susţinută de L. Dauş.

Am relatat în câteva pagini, o mică parte din fecunda activitate a celui care a fost Ludovic Dauş. El a rămas după moartea sa, petrecută în 1953, o valoare uitată, neglijată.

În 1979, criticul H. Zalis publica un mic articol în „Contemporanul", articol intitulat sugestiv *Uitaţi pe nedrept*, referindu-se la doi scriitori: Carol Ardeleanu şi

---

[8] *Ibidem*, p. 298.

[9] Idem.

[10] Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 146.

[11] *Ibidem*, p. 303.

Ludovic Dauş. În rest, tăcere. Atât de multă tăcere şi uitare încât prin anii '80 se punea problema, dată fiind lipsa de locuri în Cimitirul Bellu şi ne mai ocupându-se nimeni de mormântul scriitorului L. Dauş, ca acesta să fie scos din mormânt.

Doar Puia Florica Rebreanu mergând la mormântul părintelui său ilustru, mai punea o floare şi pe mormântul lui L. Dauş. În toamna anului 1982 când pregătea un parastas pentru L. Rebreanu, Puia Rebreanu încerca să facă un demers la Uniunea Scriitorilor, precum şi la Patriarhia Română pentru ca mormântul lui Ludovia Dauş să nu fie stingherit[12].

Astăzi, când şi Puia Rebreanu a trecut în eternitate, nu ştiu să-i mai pese cuiva de acest scriitor.

Merită amintit în final, punctul de vedere al lui L. Rebreanu faţă de Ludovic Dauş. Cu sobrietatea-i obişnuită, L. Rebreanu îl considera „un prozator potrivit pentru cele mai exigente antologii. Autor de nuvele, de evocări, el a scris un roman „Asfinţit de oameni“ în substanţa căruia fuzionează pictura de moravuri cu critica socială a universului provincial dezbinat de practici electorale şi de veleităţi dezabuzante“[13].

Îmi exprim speranţa ca în anii următori să se reediteze măcar câteva dintre lucrările scriitorului Ludovic Dauş pentru că „tuturor creatorilor trecuţi, li se cuvine cu grijă, cu exigenţă, grăuntele de atenţie şi unda preţuitoare“[14].

---

[12] Henri Zalis, *Uitaţi pe nedrept*, în „Contemporanul“, 20 aprilie, 1979.

[13] Informaţie orală de la Florentina Cojocaru, muzeograf la Muzeul Judeţean Argeş, care a primit o donaţie pentru Casa Memorială "Liviu Rebreanu“ din partea Puiei Rebreanu-Vasilescu, exact în zilele premergătoare parastasului din 1982.

[14] H. Zalis, *op. cit.*

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X, 2001**

ISTRATE N. MICESCU - MINISTRU DE EXTERNE AL ROMÂNIEI

VALERIU FLORIN DOBRINESCU

S-a născut la Ploiești la 22 mai 1881, ca fiul al lui Nicolae și Maria Micescu, după tată descinzând dintr-o veche familie de musceleni înstăriți din Micești.

După absolvirea Colegiului „I.C. Brătianu“ din capitala Argeșului (1899), a urmat cursuri în drept la Paris pe care le-a terminat în 1903; în anul 1906 a obținut, în capitala Franței, doctoratul în științe juridice, cu teza: *La personalité morale et l'indivision*, tipărită în anul următor.

După revenirea în țară, a fost avocat de Pitești (1907 - 1909) și de Ilfov, începând cu 21 ianuarie 1909.

În 1909 a fost numit profesor la Facultatea de drept din Iași dar nu s-a prezentat la noul post. Peste doi ani în 1911 va împărți cu N. Titulescu catedra de drept civil a Universității din București.

La 20 septembrie 1912 a devenit conferențiar definitiv de drept civil la Facultatea de drept a Universității din București, iar de la 1 martie 1920 profesor suplinitor la aceeași instituție de învățământ superior.

Istrate Micescu a devenit, la 1 august 1930, profesor de drept civil comparat la Universitatea din București, iar din 1 iulie 1932 titular la cunoscuta instituție de învățământ superior din Capitală.

Datorită calităților remarcabile în domeniul dreptului, Istrate N. Micescu a fost, în trei rânduri, decan al Baroului de Ilfov (1923 - 1925, 1925 - 1928 și 1936). În 1937 a fost ales „decan de onoare pe viață“ al Baroului de Ilfov.

A intrat în viața politică în 1919 la finele Marelui Război în Partidul Național Liberal fiind de două ori deputat de Romanați (1919 - 1920) și, câte o dată ,de Muscel (1927) și Soroca (1931). Ca deputat, a fost ales și vicepreședinte al Camerei Deputaților.

Opunându-se reformei agrare a intrat în conflict cu I.I.C. Brătianu și a părăsit P.N.L.

În plan politic, Istrate N. Micescu nu s-a bucurat în afară de superlativele dedicate omului de cultură, avocatului și profesorului remarcabil. A făcut disidență cu marele istoric Gheorghe I. Brătianu, după ce fusese membru al P.N.L., a intrat în guvernul Octavian Goga și a devenit membru al formațiunii politice conduse de acesta și a fost membru al Frontului Renașterii Naționale. A sprijinit regimul instaurat de regele Carol al II-lea la 10 februarie 1938 și a avut un rol determinant în alcătuirea noii constituții. Istrate N. Micescu era, totuși, un independent, rebel la conformismul partidist şi înclinat spre păstrarea libertăţii de opinie. Acesta este motivul pentru care a sprijinit autoritarismul regal din 1938 - 1940, în care a văzut unica soluţie politică de atunci şi pe care l-a preferat dictaturilor totalitare.

În guvernul Octavian Goga, Istrate N. Micescu a fost ministru al Afacerilor Străine (29 decembrie 1937 10 februarie 1938). El nu avea nici o experienţă diplomatică şi nici timpul necesar pentru reflecţie, pregătire, hotărâre, trăsătură atât de importantă în promovarea politicii externe.

S-a spus, şi nu fără temei, că Istrate Micescu aparţine *fazei descendente* a politicii externe a României, care nu putea decât să limiteze eşecurile şi pierderile şi să salveze posibilităţile viitoare. Istrate Micescu s-a considerat mereu continuator al moştenirii titulesciene în politica externă a României, dar el a reprezentat numai o posibilitate de introducere în ecuaţiile viitorului.

În *declaraţia program*, făcută la instalarea lui, ca şef al diplomaţiei Bucureştilor, Istrate Micescu spunea: „România va urmări o politică credincioasă alianţelor sale, întinzând, în acelaşi timp, mâna în chip leal tuturor statelor cu care are legături (...). Guvernul Român rămâne credincios tratatelor care îl leagă de Franţa, Polonia, Mica Înţelegere, Înţelegerea Balcanică, fiind adânc devotat ideii de pace pe care a hotărât să o slujească cu tărie şi statornicie". În ceea ce priveşte poziţia de respingere a ideologiilor fasciste şi rasiste, stau mărturie instrucţiunile de presă adresate ataşaţilor români de presă din străinătate, în care titularul Externelor, de atunci, Istrate N. Micescu, sublinia: „Este util să accentuaţi că naţionalismul românesc nu poate fi interpretat prin analogii tendenţioase cu fascismul sau hitlerismul (...) Nici ideea de Stat, ca în Italia, nici ideea de rasă, ca în Germania, nu ar putea fi aşezate ca fundament dialectic al sentimentului naţional". În fine, mărturisea Istrate Micescu „La Geneva, la cea de a o suta sesiune a Societăţii Naţiunilor, am menţinut linia clasică de ataşament faţă de acest Înalt For, nuanţat în sensul egalităţii Statelor suverane şi al neamestecului în politica internă a celorlalte State membre".

Din însărcinarea lui Octavian Goga şi a lui Istrate Micescu, la 14 ianuarie 1938, N. Petrescu - Comnen, ministrul României de la Berlin, i-a făcut cunoscut şefului diplomaţiei germane că guvernul naţional - creştin „reprezintă forma evolutivă întru normalizarea relaţiilor noastre (ale României - n.ns.) cu Germania". N. Petrescu-Comnen a exprimat încrederea guvernului de la Bucureşti că, „în dezvoltarea acestei evoluţiuni amicale Germania nu-i va cere nici abandonarea alianţelor şi amiciţilor actuale, nici luarea unei atitudini ostile faţă de Rusia". În acelaşi timp, el a subliniat că guvernul Octavian Goga „va căuta să dezvolte tot mai mult relaţiunile economice cu Germania, ţinând cont de legile geopolitice şi de economiile noastre complementare". În schimbul concesiilor de ordin economic, cabinetul Goga - Cuza a căutat să se asigure de sprijinul Germaniei şi al Italiei împotriva pretenţiilor revizioniste ale Ungariei şi a altor vecini ai României.

Vizitele oficiale efectuate, la mijlocul lunii ianuarie a anului 1938, de Istrate Micescu - itinerarul a străbătut *Praga - Belgrad - Geneva* - au fost semnificative şi au demonstrat că politica externă a României rămânea neschimbată. Încercările lui Octavian Goga de a apropia politica României de Germania şi Italia, fără acceptul lui Istrate N. Micescu, s-au rezumat numai la nişte afirmări de dorinţi, de intenţii, fără a se realiza vreun act concret care să însemne o nouă conduită în politica externă a Bucureştilor.

Istrate N. Micescu a deţinut, în guvernul Gheorghe Tătărescu, instalat la 24 noiembrie 1939, conducerea departamentului Justiţiei. A demisionat, după o săptămână, la 30 noiembrie, fiind înlocuit de Aurelian Bentoiu.

În cele câteva luni cât s-au aflat la guvernare (septembrie 1940 - ianuarie 1941), Istrate Micescu a fost scos de la catedră, supus unor prelevaţii şi ameninţat. După rebeliunea legionară şi-a reluat catedra la Universitatea din Bucureşti. În 1942 a ţinut conferinţa *Lupta dreptului împotriva legilor nedrepte*, iar în 1944 va redacta şi semna *Memoriul avocaţilor pentru ieşirea României din război.*

Scos din barou, în februarie 1945, va întocmi un memoriu în care îşi prezintă întreaga sa activitate profesională. A refuzat ofertele generalului N. Rădescu şi ale regelui Mihai I de a pleca din ţară şi a avut dese contacte cu liderii partidelor politice, naţional-ţărănesc şi naţional liberal, Iuliu Maniu respectiv Dinu I. C. Brătianu.

La un an după pensionare (1947), a fost arestat şi condamnat la 20 de ani de muncă silnică.

Dotat cu o cultură umanistă vastă, posedând o documentare juridică perfectă, o logică stringentă, inventivitate şi forţă dialectică, Istrate N. Micescu a fost un adversar redutabil al extremismului de dreapta şi de stânga - Garda de Fier de altfel, l-a condamnat la moarte şi, nu numai o dată, l-a atacat în publicaţiile sale.

Intelectual de mare rafinament, cu o inteligenţă în primul rând juridică, gândind clasic, Istrate N. Micescu s-a confruntat, câteodată, cu efemerul, jucându-se chiar cu el, dar a fost constant un român adevărat al perioadei 1918 - 1938, purtător al valorilor europene şi martir al temniţelor staliniste, murind la Aiud la 21 mai 1951. Acuzat de complot pentru răsturnarea guvernului prin forţă armată?!, a fost condamnat la 20 de ani de muncă silnică, pe care Curtea de Casaţie comunistă i-a comutat în 20 de ani de temniţă grea. Reacţia de aşteptat a strălucitului jurist la cruzimea şi chinurile la care a fost supus a fost aceea că a transformat oroarea în burlesc şi crima în ridicol şi a scris, în limba latină, pe patul spitalului Văcăreşti un decalog, strălucitor prin profunzimile şi semnificaţiile sale: DECEM OBSERVANDA CONSILIA *Zece Sfaturi de luat în seamă*. Era răspunsul unuia din cei mai inteligenţi şi culţi români din secolul XX, care a plătit patriotismul său, ardent, consecvent şi liberal cu îndepărtarea de la catedră, excluderea din barou şi, în fine, cu viaţa, în închisoarea comunistă de la Aiud.

Scurta perioadă cât s-a aflat la conducerea diplomaţiei Bucureştilor (decembrie 1937 - februarie 1938) a confirmat stilul specific al Profesorului, neîntrecut jurist: eleganţa, discreţia, calităţi care confirmă numai parţial personalitatea covârşitoare şi fascinantă a celui care a fost Istrate N. Micescu.

Surse:

Lucian Predescu, *Enciclopedia Română Cugetarea. Material românesc. Oameni şi înfăptuiri*, Editura anastatică, Bucureşti, Editura Iacculum I. O., 1955, p. 543; Paul I. Dicu *Din biografiile profesorilor universitari.* A.M.R., fond 3042, dosar 46, f 1-2; Paul Al Georgescu, *Cartea întrupărilor. 33 de bărbaţi iluştri văzuţi de aproape şi altfel*, Bucureşti, 1999, p. 254 - 253; Florea Nedelcu, *De la restauraţie la dictatura regală, 1930-1940*, Cluj Napoca, Dacia 1981; Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938 - 1940)*, Bucureşti, Editura Politică, 1970; Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi - 1859 până în zilele noastre - 1995*, Bucureşti, Machiavelli, 1995, p. 121, 133; Silvestru D. Voinescu, *Omul de drept Istrete Micescu,* în „Cultura", 3-4 / 1999, p. 18-19; „Arhiva", supliment de istorie al ziarului „Cotidianul" anul V, nr. 1, 26 ianuarie 1996; Paul Dicu, *Emanoil M. Antonescu, Eftimie N. Antonescu, Mihail A, Antonescu şi Istrate N. Micescu*, în „Argessis", VIII, Piteşti, 1999, p. 362-377.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

GENERAL DE DIVIZIE DOCTOR MARINESCU NICOLAE
(2 septembrie 1884–28 aprilie 1963)

CORNEL ȚUCĂ

> Motto: *„Calea urmată de mine, de unde am plecat în viață și până unde am ajuns, a fost lungă; a fost acoperită de mari și numeroase greutăți și nu rareori amenințată de mari primejdii"*.
>
> (Marinescu Nicolae)[1]

Cuvintele frazei alese drept motto exprimă sinteza destinului omului Marinescu Nicolae. Atinse cu mari sacrificii, culmile realizării științifice și carierei militare nu i-au adus bătrânețea liniștită, lipsită de orice griji, pe care ar fi meritat-o deplin. Din păcate, nemeritat în comparație cu ceea ce a făcut în viață pentru acest popor, ultimii ani i-au fost un calvar. În 1960, la vârsta de 76 de ani, consemna cu amărăciune: „sunt într-o cameră, fostă cameră de debara, având o dimensiune de 2 x 2,80 = 5,60 m.p., în care lumina pătrunde printr-o fereastră cu gratii"[2].

Dar, pentru ilustrarea destinului acestei personalități a vieții politice, militare și mai ales medicale a României contemporane, trebuie să cunoaștem, în primul rând, mediul în care s-a format și conturat personalitatea, sub multiplele ei aspecte, acestui OM.

---

[1] Arhivele Militare Române, fond Direcția Pensii, inventar nr. 500, dosar nr. M 153, f. 191.

[2] *Ibidem*, f. 187.

Marinescu Nicolae s-a născut în ziua de 2 septembrie 1884 în casa învăţătorului Marinescu Marin şi a Joiţei din comuna Tigveni, judeţul Argeş. A fost primul născut al acestei familii.

Cine au fost părinţii lui?

Tatăl, Marin Marinescu, se născuse în comuna Ciofrângeni în ziua de 2 ianuarie 1861, în casa lui Marin Trandafir şi Stana. După ce a urmat cursurile şcolii primare din comună, a absolvit în anul 1882 pe cele ale Seminarului din Curtea de Argeş şi a devenit, din anul următor, învăţător titular în comuna Tigveni. Anterior, la data de 3 septembrie 1882 se căsătorise cu Joiţa Ionescu (fiica lui Ion Salangaci şi Sima, născută în comuna Flămânzeşti, la 1 aprilie 1862). La 7 noiembrie 1886 li s-a născut al doilea fiu: Marinescu Gavril (cel ce avea să ajungă general în Ministerul de Interne, un apropiat al regelui Carol al II-lea şi să fie asasinat de legionari în închisoarea Jilava, în noaptea de 26/27 noiembrie 1940).

Al treilea şi ultimul copil, Marinescu Victor, s-a născut în ziua de 5 martie 1889 (acesta avea să ajungă colonel medic în cadrul armatei, încetând din viaţă la 19 martie 1953 în Bucureşti).

După naşterea celor trei copii, în martie 1889 învăţătorul Marinescu Marin s-a transferat ca institutor în Olteniţa (judeţul Ilfov) şi, din septembrie 1889, în Bucureşti.

În Capitală, acesta a funcţionat ca institutor la şcolile primare de băieţi numerele: 25 (1889–1894), 6 (1894–1903) şi 14 (1903–1928). A ieşit la pensie la sfârşitul anului şcolar 1927/1928 şi s-a stins din viaţă pe 16 septembrie 1931 în Bucureşti[3].

După scurta incursiune în istoricul familiei, să reluăm firul vieţii celui ce a fost general de divizie doctor Marinescu Nicolae.

A urmat cursurile primare ale Şcolii de băieţi nr. 25 din Bucureşti, pe care a absolvit-o în anul 1894, clasându-se „premiant I". Între 1894–1901 a fost elevul Liceului „Sfântul Sava", ca bursier al acestuia, clasându-se la absolvire ca „premiant al III-lea". Au urmat anii studenţiei în cadrul Facultăţii de Medicină Bucureşti şi, din 1903, Institutul Medico–Militar Bucureşti. Astfel că, în anul 1907, la absolvire, a obţinut şi titlul de „doctor în medicină şi chirurgie". Pe linia perfecţionării pregătirii profesionale, în anul 1910 s-a clasat primul în cadrul concursului organizat de Ministerul de Război pentru trimiterea unor medici militari la studii de specializare în Franţa şi Germania. A urmat aceste stagii de pregătire la Paris (1911) şi Berlin (1912) şi s-a întors în ţară cu titlul de „monitor al Spitalului Laroboisier din Paris"[4].

Din punct de vedere al gradelor militare la care a avut acces, succesiunea acordării acestora, cronologic, a fost următoarea: sublocotenent la 1 aprilie 1907, locotenent la 1 aprilie 1909, căpitan la 1 aprilie 1912, maior la 23 noiembrie 1916, locotenent-colonel la 10 noiembrie 1917, colonel la 1 aprilie 1920, general de brigadă la 1 aprilie 1937 şi general de divizie la 8 iunie 1943[5].

General de divizie doctor Marinescu Nicolae, pe timpul activităţii, a ocupat, consemnate cronologic, următoarele funcţii:

- 7 aprilie 1907–1 aprilie 1908, medic secundar la Spitalul Central al Armatei.

---

[3] *Ibidem*, f. 110–112.

[4] *Ibidem*, f. 191

[5] Arhivele Militare Române, fond Direcţia Personal, Bătrâni, dosar nr. M 7, f. 2.

- 1 aprilie 1908–1 aprilie 1909, medic al Companiei de pompieri Bucureşti.

- 1 aprilie 1909–1 aprilie 1912, medic al Regimentului 3 Călăraşi (în perioada 1911 şi 1912 efectiv s-a aflat la specializare la Paris şi Berlin, contând doar nominal în controlul unităţilor respective).

- 1 aprilie 1912–15 august 1916, medic al Pirotehniei Armatei (fiind detaşat în timpul campaniei din Bulgaria, din vara anului 1913, ca medic al ambulanţei Diviziei 4 Infanterie).

- 15 august 1916–14 ianuarie 1917, la serviciul Sanitar din Marele Cartier General.

- 14 ianuarie 1917–30 iunie 1917, şeful Serviciului Triaj din gara Iaşi.

- 1 iulie 1917–1 iunie 1918, şeful Serviciului Triaj al Armatei I.

- 1 iunie 1918–1 noiembrie 1918, medic în cadrul Secţiei Sanitare a ministerului.

1 noiembrie 1918–1 iunie 1919, la Serviciul Sanitar din Marele Cartier General.

1 iunie 1919–1 octombrie 1919, medicul şef al Centrului de Specialităţi Oradea.

1 octombrie 1919–1 aprilie 1920, la Serviciul Sanitar din Marele Cartier General.

- 1 aprilie 1920–1 aprilie 1924, medic al Şcolii Superioare de Război.

1 aprilie 1924–1 iunie 1926, director al Depozitului General Sanitar al Armatei.

- 1 iunie 1926–1 aprilie 1937, director al Institutului Sanitar Militar.

- 1 aprilie 1937–4 martie 1938, medic şef al Spitalului Militar Central „Regina Elisabeta”.

În acelaşi timp cu cele consemnate, a mai fost şi profesor la Şcoala Superioară de Război (1920–1926) şi director al Sanatoriilor Militare din Carmen Silva (1924–4 martie 1938).

- 4 martie 1938–4 aprilie 1938, secretar general al Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale.

- 4 aprilie 1938–24 noiembrie 1939, ministru al Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale.

24 noiembrie 1939–30 noiembrie 1940, medic în Serviciul Sanitar al Armatei.

- 30 noiembrie 1941–23 august 1944 a fost trecut „în rezervă”, contând în evidenţele Marelui Stat Major.

23 august 1944–4 noiembrie 1944, ministru al Muncii, Sănătăţii şi Asigurărilor Sociale.

- 1 februarie 1945–31 martie 1945, inspector general al Serviciului Sanitar al Armatei.

De asemenea, între anii 1915–1916 a fost secretarul „Comisiei interministeriale pentru organizarea serviciilor sanitare din România”, iar în anul 1927 şi între anii 1935–1938 a îndeplinit funcţia de preşedinte al „Comisiei de aprovizionare cu materiale sanitare din străinătate”

Activitatea ştiinţifică a generalului doctor Marinescu Nicolae a fost concretizată în întocmirea şi publicarea unui număr de 21 de studii (din care 5 în publicaţii franceze), participarea la numeroase conferinţe şi simpozioane de specialitate. Ca delegat al României, a participat la congresele internaţionale medicale de la Paris (1925), Cairo (1929), Madrid (1933), Bruxelles şi Saint Sebastian (1935) Atena (1936) şi Bucureşti (1937).

Prodigioasa activitate ştiinţifică desfăşurată i-a adus recunoaşterea meritelor incontestabile şi primirea:

- în 1934, ca „membru asociat" al Academiei de Medicină.
- în 1939, ca „membru titular" al Societăţii Internaţionale de Chirurgie.

„membru de onoare" al Societăţii de Ginecologie şi al celei de Balneoclimatică.

- în 1940, ca „membru titular" al Academiei de Medicină, Bucureşti.
- în 1943, ca „membru titular" al Academiei de Ştiinţă din România[6]

Pe planul recompenselor onorifice primite, atât pentru activitatea militară şi profesională desfăşurată, cât şi pentru cea politică (cele două ministeriate) a fost decorat cu următoarele ordine şi medalii[7]: Medalia jubiliară „Carol" (I. D. 6384/1905), Medalia „Bărbăţie şi Credinţă", clasa I (I. D. 6977/1913), Ordinul „Coroana României" în gradul „Cavaler" (I. D. 7324/1914), Medalia „Avântul Ţării" (I. D. 2970/1914), Medalia „Meritul Sanitar", clasa a II-a (I. D. 2109/1914), „Crucea Regina Maria", clasa a II-a (I. D. 4764/1914), Ordinul „Steaua României" cu spade în gradul de „Ofiţer" (I. D. 547/1917), Medalia de onoare a epidemiilor „Vermeil" – franceză (brevet 24195/1918), „Crucea Comemorativă, 1916–1918" (I. D. 1744/1918), „Crucea de Război" franceză, cu „Citaţiune pe Armată" (brevet 834/1918), Medalia „Victoria" (brevet nr. 498/1923), Ordinul „Coroana României" în gradul de „Comandor" (I. D. 3/1927), Medalia „Peleş" (I. D. 2305/1933), Ordinul „Legiunea de onoare" în gradul de „Cavaler" (I. D. 13578/1934), Ordinul „George I" în gradul de „Comandor", grecesc (brevet nr. 14/1937), „Crucea Roşie Germană", clasa I (brevet 52534/1938), „Medalia Culturală", clasa I, Ordinul „Coroana României" în grad de „Mare Cruce" cu însemnele militare de pace (I. D. 118/1939), „Sfântul Mormânt", în gradul de „Comandor" (brevet 758/1939) şi „Medalia Amintirii", clasa a III-a (brevet 706/1939).

În planul vieţii personale, Marinescu Nicolae a cunoscut în ziua de 1 aprilie 1920 o dublă împlinire. Avansat colonel, în aceeaşi zi s-a căsătorit cu Maria Potus-Rally, fiica lui Militiade Potus şi a Henriettei Rally, născută pe 31 martie 1879 în Istambul (la Kadikay Moda), în Turcia. Alături de care, până ce destinul i-a despărţit, a cunoscut marile împliniri ale vieţii.

De la 31 martie 1945, data trecerii „în retragere", activităţile profesionale au încetat. Peste ani, referindu-se la aceasta, a notat: „După această dată m-am retras în viaţa familiară, fiind ţintuit în casă sau sanatorii de o boală gravă a soţiei mele; de la această dată au încetat orice relaţiuni sociale"[8].

Trăind din pensia de militar, singura sursă de venit, a căutat să-i asigure soţiei tratamentul necesar.

Obţine chiar aprobările necesare pentru a-i face o intervenţie chirurgicală la un spital din Paris. Dar, moartea mamei lui (în 16 septembrie 1946) şi stabilizarea monetară din 1947 pun capăt acestui proiect. Starea sănătăţii soţiei agravându-se, a fost supusă unor intervenţii chirurgicale în diferite spitale bucureştene. Cu tot efortul, în ziua de 27 septembrie 1948 a murit. Despre perioada ce a urmat a consemnat: „Atâtea suferinţe morale şi fizice m-au doborât şi, căzând grav bolnav, întreg anul 1949 şi începutul anului 1950 l-am petrecut în îngrijirile medicilor"[9] Instaurarea comunismului în România i-au adus alte necazuri. Mai întâi a fost naţionalizarea casei de vacanţă din Carmen-Sylva, urmată de aceea a locuinţei din Bucureşti. A urmat, în noaptea de 5 / 6 mai 1950, arestarea şi internarea în diferite penitenciare din ţară. Motivul: îndeplinirea funcţiei de „ministru" în timpul regimului regelui Carol al II-lea. Anchetat fără întrerupere, fără a fi în cele din urmă găsit vinovat, judecat sau condamnat, a fost pus în libertate în ziua de 5 iulie 1955. A sosit în Bucureşti în noaptea de 7/8 iulie 1955. Despre această revenire a notat: „A doua zi, 8 iulie 1955, deşi bolnav, m-am dus la domiciliul meu în strada Arhitect Louis Blanc nr. 1, prevăzut în buletinul de populaţie de unde fusesem ridicat cu cinci ani şi două luni mai înainte şi am constatat următoarele: Nu mai figuram în cartea de imobil. Camera mea nu mai era liberă, fusese ocupată în timpul absenţei mele. Toate lucrurile ce mi-au aparţinut şi care au rămas în casă, în ziua internării: obiecte şi tablouri de valoare, bani, acte personale, cărţi, rufărie, îmbrăcăminte ... toate au fost ridicate, înstrăinate, unele vândute, altele distruse"[10]

---

[6] Arhivele Militare Române, fond Direcţia Pensii, inventar nr. 500, dosar nr. M 153, f. 108–110.

[7] Arhivele Militare Române, fond Direcţia Personal, Bătrâni, dosar nr. M 7, f. 2.

[8] Arhivele Militare Române, fond Direcţia Pensii, inventar nr. 500, dosar M 153, f. 104.

Bolnav, singur pe lume, neavând urmaşi direcţi, neavând pensie (i-a fost retrasă după arestare) a găsit un pat în casa doctorului N. Ignătescu. Începând cu 9 septembrie 1955 a fost primit în spaţiul locativ al generalului doctor Andreescu (Bucureşti, Raionul 1 Mai, str. Arcului, nr. 16). Bolnav, internat în diferite spitale bucureştene, a fost repus în drepturile legale de pensionar la 27 noiembrie 1956 „cu începere de la 1 septembrie 1956".

Calvarul nu se sfârşise, la 1 martie 1960 i-a fost din nou sistată pensia militară. Motivul: „întrucât în perioada 1938–1939 a deţinut funcţia de ministru al sănătăţii şi a avut două imobile naţionalizate"[11] Rămas fără nici un venit, uitat de toţi, face mai multe memorii pentru recăpătarea dreptului de pensie. Primeşte recomandări favorabile de la dr. C. I. Parhon în legătură cu activitatea sa: „atât ca medic militar în armată, cât şi ca ministru al Sănătăţii, prin măsurile de asistenţă medicală a populaţiei sărace şi din mediul rural, înainte şi după al doilea război mondial" şi de la preşedintele Federaţiei Ştiinţifice Medicale din R. P. Română, doctor Emil Popescu, care a considerat reacordarea pensiei: „ca o recompensă" pentru „măsurile organizatorice de asistenţă acordată populaţiei sărace". Ca urmare, la 17 mai 1960, a fost repus în drepturi „încadrându-l în excepţii, motivat fiind de faptul că după 23 August 1944 a funcţionat ca ministru al Muncii, Sănătăţii în guvernul Sănătescu, iar de la data de 1 februarie 1945–31 martie 1945 a îndeplinit funcţia de inspector general sanitar al armatei". Întârzierea achitării pensiei a determinat alt memoriu. Ajuns la Emil Bodnăraş, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, acesta a decis: „imediat să i se recalculeze şi să i se plătească drepturile, prin trimiterea unui ofiţer la pensionar acasă" Ordinul a fost executat prompt, astfel că la 25 mai 1960 s-a raportat: „i s-a achitat ... pensia şi diferenţa de pensie de la data de 1 august 1959 până la data de 1 mai 1960"[12]

---

[9] *Ibidem.*

[10] *Ibidem*, f. 100–101.

[11] *Ibidem*, f. 197.

[12] *Ibidem*, f. 183–185, 197.

Analizându-şi activităţile desfăşurate, generalul de divizie doctor Marinescu Nicolae a reflectat astfel asupra principalelor etape ale vieţii sale[13]:

Director al Institutului Medico–Militar (1926–1937)

„Timp de 11 ani am condus, iniţiat şi supravegheat cultura, educaţiunea militară a 11 serii (circa 1.200) de viitori medici, veterinari şi farmacişti militari, dintre care unii sunt astăzi în fruntea Serviciului Sanitar al Armatei, ca distinşi specialişti şi fac cinste Armatei, alţii au ajuns profesori universitari pe la facultăţile respective şi foarte mulţi au trecut în serviciile sanitare civile, unde se bucură de o frumoasă reputaţie profesională”.

Director al Sanatoriilor Militare Maritime din Carmen-Sylva (1924–1938)

„Timp de 14 ani, cât am avut conducerea acestui sanatoriu şi am îngrijit sănătatea ofiţerilor, familiilor lor, subofiţerilor şi familiilor lor, invalizilor şi soldaţilor în termen, am adus preţioase contribuţiuni sănătăţii lor. În acest timp, prin stăruinţa mea, s-au ridicat în această staţiune, pentru armată, cele 2 mari şi foarte impunătoare construcţiuni: una pe marginea lacului Techirghiol şi a doua pe malul mării”.

Şef al Spitalului Militar Central „Regina Elisabeta” (1937– martie 1938)

„I-am dat o organizare modernă, cerută de progresele ştiinţei medicale; l-am înzestrat şi l-am prezentat, cu ocazia Congresului Internaţional de Medicină Militară ţinut la Bucureşti în 1937, în cele mai bune condiţiuni, care au atras cele mai frumoase aprecieri din partea medicilor străini, care au participat la acest congres”.

Secretar general al Ministerului Sănătăţii Publice (4 martie – 4 aprilie 1938)

„Această numire era o derogare faţă de trecut, căci această funcţie o îndeplinea persoane cu apartenenţă politică. În această lună am luat cunoştinţă cu situaţiunea sanitară a poporului nostru, am luat contact cu întreaga organizare a apărării sănătăţii publice şi ocrotirilor sociale, am putut să cunosc mai de aproape realităţile”.

Ministrul Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale (4 aprilie 1938 – 24 noiembrie 1939)

„Pentru cunoaşterea stării sanitare a ţării s-a întocmit monografia sanitară a întregii o lucrare până acum unică în toate ţările apreciată în străinătate şi recomandată de ţări către Liga Naţiunilor .... S-a continuat o explorare igienică pe tot cuprinsul ţării, aducându-se la colaborare, afară de personalul sanitar ..., 140.000 oameni aparţinând tuturor instituţiilor se stat şi particulare Între problemele de sănătate publică şi ocrotire socială pe care Ministerul Sănătăţii le-a iniţiat şi îndrumat în cursul ultimilor ani, au fost:

1. Problema eugeniei şi problema demografică, care nici nu erau enunţate în legile anterioare.

2. Probleme de igienă preventivă:

---

[13] *Ibidem*, f. 166–167, 176–178, 188, 190, 205.

a. Alimentarea cu apă în mediul rural, construirea de băi populare, igiene alimentară prin studiul amănunţit făcut în 4 judeţe ale ţării (Argeş, Turda, Romanaţi şi Lăpuşna), problema igienei colective la sate.

b. Problema profilaxiei bolilor contagioase...

c. Profilaxia bolilor sociale prin organizarea luptei contra lor şi prin crearea de spitale de boli sociale.

d. Problema asigurării tratamentului în instituţii de spitalizare...

3. Probleme de ocrotire socială, prin asigurarea centrelor de puericultură înfiinţarea de cantine şcolare, ... preventorii şi ameliorarea instituţiilor de ocrotire".

Perioada: 6 septembrie 1940–3 iunie 1941

„... există fapte care au dovedit ura şi prigoana legionară împotriva mea şi, anume, după instalarea regimului legionar:

- Am fost scos din locuinţa mea de la Institutul Medico–Militar, deşi eram ofiţer în activitate.
- Am fost chemat în faţa Comisiei de control a averii.
- Am fost anchetat de Inspectorul General al Justiţiei Militare, în baza unui denunţ prin care eram acuzat că am persecutat pe legionarii internaţi în Spitalul Central Militar.
- Am fost ridicat de la locuinţa mea în ziua de 27 noiembrie 1940, a doua zi după omorurile de la Jilava, de către legionarii Creţu Vasile şi Marcu Octavian (ambii judecaţi, condamnaţi la moarte şi executaţi), care voiau să mă transporte în afara oraşului spre a mă omorî şi numai graţie unor împrejurări favorabile am reuşit să ajung la Prefectura Poliţiei şi apoi la Ministerul de Interne ...
- În ziua de 29 noiembrie 1940, la Ministerul de Interne, mi s-a luat cu forţa demisia din armată ...
- Din cauza continuei urmăriri, am reuşit să părăsesc ţara la 17 ianuarie 1941 şi nu m-am întors decât la 3 iunie 1941, când situaţiunea se liniştise"

Ministrul Muncii, Sănătăţii şi Asigurărilor Sociale (23 august – 4 noiembrie 1944)

„Prezenţa mea ca ministru mi-a dat prilejul de a lua parte la încheierea Armistiţiului cu Armata Sovietică.... Activitatea desfăşurată reuşind să readucă în ordine atât conducerea ţării din punct de vedere al apărării sănătăţii, cât şi al restabilirii autorităţii sanitare şi a posibilităţilor de o mai bună îngrijire a poporului"

Inspector general al Serviciului Sanitar al Armatei (1 februarie – 31 martie 1945)

„... am desfăşurat o activitate în cadrul evenimentelor şi împrejurărilor de război şi în conformitate cu funcţiunea ce am îndeplinit".

În acest mod şi-a definit generalul de divizie doctor Marinescu Nicolae principalele etape ale activităţilor desfăşurate până la ieşirea la pensie.

În ziua de 28 aprilie 1963 inima i-a desemnat o destinaţie încă necunoscută pământenilor. Certificatul de deces a consemnat sec: „insuficienţă cardiacă, scleroză miocardică".

MIHAI MOŞANDREI - PAGINI DIN JURNAL, DE LA GHERLA, ACASĂ LA CÂMPULUNG.

VINTILĂ N. PURNICHI

Paginile din jurnalul lui Mihai Moşandrei pe care vi le oferim acum se situează în anul 1961, când poetul, la vârsta de 65 de ani, este eliberat din închisoarea de la Gherla. Drumul spre casă este ocazia unor reflecţii pe care poetul le face păstrând mirosul de mucegai al temniţelor inutile, închis în haine, sfâşiat de durerea de a suferi din cauza „luptei de clasă“, pe care o considera mai nescuzabilă şi mai gravă decât aceea de rasă.

Evocarea acestor momente este sfâşietoare dar sublimă. Descoperim aici o parte din convingerile morale, filozofice, şi social-politice ale celui ce obţinuse doctoratul în ştiinţe politice la Paris dar care a rămas veşnic POETUL câmpulungean. Dincolo de suferinţa fizică, deasupra oricăror mizerii umane care nu aveau să se sfârşească odată cu eliberarea sa, poetul îşi simte însă „SUFLETUL RĂMAS ÎNTREG CÂNTÂND“.

Este încrezător în forţa adevărului, în puterea spirituală a omenirii simte căldura sufletească a românului, al cărui fatalism îl semnalează cu mâhnire, îşi analizează lucid condiţia actuală în contrast cu entuziasmul „naiv“ al tânărului care era cu decenii în urmă, descinzând în golful de azur al Neapolelui: este când indignat de nedreptăţile ce i s-au făcut, când dispus să-şi accepte soarta, în lumina ideilor profund religioase care i-au luminat viaţa. Omul care nu a fost capabil vreodată să facă un rău este aproape gata să accepte confiscarea averilor „claselor parazite pe care le ridicase trecutul“. Nu poate însă să accepte sălbăticia cu care i s-au distrus manuscrisele.

De remarcat că Mihai Moşandrei nu rămâne în zona suferinţei, ştiind că nici un incendiu nu poate devora şi distruge adevărul şi realitatea, ele aparţinând aceluia ce a creat COSMOSUL;

Pornind de la ideea că „oamenii au porunca divină de a se iubi între ei tot timpul" poetul Mihai Moşandrei poate fi înţeles mai profund. Căci zâmbetul lui blajin şi privirea inteligentă nu l-au părăsit niciodată, iar poezia sa este în general izvorâtă din încrederea în VOCAŢIA DIVINĂ A OMULUI, pentru că „talentele şi geniile nu pot fi îngropate".

Conştient că face parte dintr-o generaţie a sacrificaţilor pentru progres, Mihai Moşandrei afirmă profetic că: „Suferinţele mele se vor preface în jerbii de lumină în cer sau deasupra mormântului în care îmi voi păşi definitiva linişte".

Harul său poetic, neasemuita sa bogăţie sufletească, modestia şi bunătatea fără margini i-au prelungit viaţa (1896-1994). Cred că nu greşim afirmând că a fost un adevărat fenomen biologic. La vârsta de peste 92 de ani poetul încă mai scria. Redăm mai jos poezia inedită „*Marea Vâltoare*" pe care ne-a dăruit-o într-o toamnă târzie (la 20 noiembrie 1988).

MAREA VÂLTOARE

Mai mari,
Mai mici,
Cu or fără steme,
Cădem ritmat într-o vâltoare,
Ce se numeşte vreme:
Vreme......
E poate totul
Un repaus nesfârşit,
În care toţi cădem fără probleme,
Ca într-un cleşte,
Când râdem uneori voioşi,
Cu faţa în Soare.....
Sosim de unde am plecat
Pe-un aprig vânt sau pe o boare,
Ne zbatem să îmbrăţişăm,
Pe cei iubiţi,
Demult plecaţi,
Cu ochi adânci, înlăcrimaţi....
Nimeni nu poate ocoli
Aceste drumuri încurcate,
Din orice parte ar porni,
Cu, sau mai puţină carte,
Marea Vâltoare......
Ce-i lasă iar, spre tainic Început,
În somn curat, de veşnicie,
Fără Cruţare.

În aceeaşi toamnă, poetul Mihai Moşandrei, îşi dăruia biblioteca personală uniunii scriitorilor, în semn de dragoste faţă de scriitorii români. Din arhiva personală a poetului redăm în încheiere scrisoarea de mulţumire din 12 octombrie 1988, adresată poetului de către preşedintele Uniunii Scriitorilor, din acea vreme, scriitorul D. R. Popescu.

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
UNIUNEA SCRIITORILOR

Stimate şi iubite coleg,

Am luat act, cu recunoştinţă, de frumosul domniei voastre gest, de a dărui biblioteca personală Uniunii Scriitorilor. În felul acesta Biblioteca Uniunii noastre se va îmbogăţi cu o serie de preţioase volume, citite şi comentate, o întreagă, laborioasă viaţă, de un poet al cărui har este recunoscut şi preţuit în literatura noastră contemporană.

Această generoasă donaţie, acest frumos gest demonstrează, odată mai mult, devotamentul intelectual şi dragostea domniei voastre faţă de scriitorii români.

Cu deosebită stimă,
PREŞEDINTELE UNIUNII SCRIITORILOR,

Dumitru Radu Popescu

Domnului Mihai Moşandrei

JURNAL

„...Aveam impresia că merg ca într-un vis, în care paşii n-aveau posibilitatea de a avansa, ci mi se încheiau în clisă. Priveam în dreapta şi în stânga străzii, să întâlnesc din ochi o bancă pe care să mă pot aşeza o clipă. Respiraţia şi aerul tare mă înăbuşeau. Cine mă întâlnea mă lua drept un convalescent după o grea boală, căutând a-mi da braţul spre a mă sprijini măcar o clipă.

Privindu-mi nenorocitul hal de slăbănogeală în care mă aflam, în minte îmi năvăleau imaginile bieţilor cintezoi ai copilăriei care, după un an de hrană cu seminţe de cânepă şi smochine, când plictisiţi de ei, le deschideam uşa coliviei să poată zbura, paralitici cădeau pe podele, căutând să se ascundă pe sub scaune, asemenea unor şoareci. Uitaseră să mai zboare.....

De-a lungul unei străzi largi din Gherla, mergeam la vale ca o frunză veştedă luată de curenţi sau de apă vijelioasă. Făceam mari eforturi să mă pot opri. Prima clădire în acel orăşel necunoscut ardelenesc fu o biserică impozantă şi albă. Aş fi dorit să dau buzna înăuntru, să cad în genunchi şi să mă rog pentru sufletul meu obosit, mulţumind Domnului. Nu eram însă definitiv liber, nici acum, să fac ce vreau; un gardian foarte prietenos mă acompania, speriat de slăbiciunea mea cadaverică, dar trebuia să mă predea miliției locale, pentru ultimele formalități de făcut.

Odată terminată și această dureroasă formalitate, eram liber să merg la gară și să iau primul tren spre casă. Eram totuși fericit, în nenorocirea mea aparentă, fiindcă dacă trupul mi-era acoperit în haine boțite și păroase, sufletul rămas întreg, cânta! Părea un diamant luminos deasupra unui gunoi pe care se lasă o rază de soare.

O ciudată voce din fundul conștiinței mele îmi șoptea că nu încă multe decenii vor trece și seismele sociale ale neamului meu se vor atenua și vor trece, și o mare mulțumire și pace va cuprinde întreaga țară, azi atât de agitată. Libertatea, echitatea frumosul, adevărul, mulțumirea se vor întoarce la vechile și adevăratele lor meleaguri, speriate azi ca un stol de porumbei sălbatici de pasul vânătorilor.

Un socialism mai uman, mai liber, era tot ce năzuiam.

Oamenii au porunca divină *de a se iubi între ei* tot timpul, și cu atât mai mult, cu cât sunt de aceeași naționalitate și în aceeași naționalitate, dacă sunt frați ori surori. Iată de ce îmi apărea tot mai mult ca o monstruozitate „lupta de clasă“ și mai nescuzabilă și mai gravă decât chiar aceea de „rasă“. La noi se întâmpla, nu știu prin care imixtiune, contrariul: pace în afară și război între fii aceleiași brazde. Era furia clipelor de azi, dar ca oricare furie, repede va fi și trecerea lor. Simțeam cum o voce divină, necunoscută, îmi vorbea din fundul conștiinței mele că nu mă găseam despărțit de o prăpastie așa de mare, cu toată vârsta mea înaintată, ca să nu mai apuc și vremurile când: dreptul de a gândi și a scrie liber, de a visa, de a avea o locuință a ta, așa cum toate sălbăticiunile pământului și păsările cerului au, de a crede și a te ruga în oricare templu, dreptul de a-ți exprima considerentele tale politice, dreptul de a avea bunuri în exclusivitate, drepturi sfinte ale respectului persoanei umane. Toate acestea vor sosi, cu sau fără voia noastră, și la noi, din retrograda *atmosferă de teroare* în care ne găseam. Probabil că toate aceste calamități se abăteau poate și peste noi din cauza disproporției tot mai mari între înmulțirea omenească și bunurile produse. Cel ce n-are, cu drept sau fără, jefuia pe cel ce are. Acesta îmi apărea ca un crud adevăr și o ultimă explicație a răsturnărilor suferite, cât și acapararea de bunuri în mod abuziv, în mâinile unor minorități atunci incapabile de a le administra. Toate crimele *de les umanitate* trebuia, în sfârșit, să-și ia de la noi acel definitiv adio.

Toate aceste gânduri ce-mi huruiau prin cap, se domoliră ca prin farmec, când, intrând în mica gară, dădui peste țărani vânjoși, cu spinarea împovărată de sacii plini, de belșugul toamnei: mere, pere, struguri, nuci, gutui. Iar alte brațe purtau în coșnițe: pui de găină, pâini țărănești uriașe, coapte în țesturi de pământ, sculuri de lână toarsă, etc. Când acești umili plugari mă văzură cu chipul de ceară galbenă, cu hainele boțite și pământii, cu ochelarii enormi ce dansau pe nasul proeminent, mulți dintre ei, mai ales femei, fură prinși probabil de o mare jale, fiindcă începură să-și desfacă desagii și să mă miluiască cu struguri, cu pere, cu covrigi de casă, făcuți din făină albă și ou, cu carafe de must dulce, că nu aveam unde să le mai pun. Bănuiau poate că părăseam închisoarea faimoasă, fiindcă unul după altul, se apropiau de mine, îmbiindu-mă care mai de care cu o altă bunătate.

Încercau să-mi vorbească cu vorbe blajine și încurajatoare, părând toți părtașii marii și nedreptei mele suferințe. Mă mângâiau în naivitatea lor și fiecare mă încuraja cu o vorbă de bine. Dacă vream să-i refuz, cu forța îmi îndesau în ultimul buzunar rămas gol.

Le explicai văzându-mă înconjurat tot mai de aproape, că ispăşisem o pedeapsă politică.

- Lasă moşicule, că şi noi ştim pe-aici destule.....

Bărbaţii mă felicitau că la vârsta mea am scăpat cu viaţă, că aşa e, de, omul de îmbătrâneşte devine mai costeliv. Viaţa de temniţă e afurisită maică, rosteau femeile mai bătrâne.

Ca român, mă simţeam mândru şi fericit, de generozitatea fără hotare a acestor oameni din plaiurile transilvane. Aveam ferma impresie că suferinţa mea, cu nimic îndreptăţită, avea un adânc ecou în sufletele lor. Tot omul era iubitor de casa şi ograda lui, de singurătate şi bună-stare, dar mai ales de libertate. Când să plec, iată că se mai ivi în larga sală de aşteptare o măicuţă bătrână, pe cap cu un văl negru, şi cu ochii mărunţi, ca două flori de busuioc. Îmi întinse şi dumneaei o ciorchină de struguri albastră. Cum îi arătam că nu mai am loc unde s-o mai pun, insistă cu lacrimi în ochi, explicându-mi:

-Ia maică, ia, că am şi eu un băiat închis, tânăr şi frumos, şi azi se împlinesc doi ani de când l-au ridicat, dar are sărăcuţul de el încă opt, până s-o slobozi din greaua pedeapsă. N-avea vină!... n-avea vină măicuţă!... şi pe biata femeie o podidiră lacrimile ei calde de mamă. Eram convins de multă vreme că închisorile, în acel timp, erau pline până la refuz din cauza tot mai multora ce strigau: E nedrept!... E jefuială!.. etc.

Bătrâna îmi da curaj, consolându-mă cu fatalismul sufletului nostru:

-De maică, aşa a fost să fie de la Dumnezeu!... În sufletul tuturor românilor mei, stăruie acest suflet de răbdător şi plin de pasivitate, de cercetezi mai bine, de la moldoveni până la olteni, puţin doar mai dinamici şi mai bătăioşi.

Când trenul se urni din loc, cu un scârţâit prelung, abia atunci avui clara impresie că mă găseam în adevăr.... liber. Privind distrat şi liniştit şesurile largi şi arăturile toamnei din 1961, mă gândeam, fără a putea da vreo explicaţie ciudăţeniilor vieţii unui om, fie el cât de corect, dar vrând să fie el, cu vederile lui. Ce puţin acord între începuturile unei vieţi şi sfârşitul ei!... Fără de voia mea, gândurile îmi fug iarăşi la eminentul cronicar Miron Costin, care întărind nimicnicia vieţii omeneşti, fragilitatea ei, aşezând vremurile şi capriciile destinului deasupra noastră, îşi prorocea tragicul sfârşit de care trebuia să aibă parte.

Nu oare eu, nenorocitul de azi, eram acelaşi şi totuna cu tânărul student entuziast şi voios, cu bucle negre şi ondulate, ce debarcase încrezător în viaţă şi fericit acum câteva decenii mai înainte, în golful de azur al Neapolelui?

În acea clipă, pentru sufletul meu adolescent, lumea era creată ca omul, în fiecare clipă a ei, să fie tot mai fericit. Nu era posibil ca în acel depărtat timp, după atâtea crude războaie ale omenirii, după sângeroasa experienţă, să mai poată veni altele şi mai crude, prelungite şi amestecate vieţii de fiecare zi a birtului om. Cât de naiv şi tineresc optimism, generalizând doar clipa prezentă din infinitul luptelor şi mereu schimbărilor căldurii şi frigului, florilor şi iernilor geroase!...

În ritmul roatelor vagonului ce mă transporta foarte repede spre Bucureşti, mă gândeam amărât cum, cât de repede pe ruinele învinsului se ridicau noii învingători, ce dictau totul la bunul plac, sub cinicul conţinut, palpabil, al formulei ascunse: „scoală-te tu, ca să mă aşez eu!..."

Poate că trecutul ridicase prea mult unele clase parazite. Poate că ceea ce prin mine vedeam în chip prea subiectiv, o nedreptate, era de fapt o restabilire a balanţei, într-adevăr o dreptate. Oamenii, însă, au fost şi vor rămâne totdeauna subiectivi şi egoişti, reducând totul la persoana lor şi a celor din jur, la turta pe care o mâncăm şi pe care la fiecare ocazie tragem... jarul, să fie cât mai gustoasă şi aromitoare.

Ceea ce însă îmi apărea mai sălbatec în acea clipă, era dispoziţia barbară de a mi se distruge manuscrisele, de a le pune gaz şi de a le da foc.

Ideile, oricare idei, în virtutea raţiunii trebuie discutate, alese şi nu distruse. Oricare punct de vedere îşi poate avea părţile lui bune. Eludarea, deci -şi nu distrugerea- era normala şi civilizata soluţie după toate părerile; mai ales că era vorba despre nişte biete rânduri literare, inofensive, indiferent dacă pâlpâiau în ele aripi de îngeri sau imagini ale trecutului românesc de odinioară, aşa cum îl pomenisem în casa noastră, atât de morală şi liniştită. Nu toţi filozofii sunt, în istoriile filozofice, de acord între ei, cum se cunoaşte, şi nu toţi oamenii sunt obligaţi, în timpul armatei, să poarte aceeaşi uniformă. Variaţia e însăşi progresul şi viaţa, e însăşi în tiparele Creatorului de la începutul veacurilor.

Răzbunătorul uită că, oricât ar dori el, toate incendiile din lume nu pot devora şi distruge realitatea şi adevărul, după cum nu poţi incinera legile fizice şi matematice, ele aparţinând Aceluia ce a zidit cosmosul.

Nu poţi îngropa marile talente ori marile genii, nici prin conspiraţiile tăcerii, nici prin decrete legi, şi nici prin chiar suprimarea gânditorului, fiindcă dacă gândul lui era cel just, alţii vor veni în urmă-i redescoperindu-l şi impunându-l, chiar împotriva clicilor de interesaţi ai orei prezente.

Crudul şi sanghinarul Irod -şi după el istoria a înregistrat şi pe alţii mult mai cruzi - condamnând la moarte pe toţi pruncii Iudeii mai mici de un an, el n-a putut totuşi înlătura din calea lui pe Isus ce cristaliza cele mai înalte legi de morală umană, apa de viaţă vie, ideea respectului persoanei umane, şi dragostea faţă de ea, şi care din chiar acele vechi timpuri, şi odată cu Messia începe să se înfiripe pe pământ.

Sunt şi momente cruciale, istorice, de progres, când anumite idei nu mai pot fi monopolul unui singur om sau unei clici, vorbind de libertate şi fericire. Oamenii amărâţi tot mai mult se trezesc, şi strigă tot mai tare dorinţele lor, ce nu la infinit pot fi astupate cu pământ. Ele plutesc în aer şi iluminaţii le surprind, le completează şi le răspândesc.

Oricât de mari ar fi inepţiile noastre prezente, ele totdeauna şi-au avut un înaintaş în istorie, mai celebru.

În secolul al VII-lea bunăoară, califul Omar, acest mare fanatic arab, arzând cu toate volumele ei preţioase, manuscrisele bibliotecii din Alexandria, n-a reuşit totuşi să ardă ideile şi gândurile cuprinse incipient în atâtea valoroase manuscrise. Celebrităţile umane de mai târziu le-au regăsit redându-l omenirii.

Forţa binelui şi progresului e mai bine ancorată în om decât instinctele animalice, de, care, cu mari eforturi, pe drumul istoriei, încet, încet, se lepădă, pentru divina pâine a iubirii şi înţelegerii unanime.

Elementele mărunte, ce se opun fermentului de progres şi dreptate, sunt sorocite dispariţiei în noapte, asemenea unor comete ce au scăpat de sub controlul armonioaselor galaxii.

Soarta, împotriva căreia nimeni nu poate nimic, sau foarte puţin, a decis să fac parte dintr-o generaţie a sacrificaţilor pentru progres; totuşi, dacă copiii mei şi copiii copiilor lor vor trăi într-o lume pacificată, dreaptă şi blândă, mai bună decât cea de azi, suferinţele mele actuale se vor preface în jerbii de lumină în cer sau deasupra mormântului în care îmi voi păşi definitiva linişte.... Iubirea -piatra filosofală a binelui, a tuturor claselor şi a tuturor oamenilor, pe care divinul Isus a propovăduit-o în umilinţă şi modestie - va sosi totuşi pe acest glob!...

Cu ochii ascunşi sub pleoapele grele, în trepidaţia drumului nesfârşit, iată ce-mi frământă creierii, în arzătorul dor de a-i vedea cât mai repede pe ai mei de acasă, şi cărora neaşteptata mea arestare le produsese atât de groaznice frământări, lipsuri şi înjosiri de tot felul.

Evenimentul era cu atât mai prodigios, cu cât reveneam în urma unei absenţe de doi ani încheiaţi, fără a putea să mai am de la soţie, copii, fraţi şi surori nici o veste, fie în rău, fie în bine....

Am impresia că istoria ţării mele se desfăşura azi cu o mai mare iuţeală decât oricând, totuşi cu ajustări, îmbunătăţiri, într-un real progres de concesii tot mai vizibile.

Cu mirosul de mucegai al temniţelor inutile închis în haine, am notat aici în pripă, dar plin de sinceritate ce totdeauna m-a caracterizat, toate înălţările şi toate coborâşurile unei vieţi de om şi scriitor, peste cataclismele, vifornițele şi încrâncenările care par pentru o clipă să se fi potolit.

Rădăcinile literare n-au reuşit poate să se prindă mai în adâncuri, glastrele fiind mereu răsturnate de vijelii duşmănoase, multor clase sociale şi categorii de români, mai cu seamă împotriva gândirii libere pentru care personal am stăruit atât, fiind convins că fără ea nu poate exista o cultură valabilă, progres, şi deci civilizaţie.

13. III. 1962
Câmpulung-Muscel“

MIHAI MOŞANDREI - PAGES DE JOURNAL.
DE JILAVA, À LA MAISON À CÂMPULUNG

Résumé

Nous avons communiqué une partie du JURNAL du poète MIHAI MOŞANDREI dans les numeros VIII/1999 et IX/2000 de notre révue. Il s'agissait des années de prison à Piteşti, Jilava et Gherla, car le poète y avait été condamné pour des raisons politiques par le régime communiste en 1956.

Cette fois-ci nous avons l'occasion de découvrir des moments déchirants, des évocations et des pensées de l'home de 65 ans qui se trouvait de nouveau en LIBERTÉ.

Malgré les souffrances d'un passe très récent, le poète n'a pas perdu son optimisme: il croit dans la force de le vérité et lepouvoir spirituel de l'home.

Le poète refuse de rester dans la zone de la souffrance car il est persuadé qu'on ne peuf jamais anéantir les talents.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESSIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM X**, 2001

IN MEMORIAM:
IULIAN ILIE RIZEA ŞI CONSTANTIN I. DUMITRESCU

PETRE POPA

Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice a Muzeului Judeţean Argeş, 10-11 noiembrie 2000, ne oferă posibilitatea să evocăm pentru prima oară, într-un climat adecvat, personalitatea a două cadre didactice contemporane integrate sistemului instituţional cultural, ori învăţământului superior din Piteşti, care s-au remarcat, datorită demersurilor lor intelectuale, în domeniul istoriei locale şi naţionale. Sperăm ca o asemenea iniţiativă, ce are ca obiectiv ilustrarea vieţii şi împlinirilor, pe multiple planuri, ale unor colegi din generaţia noastră, să ne extindă în anii imediat următori. Vor fi conservate astfel, pentru etapele viitoare, valoroase repere aparţinând geografiei spirituale din cea de a doua jumătate a veacului al XX-lea, exprimată prin diferite modalităţi, în arealul Argeş-Muscel.

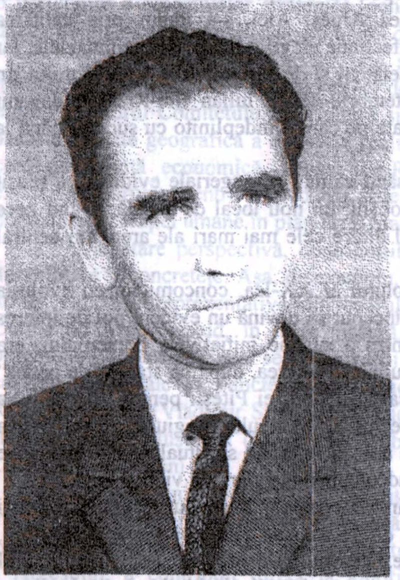

Din acest unghi de vedere, o relevantă paradigmă devine modul în care IULIAN ILIE RIZEA (1934-1996) s-a dedicat, prin rigoare şi moralitate, prosperării, cu predilecţie, a muzeisticii româneşti. Aşadar, respectându-i memoria, voi face în cele ce urmează câteva consideraţii privind componentele definitorii ale fostului meu coleg şi colaborator.

Iulian Ilie Rizea s-a născut, la 4 martie 1934, în localitatea Broşteni, aflată astăzi în topografia oraşului Costeşti, judeţul Argeş. Părinţii săi, Marin şi Floarea, erau oameni apreciaţi de comunitate, dorind ca toţi cei patru copii ai lor să se realizeze onorabil în diverse domenii. Iulică s-a dovedit pasionat pentru cunoaşterea, mai ales, a tradiţiilor neamului românesc. Iar ca urmare, după frecventarea claselor primare în satul natal, a absolvit pe cele gimnaziale şi medii la Liceul „Ion C. Brătianu“ din

Piteşti, devenind apoi student al Facultăţii de Istorie; cursuri de zi, cinci ani, Universitatea din Bucureşti, pe care o va finaliza în 1958.

Erau atunci în plină afirmare ştiinţifică şi didactică istoricii: Emil Condurachi, Andrei Oţetea, Dionisie Pippidi, Dumitru Berciu, Gheorghe Ştefan, Dumitru Tudor, Ion Nestor, Eliza Campus, Vasile Maciu, Valeria Costăchel, Emil Vârtosu, Aurel Sacerdoţeanu, Dumitru Almaş care au contribuit la formarea sa ca viitor intelectual. Colegi de promoţie cu Iulian Ilie-Rizea sunt, printre alţii, cunoscuţi cercetători în domeniu, precum: Mircea Muşat, Anastasie Iordache, Petre Roman, Ioana Constantinescu, Constantin Vlăduţ, Mioara Turcu, Gabriel Mihăescu, Niculina Florea, Ionel Batalli, Gheorghe Dragoş, Cornel Tamaş etc.

Se va căsători, la 18 februarie 1962, cu profesoara Marioara Avram, din comuna Căldăraru- Argeş, născută la 30 august 1939, care a devenit, pentru mai multă vreme, un apreciat specialist al Bibliotecii Universităţii din Piteşti. Copiii lor, Carmen-Roxana, economist, şi Aurelian Iulian, jurist, asemănător părinţilor, se exprimă cu elocvenţă, în primul rând, pe plan profesional. Cu toţii au relevat, de-a lungul anilor, tenacitate, pasiune şi un pronunţat civism, traduse în exemplaritatea comportamentului de fiecare zi.

Traiectoria lui profesională a început, la 1 septembrie 1958, ca dascăl în comuna Broşteni, raionul Costeşti, regiunea Argeş. Aici, s-a impus prin calitatea cunoştinţelor ştiinţifice transmise cu multă afecţiune elevilor din clasele gimnaziale, iar spiritul său de iniţiativă a fost apreciat de cetăţeni şi de diriguitorii învăţământului. În consecinţă, peste numai doi ani, la 1 septembrie 1960, Iulian Ilie-Rizea a devenit director al Şcolii din Broşteni, responsabilitate pe care a îndeplinito cu succes, până la 15 ianuarie 1963.

Pe vremea directoratului său, exersând calităţi manageriale evidente, a reuşit să construiască în timp record, cu ajutorul obştii, un nou local de şcoală, având zece săli de clasă şi laboratoare, fiind astăzi unul dintre cele mai mari ale arealului central rural argeşean.

Începând cu deceniul şapte al secolului al XX-lea, concomitent cu evoluţia industrială a zonei Argeş-Muscel, aceasta a început să devină un evident pol de interes naţional inclusiv în segmentul cultural. Pentru a susţine iniţiativele domeniului, era oportun să se apeleze la tineri. Ca dovadă, Iulian Ilie-Rizea, după un stagiu „de probă“ (ianuarie-septembrie 1963 ca inspector în cadrul Comisiei Piteşti pentru Răspândirea Cunoştinţelor Ştiinţifice), a fost numit director al Muzeului Regiunii Argeş. Avea atunci, la 1 septembrie 1963, aproape 30 de ani . Contractul spiritual cu muzeistica se va prelungi, prin rezultate deosebit de concludente, până la sfârşitul vieţii.

Din acest unghi de vedere, în definirea profesionalismului şi a specializării sale, se pot contura mai multe etape. Prima dintre acestea au devenit anii 1963-1967, când a relevat pasiunea, devenită vocaţie, pentru valorificarea, prin intermediul instituţiei muzeistice din Piteşti, a tradiţiilor istorice şi particularităţilor naturale dintre Carpaţi şi Dunăre, sau dintre râurile Olt şi Dâmboviţa. Colaborând cu profesorii-colegi, în mod special amintim pe Eugenia Popescu, va conferi Muzeului din reşedinţa Argeşului un loc distinct în peisajul cultural regional. A iniţiat: structurarea, pe baza portofoliului depozitar, criteriilor ştiinţifice sau posibilităţilor estetice de atunci, expoziţiile permanente de istorie şi de naturale, derularea primelor campanii de săpături arheologice sistematizate din Argeş, coordonatele riguroase ale organizării sesiunilor de referate ori simpozioanelor de specialitate.

O altă exprimare a înfăptuirilor lui Iulian Ilie-Rizea se contopeşte cu anii când condus, ca director, Complexul Muzeal Goleşti (25 aprilie 1967-1 februarie 1969). Este temporalitatea înfiinţării secţiei în aer liber a instituţiei, care surprinde preocupările tradiţionale din viticultura şi pomicultura României.

Beneficiind mai ales de sprijinul oficial al profesorului Nicolae Mihăilescu, pe atunci vicepreşedinte al Sfatului Popular Regional Argeş, reuşeşte să transfere în patrimoniul muzeal de la Goleşti unele gospodării complexe specializate, ori construcţii solitare, ce dovedesc specificul activităţilor productive enunţate. Un loc distinct îl ocupă, până astăzi, salvarea şi montarea întâiului moment ecleziastic sătesc, adus de la Drăguţeştii-Cotmenei, într-un muzeu cu profilul amintit. A colaborat atunci, în mod special, cu Aurelian Motomancea, Filofteiu Vochin, Grigore Constantinescu, Gheorghe Mihăilă, Dumitru Mican, Gheorghe Chirilă.

Privind retrospectiv, se poate afirma cu toată certitudinea că preocupările lui au cantonat, predilect, în scopul extensiei sistematice a Complexului Muzeal Goleşti, faţă de care a avut afinităţi deosebite. Le-a declarat public şi le-a demonstrat veridic, ca o prelungire a obiectivelor strategice, concretizate prin ceea ce se va înfăptui aici în deceniile ulterioare acţiunilor de pionierat de la Goleşti.

Plenitudinea dimensiunilor sale se poate distinge însă reliefând multiplele împliniri din perioada 1969-1990, atunci deţinând funcţia de inspector principal pentru muzee în cadrul Comitetului de Cultură şi Artă al Judeţului Argeş. Au fost anii când această entitate geografică a cunoscut realităţi istorice complexe, dominante rămânând cele de nuanţă economică. Iulian Ilie-Rizea a militat, în asemenea context, cu exemplară dăruire, pentru racordarea sistemului spiritual argeşean la cotele celorlalte domenii ale creaţiei umane în plan local, dar mai ales naţional.

Din atare perspectivă, contribuţiile lui au avut solicitudini de incontestabilă durabilitate şi concreteţe. Aşa, de exemplu, tematica şi intrarea în circuitul de vizitare a noilor expoziţii reprezentative din cadrul Muzeelor Piteşti, Câmpulung, Goleşti şi Curtea de Argeş includ, în mare măsură, opiniile şi iniţiativele lui principiale sau pragmatice. În acelaşi sens, se poate vorbi despre insistenţa privind instituţionalizarea caselor memoriale şi punctelor muzeistice permanente de la Valea Mare (Liviu Rebreanu), Teiu (Vladimir Streinu), Priboieni (Constantin Rădulescu-Codin), Leordeni (Dinu Lipatti), Muşeteşti (Constantin Dobrescu Argeş), Curtea de Argeş (Norocea), Costeşti, Topoloveni etc.

Un domeniu cultivat cu minuţie de Iulian Ilie-Rizea a fost salvarea monumentelor de cult din această parte a ţării. Printr-o colaborare de excepţie cu foruri civile şi creştin-ortodoxe, mai ales cu Institutul de Proiectare Argeş şi Sfânta Episcopie a Argeşului, a contribuit direct la valorizarea unor importante repere tradiţionale ecleziastice de la Câmpulung, Tutana, Aninoasa, Cotmeana, Glavacioc, etc., a mai multor biserici din lemn, aflate acum în incinta reşedinţei Episcopale din Curtea de Argeş, pe dealul Gorganilor de la Călineşti, ori în alte spaţii ce le asigură conservarea.

Numele lui Iulian Ilie-Rizea este contopit, d asemenea, într-o măsură considerabilă, cu ceea ce a presupus efortul redimensionării Mausoleului de la Mateiaş, edificarea şi recondiţionarea a zeci de monumente ale eroilor sau de altă factură, transferarea statui lui Nicolae Bălcescu, realizarea statui lui Basarab I, a rotondei personalităților de la Golești, fixarea de plăci memoriale, aniversarea postbelică a unor personalități originare din zona Argeș-Muscel, organizarea de expoziții naționale sau internaționale etc.

Asemenea merite incontestabile i-au fost recunoscute încă din timpul vieții prin consemnarea numelui său, de exemplu, în „Istoria Municipiului Pitești", apărută la Editura Academiei Române (1988), în cărțile: „Pitești 600. Memento"(1983), „Pitești. Ghid de oraș" (1985). „Pitești. Pagini de istorie" (1986), „Mausoleul de la Mateiaș" (1984,1985,1988), sau în culegerea „Studii istorice" (2000). Totodată, inițiativele lui se găsesc înscrise în mai multe ziare, reviste, anuare, pliante, programe, prospecte.

Iulian Ilie-Rizea a elaborat și publicat, singur sau în colaborare, numeroase studii, articole și comunicări, susținute, cele mai multe, în cadrul diferitelor reuniuni de specialitate din capitală, din diverse centre cultural-științifice județene și orășenești, ori acolo unde a călătorit, în: Belgia, Franța, Germania, Polonia, Ungaria. Unele posturi de radio și televiziune l-au intervievat, prezentând experiența sa mai ales în domeniul salvării elementelor de patrimoniu național.

De asemenea, a colaborat la realizarea volumelor de referință: „Localitățile județului Argeș" (1971), „Monografia județului Argeș" (1980), „Argeș. Cartea eroilor" (1984). Se află printre donatorii Muzeului Golești, ai altor instituții de profil, ori ca frecvent colaborator al Asociației Folcloriștilor Argeșeni „C. Rădulescu Codin". Pensionarea din 5 martie 1990, nu a presupus renunțarea la preocupările anilor precedenți. Va continua să conlucreze cu diferite instituții culturale și de învățământ din Argeș, ori din județele limitrofe, în mod special cu Muzeul Golești sau Episcopia Argeșului și Muscelului.

Ultima sa acțiune, dintr-un spectru deosebit de amplu, creat de-a lungul timpului, rămâne contribuția esențială la demontarea bisericii de lemn din Fâlfani (datată începutul secolului al XVIII-lea) și reînălțarea acesteia în perimetrul Universității din Pitești.

Biserica, având hramurile „Cuvioasa Paraschiva" și „Sfânta Muceniță Filofteia", s-a sfințit joi, 5 decembrie 1996, când a fost evocată, cu înaltă considerație, contribuția profesorului Iulian Ilie-Rizea la restaurarea acestui obiectiv, folosit mai ales ca paraclis pentru studenții Facultății de Teologie.

Dintre participanții la acest eveniment, el lipsea, laudele fiindu-i, deci, postume. Iulian Ilie-Rizea trecuse în lumea umbrelor, cu puțin timp înainte, la 28 iulie 1996, având 62 ani. Era într-o duminică, ce se anunța tihnită, pe care dorea să o savureze, împreună cu familia, la casa lor din Broșteni. Își finaliza însă fulgerător, cum i-au fost deseori intuițiile, deciziile și demersurile din exercițiul profesiunii, însumând aproape patru decenii, traseul său pământean.

Paginile de față au dorit să-l readucă pe Iulian Ilie-Rizea printre noi, în mod simbolic, acum când s-au împlinit patru ani de la dispariția lui fizică. Spiritual însă, el dăinuie prin ceea ce a realizat împreună cu alți specialiști în muzeografie, cu prietenii și colaboratorii, ori cu aceia care îl consideră mentorul lor. Pentru a-i onora memoria, cred că s-a făcut, totuși ,prea puțin, ca de altfel și în cazul altor promotori ai intelectualismului argeșean, integrați spiritualității naționale în cea de a doua jumătate a veacului al XX-lea. Spun aceasta întrucât Iulian Ilie-Rizea nu a fost un simplu funcționar cultural, ci un veritabil creator și conservator de valori, într-o perioadă când erau necesare inițiativa, riscul, dăruirea, finalitatea. În asemenea context, propun celor ce se consideră datori moral să o facă, permanentizarea amintirii împlinirilor sale. Găsesc oportun, de exemplu, acordarea numelui de Iulian Ilie-Rizea, eventual, unei săli din expoziţia de istorie a Muzeului Judeţean argeş, unde să i se expună lucrările, fotografia şi un extras din Curriculum vitae.

O altă variantă a recunoaşterii postume ar deveni, la Complexul Muzeal Goleşti, de exemplu, aleea cu numele său, având consemnaţi anii 1934-1996, sau implicarea în atare ipostază a Expoziţiei cu icoane, ori a celei de Artă populară.

Ne vom racorda astfel celebrei expresii, vechi de când lumea: „Adevărul este o stea care răsare după ce omul apune".

*
* *

Peste puţin timp, în 2002, Centrul Universitar Piteşti va împlini 40 de ani de existenţă.

Printre cadrele didactice care au lucrat aici, cu mult har şi dăruire, aproape două decenii, a fost istoricul Constantin I. Dumitrescu (1936-1980), considerat şi acum un model de onestitate şi profesionalism.

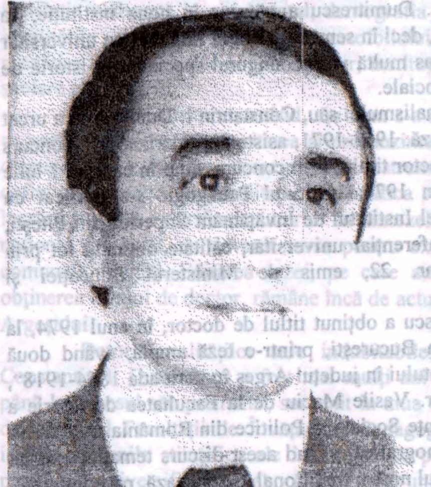

S-a născut, la 30 mai 1936, în localitatea Bărbăteşti de lângă Horezu, renumită zonă colinară a judeţului Vâlcea, într-o familie numeroasă. Părinţii săi, Ion şi Alexandrina Dumitrescu, oameni harnici şi respectaţi de consăteni, s-au integrat categoriilor social-economice cu posibilităţi materiale medii.

Din cei şase copii ai lor, Costache şi-a dovedit de timpuriu, într-o mai mare măsură, pasiunea pentru studiu.

A absolvit cursurile primare şi gimnaziale, la Bărbăteşti şi Mănăstirea Bistriţa, devenind apoi, între 1950-1954, elev al Şcolii Pedagogice din Râmnicu Vâlcea. Datorită rezultatelor bune pe care le-a obţinut în pregătirea ce antama calitatea de viitor învăţător, absolventul Dumitrescu I. Constantin a primit recomandarea expresă a Consiliului Profesoral pentru a frecventa învăţământul superior.

În urma unui concurs exigent, unde s-a clasat printre primii, Constantin I. Dumitrescu a devenit, în 1954, student al Facultăţii de Istorie, cinci ani, cursuri de zi, Universitatea din Bucureşti. Dintre cei care l-au îndrumat în abordarea disciplinelor preferate s-au aflat academicienii: Emil Condurache, Dumitru Berciu, Mihai Berza, împreună cu profesorii, ori conferenţiarii universitari de atunci: Ion Nestor, Dumitru

Tudor, Gheorghe Ştefan, Emil Vârtosu, Ion Ionaşcu, Vasile Maciu, Mauriciu Kandel, Eliza Campus, Aurelian Sacerdoţeanu, Dumitru Almaş etc.

Preocupat permanent de cunoaşterea şi analiza fenomenologiei proprie istoriei naţionale şi mondiale, a finalizat facultatea, în iunie 1959, devenind diplomat universitar, avându-i, în calitate de colegi ai seriei sale, printre alţii, pe viitorii specialişti în domeniu: Vlad Georgescu, Vasile Novac, Constantin Iliescu, Iulian Cârţână, Magda Totu, Ştefan Hurmuzache, Virgiliu Teodorescu, Gheorghe Cantacuzino, Gheorghe Poenaru Bonlea etc.

Cu toate că a dovedit, încă din facultate, înclinaţii ce îl recomandau cercetării ştiinţifice, va opta, la repartiţia guvernamentală, pentru profesorat. Debutează în cariera didactică, la 1 septembrie 1959, ca dascăl la şcoala din Vaideeni, judeţul Vâlcea, unde a predat istoria şi alte obiecte adiacente. În 1960 va fi transferat însă la o altă unitate de învăţământ general, respectiv în comuna Bodeşti, aflată lângă Bărbăteşti, aici devenind director la numai 24 de ani. Începând cu data de 15 iunie 1961, a acceptat un post de specialitate la Complexul Muzeal Goleşti. Intra astfel prin preocupările sale, în spiritualitatea acestei zone de largă respiraţie istorică, pentru care a trudit cu demnitate. Spre sfârşitul anului 1962, în oraşul Piteşti s-a înfiinţat Institutul Pedagogic de trei ani, reşedinţa Argeşului devenind atunci al 13-lea centru de învăţământ superior al României contemporane. Constantin I. Dumitrescu a pătruns în noua instituţie, ca asistent suplinitor, la 15 februarie 1963, deci în semestrul doi al întâiului an universitar derulat în Piteşti. Era primul şi a rămas multă vreme singurul specialist în istorie de aici, component al Catedrei de Ştiinţe Sociale.

Datorită seriozităţii şi profesionalismului său, Constantin I. Dumitrescu a urcat în ierarhia universitară după cum urmează: 1963-1971, asistent, titularizat prin concurs la 1 octombrie 1970; între 1971-1978 lector titular prin concurs, timp în care, la 1 iulie 1974, pe baza Decretului nr. 105 din 1974, Institutul Pedagogic s-a unificat cu Institutul de Subingineri, rezultând astfel Institutul de Învăţământ Superior din Piteşti; 16 februarie 1978- 12 iunie 1980, conferenţiar universitar, calitate obţinută tot prin concurs, confirmată prin Ordinul nr. 22, emis de Ministerul Educaţiei şi Învăţământului.

Istoricul Constantin I. Dumitrescu a obţinut titlul de doctor, în anul 1974, la Facultatea de profil a Universităţii din Bucureşti, printr-o teză amplă, având două volume, privind „Dezvoltarea învăţământului în judeţul Argeş în perioada 1864-1918“, conducător ştiinţific fiind prof. univ. dr. Vasile Maciu de la Facultatea de Istorie a Capitalei, membru al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice din România. A devenit prima lucrare complexă, de factură monografică, având acest discurs tematic, exersat excelent în mediile intelectuale din arealul nostru tradiţional. Se bazează, preponderent, pe o solidă cercetare ştiinţifică a izvoarelor, realizată atât la Piteşti, Rm. Vâlcea, Câmpulung şi Târgovişte, dar mai ales în instituţiile centrale specializate. Documentarea fundamentală cuprinde, pe lângă fondurile arhivistice, 318 alte surse bibliografice.

Volumul I are XVIII + 439 de pagini, abordând, sub forma unor analize complexe, tematici majore precum: Situaţia economică, socială şi politică a României, cu deosebire a judeţului Argeş, în perioada 1864-1918 (capitolul I); Dezvoltarea culturii în etapa 1864-1918. Lupta de idei în problemele de învăţământ (capitolul II); Situaţia învăţământului înainte de 1864 (capitolul III); Aplicarea Legii Instrucţiunii

Publice din 1864 în judeţul Argeş. Dezvoltarea învăţământului după războiul de independenţă până la sfârşitul secolului XIX (capitolul V); Dezvoltarea învăţământului de la sfârşitul secolului XIX până la primul război mondial (capitolul VI); Situaţia învăţământului în anii primului război mondial. 1914-1918 (capitolul VII); Concluzii (capitolul VIII).

Cel de al doilea volum, însumând CXIII p., cuprinde anexele tezei: situaţii statistice, grafice, tabele nominale cu învăţătorii şi profesorii etapei istorice amintite, schiţe, indice general de nume etc.

Materia investigată este impresionantă, fiind implicate, ca surse informative sau note explicative, un număr de 1826 de componente ale aparatului critic, înscrise succesiv la subsolul paginilor.

După cum preciza autorul în paragraful „Istoriografia temei" (p.IX) „o lucrare asemănătoare, care să studieze sub toate aspectele învăţământului dintr-un judeţ, nu există la această dată, ca de altfel nici o istorie a învăţământului românesc din epoca modernă. Diferite aspecte... sunt analizate în lucrările de istoria pedagogiei"

Pentru a ilustra cât mai sistematic sporurile, ori insuficienţele domeniului abordat, istoricul Constantin I. Dumitrescu segmentează perioada amintită, aşadar, în mai multe etape, raportate la: evenimentele majore premoderne şi moderne naţionale, legislaţia elaborată la nivel statal, demografia zonei, extensia suportului material din localităţile argeşene, realizarea portofoliului didactic, constituirea sistemului de pregătire a învăţătorilor şi profesorilor, instituţionalizarea obligativităţii sau gratuităţii şcolare etc.

Teza de doctorat, având, aşa cum s-a spus, un aparat critic deosebit de bogat, ce probează la autor seriozitatea şi profunzimea cercetării ştiinţifice, mai ales inedită, dispune de valoroase descripţii şi instrumente sinoptice, formulează concluzii definitorii privind temporalitatea şi tematica respectivă. De altfel multe din detaliile lucrării au fost valorificate ulterior în sintezele elaborate de alţi cercetători, la nivel naţional ori local, au devenit surse pentru expoziţii muzeistice judeţene, orăşeneşti, comunale, săteşti. Editarea tezei, pe care autorul nu a putut să o realizeze după obţinerea titlului de doctor, rămâne încă de actualitate pentru instituţiile specializate ale Argeşului.

Datorită calităţilor sale indubitabile, apreciate ca atare, conf. univ. dr. Constantin I. Dumitrescu a fost mai mulţi ani şef de catedră, iar de la 9 iunie 1976, până la decesul său prematur, survenit în ziua de 12 iunie 1980, a îndeplinit mandatul de decan al Facultăţii de Învăţământ Pedagogic din Piteşti. Au fost anii când sunt iniţiate sesiunile ştiinţifice ale instituţiei, se publică Buletinul Ştiinţific pentru acest profil, erau diversificate colaborările cu alte unităţi de învăţământ superior din ţară, ori de peste hotare, fiind prezenţi şi de la Piteşti lectori în Italia, Polonia, Cehia, Slovacia, Finlanda, Germania, ceea ce va contribui la extensia spiritualităţii româneşti pe asemenea coordonate. Istoricul Constantin I. Dumitrescu a participat la numeroase sesiuni de comunicări naţionale, interjudeţene sau judeţene, organizate graţie unor foruri ştiinţifice de specialitate, publicând studii şi articole pe diverse teme, singur ori în colaborare. A abordat uneori subiecte inedite, cu tematică delicată din punct de vedere politic, social, pedagogic, economic. Ca recunoaştere a calităţilor sale de istoric, numele îi este înscris în mai multe anuare, dicţionare, monografii ori bibliografii, apărute atât în timpul vieţii, dar şi postum.

În perioada celor 17 ani cât a fost cadru didactic universitar, el s-a aflat în excelente relaţii de colaborare cu profesori de renume ce au condus atunci instituţia noastră de învăţământ superior, precum; Marin Mocanu, Sofia Sorescu, Augustin Z. N. Pop, Ion Todor, Gheorghe Poţincu, Victor Rădulescu etc. Au conlucrat benefic pentru întronarea criteriilor academice în geografia preocupărilor argeşene, urmărind totodată conexarea acestora la exigenţele naţionale.

Dar cei mai apropiaţi i-au fost lui Constantin I. Dumitrescu componenţii familiei, cu deosebire soţia sa, Floarea născută la 3 august 1941 în comuna Stolnici-Argeş, reputat profesor de istorie al municipiului Piteşti, cu activitate remarcabilă în Colegiul „Zinca Golescu". Prin căsătoria lor (30 iunie 1966), în Casa Dumitrescu a apărut, la 2 august 1967, Izabela-Veronica, astăzi medic la Câmpulung Muscel.

În cele patru decenii şi jumătate de viaţă pământeană, personalitatea istoricului Constantin I. Dumitrescu, ce se odihneşte acum în cimitirul localităţii natale, s-a format concomitent cu sporirea rolului învăţământului superior din Piteşti în viaţa cetăţii. Destinul nu i-a hărăzit bucuria finalizării multor proiecte, printre care s-a aflat şi acela privind înfiinţarea unei secţii de istorie la Piteşti.

Astăzi, asemenea deziderat a devenit însă realitate, existând, chiar în cabinetul unde el a lucrat mai mulţi ani, Decanatul Facultăţii de Litere şi Istorie. De aceea, pentru imortalizarea numelui şi a faptelor sale ştiinţifice, care au demonstrat întotdeauna exigenţă, iniţiativă, patriotism, deschidere spre nou şi un generos umanism, propunem Senatului Universităţii din Piteşti ca unul dintre spaţiile reprezentative de învăţământ, din complexul de pe str. Gheorghe Doja, să devină „Amfiteatrul Constantin I. Dumitrescu 1936-1980".

SUMARUL SUMARELOR

Argessis. Studii şi Comunicări, Muzeul Judeţean Argeş, Istorie
I (1968), II (1969), III (1971), IV (1972), V (1980), VI (1986), VII (1995), VIII (1999), IX (2000), X (2001)

I. Arheologie

Alexandrescu, Alexandrina, Păunescu, Anca, *Aşezarea din sec. III e.n. de la Podul Dâmboviţei*, III, p. 163-174.

Bica, Ion, *Aspecte religioase geto-dacice din arealul argeşean în lumina documentelor arheologice*, VII, p. 13-16.

Bichir, Gheorghe, Popescu, Eugenia, *Cercetările arheologice de la Mătăsaru şi contribuţia lor la cunoaşterea culturii materiale a dacilor liberi*, I, p. 81-96.

Bodea, Octavian, *Ceramica romană de tradiţie dacică în zona Muscelului*, V, p. 230-238.

Cantacuzino, Gheorghe I., *Date noi privind cetatea Poienari (Argeş)*, III, p. 209-216.

Cantacuzino, Gheorghe I., *Probleme ale cercetării vechii reşedinţe domneşti din Câmpulung*, IX, p. 107-115.

Cantacuzino, Gheorghe I., *Sondaje arheologice la ctitoria lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeş*, V, p. 239-244.

Chihaia, Pavel, *Date noi despre necropola primilor Basarabi din Curtea de Argeş*, II, p. 133-166.

Cioflan, Teodor, *Cercetările arheologice de la Popeşti, jud. Argeş*, VII, p. 5-12.

Cioflan, Teodor, Maschio, Romeo, *Dovezi arheologice privind existenţa unei curţi domneşti temporare la Piteşti*, VIII, p. 127-134.

Cioflan, Teodor, Maschio, Romeo, *Săpăturile arheologice de salvare de la Şerbăneşti, judeţul Argeş*, IX, p. 7-14.

Constantinescu, Nicolae, *Cercetarea arheologică de la Curtea domnească din Argeş, 1967*, I, p. 123-138.

Cristocea, Spiridon, *Cercetările arheologice de la Piscani, judeţul Argeş*, X, p. 127-130.

Cristocea, Spiridon, *Cercetările arheologice şi problema Casei domneşti de la Mănăstirea Tutana, jud. Argeş*, X, p. 113-122.

Cristocea, Spiridon, Maschio, Romeo, *Vechea Biserică de lemn din Schiau, com. Bascov, jud. Argeş (sec. XVIII)*, X, p. 205-208.

Cristocea, Spiridon, Maschio, Romeo, Cioflan, Teodor, *Vechea biserică de lemn din Turculeşti, comuna Călineşti, judeţul Argeş*, X, p. 185-190.

Cristocea, Spiridon, Ţânţăreanu, Ecateriana, Mirea, Pavel, *Cercetările arheologice de la biserica fostei mănăstiri Plăviceni, judeţul Teleorman (1995)*, X, p. 139-156.

Cristudor, Mihai, *Limesul Transalutanus*, IV, p. 229-241.

Dicu, Paul I., *Aşezarea geto-dacică fortificată şi vestigiile romane de la Budeasa Mică. Castrul roman de la Piteşti. Traseul Limes Transalutanus în sectorul Piteşti*, IX, p. 37-47.

Georgescu, Laurenţia, Georgescu, Emma Mădălina, *Necropola de la Mănăstirea Negru-Vodă, sec. XV-XVIII*, VIII, p. 81-89.

Georgescu, Laurenţia, Georgescu, Emma Mădălina, *Oseminte umane descoperite în context nefunerar (sec. II a.Chr. - I p.Chr.) Analiză antropologică*, IX, p. 77-90.

Mateescu, Nicolae, *Descoperiri şi cercetări arheologice în Argeş*, I, p. 7-15.

Mavrodin, Teodor, Popescu, Eugenia, *Depozitul de vase feudale de la Ştefăneşti Piteşti*, II, 211-218.

Mândescu, Dragoş, *Două ataşe din bronz aflate în colecţia Muzeului Judeţean Argeş*, IX, p. [illegible]-35.

Mândescu, Dragoş, *Fibule din colecţia Muzeului Judeţean Argeş-Piteşti [illegible] Bronzului, Hallstatt, Latène*, VIII, p. [illegible]

Mândescu, Dragoş, *Ştampile [illegible] de la Cetăţeni păstrate în colecţia Muzeului Judeţean Argeş - Piteşti*, IX, p. [illegible]

Mândescu, Dragoş, *[illegible] de la Ziduri (com. [illegible], jud. [illegible]*, [illegible]

Mândescu, Dragoş, Cioflan, Teodor, Maschio, Romeo, *Noi aspecte ale [illegible] zona Argeşului*, IX, p. [illegible]

Mirţan, Flaminiu, *[illegible] nevalorificate privind [illegible] funerare medievale de [illegible]* VII, p. [illegible]

Mîrţu, Flaminiu, *Prezenţe arheologice bogomilice în zona Câmpulung-Muscel*, II, p. 219-229.

Nania, Ion, *Aria culturii de prund în România*, I, p. 17-22.

Nania, Ion, *O importantă descoperire din perioada feudalismului timpuriu, la Bârlogu, comuna Negraşi, judeţul Argeş*, II, p. 117-132.

Nania, Ion, *Prima unealtă pomiviticolă folosită în ţara noastră*, IX, p. 15-17.

Pătraşcu, Ion, *Aşezarea geto-dacică de la Poroshia (judeţul Teleorman)*, X, p. 41-46.

Petolescu, Constantin C., Avram, Romeo, Cioflan, Teodor, Amon, Lucian, *Castrul de pământ de la Fâlfani-Isbăşeşti, judeţul Argeş. Raport preliminar*, VII, p. 31-39.

Petolescu, Constantin C., Cioflan, Teodor, *Castrul roman de piatră de Câmpulung (Pescăreasa, jud. Argeş). Cercetările din anii 1978-1989*, VII, p. 17-29.

Popescu, Emilian, Popescu, Eugenia, *Castrul roman Jidava-Câmpulung. (Observaţii preliminare)*, I, p. 67-79.

Popescu, Eugenia, *O nouă descoperire de „tip Alexandria" în aşezarea de la Bălăneşti*, I, p. 57-66.

Popescu, Eugenia, *Tezaurul de podoabe dacice din argint de la Bălăneşti*, II, p. 109-116.

Rosetti, Dinu V., *Moneda şi podoaba în ritualul funerar din Ţara Românească în veacurile XIII-XVI*, III, p. 187-193.

Teodorescu, V., Rizea, Iulian, Dupoi, Vasile, *Un tezaur de podoabe dacice de argint şi de monede romane republicane descoperit în Muntenia. (Tezaurul de la Rociu, judeţul Argeş)*, II, p. 101-108.

Vulpe, Alexandru, Popescu, Eugenia, *Date noi privind grupul Ferigile în Argeş*, I, p. 23-31.

II. Istorie Antică

Bădescu, Marin, *Val, troian sau drum roman, între Argeş-Piteşti şi Rucăr*, X, p. 47-56.

Croitoru, Costin, *Câteva consideraţii cu privire la rolul valurilor de pământ pe teritoriul Daciei*, X, p. 55-64.

Ionescu, Ion, *Despre originea şi semnificaţia etimologică a toponimicului Argeş*, III, p. 153-162.

Marin, Valentin, *Campania lui Alexandru Macedon la Dunărea de Jos (335 î. Hr.). O nouă interpretare*, X, p. 25-40.

Nania, Ion, *Despre „Metereaque turba Getaquae"*, IX, p. 25-31.

Nania, Ion, *Religia geto-dacilor bază a ortodoxiei româneşti*, VIII, p. 21-45.

Petolescu, Constantin C., *Originea numelui râului Argeş*, X, p. 21-23.

Popa, Petre, *Elenismul şi lumea geto-dacilor*, VIII, p. 389-396.

Şandru, Ilie, *Consideraţii juridice asupra unui testament descoperit la Sucidava*, VIII, p. 47-53.

Şandru, Ilie, *Villa rustica în cadrul structurilor socio-economice din Dacia*, IX, p. 91-94.

Ştefănescu, Liviu, *Societatea geto-dacică din vremea lui Burebista în lumina concepţiei marxiste despre formaţiunea social-economică*, V, p. 223-229.

Vulpe, Radu, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, I, p. 33-55.

III. Istorie Medievală

Anton Manea, Cristina, *Un document despre moşia Şulci şi genealogia familiei proprietare*, IX, p. 225-235.

Bălan, Constantin, *Semnificaţia unor informaţii epigrafice din ultimele decenii ale sec. al XVII-lea de la monumente din Argeş, pentru istoria poporului nostru*, VII, p. 67-72.

Bica, Ion, *Biserici ortodoxe din secolul al XIII-lea descoperite în regiunea Argeş-Muscel*, X, p. 65-72.

Bica, Ion, *Mărturii ale influenţei civilizaţiei bizantine în regiunea Argeş-Muscel (secolele X-XIV)*, IX, p. 141-148.

Branişte, Marin, *Un document necunoscut de la Radu Mihnea, domnul Ţării Româneşti*, IV, p. 293-300.

Chihaia, Pavel, *Procesul moşiei Flămânzeşti de lângă Curtea de Argeş*, IV, p. 259-270.

Constantinescu, Grigore, *Relaţiile interetnice româno-germane în arealul de constituire a Ţării Româneşti*, VIII, p. 99-114.

Constantinescu, Nicolae, *Satele medievale din judeţul Argeş până la anul 1500. Încercări de geografie istorică*, II, p. 167-178.

Cristocea, Spiridon, *Aspecte ale luptei sociale pe domeniul Mănăstirii Râncăciov*, II, p. 231-236.

Cristocea, Spiridon, *Despre un schit muscelean mai puţin cunoscut, Dobreşti (sec. XVII) şi despre alte locaşuri religioase de aici*, IX, p. 199-224.

Cristocea, Spiridon, *Din nou despre sigiliile lui Mareş Băjescu*, VIII, p. 135-143.

Cristocea, Spiridon, *Două documente inedite din vremea lui Antonie Vodă din Popeşti privind domeniul familiei Brâncoveanu*, III, p. 229-237.

Cristudor, Mihai, *Rucărul medieval şi evenimentele politice din Ţara Românească, dintre anii 1655-1660*, III, p. 217-227

Dina, Teodor, *File din istoria unui vechi sat argeșean, Piscani*, VIII, p. 115-125.

Dinu, Constantin, *Din istoricul unui vechi sat de moșneni - Suslănești*, IV, p. 285-292.

Dinu, Constantin, *Legendă și adevăr istoric*, V, p. 266-269.

Dumitrescu, Constantin, Dumitrescu, Florica, *Lupta țărănimii împotriva exploatării feudale în județele Argeș și Vâlcea în sec. al XVI-lea și al XVII-lea*, I, p. 139-149.

Georgescu, Dumitru V., *Luptele dintre austrieci, români și turci la 1789 în zona Argeșului*, VIII, p. 161-165.

Georgescu, Dumitru V., Georgescu, George, *Județul Argeș la 1778, după memoriile generalului Von Bauer*, VII, p. 73-78.

Georgescu, George, *Câmpulung-Muscel în Cronica franciscanilor de la 1746*, IX, p. 253-265.

Georgescu, George, *Cronica Râmnicului din 1764*, X, p. 191-204.

Georgescu, George, *Din tainele Argeșului*, VIII, p. 73-79.

Georgescu, George, *Locul și data luptei de la Rovine - Argeș*, VII, p. 41-44.

Ligor, Alexandru, *Orașele Câmpulung, Curtea de Argeș și Pitești văzute de călători străini la mijlocul secolului al XVII-lea*, V, p. 260-265.

Luca, Cristian, *Prima etapă a participării Transilvaniei la războiul de treizeci de ani în lumina unor documente venețiene inedite*, IX, p. 177-185.

Miu, Dragoș Nicolae, *Petru Movilă*, IX, p. 187-197.

Mîrțu, Flaminiu, *Cu privire la identificarea lui Neacșu, emitentul primei scrisori, cunoscute, în limba română*, V, p. 245-251.

Mîrțu, Flaminiu, *Originea argeșeană a lui Iancu de Hunedoara, în lumina reconsiderării critice și exhaustive a cronicii lui Bonfinius*, IV, p. 243-251.

Mîrțu, Flaminiu, *Problematica localizării primei capitale a statului feudal al Țării Românești*, III, p. 175-185.

Moisescu, Cristian, *O ctitorie necunoscută din vremea domniei lui Șerban Cantacuzino: Bisrerica Valea Mare-Podgoria, com. Ștefănești (jud. Argeș)*, IX, p. 241-246.

Moisescu, Cristian, *Unde a funcționat primul lăcaș al Mitropoliei Țării Românești ?*, VIII, p. 55-61.

Mulțescu, Maria, Mulțescu, Alexandru, *Cloașterul câmpulungean*, IX, p. 117-140.

Mulțescu, Maria, Mulțescu, Alexandru, *Probleme legate de Palatul de la Curtea Domnească din Argeș*, X, p. 157-172.

Nania, Ion, *A fost satul românesc o fortificație militară prevăzută cu șanțuri de apărare ?*, X, p. 73-80.

Nania, Ion, *Localizarea celor trei lupte purtate de Doamna Chiajna*, X, p. 91-102.

Neagoe, Claudiu, *Câmpulung, 1737*, X, p. 181-183.

Neagoe, Claudiu, *Ocupațiile austriece și maghiare la Câmpulung între 1688-1691*, IX, p. 247-252.

Neagoe, Claudiu, Păduraru, Marius, *Mărturii controversate despre tabăra lui Mihai Viteazul de la Stoenești (septembrie-octombrie 1595)*, X, p. 103-112.

Olteanu, Ștefan, *Locul și rolul orașului Pitești în contextul producției meșteșugărești urbane din Țara Românească în evul mediu*, IV, p. 271-275.

Pally, Filofteia, *Negustorul medieval*, IX, p. 285-290.

Popescu-Argeșel, Ion, *Bisericile rupestre din Muscel*, VIII, p. 91-98.

Rădulescu, Maria Venera, *Cahle cu reprezentări heraldice descoperite la Câmpulung Muscel – „Acvila bicefală"*, X, p. 123-126.

Rădulescu, Maria Venera, *Influențe heraldice pe cahle argeșene - „Lei rampanți-afrontați"*, IX, p. 165-172.

Rădulescu, Toma, *Câteva mărturii documentare privitoare la județul istoric Argeș din condica mănăstirii Pantelimon*, X, p. 173-180.

Rezachievici, Constantin, *De unde venea și unde a păstorit primul mitropolit al Țării Românești ?*, VIII, p. 63-72.

Sacerdoțeanu, Aurelian, *Aref - un vechi sat argeșean*, II, p. 179-209.

Sacerdoțeanu, Aurelian, *Argeș - cea mai veche reședință a Țării Românești*, I, p. 105-122.

Sacerdoțeanu, Aurelian, *Începuturile orașului Pitești*, III, 195-208.

Sinigalia, Tereza, *Conacul lui Constantin Brâncoveanu din viile de la Pitești*, VIII, p. 145-149.

Stănică, Vasile, *Un domeniu feudal din secolul XVI de pe meleagurile argeșene*, V, p. 252-259.

Șerban, Constantin, *Contracte vasalice de model occidental european în istoria românilor din secolul al XIII-lea*, IX, p. 99-105.

Ștefănescu, Liviu, Ligor, Alexandru, *În legătură cu palanca lui Sinan Pașa de la București și retragerea lui Mihai Viteazul la Târgoviște*, IV, p. 277-284.

Trâmbaciu, Ștefan, *Contribuții la istoricul Bisericii Domnești din Câmpulung Muscel, județul Argeș*, IX, p. 159-164.

Trâmbaciu, Ştefan, *Două anaforale ale Logofeţiei Ţării de Sus, de la începutul sec. al XIX-lea, privitoare la scutirea de vama domnească a oraşului Câmpulung*, VIII, p. 197-201.

Trâmbaciu, Ştefan, Poştoacă, Donia, *Două documente mai puţin cunoscute referitoare la biserica din Schitu Goleşti, judeţul Argeş*, IX, p. 237-240.

Vasilescu, Veronica, Cristocea, Spiridon, *Un document necunoscut de la Mihnea Turcitul, domnul Ţării Româneşti*, IV, p. 253-258.

Vergatti, Radu Ştefan, *Argeşul în politica lui Mircea cel Bătrân*, X, p. 81-86.

Vergatti, Radu Ştefan, *Boierii argeşeni şi cetatea Poienari între mijlocul secolului al XV-lea şi primele decenii ale secolului al XVI-lea*, IX, p. 149-158.

IV. Istorie Modernă

Burlacu, Ionel, Ţucă, Cornel, *Un document inedit: „Memoriu asupra recunoaştrii şoselei ce leagă Curtea de Argeşiu cu Câmpulung" (mai 1884)*, X, p. 307-312.

Cârstea, Remus Petre, *Date inedite despre construcţia reşedinţei familei Brătianu la Florica*, X, p. 291-292.

Chistol, Dragoş, *Concepţia lui I. C. Brătianu privind politica şi statutul internaţional al României în timpul guvernării conservatoare (1871-1876)*, X, p. 293-300.

Cojocaru, Florentina, Gava, Radu, *Ocupaţiile locuitorilor din Albeşti-Muscel reflectate în Catagrafia fin 1838*, X, p. 231-232.

Constantinescu, Mircea, *Medici câmpulungeni participanţi la războiul franco-prusac din 1870-1871, în ambulanţele internaţionale şi la Comuna din Paris*, IX, p. 309-311.

Cristocea, Spiridon, *Judeţul Argeş oglindit în catagrafia din 1832*, VII, p. 87-99.

Deaconu, Gheorghe, Coman, Nicolina, *Dezvoltarea meseriilor şi industriei la Piteşti în secolul al XIX-lea şi la începutul secolului XX*, V, p. 364-370.

Dina, Teodor, *Legea rurală din 1864 şi aplicarea ei în Piscani, judeţul Argeş*, IX, p. 297-308.

Gîlcă, Mircea, *Aspecte ale destrămării obştilor din judeţul Muşcel*, V, p. 371-377.

Gîlcă, Mircea, *Atitudinea muscelenilor faţă de reformele şi politica externă din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza*, VII, p. 119-122.

Iliescu, Constantin, Dumitru, Mircea, *Aspecte social-economice din zona de nord-vest a judeţului Argeş la jumătatea secolului al XIX-lea*, VII, p. 123-126.

Jurca, Chira, *Regimentul 44 Argeş în luptele din Ţara Loviştei 1915-1916*, X, p. 317-328.

Leonăchescu, Nicolae P., *Aplicarea Legii rurale din 1864 în Stroeşti-Argeş*, VII, p. 107-117.

Leonăchescu, Nicolae P., *Lichidarea „Treimii proprietăţii" din Stroeşti-Argeş*, VIII, p. 213-235.

Mavrodin, Teodor, *Câteva documente privitoare la averea rămasă de la Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluţiei de la 1821*, VIII, p. 173-175.

Mavrodin, Teodor, *O condică necunoscută a patentarilor piteşteni din iulie 1860*, V, p. 324-355.

Mîrţu, Flaminiu, *Un izvor narativ extern privind mişcarea revoluţionară condusă de T. Vladimirescu, puţin cunoscut, necercetat critic şi nefolosit până azi: lucrarea englezului Edward Blaquières, din anul 1825*, I, p. 151-159.

Novac, Vasile, *Activitatea politică a argeşenilor şi muscelenilr reflectată în paginile ziarului „Românul" în perioada august 1857 iunie 1859*, X, p. 233-256.

Novac, Vasile, *Incendiul de la Piteşti din august 1848*, V, p. 311-315.

Novac, Vasile, *Viaţa locuitorilor din plasa Argeş în anii 1833-1834*, X, p. 209-230.

Orjanu, Mihaela, *Concepte de spionaj la nivelul intern şi internaţional la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea*, IX, p. 313-318.

Pop, Augustin Z. N., *1848 în Argeş (Documente noi)*, III, p. 239-248.

Popa, Petre, *Revoluţia de la 1848 din Ţările Române în opera istoricilor Alexandru D. Xenopol şi Nicolae Iorga*, VII, p. 101-106.

Pintilie, Dan, *Elena Perticari Davila – Din viaţa suveranilor la mănăstirea Sinaia în 1882*, X, p. 301-306.

Rusu, Dumitru, *Mişcarea muncitorească factor hotărâtor pentru adoptarea legilor referitoare la munca din România în perioada 1893-1914*, IV, p. 343-351.

Şerban, Constantin, *Negustori argeşeni la începutul secolului al XIX-lea. Două documente inedite*, V, p. 270-275.

Şerban, Constantin, *Un manuscris inedit cuprinzând o descriere amplă a oraşului Piteşti din 1860*, X, p. 257-268.

Şovar, Gheorge, *Aspecte privind situaţia edilitară din Piteşti în preajma primului război mondial*, X, p. 313-316.

Ştefănescu, Liviu, *Teze şi ipoteze în problema trecerii de la feudalism la capitalism*, IV, p. 301-308.

Trâmbaciu, Ştefan, *1907 în zona Muscelului*, V, p. 395-403.

Ţucă, Cornel, *Operaţiuni militare desfăşurate în luna noiembrie 1916 în jurul localităţii Piteşti*, VII, p. 127-130.

Ungureanu, Octavian, *Domnul Tudor împrejurări şi popasuri argeşene*, IX, p. 291-295.

Ungureanu, Octavian, *Tudor Vladimirescu în conştiinţa argeşenilor Momente şi semnificaţii*, VIII, p. 167-171.

V. Istorie Contemporană

Alexandrescu, Andrei, *România în frontul sovietic. Discursul despre pace în anii 1945-1964*, VIII, p. 263-267.

Boţoghină Iulian, *Un document inedit despre greva de la depoul C.F.R. Piteşti din 1920*, X, p. 339-244.

Boţoghină, Iulian, *Un studiu din 1933 referitor la întreprinderile industriale pe teritoriul Diviziei 3 Infanterie Piteşti*, IX, p. 355-362.

Calopereanu, Alin, *Bombardamentul de la 1 august 1943 şi efectele sale în judeţul Argeş*, IX, p. 401-407.

Carp, Cornel, *Divizia 3 Infanterie - forţă de intervenţie pentru lichidarea rebeliunii legionare din ianuarie 1941*, VII, p. 149-154.

Carp, Cornel, *Participarea Diviziei 3 Infanterie din Piteşti la manevrele de la Cincu, din toamna anului 1943*, IX, p. 409-412.

Cârstea, Remus Petre, *Comunitatea elenă de la Florica, 1949-1999*, IX, p. 457-460.

Chistol, Aurelian, *Elemente ale desfăşurării campaniei electorale în armată în 1946*, X, p. 421-430.

Chistol, Aurelian, *Manifestări studenţeşti extremiste în anii 1919-1922*, IX, p. 319-328.

Cioflan, Teodor, *Raporturile lui Gheorghe Tătărescu cu Nicolae Titulescu în problema încheierii unui pact de asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică*, X, p. 361-372

Constantinescu, Grigore, *Rezistenţa armată anticomunistă din Munţii Făgăraş reflectată în istoria României*, IX, p. 435-442.

Cruceană, Ion, *Presa progresistă la Piteşti în perioada 1930-1940*, III, p. 249-258.

Dicu, Paul I., *Din activitatea politică a prof. univ. Gheorghe Brătianu la Piteşti (1930-1938)*, X, p. 373-378.

Didiţă, Paul, Drugă, Viorel, *Lagărul de prizonieri nr. 10 de la Corbeni*, X, p. 417-420.

Dobrinescu, Valeriu Florin, *Ion Antonescu în arhivele diplomatice franceze*, IX, p. 377-384.

Dobrinescu, Valeriu Florin, Nicolescu, Gheorghe, *Un general francez la Bucureşti (septembrie 1939)*, VIII, p. 237-253.

Dobrinescu, Valeriu Florin, Pătroiu, Ion, *Un manuscris privind politica externă a României interbelice aflat în Biblioteca Congresului S.U.A.*, VII, p. 141-148.

Dumitrescu, Constantin, Dumitrescu, Florica, *Frământări sociale în judeţul Argeş în anii crizei economice (1929-1933)*, II, p. 263-277.

Dumitrescu, Constantin, Dumitrescu, Florica, *Frământări sociale în judeţul Argeş între anii 1934-1940*, III, p. 261-270.

Dumitrescu, Ionel-Claudiu, *Armata română în anii 1946-1947*, IX, p. 429-433

Dumitrescu, Ionel-Claudiu, *Câteva aspecte din timpul „Foametei celei mari" (1946-1947)*, VIII, p. 269-274.

German, Adina, German, Ioan, *Ultima întâlnire a lui Alexandru Vaida Voievod cu Ionel I. C. Brătianu*, X, p. 345-352.

Gherghina, Narcis, *6 mai 1944 în istoria Argeşului*, X, p. 395-402.

Hlihor, Constantin, *Consideraţii privind guvernarea mareşalului Ion Antonescu (6 sept 1940 - 23 aug. 1944)*, VIII, p. 297-303.

Lascu, Stoica, *Începuturile activităţii politice a lui Armand Călinescu. Implicaţii argeşene*, IX, p. 363-376.

Martin, Victor Răzvan, *Spitalul Militar Piteşti – activitate şi organizare între anii 1926-1938*, X, p. 353-360.

Mavrodin, Teodor, *Camera de Industrie şi Comerţ - Piteşti*, IX, p. 329-354.

Mavrodin, Teodor, *Coloniile de refugiaţi polonezi din judeţele din Argeş şi Muscel (1939-1945)*, VII, p. 137-140.

Munteanu, Emilian, *Un obiectiv al apărării intelectuale: regimul Ion Antonescu*, VIII, p. 333-337.

Petrescu, Nicolae, *Hidroaviaţia română în timpul celui de-al II-lea război mondial. Campania din est (Partea I)*, X, p. 329-338.

Pintilie, Dan, *Aplicarea decretelor-legi din 1920 privind reforma agrară din judeţele Argeş şi Muscel*, VII, p. 131-136.

Pintilie, Dan, *Construirea satului model „Antoneşti", din comuna Corbeni, judeţul Argeş, 1941-1944*, VIII, p. 255-262.

Popa, Petre, *Activitatea politică a forţelor democratice din oraşul Piteşti în prima etapă a revoluţiei populare*, III, p. 279-287.

Popa, Petre, *Contribuţia organizaţiilor P.C.R. şi P.S.D. din judeţul Argeş la făurirea partidului unic al clasei muncitoare*, IV, 353-364

Popa, Petre, *Mişcarea muncitorească din oraşul Piteşti în perioada avântului revoluţionar. Participarea secţiunii locale a Partidului Socialist la activitatea de făurire a P.C.R.*, II, p. 247-262.

Popa, Petre, *Semnificaţia istorică a activităţii şi vizitelor tovarăşului Nicolae Ceauşescu în judeţul Argeş*, V, 1980, p. 207-222.

Robea, Mihail M., *Monografiile săteşti argeşene în manuscris din deceniile 4 şi 5 ale secolului al XX-lea – valoroase, surse documentare pentru istorici şi etnologi*, X, p. 403-412.

Şovar, Gheorghe, *Asasinatele politice de la Piteşti din 9 august 1946*, IX, p. 425-427.

Şperlea, Florin, *Procesul şi execuţia mareşalului Ion Antonescu în percepţia opiniei publice româneşti şi a armatei române*, VIII, p. 313-318.

Tucă, Florian, *Un locaş de cult din Bucureşti, ctitoria mareşalului Ion Antonescu*, X, p. 379-382.

Ţucă, Cornel, *Recunoştinţă faţă de „eroii" Diviziei 3 Infanterie căzuţi în lupta cu legionarii, în Bucureşti*, IX, p. 395-400.

Urecheanu, Ion Ancu, Deaconu, Gheorghe, *Momente ale pregătirii insurecţiei naţionale armate antifasciste şi antiimperialiste din august 1944*, V, p. 417-422.

Urluianu, Constantin, *Raporturile armatei române cu populaţia civilă din Basarabia şi nordul Bucovinei: aspecte ale stării de spirit. 22 iunie – 26 iulie 1941*, X, p. 383-394.

VI. Numismatică şi medalistică

Butoi, Mihai, *Un tezaur de monede şi obiecte de podoabă din sec. al VII-lea descoperit în comuna Priseaca Slatina*, I, p. 97-104.

Maschio, Romeo, *Tezaurul de monede feudale de la Izvoru, jud. Argeş (sec. XVI-XVII)*, VII, p. 53-58.

Maschio, Romeo, *Tezaurul monetar (Macedonia Prima - Tasos) descoperit la Bogaţi, judeţul Argeş*, IX, p. 49-65.

Maschio, Romeo, Cristocea, Spiridon, *Monede emise de Mircea cel Bătrân descoperite în biserica fostei mănăstiri Tutana, jud. Argeş*, X, p. 87-90.

Mitrea, Bucur, Rosetti, Dinu V. *Un tezaur de denari republicani şi imperiali de început descoperit la Cetăţeni-Muscel*, IV, p. 221-228.

Nania, Ion, *Un preţios izvor istoric care aminteşte căderea statului lui Burebista: tezaurul de la Sprâncenata*, IV, p. 205-219.

Nania, Ion, Maschio, Romeo, *Monete turceşti descoperite pe teritoriul comunei Mozăceni şi pe Mozacu*, X, p. 131-138.

Smaranda, Aurică, *Precizări cu privire la „Împrumutul refacerii naţionale" şi emisiunea medaliei comemorative de aur din 1945 „Ardealul Nostru"*, X, p. 413-417.

VII. Istoria Învăţământului

Achimescu, Eleodor, *Contribuţii privind învăţământul piteştean între anii 1918-1928*, VII, p. 239-244.

Cristocea, Spiridon, *Câteva date despre şcoala din satul Dobreşti-Muscel, judeţul Argeş, între anii 1839 şi 1864*, VII, p. 233-237.

Cristocea, Spiridon, *Contribuţii la cunoaşterea învăţământului public sătesc în judeţul Muscel între anii 1838 şi 1848*, V, p. 276-310.

Diaconescu, Daniel, *Activitatea extraşcolară a învăţătorilor musceleni*, VIII, p. 207-212.

Diaconescu, Elena, *Şcoala comercială - etapa şcoală particulară (1899-1906)*, IX, p. 565-569.

Dina, Teodor, *Şcolile din satele Piscani şi Negreni, judeţul Argeş, între anii 1838-1864*, X, p. 269-278.

Dumitrescu, Constantin, *Învăţământul sătesc în judeţul Argeş (1838-1848)*, IV, p. 315-336.

Dumitrescu, Constantin, *Învăţământul sătesc în judeţul Argeş (1848-1864)*, V, p. 303-310.

Dumitrescu, Constantin, Răcilă, Em., *Din istoricul învăţământului în oraşul Piteşti (Până la jumătatea secolului al XIX-lea)*, II, p. 237-246.

Leonăchescu, Nicolae P., *Contribuţii la istoria şcolii din Stroeşti-Argeş*, IX, p. 571-579.

Orbişor, Ilie, *160 ani de învăţământ la Găvana-Piteşti*, VIII, p. 203-206.

Pintilie, Dan, *Aspecte ale învăţământului în fostul judeţ Muscel în perioada primului război mondial*, IX, p. 581-590.

Tudor, Sevastian, *Învăţământul în Argeş şi Muscel între anii 1864-1892*, X, p. 279-290.

VIII. Sinteze

Popa, Petre, Dicu, Paul, Voinescu, Silvestru, *Piteşti. Pagini de istorie*, VI, 336 p.

IX. Muzeografie

Cojocaru, Florentina, Coman, Nicolina, *Preocupări ale unor intelectuali musceleni privind dezvoltarea muzeografiei în perioada interbelică*, VII, p. 215-219.

Cristocea, Spiridon, *Principiile de organizare a expoziţiei de bază a secţiei de istorie de la Muzeul Judeţean Argeş*, V, p. 432-437.

Mateescu, Nicolae, *Omagiu istoriei şi adevărului - păstrarea monumentelor ţării*, III, p. 145-152.

Mateescu, Nicolae, *Preţuirea unor înalte valori ale istoriei şi artei - 450 de ani de la zidirea Mănăstirii Curtea de Argeş*, II, p. 281-295.

Mateescu, Nicolae, *Tezaurul Muzeelor şi monumentelor din Argeş, preţios mijloc de informare istorică şi educare patriotică a tineretului*, IV, p. 407-410.

Oprea, Radu, *Contribuţii la istoria muzeografiei etnografice argeşene*, VIII, p. 461-467.

Popescu, Eeugenia, *Folosirea materialului complementar în expoziţia de arheologie (Muzeul Judeţean Argeş)*, V, p. 425-431.

Popovici, A., *Contribuţii la metodologia unui muzeu memorial. Cum am organizat Secţia memorială „Liviu Rebreanu" de la Valea Mare - Piteşti*, II, p. 297-302.

Poştoacă, Donia, *Propunere pentru reconstituirea micului edificiu cu hipocaust din castrul roman de pământ de la Câmpulung Muscel*, IX, p. 95-98.

X. Istoria Culturii - Spiritualitate

Anghel, Dumitru, *Revista „Kalende" - tipărită la Piteşti*, VII, p. 257-259.

Antipa, Victor, *Gestica icoanei*, VII, p. 269-274.

Antipa, Victor, *Icoana şi paradigma feminităţii*, VIII, 401-415.

Antipa, Victor, *Îngerii lui Dobromir*, X, p. 435-438.

Antipa, Victor, *Rigorile icoanei - hieratismul*, IX, 535-542.

Bălăceanu-Stolnici, Constantin, *Aspecte ecologice în tradiţiile religioase*, X, p. 431-434.

Bica, Ion, *Scene iconografice constantinopolitane în pictura bisericii Sfântul Nicolae din Curtea de Argeş*, VIII, p. 397-400.

Bucur-Mohanu, Florina, Hera-Bucur, Ion C., Pârnuţă, Gheorghe, *Aşezări muscelene dispărute sau reapărute sub denumiri noi*, IX, p. 173-175.

† P. S. Calinic Argatu, Constantinescu, Grigore, *Întâiul înalt scaun vlădicesc din Ţara Românească*, VII, 263-267.

Chiriţescu, Gheorghe, *Scurt istoric al bisericii „Buna Vestire" - Piteşti*, VII, p. 287-288.

Ciocanu, Sergius, *Un monument de arhitectură tradiţională. Biserica veche a mănăstirii Condriţa*, VIII, p. 151-155.

Cojocaru, Florentina, *Aşezământul cultural „Fundaţia Argeşului"*, VIII, p. 443-448.

Cojocaru, Florentina, *„Florica" leagănul patriarhal al Brătienilor*, IX, p. 461-466.

Constantinescu, Eugenia, Constantinescu, Grigore, *Ardealul în <Memorialul de călătorie> al lui Dinicu Golescu*, X, p. 449-456.

Constantinescu, Grigore, *Limbajul toponimic al portului popular românesc*, V, p. 438-452.

Cruceană, Ion, *Drumul Oii şi alte drumuri moarte pe meleagurile argeşene. Istoric şi toponimie*, VIII, p. 177-187.

Cruceană, Ion, *Drumuri comerciale de pământ şi toponimele lor în zona de sud a judeţului Argeş*, IV, p. 309-314.

Cruceană, Ion, *Hanuri argeşene*, VII, p. 229-232.

Deaconu, Gheorghe I., *Pictori argeşeni din nou acasă*, VII, p. 185-193.

Dedu, Aurel, *Un monument religios refăcut din cenuşă - Biserica de la Costeşti*, VII, p. 279-280

Drăguşin, Valeriu, *Mărturii ale istoriei şi credinţei noastre în capitala judeţului Argeş*, VII, p. 285-286.

Ghiţă, Ilie, *Bisericile-monumente istorice din Protopopiatul Curtea de Argeş. Realizări şi perspective în restaurarea acestora*, VII, p. 275-278.

Leonăchescu, Nicolae P., *Stroeşti-Argeş, cinci secole de existenţă documentară*, X, p. 467-496.

Lucici, Augustin, *Mari desene şi gravuri din secolul al XX-lea*, X, p. 527-528.

Lupu-Tănăsescu, Valentin, Căpitanu, Dumitru, *Două monumente religioase din Topoloveni*, VII, p. 293-298.

Manu, Dănuţ I., *Grija pentru monumentele istorice, obiectiv prioritar al preoţilor din protopopiatul Câmpulung-Muscel*, VII, p. 281-284.

Marinescu-Nour, Arcadiu, *Rituri de construcţie - biserici blestemate*, IX, p. 527-533.

Matei, Eeugen, Becuţ, Mihai, *Biserica Şubeşti - ctitorie a breslei „şubarilor" din Câmpulung-Muscel*, VII, p. 289-291.

Moise, Ion, *Câteva toponimice din zona Argeşului*, IV, p. 365-367.

Moisescu, Nicolae, *Contribuţia lui Nicolae Iorga la cunoaşterea oraşului Curtea de Argeş*, X, p. 457-466.

Murariu-Budescu, Corina, *Cenaclul literar „Liviu Rebreanu"*, VII, p. 261-262.

Nania, Ion, *Un han cu vâlvă dat uitării. Hanul Stanii*, VII, p. 221-227.

Nicolaescu, Sergiu I., *Autohtonizarea motivelor ortodoxe în poezia lui Ion Pillat*, VII, p. 299-306.

Oprescu, Carmen, *Funcţiunea de loisir şi rolul ei în modernizarea oraşului Câmpulung-Muscel*, IX, p. 517-526.

Oprescu, Carmen, *Funcţiunea rezidenţială şi rolul ei în modernizarea oraşului Câmpulung Muscel*, X, p. 497-510.

Oprescu, Carmen, *Un aspect inedit al istoriei oraşului Câmpulung Muscel: Nomenclatorul străzilor*, X, p. 511-526.

Opriş, Ioan, *Comisiunea Monumentelor Istorice la sfârşitul primului război mondial*, VIII, p. 449-459.

Pally, Filofteia, *Simbolismul niumerelor în civilizaţiile lumii*, X, p. 439-444.

Pally, Luminiţa, *Sigmund Freud despre originea şi evoluţia totemismului*, VIII, p. 425-431.

Popa, Petre, *Exprimări ale istoriografiei patristice*, IX, p. 553-563.

Popescu-Argeşel, Ion, Popescu-Argeşel, Anca, *Bisericile de lemn din Muscel*, IX, p. 267-283.

Rotaru, Elena, *Cărţi autografe în biblioteca de la Valea Mare*, VII, p. 249-252.

Rotaru, Elena, *Repertoriul Teatrului Naţional - preocupare majoră pentru Liviu Rebreanu*, VIII, p. 437-441.

Stanca, Desa, *Un calendar apărut la Piteşti acum 100 de ani*, IX, p. 549-552.

Stoica, Simona, *Simboluri precreştine în surse epigrafice*, VIII, p. 157-160.

Trâmbaciu, Ştefan, *Consideraţii generale asupra istoriei Câmpulungului*, VII, p. 155-158.

Tudor, Margareta, *Carte românească veche din patrimoniul argeşean tipărită la Buzău*, IX, p. 543-548.

Tudor, Margareta, *Motive fitomorfe în ilustrarea cărţilor vechi româneşti*, VIII, p. 417-419.

Tudor, Margareta, *Pentru un catalog al cărţii româneşti vechi*, X, p. 445-447.

Tudor, Sebastian, *Aspecte privind începuturile şi dezvoltarea cinematografiei la Piteşti*, VII, p. 197-205.

Tudor, Sebastian, *Începuturile teatrului pe plaiuri argeşene şi la Piteşti, până în anul 1948*, IX, p. 591-598.

Ungureanu, Octavian, *Pe Argeş în sus Momente istorice, legende*, VII, p. 207-213.

Voinescu, Silvestru, *Academicieni români cu autografe pe cărţi din colecţiile Bibliotecii Judeţene Argeş până în anii celui de-al doilea război mondial*, VIII, p. 421-424.

Voinescu, Silvestru, *Autografe şi însemnări manuscrise din sec. al XIX-lea pe cărţi din colecţiile Bibliotecii Judeţene Argeş*, VII, p. 245-248.

Voinescu, Silvestru, *Cartea anului 2000*, X, p. 529-531.

Voinescu, Silvestru, *O nouă şi strălucită ediţie Eminescu*, IX, p. 599-601.

XI. Personalităţi

Anghel, Dumitru, *Nicolae Labiş în Argeş*, IV, p. 399-406.

Apostolache Stoicescu, Zoe, Pentelescu, Aurel, *Un pictor argeşean de talie europeană: Rudolf Schwitzer-Cumpăna (1886-1975)*, IX, p. 511-515.

Bălan, C., *Preocupări de epigrafie ale lui C. D. Aricescu la Câmpulung şi în împrejurimile oraşului, la 1854*, VIII, p. 189-195.

Bălăceanu-Stolnici, Constantin, *Bălăcenii şi lupta pentru independenţă*, VII, p. 59-66.

Branişte, Marin M., *Despre opera inedită a folcloristului Rădulescu-Codin. (Monografia fostului judeţ Muscel)*, V, p. 404-409.

Buzatu, Gheorghe, *Reabilitarea ori dilemele mareşalului Ion Antonescu ?*, VIII, p. 319-332.

Carp, Cornel, *Ion Antonescu comandant al Diviziei 3 Infanterie din Piteşti*, VIII, p. 291-296.

Chelcea, Ion, *Scriitorul Ion Ionescu Boteni*, VII, p. 253-255.

Cojocaru, Florentina, *Amintirea lui Dinu Lipatti – 50 de ani de la moarte*, X, p. 567-576.

Cojocaru, Florentina, Coman, Nicolina, *Carol Davila şi Expoziţia Universală de la Viena 1873*, VII, p. 169-173.

Coman, Nicolina, *Figuri de luptători paşoptişti argeşeni*, V, p. 316-323.

Constantinescu, Grigore, *Zinca Golescu*, VII, p. 159-168.

Deaconu, Gheorghe, *Constantin Dobrescu-Argeş. Încercare de reconsiderare*, V, p. 378-394.

Diaconescu, Mihail, *Contribuţii documentare la bibliografia lui Gib I. Mihăescu. Familia, copilăria, anii de şcoală*, IV, p. 385-398.

Dicu, Paul I., *Avocatul Nicolae Dimancea (1838-1921) din Piteşti, militant pentru unire şi independenţă*, X, p. 553-562.

Dicu, Paul I., *Din biografiile profesorilor universitari Emanoil N. Antonescu, Eftimie N. Antonescu, Mihail A. Antonescu şi Istrate N Micescu*, VIII, p. 343-377.

Dicu, Paul I., *Profesorul şi muzeograful Ion N. Moroşanu (1894-1967)*, IX, p. 507-510.

Dinu, Ion, *N. I. Apostolescu - cercetător istoric*, IV, p. 369-383.

Dobrinescu, Valeriu Florin, *Istrate N. Micescu – Ministru de externe al României*, X, p. 583-586.

Gava, Radu, Cojocaru, Florentina, *Constantin Tonegaru un argeşan în serviciile marinei române*, IX, p. 501-505.

Ichim, Eugen, *O personalitate militară de excepţie a plaiurilor argeşene: Generalul Nicolae-Traian Panaitescu*, VIII, p. 379-383.

Lucici, Augustin, *In memoriam: Costel Badea*, VII, p. 195-196.

Lucici, Augustin, *Vibraţii artistice Lucian Grigorescu*, IX, 609-610.

Moisescu, Nicolae, *Regina-poetă Carmen Sylva*, IX, p. 467-472.

Moisescu, Nicolae, *Trei scrisori ale lui Vasile Alecsandri către Nicolae Bălcescu*, VIII, p. 433-436.

Morariu-Budescu, Corina Cezarece, *Poeta Ludmila Ghiţescu şi cenaclul literar „Liviu Rebreanu"*, VIII, p. 477-479.

Nicolaescu, Sergiu I., *Dinicu Golescu - Călător prin Europa*, IX, p. 603-605.

Nicolaescu, Sergiu I., *Miron Cordun In memoriam*, VIII, p. 481-486.

Nicolaescu, Sergiu I., *Reevaluări: Neagoe Basarab – scepticul*, X, p. 533-540.

Nicolaescu, Sergiu I., *Ion Pillat despre Dinicu Golescu*, X, p. 543-546.

Novac, Vasile, *Argeşenii la moartea lui Vasile Alecsandri*, VII, p. 175-180.

Novac, Vasile, *Căpitanul Ioan Antonescu - tatăl mareşalului Ioan I. Antonescu*, VIII, p. 275-284.

Novac, Vasile, *Câteva documente inedite din colecţia Brătienilor. I. C. Brătianu paleograf*, IV, p. 337-341.

Novac, Vasile, *Câteva documente inedite privind relaţiile dintre Nicolae Iorga şi Ion I. C. Brătianu în timpul primului război mondial*, V, p. 410-416.

Novac, Vasile, *Goleştii şi Regulamentul Organic*, VII, p. 79-85.

Novac, Vasile, *Maiorul Dumitrache N. Ioan, erou al luptei împotriva comunismului şi a ocupaţiei sovietice*, IX, p. 443-456.

Orjanu, Mihaela, *Povestiri despre Ecaterina Teodoroiu*, X, p. 563-566.

Pentelescu, Aurel, *Patru ani din activitatea mareşalului Ion Antonescu (1927-1929; 1931-1933). Contribuţii biografice. Amintirile contemporanilor*, VIII, p. 285-290.

Pentelescu, Aurel, *Vintilă I. C. Brătianu văzut de contemporani*, IX, p. 385-393.

Popa, Petre, *In Memoriam: Iulian Ilie Rizea şi Constantin I. Dumitrescu*, X, p. 603-609.

Purnichi, Vintilă, *Mihai Moşandrei (Note biografice)*, VIII, p. 469-475.

Purnichi, Vintilă, *Mihai Moşandrei (1896-1994)*, IX, p. 473-479.

Purnichi, Vintilă N., *Mihai Moşandrei – De la Gherla, acasă la Câmpulung*, X, p. 595-602.

Radovici Mărculescu, Paul, *Gabriel Sudan şi Ion Steriopol*, IX, p. 481-488.

Rotaru, Elena, *Ludovic Dauş – un nume peste care s-a aşternut uitarea*, X, p. 577-582.

Rotaru, Elena, *Prietenia dintre Liviu Rebreanu şi doctorul piteştean Vasile Ţiţescu*, IX, p. 493-499.

Roratu, Elena, Novac, Vasile, *Funeraliile lui C. A. Rosetti*, X, p. 547-552.

Smaranda, Aurică, *Maria Golescu, membră a Societăţii Numismatice Române*, IX, p. 489-492.

Teodorescu, Aurelian, *Ideea luptei pentru unitate naţională la români în concepţia mareşalului Ion Antonescu*, VIII, p. 305-312.

Teodorescu, Aurelian, *Regele Mihai în conul de umbră al mareşalului Ion Antonescu*, IX, p. 413-424.

Teodorescu, Virgiliu Z., *Ion Antonescu, ctitor*, VIII, p. 339-342.

Tudor, Dumitru, *Lucreţiu Pătrăşcanu şi antifasciştii din Argeş*, III, p. 271-277.

Tudor, Margareta, *George Stephănescu Câteva date privind oportunitatea creării casei memoriale de la Căpăţâneni*, VII, p. 181-183.

Tudor, Vasile, *Generalul aviator Constantin Argeşanu*, VIII, p. 385-388.

Ţucă, Cornel, *General de divizie doctor Marinescu Nicolae (2 septembrie 1884 – 28 aprile 1963)*, X, p. 587-594.

Ungureanu, Octavian, *Purtători de făclii elenistice prin Argeşul istoric: Ioan Mavrodolu – un sprijinitor al revoluţiei de la 1821*, X, p. 541-542.

Voinescu, Silvestru, *Ţăranul cronicar sergentul de la 1877 Ioniţă Flencheş*, V, p. 356-363.